BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
8 R
1

IOANNIS
COTTVNII
DE TRIPLICI STATV
ANIMAE RATIONALIS.

DE TRIPLICI STATV ANIMÆ RATIONALIS

AD AVRES, AC TENOREM

ARISTOTELIS, VERÆQVE PHILOSOPH·

HOC EST,

De ea, Vt oritur, Vt in corpore degit,
Vt post corporis interitum agit,

OPVS

non modo solidis Philosophiæ fundamentis firmatum,
ac Varijs Stagiritæ locis ex Græco fonte erutis
illustratum, sed multiplici etiam eruditione
refertum.

AVCTORE
IOANNE COTTVNIO
VERIENSI
PHILOSOPH· MEDIC· ETS· THEOL·
DOCT
EQVITEQVE AVREATO S· GEORGII·
Nec non in Almo Bononien· Archigym
Philosopho Ordinario, vespert·

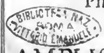

AD

AMPLISSIMVM, ET ILLVSRISSIMV
SENATVM BONONIEN·

Bononiæ, typis Hier. Mascheroni   Superiorum permissu 1628

Augustinus Parisinus fecit

AMPLISSIMIS,

ET

ILLVSTRISSIMIS

REIPVBLICAE BONONIEN.

SENATORIBVS SAPIENTISS.

DOMINIS

DD. CLEMENTISSIMIS

FELICITATEM.

NTER omne rerum genus, Ampliss. & Illustriss. V V. quæ præclara quæque ingenia ad sui indagationem excitarunt, nulla vnquam extitit, in qua maiori animorum contentione omnes desudarint ætates, quàm abstrusa animæ humanę conditio. Digna profectò controuersia, cui omnes allaborarent, cũ omnium causa ageretur: vtpote cuius sanctio non modo ad Reipublicæ gubernacula flectenda, moresque informandos interfit maximè, sed ad summum etiam summi animantis bonum definiendum, & quod omnium caput est, numen ipsum colendum, plurimum habeat & pensi, & ponderis: vt merito optimoque iure decantato illo diuinoque effato, quod pro foribus templi Delphici Amphictyones inscribi curarunt, sedulò iuberentur omnes, vt semetipsos, hoc est suos animos no-

ſcerent. Inſudauit in hoc ipſo puluere aliquot annos labor etiam noſter: atque eo diſcrimine, quod quicunque ad hanc vſque diem quicquam de Anima præceperunt, vnam aliquam eius partem attigère; nos vniuerſam eius tractationem, *quà ea oritur, quà in corpore degit, quà poſt corporis interitum agit*, pertinaci contemplatione ac ſtudio, propter rei abſtruſitatem, moliti ſumus.

Porrò labores hos meos, cum publici iuris fieri paſſus ſim, non diu nec multum habui cogitare, cui offerrem: actutum occurriſtis vos Ampliſsimi, & Illuſtriſs. VV. quibus beneficentiæ iure debemur nos, noſtraque: & quorum humanitati omni beneficiorum genere vadatum me obſtrictumque, & prudens agnoſco, & lubens profiteor. Deinde, nullus ambigo, quin lucubrationes hæ meæ tutiores illuſtrioreſque in conſpectum hominum prodeant, ſi vos quaſi ſui aſſertores defenſoreſque, vel in fronte præſeferant, qui in hac veſtra omnium Academiarum facile Principe, bonarum artium ſtudia, earumque cultores tam humaniſſimè excipitis ac fouetis, vt ad vos non modo Muſæ omnes, vt quondam ad Herodotum, diuertiſſe, ſed cum Gratijs ipſis perpetuum apud vos domicilium collocaſſe videantur. Quocirca nullus etiam eſt vſqueadeo remotus in terris locus, in quo maiorum veſtrorum, veſtraque gloria, domi foriſque clara, non increbuerit: nec vllus vſpiam adeò corruptus rerum humanarum æſtimator, vel vt verius dicam, tam impensè inſulſus, cui non nota perſpectaque ſit, accurata SENATVS BONONIENSIS diligentia in dijudicando, conſilium in deliberando, prudentia in agendo, conſtantia in exequendo, auita pietas, & ſingularis obſeruantia erga D. Optim. Max. eiuſque SVMMVM in terris VICARIVM. Quemadmodum nunc quoque obſequioſa colit, enixèque veneratur Sanctiſs. D. N. VRBANVM OCTAVVM Pontificum verè MAXIMVM OPTIMVMQVE.

Οὖ κράτος ἐςὶ μέγιςον, ὅου κλέος ὄυποτ' ὀλεῖται,
εἰς σέβας κορυφὰς ἀμφιβέβηκε πόλου.

CVI, ad ſacratiſsimos illos, æternùmque venerandos pedes prouoluti,

præſenti maturos largimur honores,
Iurandaſque ſuum per nomen ponimus aras,
Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.

Accipite

mi,

Accipite ergo Amplifs. & Illuftrifs. VV. labores hos meos, ea humanitate, qua me foletis accipere: ftudiumque hoc meum colendi nominis veftri æqui bonique confulite. Maiora darem, fi noftra fortuna maiora fuppeditaret, aut veftra optaret. Valete æterna litterarum, ac litteratorum decora, & ornamenta, nobifque, Reique publicæ vniuerfæ felices, fofpites diuinaque clementia, quod ex intimo animi receffu deprecamur, in dies magis magifque aucti, viuite.

Bononiæ ix. Cal. Februar. A. P. V. M. DC. XXVIII.

Amplitudinum veftrarum

obferuantiffimus

Ioannes Cottunius.

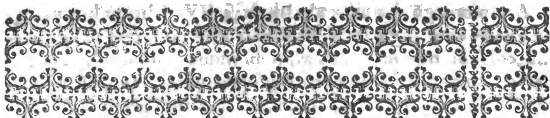

LECTORI BENEVOLO
AVCTOR S. D.

RAETER communes illas causas, Humanissime Lector, quæ vnumquemque rectè, ac piè præparatum, ad scribendum polliciunt, nempè, vt suo quisque labore ac industria mortale hominum genus pro virili parte iuuet, & vt posteritati, (si ita rectissimo mundi Principi, ac moderatori Deo visum est) indicet, se aliquando vixisse; suppetunt hic peculiares, quæ me ad hoc opus elaborandum pepulerunt. Prima est Græcarum litterarum cognitio: quamquidem, dum quos ob eam exantlaui exercuique labores, animo repeto, haud facio præter æquum, si mihi iure quodammodo meo vindico. Cum itaque complura Aristotelis loca in Latinis tralationibus mutilata, & corrupta animaduerterem, in quibus etiam melioris notæ in Peripato auctores, quasi in latentes scopulos offenderunt; vnde geminum malum ortum est: Alterum, quod ij ipsi, iacto prauæ inuersionis fundamento, præsertim vbi concisum aliquod ac subtile eminentissimi auctoris effatum occurreret, inanes nescio quas absurdarum opinionum machinas exstruxerunt. Sic amat fieri, quia principium virtute maius est, quàm magnitudine: ideòque quod in principio modicum est, in fine fit perquam magnum. *Alterum, quod illorum fama ac celebritate permoti nonnulli, qui videlicet, vel suis dogmatibus magna aliqua auctorum nomina auent præfigere, vel per impotentiã pendent ex alieno sensu iudicioq; atq; eas ipsas absurditates, cum auctario recipientes, fædas ac procellosas tempestates in multorum animis etiammum excitauere. Hæc inquam, cum mecum ipse reputarem, operæpretium me facturum existimaui, si aliqua Arist. loca quasi in transcursu restituerem, (nã reliqua suo ordine prosequemur in Commentarijs, quos in hunc ipsum auctorem, afflante diuino numine, cudimus.) vnde germana eius mens planior posthac apertiorq: redderetur. Profectò, qui Stagiritæ opera latinitati donarunt, erant illi quidem eruditi, magnæque existimationis viri, sed tamen* εἷς ἀνὴρ οὐ πάνθ' ὁρᾷ.

Altera causa fuit, meus erga conterraneum, ac fermè πατριώτην *Aristotelem, amor. Enimuerò Stagira, natale solum Arist hodie est Libanoua. Mihi verò patria est præclara illa ciuitas Veria, seu Beræa, quæ vix mille passus Libanoua distat. Nonne igitur ciuicam propemodum mereri videar, si popularem meũ, ac firmè conciuem a tetris multorum calumnijs, maximè verò ab imani illa, liberauerim, ex qua innumera*

mala

mala veluti Lernea quædam emergunt capita, quod is animos nostros existimarit mortales? Qui autem id præstare potui, nisi Antagonistarum partes audirem, rationes infringerem, nostra confirmarem? Feci: an etiam effeci? Verùm ne vlterius quicquam posset in hoc argumento optari, triplicem, vt vides, animę statum, ac rationem complexus, pro captu ingenioque meo explico. Sanè in illud incubui, Candide Lector, vt in recessu, & re ipsa hic tibi plura darem, quàm liminaris inscriptio pollicetur: atque hoc quicquid est mearum lucubrationum, quammaximè ad illam Thimantis picturam accederet, in qua, auctore Plinio, plura intelligebantur, quàm essent picta. Sermone tali vti conatus sum, quo inseruirem quidem philosophicæ granditati, sed tamen & abiectum nonnullorum, ac penè dixerim, barbarum, euitarem, & ab oratoria illa vbertate, ac libertate recederem: Indulsi, fateor, aliquantum stylo in Disputatione Septima, quòd ita, & argumentum illud exposcere, & propter aliquem finem, visum est. Quæ omnia, amice Lector, probè ne, ac iudicio a me facta sint, tuum arbitrium, tua existimatio valebit; cui si placui, profectò magna ex parte voto meo satis est.

At at erunt fortasse aliqui, qui hoc nostrum opus toruo intuebuntur aspectu, & dente etiam lacerabunt inuido. Erunt. Quid enim? fortean desunt hodie in Republica litteraria, Aristarchi, Theocrines, Pattaciones, qui genuino mordent, & quasi scarabæi etiam rosam fastidiunt, pereuntque? Porrò nō ego is sum, qui perfractè negem, esse aliqua in hoc opere, quæ attento Lectori, aut ordinatius disponi, aut subtilius, veriusue excogitari, aut melius explicari potuisse videbuntur. Homo sum, humani a me nihil alienum puto: quorum tamen si quisquam me admoneat, euincatque, parato animo corrigam. Præstiti quod potui, quid præstiterim, iudicent viri docti, prudentesque: inter quos, te Humanissime Lector, annumero, qui si hoc munus, ea qua porrigitur manu, nempè dextera, & quo offertur animo, hoc est beneuolo, acceptare, euoluereque volueris, leges, vt spero in eo aliqua, quæ te legisse nequaquam pigebit. Vale, & faue.

OPus, de triplici ſtatu animæ rationalis, celeberrimi, ac primarij philoſophiæ profeſſoris, Ioannis Cottunij, vidi, nihilque in eo chriſtianæ fidei dogmatibus, neque bonis moribus aduerſans repperi: quinimò illis omnia conſona, & ſolida doctrina, varia eruditione, ac eleganti ſtylo conſcripta. Ac proinde maxime dignum cenſui, quod ad commune commodum prodeat. Quandoquidem qui ſe totos ad ea conferre ſtudia ſolent, quæ non priuatæ modo iucunditatis; verum etiam publicæ vtilitatis fructum in ſe continent, ij ſanè perfectam, veraque laude dignam quærere ſapientiam, mihi ſemper viſi ſunt.

D. Homobon. de Bonis Cler. Reg. S. Pauli, & in Bonon. Metrop. Eccl. Penit. pro Illuſtriſs. & Reuerendiſs. Card. Archiep.

LIbrum hunc, inſcriptum, De triplici ſtatu animæ rationalis, ad aures, ac tenorem Ariſtotelis, veræque philoſophiæ, Eccellentiſſimi, ac celeberrimi Philoſophi, Ioannis Cottunij patritij Verienſis, diligenter euolui, Inueníque illum non modo ſanç, ac catholicæ Doctrinæ, & ſine piarum aurium offenſione, verum etiam verbis limatum, ſententiarum pondere grauem, eruditione refertum, Antiquorum, recentiorumque philoſophorum placita, & opiniones, ſubtiliter expendentem, altiſſima ſpeculatione vndique redolentem, aſſertaque omnia ſua, & rationibus validiſsimis, & Patrum, & Philoſophorum teſtimonijs comprobantem, tanto denique ſuo Auctore dignum; vt propterea cenſuerim, vt non ſolum prælo mandetur, ſed vt continuè in omnium oculis, manibuſque verſetur.

Ego Fr Hieron. Onuphr. Sanctiſs. Inquiſit. Conſultor Bonon. atque ibidem Lector publicus, pro Reuerendiſs. Patre Magiſtro Paulo de Garrexio Inquiſit.

IOANNES COTVNIVS PATRITIVS VERIENSIS
B. Coriolano f.
Veria te genuit, passus quae mille Stagiris
distat: tu ne uno mente ab Aristotele
Fr Vanninius

DISPVTATIO PRIMA

DE QVIDDITATE ANIMAE RATIONALIS.

INTRODVCTIO.

SVPPONIMVS ex communi hominum consensu, & ipso sensu, animam esse: quod adeò perspicuum est, vt quemadmodum Aristoteles in secũdo de Physica auscultatione tex.6. *ridiculum*, existimabat, *tentare demonstrare naturam esse*, quoniam id ita liqueat, vt qui in eo seduliorem impendat operam, *habendus sit, non potens indicare; quod per se ipsum, & non per se ipsum notum est*: ita reprehensioni, opinor, doctorum hominum incurrisset, quicunque in rerum natura animam esse, anxius ostendere niteretur. Hinc meritò concordi sapientum suffragio, vel à communi hominum vita, quod ad hanc rem attinet, exploditur Dicæarchus, quod nihil esse omninò animam asseruerit, *& hoc esse nomen totum inane, frustraque, & animalia, & animantes appellari, neque in homine inesse animum, vel animam, nec in bestia*, verba sunt Tullij in 1. Tusc. Hic se homo quauis animante, vel etiam planta inferiorem fecit, quò plus cęteris philosophantibus scisse aliquid videretur: quamuis alij dicãt, inter quos est Plutarch. lib. 4. de plac. Phil. cap. 2. Dicæarchum, *animam fecisse ex quatuor elementis harmoniam*. Cæterum, vt in viuentibus animam inesse, perclarum est, ita quid ea sit aperire, & olim laboriosum habitum fuit, & etiamnùm habetur. In hac arena desudet noster etiã labor. Quia ergo id omne quod est, aut ortum est, aut diuinum, videndum primùm, vtrumne humana anima (de hac enim præcipuè noster sermo) sit aliquid ortum, & creatum, an verò ex diuina natura excerptum? Deinde, si creatum, sit ne substantia, an accidens? Præterea, si substantia, simplex, an composita? tandem, si simplex, quænam? Quæ omnia, vt in hac Disputatione ex ordine prosequamur, sit.

SECTIO I.

Opinio eorum, qui animam rationis participem, fecerunt diuinę naturæ particulam, eiusque fundamenta, relata, & reiecta.

VETVS fuit opinio, vel à prima temporum ruditate profecta, humanam animam esse diuinę naturę siue particulam aliquam, seu excerptum. Quę quidem imaginatio, e gemino errore habuit ansam, vt adnotauit S. Tho. tùm sæpe alibi, tùm maximè in prima par. quęstione 90. art. 1. Primò, quia prisci illi, qui primi rerum naturas considerare cæperunt, cum imaginationem trascendere non possent, opinati sunt, in rerum natura nihil omninò esse præter corpora ipsa, quæ sensuum ope percipiebant: eóq; Deum iudicauerunt esse quoddam nobilissimum corpus, quod cæterorũ corporum principium foret, ac fons. Cuius opinionis auctores relatos, & meritò reprehensos habes apud Aristot. lib. 11. diuinorum tex. 41. quia verò alia ex parte, animam humanam ijdem auctores, fecerunt de natura illius, quod esset omnium principium, vt omnia intelligere posset, quemadmodum dicitur in primo de Anima tex. 20. consequebatur, eam esse de natura Dei, quo illi pacto Deum fingebant. Deinde, quamuis aliqui apprehenderint reperiri quidem in rerum natura aliquid incorporeũ, id tamen existimarunt haud esse abiunctum à corpore, sed potius quandam totalem, vt aiũt, corporis formam; qua ratione M. Varro, vt auctor est. August. lib. 7. de Ciuit. Dei, cap. 6. & S. Thomas in prima par. quæst. 90. art. 1. ait, *Deum esse animam, mundum intuitu, vel motu, & ratione gubernantem*, quamobrẽ humanam animã, dixerunt esse quandã totalis illius animæ par-

tem, sicuti homo est pars totius mundi. In secundo autem lib. cont. Gent. cap. 85. idem S. Doctor, tertiam huius rei affert occasionem; quod cum nonnulli in ea extiterint opinione, quod omnium hominū intellectus, siue agens, seu etiam possibilis, sit vna aliqua substantia separata; ex alia verò parte, prisci illi, quamcunque substantiam a corpore segregatam, appellarint Deum, consequens erat, animam nostram, id est, intellectum, esse diuinæ naturæ.

Hanc itaq; opinionem, ab ista seu vocis, seu potius rei, nimirum Dei, ambiguitate, & ignoratione profectam, ita commentorum inuentrix posteritas auxit, vt animā intellectus participem, veram veri numinis partem existimarit. Hinc Plutarch. in q. Platon. cap. 2. *anima*, inquit, *mentis, rationis, & harmoniæ particeps, non solum Dei opus est, verum etiā pars, neque ab eo, sed de eo, & ex eo facta est.* Et in sermone de audiendo, ita illud effatū, ἕπου θεῷ. *sequere Deum*, interpretatur, vt dicat, hunc eius esse intellectū; obtempera rationi. Quò facit perantiquus ille græcus versus. ὁ νοῦς γὰρ ἡμῖν ἐστὶν ἐν ἑκάστῳ θεός. mens enim nobis est in vnoquoque Deus, & Plotin. in lib. 2. de immortal. c. 10. animam appellat diuinæ naturæ cognatam, & ὁμοούσιον. De Euripide, ita Tullius in 1. Tuscul. *ergo animus, vt ego dico, diuinus: vt Euripides audet dicere Deus est.* Quid verò? ipse Cicero veluti Euripo quodam distractus, eòdem reuolui aliquando visus est, cùm paucis interiectis, dixisset, neque Deum ipsum, qui à nobis intelligitur, alio modo intelligi posse; nisi quod sit mens soluta quædam, ac libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, & omnia mouēs, ipsa quoq; prædita motu sempiterno; subiungit. *Hoc e genere, atq; eadem e natura est humana mens.* Scio eum in 1. serm. de natura Deorū, hoc dogma, ita referre, & redarguere; *Nam Pythagoras*, inquit, *qui censuit animū esse per naturā rerum omnium intentum, & commeantem, ex quo nostri animi caperentur, non vidit detractione humanorum animorum discerpi, & dilacerari Deum, & cum miseri animi essent, quod plerisque contingeret, tum Dei partem esse miseram. Cur autem quidquā ignoraret animus hominis, si esset Deus?* Quibus verbis impugnat, quod altero loco, dixerat, nimirum humanam mentem esse ex illo genere, atq; eadem e natura, id est; Dei. Prætérquamquod hanc opinionem ascribit Pythagoræ, qui tamen nunquā fuit in ea, vt Disp. 3. ostēdam. sed Tullio æquè doctrinæ constantia, atq; morum. Ad hanc rem spectat Catonis illud.

Si Deus est animus nobis, vt carmina dicunt.

Hinc Horatius libro 2. serm. Satyr. 2. animam vocat diuinæ auræ particulam.

Corpus onustum
Hesternis vitijs, animam quoque prægrauat vnà,
Atque affligit humo, diuinæ particulam auræ.

Eòdem postea se detruserunt Carpocrates, & Cerdon, qui pugnaciter, perfractèq; asseuerarunt, humanos animos esse veram substantiæ Dei partem. De illo testatur Irenæus lib. 1. aduersus hæres: cap. 24. de hoc Theodoret. in lib. de diuin. decret. Postremò, Manichæi, vt inter alios refert S. Thomas prima par. quæst. 90. art. 1. vel sanis temporibus, extrema insania correpti, dixerunt, Deum esse quandam corpoream lucem, per infinita spacia distēsam, & animam humanā esse partem quādam illius lucis, humano corpori alligatam. Quamuis D. Greg. Nyss. lib. 2. de Anima cap. 7. alio modo referat sententiam Manithæorum. Non referā Gnosticorum, & Priscillianistarum de hac ipsa re deliramenta; eos exagitat August. lib. de hæresib. & epist. 28. ad Hieron. & epistol. 157. ad Optatum, & lib. 7. super Genes. ad litter. à cap. primo, & in tract. de origine animæ. Prætereo etiā amētiam Almarici, qui fatuè asseuerauit, Deū ipsum esse omnium rerum es[illegible]iā. Adi, si vacat, Dominicum Bannes super prim. par. S. Thom. quæst. 90. art. 1. & Alfonsum de Castro lib. 2. aduersus hæres: verbo Anima.

Postremò, Lactantius Firmianus, multis in hunc lapidem impegisse visus est, propterea, quod lib. 2. diuin. Instit. cap. 13. hęc omninò de homine scribat. *Facto enim corpore, spirauit*, idest, Deus, *ei animam de vitali fonte spiritus sui, qui est perennis.* Quæ verba in causa sunt, vt inter errores Lactantij, hic quoque connumeretur; & Ludouic. Viues in annotationibus super D. Aug. lib. 13. de Ciuitate cap. 24. ob hæc ipsa verba, hunc errorem ascribit Lactantio. Verùm si auctorem Catholicum piè velis interpretari, id erroris ex huius verbis non ita colligitur; præsertim, cum ibi statim subiungat; *constat enim*, hoc est homo, *ex anima & corpore, id est quasi e Cælo, & terra: quandoquidē anima, qua viuimus, velut e Cælo oritur à Deo*, quod si aīa oritur à Deo, & quidē tanquam à Cęlo oritur, nō igitur animus, in huius sentētia, est pars aliqua Dei. Et in lib. de Opificio Dei cap. 19. Lactantius sanè lactèè, & catholicè de origine, & productione animæ rationalis loqui videtur.

Denique, nō est quod in præsentia pluribus refutemus Veteris illius sententiæ iam allata

fundamenta. Quotus quisq; .n. est, qui nõ planè iam dudũ teneat, Deum Op. M. neq; corpus vllũ, sed summũ spiritũ, neq; corporis vllius formã, sed ab omni corporea cõcretione esse abiũctissimũ? Quis vero in Peripato nescit, animam neutiquã esse compositã, aut corpus? Intellectũ autẽ, tam agentẽ, quã possibilẽ, non esse substantiam aliquã separatã, sed aïæ facultates; habes suis sedebus à nobis demonstratũ. Verũ quò veritas sublimius attollatur, liceat eã nõnullis hic argumẽtorum ponderibus premere. Sit ergo.

SECTIO II.

Argumenta, quib. suaderi videtur, humanam animam esse aliquid diuinę naturę.

PRIMO, aïa humana p̃dita est vi intelligendi infinita, qđ colligitur, quia cognoscit obiectũ aliquod infinitum; cognoscimus quippè Deum, tum ex motu, ex quo ad vnũ immotum mouens deuenimus, tum ex rerum efficientia, in qua non est in infinitum abeundum. Qua ẽt via Deum venatus est, Arist. cum octauo de Physic. auscult. tum 12. diuina Deus aũt infinita res est, qđ Physicis rationib. ostendit S. Thomas in. 1. cont. Gent. cap. 43. & 1. par. q. 6. artic. 1. & Stagirites in calce octaui Physic. intulit Deo, q a infinito tpe mouit, inesse virtutẽ infinitã. An vero intensiuã, alias ostẽdemus. Prætereà idem assumptũ comprobatur, quia Mathematici considerant infinitum, agunt .n. de numero, & linea infinitis: hinc Aristot. 3. Physic. tex. 32. *eadem*, inquit, *facit dubitationem, quod illud, quod in cogitatione est, non deficit, & numerus videtur infinitus esse, & Mathematicæ magnitudines*. Immo vero antiqui Phylosophi, vt testatur. Arist. in 3. adducto Physic. tex. 31. primũ rerũ principiũ fecerunt infinitũ, quamuis in eo ponendo errarint. Deniq; nos appræhendimus vniuersalia, sub quib. infinita particularia, saltem potentia continentur. Ex his liquido cõstat, nos attingere infinitum obiectum; ergo potentia est infinita, ergo & eiusdem essentia infinita, ergo est aliqua particula diuinæ naturæ. Prima consecutio liquet, q a secus nõ posset attingere infinitum, cum inter potentiã, & obiectũ, seruari dẽat proportio; finiti aũt ad infinitũ nulla proportio. Secunda consecutio ẽt liquet, quia cum potentia, quæcumq; illa sit, fluat ab essentia, fieri nequit, vt ab essentia finita fluat effectus, & potẽtia infinita; quare Stagirites 12. diuinorũ tex. 41. *nihil vero*, inq t, *finitũ infinitã potentiã hẽt*: vltima, deniq; cõsecutio lõge oĩum liquet, q a preter nãm Dei, nulla res alia est infinita; atq; adeo anima humanã statuenda est aliqua pars diuinæ naturæ.

Secundò, anima hominis intellectiua, aut est intellectiua per essentiam, aut per participationem; Si prius, ergo est ipse Deus. Hic .n. solus, vt est per essentiam ens, ita per essentiã intellectiuus. Si posterius, ergo saltim erit aliqđ ipsius Dei, quãuis aliquo modo obscuratũ. Qđ ostendo, quæcumq; sunt talia p participationẽ, sunt ab eo, qđ est per essentiã tale, cum omne per accidẽs, sit ab eo, qđ est per se, vt dicitur in 2. Metaphys. tex. 4. Si itaq; aïa est intellectiua p participationẽ, est vtiq; ab eo, qđ est hmõi per essentiã hoc est à Deo. Atqui participare aliquam formã, est esse aliquid illius, & habere formã illam in se vere, quamuis non omni illius amplitudine, qđ clare apparet in ligno calido, quod quia est calidum, per participationem caloris, qui est per essentiam in igne, vere in substantia ligni est aliquid caloris ignis; ergo si anima hominis est intellectiua per participationem Dei, seu diuinæ naturæ, erit aliquid illius.

Tertiò, quęcumq; sunt in rerũ natura, (& nõ differunt adinuicem) ea profecto sunt vnum, & idem, quia sicut differentia constituit in omnibus rebus distinctionem, ita eius absentia vnitatem, & iddentitatem. Atqui Deus, & anima humana, sunt in rerum natura, (nec tamẽ adinuicem differunt,) quia si differrent, ergo per aliquas differentias, Deus autem, & anima nullam vnquam habere possunt differentiã, secus enim forent composita ex genere, & differẽtia; quod vtiq; & præcipuè diuinæ simplicitati repugnat, quare natura aïæ humanæ, & Dei, est oĩno ead.

Quartò, eorũ quæ sunt in nobis dẽt fieri resolutio in partes simplicissimas, quę vlterius resolui nequeãt; hæ sunt materia prima, & formæ seu anima; materia autem ita est simplex potentia, vt nihil sit in genere materiali ea simplicius; si quidem vt Auctor est Philos. in primo de Physic. auscult. tex. 82. *materia est id, in quod cum aliquid corrumpitur, abit vltimum*, ergo quod attinet ad alteram partem (formam) deueniẽdum, quoq; est vsq; ad aliqđ ita simplex, quo simplicius quicq̃ in genere formæ, dari non possit; Secus .n. neq; resolutio fieret in partes simplicissimas, neq; ex ęquo. Cum ex parte materiæ deueniatur ad aliquod simplicissimũ, ex parte aũt formæ, nequaquã. Quod aũt est ita simplex in genere formæ, & actus, vt eo simplicius non sit accipere, illud

profectò est aliquid diuinum, quare forma hominis erit de natura, & esse Dei.

Quintò, vel aĩa humana est actus purus, vel est aliq̃d cõpositum ex actu, & potẽtia, si prius dederis, habeo qđ contẽdo; quia solus Deus est actus purus, si posterius, ergo falsò dicitur, animam esse actũ, cum actus in ea, sit altera tãtummodo pars; Pars autem nõ prędicatur de toto, non enim dicimus homo est anima. Immo vero eadem rõne aĩa dicenda foret potẽtia, qđ in ea tam potẽtia, quam actus includuntur ex æquo. Huc facit, qđ si aĩa mea est actus admixtus alicui potẽtiæ, ergo cõponitur ex actu, & potẽtia, quæro iterum de illo actu qui hanc animæ compositionẽ ingreditur, vtrumne sit actus purus, an compositus? & redit idem argumentũ, idq; infinities, si liberet. Qđ cum nõ sit affirmadum, dicamus oportet in homine deueniri debere ad aliquem actum purum, qui est eius anima.

Sextò, diuina natura nequit esse aliquid determinatũ, & vnicuipiam appropriatũ, sed necessario statuenda est, aliq̃d indeterminatũ cõe rebus oĩbus, in ijsq; intimè diffusum. Qđ ostendo, quia id omne, qđ à cõi aliqua rõne cõtrahitur, & vnicuipiã appropriatur, id sortitur ex aliqua additione; qđ apparet; qñ per rõnalitatis accessionẽ, animal, quod est cõe, fit determinatum, & hominis proprium, & accessione dominij mei, hæc domus fit mea. Atqui Deo, vt pote infinito, nequit vlla fieri additio, quare eius esse erit non modo animæ humanæ, verum rebus etiam omnibus commune; atque adeo essentia rerum omnium erit essentia Dei; quò facit communis loquendi modus, quo dicimus Deum esse in omnibus, tum locis, tum rebus. Hinc Heraclitus, vt refert Aristot. in primo de part. animal. capit. 5. sic compellauit eos, qui alloqui illum cupientes, ac forte in abiecta furnaria taberna caloris gratia sedentem videntes, eò accedere veriti sunt; *ingrediamini, nam ne huic quidem loco Dij desunt*, & Thales, vt scribit Laert. in eius vita, & Aristot. in prim. de anima text. 85. *opinabatur omnia esse plena Dijs*, & Aratus. *Iouis sunt omnia plena*, quò etiam spectauit Maro, & quidem altius in 6. Æneid.

Principio Cœlum, ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra,
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Quid verò? nonne vere cum S. Thoma in prim. part. quæst. 8. & 3. cont. Gent. cap. 68. & Magistro in prim. distinct. 37. dicimus; Deum, intimè per essentiam, præsentiam, ac potentiam esse in rebus omnibus? hinc magnus ex Areopag. Dionys. lib. de Cælest. Hierar. cap. 4. *esse*, inquit, *omnium, est supersubstantialis diuinitas*.

Tandem animam hominis, seu intellectum esse eundem, qui est Deus, aut illius aliquid, significare visus est Philos. quãdo eum, nunc diuinum, nunc æternum, nunc impassibilem vocat, in prim. de anima text. 66. *intellectus fortassis diuinius quid, & impassibile est*. In 2. de generat. animal. cap. 3. *restat igitur vt mens sola extrinsecus accedat, eaque sola diuina sit*. Quod si diuina, aliquid igitur Dei, vt non immerito tantopore celebretur carmen illud.

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.

Cæterum vt veritas aperiatur, & ea quidem ex principijs Philosophi, cuius limitibus in hoc opere nos sponte circumscripsimus, sit.

SECTIO III.

Anima intellectiua non est aliqua diuinę naturę particula, siue ex illa aliquod excerptum.

VT veritas hęc pęnitus elucescat dicẽda prius sunt nõnulla de Deo, Primũ itaq; est, nos ad Dei cognitionẽ, quà est summum ens, & mens summa, gemino veluti gradu quãuis exiliter eleuari; Vno q̃dẽ negationis, seu remotionis, altero affirmationis, vel vt alij vocant, relationis. Prior cognoscẽdi modus est, cum ex his, quæ sensuũ, aut etiã intellectus ope cõcipimus, arguimus nihil eorũ esse Deũ, vt si cũ antiquis quibusdã Philosophis dicã, Deus est id, qđ non est Sol, non Luna, non Cęlũ, non aer, nõ aqua, non homo, idq; genus alia. Item Deus non est mutabilis, non interiturus, nõ finitus, non loco circũscriptus, &c. Posterior vero modus est, cũ referẽdo hæc inferiora ad Deum, & vicissim ipsum ad hæc inferiora, affirmamus de eo q̃dquid perfectionis in his scẽm similitudinẽ, aut vestigiũ aliqđ inuenitur. Quo pacto asserimus Deũ esse maximũ, optimũ, excelsum, perfectissimũ, *principio, extremoq; carentẽ*; duos hos Deum cognoscendi modos, late prosecutus est Plato in Parmen. & in 7. lib. de Repub. Addũt aliq̃ tertiũ cognitionis Dei gradũ, excellentiæ, dictũ, qđ oĩa, quę in hisce inferioribus sunt, supra modũ oẽm reperiãtur in Deo, q̃ tñ ad superiorẽ reducitur.

Loquendo igitur de hoc secundo cognitionis

nis gradu omnium perfectionum radix in Deo est, quod ipse sit actus purus, simplex, & cuiuscunque potētialitatis omnino expers; id, quod his rationibus demonstratur. Primùm, quia si vlla vnquam in Deo esset potentialitas, cum ea frustranea esse non deberet, vtique reducenda aliquādo esset ad actum; & cum id, à se efficere minimè posset, oporteret, vt ab alio, quod esset actu, reduceretur; siquidem omne, quod est po tentia tale, extrahitur ad actum, ab eo, quod est actu tale, ac per consequens, daretur aliquod aliud ens, prius, ac superius ipso Deo. Hinc optimè S. Thomas in prim. par. quæst. 3. art. 1. *licet*, inquit, *in vno, & eodem, quod exit de potentia in actum, prius sit potētia, quam actus tēpore, simpliciter tamen, actus prior est, quam potentia*. Quare, quemadmodum implicat, dari aliqđ aliud prius, ipso Deo; secus .n. ille nō esset primū ens, sic implicat aliquam potētialitatem illi inesse. Præterea. Cum vnum quodque agat in quantum est actu, patiatur verò in quantum potentia; sciscitarer, equidem vtrumne illud à quo potentialitas illa, (si vlla in Deo poneretur) reducēda esset ad actū, fuisset semper in actu, an verò aliquando etiam in potentia? Si prius, iam dabitur aliquod ens primum, quod nullo modo est in potentia passiua, sed in perpetuo actu; Sin autem affirmaueris, aliquando fuisse in potentia, deinde reductum esse ad actum, vt istud aliud reduceret, iam ante illud, dabitur aliud ens actu, à quo esset reducendum ad reductionis actum: quare ne res in infinitum abeat, deueniendum est, ad vnum aliquod ens, in quo ne vestigium quidem potentialitatis sublatitet, & hoc est Deus.

Introspexit hoc Arist. qñ in 12. diuinorum tex. 40. postquàm nonnullos Pythagoricos, & Speusippum repræhenderat, quòd asseruerint, optimum, & pulcherrimum, nō esse in principio, statuit inter alia, primū principium, esse purum, ac simplicem actum, cuiusuis expertem potentialitatis; immò verò esse suam ipsius operationem. Eius verba hæc sunt, *siquidem intellectus*, hoc est Dei, *operatio vita est, ille verò est actus, actus verò per se illius vita optima, & perpetua est*. Vides, vt Deus est actus, & eius optima, ac perpetua vita, est per se actus? quibus in verbis actus, accipitur pro actu secundo; id, quod aperiunt græca verba, quæ sunt, ἐκεῖνος δὲ ἐνέργεια, ἐνέργεια δὲ ἡ καθ᾽ αὑτὴν ἐκείνου ζωὴ ἀρίστη, καὶ ἀΐδιος, vbi in vtroque habetur ἐνέργεια; quæ idem pollet, atque actus secundus, seu operatio; vt sensus sit, vitam Dei, & ipsam eius naturam, sitam esse in actu secundo, atque eum ipsum, esse operationem, & actum secundum, vt quemadmodum actus secundus, nihil potentialitatis includit, ita & Deus. Quare in eodem 12. libr. text. 51. additur, quòd *Dei, intellectio sit intellectionis intellectio*: & rursus *dicimus, itaque Deum sempiternum, optimumque viuens esse; quare vita, & æuum continuum, & æternum Deo inest; hoc enim est Deus*. macte Philosophorum optime, virtute, & mentis acumine esto.

Hinc sequitur primò, Deum esse summæ, ac infinitæ perfectionis. Nam vnumquodq; eò est perfectius, quo magis accedit ad actum, & seiungitur à potentia, & contra quò magis potentialitatem participat, eò censetur imperfectius. Propterea quod actus præstantior est, quam potentia; quocirca Philosoph. 9. Metaphys. tex. 19. in bonis, ait, semper esse meliorem actum, ipsa potentia, è contrario verò in malis. Si Deus, itaq; est summæ, ac infinitæ actualitatis, erit vtiq; & summę, ac infinitæ perfectionis. Ad hęc, in quocumq; genere, eò aliquid est perfectius, quò simplicius in eod. genere: vide hoc in genere calidorum, lignum quippè, vt septem calidū, perfectius est in esse calidi, ligno, vt tria calido, quia illud in eiusmodi genere, simplicius est; cum minus habeat ad mixtam frigiditatem, ignis verò in hoc genere perfectissimus est, qđ nullam frigiditatis admixtionem hēt. Cum igitur Deus, summæ simplicitatis sit, erit summæ, quoq; perfectionis. Imò verò tantæ, vt virtute contineat longe præstātiori modo oēs oīum rerum perfectiones, quia nimirū, ita natura comparatum est, vt quęcumq; sunt sparsa in inferioribus, adunentur in vno aliquo superiori illius generis. Hic Plato, solū Deū, aiebat, dici, ac esse ens, cætera verò, quæcunq; illa fuerint, cōparatione ad illum, esse nō entia. Cuius quidē effati hęc est contēplatio; qđ cum ens haud significet vnā aliquā determinatā nām, atq; ab alijs rebus diuersam, sed immediatè indicet, q̄dquid q̄uocunq; est; hæc rō entis soli Deo videt̄ cōuenire; quia res oēs pręter Deū, hēnt limitatā determinatamq; nām; quo fit, vt quemadmodū ob eā, q̄ hēnt, nām, dici queunt, ac esse entia, ita ob cōplures alias rōnes, ac partes entis, quib. priuantur, veniunt appellanda nō entia. Exēpli causa, Socrates, est ens, ob humanā naturam, q̄ hēt, est aūt non ens, ea rōne, quà non est ens, quod est Leo, non ens, quod equus, non, quod planta, quod Cęlū, quod reliqua. Quoniam igitur in Socrate præpollet id, qđ rei non est, q̄ qđ est,

 & deno-

& denominatio rei hauritur à potentiore, fit, vt Socrates potius dicendus sit non ens, quam ens. Deus autem solus est simpliciter ens, quia hic solus complectitur omnes entis gradus, & absolutè quodcunque esse, eòque est ens quod homo, quod Leo, quod Lapis, quod Cœlum, quod omnia; nō quidem formaliter, sed virtute, ac eminēter; quare in vna simplicissima Dei natura continētur omnes omnium rerum perfectiones infinito modo perfectius, quā in rebus ipsis reperiantur; & cōplures aliæ, quæ nulli creaturæ communicari possunt. Adi, si vacat, Platonem in Parmenide, & lib. 6. de Republica, & in Sophista; ego istuc admoneo, illā Platonis propositionem, quoad id quod affirmat, Socratē, & res alias dicendas esse *non entia*, impropriè, & collatione ad summum illud ens, esse accipiendam; secus enim cum negatio sit malignantis naturæ, destruatque quidquid post se inueniat, erit falsa; cū Socrates verè sit aliquod ens; Auctor verò eam hoc animo protulit, vt explicaret summā summi entis perfectionem; quo circa Deum etiam appellat absolutè *τὸ ἀγαθὸν* hoc est, ipsum bonum, summam videlicet bonitatem, ac perfectionem.

Sequitur 2. Deum nullò pacto posse constitui alicuius rei causam formalem, neq; vices gerere cuiuspiam formæ. Quia quamuis forma comparatione ad materiam sit actus, & perfectio, tamen collata ad cōpositum, cuius est forma, subit rationem potentiæ, atque adeò imperfectionis; quippe cum ex vnione materię, & formę coalescat compositum, quod est aliquod totum respectu materiæ, & formę, vtraque pars erit in potentia ad ipsum totū, tanquā, vt aiunt, vnibilia, quæ vnita conficiunt totum. Docuit hoc etiam Aristot. 2. Physic. tex. 31. quo loci de causa materiali edisserēs; enumerat etiam partes, cum inquit, *causarum alia quidem sunt, vt subiectum, vt partes*, & rursus, *elementa enim syllabarum, & materia factibilium, & ignis, & huiusmodi corporū, & partes totius, vt id, ex quo causa sunt*, vbi liquidò constat, sicut se habent litteræ ad conficiendas syllabas, & materia secunda ad arte facta, & elementa, ignis, terraque ad mixta, ita partes esse ad totum; quodquidem respectu partium, ait, habere rationem formæ, & partes ipsas esse totius materiam, vt ēt idem Phylos. ostēdit 5. Metaphys. tex. 2. Cum igitur Deo repugnet, quæcunque potentialitas, eidem repugnabit, quoque vt possit constitui rei cuiuspiam forma, aut illius gerere vices. Idē ex eo apparet, quod perfectius est, habere esse per se, quā in alio; Deum verò esse perfectissimū ens ostendimus; impossibile igitur est, vt vllo pacto queat esse alicuius rei forma; nam forma non habet esse per se, sed in alio, vt explicat Philos. lib. 4. de Physic. auscult. tex. 23. quādo enumerans modos, quibus aliquid dicatur esse in alio ait, *amplius, vt sanitas in calidis, & frigidis, & omnino forma in materia*.

His ita constitutis, nullo pęnè negotio demonstratur, animam nostram non esse particulam aliquā diuinæ naturæ, aut excerptū ex ea.

Primò, aīa nostra, *cum sit principium quo viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus primò*: vt definitur 2. de anima tex. 24. est vera, & propria hominis forma, & quidem informans, vt inferius ostendemus. Patefactū verò à nobis est, Deum nullo vnquam pacto posse cōstitui formā alicuius rei, nec vices eius obire; quare commentum est, asserere humanam animam esse aliquid diuinę naturæ.

Secundò, totum est perfectius suis partibus, tum quia est completum quoddam, & in specie cōstitutum, qđ partibus minimè competit, tum quia illi competit per se subsistere, & operari, quod proculdubio perfectionis est argumentū. Si igitur anima humana esset particula, quæpiā diuinæ naturæ, homo foret aliquid perfectius ipso Deo, quia homo esset totum, & Deus, seu diuina natura altera solum eius pars.

Tertiò, quicunque in se habet aliquam formam, denominatur ab ea in concreto talis; quia enim paries habet albedinem, ab ea denominatur albus, & quia Socrates habet humanitatem diciturhomo. Cuius ratio est, quia nulla, vnquā forma, maximè verò absoluta inesse alicui potest, quin illud idem à se denominet; cum denominatio sit effectus formalis, ac præcipuus formæ. Atqui in opposita sententia, homo haberet in se diuinam formam, ac naturam, si eius anima esset illius particula, ergo ab ea denominandus foret, & cum denominatio diuinæ naturæ dicat, Deum, homo dicendus foret Deus; quod vel aures horrent.

Quartò, anima humana multam, ac variam subit in dies mutationem, non modo circa bonarum artium, ac virtutum studia, earumq; opposita, verum circa multijuges etiam affectuum commotiones, & impetus; fit illa, e non sciente sciens, multam quotidie rerum vsu disciplinam acquirit, probis moribus, & rectis institutis cohonestatur, virtutum illustratur splendore, eisdem rursus exuitur, obliuiscitur, dedecora-

tur,

tur,obscuratur. Quibus verò non affectuum excruciatur tormẽtis,saltim ex accidente? Diuina vero natura ab omni varietatis contagio procul abest, quippè nihil variatur, nisi qua patitur,nihil patitur, nisi qua est in potentia, cuius omnino incapax est Deus. Hanc rationem extollit Aug.in tractat. de origin.anim.cap.2. *Si, inquit, anima esset diuinæ substantiæ particula,vel Deus esset mutabilis, quod à diuina natura alienum est, vel anima esset expers omnis mutationis, atque ita nec deficeret in deterius, nec proficeret in melius,nec aliquid in se habere inciperet, quod non haberet, neq; quod habebat habere desineret:* & Tullius loco Superius adducto eodem pugnat argumento.

Dices fortasse,sac animã ipsam rationalem, quæ est hominis forma,non esse aliquid diuinæ substantiæ, nihilominus, si de mẽte nostra, seu intellectu sermo sit, hic pfectò videtur aliquid diuinum;saltem igitur hic erit aliqua diuinæ naturæ particula.

Respõdeo, multo minus intellectũ nostrum posse cõstitui aliquid huiusmodi. Primùm quia intellectus,tam agens, quã possibilis, sunt animæ intellectiuæ facultates,vt infra disp.8.& 9. ostẽdimus; quare si anima intellectiua non est aliquid diuinæ naturæ,longe minus eius potentiæ. Deinde intellectus possibilis est pura potẽtia in aliquo genere,hoc est intelligibilium, *est enim tanquam tabula abrasa in qua nihil est descriptũ actu:* 3. de anima tex. 14. & rursus in tex.5. *intellectus nihil est actu eorum, quæ sunt, antequam intelligat.* Cum Dei autem actualitate omni modo,quæcunque pugnat potentialitas, nequit igitur hic intellectus esse aliquid Dei; Eadem ratione nec etiam agẽs;hic enim statuitur ab Stagirite 3.de anim. tex. 17. quod sit *differentia in anima nostra:* qua de re sua sede.

Ex his explosa quoq; manet Almarici,&eorum fatuitas, qui Deum asseruerunt esse rerum omniũ essentiam. Si enim anima humana,quæ est rerum omnium sublunarium perfectissima non est,quicquã diuinitatis, lõge minus id sortientur reliquæ rerum imperfectarum naturæ. Verũ hic error,vt ait S.Thomas in primo cont. Gent.cap.27.fuit quorundam gentilium existimantium Deum esse animam Cęli,aut ẽt totius mundi, vt cultum, ab se Idolis exhibitum tuerentur;Cum enim totum mundum Deum esse affirmarent, non quidem ratione corporis, sed animæ, per consequens opinabantur, mundo, eiusque partibus,rectissimè deberi cultum diuinum,cuius erroris mentionẽ,quoq; fecit Auerr. in 12. Metaphys. com.41. dum ait. Hic locus fuit lapsus sapientum gentis Zabiorum; exponit S.Thomas idolatrarum; hucusque vidimus aĩam intellectiuã nõ esse aliquid increatum, vt vero quid ea sit,si est creata,nũc videamus, sit.

SECTIO IV.

Recensentur varia veterum Philosophorum placita de natura animæ, ostenditurque eam non esse harmoniam, non crasim, non denique in vniuersum accidens.

QVÆ boni auctores,& pręcipue Stagirites, in primo libro de anima veterum Philosophorum placita, de natura animæ copiose retulerũt,ea nos compendio,strictimque hic subijciamus; vt intelligas, quam tetra inscitiæ caligo complures veterum hac in parte obduxerat. Cum itaque prisci illi in eo omnes conspirauissent,animatum discriminari ab inanimato hisce duobus, motu, & sensu,seu congnitione, (quamuis hoc stricte falsum sit,cum plantæ sint anima vegetante præditæ, quæ tamen, neque mouentur progressiue,nec sentiũt)opinati sunt, id esse animã,quod est causa motus, & sensus, seu cognitionis;quocirca ex his,quę manifesta; atque conspicua sunt,motu,& sensu,seu cognitione,conati sunt occultam animę naturam venari;Id fortasse haud inepte, dũ ex manifestis, ac patentibus,abditam,& latentem animæ naturam inuestigabant; errarũt vero in progressu,nam.

Aliqui naturam animæ venabãtur ex motu, hoc pacto; quod mouet alterum, id in se magis moueri debet, quia nihil mouet,nisi moueatur, anima mouet corpus,debet igitur ipsa maxime moueri. Quod maxime mouetur,id de natura ignis est;cum hic sit subtilissimarum partium, & magis,quam cætera elementa actiuus;est ergo anima ignis,aut calor. Sic inter alios Democritus, & Leucippus,vt auctor est Arist. in primo libro de anima tex.20. & 30. imò vero Democritus subtilius nescio quid, huc attulisse arbitratus est, cum infinita quædam corpuscula indiuisibilia, (atomos appellant) ponebat, ex quibus efficerentur,constarentq; oĩa,ex eisdem composuit animam. Et quia atomi illæ natura quidem erant eædem,ordine vero,positione,&

figura diuersæ, ita, vt aliæ essent rotundæ, aliæ quadratę, aliæ pyramidales, &c. dixit, animam, & ignem, cohærescere ex atomis figuræ rotundæ, & sic, *animam ob partium subtilitatem mouere, ob figuram verò moueri*, moueri quidem ob eiusmodi figuram, quia figura rotunda apprimè est apta ad motũ, cum non habeat angulos, quibus impediatur à motu, mouere autem ob partium subtilitatem, quod huiusmodi partes totum corpus penetrare queant. Ex eodē capite, nimirum motu, quidā Pythagorei dixerũt, animam esse ramenta illa, seu corpuscula indiuisibilia, quæ sunt, ac mouētur in aere, quæ maximè apparēt in radijs solis. Ita refertur in tex. 22. Alij affirmarunt āiam esse non quidem ramenta illa, sed id, quod ea mouet; ita Archelaus Philosophus. Alij denique animā dixerunt esse *id, quod se ipsum agitat motu*: quò ēt refertur Anaxagoras tex. 23.

Alij vero ex cognitione, & sensu; hoc pacto naturam animæ serutabantur. Primum in hoc principio conuenerũt omnes, *simile cognosci simili*: anima verò cognoscit omnia, debet igitur omnibus assimilari. Nequit vero ijs omnib. assimilari, nisi cum omnibus conueniat, si cōuenit, erit ex ijsdem principijs, ex quibus sunt illa omnia: ex quo coacti sunt, (quia discrimē, qđ est inter esse naturale, & intentionale ignorarũt, verum enim est cognitionem fieri per assimilationem, sed non in esse naturæ, sed in esse cognito, & intentionali) asserere animam constare ex omnium rerum principijs, & quemadmodum alij alia, siuè vnum, seu multa principia posuerunt, ita animam quoque conflarunt. Enimuero Empedocles, quia rerũ initia sex cōstituerat, quattuor elementa, terram, aquam, aerem, & ignem, atque insuper duo actiua, & passiua, amicitiam, & litem, ex ijsdem conflauit, & animam, vt ea nimirũ quæ esset ex terra, cognosceret terram, quæ ex aere, aerem, &c. quare ita Poeticè Philosophatur.

Γαίῃ μὲν γὰρ γαῖαν ὀπώπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ,
Αἰθέρι δ' αἰθέρα δῖον, ἀτὰρ πυρὶ, πῦρ ἀΐδηλον,
Στοργῇ δὲ στοργήν, νεῖκος δέ τε νείκεϊ λυγρῷ.

Quæ ita sonant.

Terrea vis terram, vis humida percipit vndas,
Aether ab ætherea sentitur, ab ignibus ignis,
Pax pacem monstrat, litem lis aspera sentit.

In eandem sententiam costrudit Arist. etiam Platonem text. 25. libri adducti, cum inquit. *Eodem autem modo, & Plato in Timæo, animam facit ex elementis, cognosci enim simile simili, res autem ex principijs esse.* Et si reuera Plato voce elementorum, non hæc elementa materialia intelligit, sed alia longe diuersa, ea vero sunt. *Vnum, & diuersum*: qua de re multa, afflante Diuino numine, videbis in cōmentarijs nostris super Timæum. Anaximenes verò Milesius, Diogenes, & alij nonnulli, quia rerum omnium principium fecerunt aerem, cēsuerunt animam aerem esse. Ita refertur in text. 33. & à Plutarch. lib. prim. de plac. Philos. cap. 3. Heraclitus autem, vt principium rerum posuit vaporem quēdam, medium inter aquam, & aerem, ita animam, quoq; affirmauit esse vaporē. Importunius Hippo, & aliqui Thaletis discipuli, cum ex illo accepissent, rerũ omnium initium esse aquā, opinati sunt, animam esse aquam. Alij quia principia rerum constituerant numeros, animam dixerunt esse *numerum se ipsum mouentem*. tex. 28. Critias, eam fecit sanguinem, quo fortasse respexit Latinus Poeta, cum inquit, *purpuream vomit ille animam*. Denarchus harmoniam, non quidem sonorum, sed contrariarum qualitatum, in vnam temperiem coeuntium, ita refert S. Thomas 2. cont. Gent. cap. 64 & Greg. Nyssen. lib. 2. Philos. cap. 3. Cui proximè accessit Galen. qui animam, ait esse Crasim, & temperamētum, seu complexionem, ita scribit in libro, cui inscriptio, quod mores animi, sequantur temperiem corporis, cap. 4. & 5. & lib. 3. de locis affectis cap. 6. & lib. 7. de vsu partium cap. 8. quo loci ore rotũdo fatetur, se ignorare, quid sit anima. Auicembron in libro fontis vitæ, existimat, animam esse compositam ex materia, & forma, vt refert D. Thom. in quęst. de anima art. 6. Sic alij aliud cōfinxerunt, quorũ confutationes Arist. lib. primo de aīa, multis prosequitur; nos quanta maxima fieri pōt breuitate, & perspicuitate rem tractare volumus.

Animam igitur, & quidē in vniuersum, non esse harmoniam, & contrariorũ in vnum coeuntium temperationem, vel hinc fit conspicuum; Primò, quia hæc sita est in quadam qualitatum Symetria, ac proportione, quemadmodũ harmonia sonorum in quadam soni, vocumq; proportione; Hinc Aristoxenus musicus, ab arte sua, ne latum vnguem discedens, voluit simili ratione animam constare in homine, atq; concors modulatio constat in cantu, & fidibus, ita, vt quemadmodum nerui bene intenti, concentum edunt; sic primas qualitates, & firmā partium corporis coniunctionem, esse animam; & efficere motus animales. Atqui istiusmodi harmonia perturbatur, ac perit, cum quispiā ægrotat, non secus atque harmonia sonorum perit;

fidibus

fidibus perturbatis. Quare si anima esset harmonia, & contrariorum temperatio, cum hæc in eo nõ sit, qui graui aliquo laborat morbo, nec anima esset in eo; atque adeo viueret sine anima.

Præterea, quia istiusmodi harmonia magis conuenit corporis qualitatibus, quam animæ. Quippe corporis cõditiones, & qualitates sunt, sanitas, pulchritudo, &c. Atqui sanitas est quædam humorum, & qualitatũ harmonia, *& quadam mediocritas*, vt loquitur Arist. sect. prima Problem. quæst. 2. Aut *sanitas est corporis temperatio, cum ea congruat inter se, ex quib. cõstamus*, vt aiũt alij.

Item pulchritudo est suauis quædam colorum harmonia, cum apta membrorum figura, & vt Plato ait, est mensura, & commensuratio temperiei; nequit autem assignari quarum, & qualium vnquã rerum harmonia sit sensus, aut intellectus; aut reliqua, quæ ad animã pertinent, non est igitur anima harmonia.

Quod vero nõ sit Crasis, & cõplexio ijsdem argumentis confutatur; Quibus adde, quod complexio causatur ex qualitatibus actiuis, & passiuis, est enim aliquid constitutum ex qualitatibus contrarijs, quasique medium inter eas. Anima autem in vniuersum nequit huiusmodi quicquam esse, sed est aliquid longe nobilius, quod ex animæ operatione agnosces; nam operatio animæ vegetãtis, excedit, quamcunq; virtutem qualitatum actiuarum, & passiuarum; Vnde Arist. in 2. de anima tex. 41. aiebat ignem non esse causam augumenti, sed concausam aliquo modo; Principalem autẽ causam esse animam, ad quam comparari calorem, sicut instrumentum ad artificem. Ex quibus verbis apparet augumentum, quod est operatio animæ vegetabilis, non posse præuenire ex qualitate. Multo minus poterit cognitio sensus, & intellectus, ergo impossibile est, quod anima sit complexio. Item anima repugnat passionibus ex varia complexione ortis, quippe ex varietate temperamenti hi sunt ad iram, hi ad libidinem, alij ad res alias procliuiores, qui tñ ab ijs constanter abstinent, per animæ dispositionem; Hoc autem qualitatum turba, & complexio præstare nequit, secus enim hæc esset illarũ passionum productiua simul, ac destructiua. Huc facit, quod si anima esset Crasis, & cõplexio, in multis rebus etiam anima carentibus, esset anima; propterea, quod in ijs perfectissima contrariarum qualitatum Crasis, atque complexio reperitur, vt in auro, lapidibus preciosis, &c. Lege Themistium in Paraphras. primi libr. de anim. cap. 23. & 24. & S. Thomam 2. cont. Gent. cap. 63. & 64. omnino vero adi Alexand. Aphrodisæum, in primo lib. de anima cap. 7. Cuius titulus est, *contra Aristoxenum; qui volebat animam esse harmoniam, hoc est intentionem quandam corporis*.

Quod si obijcias ex Galen. id videtur esse anima, quo pereunte perit animal; abolita autem, vel dissociata qualitatum Crasi, ac temperie in animali, illud actutũ interit; anima igitur nihil erit aliud, quã dicta Crasis. Præterea ex diuersa corporum complexione, proficiscũtur in nobis diuersi affectus, ac passiones, quippe ex temperamento melancholico procliuitas ad tristitiam, ad iracundiam, ex colerico, ad Venerem ex sanguineo; quæ quidem passiones ab anima, tanquam à fonte emanant; ergo hæc nihil erit aliud, quam præfata Crasis.

Respondeo ad prius, falsam esse priorẽ propositionem; non enim id omne, quo pereunte perit animal, est anima. Verùm, aut est anima, aut aliquid necessarium, vt ea conseruetur in animali. Vt vero anima conseruetur in viuẽte nõ modo commoda qualitatum temperies, sed per multa adhuc necessaria sunt. Quare eodem argumento colligat Galen. si potest quia diffuso sanguine, aut oblæso corde, animal concidit, animam esse sanguinem, aut etiam cor. Ad posterius recte S. Thomas in capite illo 63. Secundi cont. Gent. Galenũ in eo, ait esse deceptum, quod non considerauerit, alio pacto passiones attribui cõplexioni, alio vero animæ. Complexioni quippe, ac temperamento attribuũtur illæ tanquam causæ disponenti, & prouocanti, & vt dicam, quantum ad id, quod est materiale in passionibus, quia nimirũ actui suppeditant pabulum; Melancholia, ob sui frigiditatem, vt reddit corpus torpidum, ita inclinat ad tristitiam; & calor flauę bilis, vt acrimonia sua excitat hominem ad operandum, (sic quoque facilius ad iram exacuit) sanguis ob copiam spirituum stimulato. Cęterùm animæ attribuũtur, huiusmodi passiones tanquam principali causæ, ex parte actus, & ex parte eius, quod est in passionibus formale, sicut in ira inquit S. Thomas, est appetitus vindictæ. Quid vero cum huiusmodi passionibus permulti resistant, & consilio, animique fræno compescant?

Hæc omnia clariora fient, cum probauerimus animam in vniuersum non esse accidens, (tam enim Crasis, quã harmonia, sunt quædam accidentia,) quod his rationibus satis ostenditur. Viuentia per animam, tum constituuntur in

deter-

determinata specie, cum illa non viuentibus specie differunt; id, quod Arist. in 2. lib. de anima, tex. 24. & alibi, sæpe ostendit, & sensu ipso commonstratur, quia recedente anima ab homine, cadauer, nec amplius est in specie hominis, nec quicquam differt à non viuentibus. At qui viuentia non sunt accidentia, sed substantiæ; id ergo per quod constituuntur in specie substantiali, hoc est anima, nequit esse accidens. Siquidem nullum accidens potest esse pars aliquid ad speciem substantialem, & vltra suum gradum. Ad hæc omne viuens est substantia, & quidem completa, si autem huiusmodi essentialiter ex anima, & corpore; implicat ergo, quod anima sit accidens, alias substantia componeretur ex accidentibus, cui rei omnis Philosophia reclamat. *Quomodo enim ex non substantijs substantia, vtique erit? aut quomodo prius non substantia, quam substantia fuerit?* inquit Arist. in primo lib. Phys. text. 32. vel saltim constitueretur ex accidente, & substantia videlicet ex materia, & forma accidentali.

Præterea, anima est primum principium motuum, quicunque in viuente reperiuntur; est enim id quo viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus, primo; huiusmodi vero principium nequit esse accidens, quia accidens nunquam operatur in virtute propria, sed in vi substantiæ, & veluti instrumentum, quod intuitiue apparet in calore ignis, frigiditate aquæ, grauitate lapidis, idque genus alijs, quæ omnia agunt in virtute suarum substantiarum; Cuius rei ea est ratio, quia accidens, sicut habet esse, ita & operari; habet autem esse non per se, sed à substantia; ex quo clare apparet primum principium motuum in animante non posse esse accidens; nec igitur anima erit accidens. Ostendit hoc etiam Arist. initio secundi libri de anima. Hinc Commentator in commen. 7. eius libri ait, prima naturalis cognitio nobis dat, esse impossibile, quod anima sit accidens; & hac ratione confirmat, quia substantia est nobilior accidente, & anima est nobilior omnibus accidentibus. Auicenna autem in libro de anima cap. 3. ex eo probat hanc assertionem; quia anima suscipit cõtraria; susceptiuũ autem contrariorum est substantia; quæ tamen ratio parum firma videtur, cum anima saltim brutorum animantiũ non suscipiat cõtraria, vt quod, sed vt quo. Hoc autem pacto etiam accidentia suscipiunt contraria, nam eadem superficies modo suscipit albedinem, modo nigredinem.

Non equidem hic reticebo luculenta D. Gregorij Nysseni in disp. de anima hac de re, rationem; quod quemadmodum, qui in hac mundi vniuersitate, consentientem rerum varietatem, discordem contrariorum pacem, & concordem litem rite perpedit, actutum secum ipse statuit, vim quandam esse diuinam, per omnes rerum partes commeantem, quæ omnia arbitratu, ac nutu suo coerceat, & cõtineat; secus enim, susque deque omnia agerentur; ita, qui in quolibet animante cõsiderat tot cõtrarias qualitates tot repugnantes contrariorũ affectiones, tot, tamque varia, ac diuersa munia in vnum redacta, inuiolabili quadam lege, ne se inuicem perimant conseruari, nisi secum statuat dari vnã aliquam formam, cuius ope, ac beneficio hæc omnia contineantur, ac perficiantur, amens sit. Quæ forma accidentaria esse nequit; cum vnius accidentis tanta efficacitas esse non possit, quod tãtas contrariorum pugnas compescat. De hac formæ substantialis continentia, ita scribit Arist. libro primo de anima tex. 90. contra Platonem, plures animas loco, & subiecto, in animali constituentem. *Quid igitur continet animam, si partibilis est natura? non vtique corpus, videtur enim contra magis anima corpus continere, egrediente enim expirat, & putrescit.* Ex his, itaque, habes animam, neque harmoniam, neque Crasim, neque vllum vnquam esse accidens, vt vero quid ea sit appareat, sit;

SECTIO V.

Anima est substantia, non quidem materia, neque corpus, nec aliquid compositum ex materia, & forma, sed actus primus substantialis.

NVLLVS vnquam Philosopho rũ ausus est affirmare, animam esse materiam; Cum in generatione, cuiuscunque viuentis, quisque animaduerteret, materiam substerni, & esse id, in quo generatio celebratur; animam vero de nouo fieri; secus res esset animata, antequam esset. Enimuero quemadmodum in arte, verbi gratia, statuaria, quod est exẽplum Aphrodisiensis lib. 2. de anima capit. 1. æs subijcitur omnibus, quæ ex eo artifex excudit; formæ vero, quæ ex arte effinguntur in ære, sunt differentiæ eius, & faciunt, vt vnumquodque eorum sit hoc aliquid, hæc forma reddit hanc statuam disco ludentem, alia, facit statuam diademate insignitam; ita se res habet in compositis substantialibus, in quibus

alterum subijcitur, & est materia, alterum est id quo vnumquodque fit aliquid, & hoc est forma. Cuius ope, hoc quidem est aer, illud terra, hoc equus, &c.

Cæterùm, eam non esse corpus, vel aliquid compositum ex materia, olim non ita fuit compertum. Quinimò Veteres illi, quos Sectione precedenti retulimus, communiter animam asseruerunt esse corpus, quamuis in assignando huiusmodi corpore, inter se se vehementer altercarentur, dum alij aliud quippiam eam, vt vidimus, facerent. Hos forte, inquit Lactantius Firmiamus in lib. de Opeficio Dei, secutus videtur Varro, dum dixit, quod *Anima est aer conceptus ore, deferuefactus in pulmone, tepefactus in corde, diffusus in corpus.* Quò etiam iuit Apollinaris Alexandrinus, vt refertur libro 5. Histor. Tripart. cap. 44. Eandem sententiam amplexus est Tertullianus, qui in suo lib. de Anima cap. 2. commemoratis Philosophis, qui animam corpoream constituebant, subdit, animam esse corpus, facile persuadebunt. Deinde Aristotelem, ac Peripateticos carpit, quòd animam incorpoream fecerint, constantem, inquit, ex quinta nescio quà substantia.

Verùm assertio nostra, ita probatur ab Aristotele in lib. 2. de Anima tex. 4. corpus non est in subiecto, sed potius veluti subiectū. Anima est in subiecto, non igitur est corpus. Deinde, anima, dum viuificat corpus, est omninò in eadem loci superficie, atq; corpus, si enim forma loco esset separata à materia, quì vnquā illam actuaret? quod faciat necesse est, vt totum animatum coalescat, & omnes eius partes viuant, nutriantur, augeantur: non itaque erit corpus. Secus enim, vel duo corpora essent eodem in loco, seque inuicem penetrarent, vel darentur, aliquę viuentis partes, quę non essent animatę. Quæ ratio colligitur ex Aristotele in primo de Anima tex. 72. Ad hęc, anima est primum principium totius vitę, impossibie autem est, vt corpus sit huiusmodi principium, nam corpus nequit esse principium totius vitæ, in quantum corpus, alias enim omne corpus esset primum principium vitę. Si verò conuenit illi esse principio vitæ, in quantum tale corpus est; iam non ipsum corpus, sed actus ille, à quo sortitur, vt sit tale, erit primum principium, & prima causa totius vitæ, atque adeò ille actus erit anima.

Quid vero? si esset corpus, posset vtique ad arbitratum suum ex corpore, in quo est, egredi, & rursus in illud ipsum intrare; quia esset ens completum, ac suapte natura existens: posset sentiri, ac tangi; cum omne corpus commodè tangatur. Esset quanta, & qualis; cum hæ sint corporis conditiones. Esset in animali secundum eandem rationem mouēs, ac motum; cum tamen animę sit mouere, corporis verò moueri. Lege Alexand. Aphrod. lib. 1. de Anima cap. 5. & S. Thomam in prim. part. quęst. 75. art. 1. & in 2. contra Gent. cap. 65. Postremò, si anima vllum esset corpus, vel esset Cęleste, vel elementum, vel ex hisce conflatum: nullum autem horum est; non Cęleste, quia torqueretur in circulum, non elementum, quia superum, aut infimum locum peteret: non denique ex elementis mixtum, quia vi dominantis elementi moueretur: Cum tamen animalia pro appetitu, & apprehensione, ad varias locorum differentias tendant, vt sensu ipso cōmonstratur, quare, &c.

Postremò, nonnulli opinati sunt, quamcunque animam, etiam rationalem, & omninò omnem substantiam, præter Deum, esse compositam ex materia, & forma. Cuius quidem assertionis primus auctor commemoratur Auicebron, in libro, cui inscriptio fons vitæ; quod adnotauit quoque S. Thomas in quæst. de Anima art. 6. Mouebantur autem, vt hoc assererent, hac potissimùm ratione; quia in quocumque inueniuntur proprietates materiæ, in eo inuenitur & materia. In anima rationis compote, inueniuntur proprietates materiæ, nimirum esse in potētia, recipere, subijci: Subijcitur quippe scientiæ, & virtuti: & mutatur de ignorantia ad scientiam, & de vitio ad virtutem: ea igitur est composita ex materia, & forma. Quò etiam facit, quia cum forma sit principium agendi, materia verò principium patiendi, in quocumque inuenitur actio, & passio, in eo erit materia, & forma; Atqui in anima est actio, & passio, siquidem operatio intellectus possibilis sita est in passione, si *intelligere est quoddam pati*, 3. de Anima tex. 2. operatio autē intellectus agentis est in actione, *facit. n. intelligibilia potentia intelligibilia actu.* ex eodem 3. de Anim. Tādem omne q͂d est, vel est actus purus, vel potentia pura, vel conflatum ex potentia, & actu. Anima nō est actus purus, huiusmodi enim actus solus est Deus: nec est potētia pura, nō enim differret à materia prima, erit igitur aliquid cōpositum.

Verùm hæc assertio falsa est, nec eius argumenta quicquam officiunt. Primum his rationibus commonstratur. Quia cum forma adiuncta materię, constituat vnam aliquā speciem, si anima esset composita ex materia, & forma, illa vtique esset aliq[illegible] species in rerum natura, quod

autem

autem est per se species, nequit vllius esse forma, & pars alterius, vt ostendit Aristot. 7. Metaphys. Quare anima si esset composita ex materia, & forma, non posset informare corpus. Quiduero? corpus adueniret animæ tanquam enti per se, & completo, nec ex ijs coalesceret, nisi vnum ex accidente. Deinde, cum ea, quæ sunt per se species, non possint vniri ad constitutionem alterius speciei, nisi vel omnia, vel eorum aliqua, modo aliquo corrumpantur, sicut elementa vniuntur ad constituendam speciem mixti, si anima esset composita, atq; adeò species, non posset vniri materiæ, nisi corrumperetur, præsertim cum materia sit incorruptibilis. Quomodo autem actuaret, si corrumperetur? Præterea, si anima est composita ex materia, & forma, & iterum corpus, vtrumque habebit suam vnitatem. Quamobrem necessariũ erit ponere aliquid tertium, quo anima vniatur corpori, & vtraque associata contineantur, vt etiam arguit Arist. in primo de Anima tex. 90. Quod adeò necessarium est, vt aliqui huius opinionis sectatores, id concesserint, aientes, animam vniri corpori mediante luce; vegetantem quidem mediante luce Cęli syderei, sensitiuam autem mediante luce Cęli Crystallini, rationalem verò mediante luce Cęli empyrei. Quæ omnia, vt inquit S. Thomas in art. illo 6. quæst. de Anima, fabulosa sunt. Oportet enim animã immediatè vniri corpori, sicut actum potentiæ. Vltimò si anima esset composita ex materia, & forma, peto de altera eius parte, nimirum forma, vtrumne illa quoque sit composita ex materia, & forma? Si dederis, res abibit in infinitum. Si neges, datur ergo aliqua forma, eaque substantialis, præter Deum, quæ non est composita ex materia, & forma.

Nec rationes in oppositum adductæ, quicquam concludunt. Prima æquiuocat, quia nõ eodem modo recipit, ac patitur anima, seu intellectus noster, atque materia prima. Hæc enim recipit aliquid cum transmutatione, ac motu. Cum verò omnis transmutatio, ac motus reducatur ad motum localem, veluti ad primũ, & communiorem, vt probat Arist. 8. de Phys. auscult. fit, vt materia, in ijs tantummodo reperiatur, in quibus est potentia ad vbi; huiusmodi autem sunt, solum corporalia, quæ loco circumscribuntur. Quare materia strictè accepta, non nisi in rebus corporalibus inuenitur. Anima verò non recipit, cum motu, ac transmutatione, quinimò sciungendo à motu, rebusque obnoxijs transmutationi: enimverò *in quiescendo, anima fit sciens, ac prudens*: & ideò in 3. de Anima tex. 11. dicitur, *omninò autem, vt separabiles sunt res à materia, sic quæ circa intellectum*: & ibidem tex. 14. intelligere dicitur pati, alio modo, quàm sit in rebus corporalibus passio.

Quamobrem, qui vult concludere animam esse compositam ex materia, eò quia recipit, ac patitur, omninò errat. Eodem modo dicẽdum est ad aliud, nimirum passio, quæ reperitur in anima, & attribuitur intellectui, longè alterius rationis est, atque ea, quæ est materiæ. Passio quippè intellectus posita est in receptione specierum, quæ recipiuntur in intellectu modo immateriali: pari modo actio intellectus agentis non est eiusdem rationis, cum actione formarum naturalium: nam actio intellectus agẽtis est abstrahere a materia, actio verò agentium naturalium est imprimere formas in materia. Ad vltimum, licet anima neque actus purus, neque pura potentia sit, nõ tamen hinc sequitur, eam esse compositam ex materia, & forma, sed benè erit ex actu, & potentia, quod mox explicabimus. Sit ergo.

SECTIO VI.

Explicatur vera animæ natura.

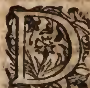

DEMONSTRATVM à nobis est, animam non esse particulam diuinæ naturæ, non harmoniam, aut Crasim, neq; in vniuersum accidens, sed substantiam: Præterea, non esse materiam, neque corpus, an simplex, an mixtum; nec denique compositam ex materia, & forma: reliquum est, vt quænam eius natura sit, videamus. Quoniam verò quæcunque res ex sua definitione clarius explicatur, varia Philosophorum ingenia, quò naturam animæ enodarent, varias eius definitiones dedere. Eas, si lubet, quære apud Themistium in toto ferè prim. lib. de Anima. Alber. Mag. in summa de homine. Lactantium in lib. de Opificio Dei, cap. 17. Theodoretum in lib. de Natura hominis, Marsil. Ficinum lib. 6. de Theologia Platonis cap. 1. Nos satis abundè fecisse arbitramur, si duas animæ definitiones, ab Stagirite in secundo de Anima traditas, diligentius explicuerimus. Altera iacet in tex. 6. *Anima est actus primus corporis, physici, organici, potentia vitam habentis*: Altera in tex. 24. quod, *anima est id, quo viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus primò.*

Vltra-

Vtraq· membratim sic explicāda erit. Primò dicitur anima, *actus*, ἐντελέχεια. Quæ quidem vox in Peripato æquiuoca est: nunc quidē designat actū informantem; & hunc duplicem, vel substantialē, cuiusmodi est actus, & forma equi; vel accidentalem, qualis est candor. Nunc verò actum assistentem. Prima ἐντελεχείας acceptio, vel in primo cap. lib. 2. de anima passim apparet. Pro forma verò accidētaria sumitur in 3. de Physic. auscult. tex. 6. cum motus dicitur ἐντελέχεια, & actus; Pro actu deniq: assistente, capitur in 2. de anima, tex. 11. Quo loci nauta appellatur entelechia nauis. *adhuc autem immanifestum, si sic corporis entelechia, anima, sicut nauta nauis.* Et qđ maius est in 12. Metaph. tex. 49. prima intelligētia, siue prima omniū forma, ab omni concretione mortali abiūctissima, tali voce appellata venit. τὸ δὲ τί ἦν εἶναι, οὐκ ἔχει ὕλην τὸ πρῶτον, ἐντελέχεια γάρ. Hoc est, *ipsum verò, quid erat esse primum, non habet materiam, cùm sit entelechia.*

Præterea entelechia, seu actus, ex Arist. 2. de anima, tex. 5. alius est primus, qui vel est substātialis, vt anima, vel accidētalis, vt potētię. Alius verò secundus, vt operatio. *actus autē*, inquit Philos. *dicitur dupliciter, alius quidē sicut scientia, alius verò sicut speculatio.* Ad hæc, entelechia, & actus primus substātialis, est duplex. Hic quidē qui semper operatur, nec vnquā ab actu secundo, cessat; huiusmodi est forma ignis, forma grauium, & leuium, ille semper calefacit, hæc semper descendunt, aut ascendunt, nisi impediantur. Quę formæ consuerunt appellitari, merè naturales. Hic verò est, qui potest ab operatione cessare; vt forma rationalis in homine; quæ ad arbitratum vacat ab opere, & forma sensitiua in brutis animantibus, quæ agit ex apprehensione. De etymologia entelechiæ, quā primus omnium formauit Stagirites, non parū dissidij est inter Aristotelis enarratores, & criticos quosdam neotericos, adi, si lubet, Iulium Scalig. exercit. 308. in Cardan. & Angelum Politianum in Miscellaneis cap. 1. & nos alias plura.

Ex eo igitur quod anima in definitione dicitur entelechia, siue *actus*, excluditur materia prima, quæ est pura potentia, & quęcumque nō sunt simpliciter actus; vt composita, tam naturalia, quàm artefacta. Dicitur *primus*. tùm quia anima est actus primæ potentiæ, hoc est materiæ primæ: tùm quia semper est prior actu secūdo, vel tempore, vt in anima intellectrice; quinimò & sentiente; non enim statim, ac quispiā habet animam intellectiuam, intelligit, aut vult; neque in anima sensitiua, omnes eius operationes confestim apparēt. Vel est prior saltim natura; quòd quæcumq; anima antegreditur operationem in eo, cuius est anima. Verùm in definitione animæ, nihil huiusmodi, opinor, intenditur, sed dicitur actus *primus*, ad reijciendos actus secundos, præcipuè verò operationes; vt Themistius, in lib. 2. de anima, cap. 4. Philoponus in explicatione huius definitionis; Albert. Mag. tract. 1. cap. 2. & complures alij animaduertunt. Anima itaq; est actus primus, quia essētialiter non est operatio, sed principium operationis. Cæterùm S. Thomas, & Caietanus in 1. caput eiusdem operis, subtilius aliquid meditātur, aiunt quippè, animam dici actum *primum*, non modò vt excludatur actus secūdus, seu operatio; verùm vt etiam indicetur separatio eius ab actu secundo. Itaq; dicitur actus primus, nō tam vt distinguatur ab actu secūdo, (hoc enim in aperto erat, formam non esse operationē, nec ab Stagirite tanta solicitudine ostendendum) quàm vt denotetur differentia, quæ est inter formas purè naturales, & animam. Illæ namq: penitus sunt inseparabiles ab actu secundo: nunquam enim, quod ad eas attinet, nisi impeditæ cessant ab operatione, vt in ascensu, & descensu leuium, & grauium, & calefactione ignis, videre est; cui si materia suppetit, nunquam non comburit. Atqui anima, an per libertatem in homine, an ex apprehensione in brutis, an denique aliquo alio modo in plantis, potis est ab operatione vacare.

Hanc verò esse Philosophi mentē, ex eo colligunt, quòd is in tex. 5. libri, quem modo citauimus, comparauit actum *primum*, scientiæ habituali, & somno: actum verò secundum, vigiliæ, & contemplationi; quamobrem, quemadmodum scientia habitualis separatur à contemplatione, & somnus à vigilia; ita anima ab actu secundo. Audi S. Th. Phil. ait, vocat animā, actū *primum* non modò, vt eam distinguat ab actu secūdo, sed à formis et elemētorum, quæ semper habent operari, nisi impediantur. Prima harum expositionū plana, ac facilis est; posterior, profundior, & magis, opinor, ad Philosophi mētē.

Verùm, aduersus posteriorem hanc explicationem non vno modo obijcitur. Primùm, anima vegetatrix nunquam feriatur, seiungiturue ab opere, quinimò semper est in actu secundo; quò etiam ab Stagirite assimilatur semper vigilanti. Et luculēter apparet in nutritione, de qua lib. 1. de generatione, tex. 41. dicitur, *animal tam-*

diù nutriri, quamdiù saluatur: non igitur ea esset actus *primus:* iuxtà præfatam expositionem, cum separari nequeat à secundo. Quid uero? anima etiam sensitiua, nequit seiūgi ab aliqua sua functione, à motu cordis, qui in animante feriatur nunquam. Deinde, anima discriminatur à formis purè naturalibus, alia particula, in eadem definitione adiecta, nimirū, *organici.* Quia forma merè naturalis, vt ignis, aut lapidis, tametsi actuat corpus, non tamen organicum; non ergo differt ab illis per hanc particulam, actus *primus.* Secus altera earum intruderetur superuacaneè. Postremò, cum asseritur, animam esse actum primum, nimirum separabilem ab actu secundo; hoc vel ita capitur, vt ea adhibitis omnibus ad operandum requisitis, potis sit operari, & non operari; Et hoc pacto non nisi de anima intellectrice verum est; idque duntaxat quoad voluntarias operationes: Verùm in anima sensitiua, posita motione, v.g. potētiæ visiuæ per species, nequit non elici actio videndi; & multò minus in anima vegetatiua. Vel intelligitur, animam posse ociari ab actu secūdo, ob defectum, cuiuspiam requisiti; Quod si ita est, nihil peculiare ascribitur animæ, quod non etiam elementorū formis posit ascribi; enimuerò huiusmodi formæ, quandoque etiam à suis actibus cessant ob alicuius defectum, quod ad operationem requiratur. Ignis enim defectu materiæ, aut approximationis, non comburit.

Ad hasce obiectiones, ita respondēdum est: Ad primam, sunt qui dicunt, animam etiam vegetatiuam seiungi aliquando ab actu secundo, etiam nutriendi. Ita contingere in bufonibus, serpentibus, gliribus, atque alijs id genus animalibus, quæ cum tota ferè hieme nihil edant, non vtiq: eo tempore nutriri videntur. De gliribus sic Ausonius in Ephemesi,

Dormiunt glires hiemem perennem,
Sed cibo parcunt;

Et illud Martialis lib. 13, epig. 59.

Tota mihi dormitur hiems, & pinguior illo
Tempore sum, quo me nil nisi somnus alit.

De qua quidem re Plinius lib. 8. cap. 52. & lib. 29. capit. vltimo, Varro lib. 3. de re rustica, cap. 15. Mathiolus lib. 2. ad Dioscoridem, cap. 63. Ammian. Marcell. lib. 28. ex recentioribus, Ioannes Bruyerinus de re cibaria, & Matthæus Raderus in epigram. Martialis. In his igitur animantibus, animam vegetatricem eo temporis ociari putant ab opere etiam nutriendi. Ita etiam affirmare videtur Commētator super 2. lib. de anima Comment. 5.

Hæc tamen solutio iure meritò exploditur à Mag. Albert. Quia facultas vegetatrix etiātùm neutiquam feriatur, sed in concoquenda ea humiditate occupatur, quam sibi anteacto tēpore animalia illa conquisiuere; Quod in causa est, vt ea post illud temporis, digesta consumptaq: humiditate, extenuata, & gracilia egrediantur: Nec ab hac doctrina discedit Auerr. si loco citato attentè legatur. Martialis autem, dum asserit, glires, cum somno tantum aluntur, pinguiores esse, poeticè locutus est. *πολλὰ δὲ ψεύδονται ἀοιδοί.* Prætereo aliam quoque solutionem, cuius antesignanus est Caietanus, quod præfata definitio conueniat animæ vegetatrici, *per non repugnantiam,* hoc est, qua anima est, nō repugnat ei separari aliquando ab actu secundo; esto qua huiusmodi, seu, prout nutritiua est, nunquam non operetur. Prætereo, inquā, quia eadem ratione definitio hominis commodè cadere poset in equum, aut canem; Cū vtrique, qua animal, non repugnet esse rationali: Quamuis qua tale animal, seu, prout equus, aut canis est, ei repugnat.

Dicendum itaque est, ad hoc vt anima vegetatrix, dicatur actus primus, & separabilis à secundo, satis esse, eam separari posse ab aliquo suo actu; etsi non ab omnibus. Proprij autem vegetantis animæ actus, sunt, nutrire, augere, & sibi simile generare: à duobus vltimis sæpenumerò feriatur, à primo non ita. Id satis est, vt ea vocetur actus *primus,* & separabilis, cum à maiori suorum actuum parte seiūgatur. per quod discriminatur quoque a formis purè naturalibus, quę à nulla suarum operationum, nisi impeditæ, vel ob defectum alicuius requisiti, vacant. Eodem pacto dicendum est de motu cordis, quippè, etsi anima sensitiua ab eo motu nunquam cesset, quia tamen à pluribus cessat, commodè actus primus, & à secundo seiungibilis potest appellitari: Quamuis Soto quæst. 3. libri 8. Physic. in responsione ad tertium argumentum, dicat, motum illum, magis esse tribuendum generanti, quàm principio interno animalis. Alij dicunt motum cordis, non esse proprium animæ sensitiuæ; quia non conuenit omnibus animalibus, solus enim sensus tactus, sine quo anima sentiens reperiri nequit, est proprius animæ sensitiuæ. Alij, quòd cum motus cordis componatur e systole, & diastole, cursu quodam, & recursu, in pūcto reflexionis, datur quies, De qua quidem re,

vide

vide S.Thomam, Opuscul.35.& Domin. Bannes super primam partem, eiusdem S. Thom. quæst.75.art.1.dubio 2.in responsione ad tertium argumentum.

Ad secundum, anima gemino modo differt à formis elementorum, tùm quia potis est ab actu secundo seiungi, vt expositum est, tùm ex corporis diuersitate; etenim anima exposcit corpus varijs organis instructum; id, quod nō modò in corpore hominis, cæterorumque animantium conspicimus: vt ventriculum, hepar, cor, ossa, neruos, venas, idque genus sexcenta alia, verùm in infimo etiam animarum gradu, in plantis, & arboribus videmus, radices, fibras, truncos, medullas, &c. Illæ tamquam os e terra succum, & alimentum trahunt, fibrę venarum munere funguntur, &c. quod his omninò verbis docuit Arist. in tex.6.lib.2.de anima. *Instrumenta autem, & plantarum partes sunt, sed penitus simplicia, vt folium, eius quod circa fructum cooperimentum, id autem, quod circa fructum, fructus, radices verò ori similes sunt, vtraque enim trahunt alimentum*. Qua de re pluribus disserit Theophrast. de histor. plantar. cap.4.7.& 14. & Plinius lib. 17. cap.34. Formæ autem merè naturales, vt ignis, aut ligni, neutiquam expostulant huiusmodi corpora. Prima itaque differentia explicatur, per illam particulam, actus *primus*. Secunda verò, per illam *organici*. Quare ne imaginatione quidem fingi potest quicquam in hac definitione superuacaneum.

Ad vltimum, si sermo est de anima intellectrice, ac sentiente, nulli dubium, quin eę, adhibitis omnibus ab extrinseco ad operandum requisitis, commodè possunt operari, & non operari; De intellectiua patet in actionibus liberis, quarum ratio in eo posita est, vt ea adhibitis omnibus, quæ ad operationem necessaria sunt, maneat indifferens ad operādum, & non: & ad operandū hoc, vel illud. De sentiente etiā patet in memoria sensitiua, in qua conseruātur species, absque actuali tamen earum vsu; quippè non reminiscor actu earum omnium rerum, quas memoria teneo. Si autem oratio ad quācumque animam extendatur, tunc eam esse ab actu secundo seiungibilem, hunc habet intellectum, quod anima ab intrinseco aliquando possit an ab omnibus suis operibus, an ab aliquo ociari. Quod in vegetatricem quoq; animam, vt dicebamus, non incommodè cadit. Enimuerò viuentia, ita ex propria natura affecta sunt, vt neq: semper sibi simile gignāt, nec quolibet instanti perpetuò nutriantur. Quid uero? non ne Stagirites in 2.de anim. cap.4. & S. Thom. in 1.par.qu.78.art.2. disertè docuerunt vegetatricem vim, alias vires, ac facultates subiectas, sibiq; deseruientes habere? nimirum attractricem, retentiuam, digestiuam, & expulsiuam. Atqui animal ab hisce nonnunquam vacare, clarius est, quàm vt vlla egeat confirmatione. Præterea, viuentia non toto vitæ curriculo incessanter augentur: est quippè illis terminus, & ratio crescendi. *Impossibile est animal, aut plantam quantamcunque esse secundum magnitudinē, & paruitatem*, ait, Philos. 1. de Physic. auscult. tex.36. Cæterum formæ purè naturales, quantum ad eas attinet, semper operantur, nec vmquam ab opere, nisi extrinsecus impeditæ, cessant. Nulla etiam illis crescendi meta: *nam ignis, & reliqua non viuentia, quantum est ex se, nullum habent terminū augmenti sui*: vt asseritur ab Arist. eodem in loco. Ex quibus liquidò constat, animam vegetatiuam; cùm ab actu secundo augendi, tùm sibi simile edendi, tùm etiam nutriendi, saltem in viribus sibi subordinatis, (qui sunt tres actus animæ vegetatricis) posse seiungi, & sic est *actus primus*.

Deinde, enucleandum est, quonā pacto anima sit, *actus corporis*, & quidem de sentiente, ac vegetante concors est Philosophorum sententia, eā esse actum corporis, ceu veram, & informantem, quod aiunt, formam; ita, vt ea atque materia, quod est exemplum Philos. 2. de anima, tex.7. habeant se, *tanquam cera, eiusque figura*. Verùm de anima intellectiua non parū dissidij inter auctores versatur, quādo Auerr. Simplic. Philopon. ante eos Plato, & alij cōplures, opinati sunt, eam esse actum corporis, non informantem, sed assistentem duntaxat; ex quo fit, vt præfata animæ definitio, non vniuocè conueniat omni animæ; verùm sentienti, ac vegetanti, veluti actui informanti, intellectiuæ autē velut assistenti. At verò quoniam Disputatione 4. ostensum à nobis est, animam etiam intellectus participem, esse verum, ac informantē hominis, actum, actum agerē, si in præsens diutius immorarer. Quàm rectè autem anima definiatur per corpus, ex eo liquet, quod cum quæcumq; forma, & actus, dicat internā habitudinē, ad id quod actuat, à quo etiā specificatur, necessarium est, vt in eius definitione, apponatur ipsum susceptiuū, quòd illa actuat, & à quo specificatur. Ita docuit Arist. 7. Metaph. tex.2. & S. Thom. cū sępè alibi, tū maximè, qu.7. de potēt.

art.2.ad 9. quo loci etiam habet, *esse humanum differre ab esse equi per ordinem ad essentiam humanam, quam actuat*. Quia ergo anima est forma actuatque corpus, ipsumque est subiectum, in quo ea recipitur, meritò definitur per corpus.

Cæterùm, cũ multifariam vsurpetur corpus, magnum dissidium est inter Aristotelis enarratores, quonam pacto in præsentia sumatur corpus. Auerr. Simplic. Themist. Philop. & cõplures alij, in ea sunt opinione, quod corpus hic accipiatur pro toto composito naturali; ita, vt definiatur anima per corpus, & subiectũ, eademmet forma actuatum; simili dicendi modo atque dicere consueuimus, albedinem esse formam albi: vbi album stat loco subiecti albedinis, non quidem informe, sed eadem albedine informatum. Sic etiam Arist. 2. de Anima, tex. 69. definiuit lumen inquiens, *lumen autem est actus huius perspicui, secundum quod est perspicuũ*. Perspicuum actu, idem est, atque lucidum, cum aer tenebricosus minimè sit actu perspicuus. Quapropter hæc definitio idem pollet, ac si Stagirites dixisset, lumen esse actum lucidi: & sic definiuit lumen per subiectum eodem lumine actuatum. Huc etiam iuit S. Thomas in prima parte, quæst. 76. art. 4. in responsione ad primũ argum. Cuius verba hic exscribam. Aristoteles non dicit animam esse actum corporis tantum, sed actum corporis Physici, organici, potentia vitam habentis, & quod talis potentia non abijcit animam: Vnde manifestum est, quod in eo, cuius anima dicitur actus, etiam anima includitur; eo modo loquendi, quo calor est actus calidi, & lumen est actus lucidi; non quod seorsum sit lucidum sine luce, sed quia est lucidum per lucem; & similiter dicitur, quod anima est actus corporis: quia per animam, & est corpus, & est organicum, & est potentia vitam habens. Hæc S. Doct. Consimilia habet in quęst. de anima, artic. 5.

Sunt qui volunt, corpus hic accipi pro composito ex materia, & anima; non quidem secundum omnes gradus, sed secundum gradum dũtaxat corporeitatis, cùm quo adhuc materia (in quo hæc opinio differt à superiori) manet in potentia ad vlteriores gradus vegetatiuum, sensitiuum, & intellectiuum. Formam autem illam corporeitatis, quidam contendunt proficisci ab anima, quòd hæc virtute contineat inferiores formas, sicut ternarius dualitatem. qua de re Caietanus super pr m. par. quæst. 76. artic. 4. Ferrariens. lib. 4. cont. Gent. cap. 64. & in lib. 2. de anima, quæst. 2. Bannes in prima parte quæst. 75. art. 1. Capreol. in 4. dist. 10. quæst. 1. art. 3. ad argum. Scoti. Alij verò acriter contendunt, formam illam corporeitatis, non tribui ab actu formali, sed esse coæuam ipsi materiæ. Quod definire non est præsentis instituti.

At verò si accuratius verba Philosophi perpendas, neutra harum interpretationum omninò tibi amplectenda videbitur. Non prior, tùm quia Philosoph. in tex. 4. luculenter docuit, corpus, quod in animæ definitione ponebat, esse subiectum animæ, *Corpus non est eorum, quæ in subiecto, magis autem sicut subiectum, & materia est*; Atqui compositum naturale, cum sit quippiam ex materia, & anima conflatum, non est animæ subiectum; non igitur corpus accipitur pro composito naturali. Tùm etiam, quia si corpus acciperetur, prout est anima præditum, iam vtique erit organicum; atque adeò superuacanea foret alia particula, *organici*: cum satis id, per *Corpus*, hoc est, animatum, esset importatum. Quiduero? Cum forma, & actus definiri debeat per subiectum, vt dictum est; hoc profectò priùs esse debet, quàm forma; Atqui si corpus capiatur pro composito ex materia, & forma, nullo pacto præsupponetur ad formam. Ijsdem argumentis reijcitur posterior expositio. Quare &c.

Dicendum igitur est, capi in præsentia corpus, pro ipsa materia prima, vt per dispositiones aliquas accidentarias, sit capax, immediateq; susceptiua ipsius animæ; quę dein substantialiter, & actu impertit esse physicum; & organicum. Ita S. Thomas ad tex. 4. secundi lib. de anima (quãuis secus alibi opinatus sit.) Cui quidem expositioni apprimè consonant omnia, quæ Philos. in contextu enuntiat de corpore; nempè corpus esse subiectum animæ, tex. 4. Et ex corpore, atque anima fieri vnum, tex. 7. Et definitio erit per priora, cum hoc intellectu, *corpus* præsternatur ad animam. Itaque anima est actus primus corporis, idest, materiæ primæ. Sed quia complures etiam aliæ formæ sunt actus materiæ primæ; ideò in definitione subnectitur.

Physici. Qua particula excluditur corpus, tam mathematicum, quam artificiale. vt colligitur ex Aristotele, tex. 3. & adnotauit eo loci Sanctus Thomas. Mathematicum autem corpus nihil est aliud, quàm species quædam quantitatis continuæ, diuisibilis secundum trinam, quod aiunt, dimensionem. vel si mauis est ipsa

ipsa trina dimensio. Hinc S. Thomas in prima parte, quæst. 18. art. 2. *ponitur*, inquit, *nomen corporis aliquando ad significandas tres dimensiones, secundum quod corpus ponitur species quantitatis*. Corpus autem artificiale est, vt dicimus, scabellum esse corpus. Differunt verò corpora physica ab arte factis, & mathematicis, eo potissimùm, quòd illa habent in se principium sui motus, artificialia verò, & mathematica nequaquam. namque si motu locali scabellum mouetur, id habet qua lignum, non qua artefactũ, quo pacto est prorsus immobile. Anima igitur dicitur actus corporis physici, ad explodendum, tùm corpus mathematicum, quod cum sit accidens, nequit forma substantiali, cuiusmodi est anima, actuari; tùm etiam corpus artificiale, quod constituitur per figuram; quæ vtique formæ accidentaria est: Quare optimo iure statuitur anima esse actus, & quidem substantialis corporis physici, seu naturalis.

Sequitur *organici*, per quod discernitur anima ab omnibus formis purè naturalibus; vt à forma ligni, lapidis, ignis, quæ hucusque nondum erant reiectę. In eo quippe omnes conueniunt, quod sint actus, primi, corporis, physici; at non organici. Anima ergo cum ob sui præstantiam multas obeat operationes, & quò ea perfectior est, eò etiam plures; nam animantia edunt operationes plantarum, & adhuc alias, & homo elicit brutorũ animantium actiones, & insuper alias, fit, vt ad huiusmodi functiones obeũdas, egeat corpore instructo multis, ac varijs organis, situ, fabrica, complexioneq; distinctis: quod præclarè illustrat Arist. lib. 2. de par tib. animal. cap. 10. Quo loci organa eò, ait, debere esse plura, & meliora, quò anima est perfectior, & M. Albert. 2. de anima, tex. 5. cap. 3. homo, ait, plura, & meliora habet organa, q̃ equus & hic in hisce superat spongiam, & hæc plantas. Quod tu, vel in vna manus fabrica contemplare, quàm illa mirabili structura condecoratur. Corpora autem formarum purè naturaliũ, tali instrumentorum varietate destituta sunt; quòd his non egent. Inter quas annumerantur etiam formæ cadauerum; nam organa, oculi, pedes, manus, idque genus alia, quę in cadauere cernuntur, non conueniunt cum organis viuentium, nisi æquiuocè, *nam deficiente anima, non est amplius oculus, nisi æquiuocè, sicut lapideus, aut depictus*: ait Aristot. tex. 9. libri 2. de anima, & lib. 7. Metaphys. tex. 35.

Vltima definitionis particula est, *potentia vitam habentis*, vbi aduerte, vitam, seu viuere, (vita n. & viuere differunt, vt cursus, & currere, auctore S. Thoma in prima parte, quæst. 54. artic. 1. in responsione ad 2.) bifariã sumi. Vno modo, pro vita substantiali, alio pro accidentaria. Vita priori modo sumpta, est compositio, seu coniunctio animæ cum corpore, vt dicitur in 8. Metaphys. tex. 24. cui opponitur mors, quæ est priuatio vitæ, per seiunctionem animæ à corpore. Hinc viuere hoc modo, dicitur viuentium esse, in 2. de anima, tex. 37. *viuere viuentibus est esse.* Vel vt Iulius Cæsar Scalig. in Cardanum, exercitat. 102. cap. 5. ait, *vita est actus animæ in corpore, idest, vis eius per vnionem vtriusque.* Accidentaria autem vita, sunt ipsę actiones vitæ; quo intellectu accepit vitam Arist. cum lib. 9. Ethic. cap. 9. ait, *viuere, principaliter esse sentire, & intelligere.* & 12. Metaphys. tex. 39. actionem intellectus nuncupauit vitam; *actio autẽ intellectus est vita.* Vtraq; significatio iacet in illo effato, *à Deo nobis non modo viuere, verùm & benè viuere dari, ac impartiri.* viuere priori loco stat pro vita substantiali; posteriori, pro actione. De hac distinctione S. Thomas in prima parte, quæst. 18. art. 2. & quæst. 54. art. 1. & in prima secundæ quæst. 3. art. 2. & quæst. 56. art. 1. & 2. 2. quæst. 19. artic. 7. Vt ergo duplex est vita, sic duplici modo exponi potest *potentia vitam habentis*. vno quidem, vt anima dicatur actus corporis, potentia habentis vitam, idest, corporis, quod actu careat vita substantiali; habeat tamen potentia, Altero, ita, vt potentia, referatur, non quidem ad vitam substantialem, quę est principium, atque fons, à quo dimanãt operationes vitales, sed ad ipsas operationes; vt hunc efficiat sensum, corpus, cuius actus ponitur anima, non habet actu operationem, sed solum potentia. Qui igitur nomine corporis in definitione, capiunt materiam primam, intelligunt vitam priori modo; qui verò corpus capiũt pro composito, (vt superius exposuimus) ex materia, & anima, cõflato; uitam hic intelligunt pro ipsa actione. Tandem pro coronide huius rei, hoc habe ex Themistio, Alexãdro, Philpono, & S. Thoma, quamuis Simplici[9] secus opinetur; hęc duo, corpus organicum, & potentia vitam habens, idem omninò pollere: quod. n. est corpus organicum, id omne, & potentia vitam habet, & e contra: Adiẽci autem dicta verba *potentia vitam habentis*; communiter animæ defintioni, nõ necessitatis, sed gratia maioris dilucidationis. Ex hucusque dictis liquet, quomodo anima

sit actus primus corporis, physici, organici, potentia vitam habentis; quæque sit animæ natura, ac quidditas; quæ vtique per hanc definitionem aperitur. Quocirca non est hac in parte audiendus, Auicenna lib. 6. naturalium, dùm hac definitione, ait, non declarari essentiam, sed potius existentiam animæ. Sicut nec Plotinus lib. 2. Enn. 4. aut Proclus, cap. 5. in Timæū; qui perfractè carpunt, sugillantq; Aristotelē; quòd non tam explicuerit, quid sit anima, quā cuius sit; hoc est, corporis organici: Nec deniq; magni pendendi sunt ij, quicunque Stagiritæ firmitatem, inuido corrodunt dente: Enimuerò nullus vnquam extitit Philosophorum, cuius memoria ad nos peruenerit, qui vel penitius naturam animæ rimatus sit, vel luculentius explicuerit, quàm Aristoteles. Hęc definitio cadit in omnem animam, atque adeò in rationalem: sed quia hac de re multis Disputat. 4. disputatum est, verbum hic non amplius addam.

Venio nunc ad alteram animæ definitionē, in tex. 24. eiusdem operis, itidē ab Stagirite allatam. Eam leui duntaxat dolabra tangam: sic ea effertur: *anima autem est id, quo viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus primò.* Principio abijciatur hinc eorum opinio, inter quos fuit Aegidius Romanus, qui Philosophum præfatis verbis, non vnam, sed quadruplicem definitionem tradidisse, existimarūt. decepti, opinor, occasione illius particulę, *&* quam temerè disiunctim accipiunt. Nec nobis e regione arridet sententia Simplicij, opinantis, hanc definitionem soli animæ intellectiuæ accommodari posse. propterea, quòd huic soli, quatuor illæ particulæ, viuere, & sentire, & moueri, & intelligere, conueniant. Enimuerò dicta definitio reuera, & vna est, & omni animæ cōpetit. Vna, vt ex toto eius capitis decursu liquet: præter q̄ quod, vbinam quatuor animæ, vt totidem illis particulis definiantur? Competit omni animę: quia Philosophus hic definire instituit animā in communi. Illę autem quatuor voces, viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus, neque omnino diuisim, ac disiunctim accipiendæ sunt, vt eas capit Aegidius, nec etiam omnino coniunctim, vt hunc reddāt sensum, anima est id, quo viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus: vt interpretatur Simplicius: sed accipiuntur per distributionem: ita, vt anima dicatur id, quo viuimus, aut etiam sentimus, aut et loco mouemur, aut etiam intelligimus. clarius: est id, nimirum principium internum, quo operamur, quodcumque opus vitę, siue illud sit viuere, siue sentire, siue moueri secundum locum, siue denique intelligere. Adijcitur *primò*: idest præcipuè, ac radicaliter: nam etiam cor est id, quo viuimus, sed non primò: verum eius vita acceptum refertur animæ: seu principio primo. Quemadmodum nos, si quid in præsentia, sani, ac solidi diximus, id omne Deo Opt. Max. à quo omnis datio bona, & omne donum perfectum descendit, acceptum referimus. Iam reliquum est, vt argumenta in secunda sectione adducta, diluamus. Quare sit:

SECTIO VII.

Soluuntur argumenta secundæ sectionis.

NVNC diluenda sunt argumenta, quibus in secunda Sectione probari videbatur, humanam animam esse quandam diuinæ naturæ particulam. Ad primū, admittimus intellectionem humanam esse quidem infinitā extensiuè, ac syncategorematicè, non verò simul, ac intensiuè: potis nimirum est anima, seu verius homo per intellectum, attingere omne verum, quemadmodum, & voluntas velle omne bonū, sed successiuè, ac finito modo. Ex quo tamē neutiquā colligitur animæ potentiam, essentiamue, esse quippiam infinitum; quia ad hoc requiritur infinitas intensiua. Consimilem nobis doctrinā tradit S. Thomas in prima parte, quæst. 54. artic. 2. quo loci hæc de intellectione scribit. *Secunda autem actio immanens, de sui ratione habet infinitatem, vel simpliciter, vel secundum quid; simpliciter quidem sicut intelligere, cuius obiectum est verum, & velle, cuius obiectum est bonum, quorum vtrumque conuertitur, cum ente; & ita intelligere, & velle, quantum est de se, habent se ad omnia, & vtrumque recipit speciem ab obiecto. Secundum quid autem est sentire, quod se habet ad omnia sensibilia, sicut visus ad omnia visibilia.* Ex quibus liquidò conspicitur, quomodò intellectio sortiatur quandam infinitatem; & quidē simpliciter: ex quo tamen haud vnquam consequitur, vt facultas, quæ actionem illam elicit eiusue radix essentia, sit infinita. Porrò si quicquam valet hæc consecutio, anima humana attingit obiectum infinitum, ergo habet infinitā facultatem, essentiamque, colligat etiam intelligentias esse infinitę virtutis, ac essentię; cum attingant obiectum infinitum: nimirum primū ens. Quinimò, vt nonnullis in Peripato visum

est,

est, et cient corpora cœlestia apprehendendo primum ens, quod si ex illa perceptione, longè perfectiori, nulla vnquam in ijs eruitur infinitas; quid est, quod ea in anima requiratur?

Vel dicito, nullam vnquam humanæ animæ inesse vim, etiam in intelligendo infinitam; nec intellectionem absolutè attingere infinitum. Cū verò vrgetur: attingit Deum &c. ergo proportionatur illis; dicendum, eam non attingere illa sub ratione infiniti, sed finiti, nempè sub ratione proprij, & specificatiui sui obiecti, quæ ratio, cum finita sit nullam conferet infinitatem. Quod, vt melius intelligatur, scito, longè aliud esse verba facere de aliqua re, in esse, vt aiunt, entis, atque in esse obiecti: multa, qua sunt entia, differunt inuicem specie, & genere, quæ tamen qua obiecta, fiunt vnius rationis, ac speciei atomæ. Vides hoc in albo, & nigro, quę quidem vt passibiles qualitates, specie discriminantur, vt verò obiecta visibilia, vnicam speciē induunt. Item, ens in esse rei, ad Deum, & creaturas, ad substantiam, & accidens, longè omnium diuersum est, verùm in ratione obiecti, ac scibilis, exempli gratia metaphysices, fit penitus vnum, secundum quod habitui metaphysices largitur speciem. Sic intellectus humanus, tametsi omne ens, & omne verū attingat: siue illud accidens, seu substantia sit, an finita, an infinita: nihilominus non fertur in ea, qua huiusmodi entia sunt, sed qua in vna ratione formali, atque intellectus humani specificatiua conueniunt. Quod cùm exemplis nuper allatis, tùm hac ratione conspicitur: quia intellectus humanus est vnus specie atoma: hoc sortitur internè, quidem ex habitudine transcēdentali ad suum obiectum: Habitudo verò est vna ex obiecto, prout est ab intellectu humano attingibile, quamobrem obiectum eius debet esse vniforme, & vnitate specifica præditum. Ens autem in ratione entis, ad Deum, & creaturas, substantiam, & accidens, vniforme non est, quinimò analogum, Nō itaque potis est intellectus humanus habere pro obiecto ens, in ratione entis, sed habet, qua vnam rationem formalem subit. Idem dicendum de quacumque alia potentia. Tum præterea, ens in ratione entis, est commune intelligibile intellectui humano, Angelico, & Diuino. Quod autē commune est, qua huiusmodi, nequit specificare vnam aliquam potentiam in particulari; relinquitur igitur, vt sub aliqua pręssiori ratione attingatur ab intellectu humano, quæ eum secernat ab alijs. Hæc ratio finita est, finita igitur etiam intellectio, & facultas.

Quod si quæras; quænam est peculiaris hæc ratio, sub qua ens attingitur ab intellectu humano, vt ab Angelico, & diuino secernatur? respondeo, sitam esse in tribus. Primò, quod intellectus humanus, ita attingat ens, vt in eius cognitionem quasi nuda aliqua potētia, in genere intelligibilium exeat. Deinde, vt ad eius actum determinetur ab extrinseco. Tandem, vt in illud tendat per discursum: sed de his non hic locus: hæc dixisse satis, quo illa omnia, quæ in primo argumento obijciebantur, affatim diluerentur.

Ad secundum, vtique anima humana est intellectiua per participationem à Deo: At verò consequētia: nēpè est ex participatione à Deo, ergo aliquid eius: nulla est. Eadem quippè ratione erueretur, lapidem, vermem, & cætera, quæcunque sunt, esse quippiam substātiæ Dei. Nec est opus, vt id, quod est tale ex participatione, contineat in se formaliter aliquid participati; *Sed quod per participationem dicitur aliquale, dicitur tale, in quantum habet quandam similitudinem eius, quod per essentiam dicitur: sicut ferrum dicitur ignitum, in quantum participat quandam similitudinē ignis:* inquit S. Thomas in secundo cont. Gent. cap. 40. & in prima parte quæst. 6. art. 4. Quod etiā apparet in ligno calido, in quo non est forma ignis, sed quoddam solummodo illius vestigium, & dispositio. Quo pacto fatemur, in omnibus rebus, maximè verò in anima intellectus, ac rationis participe, inesse quoddam Dei Optimi Maximi vestigium, & similitudinem. Quinimò Platonici, omnem formam, dixerunt esse imaginem diuini exemplaris, expressam in materia: & Arabes definierunt formam, esse participationem primi actus, impressam rebus. ex quibus tamen neutiquam consequitur, eam esse aliquid diuinæ naturę.

Ad tertium, consimili argumento non nulli in eam insaniam venerant, vt constanter asseuerarent, pugnaciterq; defenderent, Deum, & materiam primam, esse vnum, & idem. obstupescis? res ita habet: sed tamen nihil vnquā fuit in omni ætate, adeò vanum, & à ratione abhorrens, quod non aliquem assertorem defensoremq; aliquando habuerit. Huius erroris inopinabilis auctorem, Albertus Magnus in primo Physic. tract. 3. cap. 13. percenset Alexandrum quendam Epicureum; *Alexander*, inquit, *Epicureus, dixit, Deum esse materiam, vel non esse extra ipsam;*

ipsum; & omnia essentialiter esse Deum, & formas esse accidentia imaginata, & non habere veram entitatem: & idem dixit, omnia idem esse substantialiter, & hunc Deum appellauit aliquando Iouem, aliquando Apollinem, & aliquando Palladem; & formas esse peplum Palladis, & vestem Iouis, & neminem sapientum, aiebat, ad plenum reuelare posse, ea, quæ latebant sub peplo Palladis, & sub veste Iouis. At verò S. Thomas in prima parte quæst.3.art.8. & libro primo cont.Gent.cap.17. fatuum hoc dogma tribuit cuidam Dauidi de Dinanto; qui fuit hæreticus, vixitq; anno salutis nostræ 1204. vt ex historia Almarici colligitur. Hoc autē argumēto conuincebantur. Si Deus, & materia prima, non sunt idem, differunt: quęcunque autem differunt, ea aliquo differant necesse est; hinc etiā erunt composita ex eo, in quo conueniunt, & ex eo, in quo differunt: Deus verò, & materia prima non sunt composita, non ergo differunt, sed sunt vnum, & idem. Ita hic tertio loco contra nos de anima struebatur. Qui tamen ex eo decepti sunt, quòd ignorarūt discrimen inter *differens*, & *diuersum*. Quippè nō omne quod non differt ab alio, est idem cum illo; cum inter idem, ac differens, detur esse diuersum: Aristot. lib.10. Metaphys. tex.12. *differentia*, inquit, *& diuersitas aliud est: diuersum .n. & illud à quo diuersum, non est necesse aliquo esse diuersum: differens verò ab aliquo, aliquo differens est.* Differunt itaque inter se ea, quæcunque in aliquo conueniunt, in aliquo non; vt homo, Leo, equus, inter se differunt, quia conueniunt in animali, & non in proprijs differentijs. Et quæ huius generis sunt, verè cōposita sunt. Cæterū diuersa ea censentur, quæcumque non per aliquod aliud, sed se ipsis discriminantur; quia simplicissima sunt: hoc pacto inuicem distinguūntur decem categorię, vltimæ differentiæ, materia, & forma, Deus & materia prima, & denique Deus, & anima humana.

Ad quartum respondeo, animam non esse actum purum, neque actum simpliciter, actum simpliciter voco id, quod nihil habet admixtū potentialitatis; quamuis sit conclusum, & limitatum, eiusmodi est actus existentiæ. Sed esse conflatam ex actu, & potentia; vt exposuimus, & compositam metaphysicè: Verùm ea ipsa est simpliciter, & determinatè actus in esse physico: quo quidem in genere, nullam habet potentialitatem. Adhiberi potest accommodatum exemplum ex materia prima, in eorum sententia, qui illi actum associant entitatiuum: Illa quippè metaphysicè est aliquid compositum ex actu, & potētia; nihilominus physicè est omnino simplex: Itaque vel sermo est de resolutione, quæ fit in nobis ad partes simplicissimas in esse naturali, vel metaphysico; priori modo, ita anima in genere actus est aliquid simplex, quemadmodum materia, in suo genere est id, quo simplicius quicquam accipi nequit. Verùm metaphysicè non est simplex, sed constat ex actu, & potentia. Deus autem nullam admittit potentialitatem: non igitur anima erit aliquid eius.

Eodem propè modo dicitur ad quintum, animam componi ex actu, & potentia: Cum verò obijcitur; pars nō prædicatur de toto, actus est pars animæ, cum in ea includatur etiam potentia, haud igitur absolutè dicenda venit actus. Respondendum est, componentia physica, esse verè partes, ideoque nullam partem prædicari posse de toto: neque .n. dicimus, hominem esse formam, aut materiam. Componentia verò velut actus, & potentia, non sunt verè partes; vt alias à nobis expositum est: nec enim est compositio, *ex his, sed cum his*: quare optimè alterum potest prædicari de tota anima, affirmando, eā esse actum. Nec eadem ratione anima dici potest potentia: quia, tametsi ea cùm ad esse, tùm ad multa alia comparetur, ceu potētia ad actū: tamen quia essentialiter est pars, dicatque ordinem essentialem ad materiam duntaxat, & cōpositum, non verò ad ipsum esse, fit, vt essentialiter nuncupetur actus: non autem potentia. Iam verò, cum in anima distingui nequeat, altera quidem pars, quæ sit actus, altera, quæ sit potentia, vt in composito physico cōtingit, sed anima ipsa secundum se totam sit actus corporis, & sit etiam in potentia ad ipsum esse, & ad vnionem; res non abibit in infinitum. Porrò si argumentum de anima intellectrice quicquam concluderet, idem inferret de forma lapidis, equi, aut etiam vermis: hæc quippè vel est purus actus, vel non: si prius, dicenda fuerit aliquid diuinæ naturę: si posterius, accipio actum illius, prout distinguitur à potentia, & de eodē peto, atque hoc pacto in infinitum.

Ad sextum, negādum est, diuinam naturam non esse quippiam determinatum, sed commune. Enimuerò commune, seu vniuersale, vel sola mente concipitur, vel est contractum à parte rei: posteriori modo nusquam est, nisi cum additione alterius. Animal enim fit à parte rei, per accessionem rationalis, aut alterius differētiæ. At qui Deo; quia infinitus, nihil vsquam addi

addi potest. Si verò commune, & vniuersale sola intellectus ope concipitur, est quidem sine actuali cuiuspiam additione, sed tamē actu dicit aptitudinem ad ea, à quibus contrahi, & determinari potest. Deo verò, quia simplicissimus, repugnat itidem huiusmodi habitudo. Quocirca esse Dei nequit statui, quicquam cōmune. Immò verò ex hoc ipso capite, quod Deo quoduis additamētum repugnat, colligitur, eum non esse aliquid commune rebus omnibus, sed determinatum. Quare optimè S. Thomas in primo cont. Gent. cap. 26. *ex hoc ipso*, ait, *Dei esse ab omnibus alijs distinguitur, quia nihil ei addi potest.* & Commētator in lib. de caussis, propositione 9. *Causa*, inquit, *prima, ex ipsa puritate suæ bonitatis, ab alijs distinguitur, et quodāmodo indiuiduatur.* Ex quibus liquidò apparet, quomodo nec esse Dei est commune, nec anima humana est aliquid illius. Deum autem adesse locis, & rebus omnibus, verò verius est. Sed non adest veluti earum, an esse, an forma: verùm vt agens in suo effectu, & vt cuncta conseruans. Nec est vspiā circumscriptiuè, aut definitiuè, sed, vt nostri Doctores loquuntur, per essentiam, præsentiam, potentiam, & repletiuè. Hæc vera sunt, sed in Peripato, vbi nunc versamur, controuersa. Nec nos quæuis dicteria, quocunque sensu, à quouis prolata, mouere debent.

Effatum autem illud Dionysij, *esse omnium, est supersubstantialis diuinitas*, interpretatur S. Thomas in primo cont. Gent. cap. 26. per illud significari, *à Deo rebus in omnibus, reperiri quandam diuini esse similitudinem.* Dum verò Philosophus, intellectum appellat *diuinum*, nihil innuit aliud, quā eum esse eximium aliquid, & admirabile. Quippè gręcè θεῖον, est etiam θαυμαστόν. Quo intellectu, vt græca sileam, dixit latinus poeta.

Cælatum diuini opus Alcimedontis.

Quid uero? omnes formæ, etiam infimi gradus, *diuinæ*, veniunt appellatæ ab Stagerite, cū alibi; tùm libro primo Physic. tex. 81. Cuius appellationis hæc ratio adduci potest; quia, quemadmodum eodem Philosopho auctore, libro primo de Cęlo, tex. 100. à primo mouente, Deo, communicatur rebus omnibus esse, ac viuere, his quidem clarius, his verò obscurius; ita cuilibet rei tribuitur esse à forma, ideòque forma meritò appellari potest diuina.

Verùm illa Philosophi dicta, accuratè infra discutientur. Nos hic præsentis Disputationis metam, in gloriam Dei, Beatęq; Virginis Mariæ figamus.

Finis Disputationis Primæ.

DISPVTATIO SECVNDA

DE ORIGINE ANIMAE INTELLECTIVAE.

INTRODVCTIO.

Ostenditur huius rei difficultas, dicendorum ordo proponitur, & eorum sententia, qui animam intellectiuam de potestate materiæ educunt.

QVAM firmum, & perspicuum est, homines, præ cæteris animantibus, præditos esse sublimiori quadam animæ parte, quam rationalem appellitamus; tam anceps, & controuersum fuit in omni ætate, vnde illam hauriamus. Huius cognitio sic olim ἐν βύθῳ, vt Democritus ait, delituisse visa est, vt plerique veterum Philosophorum, veluti in illuni nocte errantes, in diuersos scopulos offenderint turpiter: vt meritò dicat Arist, lib. 2. de generat. animal. cap. 3. *Quamobrem de mente etiā quonam tempore, & quomodo, & vnde eam recipiant, qua principium id participant, plurimum dubitatur.* Plurimum sanè, quando non modò multi, iiq; haud infimæ notæ Philosophorum, in altum huius immensæ vastitatis ablati, clauum amisere, & ratem; sed pia etiam aliqua, & sacra Doctorum ingenia, vela hic contraxisse sunt visa. Gregor. cognomento magnus, in hunc modū scribit lib. 7. Epistolarum epist. 53. ad Secundinū. Quæstio de origene animæ, inter Sanctos Patres, non parua versata est; sed vtrum ipsa ab Adam descenderit, an certè singulis detur, incertum remansit; eāq; in hac vita, insolubilem fassi sunt esse quæstionem: grauis enim est quæstio, nec valet ab homine comprehendi. hæc ille. Et si tam ardui quæsiti rationem quæras, eā subnectit, tametsi Theologicam. Si enim, inquit, de Adæ substantia anima cum carne nascitur, cur non etiam cum carne moritur? Si verò, cum carne non nascitur, cur in ea carne, quę de Adā prolata est, obligata peccatis tenetur?

Altera Ecclesiæ fax, Augustinus non modò anceps in hac parte pendere visus est, vt apud eum videre licet, in epistola 7. ad Marcellinum, & epist. 28. ad Hieronymum, & epist. 99. ad Euodium, & epist. 157. ad Optatum, & multis aliis in locis; sed quod maius est, libro 10. super Genes. ad literam, vbi per 26. capita tractat hanc quæstionem, & libro 7. vbi per totum opus eandē agitat, tandem in fine concludit, se nescire huius rei veritatem; num anima sit producta ex nihilo, an ex aliquo alio. Qua quidem de re, adi si lubet, magistrum Bannes super primā partem S. Thomæ, quæst. 90. art. 2. quo loci multa notatu dignissima, de Augustino adnotauit. Sed quæstio de origene, & productione animarum, rationis participum, validius, impensiusq; torsit, magnam Patrum orientalium partem; vt scribit D. Hieronymus in epist. 61. ad Pammachiū, de erroribus Ioannis Hierosolimitani. Hæc ego ea mente hic solum attigi, (attigi nimirum; neque enim mihi in pręsens est animus, dicta Patrum referre) nō quò præclara illa Ecclesiæ lumina, Patres, in hac veritate hæsisse ostendam, apage id putes; sed quò penitius introspicias, quām sit ardua, & salebrosa difficultas, in qua versamur.

In qua quidem, ita procedendum erit, vt videamus, num anima rationis compos educitur de potentia materiæ, vt reliquæ animantium formæ, an veniat aliunde? Quod si aliunde, vndenam? à Deo ne, an ab aliquo alio agente? Si ex Deo, producitur ne quando corpus formatur; an antè illud præextiterit? primum in hac disputatione examinabimus, reliqua in disputa-

sputatione sequenti. Quod igitur attinet ad primum; illi Philosophi, qui animam fecerunt aliquod corpus, vel elementum, aut ex elementis, quos supra recensui, ijdem omnes consequenter asseruerunt, animam rationis participem, ex semine propagari. In quam sententiam iuit etiam Tertullianus, vt auctor est D. August. in epist. illa 157. & in lib. de hæresibus cap. 86. & lib. 10. de Genes. ad literam cap. 25. Apollinaris autem, teste D. Thoma in secundo contra Gent. cap. 86. dixit, animas generari ab animabus, sicut à corporibus corpora. Sed quia nulla vnquam fuit inter Veteres tam absurda opinio, quæ non aliquo colore obduceretur, age nunc videamus, quid pro hac opinione afferri possit, quare sit.

SECTIO PRIMA.

Argumenta, quibus probari videtur, animam rationalem ex semine propagari.

PRIMVM, cuicumque potentiæ naturali passiuæ, correspondet alia naturalis actiua, vt ostēditur à Philosopho in 5. Metaphys. tex. 17. & lib. 9. tex. 2. Cuius dicti ea est ratio, quòd alias, natura imperiret alicui potentiam naturalem, quæ tamen non posset ab vllo agente naturali educi ad actum: Atqui materia prima, est in potentia, immò ipsamet est potentia naturalis ad recipiendam animam rationalem: Secus enim ex illa, & forma, non coalesceret vnum per se; ergo datur inter agentia naturalia, potentia actiua, seu agens naturale, quod deducat potentiam materiæ ad actum, quodq; per consequens producat animam rationalem. Hoc verò quod vnquā aliud esse potest, quam pater? pater igitur vi seminis, extrahit illam de potestate materiæ. Item, cum inter omnia animantia, homo principem obtineat locum, non erit illi deneganda ea operatio, quæ imperfectioribus animalibus competit; quod enim alicui imperfectiori conceditur, id iure negari nequit perfectiori. Cætera autem animantia, habent virtutem edendi sibi simile, & producendi geniti formā; multò igitur magis hoc efficiet homo. Adde, quod maior conuenientia est inter hominem, & hominem, quàm inter brutum, & brutum, & vis etiam generatiua, perfectior est in homine, quàm in brutis. Si itaque muta animantia producunt alia, & quò ad corpus, ministrando materiam, & quò ad formam, educendo eam de potestate materiæ, id totum conueniet etiam homini.

Secundum, *idem est agens disponens materiam, & inducens formam.* vt habet Auerr. in 7. lib. primæ philosophiæ, in illa ardua, & diu agitata digressione, de positione, & necessitate Idearū. Quam propositionē latissimè prosequitur Marcus Anton. Zimara, Theoremate 114. Et de se videtur conspicua, quia cum forma sit finis generationis, vt ostenditur in 2. Physic. tex. 74. & omne agens, quod virtute propria confert media ad finem, possit etiā suamet virtute obtinere eundem finem, vt etiam ostendit in 7. Metaphys. tex. 30. fit, vt, qui in generatione producit dispositiones, quæ sunt media ad formam, producat etiam ipsam formam. Atqui homo in generatione hominis, producit dispositiones, & præparationem ad animam rationalem; siquidem materia disponitur ad animam rationalem, virtute seminis, quod agit, vt instrumentum, in virtute principalis agentis, qui est homo. ergo eandem euocat de potentia illius materiæ, quam disponit. Item, ideò equus generans equum, & ignis producēs ignem, attingunt productionem formæ equi, & ignis, quia habent principia similia rebus producendis, & eiusdem speciei, cum illis; Sed homo etiā generans hominem, habet sufficiens principiū, & simile, animæ rationali producendæ; ergo etiam hic producit formam geniti. Ad hæc, si homo non producit formam hominis geniti, sequitur, vt homo non generet hominem. Siquidem homo nihil est aliud, quàm suę partes, materia scilicet, & forma. Materiam vtique nō producit: si igitur non producit formam, neque producit hominem, nec sibi simile. Cui tamen reclamat Philosophus in 2. Physic. tex. 26. *homo generat hominem, & Sol.* Quid uero? cum species rei sumatur à forma, si homo in generatione hominis non edit formā geniti, quomodo edit sibi simile in specie? Cum homo sit in specie hominis, per animam rationalem?

Tertium, ex anima rationali, & corpore coalescit in homine vnum esse. Vnius autem esse, poni debet vna actio productiua, & vnū agens totale: Quia vbicumque statuuntur diuersa agentia, ac per consequens, diuersæ actiones; ibi etiam statuēda sunt diuersa facta secundum esse. Perspicuum autem est, corpus fieri ab actione, quæ est in semine, ergo ab eadem fit, & anima

ma rationalis; cum esse huius, & corporis, sit vnum,& idem. Præterea imperfecta est omnis illa operatio,quæ non producit in esse totam rem,sed solum aliquid eius. Si igitur vtraque hominis pars,quæ est corpus, & anima, non produceretur ab actione generatiua, mediante semine, hæc vtique erit imperfecta. Eadem ratione, illa, siue Dei, seù alicuius alterius agentis actio,qua statueretur, animam produci, esset imperfecta: cum non proferat rem totam, sed solùm aliquid eius. Inconueniens autem est asserere,hasce actiones,esse imperfectas; ergo eadem actione seminis, qua producitur hominis corpus, producitur quoq; eius forma rationalis.

Quartum, in homine,anima sensitiua, & intellectiua,est vna secundum substantiam;vt patet,vel ex ipso Philosopho in primo libro de anima tex.91.vbi reprehendit Platonem,ponẽtem tres animas in homine, loco, & subiecto, distinctas. Quia,si in homine, inquit, essent tres animæ, homo esset tria animalia. Atqui anima sensitiua in homine,producitur per virtutem,quæ est in semine; cum sit eiusdem generis cum animabus sensitiuis aliarum animantium; ergo etiam anima intellectiua producetur ab eadem virtute seminis. Secus ènim vna eademque substantia produceretur à semine, & non produceretur. Item, fętus prius est animal,quàm homo; vt dicitur in 2. de generat. animal.cap.3. In illo itaque priori, habet animam sensitiuam,& non rationalem. Sensitiua autem illa,est in potentia, vt sit intellectiua, quemadmodum illud animal, est in potentia, vt sit rationale; Cum igitur anima intellectiua,non sit alia à sensitiua,sequitur, vt illa sensitiua educta de potẽtia materiæ,reducta ad perfectiorem actum,ad quem habet potentiam, fiat intellectiua: atque adeò intellectiua educitur de potentia materiæ.

Explicatur hoc magis,anima sensitiua, quæ prius est in embryone,vel corrumpitur, ita, vt accedat alia forma specie distincta, vel manet. Eam corrũpi, hinc potissimùm videtur falsum, quia homo non generaretur per vnicam generationem,sed per multas. Deberet quippè primò fieri corruptio animæ vegetatiuæ, & generatio sensitiuæ,mox corruptio huius, & generatio intellectiuæ: Cum tamen vnius rei, vnica statui debeat generatio. Si autem manet,id bifariam contingere potest, vel ita,vt aduenięte intellectiua,maneant, sintque in genito duæ animæ,secundùm substantiam,diuersæ: vel ita, vt prædicta sensitiua,perducatur ad hoc virtute seminis,vt fiat intellectiua. Primum dici nõ potest: cum in vno viuente, non nisi vnicam formam substantialem, ponamus. Dicendum igitur erit secundum: animam videlicet sensitiuam,perduci ad hoc,vt fiat intellectiua: Et cũ illa,cum semine propagetur, idem dicendum erit,de intellectiua.

Quintum,omnis pars, cuiuscumque rei, per generationem productę,continetur in semine; non quidem actu,sed virtute. Perpende hoc,in tritico,exempli causa, quod herbam, culmum, internodium, aristas,& fructus denique, virtute habet: & postea naturali quadam consecutione dilatatum; ita protenditur ad perfectionem,vt,quæ in eo latitabant potentia,vi naturalium dispositionum,prodeant in actum. Manifestum autem est,animã intellectiuã,esse hominis partem; Ipsa igitur virtute comprehenditur in semine humano,quę postea per dispositiones euocatur ad actũ. Item, anima est causa efficiens viuentis corporis, vt dicitur in 2. de anima,tex.36. Et patet,quia corpus formatur ex actione animæ; cum videamus, talem esse in corpore viuente organorum dispositionem, qualis congruit ad operationes animæ exercendas. Sed corpus,secundum omnem sui partem, formatur per virtutem, quæ est in semine,ergo etiam anima humana erit in eodem semine,si ab ea formari debeat humanum corpus.

Sextum,anima rationalis non præexistit ad corpus,vt inferius ostendetur: Si igitur non euocatur de sinu,gremioq; materiæ,illa profectò fit ex nihilo. Quod enim antea non erat,& modò fit,nec ex aliquo, id sanè fit ex nihilo. Productionem autem cuiusquã ex nihilo,ignotam,ne dicam impossibilem, fuisse Aristoteli, vel ex his paucis,quæ subijciam,cognosce. In primo Physic.tex.33.& 34. Commendat commune illud omnium Philosophorum decretũ, *ex nihilo,nihil posse fieri.* In eodem lib.tex.75.ait, esse impossibile,ex simpliciter nõ ente, aliquid fieri. In 7.libro Metaphys.tex.22. dicit, omne quod fit,ex aliquo,& aliquid fieri. In 5. eiusdẽ operis,tex.17.definit,in vniuersùm potentiam actiuam,per passiuam,dicens, illam esse principium transmutandi aliud,in quantum aliud. quod falsum esset,si daretur potẽtia, quæ produceret aliquid ex nihilo. Et profectò, vt sensatè, Pererius lib.5.Physic. cap.7. post multas

ratio-

rationes, in hanc partem adductas concludit, *nihil reperiri, aut fingi potest, quod sit magis contrarium doctrinæ Arist. & quod omnes eius artus, & neruos vehementius elidat, quàm si ponatur productio alicuius ex nihilo.* quare necessariò dicendum erit, animã rationalem, de potestate materiæ extrahi, ne asseratur fieri ex nihilo.

Postremò, idem astruitur auctoritatibus Philosophi, in 3. lib. de Cęlo, tex. 1. ita scribit, *omnes autem naturales substantię, aut corpora sunt, aut cum corporibus generantur, ac magnitudinibus.* Atqui anima intellectiua, est substantia naturalis, vnde & à Philosopho naturali consideratur; nec est corpus, nulla quippè forma est corpus; quod ostenditur in primo de anima, sed est actus corporis, vt definitur in 2. eiusdem operis: ergo illa fit, & generatur cum corpore; quod est, eam educi de potestate materiæ. Ad hæc, in 2. de generatione animal. cap. 1. exquirens Philosophus causam, cur in generatione animalium, alterum fit mas, alterum fęmina? sentit hasce differentias sexus, esse propter generationem; atque à fęmina quidem præberi corpus, & magnitudinem, à mare autem animam: ex quo concludit, hominum, & bestiarũ genus, semper fore. Et vbi ꝑ quatuor capita hac de re disseruerat, tandem in cap. 4. ita concludit, *corpus igitur ex fęmina est, anima ex mare.* ergo anima rationalis, qua homo est homo, præbetur ab homine, mediante semine. Quid uero? in primo illo capite, omnem animam, in semine contineri, veluti perspicuum his omnino verbis profert? *Semen igitur, & habere animam, & esse potentia, palam est.* Quod si quis respõdeat, Stagiritem, in hisce locis, loqui de alijs animabus, non autem de intellectiua; En tibi locus ex 2. de generatione animal. cap. 3. vbi expressè affirmat, animam intellectiuam, pari modo, atque reliquas, scilicet vegetatiuam, & sensitiuam, prius contineri potentia in semine, deinde esse actu: eius verba sunt hæc. *de anima quoq; sensuali, pari modo dicendum est, atque etiam de intellectuali: omnes enim potentia prius haberi, quàm actu, necesse est.* Vt tamen veritas huius rei appareat, sit.

SECTIO SECVNDA.

Aperitur quid sit, formam educi de potentia materiæ.

Ormam aliquam educi de potestate materiæ, *nihil aliud est*, inquit S. Thomas prima parte, q. 90. art. 2. in responsione ad 2. *quàm aliquid fieri actu, quod prius erat in potentia.* quam quidem doctrinam repetit in quæst. de spiritualibus creaturis art. 2. ad 8. & in 2. contra Gent. cap. 86. multis prosequitur. Eam tamen, moderni nescio qui, veluti mancam, & insufficientem, hac ratione sugillant; quia, qui hoc pacto (inquiunt ipsi) explicant eductionem formæ, nihil explicant; & ignotum afferunt, pro ignoto: quinimmo laborare videntur in petitione principij. quandoquidem idem est, educi quippiam de potentia materiæ, & fieri actu, quod erat in potentia. Iccircò aliam huius rei explicationem afferunt, aientes, formam educi de potestate materiæ, nihil aliud esse, quàm eam dependere à materia, in esse, fieri, & conseruari.

Veruntamen doctrina S. Thomæ est sincerè peripatetica, & quemadmodum reliqua omnia sanctissimi Doctoris effata, ita hæc magnam habet profunditatem. Quod enim illi dicunt, formam educi de potentia materiæ, esse, eam dependere, in esse, fieri, & conseruari; verum quidem dicunt, sed non afferunt primariam eductionis causam; sed proximam duntaxat, & veluti effectus quosdam formæ hoc pacto productæ; quæ tamẽ assignatur in præfatis S. Thomæ verbis. Quod enim aliqua forma, pendeat à materia in esse, fieri, & conseruari, id sortitur ex eo, quia prius erat indistinctè in illa materia, & postea vi naturalium dispositionum, resultat in actu. quare S. Thomas affert primariam, ac totalem, vt aiunt, huius rei causam.

Quod, vt melius intelligatur, scito, omnes rerum formas substantiales, generabiles, & corruptibiles, contineri in materia prima; nõ quidem actu, & secundùm aliquid sui reale, sed confusè, indistinctè, & in potentia; ita, vt in materia prima, exempli gratia hominis, potestate insit forma cadaueris, forma aquę, ignis, & alię rerum infinitarum; cum ab hac ipsa materia, successiuè infinitæ formæ educi possint. Ita prorsus, sicut in ære, aut ligno, potentia latitant

multæ formæ artificiales,ad quas illud æs,& lignum,per artem reduci poteſt.Quippè idē æs, modò in ſtatuam,modò in vas,an triangulum, an quadrangulum poteſt formari. Ideoque forma ſtatuæ,ac vaſis,inerant quidem in ære, ſed non actu,aut ſecundùm aliquid ſui reale, ſed ſolum potentia. Hoc tamen diſcrimine, quod materia rerum artificialium, cum ſit corpus per ſe actu exiſtens, nec perficiatur à forma artificiali,niſi ſecundùm quid,non habet ad illas formas internam,& naturalem potentiam; ſed ſolummodò reſpicit agens naturale,liberum. Materia verò prima,quia per ſe, non eſt ens completum,ſiquidem per ſe ipſa,neque quid, neq; quantum,neque aliquid aliud eſt eorum, quibus ens determinatur; vt dicitur 7. Metaphyſ. tex.8. ſed omne complementum, & perfectionem capiat à forma ſubſtantiali; fit, vt ad illā, immò ad omnes formas, habeat internam,& naturalem propenſionem. Quod autem formæ omnes,contineantur poteſtate in materia, vel hinc fit conſpicuum, quia aliàs illæ fierent ex nihilo: qui producendi modus,naturæ viribus non eſt conceſſus.Et iccirco Philoſ.lib.8.natural.auſcultationis tex.32.aiebat: *Frigidum,potentia eſſe calidum,*Tū ēt:*ſimiliter aūt ſe habet,& circa graue,& leue;leue enim fit ex graui,vt ex aqua aer,hoc enim potentia primùm*. & ad hunc ſenſum expono illa verba,quę in definitione materiæ primæ, poſuit Ariſt.in 1.lib.eiuſdem operis,tex.82.nimirum materiam eſſe primum ſubiectum, ex quo fit aliquid, *cum inſit*. Hinc liquidò conſpicitur, formas ſubſtantiales,generabiles, & corruptibiles,eſſe in potentia materiæ.

Prætereà,aliquid eſſe potentia in aliquo,eſt eſse in eo,tanquam in cauſa.Quod gemino modo contingit; vel in cauſa actiua, vt artefactū in potentia artificis, & filius in potētia patris; vel in cauſa paſſiua,& materiali,vt paries in potentia ad recipiēdam albedinem. Quod autem eſt in materia,tāquam in cauſa, neceſſariò dependet ab ea,in ſuo eſſe, in genere cauſæ materialis; quia omnis effectus dependet à ſua cauſa in genere talis cauſæ; Ex quo euidenter cōſequitur, aliquam formam dependere in ſuo eſse à materia,prouenire ex hoc,quòd illa forma prius erat in potentia illius materiæ, & poſtea facta eſt actu. Ideoq: pendet in eſse, tanquam effectus à ſua cauſa in genere cauſæ materialis: & ex hoc eodem capite pendet in fieri,& conſeruari, quia vnumquodque ſicut habet eſse,ita & fieri,& conſeruari. Hinc liquidò conſpicitur,primam, & germanam cauſam eductionis formæ de potentia materiæ, eſſe, quod ea,vt inquit S. Doctor,prius ſit in potentia materiæ,& poſtea fiat actu. Illos verò qui dicunt,formam educi, eſſe eam pendere à materia,in eſſe,fieri,& conſeruari,non afferre primatem cauſam,ſed proximam,& veluti conditionem.

Fit autem forma actu,quæ prius erat in potentia,& confuſè continebatur in materia, ex eo,quod materia tranſmutatur, tranſmutatione ſufficiēti; ita,vt ex vi diſpoſitionum, quæ ab agente vltimatè applicantur, reſultet in materia ſubſequens forma. Enimuerò,etſi in materia confuſè continentur omnes formæ, nihilominus talis, aut talis tranſmutatio, applicata materiæ,continuò appropriat illam ſibi, & deſtinat ad hanc numero formam: adeò, vt completa tranſmutatione,vltimaque diſpoſitione, qua præcedens compoſitum tranſmutabatur in aliud, verbi cauſa,qua lignum diſponebatur à calore ad ignem, illico in materia ita diſpoſita, atque inſtructa reſultat forma ignis. Et hoc eſt,fieri actu, id quod prius erat in potentia. Quare non incommodè Ferrarienſis ſuper ſecundum librum S. Thomæ cont. Gent. cap.68. dùm hanc rem explicat, inquit, formam educi de potentia materiæ,nihil eſſe aliud,quàm materiam,educi de potentia, in actum illius formæ. Quæ doctrina eſt etiam S. Thomæ in eodem lib.cap.86.ratione 2.vbi ait,quod *tranſmutatio materiæ,reducit eam de potentia in actum,& ſic determinatur ad eſſe actu materia, quod eſt per vnionem formæ.*

Ex hac ipſa radice conſequuntur quinque illæ proprietates,ſeu conditiones, quibus aliqui, maximè verò Bened. Pererius in Phyſic. lib.5.cap.22. putant, ſe aptiſsimè explicuiſſe, quid ſit,formam educi de poteſtate materiæ. Prima eſt,quod huiuſmodi formæ materiales, eductæq; ex materia, producuntur ab agentibus materialibus, per actiones, ac diſpoſitiones materiales. Secunda,quod tales formæ,pēdent in fieri à materia;hoc eſt,non poſſunt gigni, niſi intra materiam. Tertia,quod pendent à materia,in eſſe. Nam extra eam materiam,in qua ab initio productæ ſunt, ne puncto quidē temporis poſsunt conſeruari;ſed planè idem eſt,eas ſeparari à ſua materia,quod penitus interire. Quarta, quod pendent à materia, in operationibus. Quinta denique,quod pendent à materia quidditatiuè; quo fit, vt ſine

ne ea, nec definiri, nec perfectè intelligi possint. & ideò præfatus auctor, ita concludit. *Eas igitur formas materiales, eductasq; ex potentia materię appellare oportet, in quibus inerunt prędicta quinq; proprietates.* Rectè; sed tamen hæc omnia non afferunt causam, cur istæ formæ educantur ex materia; sed potius sunt quædam notæ, ac signa, quibus educta forma, dignoscitur; & sunt effectus illius causæ, quam superius cũ S. Thoma assignauimus. Quàm autem ex vero loquamur, hinc perpende. Nam quòd eiusmodi formæ producantur ab agentibus materialibus, per actiones, & dispositiones materiales, vt prima indicat proprietas; fluit ex hoc fonte, quia hæc forma, inerat prius in potentia materiæ. Cum enim omne, quod est in potentia alicuius, debeat reduci in actum, per actionem sibi, & subiecto, in quo est, proportionatam, atque illa forma sit materialis, & in materia, congruũ est, vt per actionem materialem, debeat etiam euocari ad actum. Ex eodem itidem manat altera, quòd talis forma pendeat in fieri à materia. Si enim est in materia, tanquam in causa materiali, vt explicuimus, necessariò pendebit ab ea in fieri, & esse: cum omnis effectus pẽdeat à sua causa in fieri, & esse, in suo genere causæ. Et si pendet in esse, pendet vtique etiã in operatione, cum modus operandi, sequatur modum essendi. Vltima quoque proprietas, quod huiusmodi formæ, pendeant à materia quidditatiuè pęnè in alias refunditur. Ex quibus omnibus vides, quàm germanè ait S. Thomas *educi de potentia materię, nihil esse aliud, quàm aliquid fieri actu, quod prius erat in potẽtia.* & quomodo etiam totum negotium hoc celebretur.

SECTIO TERTIA.

Physicis rationibus ostenditur, animam intellectus participem, non educi de potestate materiæ, sed forinsecus aduenire.

HIS ita constitutis, probemus nunc, animam ratione prædictam, non educi de potestate materiæ. Primò, vt aliqua forma educatur de potentia materiæ, oportet, eam prius potentia contineri in illa, tanquam in causa materiali. Impossibile autem est, animam rationalem contineri secundũ esse, in materia, velut in causa materiali. Quod sic ostendo, forma, cuius operatio non comprehẽditur à materia, sed eam excedit; ipsa quoque neutiquam comprehenditur secundùm esse ab eadem materia, sed eam transcendit; propterea, quia vnumquodque, agit secundùm quòd est: ita, vt si est à materia comprehensum, secundùm esse comprehendatur quoque ab eadẽ secundùm operationem; & si in operando trãscendit materiam, transcendat etiam in essendo. Atqui operatio animæ intellectiuæ, non comprehenditur à materia, sed omnẽ eius conditionem excedit: celebratur enim sine vllo organo corporeo, vt probatur à Philos. in 3. de anima, & in 2. de generat. animal. capit. 3. de operatione animæ intellectiuæ, aiebat, *nihil cum eius actione, communicat actio corporalis.* ergo anima rationalis, non continetur secundùm esse, in potentia materiæ, atque adeò non educitur de eius potentia.

Quod vt penitius comprehendas, contemplare mecum admirabilẽ huius vniuersi in substantialibus formis ordinem; in forma nimirũ elementi, mixti, plantæ, bruti, & hominis. In quibus hoc reperies, vt quò nobilior est aliqua forma, eò magis excedat materiam, ac minus ab ea comprehendatur; eique, vt loquitur S. Thomas 2. cont. Gent. cap. 68. minus immergitur. Id nobis operationes earũ, ex quibus in cognitionem essentiæ deuenimus, abundè testantur. Videmus quippè aliquas infimas formas, cuiusmodi sunt formæ elementorum, ad illas duntaxat operationes extendi, ad quas primæ solummodò qualitates, quæ sunt dispositiones materiæ extenduntur, vt caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas. Nec enim vllas alias operationes edunt elementa. Iccirco horum formæ, omnino materiales, penitusq; immersæ materiæ appellantur. Sunt rursus aliæ hisce perfectiores, formæ inquã mixtorum, in quibus virtus aliqua cernitur, quę ad opus aliquod prouehitur, quod nulla vnquam qualitatum, ex quibus constat, contingere potest; vt magnes, attrahit ferrum; Et quia hæc actio, minus sequitur materiam, aut qualitates elementorum: nõ enim huiusmodi actionem edere possunt elementa, ideò forma huius mixti, minus immergitur materiæ, quàm formæ elementorum.

Præterea, inuenimus alias formas, hisce adhuc præstantiores, cuiusmodi sunt plantarum; quæ pertingunt ad aliqua opera, nimirũ vitæ, ad quę nulla quoq; qualitatum formaliter extẽdi potest; quãuis tamen qualitates refractę, deseruiant prędictis formis ad huiusmodi opera. Cum plantæ viuant medio calore, & humido.

Postremò, dantur aliæ formæ, hisce perfectiores, vt sunt brutorum animalium, quæ sortiuntur excellentem quampiam virtutem, vt possint producere operationes, ad quas formaliter nulla qualitas requiritur etiam refracta; sicut est sentire, & imaginari: siquidem sentire, & imaginari in brutis, non celebratur calefactione, aut frigefactione, aut vlla alia qualitate; quia tamen dictæ operationes efficiuntur medio aliquo organo corporeo, fit, vt qualitates quæpiam requirantur ad constitutionẽ talis organi; & eiusmodi formæ magis in operando eleuantur à materia, & minus, quàm superiores, sunt in eadem immersæ. Tandem, accedit præstantissima, ac nobilissima forma intellectiua, quæ, quia producit aliquod opus, ad quod nec qualitas vlla, nec vllum organũ, nec corporeum quicquam pertingere potest, talis est intellectio, ideò hæc nullo modo immergitur in materia, nec vlla ratione secundùm esse ab ea comprehenditur; sed omnẽ eius cõditionẽ transcendit. Ex quo fit, vt impossibile sit, eam, in potentia materiæ contineri. Secus effectus longo interuallo excederet suã causam.

Secundò probatur ex proprietatibus illis, ac notis, quibus forma materialis, eductaque de sinu materiæ, discriminatur ab ea, quæ non educitur. Quod nimirum illa pendeat à materia, in esse, fieri, conseruari, & operari. Atqui anima intellectiua, nec in esse, nec fieri, nec denique quò ad operationem, à materia pendet; Quod ostenditur itidem ab eius operatione, quæ sine vllo corpore, vllaue corporis parte, exercetur, vt dicebamus, hoc pacto. Omnis forma, quæ est in aliquo subiecto, à quo pendet in esse, & conseruari non agit, neque patitur, nisi actione, aut passione eius compositi, cuius est pars, & a quo dependet in esse, & conseruari: Vel actione, aut passione alicuius particulæ, eiusdem compositi. Quodquidem effatum, non modò ratione constat, sed sensu etiam commonstratur: Cum nullam vnquam videamus eiusmodi formam, cuius actio non sit compositi, aut particulæ compositi. ergo ab opposito consequentis, si anima rationalis, neque agit secundùm omnem suam actionem cum corpore, quia intelligit sine corpore, neque patitur cum corpore, siquidem afficitur aliquo mœrore non corporeo; profectò euidenter sequitur, eam non pendere in esse, & conseruari à corpore. Atque adeò nec extrahi de potestate materiæ. Idem argumentum strui potest ex actibus liberis hominis: Cęterùm, quomodo anima intellectiua habeat propriam operationem, in qua non communicat corpus, & quomodo actus voluntatis liberi, non coarceantur à corpore, vberius explicabimus, cum de eiusdem animæ immortalitate agemus.

Tertiò, si anima rationalis propagatur ex semine; id altero ex his duobus modis, contingat oportet; Vel ita, vt ea intelligatur esse in semine actu, quasi aliquid decisum ab anima generantis, sicut ipsum semen est aliquid decisum à corpore eiusdem generantis. Ita posuit Apollinaris, inquiens, animam intellectiuam, quæ potentia erat vna cum anima generantis, incipere esse actu in genito, per solam separationem seminis ab eodem generante; quemadmodum videmus in animalibus annulosis; quæ decisa viuunt; nam anima, quæ in ijs est vna actu, multiplex autem potentia, per solam animalis sectionem in diuersas partes viuentes, incipit esse actu in partibus illis diuisis. Sic anima intellectiua, per solam seminis decisionem, incipiat esse in genito actu, quæ prius cõtinebatur potentia in anima generantis. Vel ita, vt ipsa non sit in semine actu, sed solũmodo virtute, quod nimirum semen contineat virtutem, producendi animam intellectiuam.

Primũ horũ est impossibile, tũ quia aĩa est actus primus corporis organici; at semen nõ est organicum. Tùm etiã, quia si animę perfectorũ animalium, rationis expertium, non multiplicantur, per diuisionem, nec enim forma equi, V. G. seruatur in partibus equi diuisis, irrationabile erit, asserere, animam intellectiuam, quę est omnium formarũ perfectissima, maximęque virtutis, & ad operandum exigit multiplicẽ organorum diuersitatẽ, incubare in ipso semine, tã simplici, & homogeneo corpusculo. Et profectò, cũ intellectus, qui est propria pręcipuaq; animæ intellectiuę facultas, nullius corporis sit actus, ad nullius etiam corporis sectionem seruari potest. Quamobrẽ mugę sunt, quod anima rationis particeps actu sit in semine, & suscitetur in genito, ꝑ solã eius à generãte decisionẽ.

Nec minus impossibile est alterum, nam si anima intellectiua virtute contineretur in semine, penderet vtiq; secundùm esse à materia; quia virtus, quæ est in semine, agit ad generationẽ animalis, solũ transmutando materiã, & ita producit formã. Sed forma, quæ producitur per transmutationem materiæ, pendet à materia, in esse, & conseruari; & hac ratione omnes

omnes formæ, quæ virtute comprehenduntur in semine, pendent à materia in esse, & conseruari: vt etiam docet Arist. lib. 2. de generatione animal. cap. 3. Ostensum autem est, animã intellectiuam non pendere à materia secundũ esse; non igitur continetur in semine etiam virtute. Ad hæc, quia, vt arguit S. Thomas in prima parte, quæst. 118. art. 2. impossibile est, virtutem actiuam, quæ est in materia, extendere suam actionem, ad producendum immaterialem effectum. Anima autem intellectiua transcendit omnem materiam, quod ex eius actione, in qua non communicat corpus, probatum est, & ideò fieri nequit, vt virtus, quæ est in semine, sit productiua principij intellectiui. Similiter, quia cum hæc ipsa anima habeat operationem vitæ sine corpore, est hoc aliquid subsistens, vt ostendit idem S. Doctor, quæst. 75. art. 2. eiusdem primæ partis, & nos infra latè ostendemus; eoq; debetur illi esse, & fieri, præter corpus: quare nulla ratione in semine vnquam virtute contineri potest.

Quod si obijcias, si anima intellectiua non educitur de potentia materiæ, nec in esse depẽdet ab ea, sed habet suum esse independens, atque adeò subsistens; Quomodo conueniet in vnico esse cum materia; ita, vt ex ea, & materia, coalescat vnum per se, quod est homo? id enim videtur fieri non posse; quia quod est in se, ac subsistens, nequit esse forma alicuius, & pars alterius speciei; vt ostẽdit Philosophus in 7. Metaphys. tex. 17. Tùm etiã quia si est aliquid immateriale, erit diuersum secundùm genus à materia: Eorum autem, quæ genere sunt diuersa, est diuersus essendi modus; quare anima intellectiua, & materia, nec in vno essendi modo, nec in vno esse, poterunt conuenire, si illa non traducitur cum semine.

Dicendum tamẽ est, animam intellectiuam, & si non euocatur de sinu materiæ, sed deforis accedit, habeatq; subsistentiam à materia independentem, optimè tamen posse, & de facto constitui, formam substantialem materiæ. Et ex vtraque coalescere vnum per se, quod est homo. Pro cuius intelligentia, aduerte primò, vt aliquid sit forma substantialis alicuius, duo hæc requiri, atque sufficere. Primum, vt sit principium essendi substantialiter ei, cuius statuitur forma, principium, inquam, formale, quo illud sit, ac denominetur tale ens. Apparet hoc in forma, verbi gratia, equi, quę est principium substantialiter essendi equo, à qua ille, & constituitur, & nuncupatur equus. Alterum, quod ex hoc ipso consequitur, est, vt illud principium, & materia, cõueniant in vnico esse, per quod quidem esse subsistat totum compositũ.

Aduerte secundò, aliquid esse subsistens, gemino modo in Scholis, vsurpari; vno quidẽ pro eo, quod est completum in sua specie; huiusmodi sunt in rebus quidem materialibus, indiuidua per se existentia, vt Petrus. In rebus autem materia carentibus, intelligentiæ; quæ omnia sunt vsquequaque tota, & vltimatè cõpleta. Alio modo, pro eo, quod incompletè subsistit, & scholastico nomine, semipersona, appellatur, & quod hoc pacto subsistit, quia excludit inhærentiam in subiecto, quam habẽt accidentia, & conditionem formæ materialis, iccirco dicitur habere suum esse independens à subiecto.

Aduerte tertiò, id quod est primo modo subsistẽs, per se nimirum, & completum in sua specie, non posse fieri principium formale alicuius; nec formam substantialem cuiusquam. & hoc probat Arist. in septimo illo Metaphys. bene autem id, quod posteriore modo subsistere diximus, potest constitui forma substantialis alicuius corporis. Quod ita fit manifestũ. Cum in vno composito substantiali, sit tãtummodo vnum esse, non inconuenit, vt illud esse communicetur materiæ, & toti composito ab ipsa forma subsistente; præsertim cum illa incompletè subsistat, & suam ipsam subsistentiã acquirat cum ordine ad hanc numero materiã; ita contingit in homine, in quo est vnum, duntaxat esse, idq; animæ intellectiuæ, per quod completè subsistit totus homo. Oppositum euenit in formis brutorum animalium, quę, quia non sunt subsistentes, mendicant vsquequaq; subsistentiã à toto composito. Quando igitur id, quod incompletè subsistit, communicat suũ esse materiæ, fit eius forma, hoc enim est, esse formam alicuius.

Prætereà, ita natura comparatum est, vt infimum superioris ordinis, attingat semper supremum ordinis inferioris. Quod docuit Dionysius cap. 7. de diuin. nom. Et ipsi etiam videmus, quędam infima in genere animaliũ, propè ad plantas descendere, cuiusmodi sunt ostrea, quæ tactu solummodo sunt prædita, & immobilia, ac terræ, plantarum in modum, affixa viuunt. Ex alia parte, conspicimus aliqua animantia, ita perfecta, vt ad hominis fermè ingenium accedere videantur. Nunc ad rem, id,

quod incompletè subsistit, cuiusmodi est anima intellectiua, vtique est infimum in ordine substantiarum immaterialium, & incorporearum, quia reliquę substātiæ immateriales, sunt in specie completę; ergo datur in ordine corporum aliquod, ita perfectum, corpus nimirum humanum, æqualiter temperatum, quod accedat ad animam intellectiuam, eamq; attingat, tanquam formatum, suam formam. Et hoc est in causa, cur in libro de Causis, anima rationalis, appellatur orizon, & confinium corporeorum, & incorporeorum; in quantum scilicet, est forma incorporea, sed tamen est corporis forma.

His ita iactis, facilè est ad argumenta nuper constructa, respondere, dicimus enim quod, & si anima intellectiua, sit substantia quædam incompletè subsistens, optimè tamen humani corporis forma constitui potest: nec huic positioni aduersatur Philosoph. quia in illo septimo primæ Philosophiæ, loquitur de eo, quod perfectè subsistit, & est in specie completum; & meritò asserit, hoc nec formam cuiusquā, nec partem constitui posse. Anima autem intellectiua non est huiusmodi, vt exposuimus. Cum verò subnectitur, si anima est aliquid immateriale, oportere eam habere diuersum essendi modum, atque adeò diuersum esse à materia; Huic instātiæ, abundè satisfactū est à S. Thoma, cùm alibi, tùm maximè 2. cont. Gent. capit. 69. & in quæst. de spiritualibus creaturis art. 2. ad 16. & quæst. de anima art. 1. ad 13. quibus in locis asserit, substantiam spiritualem, & corpus, duobus modis accipi posse. Vnoquidem, ita, vt vnumquodque sumatur seorsim, vt sunt quædam entia per se. Alio verò quatenus vtrumque simul concurrit ad vnionem; siue vt sunt coniuncta. Si primo modo sumantur, sunt veluti duæ species, & genere quoque diuersa: quo pacto intelligitur illud Arist. 10. Metaph. tex. vltimo, *Corruptibile, & incorruptibile differre genere*. & secundùm hanc rationem, habent vtique diuersum essendi modum; nec in vno vnquam esse conueniunt. Si verò capiantur posteriori modo, qua vniuntur, quaq; sunt principia, & partes humanæ naturæ, non sunt in aliqua specie, aut genere; quia hoc pacto sumpta, non dicunt aliquid completum, sed solum compositum ex his directè collocatur in specie; ad quamquidem compositi speciem, reducuntur quoque præfatæ partes, ac principia, nēpè anima intellectiua, & corpus hominis, quæ totum illud componunt. Quapropter, vt hæc vniuntur, fiunt vnius speciei, & generis reductiuè; & bene etiam habent eundem essendi modum, & idem esse.

Ex his, quæ hucusque edisseruimus, collige, rationalem hominis formam, hinc quidem cōuenire, cum formis brutorum animātium, hinc verò ab ijsdem magno interuallo differre. Differt primò, quia formæ brutorum animalium, nō subsistunt per proprium esse, sed quia sunt à materia comprehensæ, ex ciusque potentia euocatæ, habent esse, quod penitus ab illa dependet. Anima autem intellectiua, per propriū esse subsistit; quod quidem cum non extrahatur à materia, erit vtique ab ea independens, quamuis à principio non nisi in materia accipiat esse: Cum sit actus materiæ, *vniuscuiusque autem actus, in eo, quod potentia existit, & in propria materia, aptus natura est, fieri*; vt dicitur in 2. de anima, tex. 26. Secundò, quia esse, quod formæ illæ impertiuntur (forma enim dat esse rei) cū sit aliquid materiae, quemadmodum, & ipsæ, primò, ac per se conuenit toti, ex materia, & forma conflato, tanquam ei, quod existit, & operatur; secundariò verò conuenit formæ, veluti parti illius compositi, eique, quo compositum, existit. Esse autem, quod anima intellectiua largitur, primò ac per se conuenit ipsi animæ, secundariò autem composito ex ipsa, & materia. Tertiò, quia esse, quod tribuunt formæ materiales, cum primò ac per se conueniat composito, eò dissoluto, illud quoque esse euanescit. At verò esse, quod homini impertit anima intellectiua, cum sit primariò ipsius animæ, corrupto homine, nō desinit esse, sed quasi retrahitur ad ipsam animam.

Conuenit autem cum ijsdem cæterorū animantium formis, itidem in tribus. Primò, quia sicut ex vnione illarum, cum materia resultat vnum aliquod compositum, & specie completum, atque perfectum; sic ex vnione huius, cum materia, coalescit vnum per se, perfectum, completumque in specie, quod est homo. Secundò, quemadmodum illæ dant esse materiæ, & composito, tùm quia esse dimanat à forma, tāquam effectus eius substantialis, tùm quia materia secundùm se nullum habet esse actuale; ita de forma hominis intellectiua erit ratiocinandum. Tertiò, sicut per vnum esse existit compositum, materia, & forma materialis, exēpli gratia, in equo; Cum in vna re substantiali, vna sit forma, à qua etiam vnicum fluit esse; ita

per

per vnum esse existit homo, eius materia, & forma. Optimè Angelicus Doct. cùm sæpe àlibi, tùm maximè in prima parte, quęst. 76. art. 1. ad 5. ad hæc omninò scribit. *Dicendum, quod anima illud esse, in quo subsistit; communicat materiæ corporali, ex qua, & anima intellectiua, fit vnum; ita, quod illud esse, quod est totius compositi, est etiam ipsius animæ; quod non accidit in alijs formis, quia non sunt subsistentes.* Hæc omnia in quibus forma hominis intellectiua, tùm conuenit cum cæteris formis, tùm ab ijsdem discriminatur, partim habes ex supradictis probata, partim inferius, suis quæque in sedibus vberius prosequemur.

SECTIO QVARTA.

Animam hominis intellectiuam, ad aures Aristotelis, non educi de potentia materiæ, sed deforis accedere.

TRIA potissimùm Philosophi testimonia mihi occurrũt, quæ rem præsentem commodè videntur dilucidare. Primum iacet in tertio capite, secundi libri de generatione animalium, vbi Stagirites docet, animam vegetantem, & sentientem, oriri ex spumoso, crassoq; semine; quod est, eam educi de potestate materiæ: Secus autem animam intellectiuam, de qua ita concludit. *Restat igitur, vt mens sola extrinsecus accedat, eaque sola diuina sit.* & huius tam sinceræ diuinæque conclusionis rationem subnectit. *non enim cum eius actione, communicat actio corporalis.*

Verùm, quoniam in huius loci explicatione, aliqui interpretes, absona quædam, & à Philosophi mente penitùs aliena, comenti sunt; eaq; hominibus persuadere conati, opus est, vt germana huius loci sententia, cunctis appareat, aliquantò vberius hunc locum discutiamus. Principiò, dicunt aliqui, nullum hic sermonẽ haberi ab Aristotele, de anima intellectiua; sed solùm de intellectu, seu de mẽte; quam solam, ait, forinsecus aduenire, esseq; diuinam. Nomine autem mentis, haud vnquam intelligit animam rationalem, sed intellectum agẽtem, qui est an Deus, an substantia aliqua separata, & quadam irradiatione sua, dum intelligimus, nobis accedit, quẽ simplici nomine, Aristoteles appellare consueuit, νοῦν, intellectum, seu mentem, quare temerè hic locus adducitur, aiunt, quò probetur, animam hominis intellectiuam, non educi de sinu materiæ.

Sed hęc longè absunt à mente Philosophi, nam clarè in ipso contextu apparet, Aristotelẽ hic, nomine *mentis*, intelligere animam hominis intellectiuam. Primò, quia quod in præfatis verbis appellat *mentem*, paulo antea conceptis verbis vocat, animam intellectiuam; & de ea quoque proponit inuestigare. *de anima quoq; ait, sensuali, pari modo dicendum est, atque etiam intellectuali.* audi, de anima etiam intellectuali. & rursus. *Sensualem etiam qua animal est, tempore precedente recipi, & rationalem, qua homo est, certum est.* Hanc igitur animam intellectiuam, & rationalem, de qua sibi dicendum proponit, & de qua ibi tractauit, tandem concludens, appellat, mẽtem, *Restat igitur vt mens sola extrinsecus accedat.*

Quod quidem vt adhuc pateat, lubet hic textus seriem, & ipsum Philosophi cõsilium proponere. Consilium Aristotelis in eo tertio capite est, hæc duo declarandi. Alterum, quonã abeat corpus genituræ, quando iam effectum est animal? quippè superius ostenderat, corpus genituræ, non transire in corpus animalis. Alterum, quod determinãdum, proponit est, quo pacto fiant animæ in animali gignendo? Incipit verò à secundo, inquiens. *Quod itaque vegetabilem animam habent, palam est; sensualem etiam, qua animal est, tempore precedente recipi, & intellectualem, qua homo certum est, non enim simul, & animal fit, & homo; nec animal, & equus. eademque in cęteris animalibus ratio est. Finis enim postea contingit: proprium autem. finis cuiusque generationis. Quamobrem de mente etiam quonam tempore, & quomodo, & vnde eam recipiant, quę principium hoc participant, plurimum dubitatur. Sed enitendum pro viribus &c.* Vides, quomodo auctor instituit, agere de animabus, vegetatiua, sensitiua, & intellectuali? qua igitur fronte obijcitur, quo ore pronunciatur, nullam in pręsentia mentionem fieri, de anima intellectiua?

Immo verò, hic nõ solum mens capitur pro anima intellectiua, verum etiam non obscurè innuitur, eam, (quod sit obiter dictum) esse veram hominis formam, dum ita infertur. *Finis postea contingit, proprium autem, est finis cuiuscunque generationis, quamobrem de mente etiam dicendum:* vbi necessariò subintelligi debet, mentem esse finem generationis hominis. Quod sic ostenditur: quia si hoc Aristotelis enthymema (proprium est finis cuiuscumq; generationis: ergo de mente etiam est dicendum) soluas in integrum Syllogismum, erit vtique. Quia finis est proprium cuiuscumque generationis: di-

cimus de illo, sed mens est etiam finis generationis hominis, ergo de mente etiam est dicendum. Quippè nisi minorem hanc subintelligas, absurda planè fuerit Stagiritæ illatio; *ergo de mente etiam erit dicendum*. Vel alio pacto formetur. Proprium cuiuscumque rei genitæ, est finis generationis eiusdem. quid ita? quia natura in quacunque generatione intendit vltimatè perfectum. Vltima autem perfectio rei, est id, quod est ibi proprium, & per quod distinguitur ab alijs; & hoc iure meritò post omnia alia, quæ sunt in illa re, contingit: Vide hoc in exemplo hic ab Aristotele allato, nam quia proprium animalis, & vltima eius perfectio est anima sensitiua, icciрco hæc est finis in generatione animalis, & postea contingit. Siquidem animal prius vixit vitam vegetatiuam, postea sentientem. Hic subnecto minorem; sed proprium hominis est mens: ergo mens est finis eius generationis. Et propterea homo primò viuit vitam vegetatiuam, postea sensitiuam, tandem intellectiuam. Finis autem generationis est forma rei genitæ, vt auctor est idē Philos. 2. Physicorum; ergo consequitur, mentem etiam esse veram hominis formam. Vt mirum sit, aliquos eò vsque perfricuisse frontem, vt asserant, hic voce mentis, intelligi, intellectum quendam agentem, ac Deum.

Quid? nonne Philos. de hac mente, plurimū dubitari ait, quonam tempore, & quomodo, & vnde eam recipiamus? at quæ, obsecro, difficultas, si de Deo sermo? dubitatur fortasse, cum esse aliquid à nobis abiunctum? vnico se expediret verbo: nunc, quia de anima nostra loquitur, summus labor, vnde hæc originem trahat, quando, & quomodo nobis innascatur: quocirca auctor meritò, atque optimo iure, animos quoque sibi facit, seque pro viribus modestè dicturum pollicetur: dum ait, *enitendum pro viribus, & quod fieri potest, accepisse operæprecium est*. Adde, quod ipsa inscriptio horum librorum, conuincit aduersariorum imaginationē. Quippè, cum præsens opus inscribatur, de generatione animalium, hic profectò de ijs solummodo agitur, quæ in animalium generatione contingunt. Atqui Deus, vel intellectus agēs, quo pacto ab illis intruditur, neque fit, neque generatur in hominis generatione: nunquam igitur in Aristotelis mentem incidit, hic nomine mētis, intelligere Deum, vel extrinsecum aliquem intellectum agentem: de quo tamen vide infra, Disput. 4. sed intelligit animam rationalē, de qua iam proposuerat tractare.

Quæ omnia, vt clariora fiant, scito, vocem *mens*, & *intellectus*, quæ vnico vocabulo græcè dicitur, *νοῦς*, variè vsurpari; sed quantùm ad præsens attinet, bifariam accipi cōsueuisse, cùm apud Aristotelem, tùm in communi Philosophorum schola. Primòquidem pro animæ intellectiuæ facultate; quo sensu capitur in 3. de anima, tex. 5. cum dicitur, *qui igitur vocatur animæ intellectus, dico autem intellectum, quo intelligit, & existimat anima*. & in 2. eiusdē operis, tex. 27. enumerans Arist. animæ partes, seu potentias, inquit; *Potentias autem dicimus vegetatiuum, sensitiuū, appetitiuum, motiuum secundùm locum, & intellectiuum*. Quod sæpenumerò alibi facit. In qua significatione, intellectus, si rectè cum S. Thoma prima parte, quæst. 77. artic. 1. sentire velis, est re distinctus ab essentia animæ: & est accidens proprium eius. Secundo modo sumitur intellectus, ac mens, pro ipsa substantia animæ intellectiuæ: vt idem omninò sit mens, & intellectus, quod anima hominis intellectiua. In quaquidem acceptione intellectus vocatur ab Aristot. substantia; vt in primo de anima, tex. 65. *intellectus videtur innasci, cum sit quædam substantia*. & in eodem lib. tex. 13. & sæpè alibi. Hoc autē fit denominatiuè, vt optimè adnotauit S. Thomas prima parte, quæst. 79. art. 1. ad primum; quia anima intellectiua, ita denominatur à principaliori sua virtute, scilicet intellectu: Quemadmodū etiam sensus, quandoq; capitur pro potentia animæ sensitiuæ; aliquando verò pro ipsa anima sensitiua: quia nimirum anima sensitiua, denominatur nomine principalioris suæ potentiæ, quæ est sensus; & in loco quem præ manibus habemus posteriore sensu capitur ab Arist. mens, & intellectus. Quæquidem *intellectus*, ac *mentis*, diuersa significatio, adeò est necessaria, vt ni eam accuratè animaduertas, multis, & clarissimis Philos. locis, densissimas tenebras offendes.

Sed nunc videndum est, quo pacto Philosophus probat, animas vegetatiuam quidem, & sensitiuam, educi de potentia materiæ; intellectiuam verò nequaquam. Iacto hoc fundamento, omnes hasce animas, priùs debere esse in potentia, quàm actu, sic argumentatur: Si præfatæ animæ fiunt in genito actu, necesse est, aut omnes contingere, ac fieri, cum ante non fuerint, aut omnes, cum ante fuerint, aut partim, cum ante fuerint, partim cum non fuerint: Sed omnes ante esse, impossibile est: relin-

relinquitur conclusio, ergo aliquæ earum fuerunt ante, aliquæ verò non. minor propositio, & eius confirmatio, sic iacet in textu. *Caeteras omnes ante esse, impossibile his rationibus esse ostenditur: quorum.n. principiorum actio est corporalis, hęc sine corpore inesse non posse, certũ est; vt ambulare sine pedibus.*

Ita struo. formæ, atque principia, quorum operationes nõ possunt exerceri sine corpore, ea non possunt etiam incipere esse sine corpore, sed necessariò vnà cum corpore fiunt; quia sic res habet fieri, & esse, sicut operatur; verbi gratia, principium, & potentia ambulãdi, quia ambulare non exercetur sine corpore, nõ producitur, nisi cum corpore. Et etiam quia operatio animæ nutritiuæ, nequit esse sine corpore, ideò nutritionis principium, hoc est anima nutritiua, non fit, nisi cum corpore. Atqui operationes animæ vegetatiuæ, & sensitiuæ, non possunt exerceri sine corpore; quare concludit hãc partem Arist. *Itaque extrinsecus ea venire impossibile est: neque enim ipsa per se accedere possunt, cum inseparabilia sint, neq; cum corpore seminis*, sed educũtur nimirũ de potentia materię. Rursus repete, formæ, atq; principia, quorũ operationes exercentur sine corpore, ea quoque non fiunt cum corpore: sed operationes mentis, seu animæ intellectiuæ, exercentur sinę corpore, ergo mens, seu anima intellectiua, non fit cum corpore. Et hęc est conclusio, quam intulit Philos. *Restat igitur, vt mens sola extrinsecus accedat*: & ideò, vbi hanc partem conclusit, statim subdit eundem mediũ terminum, *quia nihil cum huius actione, communicat actio corporalis*. medius quippè terminus, quo probabat, animam vegetatiuam, & sensitiuam, gigni cum corpore, educiq; de sinu materiæ, erat, quia harum operationes, non exercentur sine corpore. Eodem termino probat, hanc partem, animam intellectiuam non fieri cum corpore, quia operatio animæ intellectiuæ; scilicet intelligere, non celebratur cum corpore: neque igitur anima intellectiua, quæ est huius operationis principium, fit cum corpore, educiturue de potentia materiæ; sed forinsecus aduenit. Et ita clarè determinat Arist. id, quòd secundo loco quæsierat, quo pacto fiant animę in animali gignendo? primoquidem ait, produci animam vegetatiuam, mox sensitiuam, & vtramque traduci cum semine; tandem esse intellectiuam in homine, quæ sola non euocatur de potestate materiæ, sed extrinsecus accedit.

Quod si obijcias, ergo Stagirites iuxta hanc explicationem, in ea fuit sentẽtia, quod anima præextiterit ante corpus; atque adeò iuit in metempsychosim, & transanimationem, quã tamen perpetuus, veluti figmentum aliquod, reprobauit. Quocirca, in primo de anima, tex. 53. appellat fabulosam: *quasi possibile sit, secundũ Pythagoricas fabulas, quamlibet animam, in quodlibet corpus ingredi.*

Respondeo, non defuisse viros, & doctrina, & dignitate conspicuos, qui dixerunt, Aristotelem in hanc transanimationem, & animorũ in diuersa humana corpora regressum, quæ erat etiam Platonis sententia, descendisse: qua de re plura in Disput. sequenti: nunc dico, ex ijs, quæ hucusque cum Arist. diximus, nullo pacto sequi, animã præexistere ad corpus. Nam cum Philos. asserit, animam intellectus participem, forinsecus aduenire, & præesse, non ita capit, vt anima Socratis duratione quapiã præfuerit antequam Socrates conciperetur; Sed hoc solum contendit, eam non extrahi de potestate materiæ, sed extrinsecus accedere; hoc est, originem suam, non ex vi seminis, sed extrinsecus habere. (quomodo autem hoc fieri arbitratur, mox patebit.) & hac ratione eam præintelligi quoquo pacto esse. Quia tamen est forma corporis, forma autem est apta nata fieri in sua materia, ideò etiam ipsa fit in materia, vltimatè ad hominem generandum, disposita. & sic aliud est, fieri in materia, aliud fieri ex materia: siue ex huius potẽtia; sicut aliud est, esse formam materialem, aliud formam materiæ: anima quippè rationalis, fit in materia, & est forma materiæ; sed tamen neque ex materia fit, nec est forma materialis.

Alterum testimonium iacet in primo de anima, tex. 65. vbi Philos. pari modo postquàm de motibus, seu operationibus animæ vegetatiuæ, & sensitiuæ tractauit, haud immemor intellectiuæ subdit, *Intellectus autem videtur innasci, cum sit substantia quaedam, & non corrumpi, &c.* in quemquidem locum, quoniam multa diximus Disputat. 5. vbi ex Philosophi testimonijs, animorum immortalitatem probamus, ne eadem bis repetantur, sat in præsentia duo hæc adnotasse. Alterum, quod in hoc quoq; loco, Arist. nomine intellectus, intelligit animam intellectiuam, quod in ipso contextu apparet, cum idem ipse intellectus, ibidem appelletur etiam anima; & ideò vocatur quoq; substantia. Adnotauerunt hoc etiam præstantissimi Aristotelis interpretes, Simplicius, & Philoponus. Hic quidem ad hæc verba. Et nota, quod quem intelle-

tellectum dixit incorruptibilem esse, & de foris aduenire corpori, hunc ipsum statim vocauit, animam, vt intelligeres, quod non alium aliquem dixit esse intellectum, præter animam rationalem, extrinsecus nobis aduenientem. Simplicius verò in hunc eundem locũ, ita scribit: humanam animam, quam intellectum appellat, adesse corpori dicit, sed aliquando, & tanquam separabilem, quod aliunde quoque accedentem alibi dixit. Et rursus: anima verò; quæ separabiles habet operationes, quam mentem appellare Arist. consueuit, vt nauta à naui, non quatenus nauta, sed quatenus homo, separatur; ita huiusmodi anima seiuncta ab instrumento subsistet. hæc ille. Sic etiam intellexere cùm hic, tùm sæpè alibi, vocem *intellectus*, & *mens* pleriq; omnes interpretes, qui Aristotelici fontis aquas, non veluti elephantes quipiam conturbare nituntur.

Alterum quod adnotare oportet est, quod Philos. hunc intellectum, seu animam intellectiuam, quam statuit esse ab omni corruptione immunem, asserit innasci, atq: ingenerari in nobis; quod est, eam non euocari de sinu materiæ, sed forinsecus accedentem, intus in ipso humano corpore produci. Hinc Philoponus, considera, inquit, dictionem ipsam: nam dicẽdo, *innasci videtur*, maximè quidem significat, eum non ex corporis, aut materiæ complexione germinare: sed extrinsecus aduenire, quemadmodum in his, quæ sequuntur ait. hæc ille. Verùm hunc locum, multis, vt dixi, discussimus Disputatione illa quinta, quare non est quòd in eo diutius immoremur.

Tertius locus iacet in duodecimo Metaphys. tex. 16. quo loci Philosophus in vniuersùm asserit, nullam vnquam formam anteuertere id, cuius est forma; nihil autem prohibere, quin aliqua post corporis dissolutionem remanere posit, eius hæc sunt verba. *Si autem aliquid posterius permanet, considerandum est: in quibusdam enim nihil prohibet, veluti si anima tale sit, non omnis, sed intellectus; omnem namq: fortassis impossibile est.* Quod si anima rationis, consilijque compos est vera humani corporis forma, quod à nobis in Disputatione 4. ostensum est; id planè consequitur, eam neutiquã euocari de potestate materiæ. Secus enim maximè prohiberetur, dissoluto corpore, remanere posse, cum omnia, quę cum corpore, ex eiusq; potentia generantur, vna cum eo quoque intereant. Sed hunc etiam locum pluribus prosecuti sumus in illa Disputatione Quinta, sect. 5. quocirca de huius expositione hic:

Desino plura loqui, iam quod nunc instat agamus.

SECTIO QVINTA.

Dilutio argumentorum primæ sectionis.

AGE nunc argumenta, initio Disputationis proposita, diluamus. Ad primum, dicendum est, verum esse, in materia reperiri potentiam passiuam naturalem, ad recipiendam animã intellectiuam: & illi respondere aliam actiuã naturalem, quę à parentibus deriuata, virtute continetur in semine. Cęterùm hæc parentum potentia, non producit animam hominis intellectiuam, sed sua vi solùm attingit nexum, & vnionem eius, cum materia. Quia nimirum, ita perfectè disponit, præparatq; materiam, ad animam rationalem; vt iuxta naturæ leges, incumbat necessitas, producendi, in tali materia, ita pręparata, formam illam, ad quam materia, toto tempore pręcedenti disponebatur. Anima autem ipsa intellectrix producitur ab agente superioris, perfectiorisque virtutis, quippè cũ sit materię expers, & eminentioris ordinis, quã sit materia, quod ex parte ostensum est, & infra vberius ostendetur, ob hanc ipsam perfectionem, nequit à virtute seminis attingi. Vt autẽ veritas illius axiomatis astruatur, nimirum, *cuilibet potentię passiuę naturali, debere correspondere aliam actiuam naturalem,* satis est, vt detur in parentibus eiusmodi potentia actiua naturalis, quæ disponat materiam, ad illam formam, ad quam est potentia passiua; attingatq: illius formę, cum materia vnionem; in qua quidem vnione formaliter consistit generatio, vt mox dicemus.

Cum verò subijcitur, hominem, principem obtinere locum inter omnia animantia, & si reliqua excitant suæ soboli formas, e potestate materiæ, id multò magis effici ab eo. Profectò ob hanc ipsam rationem, id efficere nequit, quia eius forma, qua cęteris pręstat, est omniũ perfectissima. Quod itaq: homo non edat formam hominis geniti, non oritur ex eius imperfectione, sed ob maximam formę dignitatem: Cuius nulla in terris origo. Nec in vniuersùm valet, quidquid conceditur alicui imperfectiori, id oportere ascribi quoque perfectiori, nam intel-

intelligentiæ sunt perfectioris notę,quàm cuncta hæc sublunaria,nec tamen sentiunt,nec nutriuntur,nec edunt sibi similia. Et licet facultas generatiua hominis perfectior sit, quàm cuiusuis alterius animantis, maior que reperiatur cōuenientia inter hominē,& hominem, quàm inter brutum,& brutum, vt in eodem argumenro annectebatur,ex hoc nō colligitur,virtutem hominis,attingere animæ intellectiuæ productionem; cum eius causalitas, quātumuis perfecta, iaceat nihilominus intra corporeorum cancellos; eoque nequit pertingere ad incorporei alicuius productionem, cuiusmodi statuitur anima intellectiua; in cuius actione non communicat corpus.

Ad secundum,distinguendum erit effatum illud,agens quod in materia edit vltimam dispositionem ad aliquam formam, edit & formam: verum est,si forma sit eiusdem notæ, ac ordinis,cum dispositionibus: Secus autem si fuerit alterius conditionis, vt in re proposita accidit. Et quamuis forma rationalis sit humanæ generationis finis,vt quo, quia tamen finis pręcipuus,& vt quod,est compositum, siue homo,qui generatur,ad quem generandum, homo generans applicat dispositiones,& media, ob id eo habito haud dicitur frustrari hominis generantis intentio; Sed quemadmodum applicat media ad illum finem, scilicet hominē acquirendum; sic verè eum acquirit. Hominē quippè intendit generare, & hominē generat.

Quòd autem finis præcipuus, & terminus, vt quod,humanæ generationis,sit ipsum compositum,hinc dispice; quia generans præcipuè intendit id,quod est perfectius,& cuius gratia reliqua expetuntur; cum natura intendat perfectum. Huiusmodi autem est compositum in generatione. Et etiam quia id,primò,& per se intenditur in generatione, quod est primò simile generanti; cum omne generans, apprimè intendat edere sibi simile. Atqui eiusmodi est compositum. Quod ad sensum quoque apparet,nam cum ignis, exempli causa, producit ignem, id, quod propriè est simile igni generanti, haud est forma ignis, vel aliquid aliud, sed ignis ipse genitus, quare &c. Nec ob id equus,& ignis producunt formas similes sibi in specie, quia habent principia similia formis producendis; vt in eodem argumento addebatur,sed quia illæ formæ, sunt corporeæ, materiales: Intellectrix autem anima est alterius notæ. Eoque licet homo generans habeat animā rationalem,quæ est similis animæ hominis generandi, nequit tamen eius productionem attingere. Quia id repugnat ex parte termini.

Sed quomodo homo dicatur generare hominem,si non edit illam formā,qua est homo?

Vt hoc exactè intelligas, scito, ad hoc vt aliquid dicatur effectiuè producere, & generare aliquod compositum, non exigi, vt efficiat omnes illius compositi partes; nec vt efficiat vllam eius partē,verùm sufficit,vt effectiuè causet vnionem partium; ex qua statim resultat compositum; quod nihil aliud est, quàm partes simul sumptæ. Quodquidem non requiratur, vt efficiat omnes geniti partes, liquet; nam alioquin nullum agens naturale produceret aliqđ compositum, cum non producat eius materiā. Quòd verò nec sit necesse, vt alteram saltem compositi partem præstet, hinc cognosce,quia alias,qui albefacit parietem, non diceretur facere parietem album; cum nec parietem, nec albedinem producat; sed illam solùm applicat huic. Et si formæ præexisterent per se ante corpora,quorum nunc sunt formę,vt Platonici, & Pythagoræi sunt opinati, nihilominus agens, quod aliquam illarum coniungeret materiæ, verè diceretur causa effectiua illius compositi, & verè illud generaret; quamuis nec materiā eius,nec formam produceret. Ex quo liquidò apparet,illum verè dici generare, qui vnit compositi partes. Ille autem vnit,qui materiam vltimatè disponit ad formam; disponit verò mediante virtute seminis,quod,cum sit instrumētum generantis,præparat materiam ad formā similem ei, in cuius virtute operatur; atque ideò semen àb homine decisum, disponit vltimatè materiam ad formam hominis: qua ita disposita,necesse est,in ea produci formam intellectiuam. Et sic homo generans,attingit animæ cum materia vnionem,& dicitur verè generare hominem. Hoc est, quod ait S. Thomas in prima parte,quæst. 118. art. 2. ad 4. *quod homo generat sibi simile,in quantum per virtutem seminis eius, disponitur materia ad susceptionem talis formæ.* Latius idipsum explicat S. Doctor, quæst. 3. de potentia art. 9. & in 2. cont. Gent. cap. 89.

Ad tertium, distinguenda est illa propositio,in qua sita est vis argumenti. Diuersorum agentium actiones, non posse terminari ad vnum,& idem esse; si agentia illa non sint, subordinata verum est; secus autem si alterum alteri subordinatur; tunc vtrumque concurrat oportet ad eundem numero effectum: quia inferius,

ferius respectu superioris, comparatur veluti instrumẽtum; & ideò Philos.8. Physic. tex.33. de prima,& secunda causa,aiebat: *Vtraque igitur mouere dicimus,& primum,& vltimum mouentium,sed magis primum, illud enim mouet vltimum, sed non hoc primum,& sine primo quidem vltimum non mouebit, illud autem sine hoc; vt baculus non mouebit,non mouente homine.* Et in libro de causis habetur, quod causa prima operatur,operatum causæ secundæ,& adiuuat causam secundam, & influit virtutem suam super illam. Falsum autem est,actionem, quæ non profert in lucem totam rem, esse imperfectam, vt ibidem obijcitur; alias cuiuscumque agentis naturalis actio, esset imperfecta,etiam quando generat sibi simile; cum in illa generatione,non nisi alteram partẽ rei genitæ producat,nimirum formam.

Ad quartum respondeo,in homine vegetatricem,sentientem,& rationalem animam, esse vnam.& eandem substantiam,quæ est substantia animæ rationalis:cum enim homo sit vnum aliquod compositum substãtiale,vna in eo statuenda est forma: quæ vtique est rationalis, à qua homo,& perfectionem sortitur, & speciẽ: in qua tamen ita vegetatiua, & sensitiua continetur,sicut in ternario dualitas,& vnitas; & in tetragono trigonum: vt docet Arist. 2. de anima,tex.31.& S.Thomas in prima parte,quęst. 76.art.3.& 4. Sed quomodo non simul fit animal,& homo,sed materia fętus, primùm informetur anima vegetatiua, deinde sensitiua, postremò intellectiua, & quid de anterioribus illis formis fiat accedente rationali, magna est inter auctores dissensio.

Dixerunt aliqui, embryonẽ esse animæ expertem,opera autem vitæ,quæ in eo apparent, non esse ab anima eius, sed ab anima matris, vel à virtute formatrice, quæ est in semine. Quæquidem assertio,præter quam quod Arist. eodem in loco, conceptis verbis dicat, fœtum esse animatum,hinc facilè refellitur, quia opera vitæ, nequeunt esse à principio extrinseco; sicuti sentire,nutriri,& augeri, impossibile est, vt proueniant in aliquo,à principio quoquam extrinseco. Hanc opinionem, multis agitat S. Thomas in 2.cont. Gent. cap. 89. & in prima parte,quæst.108.art.2.in responsione ad 2.argumentum.

Alij dicunt,in embryone, super animam vegetatiuam,quæ in eo primùm apparet,aduenire sensitiuam,super hanc, accedere rationalẽ; ita,vt omnes tres, vegetatiua,sensitiua, & intellectiua,re,& substantia distinctæ, simul in homine,de facto permaneant; quemadmodum in alijs animalibus esse vegetatiuam solùm, & sensitiuam,re itidem inuicem abiunctas. Sed hoc,vt dudum diximus, aduersatur Philosopho,qui in vno viuente, vnicam statuit formã substantialem. Opinati sunt alij, illam animã, quæ primo fuit vegetatiua, perduci ad hoc, virtute seminis,vt ea ipsa fiat sensitiua,& postea, eandem numero sensitiuam prouehi ad hoc, vt euadat intellectiua; non quidem virtute actiua seminis, sed virtute superioris agentis, Dei,extrinsecus illustrantis. Quæquidem positio,tametsi in fronte probabile quippiam videatur polliceri, multum tamen difficultatis habet in recessu:In eam S. Doctor, loco superius citato,acriter inuehitur.

His itaque omissis,dicendum breuiter, cum generatio vnius, perpetuò sit corruptio alterius,fit,vt tam in homine,quàm cęteris animãtibus,adueniente forma posteriori, ac perfectiori,per quam generatur aliquod specie distinctum,corrumpatur forma prior, ac imperfectior; ita tamen vt subsequens forma, habeat quidquid priori inerat, & eò amplius: quemadmodum in numeris, adiecta vnitate, cessat forma prioris numeri, & resultat alia species: vt explicat Aristot.8.Metaphys.tex.10. Adueniente itaque in embryone anima sentiente, corrumpitur vegetans, quę ibi inerat, & accedente intellectrice,interit sensitiua: & sic per multas generationes,& corruptiones,peruenitur ad vltimam formam substantialem, tàm in homine,quàm in alijs animantibus. Quod exemplo quorumdam animantium, quę ex putri materia oriuntur,facilè ostendi potest, vbi primò apparet aliquod imperfectius viuens, immò vix viuens; deinde aliud, nempè perfectum animal emergit. Quod si hoc in animalculis,adeò imperfectis cernitur, quantò maiori cum ratione, idem animalibus pręstantioris naturę conueniet? & potissimùm homini, cuius nobilissimam formam non decet sine vllo apparatu,in rudem,ac indigestam materię molem, intrudi: sed vt priores aliquę formę, veluti ancillę huic famulentur,& hospicium prębeãt.

Sed hic insignis emergit difficultas, non enim apparet ratio,quare corrumpi debeat animã vegetatiua,dum aduenit sensitiua: Siquidẽ hęc non est contraria vegetatrici, cum vtraq: sit substantia, cui nihil est contrarium, vt habetur in cap.de substantia. Omne autẽ quod cor-

rum-

rumpitur, corrumpi debeat ab aliquo contrario, vt vel ex ipsis Philosophię rudimentis constat. Et maior difficultas est, de sensitiua in aduentu rationalis, tùm ex hac ipsa ratione, quia vtraque est substantia: tùm maximè, quia nullum vnquam agens naturale, corrumpit aliquã formam in aliquo, nisi introducẽdo aliam. Inductiuè hoc patet in omnibus: quippè non corrumpitur lignum, nisi introductione formę, an ignis, an alicuius alterius rei: immò verò nihil intendit corruptionem vllius, nisi ob generationem. Et etiam quia alias, remaneret materia sine vlla forma. Atqui agens naturale, nimirum semen, in generatione hominis, non introducit formam rationalem: non enim producit illam: ergo non valet expellere formam sensitiuam, ibi præexistentem. Quare &c.

Respondeo, vegetatiuam quidem corrumpi, adueniente sensitiua, duplici de causa. Primò, propter earum incompossibilitatem in eodem subiecto: quia enim anima sensitiua dat esse substantiale, & facit ens simpliciter actu, sicut, & quæcumque alia forma substantialis; idcirco nõ compatitur secum aliam formam substantialem, in eadem materia; sic enim adueniret enti in actu: ac per consequens, faceret vnũ ex aggregatione; quare cum ipsa aduenit materiæ, necesse est, vt præcedens corrumpatur. Deinde, quia anima vegetatiua est via, ac præparatio ad sensitiuam, & hæc, ad rationalem; ergo vbi accessit perfectio, & terminus, in eodem instanti desinant illæ, necesse est: ita, vt idem instans sit primum non esse animæ vegetatiuę, & primum esse animæ sensitiuæ. Et idem momentum sit primum non esse animæ sensitiuæ, & primum esse intellectiuæ. Cum autem additur, nullum agens naturale, corrumpere aliquã formam, nisi introducendo aliam; fateor; sed nego, virtutem naturalem, quæ est in semine, non producere animam intellectiuam, nõ quidem formaliter, sed dispositiuè: quia, cum illa vis agat in virtute hominis generantis, disponit ad formam, similem sui principalis agentis; Et etiam quia producit dispositiones in instanti introductionis ipsius animæ intellectricis, quæ simul, cum ipsa anima intellectiua remanent. Quare, vt tandem concludam, fætus manet aliquot diebus sub forma vegetatrice, mox succedente sensitiua, illa interit: tandem, vbi corpus lineamentis, & organis humanæ proli conuenientibus, fuerit distinctum, accedit intellectiua, & sensitiua præexistẽs corrumpitur. Quot verò diebus, id in maribus, quot in fęminis absoluatur, explicat Arist. in 7. de Historia animalium, cap. 3. & Fernelius in libro de hominis procreatione.

Ad quintũ dico, vero verius esse, in semine rerũ naturalium, virtute ea omnia contineri, quæ vim corpoream non excedunt. Talia sunt in tritico, fænum, culmus, internodia, & fructus. Et in semine brutorum etiam eorumdem formæ. Secus autem est in ijs, quæ vim corporeã trãscendunt: cuiusmodi est anima intellectrix, vt ex eius operatione ostendimus. Effatum autem illud, quod in eodem argumento subnectitur, animam esse causam efficientem viuentis corporis, eòque, si corpus humanum continetur virtute in semine, animam quoque intellectiuam, eodem comprehendi: gemino modo intelligi potest. Vno quidem de anima generantis: quia cum semen decisum, operetur vt instrumentum, in virtute hominis generantis, ipsa generantis anima, dicetur veluti causa efficiens corporis geniti: ex quo fit, vt sæpenumerò filij, & quo ad corporis delineamenta, & quo ad animi affectus, parentibus suis assimilẽtur. Sed hinc non sequitur, animam intellectus participem, contineri in semine, vbi continetur geniti corpus. Alio pacto intelligi potest, de anima geniti, eam esse causam efficientẽ viuentis corporis geniti, quo intellectu acceptũ, falsum est: fieri quippè nequit, vt ex actione animæ geniti, formetur, & configuretur materia geniti.

Sexti argumenti solutio patebit ex ijs, quæ Disputatione sequenti edisseremus. Interim dico, productionem animæ intellectiuæ, & si secundùm veritatem, fit ex nullo præiacente subiecto, eoque vera creatio; ad aures tamen Philosophi, non ita propriè dici, ex nullo præsupposito subiecto: seu creari. Tùm quia creatio, est totius entis integrè, perfectèque subsistentis productio. Anima autem non est huiusmodi; cum sit altera pars rei perfectè subsistẽtis. Tùm quia non fit ex nullo independenter subiecto, sed fit in materia; sicut actus fit in propria mtaeria. Quod Arist. existimauit sufficere, vt hominis anima intellectiua, neque dicatur educi de potestate materiæ, quia deforis accedit, neque produci ex nihilo, seu creari; sed produci in materia. Loca autem in argumento adducta, pugnant aduersus productionem ex nullo penitus præiacente subiecto, & rei integrè, perfectèque subsistentis.

Ad Philosophi auctoritates: Illam ex 3. de cęlo, omnem substantiam naturalem, aut esse corpus, aut cum corpore generari; communiter auctores exponunt, ita esse, vt in pluribus, nō autem in omnibus. Omnis enim substantia, quæ non est corpus, sed forma rei corporeæ, caduca tamen ac dissolubilis, vtique cū corpore generatur. Anima autem intellectrix non generatur cum corpore, sed forinsecus accedit; vt idem Philos. docuit. Cęterùm ex gręco fonte adnoto, in quo habetur *αἱ φυσικαὶ οὐσίαι ἢ σώματα, ἢ κατὰ σωμάτων γίγνονται, καὶ μεγεθῶν.* Quæ verò, naturales substantiæ, aut corpora sunt, aut secundùm corpora fiunt, & magnitudines. Seu fiunt in corporibus, & magnitudinibus; id enim pollet particula illa *κατὰ*. Parum itaque accommodatè translatum est, *substantias naturales, aut esse corpora, aut fieri cum corporibus.* Sensus igitur Philosophi est, omnem substantiam naturalem, vel esse corpus, vel fieri secundùm corpus, seu in corpore; Et quia anima intellectiua, fit in corpore, tanquam actus in propria materia, licet non euocetur ex eius potentia, etiam de illa verificatur dictum Stagiritæ. Vel dic, animam quoque rationalem, fieri, ac generari, cum corpore: tunc nimirum fieri, quando fit & corpus, sed non ex materia.

Eodem fermè pacto respondent ad illa ex 2. de generatione animaliū. Arist. (o loci loqui, vt contingit in pluribus, non in omnibus: Addo, ibi sermonem haberi, de anima vegetatiua solùm, & sensitiua; nec vllo vnquam modo flecti orationem ad formam hominis intellectiuam. Quod ex eo euidenter apparet, quia in cap. 3. eiusdem libri proponit tractare de anima hominis intellectiua, dum ait, *de mente etiam quoniam tempore, & quomodo, & vnde eam recipiant, quę principium id participant, enitendum pro viribus, & quod fieri potest, accepisse*: ergo ante hoc, nimirum in primo illo capite eiusdem libri, non erat sermo de forma hominis intellectiua, sed solùm de vegetante, ac sentiente: easque meritò, inquit præberi à Mare; & haberi in semine. Quando verò in 3. capite secundi libri eiusdem operis, ait, omnes animas, atque adeò etiam intellectiuā, prius haberi in potentia, quàm actu, verum est. At non ait, omnes hasce haberi prius in potentia materiæ, postea euocari ad actum. Sed solum eas esse in potentia, siue hoc, siue illo modo. Vegetatiua quidem, & sensitiua in potentia materiæ: intellectiua autem in potentia, vt fiat actu; siquidem antea non erat, & modo fit ab aliquo alio, *& extrinsecus accedit.*

Finis Disputationis Secundæ.

DISPVTATIO TERTIA

DE PRODVCTIONE ANIMAE RATIONALIS.

INTRODVCTIO.

Proponitur dicendorum ordo.

SI anima intellectiua, quod hucusque tam ex vero, quàm ex Arist. vidimus, non educitur de potestate materiæ, sed corpori forinsecus aduenit, solaque diuina est: actutum, & meritò quæret aliquis; vnde igitur illa aduenit? Aduenit ne ita, vt antea in semet fuerit, & dum corpus hominis formatur, in illud accedit? & si ita præexistit, fuit ne a quoquam aliquando producta? & quando? Si autem antea non extitit, sed eo temporis momento in materia producitur, quo illa est perfectè instructa, atque disposita: rursus efflagitabit, à quonam agente producitur? si non opera naturalis agentis, quod non nisi, ex sinu, gremioq; materiæ valet elicere formas: a primo ne? nimirum Deo; an ob aliquo alio? & quomodo? Hæc nobis, quæ adeò retrusa, & a sensu hominum tam remotissimè disiecta sunt, in hac disputatione, pro tenuitate ingenij nostri, determinanda veniunt.

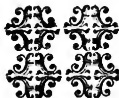

SECTIO PRIMA.

Opinio eorum, qui animas rationis participes praextitisse ante corpora, & certis temporum spatijs ad ea demitti, sunt arbitrati.

VETVS fuit opinio, iam vsque a Chaldæorum ducta antiquitate, eaque multorum, & in Aegypto, & in Græcia firmata consensu, animas rationis, consilijque participes, antiquiores esse corporibus: & certis temporum interuallis, per quandam μετεμψύχωσιν, & transanimationem, modò ad hoc, modò ad illud corpus demitti. De Chaldæis refert August. Steuchus Eugubinus lib. 9. de perenni Philos. cap. 4. Et vetus illud a Chaldæis profectum oraculum attestatur: quo iubemur, accelerare ad Deũ, vnde nobis anima, multa circũuestita mẽse, sit Missa: carmẽ græcè sic effertur:

χρὴ σε σπεύδειν πρός γε τὸ φῶς, καὶ πατρὸς αὐγάς,
ἔνθεν ἐπέμφθη σοὶ ψυχὴ πολὺν ἑσσαμένη νοῦν.

id est:

Accelerare opus est te ad lucem, & patris splendorem,
Vnde est tibi anima missa, multa induta mente.

De Aegyptijs, auctor est Herodotus, qui in Euterpe scribit errorem de trãsmigratione animarum, ab Aegyptijs ad Græcos manasse. Hinc Mercurius ille termaximus, qui numinis instar apud Aegyptios fuit cultus, vt adnotauit Gilbertus Genebrard. in sua Chronographia ad annum mundi 2670. animorum in diuersa cor

 pora

pora transitum multis in locis suorum operum inseruit, præcipuè in eo, qui inscribitur Pęmander, de hoc ita edisserit. *Humana anima pia post quàm e corporis carcere exempta est, aut mens, aut Deus efficitur, impia verò in propria natura remanet, ac seipsam cruciat, corpusque quærit, quod ingrediatur.* In Gręcia fauctores habuit non infimæ notæ, Pythagoram, (nã hæc opinio ex Orpheo, ac Pythagora, in ea regione creditur seminata) qui Aegyptum, vt Theologiam cognosceret, lustrauit; apud quos viginti duos annos moratus, vt refert Iamblichus, & in quorum adytis admissus, multa de Dijs, alijsque mysterijs arcana, ἐν ἀπορρήτοις, vt Laertius loquitur in eius vita, accepit: Adijt Persarũ magos, & Babylonem, vt Chaldaica, magicaque imbueretur doctrina. Adijt Cretam, Spartam, & alias, quotquot ea tempestate florebant Vrbes; non modò vt mores hominum multorum videret, & Vrbes, verùm vt etiam ex his omnibus, veluti apicula quędam delibans, omnigena doctrina animũ suum ornaret: in quem Ouid. 15. Metamorph. celebre extulit elogium.

Mente Deos adijt, & quæ natura negauit
Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.

Hic ergo tantus vir, adeò animorum in diuersa corpora reditum amplexatus est, vt se ipse meminisse diceret, antea quàm in Pythagoræ corpus migrasset, in multis alijs extitisse. Aiebat quippè se olim Aethalidẽ fuisse, Mercurij filium appellatum, ab eoque petijsse, vt memoriam, cùm rerum earum, quas in hac vita didicisset, tùm illarum, quas in alia, an ageret, an pateretur, præter communem animarum legem, conseruaret, & accepisse. Peracto postea aliquo tempore, in Euphorbum venisse.

Cui pectore quondam
Hæsit in aduerso grauis hasta minoris Atridę.

Narrabat hic, se quõdam fuisse Aethalidem, in quot præterea animantibus, plantis, piscibus anima eius fuerit hospitata; quæque in inferis passa. Defuncto Euphorbo illius animũ in Hermotimum transijsse: Qui huius rei fidem struere cupiens, Ilium petijt: & in Apollinis tẽplo, Brãchide dicto, monstrauit clypeum, Deo tot ante annos a Menelao sacratum. Hermotimi deinde animam, in Pyrrhum Delium piscatorem venisse; qui pleno itidem ore hæc eadẽ percensebat: postremò Pyrrhi animam, in Pythagoram accessisse; qui se primò Aethalidẽ, postea Euphorbum, deinde Hermotimum, ad hęc Pyrrhũ, postremò esse Pythagorã, audaci quadã, sed plena dignitatis oratione ꝓsequebatur.

Quòd verò memoriam harum rerum teneret animo, id loco muneris, vt dictum est, accepisse: reliquas autem animas, cum e corporis carcere euolauerint, quæ inter homines didicissent, eorum memoriam exui: quemadmodum cum in corpus aliquod detruduntur, illa oĩa ex memoria excidunt, quæ in alia vita vidissent. Vnde Plato in Timęo. *Quas, ait, ob res ab initio anima, cũ mortalis corporis vinculis includitur, amens efficitur.* Olympiodori verba sunt de hac eadem re, quæ sequuntur. παλαιὸς λόγος ὀρφικός τε καὶ πυθαγόρειος, ὁ πάλιν ἄγων τὰς ψυχὰς εἰς τὸ σῶμα, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀνάγων, καὶ τοῦτο κύκλῳ πολλάκις. hoc est, *Vetus fama est, orphica, et Pythagorica, quæ ducit animas in alia vita existẽtes ad corpus, iterũque a corporibus educit, & hoc in circuitum sæpè.* Huic sententiæ, vel, vt ego ex sententia loquar, huic fabulæ, tota Pythagoræorum familia, ceu iurata subscripsit. Archytas Tarentinus, Philolaus, Apollonius Tianæus, in cuius vita mira aliqua de hoc argumento, refert Philostratus: Empedocles ita canebat.

ὡς κἀγὼ εἰμι φυγὰς θεόθεν, καὶ ἀλήτης,
νείκεϊ μαινομένῳ πίσυνος.

Vt etiam ego descendo profugus a Deo, & erro,
Insanæ liti obediens.

Sed nescio, quonam malo suo fato, diuinus alioquin Plato in hanc ipsam descendit absurditatem: tamque religiosè, aut superstitiosè animorum regressum excepit, vt eum, quasi solidum aliquod fundamentum, multarum iecerit assertionum. Hæc in Menone, seu Dialogo de Virtute, ex antiquorum opinione, quos diuinos appellat, attentè refert. *Ferunt hominis animã immortalem esse, eamque tùm decedere, quodquidẽ mori vocant, tùm iterum redire; interire verò nunquam.* Et post pauca ex hoc fonte, reminiscentiam colligit. *Cum ergo*, inquit, *animus immortalis sit, ac sæpius in hanc vitam redierit, viderit que persæpè, & quę in hac, & quę in alia vita sunt, omniaque perceperit; nihil vtiq; restat, quin ipse didicerit, &c.* Et in Phædone, seu de anima, his omninò loquitur Socrates. *Vetus quidem hic extat sermo, cuius memores sumus; abire quidem illuc animas defunctorum, rursusq; huc reuerti, fieriq́; ex mortuis.* Cape ẽt modum, & viam, quaquidẽ anima, & ad inferos it, & inde reuertitur, *Ferũt quemlibet hinc illuc emigrantem, ab eo dęmone, quem viuus sortitus fuerat, in locum quendam duci, vbi oporteat omnes vnà collectos iudicari ac deinde ad inferos proficisci eo duce, cui mandatũ erat, vt hinc decedentes ad illa loca traducat. Sortitos verò illic, q̃ oportebat sortiri, tẽpusq; debitum commoratos, ab alio quodã duce, rursus huc reduci*

post

post multos temporis longosq; circuitus. Vis ne etiam animarum iter ex huius ipsius sententia edisscere? *Est autem,* inquit, *iter non tale, quale ait Telephus apud Aeschylum: Ille siquidem simplicem dicit viam ad inferos ferre. Ego verò neque simplicem, neque vnam esse puto. Alioquin nullis ducibus opus esset. Quippè cum vnica via aberrare possit nemo; quinimò multos tramites, multosq; anfractus habere. Quod quidem ex sacrificijs, & ritibus coniectare licet. Animus ergo moderatus, & prudens ducem spontè sequitur, neque ignorat pręsentia: sed qui cupiditate corporis est infectus, per multum tempus ad ipsum ardenter afficitur: & circa locum visibilem multis reluctatus modis, multaq; perpessus, vix tandem ab eo adducitur dæmone, cui eius cura erat iniuncta,* Et quæ ibi sequuntur.

Audi etiam quàm acriter inuehatur lib. 12. de legib. in eos, qui animam non faciunt corpore vetustiorem. *Sed ijdem ipsi nescientes animę naturam antiquiorem esse corporibus, omnia rursus, vt ita dixerim; immò verò se ipsos euertunt, cum iuniorem putarent:* & paullò post ad hæc omninò. *Nunquam mortalis quispiam poterit Deum firmiter colere, qui hęc duo antea non acceperit. Primum, quòd rerum omnium, qua generationis participes sunt, antiquissima anima est, atque etiam immortalis. Deinde, veram esse mentem in astris non ignorat.*

Quid verò? in eo opere, quod inscribitur Epimenis, seu Philosophus, oppositam huic sententiam appellat impiam. *Vt superiorem,* ait, *aduersus impios disputationem, à nobis habitam, resumamus, qua asseritnr esse Deos, rerumq; omnium maximarum simul, & minimarum curam habere, nec precibus vllis muneribusq; pręter iustum placari. Omnium verò maximum illud habitum, antiquiorem omni corpore omnem animam esse.* Viden' qua animi solicitudine, ait, omnium verò maximũ illud haberi, vt omnis anima, omni corpore antiquior sit? Huius rei eã annectit rationem. *Quod enim melius, id & antiquius, & quod diuinius est, id inferiore, ac viliore prius est:* Atque hæc ipsa habet sexcentis alijs in locis. Quæ deinde omnes Academici velut ex tripode delata per manus posteris tradiderunt.

Ex his, quæ hucusque edisseruimus habes, omnes hosce auctores, animam rationis participem, vetustiorem corpore censuisse, & nunc quidem huic corpori, nunc illi aptasse: Verùm non eodem modo omnes. Pythagoręorum secta, cum suo principe, in belluina, quoque corpora, in plantas, in legumina animam rationalem detrusit; extat de Pythagora epigramma lib. primo, Epigram. Græc. cap. 89. qui in cane, quem quispiam percusserat, ait, se animam cuiusdam amici cognouisse: en epigramma.

Ηνίκα πυθαγόρης τὸ περικλεὲς εὕρατο γράμμα
κεῖν' ἐφ' ὅτῳ κλεινὴν ἤγαγε βουθυσίην,
δὴ τότε μὲν συφελιζομένου σκύλακος παριόντα
φασὶν ἐποικτεῖραι, καὶ τόδε φάσθαι ἔπος.
παῦσαι, μηδὲ ῥάπιζε, ἐπεὶ φίλου ἀνέρος ἐςὶ
ψυχὴ, τὴν ἔγνων, φθεγξαμένης ἀΐων.

Quodquidem, & si multa, eaque pręclara ingenia transtulerunt, nos ita latinitati donare tentauimus.

Dum Samius libat superis in sacra iuuencum,
Quòd celebre in Mathesi schema, nouumque capit;
Aspicit, & quendam duro lacerare catellum
Verbere, commotus, talia verba dedit.
Heu cessa; ne cęde: animus nam dulcis amici:
Hic sedet: eius vocem excipio, atque sonum.

Bestias quoque docebat, tam feras, quàm cicures. Testis vrsa illa Daunia, bos, qui Tarenti in Iunonis fano sacer est habitus, idque genus innumera alia. Vnde ortum etiam habuit dogma illud Pythagoræorum, qui magnũ scelus esse prædicabant, pecorum carnibus vesci: ne, vt Tertullianus in Apologetico contra gentes, capit. 48. ait, bullam de aliquo proauo quisquam obsonaret. Et symbola illa Pythagorica *à fabis, à piscibus, abstineto.* Quid verò? narrãt aliqui; Pythagoram aliquando empto retium iactu, pisces captos emisse, & tanquam amicis, & captiuis iam factis pepercisse, persoluto illorum nomine precio. Sophoclis glossematarius haud reticuit, quanam vafritia Pythagoras vsus sit, vt Palingenesiã hominibus suaderet, dum ait, *πυθαγόρας κατείρξας ἑαυτὸν ἐν ὑποδείῳ λογοποιεῖν ἐκέλευσε τὴν μητέρα, ὡς τεθνηκὼς εἴη, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιφανὴς, περὶ παλιγγενεσίας, καὶ τῶν καθ' ἅδου τινὰ ἐτερατεύετο.* hoc est, Pythagoras se ipsum in subterraneo loco deposuit, matremque iussit, vt verba fereret, quasi ille fuerit mortuus: postea egressus, de reditu animarum, & de quibusdam rebus inferni prodigiosè cõminiscebatur. Huius disciplinas secutus Empedocles, se etiam aliquãdo piscem, alitem, & virgultum fuisse, suis carminibus cecinit. De quo elegans iacet epigrãma in primo libro Græcor. Epigram. capit. 89. in Philosophos, quod est huiusmodi:

ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ γενόμην κοῦρός τε, κόρη τε,
θάμνος τ', οἰωνός τε, καὶ ἐξ ἁλὸς ἔμπυρος ἰχθύς.

Ita transfero.

Iam pupus, iam Virgo fui olim, & squamea proles,
Siluarumque frutex, alituumque genus.

Num verò Plato reuera transmigrationem animarum in corpora etiam belluina posuerit, an in humana duntaxat, dissidium est inter auctores. Affirmant Plutarchus lib. 5. de placitis Philosoph. cap. 20. & Plotinus Enn. 3. lib. 4. cap. 2. & videtur asseri à Platone, cùm sæpè alibi, tùm maximè in Timæo, illis verbis. *Contra verò agentem*, qui nimirum malè hanc vitam exegerit, *cogi in ortu secundo, sexu mutato, fieri mulierem, & qui ne tum quidem finem peccandi fecerit, quatenus deprauatur, eatenus in brutorum naturam suis moribus similem permutari: nec prius &c.* in Phædro: *Hic*, ait, *& in bestiæ vitam humana anima transit, & ex bestia rursus in hominem, si modò anima quandoque prius fuerit hominis.* Negant verò Iamblichus, Proclus, Porphyrius, & alij, aientes, id solū secundùm analogiam dici a Platone. Hinc Marsilius Ficinus in Platonicis rebus haud vulgariter instructus, in argumento super 9. librū de Republica hæc scribit: *accipe etiam formulam, qua possis transitum animarum in bestias, ita interpretari, vt in bestiarum affectus, & habitus potius, quàm in corpora migrare videantur.* Colligunt hoc ex Cratylo, Theæteto, Phędone, & Epistolis ad Dionysium.

Nunc, si anima humana antiquior est ipso corpore, & viam ex hac in aliam vitam, tùm ex illa in hanc, itque reditq; toties, fuit ne, iuxta eorum decreta, à quoquàm aliquando producta, an æterna? Profectò omnem animam conditam à Deo, mundi opifice, initio productionis rerū, Plato acerrimus huius sectæ propugnator pro vniuersa hac secta, tū sæpè alibi, maximè verò in Timęo propalam contestatur. Verùm vt hoc penitus intelligas, paullò altius rem deducam.

Principio ergo ait Plato, Deum condidisse mundum, (quamuis ex inordinato illo, ac temerè agitato ente) hac ratione permotum: *Bonus erat, bonus autem nulla vnquam aliqua de re inuidia tangitur, ergo cum liuor ab eo alienissimus esset, omnia sibi, quantum fieri poterant, simillima fieri voluit. Si quis hanc gignendi mundi causam pręcipuam à prudentibus viris acceperit, rectissimè profectò accipiet.* Sic res habet, diuine Plato: quia princeps huius vniuersitatis, ac rector Deus, bonus erat, se, quoad fieri potuit voluit creaturæ cōmunicare: rectissimè vsquequaque sensisses, nisi inordinatè inordinatum illud ens tuū intrusisses. Rursus. *Cum hęc igitur Deus ille, qui semper est, de aliquando futuro Deo*, hoc est de mundo, *cogitaret, lenem eum effecit, æqualemque, & à medio ad summum vndique parē, &c.* Huic mundo, sic exornato, idem opifex Deus, animam quoque creauit, indiditque, *in medio eius, perque totum tetendit.* Cuius creationem sic explicare orditur; *Ille verò*, nimiū Deus. *tam generatione, quàm virtute priorem, antiquioremque animam corpore constituit, ex his videlicet, atque hoc pacto: ex ea substantia, quę indiuidua, & semper eadem similisque est*, Hic intelligo actum, *& ex ea rursus, quę circa corpora diuidua fit*, Intelligo potentiam, *tertiam substantię speciem commiscuit mediam*; ita, vt anima mundi condita sit ex actu, & potentia, sitque media inter Deum, & creaturam corpoream. Verùm vt hoc diligentius, scitiusq; aperiat, in Pythagoræorū numeros delabitur, quod prosequi non est præsentis instituti. Multa de anima mundi, eiusque molitione, Platonici: Proclus lib. 3. in Timæum, Iamblichus, Plotinus, Porphyrius, Plutarchus integrum elaborauit opus περὶ τῆς ἐν Τιμαίῳ ψυχογονίας. De ea, quæ in Timæo fit, animæ generatione. Marsilius Ficinus in commentario super Timęum cap. 16. & sequentib. Macrobius lib. 1. in somnium Scipionis cap. 6. & 12. & lib. 2. cap. 2. Nobis in pręsentia id habuisse satis, animam mundi conditam esse à Deo. Quare Plato Vniuersum constituit ex substātia visibili, & anima intellectiua animatum. Quod sic tandem concludit. *Quocirca, sicut ratio nobis hęc probabilis persuadet, dicendum est, hunc mundum animal esse, idque intelligens, reuera diuina prouidentia constitutum.*

Ad mūdi itaque, qui μακροκόσμος, magnus mundus dicitur, exemplar, ac similitudinem ab eodem opifice conditum esse hominem, μικρόκοσμον, breuem mundum. *In eodem rursus*, inquit, *cratere, in quo mundi totius animam permiscens temperauerat, superioris temperationis reliquias miscendo, perfudit, modo quodam eodem; non tamen perfectas similiter: sed, & secundo, & tertio gradu à primis deficientes.* Crater hic significat vitæ rationalis ideam, vt Platonici interpretantur: quocirca hominis animam ait à Deo conflatam in eodem cratere, nimirum ad eandem vitæ, & gradus rationalis ideam, qua animam mundi conflauerat; quòd vtraque foret conditionis, gradusq; intellectualis: quamuis humana, longè inferior sit, quam anima mundi.

Docuerat hoc olim Mercurius Trismegistus, celebri hoc effato. ὁ δὲ πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὢν ζωὴ, καὶ φύσις, ἀπεκύησε τὸν ἄνθρωπον αὐτῷ ἴσον, οὗ ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου. *omnium pater, genitrixque mens, cum sit vita, et natura, peperit hominem sibi similem, quem tamquam propriam prolem dilexit.* animam, hominem appellat, eamque ad similitudinem Dei, ab eodem esse conditam: quò

etiam

etiam ſpectat illud Chaldæorum oraculum à Platonicis ſæpè prolatum: ταῦτα πατὴρ ἐνόησε, βροτὸς δ' οἱ ἐψύχωτο. ideſt: *hæc pater cogitauit, mortalis autem ab eo animatus eſt*, quod Diſput. 7. explicuimus. Plutarchus lib.4.de placitis Philoſoph.cap.7. Pythagoras,inquit,& Plato partem rationalem interitus expertem fecerunt: etenim animam non Deum,ſed opus ſempiterni Dei eſſe dixerunt. Nec neſcio à Platone in Phædro animã appellari ἀγέννητον,ingenitam, ex quo temerè aliqui ſuſpicati ſunt, eam non eſſe à Deo conditam; qua de re adi, ſi vacat, Platonicos; loca quippè nuper à nobis adducta,rem noſtram ſatis aperiunt.

Immò verò conditionis initio tot à Deo animas eſſe factas opinati ſunt, quot ſunt in cœlis aſtra,& ſingulas, ſingulis aſtris accommodatas. *Denique cum vniuerſum,* inquit Plato,*conſtituiſset, aſtris parem numerum diſtribuit animarum; ſingulas ſingulis adhibens*. ob id Heraclitus Phyſicus,animam vocabat, *ſcintillam ſtellaris eſſentię*. Huc quoque ſpectauit M. Tullius in ſomnio Scipionis,dum Africanus,oſtenſis P.Cornelio Scipioni de cęlo hominibus, ait: *his animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus,quæ ſydera, & ſtellas vocatis*. Quinimò priſci, animam ψυχὴν gręcè, παρὰ τοῦ ψύχεσθαι, quod eſt, frigeſcere, ſeu παρὰ τῆς ψύξεως, à frigiditate, ideo dictã voluerunt, quod ea, dum è lucidiſſimis illis globis,ac ſempiternis ignibus in caduca hæc, & terrena proficiſcitur,quaſi illius caloris vi exuta frigeſcat: vt adnotauit Cęlius Rhodig.lib.2. cap.17.

Quod ſi omnes hominum animæ, in cęlis, ac ſplendidiſſimis ſtellarum globis conditæ, & inſertæ ſunt: quod vnquam malum ad terrena hæc,& caduca eas detraxit? nonne ſatius foret, vt in ſuprema,ac diuina illa regione omni mutatione,& cura vacuæ,ęuo ſempiterno fruerentur? Peccarunt,inquiunt,ibi: vtque commiſſi ſceleris pęnas luant, in corpora depelluntur. Philolaus,qui præcipuus e Pythagoræis fuit, hæc refert. μαρτυρέονται καὶ οἱ παλαιοὶ θεολόγοι, καὶ μάντεις, ὡς διά τινας τιμωρίας ἡ ψυχὴ τῷ σώματι συνέζευκται καὶ καθάπερ ἐν σήματι τούτῳ τέθαπται. hoc eſt: *Teſtantur veteres Theologi, atque vates,quod anima propter quędam ſupplicia coniuncta ſit corpori, & veluti in ſepulchro hoc ſepulta ſit*. Pythagorę eſt,quod ſequitur, referente Rhodig. lib.6.cap.10. πρώτη συμφορὰ τῇ ψυχῇ, ἐστὶ τὸ σῶμα, nimirum *prima calamitas animę, eſt ipſum corpus*. Hinc Plato in Cratylo,ſiue de recta nominũ ratione, ex Orphei ſententia ait,corpus græcè dici, σῶμα, quaſi σῆμα; hoc eſt, ſepulchrum in quo anima ceu ſepeliatur, ac pęnas luat, ſceleribus, quæ extra illud commiſerat dignas. eius hæc ſunt verba. *Quod verò poſt hoc ſequitur,corpus, nonne σῶμα nuncupas? nempè corpus hoc, animæ σῆμα ſepulchrum quidam eſſe tradunt; quaſi ipſa in pręſenti tempore ſit ſepulta. Videntur mihi prætere a Orphei ſectatores nomẽ hoc ob id potiſſimùm poſuiſſe, quòd anima in corpore hoc delictorum det pœnas; & hoc circumſepto, valloque claudatur, veluti in carcere quodam.*

Quod ſi vlterius quæras,quod vnquam, & cuiuſmodi peccatum commiſerant animę, antea quàm in corpora mitterentur? Paucis hoc ex multis Platonicis,ita reſtrinxit Marſilius Ficinus in commentario ſuper Platonis Conuiuium,oratione quarta, cap.4. Anima gemino lumine ornata, à Deo condita eſt, naturali altero ſeu ingenito, diuino altero,& infuſo; quibus vnà coniunctis, ceu duabus alis per ſublimem peruolare valeat regionem: ac ſi diuino illo ſemper vteretur, ſemper diuinis hæreret, terra rationalibus eſſet animalibus vacua. Cęterùm diuina prouidentia decretum eſt, vt anima ſui ipſius ſit domina,poſsitque tùm vtroq; ſimul lumine vti,tùm altero. Hinc fit, vt anima,natura duce, ad proprium ſui lumen conuerſa,prætermiſso diuino, ſe ipſam vireſque ſuas, quæ ad fabricam corporis ſpectant, animaduertat; cupiatque vires huiuſmodi in fabricandis corporibus exequi. Hac itaque cupiditate grauata deſcendit in corpus: cecidit ergo animus noſter in corpus, cum prætermiſso diuino,ſolo ſuo eſt vſus lumine; ac ſe ipſo cæpit eſſe contentus. Hæc Marſilius, & hoc eſt animarum peccatum.

Hinc animas aiunt, quæ præſentis vitę curriculũ rectè, ſanctèq; cõfeciſſent, e corpore relaxatas,ad illa eadẽ aſtra, quibus initio fuerant accommodatæ,& ex quibus ceciderant, reuerſas,lætam, ac beatam vitam agere; Quæ verò turpibus voluptatum illecebris irretitæ, ſecus vixiſſent,eas ad diuerſa, ac deteriora corpora cogi; donec multis mutationibus, ac laboribus purgatæ,tandem in cęleſtem ſedem,eæ quoq; recipiantur: *neceſſe enim eſt, omnem animam ad originis ſuæ ſedem reuerti* inquit Hermagoras Platonicus,qui, auctore Macrobio cap.vltimo cõmentariorum in ſomnium Scipionis, hoc argumentum copioſiſsimè executus eſt: innumera ſæcula dinumerans, quibus nocentum animæ

in

in diuersas pęnas reuolutæ, tandem ad naturæ suæ principia, hoc est, cęlum, impetrata purgatione, remeant. Tullius quoque in codẽ opere, *qui iam vixerunt*, inquit, *illum incolunt locum, quem vides, (erat autem is splendidissimo candore inter flammas circulus elucens) quem vos, vt à Græcis accepistis, orbem lacteum nuncupatis*. Et rursus, ostenso orbe lacteo, de ijsdem beatorum animis, ait. *Hinc profecti, huc reuertuntur*.

Huic animarum periodo veteres Pythagoræi, ac Platonici, duas in cęlo finxere portas. Cancrum alteram, alteram Capricornum, per quas animæ de cęlo in terras meare, & de terris in cęlum remeare credebantur. Proinde vna hominum, altera Deorum vocata est: Hominum Cãcer, quia per hunc fiat ad ima descẽsus: Deorum Capricornus, quia per illum animæ cęlestibus sedibus restituantur. Multis hoc explicat Macrobius lib. 1. in somni. Scipi. cap. 12. & Cęlius Rhodig. lib. 15. cap. 23. Arcanum harum portarum, hoc esse arbitrantur viri doti, quòd Luna, quæ est humorum domina, est etiã domina Cancri: origo autem atque fons vitæ, humores sunt. Capricornus verò signum terreum, cuius dominus constituitur Saturnus, vitæ præcipuus oppugnator, est siccus, & frigidus; morti, exanimatisque corporibus similis. Per has itaque portas animæ de cęlo in terras descendere, & hinc rursus cęlestia repetere hac lege constituebantur, vt inde profectæ, diuinarum rerum, quarum in cęlo erant consciæ, veluti ebrietate quadam obrutæ, obliuiscerentur. Rursus eas, cũ e corporis custodia liberatæ, cęlum repeterent, omnium pariter, quæ hic didicissent, obliuio caperet. Sed quoniam animæ, seu cito, si rectè vixerint, siue tarde, si secus, in cęlum omnes excipiebãtur, deficeret aliquando hominum genus in terris.

Ea propter sanxerunt adhuc, vt quamuis eæ in pristinam cęlestem, ac beatam sedem remearent, inde tamen peractis aliquot annorum spatijs, *annis decem millibus*, vt inquit Plato in Phędro, ad easdem res reuerterentur; vt per quandam rerum omnium vicissitudinem, & circulationem, pulcherrima hæc rerum Vniuersitas, mundus, ęternetur. Hæc sunt quæ breuiter strictimque dicere volui, vt tam vetus, & abstrusa opinio penitius intelligeretur.

Quare, vt compendio dicam, præfati auctores in ea versati sunt opinione, quod animæ multò sint antiquiores corporibus: quod in diuersa corpora migrent: quod non æternæ, sed aliquando a Deo mundi opifice, omnes simul, & tot numero, quot in cęlis sunt astra, conditæ: quod peccarint, & propterea in corpora depellantur: & denique si in hac vita vitijs se polluerint, in alia, ac deteriora corpora cogantur; vt multis mutationibus, & laboribus purgentur; *si verò rectè curriculum viuendi a natura datum confecerint, ad illud astrum, cui accommodatæ fuerint, reuersa, lætam, ac beatam vitam agant*. vt loquitur Plato in Timæo. Vnde tamen postea statis temporum interuallis ad eadem reuertantur, vt sua præsentia terram, infimam mundi sedem exornent; & perpetuent hominum genus. Hinc Chrysippus. *τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, δῆλον, ὡς οὐδὲν ἀδύνατον, καὶ ἡμᾶς μετὰ τὸ τελευτῆσαι, πάλιν περιόδων τινῶν εἰλημμένων χρόνου, εἰς ὃ νῦν ἐσμὲν καταστήσεσθαι σχῆμα*: videlicet. *Hæc cum hoc modo habeant, perspicuum est, non esse impossibile, nos quoque post mortem, certis temporum reuolutionibus peractis, in eum, quo nunc sumus, statum, restitutum iri*.

Porrò veteres Theologi, vt inquit Marsilius Ficinus in comment. super Platonis Conuiuiũ oratione secunda capit. 3. bonitatem in centro; pulchritudinem in circulo posuerũt; bonitatem in centro vno; pulchritudinem in quatuor circulis. Centrum omnium vnum, Deus est: circuli quatuor circa id assiduè reuoluti, sunt, Mens, Anima, Natura, & Materia. Mens stabilis circulus, Anima per se mobilis, Natura mobilis in alio, non ab alio, Materia ab alio, & in alio. Quorum omniũ explicationem vide apud eundem auctorem.

Verùm non equidem desinam, quin te cum Augustino Eugubino libro 9. de perenni Philosophia cap. 1. prius admoneam; palliatam hanc de anima e cęlo in terras depulsa, narrationem, ex Paradiso illo Mosaico ansam traxisse: quem Chaldæi, Aegyptij, totusque oriens, tùm in libris Mosis legerunt, tùm per successionem nascentis ab origine mundi doctrinæ, audiuerunt: Paradisum itaq; illum suspicati sunt esse cęlum: atque Adam de illo fugatum, & in pęnam pellicea veste circundatum, interpretati sunt, animam de cęlo fugari, corporiq; ad pẽdendas quorumdam scelerum pęnas, includi: præsertim verò cum illi ex sententia, hominem solam esse animam dixerint, & corpus non secus animæ, atque indumentum corpori adiacere. An te latent innumera poeticarũ fabularum commenta ex sacris paginis detorta? eluuionem Noe vocarunt Deucalionis. Turrim à Nembrot ædificatam, Gigantum conatum, &

congestos montibus montes, idque genus sexcenta alia. Verùm propiùs accedamus.

Origenes opinatus est, quod Deus, ante mũdi visibilis constitutionem, crearit simul omnes substantias spirituales, & eas quidem æquales secundùm naturæ conditionem: in quibus exorta est inæqualitas ex libero arbitrio, quòd eàrum quædam cõuersæ sint secundùm magis, & minus ad Deum: quædam verò ab eodem secundùm magis, & minus auersæ. Illas igitur rationales creaturas, quæ ad Deum per liberũ arbitrium conuersæ sunt, euectas aiebat esse ad diuersos ordines Angelorum, pro meritorum diuersitate. Eas verò, quæ a Deo fuerant auersæ, esse secundùm diuersitatem peccati, diuersis corporibus alligatas: has quidem corporibus cęlestibus, has verò humanis, quæ sunt animæ rationales. Atq; adeò hominũ animas, & Angelos, esse eiusdem naturæ; & solummodò merito dissidere. Ex quo sequitur humanas animas, multo esse antiquiores corporibus; & eas propter peccatum extra corpus commissũ, in corpora depelli, quamuis non migrent ex vno in aliud corpus. Hanc Origenis sententiam refert S. Thomas in prima parte, quæst. 47. art. 2. & quæst. 90. art. 4. & lib. 2. cont. Gent. capit. 83. & super epist. ad Roman. lect. 2. Iacet apud Orig. lib. 1. Periarchon cap. 7. & 8. & lib. 2. cap. 8. & super Epistolam ad Ephesios, cap. 1. in illa verba, *elegit nos in ipso ante mundi constitutionem*. In hanc sententiam citantur etiam nonnulli ex Sanctis Patribus, præsertim Græcis, quibus olim Platonica magis, quàm Stagiritęa placita arriserant. Referuntur & alij, quos hic referre, parum refert. Videamus nos aliqua argumenta, quæ pro hac animarum positione possint adduci.

SECTIO SECVNDA.

Argumenta, quòd hominum animę, omnes simul in aliquo certo numero fuerint ex æternitate: Aut initio creationis rerum conditæ: & statis vicibus in diuersa corpora immigrent: aut etiam commigrent.

PRobabimus primùm animas extitisse ab æterno. Deinde, si sunt productæ, eas simul omnes, aut ante visibilis mundi cõstitutionem, aut vna cum vniuerso esse procreatas.

Primò, si anima non fuit æterna, sed aliquãdo a quoquam producta, maximè verò omniũ a Deo. Vel ergo Deus erat ab æterno actu causa efficiens animæ, vel erat potentia efficiens, & postea effectus est actu efficiens. Si prius, ergo etiam anima fuit illi coæterna: quia causa actu efficiens, infert actu effectum: quemadmodum ignis actu calefaciens, infert actu calefactum: Et actu ædificans, actu ædificatum. Sin autem posterius asserueris, asseras quoq; oportebit, Deum aliquando fuisse in potentia, ad hunc effectum, & postea promotum ad actum. Hoc autem est impossibile; Tum quia omne, quod est in potentia, cum reducatur ad actum, ab eo, quod est actu; vt calidum potentia, a calido actu, fit, quod si Deus aliquando fuisset in potẽtia, ad producendam animam; deberet ad actum productionis, ab aliquo alio promoueri, quod esset actu. Hoc autem primo enti repugnat: quippè cum omnis potentia dicat imperfectionem, repugnat Deo. Dicendum igitur est, animas ex omni æternitate fuisse.

Secundò, quando aliquid nunc est, quod nõ semper fuit, id fit, aut propter efficiens, quod non semper idoneum est ad efficiendum: aut propter materiam, & subiectum, quod non est semper habile: aut certè propter vtrumque. Si igitur anima intellectiua, aliquando non fuit; id accidit ei, vel propter materiam, vel propter ipsius animæ effectorem. Atqui materia ad animæ intellectricis procreationẽ nulla est opus, cum ea sit omnis materiæ expers. Deus autem ad eam efficiendam semper est satis idoneus; cum ipse idem semper permaneat, nec vllo modo immutetur: ita, vt si nunc est idoneus, & ex æternitate fuerit: & si ex æternitate non fuit, nec nunc quidem sit idoneus: Quare &c.

Tertiò, si quando animæ intellectrices non fuerunt, & aliquando factæ sunt, aut fiunt a Deo; Deus igitur ex non faciente, fit faciens; Quod autem hoc pacto fit, mutatur, cum aliter nunc, ac prius se habeat. Atqui a Deo omnis mutatio, & motus procul est abigendus. Quare ne hanc in Deo dare cogamur, fateamur oportet, eum, vel nũquam produxisse animas; vel saltem ex æternitate produxisse. Huc facit pertritum illud effatum; quod idem, manens idem, semper idem, & eodem modo operatur. Si igitur Deus semper idem, eodemque modo permanet, vt verè permanet; quomodo alio, atque alio modo ponitur operari?

Quartò, animæ interire non possunt; ergo nec

nec aliquando fuerunt factæ. Antecedens vel hinc est conspicuum; quia omne quod interit, incursu alicuius contrarij interit: Animæ autẽ cuiuscumque contrarij sunt expertes. Consecutio verò sic ostenditur. Quidquid est factum, id aliquando interire potest; & quidquid caret ortu, caret etiam interitu: Quæ duo pronunciata Aristoteles fusè prosequitur in primo libro de Cęlo, & Plato tùm in libris de Republica, tùm in Phædro: vbi Socrates, musarum personam referens, ait: *Verùm id omne, quod natum est, manet interitus: & quod generatum non est, interitu carere est necesse.* Ergo ex opposito consequentis; quod aliquando interiturum est, id etiam aliquando est ortum: & quod nunquam interiturum est, id nunquam est ortum. Cum igitur animæ nũquam sint interituræ, nunquam profectò sunt ortæ. Adde, id quod non fuit, & potuit esse, cũ est, poterit etiam non esse. Quia aliquando nõ fuisse, & aliquando non fore, ita se habent, vt, si alterum de aliquo verificari, & alterum possit. Si igitur animæ aliquãdo non fuissent, possent autem esse, secus enim nunc non essent: modo cum sunt, possent aliquando non esse. Quod cum sit falsum, quia ipsæ semper erunt: sequitur illas semper etiam fuisse.

Quartò, impossibile est, vt alicui de nouo adueniat realis quæpiam denominatio, absque eius mutatione: cum omnis denominatio proficiscatur ab aliqua forma, quæ sine mutatione subiecti accidere nequit. Si igitur animæ de nouo a Deo essent factæ, opificis animarum denominatio, de nouo contingeret Deo; quæ vtique realis est: perinde ac esse factorem ædium, realis est denominatio. Repugnat autẽ addi de nouo quicquam reale ipsi Deo, cum ipse sit infinita realitas: repugnabit igitur etiã animas aliquando esse ab eo factas.

Quintò, nulla afferri potest repugnantia, aut apparens ratio; quare animæ ex æternitate non fuerint; etiam si ponantur a Deo factæ: ergo fuerunt. Patet consecutio; quia turpe est viro Philosopho, sine vlla, vel apparenti ratione, quicquam asseueranter affirmare. Antecedens autem sic ostenditur. Vel repugnantia, & impossibilitas proueniret ex parte Dei, vel ex parte effectus: Si ex parte Dei, adhuc dupliciter: vel ratione ipsius Dei, vel ratione actionis, & creationis, qua Deus effectum, hoc est, animam produceret. Quantum attinet ad Deum: Vel repugnat, quia omne productum debeat esse posterius suo principio, sicut omnis effectus est posterior sua causa: Vel quia Deus, cũ agat ex electione, (hoc in præsentia supponimus) præcedere debet aliqua duratione effectum: Vel denique, quia effectus non penderet in esse, nec esset inferior saltem in duratione, quàm eius effector. Sed nullum horum repugnat æternitati animarum, ergo.

Non primum, quia non semper necesse est, vt effectus sit posterior sua causa, cum permulti effectus sint simul cum suis causis efficientibus, etiam in rebus naturalibus. Cernimus hoc in corporibus opacis constitutis in lumine. Illa enim sunt simul cum ea vmbra, cuius causa sunt. Sol etiam efficit lumẽ, cum quo simul est. Immò verò August. 6. de Trinit. cap. 1. volens ostendere hæc duo inuicem haud repugnare: esse quicpiam ab aliquo productum. Et tamen esse illi coæternum, declarat hoc exemplo, Splendor, inquit, qui gignitur ab igne; atq; diffunditur, coæuus est igni: & esset ei coæternus, si ignis esset æternus: quid verò? si pes gigantis, ab æterno arenam calcaret, nonne vestigiũ ab eo causatum, foret illi coæternum? non igitur repugnat animas esse à Deo, tanquam a causa efficienti, & esse ab æterno.

Nihil plus vetat, quod altero loco subijcitur: quia nimirum Deus agit ex electione, debere præire effectum. Nam Aristoteles, cuius doctrinam nunc profitemur, Deum fecit agẽs naturale, & necessarium: vt multi magno eius innixi fundamento tuentur, ex quo potius colligitur, eum omnes animas simul procreauisse ab æterno. Veruntamen, etsi constituatur agẽs liberum, vt reuera est; non iccirco est necessarium, quòd duratione quapiam antegrediatur effectum. Siquidem tunc solum agens liberũ, & ex electione præcedit effectum, cum electio non est actus voluntatis simplex, & totus simul; sed est successiuus, prærequirens discursum, & alios actus præcedentes electionem, sicut contingit in nobis: qui prius apprehendimus; mox discurrimus, consultamus, tandem eligimus. Immò verò S. Thomas in prima secundæ quęst. 13. & 14. enumerans duodecim actus intellectus, & voluntatis in nobis, ponit electionem octauo loco. Qui itaque hoc pacto operatur ex electione, necessariò anteit effectum. Cæterùm electio Dei, non secus atque eius intellectio, est actus voluntatis diuinæ simplicissimus, totus simul, Deoque coæternus. Quare benè potest effectus esse coæternus Deo, etiamsi hic agat ex electione.

Nec

Nec verò illud verè dici poteſt: quòd ſi animæ eſſent æternæ, non dependerent in eſſe à Deo, aut in duratione forent illi æquales, cum eæ adhuc verè acciperent eſſe ab alio, & hac ratione penderent ab illo. Immò verò æternitatis duratio, Deo quidem per ſe, animis autem per participationem competeret.

Quod autem ſpectat ad creationem, ſiue actionem, qua Deus animas efficeret, ea potiſſimùm ratione videtur tolli animarum æternitas, quia creatio, cum ſit productio totius entis ex nihilo, debet ipſum nihil anteire. Quo fit, vt res producta neceſſariò ſortiatur eſſe, poſt non eſse: id quod rei æternę repugnat. Sed hoc non obſtat: nam cum creatio dicitur fieri ex nihilo, non ſignificatur ordo aliquis ipſius eſse, poſt non eſſe; aut tranſitus de non eſſe, ad eſſe: ita, vt aliquando fuerit nihil, & poſtea ſit res creata. Sed ſolùm importatur negatio materiæ, ſeu ſubiecti. Quod alij dicunt, creationē, eſse ex nihilo negatiuè: non autem ex nihilo poſitiuè. Itaque fieri ex nihilo, nihil eſt aliud, quàm non fieri ex aliquo ſubiecto. Quapropter, quod attinet, tùm ad Deum ipſum, tùm ad eius actionem, nihil prohibet, quominus animæ potuerint eſse ab æterno.

Ex parte verò effectus, ideò fortaſſe videretur obſtare, quia quæcumque res præter Deū, dicitur habere eſſe participatum, & acquiſitum à primo ente, Deo: quandoquidem, quod eſt per accidens tale, id omne eſt ab eo, quod eſt per eſſentiam tale. Eſſe autem competit Deo per eſſentiam, alijs verò ex participatione. At ſi animæ fuiſsent ab æterno, ſemper habuiſsēt eſse, neque aſſignari poſset in illa æternitate, quando illud eſſe acquiſiuiſſent, accepiſſentq; a Deo. Sed hæc ratio parum memēti habet, ad euertendam animarum æternitatem. Quia quamuis eæ fuiſsent ex ęternitate, nihilominus verè adhuc affirmari poſset, illas non habere eſſe a ſeipſis, ſed a primo ente: a quo etiam verè penderent in eſſe, & conſeruari: perinde atque lumen Solis; quod etſi Soli coæuum, & ſimultaneum eſt, ab eo tamen eſse accipit; & in eſse, & conſeruari dependet. Quiduerò? ita de facto iuxta Philoſophi mentem res habuit: nā mundus, ſi Ariſt. audias; & intelligentiæ, ſunt vſquequaq; æternæ: & tamē a primo ente dependent. *Nam a tali principio,* ſcilicet Deo, *tùm cœlum, tùm natura dependet.* vt dicitur 12. Metaph. tex.38. ergo, vt tandem concludam, neque ex parte Dei, neque ex parte effectus repugnantia vlla, vel ratio afferri poteſt, cur animæ ab æterno non fuerint: ergo fuerunt.

Nunc eſt probanda altera pars, nempè animas, ſiue ante viſibilis mundi conſtitutionem, ſeu vnà cum eo, omnes ſimul in certo aliquo numero fuiſse factas: quæ erat ſententia, vt nos expoſuimus, Platonis, & Origenis: quare arguitur.

Septimò, quæ ſunt naturæ ſpiritualis, creatæ; cuiuſmodi eſt Angelus, & anima intellectrix, ſunt media in perfectione inter diuinam naturam, & corpoream. Illa enim ab omni potentialitate ſemota, in ſe purus ac perpetuus actus æternatur. Hæc verò, quia concernit materiam, originem omnium imperfectionum, in alterum cadit extremum. Angelus, & anima, quà materia carent, accedunt ad actualitatem diuinam: quà verò conſtant ex actu, & potentia, deflectuntur ad limites rerum corporearū: ita, vt ſint veluti orizon, & confinium vtriuſq;. Ergo oportet etiam, vt ſint media in duratione, quæ rei perfectioni reſpondet: vt quemadmodum Deus ſua æternitate anteit omnē creaturam corpoream, corporisque expertem: ita ſpiritualis natura, ſuo æuo corpoream antecedat. Quare animæ humanæ conditæ ſunt vna cum Angelis ante viſibilis mundi conſtitutionem.

Octauò, ſapientis eſt ordinatè ſuum effectū producere: ita, vt quæ nobilitate præcellunt, ea ordine etiam productionis præcedant. Natura autem ſpiritualis Angeli, & animæ, nobilitatem rerum corporearum longo interuallo poſt ſe relinquit. Ergo a ſapientiſſimo opifice, Deo, ſpiritualis natura, ante viſibilem corpoream q; debuit produci. Huc ſpectat, quòd qui ordinatè, & efficaciter vult aliquem finē, prius, & magis vult ea media, quæ ſunt fini propinquiora, quàm ea, quæ magis ab eodem fine diſtant. Atqui creatura ſpiritualis, cum ſit perfectior corporali, propinquior eſt ipſi rerum omnium fini, Deo. Ergo Deus in rebus condendis, prius voluit naturam ſpiritualem, quàm corpoream. Et cum effectio Dei, reſpondeat eius volitioni; ſequitur, vt hic prius res corporis ac molis expertes, Angelum, inquam, & animam, quàm corporeas produxerit.

Nonò, cum de natura boni ſit, ſeipſum cum alijs communicare, ſuamque bonitatem rebus alijs, quantum fieri poteſt, impertiri; id maximè conuenit ſummo bono, qui Deus eſt: qui vt Plato ait, *quia bonus erat, omnia ſibi quantùm fieri poterant,*

terant, simillima fieri voluit. Bonitatis autem diuinæ, alio, atque alio pacto res sunt capaces: hæ quidem magis, & clarius, hę verò minus, & obscurius. Atqui Angeli, & animæ intellectrices magis sunt bonitatis diuinæ capaces, quã quęcunque res corporea: quare magis, & prius illam participarunt: Maximè verò, quia maior duratio, dignitas quædam est. ergo prius anima est facta, quàm huius mundi visibilis constitutio. Huc etiam facit, quod amplioris munificentiæ est, quoduis donum citius, quàm serius elargiri; Et quod tarda gratia ingratum facit: decet ergo diuinam munificentiam, ex omni æternitate rebus impertiri esse, & viuere. Quare, &c.

Decimò, Deus opt. max. tam admirabili scientia mundum hunc, qui *est quasi cõmunis deorum, atque hominum domus, aut Vrbs vtrorumque*, vt Tullius loquitur, exędificauit, vt is, omnes in se numeros perfectionis, & veritatis contineat. Enimuerò *fas neque erat, neque est, quicquam, nisi pulcherrimũ facere eum*, scilicet Deum, *qui est optimus*. inquit diuinus Plato in Timæo. vt meritò a Græcis mundus veniat appellatus κόσμος, hoc est, ornamentum. Non esset autem ex omni parte perfectus, si ab initio non fuissent omnes animæ intellectrices simul concreatæ. Siquidem illud non est vsquequaque perfectũ, cui plurimæ suarum partium principalium desunt: sed intellectuales substantiæ, in quarum numero humanæ animæ ponuntur, sunt principales Vniuersi partes: Si igitur hæ non fuissẽt ab exordio, sed quotidie, dum nascuntur homines, procrearentur, magna quotidie perfectionis accessio fieret Vniuerso: ac per consequens a principio suæ conditionis, non fuisset perfectũm. quod non est dicendum.

Vndecimò, nobilissimũ ens, produci debet in loco nobilissimo: quia locus congruus esse debet ijs, quæ in loco sunt. Vnde Arist. lib. 1. de Cęlo, tex. 22. ait, omnes gentes facere cęlũ, locum sedem, atque domicilium deorum. *Tanquam videlicet immortali, immortale coaptatum sit: impossibile enim aliter.* Atqui anima rationis, consilij que compos, quia immaterialis, & interitus expers, est nobilissima: non igitur in corpore materiali, atque caduco, sed in cęlo, loco nobili produci debuit. Quiduerò? sensu percipimus, quò substantia aliqua nobilior est, eò illi sublimiorem deberi locum, in quo naturaliter cõquiescat. Ignis locus altior est, quàm aeris, aut aquæ; quia ille purior, perfectiorque est aere, aut aqua. At verò anima intellectrix longa intercapedine purior, simpliciorq; est, quàm corpus quodcumque; produci igitur debuit non in corpore, sed supra omnia corpora. Adde, ꝙ vnitas loci attestatur vnitati naturæ, quæ est in loco. Hinc corporibus secundùm naturam diuersis, igni, aeri, &c. diuersa quoque loca attributa sunt. Angeli autem, & animæ humanæ conueniunt in natura; quòd ambo sint intellectualis naturæ. Quare in eodem loco productæ sunt animæ, in quo Angeli: nimirum in cęlo, & non in corporibus.

Duodecimò, quorum est dispar conditio, & natura, ea non benè vna productione fiunt: quia cum vnius rei, vna sit productio, nequeũt vna produci res diuersæ, ac disparatæ naturæ: Anima autem intellectiua, & corpus, huiusmodi sunt. Illa quippè est actus immaterialis; hoc materia crassa. Illa mutationis, & interitus expers; hoc omni mutationi subiectum, & caducum. Illa potis est æuo sempiterno durare; hoc vel exiguo tempore carpitur, & labefactatur. Illa soluta, libera, ac diuina; hoc impeditum, concretum, & miserabile. Hæc ne igitur tàm longè latèque dissita, atque disiecta, vna productione edi? Deinde, quorum vnum impedimẽto est alteri, ea naturaliter nec vniri, nec vna produci possunt: quia natura facit opera sua cõpleta, & expedita. Animæ autem intellectrici, in eius operatione impedimento est corpus: & eam nimium sæpè de sua actione deturbat: quamobrem anima rationalis, nec vna cũ corpore producitur, nec ei naturaliter vnitur: sed prius est non vnita corpori, quàm vnita.

Decimotertiò: Iacio prius duplex fundamẽtum. Alterum, quod æuum, quamuis apud scriptores diuersas habeat significationes; sumitur enim primò, pro quacumque duratione, cuiusuis rei, siue ea sit æterna, siue æquiterna, siue temporalis. Sic docet Aristoteles primo libro de Cęlo, tex. 100. vnde manarunt illa vocabula, primæuus, coæuus, longæuus, æquęuus, &c. Sumitur etiam pro ipsa æternitate: quo intellectu vsurpat nomen æui Philosophus in eo ipso tex. 100. & in 12. Metaph. tex. 39. Et certè id ipsum præseferre videtur nomen æui, ꝙ ex græco αἰών formatur, adiecta u. αἰών autem est ἀεὶ ὤν. quasi semper existens, atque æternum. Nihilominus in scholis communi vsu receptum est, vt ęuum (quę significatio, ignota fuit veteribus Peripateticis) capiatur pro duratione rei, cuius est quidem initium; sed nullus finis.

finis. Quocirca æuum hoc pacto, est quædam durationis species, media inter æternitatem, & tempus, totum simul, nec vllam in essentia admittit successionē. Ita S. Doct. in prima parte quæst. 10. art. 5. & communis Doctorum assensus. Alterum, quod iacio est, animam intellectiuam mensurari æuo: cum enim eius substātia sit inuariabilis, nequit mensurari tempore, quod est mensura successiua, rerumque vsquequaque variabilium. Hinc in libro de Causis asseritur: animam esse supra tempus. Nec etiā mensurari potest æternitate; quòd hæc solius est Dei; quocirca in eodem libro de Causis adijcitur, animam esse infra æternitatem. Quam & ob causam Trimegistus in Asclepio ait, animū esse veluti orizontē æternitatis, ac tēporis.

Quibus positis, sic arguitur. Si animę intellectiuæ non essent omnes simul in initio rerum productæ; sed eo temporis articulo, quo corpus instruitur, procrearentur: sequeretur, in quo ponendam esse veram, ac realem successionem secundum prius, & posterius. Consequēs aduersatur primo fundamento, ergo &c. Assūptum sic ostenditur: In æuo, quod ex altero fundamento est mensura animarum, esset lōgum, & breue, prius, & posterius: siquidem anima in exordio mundi producta maioris, ac longioris durationis esset, quàm anima hodie procreata. Et hæc prior, quàm anima centum ab hinc annis edenda. Cum itaque longum, & breue, prius, ac posterius, sint veræ successionis proprietates, (non enim alia ratione tempus admittit successionem, nisi quia res in eo fiunt secundùm prius, & posterius) liquidò consequitur, in æuo veram, ac realem admittendam esse successionem: si &c.

Decimo quartò, Origenes in confirmationē sui dogmatis, aliqua sacrarum scripturarum loca interpretatus est: ex quibus nō nihil in pręsens attingere, haud ab re fore Christiano Philosopho iudicaui. Itaque sapientiæ 8. dicitur, *sortitus sum animam bonam, & cum essem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatū.* Quibus verbis apertè videtur significari, animam extitisse quidem multò antea, & postea accessisse ad corpus, & quia per meritum melior erat, venisse ad corpus incoinquinatum, ac purum. Rursus Psalm. 118. *prius quàm humiliarer, ego deliqui.* Cuius effati, is est intellectus: prius quàm anima humiliaretur per corporis alligationem, in quo, ceu in carcere detruditur; peccauit. Et Psalm. 119. anima grauiter ingemiscit, quòd in hoc corporis ergastulo, diutius detineatur. *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Item Iob. 40. dicitur. *Ecce Behemòth, quem feci tecum, fœnum quasi bos comedit.* Quo loci nomine Behemòth, vt communis est Patrum expositio, intelligitur humani generis hostis, Diabolus. Hic autem, vel ante visibilis mundi constitutionem, vel saltim in primo die creatus est. Si itaque Behemòth asseritur factus vnà cum anima Iob, hæc profectò facta est, vel ante mundi conditionē, vel in principio eius: atque adeò ante corpus. Quid verò? Ioannis primo, homines dicuntur ex alio mundo in hunc accedere, & accedentes illuminari a Christo? *qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Sicut itaque nemo diceretur venire Romam, qui non prius extra Vrbem extiterit; sic nemo diceretur in hunc mundum venire, nisi prius in alio extitisset.

Denique, anima Adæ producta fuit vnà cū Angelis, ante corporis illius formationem: ergo, & nostræ. Cōsecutio patet; quia quæ sunt eiusdem speciei, cuiusmodi sunt animæ nostrę, & Adæ, habent eundem modum prodeundi in esse. Antecedens autem haberi videtur in sacra Historia Genes. primo, cum Deus produxit animam Adæ, ait, *faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.* postea verò, capit. 2. die sexto creationis, formauit illius corpus, in qđ animam introduxit; eoque dicitur, *formauit igitur Dominus Deus hominem,* hoc est corpus, *de limo terræ, & spirauit in eum, spiraculum vitæ,* hoc est animam, iam præexistentem *& factus est homo in animam viuentem.* & ideò ibidem subijcitur, *Deum requieuisse ab omni opere, quod patrarat.* Quì autem requieuisset; si in dies animos hominum procrearet? Denique in libro, qui inscribitur Ioseph, seu Disputatio, siue oratio Ioseph, vt appellat Origenes to. 2. explicationis in Ioannē, sic dixisse refertur Iacob. Ego qui vobiscum loquor Iacob, & Israel, Dei sum Angelus; & spiritus principalis: Abraham, & Isaac ante omne opus creati sunt. Hæc pro hisce opinionibus adduxisse satis. Quibus tamen nihil officientibus, quò veritas appareat, sit.

SECTIO TERTIA.

Quid Aristoteles in re proposita senserit?

MAGNVS ille Bessarion, & Cōtarenus, ambo sacra purpura, doctrina, & pietate insignes, in ea versati sunt opinione; quod Aristoteles hac in parte, in Platonis sententiam ierit: ex animoque tenuerit, animā intellectricem, & extitisse ante corpus, & statis vicibus in diuersa (humana tantum) corpora immigrare. Et quidē Bessarion sic affirmat in lib. 2. contra Calumniatorem Platonis, cap. 7. Contarenus autem in lib. 2. de immortalitate animæ aduersus Pomponatium[1]. Quod multò antea senserat Phletho cap. 9. lib. quē scripsit de ijs, in quibus Aristoteles a Platone dissentit, quo loci, ait, Aristotelem antegressionem animarum, cum Platone, præceptore suo non negasse.

Huic verò sententiæ adhæsisse Stagiritem faciunt hæc argumenta. Primū, nam hic in primo libro de anima tex. 82. cum de anima intellectrice, seu de intellectu loquitur, eodem dicēdi modo, immò & vocabulo vtitur; quo & Plato, dum hac ipsa de re verba facit. Vocat cum antiquissimum, & diuinum, secundum naturā: *rationabilissimum enim, inquit, intellectum esse antiquissimum, & diuinum secundum naturam.* Plato etiam tùm sæpè alibi, tùm lib. 12. de legibus, hec scribit. *Nunquam mortalis quispiam poterit Deum firmiter colere, qui hęc duo antea non acceperit. Primum, quod rerum omnium, quę generationis participes sunt, antiquissima anima est.* Quod si vterque eodem pacto animam, & intellectum vocitat antiquissimū, eodem vterque modo eadem de re sensit.

Secundum, id satis apertè colligi videtur ex illa Philosophi ratione, qua in libro 2. de generat. animal. cap. 2. probabat, vt Disputatione proximè præcedenti vidimus: animam vegetatiuam, & sensitiuam oriri ex semine: intellectiuam verò nequaquam: sed forinsecus aduenire, Quippè argumentabatur, Si animæ fiunt in genito actu, necesse est, aut omnes cōtingere, ac fieri, cum antea non fuerint, aut omnes cum antea fuerint, aut partim, cum antea fuerint, partim cum non fuerint. *Atqui omnes animas ante corpora esse, impossibile est.* Ex qua quidē minori, hæc consequentia haud obscurè insinuatur: ergo aliquas animas fuisse ante, est possibile. Perinde ac si dixisses, omne corpus esse viuens, est impossibile, ergo aliquod corpus esse viuens, est possibile. Quare meritò Aristot. de hac anima intellectiua, seu intellectu, quem præexistere arbitrabatur, intulit. *Restat igitur, vt mens sola extrinsecus accedat, eaque sola diuina sit.* Hic etiam grauiter illud pugnat, quod cum reuera Stagirites non cognouerit productionem cuiusquam ex nihilo, & creationem, & tamen firmiter, constanterque asseueret, animam intellectricem non extrahi de potestate materiæ, sed forinsecus aduenire; non potest intelligi, quod alio pacto accedat ad corpus, nisi quia præextitit.

Tertiū, quid verò? in ijs locis, in quibus Philosophus animorum regressum improbare videtur; in his ipsis eum approbat. Improbat ille quidem Pythagoræorum deliramenta, & fabulas, qui animas, nimirum humanas, vt a nobis superius ostensum est, sine vllo discrimine in corpora etiā belluina; immò sensus quoque expertia, deturbabant: non autem reijcit Platonis opinionem, quæ statuit animam humanam, migrare quidem de corpore in corpus, sed solum de humano, in humanum; intraque humanæ speciei indiuidua coarctari. Perpendamus Philosophi verba; qui in primo de Anima tex. 53. hæc scribit. *Hi autem solum conantur dicere, quale quid sit anima, de susceptiuo autem corpore, nihil amplius determinant; tanquam possibile sit, secundū Pythagoricas fabulas, quamlibet animam, quodlibet corpus ingredi: similiter itaque dicunt, atque si quis dicat, tectonicam, in fistulas ingredi. Oportet artem quidem vti instrumentis, animum autem corpore: videtur enim vnumquodque propriam habere speciem, & formam.*

Hic perpende primò, quod Aristoteles reprehendit hoc, *quasi verò possibile sit, quamlibet animam, in quodlibet corpus ingredi.* Sic statuerat Pythagoræorum imaginatio, qui animam humanam in canes, equos, Leones, pisces, fabas, prodigialiter intrudebat. Qui igitur animam, non absque delectu in quoduis corpus immigrare asserit; sed in humanum duntaxat, is minimè a Philosopho carperetur: quinimò ei assentiret, non quamlibet animam, in quodlibet corpus ingredi.

Deinde, expende eius exemplum, *similiter dicunt, ac si quis dicat, tectonicam in fistulas ingredi* Tectonica, ars fabrilis, diuersæ rationis, ac

speciei

speciei a fistulis est; non secus, atque corpus equinum ab humano. Qui itaque animã hominis in equinum corpus, verbi gr. immittit, idẽ facit, ac si tectonicam artem in fistulas introferre conaretur: qui verò animam humanam de humano in humanum corpus transferret, quæ corpora eiusdem sunt speciei, incommodum hoc non incurreret.

Præterea, clarius id elicitur ex eo, quod subnectit, *artem quidem vti instrumentis, animum autem corpore.* Ac si dixisset, quemadmodum cuiuscumque artis sunt certa quæpiam propriaq; instrumenta, quibus illa vti debeat; ita corpus humanum est veluti proprium animi instrumẽtum: Quocirca vt ars, exempli gratia, ferraria, vti quidem hoc, illoue instrumento potest, suo tamen, ac proprio; minimè verò pingendi artis, vel sutoriæ instrumentis; sic animus potis est quidem hoc, illoue corpore, ceu instrumento vti, sed tamen corpore humano: quòd cætera animantium corpora, nõ sint idonea ad eius operationes exercendas: perinde, ac instrumẽta artis sutoriæ minimè sunt apta, vt ars ferraria quicquam efficiat.

Ad extremum, idem colligitur ex eo, quod ait. *videtur enim vnumquodque propriam habere speciẽ, & formam.* Ecquid aliud hic sibi vult, nisi quod anima sortita sit erga corpora, propriam speciem, & formam? hoc est quod coarctetur intra vnius speciei corpora: nec verò per alia, atque alia cuiusuis conditionis, & speciei, inonditatè vagetur? Ex quibus omnibus liquidò constat, Philosophum inuehi quidem in eam opinionem, quæ sine vllo delectu, atque discrimine, animas in diuersa, diuersarum specierum corpora depellebat; non autem improbare, immò verò approbare eam, in qua, etsi anima de corpore in corpus defertur, tamen non nisi de corpore humano, in corpus humanum; & intra eandem speciem continetur.

Quartò, in textu etiam vigesimosexto secundi libri de Anima, videtur quidem Veteres hac ipsa de re sugillare, cum tamen nõ nisi illos carpat, qui animã, vt aiebam, ad diuersa, diuersarum specierum corpora sine vllo discrimine aptabant. *Et propter hoc,* inquit Aristoteles, *anima, in corpore inest, & in corpore huiusmodi, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil vlterius definientes, in quo, & quali: quamuis non videatur quodlibet recipere quodlibet.*

Examina primò diligenter, cum dicitur *animam inesse in corpore, & in corpore huiusmodi,* quid obsecro est, *corpus huiusmodi?* nimirum humanum; quod solum est aptum, & idoneum veluti instrumentum, ad animi operationes eliciendas; id quod illi minimè determinarunt Veteres: cum animam intellectiuam indistinctè in quoduis corpus etiam variæ dissimilisque conditionis, ac speciei aptabant: *nihil definientes in quo, & quali,* ob id in præsentia reprehenduntur. Qui igitur animam rationis participem ad huiusmodi corpus, nimirum humanum duntaxat aptaret, is non modò ab Stagirite non reprehenderetur, sed illi apprimè consentiret. Ad hæc, nam quod adijcitur, *quamuis non videatur quodlibet recipere quodlibet* (græca lectio planiorem dat sensum, καίπερ οὐδὲ φαινομένου τοῦ τυχόντος δέχεσθαι τὸ τυχὸν, sic verto. Quamuis appareat, non quodlibet recipere quodlibet) est ratio qua sugillet Veteres. Hoc pacto, etsi apparet non quodcumque recipere quodcumque, sed vniuscuiusque actus fiat in eo, quod potentia existit, & in propria materia; tamen illi, quamcumque animam temerè, atque inconsultò a quouis corpore recipi opinati sunt. Qui itaque sentiret, animam intellectricem non in quouis corpore, sed in humano duntaxat esse recipiendam, quod sic est in potentia ad animum, sicut instrumentum ad suã artem, is vtique cum Aristotele consentiret.

Quintò, suppetit locus ex tertio de Anima, qui si legitimè, ac syncerè enucleetur, omnem hic tibi adimet scrupulum. In tex. 20. cum Stagirites affirmasset, particulam illam, qua, & cognoscit ãnima, & sapit, idest, animam intellectricem, vt Disput. 6. multis a nobis expositum est, solam esse immortalem, atq; perpetuam: cumque fuerit a corpore separata; *esse solum hoc quod quidem est*; statim adiungit. *Non reminiscimur autem, quia hoc quidem impassibile est, passiuus verò intellectus, corruptibilis est, & sine hoc nihil intelligit.* Quæ quidem sententia, nisi animorum regressum in diuersa corpora supponas, commodè nequit exponi, aut intelligi. Nã absonus omninò videtur sensus, quem aliqui huic sententiæ tradunt: nimirum *non reminiscimur autem,* hoc est, post mortem. Absonus inquam; Tùm quia, aut hoc reminisci refertur ad compositum, & hoc impossibile est, cum id per mortem intereat: aut refertur ad animam, & hoc nihil minus est impossibile; quia reminisci est, cum sensu, & imaginatiua, quæ

In anima iam corpore exuta, non remanent; Tùm etiam, quia Philosophus clarissimè ait, nõ reminiscimur, hoc est nos, qui in hac vita degimus, & inter homines agimus.

Et profectò exsibilãdus esset Stagirites, si de reminiscentia post mortem, verba quaereret. Vnde is sciuerat, reminiscitur ne anima post interitum animalis, nec ne? Germanus itaque huius effati intellectus est, quòd Philosophus Praefatis verbis *non reminiscimur, &c.* tacitam quandam diluit obiectionem; posset ei quispiã obijcere: Si animi nostri, vt tu statuis Aristoteles immortales, ac perpetui sunt, consequẽs est, vt priusquàm ij nobis accesserint, in alijs atq; alijs corporibus fuerint, Cur igitur non reminiscimur eorum, quae in illis corporibus gessimus? enimuerò id videtur rationi maximè cõsentaneum: non secus atq; ego dum migro Bononia Romam, quae Bononiae gessi, eorum optimè reminiscor; ita, si anima, verbi gratia, tua immortalis, ac perpetua est, & prius quàm in te venerit, fuit in alio, fac fuerit in Homero; quid est, quod eorum non reminiscere, quae in illo gessisti?

Immò verò Plato ex hoc ipso capite, tùm saepè alibi, tùm maximè in Mẽnone colligit reminiscentiam, dum ita scribit. *Cum ergo animus immortalis sit, ac saepius in hanc vitam redierit, viderit que persaepè, & quae in hac, & quae in alia vita sunt, omniaque perceperit, nihil vtique restat, quin ipse didicerit; quamobrem nihil mirum est, si eorum, quae ad veritatem, & ad alia pertinent, reminisci possit.* Plato cohaerentia dicit, tu verò pugnantia, Aristoteles, loqui videre; cum in praesentia, & rectè quidem animum facis immortalem; alibi verò pugnaciter, perfractèque impugnas reminiscentiam; vt fecisti in primo libro Poster. cap. 1. & 3. Quiduerò? nonne paulo ante in hoc ipso nimirum tertio libro de anima, tex. 14. affirmabas, hominis intellectum esse quasi nudam tabulam, in qua nihil est expressum? vel igitur animum statuas caducũ, & mortalem oportet; vel si eum expertẽ interitus facis, vt meritò facis, admittas etiam reminiscentiam omninò necesse est. Ita Stagiritae obijcere posset aliquis.

Tacitae huic obiectioni respondet Philos. quòd quamuis anima sit immortalis, ac perpetua, praefueritque in alio, atque alio corpore; propterea tamen rerum illarum non reminiscimur, quia intellectus passiuus, hoc est imaginatiua, est corruptibilis; & sine hoc, anima dum est in corpore nihil intelligit. Quamobrem, & si anima mea ea ipsa sit, quae fuit, fac ita esse, in Homero, nihilominus, quia aliam habet phantasiam diuersa mihi ministrantem phantasmata, ab illis, quae subministrabat in Homero existens, iccircò nequeo reminisci, quae in illo animus meus gesserat. Quare merum putum mendacium existimasset Philosophus, vanam illam Pythagorę recordationem, qui se primò iactabat Aethalidem, postea Euphorbum, deinde Hermotimũ, postremò Pyrrhum, denique fuisse Pythagoram: & eorum omnium, quae in illis patrauerat, Mercurij munere, memoriam seruauisse. Haec enim impossibilia sunt etiam supposito animorum in diuersa corpora regressu: vt dictum est. Quare, & tandem concludam, Stagirites partim quidem consentit cum Platone, quantum ad animę immortalitatem, & eius in diuersa humana corpora regressum, partim ab eo dissentit, quantũ ad reminiscentiam.

Quae hucusque ex Aristotele pro hac attuli opinione, cum apud neminem legissem, quod sciam, ipse in gratiam praeclarorum virorum, Bessarionis, & Contareni exquisiueram; ne duo haec lumina temerè quicquam in Aristotelis doctrina viderentur affirmauisse. Verùm vbi haec iam dudum a me elaborata fuere; ecce mihi hisce diebus in manus venit opus de immortalitate animae Iulij Caesaris Lagallae viri solidè docti, qui lib. 3. cap. 1[illegible]. eandem huius vigesimi textus expositionem interserit: ex quo etiam haec verba hic lubens exscribo.

Neque obstant contra hanc sententiam importunę Pomponatij interrogationes: Scilicet, si animae reuniuntur, vtrum statim, vel post aliquod tempus: Et illo inter medio tempore, quid agant. Et, vtrum omnes animi masculorũ vniantur masculis, fęminarum fęminis, an promiscuè: Et, vtrum animae Gallorum vnientur Gallis, an potius Hispanis, vel Italis, & alia similia nugamenta. Ad haec enim cum pertineant ad animae separatae statum, qui naturali lumine, etiam ipso confidente, cognosci non potest, Philosophus respondere non debet. Haec Lagalla; & rectè: quamuis illud adijci possit, quod si Pomponatius Veterum monumenta, qui in hac opinione fuerunt, penitius excussisset; non paucas offendisset suarum interrogationũ responsiones: quas equidem ex illorum operibus huc adduxissem, nisi

nisi ex animo tenerem, hanc assertionem, & falsam, & absurdam esse. Sed ad Aristotelem reuertamur. Itaque arguo:

Sextò, admissa hac μετεμψυχώσει, vicissitudine, & migratione animarum, multa Aristotelicæ doctrinæ placita sibi cohærent, & innumera incommoda, quæ in eius doctrina videntur, nullo negotio depelluntur, quæ absque animorum reditu, omnes torquent, & tandem manẽt intorta. Inter quæ nimium vrget illud de animorum infinitate: quippè cũ Philos. mundũ fecerit sempiternum, & animos immortales, ac numero diuersos: si non ij certo aliquo numero comprehenderentur, vt quibusdam temporum interuallis ad corpora denuo redirent; quis nõ videat, nunc esse actu infinitam eorum multitudinem? Hoc argumento conuincitur Bessario, cuius verba præstat hic adscribere ex li. 2. contra calumniatorem Platonis cap. 7. vt ipsomet dicente, quæ sit eius opinio, clarius, atque certius cognoscatur. Qui mundum, inquit, ingenitum, atque incorruptibilem, & nihil actu infinitum ponit, hunc Platonis sententiã probare, de transitione animarum, necesse est; Si animam hominis esse immortalem, fateatur. Nec Aristotelem hoc negaturum fuisse existimo, modò (quod equidem reor) immortalem esse hominis animam censuerit: Quod nisi hũc teneat animationis modum, nefarium illũ amplectatur necesse est, quem eius expositores, qui præsertim doctiores habiti sunt, Alexander Aphrodisiensis, & Auerr. ei manifestè tribuũt; vt vnus communisque sit omnium hominum intellectus: hæc Bessario. Præterea, si aĩa humana non præexisteret, deberet vtiq; produci ex nihilo, & creari. Nihil autem est in doctrina Aristotelis, quod validius omnes eius artus, & neruos contundat, quàm productio alicuius ex nihilo.

Septimò, non minores habet vires, quod nunc subijcio; Si Aristoteles in hanc Platonis transanimationem non iuisset, confutasset eam alicubi: enimuerò hic eò maiorem sibi gloriam fore arbitratus est, quò Platonis doctrinam impensius impugnasset. Quàm acriter inuehitur in eam Platonis opinionem, *quod anima sit ex elementis?* Quàm flagranter impetit aliam; quod in animali *sint animæ loco, & subiecto distinctæ?* quã pugnaciter contorquetur in Idearum positione? quo impetu, quo animi nixu pęnè ruit in generationem mundi? Hic ergo animorum regressum, quem in Platonis animo tam altè insedisse intelligebat, tacitus præterijsset? Id propterea non fecit, quia rem ita esse censebat: hæc pro ista opinione attulimus.

Quibus tamen nihil officientibus determinatè dicendum est, Aristotelem neutiquam descendisse in hanc, tam falsam, & absurdam opinionem, sed ex sententia tenuisse, animam intellectricem, actione superioris agentis, vt aliàs exposuimus, tunc in corpore produci, cum primùm corpus organis humanæ proli conuenientibus distinctum, ac perfectum est. Id qđ vel hac ratione commonstratur. Anima intellectiua est vera, & informans hominis forma; vt Disput. 4. ostensum est. Atqui forma informans cuiuscumque rei, non est ante rem cuius est forma; vt auctor est Arist. 12. Metaph. tex. 16. *etenim quæ sunt, vt ratio, simul sunt: cum enim sanus est homo, tunc etiam sanitas est: & forma aneæ sphęrę, simul atque anea sphæra*, ergo Aristot. constanter tenuit, animam intellectiuam non extitisse ante corpus. Maximè verò, quia hæc est veritas, ad quam celsum illius ingenium pertigisse credendum est: vt tamen hoc magis appareat, fit.

SECTIO QVARTA.

Physicis rationibus ostenditur, animam intellectricem nullo pacto extitisse ante corpus, sed eo temporis puncto in corpore procreari, quo corpus organis humanam prolem decentibus distinctum, ac perfectum fuerit.

DVO sunt nobis pacto pari in præsentia rationibus communienda, & quoad fieri possunt, aperienda. Alterum, animas intellectus participes, non fuisse ante corpora, siue ex æternitate, seu ab exordio rerum productas; alterũ, eas ipsas, tùm, cũ exactè disposita sũt corpora, in ijs produci, & quomodo? primum hic ostendemus, alterum in ea sectione, quæ proximè huic succedit.

Primò, nam, auctore Philosopho in principio secundi libri de anima, anima neque materia est, neque composita ex materia, & forma; siquidem eo loci forma, tàm a materia, quàm à composito distinguitur: Quod in re nostra propius vrget: quandoquidem in confesso est

apud auctores, cum quibus nunc agimus, animam intellectiuam eſſe immortalem, atque adeò immaterialem. Atqui ea omnia, quæ materia carent, differunt inter ſe formaliter, ac ſpecificè: Tum, quia quæcumque diſtinctio numerica prouenit a materia, aut ab ordine ad illam: vnde Philoſophus permultis in locis, vt in primo libro de Cælo tex. 92. Et 5. Metaphyſ. tex. 12. Et lib. 7. tex. 28. apertis verbis docet, vnitatem, ac diſtinctionem indiuiduorum, eſſe a materia. Quare in 12. Metaphyſ. tex. 49. abſolutè ait, ſi darentur duo prima principia, quæ ſolo numero differrent, illa debere conſtare ex materia: *quia quæcunque multa numero, materiam habent*. Tum etiam, quia intelligentiæ iccircò inter ſe ſpecie diuerſificantur, vt docet S. Thomas prima parte, quæſt. 50. art. 4. & communis conſenſus Philoſophorum, quia nec materiam, nec vllum ordinem ad eam habent: ergo ſi animæ humanæ exiſterent ante corpora, ſiue ab æterno, ſeu ab exordio rerum; cum illæ nec materiam habeant, nec vllum ordinē ad eam; neceſſariò inter ſe differrent ſpecie. Hoc autem, & abſurdum, & impoſſibile eſt: quia hoc pacto etiam homines, quorum illæ in tempore eſſent formæ, inter ſeſe differrent ſpecie; cum ſpecies rerum ſumatur a forma: ergo animæ non extiterunt ante corpora.

Huc facit, quod Themiſtius, Auerroes, & complures alij Philoſophi ob hanc potiſſimùm cauſam, quia nimirū in ijs, quæ materia carent, numerica diſtinctio inueniri non poteſt, in eā delapſi ſunt opinionem, vt aſſererent; omniū hominum intellectum, vel, ſi mauis animam, eſſe vnam aliquam ſubſtantiam, & numero, & ſpecie eandem. Quare Auerr. in eo opere, qđ inſcribitur Deſtructio deſtruct. in Diſput. prima, in ſolut. 7. dubij hæc habet, *Nos dicimus, quod ponere animas ſeparatas a materia plures in numero, eſt opinio inconceſſa ab omnibus Philoſophis.* Cuius etiam aſſerti, rationem annectit. *Cauſa enim pluralitatis, ſeu numeralitatis, eſt materia apud Philoſophos; & cauſa conuenientiæ in multitudine numerali, eſt forma.* Quare, &c.

Neque eſt eadem ratio de animis noſtris nunc, vt res habet, a corporibus ſeparatis, atq; ſi ij ante corpora eſſent producti. Nam modo animi corporibus laxati, quamuis nullam habeant materiam, dicunt tamen ordinem intrinſecum, ac tranſcendentalem ad propria corpora, in quibus ab initio, vt actus in propria materia procreati ſunt, & quæ olim informauerunt: a quo quidem ordine commenſurantur, & diſtinguuntur numericè, vt eſt communis Philoſophorum ſententia, & explicat S. Thomas 2. contra Gent. cap. 81. & nos infra Diſput. ſexta in reſponſione ad 8. argumentum multa diximus. Cæterùm ſi animæ ante corpora eſſent productæ, nullum huiuſmodi ordinem dicere poſſent. Ecquem vnquam ordinem tranſcendentalem ad vnum aliquod corpus dicere poſſent, cum modo ad hoc, modo ad illud corpus eſſent aptandæ? quare nullo modo numericè diſtingui poſſent. Nec verò ἰδιοτρόπεια illa Plotini, modus inquam, & proprietas quædā, per quam aſſerit, animas productas etiam ante corpora numericè diſtingui, opem aliquā fert euadendi hoc argumentum. Nam illa idiotropia (de qua multa diximus loco quem dixi) reperitur etiam in Intelligentijs, modò non ſit aliquid materiale, vel ex materia ortum; quæ tamen inter ſe differunt ſpecie: quare eodem reuoluitur argumentum.

Secundò, naturale eſt cuicumque formæ vniri propriæ materiæ; ſecus enim ex materia, & forma non coaleſceret vnum aliquod naturale; ſed fieret aliquod præter, aut etiam contra naturam: atque adeò homo, exempli gratia, eſſet aliquid præter, aut contra naturam. Si igitur anima intellectiua eſt hominis forma, id quod Diſput. quarta oſtenſum eſt; erit vtiq; illi ſecundum naturam, vniri propriæ materiæ, & præter naturam, eſſe extra corpus. Quod autem conuenit alicui ſecundum naturam, id prius eſt eo, quod conuenit eidem præter naturam: ob id, quia quod conuenit ſecundum naturam, conuenit per ſe, quod verò attribuitur alicui præter naturam, id ex accidenti eſt: prius verò eſt eſſe per ſe, quàm eſſe per accidēs: ergo animæ humanæ prius conuenit eſſe vnitā corpori, quàm a corpore ſeparatam: atq; adeò non eſt extra corpus producta. Et profectò ſi animæ non eſſet naturale vniri, ac eſſe in corpore, violenter in eo detineretur: perinde atq; detinetur is (vt eorū exēplo vtar) qui eſt in carcerem detruſus. Quod ſi ita res habeat; quid eſt, Deum immortalem, quod illa tam formidoloſè terretur, & perhorreſcit migrare de corpore? immò verò videmus res alias impetu quodam in id ferri, quod illis ſecundum naturam conuenit: & ſicubi fuerint vi detentæ, eniti, ſi id efficere queant, vt inde elabantur, & ad naturalem ſibi locum properent. Ex quo conſequitur, quod anima noſtra potius lætabunda

e cor-

e corporis cōpedibus auolare, quàm in eo diutius manere eniti deberet, cum tamen oppositum rerum vſus,& experientia monſtret.

Verùm,quicumque poſuerunt animas extra corpora fuiſse antequàm corporibus vnirentur,ij omnes exiſtimarunt,eas eſse naturas aliquas perfectas,& in ſe completas, Neque naturalē eſſe animarum perfectionem, illas vniri corporibus, Sed vniri illis ſolùm accidentaliter, ſicuti motor aliquis vnitur mobili, Et homo, indumento: ex quo aiebant hominem, non eſſe ex anima,& corpore,ſed animā vtentem corpore. Atque vt motor, relicto vno aliquo mobili, commodè ad aliud mouendum tranſire poteſt; & homo exutus hac veſte,illa ſe induit; ſic anima intellectrix, relicto hoc corpore,accedit ad aliud, & exuta hóc, veſtitur illo.

Hęc tamen reſponſio multas inuoluit abſurditates, nec adhuc argumenti vires euitat. Principiò, abſurdum eſſe, animam intellectus participem, accidentaliter vniri corpori,& ceu motorē mobili,his rationibus fit conſpicuum. Mobile non ſortitur ſpeciem à ſuo motore: an verò quia ego, dum ſcribo moueo calamum,ob id calamus fit rationalis? Si igitur anima vnitur corpori meo, vt motor mobili, corpus,& partes meæ,non ſortiuntur ſpeciem ab anima mea: quare ea abeunte,corpus & partes meæ adhuc remanebunt eiuſdem ſpeciei, ac prius erant. Hoc autem nemo ſanæ mentis cōcederet. Tum quia nulli harum partium propria operatio adeſt,quę conſequitur ſpeciem. Tum etiam quia caro,os, manus, & huiuſmodi partes,poſt obitum,non niſi ęquiuocè dicuntur. Deinde, mobile neque gignitur per applicationem motoris ad ipſum, neque interit per eiuſdem diſceſſum; cum mobile nō dependeat a motore ſecundum eſse, ſed duntaxat in motu. Si igitur anima vnitur corpori ſolùm, vt motor,conſequens eſt, vt in vnione eius, cum corpore non fit aliqua generatio, neque in eiuſdē ſeiunctione a corpore, aliqua corruptio: atque adeò mors, quæ poſita eſt in ſeparatione animæ a corpore, non erit corruptio animalis; quod vel cogitare eſt abſurdum. Quid verò? erit in poteſtate animæ relinquere corpus, iterumque illud aſſumere, ſi ita libuerit; cum motor,id optimè efficere queat. Vide S. Thomam 2. contra Gent. cap. 57.& in prima parte, quęſt. 75. art. 4.& Diſputationem noſtram, Quæ huic proximè ſuccedit.

Secundum etiam,nimirum præfatam reſpōſionem non effugere vim argumenti, patet: quia vnaquæque res, vnum ſibi à natura datū habet locum, in quo naturaliter conquieſcit,& extra illum vi detinetur;quod cernimus in omnibus rebus. Vel ergo corpus humanum eſt naturalis animæ locus,ita vt anima naturaliter in eo conquieſcat,vel non. Si prius, ergo vnitur etiam naturaliter corpori, quia ita res ſit, ſicut eſt,& ſi anima naturaliter conquieſcit vnita, naturaliter etiam vnitur. Cum autem omne quod eſt alicui naturale, id eſt prius quocumq; alio, vt dudum dicebamus, redit argumentum, animam intellectiuam prius eſſe vnitam corpori,quàm ſeparatam. Si autem corpus non eſt naturalis animæ locus, ergo anima vi detinetur in eo; ſicut ignis in terra: quod ſi ita res eſt, cur non lubens hinc aufugit? cur tantopere formidat expoliari? vti dicebā. Deinde, homo nō modò non erit aliquod ens naturale, ſed erit violenter conflatus.

Neque ſatisfaciunt ij, qui aiunt animas, in quorundam ſcelerum pęnam detrudi in corpora. Nam hæc ipſa, quæ fecimus argumenta, hoc eſſe falſum conuincunt. Et præterea ſequeretur vnionem corporis & animæ, non eſſe bonum naturæ, ſed potius malum quidpiam; ſicut eſt omnis pęna; quod tamen eſt impoſſibile, cum nullum malum per ſe intendatur, & tamen natura vnionem animæ, & corporis, hominiſque generationem per ſe intendat.

Tertiò, ſi animæ extra corpora productæ ſunt, & poſt aliqua ſæcula corporibus vniuntur, quæro, cur tandem,& quo pacto id in tempore fiat? Vel enim hoc ex parte animæ, vel ex parte alicuius extrinſeci agentis, proueniat omninò neceſſe eſt. Ex parte animæ, adhuc gemino modo, Aut per naturalem aliquem appetitum: Aut ſpontaneè,& per voluntatem. Si verò ab extrinſeco, aut fit per vim, aut ſuaui Dei diſpoſitione. Nullum autem horum eſt rationabile, ergo &c.

Non primum; Tùm, quia vnaquęque res naturaliter appetit ſuam perfectionem, forma autem eſt perfectio materiæ, non e conuerſo, ergo impoſſibile eſt, vt anima intellectrix, quæ comparatur ad corpus, ſicut forma ad materiam, appetat naturaliter, ſeu materiam, ſiue vnionem ad illā: ſed potius e contra, *materia appetit formam, ſicut fœmina marem*. Tùm etiam, quia appetitus naturalis cuiuſcumque rei, ſtatim exit in actum, niſi à quoquam impediatur; vt apparet in motu

tu leuium,& grauium. si itaque animæ haberēt appetitum naturalem, sese corporibus vniēdi, statim vnirentur, vbi primum fuissent productæ; siue ex æternitate, seu ab exordio mundi: cum illis nullum adesse queat impedimentum; quia quidquid in re aliqua impedit executionē appetitus naturalis, id ei affert violentiam: cuius incapaces sunt animæ, vt mox dicemus: quare animæ per appetitum naturalem nequirent vniri corporibus, si essent extra ea productæ.

Nec dici potest id qđ ab aliquibus ad rem præsentem dictum est, nimirum peractis quibusdam temporum reuolutionibus naturalem appetitum superuenire animæ, corpori adhærendi: aut ex operatione naturæ vnionem causari huiusmodi. Non primum, quia, quæ secūdum naturam aliquo temporis spacio aguntur, ea subiacent cęlorum motibus, qui sunt mensura, qua temporum spacia mensurantur. Atqui anima separata nō subiacet cęlorum motibus; cum ea, vt dicitur in libro de Causis, sit supra omne tempus. Non igitur varia temporum interualla poterunt nouum aliquid in ea causare, neque ei naturalem aliquem appetitum excitare, vt corpori vniatur. Quod etiam inde constat, quia innumera annorum spacia, nihil de nouo efficere possunt in intelligentijs, quòd eæ sunt supra tempus; ergo pari ratione in anima separata. Non secundum, nempè huiusce modi vnionem causari ab operatione naturæ. Quia operatio naturæ est vniformis, semperq; eadem; ergo semper idem, eodemque modo operatur. Quare nequit modo aliquid causare in anima, quod antea non causabat: maximè verò in ijs, quæ temporum vicissitudini haud subiacent.

Multo minus vellet anima vniri corpori spōtè, & per voluntatem, tum, quia si per voluntatem sese adiungeret corpori, posset etiam per voluntatem, illud deserere; cum tamen rei si vsus nos doceat, non esse in animæ potestate deserere corpus, & ex eo abire, cum vult, tum etiam, quia nemo vult in statum deterioris notæ venire, nisi fortasse deceptus. Atqui deterior est status animæ, dum est vnita corpori, in sententia, quàm impugnamus: quia anima ex vnione, aiunt, ad corpus, retardatur a veri pulchrique contemplatione. Et etiam, quia in corpus tamquam in carcerem conijcitur. Et denique, cum in corpus deijcitur, propter coniunctionem cum hac terrena face, quasi hausto letheo poculo, omnium rerum, quas in beato, ac fælici illo loco, in cęlo conspexerat, memoriam amittit: quare fatuum est asserere, animam semet spontè, ac per voluntatem in corpus conijcere. Præterquamquod, non est maior ratio, quare ad hoc potius, quàm ad illud corpus descendat. Ex his liquidò constat, nulla ex parte animæ, assignari posse causam, cur ea, si esset extra corpus producta, deberet corpori vniri.

Longè minus assignari potest huius vnionis causa, ex parte agētis cuiuspiam extrinseci; an Dei, an alicuius alterius. Vel enim isthuc vniret eam vi, & coactè, vel suaui quadā Vniuersi dispositione. Non prius, quia anima incapax est cuiusuis violentiæ: nam si in corporibus cęlestibus, nihil inuenitur violentum, vt Aristoteles lib. 2. de Cęlo ostendit: vis ne in substantijs separatis, in quarum numero reponitur anima intellectrix, quæ sunt multò altioris ordinis, quàm corpora cęlestia, vlla vis, aut coactio reperiatur? Non posterius, suaui nimirum Dei dispositione, propter Vniuersi pulchritudinem. Quia dedecet diuinæ sapientiæ ordinem, vt inferiora nobilitet, magno cum detrimento superiorum: immò verò contra, ima per media eleuare ad summa consueuit. Infima in rerum ordine, sunt corpora generabilia, & corruptibilia: Animæ autem separatæ, annumerantur inter suprema; ergo inconuenienter summa Dei sapientia, animas ad corpora, & ima rerum depelleret; cum hoc non, absque earum detrimento fiat, vt dictum est; quod tamen affirmandum non est. Quare &c.

SECTIO QVINTA.

Anima rationalis, eo temporis articulo producitur in corpore, quo illud perfectè, & vltimatè ad eam dispositum est, & quomodo producatur.

QVOD itaque anima eo momento producatur: primò ex his, quæ hucusque edisseruimus, apertè colligitur. Nam si anima intellectrix, exempli gratia mea, non est ante corpus, incipit esse vna cum corpore meo. Deinde, illud, quod est primum principium omniū operationum alicuius compositi, fit vna cum eo composito, propterea quod est illius compositi

ti actus primus, substantialis, à quo prodit actus secundus, & operatio. Actus autem primus, seu forma alicuius rei, vnà cum ea re producitur. Atqui anima rationalis est primum principium omnium hominis operationum; Cum enim in homine non, nisi vna forma substantialis ponatur, & ea quidem est anima rationalis, vt alias ex Aristotele diximus; ab ea profectò tanquam a principio primo, proficiscuntur omnes hominis operationes. Quare ea vnà cum corpore humano incipit esse. Denique, quia anima intellectiua essentialiter fit vna numero ab hoc corpore; cum distinctio numerica sumatur penes aliquod materiale: vt superius expositum est: ergo necessariò incipit esse cum illo. Patet consequentia, quia vnum, & ens conuertuntur; ergo si anima incipit esse vna, tunc incipit esse ens: incipit verò esse non ex materia, sed aliunde, vt mox dicemus.

Verùm, inquies, fac hanc numero animam, vnà cum hoc corpore incipere; poterit ne hæc ipsa in aliud corpus humanum transire?

Minimè verò. Si enim posset, iam hæc numero anima intellectrix, esset ante illud corpus, in quod immigrare deberet: neque vna cũ eo esse inciperet: quorum vtrumque à nobis confutatum est.

Quod si obijcias, forma non debet esse deterioris notæ, quàm sit materia. Atqui materia successiuè potis est multis subijci formis; igitur potiori iure forma poterit sibi multas, ac varias materias subijcere, quod est eam posse de corpore in corpus commigrare.

Respõdeo, penitus repugnare, quòd aliqua forma, etiam intellectiua possit successiuè in multis materijs esse. Tùm propter eas ipsas, quas innuimus rationes. Tùm, quia si forma ex vno subiecto migraret in aliud, quis eam transferret? aut quomodo transferret? aut talis migratio, ac transitio, quænam esset species motus? ad nullam enim referri posse, clarum est perlustranti omnes species motus. Quare transitus animarum de corpore in corpus omninò est impossibilis.

Postremò, exponendus est modus, quo anima intellectiua producatur in corpore. Id negotij celebratur hoc pacto: Virtus, quæ est in semine ab homine deciso, disponit materiam ad formam hominis recipiendam; propterea, quia cum semen agat, vt instrumentum in virtute hominis principaliter operantis, præparat, destinatque materiam ad formam similem ei, in cuius virtute agit; quemadmodum calor ignis disponit materiam ad formam ignis. Vbi verò ad vltimam dispositionum metam peruentum est, tunc iuxta naturæ leges producitur in tali materia, sic instructa, ac præparata, anima intellectiua; actione superioris agentis, hoc est Dei; vt a nobis Disput. proximè præcedenti in responsione ad secundum argumentum expositum est; & mox etiam audies. Et hoc pacto consurgit totum hominis compositum, primario a natura intentum.

Tandẽ pro coronide huius rei, adnotanda est aurea illa doctrina; quã habet S. Tho. q. 3. de potent. art. 17. & libri 2. contra Gent. cap. 34. & in prima parte, quæst. 49. art. 1. quod hoc intercedit discrimen inter productionem totius Vniuersi, a Deo producti; & productionẽ alicuius rei particularis, quæ itidem a Deo immediatè proficiscatur. Quod cum verba facimus de productione Vniuersi, quia vlterius nõ est inuenire aliquod creatum, ex quo rationem aliquam eruamus, quare Vniuersum sit tale, aut tantum: & quia nec etiam ex parte diuinæ potentiæ, quæ est infinita; nec diuinæ bonitatis, quæ rebus non eget, ratio aliqua determinatæ dispositionis sumi potest; oportet totam eius rei rationem, ex simplici voluntate producentis eruere: vt si quæratur, cur tanta, & nõ maior sit cæli quantitas; aut cur tunc, & non prius mundus fuerit productus? Huius rei nequit vlla alia reddi ratio, nisi mera producentis voluntas. Cæterum dum sermo est de productione particularis cuiuspiam rei, a Deo etiã per creationem productæ, commodè potest afferri ratio, quare res illa talis, aut eo tempore sit: idque ex aliqua alia creatura, vel saltim ex ordine Vniuersi, ad quem, quæcumque res particularis ordinatur, tamquam pars ad formam totius. Propterea, quod ad rem nostram attinet, optimè assignari potest ratio, quod hucusque fecimus, quare anima intellectrix, quamuis immediatè producatur a Deo, nihilominus tunc, & non antea produci debeat: quod vt penitus pernoscas: sit.

SE-

SECTIO SEXTA.

A quonam agente producatur anima intellectiua, a Deo ne, an ab aliqua intelligentia?

EMONSTRATVM a nobis fuit, animam rationis participem non extitisse ante corpus; sed eo temporis articulo produci in corpore, quo materia perfectè ad eam formam disposita, instructaque est. Ostensum etiam est, eam cum semine, vi naturalis agentis non propagari: necessariò itaque ex nulla præiacente materia producitur, quod est creatur. Proximum est, vt a quonam agente in esse prodeat, & creetur, paucis videamus: nam aliqui Philosophi, inter quos est Auicenna 4. Metaph. cap. 9. & Algazel, Simon etiam Magus, & Meriander illius discipulus, vt auctor est Epiphanius hæresi. 21. & 27. Seleucus, & Hermes, vt constat ex lib. 7. Historiæ tripart. cap. 11. Et aliqui alij, in ea fuerunt opinione, quod animæ rationis participes creentur quidem, non tamen a Deo, sed ab intelligentijs, seu potius ab vltima intelligentia. Quod etiam asseri videtur in libro de causis, vbi habetur, Deũ producere creaturas inferiores mediantibus superioribus. Mouebantur verò, vt ita crederent, eo potissimum fundamento; quia, vt inquit S. Thomas, quæst. 3. de potent. art. 4. opinati sunt, ab vno simplici, cuiusmodi est Deus, non posse nisi vnum prouenire: mediatè autem ab illo vno, mediantibus alijs procedere rerum multitudinem. Ita vt à primo rerum omnium ente, Deo, processerit prima intelligentia creata, ab hac prodierit alia inferior, ab ista orta sit alia, & sic deinceps, vsque ad animas nostras, quæ sunt vltimę in ordine rerum intellectualium: quò fit vt eę, si hos audias, producantur ab vltima intelligentia. Immò verò Auicenna in vniuersum affirmat, ab hac ipsa vltima intelligentia, quæ huic inferiori mundo præsidet produci ex nihilo omnes formas, intelligibiles, sensibiles, & Physicas, & agentia particularia, tãtum disponere materiam ad recipiendas huiusmodi formas.

Pro hac sententia pugnant hæc argumenta. Primũ, quia eo modo, & ordine res exeunt a primo principio, quo ordinantur ad vltimũ finem: cum idem sit primum principium, & vltimus rerum finis. Atqui inferiores creaturæ ordinantur in Deum, tanquam in finem, mediantibus superioribus creaturis: etenim *lex diuinitatis est, per prima, vltima ad se reducere*. Ergo etiam creaturæ inferiores prodeunt a Deo mediantibus superioribus. Deinde, in libro de Causis dicitur, quod illa, quæ est intelligentia secunda, non recipit ex bonitatibus primis, quæ procedunt ex causa prima, nisi mediante intelligentia superiori: De primis autem bonitatibus est ipsum esse, vt exponit S. Thomas quæst. 3. de potent art. 4. ergo intelligentia secunda, non recipit esse a Deo, nisi mediante intelligentia prima. In eodem libro subijcitur, vnam intelligentiam scire quod sub se est, per modum substantiæ suæ, in quantum est ei causa: Sed vna intelligentia cognoscit aliam, quæ sub se est, ergo est huius causa. Præterea, perfectum est, quod aliud simile sibi producit, *& facit aliud quale ipsum*, vt ait Aristoteles lib. 2. de Anima, tex. 34. Sed immateriales substantiæ multò perfectiores sunt, quam corporeę: ergo cum hæ alias sibi secundum speciem similes efficiant, potiori iure poterunt intelligentiæ substãtiam aliquam incorpoream inferioris naturæ producere. Ad extremum, maior est, ac diuinior in rebus immaterialibus ordo, quam in rebus corporeis. Atqui inferiora corpora administrantur, ac fiunt potestate corporum superiorum, ergo, & inferiores intelligentiæ efficientur per superiores; atque adeò animæ intellectrices non procreantur immediatè a Deo, sed ab vltima intelligentia.

Verùm, quo præsens difficultas planius enodetur, scito, rem aliquam, seu creaturam posse aliquid creare, gemino modo capi. Vno quidẽ vt res illa, siue corporea, seu immaterialis propria vi, & vt causa principalis ex nihilo aliquid traducat ad ens, & creet. Alio verò, vt id efficiat non quidem sua vi, sed tanquam administra primi entis, Dei, & instrumentum. Vtroque modo omnino repugnat, quod creatura quæpiam qualisqualis illa fuerit, possit ad cuiusquam creationem pertingere.

Non priori modo, nam vt aliquid possit tanquam principale agens quicquam creare, debet esse infinitæ virtutis. Infinita autem virtus in nullam creaturam conuenire potest; nec ergo creare cadere potest in aliquam creaturã, veluti in principale agens. Prima propositio ostenditur, tum, quia ad extrahendam aliquã formam ex aliqua potentia, requiritur in agente

te aliqua virtus; & quò potentia fuerit remotior a forma, eò maiori virtute opus est in agente: sicut maioris virtutis est producere ex aqua ignem, quàm ex aere. Sed ipsum nihil in infinitum distat ab ente; cum inter ens, & nihil nulla sit proportio: sicut etiam argumentatur Aristoteles 4. Physic. tex. 71. ergo ad producendũ aliquid ex nulla potentia, seu ex nihilo, opus est in operante, infinita virtute. Deinde, sicut inter ens, & nihilum, nulla est proportio, sic inter virtutem actiuam, quæ producit aliquid ex ente, & eam, quæ producit aliquid ex nihilo nulla est proportio. Sed inter quælibet agentia finitæ virtutis, est aliqua proportio; ergo agens ex nihilo oportet esse infinitæ virtutis. Hoc facit, quod cum ipsum nihil sit indeterminatum, ac infinitum, continens totum non esse, nulla res potest habere ius, & efficacitatem in ipsum nihil, nisi ea quoque sit infinita, & continens in se excellenter totum esse. Quare, &c.

Propius ad idẽ arguitur, nam aut intelligentia, quæ ponitur creare, hoc facit per actionem quampiam transeuntem, aut per immanẽtem. Prius dici non potest, quia actio transiens necessariò eget subiectõ; quod in creatione nullũ est. Non posterius, quia actio immanens, qualis est intelligere, & velle intelligentiæ, nequit esse tantæ virtutis, & efficaciæ, vt ad arbitratũ intelligentiæ, ex nihilo res, quæ sunt extra ipsam, ab eaque multùm dissitæ, ac distantes, momento existant: nullo igitur pacto fieri potest, vt aliqua intelligentia possit quippiam de nihilo transferre ad ens.

Si verò ea res, quæ ponitur creare, fuerit materialis, & corporea, multò euidentius idem conuincitur; quia nulla huiusmodi res potest quicquam efficere, nisi per actionem transeuntem, & mutationem physicam; ad quam exercendã omninò opus est subiecto: quod in præsentia nullum est. Atque hæc assertionis nostræ pars, omninò recepta est, maximè si D. Thomã audiamus in prima parte, quæst. 45. art. 5. & quæst. 3. de potentia art. 4. qui antiquos Philosophos interpretatur, affirmauisse, res inferiores, creatas esse, & creari a superioribus, non tanquam a causis principalibus, sed vt a diuinæ virtutis administris, & instrumentis: (quis alij secus sentiant) quare *contingit*, inquit S. D. in illo 5. art. *quod aliquid participet actionem propriam alterius, non virtute propria, sed instrumentaliter, in quantum agit in virtute alterius, sicut aer per virtutem ignis habet calefacere, & ignire: & secundum hoc aliqui opinati sunt, quod licet creatio sit propria actio vniuersalis causæ, tamen aliqua inferiorum causarum, in quantum agit in virtute primæ causæ, potest creare*. Iccircò maior est difficultas, num aliqua creatura possit eleuari a prima causa, vt instrumentum, quo creet. Pro qua tamen absolutè dicendum est quod.

Nulla res creata, siue corporea, ac materialis, seu incorporea, atque immaterialis, potest tanquam primi entis administra, & instrumentum, quicquam creare. Hoc assertum, vel hac ratione conuinces: quia essentialis instrumenti ratio exigit, vt illud per aliquid sibi accommodatum, ac proprium operetur: disponendo ad actionem principalis agentis. Ita demonstrat S. Doctor locis, quæ dixi: Tùm quia si instrumentum, nihil ad actionem principalis agentis confert, frustra assumitur, & temerè ad hunc, illumue effectum applicatur. Tùm, quia ad diuersos effectus, diuersa assumuntur instrumenta. Si autem instrumenta nihil sua virtute operarentur dispositiuè ad actionem principalis agentis, indifferenter quoduis instrumentum, ad quamuis operationem assumi posset. Siquidem vnum nihil magis, quàm aliud conferret. Quod etiam tuismet oculis in securi, Serra, malleo, atque alijs instrumentis conspicis; quæ ideò a principali agente adhibentur, quia per suam propriam actionem, & per aliquid sibi accommodatum, ac proprium, aliquomodo disponunt ad productionem effectus, quem principale agens intendit. Atqui nulla res creata, potest vllo vnquam modo disponere, aut præparare ad id, quod ex nihilo creatur: propterea, quod ad productionem illius, quod ex nihilo in instanti creatur, nulla præcedit dispositio, neque præparatio vlla in ipso nihilo recipi potest: ergo nulla res creata potest, vt instrumentum assumi a Deo, quò aliquid creetur. Deinde, cum instrumentum sit motum mouens; sic ex intrinseca sui ratione est medium inter causam principalem, & causatũ, vt vtrumq; attingendo, deferat influxum principalis agentis ad causatum; hoc patet in baculo per quem mouetur lapis. Quare omninò necesse est, vt vbicumque applicatur aliquod instrumentum, ibi sint duo; id, quod principaliter influit, & id, quod per instrumentum recipit principalis agentis influxum. Hoc autem creationi repugnat, in qua nihil præsupponitur, quod possit quippiam recipere. Quare cõtradictionem inuoluit, vt aliqua res creata at-

tol-

tollatur, ceu instrumentum ad creandum.

Ex quibus etiam constat, quomodo Magister sent. in 4. distinct. 5. meritò cùm a S. Thoma, tùm communiter ab alijs hac in parte deseritur, quòd asseruerit, nihil prohibere, quominus vim creandi, Deus communicare possit alicui creaturæ, tanquam administræ, & instrumento Dei. Et quamuis Magister asserat, Deũ posse communicare alicui creaturæ, potentiam creandi; non vt propria auctoritate creet, sed vt instrumentum primæ causæ; non propterea iuit in Auicennę, Veterumque Philosophorum sententiam. Tùm quia illi vim creandi tribuebant causis secundis, secundum proprias formas; & ex necessitate naturæ: quamuis dependenter a prima causa: Hic verò id non asserit. Tùm quia illi de facto, hic de possibili, & secundum potentiam, quam vocant, absolutam Dei, locutus est. Verùm hac de re, quod nos sentimus, & quod satis ad id, de quo agimus, iudicauimus, ita lubuit exposuisse: adi, si lubet Doctores Scholasticos, in 2. sent. distin. 1. & super primam partem S. Thomæ quæst. 45. vbi subtiliter disquiritur, quomodo *creare sit propriũ solius Dei*.

Ex his, quę hucusq; edisseruimus, euidenter colligitur; si vis creandi in nulla re, præter Deum inest, neque tanquam in principali agente, neque vt in instrumento; animam intellectricem, a solo Deo, in eo instanti creari, in quo corpus, ad eam recipiendam, perfectè instructũ est. Ita, vt Deus immediatè *creando eam infundat, & infundendo creet*.

Nec verò argumenta, initio sectionis, aduersus hãc determinationem adducta, quicquam negotij facessunt. Ad primum dicendum est, non esse eandem rationem de productione alicuius rei ex nihilo, ac de eiusdem reductione ad vltimum finem. Quia in illa, nihil præsupponitur ad rem producendam, iccircò nulla creatura eò pertingere potest. In ista, iam res ipsæ in rerum natura existunt: quas quidẽ per alias creaturas, Deo cooperantes ordinari, & reduci ad vltimum finem, nihil prohibet. Vnde licet *diuinitatis sit lex, per prima, vltima ad se reducere*, non tamen per prima, creare vltima.

Ad ea autem omnia, quæ ex libro de Causis allata sunt, respondet S. Thomas quæst. illa 3. de potentia art. 4. ad 10. *quod error iste, expressè in libro de Causis inuenitur; quod creaturæ inferiores creatæ sint a Deo, superioribus mediantibus: Vnde in hoc auctoritas illius non est recipienda*.

Cum autem Aristoteles ait, perfectum esse, qđ aliud sibi simile producit, *& facit aliud quale ipsum*. Id interpretandum est, de viuentibus corporeis; de quibus in libris de anima erat sermo: non autem de illis, quæ a materiæ communione sunt aliena. Quamobrem intelligentiæ, & si sunt perfectæ, non ideò sequitur, eas debere alias sibi similes procreare: maximè cùm earum perfectio longè aliunde petenda sit. Quẽadmodum, licet maior sit, ac diuinior ordo in rebus corpore vacantibus, quàm corpore præditis, non tamen sequitur, illas mutuò se procreare debere; cum a solo Deo produci possint, vt dictum est. Perfectior autem ille ordo, attendendus est, quoad admirabilem earum dispositionem, & Hierarchias, quoad munium administrationem, & quoad huiusmodi alia: de quibus vberius agere, non est præsentis loci.

SECTIO VII.

Diluuntur sex priora argumenta, in secunda sectione constructa, quibus probabatur, animas esse æternas.

TANDEM, vt sententia nostra ab omnibus fallentium, falsorumque technis, & iniurijs vindicata compareat; soluenda sunt nobis argumenta, quæ cõtra eam, in secunda Sectione huius Disputationis, confecta sunt. Primo itaque argumento, cum arguitur, aut Deus ex æternitate erat actu efficiens causa animarum, aut potentia, & postea effectus est actu; Si prius, ergo & animæ erant ab æterno: Si posterius, ergo Deus de potentia mutatus est in actum: (consimilẽ argumentationem struxerat Proclus, vt mundi æternitatem, quam pugnaciter tutabatur, ostẽderet) vt exquisitius respondeamus, animaduertendum est; nomen potentiæ, duplici modo apud Philosophos vsurpari. Id, quod docet Aristoteles, tùm 2. de Anima, tex. 45. tùm libro 8. Physic. tex. 32. quo loci hæc habet. *Quod potentia est, multipliciter dicitur: est autẽ potentia aliter sciens; qui discit, & qui habet iam, & non contemplatur. Semper autem cum simul actiuum, & passiuum sint, fit aliquando actu, quod est potentia, vt ipsum discens, & ex eo, quod potentia est, alterum fit potentia. Qui enim habet scientiam, non autem contemplatur, potentia est sciens quodammodo, sed non vt & antea cum disceret. Cum autem sic se habet, si aliquid non prohibeat, operatur, & contemplatur.*

Ex

Ex quibus liquet, geminam esse potentiam: Alteram quidem, quæ sit habilitas quædam naturalis, cuiusmodi est in puero rudi, ad discẽdam Grammaticam; quia nimirum is, suaptè natura, est aptus ad eam percipiendam. Alteram, quæ est habitus quidam acquisitus, quo quispiam præditus, promptè, faciliterque operatur. Quare isthæc tria, hoc ordine statuuntur. Naturalis habilitas; quam dicimus primam potentiam: Habitus, quem secundam potentiam appellamus. Et denique actus secundus. Quia verò habitus, seu potentia secunda, hinc quidem respicit naturalem habilitatem, hinc verò actum secundum, fit, vt si comparetur ad præcedentem potentiam, dicitur actus, & quidem actus primus; ad differentiam actus secundi. Sin autem conferatur ad actum secundum, seu ad operationem, meritò, optimoq; iure nuncupatur potentia; & quidem potentia secunda, in discrimen primæ. Duplex itaque potentia, prima, & secunda: duplex itidem actus, primus, & secundus: quod Philosophus loco citato, naturalibus etiam exemplis illustrat.

Cũ itaq; obijcitur, causa efficiens actu, infert effectum actu, verum est de actu secundo, non autem de primo: hoc est, causa efficiens, dum est in actu secundo, infert effectum: sicut ad ignem, combustibili applicatum in actu secundo, consequitur combustum. Et ad ædificatorem in actu secundo ædificandi, ædificatum. Secus autem, si causa efficiẽs est in actu primo. Fit .n. optimè, vt ædificator habeat ædificandi habitũ, quamuis actu nihil ædificet; nec quicquam actu ædificetur: vel quòd rebus alijs occupatus sit, vel quia nolit. Quæ tamen doctrina in causis naturalibus locum non habet.

Sic ergo Deus optimus maximus ex omni æternitate fuit quidem actu causa efficiens animarum, imò & rerum omnium, in actu primo, seu in potentia secunda. Non quod in purissimo illo, ac sempiterno actu, Deo, sit aliquis habitus, aut potentia; apage id concipias animo; sed vt res ad similitudinem nostram, planior fiat, sic diuinam illam vim, ac potestatem, ex qua profecta sunt omnia, appellamus, vt *balbutiendo, vt possumus, excelsa eius resonemus*. Quare sicut, verbi causa, is, qui pingendi scientiam tenet, cum sibi libitũ est, facilè promptèque pingit, quod vult; ita æternus rerum omnium pictor, vi illa præditus, eo temporis puncto, hanc, vel illam animam, producit: quo sibi placuit ex æternitate. Pari ratione de Vniuerso, & rebus alijs a Deo creatis, dicendum est.

Verùm, vt omnis scrupulus eximatur, scito, magnum discrimen intercedere inter actum primum, seu potentiam secundam, quæ reperitur in nobis, & eam, quam ad modum nostrum, applicuimus Deo; quòd cum operationes nostræ mensurentur tempore, quod vt dicitur 4. Physic. tex. 12. *est numerus motus secundum prius, & posterius*. Sunt verè successiuæ: ita, vt ex vero dicatur, nunc aliquid non esse, & postea fore. Sic pictor, prius non est in actu pingendi, & postea fit actu: ideòque potentia pingendi æquè cadit super pictorem, atque super effectum. In Deo autem longè aliter res habet: actio Dei, vt dicitur 12. Metaphys. textu 39. & inde, est eius esse, & mensuratur æternitate; in qua nulla vnquam successio; nec quicquam prius, aut posterius. Ideò non potest dici, quantum attinet ex parte Dei, nunc Deus non operatur hoc, & postea operabitur: aut nunc Deus non est in actu secundo productionis animarum, & postea erit: cum in eius actionibus non sit prius, & posterius. Sed tota successio, & mutatio tenet se ex parte effectuum, in quibus, cum prodeant de non esse ad esse, & mensurentur tempore, est vera mutatio, & successio. Quò fit, vt omnis potentialitas refundatur in ipsum effectum. Deus autem ex parte sui, semper est in actu, & quidem purissimo, & semper eodem modo immutabilis, & æternus. *Stabilisque manens, dat cuncta moueri*.

Et hoc est, qđ aliqui, dũ de hac re sermonẽ habent, aiunt, esse quidem in Deo actum primum, seu potentiam secundam ad producendum aliquid, *non ex parte subiecti, sed ex parte obiecti*: hoc est, ex parte Dei nulla est potentialitas, sed tota se tenet ex parte effectuum, qui dum in tempore producũtur, nihil perfectionis addunt Deo, sed solum respectum rationis.

Deniq; pronunciatum illud, quod in eodem argumento assumitur, nempè, quod est in potentia tale, reducitur ad actum ab eo, quod est actu tale: verum est de eo, quod est in potentia prima. Lignum quippè quod est potentia calidũ, fit actu calidum, ab eo, qđ est actu tale: nõ autem habet locum in eo, quod est in secunda potẽtia. Etenim qui sibi Philosophię habitũ cõparauit, si qñ nõ operatur ex Philosophia, & est

F in

in potentia,ex huiuſmodi potentia non traducitur ad actum ab aliquo alio: ſed a ſe ipſo;cum vult. Aut ſi agens fuerit naturale,vt ignis,operatur,cum amotum fuerit impedimẽtum,quod eius actioni obſtabat. Quia igitur Deus,non eſt in potentia prima,vt expoſitum eſt, eſtque agens liberum,temerè infertur, eum,reducendum eſſe ad actum producendi,ab aliquo alio. Falſum etiam eſt,potentiam in vniuerſum dicere imperfectionem: paſſiua dicit; actiua autẽ maximam indicat perfectionem; & talis potentia eſt in Deo. Ex his omnibus abundè ſolutum manet primum argumentum.

Ad ſecundum dicendum eſt, nullam materiam requiri ad conſtitutionem animæ;cum ea ſit materiæ expers, ex nulloq; præiacente ſubiecto, a Deo,vti dixi, efficiatur.

At Deus, inquies, ſemper idem,& inuariabilis manet: oraculum ais. Ergo vel ſemper eã produxit, vel nunquam producit: negamus. Hęc enim variatio,quòd anima aliquando nõ ſit producta,& poſtea producatur, tota ſe ex parte effectus tenet; cum in Dei actionibus nulla vnquam prioritas, poſterioritas; aut variatio ſit; vt expoſui. Quod etiam Plato, & Ariſtoteles, pręclara Philoſophiæ lumina,pręclarè,vel caliginantibus naturæ oculis, inſpexerunt: ille in Timæo planè Theologicè hæc ſcribit. *Dies porrò, & noctes, & menſes, & annos, qui ante Cœlum non erant,tunc naſcente mundo, naſci iuſſit;* hoc eſt Deus: *quæ omnia temporis partes ſunt. Atqui erat, & erit, quæ nati temporis ſpecies ſunt, non rectè æternæ ſubſtantiæ aſſignamus. Dicimus quidem de illa,eſt, erat, & erit,ſed illi reuera ſolum eſſe competit: fuiſſe verò, & fore deinceps,ad generationem tempore procedentẽ referre debemus.* Philoſophus autem in lib. 12. Metaphyſ.text.39. ait,actionem Dei,eſſe eius ſubſtantiam: immò verò *intellectionem eius, eſſe intellectionis,intellectionem*. tex.51. Atqui eſſe Dei inuariabile oĩnò cõſtitui, idem auctor ſexcẽtis in locis aſſeuerat: vnde in eo ipſo lib. 12. text. 41. ita concludit. *Quod itaque eſt quædam æterna, immobilisq; ſubſtantia, & a ſenſibilibus ſeparata,cõſtat ex dictis, nec vllam magnitudinem poſſibile eſt,eam habere, verùm impartibilis, indiuiſibiliſque eſt.* Quare, etſi Deus ſemper idem, penituſque immutabilis manet, effectus tamen ab eo optimè prodire queunt: & aliter nunc, atque antea ſe habere. Ita contigit in Vniuerſi creatione, ita contingit in dies, dum animæ in humanis corporibus procreantur.

Ad tertium, Deus dicitur fieri ex non faciẽte,faciens; non per nouam aliquam actionem, quæ in eo de nouo incipiat: agit enim per actionem æternam,& quæ eſt eius ſubſtantia; ſed per ſolam mutationem noui effectus. Argumentum verò illud tertium, habet locum in agente naturali,quod per nouam, & temporariam actionem,exit de potentia ad actum; vt ego dum hodie nihil facio, & cras determino aliquid facere, & actu facio;vtique mutor. Atqui Deus ab æterno, quid quoque momento temporis facturus ſit, immutabiliter determinauit: & ex æterna illa determinatione Voluntatis,cõſequitur ſtato tempore,nouus effectus; ratione cuius, Deus dicitur de nouo incipere aliquid agere: quia de nouo aliquid incipit eſſe a Deo.

Sed contra,impoſſibile eſt, vt a Voluntate, & determinatione antiqua, prodeat nouus effectus; quod ſic oſtendo. Sicut ſe habet Voluntas noua,ad effectum nouum; ita voluntas antiqua,ad effectum antiquum; ergo commutata proportione, ita ſe habebit Voluntas antiqua, ad effectum nouum; Sicut Voluntas noua,ad effectum antiquum:& contra: Ita Voluntas noua,ad effectum antiquum,ſicut Voluntas antiqua,ad effectum nouum. Atqui impoſſibile eſt, vt a Volũtate noua, prodeat effectus antiquus; ergo impoſſibile etiam erit,vt a Voluntate antiqua,prodeat effectus nouus:& ſic omninò fieri nequit,vt ab æterna Dei Voluntate, determinatione,& actione,prodeat in tempore nouus aliquis effectus: ſed ſi prodire debet, id erit per nouam actionem in Deo; atque adeò erit in illo mutatio.

Reſpondeo,benè a Voluntate, ac determinatione antiqua, prodire poſſe nouum aliquẽ effectum. Quod vt penitius capiatur,ſcire oportet; id eſſe diſcrimen inter agens naturale, & voluntarium,quòd quamuis vtrumque agat aliquid ſimile, nihilominus naturale producit ſimile ſibi in forma naturali, per quã operatur, & in qua aſsimilatur producto: vt ignis producit ignem. Agens autem per intellectum, & voluntatem,producit quidem ſimile,at non ſibi,ſed formæ, quam habet in intellectu, & ad quam reſpiciens operatur. Siquidem artifex non aſsimilat ſibi artificiatum, ſed illi formæ,ſeu ideæ, quam habet in intellectu, per quam illud artefactũ producit. Illa verò forma, ſeu idea, (q̃ appello deſcriptionẽ) præſcribitur

ab intellectu,& determinatur a Voluntate. Intellectus autem,& Voluntas non modò substãtiam rei producendæ,verùm eius quoq;circunstantias,locum,tempus,magnitudinem, idque genus alia,præscribunt, determinantque. Etenim faber lignarius, per suam voluntatem nõ modò determinat scamnum,verbi gratia, rotũda, aut quadrangulari forma producendum; sed etiam tali magnitudine, tali loco, tempore &c. omnia ad arbitratum suum præscribit, vt tandem artefactum illud,prodeat ab artifice secundum eius prçscriptionem,ac determinationem.

Cum igitur Deus in productione rerum sit agens voluntarium(quod in præsens supponimus) fit,vt per suũ diuinum intellectum,ac voluntatem,non modò res ipsas tali forma, & natura producendas,sed earum etiam circunstantias,tali tempore,tali loco,magnitudine,& cõditione, ex omni æternitate determinarit, ac disposuerit: & sic ex vi illius antiquæ dispositionis,quæ est æterna voluntas,prodeunt in tẽpore noui effectus, absque vlla alia Dei determinatione. Eleganter Hugo Victorius in hanc sententiam scribit. Voluntas, ait, æterna fuit, & opus voluntatis æternum non fuit: semper enim voluit,vt faceret; & nõ voluit, vt semper faceret: sed vt aliquando faceret, quod semper voluit,vt faceret aliquando. Itaque æterna bonitate semper voluit, & æterna sapientia semper disposuit,quod æterna potestate aliquando facit.

Adhibent aliqui exemplum, quo declarent a voluntate, ac determinatione antiqua, prodire nouum effectum. Si ego, inquiunt, nunc apud me statuam, ab hinc duos annos Lauretum,ad sacram illam Deiparæ Virginis ædem, religionis ergo proficisci, illa peregrinatio,cum a me post duos annos, suscipietur; procedit a voluntate antiqua, quæ id duobus annis ante determinauerat: sic Deus ab æterno sanxit,tali temporis puncto, hanc, illamue animam,vel aliam rem facere;quæ de nouo inciperet. Multo accommodatius existimo hoc exemplum. Pronunciet die Solis in sacro Cardinalium Cætu, Summus Pontifex, Petrum v. gr.Cardinalem; verùm hac lege,vt is non pius Cardinalitia dignitate gaudeat, quàm hora decima instantis diei Iouis: vtique Petrus die Solis, Lunæ, Martis, Mercurij non esset actu Cardinalis; accedente verò hora decima diei Iouis, de nouo incipit esse Cardinalis, absque vlla Pontificis mutatione, iterataue actione: ex vi nimirum antiquæ illius Voluntatis,ac pronunciationis,nouus hic,stato tempore effectus,& quidem realis procedit. Quòd si in rebus creatis id conspicis,hæsitas ne summo illi, ac infinito enti,hoc concedere? Pressè itaque ad argumentum dicimus, commutatam illam proportionem, nimirum a voluntate noua: nequit prodire antiquus effectus; ergo neque a Voluntate antiqua,nouus effectus, nihil valere:quia noua Voluntas,non habet potentiam ad antiquum effectum,cum ille præterierit,& ad præteritum nulla sit potentia. In antiqua verò Voluntate, benè est potentia ad nouum effectum,quia potentia est ad præsens, aut ad futurum: maximè verò si antiqua Voluntas,ac determinatio,non sit reuocata, neq; desierit; vt contingit in Deo, cuius determinatio, quæ fuit ex æternitate, est etiam nunc.

Hinc manet quoque solutum id, quod in eodem tertio argumento subijcitur, hoc est, idem, manens idem, semper idem, & eodem modo operatur,& Deus est semper idem. Nã etiamsi Deus, eiusque diuina Voluntas semper sit eadem,quia tamen effectus proficiscuntur a Deo secundum dispositionem Voluntatis diuinæ, non est necessè,vt semper sint ijdẽ, & eodem modo: nam,vt optimè S. Thomas 2. cont.Gent.cap.35. *Voluntas agit non secundum modum sui esse, sed secundum modum sui propositi; & ideò sicut effectus naturalis agentis,sequitur esse agentis, si sit sufficiens; ita effectus agentis per voluntatem, sequitur modum propositi:* modus autem, & propositũ voluntatis diuinæ est, vt effectus non semper fiant;sed pro tali temporis differentia; vt reuera eueniunt. Argumentum verò haberet vires, si Deus esset agens necessarium.

Ad quartum,bifariam potest aliquid incipere, aut desinere esse. Vno quidem modo ab agente naturali, & per motum Physicum; Alio verò ab agente superioris ordinis, scilicet Deo, per simplicem emanationem si esse incipiat: & per subtractionem conseruationis, si esse desinat. Hinc fit, vt quicquid ab agente naturali,& per motum physicum esse cæpit, id potest aliquando ab agente naturali,& per motum physicum esse desinere; & quod potest aliquando ab agente naturali esse desinere, & corrumpi; id etiam cæpit esse ab agente

naturali, & per motum physicum. Et contra, quod ab agente naturali dissolui nequit, id nec etiam esse cæpit ab huiusmodi agente; & quod esse non habuit ab agente naturali, id nec etiam interitum habere potest, a tali agente. Pari proportione quicquid productum est ab agente superioris ordinis, scilicet Deo, per simplicem emanationem, seu creationem, id, quamuis ab agente naturali, & per motum physicum dissolui nequeat, tamen ab illo ipso agente, a quo productum est, etiam dirimi potest, per subtractionem conseruationis, seu annihilationem: & quod ab eo solo aliquando dissolui potest, ab eo etiam solo produci potuit, & e contra. Vnde optimè sibi hæc omnia respondent. Quicquid est generabile, id quoque est corruptibile; Et quicquid est corruptibile, id etiam generabile. Et quicquid caret ortu, caret quoque interitu. Et quicquid caret interitu, id etiam caret ortu: scilicet eo modo, quo cæpit; & ab eodem agente, a quo pendet in esse. Nunc ad rem, quia anima nostra incorruptibilis est ab agente naturali; ergo etiam ab eodem ingenerabilis. Et quia a supremo agente, Deo, dissolui potest per annihilationẽ, ab eo etiam potuit produci: & sic non esse æterna.

Quoduerò aliquid secundum sua principia interna, & ab agente naturali sit incorruptibile, quod tamen a supremo agente, Deo, dissolui possit; non modò communis est eorum omnium consensus, qui sacram philosophiam profitentur; sed docuit etiam Plato, qui in Timæo, de mundo sic ait. *Atque ita aptè cohæret, vt nequeat vllo modo dissolui, nisi ab eo*, hoc est a Deo, *a quo est colligatus*. Mundus, inquit, nulla potest ratione destrui, a causa nimirum naturali, & per motum physicum; benè verò ab agente superioris ordinis, a quo etiam compactus est. Cuius rei eam annectit rationem: *is enim rationem soluendi nodum tenet, qui fecit nodum*. Immò verò paulo inferius, condito iam Vniuerso, tam quoad partes visibiles, & corporeas, quàm quoad inuisibiles, & incorporeas; inducit eius effectorem Deum, his omninò, Deos, hoc est, Angelos alloquentem. *Tùm ad eos, mundi genitor, ita fatur. Dij Deorum, quorum opifex ego, & pater sum, hæc attendite: quæ à me facta sunt, me ita volente, indissolubilia sunt, omne siquidem, quod vinctum est, solui potest: sed mali est, quod pulchrè compactum est, seque habet benè, velle dissoluere. Quapropter, quia geniti estis, immortales quidem, & indissolubiles omninò non estis. Nec tamen vnquam dissoluemini; nec mortis fatum subibitis. Nam voluntas mea, maius, præstantiusque vobis est vinculum ad vitæ custodiam, quàm nexus illi, quibus estis tunc, cum gignebamini, colligati.* Hæc Plato: quæ tu omnia, si accuratè perpendas, non modò id, quod hic intendimus, sed multa quoq; alia, eaque præclara, multisque materijs accommodata elicies. Sic etiam soluitur illud, quod in eodem quarto argumento adducitur: nempè, quod aliquando non fuit, & potuit esse, cum est, poterit etiam non esse. Hoc ita est verum; ab eodem agente, a quo potuit esse, cum nondum erat, poterit etiam non esse, cum est. Anima autem rationalis, cum non erat, potuit esse a solo Deo; ergo cum est, poterit etiam non esse a solo Deo.

Ad quintum dico, Deum, esse ac dici Dominum, effectorem, & conseruatorem rerum, non per aliquid reale, quod in se ipse formaliter, & intrinsecè recipiat: sed propter creaturas ipsas, quæ antea erant in potentia, & postea factæ sunt actu; vnde resultat relatio, non quidem mutua, sed ex parte rerum productarum intrinseca, ac realis; ex parte autẽ Dei terminatiuè, ac rationis: quemadmodum scientia fertur quidem ad scibile relatione reali: scibile verò ad scientiam, relatione rationis. Quare Deo, ex hoc, quod in tempore noui effectus prodeunt, & ille de nouo dicitur Dominus, nihil reale accedit, sed solum habitudo rationis. Ecquod, obsecro, esse reale accedere, aut addi potest illi, qui est vsquequaque infinitus secundum esse? Addo, pronunciatum illud, *Cuicunque de nouo aduenit aliqua realis denominatio, id necessariò mutari*, verum esse in denominationibus absolutis; non autem respectiuis. Ego quippè acquiro de nouo denominationem similitudinis, & relationem realem, ad parietem, nunc albefactum; & tamen nulla fit in me mutatio: sed solum in contermino.

Vltimum argumentum, pro hac parte, grauem, ac celebrem controuersiam tangit. Potuit ne aliqua creatura ab æterno produci, vt esset coæterna ipsi Deo? Vbi non vt nunc res habuit, sed vt habere potuerit, sermo est. Qua quidem de re, quia potius ad Theologiam dellectit, vide S. Thomam in 1. parte quæst. 46. art. 2. & ibi Caietan. & Bannes, qui refert quinq; in hac re descrepantes sentẽtias, earum

earum auctores,& argumenta. Vide etiam Benedictum Pererium lib. 15. de Principijs capit. 10. qui non minori eloquentia, quàm doctrina, hac ipsa de re edisserit.

Equidem respondeo, res iuxta naturam suã incorruptibiles, (quicquid sit de alijs) vt Angelus, procul dubio potuerunt esse æternæ. Hoc assertum, non alia ratione nunc probo, quàm eo ipso argumento, in cuius examinatione versamur. Quia id, neque ex parte Dei, neque ex parte effectus repugnat.

De aïa verò intellectiua, distinguendũ puto. Vel .n. loquimur de ea absolutè, vt est substãtia quædam per se existens, molis, ac materiæ expers: Vel vt est forma hominis. Si priori modo, potuit etiam hæc, de absoluta, vt aiunt, Dei potentia, extra corpus, vt natura Angelica ab æterno produci: quippè eadem vtriusque videtur ratio. Si verò posteriori modo de ea sit sermo, vt est forma huius, vel illius hominis, in particulari, impossibile arbitror, eam potuisse ex æternitate produci. Quia hoc pacto anima produci non posset, nisi produceretur hic, aut ille homo. Atqui homo nequit esse æternus, (loquor de homine relicto suæ naturæ, & conditioni mortali, qualis nunc est) si enim homo produceretur ab æterno, & relinqueretur suæ naturæ, cùm sit natura corruptibilis, impossibile est, vt durare posset tempore infinito; omne siquidem corruptibile, necesse est tandem aliquando, post certum ac definitum temporis interuallum, interire: non igitur esset ab æterno: nam non durare infinito tempore, pugnat cũ eo, quod est, fuisse ab æterno: & sic anima intellectiua, quà hominis corrumpendi forma, non potuit esse ab æterno.

Quod si obijcias, Deus non denegat cuipiã rei id, cuius illa est capax, vt etiã arguit S. Thomas, quæst. 3. de potent. art. 17. si igitur res immateriales, vt Angelus, & anima, saltem extra corpus potuerunt esse ex æternitate, quid est, quod ex æternitate, id illis non est concessum?

Non est illis ex æternitate concessum, cùm propter alia multa, tùm quia per hoc ostenditur, nullam creaturã prodire a Deo ex debito; sed ex beneficio. Deinde, quod Deus non agat ex necessitate naturæ; sed liberè, & per electionem. De ratione autem agentis liberi est, vt, quamuis adsint omnes conditiones, quæ ad efficiendum requiruntur, possit non agere, si ita libuerit. Præterea, ex fine diuinæ voluntatis; nam finis diuinæ voluntatis in rerum productione, est eius bonitas, in quantum per ipsas res productas innotescit. Atqui maximè elucet diuina bonitas, atque virtus, ex eo quod res aliæ præter ipsum, non semper fuerint: enimuerò indicatur, eas accepisse ab ipso Deo, esse, viuere, & moueri. Adi S. Thomam lib. 2. contra Gent. capit. 38. Verùm de argumentis huius partis, quà animorum æternitatem probabant, hæc dixisse satis, nunc ad alia properemus.

SECTIO VIII.

Dilutio argumentorum, quibus in eadem Sectione probabatur, animas intellectrices, & si non fuerunt ab æterno, esse tamen productas, vel ante mundi visibilis constitutionem, vel vnà, cum Vniuerso omnes simul.

QVI hominum animas fecerũt eiusdem naturæ, cum Angelis, & solum merito, aut delicto diuersas, quia eo temporis receptum erat, Angelos fuisse conditos ante hunc mũdum visibilem, (quamuis id modo asserere nõ parua sit temeritas, ne quid amplius dicamus, qua de re S. Thomas cùm alijs in locis, tùm in prima parte, quæst. 61. art. 3. & quæst. 3. de potent. art. 18.) idem consequenter de animis nostris asseruere: quod ij ante huius mundi productionem, omnes simul fuerint à Deo facti; & in quorundam scelerum pęnam, postea certis statisque temporibus in corpora deijcerentur. Quamquidem positionem, vt adnotauit, S. Thomas 2. contra Gent. cap. 83. primus inter Christianæ fidei professores, Origenes inuenitur sanxisse, qui quidem eò etiam delapsus est, vt affirmaret, mundum hunc visibilem, non ex intentione Dei, & per se primò; sed quasi ex accidente fuisse a Deo productum; vt esset Ergastulum, atque carcer, in quo detruderentur, punirenturque Angeli, hoc est animæ, quæ contra Deum peccauerant. Hęc inter Origenis errores annumerantur.

Potissimũ verò huius opinionis fundamentũ, vt adnotauit S. Th. quęst. 3. de potẽt. art. 18. est

argumentum, quod nos septimo loco constitu ximus: nimirum, natura spiritualis creata est media, ordine naturæ, inter Deum, & creaturā corpoream; ergo erit etiam media duratione. Quæ tamen illatio nulla est: etenim natura spiritualis creata, quāuis sit perfectior, quàm corporea, nihilominus est pars Vniuersi. Pars autem à suo toto seiuncta imperfecta est. Quare cum Deus omnia in sua perfectione condiderit, nulla res spiritualis naturę est producta ante totum hoc Vniuersum. Deus verò non est aliqua pars Vniuersi, sed ὑπερκόσμιος, supra totum Vniuersum: vnde non est eadem vtriusq; ratio: ita, vt si Deus fuerit ante omnem creaturam, debuerit etiam creatura spiritualis, esse ante corpoream. Quod autem in eo argumento assumitur, hoc est, Angelos, & animas intellectrices, esse eiusdem naturæ, & merito tantū, aut delicto differre; merum figmentum est: qđ expugnat S. Thomas multis in locis, maximè verò in prima parte, quæst. 75. art. 7.

Solutio octaui. Si vnaquæque creatura producenda foret per se, absque vlla habitudine ad totum; vtique sapientis esset, vnamquamq; seorsim, iuxta eius nobilitatis gradum, & conditionem prius, posteriusue producere: Verùm quia quæcumque sunt in Vniuerso, producta sunt veluti vnius Vniuersi partes; vt dictū est, congruum fuit, simul vt omnia procrearentur ad vnum perfectum, integrumque Vniuersum constituendum. Præterquamquod, hoc nihil de anima intellectrice concludit, quæ cum sit actus, in eo, quod est potentia, produci debet.

Cum verò adijcitur, quicumq: ordinatè, & efficaciter vult aliquem finem, eum, prius ac magis velle ea media, quæ sunt fini propinquiora, quàm ea, quæ magis ab eo distant; concedendum est, cum illa media, ita sunt fini propinquiora, vt prius, immediatiusque bonitatē finis participent, & media, quæ subsequuntur, dependenter à primis participent eandem finis bonitatem. Secus autem si sunt fini propinquiora, tantum ratione perfectionis: tunc enim solum habetur, propinquiora illa ac perfectiora media, esse quidem magis amata; at non prius: aliud quippè est magis amari, aliud prius.

Solutio noni. Et si maximè proprium est boni, quod est Deus, se se diffundere, alijsque communicare: tamen communicatio erga creaturas; quia omninò libera, ac spontanea est, potuit, quandiu Deus voluit, differri; idque nihil detrahit de diuina bonitate. Neque verò, quia aliqua res, vt Angelus, & anima intellectrix, capaciores sunt diuinæ bonitatis, quàm aliæ: idcircò an ab æterno, an prius quàm aliæ participant eam; vt dictum est. Nec etiam diuinam munificentiam, & liberalitatem dedecebat, rerum effectionem differre: nam munifici, & liberalis officium est, ordinatè dare, non autem cito dare; maximè si dilatio beneficij conuenit. Conueniebat autem, vt nulla ab æterno produceretur creatura: vt diximus.

Solutio decimi. Duplex est perfectio cuiuscumque rei: essentialis, & accidentalis. Essentialis est, iuxta quam res aliqua in sua substantia est perfecta; quęquidem perfectio, vt inquit S. Thomas prima parte, quæst. 73. art. 1. est forma totius, ex integritate partium consurgens. Quamobrem si totum fuerit essentiale, præfata quoque forma consurgit ex partibus essentialibus, quo pacto rationale, materia, forma, sunt de perfectione hominis essentiali. Si verò totū sit integrale, forma consurgit ex partibus integrātibus: Ita caput, manus, pectus, sunt ex perfectione, itidem hominis. Accidentalis perfectio est, quæ in eo posita est, sine quo res illa saluari potest, vt hominē esse doctorem, &c.

Duplex itaque est perfectio Vniuersi, essentialis altera, quæ attenditur quò ad eius partes (sileo eius materiam, & formam) integrantes, Cęlos, terram, aquam, &c. & quò ad species rerum. Altera accidentalis: & hæc penes indiuidua pensitatur: quæ quidem quia nō sunt propter se intenta, sed propter conseruationem, & perpetuitatem specierum, tum auferuntur, tum adduntur, absq; vlla Vniuersi mutatione. Quia ergo animæ humanæ non sunt diuersæ secundum speciem, sed numero solum discriminatæ, sub vna concluduntur specie, nō pertinent ad perfectionē essentialem Vniuersi, sed accidentalem. Ideòque, quamuis ab exordio rerum non fuerint omnes animæ productæ, non ideò Vniuersum non fuit perfectum: cum maximè in eius molitione producta etiam fuerit species humana, quæ ad essentialem eius perfectionem facit.

Quod si obijcias, ex eo species rerum pertinent ad essentialem mūdi perfectionem, quia quantum in ipsis est, habent perpetuitatem quandam: eòque sunt ab auctore Vniuersi per se intentæ: Indiuidua verò, quia caduca continuò fluunt, pertinent ad accidentalem eius perfectionem. Atqui animæ intellectrices nō

modò

modò quò ad speciem, sed quò etiam ad indiuidua sunt perpetuæ; ergo quò etiam ad indiuidua erunt ex perfectione Vniuersi essentiali: atque adeò, si ab exordio eius non fuerunt omnes productæ, tãta perfectio Vniuerso defuit, ac si multæ illi deessent species. Quid verò? hac ratione Sol, Luna, & multa alia quãuis indiuidua, quia tamen interitus sunt expertia, faciunt ad essentialem mundi perfectionẽ: pari igitur ratione dicendum est, de animabus humanis.

Ad hãc obiectionem respondet S. Thomas quæst. 3. de potent. art. 10. ad 4. perfectionem Vniuersi esse duplicem, primam, & secundam, seu vltimam. Prima perfectio, vt explicat idem S. Doct. in prima parte, quæstione 73. artic. 1. *est, secundum quod mundus est perfectus in sua substantia. Vltima autem perfectio, quæ est finis totius Vniuersi, est perfecta beatitudo Sanctorum, quæ erit in vltima consummatione sæculi.* Animæ igitur humanæ, quantũ ad indiuidua, non sunt de prima perfectione Vniuersi, sed de vltima, quia, vt in illa solutione ad 4. dicitur, *tota corporum mundi transmutatio, ordinatur quodammodo ad animarum multiplicationem, ad quam requiritur corporum multiplicatio.*

Verùm hæc solutio sublimior est, quàm vt à puro Philosopho, qui cum in præsens agimus, capi possit. Quare aliter puto dicendum: Indiuidua animarum rationis participum, quamuis sint incorruptibilia, ac perpetua, non attinere ad essentialem Vniuersi perfectionẽ; sed potius accidentalem: quia accidit perfectioni Vniuersi, quod alicuius speciei indiuidua sint perpetua, cum ad essentialẽ eius perfectionem, sola sufficiat, ac requiratur species, siue huius indiuidua corrũpantur, siue maneant. Quod si hæc perennia manent, id conducit accidentali illius perfectioni. Neque est eadem ratio de Sole, Luna, idque genus alijs; nam isthæc, licet sint indiuidua, ita tamen sunt indiuidua, vt singula, etiam singulas constituant species. Sol enim est vna species, Luna alia, &c. Atqui vna aliqua anima, non est vna species: immò verò omnes sunt vnius speciei, vt dictum est.

Solutio vndecimi. Anima intellectiua, & si secundum se sit ens nobilissimum, duplici tamẽ de causa non debuit in Cęlo, sed in proprio corpore produci. Primò, quia est forma, & actus corporis, vt infra latius ostendemus. *Vniuscuiusque autem actus, in eo, quod potentia existit, & in propria materia, aptus natura est fieri.* Auctore Aristot. lib. 2. de Anima, tex. 26. Quocirca eodem in loco sugillantur Veteres, quòd alio modo animas in diuersa corpora detrudebant. Secundò, quia anima est altera compositi pars, natura incompleta, &, vt aiunt, semipersona. Huiusmodi verò natura suam perfectionem habet in toto. Cum itaque a Deo anima procreari debuerit in sua perfectione, in corpore vtique debuit procreari. Vnde etiam apparet discrimen inter eam, & alias substantias, ignem, &c. quarũ sublimior, sublimiorem quoque vindicat locũ, quia sunt entia in se completa. Angelus autẽ, & anima intellectiua conueniunt quidem in hoc, quod tam ille, quàm hæc sunt intellectualis naturæ, tamen magna intercapedine inter se se discriminantur, ita, vt non solum specie, sed fortasse etiam genere intermedio differãt. Ille enim essentiali nobilitate longè antecellit animam rationalem, vt communis est Doctorũ opinio. Quare in diuersis etiam locis produci debuerunt. *Angeli quidem creati sunt in supremo corpore, tamquam toti naturæ corporeæ præsidentes, siue id dicatur Cœlum empyreum, siue qualitercumque nominetur,* inquit Angelicus Doct. in prima parte, quæst. 61. ar. 4. Anima autem procreari debet in corpore, cui etiam præsidet.

Solutio duodecimi. Cum dicitur, quorum est dispar conditio, ea minimè posse vna productione prodire in esse.

Ex tripode dicitur: nec verò nos vnquam diximus, animam intellectiuam, & corpus vna eadẽq; effici actione: quinimmo Disputatione proximè antecedenti ostendimus, corpus quidem fieri per actionem virtutis, quæ est in semine, animam verò actione supremi agentis effectam de foris aduenire. Animam verò immaterialem, ac immortalem conuenientissimè vnitam esse materiali, & caduco corpori; vel iccirco factum est, vt homo esset veluti nexus superiorum, cum inferioribus, ne vitiosè ab vno, ad aliud extremum fieret transitus, sine medio vllo. Vnde magnus ille ex Areopago Dionysius, In hoc, inquit, maximè apparet supremi opificis Dei sapientia, quòd suprema infimis, per media, mirabili quodam, ac diuino modo connectit. Supremum autem rerum inferiorũ, & caducarum est corpus humanum: quod tùm ex mirabili eius temperie, tùm ex varijs, ac diuersis organis, tùm etiam ex dispositione, & ordine, quem inter se habent, liquidò constat: vt Galenus se se, vel ob hoc solum Deo Hostias laudis offerre dixerit. Infimum autẽ supremi, est

est anima intellectiua. Neque verò, vt in eodē 12. argumento subijcitur, natura corporis impedimento est animæ, sed noxæ est illi mala, & corrupta corporis affectio: nā corpus, quod corrumpitur aggrauat animam.

Solutio decimi tertij. Anima intellectiua bifariam accipi potest. Vel vt est vnita corpori, vel vt est quędam substantia, molis, materięque expers. Priori modo accepta, mensuratur tempore, quemadmodum id, cuius est actus: posteriori verò, mensuratur æuo: & hoc pacto est supra tempus. Verùm ex hoc haudquaquā consequitur, eam, tunc incæpisse mensurari æuo, quando & Angeli: nam quamuis æuum nō habeat prius, & posterius, quantum ad ea, quæ mensurat; nihil tamen prohibet, quin vnum prius altero participet æuum; sic contingit in præsens: ita S. Thomas quæst. 3, de potent, art, 10. ad 8. & 9.

SECTIO IX.

Explicatio Vltimi argumenti, pro sententia Origenis, ex diuersis sacrarum litterarum locis deprompti.

Q Vanquam in his Philosophicis disputationibus, Theologi personam omninò exuimus; quòd omnia ex doctrina, sententiaq; Philosophi in hisce profiteamur: quia tamen in diluendis Origenis argumentis versamur, quorū vltimum est ex sacrarum litterarum fontibus haustum, res ipsa exposcit, vt veram earum sententiam ex communi Patrum intelligentia, paucis enodemus. Seorsum verò id agere visum est, quia sic huius tēpestatis Aristarchos nescio quos, affectata quędam mollicies occupauit; vt quicquid ex sacris litteris, aut fidei dogmate allatum olfecerint, id omne ab omni philosophia alienum, atque deuium arbitrentur: quasi verum aduersetur vero.

Illud itaque Sapien. 8. Sortitus sum animā bonam, & cum essem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum; variè SS. Patres interpretati sunt. D. Aug. lib. 10. super Genes. ad litt. capit. 7. 17. & 18. hunc locum intelligendū ait, de Saluatore nostro, qui cum esset ex omni æternitate bonus, quinimmò optimus apud Patrem, in plenitudine temporis venit in corpus purissimum, maximèque incoinquinatum, qđ illi in incarnatione aptatum est; iuxta illud, ad Hebr. 10. *ingrediens in mundnm, dixit, sacrificium, & oblationem noluisti, corpus autem apasti mihi*, Liranus verò, Dionysius Carthusianus, D. Hieronymus, & cōplures alij, litteralem illius effati sensum, hunc esse volunt: quod ibi Salomon de se ipso sermonem agat, & statū, in quo tunc, prouectus ætate, & virtute erat, conferat cum eo, qui fuit anteactæ vitæ; dicatque, quanto anima tractu temporis effecta est melior, tanto magis corpus factum esse purum, & ab hisce sęculi coinquinamentis magis liberum; ex quibus expositionibus, nihil contra nostram sententiam consequitur.

Quod verò Psal. 118. dicitur, est, priusquam ego in hac vita, a te Deus, per afflictionem, tribulationem, labores, idqne genus alia salutifera flagella, quibus amanter corrigere, & castigare soles, quos amas, humiliatus fuerim, iàm tibi per culpam deliqui: certū enim est in Theologia, ob aliqua peccata, infligi temporariam pęnam: de huiusmodi pęna conquerebatur idē Regius psaltes in Psal. 115. *Ego autem humiliatus sum nimis, persecutus est inimicus animam meam, humiliauit in terra vitam meam.* Dum verò anima Psal. 119. conqueritur, suum incolatum, hoc est habitationem in corpore, diutius esse protractū; solum innuitur ardens iustorum desiderium, quo flagrant ex hac misera, & ærumnosa vita migrare: qui cum hic permanentem Ciuitatē non habeant, sed futuram inquirant Hierusalem, merito, atque optimo iure peroptāt ex his corporis compedibus liberari; vt tandem anima corpore laxata, quem tantoperè concupiuit, Deum, adipiscatur; eoque, æuo sempiterno fruatur: quare ex hoc minimè colligitur, animā prius extitisse, & postea in corpus demitti.

Illud verò Iob, *Ecce Behemòth, quem feci tecum*, gemino modo a Patribus explicatur. Primò; quem feci tecum, id est, feci, similitudinem tecū habētem; quò ad naturam intellectualem: vox enim illa *tecum*, non innuit vtriusq; associationem, & ut ita loquar, simultatem creationis; sed conformitatem duntaxat rationis: quasi dicat, feci tecum, id est, similem tibi. Itaque *in cuncta creatura*, ut uerbis D. Greg. lib. 22. Moral. cap. 10. utar, *homo, & Angelus simul cōditus dicitur, quia ab omni creatura irrationali, distinctus processit*: Et contra, ut inquit Bannes, super primā partem S. Thomæ, quæst. 90. art. 4. quia in cuncta conditione rerum, nullum rationale, nisi An-

Angelus, & homo eſt; quicquid ratione vti non poteſt, cum homine factum non eſt.

Secūdò exponitur, *Ecce Behemòth, quē feci tecum*; id eſt, quē feci, ſicut & te. Et hoc ſumma prouidentia dictum eſt; ad excludendum impiū Manichæorum errorem, qui prauitatem Diaboli perpendentes, exiſtimauerunt, eum non eſſe opus boni Dei, ſed Dei mali: quem illi ſibi non minus ſtultè, quàm impiè confinxere: Quiquidem error præfata auctoritate ſtrenuè exploditur, dum nomine Dei dicitur, Ecce Behemòth, hoc eſt, Diabolum feci, ſicut & te: vtraque ſolutio eſt D. Gregor. capite illo 10. libri 22. citati.

Neque verò quia Ioan. 1. homo dicitur venire in hunc mundum, concluditur animam ante corpus extitiſſe. Nam homo, aut dicitur venire in hunc mundum, cum naſcitur, iuxta illud Ioan. 16. *Cum autem peperit puerum, iam non meminit preſſuræ, propter gaudium, quia natus eſt homo in mundum.* Aut dicitur venire in mundum, cum ad vſum rationis peruenerit; tunc enim habet ſtatum hominis. Aut denique, Deus illuminare dicitur omnem hominem venientem in hunc mundum, quia illa illuminatio fit homini, non ſecundum corpus, ſed ſecundum animā intellectiuam, quæ a Deo, quaſi ab extrinſeco, dum homo gignitur, dicitur in hunc mundum accedere. Eo ſenſu, quo ab Ariſtotele dictum eſt, *mens autem deforis aduenit*.

At enim, de anima primi hominis peculiaris adhuc conſideratio eſt, quia D. Auguſt. lib. 7. ſuper Geneſ. ad lit. cap. 24. Hugo de Sancto Victore, auctor hiſtoriæ Scholaſticæ, Magiſter ſentent. aſſerere viſi ſunt, eam ante corporis formationem, vnà cum Angelis, fuiſſe creatam.

Non eſt tamen ambigendū ea de re, cum argumenta, ſuperius adducta concludant, nullā prorſus animam, ante corpus fuiſſe a Deo productam. Itaque in eodem inſtanti, Deus, & primi hominis corpus formauit, & ei animam infudit. Vt ſentit D. Gregor. Nyſſenus in lib. de Homine, cap. 29. & 30. D. Damaſcenus lib. 2. de Fide orthodox. cap. 12. Hieronymus epiſt. 61. ad Pammachium de errorib. Origen. Et in hanc ſententiam magis inclinat D. Auguſtin. lib. 12. de Ciuit. Dei, capit. 12. quare optimè S. Thomas, quęſt. 3. de potent. art. 10. & in prima parte, quæſt. 90. art. 4. ait, Auguſtin. in illo ſuper Geneſ. loco, non aſſertiuè, ſed diſputatiuè ſolum eſſe locutum; in cuius rei confirmationem, hæc affert ex S. Auguſtin. *Credatur ergo, ſi nulla ſacrarum ſcripturarum auctoritas, ſeu Veritatis ratio contradicit, hominem ita factum ſexto die, vt corporis quidem humani ratio cauſalis in elementis mundi, anima verò iam ipſa crearetur, ſicut primitus conditus eſt dies, & creata lateret in operibus Dei, donec eam ſuo tempore ſufflando, hoc eſt, inſpirando, formato ex limo corpori inſereret*.

Neque verò, in primo & ſecundo capite ſacræ Geneſ. ita de homine fit mentio, quaſi in primo cap. procreata ſit eius anima, in ſecundo verò corpus; cum vtrobique ſermo ſit de homine, iam animato, qui tum creatus eſt, tam quoad animam, quàm quoad corpus, cum in ipſo primo cap. dicatur, faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram: id quod apertè inſinuant, verba, quæ ſequuntur. *Creauit autem Dominus Deus hominem, maſculum, & fœminam creauit eos; benedixitque illis, & dixit creſcite, & multiplicamini, & replete terram*. Quæquidem verba, nō animam, ſed hominem ipſum, quà etiam eſt generationis principium ſignificant.

Cum verò cap. 2. Geneſ. Deus ſeptimo die dicatur requieuiſſe ab omni opere, quod patrarat; intelligendum eſt, eum requieuiſſe a creandis nouis ſpeciebus, ac generibus rerum. Non autem a producendis nouis indiuiduis. Indiuidua enim in dies adhuc producit, iuxta illud Ioan. 5. *Pater meus vſque modo operatur, & ego operor*. Sic interpretatur S. Thom. 2. cont. Gent. cap. 83. & in 2. diſtinct. 18. quæſt. 2. art. 1. ad 7. & Albertus Mag. in ſumma de homine, quæſt. 17. Vel intelligitur, Deum, poſt ſeptimum diē, nihil de nouo creare ſimpliciter: quamuis creet ſecundum quid: creatio ſimpliciter eſt, dum aliquid fit, neque ex materia, neque in materia: creatio ſecūdum quid, eſt, cum fit aliquid, quāuis non ex materia, tamen in materia: quo pacto fit anima intellectiua. Vel denique, quia Deus non dicitur abſolutè requieuiſſe, ſed requieuiſſe ab opere, quod patrarat; videlicet illis primis ſex diebus: vt ſit ſenſus, Deum, mundi opificium, abſoluiſſe ſex diebus, atque die ſeptimo deſtitiſſe, mundi machinam condere. Denique, ad diſputationem illam, ſeu orationem Ioſephi, dicendum eſt, totum illud opus inter apocripha eſſe recenſendum: vt auctor eſt Magnus Athanaſius in ſua Synopſi. Et hæc, ὡς ἐν συνόψει, de hac re a nobis dicta ſint ſatis. Qui plura in confutationem Origenis ſcire cupit, quatenus fingit animas ante corpora extitiſſe, videat Cyrillum Alexandrin. libro primo in Ioan. cap. 9. vbi viginti tribus argumentis

tis egregiè pugnat. Epiphanium in epistol. ad Ioannem Hierosolymitanum, Theophilum Alexand. libro primo Paschali, Hieronymum in epist: ad Pammachium, contra Ioan. Hierosolymit. August. lib. 12. de Ciuitate Dei, capit. vltim. Tertull. lib. de anima, D. Thomam in prima parte, quæst. 90. art. 4. & quæst. 118. art. 3. & lib. 2. contra Gent. cap. 83. & quæst. 3. de potent. art. 10. & denique Leonem Primum in epistola ad Toribium, qui in illius dogmatis professores, hæc omninò scribit. Eos Catholica Fides a corpore suæ vnitatis abscidit, constanter prædicans, atque veraciter, quòd animæ hominum, priusquam suis inspirentur corporibus, non fuere.

Verùm, pro coronide, & colophone huius Disputationis, duo hæc, & lubens addiderim. Alterum, hunc animorum in varia, ac diuersa corpora regressum, quem Plato in Phædro παλιγγενεσίαν, regenerationem appellat, inde, (aut ego fallor) traxisse ansam, quòd cum perprisca Chaldæorum, Aegyptiorum, Sibyllarumque oracula, ad Trismegisti, Orphei, Pythagoræ, & Platonis manus peruenisset, in quibus asserebatur, fore, vt aliquando homines redirent in vitam, (id quod præcipuè Sibyllarū carmina indefessè clamitant) decepti sunt, credentes singulis temporibus semper homines ad corpora, & hanc vitam reuerti; quod semel tātum supremo, nempè resurrectionis, tempore futurum, oracula canebant. Nec mirum, nam & lapsum, vt alias innui, Adæ, & fugam e Paradiso crediderunt, animarum lapsum de cęlo, & ad pęnam cuiusdam facinoris, quod audierant quidem, sed quod vnquam illud fuit, ignorabant, arbitrati sunt, animam in corpus detrudi. Sed hem non solum animæ nouissimo die huc reuertentur, sed Veritas ipsa, vt cum Ausonio in Ephemeri loquar,

Esse iter æternæ docuit remeabile vitæ,
Nec solam remeare animam, sed corpore toto
Cælestes intrare plagas, & inane sepulchri
Arcanum vacuis adopertum linquere terris.

Alterum est, vt gratias agamus diuinæ clementiæ, quòd aduenit lux illa, quæ sola omnē deceptionum caliginem vsquequāque dispulit; qua non veniente, in magnis, & inextricabilibus errorum ambagibus, vel primos ipsos sapientes, cæterorumque facilè Principes versari necesse fuisset: quamobrem ex intimo animi recessu dicamus, gratias, & vota nostra, tu

Christe apud æternum placabilis assere patrem,
Saluator, Deus, ac dominus, mens, gloria, Verbum,
Filius, & vero verum de lumine lumen:
Pande viam, quæ me post vincula corporis ægri
In sublime ferat, puri qua lactea cæli
Semita, ventosæ superat vaga lumina Lunæ:
Qua proceres abiere pij: quaque integer olim
Raptus, quadriiugo penetrat super æthera curru
Helias, & solido cum corpore prauius Enoch.

Finis Disputationis Tertiæ.

DI-

DISPVTATIO QVARTA

QVOMODO ANIMA INTELLECTIVA Vniatur corpori?

INTRODVCTIO.

Partitio formæ, in assistentem, & informantem: triplex inter eas discrimen: tum eorum opinio, qui animam intellectricem, negant esse hominis formam informantem.

FORMA substantialis, quantum ad præsens attinet, bifariam in Scholis accipi consueuit: vt hæc quidem sit, quæ actuet, informetque, hæc verò quæ assistat solum, ac moueat. Illa informans; hæc assistẽs appellitatur. Quæ partitio habetur ex Aristotele. Et quidem de actu informante, apud eum, nulli non liquet. Assistens autem colligitur ex 2. lib. de anima tex. 11. quo loci dicitur, ex eo vsque habitis, non esse manifestum, si anima intellectrix, sit actus corporis, *sicut nauta nauis*. hoc est assistens. Et in principio eiusdem libri, tùm etiam in 7. primæ philosophiæ, tùm sæpe alibi, diuiditur substantia, in materiam, formã, & compositum, vbi *forma*, generatim accipitur pro vtraque, tam informante, quàm assistẽte. quippè si capiatur pro informãte duntaxat, partitio substantię, non erit sufficiens; cum sint aliquæ substantiæ, nimirum intelligentiæ, quæ nec materia sunt, neque composita ex materia, & forma, vt patet in calce octaui Physic. & in 12. Metaphys. Neque sunt formæ informantes aliqua corpora. Quamobrem si substantiæ diuisio rectè, ac sufficienter est tradita, *forma* in ea communiter accipienda est, tam pro ea, quæ actuat, & elargitur esse, quàm pro ea, quæ assistit solum ac mouet.

Inter hasce autẽ formas, triplex intercedit discrimen. Assistens est aliquod totum per se, & suaptè natura existens, informans verò est pars totius. Deinde, illa non communicat suũ esse ei, cuius statuitur forma, sed tantummodo operationem; ita, vt quamuis illa, & id, cui assidet, haud sint vnum in esse, sint nihilominus vnum in opere proprio, quod ab vtroque immediatè dependet. Informans autem intimè impertitur esse. Tandem, actus informans, ita totũ suum esse elargitur illi, cuius est actus, vt ex vtroque, vnum per se ac substantiale coalescat, quod in vna aliqua specie directè collocatur: Ex assistente autem, & eo, cui coniungitur, non resultat vnum simpliciter, sed aggregatum ex accidenti. Hæc omnia in nauta, qui est forma, ac entelechia assistens nauis, & in forma equi, exempli gratia, quæ est informãs, tute perpendito: his ita adnotatis.

Vetus extitit Platons oipinio, aĩam rationis participẽ, non vniri corpori, vt informãtem formam, sed tantum vt assistentem, ac veluti motorem mobili; non secus ac nauta coniungitur naui. Sic ille, cum alijs in locis, tum maximè in Phædone, qui inscribitur de anima, & in Alcibiade, Dialogo primo. Cuius sententiæ meminit etiam Philosophus 2. de Anima tex. 11. & S. Thomas in prima parte quæst. 76. art. 1. & quęst. 45. art. 4. & lib. 2. contra Gent. capit. 57. quamobrem vnio animæ, & corporis, in Platonis sententia, non est, nisi per contactum virtutis. Et quoniã acre Platonis ingenium, ex hac positione euidenter sequi animaduertebat, hominem non esse vnum aliquod per se, sed aggrega-

gregatum ex accidente, vt abſurdum hoc euitaret, ſtatuit, hominem in rigore ſumptum, non eſſe aliquid compoſitum ex anima, & corpore, ſed ipſam animam ſolam, quæ vtitur corpore, eſſe hominem. Quemadmodum Socrates, non eſt compoſitum quippiā ex homine, & indumento, ſed homo vtens indumēto. Vnde in Alcibiade citato, ſic tandem concludit. *Quoniam verò neque corpus ipſum, neque vtrūque ſimul eſt homo, relinquitur, arbitror, vel nihil ipſum eſſe, vel ſi quid eſt, nihil aliud hominem eſſe, quàm animā.*

Platonis ſententiæ adhæſiſſe viſus eſt Anaxarchus: nam vt commemorant, cùm alij multi, tùm Philo Iudæus in ſermone, *Quod omnis probus, eſt liber.* a tyranno Cypriorum Nicocreonte in mortarium ſaxeum coniectus, ferreisq; malleis contuſus, identidem illud repetijt, πταῖε, πταῖε τὸν ἀναξάρχου θύλακον, ἀνάξαρχον γὰρ οὐ πταίεις: quod ſonat, tunde, tunde Anaxarchi follem, Anaxarchum enim non tundis. Quibus verbis indicauit, corpus, externum quippiam eſſe homini; atque animam ſolam haberi hominem.

Huc ēt acceſſit Origenes lib. primo Periarchon cap. 7. & lib. 2. cap. 8. & ſuper epiſt. ad Epheſ. cap. 1. ad illa verba elegit nos in ipſo ante mundi cōſtitutionem, Arbitratur enim Catholicus hic vir, omnes hominum animas ſimul fuiſſe conditas, vna cum Angelis ante mundi viſibilis conditionem, & in pœnam perpetrati delictis in corpora, tanquam in tetrum aliquē carcerem eſſe detruſas: vt Diſput. proximè præcedenti dictum eſt. Placuit adhuc aſſiſtentia aīæ, non nullis alijs Patribus, quibus olim Platonica magis, q̄ Stagiritæa placita arriſerant.

Huc etiam iuit Philoponus, tum alibi ſæpe, tùm maximè in præfatione ad ſecundum librum de Anima, Simplicius in primo de Anima Comm. 7. & lib. 2. Com. 4. Et profectò arduum ſemper viſum eſt, quod forma quæpiam informet, actuetque corpus, & ſit ab eodem ſeiungibilis. Poſtremò non defuere, qui arbitrati ſunt, animam hominis, ſecundum gradū intellectiuum non eſſe formam hominis informantem, ſed ſolum ratione alendi, ac ſentiendi facultatum, quarum operationes a materia omninò dependent, & in ea immerguntur, in his fuiſſe videtur Caietanus, in primam partem S. Thomæ, quæſt. 76. art. 1. in reſponſione ad primum argumentum.

Auerroes hac in re, mira neſcio quæ comētatur: Fingit primò quendam intellectum, vel ſimpliciter, intelligentiam, quę ſit ab omni corpore ſecundum eſſe abiuncta; ſed tamen omnibus hominibus, vice intellectus aſſideat, quo anima ſapit, & intelligit. Deinde, ponit hominem nō conſtitui in ſua ſpecie, nec differre a cæteris animātibus, per intellectum, ſed per cogitatiuam, quæ ſit propria hominis, cuius loco, reliqua animalia ſortita ſunt quandam æſtimatiuam naturalem: Ad hæc, eius cogitatiuę munus eſſe, diſtinguere *intentiones indiuiduales*, & cōparare eas ad inuicem. Sicut intellectus, qui eſt ſeparatus, & immixtus, comparat, & diſtinguit *intentiones Vniuerſales*: atque hanc cogitatiuam vocari a Philoſopho 3. de Anima, tex. 20. *intellectum paſſiuum*; quia per hanc virtutem, ſimul cum imaginatiuā, & memoratiua, præparātur phantaſmata, vt recipiant actionem intellectus agentis, a quo fiunt intelligibilia actu, perinde ac non nullæ artes, præparant materiam artifici principali; iccircò præfatam facultatem appellari nomine intellectus. Hæc colliguntur ex Auerroe multis in locis, maximè verò in 3. de Anima, Com. 5. Cæterùm, quia per hunc intellectum, a nobis ſecundum eſſe abiunctum, ac ſeparatum, nos nunquam intelligeremus, niſi nobiſcum aliquo modo coniungeretur, varios excogitauerunt modos Auerrois aſſeclæ, quibus explicarent, quonam ille modo nobis conglutinetur, vt tandem miſer homo, dici queat intelligens: eos, ne bis eandem tibi, vt aiunt, apponam crambem, inferius, & adducam, & impugnabo: nunc pro hiſce ſententijs aliqua argumenta lubeat audire.

SECTIO PRIMA.

Argumenta, quibus præfata ſententiæ fulciuntur.

PRIMVM. Omnis forma, quæ aliquod corpus informat, omninò eſt inſeparabilis ab eo. Hæc enunciatio conceptis verbis iacet apud Ariſtotelem 2. de Anima tex. 11. vbi quaſdā animæ partes; ideò ait, non eſſe ſeparabiles a corpore, quia ſunt actus corporis, vt vegetatiua, & ſenſitiua: aliquas verò poſſe ab eodem ſeiungi, quia non ſunt corporis actus, videlicet informantes. *Quaſdam autem nihil, inquit, prohibet ſeparari, propterea quod nullius corporis ſunt actus*: quæ procul dubio de anima intellectiua protulit: eiuſque ſepara-

parationis, eam attulit rationem, quia non est actus corporis, hoc est informans. Deinde subdit, *amplius non est manifestum, si anima est actus corporis, sicut nauta nauis*, Cur nondum manifestũ, assistit ne anima intellectrix corpori, vt nauta naui? quia nondum probatum erat, eam esse a corpore separabilem, ac immortalem; vbi verò constitit, eam posse incolumem a corpore seiungi, constat etiam eandem esse actum corporis, tanquam nautam nauis: Sin autem non seiungetur, alio pacto erit actus; idest, informãs. Cum itaque intellectricem animæ partem, esse corpori immixtam, ac separabilem ostensurus esset in 3. de Anima; icircò summa cum ratione hic ait, *nondum esse manifestum &c.*

Præterea, ita se habet anima ad corpus, vt figura ceræ rotundæ, ad eandem ceram; vel acies securis, ad securim; vel visus, ad oculum: quæ sunt exempla, quibus ad hoc ipsum illustrandum, vtitur Stagirites in text. 6. & in sequentibus, secundi libri de Anima. Atqui hęc omnia nullo pacto queunt a suis materijs separari, nec forma igitur vlla poterit a corpore, quod actuat separari. Vel ergo animam intellectiuam inseparabilem, ac mortalem fateare necesse est, si vis eam informantem: Vel si a corpore est separabilis, ac immortalis, dicas omninò oportet, eam neutiquam esse informantem.

Secundò, si anima intellectiua informaret humanum corpus, illa saltem per accidens esset extensa, ac diuisibilis. Quod verum esse ostenditur, iacto prius triplici fundamento. Primo, nihil vnquam posse, nec per se, nec ex accidente esse figuratum, nisi sit extensum, aut per se, aut ex accidente. Hoc effatum inductiuè cuique rectè sentienti manifestum est. Secundo, materiam primam, cum sit potentia ens, non posse constitui proprium subiectum, alicuius accidentis: ideòque nullo modo statui posse subiectum proprium, v. gr. figuræ hominis. Tertio, in homine, non esse plures formas substantiales, quarum altera hoc, altera illud esse elargiatur; sed vnica forma substantiali, & cõstitui hominem, & in vna aliqua specie collocari.

Tunc ita struitur argumentum. Si anima intellectiua informat corpus, aut est aliquo modo subiectum proprium figuræ hominis, aut nullo. Si prius, ergo aliquo modo est figurata; siquidem omne subiectum figuræ, est figuratũ; perinde, ac omne subiectum caloris, est calidũ. Omne autẽ figuratum, est extensum ac diuisibile, ex prima hypothesi. Si verò dixeris, eam nullo modo esse subiectum figuræ hominis, tũc quæro, quodnam est subiectum eius propriũ? An materia prima? At hoc est contra alteram hypothesim: an compositũ ex materia, & quadam alia forma substantiali? Sed hoc erit contra tertiam hypothesim, cum in vno composito, non nisi vnica forma substantialis concedatur: ergo si anima intellectiua informaret humanum corpus, necessariò saltem ex accidente esset extensa, ac diuisibilis.

Item, quia ne apprehendi quidem imaginatione potest, quod aliqua forma inhæreat, actuetque aliquod subiectum extensum, ac diuisibile, absque eo, quod illa ad eiusdem extensionem, non extendatur: An albedo poterit informare parietem, quæ tamen illius extensione, ac diuisione, non extendatur, ac diuidatur per acccidens? Si itaque anima intellectiua daret esse humano corpori, vt forma informans, necessariò ad eius extensionem, foret extensa.

Præterea, si non est extensa ad corporis extensionem, neque est alia forma substantialis in homine, sequitur, vnum & idem, nec secundum aliud, & aliud sui, simul moueri, & quiescere. Nã fac moueatur manus, motu proprio, reliquis partibus immotis: tunc anima intellectiua, quæ esset secundum se tota in qualibet corporis parte, mouebitur ex accidente secundum motũ ipsius manus. Quod enim esset subiectum proprium illius motus, nisi compositũ ex corpore manus, & anima eius? Moto autem subiecto, mouẽtur etiam omnia, quę in eo sunt; eòque anima intellectiua, existens in manu, ad eius motum mouebitur. Eadem verò, nec secũdum aliquid aliud sui, existens in alijs partibus immotis, non mouebitur. Idem autem secundum idem moueri, & quiescere omninò est impossibile. Quid verò? idem secundum idem sui, simul moueretur motibus omninò contrarijs, quando pes deorsum, & manus sursum mouetur. Ex his itaque liquet, quod, si anima intellectrix esset forma, humanũ corpus informans, ex necessitate esset extensa: Quæcumque autem extensio, ac diuisio repugnat animæ intellectiuæ, modò illa ponatur, vt verè est, immaterialis, ac immortalis: Quare &c.

Tertiò, omnis forma informans, ita debet

communicare suum esse informato, vt ex ea, & materia, quam actuat, vnum per se coalescat; cuius esse, sit commune vtrique parti: vt in omnibus substantialibus compositis videre est. Anima autem intellectiua nequit hoc pacto suum esse corpori impertiri; primò, quia, cum ea sit quædam substantia immaterialis atque incorruptibilis, differt genere a corporis crassitudine, nam *prout hoc quidem corruptibile, illud verò incorruptibile, oppositionem habent: quare necessè est, genere diuersa esse.* inquit Aristoteles in vltimo textu decimi libri Metaphysic. Ex ijs autem, quæ genere differunt, non coalescit vnum simpliciter, sed vnum tale. Item, si anima intellectiua esset coniuncta cum corpore in vnico esse, tunc eodem modo essent coniūctę eius potentię, nempè intellectus, & voluntas: qui enim fieri potest, vt essentia quæpiam coniungatur materiæ in vnico esse, eius verò potentia, quæ ab eademmet essentia fluit, sit eidem materiæ immixta? Cum itaque intellectus non sit virtus coniuncta corpori, nec eius, & corporis sit vnum esse; vt ostenditur tertio de Anima, illud consequitur, vt nec anima intellectiua copuletur corpori in vnico esse, vt forma informans.

Quartò, forma & materia debent eodem genere contineri; quia omne genus entis, accommodatè diuiditur per actum, & potentiam: vnde effatum illud profluxit *actus, & potentia sunt in eodem genere*: quod colligitur ex Aristotele nono Metaphysic. text. 3. & libro duodecimo, tex. 26. & 28. Manifestum autem est, animam intellectricem, cum sit substantia intellectualis, neutiquam eodem genere contineri; cum materia prima. Quomodo enim mundanæ vniuersitatis fex, materia, cum actu immateriali, anima intellectiua, eodem genere concludi potest? non itaque ea fuerit forma humanum corpus informans. Item, quia forma, & formatum debent esse inuicem proportionata; quandoquidem forma est terminus, & vt ita loquar, *perfectihabia* formati. Terminus autem debet esse idoneus, & adæquatus illi, quod terminat; Secus enim qui vnquàm posset terminare? Intellectiua verò anima maximè est improportionata ad corpus; vtpote immaterialis ad concretionem materię: quamobrem neque illa poterit informare, ac terminare, neque materia terminari ab illa. Ad hæc, quæ maximè, & ipso ordine ab inuicem distant, nequeunt aptè colligari, Anima intellectiua, cum sit spiritualis naturæ, distat in infinitum a corpore, siquidem quæ sunt diuersi ordinis, ea in infinitum discriminantur; nequit igitur anima intellectrix ad vnius rei compositionem venire cum corpore, ceu forma informans.

Quintò, formę informantis munus est, esse id, quo aliud, nimirum compositum subsistat, cui simpliciter & esse, & operari ascribitur: Si enim ex illa, & corpore debet coalescere vnum per se, necessariò ea statuenda erit, id, quo totum resultat. Intellectrix autem anima subsistit in corpore, vt quod; si enim habet operationem, *cui non communicat actio corporalis*, vt dicitur 2. de generat. animal. cap. 3. habet etiam subsistere per se, & vt quod, in quo non communicat corpus: quia vnumquodque eo modo operatur, quo est. Et operatio non est, nisi entis in actu. Ad hęc, quia aīa intellectiua extincto corpore, subsistit vt quod, & terminatur proprio termino: ergo eodem pacto subsistit qnando est in corpore: mirum enim videtur, quod aliud esse habeat, dū est in corpore, aliud extra corpus.

Sextò, si anima intellectrix esset forma, quę daret humano corpori esse, illa foret materialis, atque corporea. Quæ consecutio sic ostenditur: cum enim materia prima suaptè natura, non sit aliquod corpus, sed nuda puraque potentia, necessariò debet actuari per aliquod esse corporeum, ac materiale, vt in rerum natura tum existere, tum sentiri queat. Impossibile autem est, vt forma immaterialis, & incorporea elargiatur materiæ hoc esse corporeum, ac materiale: quid enim elargietur, si id ipsa in se non habet? Et profectò quemadmodum impossibile est, vt candor impertiatur cuipiam esse calidum, ea solum ratione, quia ille est alterius ordinis a calefactiuo; ita, & multò magis impossibile iudicandum est, vt aliqđ immateriale ac incorporeum (cuiusmodi statuitur anima intellectiua) tribuere possit cuipiam esse corporeum, ac materiale. Cum itaque ea deberet dare materiæ hoc esse corporeum, præsertim quia in homine non est alia forma substantialis, esset vtique corporea, ac materialis, si poneretur forma informans. Item, quia forma informans refertur ad materiā, tanquā relatiuū transcendēs; cuius relatiui ea est rō, vt pēdeat, quò ad suū esse ab eo, ad quod refertur, scientia .n.

pendet

pendet à scibili, & creatura à Creatore. Atqui anima intellectrix nequit, quo ad suum esse pẽdere à materia, tum quia ipsa citra materiæ adminiculum, cohærere commodè potest: tũ quia absurdum est, vt spiritualis substantia, anima, quo ad suum esse pendeat à materia: nequit igitur etiam statui forma, quæ humanum corpus informet.

Septimò, materia prima est in potentia naturali ad omnem formam, qua postea informatur: tum quia dicit ordinem intrinsecum ad omnes formas, easque appetit, vt fęmina marem: tum etiam, quia si non esset in potentia ad aliquam formam, illa nequiret postea esse actus, & forma istius. Atqui non est in potentia naturali ad animam intellectricem, quia cum materia prima sit natura, vt in 2. Physic. dicitur, est in potentia solum ad illas formas, quæ per naturales transmutationes, ab agente naturali educuntur de potestate ipsius materię. Anima verò intellectiua nõ extrahitur e sinu, gremioque materiæ, *sed forinsecus aduenit*: non ergo materia prima erit in potentia naturali, ad animã humanam; atque adeò nec poterit ab ea verè, ac propriè informari. Tùm præterea, quia forma, quæ dat esse corpori, est etiam finis generationis eiusdem, quippè vt docet Aristoteles in 2. Physic. tex. 70. forma, & finis generationis, in idem veniunt. Anima autem intellectiua nequit esse finis generationis in homine: propterea, quia finis generationis est natura, vt asserit idem Philosophus in eodem 2. lib. tex. 14. Intellectiua verò anima non est natura, quod idem auctor, ex eo probat in primo lib. de partib. animal. cap. 1. quia mens non est principiũ accretionis, neque lationis, neque alterationis, ergo neq; erit forma, humanũ corpus informãs.

Octauò, si aĩa intellectiua, ita vnitur humano corpori, vt illud cõstituat in propria specie, tũc illud, *esse vnitum*, seu, *esse coniunctum*, aut est ipsa animæ substantia, aut aliquod accidens ipsius animæ: Si dixeris, esse substantiam animæ, sequitur, vt quando non est vnita, & coniuncta corpori, neque etiam remaneat animæ substantia: eòque animæ a corpore separatæ, nulla remaneret substantia. Si verò affirmaueris, illud *esse vnitum*, esse accidens: vel erit accidens proprium, ac inseparabile, vel commune, ac separabile: si primum, ergo cum post obitum hominis remaneat animæ substantia, remaneret etiã eiusdem vnio ad corpus: siquidem vbicumque remanet essentia alicuius, remanent etiam eius accidentia propria: Si denique affirmaueris animæ vnionem ad corpus, esse aliquod accidens commune, & ab ipsa anima separabile, tunc anima constituet hominem, in esse substãtiali, ac specifico, per aliquod accidens separabile. Quod vel cogitare est absurdum: non igitur anima vnitur corpori, vt forma, quæ ei, tum esse, tum speciem tribuat.

Nonò, si anima intellectiua &c. Sequeretur, vt manus, aut etiam pes intelligeret. Quod probo: hoc prius fundamento iacto, intellectũ immediatè insidere in ipsa animæ intellectricis substantia, vt Disput. 9. ostẽdimus: quocirca vbicumque fuerit animæ substantia, ibi quoque erit intellectus. Tunc, tota animæ intellectiuæ substantia est in manu, ergo ibi erit quoque intellectus. In quocumque autem est intellectus, in eo exercetur intellectio, & illud dicitur intelligere; quare manus, & pes intelligeret: quod est absurdum. Quid verò? nonne Philosophus in primo de Anima tex. 92. modo non clamat, *ne fingi quidem posse, quamnam partem corporis occupet intellectus?* At si est corporis forma, non solum fingi, sed ostendi etiã poterit determinata corporis pars, in qua ille resideat: informando .n. manum, est in ea, & pedem, est in eodem. Cum formam aliquam informare, nihil sit aliud, quã communicare suum esse, seque ipsam iungere informato. Quare &c.

Decimò, si anima intellectiua informaret materiam, sequeretur, eam non posse cognoscere vniuersalia: quod sic ostendo. Id, quod est cuiuspiam forma, nequit quicquã recipere absque sua materia: non enim forma equi, aut vlla alia, quicquã recipit, sine materia, quam informat. Materia autem prima recipit formas indiuidualiter, eęque ex eo indiuiduantur, quòd sunt in materia: quare anima, seu intellectus cuncta reciperet indiuidualiter, nec quicquam vniuersaliter. Denique, Aristoteles in tertio de Anima, vocat animam intellectiuam, seu intellectum, *a corpore separatum, & ei impermixtum, Et simplicem, Et impassibilem*. Si autem statuatur informans corporis forma, quomodo erit a corpore separatus? quomodo eidẽ impermixtus? quomodo simplex, & impassibilis? Hæc ferè sunt validiora, quę pro hac parte adduci queunt, argumenta: sit tamen,

SECTIO II.

Confutatur physicis rationibus Auerrois error, qua asserit principium intellectiuum, seu rationalem animam, non esse veram hominis formam, sed cunctorum hominum vnam aliquam assistentem.

NOBIS in præsens est animus, nō modò dictam Commentatoris, vel Commentitoris potius euertere machinationem, quod adhuc præstitere multi; sed noua etiam quorumdam recentium Philosophorum adminicula demoliri, quibus veterem Auerrois absurditatē, quouis pacto communire obnixi sunt. Id nūc tantùm rationibus agam, in sectione verò, quę proximè succedit, idem Philosophi dictis confirmabo.

Principio itaque arguimus ex hominis intellectione: quippè hominem, cum omni proprietate cùm dici, tùm esse intelligentem, prout intelligendi actio, qua ita denominatur, est omninò distincta ab omni actione sensitiua, certo certius est, ex communi omnium hominū consensu, iuditioque. Certum etiam est ex Aristotele, qui 10. Ethicorum libro, cap. 9. eum, ait, videri esse Deo carissimum, qui operatur ex intellectu, *qui verò*, inquit, *operatur ex intellectu, huncq; excolit, atque optimè afficit, is esse Deo carissimus videtur.* Tùm etiam in capite 7. eiusdem libri vltimam hominis beatitatem, in eius intellectione collocauit. Extrema autem hominis fęlicitas, internū aliquid homini ipsi esse debet, per quam fęlix vocetur, ac sit; quocirca ipsa quoque intellectio, qua cætera animantia excedit, erit eidem intrinseca; ex qua verè nuncupetur intelligens.

Denique, id ipsum ratione fit conspicuum, quia homo formaliter cognoscit obiecta quæpiam, ea præcipuè ratione, qua a nullo vnquā sensuum attingi queunt. Cognoscit substātias, genera, species, vniuersalia omnia, ens ipsum in ratione communi, & entis; ad quæ nulla sensitiua vis potest pertingere: cum pręfata omnia longo interuallo excedant rationem obiecti adæquati cuiusuis sensus, quodquidē præsens, & in se esse debet: vt ostēditur in 2. de Anima. Quare, homo elicit aliquam operationem, quę omnem sensitiuam prætergreditur: ea est intellectio, qua verè denominatur, & est intelligēs: ergo primum principium, quo homo hāc promit operationem, est vera, & informans eius forma.

Hæc consecutio, ita suadetur. Primò, quia per id, vnaquęque res primò, ac radicaliter operatur, per quod est actu, quippè quod elargitur esse rei, elargitur & operari. Est autem actu per suam formam, per eandem igitur, ceu per principium primum operatur: ergo primum principium, quo homo elicit intellectionem, est vera eius forma; eoque principium intellectiuum, seu anima intellectrix est vera hominis forma. Deinde, hoc ipsum tute conspicis, vel in exemplis ab Stagirite allatis lib. 2. de Anima, tex. 24. quia enim id, quo primò scit intellectus, est scientia, & quo primò corpus sanatur, est sanitas, scientia est forma intellectus; & sanitas forma corporis. Quare id quoque, quo homo primò intelligit, quæ est anima intellectiua, est eius forma.

Pręterea, ex Aristotele initio libri quinti de Physica auscultatione, trifariam quicquam dici potest mouens, seu operans, respectu alicuius actionis. Aut secūdum se totum, quo pacto medicus sanat, aut secundum aliquam sui partem, vt quispiam videt, aspectu, percutit manu, aut ex accidenti, vt musicum ambulat, non .n. qua musicū ambulat, sed quod ambulat, ei accidit esse musicum. Cum itaque homo dicatur, sitq; intelligens, vel est eiusmodi per accidens, vel secundum se totum, vel secundum aliquam sui partem. Nō primum, quia homo intelligit, prout est homo, cui non ex accidenti, sed essentialiter competit esse talem. Neque etiam intelligit secundum se totum: primò, quia in agentibus compositis, id quo, & quod operatur, sunt valde diuersa. Deinde, si homo se toto intelligeret, omnia hominis opera essent in ordine intellectionis, quod enim secundum se totum agit, nullam sui partem relinquit, qua possit alio pacto operari. Cum itaque homo edat alia quoque munia, vt sensationes, neutiquam intelligit secundum se totum. Superest itaque, vt secundum aliquam sui partem intelligat, quæquidem hominis pars nequit esse materia, quòd ea nullius actiuitatis sit, erit ergo altera eius pars, hoc est forma, quæ est anima intellectiua, &c.

At at en tibi Auerroistica pholanx, obuiam venit, inquiēs, aīam intellectiuā, seu intellectū,

quamuis non sit humano corpori, ceu vera, ac informans forma vnitus, cum sit ab eo secundũ esse abiunctus, vtpote vna aliqua intelligentia; nihilominus illi vniri, intiméq; continuari: ob quam quidem continuationem cum homine, homo cùm appellatur, tùm est intelligens.

Cęterũ explicare, aut verius implicare, quo vnquã pacto intellectus, & seiuncta hæc intelligentia continuetur, conglutineturque homini, vt tandem hic per illam dicatur, sitque intelligens, hoc opus, hic labor. Dixerunt aliqui: eum nobiscum continuari ratione phantasmatum, quod explicant: species intelligibilis causatur, velut a fundamento, a nostro phantasmate, & est similitudo quæpiam huius, quæ deinde actuat intellectũ separatũ: ex specie vero actu intellecta, & ipso intellectu, fit maximè vnum: quia igitur præfata species, ratione nostri phantasmatis, a quo eruta, & cuius est similitudo, aliquo modo nobis vnitur, icircò etiã intellectus, qui cum illa est vnum, dicitur itidẽ nobis vniri, & continuari. Atque per hanc cõtinuationem homo cùm dicitur, tùm est intelligens: id, aiunt significare Auerroem, cum in 3. de Anima com. 5. hanc intellectus cõtinuationem his omninò concludit. *Et cum declaratum est, quod impossibile est, vt intellectus copuletur, cum vnoquoque hominum, & numeretur per numerationem eorum, per partem, quæ est de eo, quasi materia, scilicet intellectum materialem, remanet, vt continuatio intellectorũ, cum nobis, sit per continuationem intentionis*, hoc est speciei, *intellectæ, cum nobis, & sunt intentiones imaginatæ*; id est phantasmata.

Veruntamen hæc responsio omninò falsa est, quia ex eo solũ, quod species illa, qua indutus intellectus intelligit, causatur ab homine, vel eius phantasmate, homo nunquam dicetur intelligens: quemadmodum enim ex eo, quòd species visibilis, qua specto parietem, causatur ex eo, nunquam paries dicetur videns, sed rectè visus, sic ex eo, quod species intelligibilis eruitur a phantasmate hominis, nunquam hic dicetur intelligens, sed potius phantasma illud erit intellectum, seu vt ita loquar, res phantasiata: maximè verò, cum phantasmata, si Stagiritem in 3. de Anima audias, ita se habeant ad intellectum, sicut colores ad visum. Præterea, quia adhuc species illa, nullo pacto posset nobis coniungi, & continuari; enimuerò, qui vnquam nobis ea vniri posset, quæ in illo intellectu subsideret, cuius esse omninò ponitur separatum, ac diuersum a nobis? an ex hoc, quod mihi, in naui quapiã existenti adhæret aliquod accidens, iccircò id dicetur esse coniunctum naui ipsi in qua existo? Hinc Ioannes de Iandun. acer Auerrois sectator in 3. de Anima, qu. 5. de huius intellectus continuatione loquens, ait præfatam explicationem, haud esse ad mentem Commentatoris, sed illi imponi.

Alij dicunt, intellectum continuari nobiscũ per speciem intelligibilem: sed ita, vt illa partim quidẽ subijciatur in isto intellectu, partim verò in nobis, hoc est in nostra phantasia. Et quia species est maximè vnum quippiam cum intellectu, ideò ille etiam nobis continuatur, & hoc pacto dicimur intelligere, quia habemus in nobis principium immediatum intellectionis. Ita mentem Auerrois explicat S. Thomas 2. contra Gent. cap. 59. & in prima parte, quęst. 76. artic. primo, quo loci hæc omninò scribit. *Hanc autem vnionem Commentator in 3. de Anima, dicit esse per speciem intelligibilem, quæquidem habet duplex subiectum: vnum intellectum possibilem, et aliud ipsa phãtasmata, quæ sunt in organis corporeis, & sic per speciem intelligibilem continuatur intellectus possibilis corpori huius, vel illius hominis*. Quæquidem expositio, conceptis verbis iacet apud Auerroem loco nuper cõmemorato, qui dum difficultatem ab se propositam solueret, quæ erat, si vterque intellectus est æternus, quomodo intellecta speculatiua, videlicet species intelligibiles, sunt generabilia, & corruptibilia? hæc inter alia scribit, *necesse est, vt intellecta in actu habeant duo subiecta, quorum vnum sunt formæ, quæ sunt imagines vere*, id est, phantasmata, *aliud verò est intellectus materialis &c.*

At verò hæc expositio lõgè absurdior est: Tũ quia nulla vnquam via effici potest, vt vna eademque numero forma repræsentet, quicquam vniuersaliter, ac simul indiuidualiter. Atqui forma abstracta, & species intelligibilis, quę est in intellectu, repræsentat rem vniuersaliter, forma verò, quæ est in phantasia, indiuidualiter: nequit igitur vna eademque an forma, an species simul in intellectu, & phantasmate inesse. Tum præterea, vna numero forma, nequit inesse in corpore, & simul in aliquo incorporeo, omnis verò forma, quæ insidet in phantasia, in corpore est, forma verò, qua induitur intellectus, est in subiecto incorporeo, *siquidem intellectus neque corpus est, neque virtus in corpore*, auctore eodem Auerroe. Quid verò? omnis forma accidentaria indiuiduatur a subiecto, in quo inhæret: illa igitur foret vna numero, vt supponitur, & non vna, quia non haberet vnum subiectum, sed duplex, a quo indiuiduaretur. Propterea dicta expositio etiam Auerroistarum nonnullis displi-

cet, qui quidem eam nunquam, aiunt, fuisse Auerrois mentem, & cum ait, *intellecta speculatiua habere duo subiecta*. Altero loco sumit *subiectum*: pro fundamento, seu obiecto: sic exponit Ioannes de Iandun. quæst. 3. adducta; sed tunc redeunt omnia argumenta superius facta, quomodo nimirum hic intellectus nobiscum continuetur, vt dicamur intelligentes?

Iandunus, loco quem dixi, dum hunc nodũ soluere niteretur, considerandum esse, ait, *quod intellectus est operans intrinsecum, in operando vnitè se habens ad corpus humanum secundum naturam*. Et quia operatio intrinseci, & appropriati operantis, attribuitur toti composito ex corpore, & ipso intrinseco operante, ita solemus dicere cęlum seipsum mouere, cum tamen ciere corpus cęleste, sit operatio determinata ipsius intelligentiæ, quæ non est forma informans Cęlum; sit, vt compositum ex intellectu, & homine dicatur intelligens, rõne illius intrinseci operantis.

Hinc Francisc. Piccolomineus lib. 2. de humana mente cap. 17. id ipsum vt vberius explicare videretur, ait, hunc intellectum gemino modo nobis vniri, & necti: per operationem, & per naturam; nexum per operationem absque vlla explicatione transit, de eo verò, qui per naturam sit, nihil ait aliud, quàm quod hic nexus intimior est, quàm nexus materiæ, & formæ; ideòque infert hominem constitutum per phãtasiam, dici per intellectum cum eo coniunctũ intelligere.

At Iandun. debuit explicare, quo modo intellectus, & substantia illa secundũ esse abiuncta, fiat nobis intrinsecum, & appropriatum operans? quid vnquam communem illam substantiam, ad hunc potius, quã illum hominem cõtrahat? quid appropriet? quomodo vniatur humano corpori secundum naturam? profectò, quæ secundum naturam homini competunt, ea illi ex intrinseco competunt: qui igitur extrinseca hæc, & secundum esse omninò seiuncta substantia intellectus, vnitur homini secundũ naturam? Tum præterea, quia si hic putat, vt ex sententia putat, hominem ea proprietate dici, ac esse intelligentẽ, quã cęlum dicitur se mouere, ineptè putat; quandoquidem homo formaliter per sèque est intelligens, cęlum verò formaliter dicitur moueri, & impropriè tantũ se mouere.

Piccolom. verò pugnantia dicit, nam quod cuipiam per naturam vnitur, id amplius haud dicetur vniri per operationem, quod .n. vnitur homini per naturam, id ei ex eo competit, quo cæpit habere naturam humanam. At verò intellectum vniri per operationem, est, opinor, per phantasmata, vel speciem intelligibilem necti. Si itaque est vnitus homini, ex quo cæpit esse homo, nequit amplius eidem vniri: qđ enim vnitum est, amplius vniri nequit. Præterea, vel hic intellectus, quem nobis per naturã vniri iactitant, vnitur se ipso immediatè, vel aliquo alio medio, nimirum phantasmate, vel specie intelligibili. Secundum apparet falsum, in puero adhuc in vtero detento, in quo neque phantasmatis, neque speciei quicquam concipi potest, pręter naturam humanam. Primum etiã est falsum, quia cum intellectus sit vnus specie, atque vniuersalis, fieri nequit, vt ad vnum potius, quam aliud se solo determinetur. Quid .n. rei est, vt ad hoc magis, quàm illud contrahatur? nequit igitur vniri homini per naturam.

Ad hęc, ex forma, & materia, quę intimè vniũtur, coalescit vnum per se: si itaque vnio, ac nexus huius intellectus, cum homine per naturã, intimior est, vt hic auctor ait, quàm vnio formę cum materia, ex intellectu vtique, & homine multò magis resultabit vnum per se, quàm ex materia, & forma: Alia verò ex parte, cum præfatus intellectus ponatur assistens, ex eo, & homine haud vnquam fiet vnum per se, sed necessariò vnum ex accidenti, cum vtrumque extremum sit ens actu. Ad extremum, cum intellectio sit actio immanens, eoque in eo ipso principio suscipiatur; a quo elicitur, vt patet ex Philosopho lib. 9. Metaphys. tex. 16. lubens a Piccolomineo sciscitarer, (dum infert, hominem constitutum per phãtasiam dici intelligere per intellectum secum coniunctum,) quodnam est proximum, & immediatum principium eliciẽs hanc numero intellectionem? sicut immediatum principium huius visionis est oculus: an phantasia? vel alia quæpiam materialis, corporeaque hominis virtus? At intellectio omnem huiusmodi virtutem transcendit: erit itaq; principium huius immediatum, & eliciens, assistens hic, & homini vnitus intellectus: ergo hæc intellectio in eodemmet intellectu, & non in homine recipitur, atque adeò cum intellectio, neque ab homine eliceretur, neque in eo susciperetur, nullo pacto hic dici posset intelligens: quia omnis forma denominat subiectũ in quo est, & non aliud: Ita prorsus, quemadmodum neque nauis dicetur vnquam intelligens, ex eo quod nauta ei assistens atque vnitus intelligit.

Ex

Ex hucusq. dictis perspicuum est, cùm inanes, & fictitios esse Auerroistarum modos, quibus hunc intellectum nobis continuant, tùm quod fecimus, argumentum, in suis esse viribus: nimirum, si homo est formaliter intelligens, ergo principium, quo primò intelligit, hoc est, anima intellectiua, est verè, ac propriè eius forma.

Præterea, comprobatur assertio nostra ex alia hominis operatione, idest Voluntatis. Nã esse in nobis aliquam, ita solutam ac liberam actionem, vt adiectis completisque omnibus, quæ ad operandum requiruntur, adhuc in nobis sit, pro arbitratu nostro promere eam, vel cohibere, nemo, nisi amens negabit. Atqui huiusmodi actio nequit ab vllo principio sensitiuo, extenso, & corporeo prouenire, tum quia quæcumque vis sensitiua, & corporea est determinata ad vnum, ita, vt bonum absque vlla differentia apprehendat, & in id apprehẽsum nõ possit non ferri. Enimuerò ouis, si herbam apprehendat, efficere nequit, nisi impedita, quin in eam feratur. Voluntas verò non est determinata ad vnum. Et quoduis particulare bonum etiam apprehensum, respuere potest. Quare Voluntas nequit esse virtus quæpiam sensitiua, & corporea, sed omnem corpoream facultatem excedit: Hinc Philosoph. in 3. de Anima, tex. 42. *Voluntas*, inquit, *in ratiocinatiuo fit, concupiscentia verò in irrationabili*. Tùm, quia si libera nostra actio a sensitiua quapiam facultate proficisceretur, cum huiusmodi vis sit nobis, & cæteris animalibus communis; vtique illa etiam liberas actiones producerent, quod tamen est ab omni vero alienum. Neque elici potest ab aliquo agente externo, & nobis tantummodo assistente, quia eadem ratione, ac superius de intellectione dicebamus, homo neutiquam diceretur formaliter velle, ac liber; idq; in præsentia vehementius vrget, quia nullus hic refugij locus ad intellectũ, eiusue cum homine vnionem, cum Voluntas nullo phantasmate, nulla specie intelligibili in exercenda actione sua vtatur: relinquitur igitur, vt dicta actio proueniat ab aliqua nostra virtute incorporea, ac immateriali, propria, & intrinseca homini. Et hæc proxima quidem est Voluntas, rationalis animæ facultas, prima verò radix est ipsamet anima intellectrix, quę erit vera hominis forma, vt de primo intellectionis principio dicebamus.

Insuper, ex alio capite ostenditur, animam intellectiuam esse veram, ac informantem hominis formam. Ea est vera cuiusque rei forma, qua res illa specie, ac essentialiter, a quacumque alia differt: si enim intrinsecè, & essentialiter differt, ergo per aliquam essentialẽ sui partem: Vel itaque per materiam, vel per formam. Materia, cum sit rebus omnibus communis, in causa esse nequit, vt quicquam differat, ergo forma, atque adeò id, quo quippiam essentialiter a b alijs discriminatur, est vera eius forma. Hinc effluxit pertritum illud, *idem esse constitutiuum alicuius rei, & distinctiuum*. Atqui homo essentialiter differt ab omnibus alijs per animam intellectiuam, quippè cum tres sint formarum gradus, nempè vegetatiuus, sensitiuus, & intellectiuus, vt communis Philosophorum Schola docet cum Arist. 2. de Anima, cap. 3. homo ex vegetatiuo, & sensitiuo a cæteris seiungi nequit, quòd ea sint cæteris quoq; animalibus communia, ergo differt ex sola forma, & anima intellectiua, quæ erit vera eius forma.

Quæquidẽ ratio tm̃ habet ponderis, vt multi hac sola conuicti, tenuerint, aĩam intellectus participem, esse verè formã hominis informantem: in quibus est Gabriel in 2. sent. distin. 16. quæst. vnica art. 3. quo loci testatur suum etiã Ocham quolibeto primo, quæst. 10. huic ipsi sententiæ, propter hanc rationem, adhæsisse.

Quod si quispiã dicat hominem differre a cęteris animantibus per cogitatiuam, quę sit propria hominis, non euitat vim argumenti: Nam hęc cogitatiua, vel est differentia, & gradus animæ sensitiuæ, vel intellectiuæ. Si prius, erit communis nobis, ac cæteris animantibus, cuncta enim quæ sunt animæ sentientis, cõmunia sunt vtrisque. Si posterius, iam ineptè vocatur cogitatiua, cum sit aliquid gradus intellectiui, nisi velint quartum aliquem formarũ gradũ intrudere, quod nullus hucusque Philosophorum cogitauit.

Sed quò tandem audax quorumdam calliditas non ruit per vetitum nefas? hominis cogitatiuam, aiunt, contineri quidem intra latitudinem, ac differentias sensitiui: Veruntamen quia longè perfectior sublimiorq; est, esse propriam hominis, eàque hũc constitui, & ab alijs animantibus differre: loco autem eius, illis inesse quandam æstimatiuam naturalem, siquidẽ bruta animantia æstimant, quæ sibi amica, vel inimica, vtilia, inutiliaue obijciuntur. Ouis æstimans Lupum inimicum, auersatur ac fugit, nõ aliam ouem, quia æstimat amicã. Auis colligit pa-

paleam, quòd reputat vtilem ad nidificandũ, non autem colligit sarmentum: hæc edunt muta animantia per æstimatiuam, homines verò longè perfectius hæc ipsa operantur per cogitatiuam: tum præterea, & propositiones particulares componunt, & intentiones indiuiduales distinguunt, easque inuicem conferunt, qđ in causa est, cur hæc cogitatiua, dicatur *particularis ratio*: Et *intellectus passiuus*: per hunc itaque homo, tùm in specie constituitur, tùm a cunctis alijs discriminatur.

Sed *ò miseras hominum mentes, ò pectora cæca*: Vnde tam densæ, & chimericę (Deum immortalẽ) tenebræ, horum obduxerunt mentes? Iam his miser homo, qui meritò cunctis alijs diuinum animal, ac terrestris & mortalis est Deus, statim effectus est merum brutum, & bellua iners. Enimuerò cogitatiua in homine, & æstimatiua in brutis animantibus, sunt eiusdẽ gradus sensitiui, atque hoc solo inuicem differunt, quòd illa perfectior, hæc imperfectior est, vt spontè etiam præfati auctores concedunt, ergo homo neutiquam ab illis specie, differt: quandoquidem perfectius, & imperfectius; magis, & minus, non faciunt diuersam speciem. Præterea, cum cogitatiua, & potentiæ, quæ eam concomitantur, vt memoratiua &c. sint passiones partis sensitiuę, vt tradit Stagirites in libello de memoria, & reminiscentia, & explicat S. Thomas lib. 2. cont. Gent. cap. 60. per eas, vel earum aliquam, nequit in altiori vitæ genere quicquam collocari, quã sit anima, & vita sensitiua: quippè fieri nequit, vt passio excedat in perfectione suam formã, & principium, a quo fluit: Ex quo fit, vt vel homo necessariò intra caducitatem, & gradum vitæ sensitiuæ omninò iaceat, vel si ad altiorem vitæ gradum euehitur, vt re ipsa euehitur, & asserit Stagirites in 2. de Anima, tex. 14, vbi discernens vitæ genera, sensitiuo addit intellectiuum, necessariò dicendum est, hominem compleri in sua specie per aliquam formam longè altiorem: quæ nulla alia, quàm intellectiua est.

Aliqui subtiliores adhuc aiunt, cogitatiuam hominis, bifariam sumi, primò absolutè. Et hoc pacto non ita esse perfectiorem, vt in altiori vitæ genere quicquam constituere possit. Secundo, vt est intellectui coniuncta in ipso homine: hoc modo, sic esse perfectiorem, vt ad altiorem vitæ gradum possit euehere. Hac ratione complere hominem in specie sua. Cęterùm hi *bilem, aut risum fortassequibusdam mouent*. Cum. n. abiunctus hic intellectus, ad eorum dogma, cōtinuetur, cum homine per phantasmata, seu speciem intelligibilem, hinc liquidò consequitur, vt saltem puer, in vtero adhuc detentus, in quo nec phantasmata vlla, nec species efficta sunt, formaliter, ac specificè sit in eodem vitæ gradu, ac cætera animantia bruta: quandoquidem in eo, cogitatiua non est coniuncta cum intellectu, nequit ergo puerum illum ad altiorem animę gradum, quàm sensitiuum euchere.

Quid? infans in vtero, aut statim etiam editus, ne potentiam quidem vllam intelligendi haberet: atque adeò relinqueretur merum putum brutum. Quod sic ostendo, *intelligere est quoddam pati* ex 3. de Anima tex. 2. nihil verò pati potest, nisi per potentiam passiuam, quæ intrinsecè in eo ipso insideat: quemadmodum nihil agere, nisi per potentiam actiuam in eo existentem. Atqui intelligendi potentia est intellectus possibilis, cum itaque hic non sit coniunctus, & continuatus cũ infante in vtero detento, aut statim edito, vt dicebamus, sequitur, eum nullam habere potentiam intelligendi.

Postremò, si homo cōpleretur ĩ sua specie ex cogitatiua, quocunque pacto accepta, intelligere esset illi operatio extrinsecus adueniens, & omninò accidentalis: siquidem omnis operatio, quæ cuipiam non ex eius propria, & specifica forma competit, est forinsecus adueniens, & omninò accidentalis: quia nulla vnquam forma complet quicquã in specie, quę non eidem impertiat operationem conuenientem secundum speciem: vt inductione patet in omnibus: Modo est ne quisquam, qui dicat intelligere esse homini adscititium, & accidentale? maximè vero cum Stagirites in primo Ethic. cap. 9. intelligere, & ratiocinari, dicat, esse operationẽ hominis, inquantum homo est.

Hic admirabitur quispiam Auerroem, quantus, quantus hic est. Hinc quidem existimasse, cęleste corpus animari forma intellectiua, quæ non modò ei assideat ceu motor, sed verè intimèq; elargiatur esse, ac informet: quod apud eum in libro de substantia orbis cap. 1. & lib. 8. Metaphys. comment. 12. & lib. 12. cōmẽt. 36. & lib. 2. de Cęlo comm. 62. & alibi sępè videre est. Hinc verò acri concertatione cōtẽdere seipsum non animari forma aliqua intellectiua; sed obiecta chimerica illa intellectus continuatione, quod ad intrinseca, & essentialia eius principia attinet, constitui, & compleri in

ri in sua specie per aliquod sensitiuum (idest, cogitatiuam,) & merè brutale. Potest intelligere, qui vnquam aliqua forma immaterialis, inextensa, & incorporea informet cęleste corpus, qui verò aliqua forma immaterialis, & incorporea se ipsum informare queat, intelligere non potest. Pròh durum, & dirum caput (duricapitonem Plautus vocaret.) Laudo Scotum, qui in 4. sent. distinc. 43. quæst. 2. dignum, ait, esse Auerroem, qui ob hasce ineptias, ex hominum comercio, & communione auerruncetur. Quę hucusque attuli, assertionem nostrã planè demonstrant, nec vlla euadẽdi Antagonistis, (aut ego fallor,) relinquitur via: possem innumera adhuc afferre, quibus hunc ipsum Auerroistarum errorem conuincerem: at verò non multitudine, sed robore rationum pugnandum opinor. Qui plura cupit, adeat S. Thomam lib. 2. contra Gent. a capite 56. vsqua ad 71. & in prima parte, quæst. 76. art. 1. in Opusculo de Vnitate intellectus aduersus Auerr. & Albertum Mag. qui præcipuè in peculiari tractatu aduersus hoc ipsum, triginta sex rationibus strenuè pugnat: ex quorum fontibus posteri omnes hauserunt.

Nec conniuentibus oculis hic præterierim, iuratos nescio quos Auerrois tutelares. Achillinum, Antonium, Bernard. Mirandulanum, Buccaferreum, & Hieronymum Pontanũ, qui, vt lapidem aliquem, in hunc vanitatis aceruũ inijcerent, intellectum, dixerunt, seu animam intellectiuam vnam numero, esse quidem formam, informantem totam humanam speciem; ideòq; ab ea inseparabilem, quinimò illi coęuam, & coæternam: non esse autem informantem cuiusuis humani indiuidui, sed tantum assistentem, iccircò, & a quouis homine in indiuiduo separabilem.

Prius, eo animo afferunt, vt tãdem insinuare videantur, hominem, qua homo est, vltimò cõstitui in specie per intellectum, ac per eundem a cæteris animantibus differre. Posterius verò, vt animam intellectricem, seu intellectum ab hoc, vel illo homine separabilẽ affirmẽt. Hinc Pontanus lib. 4. de immortalit. animæ, cap. 3. vbi varias attulerat solutiones, ad illud Alexandri argumentum, nimirum actus informans est inseparabilis, ab eo, quod actuat, hæc tandem annectit. *Responderet, quis sequens Aristotelem tantũ, animam intellectiuam, ex sententia Aristotelis, esse actum corporis humani in specie, non autem huius, vel illius indiuidui, & ideò ipsam esse inseparabilem a corpore humano, cuius est actus proprius, separabilem verò a corporibus singularibus, quorum non est actus proprius*. Pergit, idque declarat exemplo, fingamus, inquit, Socratem esse patrem ratione duorum filiorum, altero extincto, remanet adhuc pater, quia ratione amborum erat pater: ita licet anima intellectiua sit actus corporis Socratis, ita est eius actus, vt eadem simul sit actus omnium hominum; quare extincto Socrate, non desinit esse actus aliorum, quia licet sit tota in Socrate, est tamen etiam tota in omnibus hominibus: hanc opinionem existimant Aristotelis, & ad mentem Auerrois.

Veruntamen isti auctores prodigialiter philosophantur. Ecquid enim aliud est corpus humanum in specie, quàm eius speciei indiuidua? quippè haud reperitur species quæpiam, seu corpus sensibile abiunctum, & abstractum ab indiuiduis. Qui igitur aliqua forma informabit corpus in specie, non verò omnia indiuidua eiusdem speciei?

Deinde, indiuidua alicuius speciei importãt totum id, quod dicit species, & aliquid aliud, conditiones videlicet, indiuiduantes. Petrus quippè dicit totum id, quod importat homo, & aliquid amplius. Si igitur homo, seu humana species, informatur anima intellectiua, omninò fieri nequit, quin eadem anima informetur Petrus, & cuncta eius speciei indiuidua.

Præterea, cum natura hominis, & cuiusuis alterius rei sensibilis, præter esse, quod in singularibus habet, bifariam solum capi possit. Vno quidem, quasi per se ipsa habeat esse, & a parte rei subsistat, quopacto posuit Plato ideas, ac formas separatas. Alio modo, prout in intellectu existit. Quod vnquã, obsecro, erit corpus illud humanũ in specie, quod aĩa intellectrix informat? an priori modo captum? At huiusmodi natura communis, exploditur ab Aristotele 7. Metaphys. Nec posteriori modo, qua nimirum natura specifica hominis habet esse in intellectu, informari potest anima intellectiua, nam hoc pacto haud informaretur ipsa natura realiter, sed tantummodo intelligeretur informari. Præterquamquod, nusquam Auerroes asfirmauit intellectum informare speciem humanam, assistere verò indiuiduis, vt prętati auctores commẽtantur: de hac re, dixi etiam Disput. 8. sect. 4.

Exemplum verò Pontani, non facit ad rem, Paternitas, quia est forma respectiua, cuius esse est ad aliud, commodè potest vna eademq; existens

existens in Socrate, respicere an vnum, an plures filios, & vno, aut duobus extinctis, seruari in reliquis, tamquam in termino sibi adęquato: forma verò substantialis, non est huiusmodi, sed aliquid absolutum, nec denominat subiectum, nisi cum est in eo. Tùm pręterea, filius nō denominatur talis, a paternitate, quæ in eius patre existit, sed a filiatione, formaliter illi inhærente: eòque pereunte filio, perit quoque eius filiatio: pari pacto, si Petrus dici debet homo, & intellectiuus, vtique ab aliqua forma intellectiua, quæ in eo ipso insideat, & assimiletur potius filiationi, quàm communi illi formę, quę cum paternitate comparatur, erit denominandus. Sed contra hosce non equidem pluribus egerim, age verò quid hac in re Philosophus senserit, paucis videamus: sit ergo.

SECTIO III.

Nunquam Aristoteli in mentem incidit, cunctorum hominum intellectum, esse vnum aliquem, & assistentem: sed ex sententia tenuit, animas intellectrices, ad numerum hominum dispertitas esse, ueluti veras eorum formas.

QVAE hic asserimus, plana fient, vel ex ipsis animæ definitionibus. Philosophus in ipso limine secundi libri de Anima, profitetur, se nobis communem aliquam animæ definitionem daturum, dum ait, *tentantes, determinare, quid est anima, & quæ vtique erit communissima ratio ipsius*. Tùm etiā, quia si Aristoteles in primo de Anima tex. 7. acriter sugillat Veteres, quòd, cum de aīa sermonem instituissent, non omnem animam, sed humanam tantum contēplarentur, quomodo eidem repręhensioni non incurrisset, si in præsentia, vbi opus vrget, non omnem animam, communi aliqua definitione complecteretur? Definit itaq; communissimā eius ratione, cum in text. 7. eius libri, *anima*, inquit, *est actus primus, corporis physici, organici, potentia vitam habentis.* Ac ne vllus cuipiam ambigendi locus remaneat, hac definitione, quamcumque animā esse conclusam, anxiè in tex. 8. subnectit *Vniuersaliter igitur dictum est, quid sit anima:*

Ex quibus, ita colligitur: pfata definitio cōpetit oī animæ, igitur etiam intellectiuæ: hæc ergo est actus primus, corporis humani, atq; adeò forma verè informans. Siquidem forma assistens non est actus primus corporis physici, organici. Quare &c.

Dicunt aliqui ex Auerroe, & si hac definitione, quæuis anima definitur, eam tamen non esse determinatè, & assertiuè ab Stagirite prolatam, sed sub cōditione, & cum dubitatione. Inditio est, quia Aristoteles ita loquitur: *Si autem aliquid commune in omni anima oportet dicere, erit vtique primus actus &c.* particula, *si autem*, sub cōditione ponitur, & cum hæsitatione, quocirca ex hac, aiūt, definitione, nihil determinatè pro animæ informatione concluditur.

Hæc tamē responsio ferenda non est: ex ea enim magna Philosopho reprætensionis inuritur nota. Eum ne cum dubitatione loqui, nec quicquam certi, & constituti asserere eo loco, vbi omnes animi contendit neruos, vt exactā aliquam animæ definitionem traderet, quam omnis posteritas amplecteretur? absurdè satis fecisset. Quiduerò? nonne in tex. 6. determinauerat, quid sit anima? inquiens: *Vnde anima est actus primus corporis naturalis, potentia vitam habentis;* quomodo in tex. 7. haud loquitur *assertiuè*?

At particula, inquis, *si autem*, dubitationis nota est: minimè verò: sed ea, hoc animo Stagirites vtitur, vt ex eorum, quæ sanxerat, suppositione, breuiorem animæ definitionem conficeret: Et loco eius, quod in tex. 6. posuerat: *potentia vitam habentis*, hic poneret, *organici, seu instrumentalis*. Quamobrem his omninò concludit; *Si autem aliquid commune in omni anima oportet dicere, erit vtique primus actus, corporis naturalis, instrumentalis*, vbi nulla ambiguitas.

Silentio hic prætereo, nonnullorum responsionem, quibus adhæsit Franciscus Piccolomineus, in libro de humana mente, cap. 17. aientium, verè quidem Aristotelem, præfata definitione, omnem animam in communi definiuisse, non tamen omnes eius partes: quare verum est, totam animam esse informantem, at non quamlibet eius partem; cuiusmodi est intellectiua. Quæquidem doctrina in adiectis, quod aiunt, implicat. Si enim tota anima in communi, est actus informans, quo vnquam modo nō quæuis eius pars erit informans? An quicquam toti competere potest, quod non omnibus eius partibus conueniat? Nouū profectò, & in omni Philosophia inauditum est, vt quicquam alicui generi, atque in communi conueniat, quod non cuilibet etiam speciei sub illo contentæ, conueniat. Com-

Communior Antagonistarum respõsio est, qua se veluti orci, quod aiunt, galea obducunt: eam attulit Commentator ad textum illum 7. allatam prius à Themistio, Simplicio, & Philopono, longè ad diuersum intellectum, vt inferius audies; nimirum genus in dicta definitione, hoc est: *actum primum corporis* neutiquam dici vniuocè respectu omnium animarum, sed analogicè, seu æquiuocè; quia secus anima vegetatiua, & sensitiua sunt actus corporis, atque intellectiua. Illæ sunt actus inseparabiles, hæc separabilis: illæ informantes, hæc assistens. *Perfectio*, inquit, ibi Auerroes, *in anima rationali, & in alijs virtutibus animæ, ferè dicitur pura æquiuocatione:* quo fit, vt *actus corporis* in definitione collocatus, sit commune quicpiam ad actum informantem, & assistentem; ideòque haud rectè colligitur: Anima intellectiua est actus humani corporis, ergo informans. Sat quippè fuerit, vt sit actus, illique assideat.

Verumtamen hoc responsum, nihil plus valet ad propositum, quàm priora. Primò, quia cum Stagirites non vno loco præceperit, æquiuoca, diuidenda esse prius, mox singillatim vnumquodque definiendum; ne nominis ambiguitate, error vllus in definitione obueniat: debuit vtique hic nobis prius diuidere *actum corporis* in informantem, & assistentem, deinde vtrumque seorsim definitione completi, si *actus corporis* in præfata finitione foret æquiuocus. Atqui Philosophus nullam vnquam actus informantis, & assistentis partitionem, ad hunc vsque textum tetigit: non igitur ille est quicquam æquiuocum; nisi turpem aliquam leuitatis, & inconstantiæ notam, Aristoteli velis inurere.

Quid? Aristoteles tam solicitè scrutatur, anxièque diuidit *actum* in primum, & secundum; quæ partitio nõ adeò necessaria videbatur ad animę definitionem: non diuideret autem actũ in assistentem, & informantem, qui inuicem tãta intercapedine dissident? sed vna, eaque ambigua, & æquiuoca definitione vtrumque complecteretur? ita ne nos diuinus præceptor, æquiuocationis ambagibus circumueniret? pagę putes: cum itaque ne verbum quidem vllũ de actu assistente fecerit, solum informantem definiuit.

Præterea, Philosophus dilucidans in tex. 8. eam ipsam animam, quam proximè præcedenti tex. definierat, *eam, ait, esse quod quid erat esse huiusmodi corporis.* Hoc autẽ proprium formæ informantis est, vt liquidò apparet in 2. de Physic. auscult. tex. 28. quo loci dicitur, *forma itaque est, quod quid erat esse rei.* Ad hæc, in eodem tex. 8. ait, *Vniuersaliter igitur dictum est, quid sit anima: Substantia enim est, quę secundum rationem.* In vniuersùm, inquit, dictum est, de omni anima. Ecquid dictum est? eam esse substantiam secundum rationem. Substantia verò secundum rationem, perpetuò apud Stagiritem est forma informãs, vt sexcentis in locis, maximè verò 12. Metaphysic. tex. 16. *causæ*, inquit, *itaque mouentes, tamquam antea orta existunt; quæ verò vt ratio, simul.* & lib. 8. eiusdem operis, tex. 3. *Materiam autem dico, quæ non quod quid actu sit, potentia est quod quid; aliter autem ratio, & forma.* Quare cum anima in vniuersùm hic definita, asseratur, substantia secundum rationem, erit vtique verè forma informans.

Iccircò post animæ definitionem, statim subnectit, *non oportere, quærere, si vnum est anima, & corpus: sicut neque ceram, & figuram, neque omninò vniuscuiusque materiam, & id, cuius est materia.* Cur obsecro Stagirites? *quia*, inquit, *& si vnum multipliciter dicatur, tamen illud, quod propriè est, actus est.* Germana ratio hæc est: Quia id, quod in pręsentia nuncupo actum, facit vnum propriè, ac simpliciter cum materia, quemadmodum cera, & figura, & omninò materia & forma, iccircò nõ opus est quęrere, num actus, seu anima, & corpus sint vnum: quare actus in præsentia recensitus verè informat: quandoquidem ex actu informante solum, & materia coalescit vnum propriè, ac simpliciter: ex assistẽte verò nequaquam, vt conspicis in nauta, & naui. Idem euincunt reliqua exempla, ab Stagirite, eodem in loco, & a nobis supra, sectione prima, in argumento, adducta, dum anima, cum acie securis, & visu oculi, comparatur; Ea tu singillatim, & examussim perpende, ego ad alteram animæ definitionem, stylum confero.

In textu vigesimo quarto eiusdem secundi libri de Anima, aliam pertexit animæ definitionem, quæ quidem, si Græcos interpretes, & Albertum Mag. audias, traditur per priora secundum naturam; & ex ea, prima animæ definitio concluditur, tanquam per causam, demonstratione propter quid res sit: ea sic iacet, *anima est id, quo viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus primò.* Ex qua ita arguo: id, quo quicpiam primò operatur, est vera eius forma, cui ascribitur operatio; quia cum nihil operetur, nisi secundum quod est actu, sit autem actu per suam

formam,fit,vt per illam ipsam etiam primò, ac radicaliter operetur: quod inductione patet, nam quia id,quo primò scit intellectus,est sciẽtia,& quo primò corpus sanatur, est sanitas, ideò scientia est forma intellectus, & sanitas forma corporis, quæ sunt exempla Philosophi in hoc ipso loco. Et id, quo ignis calefacit primò,est forma eius substantialis; proximum autem est calor. Atqui secundum Aristotelem *anima est id,quo intelligimus primò,* & quidem anima intellectiua,ergo hęc est vera forma nostri. Hæc ratio a multis,& meritò existimatur efficacissima,& demonstratiua, nec efficaciorem vllã ad rem propositam confirmandam,ex totius Philosophię fontibus afferri posse, credunt S. Thomas in prima parte quæst. 67. art. 1. & Durandus in 2. sent. dist. 17. quæst. 1.

Prętera,Stagirites in primo de Anima tex. 90. carpit Platonem,quòd asseruerat, in homine intelligere,sentire,& appetere, oriri a diuersis animabus: nempè intellectiua, existente in cerebro,sensitiua,in corde;vegetatiua, in hepate: Et contra eum tribus potissimùm rationibus inuehitur, vt probet in vno homine, vnã duntaxat animam secundum substantiam constitui oportere, a qua omnes eius operationes emanent; iuxta tamen diuersas potentias. De qua quidem re,adi Simplicium,Philoponum, & S. Thomam eo loci.

At verò ego, quin vnam saltem Aristotelis rationem adducam, temperare mihi non possum. Si,inquit, in homine essent tres animæ, quarum hæc quidem intelligeret,hæc sentiret, alia denique concupisceret; cum illę essent in vnò composito,aut vnirentur, & continerẽtur se ipsis in illo vno,aut aliquo alio. Non se ipsis, quia illæ essent substantiæ diuersæ speciei. Nõ aliquo alio,quia illud,vel esset corpus: At corpus potius continetur ab anima, quàm contineat; argumento est,quia egrediente anima, ipsum dissoluitur,& marcescit: Si denique vnirentur,& continerentur aliquo alio, iam illud erit anima. Quapropter in homine,neutiquam erunt tres animæ, sed vna secundum substantiam: Hæc ex Aristotele. Vnde conspicuum est, idem esse secundum substantiam,principium primum,quo sentimus, & quo intelligimus; ideòque principium intellectiuum, seu anima intellectrix, ita nobis substantialiter intrinsecèq; vnita est, quemadmodum sensitiua: Sensitiua verò est forma informans, ergo etiam intellectiua.

Postremò,in tertio de Anima tex. 1. *de parte autem animæ,qua anima sapit,& cognoscit*, tractandum proponitur, vbi pro *parte animæ*: seu intelligas animæ facultatem,hoc est intellectum,vt ipsemet Commentator interpretatur,cum ait. *Cum Philosophus compleuit sermonem de virtute imaginatiua, incipit perscrutari de rationali, & quærere in quo differt ab alijs virtutibus comprehensiuis*: seu,ipsã animam intellectiuam,vt alijs videtur; vtroque modo,idẽ ipsum euinces: Nam si pars animæ, est aĩa nostra intellectiua, non ergo erit extrinsecus hic intellectus, & secundum esse a nobis abiunctus. Si verò est facultas, animæ nostræ, idem colliges,cum idem iudicium sit de parte, & facultate animæ nostræ,atque de ea ipsa.

Denique,in Problematib. sect. 30. quæst. 5. ita Philosophus quærit. *Cur seniores amplius mente valeamus,iuniores ocyus discimus?* Respondet, *quia natura parens, & auctor omnium, instrumenta nobis duo inseruit,quorum opera instrumentis externis vti valeremus: manum,inquam,corpori dedit,animæ mentem: est.n. mens quoque rebus,a natura nobis impertitis annumeranda; vicem sanè gerens instrumenti. Cæteræ omnes sciẽtiæ artesque opera nostra sunt: mentem ipsam opus esse naturæ fatendum est. Vt igitur manu non iam inde ab ortu naturã vti possumus,sed cum eam natura absoluit perfecitque, (procedente namque ætate manus suum opus maximè efficere potest) ita etiam mens,quæ res naturalis est, non protinus,sed in senectute maximè nobis contingit: atque tunc potissimùm confirmatur, atque absoluitur.* Hæc Aristot. in quibus perpende primùm,quod natura dedit animæ nostræ mentem, ceu instrumentum. Deinde,quod mens,ac intellectus,ita est respectu animæ,vti manus respectu corporis,quæ corpori, ab ipso ortus momento coniuncta fuit. Post, quod sicut manus non statim ac editi sumus,perfecta est, sed progrediente ætate,sensim ac sensim perficitur, ita mens ab initio est infirma,ac imperfecta: paulatim verò absoluitur. Denique,quod sicut manus acquirit alia instrumenta,quibus perfectè operatur: ita quoque mens sua instrumenta acquirit, quę sunt artes,ac disciplinæ. Quæ cum ita sint,vide, si quicquam horum, separato illi Auerrois intellectui,& assistenti competere potest.

Huc etiam adduci possunt rationes,ab ipsis Philosophi principijs deromptæ. In octauo de Physica auscultatione,inter motorem, ait, & mobile, proportionem quãdam,omninò intercedere oportere: ita,vt si mobile est vnum, motor quoque sit vnus. Et si illud æternum, hic quoque æternus. Vnde colligit quoque orbium perpetuitatem,ex perennitate, & perpetuitate

tuitate intelligentiæ. Conspicuum autem est, inter hunc intellectum, qui secundum esse a quocumque corpore,& omni concretione materiali segregatus est,& humana corpora, nullam esse proportionem: ille enim est vnus,hæc innumera: ille vsquequaque æternus, hęc momentanea: ille immotus ac stabilis, hæc fluxa, & caduca. Qui igitur poni poterit humanorum corporum assistens,ac motor. Porrò quicumque hunc intellectum ponit, euertit illicò Philosophi fundamentum,quo statuitur, inter motorem,ac mobile debere esse præfatam proportionem. Et in manu foret instantia, ex hoc Auerrois intellectu.

Tum præterea, constitutum est apud Aristotelem in 12.Metaphys.tex.45. substantias immateriales,esse immutabiles, seu immobiles: in quem locum Auerroes colligit, illas nulla vnquam accidentia de nouo recipere posse: quo igitur pacto hic intellectus, secundum esse a nobis abiunctus, quem vnam aliquam separatam substantiam, & omnium intelligentiarum infimam,idem Commentator ponit, nobis assistere,& vice intellectus fungi poterit? mouebitur ex accidente; siquidem, non minus firmū est apud Aristotelē; motis nobis,moueri quoque ex accidenti ea omnia, quæ in nobis sunt: reciperet etiam de nouo accidentia, eaque innumera,diuersa,& cōtraria,quia tales sunt hominum intellectiones: quas vnus hic cunctorum hominum intellectus,tum promit,tum recipit: nulla diximus in Disputat.8.& 9. de hoc Auerrois figmento.

Nec est,quod quisquam miretur, Auerroem tam fædè,ac sæpè ab Aristotelis mente sententiaque aberrauisse; hoc inde factum, viri eruditi volunt, quia is,vt loquitur Cælius Rhodiginus libro tertio,cap.2. *in Hispania natus,& Arabum idiomate imbutus,cum græca lingua ne apices quidē imbibisset,Aristotelis libros,in barbarum sonum non tralatos quidem,sed mutilatos, decurtatos, peruersosque cum lectitaret,in iis, quæ altioris sunt scientiæ, & interioris sensus,auctorem eminentissimum, studio breuitatis sæpè concisum, minus,minusque consequi valuit*. Hæc Rhodiginus, nec ego plura,quamuis & haberet, & vellem. Sed Auerroem non equidem moror, miror vero, vehementerque obstupeo, Doctores nescio quos,quibus veræ, & cęlestis doctrinæ radius misericorditer affulsit, tam fædè hic cæcutire. Quibus propheticum illud meritò obiici potest, *homo cum in honore esset, non intellexit,comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*. Sed de hac Auerroistici intellectus vnitate,aut vanitate, lege Disputationem nostram nonam.

SECTIO QVARTA.

Platonis sententia quemadmodum vera est, qua ex parte asserit,rationales animas ad numerum hominum multiplicari: sic a veritate aberrat; quà eas facit assistentes tantum corporibus, ac mouentes.

PRIOR huius assertionis pars, haud eget probatione: cum iam dudum a nobis ostensum sit, cunctorum hominum intellectum,seu animam,non esse vnum. Posterior verò his argumentis ostenditur.

Primò, nullus motor elargitur speciem mobili; ita, vt ex eius accessu, aut recessu mobile mutet speciem. Siue enim homo, seu quæuis alia res moueat,exempli gratia, lapidem, hic semper erit lapis. Atqui corpus humanum, eiusque partes ob animæ intellectricis accessum,sortiuntur speciem; eaque abeunte, non amplius sunt eiusdem speciei,ac prius: nam caro,os,manus,oculi,& reliquę extincti hominis partes,æquiuocè sunt huiusmodi: *sicut oculus lapideus, aut depictus*, ait Aristoteles 2.de Anima, tex.9. Quod ex eo quoque conspicuum fit,quia nulli harum partium suppetit propria operatio, quæ eius speciem consequitur: quare anima rationis particeps non vnitur humano corpori ceu motor,sed vt vera eius forma.

Præterea, mobile non sortitur esse a motore,sed solummodo motionem: si itaque anima intellectrix, vnitur humano corpori solum vt motor; mouebitur quidem ab ea corpus, non tamen accipiet esse: & cum viuere sit quoddam esse viuentibus; corpus non viueret per animā; quod est in absurdis. Huc facit,quod mobile neque generatur per applicationem motoris, neque ob eius discessum interit: nec .n. nauis accessu nautæ constituitur, aut interit eius discessu: si itaque anima intellectiua, vniretur duntaxat vt motor,liquidò consequitur, in vnione animę,& corporis, haud esse aliquam generationem: neque in eorumdem separatione,

corruptionem: atque adeò mors, quæ in seiunctione animæ, corporisque sita est, non erit aliqua corruptio: quo nihil absurdius. Postremò, quidquid seipsum mouet, in sua facultate positum habet, mouere, aut a motu desistere. Anima, ad Platonis aures, mouet corpus, sicut mouēs se ipsum, erit vtique in animæ potestate, mouere corpus, ab eo ve, si ita libuerit, recedere. Quapropter anima ad arbitratum posset a corpore egredi, iterumque in illud ipsum reuerti, ingredique: quemadmodum Plinius lib. 7. cap. 52. prodigialiter recitauit, contigisse Hermotimo Clazomenio; cuius anima e corpore, ad libitum egrediebatur, & peruagatis longinquis regionibus, multisque auditis, iterum ingrediebatur, donec crematum ab inimicis, qui id animaduerterant, corpus, remeanti, veluti vagina ademptum fuit.

Hinc etiam conuincitur Platonis positio, si .n. aīa intellectiua humano corpori tantum assideret, ex ea vtique, & corpore humano nō coalesceret vnum per se, sed quicpiam aggregatū, ex rebus diuersi generis; perinde ac ex naui, & nauta. Hoc verò dicendum non est: tùm quia animæ, & corporis non esset vna operatio, cū non esset vnum esse. Tùm etiam, quia non esset homo, qui intelligat, ratiocinetur, contempletur, velit; sed aliquid aliud, forinsecus illi assistens: Quod quàm procul absit a vero, vel in se vnusquisque nostrum experitur: sicut enim quiuis hominum experitur se esse, qui videt, audit, olfacit, & omninò sentit, & non aliud quicquam ab eo seiunctum; sic etiam quilibet experitur, se esse qui intelligit, ratiocinatur, contemplatur, vult: & non aliud quicquam sibi adglutinatum.

Quid verò? neque corpus ab ipsa anima mouebitur per se, sed violenter: si enim ea cum corpore non facit vnum per se, nec sanè ipsi erit principium operandi per se. Id etiam sequitur, vt talis anima non sit in toto corpore, sed in quadam certa, ac determinata corporis parte: vt enim motor, & gubernator, haud oportet, vt in toto eo corpore, quod mouet, & moderatur, insideat; ita & anima, si assisteret tantum. Atqui, vt verè loquitur Aristoteles lib. 1. de Anima, tex. 93. *Ne imaginatione quidem fingi potest, quamnam corporis partem occupet intellectus.*

Adde, quod si aīa intellectrix non esset forma humani corporis, sed tantum se haberet in corpore, tanquam motor, qui se ipsum mouēs, pariter moueret corpus, iam non magis erit animatum humanum corpus, quàm fuerit lignea illa Veneris statua, vt eleganter arguit Stagirites lib. 1. de Anima, tex. 44. aduersus Democritum, quæ ita affabrè à Dædalo fertur fabricata, vt infuso in eius concauitates argento fusili, huc, atque illuc moueretur. Hæc sunt Aristotelis verba. *Quidam autem, & mouere animā dicunt corpus, in quo est, sicut ipsa mouetur. Vt Democritus, similiter dicens Philippo Comœdiarum magistro. Refert enim Dædalum mobilem fecisse ligneam Venerem, infundendo argentum fusile, &c.*

At verò Plato, haud opinatus est inconueniens, ex anima intellectiua, & humano corpore, conflari vnum quicpiam ex aggregatione. Cæterùm, hominem, haud esse hoc aggregatū; sed solam animam, quæ perinde humano corpore, vteretur, atque homo indumento. Quia ergo in homine anima intelligit, ratiocinatur, vult; ob id, cum omni proprietate, hominem dici intelligere, velle, ratiocinari, &c.

Hanc responsionem sic explodit S. Thomas lib. 2. contra Gent. cap. 57. In homine, præter intellectionem, in qua non communicat corpus, sunt aliæ operationes, communes animæ, & corporis; vt timere, irasci, gaudere, & omninò sentire. Quæ communes animæ, & corporis esse non possent, nisi ex hisce fieret vnum per se, ac simpliciter: secus enim anima, & corpus essent diuersa secundum esse: Ab ijs verò, quæ sunt diuersa secundum esse, nequit produci vna numero operatio, secundum quod egreditur ab agente. Cuius rei ea adhuc est ratio, quia cum actio sequatur formam, & virtutem; ea, quæ sunt diuersa secundum esse, atque adeò secundùm formas, & virtutes, nullo pacto possunt elicere vnam numero actionem. Cum itaque aliqua hominis operatio, ita est animæ, & corporis communis, vt vna eademque ab vtroque progrediatur, liquidò consequitur, hæc duo conuenire in vnico esse.

Ad quam tamen rationem, ex parte Platonis respondet S. Thomas, præfatas operationes esse quidem communes animę, & corporis; sed animæ quidem vt mouentis, corporis verò vt moti. Minimè verò esse inconueniens, mouentis, & moti, q̄uis sint diuersa secundū esse, vnā constitui operationē: quare haud concludi ex aīa, & corpore debere coalescere vnū per se.

Instat S. Doctor. Primò, quia anima sensitiua in sentiendo non se habet, vt agens, & mo-

mouens, sed veluti id, quo patiẽs, patitur a sensibilibus; nam *sensus, & sentire, in eo, quod est moueri aliquid, & pati accidit*. auctore Aristotele lib. 2. de Anima tex. 51. impossibile igitur est, prædictas operationes, esse animæ sensitiuæ, tanquã mouentis; corporis verò, tanquam moti. Præterea, quia iuxta hoc Platonis dogma, anima sensitiua haberet propriam quandam operationem: nam etsi motus sit communis actus mouentis, & moti, tamen alia operatio est, facere motum, alia, recipere motum. Indicio est, quod actio, & passio; agere, & pati, constituunt duo prædicamenta. Quare si anima sensitiua in sentiendo se haberet, vt agens, & corpus vt patiens, alia erit operatio animæ, & alia corporis. Quam quidem si anima sentiens haberet, posset vtique per se existere; & pariter esse immortalis.

Non defuerunt, qui Platonem, in ea fuisse opinione asseruerunt, quod is omnem animã, etiam sensitiuam, & brutorum animalium, existimarit incorruptibilem, ac immortalem: quo circa concederet, aiunt, animam sentientem, propriam obtinere operationem.

Veruntamen, isti vehementer hallucinantur, & conniuentibus oculis aspexerunt Platonem; qui solam animam rationis participem, constituit immortalem; aliàs verò ne animas quidem appellat; sed potius *animationes*. Quod equidem multis huius diuini auctoris eitatis ostenderem; ex Phædone, Alcibiade, Timæo, & sæpè alibi. Sat sit adduxisse Philoponum, virum in Platonicis rebus egregiè doctum: hic super 3. de Anima, tex. 6. *pro Platone*, inquit, *dici potest, quod solam rationalem, vocat animam, alias autem animationes, & ideò dicit, omnem animam immortalem*. Si itaque Plato nomine animæ intelligit solam rationalem, etiamsi propalam affirmasset, omnem animam esse immortalem, non proinde brutorum animas immortales sanxisset; nec vllas eis proprias dedisset actiones.

Argumenta, hucusque aduersus Platonem confecta, satis vtique vitium habent. Iret tamen hic fortasse obuiam, ac primò quidem, cũ obijcitur, motorem, non elargiri speciem mobili; duplicem, diceret esse motorem: hunc quidem applicatum tantum, qui rei intrinsecus non est: hunc verò intrinsecum, atque ita rei appropriatum, vt sit veluti quoddam illius complementum: quo pacto est intelligentia solis motrix; siquidem ob huiusmodi assistentiam, & appropriationem, cęlum dicitur *viuere*, vt habetur in primo de Cęlo, tex. 100. & in 2. eiusdem operis, tex. 63. dicitur *animatum*; quinimò in tex. 13. *Cœlum est animatum, & habet motus principium*. Eiusmodi igitur motor, & assistens, (talis foret anima intellectrix) eleuat mobile ad subliміorem gradum, & conditionem.

Præterea, non erit in eius facultate deserere mobile, egredi, ingredi ue corpus, cum volet; sed ei obligatur, donec ob corporis vitium, & corruptionem, ex eo depulsa, aliam subeat aleam. Argumenta verò posteriori loco constructa, supponunt, animam intellectiuam, & sensitiuam in homine esse vnam eandemque substantiam: quod Plato firmè negaret: diceretque, actiones, quæ sunt communes animæ, & corporis, vt timere, irasci, gaudere, & omnes sensationes, haud esse ab anima sentiente, & corpore, tamquam a duobus principijs, secundum esse diuersis: Etenim ille ex anima sensitiua, & humano corpore constituebat, vnum per se; cuius forent præfatæ actiones. Cui postea enti, ac per se vni, alligaretur anima intellectiua; non secus atque ex materia, & forma cęli, fit vnum compositum per se, cui postea assidet intelligentia: Et ex lignis, ac forma artificiali construitur nauis, cui præsidet nauta. Ex quo apparet, quod animæ sensitiuæ, nulla esset propria operatio; cum ea non vniretur corpori vti motor; sed vt vera forma.

Quæ Platonis sententia, sic aliquando Græcis arriserat, vt non modò toti Academiæ, & in Peripato Simplicio, Themistio, Philopono, (quidquid dicant alij) & compluribus alijs placuerit, sed quod magis mirandum est, aliqui etiam Sanctorum Patrum, in eam viderentur iuisse. De qua quidem re, adi Gregorium Nyssenum libro secundo suæ Philosophiæ, cap. 10. 11. & 12. de quo hæc omninò scribit Magister, Bannes in prima parte Sancti Thomæ, quæstione 76. artic. primo, dubio primo: *Et quod multò magis mirandum est, Nyssenus lib. 2. Phil. cap. 4. & 6. reprehendit Aristotelem, quod affirmauerit, animam intellectiuam, esse formam corporis: & postea tractans ipse de vnione animæ ad corpus, procedit multò magis Platonicè, quàm Aristotelicè*.

Immò verò, Origenes libro secundo Periarchon, capit. 8. eò, hac in parte processit, vt

illam etiam Platonis allegoriam de duabus confractis animarum alis, conetur interpretari, esse duas animæ facultates; quibus anima in Deum fertur, intelligendo, & amando, nempè intellectum, & Voluntatem.

Quod quidem, vt penitius capias, scito, quod Plato, cum sanxisset, animas intellectrices multò antiquiores esse corporibus, siue ex æternitate, seu verius initio rerum omnium, a præpotente Deo in Cęlo omnes simul conditas, astris aptatas, & certis, statisque temporum vicibus, ad diuersa corpora demitti; vt Disput. 3. vidimus: volens reddere causam, cur illæ in cęlo solutæ, ac liberæ existentes, vnirentur corporibus? Non vtique propter bonum animæ, cum talis anima sit Intellectiua; quæ in actione intelligendi, maximè in Platonis sententia, non indiget corpore. Quinimò vt loquitur etiã Aristoteles lib. 1. de anima, tex. 49. *melius est intellectui, non cum corpore esse, quemadmodum, & consuetum est dici, & multis placet.*

Huius, inquam descensus, & alligationis animæ ad corpus, causam Plato, cum reddere minimè posset, coactus fuit ad allegorias confugere: vnde ait, animas ob confractionem alarum, haud valentes Cęli conuexa conscendere, & verum intueri, in terras deuolui, & in corpora ingredi: poetico potius commento, quàm philosophica ratione persuasus; lubet ipsum, elegantissimè, vtinam & verè, his omninò in Prædro loquentem audire. *Regula Adrastria dea, hoc est, ineuitabilis nummis, hæc est: vt quæcumque anima Deum comitata aliquid verorum inspexerit, ea vsque ad circuitum alium,* (hunc ait esse Decem annorum millia) *sit indemnis: & si semper hoc facere queat, sit semper illæsa. Si verò impotens assequendi non inspexerit, & casu aliquo vsa, repletaque obliuione, & prauitate grauetur, grauata autem pennas confregerit, in terramque reciderit, tunc prohibet lex, hanc in prima generatione in aliquam brutalem ire naturam, sed iubet eam, quæ plurima viderit, in genituram uiri Philosophi, aut pulchritudinis cupidi, aut musici, atque amatoris. Eam verò quæ secundo loco, in regem legitimum, aut bellicosum virum, & imperatorium descendere. Tertiò, in gubernatorem Reipublicæ, aut reifamiliaris dispensatorem, vel quæstuarium. Quartò, in laboriosum gymnasticum, aut circa medellam, curamque corporis versaturum. Quintò, in eos, qui vates futuri sunt, & circa mysteria quædam. Sextò, in poetam, vel alium quemuis eorum, qui ante in imitatione versantur. Septimò, in artificem, vel agricolam. Octauò, in sophistam, & popularem. Nonò, in tyrannicum. In his autem omnibus, quicumque iustè vitam egerit, sortem postea nanciscitur meliorem: qui verò iniustè, deteriorem. In idem enim vnde profecta est cuiusque anima, annis decem millibus non reuertitur. Nam alas ante hoc spacium non recuperat, præter illius animam, qui philosophatus est sine dolo, vel vnà, cum sapientiæ studio pulchritudinem amauit:* hæc Plato. De quare nos alias.

Hæc, & si paulò prolixiora, eo consilio attuli, vt non modò, quod intendebam aperiretur, verùm, vt penitus etiã introspicias, quàm procul à Platonis sententia quidam aberrant, dum aiunt, Platonem in ea fuisse opinione, vt existimauerit, animam rationalem, non inesse homini, veluti assistentem, & mouentem solum; sed vt veram eius formam informantem. Quod vtinam sensisset, sed longè abfuit. Quomodo, obsecro, Plato animam intellectricem formam hominis informantem assereret, qui eam corpore fecit antiquiorem; initio mundi conditam, & astris aptatam: qui eam solam dixit esse hominem, & vti corpore, ceu indumento: qui ex ea, & corpore affirmauit, non coalescere vnum per se, sed solum secundum contactum virtutis: qui denique μετεμψύχωσιν transanimationem, vt vidimus, tam prodigiosè, tutatus est. Hæc profectò cum forma informante pugnant è regione, cum forma debeat esse simul, cum eo, cuius est forma: ex Aristotele 12. Metaphys. tex. 16. *quæ enim, vt ratio, simul sunt: cum enim sanus sit homo, tunc etiam sanitas est, & forma ænea sphæra simul atque ænea sphæra.* Sed hoc tetigisse satis, neque verò mihi est animus, cuiusuis dicta oppugnare. Hoc tandem affirmo, Platonis sententiam, non tam esse irrationabilem, quàm sit Auerrois figmentum.

SE-

SECTIO QVINTA.

Obuiam itur aduersariorum argumentis, initio Disputationis constructis.

VONIAM, vt auctor est Stagirites libro de Physica auscult.4.tex.31. *Tunc pulcherrimè vnumquodque demonstrabitur, cum & qua dubitantur, soluantur; & quæ videntur inesse loco, insint: Et amplius ipsa difficultatis, & earum, quæ circa ipsam dubitationum causa, manifesta erit:* merito atque optimo iure, tum demum eorum, quæ hucusque probauimus veritas, maximè elucescet, cum argumenta, & sophismata omnia, quibus, siue Aueroistica vanitas (vnitas dicere volebam) intellectus, siue animæ intellectricis assistētia struebatur, quod vidimus in Sectione prima huius Disput. pro virili confutauerimus. Tunc enim perfectè scire aliquid iudicamur, cum sublata, & absoluta fuerit omnis quæstio, vt idem Philosophus nos docuit lib.2. Poster. analyt.

Ad primum itaque argumentum, cum obijcitur: formam, quę dat esse rei, & informans dicitur, esse inseparabilem, à materia, quam informat; id generatim, & absolutè falsum esse, alio loco patefecimus. Est quidem inseparabilis ea Entelechia, quæ de potestate materiæ euocatur: quæ verò ex huius potentia non educitur, cuiusmodi est anima intellectrix, vt suo loco ostendimus; id peculiare sortitur, vt & sit Entelechia, verè humanum corpus informans, & ab eodem seiungi queat.

Textum verò 11. lib.2. de Aña, in argum. adductum, *quasdam autem animæ partes, nihil prohibet separari, propterea quia nullius corporis sunt actus*. variè interpretati sunt viri docti. Principio nulli dubium, quin Philosophus hic loquatur de parte intellectiua, seu intellectu. Cæterùm, cum gemino modo sumi, iam alias exposuimus: pro animæ intellectricis facultate; & pro ipsa anima intellectiua. Auctor in præsentia sermonem habet de intellectu, prout est animæ potentia; qua ratione de eodem aiebat, ne fingi quidem posse, quamnam corporis partem occupet intellectus. Hoc vtique modo intellectus nullius corporis actus est: non verò loquitur de parte animæ, & intellectu, vt est ipsa animæ intellectricis substantia: qua ratione informat corpus. Hæc est communis ferè eius loci interpretatio: adi Philoponum in hunc textum, & S. Thomã, tum etiam in prima parte quæst. 76. art.1. in responsione ad primũ: & in 2. contra Gent. cap. 69.

Vel alio pacto, cum Aristoteles, eo vsque docuisset, animam esse alteram essentialem corporis partem, ac Entelechiam, ne quispiã hinc arbitraretur sequi, omnem animam sic esse partem, vt ab altera omninò seiungi nequeat, solicitè subdit, *quasdã verò animæ partes, nihil prohibet separari, eò quòd nullius corporis sunt actus*. hoc est; quasdam partes animæ, in cõmuni sumptæ, cuiusmodi est pars, *illa animæ, qua & cognoscit anima, & sapit*, ex eodem auctore, libro tertio de Anima, tex.1. nihil prohibet separari. Quid ita? quia non eo modo est actus corporis, ac vegetatiua, & sensitiua; q̃ quia sunt e potestate materiæ extractæ, pendent a certis corporis qualitatibus, & dispositionibus. Hæc verò *nullius corporis est actus*, eo scilicet modo, vt a certis alicuius corporis qualitatibus, & dispositionibus dependeat: & ideò est separabilis. Hoc dicendi modo vsus est. Philosophus etiam in 12. primæ Philosophiæ tex.16. quo loci, cum dixisset, formam simul esse cum eo, cuius est forma, subdit, *in quibusdam nihil prohibet*, remanere, nimirum aliquam formam post, *sicut tale est anima, non omnis, sed intellectus*.

Sunt, qui aiunt, intellectum bifariam capi posse: nempè vt intellectus est, & vt pars animæ. Vt intellectus, est aliquid completum, nec respicit corpus, vt actus potentiã: vt verò pars animæ, est quicpiam incompletum, & respicit corpus, vt actus potentiam. Quam quidem distinctionem solidè ostendit Lagalla ex antiquis Peripateticis in lib. 2. de immortalitate animorum cap. 14. Iacta hac intellectus partitione, arbitrãtur cùm huic, tùm multis alijs difficultatibus satisfacere.

At cur Stagirites, vt in eodẽ argumento opponitur, ait, nondum esse manifestum, sit ne in corpore anima intellectrix, vt nauta in naui? Ea est causa, quia tametsi eousque propositum suum explicuerat, sed hoc tantum, & leuiter explicuerat; vt ipsemet eodem in loco, pleno ore fatetur; dum ait, τύπῳ μὲν οὖν ταύτῃ διωρίσθω, καὶ ὑπογεγράφθω περὶ ψυχῆς. hoc est, *summatim, seu simpliciter, itaque hoc pacto determinatum, descriptũque sit de anima*. (parum commodè, vt interea hoc te admoneam, translatum est, illud τύπῳ, figura: sic enim in latino codice legimus; *figura*

igitur sic determinatum, &c. τύπῳ, idem pollet, ac summatim, non exactè, vnde Perionius τύπῳ, vertit, *pingui Minerua*. Ita nos loquimur τύπῳ λέγειν, τύπῳ λαμβάνειν, τύπῳ ἀποδεικνύειν. summatim dicere, &c.) nondum autem exquisitè demonstrarat; quod inferius præstitit, maximè verò in altera animæ definitione, cum in textu 24. definiuit animam, esse *id, quo viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus primò*. Per quam quidem, vt Alberto Mag. in 2. de Animâ, tract. primo, cap. 5. Themistio, Philopono, & compluribus alijs placuit, demonstrat Philosophus a priori, anteriorem animæ definitionem: Demõstrat etiam, eam esse veram corporis formam, cum ait, esse id, quo operamur primò. Iccircò meritò in tex. 11. nondum, ait, esse manifestum &c. Exempla verò illa, eò solum spectant, vt proportionem, & comparationem formę, ad materiam patefaciant: ita, vt quod est figura, ad ceram; acies ad securim, visus ad oculum; hoc sit anima ad corpus; nihil verò præstant, seiungi forma a materia queat, necne: quare illa nihil ad fides. Quid si dicas, ea pollere in cæteris formis, quæ plurimæ sunt, nihil verò prohibere, quin in aliqua forma, vt est intellectrix non teneant?

Secundum argumentum, etsi Ioannes de Ianduno in 3. de Anima, quæst. 5. multis torquetur, facili tamẽ negotio depellitur, si dicas, subiectum figuræ hominis, nec materiam primam, nec animam, sed esse compositum ex vtraque: vt reliquorum omnium accidentium. Constat hoc ex Philosopho in Prædicamentis cap. de substantia, aiente, *Itaque reliqua omnia*, id est accidentia, *aut de subiectis primis substantijs dicuntur, aut in eis substantijs insunt*. Et S. Thom. cum sæpè alibi, tum verò in prima parte, quæst. 76. art. 6. Cuius rei ratio quoque in manu est; quia materia prima est in potentia ad omnes actus, ordine quodam: ita, vt quod inter actus est prior, hic priùs in ea inesse debeat. Actus verò ac forma substantialis est omnium actuum primus. Tum etiã, quia ex materia, & forma substantiali coalescit vnum per se; ex eadem verò, & quouis accidente, vnum per accidens. At fieri nequit, vt prius sit esse per accidens, quàm esse per se; sicuti fieri nequit, vt sit prius domus alba, quàm absolutè domus. Si itaque cuncta accidentia, vtique & figura hominis, in ipso hominis composito residet. Nec est, quod tantopere Iandunus, & alij, hic temerè crucientur. At quæ est, obsecro, hæc eorum consequentia? Compositum hominis est quantum, & extensum, ergo & anima quanta, & extensa: ita ne vero? colligant eadem consecutione, si valent: Compositum hominis est album; ergo, & anima est alba.

Dum verò adiungitur, ne apprehendi quidem posse, quì vnquam forma actuet subiectũ quantum, & extensum, quæ non ex accidenti saltem extendatur: occurrendum est, id optimè, & apprehendi, & cohærere: præsertim in anima rationali, quæ est tota in toto corpore, & in quauis parte tota. Quodsi complures Philosophi in ea versantur opinione, quod formæ etiam brutorum animantium perfectorum, vt Leonis, equi, &c. tametsi corporeę, sint tñ indiuisibiles, atque inextensæ, vt tradit S. Thomas in prima parte, quæst. 76. artic. 8. & in 2. contra Gent. cap. 72. Albert. Mag. libro primo de Anima, cap. vltim. & lib. 2. cap. 7. de qua re videndi sunt Ferrariensis, Caietan. & Bannes; quantò maiori cum ratione, id in anima intellectrice asfereris? quæ longè superioris ordinis, *solaque diuina est*? Dic ergo, ita in formis substantialibus contingerę, vt actuant subiecta quanta, absque eo, quod ipsæ sint quantæ. Præterea, vnumquodque recipitur ad modum recipientis: id est, accommodatur capacitati recipientis: at non est necesse, vt induat naturam, aut proprietates recipientis: vt aqua in vase recepta, æquatur vtique vasi, at nec naturam, nec proprietates eius induit: sic dicendum de anima humana respectu materiæ recipientis.

Quæ verò obijciuntur ex contrario motu animæ; eam nempè, simul quiescere, & moueri; quinimò etiam motibus contrarijs, si est forma; Dicendum primò, nullum esse inconueniens, idem simul moueri, & quiescere respectu diuersorum, cum mouetur per accidens. Ambulet quispiam existens in naui, quo quo versus: simul feratur in oppositum motu nauis: ille, contrarijs motibus mouetur, sed ex accidenti. Item, Cęli inferiores proprio motu ab occidente, ad orientem progrediuntur, ijdem ex accidenti, motu primi mobilis, ab ortu ad occasum raptantur. Sic non inconuenit, animam moueri simul, & quiescere per accidens, aut moueri contrarijs motibus. Responsio est communis: assignata a S. Thoma quæst. de Anima art. 10. in responsione ad 12. Et a Durand. in 4. dist. 10. quæst. 3.

Secundò dicimus, animam non dici moueri etiam

etiam per accidens, quotiescumque pars aliqua corporis mouetur; sed tunc solum, vbi totum corpus mouetur. Huius ratio assignatur a S.Thoma in primo sent.dist.37. quæst. 4. art. 1.quia, vt quispiam dicatur ex accidenti moueri, oportet, vt moueatur ad motũ illius, in quo est definitiuè. Iccircò idẽ S.Doctor in prima par.quæst.51.art.3.ad 3. Angelum, ait, dum assumit corpus, in quo est definitiuè, moueri per accidens ad motum illius corporis. Atqui anima rationis compos, non est definitiuè in aliqua corporis parte, cum ita in ea sit, vt insit quoque in reliquis. Propterea, quamuis aliqua corporis pars moueatur, modò totum quiescat, anima, nec ẽt ex accidente mouetur.

Ad tertium dicendum est, ex anima intellectiua, & materia fieri vnum per se: nam anima intellectus particeps, bifariam accipi post: Vno quidem modo secundum suam entitatem, & esse per se subsistens. Alio verò prout est pars, ac principium humani compositi. Si priori modo capiatur, procul dubio, est alterius ordinis a materia, & ei minimè proportionata, quemadmodum cæteræ substantiæ separatę, ac immateriales, (excepto transcendentali ordine, quo illa redditur indiuidua) nec hac ratione informat materiam, aut constituit vnum aliquod. Si autem altero modo sumatur, hoc ea pacto nec in genere, nec in specie vlla directè collocatur; cum in specie, & genere locum habeant, naturæ duntaxat completæ; anima verò hac ratione, sicut & materia prima, neutiquam est natura completa; sed pars, potius, & principium completi: nempè compositi, quod propriè ponitur in specie: ad quam ipsæ quoque partes reducuntur.

Hoc expressè docuit Stagirites, qui in Prædicamentis, capite de substantia, sub genere substantiæ, non nisi primas, & secundas substantias constituit: de forma autẽ, & materia nullã habuit mentionem, quia non continentur sub Categoria, nisi prout sunt principia substantiæ, & reductiuè. Hinc optimè S.Thomas 2, contra Gent.cap.69. substantia, inquit, intellectualis, & corpus, quæ seorsum existentia, essent diuersorum generum species, prout vniuntur, sunt vnius generis, vt principia. Vnde falsum quoque est effatum illud, formam, & materiam, esse sub eodem genere; cum vtraque sint principia, & partes speciei, & generis. Hoc ergo pacto anima intellectiua informat materiam, & illi in eo proportionatur: vt ex ea, & materia consurgat vnum per se: Ad hoc autem sufficit, & requiritur, vt alterum sit actus, alterũ potentia: sic in præsens contingit, anima intellectrix, est actus; materia, potentia: quare optimè ex hisce cohæret homo.

Nec oportet, vt si anima intellectrix, est cõiuncta corpori secundum suam substantiam, ceu vera forma, omnis quoque eius virtus, ac facultas sit affixa eidem corpori; aut cuipiam eius parti: vt in eodem argumento subijcitur; quia, etsi anima intellectiua est forma materiæ, nõ tamen in ipsa immergitur; sed inter omnes formas maximè supra materiam eleuatur. Quippè quò aliqua forma est perfectior, eò magis a materia eleuatur: vt alias exposuimus; ex quo fit, vt rationalis anima, sic est materiæ forma, vt in esse haud dependeat a materia. Et sicut non dependet in esse, ita habet aliquam operationem, quæ non dependet a corpore: habebit ergo & aliquam facultatem, actionis illius productricem, quæ nec vllius corporis actus, nec vlli parti affixa sit: talis est intellectus, & Voluntas. Hinc Philosophus in 3. de Anima, intellectum ostendit inorganicum, & nulli corporeo instrumento alligatum. Quamquam illud ẽt dici potest, magnũ esse discrimen inter animam intellectricem, & eius potentias, atq; actus. Quæcumque enim potentiæ, & operationes, nequeunt quicquam informare, nisi inhærendo, cum vtraque sint accidentia. Et animæ intellectiuæ potentiæ, & operationes, quia sunt accidentia spiritualia, corpori inhærere haud possunt. Anima verò informat materiam, non inhærendo; sed per omnes eius partes intimè sese insinuando, easque animando: quare isthæc informat, non autem illæ.

Hinc solutum quoque manet quartum argumentum, vt enim falsum est, formam, & materiam, eodem genere pressè, proprièque cõtineri, sic est veritati consentaneum, animam intellectricem, qua est actus substantialis, qua compositionis principium, qua altera pars essentialis compositi, reduci ad idem omninò genus; nempè substantiæ, ad quod eius quoque potentia reducitur, hoc est, materia prima. Sic ambæ, qua vniuntur, sunt vnius generis, & speciei, vt principia. Quo pacto anima est proportionata materiæ, & eam optimè terminat, velut eius *perfectihabia*: Neque hoc pacto distat in infinitum a corpore. Vbi id quoque addi debet; cum nimirum, corpus humanum, ob natiui tẽperamenti bonitatem, & organorum excellentiam,

tiam, cuncta cæterorum animantium corpora longo interuallo post se relinquat; congruit, mirabili rerum ordini, animam intellectiuam, quæ est infima inter substãtias intellectus participes, vniri corpori humano, quod cætera corpora antecelleret: vt tandem iuxta D. Dionysij effatum, in capite 7. de diuinis nomin. *supremum infimi, attingeret infimum supremi.*

Ad quintum, priusquàm respondeatur, scito, magnum esse inter scholasticos dissidium. Num anima intellectiua, dum est in corpore subsistat, non solum vt quo, verùm etiam vt quod. Quaquidem in re Caietan. in prima parte S. Thomæ quæst. 75. artic. 6. & quæst. 90. art. 2. contendit, humanam animam, dum etiam est in corpore, non modo subsistere, vt quo, sed etiam vt quod. Et Domin. Soto in 1. Physic. quæst. 3. in secũdo argumento, hoc pro comperto præsternit. Quinimò multi, hoc discrimen inter rationalem animam, & animas cæterorum animantium assignauerunt: quòd hæ subsistunt tantummodo vt quo, per subsistentiam totius, iccircò corrupto toto, eæ quoque euanescunt: Humana autem anima subsistit, vt quod: & per huius potius subsistentiam subsistit totum: quo fit, vt hoc dissoluto, illa superstes, & incolumis maneat extra corpus. Alij ex opposito autumant, animam rationis participem, dum est corpori coniuncta, haud subsistere vt quod, sed vt quo tantum: nec terminari proptio termino, sed termino ipsius compositi. Huius controuersiæ determinationem, vide, si lubet, apud Bannes super 1. par. S. Thomæ quæst. 75. art. 6. dub. 4. qui adhæsit posteriori parti.

Hoc adnotato, ad argumentum, iuxta priorem sententiam, dicendum est, subsistens esse duplex: aliud completum, cuiusmodi sunt supposita materialia, & formę etiam separatæ, seu intelligentiæ: aliud incompletum, semipersona, & quod suaptè naturà importat ordinem ad aliud. Quod priori modo subsistit, nequit cum aliquo, ita componi, vt ex ijs coalescat vnum per se: quæ verò secundo modo subsistũt, benè possunt cum alijs componi, & facere vnũ per se; talis est anima intellectiua. Qui verò posteriorem amplectuntur opinionem, aiunt, animam intellectricem, dum est in corpore, nõ nisi vt quo subsistere: cum verò ab eo fuerit abiuncta, alium subsistendi modum sortiri, nempè vt quod, ad instar cæterarum intellectualiũ naturarum. Ad probationem verò argumenti, cum dicitur, anima habet operationem, cui non commiscetur actio corporalis, ergo subsistit vt quod, neganda est consecutio: satis enim est, vt anima huiusmodi operationem edere queat, quòd haud sit materialis, nec omninò addicta materiæ; ex eius ve potestate educta: vt re ipsa est. Nec reputari debet inconueniens, animam alio modo subsistere cum est in corpore, alio verò cum est ab eo seiuncta, vt in eodem argumento reputabatur. Immò verò mirum esset, si eodem modo vtrobique subsisteret. Hic ea materiæ crassitudini iuncta, ibi ab omni concretione materiali abiuncta est, hic altera compositi pars, ibi per se totũ subsistit: hic corporis compedibus alligata, plerumque paret, ibi soluta ac libera dominatur: mirare, si ea in hac mortali, & caduca vita, alio pacto subsistat, atque in illa, vbi sempiterno æuo est fruitura?

Solutio sexti argumenti in hoc posita est, quod anima intellectrix, quamuis in se haud sit corporea, nihilominus virtute, eminenterque cõtinet esse corporeum; vt ternarius dualitatem; cum in homine vna anima intellectrix compleat omnes formarum gradus: optimè potis est, elargiri materiæ, id, quod vi continet, licet ipsa formaliter non sit corporea: quemadmodum sol causat calorem, quem non nisi virtute, & eminenter habet. Neque idem iudiciũ ferendum est, de anima rationali, atque albedine respectu caloris; cum hæc nec formaliter, nec virtute contineat calorem. Ad illud verò quod ibi adiungitur; forma, & materia, fateor, feruntur inuicem relatione transcendentali. At cum subiungitur, relatiua transcendentalia eius esse naturæ, vt alterum, quoad suum esse ab altero pendeat, (& anima rationalis a materia pendere nequit) id gemino modo intelligi potest: vel ita, vt pendeat tamquã ab eo, a quo capiat esse, & sine quo existere minimè queat: vel sic, vt pendeat quasi a termino; hoc est, vt habeat suum esse cum ordine ad illud. Alij, idem alio pacto proferunt, relatiua transcendentalia, habere suum esse intrinsecè quidem ab ordine transcendentali, extrinsecè verò a termino. Anima ergo intellectrix, pendet quidem a corpore, & materia, quam informat, non quidem tamquam ab eo, a quo esse accipiat, sed quasi a termino, quòd anima per habitudinem ad corpus, essentialiter cùm indiuiduatur, tùm definiatur.

Quod si obijcias, ex vero quidem affirmari,

ri, quæ sunt superioris ordinis, continere ea, quæ sunt ordinis inferioris, quandocumque ea constituuntur ejusdem rationis, ac generis: ita in numeris, & figuris, quod deinceps est, continet id, quod est prius: vt ternarius dualitatē, & figura quadrangularis trigonum. Secus verò obtingit in anima intellectrice, ac cæteris animabus, quæ sunt in homine prius: Siquidem anima intellectiua, genere & toto ordine diffidet a sensitiua, & vegetatiua, vtpote materiæ expers, ac immortalis a formis materialibus, & caducis. Quamobrem fieri nequit, vt illa hasce an virtute, an vllo alio pacto contineat. Quid? quia homo est quiddam perfectius, quàm formica, ob id continere, & præstare poterit quicquid ea continet, & præstat? Immò eadem ratione concluderes, etiam intelligentias posse dare cuipiam esse corporeum, vegetatiuum, sensitiuum; quia eæ quoque longè superioris ordinis sunt, quàm corporeum, vegetatiuum, ac sensitiuum. Quare &c.

Hæc nos omninò admonent, vt paulo pressius edisseramus, num in homine sit vlla alia forma substantialis, tota sua substantia distincta ab anima intellectiua, a qua quidem in homine proueniat esse corporeum, vegetatiuum, & sensitiuum? an verò vna duntaxat forma rationalis hæc omnia compleat? Tum si sola est, quonam pacto ea immaterialis, ac incorporea, res corporeas, ac materiales, nempè gradum vegetatiuum, & sensitiuum continere queat?

Quod attinet ad prius, si sermo sit de mente sententiaque Philosophi, scio aliquos, benè in Peripato meritos, existimasse; quod Stagirites re ipsa tenuerit, animam intellectus participē, quam lubens mentem, & intellectum appellitat, esse in homine aliam substantiam ab anima sensitiua: ita, vt anima humana, ex corruptibili, & incorruptibili, quasi e duabus partibus, re & tota essentia inter sese distinctis exsurgat: quarum altera sit sensitiua, altera intellectrix. Illa concurrat, vt potentia respectu huius, hæc veluti actus. Atque sicuti ex actu, & potentia coalescit vnum aliquod, sic ex hisce formis conflari vnam hominis animā. Exemplum adhiberi potest de actu entitatiuo in materia prima, qui cum actu formali conficit vnū per se.

De hac re lege Simplicium, maximè in Cōment. 1. libri tertij de Anima, in illa verba, *De parte autem animæ, qua & cognoscit anima, & sapit*, & in lib. 2. tex. 21. Philoponum in 3. de Anima tex. 33. Themistiū, qui in eod. lib. id ipsum passim asserere videtur. Quò etiam iuit Theodoretus, qui lib. 5. de Græcor. affect. hæc omninò scribit: *His autem prorsus contraria ipsi Pythagoræ, ac Platoni visa sunt: intellectum enim diuinam esse partem affirmarunt; cum quibus sensit, & Nicomachi filius Aristoteles: tametsi corruptibilem animam esse dixerit: aliud enim esse intellectum ab ipsa anima opinatus est*. Audi etiam S. Tho. qui hoc ab Stagirite indeterminatū, ait, fuisse relictū: in opusc. de Vnitate intellectus, cap. 1. hæc scribit: *Quod verò tertiò obijcitur, quod sequeretur, sensitiuum, & vegetatiuum esse ab extrinseco, non est ad propositum. Iam enim patet ex verbis Aristotelis, quod ipse hoc indeterminatum reliquit: Vtrum intellectus differat ab alijs partibus animæ, subiecto, & loco, vt Plato dixit, vel ratione tantum. Si verò detur, quod sint idem subiecto, sicut verius est &c.* Quæquidem contemplatio, si ad aures Stagiritæ iudicatur; tunc eum, in Platonis sententiā de immortalitate, & antegressione animorum, vel pedibus iuisse omninò fatendum est. Hoc fortasse discrimine, quod ille in vna certa ac determinata corporis parte, nempè in capite τὸ ἡγεμονικόν, seu intellectricem animam collocabat, hic nusquam determinatè, sed quasi præcedentium complementum: Atqui hæc, vel indicasse sat.

Cæterùm hæc doctrina affatim falsa est; cū S. Doctor in prima parte, quæst. 76. artic. 3. & lib. 2. contra Gent. cap. 58. & sæpè alibi multis ostendat, nullo pacto in vno homine esse plures animas, re & substantia differentes, sed vnā duntaxat, & eam quidem intellectiuam. Quæquidem veritas non modò a SS. Patribus nusquam non defensatur, vt à S. August. lib. 10. super Genes. ad litt. cap. 12. & lib. de qualitate animæ cap. 33. Damascen. lib. 2. Orthodoxæ fidei cap. 12. Greg. Nyssen. lib. de creatione hominis, cap. 15. & alijs: sed insinuatur quoque a sacris Concilijs, quæ refert Magist. Bannes in prima parte S. Thomæ, quæst. 76. art. 3. dub. 1. Quanquam autem in huius confirmationem multa afferre possemus; interea hoc adduxisse satis, quia frequenti experientia erudimur, vnam animæ operationem, validius intensam, præpedire aliam: vt cum quispiam vehementer contemplationi intentus, haud aspicit amicum prætereuntem, aut etiam compellantem: testatur Archimedis contemplatio. Et versa vice dolor corporis, affatim impedit operationem intellectus. Quæ quidem neutiquam obuenirent, nisi principium earum operationum, esset secundum essentiam vnum, & idem.

Quæ

Quæ cum ita ſint, facili negotio comprehendes, quo etiam pacto anima intellectrix poteſtate, & eminenter contineat vegetatiuam, & ſenſitiuam, ſicut anima ſentiens eminenter cōtinet vegetatricem. Nam ſpecies, & formæ rerum in vniuerſum differunt ſecundùm perfectius, & minus perfectum: quippè videmus, quę anima prædita ſunt, præſtare inanimatis: & animalia, plantis: & homines, cæteris animantibus: quod in cauſa eſt, cur Ariſtot. 8. Metaphyſic. tex. 10. aſſimilet ſpecies rerum numeris, qui ſpecie diſcriminantur ſecundum additionem, vel ſubtractionem vnitatis. Et in lib. 2. de Anima, tex. 31. diuerſas animas comparauit diuerſis figurarum ſpeciebus, in quarum vna continetur alia, vt in quadrato quidem triangulus eſt. *Ergo ſicut ſuperficies, quæ habet figuram pentagonam, non per aliam figuram eſt tetragona, & per aliam pentagona, (quia ſuperflueret figura tetragona, ex quo in pentagona continetur) ita nec per aliam animam ſortes eſt homo, & per aliam animal, ſed per vnam, & eandem*, inquit S. Thomas in prima parte quæſt. 76. art. 3. iam adducto.

At Anima, inquies, intellectrix, non eſt eiuſdem rationis, cum ſenſitiua. Dictum eſt, animam bifariam ſumi; ſecundum entitatem, ſuntque ſubſtantiam: tum prout vnà cum materia concurrit veluti principium, ex quibus coaleſcit vnum per ſe, nempè homo: hoc pacto eſt eiuſdem rationis cum ſenſitiua, quantum attinet, quod vtraque eſt forma. Ex quo etiam liquet, cur intelligentiæ nequeant, cuipiam elargiri an eſſe corporeum, an ſenſitiuum; quia non concurrunt, vt principium, & altera pars ad componendum vnum aliquod per ſe: quāuis in ijs inſint perfectiones rerum corporearū. Quippè, *quæ ſunt ſparſa in inferioribus, adunantur in ſuperioribus*. Eodem pacto dicendum eſt, de homine reſpectu formicæ.

Poſtremò, neque hoc ignorabis, contineri quicpiam virtute, & eminenter in alio, gemino modo contingere: Vno quidem, vt in cauſa effectiua; alio, vt in cauſa formali. Priori modo Sol continet calorem: poſteriori verò anima intellectrix, continet vegetatiuam, & ſenſitiuam. Idcircò Sol non dicitur formaliter calidus: ſed ſolum eminenter. Anima autem intellectiua etiam formaliter eſt ſenſitiua, & vegetatiua. De qua quidem re vide Magiſt. Bannes in prima parte S. Thomæ loco quem dixi: nec ego hic plura.

Ad ſeptimum, Materia prima eſt in potentia naturali ad eas formas, quæ de eius potentia educuntur: eſt etiam ad eas, ad quas ipſa, ita naturalium diſpoſitionum apparatu inſtruitur, ac preparatur, vt in ea, diſpoſita ac præparata, omninò forma ſit infundenda. Anima intellectiua, etſi non educitur de ſinu gremioque materiæ, nihilominus materia, ita virtute ſeminis, ab homine deciſi vltimò diſponitur, vt in eam anima intellectrix infundatur omninò neceſſe ſit. Ita, vt quemadmodum materia vltimatè inſtructa, & diſpoſita ad formam V. g. Leonis, neceſſariò ex eius potentia extrahitur forma Leonis; ſic perfectè præparata ad hominis formam, neceſſariò in ea recipitur anima rationalis, deforis adueniens. Atque adeò materia prima, ratione præuiarum, vltimarumque diſpoſitionum, verè eſt in potentia naturali etiam ad animam intellectiuam. Cum verò annectitur, humanam animam, non eſſe veram formam, quia non eſt finis generationis hominis. Immò verò Ariſtoteles in 2. de generatione animal. cap. 3. conceptis verbis eam, appellat finē generationis humanæ.

Quippè cùm eo loci aſſeruiſſet, *Animam ſenſualem, qua animal eſt, tempore procedente recipi, & rationalem, qua homo*, (in græco codice haud ſunt hæc verba. *Et rationalem, qua homo*. Sed non immeritò ſunt interſerenda) *certum eſt. Non enim ſimul & animal fit, & homo: nec animal, & equus*, ſubnectit. *Finis enim poſtica contingit, proprium autem, eſt finis cuiuſcumque generationis; quamobrem de mente etiam dicendum*. In quibus quidem verbis omninò ſubintelligi debet, mentem, eſſe finem generationis hominis: quod liquidò conſpicies, ſi hoc Ariſtotelis Enthymema. (proprium eſt finis cuiuſcumque generationis, ergo de mente etiam eſt dicendum) ſoluas in integrum ſyllogiſmum: erit vtique. Quia finis eſt proprium cuiuſcumque generationis, dicimus de illo; Atqui mens eſt etiam finis generationis hominis, ergo de mente etiam eſt dicendum. Enimuerò, niſi minorem hanc ſubintelligas, abſurda planè fuerit Stagiritæ illatio. *Ergo de mente etiā erit dicendum*, de qua quidem interpretatione, vide quæ diximus in Diſputatione 2. ſect. 4.

At finis, inquis, ſicut & forma, eſt natura: Anima verò intellectrix, non eſt natura, vt probat Ariſtoteles in primo de partibus animal. cap. 1. Recolenda eſt animæ rationalis partitio, videlicet ſecundum ſuam entitatem, & quà eſt altera pars compoſiti naturalis: illo modo haud eſt natura, hoc maximè eſt. Et hac ratione

tione eius consideratio pertinet ad philosophum naturalē. Quid verò? non ne homo per animam rationalem se mouet? quippè in eo præter hanc, nulla est alia. Atqui id, quo se animalia mouent, ecquid aliud est, quàm natura? natura .n. est principium motus. Tùm præterea, ex anima intellectrice, & materia coalescit vnum compositum physicum, homo, qui physicæ contemplationi subditur: compertum actum est, eiusdem scientiæ esse considerare totum, ac partes. Cùm itaque Physicus contemplerur hominem, & eius affectiones; contemplabitur, etiam animam intellectricem, eàque hæc erit natura. Aristoteles verò dum mentem ait, non esse naturam; loquitur de anima secundum suam entitatem. Sunt qui dicunt eū loqui de mente, & intellectu, prout est quædam animæ intellectiuæ facultas, & inorganica.

Ad octauum, animam esse vnitam cum corpore, formaliter nec est accidens, nec substantia: sed modus quidam substantiæ, qui non incommodè desinere potest, illæsa incolumique animæ substantia. Aliqui adhibent exemplū, guttæ aquæ, quæ seorsim existens, est quoddā singulare, ac indiuiduum: cum alteri aquæ vnitur, desinit indiuidui rationem habere, exuitq; modum illum, ex quo quidem principium indiuiduationis sortiebatur. Ita dicendum, de anima rationali. Cæterùm, vt hoc penitius capiatur, obseruandum est, vnionem animæ cū corpore, trifariam posse cōsiderari. Pro actione, qua anima vnitur corpori: Pro relatione, quæ ex materia, & forma vnitis, inter eas ipsas resultat. Et denique, pro huius relationis fundamento, quod nihil est aliud, quàm ipsa materiæ, & formæ causalitas: quæ in hoc posita est, vt forma communicet seipsam materiæ, actuando, perficiendoque illam; materia verò vt substernatur, vicissimque recipiat, foueatque formam. Vnio primo, & secundo modo, reuera sunt accidentia: Ex hoc tamen non sequitur, animam vniri corpori accidentaliter, quia vnio ex accidente, non spectatur ex eo, quod actio vniendi, aut relatio sint accidentia; sed ex eo, quod vnibilia non possint ita vniri, vt constituant vnum per se, vt videre licet in candore, & pariete. Ex anima verò rationali, & corpore, conflatur vnum per se, vt toties dictum est; Vnio verò tertio pacto, est ille modus, quem quidem anima, cum a corpore separatur, deperdit, sed non icircò deperdit aliquid ex sua substantia, cum illud esse vnitam, non sit eius substantia.

Ad nonum, intellectus est facultas, quæ totā corporis capacitatem excedit, nec vlli corporeo organo, alligatur, vt dicitur in 3. de Anima; quocirca, si pressè ac propriè loquamur, in nulla corporis parte residet, ob id Aristoteles, loco, in argumento allato, *ne fingi quidem*, ait, *posse, quamnam corporis partem occupet intellectus*. Solet autem speciali quadam ratione attribui capiti: non quia ibi determinatè insideat; sed quia in cerebro sunt interiores sensus, & phantasmata, quæ ei, ad sua munia obeunda deseruiunt: iccircò peculiari quodam modo esse censetur in capite. Nulla itaque est consecutio illa; Si anima esset forma, quæ corpus humanum actuaret, ergo intellectus esset in manu, aut in pede.

At insurget fortasse quispiam, tota anima intellectrix est in manu: modò illa sit in toto corpore, & tota in quauis eius parte. Totus intellectus est immediatè in anima, ergo totus intellectus erit in manu, atque adeò manus planè, ac plenè intelligit.

Nulla est hæc vltima consequentia: Quippè fac, intellectum esse in manu, aut in quauis alia corporis parte, ea ratione, qua ibi reperitur anima intellectiua, in qua immediatè subsidet; hinc neutiquam sequitur manum, aut aliam hominis partem intelligere; cum actiones sint suppositorum: quàobrem suppositum, homo, dicetur intelligere, non hæc, aut illa eius pars.

Verùm, vt penitius appareat, quonam pacto anima, tota reperiatur in toto corpore, & tota in qualibet eius parte, animaduertendum est; totum, quod ad prçsens institutum attinet, sumi tripliciter: tot enim modis dicuntur, & partes, ad quarum habitudinem appellatur totum. Primò enim modo dicitur totum essentiale, & est id, qđ partibus essentialibus, seu physicis, vt materia, & forma; seu metaphysicis, vt genere, & differentia constat. Secundò, totum potētiale, seu totum potestate, ac virtute: quod videlicet multas vires, ac potentias continet; quasquidem non semel Aristoteles in libris de Anima nuncupat partes. Tertiò, totum integrale, seu quantum, vt tota superficies, linea, & omninò corpus.

Si itaque loquamur de totalitate primo modo, nempè essentiali, nulla anima est diuisibilis cum corpore, sed est tota in toto corpore, & tota in qualibet eius parte. Hoc dictum illustrat

S.Tho-

S. Thomas quæst. de Anima art. 10. ad 18. eiusmodi exemplo: quod sicut Angelus est in toto loco, vt non possit dici, pars est in hac parte, pars in illa, sed in qualibet est totus; ita anima est in corpore; differenter tamen, quia Angelus non informat: anima verò informat corpus in quo est. Et ratione quoque constat. Et quidem, quod anima sit in toto corpore; ex eo apparet, quia toti elargitur viuere, ac esse; quod verò tota, hac ratione sit in quauis corporis parte, etiam constat, quia in qualibet parte reperitur vera, integraque essentia animæ. Immò verò hoc ipsum vides in albedine: *Si .n. fiat mentio de totalitate speciei, & essentiæ, tota albedo est in qualibet superficiei parte.* Inquit S. Doctor in prima parte, quæst. 76. art. 8.

Si verò loquamur de totalitate virtutis, nulla anima est indiuisibilis, nec tota in qualibet corporis parte, sed habet pro diuersitate corporis, etiam diuersitatem operationum, & potētiarum. Itaque anima, exempli gratia, secundū aspectum, in oculis; secundum auditum, in auribus; secundum phantasiam, in cerebro insidet. Quodquidem assertum ea potissimùm ratione manifestum fit, quia potentiæ animæ, ex propria natura, & essentia, sunt propter operationem, eòque haud sunt ponendę, vbi nunquam possunt habere operationem.

Postremò, si sermo sit de totalitate integrali, anima rationalis nullo pacto est diuisibilis extensaque: nec illi vnquam huiusmodi diuisibilitas, an per se, an ex accidente conuenire potest: quapropter ea, secundum hanc totalitatem est in qualibet corporis parte. Hoc non competit formis accidentalibus: nam albedo ad diuisionem subiecti, cui inhæret, diuiditur per accidens. Neque etiam animabus animalium imperfectorum, vt lacertæ, quæ etiā sunt diuisibiles. Quod verò de anima intellectrice asserimus, ita ostendunt viri docti. Si anima intellectiua, quam statuimus esse verā hominis formam, esset diuisibilis, & extensa ad partes humani corporis, abscisa v.g. manu, vel manet ibi pars animæ, vel non. Quod maneat, dici nequit, quia tunc manus abscisa viueret. Neque dici potest animam, quæ erat in manu, desinere esse; quia tunc foret corruptibilis, (idem enim est iudicium de toto, ac partibus:) quod quam maximè abest a veritate: Neque etiam anima, quæ erat in manu, potest retrahi ad alias partes, cum huiusmodi regressio dicat motum localem, qui formis non conuenit, nisi per accidens, ratione corporis: sed tunc nulla pars corporis retrahitur, ergo nec ipsa anima.

Ex his habes qua totalitate, & quomodo anima intellectiua sit tota in toto corpore, & tota in qualibet eius parte: & cur manus, vel alia corporis pars, haud dicitur intelligere: sed nūc prosequamur argument. solutionem, itaque:

Ad decimum, anima intellectiua, etsi sit vera humani corporis forma, quia tamen non est immersa materiæ, nec ab ea omninò comprehensa, sortita est operationem, scilicet intellectionem, cui non communicat actio corporalis: per hanc cognoscit vniuersalia. Quamuis itaque cæteræ formę nequeant, quicquam absque sua materia recipere, peculiare tamen est animæ intellectrici, edere aliquam actionē, absque concursu materiæ, vt alias fusè exposuimus. Quod denique Philosophus in 3. de Anima vocet intellectum, corpori impermixtū, ab eoque separatum, & simplicem; nihil officit: loquitur de potentia intellectiua, non de animæ substantia. Sed de his attributis, multa diximus in Disputatione 6. sect. 2.

Hæc ex Aristotelis, verę que Philosophiæ principijs, pro animæ intellectiuæ informatione dixisse satis. Nunc illud admoneo, ex fide quoque Catholica tenendum esse, humanas animas, esse veras, ac informantes hominum formas, & ad eorum numerum multiplicatas. Ita decreuit Concil. Viennense sub Clemen. V. cuius definitio iacet in Clementina vnica de summa Trinitate, vbi habetur. Doctrinam omnem, seu positionem temerè asserentem, aut vertentem in dubium, quod substantia animæ rationalis, seu intellectiuæ, verè ac per se humani corporis non sit forma, velut erroneam, & veritati Catholicæ inimicam, prædicto Sacro Concilio approbante, reprobamus; definientes, quod quisquis deinceps asserere, seu tenere pertinaciter præsumpserit, quod anima rationalis, seu intellectiua, non sit forma corporis humani per se, & essentialiter, tanquam hæreticus sit censendus. Deinde hoc idem sanxit Concil. Lateranense sub Leone X. sess. 8. damnamus, inquit Sac. Concil. & reprobamus omnes asserentes, animam intellectiuam mortalem esse, aut vnicam in cunctis hominibus, & hæc in dubium vertentes; Cum illa non solum verè, per se, & essentialiter humani corporis forma existat, verùm ēt immortalis, & pro corporum, quibus infunditur, multitudine singulariter multiplicabilis, & multiplicata, & multiplicanda sit.

Finis Disp. Quartæ.

DI-

DISPVTATIO QVINTA

DE IMMORTALITATE PRINCIPII INTELLECTIVI, seu de Anima rationali, ex auctoritatibus Aristotelis.

INTRODVCTIO.

Variæ auctorum opiniones exponuntur, quid in hoc quæsito Philosophus senserit.

IN hac celebri, diuque iam agitata difficultate, omnes auctorum sententiæ, quicunque hoc argumentum attigerũt; ad tres sectas commodè reducuntur. Sunt enim qui volunt, Philosophum, absque vlla hæsitatione, animum nostrum, caducum, mortalem, ac dissolubilem, sicuti formas cęterorum animantium, rationis expertium, censuisse. Ita Aristoxenes, & Dicęarchus ipsiusmet Stagiritæ auditores, vt auctor est Mirandulanus lib. 4. Examinis cap. 1. Et Plutarchus lib. 5. de placitis philosophorũ cap. 1. quo loci, de Diuinatione per somnum loquens, hæc habet. *Aristoteles etiam, & Dicæarchus somnia quoque ad animi concitationem retulerunt: immortalem enim non existimantes animam, sed diuini alicuius participem, &c.* Ex quibus verbis, Plutarchi etiam mentem, de mente, sententiaque Aristotelis, habes: Eidem adhæsit Andronicus Rhodius, primus librorum Aristotelis, & Peripateticæ disciplinæ instaurator.

Quam deinde opinionem; post Philosophi obitum annis circiter quingentis, mordicus amplexatus est Alexander Aphrodisiensis, vir tanti nominis, & auctoritatis, vt eo tempore nemo existimaretur Peripateticus, qui non idem esset Alexandræus; vt inter alios testatur Auerroes in 3. de Anima, Commen. 14. Et tantum, sibi auctoritatis in Peripato comparauit, vt Seueri, & Antonini testimonio (his quippè regnantibus vixit) ἐξηγητής, expositor, seu interpres fuerit cognominatus, vt ipsemèt in libello de fato testatũ reliquit. Aliqui eum excusant, sed immeritò, vt ipsum accuratè legenti liquet.

Iuit postea in Alexandri sententiam Galenus, cùm alijs in locis, tùm maximè in Historia philosophica, & in lib. de mutua consecutione animi morum, & corporei temperamenti; vbi intelligere nequit, quare cicuta, & aconitum interimant hominem, animamque expellant e corpore si illa est immortalis, ac impassibilis?

Quinimmò Iustinus martyr, ac Philosoph. in oratione sua Parænetica. *Platonem,* inquit, *non tam dicere, quàm clamitare, animam omnem immortalem, Aristotelem autem huic affixisse mortalitatem, cum eam nominet ἐντελέχειαν,* Gregor. Nazianz. Disput. contra Eunemium acriter carpit Stagiritē, quòd animæ nostræ immortalitatē sustulerit. Theodor. in lib. de curandis Græcorum affectionibus serm. 5. *Immortalitatis animarum nostrarum crebra fit mentio apud Platonem, quam tamen Aristoteles nunquam satis concoxit.* Greg. Nyssen. lib. 2. suæ Philosoph. cap. 4. & 6. scribit Arist. aĩam humanã

existimasse mortalem, quia putauerit, illam esse qualitatem: Sed optimè Angelicus Doctor secundo contra Gent. cap. 79. ait, hoc imponi Philosopho, cum ille animam omnem substantiam esse, pleno ore vbique clamitet, nedum affirmet; & Augustinus libro 22. de Ciuit. cap. 2. dicit, Aristotelem asseruisse animā esse quintum corpus; Platonem verò nullum; de quo tamen, vide Magist. Bannes super primam partem S. Thomæ, quæst. 75. art. 1.

Et oīnò apud veteres Ecclesiæ Patres, hoc nomine malè audiuit noster Philosophus, vt scribit Dandinus super tertium de Anima Digressione tertia, quasi animorum mortalitatis assertor; Cajetan etiam super 3. de Anima, capit. 2. tenuit, Aristotelem humanam animam censuisse mortalem, vbi etiam Doct. Angelici rationes, ac interpretamenta, ad textum Philosophi data, diluere, ac eneruare, quamuis incassum, enititur. Huc deinde præcipites iuere Pomponatius; Simon Portius; Iulius Castellanus, & huiusmodi classis, alij; quodque vehementius dolendum est, hac nostra tempestate, fędam, ac procellosam tempestatem, in audientium animis, præter omne æquum excitāt, nescio qui, quos quidem; *sed motos præstat componere fluctus*.

Secunda secta eorum est, qui Philosophi mentem, hac in parte dubiam, & ancipitem fuisse existimant: ita, vt non magis ille animæ mortalitati, quàm immortalitati videatur fauere. Enimuerò nunc quidem ad huius immortalitatem; interdum verò, vt res ipsa, & quod tractabat argumentum poscere videbatur, ad eiusdem deflexit interitum; quò fit aiunt, vt ex eius principijs, diuersa, atque contraria elician tur: quòd ex quibusdam anima rationis cōpos planè morti subiaceat, ex alijs verò, eadem ab omni corruptione immunis vindicetur. In hac sententia fuit Scotus in 4. sentent. distinct. 43. quæstione 2. quamuis quolibeto 12. aliò videatur flecti. Heruæus in primo sentent. distinct. 1. quæst. 1. & in quolibeto 1. quæst. 11. Augustinus Suessanus in suo aduersus Pomponatium libro, cap. 1. vanitatis arguit Pomponatium, quòd de animæ immortalitate quæstionem ex mente, sententiaque Aristotelis, tractaret; cum is, inquit Suessanus, nihil certi, nihil constituti hac de re decreuisset, sed obiter duntaxat fuisset locutus; & tamen ipse asserit Pomponatiū, a sententia Aristotelis longè recedere, dum animam ex sententia ipsius mortalem esse contendit. Hanc opinionē, alij quoque amplectuntur; quos referre parum retulerit.

Tertia opinio, quæ complures, & illos quidem in omni ætate egregios, ac præclaros habuit fautores, eorum est, qui concordi voce affirmauerunt, Aristotelem, animæ nostræ immortalitatem constantissimè tenuisse, eamque suis in libris, & aperuisse, & non leui etiam ratione probasse.

Et si quicquam hac in parte auctoritas cuiusquam vindicat, vindicet sanè, & quidem plurimum Theophrasti, quem Philosophus an intima quadam familiaritate, an cognatione, sibi coniunctum, jam extrema spirans, & bibliothecæ, & gymnasij, & Peripateticæ sectæ, & penè dixerim disciplinæ, doctrinæque suæ successorem, defensoremque voluit, suique loco disci pulis dedit: vt Laertius in vita Theophrasti, & Aul. Gell. libro 13. cap. 5. Quid verò Theophrastus? animam profectò humanam, immortalem, atque perpetuam asserit, vt refert Priscianus Lydus in libro de Sensu, phantasia, & intellectu: ex quo etiam, intellectum agentē (quē omnes immortalem ponunt) statuit partem essentialem animæ nostræ, vt inter alios, retulit Hieronymus Pontanus lib. 5. de immortalitate animæ, cap. 2. & nos suo loco.

In eadem sententia, deinde fuerūt alia præclarissima Grecię lumina: Philoponus (de Themistio suo loco dicam) passim, & præcipuè in declaratione primi textus lib. 3. de Anima. Vnde super text. 65. 1. de Anima; *quamobrem* (inquit) *illi calumniantur, q Arist. rationalem animam mortalem dicere suspicantur*, & in Commen. tex. 66. *dementes*, ait, *omninò eos esse, qui Aristotelem dicunt, mortalem hanc animā esse iudicauisse:* Simplicius in 1. de Anima, tex. 65. & 3. de Anima, tex. 20. Ammonius, Priscianus Lydus; Olympiodorus, & sexcenti alij: Vnde Proclus vir egregiè doctus, super Platonis Timæum, non solum, ait, Platonicos, verùm etiam Aristotelē ipsum animam rationalē, procul ab omni mortalitate posuisse. Phlethon Platonicus, Græcorum peritissimus, loquens de Aristotele in eo libro, quem de anima, edidit; hæc habet, *sine controuersia, Aristoteles hominum animos immortales, ac sempiternos tenuit: nolo autem verba Aristotelis peruertere, etsi ipse verba Platonis, & cæterorum philosophorum peruerterit.*

Inter latinos, Angelicus Doctor super 3. de Anima passim: & lib. 2. contra Gent. cap. 79. &

8. Physic.

8. Physic.lect.12.& quolibeto 10.quæst.3.art. 1.& vbicunque hac de re sermonem habet. Ita eiusdem preceptor Albertus, cognomento Magnus, tùm alijs in locis, tùm maximè super 3. de Anima cap.2. Hi omnes, atque multi alij, quos percensere longum foret; concordi suffragio sustinent, Stagiritem determinatè, constanterque tenuisse, animã nostram immortalem, atque perpetuam.

Verùm est, auctores huius tertiæ sententiæ in eo, inter se discrepare, quòd eorum aliqui, hanc hominis animam, quam esse immortalẽ affirmant, non esse formam hominis informantem, sed assistentem solummodò arbitrati sunt. Alij longè rectius, hanc animam, quam ex sententia Aristotelis, interitus expertem omninò statuunt, & esse singularem, atque vnam in vno homine, & formam verè informãtem: Tum etiam in aliquibus alijs non nihil discriminantur. Quæ omnia suas proprias habent sedes; in quibus a nobis erunt examinanda. Id in præsentia sufficit, omnes huiusce tertiæ opinionis sectatores, in eo conuenire, quod Aristoteles animam rationis participem, indissolubilem, ac immortalem existimauerit. Iam verò, vt perplexum hunc, atque Gordiano (quod aiunt) magis complicatum nodum, pro viribus enodemus, ex vsu fore existimo, totum hoc argumentum, in duas Disputationes secare; ne disceptationis prolixitas, perpetua satietatis mater, an tædium, an obscuritatem vllam legentibus pariat. Agam itaque in priore, nempè in præsenti solummodò auctoritatibus Philosophi, cùm in aduersariorum argumentis conficiendis, tùm in constituenda, & confirmanda sententia nostra: præsertim verò, quia circa aliquas Aristotelis auctoritates, haud pauca nobis, ex Græco fonte adnotanda occurrunt, quæ a nemine, (quod equidem sciam) video animaduersa. In altera verò, quæ huic proximè succedit, solis eiusdem Philosophi fundamentis innixus, eiusq; disserendi modo, edisseram. Sit igitur.

SECTIO PRIMA.

Quomodo Philosophi auctoritatibus probari posse videatur, animam humanam esse mortalem.

PRIMO, Aristot. lib. 1. de Anima tex. 12. inuestigãs, num animæ sit propria aliqua operatio, an verò omnes sint habentis & hæc habet. *Maximè autem videtur proprium, ipsum intelligere, si autem est, & hoc imaginatio quædam, aut non sine imaginatione, non continget vtique hoc sine corpore esse: si igitur est aliqua animæ operatio, aut passionum propria, continget vtique ipsam separari: si verò nulla est propria ipsius; non vtique erit separabilis.* Atqui anima hominis, nullam vnquam operationẽ, ita propriam habet, quæ non a corpore dependeat; vt clarè docuit idem Philosophus 3. de Anima, tex.39. *& ob hoc* (inquiens) *qui non sentit aliquid, nihil vtique addiscet, nec intelliget, & cum speculetur, necesse est simul phantasma, aliquod speculari:* ergo sequitur (inquit Pomponatius) conclusio ab eodem Aristotele tacitè pronunciata, animam non esse a corpore separabilem.

Secundò, intellectus nihil intelligere potest sine facultatibus præparantibus, saltem phantasia, & memoria: nihil enim in intellectu esse quit, quod non prius in aliquo sensuum fuerit. Hinc etiam Aristoteles 3. de Anima aiebat animam, nihil intelligere sine intellectu passiuo; id est cogitatiua, vt est communis interpretum sententia. Virtutes autem, & facultates hasce præparantes, corruptibiles, ac mortales esse, nemo est, qui non clarè dispiciat, cum sint vires animæ sensitiuæ, atque organicæ: quo etiã fit, vt illæ sint nobis communes, cum cæteris animantibus: ergo illis corruptis, nullo pacto poterit aliqua intellectio, aut elici, aut remanere; quare nec etiam anima poterit superesse: nam impossibile est, esse aliquam substantiam, cuius nõ sit quædã operatio; alioquin illa foret otiosa, ac frustratoria, vt in 9. Diuinorum cap.7. instruimur. Otiosum autem non dari in rerum natura, docet Philosophus, primo de Cælo, tex. 32. & in secundo de Cælo, tex.50. & 59. & in 3. de Anima, tex.45.

Tertiò: Aristot. secundo de Anima text. 6.

Definiens animam in communissima ratione, ait, *Anima est actus primus corporis physici, organici, potentia vitam habentis*. Atqui impossibile est, actum corporis physici, posse citra physicum corpus, quod actuet, perficiatque cohærere: nam perfectio alicuius, implicat, vt sit absque eo, quod perficit, vt inquit Alexander Aphrod. libro primo de Anima, cap. 4. Si enim separetur, cuiusnam erit actus, & perfectio? Tùm etiam, quia terminus alicuius, nequit esse sine illo, cuius est terminus, cum essentia eius sit terminare, sic ergo, & anima, quoniam eius essentia per definitionẽ Aristotelis explicata, est esse corporis actum, & illud perficere, non poterit esse absque illo.

Huc attinet, quod ad cuiuscunque remotionem, remouetur definitio; remoueri debet, & definitum; quia, cum definitiones quidditatiuæ hauriantur ex proprijs principijs, quæ sunt in re, vt loquitur Auerroes in primo Physicorum commen. 5. Et in secundo Physic. commen. 25. Et in primo de Anima commen. 5. remotis autem alicuius rei principijs, illa quoque remoueatur; liquidò consequitur, vt remota cuiuspiam definiti definitione, ipsum quoque definitum remoueatur. Sed anima definitur per corpus; est enim actus corporis; ergo remoto corpore, remouetur eius definitio, atque adeò ipsum definitum, scilicet anima, de medio tolletur. Præterea, hoc ipsum expressius aperitur, voce illa græca ἐντελέχεια, Entelechia, quam quidem Aristotelem, vt in hac parte, mentem suam explicaret; primum omnium finxisse nouimus. In qua quidem vertenda, Hermolaus Barbarus, & plerique alij, minimè contenti communi illa versione, vt Entelechia dicatur actus, forma, seu species, vt maiorem aliquam energiam exprimerent, transtulerunt *perfectihabiam*, hac solũ mente, vt actuale istuc, quod Entelechia facit, actuare, ac perficere corpus, exprimerent; ergo implicat esse formam, sine eo, quod actu actuet, & perficiat.

Tũ præterea, Omnis forma est essentia rei, cuius est forma, nam forma dat esse rei, & illam in specie determinata constituit, & sic forma est essentia rei compositæ; ergo implicat, vt destructa illa re composita, maneat eius forma: consecutio liquet, quia si maneret forma, nimirum hominis, maneret essentia eius: manente autem essentia alicuius rei, manet etiam res illa; vnde, si destructa re aliqua composita, forma eius maneret; res illa destrueretur, & non destrueretur.

Ad extremum, actus est relatiuum ad potẽtiam: relatiua autem, à se inuicem seiungi haud vnquam possunt, ex Aristotele libro 3. Physic. tex. 17. Item, quarto Physic. tex. 17, volens Philosophus probare, locum non esse formam, dicit; Locum separari ab eo, cuius est locus; formam verò non separari ab eo, cuius est forma.

Quartò, Aristoteles 12. Metaphys. tex. 39. loquens de prima intelligentia Deo; hæc habet; *Degentia verò, qualis nobis pauco tempore, optima illi est*; ita iacet in textu latino: Verius ex græco; Degentia, seu status, talis est, qualis est nobis illa optima paruo tempore: sic enim græcè διαγωγὴ δὲ ἐστιν, οἵα ἡ ἀρίστη μικρὸν χρόνον ἡμῖν. Optimum autem statum, & degentiam in nobis, vocat hic Stagirites eam, cum nos intelligimus, & contemplamur, in qua fœlicitatẽ, quoque hominis collocauit, vt videre licet lib. 10. Ethic. & ex eodem tex. 39. citato apertè colligitur. Ex quibus id habes, intellectionem, & contemplandi actionem, inesse nobis quidem paruo, ac perexiguo tempore: primæ verò intelligentiæ, seu omnibus intelligentijs perpetuò, ac sempiterno: Et hoc est, quod explicat ibidem Philosophus; *Siquidem ita semper illud est*, in optima nimirum illa contemplandi degentia. Atqui, si anima nostra esset immortalis, ac sempiterna; falsum esset, intellectionem inesse nobis paruo tempore, primę verò intelligentiæ perpetuò: siquidem ita nos post mortem haberemus illam sempiternam, quemadmodum & intelligentiæ: quippè, si maneret anima, non maneret otiosa.

Quintò, Philosophus in calce primi libri de Physica auscultatione; cum asseruisset primæ Philosophiæ munus esse, agere de principio secundùm speciem; hoc est, de primis formis, subiungit *De Physicis autem, & corruptibilibus formis, in posterius demonstrandis dicemus*. Sed anima humana est forma physica, & de ea egit posterius, in his ipsis physicorum libris: nam libri de Anima, sunt pars physicæ considerationis; quod adeò certum est, vt Ammonius apud Philoponum libro tertio de Anima, existimauerit, se perapte aduersus Alexandrum conclusisse, intellectum agentem (cuius consideratio instituitur 3. lib. de Anima,) non esse, Deum, quia cum contemplari, est opus primæ Philosophiæ; ergo, Philos. animam rationis compotem, inter formas caducas, ac dissolubiles collocauit: atq; adeò eam censuit mortalẽ, quem-

quemadmodum sunt reliquæ animantium formæ, *quæ natura prona, atque ventri obedientia finxit*, & 2. Physic. tex. 12. expresse ait, *formam, & speciem, non esse separabiles, nisi secundum rationem*; ergo &c.

Sextò, Aristoteles libro de Physica auscultatione octauo, tex. 52. Cum dixisset, non idem esse moueri secundum accidens à se ipso, & moueri ab alio: huius discriminis rationem assignans, ait, *moueri enim ab alio, & eorum, quæ sunt in Cęlo, quibusdam principijs inest, quæ secundum plures feruntur lationes; alterum autem* (scilicet moueri a se ipso per accidens) *in corruptibilibus solum*. Ex quibus liquidò constat, moueri secundum accidens a se ipso, inesse solum rebus corruptibilibus. Anima autem humana mouendo corpus, mouetur etiam ipsa per accidens, & quidem a se ipsa, quod apertè testatur idem Aristot. libro, quem nuper citaui tex. 51. Et primo de Anima, tex. 61. Et tex. 43. & multis alijs in locis; ergo anima humana est corruptibilis.

Septimò, Aristot. secundo de Anima, text. 15. agens de anima vegetatiua, hæc omninò litteris cōsignat. *Separari autem hoc*, (scilicet animam vegetatiuam) *ab alijs*, nimirum sensitiua, & rationali, *possibile est; alia autem ab hoc, impossibile in mortalibus*; Ex quo ita concluditur; anima vegetatiua, non potest separari a corpore, vt omnes fatentur: Atqui anima, particeps rationis, nequit a vegetatiua sciungi, vt in textu dicitur; hæc igitur nequit a corpore separari, sed vnà cum illo interit. Huc facit, quod in eodem libro tex. 22. Expresse Philosophus docet, animam vegetatiuam, sensitiuam, & intellectiuam, sola ratione ad inuicem distingui, qđ quidem & nos alibi latè probauimus: Compertum autem est, eorum, quæ sola ratione seiunguntur, vnum absque alio esse non posse: ergo cum vegetatiuum, & sensitiuum a corpore separari nequeat, nec etiam ab eodem corpore separabitur intellectiuum.

Octauò, Philosophus secundo de Anima, tex. 26. reprehendit Veteres Pythagoricos, & Platonicos, quòd animam, vel sine corpore, vel corpus esse posuerint: & commendat eos, Empedoclem, Democritum, & Epicuræos, qui huius oppositum affirmauerant, *Et propter hoc*, (inquit) *benè opinantur, quibus videtur, quod neq; sine corpore esse, neque corpus aliquod, anima: corpus quidem non est, corporis autem aliquid est: & propter hoc in corpore est, & in corpore huiusmodi*. Et huius rei rationē assignat, *quia actus vniuscuiusque, in eo, quod potentia existit, & in propria materia aptus est fieri*: ergo qui animam ponunt, sine corpore, e regione aduersantur Aristoteli.

Nonò; Aristoteles in libro de longitudine, & breuitate vitæ, cap. 2. conceptis verbis asserit, animam corrumpi, corpore dissoluto: Sic enim. *Si namque anima non est secundum naturam, sed quemadmodum scientia in anima, sic & anima in corpore, erit vtique ipsius, & alia corruptio, præter corruptionem, qua corrumpitur*: ecce corrumpitur, *corrupto corpore*. Expectas quicquam clarius?

Decimò; Philosophus pluribus in locis asserit, animam, & mentem nostram, pati, hebetari, marsescere cum ipso corpore. In primo de Anima tex. 66. habet; *ipsum igitur intelligere, & ipsum speculari, corrumpitur, alio quodam interius corrupto*: siuè illud interius, sit imaginatio, vt S. Thomas interpretatur; siuè, vt ex contextu videtur colligi, sit ipsum principium intellectionis; illud sufficit, quod istuc, quidquid est, corrumpitur: eoque dissoluto, corrumpitur etiam ipsum intelligere. Idem habetur 2. de Anima, tex. vltimo, *Multa secundum sensus animalia faciunt; alia quidem, quia non habent intellectum, vt bestiæ: alia verò, quia obruitur aliquando intellectus passione, aut ęgritudine*. Iacet hoc ipsum scriptum libro secundo Politic. cap. 9. quo loci habetur *mentem senescere, quemadmodum senescit, & ipsum corpus*. Quo etiam facit Democriti illud ὁ νοῦς συνηβᾶ, καὶ συγγηράσκει τῷ σώματι, hoc est, mens coadolescit, & consenescit ipsi corpori. Cum itaque animi, cum corporibus nostris florescant, ac deflorescant; Cum intellectus aliquando passione, & ægritudine obruatur; cum ipsum intelligere corrumpatur; alio quopiam interius corrupto: quì vnquam poterint esse impassibiles, atq; immortales? Quiduerò? non ne Stagirites in principio libri Physiognomicorum, multis prosequitur, aperitque, animas sequi corpora, vnàque cum illis pati? ac versa vice corpora vehementer compati animæ passionibus? quapropter euidenter apparet, eum esse inter animam, & corpus neturæ nexum, ambo vt vnà oriantur, vnà vigeant, vnà decrescant, vnà denique concidant, & commoriantur.

Vndecimò, Philosophus in primo Ethic. libro cap. 11. acriter in Solonem inuehitur, quòd hominem non esse, nisi post extremum diem felicē affirmarit. Quippè Solon accersitus quondam à prædiuite illo Lydorum rege Cræso, & liberaliter, magnificèque acceptus: gaza, ac thesauris omnibus apertis, ac pellustratis, tandem ab eodem Cræso his omninò interrogatur. *Ecquid vides, Solon, habesne dicere, hominē me beatiorē?* Cui Græcus, absq; vlla cūctatione prætulit Telum quendam, hominē modicæ quidē sortis, sed ea contentum, & duos alios, qui vita benè acta, defuncti erant. Indignatur Rex: & nos, quo, inquit, loco sumus? tunc Solon: *haud facilè dixerim Rex, nec fas etiam beatum censeri, qui in his vitæ fluctibus iactatur, donec misit in portu*; Quod expressit Ouid. 3. Metamor.

. . . . scilicet vltima semper
Expectanda dies homini est: dicique beatus
Ante obitum nemo, supremaque funera debet.

Et Solon Ausonij; *Dico tunc vitam beatam, cum peracta facta sunt*; Historia nota, vel ex ipso Plutarcho in vita Solonis. Hanc itaque Solonis sententiam carpit Philosophus. Immeritò autem carpsisset, si in eius sententia, anima esset immortalis; sic enim post fata, verè posset esse beata. Quinimò tota Stagiritæ aduersus Solonem reprehensio, eò spectat, quod post mortem, nihil remanet, atque adeò, nec felicitas vlla. Id ipsum comprobatur ex verbis Aristot. ibidem *fælix ne, inquit, tunc erit aliquis, vbi mortuus fuerit, an hoc absurdum penitus est, apud nos, qui fœlicitatem operationem quandam esse dicimus?* vbi apertè docet, post mortem, nullam vnquam esse operationē, ideòque nullam felicitatem: immò hoc asserere, existimat penitus absurdum.

Duodecimò; In tertio Ethic. cap. 9. cum Philosophus quæsiuisset, circa qualia terribilia fortis versetur; dixissetque, eum versari circa maxima: subnectit *Mors autem maximè omnium rerum est horribilis: quippè cum terminus sit, nihil amplius homini mortuo, neque bonum, neque malum esse videatur*. Quod si anima intellectrix corrupto corpore, remaneret superstes; nonne illa boni cuiuspiam, aut mali, particeps necessariò effici deberet? deberet sanè. Cum igitur Stagirites apertè clamitet, extincto homine, nec boni, nec mali quicquam superesse; illud profectò liquidò ex eius sententia consequitur, post animal, nec animam, nec quicquam illius remanere.

Decimo tertiò; Philosophus in Problem. sect. 14. problem. 1. adducens causam, quamobrem ij, qui in nimio, vel æstu, vel frigore degunt, efferis, & moribus, & aspectibus, sint? inquit, optimam temperiem, non corpori solum, sed etiam intelligentiæ, mentique prodesse. *Excessus autem omnes dimouere; &, vt corporis, ita etiam mentis temperamentum peruertere*. Quòd si mentis temperamentum excessu frigoris, vel æstus peruertitur, ac dissipatur; vtiq; ipsa quoque tandem aliquando corrumpetur. Adhæc, in sectione 3. Problem. 4. mentem, ait, lædi, ac lacerari: eius hæc sunt verba, *ita etiam mens, non protinus, sed in senectute maximè nobis contingit; nisi detrimento aliquo lacera, læsaq; sit, quemadmodū cætera quoque naturæ opera*. Quòd si mens, ac intellectus læditur, ac laceratur, tandem dissoluatur necesse est.

Postremò, quia, vt nonnulli retulerunt, Aristoteles compilauit, ediditque libellum, nescio quem, cui indiderat nomen, de morte animæ: vt inter alios refert Vincentius Caprinian. lib. de Animæ immortalit. in argumentis contrarijs, ratione trigesima. Cum itaque librorū inscriptiones, à rebus ipsis, de quibus agitur, erui consueuerint, proculdubio in illo opere interitus animę explicabatur: quare non est, cur ambigamus Aristotelem, certò constanterquè animam rationis, atque consilij compotem, fecisse caducam, atque mortalem; Hę sunt auctoritates, quibus ψυχόθνητοι, καὶ φιλοσώματοι non nulli conuincuntur, vel se conuinci dissimulant: ac ne soli animorum nostrorum impij parricidæ viderentur; grauem hunc auctorem, Stagiritem, ceu patrocinantem contruserunt; haud intelligentes, peruersi iniquique animi esse, prauam aliquam opinionem illi adscribere, in cuius scriptis, nulla eius assertio habeatur; quod vt clarè penitusque introspicias, sit.

SECTIO SECVNDA.

Philosophi testimonijs euidenter ostenditur animæ intellectiuæ Immortalitas, Ex primo lib. de Anima.

IMmortalitatem animorum elici, atque haberi, ex Philosophi auctoritatibus, ita vt is determinatè, constanterque tenuerit, animam hominis intellectiuam, secundum suam substantiam, indissolubilem, perennemque esse, vel ex his, quæ hic subijciam, quisquis es, dispice, ac disce; Idque non per obliquas, ac meandricas, nescio, quas consequentias; sed per apertas (aut ego fallor) & claras, tute æqua iudicij lance perpendito.

Atque ego quidem primo loco, ijs ipsis armis, illo ipso duodecimo textu, ex primo de Anima deprompto, quo aduersarij contra nos vsi sunt, aduersus eos, nec inualidè pugno. Eo igitur loci proponens Stagirites varias difficultates, quæ in acquirenda scientia de anima suboriuntur; hanc quoque annectit. Omnes ne actiones, ac passiones sint communes habentis, an verò aliqua sit propria animæ? Atq; diuidens actiones, & passiones, ait, quasdam videri totius, quasdam autem solius animæ: vtrũque illustrat exemplis: Exemplum primi generis ponit, *irasci, confidere, desiderare, & omninò sentire*. Exemplum secundi generis *intelligere*. Qđ autem intelligere sit actio propria solius animæ, comprobat hæc omninò subnectens. *Si verò est, & hoc phantasia quadam, aut non sine phantasia, non contingeret vtique:* (sic enim est legendũ, vt mox ostendam) *& hoc sine corpore esse; si igitur est aliqua animæ operatio, aut passionum propria, continget vtique ipsam separari: si verò nulla est propria ipsius, non vtique*. (rursus nota) *esset separabilis.*

In quibus verbis duæ Philosophi enunciationes sedulò veniunt adnotandæ. Altera; *non contingeret vtique, & hoc sine corpore esse:* in qua quidem vertenda, latinus interpres offendit: transtulit, *non continget vtique:* malè, continget; nam græcè οὐκ ἐνδέχοιτο ἂν οὐδὲ τοῦτο ἄνευ σώματος εἶναι, quod vertò; non contingeret vtique, neque hoc, nimirum intelligere, sine corpore esse. Altera eius propositio. *Si verò nulla est propria ipsius, non vtique esset separabilis*. Latinus interpres; si autem nulla est eius propria, *non vtique erit separabilis*. Parum sanè, nam græcè οὐκ ἂν εἴη χωριστή, non vtique esset separabilis; quippè si exprimere voluisset, *non vtique erit separabilis*, dicendum erat οὐκ ἔςαι, aut οὐκ ἔσται χωριστή. Sermonis itaq; proprietas est. *non contingeret vtique neq; hoc*, nēpè intelligere, *sine corpore esse*. Et, *si verò nulla est propria ipsius, non vtique esset separabilis*.

Hinc cape, Stagiritem in præfatis enunciationibus, re ipsa, & de facto, (quod aiunt) supponere, intelligere nostrum, posse esse, sine corpore, & animam ipsam ab eius societate, sciungi: quod ex modo loquendi conspicuum est; non secus, ac si dixisses. Si Princeps huius ciuitatis esset seuerus, non contingerent vtiq; in populo huiusmodi delicta: hic profectò, vel ex ipso dicendi modo, supponis, re ipsa in populo contingere, immò contigisse delicta. Sic Philosophus supponit intelligere nostrum, posse absque corpore esse, Et animam ipsam contingere separari: atquè hinc argumentatur ad ostendendum aliquam operationem, scilicet, intelligere, esse solius animæ, idque, hoc pacto.

Si intelligere non esset propria operatio solius animæ, illud non posset esse absque corpore: Atqui contingit illud esse sine corpore, ergo hoc, est propria animæ operatio. Quod si anima habet propriam operationem, habebit quoque esse, quod a corpore non dependet: atque adeò immortale. Quam consecutionem intulit idem Stagirites, inquiens: *Si igitur est aliqua animæ propria operatio, continget vtique illam separari*. Habēs, quo pacto Philosophus, & propriam operationem assignat animæ, idque probat, & quomodo illam supponit separabilē, atque immortalem.

Sed hic mihi obstrepet nō nemo: noua hęc, & absona esse, quippè iuxta communem omnium interpretum explanationem; Arist. nihil in præfato textu determinat, nec quicquam certi, aut constituti pronunciat, nedum probat: sed solummodo eas tangit difficultates, quas infra proprijs earum sedibus, acuratè erat explicaturus: quod etiam in causa fuit, cur ille conditionali illa particula, *si verò, &c.* sit vsus: quamobrem omninò extra propositum est, animæ immortalitatem, ex hoc textu elicere, vel potius extorquere conari.

Fateor equidem, dictam animaduersionem, & argumenti constructionem, nouam esse: nec enim

enim hucusque, quod sciam, à quoquam reperi tactam, sed non ideò absona; quinimò apprimè consona, & ad mentem Philosophi vehementer accommodata: præcipuè, quia eius sensum multò reddit clariorem. Et quod hic ex modo loquendi supponit, id in tertio huius operis libro, acri inuestigatione, ac disputatione decernit, vt & nos ex illo, sectione 4. huius Disputationis videbimus: tum etiam, quia ex græco fonte cadit, ne lato quidem vngue detorta, ad quem perpetuò, quisquis sapit, confugere debet.

Veruntamen fac, Aristot. in hisce textibus, nec quicquam determinare, nec supponere, sed solum conditionaliter loqui: adhuc locus iste pro nostra sententia stat. sic. n. de ipso intelligere iacet, vt, & secundum textum latinum, & secundum eorum appetitum legamus. *Si autem est, & hoc imaginatio quadam, aut non sine imaginatione, non continget vtique hoc sine corpore esse:* vbi tamen nec affirmat, nec destruit minorem huius conditionalis, nempè intellectio, sit ne imaginatio, nec ne? & possit ne esse sine imaginatione, nec ne? sed vtrumque in libro secundo, & tertio determinandum reiecit: Tunc ita progredimur. Destruxit primam partem præfatæ conditionalis; *si intelligere est imaginatio quædam:* in secundo libro, vbi à textu 152. vsque ad tex. 155. multis ostendit intelligere non esse imaginationem, vt in tex. 153. ad hæc omninò scribat. *Imaginatio enim aliud est, & à sensu, & à ratiocinatione; hacque non fit sine sensu, & sine hac, nō est existimatio: Quod autem non est eadem intellectio, & existimatio, manifestum est.* Et tex. 152. *Quod igitur, non idem sit sapere, & sentire, manifestum est, sed neque intelligere:* quibus quidem verbis, euidenter ostendit, intelligere, haud esse imaginationem quandam; quod etiam lib. 3. tex. 4. & inde præstitit, quando intellectum à quocumq; sensu segregat, separatque. Et profectò intelligimus vniuersalia, vt inquit Arist. primo de naturali auscultatione, tex. 49. imaginamur verò tantummodo singularia, quod etiā Arist. eodem loco ait, repetitque in quinto libro Metaphys. tex. 16. His ita præiactis, sic cōstruo argumentum. Si intelligere est imaginatio quædam, non erit separabile à corpore, si verò non est imaginatio, erit vtique separabile; vt in primo de anima dicitur: Atqui non est imaginatio; quod ostenditur in locis adductis libri secundi: est igitur ipsum intelligere à corpore separabile: atque adeò anima etiam ipsa, cuius actio intelligere est.

Iam verò quid offeres, dicet aliquis, ad alteram præfatę enuntiationis partem? nempè, si intelligere non est sine imaginatione, haud erit separabile. Atqui non est citra imaginationē, ac phantasiam; cum *oporteat intelligentem phantasmata speculari, & ob hoc, qui non sentit aliquid, nihil vtique intelliget.* Ex tertio de Anima tex. 39.

Hic est Alexandræorum Achilles; hoc illi quasi septemplici clypeo tecti, tanta animorum contentione, in hac Mortalitatis militia, sibi dimicasse videntur, vt iam ἐπινίκια canant, & tantum nō albis inuehantur equis. Ita ne quicquam in sui peste, perniciequе efferri? sic cur uæ in terras animæ existimant. Quoniam verò hæc obiectio omninò eadem est, atque ea, quā in sectione proximè præcedenti primo loco construximus; ne tibi iterum, atque iterum eadem videamur offerre, vide quam multa in huius confutationem in sect. 7. huius Disput. in solutione illius argumenti, tum etiam Disput. sequenti sect. 2.

Interea dico, Aristotelem, in tertio de Anima, sermonem habere de intellectu, qua ille est coniunctus cum corpore, non autem absolutè, & in quocumque statu: quo pacto, vtique opus habet phantasmatum ope, si vult intelligere, si non formaliter, saltem antecedenter, vt suo loco aperiam. Vnde nihil euincitur contra nostram sententiam. Præterquamquod, Stagirites in textu illo 39. non ait, eum, qui non speculatur aliquod phantasma, nihil intelligere (intelligere græcè est νοεῖν) vt temerè iacet in textu Latino, & ab Aduersarijs, quasi balistarium quoddam telum obtenditur. Sed est οὐδὲ ξυνίοι, quod est, *neque comprehenderit*, vel vt Philoponus exponit, *neque capiet*. Quæquidem operationes, nō sunt solius intellectus absolutè considerati, sed prout habet alias potentias, sibi subministrantes, de qua quidem re infra, loco quem innui. Quod si cui hæc minimè satisfaciunt, perpendat animo, quod illicò aduersus Philosophum emergit incommodum. Nam vt dicebamus in argumento, cum intelligere non sit imaginatio quædam, continget vtique illud a corpore separari; alia verò ex parte, iuxta aduersariorum sensum, idem ipsum intelligere non contingeret separari, quia non esset sine imaginatione, atq; adeò Philosophus in fœda contradictionis caligine versaretur. Ex his ergo, & vis argumenti, quod struximus, & veri-

veritas explicationis, quam ad Antagonistarũ obiectionem attulimus, & germana Stagiritæ intelligentia, liquidò apparet, vt ex illo ipso textu, quem illi aduersus nos, veluti amentatũ aliquod telum obtendunt, quocumque intellectu accipiatur, nostra tandem sententia concludatur; sed iam ad alia properemus.

Secundum Philosophi testimonium, est in eodem primo libro de Anima, tex. 65. *Intellectus autem videtur innasci, substantia quadam cũ sit, & non corrumpi* ὁ δὲ νοῦς ἔοικεν ἐγγίνεσθαι, οὐσία τις οὖσα, καὶ οὐ φθείρεσθαι, vbi etiam animaduerte latinæ translationis improprietatem; sic enim in textu latino. *Intellectus autem videtur innasci, substantia quadam existens*: nulla prorsus in græco codice, existentiæ mentio, quæ est id, quo res aliqua ponitur extra suas causas, vnde existentia, quasi extra sistentia dicta: hoc est, extra potẽtialitatem actualitas, quæ quidẽ distinctum quicpiam est, saltem ex natura rei, si non re ipsa ab essentia, de qua re adi S. Thomam in prima parte, quæst. 3. art. 4. Caietanũ, & Mag. Bannes ibidem, dub. 1. Scot. in 3. dist. 6. quæst. 1. Augustin. Niphum. in 4. Metaphy. disp. 5. Alex. Alens. 7. Metaph. tex. 22. Soto in 3. physic. quęst. 2. & alios scholasticos.

Age verò, nunc integrum Stagiritæ locum audiamus, in quo, non modò animam intellectus participem ab omni corruptione immunem asserit, sed ratione etiam aliqua confirmat: eius hæc sunt verba. *Intellectus autem videtur innasci, substantia quadam cum sit, & non corrumpi. Maximè enim corrumperetur vtique ab ea, quæ est in senio, debilitate: nunc autem quemadmodum in sensorijs accidit. Si enim acciperet senex oculum talem, videret vtique sicut, & iuuenis. Quapropter senium non est, quia sustinuit aliquid anima, sed id in quo; sicut in ebrietatibus, & morbis*. Pergit adhuc, & quasi discrimen quoddam constituens, inter intellectum; & reliquas affectiones; ita subnectit in tex. 66. *Cogitare autem, & amare, aut odisse, non sunt illius*: scilicet intellectus; *passiones, sed huius habentis illud, secundum quod illud habet: quare, & hoc corrupto, neque meminit, neque amat: intellectus autem fortassis diuinius quid, ac impassibile est*: quæ quidem omnia, ne te per singula morer, tute perpendito, & accuratè æstimare: sed, [illegible]

Respondent, qui animorum interitui patrocinantur; ex hisce locis, nihil omninò pro animæ immortalitate concludi; quippè Stagirites in præsentia, ne verbum quidem profert de anima, sed solum de intellectu, nimirum agente, qui quidem substantia æterna, impassibilis, & diuina est: nihil enim aliud (inquiunt) est intellectus agẽs, quàm Deus ipse, vel vna aliqua ex intelligentijs. Vnde temerè locus hic pro anima, eiusque immortalitate adducitur.

Sed hæc responsio omninò falsa est. Et primò quidem vniuersim intellectum agentem, non esse substantiam separatam, aut ipsum Deum, vt Alexandræi fingunt, vel vnam aliquam intelligentiam, vt aiunt alij, sed animæ nostræ facultatem; infra Disputatione 8. ex professo demonstratum habes: quapropter, quotiescunque ad agentem hunc intellectum, veluti ad asylum quoddam se se recipiunt, ex illa Disputatione conuinces, huiusmodi intellectum, esse impossibilẽ: quo fit, vt ineptè etiam textus hic a nobis adductus, ad illum intellectum trahatur.

Ad hæc, ostendo præfatam eorum responsionem, nullo pacto textui aptari posse: nam intellectus, de quo hic Philosophus loquitur, *innascitur nobis, atque ingeneratur*: quis verò eò deuenit, qui dicat Deum, substantiam illam, solutam ac liberam, segregatam ab omni concretione mortali, neque mutabilem, neque interituram, nobis innasci, & ingenerari? non ne mutatetur? Profectò, quod innascitur, & ingeneratur, illud necessariò mutatur; cum modo fiat, id, quod antea non erat: aliter enim non innasceretur, Socrati V.g. modo nato. Tum etiam quia, quod simpliciter nascitur, & generatur; simpliciter in se mutatur de non esse, ad esse; ergo quod intus nascitur, intus etiam mutatur; Quod videre est in omnibus passionibus, & proprijs accidentibus, quæ alicui ingenerantur: & quemadmodum acquirunt esse, ita etiã mutãtur; Cum igitur Deus procul ab omni mutatione sistat, & intellectus, de quo Philosoph. innascatur nobis, sequitur eum non esse intellectum agentem, siue Deum, sed animam ipsam, quæ intellectus etiam dicitur, vt supra Disputatione secunda, sectione quarta, adnotauimus. Et quamuis deforis nobis adueniat, tamẽ in ipso corpore, veluti actus in sua potentia fit.

Nec affirmari poterit, Deum dici innasci, atque ingenerari nascenti homini, per quandã irradiationem, qua fiat, ceu præsens in homine nato, ad quam irradiationem, aliqui aduersariorum confugiunt.

Quia secundum eorundem placita, irradiatio hæc intellectus agentes, immò verò ipse quoque

quoque intellectus agens, tūc solummodo nobis vnitur, cum actu intelligimus, & speculamur. Hinc nescio quis, cæteroquin egregiè doctus ad illud Philosophi decimo Nicomachiorum, *sapiens visitatur à Deo, tanquam amicus ab amico,* aiebat, sapientem visitari à Deo, idest, ab intellectu agente, quia sapiens, sæpius, ac purius intelligit, & contemplatur: & tunc à Deo, seu intellectu agente dicitur visitari: quia illi, vt intelligat coniungitur. Tum alibi, respōdens ad argumēta, quibus probabatur, Deum intelligere omnia, ait; *Quod dicunt, dici primum intellectum dare prophetiam, id posset declarari ex coniunctione intellectus agentis, cum possibili: ex quo est perfectior, & imperfectior intellectio, prout ea plenior est, aut minus plena,* Et paulò post; Sic etiam loquitur in libro de bona fortuna; si est Aristoteles qui loquitur, vt quando dicit, *Deum amare sapientem, quod potest habere declarationem ex perfecta coniunctione intellectus agentis, cum possibili*: hæc ille. Manifestum aūt est, id, quod nobis vnitur solum, cum intelligimus, & speculamur, & a quo veluti amici visitamur; non innasci nobis: nec enim quisquam statim, ac natus fuerit, intelligendi munus obit, nec ab amicis visitatur. Quare &c.

Ad hæc, quando hic intellectus agens, seu irradiatio, quam nobis offerunt, est actualiter in nobis, actu illustrantur phantasmata, & intellectus possibilis actu ad eliciendam intellectionem cietur: non secus, ac posita actu Solis irradiatione, sequitur aeris illuminatio: ergo si hic intellectus agens, & irradiatio innascitur nobis, & a primo nostri ortus tempore nobis inest, profectò semper habebimus illustrata phantasmata, semper intellectum possibilem actualiter motum, semper denique in actuali intellectus functione versabimur: quod cum experientiæ aduersetur, illud veritati, & Aristoteli consonat, vt hoc, quod auctore Philosopho, nobis innascitur, nec sit agens hic intellectus, nec irradiatio, vel si mauis caliginatio, sed anima ipsa rationis compos.

Vlteriùs contra eandem responsionem, nā Philosophus in præfato textu, probat intellectum, de quo loquitur esse incorruptibilem, idque eò potissimùm, quia non corrumpitur ab ea, quę est in senio debilitate. Quod si per hunc intellectum, intelligeret, an agentem, an Deū ipsum, amēs fit, si id tàm anxiè eniteretur probare: eget fortasse probatione, Deum esse ens necessarium, nec vlli vnquam obnoxium corruptioni?

Adde, quod in textu dicitur: *Intellectus autē fortassis diuinius quid, ac impassibile est:* & rursus. *videtur non corrumpi.* ignorabat nimirum Philosophus, Deum esse diuinissimum quid, nedum diuinius: cur additur fortasse? cur videtur? fugerant Aristotelem egregia illa, quæ duodecimo Diuinorū, præsertim cap.7.tex.39. de Deo docuerat, dum veluti diuino quodam perculsus afflatu, hæc omninò scribit: *Deum itaque dicimus sempiternum, optimumque viuens esse, quare vita, & æuum continuum, & æternum Deo inest, hoc enim est Deus.* Quiduerò? hic ait, actionem intellectus, de quo loquitur, marcescere, atque interire, interius alio corrupto; Atqui intellectio diuini intellectus, nec marcescit, neque vlla re labefactata, labefactatur; sed vt eodem lib.tex.51. ait idem Philosophus, *se ipsam intelligit, & est intellectio intellectionis intellectio.* Cur etiam addit, intellectum, de quo in præsentia loquitur, esse *substantiam quandam*? hoc enim significat substantiā vagè sumptam (vt loquuntur Logici,) & Deus est substantia determinata,

Præterea, nam Philosophus in tex. ait, *amare, aut odisse non sunt passiones huius,* scilicet intellectus; *sed habentis illum, secundum, quod habet illum:* ex quo sic arguo: si homo amat, vel odit, secundum quod habet hunc intellectum, nimirum agentem, quem aiunt Alexandræi, sequitur, vt vbi non est intellectus agens, non sit amor, nec odium: consequens apparet falsum, ergo intellectus, de quo loquitur Aristoteles non est agens, quem illi obiectant: Maior propositio concluditur per locum, ab opposito cōsequentis, propositionis ad oppositum antecedentis reduplicatiuæ, vt si dicam, homo ridet, secundum quod habet rationale, sequitur, vbi non est rationale, nequit esse risus: Falsitas etiā minoris, hinc liquet, quia animalia rationis expertia, amant, oderunt, & quidem ardentius, quàm homines, in quibus tamen non est intellectus etiam agens; Cum igitur Stagirites affirmet, hominem amare, aut odisse, secundū quod habet hunc, de quo loquitur, intellectum, necessariò nomine intellectus, capit: animam ipsam, quæ mens etiam, & intellectus, quàm sæpissime appellitatur, vt grauissimi Aristotelis interpretes, Simplic. Themist. Philop. S. Tho. atque alij locum istum exposuerunt.

Vnde Simplicius adhæc omninò scribit *intellectum autem appellat ipsam animam rationem participantem, quæ aut vtitur composito tanquam instrumēto,*

to, qualis agens, seu practica mens est, aut, ceu secundum se ipsam agit, & quæ contemplandi vim habet, eademque ceu impassibilis, atque diuini aliquid habens celebratur, tum quia in corpora principatum obtinet: tum quia eam habet vim, vt in seipsam conuertatur: tum quia nusquam aliquando vergat: tum denique, quia cum ijs coniungatur, quæ præstantiora, atque meliora sunt. Comprimat hic, vel leui brachio, cui omninò mens leua non sit, hasce Simplicij rationes, ob quas asserit, Stagiritem in præsentia intellectum, seu animam nostram, diuinius quid appellasse. Nempè, quia vtatur corpore veluti instrumento: quia secundum se, hoc est, propria sua actione agat: quia in corpus habeat principatum: quia vim, & facultatem, vt in seipsam conuertatur obtineat: quia nusquam aliquando vergat, id est, ad nullam corporis partem declinet: quia denique sola rebus præstantioribus, cuiusmodi sunt entia illa diuina, ac perbeata, vt in 8. Physic. & 12. Metaphys. demonstratur, sese coniungat, vniatq. Et hoc est, quod in 10. lib. Ethic. ad Nicomachum cap. 9. aiebat Phylosophus: τὸν νοῦν συγγενέστατον εἶναι τοῖς θεοῖς. mentem Dijs esse cognatissimam.

Verùm ad Aristotelem reuertamur, is ipse se se declarat, hic de anima intellectrice tractare, nam id, quod hic in præmissis dixit, intellectum, in conclusione sui argumenti, posuit animam, dicens; *quapropter senium, non est, quia sustinuit aliquid anima, sed id, in quo.* Et quia in homine est vna duntaxat anima rationalis, secundum substantiam, quæ vegetantem, sentiẽtem, & intellectiuum gradum continet, ita vt illa sit principium radicale omnium hominis operationum, ob id meritò Philosophus dicit, hominem amare, & odisse, secundum quod habet hanc vnam animam, seu intellectum; & de hoc eodem intellectu, loquebatur in præcedẽti tex. 64. quando aiebat, *melius fortasse est, nõ dicere animam misereri, aut addiscere, aut cogitare, sed hominem anima.*

Longè clarius id ipsum perspicies, si mecũ, immò cum plurimis, ijsque grauissimis Philosophi interpretibus, singula eius verba, & quã huiusce rei affert, probationem, accuratè perpẽdas: dum enim ait, *intellectus innasci videtur*; maximè significat, (inquit Philoponus) eũ, haud quaquam ex corporis complexione, vel si mauis, de potentia materiæ educi, ac generari: sed extrinsecus accedere, intus tamen in nobis ingenerari. Atque per hoc, illud idem omninò, Philosophus hic intelligit, inquit Simplicius, quod alibi, scilicet lib. 2. de generat. animalium cap. 3. dixerat, *intellectum corpori deforis aduenire*, Et quia accidentia, etiam in corpore innasci videntur: vt enim habent inesse in corpore, ita, & produci: propterea oculatè adiecit, *substantia quædam.* Sed quia aliæ quoque formę cæterorum animantium innasci videntur, auctore eodem Philosopho 2. de Anima, & sunt substantię, sed tamen sunt corruptibiles, adiecit vltimo, *& non corrumpi.* ita, vt hæc sit veluti cõclusio Aristotelis de hac re, vt inquit August. Niphus super eundem locum.

Intellectus, seu humana anima, est substantia nobis innascens, & incorruptibilis.

Cuius quidem assertionis, eã annectit probationem. Si intellectus corrumperetur, maximè id fieret ab ea, quæ est in senio offuscatione, ac debilitate: senectus enim cum sit occasus vitæ, & via quædam ad corruptionem tendẽs; affert secum, cùm totius, tùm eorum, quæ sunt in illo, dissolutionem. Atqui tunc non corrumpitur, nec debilitatur, quinimò per id temporis accidit simile illi, quod contingit circa sensoria in ebrietatibus, & morbis, in quibus anima ipsa, secundum se non corrumpitur; Cuius rei indicium affert, quia si senex acciperet oculum iuuenis, videret vtique vti iuuenis (quod clarius patet in alijs duobus exemplis allatis ab Aristotele, nempè de ebrietate, & morbo.) Et sic concludit. *Quapropter senium non est, quia sustinuit aliquid anima, sed id, in quo.* Expectasne clariorem assertionem, atque huiusce rei apertiorem probationem? Quippè si intellectus, & particula illa animæ, qua sapimus, qua prudentes sumus, qua ratiocinamur, qua contemplamur, & intelligimus, marcescẽte corpore, haud quaquam læditur, quinimò opposito modo viget, quàm corpus, vt eo florente, vix huius operationes appareant; eo ipso deflorescente, atque in senium vergente augeantur, ac vigeant, vt tandem prudentia, & verę gloriæ bonum, vt Plato loquitur, in profundam senectã adueniat, & Aristot. lib. 2. Rhetoricorum affirmat operationem intellectiuam, semper augeri, vsque ad annum quinquagesimum; & tunc suam obtinere perfectionem, quando nimirũ corpus iam magnã declinationis partẽ subijt, si in quam res ita habet, dispice, num aliud signum, euidentius, pro animorum immortalitate afferri vnquam potuisset: Quippè si anima rationis, atque consilij compos, cum corpore

vnà nasceretur, vnaque cum eo interiret, profectò vigente illo, ea quoque vigeret, eo senescente, senesceret: quoniam omne congenitum alicui corruptibili, insimul, cum illo augetur, ac diminuitur: quod euidenter apparet, ne procul abeamus, in ijs senum facultatibus, quæ animam vegetatiuam, & sensitiuam sequuntur, nec enim senes, ita vegetantur, atque dum in ijs corpus, ac vires florebant; nec ita flagrãt cupiditatibus, nec ita viribus pollent, vix gradum trahunt: vt meritò dicatur senex, quasi seminex, & semimortuus: cum igitur intellectus, seu anima rationalis, nec simul augeatur cum corpore, nec simul diminuatur, illud sequitur, eam, longè aliud habere esse, a corpore independens, immortale, & incorruptibile.

Et hæc est probatio Aristotelis, qua probat humanæ animæ immortalitatem, non quidem demonstratiua, vt Simplicius, & Themist. aiunt, sed per signum, & quidem optimum: Ea enim est Philosophi consuetudo, quod optimè adnotauit Auerr. in primum lib. de Cęlo, cap. 3. & super hunc 65. textum, vt siue *post sermones demonstratiuos, siue in locis, in quibus non poteit inducere demonstratiuos, inducat sermones, ac probationes sufficientes.*

Quod signum, est etiam solutio tacitæ cuiusdam quæstionis, vt inquit Philoponus, & Suesanus: nam posset quispiam obijcere, in decrepita ætate, intellectus debilitatur, quo fit, vt senes decrepitis annis, plerunque repuerascãt; Soluit, inquiens, hoc euenire defectu organi, non ipsius intellectus: *sed quia*, inquit Auerr *illis, per quæ intelligit, accidit fatigatio, verbi gr. artifex, cuius actio fatigatur, propter fatigationem instrumenti, non propter seipsum*. Et hoc etiam innuit Aristoteles per verba subsequentia, dum ait, *& ipsum igitur intelligere, et contemplari, marcescit alio quodam*, scilicet phantasia, *interius corrupto, ipsum autem*, scilicet intellectus secundum se *impassibile est*: quibus quidem verbis secundum Themistium, Simplicium Suessanum, & multos alios, ostendit cum immortalitate animæ intellectiuæ posse, ipsum intelligere, & cõtemplari marcescere, quod est impediri, interius alio corrupto, vt diximus; circa quos quidem textus, eorumque ordinem, multæ nobis eæque haud leues difficultates, essent discutiendæ, sed meminerimus, nos in præsentia, non comentarios in Aristotelem scribere; iccircò quisquis eas nosse cupit, eius interpretes, & præcipuè Græcos, adeat.

SECTIO TERTIA.

Idem ostenditur, ex secundo libro de Anima.

RVDENS quicunque scriptor, quã primùm animum ad scribendum appellit, id sibi negotij intelligit quammaximè dari, vt omnia rei illius, quam sibi tractandam proponit, initia, fundamenta; & quoad eius fieri potest, conclusiones apud se diu, multumque perpendat, & cũctis grauiter sedolòque examinatis, & ordine quodam dispositis, secum ipse constituat, quid quoque loco, quaque de re sentiendum sit: Verùm quia scribendi, dicendique munus minime pariter, insimul omnia effundi, sed vnumquodq; suo in loco poni, & exponi poscit, secus *nec pes, nec caput, vni redderetur formæ*, iccircò aliqua veluti certa ex sententia sua profert, vel in principio illius operis, quorum tractatio, & accuratum examen, inferius sunt suscipienda: sic diuini ingenij vir Stagirites, quamuis animæ intellectricis immortalitatem, in 3. huius operis libro, vt infra videbimus, ex animo ostensurus sit, quia tamen secum determinarat, eam incorruptibilem, ac immortalem, ideò ante illum ẽt locum, quædam, veluti certa, ac sancita, hac de re profert: Cuiusmodi sunt, & quæ hucusque tetigimus, & quod nunc perpendendum sequitur, ex libro 2. de Anima, tex. 21. quo loci, postquam alias animę partes cõsiderauerat, ad hæc omninò committit litteris, *De intellectu autem, & speculatiua potentia, nihil adhuc manifestum est, sed videtur genus aliud animæ esse, & hoc solum posse separari: sicut perpetuum à corruptibili*.

Ante omnia, illud adnotaueris, hic nullo modo intrudi posse figmentum illud Alexandræorum, de intellectu agente, seu de Deo. Tũ quia Philosophus, id, de quo loquitur, vocat animæ genus: eorum verò intellectus agens, quem ponunt esse Deum, nullius animæ est genus; cum omne genus dicat potentialitatem. Tùm etiam, quia hoc animæ genus, hic dicitur, separabile à corruptibili, Deus autem neutiquam separabilis, sed potius separatus est.

Pro maiori tamen intelligentia, scire oportet, quod Aristoteles postquam determinauit, animam esse principium primum, *atque his definita, vegetatiuo, sensitiuo, cogitatiuo, motu*, tex. 18. quod clarius aperit in tex. 24. mouet in tex.

19. duas quæst. *Vtrum autem vnumquodq; horum est anima, an pars animæ. Et si pars, vtrũ sic, vt sit separabilis ratione solum, an & loco?* Quarũ prima, in hoc sita est: cum anima determinata sit vegetatiuo, sensitiuo, motiuo secundũ locũ, & intellectiuo; num vnumquodq; horum sit vna aliqua aĩa per se, an verò pars, & virtus vnius cuiuspiã animæ? Num inquam, in homine, in quo solo præfata illa quatuor reperiuntur, sint quatuor animæ; ita vt vnaquidẽ sit vegetatiua, alia sensitiua, & sic deinceps: an verò vna dũtaxat, quę ceu partes, & virtutes quasdã cõtineat quatuor illa? Pari etiam modo in alijs animantibus, vegetatiua, sensitiua, & secundum locum motiua, sint ne tres animę, an partes vnius? etenim, si illa, quatuor sunt animæ, tunc assignata definitio, per species erit: sin autem illa quatuor sunt partes, seu virtutes animæ, tunc definitio assignata erit per ea, quæ sunt propria speciebus animæ.

Ad quod quidem quæsitum, respõdet Arist. in tex. 23. secundũ expositionẽ S. Tho. inquiẽs, vbi vegetatiuum est solum, vt in plantis, esse animam: vbi verò est cum sensitiuo, esse partem animæ: & sic in homine illa quatuor, sunt veluti partes, ac virtutes animæ. Cæterùm Simplicius ait, Aristot. in præsentia non respondere ad hanc quæst. sed illam, ceu solutã ex 1. libro tex. 90. & seqq. supponere; quo loci aduersus Platonem ostensum fuit, in vno viuente, vnã solummodo animam esse: quæ tamen plures in potentia esset. Supponens, itaque Stagirites, vegetatiuum, sensitiuum, secundum locum motiuum, & intellectiuum esse particulas animæ: Quærit in secunda quæst. num isthæc ratione solũ adinuicem seiungantur, an ẽt loco? nimirum subiecto? ita, vt in alia corporis parte sit vnum, in alia aliud: quemadmodũ Plato, cũ sępè alibi, tùm maximè in Timęo arbitratus est, qui quidem irascibile, in corde: concupiscibile, in hepate: sentiendi verò, & intelligendi vim, in capite, veluti principaliori hominis parte collocauit.

Philosophus verò, postea quàm hoc quæsitũ excitauit, ait, partim facilè esse quod diluatur, partim verò difficilè: facilè quidem, quia de vegetatiuo, sensitiuo, & motiuo secundum locũ, non fuerit laboriosum videre, ea non distingui loco, & subiecto, nec esse in aliqua determinata corporis parte. Probat, & primùm in plantis: nam quædam plantarum partes diuisæ, ac separatæ ab alijs partibus, viuere vidẽtur, quod vel inde liquet, quia ramusculi abscisi insertiq; coalescunt, ac germinant; quod minimè sanè cõtingeret, nisi in ijs vita, atq; adeò anima, quæ est principiũ viuendi remaneret. Ex quo aliud ẽt infertur, in hisce viuentib. animã actu quidẽ esse vnam, potentia verò veluti plures. Quod accidit, inquit S. Thomas, super hũc locum, quia illæ propter sui imperfectionem, non requirunt diuersitatem in partibus. Probat etiam de sensitiuo, & motiuo secundũ solum; quia videmus in entomis, & insectis, nempè animalib. quæ decisa viuunt, vtramq; partium abscisam habere sensum: quod vel ex eo sẽsu percipitur, quia se contrahunt, si pungantur. Et ẽt habent motum secundum locũ: Ex quo concludit, præfata tria nõ distingui loco in corpore animãtis.

Cęterũ de animarum diuisibilitate, & extensione, de qua grauis, ac vehemẽs est apud Scholasticos disceptatio, vide S. Tho. in 1. par. quęs. 76. art. 8. & lib. 2. cont. Gent. c. 72. Caiet. & Ferrar. in ijsdem locis. Alb. Mag. in 1. de Anima, cap. vlt. & lib. 5. cap. 7. Commentatorem in 8. Physic. tex. com. 38. Scot. in 4. sent. dist. 44. qu. 1. Durand. in 1. dist. 8. par. 2. quæst. 3. Io. de Iãduno lib. 2. de Anima, quęst. 7. Capreolũ in 2. distin. 15. quęst. 1. ad vlt. totius quęstionis: sed omninò vide Mag. Bannes super 1. par. S. Tho. quęst. 76. art. 8. Dubio 2. Et nos non nihil diximus Disput. 4. sect. 5.

Sed nos ad Aristot. explicatis itaque, ac probatis, præfatis illis tribus vegetatiuo, sensitiuo, & secundum locum motiuo, non distingui loco in corpore animalis, reliquum erat, vt quarta definitionis particula exponeretur, *quo intelligimus primò*: hoc est intellectus, & ipsum principium intellectiuum, quod a Philosophis τὸ ἡγεμονικὸν appellatur: an inquam distinguatur loco, sitq; in vna aliqua determinata corporis parte, nec ne: sic enim illud ferè omnes vetustiores Philosophi posuere: quod abundè testatur Plutarchus lib. 4. de placitis Philos. capit. 5. vbi sic quærit, τί τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικὸν, καὶ ἐν τίνι ἐστὶν: hoc est, *Quid est ipsum* ἡγεμονικὸν, *præcipua animæ pars, & qua in parte sit?* Respondet: *Plato, & Democritus in toto capite, Strato in superciliorum interstitio. Erasistratus circa cerebri membranam, quam epicranidem nuncupat; Herophilus in cerebri sinu, qui idem basis eius est; Parmenides in toto pectore, cui assentitur Epicurus, Stoici vniuersi in toto corde, aut in eo, qui circa cor est, Spiritu, Diogenes in arteriaco cordis sinu, qui abundat spiritu, Empedocles in sanguinis concremento: alij in cordis collo; alij in cordis inuolucro; sunt qui in præcordijs, Pythagoras, vim quidem viuificam, in corde: ratio-*

tionalem autem, ac intellectiuam, in capite esse; hæc Plutarchus.

Ob hanc itaque opinionū diuersitatem; Tū etiam, quia res ipsa suaptè natura videtur abstrusa, meritò ait Stagirites, hanc quæstionem esse difficilem; præsertim quia, vt subdit, *de intellectu, & perspectiua potentia, nihil adhuc manifestum est*: quid non est manifestum? an secernatur loco, nec ne: Sed fare age, quonam & loco, & modo id fiet manifestum? In tertio huius operis libro; quando ostendet, hanc animæ particulam, *qua anima sapit, & intelligit*, non esse organo, & corpori affixam: quippè si resideret in organo, ibi proculdubio foret determinatè, vbi eius organū, & subiectum coarceretur: quia verò Philosophus apud se certus, ac determinatus erat, hanc animæ particulam, nec organicam esse, nec corruptibilē, ideò subdit ex sententia, sed *videtur aliud genus animæ, & hoc solū contingit separari, sicut perpetuū, a corruptibili.*

Quibus verbis, tametsi obiter, probat nihilominus suum intentum, nec etiam hanc animę particulam distingui loco: idq; duplici medio. Quia est aliud animæ genus. Et quia separatur tanq̄ æternū a corpore caduco, & corruptibili.

Sed quomodo est aliud animæ genus? Quidam in ea versati sunt opinione, animam comparari ad corpus gemino modo: vt corpus perficit: vtq; eo ipso vtitur. Omnes animæ generatim perficiunt quidem corpus: sola verò rationalis præterquamquod perficit, etiā vtitur eo; & propterea videtur aliud animæ genus. Ita Simplicius. Rectius Philoponus, & S. Thomas principiū isthuc, aiunt, esse aliud animę genus, quia est alterius naturæ, & substantiæ, scilicet incorruptibilis: reliquæ autem formæ vegetās, & sentiens caduca, & corruptibilis: & quia corruptibile, & incorruptibile, genere differūt, auctore Philosopho 10. Metaphys. tex. vlt. de qua propositione vide S. Thomam ibi, & Marcum Antonium Zimaram in suis theorematib. propositione 63. ideò animæ particula, qua primò intelligimus, est aliud animæ genus a vegetatiua, & sensitiua.

Adde ex Simplicio, quia est indiuisibilis, & immaterialis. Ex quibus infertur intentum Aristotelis, eam non distingui loco, nec esse in aliqua corporis parte, quia tunc esset materialis, & immaterialis, & ad materiæ determinationē extensa, ac diuisibilis; esset quoq; corruptibilis ad corruptionem partis illius, in qua resideret, vti sunt cæteræ formæ. Et hoc est, quod lib. 1. de Anima tex. 92. quo loci tangens easdē difficultates, ait esse difficile, etiam fingere, quam partem, aut quomodo intellectus contineat. Attingit hanc ipsam quæstionem in proęmio eiusdem lib. tex. 7. & hoc est primum medium.

Secundū autem, quo itidem probat, particulam animæ, qua intelligimus, haud distingui loco, & subiecto est, quia hæc est separabilis tāquam æternum a corpore corruptibili. Quod si a corpore separari potest, iam non erit in aliqua eius parte: quia tunc separari non posset, sed ad eius partis interitum extingueretur. Ex quibus, vide quomodo Aristot. sumit vt mediū & argumentum, animam intellectus participē esse suaptè natura incorruptibilem, & a corpore separabilē, quò probet aduersus vetustiores Philosophos, eam non esse in aliqua determinata corporis parte.

Sed iam audio Aphrodisęum, eiusq; asseclas obstrepere contra hāc nostram expositionem: nempè Arist. in præsentia nihil certi, nihil cōstituti asserere, sed loqui dūtaxat quantū in rei superficie apparet, & ex quadam vulgi opinione, quia ita crassa quadā Minerua, & populariter videbatur: cuiquidem rei, illud aiunt esse indicio, quia Phylos. non dixit hanc aīæ particulā, esse aliud genus aīæ, & separari; sed ait, *videtur esse aliud genus aīæ*, quod quidem dubitatiuè est dictum: quod enim videtur esse, certò non est, quinimò hoc ipso dubitationem inuoluit.

Sed hæc e triuio sunt petita: non hęsitat Stagirites, nec aliqua dubitatione detentus illud, *videtur* protulit, sed affirmat id, qđ apud se certo certius habebat, quodque infra erat demonstraturus. Nec verò illud *videtur*, perpetuò dubitandi nota est, sed sæpenumero affirmat, quo quidem intellectu sexcēties a Philosopho prolatum inuenies. Et ne longè abeam, hac significatione capit hoc verbū in textu paullò antecedenti, nimirū tex. 17. eiusdem 2. de Anima, vbi sic loquitur: *Animalia autē omnia videntur tangendi sensum habere*. Et tex. 14. eiusdem libri, *vnde*, ait, *& vegetabilia omnia videntur viuere; videntur enim in seipsis habere potentiam, & principium huiusmodi, &c.* Dic age, in ancipiti ne versabatur Philosophus, num omnia animalia prædita essent tangendi sensu? hærebat fortasse, an vegetabilia cuncta viuerent? an in seipsis radicem, principiumq; viuendi haberent? impensè fatuus esset; non itaque dubitat, sed quia ante determinatum eius tractationis locum, id effert, ideò summa cum modestia ait, *videntur*, eadem hic certitudine, dum intellectum nostrum, & aliud animæ genus, & à corpore videri separabilem

bilem dicit; accipit illud *Videtur*.

Ita grauissimi Aristotelis interpretes hunc locum interpretati sunt: Audi Philoponum: *Illud autem*, ait, *sed videtur, non dubitando dicit, vt Alexander putauit, sed aut quia nondum sibi de intellectu docere propositum est: aut, quod magis conuenit, pro apparet, id dictum est: non enim penitus illud videtur, dubitationem significat*. Et affert ad huius confirmationem illud Porphyrij, capite de genere, in principio ἔοικε δὲ μήτε τὸ γένος, μήτε τὸ εἶδος ἁπλῶς λέγεσθαι, *videtur autem, neque genus, neque species dici simpliciter*: hoc enim non dubitando dicit Porphyrius, ideòque statim differentias, quæ ea ipsa significant profert. Et Ammonius, exponit, *videtur*, hoc est, *apparet, & est manifestum*. Auerr. 1. de Anima, tex. com. 19. *vtitur*, inquit *Aristot. verbo, Videtur, loco certitudinis, in locis, in quibus certitudo est famosa, & residuus sermo est manifestus*. Vide S. Thomam, lib. 2. contra Gent. c. 79. & ibi Ferrariensem, ita etiam exponit Themistius, & Simplicius, cuius verba facere nequeo, quin hic exscribam. *Diuisaque secundum substantiam a reliquis, anima rationis particeps existit, & omninò ab illis aliquando separatur, atque perpetua est, cum illa corrumpantur, quæcunque scilicet corruptibilis corporis, propriè actus sunt*: Hæc ille in Comm. huius tex.

Verùm, vt adhuc penitius hunc locum, & ex hoc permulta alia in Peripato capias, scito ex græco fonte, apud Philosophum (quantum ad præsens attinet) tria esse græcanica verba, quæ diuersam habent significationem, & tamen latinè vno, eodemque verbo, *Videtur* translata reperio. Illa sunt δοκεῖ, φαίνεται, ἔοικεν Exemplis illustro, iacent omnia in prima pęne pag. lib. 1. de Anima. primum quidē δοκεῖ, hoc verè pollet videtur, in tex. 2. δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἅπασαν, ἡ γνῶσις τῆς ψυχῆς μάλιστα συμβάλλεσθαι *Videtur autem ad veritatem omnem, cognitio animæ multū conferre*. Et tex. 3. & passim ostendes. Secundū, hoc est φαίνεται significat apparet, iacet in tex. 12. φαίνεται δὲ τῶν πλείστων οὐδὲν ἄνευ σώματος πάσχειν, ἢ ποιεῖν. Latinus habet. *Videtur autē plurimorū nullum sine corpore pati, neq: facere*. Tertium, quod est ἔοικεν, & transfero, non per verbum, *Videtur*, sed vt idem polleat, atque consentaneū est, conueniens est, apparet: ita, vt hoc verbo affirmemus potius aliquid, quàm dubitemus: vtitur ibidē Philosoph. tex. 11. ἔοικε δὲ οὐ μόνον τὸ τί ἐστι γνῶναι, χρήσιμον εἶναι πρὸς τὸ θεωρῆσαι τὰς αἰτίας τῶν συμβεβηκότων ταῖς οὐσίαις ὥσπερ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς. Latinus tex. *Videtur autem non solum ipsum quod quid est cognoscere, vtile esse ad cognoscendas causas accidentium substantijs, sicut in Mathematicis*. Et in tex. seq. de intelligendi actione, q̄ fit propria intellectus operatio, μάλιστα δὲ ἔοικεν ἴδιον τὸ νοεῖν. in latino est. *Maximè autem videtur proprium ipsum intelligere*. Quod vertendum erat, *maximè autem apparet proprium ipsum intelligere*. Hic tu ride, e deride illā aliam huius tex. versionē, quæ habet, *maximè autē assimilatur proprio, ipsum intelligere*. Quid monstri assimilatur proprio? idem inuenies tex. 14. & lib. 2. eiusdem operis tex. 93. & tex. 100. & sexcentis in locis.

Ex quibus hoc habe, Arist. vbicunq; de intellectus immortalitate, ante determinatum eius locū verba obiter inijcit, nunquam aliquo ex duobus illis prioribus verbis, sed perpetuò hoc postremo ἔοικεν, vti, quod pęrè nunquam apud veteres Græcos dubitationis nota fuit, sed affirmationis signū. Neq; id assero absq; adstipulatore, assertoreq;, quanquā possem; cū enim in gręcarum litterarum studio ętatem consumpsi, si id mihi assumo, videor id meo iure, quodammodo vendicare, nihilominus testem sisto, & græcarū litterarum apprimè gnarum, & incorruptum Simpliciū: Hic super 21. tex. libri 2. de Anima, hæc omninò litteris dedit: *Particula illa ἔοικεν: non cum dubitatione pronunciata fuit, vt Alexander putat, neque enim frequen: est huiusmodi huius particulæ apud antiquiores vsus; sed pro eo, quod est cōuenit, atq; apparet*: Quod si mihi, immò Simplicio in græcanica lingua non credis, videas, cui credideris. Cū igitur in tex. quē explicamus Stagirites de hac animæ nostræ particula, qua primò intelligimus dicat: ἔοικε δὲ ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι, profectò non dubitando, neq; ex communi aliqua opinione, vt Alexādræi somniāt; sed affirmando dicit, illam esse aliud genus aīę, & separabilem, atq; immortalē: vt dicebamus.

Immò admirare mecū, & prudens rimare cū Philopono solicitudinem Aristot. in hac parte. Vbi enim dixit, intellectum esse inseparabilē a corpore, ne quis dubitandi scrupulus relinqueretur, quia *separari* est nomē ęquiuocū (separantur .n. ēt quædā accidentia, cū possint abesse a subiecto citra eiusdem corruptionē, sed quę tñ, & simul separātur, & eo ipso euanescunt, & corrūpuntur) ideò subiunxit quandā separationis speciē, inquiēs, velut æternū a corruptibili, quo aīæ intellectiuę incorruptibilitatē ostenderet.

Hic ego efficere nequeo, quin tibi indicem, q̄ vehementer hallucinētur, nescio qui, dū, etsi

in ipsa suorum operum inscriptione, ac titulo magnificè profitentur, se animorum immortalitatem, ex sententia Aristotelis ostensuros, in progressu postea, apertè dicant, neque 65. tex. ex 1. de Anima, neque hunc 21. quicquam firmitatis habere, ad astruendam mentis humanæ immortalitatem: quia Aristoteles, ita loquatur, vt sententiam dubiam, ancipitemque habere vtrobique videatur: nec etiam ex 3. de Anima lib. vllum erui posse locum, qui huic rei faueat: nec esse denique, vt quispiam fidat vllo Aristotelis loco: huiusmodi illi. Peius, dum Philoponi, Simplicij, & aliorum rationes, pro animorum immortalitate validè constructas, anxiè nituntur eneruare; vt idem fortasse suis rationibus confirmare postea videantur, sed vtinam, & firmè.

Verùm nos ad institutum nostrum: eadem itaque veritas colligitur a Simplicio, sequentibus Philosophi verbis tex. 22. *reliquæ autē particulæ animæ, manifestum ex his, quod separabiles non sunt:* eadem ex alijs quoque locis ostendi posset; quæ tamen ne in immensum crescat opus, equidem prudens supersedeo, & ad tertiū librum lubens accedo.

SECTIO QVARTA.

Ostenditur animæ intellectiuæ immortalitas, ex tertio de Anima libro.

QVONIAM Aristoteles animam in communi dixerat esse principium, quo viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus primò: cum tres priores huiusce definitionis particulas, superioribus libris diligenter examinauerit, reliquum erat, vt vltimam partem, *qua intelligimus primò*, quoad eius fieri posset expenderet; hoc quippè pacto, si definitio rei, naturam aperit, penitus vtique natura animæ innotesceret: Cęterùm priusquam ad tertium librum, (secundum diuisionem Auerr.) stylum conferret, vt de vltima illa particula disputationem institueret, mirificè, veluti quodam apparatu, se munit. Videbat enim posse quempiā fultum veterum Philosophorum auctoritate, obijcere, frustra quæri, aliud animę genus a sensitiua; atque adeò malè positum esse in definitione, *& qua intelligimus primò*, quandoquidem omnes animæ operationes, etiam nobiliores, ac præstantiores perapte referri possunt ad animam sensitiuam: vnde plerique veterum opinati sunt, idem esse sentire, ac intelligere; atq; adeò idem esse aīam sensitiuā, & intellectum: ita Democrit. Empedocl. & alij, vt retulit Stagirites ipse lib. 1. de Anima tex. 24. *is enim*, scilicet Democritus. *Simpliciter dicit idem esse animam, & intellectum, verum non esse, quod videtur.* Et lib. 2. tex. 150. *Et antiqui sapere, & sentire idē esse aiunt, sicut Empedocles.*

Volens itaque in primis huic obiectioni occurrere, ostendereque reperiri aliud animæ genus a sensitiua, & consequenter necessarium esse, de illo sermonem institui, si perfectam ipsius animæ intelligentiam habituri simus; ostēdit ab actibus, quando quærit an intelligere, & sapere, sit quoddam sentire? quemadmodum Empedocles, & plerique alij existimarunt, qui putabāt intelligere, & sapere esse corporeum, sicuti ipsum sentire est corporeum: hoc est, fieri per organum, & in organo corporeo. Confutauit illorum opinionem tex. 152. & sequentibus; sicque in ostendenda necessitate animæ rationalis, diuersæ a sensitiua, & in reddenda ratione consilij sui; incepit iacere fundamenta de animæ rationalis immortalitate, ac separatione: Nam ex illa cōfutatione, intelligitur, operationes eas, nempè intelligere, & sapere non posse referri ad animam sensitiuam, atq; adeò non esse corporeas: nec posse a corporeo temperamento pendere; sed esse immateriales, & a corporis societate, commercioque abiunctas, quemadmodum & earum principium. Et quia potuisset adhuc quispiam opinari, hasce operationes referri posse ad phātasiam, docuit vlterius ibidem, huiusmodi sententiam esse falsam. Quare cum intelligere, & sapere, non sint operationes corporeæ, sicuti sentire, & ideò nec in animam sensitiuam, nec in phantasiam referri queant, consequens est, vt detur aliud animæ genus, cuius natura, & essentia haud pēdeat a corpore, sed ab eo tanquam sempiternum a corruptibili separetur. Ex quo vides quonam pacto Aristot. munit, sternitque sibi e longinquo viam ad astruendā animæ immortalitatem; quoque pacto eius fundamenta iaciat, & ingenti arte, ac solertia ad eam serpat, vt tandem incipiat tertium librum explicetque vltimam definitionis particulam.

Hæc enim est intentio Arist. in hoc 3. libro quāuis alij secus sentiant, eos retulit Aug. Nyphus, & Simplicius sup hūc tex. ideóq; orditur,

Περὶ δὲ

Περὶ δὲ τοῦ μορίου τῆς ψυχῆς, ᾧ γινώσκει τε ἡ ψυχὴ καὶ φρονεῖ, εἴ τε χωριστοῦ ὄντος, εἴτε καὶ μὴ χωριστοῦ κατὰ μέγεθος, ἀλλὰ κατὰ λόγον, σκεπτέον τίν' ἔχει διαφορὰν, καὶ πῶς ποτὲ γίνεται τὸ νοεῖν, Latini textus sic ferè omnes : *De particula autem animæ, qua cognoscit anima, & sapit, siue separabili existente, siue non separabili secundum magnitudinem, sed secundum rationem, considerandum est, quam habet differentiam, & quomodo tandem fiat ipsum intelligere.* Et quia recta philosophandi methodus est, vt ab actibus facultates, & ab hisce, naturam essentiamque rerum venemur; iccircò Philosophus postquam in primo tex. proposuit, se de parte animę intellectricis; de natura inquam, & essentia animæ intellectiuæ dicturum; statim in tex. 2. ab actu intelligẽdi inuestigat, intellectũ possibilẽ: Circa quod, vt inquit S. Thomas, tria præstat: Determinat de intellectu possibili, tex. 6. de eius obiecto, tex. 9. in textu verò 12. mouet dubium quoddã circa ea, quæ dixerat, idque diluit. Postea in textu 17. perquirit alteram animæ potentiam, scilicet intellectum agentem: Tandem in tex. 20. illud animæ μόριον, & particulam, de qua in principio libri se acturum proposuit, concludit, inquiens, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον, καὶ ἀΐδιον, & hãc solam particulam esse immortalem, atq; perpetuã. Quæ quidẽ oĩa, vt clariora reddantur, eundem nobis ordinem proponentes, tria, sed quàm poterimus paucissimis, hic perstringemus, idque ex Aristotelis tantummodo auctoritatibus (nam rationes eius in sequenti Disputatione aperiemus) vt dudum pollicebamur: ostendam itaque primò, intellectum capacem, seu possibilem, esse immaterialem, inorganicum, atq; adeò incorruptibilem. Ad hæc, idem de intellectu agente. Et tandem concludetur, radicem horum intellectum, nimirum animam intellectricem, identidem esse separabilem, incorruptibilem, atque immortalem.

SECTIO QVINTA.

Probatur, intellectum possibilem esse à corpore re ipsa separabilem, impermixtum, immaterialem, atq; adeo immortalem.

QVOD itaque Stagirites in 3. de Anima libro, intellectum possibilem, à corpore separabilem, æternũq; sanciat, probetque, vel ex attributis, quæ illi ascribit, clarè dignosces: Quippè inter alia de eo affirmat, quod sit *impassibilis* tex. 3. quod *impermixtus* tex. 4. quod *non mixtus corpori* tex. 6. quod *non sit organicus, nec parti cuipiam corporis affixus*, tex. 6. & 7. Quorum vnumquodque satis superque esse deberet, quò nobis Philosophi mens de re, quã inuestigamus detegeretur: sed quia praua nonnullorum interpretatio, vt pleraque alia Stagiritæa decreta, ita hæc quoque corrumpit, operę pretium est, vt diligẽter ac sedulò vnum, quod aiunt, ad vnum perpendamus.

Enimuerò sunt qui, (inter quos nescio, quonam suo fato semet intrusit Caietanus, vir alioquin mentis acumine clarus: vt apud eum videre licet in Commentarijs super tertium de Anima librum) dicunt, ex hisce Philosophi locis minimè colligi, intellectus possibilis a corpore separationem, & immortalitatẽ: quia Aristoteles in præfatis textibus sermonem habet de formali, seu quidditatiua (vtor eorum verbis) immixtione, ac separabilitate intellectus a corpore, non autem de immixtione, ac separatione reali, & in essendo. Cuius rei eam adhibent rationẽ, quòd Stagirites, diuerso modo loquitur de intellectu possibili, ac loquatur de agente, quem ponit a corpore separatum, & separatione reali, & in essendo. Nam intellectum possibilem, absque vllo alio additamento, asserit esse a corpore separatum; idque ad discrimen sensus, qui nullo pacto est a corpore seiunctus *sensitiuum enim* ait tex. 7. *non est sine corpore, intellectus autem separatus est*, vbi verò de intellectu agente, quem a corpore, reali etiam separatione abiunctum, atque adeò immortalẽ posuit, verba facit, ait textu 20. eũ *esse separatũ, in eo, quod verè est*: qđ Caiet. exponit in essẽdo: quapropter, ait, separationẽ intellectus

 possi-

possibilis, non esse realem, seu in essendo, sed formalem duntaxat, vel si mauis, secundum rationem; eo modo, quo Mathematicæ res dicuntur separatæ, & à materia sensibili abstractę. Separatio verò intellectus agentis (quem ille putat esse Deum) est realis, seu in essendo, vel quo ad existentiam: quocirca hic immortalis est, ille autem haudquaquam.

Pro cuius intelligentia adnotant, trifariam contingere aliquid esse, dicique immixtum, & à materia separatum: formaliter; perfectiuè, & existenter; nam quemadmodum tripliciter obuenit, rem aliquam esse compositam, nempè formaliter, perfectiuè, & existenter, ita tot modis, accidit aliquid negari esse compositum, seu physicum: quot enim modis dicitur vnum oppositum, tot & alterum dicatur oportet.

Patent hæc omnia in sphæra; hanc enim affirmamus, non esse physicam, seu materiæ commixtam quidditatiuè, ac formaliter, quia in sua formali ratione; quà sphæra, non includit materiam sensibilem: abstrahunt enim mathematicę res à materia sensibili; quamuis nō ab intelligibili. Præterea asserimus, spheram non esse compositam, & physicam perfectiuè, quia non est de ratione sphæræ, vt sit materiæ sensibilis perfectio; quemadmodum per oppositum affirmamus, animam esse physicam perfectiuè, quia suaptè natura est actus, & perfectio corporis. At verò, quod sphæra, non sit physica, & materiæ commixta existenter, haud potest affirmari de ea, quia nequit, nisi in materia sensibili, reperiri, & existere. Eadem ratione de intellectu possibili erit affirmādum, eum nimirum esse immixtum corpori, atque ab eo separatum, formaliter, & quidditatiuè, & hoc probat Philosoph. in tex. 4. & 5. quia omnia cognoscit; vnde aiebat, *quare neque ipsius vlla est natura, nisi hac quod possibilis*: Probauit etiam in tex. 6. eum esse immixtum corpori perfectiuè; ex hoc, quia, si non esset corpori immixtus, tunc fieret calidus, aut frigidus: Cæterùm non ostendit intellectum, esse corpori existenter immixtum, ab eoque separatū; quinimmò oppositum affirmauit, intellectum esse corporis actum existenter, dum in 1. de Anima his omninò de intellectu loquitur; *si verò nulla est propria ipsius operatio*, (dicet autem infra nullam esse animæ propriam operationem, *non vtique erit separabilis*, sed *sicut recto, in quantum rectum, multa accidunt, vt tangere aeneam sphaeram secundum punctum, non tamen tanget hoc, separatū ipsum rectum, inseparabile enim: siquidem semper cum corpore quodam est.*

Ex quibus omnibus colligunt, intellectum possibilem, ita esse a corpore separatum, eique immixtum, quemadmodum sphæra est separata a materia sensibili. Atqui hæc est formaliter duntaxat, & perfectiuè, à materia seiuncta, nō autem existenter, quare eodem etiam modo erit abiunctus hic intellectus: Et sicuti spæræ æneæ, quà est huiusmodi, multa competunt, quæ tamen illi ab ære separatæ haudquaquam conueniunt, quòd ab ære seiuncta non existit; ita intellectui possibili; quà est in corpore, competit intelligere, quod secus competere nequit, cum ab eo separatus neutiquam existat: hæc illi. Sed qua firmitate afferantur, tute ex his, quæ subijcio, æqua lance dijudicato.

Principio falsum est, Aristotelem diuerso modo de intellectu possibili, atque agente, loquutum esse, quo ad vtriusque separabilitatē. Immò verò vtrique eadem omninò attributa, ac notas ascribit: atque adeò, quà separabilitate vnum, eadem & alterum intelligat necesse est. Et quidem sicuti loquens de intellectu possibili, cum asserit, *impassibilem*, tex. 3. *immixtum* tex. 4. *separabilem*, tex. 6. & 7. ita tex. 19. de agēte edisserens, easdem conditiones de eo repetit, *& hic intellectus separabilis est, & impassibilis, & immixtus*: Ex quo ita vrgere licet, prątatę conditiones, intellectui agenti attributę, arguunt, secundum Antagonistarū sancita, realem eius a corpore separationem, & in essendo: ergo cum eę ipsæ intellectui quoque possibili tribuantur, realem itidem eius a corpore separationem, & in essendo inferunt: secus enim Philosophus æquiuocè se, ne dicam ineptè in reį tanti pensi, ac ponderis gessisset.

Respondet Caietanus in Comment. super 2. cap. huius 3. libri de Anima, tres prædictas cōditiones, esse quidem communes intellectui possibili, & agenti: sed ex his non elici separationem realem, & in essendo, sed ex alia quarta conditione, quam Arist. soli intellectui agenti tribuit, & per quam hic differt substantialiter ab possibili. Illa verò exprimitur subsequentibus illis verbis; *substantia actu ens*: quatuor enim, non tres conditiones impertitus est Arist. intellectui agenti, quod sit separabilis, quod impassibilis, quod immixtus, & quod substantia actu ens, exponit Caietanus, idest,

quod

quod sit intellectus existens in actu, ex sua substantia. Lubet eius verba ex scribere, vt eo loquente, quę sit eius mens, penitius introspicias; ait ergo. *Circa conditiones intellectus agentis in se ipso, aduerte, quod quatuor conditionum, in littera ei attributarum: vltima tantum est sibi propria, ceteris existentibus communibus sibi, & intellectui possibili, esse namque separatum à corpore, esse impassibilem, esseque immixtum vniuersis naturis sensibilium, communia sunt vtrique: sed esse substantia actu ens, soli intellectui agenti conuenit, & est id, per quod differt ab intellectu possibili essentialiter:* Hæc Caietanus.

Sed vehementer decipitur; nam verba illa Philosophi *substantia actu ens:* non sunt quarta conditio intellectui agenti attributa, sed probatio, qua Philosoph. probat, præfata illa tria, nempè esse impassibile, impermixtum, & à corpore separabile, quæ intellectui possibili inesse, dudum probauerat, multò magis competere oportere agenti, vt mox ostendam, & ita ruit machina aduersariorum.

Errandi verò causa ipsi fuit, an varia, eaq; obscura satis, & inuoluta latina, præfatæ sententiæ, translatio, an praua eius intelligentia: textus est, καὶ οὗτος ὁ νοῦς χωριστὸς, καὶ ἀμιγὴς, καὶ ἀπαθὴς, τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνεργείᾳ, communis translatio, quam etiam sequitur Auerroes, habet; *& hic intellectus separabilis est, & immixtus, & impassibilis, substantia actio existens*. In antiqua verò translatione, quam etiam habet S. Thomas, & amplectitur Caietanus iacet: *substantia actu ens*, alia, quam habet Aug. Nyphus. *Et hic intellectus separabilis, & impermixtus, & impassibilis secundum substantiam est, qui est actu*: alia, quæ continetur in commentarijs Simplicij, è græcis latinitati donatis à Ioanne Faseolo: *& is intellectus separabilis, & immixtus, & impassibilis sua ex substãtia existens actus*: Argyropolus trãstulit, *& is intellectus separabilis est, & non mixtus, passioneque vacat, cum sit substantia actus*, conuersio Philoponi habet: *& hic intellectus separabilis est, & immixtus, & affectione vacuus, cum substantia sit actu*: alij denique alio vertere modo, quorum translationes, nec referre, nec impugnare, tametsi facillimum foret, in præsentia opus.

Transfero ego textum illum, & hic intellectus separabilis est, & immixtus, & impassibilis, substantia cum sit actu: nam græcum illud ὢν, idem omninò pollet, atque *cum sit*, seu, *quia est*, id norunt græcanicæ, seu diuinæ potius linguæ periti; ita etiam antiqua textus translatio habet, illud ὢν alio in loco, nimirum lib. 1. de Anima, tex. 47. quo loci Philosophus ostendit aduersus Platonem, intellectum non esse magnitudinem πῶς γὰρ δὴ νοήσει μέγεθος ὤν, in latino textu iacet; *qualiter enim intelliget magnitudo cum sit*. Et lib. 1. de Anima, tex. 34. de intellectu habet, τοιοῦτος δὲ ὤν, πῶς γνωρίζει; *huiusmodi autem cum sit, quomodo cognoscit?* Illud verò ἐνεργείᾳ, significat actu. Hinc liquidò perspicis, dicta verba, quæ malè translata fuere: *substantia actio existens*, siue *substantia actu ens*, siue *substantia actus*, & peius intellecta, haud esse quartam conditionem intellectui agenti attributam, sed præcedentium trium, probationẽ: quid enim est, *cum sit*, seu *quia est?* probatio sanè; & huius probationis, annectit Stagirites aliam, *semper enim honorabilius est agens, patiente, & principium, ipsa materia*, vt tandem sic lubeat Philosophi rationem pertexere. Id, quod est actu, nobilius est eo, quod est potentia, quia honorabilius est agens patiente, & principium ipsa materia; sed intellectus agens comparatur ad possibilẽ, sicut id, quod est actu, ad id, quod est potentia, & sicut agens ad materiam, vt dictum est tex. 19. ergo intellectus agens, est nobilior patiente: Atqui intellectus possibilis, est separatus, impassibilis, & immixtus, vt supra ostensum est, ergo multò magis intellectus agens. Hanc equidem arbitror esse legitimam Aristotelis mentem, quo flexit animum etiam S. Thomas, tametsi in aliquo, à nobis dissideat Olfecit id etiam aliquo pacto Commentator (quamuis mox veluti Euripo quodam distractus, ad Colchodeas illas suas, & intelligentias nobis assistentes, præceps agatur) dum adnotauit particulam illam (*Et*) quæ intellectum agentem, ad possibilem referat: ait enim, *& cũ declarauit secundum genus esse intellectus, & est agens: incepit facere comparationem inter eum, & possibilem, & dixit. Et iste intellectus &c. idest, & iste etiam intellectus est abstractus, sicut materialis, seu possibilis, & est etiam non passibilis, neque mixtus, sicut ille*. Hæc Arabs.

Sed quoniam permulti adhuc grauiter hic offendunt, existimantes, actionem intellectus agentis, esse eius substantiam, idque sibi ex præfatis verbis; *substantia actio existens*, colligere visi, addo duas huiusce textus explicationes, præter eas, quas in Disputatione de intellectu agẽte adhibui.

Prior est, vt dictio illa (*substantia*) quæ gręcè iacet τῇ οὐσίᾳ, dandi casu, non referatur ad intelle-

tellectum agentem, sed ad animam; & sensus erit, & hic intellectus, separabilis est, & immixtus, & impassibilis; quia est actu ipsi substantię: Cui quidem expositioni non leuem struit fidem articulus ille τῇ, quem aptè exposueris, ipsi, siuè huic, vt τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνεργείᾳ, idest; ὢν, cum sit, ἐνεργείᾳ actu τῇ οὐσίᾳ, ipsi substantiæ, nępè animæ: vbi Philosophus innuit etiam discrimen inter possibilem, & agentem intellectum, quòd ille est ipsi animę potentia omnia, *& nihil est actu eorum, quæ sunt, antequam intelligat*, vt dicitur tex. 5. agens verò inest eidem animæ, sed actu, quia agens: & vnumquodq; agit inquantum est actu.

Posterior præfati textus expositio ea sit, vt dictio *substantia*, referatur quidem ad intellectum agentem, sed cōnectatur tamen ipsis attributis eiusdē, vt sensus sit: Et hic intellectus separabilis est, & immixtus, & impassibilis substantia: hic siste, idest hoc habet secundum substantiam suam (est enim *substantia* casus obliquus) siue secundū entitatem: enimuerò οὐσία significat etiā entitatem: Dein probatio. *Cum sit actu*. Si verò cuipiam nimius ego, ac nimium descendisse videar, hic si quot errorum teterrima monstra, ex prauo huiusce sententiæ, intellectu serpserint cogitatione pellustrauerit, erit profectò, quod dicat, me quampaucissimis adhuc egisse. Vt igitur ad rem veniam, ex his habe, tres duntaxat esse conditiones intellectui agenti adscriptas, atque easdem omninò, quæ et intellectui possibili: Et si in illo arguunt separationem realem, ac in essendo, etiam in hoc hoc ipsum efficiunt.

Falsum etiam est, quod ait Caietanus, Philosophum diuerso modo de agente, atque possibili intellectu loquutū: sed quod in tex. 20. de agente sermonem habens, dicat, *eum esse separatum in eo, quod verè est*. quod exposuit ipse, vti aiebam, in essendo: Errat, nam in illo textu 20. non amplius sermo de intellectu agente, sed de radice vtriusque intellectus, seu de parte illa animæ intellectiuæ, qua cognoscit anima, & sapit, vt exposuerunt S. Thomas, Philoponus, & nos infra.

Tripartita etiam illa immixtio, & separatio a materia, in præsentia, quod ad intellectum attinet falsa est. Atque vt alia multa præteream, lubēs eos interrogauerim; Quomodo intellectus possibilis est separatus, & immixtus corpori perfectiuè? an non perficit ille corpus, eleuatque ad sublimiorem gradum entis? an ipsi putent, se absque intellectu, eodem modo perfectos fuisse futuros, ac sunt modo? nam vt eorum vtar exemplo, sphæra, quæ dicitur materiei immixta perfectiuè, non est perfectio æris: siuè enim sphærica, seu triangulari, vel quauis alia figura æs aliquod formaueris, nullam ei in se maiorē addideris perfectionē: quia sphærica figura est illi immixta secundū eos perfectiuè, & non est sicuti anima, quæ suaptè natura est actus, & perfectio corporis: pari itaque ratione, si intellectus est immixtus corpori perfectiuè, corpus eodē modo erit perfectum, cum illum habet, ac sine illo: atq; adeò tam perfecta erunt, quæ prædita sunt intellectu, quàm sint eius expertia.

Præterea, sphæra, ita materiæ est immersa, vt nullam vnquam actionem sine materia exercere queat: Atqui intellectus possibilis, cum habeat propriam operationem, intelligere, sine corporeo adminiculo, saltem subiectiuè, non rectè comparatur separationi sphęræ. Ad hæc, quomodo hic intellectus esset impassibilis; quomodo non organicus, quomodo non affixus corpori, si ita esset a corpore separatus, vt à sensibili materia sphæra? num sphæra non est affixa materiæ? vel ei quicquam horum competere potest, quæ intellectui tribuuntur.

Cęterùm, vt vera, ac realis intellectus possibilis a corpore separatio, eiusque immortalitas eluceat magis, animo repetendum est, ex Arist. lib. 1. de Anima tex. 25. & 30. Veteres ferè omnes Philosophos, qui naturam animæ per cognitionem venabantur, posuisse animam compositam, & conflatam ex elementis, rerumque principijs: ea coacti ratione, quòd cum omnis cognitio fiat per assimilationem cognoscētis ad rem cognitam (in eo quippè Veteres cōsensere omnes, vt dicitur tex. 26. eiusdem lib. 5. *cognosci simili simile*) oportebat, animam, quę res omnes cognosceret, omnibus assimilari. Nequit autem omnibus assimilari, nisi ex ijsdē principijs constet, ex quibus etiam res omnes; haud quippè intercedit similitudo, vbi non est participatio: eòque si anima cognoscit res omnes, & vt cognoscat debet cunctis assimilari, sequitur illam, eadem principia rerum in se habere, ex quibus res omnes constant.

Hinc dicebant (verba sunt Empedoclis, apud Aristot.) *Terrā quidem, terram cognoscimus, aqua autem aquam, æthere verò æthera diuū, sed ignē ignem manifestum, concordiam autem concordia, discordiam verò discordia tristi*: sed decepti

pti sunt, inquit S. Thomas super textum illum 26. in hoc Veteres, quòd nescierint distinguere modū illum, quo res est in intellectu, seu in oculo, vel imaginatione, & quo est in se ipsa. Veritas enim est cognitionem fieri quidem per similitudinem rei cognitę in cognoscente, oportet quippè rem cognitam, modo aliquo esse in cognoscente, sed non secundum esse naturale, & secundum idem esse, quod ea habet in se ipsa, vt illi existimarunt, sed per suam speciem.

Ex omnibus itaque antiquis Philosophis, qui *animam, aut elementum, aut ex elementis fecerunt* compositam, vt dicitur tex. 33. libri 1. de Anima, vnus Anaxagoras discrepauit: qui quidem asseuerabat, animam intellectus participem, vel si mauis intellectum humanum, nec elemētum, nec ex illis quicpiam esse, sed incorporeum quid, impassibile, impermixtum, & nihil denique commune habens cum elementis, rerumque corporearum principijs. Cæterùm cum intellectum humanum huiusce conditionis posuerit, quomodo fieret intellectio, & quomodo ille res alias intelligeret, nō potuit, vel noluit explicare. Ecquem vnquam adstipulatorem, assertoremque afferam huius doctrinæ? non alium chercle, quàm Stagiritem; is .n. in eodem lib. tex. 31. & 34. his omninò loquitur. *Anaxagoras autem solus impassibilem dicit esse intellectum, & nihil commune vlli aliorum habere: huiusmodi autem cum sit, quomodo cognoscit, & propter quam causam, neque ille dixit, neque ex his, quæ dicta sunt, conspicuum est.* Et Commentator super ea verba, *Anaxagoras,* ait, *solus dixit, quod intellectus non recipit passionem, hoc est, non est materialis, & quod in nullo habet communicationem cum alio, idest, quod nulla res omnium, quas intelligit, est in eo; itaque neque est hoc, neque in hoc, neque corpus, neque virtus in corpore: & hoc nullus dixit, nisi Anaxagoras, & super hoc laudabit illum postea:* Commendat verò Philosophus lib. 3. textu 4. dum scribit: *Quoniam omnia intelligit impermixtu est, vt dicit Anaxagoras.* Hinc vide, quomodo intelligat Aristoteles, intellectum possibilē, esse impassibilem, & impermixtum: capit enim ea significatione, qua & Anaxagoras: Ille autem posuit intellectum nostrum a corpore separatum, separatione reali, ergo eodem modo posuit etiam Aristoteles.

Quod si obijcias, Anaxagoras nomen *intellectus,* cepit pro intellectu primo, nimirum Deo, qui meritò ab omni corporeitate, & concretione mortali seiunctus, ac separatus est; non autē nomine intellectus, intellexit humanum: quare omnia, quæ allata sunt, nihil ad fides.

Dico, Anaxagoram nomine intellectus intellexisse duo. Primam rerum omnium efficientem causam, ac Deum, qui per essentiam est intellectus: Et etiam intellectum humanum, siue animam intellectricem. Primum patet ex eius fragmento, quod apud Diogenem Laertium in Anaxagoræ vita habetur, cuius hoc est initium πάντα χρήματα ἦν ὁμοῦ, εἶτα νοῦς ἐλθὼν, αὐτὰ διεκόσμησεν. idest, res omnes erant simul, deinde accedens intellectus, ea ornauit: vnde Laertius ait, Anaxagoram, primum omnium, induxisse ipsi materiæ intellectum, nimirū causam efficientem, ac Deum. Idem habes apud Aristotelem tex. 31. lib. 1. de Anima, cum ait, *dicit,* scilicet Anaxagoras, *intellectum mouisse omne,* & tex. 23. & 1. Metaphys. cap. 4. Explicat etiam Plutarchus lib. 1. de placitis Philosophorum, cap. 7.

Quod verò eodem intellectus nomine, humanum etiam intellectum; atque ipsam intellectricem animam intellexerit, hinc habeas. Primò, nam quid esset, quod ab Aristotele in hoc 3. lib. de anima adduceretur Anaxagoricus intellectus, vbi sermo incumbit de intellectu humano, si ille intellectus nomine, primum solummodò ac Diuinum intelligeret? ad quid eius ratio esset afferenda? *Sicut dixit Anaxagoras, vt dominetur, hoc autem est, vt cognoscat?* Præterea, quia Anaxagoras, vt auctor est Laertius, loco quem dixi, appellatus fuit νοῦς, hoc est, intellectus, ac mens, qua quidem appellatione, non Deum, sed animam eius, atque intellectū intellexisse, clarius est, quàm vt in oppositum, vel suspicari detur. At auctorem nostrum audiamus, qui nos doceat lib. 1. de Anima, tex. 23. & 24. Anaxagoram intellectus vocem, & intellectui Diuino, ac Deo ipsi, & nostro etiam aptauisse. *Democritus quidem dicit simpliciter idem esse animam, & intellectum: Anaxagoras autē, minus de ipsis explicat: multocies enim causam eius, quod benè, & rectè est, dicit esse intellectum:* hic intelligo Deum, *alibi verò, intellectum esse ipsam animam asserit.*

Ex hactenus, itaque dictis, tria collige: Vnū, cunctos antiquiores Philosophos naturales, posuisse animam, vel elementum, vel ex elemētis conflatam, animam dico humanam: quippè, vel de ea sola, vel fortasse præcipuè sermonem agitabant: ita retulit Stagirites tex. 7. lib. 1. de

3.de Anima. *Nunc enim qui disputant,& quærunt de anima, de humana solum videntur intendere*. Alterum,quod solus Anaxagoras posuit intellectum,eumque humanum,immixtum, impassibilem,incorporeum,nihilque commune habentem cum rebus alijs. Tertium denique, quod cum illum huius conditionis fecerit, non aperuit,qui vnquam fiat intelligere nostrum.

Auctor itaque noster,reiectis confutatisque in superioribus libris,aliorum sentētijs, in hoc tertio acturus de ea parte animæ, qua cognoscit,& sapit anima,amplectitur ambabus,quod aiunt,vlnis Anaxagoræ sententiam:nempè intellectum possibilem, de quo sermonem instituit,esse ens impassibile, incorporeum, impermixtum,ac sempiternum:idque in causa est,cur Anaxagoram efferat laudibus, & suam hanc assertionem illius fulciat auctoritate. Supplet verò (quod mox videbis) id quod ille non attigit, nempè quomodo fiat ipsum intelligere; Et sic vides, de quanam intellectus a corpore separatione,capiat Philosophus præfata attributa, ea nēpè, qua & Anaxagoras: Ille verò ita humanam mentem ab huius corporis ergastulo separabilem,atque immortalē posuit; vt auctor est Laertius loco quē dixi, vt aliquando, dum exul degeret, reprehensus a nescio quo, quòd nullam patriæ suæ curam gereret, responderit, tace amice: immò maximam, ego patriæ meæ (& simul digito cęlum ostendit) curam gero. Veram, veroque Philosopho dignam patriam,cęlum, heu quisquis es suspice, vt

Se cęlum pandit nobis magnumque capaxque,
Hac patria est stabilis: tu mihi terra vale.

Quinimò si pressius Philosophi litterā perpendas,eum profectò vel ijsdem verbis, reperies Anaxagoræ sententiam,de intellectu, animaque nostra amplexatum. Enimuerò quemadmodum ille Solus ponebat,*intellectū esse impassibilem*: vt dicitur lib.1.de Anima tex.34.ita Stagirites posuit intellectum nostrum patientem *esse impassibilem* tex.3.huius 3.libri: quemadmodum ille ponebat, *intellectum esse impermixtum* tex.31.eiusdem primi; Sic auctor noster dicit eundem *esse impermixtum* tex.4. huius 3.libri: quemadmodum ille aiebat, *intellectum solum,eorum quæ sunt,simplicem esse*: eodem 1. libro,tex.31.sic in præsentia tex.6.habetur, *intellectum,nihil esse eorum,quæ sunt,antequam intelligat:* quemadmodum ille censebat; *intellectum nihil commune, alicui aliorum habere*. allato tex. 34.ita Philosophus tex.6.huius libri, *quo circa neque ipsum intellectum misceri corpori rationabile est*. Denique,quemadmodum ille patriam, appellauit Cęlum, quòd anima pia post egressū a corpore,eò fęliciter inuolat, sic Arist. de intellectuum radice, animam,concludit tex. 20. *hoc solum immortale est,atque perpetuum*. Dixi multis,& prolixioribus fortasse,quàm opus:sed nō vltra septa:quia ex his,& germana Philosophi mens,de vera,ac reali intellectus separatione, fęlicissimè cuique detegitur: & formalis illa, vel chimerica aduersariorū separabilitas apertè exploditur,& ad extremas vsque insulas,amandatur.

Hoc ipsum longè clarius introspicies,si Philosophi rationes, quibus id probat, Disputatione sequenti a nobis pro virili parte enucleatas perpendas.

Verùm,ex alio quoque capite comprobatur,eundem intellectum esse materię,interitusque expertem: nempè ex eius obiecto, de quo Stagirites a tex.9.vsque ad 12.idque statuit esse quidditatem rei a singularibus abstractam, vt grauior synceriorque auctorum pars interpretatur. Ex quo sic arguo. Quodcumque recipit aliquid vniuersaliter,& abstractiuè obiectiuè,vel subiectiuè,quod in se est simpliciter materiale,ac singulare;id omne est simpliciter immateriale: Hæc enunciatio,vel ex terminis, quod aiunt ipsis, cuique est nota. Atqui intellectus recipit aliquid vniuersaliter obiectiuè, vel subiectiuè, quod in se est simpliciter singulare, vt potè rerum quidditates,atque vniuersalia, quę quidem ante intellectum sunt simpliciter singularia,ac materialia: hæc quippè vniuersaliter recipit,an subiectiuè, an obiectiuè; igitur hic intellectus, est simpliciter immaterialis, atque adeò incorruptibilis. Quam quidem rationem in hac materia, demonstrationem existimat Augustinus Nyphus super 3. de Anima, tex. 5. Id, quod multis alijs rationibus ostendere possem,sed eas alius expectat locus.

Ex tertio etiam capite,vt cum S. Thoma initio sectionis monebam, vbi Philosophus difficultates quasdam excitat, aduersus ea, quæ determinauerat,dilucidè eiusdem intellectus immortalitas confirmatur. Quippè cum naturam,ac perennitatē intellectus possibilis,eiusq; obiectum aperuerit,multifariam ambigit. Et primò quidem circa id, de quo olim carpserat Anaxagoram,cum intellectum humanum, simplicem,impermixtum,incorporeū, ac nihil vnquam commune alicui aliorum habentem,sanxisset,

xisset, non explicuerit, quomodo fiat intelligere.

Inquit itaque tex. 11. *Dubitabit autem vtique aliquis, si intellectus simplex est, & impaßibilis, & nulli aliquid habet commune, sicut dicit Anaxagoras, quomodo intelliget, si intelligere pati aliquid est?* subnectitur ratio dubitandi, *in quantum enim aliquid commune vtrisque inest, hoc quidem agere, illud autem pati videtur*. Formetur ratio, & erit: Omne agens, & patiens, qua huiusmodi, communicare debent in materia, vt dicitur in primo de ortu, & interitu tex. 43. *Quare in quibus est facere, & pati, necesse est horum vnam esse subiectam materiam*; & etiam hic. Vnde Auerr. super 3. de Anima tex. com. 12. ait, *quod nisi esset materia, non esset passio*; de qua tamen propositione, vide eundem com. 14. & 28. Atqui intellectus non communicat in materia, cum rebus alijs, quas intelligere debet; quid ita? quia est simplex, impermixtus, ac nihil vnquam commune alicui aliorum habens, vt determinatum fuit; igitur ab illis pati nequit. Intelligere autem est quoddam pati; quare vel malè sancitũ est, intelligere esse quoddam pati, vel si est, intellectus non intelliget.

Hęc est difficultas: & benè hic Commẽtator, *sumus*, inquit, *igitur inter duo: aut, vt non ponamus, qđ intelligere est in capite passionis, aut ponamus, qđ intellectus materialis communicat corpori, cuius oppositum supra est determinatum*: in qua quidem difficultate, perpẽde quomodo intellectus supponitur a Philosopho immaterialis, cum in minori illa propositione, in qua dubitationis vertitur cardo, eum, non communicare in materia cum rebus alijs asserat: quod autem non communicat in materia, immateriale est. Quod etiã Stagirites ipse disertis repetijt verbis tex. 16. *sine materia enim potentia est intellectus talium*: hęc quantum ad difficultatem.

Age iam sis, huius quoque dilutionem ab eodem Philosopho allatã audiamus: sic in tex. 14. pergit, *an pati quidem secundum commune aliquid diuisum est prius*: nempè passio duplex; vt explicatum habes ab eodem auctore in 2. de Anima tex. 57. hæc quidem alteratiua, & corruptiua; hæc verò perfectiua, & potius salus, quępiam eius, quod est potentia, ab eo, quod est actu. Illa quidem, vt inquit, S. Thom. super hũc 14. textum, est in contrarias dispositiones, quẽadmodum est passio mutua in rebus naturalib. quæ quidem in materia communicant. Hæc verò est per receptionem duntaxat alicuius. Vide eundem S. Thomã in prima parte, quęst. 79. art. 2. vbi tractat hanc quæstionem, an intellectus sit potentia passiua, & distinguit triplex pati. Nunc ad rem, intelligere est quoddã pati, (quod intellige causaliter) conditionis secundæ, quippè cum intellectus sit in potentia ad intelligibilia, tanquam tabula rasa, patitur vtique inde, quòd ab intelligibili obiecto, reducitur ad actum, sed perfectiuè. Et ob id, inquit Simplic. super secundum tex. tertij de Anima, intellectus possibilis appellatur materialis, quia omnia patitur, atque aliunde perficitur, sicut etiam sensus. Consultò etiam adicit Stagirites, particulam illam *quoddam pati*; ne huiusmodi forsan aliquando pati, inquit Simplic. interpretemur, quod corrũpendi vim habeat; sed quod perficiendi: illustrat Philosophus idem ipsum exemplo τοῦ γραμματείου, seu tabulæ litterariæ, quæ tantum abest, vt a litterarijs elementis, quæ illi inscribuntur, corruptiua quapiam, vel alteratiua passione afficiatur, vt potius ab ijs ipsis ornetur, perficiaturq; de quo tamen exemplo, adi interpretes, pręsertim Philoponum, & Auerroem.

Obuiam itaque it Aristoteles allatæ difficultati, inquiens, verum esse, id quod patitur primo modo, per contrarias dispositiones, debere quidem communicare in materia, cum passo; non verò illud, quod patitur per solam receptionem, qua ratione intellectum ab intelligibili obiecto dicimus pati; quamuis eum ipsum, non communicare in materia cum rebus alijs, & immortalem constituamus. Hinc acri, alacriq; spiritu rimare, & examussim perpẽde intellectus possibilis immaterialitatem. Quocirca Commentator *hoc pacto*, inquit, *possibile fuit, vt intelligentia abstracta perficerentur ad inuicem: & si non, non esset possibile, vt illic intelligeretur recipiens, neque receptibile*: Vna enim intelligentia, si aliam intelligere debet, necesse est, vt intellecta recipiatur, intelligẽs verò recipiat, cum intellectio fiat per assimilationem. Itaque quemadmodum intelligentiæ patiuntur ab obiecto intelligibili, licet sint immateriales, ita intellectus noster, & est virtus passiua, respectu obiecti intelligibilis, vnde eruit species, & respectu etiã specierum: Et est etiam immaterialis: Atque *hæc duo*, inquit Commentator *sunt principium omnium, qua dicuntur de intellectu*; sed nobis hic fit de eo ipso finis: quippè quem hęc omnia non conuicerint, huic tu frustra canis, & vndas, quod aiunt, numeras, & si innumeras huius

ius generis auctoritates asportes; ita,vt tibi illud Lycophronis modo non personare videatur:

Τοιγὰρ ψαλάξεις εἰς κενὸν νεῦρας χτύπον
Ἄσιτα, κἀδώρητα φορμίζων μέλη, ideſt
Itaque ciebis irritos fidium ſonos,
Ieiuna,& indonata pulſans carmina.

SECTIO SEXTA.

Intellectum agentem,tum radicem huius, atque poſſibilis intellectus, nempè animam ipſam rationalem,incorruptibilem, ac immortalem eſſe, ex eodem tertio libro de Anima oſtenditur.

INTELLECTVM poſſibilem ab omni corruptione eſſe immunem,ni obluctaris proteruè, abundè firmatum habes:Id verò ipſum de agente agere, non eſt multi laboris. Enimuerò intellectum agentem eſſe immixtum corpori, ab eoque ſeparabilem, ac immortalem, Peripateticorum hucuſque dubitauit nemo;cum Philoſophus id non modo pleno fateatur ore,verū etiam probet. Cuius hęc verba legimus in 3.de Anima libro tex.19. *Et hic intellectus*, nempè agens, *ſeparabilis eſt,& immixtus,& impaſſibilis, ſubſtantia cum ſit actu. Semper enim honorabilius eſt agens patiente,& principium materia.*

Hinc iam,anima quoqne particeps rationis, vel hac ratione ab omni vindicata corruptione prodit. Enimuerò ſi intellectus poſſibilis,& agens,vt probatum eſt, ſunt a corpore ſeparabiles,ac immortales, ergo etiam eorum ſubiectum,ideſt anima intellectrix. Conſecutio inde liquet, quoniam nequit eſſe facultas,atque potentia vlla,abſque ſubiecto,a quo, & in quo fluat,inſitque; ſiue re,ſeu ex natura rei eam a ſubiecto,& anima ſeparaueris. Vtrumque autem intellectum,eſſe facultatem, ac potentiam animæ rationalis, demonſtratum a nobis habes,Diſputatione 8.de Intellectu agente,& Diſputatione 9. de poſſibili: atque adeò euidenter,conſequitur, etiam animam intellectu præditam,ſedē ac fundamentum vtriuſque intellectus,eſſe a corpore ſeparabilem, ac immortalem.

Quamquidem conſequentiam,intulit etiam Stagirites: vbi enim vtrumque intellectum,ſeparabilem,impermixtum, ac immortalem eſſe probauerit, actutum ſubnectit de anima ipſa intellectrice tex.20. χωρισθεὶς δὲ ἐστὶ μόνον τοῦθ᾽ ὅπερ ἐστί. Latinè iacet: *Separatus autem,eſt ſolum hoc,quod quidem eſt*, vel vt alia translatio habet, *eſt ſolum id,quod verè eſt.*

Circa quæ quidem verba,primò animaduerto,improprietatem latinæ translationis, & incommodam verſionem: malè enim illud, χωρισθεὶς δὲ, transfertur, *Separatus autem &c.* & longè corruptius iacet in antiqua verſione, quam etiam habet Auerroes, *abſtractus autem*. Quid ita? quia illud,χωρισθεὶς,cum ſit primus, quem vocant aoriſtus,a verbo χωρίζω, verti debet; poſtquam fuerit ſeparatus:ſeu,cum fuerit ſeparatus, eſt *ſolum hoc, quod quidem eſt.*

Viden'.in prioribus illis verſionibus: *Separatus autem,eſt ſolum hoc,quod quidem eſt*, vel *abſtractus autem,eſt ſolum hoc, quod quidem eſt*, importari actualem ſeparationem eius,de quo eſt ſermo. Ex quo plerique decepti aſſeruerunt,id eſſe de intellectu agente,ſiue Deo, ſiue ſubſtātia aliqua ſeparata intelligendum. In hac autē noſtra verſione inſinuantur duo; Alterum,actualis coniunctio eius de quo loquimur,cum alio. Alterum, potentialis eiuſdem ſeparatio ab eodem:Ita,vt ſenſus ſit, & hic intellectus, qui modo eſt vnitus corpori, poſtquam fuerit ſeparatus,eſt ſolum hoc,quod quidem eſt,ſola videlicet ſubſtantia,vt mox dicemus.

Animaduerto ſecundò, ſubſequentia verba, τοῦθ᾽ ὅπερ ἐστὶν,*hoc quod quidem eſt*: quæ Caiet. ſuper 3.de Anima capit. 2. lancinat præter æquum; *& ſcito*,ait, *quod,vt a Græcis accepi, tranſlator huius textus fuit pluſquam grammaticus in lingua græca; eò quod,vbi in textu noſtro dicitur, qđ verè eſt; in græco, loco ly verè, habetur ly per, quod apud Græcos non ſignificat verè, ſed hiatus euitandi cauſa ponitur, & hoc ſecundum proprietatem vocabuli: Veruntamen tranſlator conſcius Ariſtotelicæ auctoritatis:& conſuetudinis, optimè tranſtulit, & poſuit ly verè, loco ly per.*

Sed lippit profectò Caietan. & læua, quod aiūt, manu,iſthæc accepit; in hoc quippè ὅπερ. ſunt duæ dictiones; & dum ipſe alteram ſolum περ exprimit,quę hiatus euitandi cauſa adijcitur; alteram, ὃ in qua, res ipſa ſiſtit omittens, vix eruditis euitat riſum. Illud itaque ὅ περ ἐστὶ *quod quidem*,ſeu *quod verè eſt*,apud Ariſtot.idem omninò pollet,ac ſubſtantia; vel ſi mauis, id, quod propriè eſt. Propriè autem eſt, ſola ſubſtantia:quia accidentia,ſunt entis entia;& affe-

ctiones

ctiones substantiæ: & per ordinem ad illam, sunt huiusmodi; vt habes 7. Metaph. cap. 1. Ita loquitur Philosophus passim: 1. physic. tex. 26. aduersus Parmenidem & alios, qui omnia entia, vnum esse posuerant. Eos ait, accipere oportet, non solùm vnum esse ens, *ἀλλὰ καὶ ὅ περ ὄν, καὶ ὅ περ ἕν*, *sed & quod verè est, & quod verè vnum est*: per quæ quidem verba, vt interpretes exponunt, & præcipuè Simplic. intelligit substantiam: quocirca, ita subdit de accidente: *accidens enim de subiecto quodam dicitur*. Et clarius tex. 27. *εἰ οὖν τὸ ὅπερ ὂν μηδενὶ συμβέβηκεν, ἀλλ' ἐκείνῳ τι*, *Si igitur quod verè est, nulli accidit, sed illi aliquid*: hoc est, si substantia non accidit alicui alteri, sed potius illi accidunt alia. Adi Stagiritem lib. 8. Metaph. tex. 16. vbi idipsũ toties repetitũ habes: vt tandẽ in calce eius libri concludat, *ὅσα δὲ μὴ ἔχει ὕλην, πάντα ἁπλῶς ὅπερ ὄντα τι*: *Quæcunque verò non habent materiã, cuncta simpliciter entia, sunt ipsum quid*. quod ipse explicat incipiens librum proximum. *De primo itaque ente, & ad quod cætera omnes entis prædicationes referuntur, hoc est de substantia, dictum est.*

Ex his planè liquet, *τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν hoc quod quidem est*, siue, *hoc quod verè est*, idem apud Philosophum importare, atque substantia.

Scito præterea, hoc nomen intellectus duo significare, vt inter alios optimè adnotauit Sanctus Thomas in 1. parte, quæst. 79. artic. 1. & de Veritate, quæst. 17. artic. 1. & super primum de Anima tex. 65. Potentiam videlicet animæ intellectricis, & ipsam animã intellectricem: id quod nos superius Disputatione 2. sectione 4. multis ostendimus. Posteriori modo sumitur in hoc tex. 20. intellectus. Quamobrẽ legitima, germanaque huiusce textus intelligẽtia est. Et hic intellectus, nimirum aĩa intellectiua, quæ modo est vnita corpori, postquã ab eo fuerit separata, est solum hoc, quod quidem est, nimirum, solum substantia, & ens intellectiuum. Et de hac animæ substantia concludit tandem tex. 20: *καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον, καὶ ἀΐδιον*. *& hoc solum immortale est ac perpetuum*; hæc inquam solum substantia est immortalis, ac sempiterna; aliæ verò, scilicet vegetatiua, & sensitiua haudquaquam.

Conclusio Arist. de Anima immortalitate.

Habe aliam etiam salebrosi huiusce loci, & eam quidem occultiorem intelligẽtiam, quam ex latino textu minimè eruere potes. Hæc Philosophi conclusio, *καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον, καὶ ἀΐδιον*. *Et hoc solum immortale ac perpetuum*; respondet, ac refertur ad propositionem factam ab eodem Philosopho initio huius tertij libri: *De particula autem animæ, qua cognoscit anima, & sapit*. & cum hæc particula sit principium intellectiuum; & ipsa anima particeps rationis, de ea constituitur præfata conclusio.

Quod vt intelligas, scito, quod cum Stagirites proponeret, se tractaturum de anima intellectiua, ordiebatur *περὶ δὲ τοῦ μορίου τῆς ψυχῆς, ᾧ γινώσκει τε ἡ ψυχὴ, καὶ φρονεῖ, εἴτε χωριστοῦ ὄντος, εἴτε καὶ μὴ χωριστοῦ κατὰ μέγεθος, ἀλλὰ κατὰ λόγον, σκεπτέον*, vbi *τὸ μόριον*. Morion est generis neutrius: latinus verò interpres, mutato genere, vertit, *de particula autem*. Quocirca Aristoteles suæ propositionis tenaciter memor, ad illam respondens; concludit textu 20. *καὶ τοῦτο μόνον*: hoc est, & hoc *μόριον*, de quo proposuimus agere, hoc solum est immortale, ac perpetuum: reliqua verò *μόρια*, siue animæ partes, vegetatiua inquam, & sensitiua, de quibus etiam egimus, non sunt immortales. Interpres verò latinus, an oblitus se, dictionem illam *μόριον*, mutato genere, transtulisse *particulam*, an ad propinquiora respiciens; posuit relatiuum *hoc*, dicens: *Et hoc solum immortale est ac perpetuum*: vbi si sibi cõstaret, quemadmodũ illud substantiuum *μόριον*, vertit *particulam*, ita tex. 20. *καὶ τοῦτο*, quod est relatiuum dictionis illius, *μόριον*, ponere debebat, *& hæc*, vt esset relatiuum illius dictionis, *particula*, quæ erat propositio: quo pacto Philosophi mens clara, apertaque omnibus redderetur: Et hæc sola particula, qua cognoscit anima, & sapit, est immortalis, ac sempiterna; reliquæ verò, an partes, an gradus animæ, neutiquam sunt immortales.

Hic ergo, adhibitis quoq; rationibus (quas Disput. proximè succedente pro viribus enucleamus) determinatè sancit, quod alijs in locis ex sententia innuebat: vt lib. 1. de Anima tex. 65. *Intellectus autem videtur innasci, & non corrumpi*. tum etiam: *intellectus fortasse diuinius quid, & impassibile est*. tum lib. 2. tex. 21. *Intellectus autem videtur aliud animæ genus: & hoc solum potest separari, sicut perpetuum a corruptibili*: tum sexcentis alijs in locis, quæ alias tetigimus.

Fare, age, potuit vnquam Diuinus præceptor clarius, apertiusque humanæ animæ immortalitatem aperire? & quam ab omni antiquitate, tametsi inuolutã hauserat, enucleatã, probatãq; relinquere posteritati? vt meritò deploranda sit multorũ conditio, qui dum se Aristot. interpre-

L

terpretari, plenis, quod aiunt, buccis profitentur, ac iactitant, & eum mortalitatis animorum faciunt assertorem, ac parricidam: tantum a vera germanaque eius intelligentia relinquuntur posteriores, quantum ab æthere tellus.

Ex his facili etiam negotio confutabis prauam quorundam interpretationem, qui præfatum textum non de anima nostra, sed de intellectu agente, quem ponunt esse Deum, aut substantiam aliquam separatam; interpretati sunt.

Primo, ex nostra versione: nam intellectus de quo Philosophus ait, *postquam fuerit separatus est* &c. dicit actualem coniunctionem cum alio, & potentialem separationem ab eodem, vt dudum aiebam. Atqui nec Deus, nec separata quæpiã substantia est huiusmodi: sunt quippè actu, a quacunq; concretione materiali seiũctæ, ac separatæ. Ad hæc, instat Philoponus, nã quomodo dicit Arist. quod intellectus solus est immortalis, ac sempiternus? ait enim *& hoc solum est immortale, ac perpetuum*: siue enim primã causam intellexerimus, non est sola immortalis, sunt enim & alia immortalia: nec si substantiam aliquam separatam intellexeris, ea est rursus sola immortalis: nam & prima causa immortalis, & adhuc multa alia; erit itaque id affirmandum, de intellectu humano, eiusque radice, anima, quæ sola dicitur immortalis; ex his omnibus, quæ sunt in homine.

Perpendenda etiã nobis essent subsequentia Philosophi verba: *non reminiscimur autem, quia hoc quidem impassibile est, passiuus autem intellectus corruptibilis est; & sine hoc nihil intelligit*: quorum tamen exactam expositionem, alias prosecuti sumus: nunc ne te diutius morer verbum non addam.

SECTIO SEPTIMA.

Eadem veritas ex alijs Aristotelis operibus comprobatur.

QVamuis Philosophi mens, ac sententia, ex libris eius de anima, vtpotè proprio huius argumenti loco, hucusque à nobis veniat explicata; ita planè, apertèque animæ nostræ immortalitatem adstruentis, vt nemo dehinc, nisi proteruè de ea ambigere, nedum inficias ire queat; agè nihilominus sis, in alijs eiusdẽ Philosophi operibus, ceu in amœnissimo aliquo campo, vel tantisper mecum expatiare: quò tibi Antagonistæ, longè facilius porrigant herbam.

Primò itaque occurrit magni ponderis textus 16. duodecimi diuinorum, vbi postquam Philosophus asstruerat, mouẽtes, efficientesq; causas existere quidem antea ortas, formales verò, simul oportere esse, cùm ijs, quorum sunt causæ: *simul enim est forma aneæ sphæræ, atq; anea sphæra*: ad hæc omninò subnectit. Εἰ δὲ καὶ ὕστερόν τι ὑπομένει, σκεπτέον. ἐπ' ἐνίων γὰρ οὐδὲν κωλύει, οἷον εἰ ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, μὴ πᾶσα, ἀλλ' ὁ νοῦς· πᾶσαν γὰρ ἀδύνατον ἴσως. φανερὸν δὴ, ὅτι οὐδὲν δεῖ διά γε ταῦτα εἶναι τὰς ἰδέας. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ ὁ καθ' ἕκαστος τὸν τινά. latinè habetur: *Si autem aliquid posterius permanet, considerandum est: in quibusdam enim nihil prohibet, veluti si anima tale sit, non omnis, sed intellectus: omnem namque fortassis impossibile est: manifestum itaque est, quod præter hæc* (hic lapsus est interpres, vt mox videbis) *non oportet ideas esse, homo namque hominem generat singularis aliquem.*

Principio, procul hinc obigatur inane illud Alexandræorum refugium, ad intellectum agẽtem, siue Deum: nulla hic de eo mentio: tum quia in præsentia quæritur, num eorũ aliquid, quæ sunt vt forma, & ratio, de quibus erat sermo, remaneat, corrupto toto. Atqui intellectus agens, ad eorum etiam placita, nec forma cuiusquam, nec ratio esse potest. Tum, quia si Philosophus de intellectu agente loqueretur, quid opus esset, considerare an postea remaneat? quid rursus, quod nihil prohibeat remanere? potuit fortasse in dubium verti, nũ Deus, ens absolutè necessarium, superfit homine extincto? nugas agerent, quæ ab Stagiritæ ingenio quàm procul absunt: quo circa omni ambiguitate remota, loquitur de anima intellectiua, quæ est vera hominis forma, & est simul cũ illo, quemadmodum reliquæ cæterorum animalium formæ: & de hisce formis quærit, an aliqua remaneat, corrupto toto? Asserit nihil prohibere, aliquam formam post totius interitum, remanere. Tùm aperiens, quam vnquam formam dicat remanere, ait non omnem, sed intellectum, seu formam intellectiuam: quippè quamcumque remanere, extincto composito, fortassè (inquit) est impossibile: qui-

quidem locus adeò clarè animorum immortalitatem conuincit, vt Alexander etiam ipse Aphrodisiensis veritate coactus (tanta est enim veritatis vis, vt vel ex inuito pectore tandem erumpat) in expositione huius textus, fuerit fassus, Aristotelem, & de anima intellectiua in præsens sermonem habere, & eam asserere immortalem; Verba eius sunt: *Nam, cum anima animantiū sit forma, nihil obstat, quominus anima quæpiam, vt intellectus, siue anima rationis compos maneat: expertes enim rationis mortales sunt*: Vnde præter æquum Auerr. dicit in expositione huius loci, Alexand. aliquando dicta verba retulisse ad intellectum agentem.

Quòd si quispiam obijciat, commentarios illos in Aristotelis Metaphysicam, qui Alexandri Aphrodisiensis nomine vulgo circumferuntur, non esse germanos, ac legitimos Alexandri; sed falsò illi adscriptos: quod multis non ineruditis viris placuit, inter quos est Franciscus Patricius; qui in lib. 3. tomi 1. discussionū Peripateticarum, coniecturis quibusdam adductus, scribit, comentarios hosce fuisse compositos ab Alexandro Aegeo Neronis Imperatoris præceptore, & Sosigenis auditore.

Minimè verò me fugit, quosdam alios e regione stare, inter quos est Ioan. Genesius Sepulueda in præfatione commentariorum 6. libri illius operis ad Clementem VII. Pont. Maxim. vbi præfata Commentaria verè Alexandri Aphrodisæi esse, cùm ex stylo, ac dicendi modo, tùm ex opinionum conformitate satis probabiliter eruere sibi videtur.

Verùm opinio, & coniectura Sepuluedæ, vt alias rationes prætercam, hac vna penitus iugulatur. Nam auctor illorum Commentariorum in Metaphys. lib. 7. comment. 6. meminit Sosigenis præceptoris sui. Atqui Sosigenes ante Alexandrum Aphrodisæum septuaginta supra centum, & hoc amplius annos vixerat: quippè floruit temporibus C. Iulij Cæsaris: cuius quoque iussu, atque imperio cyclum Solaris anni restituit. Alexander verò Aphrodisęus viguit tempestate Seueri, & Antonini Cæsarum, vt ex eius ipsius præfatione in libellum de Fato, quem dictis etiam Imperatoribus nuncupauit, liquidò constat. Quare &c.

Sed nos ad Aristotelem reuertamur, video quippè aliquos, ad dictam auctoritatem ex 12. Diuinorum, responsuros; ex ea non elici absolutè animæ immortalitatem: quippè Stagirites, non ait precisè, animas dissolutis corporibus remanere, sed cum dubitatione, & conditionaliter οἷον εἰ ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, μὴ πᾶσα ἀλλ' ὁ νοῦς, *veluti si anima tale sit, non omnis, sed intellectus*. En conditionalis, ac dubitatio: *veluti si aĩa.*

Respondeo, nullum hic agitari dubitationis sermonem, sed absolutum, ac determinatū: neque verò ille conditionalis dicendi modus, quicquam negotij facessit: quoniam hac loquēdi nota, quam sæpissimè vtitur Arist. in rebus ēt certissimus, & a se nō semel determinatis. Quod equidem multis ostenderem: nunc tamen vno, vel altero eius testimonio sim contentus: in libro 4. de generat. animal. cap. 4. de principio partium animalis verba faciens, ait, οἷον εἰ τοιοῦτόν τι ἐστὶν ἡ καρδία μόριον, *veluti si talis aliqua pars sit cor*. Et tamen cor, talem esse partem, & ipse pro constituto habuit; & prioribus libris, maximè verò in libro de partibus animalium, longè probauerat. Vt ergo in allato exemplo, tametsi conditionali dicendi vtatur modo, nihilominus, non dubitando, sed determinatè asseuerat, cor esse principium partium animalis, sic in præsentia determinatè, & ex sententia asserit, animam intellectiuam, extincto corpore remanere; quamuis præfato modo *veluti si anima tale sit* loquatur. Et lib. 2. de Aima tex. 11. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ χωριστὴ τοῦ σώματος, ἢ μέρη τινὰ αὐτῆς, εἰ μεριστὴ πέφυκεν, οὐκ ἄδηλον. idest. *Quod igitur non sit anima separabilis a corpore, aut partes quædam ipsius, si partibilis nata est, non immanifestum est*. Et nihilominus Philosophus in 1. lib. eiusdem operis tex. 90. & deinceps, multis aduersus Platonem patefecerat, animam haud esse partibilem. Quid itaque rei est, vt in præfato loco conditionaliter dicat, *si anima partibilis nata est*? hunc ipsum dicēdi modum sexcenties apud Philosophum reperies.

Præterea, nam si dicta particula dubitationem vllam Stagiritæ verbis inijceret, inijciat profectò maiorem, id quod sequitur, *omnē namque* scilicet formam, *remanere fortassè impossibile est*. quasi verò is anceps, dubiusuè fuisset, omnē animam, corruptis corporibus, minimè posse remanere. Adde, nā si in quibusdā nihil prohibet aliquid remanere: cur non remanet?

Postremò, haurio ex græco fonte, illud οἷον εἰ, quod esset, *veluti si*, sumendum esse, pro vna dictione οἱονεὶ, quod atticè significat, *sicut, vt, videlicet*. Habe testem eundem Philosophum, 3. de Anima tex. 23. vbi de intellectu sic loquitur διαιρεῖ καὶ τὸν χρόνον ἅμα, τότε δὲ οἱονεὶ μήκη, idest *diuidit, & tempus simul, tunc autem sicut longitudines*: Adi Thesaurum linguæ Græcæ. Quamobrem legitima allati illius textus intel-

ligentia est. Ἐπ' ἐνίων γὰρ οὐδὲν κωλύει, οἷον εἰ ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, μὴ πᾶσα, ἀλλ' ὁ νοῦς: idest, *in quibusdam enim nihil prohibet*, (scilicet remanere formã post corporis corruptionem) *sicut tale est anima, non omnis, sed intellectus.* Euge, quàm planus, quàm limpidus Philosophi sensus, quàm ipse determinatus, & firmus in animæ suæ immortalitate, toties repetenda.

Sequitur Aristot. Φανερὸν δὴ ὅτι οὐδὲν δεῖ διά γε ταῦτα εἶναι τὰς ἰδέας: vbi, siue latinus interpres, seu typographus, turpiter offendit: vertit enim, *manifestum itaque est, quod præter hæc, non oportet ideas esse*: ineptè illud, *præter hæc*: nam διά γε ταῦτα, est notio causalis, atque idẽ oratio pollet, ac propter hæc: nimirum quæ dixi; remanere aliquid formæ, nõ sequitur dari ideas.

Sed quorsum hæc? eò. Philosophus rimabatur, hic posse quempiam, ita sibi obijcere: dixisti Aristoteles, post totius corruptionem, remanere aliquam formam, & eam quidem sine materia, illa igitur erit idea, quippè ideę Platonis, formæ erant subsistentes a societate materiæ segregatæ: eas verò tu, *cane peius, & angue vitasti,* non igitur cohærentia dicis.

Ad hanc tacitam obiectionem, respondens Philosophus ait, manifestum esse propter ea, quæ dixi, quia scilicet asserui nihil prohibere remanere aliquam animam, nempè intellectũ; non sequi, dari ideas: annectit huius rationẽ; *homo enim hominem generat, singularis aliquem*, quę quidem ratio, sic formari potest; Idea est forma communis multis. Atqui id, quod dixi remanere, non est commune multis, sed hoc aliquid, ac singulare: quod probat; quia homo generat hominem, & singularis aliquem: quare non sequitur, dari ideas, etiam si aliquid post corruptionem totius remaneat. Hanc puto germanam intelligentiam huius loci, quicquid cõtendant alij, quorum expositiones collectas ferè videre poteris apud Hieron. Pontanum, lib. 1. de animæ immortalitate: nec enim mihi propositum est, aliorum otia, aut labores conglomerare.

Ex his omnibus tria collige: Primum, animam intellectricem, seu intellectum, esse simul cum homine: quia est eius ratio, atque forma; Alterum, eandem animam remanere post animalis interitum. Postremum, id quod remanet, non esse ideam, & multis commune, sed hoc aliquid, ac singulare.

Secundum testimoniũ habetur 8. Metaph. tex. 3. vbi Philos. repetens substantiæ diuisionem, quam in 2. de Anima tradiderat; *Substantia*, inquit, *aliud quidem est materia, aliud verò forma, & species, aliud denique, quod ex his.* Subnectit formarũ aliquas esse separabiles, scilicet a materia, aliquas aũt non. *Est autem substãtia id ipsum, quod subijcitur, aliter quidem materia, aliter autẽ ratio, & forma; Tertium verò, quod ex his est; cuius generatio solius, & corruptio est, & separabile simpliciter: Earum autem substantiarum, quæ sunt secundũ rationem,* (nota) *quædam sunt separabiles, quædam verò non*; vbi accurata consideratione opus: nã Arist. lib. 2. citato, postquam secuerit substantiam, accepit formam, eamque definiuit esse actum, & corporis Physici ἐντελέχειαν. Atqui in præsentia, præiacta substantiæ eadem distinctione, ait, formarum aliquas esse separabiles, ergo intelligit aliquam formã, & corporis physici actum, & Entelechiam, esse separabilem. Huiusmodi autem forma, nulla est alia præter animam rationalem, quę & verè est forma, Entelechiaque hominis, & tamen est a materia separabilis, ac immortalis.

Vrgetur vlterius, nam aut formarum separabilitas, de qua hìc sermo; capitur secundum rem, & esse ab ipsa materia, aut secundum conceptum solum, ac rationem. Si posterius dixeris, falsum erit, aliquas formarum esse separabiles, aliquas autem non: quandoquidem hoc pacto, omnes formæ erunt separabiles. Aequa.n. conditione possum concipere formam equi, sine materia, eamque intellectus ope separare, atq; hominis &c. Sin autem dederis prius, habeo, quod volo. Vt igitur formarum aliæ quidem educuntur de sinu, gremioq; materiæ, alię verò forinsecus accedunt, vt alibi a nobis ostensum est, ita earũdem, hæ quidem ab eadem materia separabiles sunt, illæ verò nequaquam.

Quòd si quispiam illud, *separabiles* extorquere voluerit, pro eo, quod est, corruptibiles, quo quidẽ intellectu eadẽ vox capitur hic ab Arist. de composito; cum dicitur: *Cuius generatio solius, & corruptio, & est simpliciter separabile*: idest dissolubile; & corruptioni obnoxium.

Adhuc viget argumentũ, nam si formarum quædam sunt separabiles, idest, corruptibiles; aliæ erunt non separabiles, (quod est alterum membrum) idest, non corruptibiles, atque adeò necessariò datur forma, & ratio alicuius, quę est à materia secundũ esse separabilis, ac immortalis, & ideo. Alexãder ille, auctor Cõmentariorũ in Metaphy. in expositione huius loci veritate coactus; hæc verba protulit. *Nã cum ãia cuiusq; sit ipsius forma; talis enim forma nunquã est sine materia, anima verò non omnis separatur, sed particeps rationis*

vationis tantum: iccirco quasdã separari ait, quasdã verò secus: quod ẽt paullò ĩferius multis repetit.

Tertio loco, occurrit mihi aliud apertissimũ, & ineluctabile Philosophi dictum, ex libro itidem duodecimo tex. 51. quo loci, cũ de Deo, eiusque intellectione, ac substantiarum a materia seiunctarum disseruisset, decreuissetque intelligens, ac intellectum, ibi esse idem; hanc excitat difficultatem. *Item restat dubitatio, vtrũ compositum sit, quod intelligitur; mutaretur enim in partibus totius*. Annectit solutionem, ἢ ἀδιαίρετον πᾶν τὸ μὴ ἔχον ὕλην, ὥσπερ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς; idest, vt verbum verbo reddatur, quemadmodum reddidit etiam Bessarion, *an indiuisibile omne, non habens materiam, quemadmodum humanus intellectus*: quæ tamen verba non expressit Argyropolus dum vertit. *An id omne est indiuisibile, quod materiam non habet, atque, vt humana mens*. Coniunctio quippè, quam ipse addidit; sensum illorum verborum perturbauit: Tu verò hinc habe hæc duo; Alterum, quod intellectus humanus, nec Deus, nec vlla vnquam intelligentiarum est; quippè cum Aristot. de ijs hic disserat, ineptus omninò foret, adducendo intellectum humanum exempli loco, si ille id ipsum esset, de quo instabat sermo. Alterum, quod idem ipse intellectus humanus, est indiuisibilis, & immaterialis (ad hoc enim illustrandum affertur) atque adeò immortalis, quandoquidem omne indiuisibile, est immateriale, & omne immateriale incorruptibile.

Adde ex 2. Physic. tex. 26. vbi Philosophus ait, vltimam formarum naturalium, ad quam terminatur consideratio Philosophi naturalis, quæ est anima humana, esse quidem separabilem; & tamen in materia: idque probat, quia homo in materia generat hominem; & Sol, *quousque*, inquit, *ergo physicum oportet cognoscere formam, & ipsum quid est? an sicut medicum, neruum, aut fabrum as, vsque ad aliquid? alicuius enim gratia, vnumquodque, & circa ea, quæ sunt separabilia quidem forma, in materia autem: homo .n. hominem generat, & Sol, quomodo autẽ se habeat, hæc separabilis, & quid sit, philosophiæ primæ est officiũ*. Perquire, quid est illud, quod est separabile, spectatque ad Metaphysicum, & tamen est in materia? De quo vide S. Thomam, & super hunc locum, & in prima par. quæst. 76. artic. 1. ad 1. Eam ipsam, quam habet physicus, considerationem, repetens Aristot. libro 5. Metaphys. tex. 2. ait, compertum esse in physicis, qui vnquam oporteat, ipsum quodquid est inquirere, ac definire. *Et cur etiam de quadam anima specular physici est, quæcunq;* (aduerte) *nõ sine materia*: ergo datur aliqua anima, quæ est sine materia: quamque considerare non erit Philosophi naturalis officium.

Adde ex lib. 1. de partibus animalium, cap. 1. vbi Stagirites animam intellectiuam a physica consideratione secludit: Et quia, inquit, est intelligibilium quid, & quia etiam non est principium, vel augumentationis, vel sensationis, vel lationis. Adde etiam decantatum illud, ex 2. de generat. animaliũ, cap. 3. *Mens autem*, seu intellectus, *solus forinsecus accedit, non enim cum actione illius; communicat actio corporalis*. Cuius exactam explicationẽ, vide in Disputat. 3. Adde textum 45. libri 2. de ortu, & interitu, vbi Philosophus pro inconuenienti ducit, animam humanam ex elementis, aut illorum quicpiam esse; *inconueniens autem est, & si anima ex elemẽtis, aut vnum aliquid illorum*: Cuius quidem assertionis rationem, potes ibidem videre. Et lib. 4. de partib. animal. cap. 10. reddens causam, quamobrem natura pro anterioribus cruribus, in homine manus constituerit, ita scribit: *A collo, & capite crura priora, pectusque habentur: sed homo vice pedum priorum, brachia, & quas dicimus manus habet: solus enim animalium omnium erectus est: quoniam eius natura, atque substantia diuina: officium autem est diuinissimum, ipsum intelligere, & sapere: quod non facile foret, si vasta corporis moles assideret*; quod deinde extulit Ouid. Metamorph. 1.

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælumque tueri
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Adde permulta loca ex libris de moribus; vt lib. 10. cap. 7. & cap. 8. & deinceps, vbi animorum immortalitas, passim inculcatur: Equidem hoc vno, quin os τοῖς ψυχοθνήτοις istis diuerberem, temperare mihi non possum. Iacet in 1. libro Nicomachiorum, capit. 11. quo loci Philosoph. quęrit, nũ vita functi, boni cuiuspiã, aut mali participes esse queunt? Respondet, rationi consentaneum esse, vt, si quid ad eos pertingit, id exile, & quamparuum esse, ita, vt nec illos, si sunt beati, reddere valeat non beatos: nec contra, qui non sunt beati, eos facere beatos. Audi ipsum. *Magis autem fortasse dubitandum de vita defunctis, an boni alicuius, vel contrarij possint esse participes: consentaneum enim ex his, etiam si pertingat ad ipsos quippiam, sine bonum, sine contrarium, exile quoddam, ac paruum,*

id esse, vel absolutè, ac simpliciter, vel ipsis: sin minus, tantum saltem, ac tale; vt neque fœlices eos, qui non sunt facere, neque eos, qui sunt, priuare felicitate possit. Iccircò in problemat. sect. 29. quęst. 9. ita quærit. *Cur iustius habitum est, hominibus vita functis opem ferre, quàm viuis? An quia viui præsidio (sibi) esse possint, mortuus autem nihil præterea possit.* Quibus verbis manifestè apparet, eum existimasse, & mortuos superesse, quòd à viuis opem etiam consequi possent; & iustius esse eis opitulari. Iustius autem haudquaquã foret, si auxilium, & opera illa ad eos minimè peruenirent. Equidem amplius, quamquam multa possem, ne Dionis, quod aiunt, gry addiderim: tu omnia quæ adduxi, sedula diligentique adhibita consideratione, ad æquilibrium æstimato.

Addunt plerique tractatum illum, de mystica Philosophia, siuè de Theologia secundum Aegyptios: in quo quidem non modo toties asseritur, sed multis etiam, & signis, & rationib. animorum immortalitas comprobatur: si tamẽ libellus ille, legitimus Aristotelis fętus censendus sit: Nam, & si inter alios Lęlius Vincentius Caprin. in lib. de Animæ immortalitate, parte 2. non paucis nitatur, eum facere germanum Aristot. in id tamen non equidem ita facilè iuerim.

Addere possem permulta huius generis Stagiritæ eloquia; sed quia mihi non fuit animus, manifesta, & in propatulo posita, vano labore tentare; sed latentia, quæ pauci animaduerterunt; quid si aliqua, quæ nemo, quod sciam, in lucem proferre: vt hac nostra industria, non inanem, & cassam ostentationem, verùm aliquã litterariæ Reipublicæ vtilitatẽ quęsisse videamur. Quod quidem si probè ac iudicio a me factum est, nemo damnet: num laudet quoque? sin aliter, tùm ego etiam nihil negem, *Quisquilias volantes, & venti spolia*, vt Cæcilius ait, hæc esse. Non enim audeo (quod quidam de se) nec volo gloriari:

> *Μωμεῦνται δέ με πολλοὶ ὁμῶς κακοὶ, ἠδὲ καὶ ἐσθλοὶ,*
> *Μιμεῖσθαι δ' ὀυδεὶς τῶν ἀσόφων δύναται.*

Nunc vel a Methodo ipsa monemur, vt Antagonistarum tela, quæ iamdudum in sectione prima huius Disput. parauimus, obiecto veritatis clypeo, confringamus: idque rursus stylo philosophico: non quòd *balbus*, vt prouerbio dicitur, *melius balbum intelligat*, sed quia ex quadam corruptela, graditati Philosophiæ, rerumque retrusarum difficultatibus, humilẽ, ac pęnè dixerim prostratum dicendi modum, cõuenire temerè existimatur. Verùm *Mos, & regio*: sit igitur.

SECTIO OCTAVA.

Confutantur duo priora Aduersariorum argumenta, tùm aperitur, quaenam sit propria animae, operatio? idque duplici modo.

PRIOR MODVS.

OMNINO' tria sunt, ex quibus intellectricis animę immortalitas, quasi *τρισοφαεῖ τινι λαμπάδι* ostendi potest. Eius operatio: Essentia atque aptitudo: Et ea, quæ ipsam nexu corporis absolutam comitantur. Hinc etiam Alexandræi, & quotquot impudentissimi animorum parricidæ extitere, vt eos nefariè perimant, ex iisdem capitibus, quasi trifauces cerberi allatrant, *Et triplici horrendùm strident ore*. At verò, quia in Peripato tritum est, *quod operatio arguit formam, transmutatio verò materiam*. merito, optimoque iure ex animę intellectricis operatione, tùm nos potissimùm ostendimus eam immortalem, & ab interitu liberam: tùm aduersarij vano labore, oppositum tentant. Enimuerò *si est aliqua animæ operatio, aut passionum propria, continget vtique ipsam separari: si verò nulla est propria ipsius, non vtique erit separabilis*: ex vera regula Stagiritæ: quamquidem, dum in argumento, in cuius confutatione versamur, pro maiore assumitur, non modò concedimus, sed ambabus, vt aiunt, vlnis etiam amplexamur.

Cum verò subnectitur, Atqui anima, seu intellectus nullam sortitur, ita propriam operationem, quæ a corpore non dependeat: hoc omninò negamus: immò habet: immò Philosophus quoque eam, & cognouit, & probauit: vt a nobis sæpè alibi; maximè verò Disputatione proximè sequenti, dum Aristotelis rationes, hac ipsa de re enucleamus, probatum, ac patefactum est. Quod interim, vel ex ipso loquendi modo dignosce: quandoquidem haud dicimus, animam irasci, confidere, desiderare &c. *dicere enim irasci animam, simile est, ac si quis eam dicat texere, aut ædificare: melius enim fortassis*

tassis est, non dicere animam misereri, aut addiscere, aut cogitare; sed hominem anima. At verò rectè, ac presè loquimur, animam intelligere, speculari, sapere: auctore eodem Philosopho in ipso limine tertij libri de Anima. *De parte autē animæ, qua & cognoscit anima, & sapit &c.* Optas causam diuersitatis? ea est: quia ira, confidentia, desiderium, cogitatio, idque genus opera, *sunt habentis*, communia animæ, & corporis: At verò intelligere, speculari &c. haud sunt actiones vtrique cōmunes, sed animæ propriç. Verùm quæ nā propria ista animæ operatio, quę ita sit animæ, vt a corpore minimè dependeat, id in præsens aperiendum est.

Principio, cum aliqua operatio a duobus pēdere queat: tùm a subiecto, vt visio v.g. pendet ab oculo: tùm, vt ab obiecto; sicut eadem visio a pariete viso; communis increbuit hac tēpestate opinio, eam esse propriam animæ operationem, quę non pendet a corpore tanquam a subiecto, & organo, quamuis pendeat veluti ab obiecto, a phantasmate. Quocirca vt anima, seu intellectus, verè ac presè dicatur gaudere operatione propria, sufficere, ac requiri, quod ea non dependeat a corpore, vllaue corporis parte, subiectiuè: tametsi aliunde dependeat. Tale est intelligere, & speculari: quod quidem, quia nullo corporeo organo celebratur, vt ostenditur 3. de Anima, minimè dependet a corpore, vt a subiecto: benè autem obiectiuè; quia *qui non sentit aliquid, nihil vtique addiscet, nec intelliget: Et cum speculatur, necesse est simul phantasma aliquod speculari:* inquit Arist. 3. de Anima, tex. 39. Et auctore S. Thoma in prima parte, quæst. 84. art. 7. *impossibile est, intellectum, secundum præsentis vitæ statum, quo passibili corpori coniungitur, aliquid intelligere in actu, nisi conuertendo se ad phantasmata.*

Hanc autem operationem, ita acceptam dici, ac esse animæ propriam, suadēt. Primò, quia communis animę, & corporis operatio ea est, quæ tanquam a subiecto dependet a corpore iuxta effatum Aristotelis in eo ipso tex. 12. cōmemorato, qui cum in dubium reuocasset: *Vtrum omnes animæ passiones sint communes, & habentis, an sit aliqua, & ipsius animæ propria?* dilucidans anteriorem partem, subnectit: *Videtur autem plurimarum nullum sine corpore pati, neque agere: vt irasci, confidere, desiderare, & omninò sentire.* Quid ita? quia ira, quę est accensio sanguinis circa cor; & visio, est quidem ab aīa, ceu a principio radicali, nihilominus non nisi medio instrumento corporeo: ob id ab vtroque velut a subiecto dependet, atque adeò vtrique communis est: ergo operatio, quæ non dependet a corpore tanquam a subiecto, erit, animæ propria.

Præterea, illa est operatio communis, quæ fit cum corpore, illa fit cum corpore, per quam corpus patitur, ab illa corpus patitur, quæ in corpore subiectatur: ergo illa solummodo est communis, quæ pendet etiam a corpore subiectiuè: quamobrem opposita vice, ea quæ non dependet a corpore subiectiuè, cuiusmodi est intelligere, haud est communis, sed animæ propria. Ad extremum, nam Philosophus tex. 14. eiusdem libri, ita scribit. *Videntur autem, & animæ passiones omnes esse cum corpore, ita mansuetudo, timor, misericordia, confidētia, adhuc gaudiū, & amare, & odisse; simul enim* (en ratio) *cum his patitur aliquid ipsum corpus.* Atqui ex intellictione corpus neutiquam patitur, ergo, &c. Adi, si lubet, hac de re S. Thomam in primo de anima super tex. 11. & libro secūdò, cont. Gent. cap. 79. Ferrarien. ibidem Ioann. de Ianduno in quæstionibus super 1. de anima quæst. 11. Niphū, Hieronym. Onuphrium in libris de anima tractatu primo disput. 2. quæst. 2. Soncinatē Caprendonum, Bannes, Pontanum, &c.

Hoc verò sensu expositam propriam animæ operationem, cognitam, ac perspectam fuisse Philosopho, ambiget nemo, quicūque tertium eius librum de anima, vel e limine solutauerit. Enimuerò in eo ennixè probat, intellectionem haud vnquam pendere à corpore, aut vlla eius parte tanqam à subiecto, tunc enim deberet medio aliquo organo corporeo celebrari; quod nihilominus ne imaginatione concipi potest. Cum itaq; (vt tandem colligam) anima intellectrix sortita sit propriam operationem, quæ à corpore non dependet subiectiuè, erit à corpore separabilis, secundum præfatam Aristotelis regulam.

Quod si obijcias, fac intellectionem esse propriam animæ operationem, hoc modo explicatam, id profectò, neque argumenti vires effugit, nec animæ a corpore separationem, ac immortalitatem tuetur: siquidem anima, vel si mauis intellectus, vt in hac solutione asseritur, in sua propria operatione pēdet a phantasmate, ceu ab obiecto: ergo nunquam potis est absque phantasmatum concursu intelligere: eòque ne sine phantasmate, quod sensuum ope paratur, otiosa torpeat, haud erit a corpore separa-

para-

parabilis: ianique sisyphi saxum voluitur.

Respondent pręfatæ sententiæ fautores, animam pendere etiam hoc pacto a phantasmate, non conuenire ei absolutè, qua substantia intellectualis est, sed prout duntaxat est corporis physici actus, & forma, caducum & corruptibile corpus informans. Verum enimuero, anima, vt docet S. Thomas multis in locis, pręsertim verò in prima parte, quæst. 75. art. 6. ad 3. & quæst. 84. art. 7. & 2. contra Gent. cap. 81. in responsione ad 8. gemino modo consideratur. Primò secundum præsentis vitæ statum: & hoc pacto non nisi interuentu phantasmatū intelligit. Secundò, vt a corpore abiuncta est, & sic intelligit, inquit S. Thomas *per se ipsam, per modum substantiarum, quæ sunt totaliter secundum esse a corporibus separatæ: a quibus etiam, tanquam a superioribus influentiam recipere poterit ad intelligendum.*

Hoc verò inde colligit S. Doctor, quia modus operandi, sequitur modum essendi: vnumquodque enim secundum hoc agit, secundum quod est: quare anima, sicuti alium essendi modum habet, dum est a corpore seiuncta, ita aliū quoque sortitur operandi modum, qui est, vt operetur sine vllo phantasmatum interuentu. Stagirites autem, quia in libris de Anima, sermonem de ea habet, iuxta primam considerationem, quippè cum eo loci agat, vt naturalis philosophus, iure merito asseuerat; eam hoc pacto acceptam, non intelligere absque phantasmate: absolutè autem minimè negat.

Rursum obijcies, hac responsione omninò peti principium: quippè quod in quæstione vertitur, id ea supponit. Supponit duplex esse ipsius animæ: hoc quidem in corpore, hoc extra corpus: tum duplicem eius statum: duplicē essendi, & operandi modum: hinc quidem cū phantasmate, dum corporis compagibus detinetur, hinc verò absque vllo phantasmatū concursu, sed per se ipsam, ac per modum substantiarum, quę sunt vsquequaque a corporibus segregatę. Vnde hęc tam speciosa nomina in Peripato? in quo vnquam Aristotelicę doctrinę angulo, vel elonginquo eorum quicquam insinuatur?

Syncerè tamen dicendum est, nullum hic peti principium: Si enim ostensum est, quod hucusque abundè etiam ex Aristotele fecimus, animā intellectus participem esse immortalem, atque incorruptibilem, liquidò cōsequitur, eam, pręter esse quod habet in corpore, aliud etiam extra corpus sortiri. Quod si aliud esse, alium quoque operandi modum: quando operandi modus, consequitur modum essendi.

Duplicem hanc intellectricis animę considerationem, pręter ea, quę diximus, adhuc colligunt viri docti e textu 26. libri 2. Physic. quo loci, ita Philosophus: *Amplius, eorum, quæ ad aliquid, materia est, ad aliam enim formam alia materia. Quousque ergo Physicum oportet cognoscere formam, & ipsum quid est? An quemadmodum Medicū neruum: aut fabrum æs, vsque ad aliquid? alicuius enim gratia vnumquodque: & circa ea, quæ sunt separabilia quidem forma, in materia autem: homo .n. hominem generat, & Sol. Quomodo autem se habeat τὸ χωριστὸν, hoc separabile, & quid sit, Philosophiæ primæ est officium determinare.* Cum Stagirites sanxisset, ad naturalem spectare vtriusque naturæ, nempè formæ, & materiæ considerationem: nunc *separat*, vt Philoponus loquitur, *naturalē a Theologo*: At quonam pacto? quia cū inquit, vna aliqua forma, plures subeat considerationes; naturalis perpendit quidem eam, at non vsquequaque, sed vsque ad aliquē terminum: exinde succedit Metaphysica. Hoc illustrat exemplis; nam Faber ærarius, non singulas rationes æris considerat, V. g. si quicpiā conferat ad medendi peritiam, sed quod sit liquabile, & fluxibile, & quęcumque conferunt ad res ei subiectas. Tum medicus, cum speculatur neruum, haud rimatur in illo, omnes eius rationes, exempli causa, quomodo compactus sit ex materia, & forma, quomodo quātus, quomodo diuisibilis &c. sed eius complexionem, & quæ medices sunt facultatis: *quomodo accidat alijs siccius esse, vel frigidius*, Eodem pacto naturalis non de omni forma secundum quamuis eius rationem disputabit, sed procedit vsq; ad aliquem terminum: idest, quatenus a materia non separatur.

Hinc deducit, si sunt aliquæ formæ propria ratione, & idea separabiles: in materia verò existentes, eas a naturali Philosopho, ea duntaxat ratione perpendi, qua incubant in materia. Exemplum adhibet de humana forma; quæ quidem etsi suaptè natura separabilis sit, eatenus tamen a naturali consideratur, quatenus in materia insidet. Homo enim, & Sol generant hominem, qui non est forma tantum, sed forma in materia. Quomodo autem talis forma separabilis se habeat, & quid sit, Philosophiæ primę officium, esse inquit, determinare. Quonam videlicet pacto se habeat, & quid secundum

pro-

propriam essentiam,& ideam sit, qua separabilis est: hoc ad naturalem minimè spectat, sed ad Metaphysicum.

Hoc ipsum testabatur in 6. Metaphys. tex. 2. quo loci, cum naturalia esse dixisset, vt simum; & ob id, eorum rationem haud esse absque motu, & materia, subdidit *Manifestum est, quomodo in naturalibus oportet ipsum quid est, quærere, & definire; & cur etiam de quadam anima speculari, naturalis est; quæcunque non sine materia*. Clarissimè innuens, animam intellectus participem, cuius contemplatio ad naturalem, non nisi ea ratione attinet, qua est in materia. Quod etiam in 1. de partib. animal. cap. 1. cum sua quoq; probatione repetijt. Quippè cum proposuisset difficultatem; Num ad naturalem attineat, de omni anima tractare? adiecta difficultatis causa; quia tunc de intellectu quoque tractaret, quare etiam de intelligibili: atque adeò nulla relinqueretur Philosophia præter naturalem: tandem diluens difficultatem ait; non omnem animam physices esse considerationis. Quid ita? *quia*, inquit, *non omnis anima principium motus est: neque partibus animæ omnibus, id tribui debet*. At quæ vnquam anima non est principiū motus? *intelligendi vis*. Quod si intelligendi vis, seu anima intellectrix non est principium motus, quonam pacto subit physicam considerationem? Hoc pacto, qua est corpori vnita, verè est principium motus, & hac rōne de ea in Physicis agitur: qua aūt separabilis, aut separata, nō est principium motus, neq; naturalis est contemplationis: lege alias duas huius ipsius rei rationes eodem in loco.

Cum itaque apud Stagiritem, gemina hæc intellectricis animæ cōtemplatio, ac distinctio liquidò constet, quod ea aliquando capitur, vt separabilis, aut separata, & hac ratione eius cōtemplatio haud atteneat ad naturalem; sed potius ad Metaphysicum: aliquando verò, prout est in materia, & ita Physici partes sunt, eā cōsiderare, quo pacto etiam ab ipso Philosopho perpenditur in libris de anima, qui omniū Peripateticorum consensu, atque suffragio inter naturales connumerantur; nulli vnquam dubium relinquitur, quin ei duplex esse, & duplex operandi modus, in corpore nempè, & extra istud, attribuatur, vt dicebamus.

Ex quibus omnibus habes, quod anima intellectrix habeat propriā operationem: Quod ea sit, quæ non dependet a corpore subiectiuè, quamuis pendeat ab obiecto, & phantasmate: Quod hoc non conueniat animæ absolutè, sed pro huiusce vitæ curriculo: Quod deniq; ei duplex consideratio, cùm Physica, tùm Metaphysica, duplex esse, duplex operandi modus conueniat. Quocirca vides, nec principium vllum hic peti; Et primum argumentum, quemadmodum vana Antagonistarum imaginatio, quàm *subuentanea pariat*: vt mihi propemodum excidat illud Aristophanis in Auibus.

Τίκτει πρώτιστον ὑπηνέμιον νὺξ ἡ μελανόπτερος ὠόν. idest:

Parit primum subuentaneum nox nigripennis ouum.

POSTERIOR MODVS.

Ostenditur alio modo, eam esse propriam animæ operationem, quæ a corpore, nec velut a subiecto, nec vt ab obiecto dependet: Et huiusmodi actionem elici ab intellectu nostro, etiam in statu huius vitæ.

VT ardua, & salebrosa hæc difficultas plenius, quoad eius fieri potest, enucleetur, prælibanda prius sunt nonnulla. Primò itaq; duplex in nobis statuitur intellectus: Agēs, & patiens, seu possibilis: quia in omni natura, quæ quandoque est in potentia, quādoque in actu, ponendum est aliquid quasi materia, quod sit in potentia ad omnia illius generis: & aliquid, quod sit agens, reuocans illam potentiam ad actum. Anima autem nostra, secundum partē intellectiuam, nunc quidem est in potentia intelligendi: nunc verò in actu intellectionis, ergo *necesse est, in anima has esse differentias. Et est quidam talis intellectus, quia omnia fit: quidam verò, quia omnia facit*. quæ est ratio Aristotelis 3. de Anima tex. 17.

Est itaq; intellectus potentia in eo positus, vt omnia fiat: nihilque actu eorum, quæ sunt, antequā intelligat, & omninò quasi abrasa tabula, in qua nihil depictum est: neque eius vlla est natura (eo sensu quo Disput. 9. exposuimus) nisi hæc, ὅτι δυνατὸν. *quod possibile*. Sicut ergo in esse entitatiuo, triplex inuenimus rerū genus. Hæ quippè sunt merus, ac purus actus, vt Deus Opt. Max. nam Ἐκεῖνος ἡ ἐνέργεια. ἐνέργεια δὲ ἡ καθ' αὑτὴν, ἐκείνου ζωὴ ἀρίστη καὶ ἀΐδιος. *Ille*, hoc est Deus, *est ipsemet actus* (& quidem secundus,

hoc

hoc enim pollet *ἡ ἐνέργεια) actus verò per se, illius vita optima, & perpetua est*. inquit Diuinus præceptor lib.12. Metaphys. tex.39. Hæ verò sunt pura, ac nuda potentia: vt est materia prima: Alia denique permixta, atque cōflata ex actu, & potentia: vt homo, vel etiam intelligentiæ: Ita in esse intelligibili, quædam sunt purus actus: quemadmodum est itidem Deus: in quo idem est intelligens, res intellecta, & intellectus, ex eodem loco Philosophi. *Et cuius intellectio, est intellectionis intellectio*. tex.51. Alia verò sunt pura potentia, instar materiæ primæ; talis est intellectus humanus possibilis: qui suaptè natura, nihil habet actualitatis in esse cognoscibili. Medius gradus ex actu, & potentia permixtus est: ita vt a primæua sui conditione quandam actualitatem obtineat permixtam potentialitati. Hunc in Peripato nescio, num offendas. Nos ex vero dicimus, huiusmodi esse intellectum Angelicum, qui ex affinitate ad supremum intellectum, a sui creatione actuatus est omni forma intelligibili, quæ ad ordinem Vniuersi spectat, & omnibus scientijs naturalibus: Adhuc tamen est in potentia ad multa alia, in dies intelligenda: vt in materia de Angelis DD. Scholastici explicant.

Cū itaq; intellectus potentia talis sit, habebit se ad hanc, illamue rē percipiendā omninò indiscriminatim: perinde ac materia prima ad hanc, aut illam formam naturalem. Quò fit, vt necessariò expostulet aliquam formam, qua actuetur, & aliquod formale principium, vt potius ad hoc, quàm ad illud intelligendum determinetur. Tum, quia id omne, quod est in potentia, prius reduci debet ad actum, quàm operetur: siquidem vnumquodque agit inquantū est actu. Tum etiam, quia a causa indifferenti, qua indifferens est, nullus exit determinatus effectus. Huiusmodi autē forma, & formale principium, est species intelligibilis: quæquidem auctore S. Thoma in 1. parte, quæst.84. art.2. *est similitudo rei intellectæ, secundum quam intellectus intelligit: sicut similitudo rei visibilis est forma, secundum quam visus videt*. Denique, quia vt aliquod obiectum attingatur, debet vtiq; coniungi facultati cognoscenti: non secundum qđ in semetipso est, sed per sui similitudinē, *nam necesse est, aut res ipsas esse in anima, aut formas: ipsas igitur non: non enim lapis in anima est, sed forma*. inquit Arist.3. de Anima tex.38. Vt ergo intellectus possibilis intelligat, omninò eget eiusmodi specie intelligibili.

Species verò intelligibilis formatur ab intellectu agente; cui hæc tria munia communi Peripateticorum suffragio tribuuntur. Primum est, illustrare phantasmata. Secundum, efficere obiectum intelligibile actu. Tertium, producere in intellectu possibili species intelligibiles. Et quamuis tria hæc officia, re ipsa in vnum, idemq; recidant, quia tamen vocabulis, & consideratione discriminantur, operæpretium est, ea singillatim perpendere.

Intellectus itaque agens dicitur illustrare phantasmata, quia ex ijs efficit speciem intelligibilem: quaquidem actu representatur obiectum, quod sub phantasmatibus erat intelligibile tantummodo in potentia, vtpotè, quod sub conditionibus indiuidualibus latitabat. Hoc, vel ex eo apparet, quia intellectus agens, auctore Philosopho in 3. de Anima tex.17. *est quale lumen*. Inter effectus autem luminis, hic quoque annumeratur, quod det ipsis coloribus, & obiectis visibilibus virtutem, quò possint aspectum immutare, per immissionem specierum visibilium: *quodam enim modo, & lumen facit potentia existentes colores, actu colores*. inquit Stagirites eodem in loco: sic ergo intellectus agens actiuè efficit, vt phantasma eleuetur ad producendam speciem intelligibilem, in qua communis natura relucet, exuta differētijs indiuidualibus: eòque manet a solo intellectu perceptibilis. lege hac de re S. Thomam in 1. par. quæst. 79. art.3. & ibi eius expositores.

Alterum huius intellectus officium est, facere obiectum intelligibile actu. Enimuerò obiecta, secundum esse, quod a parte rei sortiuntur, sunt in potentia, & quidem remota, vt intelligantur: fiunt in potentia proxima, dum incubant in phantasmate: postremò redduntur intelligibilia actu, secundum esse intelligibile, quod in ipsa specie intelligibili adipiscuntur. Quippè tunc intellectus possibilis respectu illorum, est in actu primo intellectionis. Efficere itaque obiectū intelligibile actu, nil aliud est, quàm efficere, vt obiectum representetur in ipsa specie intelligibili. Adi S. Thomam in quęst. de Anima art.4. & quæst. de spiritual. creat. art. 20. & in 1. par. quæst.64. art.4. & quæst.79. art. 3. & quæst.84. art.2.

Tertium munus intellectus agentis, nempè producere species intelligibiles in intellectu patiente, ex hisce liquet. Enimuerò dum illustrat, depuratque phantasma, redditque obiectum intelligibile actu, efficitque speciem, in

qua

quia illud ipsum relucet, cum vtique promitit in intellectu possibili.

Si igitur patiēs intellectus, vt intelligat, omninò eget aliqua forma, ac specie intelligibili: hæc verò præstetur ab intellectu agēte ex phātasmate, eo quo enucleauimodo: phantasma, formatur a Phantasia: in hanc immittitur, ac ministratur a sensu communi: hic depromit ex aliquo sensuum externorum; fit, vt nihil sit in intellectu, quin prius fuerit in aliquo sensu: *Et ob hæc, qui non sentit aliquid, nihil vtique addiscet nec intelliget. Et cum speculatur, necesse est, simul phantasma aliquod speculari.* 3. de Anima tex. 39. Hanc appello primam intellectionem, in qua quidem elicienda, intellectus proculdubio pēdet a phantasmate, tanquam ab obiecto, vt ex præfata serie conspicis.

Præter hanc, est alia intellectio, quā lubeat appellare secundam: nempè cum intellectus possibilis, abstractis iam, atque habitis speciebus intelligibilibus, & apud se se conseruatis, effectusq; in habitu, seu vt dici solet, adeptus, & vt tandem cum Aristotele 3. de Anima tex. 8. loquar, *factus est singula*; tunc absque vllo phātasmatum interuentu, vllaue conuersione ad ea, optimè elicere potest aliquam intellectionē, nempè simplicem earum rerum, quas apud se obtinet, contemplationem; quæ a corpore, non modo tanquam a subiecto, verùm etiā vt ab obiecto, haudquaquam dependeat.

Quod in præsens asserimus, præterquāquod est Simplicij, Philoponi, Themistij cęterorumque Græcorum, existimamus de mente, sententiaque Philosophi apprimè asseri. Etenim hic in tex. illo 8. quasi discrimen quoddam constituens inter intellectum, quoad primam intellectionem, cuius naturam sanxerat esse, *hanc quod possibile est*, & intellectum in habitu; hęc omninò profert. *Cum autem sic singula factus est, vt sciens dicitur, qui secundum actum: hoc autem tum accidit, cum potest operari per seipsum.* Quid est, tum intellectum operari posse per se ipsum? quia nimirum antea, in conquirenda prima intellectione, haud valebat operari per se ipsum: sed planè ope, adminiculoque phantasmatum indigebat. Quod si in secunda intellectione, ex semetipso potis est operari, in ea, ad mētem Philosophi, minimè pendet a phantasmate, quemadmodum in anteriore.

Ratio etiam in promptu suppetit. Quandocumque est aliqua potentia, non impedita; & eius obiectum ritè propositum, ea absque vllo alterius cuiusquam concursu, commodè potest exire in actum, iuxta suæ naturæ conditionem. Atqui in casu, de quo verba facimus, intellectus possibilis, suaptè natura est facultas intellectiua, nec a quoquam impedita: suppetit præterea illi, & quidem præsens, obiectum: hoc est species intelligibiles, iamdudum abstractæ, & in ipsomet intellectu possibili (nam memoria intellectiua, haud est alia vis distincta ab intellectu possibili, vt demonstrat S. Thomas in 1. par. quæst. 79. ar. 7. Et ideò intellectus ab Arist. 3. de Anima tex. 6. dicitur locus formarum,) existentes, in quibus ipsum quoque relucet obiectum: ergo is absque vllo rei alterius interuētu, commodè potest promere intellectionem.

Et quidem intellectum potentia, esse suaptè natura facultatem intellectricem, nec a quoquam impeditam, nulli, opinor, non liquet. Obiectum verò ipsius esse species intelligibiles, in quibus intelligenda res ab omni concretione materiali denudata cognoscitur, præterquamquod elegantissimè illustratur a S. Thoma in parte nuper commemorata, quæst. 84. art. 2. ex eo etiam apparet; quia intellectus percipit intelligibilia absque materię conditionibus, auctore Philosopho 3. de Anima tex. 9. 10. & 11. *Omninò enim, vt separabiles sunt res a materia, sic quæ circa intellectum.* Nihil autem eiusmodi immateriale ibi interuenit prę ter speciem, quæ est formalis similitudo obiecti: nam phantasmata, nequeunt constitui obiectum intellectus: quia sunt cum conditionibus materię, vtpotè simulachra, ac similitudines rerum particularium. Quocirca, nec nisi particulariter representant. Quamobrem reliquum est, vt intellectui solæ species obijciantur, ceu obiectum; in quibus, velut in speculo res intelligibilis cognoscitur: quare &c.

Quid verò? cum quispiam contemplatur naturam aliquam vniuersalem, an genus, an speciē: cum de vno aliquo vniuersali aliud prædicat: vt ens est bonum, vel animal est sensibile; cum speculatiuè perpendit, vniuocè ne, an analogicè ens dicatur de substantia, & accidenti, idque genus alia; quod vnquam phantasma eò pertingit? quodnam eius ministerium in hisce actionibus intercedit? vtique nullum: cū phantasma, vti aiebam, sit rei particularis simulachrum: & ibi omnia vniuersalia.

Pręterea, longè nobis verisimilior videtur opinio asserentium, species generum, si impedimenta remoueantur, produci a solo intelle-

ctu

ctu possibili: ita vt abstracto a phantasmate, ope intellectus agentis conceptu, & natura infimæ speciei, sistat: nec enim quod vlterius illustret quicquam habet: ex qua dein natura specifica, intellectus possibilis abstrahat, formetq; naturam genericam. Quod si hic haurit naturam vniuersalem, genericam, ab alia vniuersali, specifica, nullus vtique ibi concursus phantasmatum: atque adeò in contemplatione naturę a semet abstractæ a nullo phantasmate pendebit, nisi antecedenter. Quid cum intelligit se ipsum? qua vnquam hic phantasmatum ope egēt? quippè intelligens species intelligibiles, immateriales in ipso existentes, intelligit sui ipsius naturam immaterialem.

Ad extremum, *cum phantasmata*, vt auctor est Philosophus 3. de Anima tex. 39. *sint veluti sensibilia, præterquamquod sunt sine materia*, eo phātasmata, ac sensibilia inter se se discriminantur, quòd hæc sint in materia, illa absque materia. Sensibilia verò haud ipsa per se attingunt sensus, sed per species emissas: quæquidem ab aliquo sensuum exteriorum acceptæ, mox in sensum communem, demum immittuntur in phantasiam: vbi, quamuis sensibilia prætereant, penitusue aboleātur, tñ eorum sensatæ species, ac simulachra, remanent, per quæ quidem phantasia, si ita libuerit, potest eas ipsas res sensibiles, absque vllo, an sensus communis, an alicuius alterius interuentu, cognoscere: vt euenit, dum rem aliquam particularem absentem, vel etiam extinctam percipimus, ac memoramur. Quo posito ita progredior: Qđ tribuitur cuipiam facultati minus perfectæ, id longè maiori cum ratione tribui debet facultati perfectiori: *enimuerò si cui minus inesse debet, inest, magis inerit, cui magis inesse debet*. Conceditur verò phantasię, facultati extensæ, ac materiali, vt per solas species, iamdudum crutas, & apud se cōseruatas cognoscat, absque vllo sensus communis, vel alicuius alterius, a quo haustæ sunt, cōcursu: ergo multò magis concedendum est intellectui, potentię immateriali, ac prǽstantissimę, quod per species intelligibiles, aliàs habitas, & conseruatas, intelligat absque phantasmatum concursu, aut vlla conuersione ad ea.

Hinc dispice, quàm futili argumento, nonnulli conuincuntur, vt tueantur huius rei oppositum: sic illi. Illarum virtutum, quarum naturalis est connexio, posterior & perfectior, nunquam operari potest absque priore, & imperfectiore: Atqui sensus, & intellectus naturalem habent connexionem; quare intellectus, qui perfectior est, & posterior, nunquam potest operari sine sensu.

Prima propositio, locum habet in prima facultatum operatione, non absolutè. Etenim, vt posterior vis, & facultas operetur primò, indiget vtique prioris ope, & ministratione: at vbi semel mutuata est species, commodè citra illius ministerium, per se ipsa operari valet, vt diximus. Exemplo rem illustro. Princeps quispiā, dum in magnificis suarum ædium penetralibus degit, nunquam rumores, lites, negotiaque in plateis, ac foro excitata sciet, ni sibi a quoquam suorum fuerit nunciatum: ideòque nihil de nouo, nisi eorumdem suggestione addiscet. Verùm, vt ab eis rerum gestarum seriem, semel accepit, nil prohibet, quominus per se ipse earūdem rerum hanc, aut illam, tum singillatim, tū vniuersim iterum atque tertiò, animo repetat. Ita diuinæ auræ particula intellectus, in hoc corporis ergastulo detrusus, nihil omninò recens addiscet, nec intelliget primò, nisi sensuū exteriorum, interiorumue diligentia; qui rerū intelligendarum internuncij, & quasi apparitores, ei famulantur: At vbi species ab eis hausit, nihil officit, quin per se ipse, absque famulorum interuentu, ea ipsa quæ accepit, & sæpè, & diligentius repetat.

Quæ hucusque edisseruimus, perpende quā vnicè conueniant cū doctrina Philosophi textu illo 39. tertij libri de Anima, quoquidem se Antagonistæ, quasi Herculea quadam claua armari putant, quam nemo possit de manibus extorquere, textus ita iacet. *Quoniam autem neque res vlla est præter magnitudines, vt videntur sensibilia separata, in formis sensibilibus intelligibilia sunt; & quæ in abstractione dicuntur, & quæcunque sensibilium habitus, & passiones sunt. Et ob hoc, qui non sentit aliquid, nihil vtique* (aduerte) *addiscet, nec intelliget*: nempè prima intellectione. Præterquamquod, vt hoc innuam, malè in codice latino, *nec intelliget*: nam græcè οὐδὲ ξυνίοι, quod est, nec caperet, nec cōprehenderet, quæ haud sunt munia solius intellectus: quocirca Philoponus interpretatur; significare, inuenire aliquid ad scientiam, & cognitionem. *Deinde*, inquit Philoponus *postquam dixit, qui nihil sentit, nihil didicerit; subiungit, nec comprehenderit, idest, nec inuenerit: duæ enim sunt viæ cognitionis, disciplina, & inuentio*. Subdit Stagirites: *Et cum speculatur, necesse est simul phantasma aliquod speculari* prima videlicet contemplatione.

Quid? nonne ex vero dicimus, sensum absque sensibilibus, nihil sentire? nihilominus remotis, extinctisque sensibilibus, ipsa phantasia, vti dicebam, species sibi ab illis impressas, percipit? ita, & longè melius philosophare de intellectu.

Audi, quàm præclarè concinit nobiscũ Simplicius, dum super textum 66. primi libri de Anima, *duplex*, ait, *est animæ nostræ intelligere: Alterũ, quod a phantasmate dependet: Alterum verò contemplatiuum, haud egens phantasmatis*. Dein addubitat, (est argumentum, quo postea vtitur S. Thomas in prima parte, quęst. 84. art. 7. vt ostendat, intellectum, secundum præsentis vitæ statum, minimè posse actu intelligere, nisi conuertendo se ad phãtasmata) *At si non vtitur*, nempè corpore, ceu obiecto, *quo omninò pacto, cum aliud aliquid intus corrũpatur, aut spiritus scilicet, aut temperatio, tabescit ipsum intelligere?* soluit. *Propter respectum scilicet ad ipsum, & coordinationem illam, atque in quibusdam actionibus vsum, licet non in ijs, quæ contemplandi vim habent*. Ob nexum itaque, & coordinationem, quæ inter animam, & corpus interuenit, corpus impedimento fit animæ, in ijs etiã actionibus, quas ipsa per se elicere potest: Illustrat hoc elegantissimo exemplo, ita subnectẽs: *Quemadmodum, & gubernator a ventis, & fluctibus impeditur, non modò quatenus ad solum nauis pertinet vsum; sed & quatenus ad eas spectat actiones, quæ a naui separabiles existunt, cum propter perturbationem, ne illas quidem exercere queat*. Vt ergo nauis rector, ingruẽte tempestate, dum nimborum furor erigitur, fit fluctuũ incursus, cęlũ vndiq; contrahitur, diripitur mare, vndarũ æstus, æstum vrget, totum fretum ab ipsis sedibus auulsum in sublime portatum, frangitur; iamque quatiuntur cornua, raptantur antennæ, malum concidit, tota denique rates labefactatis lateribus huc, atque illuc agitata, summo in fluctu pẽdet, *Cui vnda dehiscens, terram inter fluctus aperit*. tunc inquam nauis rector, non modo in ijs impeditur actionibus, in quibus ipse ab ea, depẽdet, vt illam flectere, ac moderari; sed in illis etiam, quas ipse extra nauim edere posset, incedere, dormire, vesci, idque genus alia: Sic obuenit animæ intellectrici, ac intellectui, dum corpus varijs affectibus, & ægritudinibus vexatur. Hoc docuit etiam Stagirites; dum sect. 3. problemat. quæst. vlt. constituens dispositiones animæ, sequi corporis mutationem, inter alia hæc omninò habet: *atque etiam propter corporis perturbationem, animus quiescere nequit*.

Equidem continere me nequeo; quin aliud etiam Simplicij exemplum hac ipsa de re subiungam: *Hac eademque ratione* (subdit) *si quis acum disiungat a manu, cum ea ad suendum manus vtatur; non autem ad aliquid effingendum, cum nullo ad id indigeat instrumento. Verùm si magnitudinẽ secundum naturam, atque conuenientem acus habeat grauitatem, nihil ad huius vsum, neque ad aliquid effingendum manus impeditur. Quod si ea grauitatem multam assumpserit, non solum facultati illi, quæ consuere valet, sed & ei, quæ effingere, impedimentum affertur. Hoc igitur modo, & anima, quæ rationis particeps existit, in agentibus quidem cognitionibus corpore vtitur; non autem in ijs, quæ contemplandi vim habent; quæ, cum illud ingrauescit, atque præter naturã afficitur, iam perturbata impeditur*. Hæc Simplicius.

Ex his, quæ hucusq; discussimus, habes; quænam sit propria animæ operatio: Et quo pacto intellectus non in omni sua operatione pendet a corpore, etiam obiectiuè. Sicut ergo intelligẽtiæ, vt sunt motrices orbium, dependent quidẽ ab orbibus; sed quia in functione intelligendi, quæ est earum propria, non pendent a Cęlo, nõ sunt ab eo inseparabiles; ita intellectus noster, & si in aliqua intellectione, nempè prima, depẽdet a phantasmate, & corpore, quia tamen gaudet alia, eaque propria operatione, meritò poterit a corpore seiungi: *nam si est aliqua animæ operatio, aut passionum propria, continget vtique ipsam separari. Si verò nulla est propria ipsius, non vtique esset separabilis*: Hæc in confutationem primi argumẽti dixisse satis, quod a quamplurimis magni ponderis existimatum est.

Ex his dilutum quoque manet secundum argumentum. Quippè si prima responsio arridet, dicendum est, animam, secundum præsentis vitæ statum, pendere quidẽ in omnibus suis actionibus a facultatibus præparantibus, phantasia, aut memoria: sed hanc esse depenpentiam ex obiecto: prout nempè illinc sensatæ species suppeditantur. Cæterùm quia non dependet a corpore velut a subiecto, iccircò ad huius interitum dissolutis corporeis facultatibus, anima manet superstes. Vel dicito, falsum esse, generatim, ac vniuersim animã, etiam corpori coniunctam, indigere facultatibus præparantibus in omnibus suis actionibus. Enimuerò, vt nuper ostendebamus, intellectus noster gaudet propria aliqua operatione, quæ præcisè, ac formaliter, nec etiam velut ab obiecto dependet a corpore. Verùm, vt ad alia progrediamur, sit.

SECTIO NONA.

Obuiam itur alijs tribus argumentis, & eorum confirmationibus in eadem sectione confectis.

ARgumentum, tertio loco a nobis adductum, non minorum virium, quàm primum, a nonnullis existimatum est: adeò, vt non modò Alexand. Aphrod. lib. 1. de Anima, cap. 4. ex eo collegerit, omnem animam inseparabilem, caducam, & mortalem statui oportere; sed Iustinus etiam Philosophus ac Martyr, loco quem initio Disputationis indicaui, tũ Greg. Nyssenus lib. de Anima, & resurrectione, nec non Aeneas Gazeus lib. de immortalitate animæ, ob hoc ipsum opinati sunt, Aristotelem, omnem animam mortalem ac dissolubilem censuisse; quòd eam appellauerit Entelechiam.

Quod tamen argumẽtum gemino modo, nec multo negotio depelli potest: vt non sine ratione docti quipiam huius tempestatis viri mirentur, cur præclara illa ingenia, tam facilè huic dederint manus. Itaque Simplicius, Philoponus, & alij Græcorum non pauci, distincta, prius ac partita, Entelechia, & actu substantiali in eum, qui informat, dat esse rei, & essentiã perficit: atque in eum, qui assistat, & operationes duntaxat perficiat; aiunt, omnem Entelechiam, & actum primæ conditionis, esse quidem inseparabilem ab eo, quod actuat. At verò Entelechiã, assistentem, optimè posse ab eo, cui assidet segregari. Posteriorem hanc; & separabilem Entelechiam, habes in eo ipso primo cap. lib. 2. de Anima tex. 11. dum nauta appellatur Entelechia nauis. Ἔτι δὲ ἄδηλον, εἰ οὕτως ἐντελέχεια τοῦ σώματος ἡ ψυχή, ὥσπερ πλωτὴρ πλοίου. id est, *Amplius autem immanifestum, si ita* (est) *corporis Entelechia anima, sicut nauta nauis*. Ita his auctoribus statuitur anima rationis, consilijque compos Entelechia corporis: Nec vna aliqua in omnibus hominibus, sed singularis in singulis.

Quæ cum ita sint, colligunt, animæ definitionem ab Stagirite datam, non conuenire omni animæ vniuocè, sed analogicè, quia corruptibili, & incorruptibili: separabili a materia, & inseparabili, nihil commune vniuocè statui potest: vt dicitur 10. Metaphys. tex. 26. Quæquidem responsio non incommodè, etiam apud Aristotelem, sustineri fortasse posset, ni nobis longè verius videretur, animam intellectus participem, esse veram hominis formam, & informantẽ Entelechiam, vt suo loco multis aperuimus.

Iccircò, commodius alio pacto occurrendum est: quod Entelechia, alia quidem est, quæ educitur de sinu gremioq; materię: Cuiusmodi sunt omnes brutorum animantiũ formæ: & istæ sunt omninò a materia inseparabiles. Alia verò, quę non extrahitur de potestate materiæ, *sed forinsecus aduenit, solaque diuina est*; cum cuius etiam *actione non commiscetur actio corporalis*. Hæc, vtpotè *aliud animæ genus*, optimè est a corpore separabilis, *veluti æternum a corruptibili*. Talis est anima intellectrix, quæ sola id peculiare sortitur, vt & sit actus corporis physici, organici, potentia vitam habentis, vt Disputat. proximè præcedenti vidimus; & tamen quia non propagatur cum semine, neq; de potestate materiæ euocatur, vt Disput. 2. ostendimus, possit a corpore seiungi, & per semet existere.

Quamobrem inseparabilitas a materia, non competit formę in communi, prout forma est: (hæc enim abstrahit ab eo, quod a corpore separabilis, vel inseparabilis sit) sed prout contrahitur per hasce differentias, educi, vel non educi de potentia materiæ, conuenit separari, aut non separari. Quemadmodum ens V. g. analogum abstrahit ab eo, quod per se, vel in alio sit: eòq; non omni enti competit esse per se, neque etiam omni enti conuenit esse in alio: sed tali enti cõtracto in particulari, nempè accidenti, esse In alio: substantiæ, esse per se: ita non omni actui, & Entelechię competit esse a corpore separabilem, nec etiam omni esse inseparabilem: sed materialis quidem, quia est de subiecto euocata, ab eoque in esse, fieri, & conseruari dependet, est inseparabilis a materia, secus autẽ intellectrix.

Cum itaq; cõmunis formæ ratio, id solum habeat, vt sit perfectio, & terminatio (idq; vel actu vel aptitudine, vt mox audies) & Philosophus in 2. de Anima intendebat, definitione complecti, communissimam animæ rationem, ideò dixit eam esse *actum, & Entelechiam corporis &c.*

Vnde nec etiam est necesse, quod forma secũdùm communem sui rationem, actu quicquam informet, & actuet: sed vel actu, vt faciunt omnes formæ, dum in corporibus insunt; vel saltem aptitudine: & hoc relinquitur in anima humana etiam a corporis compedibus absoluta. Ex quibus etiã depellitur exẽplum Alex. de termino: Quod nimirum terminus alicuius rei, cohærere nequit absque re illa, cuius est terminus, cum essentia termini in eo posita sit, vt terminet. Atqui essentia animæ sita est in eo, vt actuet, terminetque materiam; quare sine hac consistere, & conseruari minimè poterit. Dicendum enim est, forma vel terminat actu, vel saltem aptitudine:

dine: priori modo competit formis, dum in corporibus insunt: posteriori verò soli animę intellectrici, dum est a corporis nexu seiuncta.

Sed hic veluti cornuti, quod aiunt, Satyri insurgunt nonnulli, irruuntq;: nam vel hęc animæ intellectricis aptitudo informandi corpus, aliquando naturæ viribus reducetur ad actum, vel nunquam. Si prius, ergo ex præscripto naturæ, resurrectio mortuorum erit possibilis; quod tamē procul abest a veritate, cum resurrectio sit mirandum, & admirandum diuinæ potentiæ opus. Si posterius, ergo erit æterno tempore otiosa; & frustratoria. *Frustra enim est potentia, & aptitudo, quæ non reducitur ad actum.*

Hanc obiectionem fusè diluimus Disputat. sequenti, sect. vlt. in responsione ad 10. argum. pręter illa omnia, nunc dicimus, quod etsi huiusmodi animæ separatæ aptitudo ad corpus, nunquam reduceretur ad actum, nihilominus non esset æterno tempore otiosa, nec frustratoria; quia, vt aliqua potentia non dicatur otiosa etiam sempiterno ęuo, sat est, eam aliquando fuisse reductam ad actum; vt videre licet in virtute informatrice, quæ absoluto fætu, non amplius operatur: & tamē neutiquam dicitur otiosa. Et in facultate augumentatiua, quæ pari pacto, acquisito augumētationis termino, qui debetur formæ, nō amplius operatur, nec tamē iccircò dicitur otiosa: ita præfata animę separatæ aptitudo. Ad illud verò quod in eodem argumento obijcitur, quod ad cuiuscunq; remotionem remouetur definitio, remoueri debeat, & definitum. Et anima definitur per corpus; vnde ad eius remotionem, illa quoque remoueri debeat: dicendum est, maiorem propositionem veram esse, in definitione duntaxat quidditatiua: hæc enim cum ex intimis rei principijs detur, ad cuiuscunq; remotionem remouetur definitio, remouentur etiam principia definiti; atq; adeò definitum ipsum: non autem esse veram, præsertim in descriptionibus. Præfatam verò animæ definitionē, q̄d sit *actus corporis organici &c.* non esse quidditatiuam, pleriq; volunt, de quo vide Caiet. lib. 2. de Anima cap. 1. ibi circa tertiam conclusionem occurrit dubium. Themistius in paraphrasi huius tex. ait, hanc animę finitionē, potius descriptionē quandā, q̄ definitionem esse. Quod fortasse fuit in causa, cur Philos. tex. illo 12. dicat τύπῳ μὲν οὖν ταύτῃ διωρίσθω, καὶ ὑπογεγράφθω περὶ ψυχῆς, *figura igitur sic determinatū, & descriptum sit de anima:* τύπῳ verò *seu figura*, quicpiam definire, inquit Alexander non est aliud, q̄ non exactè explicare: ducta metaphora à picturis, primò obscurius adumbratis, deinde illustrius expressis. Et ideò Perionius interpres, τύπῳ, transtulit *pingui Minerua*, vt adnotauimus etiam Disputatione 4. vt interea sileam Plotinum, & Proclum, quorum ille lib. 2. Enn. 4. acriter vellicat Arist. quasi non tam explicarit, quàm implicarit quid sit anima. Alter verò cap. 5. in Timęum asseuerat, Stagiritē non docuisse quid sit anima, sed potius cuius sit: scilicet corporis organici. Et tandem Auicenn. 6. naturalium asserit pleno ore, dictam animę definitionē non aperire essentiā animę, sed potius existentiam eius: idest, non quid sit anima, sed quomodo existat in corpore: Et ob id fortasse ipse etiam Arist. ac si dicta definitione parum contentus, subnectit aliam, dicens tex. 24. *anima est id, quo viuimus, & sentimus, & mouemur, &c.*

Vel, fac esse essentialem; nihilominus non sequitur, subiectum, scilicet corpus, ita esse de essentia animæ, vt citrà hoc, illa non possit cohærere: nam formæ definiuntur quidem per subiecta, vt dicitur septimo Diuinor. tex. 2. sed aptitudinaliter, non verò per actualem informationem: ideò cessante actuali animæ informatione anima rationis particeps a corpore seiūcta suapte natura est actus, & forma: quia quoties ipsum corpus informauerit, potest ei habilitatem vimque conferre ad actiones vitæ eliciendas.

Quod si obijcias, auctore S. Thoma multis in locis; præcipuè verò quæst. 7. de potentia ar. 2. ad 9. forma, & actus dicunt ordinem intrinsecum, ad id, quod actuant, & inde specificantur: quò fit, vt etiam in definitione formæ, & actus constitui debeat subiectum quod actuatur, tanquam specificans actum. Et hoc est, quod docet Arist. 7. Metaph. citato, in definitione formæ poni oportere proprium subiectū; ergo in præfata animæ definitione, subiectum, scilicet corpus, ita est illi intrinsecū, vt illo remoto, remoueatur ēt definitio: atq; adeò, & anima ipsa.

Dicitur, subiectum non esse de essentia formę, & actus, cum sit reipsa ab ea seiunctum, sed benè ordinem transcendentalem ad ipsum subiectū; & per hunc specificatur intrinsecè: per illud autem extrinsecè tantum: Ille ordo remanet in anima separata, per quem etiam indiuiduatur. Hoc explicuit S. Thomas loco citato, inquiens, *quod esse humanum, differt specie ab esse equi, per ordinem ad essentiam humanam, quam actuat.*

De voce ἐντελέχεια Entelechia, multa cùm Veteres, tùm recentiores. Eius pater, & conflator reuera extitit Stagirites: quāuis Franciscus Floridus in Apologia contra linguæ latinę ca-

lumniatores secus opinetur. Porrò, quia vis, & significatio huius vocis aliquantulum subobscura videbatur, ausi sunt nonnulli affirmare, eam esse ex industria, & dolo ab Stagirite excogitatam, quasi fugæ vehiculum, & inscitiæ inuolucrum: nec tam ad detegendam, quàm potius inuoluendam abditam, & retrusam animæ naturam. Quam tamen calumniæ notam eregiè delet Iulius Scaliger Exercitat. 307. in Cardanum cap. 12. & 39.

Verùm in ea vertenda, (vt cætera silentio voluam) vanè ac inaniter lapsus est M. Tullius, dum in primo Tuscul. quæst. per δ. seu d. transfert, Endelechia: deceptus priscæ vocis etiam tum apud Græcos vsitatę ἐνδελέχεια. Ciceronis hæc sunt verba. *Aristoteles, longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans, & ingenio, & diligentia, cum quatuor illa genera principiorum esset complexus, e quibus omnia orirentur, quintam quandam naturam censet esse, e qua sit mens: cogitare enim, & prouidere, & discere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia meminisse; amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari, hæc, & similia eorum, in horum quatuor generum nullo inesse putat: quintum genus adhibet, vocans nomine: & sic ipsum animum* ἐνδελέχειαν *appellat, nouo nomine.* (quamuis in alio codice legatur t, ἐντελέχεια) *quasi quandam continuatam motionem & perennem.*

Circa quæquidem verba, multa sunt adnotãda, ne nos quoque decipiamur. Primum, tam abest a veritate, quàm quod maximè, Aristotelem, præter quatuor elementa constituisse quintam quandam naturam vacantẽ nomine *ex qua sit mens.* Nec constituit vnquam, nec somniatus est. Ex quoquidem Ciceronis loco suspicor fuisse inductum D. August. vt lib. 22. de Ciu. Dei, cap. 11. assereret, *Aristotelem censuisse, animam esse quintum quoddam corpus, Platonem verò nullum.* De quaquidem re hęc, & meritò scribit Magist. Bannes in 1. par. S. Tho. quæst. 75. art. 1. *S. Aug. vel hoc legit in aliquo exemplari vitiato, vel certè nullibi legerat, sed ad aures eius falsò a sic opinantibus peruenerat. Nihil enim est in doctrina Aristotelis apertius dictum, quàm animam non esse corpus, sed actum corporis.*

Deinde, dum Cicero posuit ἐνδελέχειαν Endelechiã per d. falsò ait, eam *nouo nomine* ab Stagirite appellatam: quandoquidem ἐνδελέχεια vox antiqua; & apud Græcos ante Aristotelẽ maximè vsitata, vt adnotauit Iulius Scalig. capite illo 39. Tu verò, vel ex vno Luciani testimonio id ipsum discito, qui in sermonę, cuius titulus δίκη φωνηέντων, iudicium vocalium, Endelechiam prius dictam, mox in Entelechiam declinasse ait. Accusatur ibi T. vbi ait, ἀκούετε φωνήεντα δικασταί, τοῦ μὲν δ: λέγοντος, ἀφείλετό μου τὴν ἐνδελέχειαν, ἐντελέχειαν ἀξιοῦν λέγεσθαι, παρὰ πάντας τοὺς νόμους. hoc est, *Audite, vocales iudices, hoc quidem δ, dicente, abstulit mihi Endelechiam, Entelechiam contendens dici, contra vniuersas leges,* lege Cęlium Rhodig. lib. 10. cap. 22. & Adagiographum adag. *Gutta cauat lapidem:* vbi hunc etiam Chærili versum affert.

Πέτραν κοιλαίνει ῥανὶς ὕδατος ἐνδελεχείῃ.

Præterea, Aristotelis Entelechia, haud vnquam est, vt Tullius transtulit, *continuata quædam motio, & perennis,* vt cuique vel leuiter in Peripato erudito liquet: sed τελειότης, εἶδος, μορφή, λόγος, τὸ τί ἦν εἶναι, perfectio, species, forma, ratio, quod quid erat esse; siue ἐντελέχεια sit ἐντελοῦς συνοχή, perfecti, nempè corporis, comprehensio: siue ἐντελὲς ἔχειν, quod est, vt verbum verbo reddam, perfectum habere: quia scilicet perfectionem omnẽ, quæ in animali reperitur, ipsa anima, & habet, & illi tribuit. Icciricò Aristoteles primo de Anima tex. 82. aiebat, *animam autem aliquid esse melius, & præstantius, impossibile est.* Hinc Hermolaus Barbarus, & aliqui alij Entelechiam, transtulerunt perfectihabiam, seu tandem ἐν τέλος, ἔχειν: de qua audi Scaligerum exercit. 307. cap. 12. *Cum igitur formam dixeris: intelliges immaterialitatem, simplicitatem, potestatẽ, perfectionem, informationem. Hoc enim est* ἐν: *quod innuit maximus Poetarum: Totosque infusa per artus. Hoc est,* τέλος: *quia est vltima forma sub cęlestibus: & princeps inferiorum, finis, ac perfectio. Hoc est,* ἔχειν; *posse. Vt ipsa sit auctor omnium functionũ, omnium motuum, etiam contrariorum in eodem corpore, cuius potens est.*

Nec me fugit, nonnullos existimasse, Tulliũ, Platonis studio, hæc scripsisse, quem volebat cũ Aristotele sentire idẽ. Alij omninò negarũt, id interpretamentũ, esse Tullij, vt Cęlius Rhodig. qui lib. 10. cap. 22. vbi in hunc locum incidit, ita subnectit: *subolet tamen eruditioribus, interpretamentum illud, de perenni motione, subdititium esse: nec de summi auctoris officina propagatum; sed ab sciolis & malè feriatis insertum; quod genus multa tùm græcè agnoscimus, tùm latinè.*

Maximè verò omniũ mihi sæpenumero mirari subijt, Angelum Politianum; quiquidem in suis Miscellaneis cap. 1. haud veritatis studio, *pro cuius salute,* vt diuinus præceptor lib. 1. Ethic. cap. 3. ait, *rectius est & oportere videtur, vt vnusquisque, & præsertim Philosophi, sua quoq; propria refutent. Nam licet amici sint, sanctum est veritatem*

ritatem ipsis in honore anteponere. haud studio,inquã,inuestigandæ Veritatis, sed acri quadam contentione,compulsus,dum Ciceronis partes æquo vehementius tueri contendit,ipsa cõtentionis suspitione, & Argyropyli æmulatione causam perdit. Dispice hominis ingenium ex eius ipsius sermone. *Tum quidem suis sectatoribus persuaserat,* idest Argyropylus: *ita vt, quod penè dictu quoque nefas, pro concesso inter nos haberetur, nec philosophiam scisse M. Tullium, nec literas Græcas. Enimuerò re dein tota diligentius peruestigata, meas esse partes, & item cuiuscumque Latini professoris existimaui, Ciceronis gloriam, qua vel maximè contra Græcos stamus, etiam vice capitis, & omni contentione defensare.* Mactę doctrina, & veritate: etiam vice capitis, & omni contentione. Itane? sed nos procul ab omni contentione, Veritatem nudam, ac solam inquirimus: & Ciceroni, vt ingenuè fateamur, in rebus philosophicis, maximè verò in doctrina Aristotelis parum fidei damus. *Nec mirum; eum, qui se tumultuariæ vitæ, & agendis causis penitus dedidisset, in multis Aristotelis locis esse deceptũ*: ait vir egregiè doctus Petrus Victorius, initio Comment. in Rhetor. Arist. Hæc περὶ ἐντελεχείας, de Entelechia dixisse lubuit: quanquam plura, & possem, & vellem. Sed μηδὲν ἄγαν.

Veruntamen, ne temerè, & inconsultò hanc maculam eloquentissimo auctori inurere videamur, haud erit ab re, vnum vel alterum eius locum indicare, ex quibus, quàm sint vera, quæ dicimus, tute ipse dignoscas. In primo sermone de Natura Deorum, non procul ab initio, Aristotelem, ait, in 3. de Philosophia scribere, Deum esse ardorem Cęli, aut mundum ipsum. Deinde eius accusat inconstantiã: Hęc sunt Ciceronis verba. *Aristoteles quoq; in tertio de Philosophia libro, multa turbat, a magistro Platone vno dissentiens: modo enim menti tribuit omnem diuinitatem; modo mundum ipsum Deum dicit esse; modo quendam alium præficit mundo; eique eas partes tribuit, vt replicatione mundi quadam motum regat, atque tueatur: Tum Cęli ardorem Deum dicit esse, non intelligens, cęlum mundi esse partem; quem alio loco ipse designarit Deum.*

Aristoteles, Deũ dicit ardorem cęli, aut mundum? Testor equidem eruditorum virorum fidem, post calumniam natam, apertiore calumnia neminem esse petitum. Te mi Cicero alloquor, sed non meis verbis, sed viri strenuè docti Iulij Cęsaris Scaligeri, exercitat. 365. cap. 5. (cuius hic est titulus, *quòd M. Tullius non viderit libros de Cælo, & de Aeuo.*) *Excute libros de cęlo: tum de Aristotele aliter sentias: tum de Natura Deorum acutius loquare, quàm locutus es. Deum enim, aliasque a motricibus agnoscit supra Cęlum intelligentias.* Id probat ex aureis illis Aristotelis verbis primo de Cęlo tex. 100. φανερὸν ἄρα, ὅτι οὔτε τόπος, οὔτε κενὸν, οὔτε χρόνος ἐστὶν ἔξωθεν. διόπερ οὔτ' ἐν τόπῳ τἀκεῖ πέφυκεν, οὔτε χρόνος αὐτὰ ποιεῖ γηράσκειν, οὐδέ ἐστιν οὐδενὸς οὐδεμία μεταβολὴ τῶν ὑπὲρ τὴν ἐξωτάτω τεταγμένων φοράν. quæ sunt, *Manifestum igitur est, quod neque locus, neque vacuum, neque tempus est extrinsecus. Quapropter neque ea, quæ illic sunt, nata sunt in loco esse, neque tempus ipsa facit senescere, neque vlla transmutatio vllius eorum est, quæ sunt disposita super extima latione, &c.* Quibus verbis planè diuinè docet, supra vltimum, & extimum motum, esse tum Deum, tum alia, nempè intelligẽtias: id, quod videmus in numero plurali τἀκεῖ.

Quæ verba si Ciceroni cognita fuissent, non tam frigidè in ardorem illum exarsisset: inquit præfatus Scaliger: qui sibi temperare nõ potuit, quominus capite proximè præcedenti, cuius hic est titulus, *Quod M. Tullius inscitè carpat Aristotelem* in eum ipsum auctorem, quem alias integra oratione laudauit, hæc omninò profunderet. *Minus exercitato in libris diuini viri M. Tullio (qđ sine vlla venia aduersum tam temerarias iactantem voces dictum volo) in re ignota licuit exultare. Quis enim putet, vel ab Aristotele, vel ab alio mediocriter ad res naturales accõmodato ingenio, dictam aliquam do vllam Cęli replicationem. Quare, vt πτύξιν, aut non intellexit, aut nesciuit exprimere quid esset apud Philosophum: ita ne ardorem quidem illum. Nõ enim verisimile est ab illo, Deũ ardorem appellatum, quod accidens est, aut ardorem in Cęlo positum, a quo cunctas summouit corruptionis necessitates.* Omninò vide, quàm præclarè, vltraque humanæ conditionis metam, diuini ingenij vir Stagirites, cũ sentiat, tùm loquatur de Deo Opt. Max. in lib. 12. Diuinorum, tex. 39. & inde.

Vin', & aliud Tullianæ fidei testimonium? Hem piget, & pudet, bonum in alijs auctorem, tam prodigialiter hic mentientem audire. In calce primi libri Academicarum Quæst. Platonem ait, nihil in suis libris affirmasse: omnia vtramque in partem agitauisse; nihil certi, & cõstituti pronunciasse. Excipe Ciceronis verba. *Siquidem Platonem ex illa vetere Academia numeramus: cuius in libris nihil affirmatur, & in vtranque partem multa disseruntur, de omnibus quæritur, nihil certi dicitur.* Itane Tulli?

Plato ille tuus, quem tu admirare, quem omnibus anteponis, quem maximè diligis, vt in libro de legibus primo loqueris: Ille, qui tibi *est, vir doctissimus, atque idem grauissimus Philosophorum omniũ*. lib. 2. eiusdem operis. Ille, *qui cum errare mehercle malebas, quàm cum cæteris vera sentire*. in primo Tusculan. quæst. *quem quasi quendam Deum Philosophorum audiendum præcipis*, lib. 2. de Natura Deorum, nihil certi vlla vnquam de re dicit? Nihil in Phædro, seu de anima, vbi tam solidè, & enucleatè animorum immortalitatem ostendit, vt qui, vel teipso teste in primo Tuscul. quæst. lib. *euoluit diligenter eius eum librum, qui est de animo, ampliùs quod desideret nihil erit*? Nihil certi dicit is, *qui princeps de Republica conscripsit, idemq; separatim de legibus eius, idq; tibi credis esse faciendum?* lib. 2. de legibus. Nihil in Timæo, quem ipse latinè integro opere, de Vniuersitate inscripto, complecti tentasti? quẽ vnũ Platonis dialogũ, Aristoteles imitatus, vt auctor est Proclus, vniuersam suam Philosophiam molitus est. Quid? ille ne nihil certi dicit, *qui, & Socrates eorum* (qui nimirum Philosophiam perturbant) *è numero tollendus est: Plato, quia reliquit perfectissimam disciplinam; Peripateticos, & Academicos, nominibus differentes, re cõgruentes*, vt habes in 2. Academ. Quæst.

Quæ cum ita sint, immeritò in auctorem planè diuinum impingis, & hæc nobis adeò contraria, & inter se pugnantia pingis: quemadmodum, dum de eodẽ auctore in lib. 1. de Natura Deorum scribis, *Iam de Platonis inconstantia, longum est dicere &c.* Veruntamen Ciceroni hoc effatum venisset in mentem, *fluctum quempiam in scopulum impingentem, quantò violentius se se inferat, tantò miserius dissipari*: sed iam ad alia argumenta.

Quod pro tertia confirmatione adiungebatur, arduam tangit difficultatem; sola ne forma sit essentia alicuius rei, an verò ad eã, ipsa quoque materia pertineat? Fuit Platonis opinio, formam solummodo esse essentiam rei, materiam verò non ingredi cuiuspiam quidditatem. Hinc aiebat, hominem in rigore sumptũ, non significare compositum aliquod ex anima, & corpore; sed animam solam: quæ vtitur corpore, ceu instrumento; quemadmodum, & Petrus vestitus, nõ est quid compositum ex ipso, & indumento, sed vtens indumento. Sic habes apud eum, cùm alijs in locis, tùm maximè in Phædone, qui inscribitur de anima, & in dialogo 1. Alcibiades. Cui deinde sententiæ adhæsit commentator in 7. Metaphys. tex. 4. & 6. cui postea plerique alij: De qua tamen controuersia, vide S. Thomam in prima parte, quæst. 75. art. 4. & quæst. 85. art. 1. ad 2. & 7. Metaph. tex. 34. Bannes in 1. par. S. Thomæ, quæst. dicta, art. 1. dub. 2. Caietanum cap. 2. de ente, & essentia, quæst. 4. Soncinatem in 7. Metaphys. quæst. 27. Ferrarien. 1. cont. Gent. cap. 21.

Cum quibus omnibus nos pro tempore dicimus, quod materia in omnibus rebus naturalibus, est vera pars quidditatis, ac essentiæ: & homo formaliter, non est anima sola, sed cõflatum quicpiam ex ea, & corpore. Atque adeò forma, non est tota essentia viuentis, sed pars formalis, actuans eius materiam. Ratio huius rei hęc sit, ꝙ essentia rei, est illud, quod per eius definitionem significatur: Atqui in definitione physica, non importatur sola forma, sed etiam materia, vt cuique compertum est: ergo de essentia rei naturalis, non est sola forma, sed etiã materia. Adhæc, illud est homo, quod habet operationes hominis, cum actiones sint suppositorum: Anima autem sola, nec suppositũ est, nec hominis elicit operationes: si quidem homo irascitur, miseretur, addiscit, & omninò sentit: *dicere autem*, inquit Philosophus primo de Anima, *irasci animam, simile est, ac si quis dicat eam texere, vel ædificare: melius enim fortassis est, non dicere animam misereri, sed hominem anima*. Itaque forma est id, quo: homo autem, id, qđ operatur: qui in se concernit intrinsecè materiam, veluti alteram sui partem. Et hoc, nonmodò de homine in particulari asserimus, sed de eodem etiam specificè sumpto, in illius nimirum quidditate includi materiam, non quidem signatam, quæ secundum aliquos est principium indiuiduationis: sed materiam communiter sumptam: Quia sicut de ratione huius hominis, sunt hæ carnes, cum istis ossibus; ita de ratione hominis, est habere carnes, & ossa. Itẽ, quod necessariò conuenit omni indiuiduo sub aliqua specie comprehenso, illud est de essentia speciei: Atqui materia intrinsecè conuenit oĩ indiuiduo viuẽti; ergo est de essentia speciei.

Ad argumentum itaque negatur antecedẽs; & cum dicitur, forma dat esse rei, & illam in vna aliqua determinata specie constituit; fatemur: sed nulla est consecutio hinc illata: nam etiam albedo constituit album, & tamen non illa sola est essentia albi: cum album sit aliquid concretum: quare non sequitur, quod destructa re, remaneat eius essentia.

Po-

Postremò, ad illud, qđ ibi subnectebatur, relatiua esse inuicē inseparabilia, facilis est respōsio. Relatiua gemino modo capi possunt; Vno quidem, vti relatiua formaliter: & sic abinuicē seiungi nequeunt, quo pacto de ijs Aristoteles loco in argumento adducto, & alibi sæpè, est locutus. Altero verò, vt res quædam sunt: & ita optimè separantur. Et profectò si quid præfatum argumentum concluderet; concluderet etiam, materiam equi, quia est correlatiua illius formæ, aut ab ea separari non posse, aut vna cū illa extingui.

Quando autem Philosophus in 4. Physic. tex. 17. ait, locum non esse formam, quia forma est inseparabilis: sermonem habet de formis, vt sæpè contingit, non vt semper. Vel de ijs, secundum communem, ac genericam formę rationē: non autem secundum specialem, vt in responsione ad 5. dicetur. Adde, quòd Arist. eo loci, sic omninò loquitur: *forma enim atque materia, non separantur à re; locum autem contingit.* Vbi nulla vnquam mentio de separatione formæ à materia, sed sensus est, quod forma, & materia non separantur à re, cuius sunt forma, & materia, manēte re illa, sicut contingit in loco, à quo separatur locatum. Quapropter ineptè locus hic ab hisce ψυχοθνήτων ad animæ suæ interitum, ac perniciem stabiliendam, & corroborandam affertur.

Quartum argumentum, erutum ex duodecimo Diuinorum, nullā huic materię ingerit difficultatem. Enimuerò dum Aristoteles ait, *Degentia verò qualis nobis paruo tempore, optima illi*, nempè Deo, *inest*: clarissimè loquitur de intellectione: at non de animæ intellectione, sed nostra; qui præsentem hanc vitam transigimus, quæ tam paruo, & perexiguo tempore, quasi succisus flos occidit. Sic enim ibi Stagirites: *qualis ea, quæ optima nobis paruo tempore, sic illi semper: nobis enim impossibile.* Nobis mortalibus exiguo tempore suppeditat optima degentia, & speculatio; non animæ: cui, cum a corporis compedibus auolauerit, inerit semper. Hoc omninò est, quod idem auctor de nobis itidem aiebat, lib. 10. Ethic. cap. 8. *Dijs enim beata tota vita est, hominibus verò eatenus, quatenus similitudo quadam eiusmodi operationis in ipsis inest: At cæterorum animalium nullum est fœlix: propterea, quia contemplationis particeps nullomodo est. Quousque igitur protenditur contemplatio, eousque etiam fœlicitas se se extendit: & quibuscumque magis inest contemplatio: ijs magis quoque inesse fœlicitatem constat &c.* Vt ergo hoc in loco de hominis, non verò de animæ contēplatione, & fœlicitate edisserit, sic in illo 12. Metaphys. *Degentia qualis nobis &c.* Adde, quod Arist. loquens de fęlicitate hominis in hac vita, intelligit solam speculationem, in qua quidem ille beatitudinem hominis collocauit, quæ sanè, quemadmodum in nobis, ob varias causas impedita, perbreuis admodum est, ita in Deo sempiterna.

Ad quintum admittimus, Philosophū, quando dicit, se acturum de physicis, & corruptibilibus formis, comprehendere etiam animam rationalem, ob rationem in argumento adductam: sed non ideò sequi, eam quoque instar cæterarum, esse caducam, & corruptibilem. Cū Philosophus formas physicas appellat corruptibiles, materiales, & a materia inseparabiles intelligit de ijs, vt in plurimum, non vt semper contingit. Id, quod ipsemet exposuit 5. Metaphys. tex. 1. vbi ait, *physicam esse circa substantiam secundum rationem*, dicit formam, *vt plurimum inseparabilem.* Quare vt plurimum? quia etiam est aliquando circa separabilem: Quod habet octauo quoque Metaphys. tex. 3. & 12. Metaphys. tex. 10. Quid enim? nonne formæ cęlorū, eorumque accidentia, & formæ elementorum, secundum totalitatem eorum, sunt physicæ? quæ tamen sunt omnis corruptionis expertes; quamuis hoc discrimen inter eas, & animam rationalem intercedat, quòd illæ, licet sint incorruptibiles, sunt tamen corporeæ, materiales, & a materia, quam actuant, inseparabiles. Hæc verò est immaterialis, & a sua materia seiungibilis. Nec verò Philosophus sine ratione, physicas formas, simpliciter appellat corruptibiles, & caducas: quia cum denominatio desumenda sit a potiori: potiores autem, & plures physicæ formæ, interitui sint obnoxiæ, ideò rectè ait, *De physicis autem, & corruptibilibus &c.*

Eodem etiam pacto explanandum est illud ex tex. 12. secundi Physic. vbi dicitur: *formam non existere separabilem, nisi secundum rationem*, & tex. 19. res physicas minus esse abstractas a materia, quàm mathematicas. Ex tex. 26. Physicus de ijs agere dicitur, quæ ratione queunt separari, quāuis re ipsa sint in materia: & huiusmodi alia: loquitur enim Philosophus a potiori: atque adeò de caducis, & corruptibilibus formis; non it tamen inficias, esse etiam aliquam formam corporis physici separabilem, ac immortalem. Adde, Philosophum perpetuò dicere, de formis physicis, quæ nimirum omninò phy-

physicæ sunt conditionis: anima autem rationalis, quamuis secūdum aliquam rationem ad naturalem Philosophiam attineat, qua est pars corporis physici, tamen vndique non subditur eius contemplationi; sed quoniam anima rationis, consilijque particeps, vt Trismegistus in Asclepio ait, est veluti orizon æternitatis, & temporis, atque intelligibilis, corporeæque naturæ nexus, & confiniū: Vel vt alij dixerūt, totius mundi summa, siquidem natura media, extrema repræsentat, superiorem vt imago, inferiorem, vt exemplar, fit vt non modò ad philosophiam naturalem, sed ad aliam etiam altiorem ac diuiniorem, eius contemplatio pertineat. Quinimò perpende parum in textu illo allato, hanc disiunctiuam (&) dum ait, *de physicis autem, & corruptibilibus*, vbi Philosophus penè innuit reperiri aliquid physicum, quod non sit corruptibile; & ideò addidit, *& corruptibilibus*. Ex his dijudica, quam vanis, quàmque futilibus argumentis, oppositæ sententiæ fautores, animæ suæ interitum, ac mortalitatem astruere adnitantur: quod vt clarius appareat, alia etiam, quæ sequuntur argumenta, diluamus.

SECTIO DECIMA.

Satisfit reliquis argumentis in prima itidem Sectione factis.

VT sextum argumentum, quod ex 52. textu, octaui Physicorū eruebatur, diluerent aliqui, non sunt veriti affirmare, animam rationis participem, nō moueri, etiam per accidens, moto corpore: quorum rationes videre potes apud Hieronym. Pontan. lib. 4. de animæ immortalitate cap. 1.

Sed oppositum huius docuit Aristoteles in præceden. tex. 51. octaui physic. & in libris de Anima passim; vnde tex. 61. primi libri concludit. *Quod igitur neque harmoniam, possibile est, esse animam; neque circulariter moueri, manifestum est ex dictis: secundum accidens autem moueri, vt diximus, est mouere seipsam, & moueri quidem id, in quo est*: quod etiam dixerat tex. 43. eiusdem libri, qui est locus, mea quidem sententia, quē hic citat. Idem docuit S. Thomas lib. 2. cont. Gent. capit. 65. & quæst. de Anima art. 10. ad 12. & in quæstionib. disputatis, quæst. 10. art. 10. ad 3. & in 1. dist. 37. quæst. 4. art. 1. & sæpè alibi. Capreol. in 2. dist. 2. quæst. 1. art. 3. Caiet. ad artic. 8. quæst. 76. primæ partis. Bannes super eandem partem, quæst. 76. artic. 8. dub. 2. in responsione ad 3. argumentum, primæ opinionis, & communiter Scholastici omnes. Et profectò omninò videtur impossibile, vt totum corpus ita moueatur, vt acquirat alium locum, & non moueatur etiam totum id, quod in illo reperitur; quamuis in eo reperiatur definitiuè. Adeò, vt supradicti auctores, affirment fore, vt intelligentiæ quoque mouerentur per accidēs, si cęli, quibus assistunt, mutarent locum relicto priore: quemadmodum mutat nostrum corpus: Modo autem non mouentur, quia cęlum non mutat locum subiecto, sed solummodo partes eius sphærica latione cientur.

Pręterea, non video, quomodo humana anima, forma naturalis esse, & ad naturalem philosophum pertinere possit, vt reuera pertinet, & de ea, in partibus physiologiæ tractatur: si ea nec per se, nec ex accidenti mouetur: siquidem, vt sæpè testatum reliquit Philosophus, nihil immobile pertinet ad philosophum naturalem. Vnde secundo physic. tex. 71. dicitur: *Quæcunque mota mouent, esse physicæ considerationis, quæcunque verò non, non esse amplius physicæ*; & tex. 72. & sæpè alibi; quare impossibile est, vt ad motum corporis, non moueatur anima, ex accidenti.

Cęterùm, si animam etiam rationis compotem, ex accidenti moueri statuimus, & hoc à se ipsa, quid ad Philosophi propositionem erit dicendum, qui de caducis solum, atque corruptibilibus hoc affirmare videtur? Dicimus, eam verissimam esse, eo intellectu, quo à Philosopho profertur: Profertur autem, non in vniuersùm de omnibus, sed de plurimis. Ita nimirum apparet quamplurimùm: vt, quæ per accidens ex se ipsis mouētur, ea obnoxia sint corruptioni. Nec debuit Arist. ab hoc dicendi modo, excipere animam intellectiuam: tum ob rationē, quam in solutione præcedentis argumenti dicebamus: tum maximè, quia non fuit congruū solitæ Stagiritæ modestiæ, vt hic formam humanam exciperet, eamque ab interitu vindicaret, cum nondum esset manifestum; sed ab eo inferius erat demonstrandum, intellectum humanum, esse incorruptibilem. Iccircò meritò, atque optimo iure, eum in præsentia non excepit; sed locutus est, vt apparet in plurimis.

Et

Et certè lubens quæsiuerim a sectatoribus Alexandri, qui quidem corpora cęlestia defendunt animata, eaque moueri ex apprehensione intelligentiæ: non ne formæ illæ cientur ex accidenti, & a seipsis? etiamsi circulariter moueãtur? an ergo illæ quoque caducæ, & corruptibiles?

Septimum argumentum, nihil aduersus nostram opinionem concludit; nam Philosophus loco in argumento citato, perpendit animas, qua sunt, vel possunt in corpore esse: easque ad inuicem conferendo ait, quia anima intellectiua est superius quicpiam, vtpotè, quæ vegetatiuam, & sensitiuam complectitur, non secus, atque tetragonum continet trigonum, vt idem Philosophus explicabat lib. 2. de Anima tex. 31. ideò optimè posse vegetatiuam solam in aliquo reperiri, absq; alijs, ut contingit in plantis. Posse itidem consistere sensitiuam, sine intellectiua. Secus autem uersa uice, neque intellectiuam sine sensitiua, neque hanc, sine uegetatiua. Vbi mentio nulla de separatione animæ a corpore. Adde ex Angelico Doctore prima par. quæst. 76. art. 3. ad primum, quia in homine vegetatiua, sensitiua, & intellectiua, non nisi vna est anima substantialiter, ratione duntaxat ab inuicem distincta, quando extincto corpore separatur anima intellectiua, separari etiam per concomitantiam alias: vnde etiam sensitiua, & vegetatiua, quæ in homine cum intellectiua identificatur, sunt incorruptibiles. Verba S. Doctoris hæc sunt. *Nam anima sensitiua, non habet incorruptibilitatem ex hoc, quod est sensitiua, sed ex hoc quod est intellectiua, ei incorruptibilitas debetur: quando ergo anima est sensitiua tantum, corruptibilis est, quando verò cum sensitiuo intellectiuum habet, est incorruptibilis: licet enim sensitiuum incorruptionem non det, tamen incorruptionem ab intellectiuo auferre non potest.* Ex quo etiam patet ad confirmationem.

Sed, hinc mea quidem sententia, maxima oboritur difficultas, quomodo potentiæ animæ vegetatiuæ, & sensitiuæ erunt perpetuò priuatæ actibus suis? qui sine corporis adminiculo exerceri non possunt.

Ad hanc difficultatem, pro tempore dico, non esse inconueniens, vt aliquid, quod in alio superiori continetur, non eliciat operationes; si illud superius habeat suas proprias; & ita cõtingit in præsenti. Nam anima intellectiua separata, in qua virtutes reliquæ continentur, intelligit, vult, & simpliciter operatur, vt diximus. Addo, potentias animæ sensitiuę non remanere in anima separata: Adi omninò S. Thomam in prima parte, quæst. 77. art. 8. vbi sic quærit; Vtrum omnes potentiæ animæ, remaneant in anima a corpore separata? ad quod duobus assertis respondet dicens, eas animæ potentias, quæ immediatè subiectantur in ipsa anima, manere in illa a corpore separata: potentias verò, quæ subiectantur in ipso cõiuncto, non manere in anima separata, nisi virtute, vt in principio, & radice.

Ad octauum argumẽtum, dum Philosophus 2. de Anima tex. 26. cos carpit, qui animam, aut corpus, aut non sine corpore posuerunt: commendat verò illos, qui oppositum sanxerunt: Primò, sunt qui dicunt, Aristotelem, eo loci sermonem habere de animabus duntaxat, vegetatiua, & sensitiua: quæ profectò citra corpus cohęrere non possunt: ita Ammonius, Philoponus, & alij nonnulli. Sed quia hæc responsio, non leuibus vrgetur incommodis, prę sertim quia cum id inferat Stagirites, ex his, quæ superius ostenderat; nimirum animam esse actum corporis, idque esse communi omni animę, vt per eundem Philosophum tex. 7. & inde liquet, cum inquam, hic inferat, *& propter hoc, benè opinantur, quibus videtur, quod neque sine corpore esse, neque corpus aliquod anima*: proculdubio, id etiam de intellectiua capit. Ideò alij inter quos est quoq; Philoponus, & videtur etiã Simplicius aiunt, hic a Philosopho includi quidem etiam animam rationalem: sed adnotant, eam duobus modis posse considerari. Altero quidem quatenus anima, & Entelechia, & hoc pacto inseparabilis est, a corpore. Altero verò quatenus est intellectus, ac substantia, quædam suaptè natura existens: & hoc pacto citrà corporis adminiculum esse potest. Illustrat hoc eleganti exemplo Philoponus: *ac veluti gubernator*, inquiens, *qui nauis, cum sit entelechia, quatenus gubernator est, a naui separari non potest: verùm quia non solum gubernator est, sed etiã homo, vt homo quidem non vt Entelechia ab naui separabilis est. Hoc etiam modo anima nostra; quæ, quatenus entelechia est corporis, non potest esse sine corpore, sed quoniam quasdam a corpore separabiles operationes habet, scilicet circa intelligibilia, in qua non modo corpus non confert, verùm etiam in illis est impedimento, id patet, quòd substantiam separabilẽ habebit: cum eatenus anima sit, & dicatur intellectus, non sanè amplius anima, nisi potentia.* Hæc ille. Aristoteles ergo hic loquitur de Anima ratio-

rationali,primo modo; non absolutè. Et hæc responsio est optima, quam assignat etiam S. Thomas multis in locis: addito quod anima sit forma informans.

Respondent alij,nec ineptè fortasse (supposito,Philosophum hic carpere Pythagoreos, qui quidem animas, sine vllo vnquam ordine, dispositione,ac delectu,ita in diuersa animantium corpora intrudebant, vt illæ nunc in humana, nunc verò in ferina vagarentur: vnde etiam omnes animas tam hominum, quàm brutorum, fecerunt eiusdem speciei) aliquid esse sine corpore, bifariam obtingere. Aut quia nec actu, nec habitudine est in corpore: & hoc pacto sunt intelligentiæ. Aut quia actu quidem non est in proprio determinatoq; corpore,nihilominus habitudine est: ita animę separatæ dicunt habitudinem ad propria corpora,ex quibus etiam indiuiduantur. Pythagorici igitur, animas in nullo proprio corpore aptatas,nec actu,nec habitudine, sed casu, atq; fortuitò per corpora vagari dixerunt. Aristoteles autem vult omnem animam esse in proprio corpore,aut actu,aut habitudine.Sensitiua enim ac vegetatiua anima,sine corpore esse nõ possunt: quinimò tandiu sunt, quandiu sunt in corpore. Intellectiua verò, cum sit alterius generis,ac naturæ ab his, licet habitudine sine corpore esse non possit; actu potest. Hoc itaque modo intelligendo, nulla anima est sine corpore.

Quòd si obijcias,expositionem hanc,non esse ad mentem Philosophi,cum ab eo nulla fiat habitudinis mentio. Ad hoc respondet Augustinus Suessanus,super eundem tex. *Eum,qui hæc obijceret, esse malum Arist. interpretem*: quia Aristoteles hic non contendit, nisi contra Pythagoricos, qui dixerunt animam posse esse cuiuslibet corporis:atque adeò habere habitudinem ad omne corpus. Eam ergo respicere determinatum corpus;an actu,an habitudine :satis, superque est Aristoteli, ad refellẽdam Pythagorϵorum opinionem.

Arbitrarer equidem,apprimè ad mentẽ Philosophi fore,si dixeris,animam esse sine corpore,duplici ratione contingere posse. Vel ita, vt præextiterit ante hoc, illud ue corpus;idque siuè humanum,seu quoduis aliud: Vel sit sine corpore, post huius corruptionem. Aristoteles negat duntaxat animam esse sine corpore primo modo,quo a Pythagoricis statuebatur; quos & meritò reprehendit,contenditq; animam,quia est forma huius, fieri in hoc determinato corpore. Minimè verò inficiatur, eam posse cohærere absque corpore,eo iam dissoluto: nulla huius rei in præsens mentio. Hoc solum,nec quicpiam aliud Philosophum intelligere, conuinco ex eius probatione. *actus*, inquit, *vniuscuiusque in eo,quod est in potentia,& in propria materia,est aptus natura fieri*: perpende illud, *est aptus natura fieri*. annecte minorem: Atqui anima est actus corporis:ea igitur est apta natura fieri in proprio susceptiuo,propriaq; materia: atque adeò,nec præexistit,nec per diuersa corpora pererrat,vt dicunt Pythagoræi: idẽ colligas ex ijs verbis eiusdem textus. *Et non: sicut priores in corpore aptabant ipsam, nihil prorsus definientes in quo & quali.* Carpit illos,quòd animam indebito corpori,indifferenter aptabant: Aptari non est, nisi rei præexistentis. Hos itaque ob id ipsum reprehendit. Approbat verò eorum opinionem, qui animas, quia sunt actus & ratio,in proprijs corporibus fieri asserebant; quod etiam ipse docuit 12. Metaphys. tex.16.Nihil verò hic de immortalitate,& existentia animorum post corpora: non enim ipse intruderet eas in alia corpora. Quod si, non nisi in humana.

Ad nonum ex libro de longitudine, & breuitate vitæ,dicimus Aristotelem in illa propositione,animam non posse corrumpi alia corruptione,præter eam, qua corrumpitur corrupto corpore; loqui de Anima, quæ non habet suum esse proprium,sed illud emendicat a corpore,a quo dependet in esse, fieri, & conseruari: cuiusmodi sunt anima vegetatiua, & sensitiua: minimè verò de intellectiua; quæ cum suum esse non trahat a corpore, quinimò huic tribuat esse, quo istud existat, fit, vt etiam extincto corpore,illa neutiquam extinguatur.

Dici etiã potest,animam quoque rationalẽ in corruptione totius, dici corrumpi, non quidem absolutè, sed quoad modum informandi: quia definit esse actu Entelechia. Sed hoc etiã scito, quod Aristoteles eo loci, hoc solum inferre contendit, animam non ita esse in corpore,sicuti inest accidens in subiecto:quod dicit aduersus eos,qui animam harmoniã quandam fecerunt. Ex quo quidem Aristotelis proposito, quid contra nostrum sequetur? nihil profectò. Possem hoc luce clarius reddere,nisi prolixitatem vererer in re clarissima: reddes tu, si textum inspexeris.

Ad decimi argumenti auctoritates,singillatim

tim dicendum est. Et quidem ad tex.66. primi de Anima, cum dicitur, *ipsum igitur intelligere, & ipsum speculari corrumpitur, alio quodam interius corrupto*: gemino modo occurrit S.Thom. 1.parte, quæst.89. art.1. ad primum; vel quod Arist.eo loci loquatur, ex quadam suppositione prius facta: videlicet, quod intelligere sit quidam motus coniuncti, sicut, & sentire. Et hoc propterea, quia nondum differentiam ostẽderat, inter intellectum, & sensum. Quod si ita est, nulla manet difficultas: quia motus corrumpitur ad corruptionem coniuncti. Sed quia reuera huiusmodi suppositio, non apparet in textu: iccircò idem auctor respondet secundò, corrupto aliquo interiori, corrumpi etiam intelligere nostrum, nõ absolutè, sed quo ad modum, quem habet per conuersionem ad phantasmata: separata enim anima intelligit per conuersionem ad superiora, vt alio loco dicemus.

Cęterùm aio, temerè ab aduersarijs dici intelligere corrumpi; & malè codices aliquos habere *ipsum intelligere, & ipsum speculari corrumpitur, alio quodam interius corrupto*. Philosophus hoc non dicit: græcè, & clarissimè iacet. καὶ τὸ νοεῖν δὴ, καὶ τὸ θεωρεῖν μαραίνεται, ἄλλου τινὸς ἔσω φθειρομένου. verto, *& ipsum intelligere, & ipsum speculari, languescit, alio quodam interius corrupto*. languescit, non ita nimirum viget, ac floret, corrupta facultate aliqua ei subministrante: ipsum verò secundum se, incorruptibile est: quod ibidem modo non clamat Philosophus, αὐτὸ δὲ ἀπαθές ἐστιν. *ipsum autem impassibile est*. Quomodo autem corrupta aliqua facultate etiam sensitiua, ipsum intelligere, adeò languescit, vt exerceri nequeat, explicat Sanctus Thomas prima parte quæst.81. artic.7.& patet euidenter in phreneticis. Miror tamẽ ego, & quidem vehemẽter, textum hunc ab aliquibus, ad animæ interitũ, & mortalitatem cõprobandam, tam perfricta fronte adduci: cum Philosophus in hoc ipso textu, eius immortalitatem apertè probet, vt in huius text. explicatione vidimus sect.2.

Secunda auctoritas ex vltimo tex. secundi de Anima, corroborat sententiam nostram. Non enim ait Aristoteles, intellectum lædi alterari, aut corrumpi, sed dicit, cum ἐπικαλύπτεσθαι, velari, & obtegi: non secus nimirum, ac Sol, quando obducitur, ac tegitur nubibus, nec læditur, nec alteratur, sed eius irradiatio, quoad nos præpeditur illæso ipso: sic præpeditur actio intellectus, quia quamuis ipse sit impassibilis, tamen seu corporis aliqua passione, siue aliquo impedimento velatur; Ex quo quidem loco, non solum habemus Aristotelem, animæ immortalitatis assertorem, sed etiam modum soluendi, & explicandi quamplurimas dubitationes, inter quas est etiam illa præcedens, *intelligere languescit &c*.

Ad illud, ex secundo Politic. dico, neque hic, nec alibi vspiam ab Stagirite inueniri dictum, mentem, & intellectum nostrum consenescere. Atqui dices, loco citato, ita iacet; *Est enim vt & corporis mentis quoque senectus*: fateor, ita legi latinè, sed malè: græcè & verè non ita, sed ἔστι γὰρ ὥσπερ σώματος, καὶ διανοίας γῆρας. verto, *est enim sicuti corporis, ita & ratiocinationis senectus*: nam διάνοια dianæa, idem pollet atque cogitatio, ratiocinatio, intelligentia, ingenium, sententia, vel si mauis discursus, quæ omnia in confecto senio debilitantur, ob defectum spirituum, & debilitatem facultatum sensitiuarum subministrantium intellectui: quamuis mens ipsa, & intellectus in se, nihil perpetiatur: quinimò secundum se in senectute perficiatur, vt scribit Arist. sect.30. problematum, problemate quarto, quando quærit, *cur seniores amplius mente valeamus, iuniores ocyus discimus?* inter alia ait: *ita etiam mens quæ res naturalis est, non protinus, sed in senectute maximè nobis contingit, atque tunc potissimùm consumatur, atque absoluitur*: Quod etiam docuit primo de Anima, tex.65. Hinc dispice arguẽtis errorem. Et profectò misere me conditionis eorum, qui græcas litteras, nec sciunt, nec magni pendunt. Quòd si aliquando διάνοια. dianæa a Gręcis pro mente capitur, id erit impropriè, quemadmodum & latini, mentem quandoque pro consilio, decreto, voluntate, idque genus alijs, ponere consueuerunt.

Presse autem, ac proprie quid διάνοια polleat, disce ex Platone, qui in Dialog. Sophista eam ex instituto his omninò verbis explicat. οὐκοῦν διάνοια μὲν καὶ λόγος ταὐτόν, πλὴν ὁ μὲν ἐντὸς τῆς ψυχῆς πρὸς αὑτὴν διάλογος ἄνευ φωνῆς γιγνόμενος, τοῦτ' αὐτὸ ἡμῖν ἐπωνομάσθη διάνοια, τὸ δὲ ἀπ' ἐκείνης ῥεῦμα διὰ τοῦ στόματος ἰὸν μετὰ φθόγγου, κέκληται λόγος. Latinè sic iacent; *Nõne cogitatio, & oratio idem? nisi quod cogitatio dicitur illa ipsa sine strepitu vocis interior collocutio, qua se se animus noster alloquitur: effluxus autem ab ea, per os procedens cum sono, dicitur oratio*. Hinc διανοεῖσθαι cogitare, vt videre licet sæpè apud Aristotelem,

ſtotelem, maximè verò in primo de Anima, tex.64. *βέλτιον γὰρ ἴσως μὴ λέγειν τὴν ψυχὴν ἐλεεῖν, ἢ μανθάνειν, ἢ διανοεῖσθαι, melius enim fortaſſe eſt, non dicere animam miſereri, aut addiſcere, aut cogitare*: quia igitur *ἡ διάνοια* dianœa, ſeu cogitatio eſt quidem opus intellectus, ſed tamen coniuncti cum ſenſu, procedit enim, qui diſcurrit, ab vniuerſalibus ad particularia, meritò, inquit Ariſtoteles *εἶναι ὥσπερ σώματος, καὶ διανοίας γῆρας, eſſe ſicuti corporis, ita & cogitationis*, ſeu *ratiocinationis ſenectam*.

Ad confirmationem ex libro Phyſiognomicorum dicitur, cum anima rationis particeps ſit humani corporis forma, mirum ne videtur, quod illa, & corpus plurimarum paſſionũ cauſæ fiãt ad inuicem? vt animi habitus alteratus, & corporis quoque formam alteret; Et forma corporis commutata, commutet animi habitũ? quinimò mirum eſſet, ſi ſecus eueniret. Cæterũ hoc non ita contingit, vt ipſa animæ ſubſtantia, corporis paſſionibus, & affectibus in ſemet afficiatur, aut læſionem vllam perpetiatur; eſt enim alterius ordinis, quò corpus pertingere nequit: ſed offenditur ſolum in functionibus ſuis, ſicuti videmus contingere in ebrietatibus, & in morbis; vt ab Stagirite explicatum habes in primo de Anima, tex. 65. ipſa mente illæſa omninò, atque impaſſibili exiſtente. Hinc non ineptè Alexan. in lib.2. problem. quæſt.64. *Quemadmodum inquit, fidibus in Cithara, & foraminibus in tibia rectè conſtitutis, artifex optimè modulatur; malè autem diſpoſitis, perperam agat neceſſe eſt, cum ipſe nulla in re ſit imminutus; eodem modo anima noſtra agit pro corporis conſtitutione. Et cerebro per intemperiem deprauato, anima rationalis nequit ſuo munere probè fungi. Cum tamen ipſa paſſione vacet; & permaneat immutabilis.* Hæc ille; ſi tamen Alexander. Vt ergo deprauatus citharæ ſonus, non arguit artificis deprauationem, vel corruptionem, ita in animę functionibus, ob corporis defectum.

Addo præterea, quòd cum Philoſophus in illo tractatu, Phyſiognomica aperire inſtituiſſet, vt oſtẽderet ex varia corporis conſtitutione, temperie, figura, idque genus alijs exterioribus ſignis, modo aliquo poſſe hominum ingenia, mores, inclinationes, & animos ipſos introſpici, ac dignoſci, *quia mores*, vt aiunt, *ſequuntur humores*, ea protulit, quæ ibi habentur. Quæ quidem vera ſint in pluribus, non erunt in omnibus. Nec enim ſemper id, ad quod in nobis propendit corporis conſtitutio, operamur; quinimò plerunque oppoſitum. Cum enim vires ſenſitiuæ, vt inquit, S. Thomas 2.2. quæſt.95. artic. 5. & patet ex Ariſtotele tertio de Anima, tex.42. & 47. & lib.1. Ethic. capit. vlt. obediant rationi; poteſt homo per rationem, non modo illud operari, ad quod corporis affectus eum trahunt, ſed eius etiam oppoſitum. Nonne quamplurimi cordati viri, corporis paſſiones, ſiue temperiei propriæ, ſiue cuiuſpiam habitus antea iam contracti, calcaribus concitatas, rationis habenis compeſcunt: & acres libidinum, ac vitiorum flammas erumpentes, extinguunt rationis, & prudentiæ rore? Quod profectò argumento eſt, animas noſtras, non in omnibus obſequi, & obtẽperare corporis affectibus atque temperiei: neque illi perpetuò compati: Quæ res ſi ita habet, hinc quoque animorum immortalitas elucet: alias enim ſemper affectus corporis ſequerentur.

Quod ſi plurimos videmus, ſemet, quò corporis paſſiones pelliciunt, eò præcipites dare: & quampauciſſimos rationem amplecti; recolamus Philoſophi dictum, in 2. Ethic. cap.6. *malum eſſe in pluribus, bonum autem in paucioribus*, cuius rationem aſſignat S. Thom. 1. parte quæſt. 63. art.9. ad primum. *Quia malum contingit ex hoc, quod homines ſequũtur bona ſenſibilia, quæ ſunt pluribus nota, deſerto bono rationis, quod paucioribus notum eſt.*

Vndecimum argumẽtum, & eius confirmatio facilè expeditur: nam, & Solon, & Ariſt. eo loci ſermonem habet de felicitate temporaria, & huius vitæ; quam profectò tantum eſt, poſt huius vitæ terminum conſtituere.

Eodem modo diluitur duodecimum argumentum ex tertio eiuſdem operis, cap.9. Mors, quia eſt vltima rerum omnium linea, & vitæ noſtræ extremum, haud immeritò cuicunque habetur horribilis: quocirca etiam viro forti non ab re cenſeri debet moleſta; eòque magis, vt ibidem ait Philoſophus; ob mortem dolebit aliquis, quò virtute fuerit ornatior: quapropter, etſi anima noſtra, diſſolutis corporibus, ſuperſtes maneat; at non nos: & iccircò nobis poſt hanc vltimam pęnam, neq; boni, neq; mali quicquam poteſt contingere: de anima verò ab Stagirite eo loci mentio nulla: ſic enim ibi: *Mors autem maximè omnium rerum eſt horribilis: quippè cum terminus ſit; & nihil amplius homini mortuo neque bonum, neque malum eſſe videtur.*

Tu verò cum Seneca, & rectè ita habe: quod dies iſte, quem tãquam extremum reformidas, æterni

æterni natalis est. Et quicumque nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam nō potest colere. *Pompa mortis magis terret, quàm mors ipsa*, quòd tam naturale sit homini mori, atque nasci. Vnde verè, ac sensatè ille:

Qui finem vitæ extremum inter munera ponit Naturæ.

Quid si mors obueniat bona? quæ vitam nō aufert, sed transfert in melius? Porrò iusti, ac pij hominis mors, vt quidam loquitur, est bona propter requiem, melior propter nouitatem, optima propter securitatem, vel potius salutem æternam: quæ vt bona obtingat, vita bona opus est.

Itaque.

Viue pius, moriere pius.

Atque.

Vt tibi mors fœlix contingat, viuere disce:

Vt fœlix possis viuere, disce mori.

Enimuerò.

Vna est viuendi, ac moriendi regula rectè:

Vt moiare pius, viuere disce piè.

Repete sæpius tecum hoc dictum: *Quomodo fabula, sic vita, non quamdiu, sed quàm benè acta sit, refert: nihil ad rem pertinet, quo loco desinamus: quocumque voles, desine: tantum bonam clausulam impone.* Atat diuagati sumus; mortis meditatio fecit: ad rem redeo: quare.

Ad 13. dico mentem nostram, nullum habere temperamentum: alias enim esset ex elementis, & qualitatibus. Quid? si intellectui vllum inesset temperamentum, porrò non intelligeret omnia: Et qualis quidam vtique fieret: eique ad agendum aliquod esset instrumētum, vt arguit Aristoteles 3. de Anima, & nos Disputatione proximè succedente id ipsum multis prosequimur. Cum verò Philosophus ait, excessus peruertere eius temperamentum, intelligit non mentis secundum se, sed quò ad eius operationes: quippe cum in corporis temperatione, magnum sit momentum ad perficiendas intellectus nostri operationes, quòd istæ sine opera imaginatiuæ non exercéantur, cui facultati proximè feruit corporis temperatio, fit, vt euerso corporis temperamento, impediatur etiam mens ipsa à functionibus suis, ideoque dicatur perueṙti, eo sensu, quo in primo de Anima, tex. 69. asseritur; *intellectū marcescere aliquo intrinsecus corrupto.*

Præterquamquod (in græco non habetur, *mentis* sed διανοίας: Dianœas, ratiocinationis, de qua superius dixi. Idem etiam intelligit Aristot. in alio loco: nempè Sectione trigesima, problemate 5. dum ait, mentem lædi, ac lacerari, non enim ita capit, vt mens ipsa in substantia lædatur, ac detrimento aliquo lacéretur: sed quia in sui muneris functione: offensionem accipit, ob id dicitur lædi: ita respondent ad hoc communiter auctores: Sed ego profectò miror, vnde nam latinus interpres, ex cuiusue cerebro excogitauerit illud *nisi detrimento aliquo lacera, læsaque sit*: cum grǽcè solummodo habeatur. ἂν μὴ ὑπό τινος πηρωθῇ: quod verto *nisi ab aliquo orbetur*, siue, *fuerit orbata*. πηρωθῆναι, enim valet, orbari: vnde Arist. lib. 3. de Anima tex. 45. in axiomate illo, quod natura, nec frustra quicquam faciat, neq; in necessarijs deficiat, ait, πλὴν ἐν τοῖς πηρώμασι, καὶ τοῖς ἀτελέσι: *nisi in orbatis, & imperfectis.* Vt igitur cum quispiam orbatur oculis, quia organo visus destruitur, impeditur quidem ab actione videndi, sed tamen visiua facultas in se manet illæsa, ita dicito de mente. immò multo magis, cum ea nulli organo sit affixa.

Ad vltimum, sunt qui dicunt, Aristotelem in illo libello de morte animæ inscripto, minimè de animæ nostræ interitu, ac mortalitate egisse: sed de necromantia: ita Franciscus Storella in libello de quinquaginta contradictionibus cōtradicere vltima, & Lælius Vincentius, citatus in argumento, sic vero opus illud nuncupatum fuisse; quia hæc diuinandi species, petatur ab animis mortuorū. Id enim pollet Necromantia, νεκρομαντεία à voce νεκρὸς mortuus, & μαντεία diuinatio.

Cæterùm ego, & si librorum helluo, tamen huiusmodi libellum, nec ipse vidi, nec à graui aliquo auctore citatum: quinimò à probatissimis viris, quibus abrogare fidem omnino nefas, testatum inuenio, Aristotelem multa, & præclara de animæ nostræ immortalitate elaborasse, quæ quidem (ò nos ter, & amplius felices, si haberemus!) edaci temporum iniuria fuerunt absorpta: conscripserat ille librum integrum de anima ad Eudemum Cyprium, cui & libros de moribus, dictos Eudemiorum quos etiam nunc tenemus, dedicauit; in quo quidem libro, vt auctor est Themistius in Paraphrasi ad tertiū lib. de Anima, cap. 37. multa ille, ac varia argumenta congessit, vt animos

nostros, & primò suum propè diuinum, immortales, ac sempiternos esse ostenderet. Et inter alia, quæ ibi ad animæ immortalitatem pertinebant, id etiam scribebat, vt auctor est Plutarchus in oratione consolatoria ad Apollonium: animos eorum, qui ex hac vita decesserunt, fœlices esse, ac beatos, vt potè, qui melioris iam, præstantiorisque naturæ facti sint compotes: & hoc ita peruetusta opinione esse firmatum, vt eius initium, & auctor penitus ignorentur, sed ab infinita vsque æternitate, hoc ita esse censeretur: audi Plutarchum, quinimò per Plutarchum, ipsum Aristotelem: *operæpretium autem est, ipsa Philosophi verba attexere in libro, qui inscribitur Eudemus, vel de anima; sic ait. quapropter optime omnium, ac beatissime, non modo beatos, verum etiam fœlices existimamus, esse defunctos; ac mentiri de ijs, aut ijs detrectare, vt qui meliores iã, & præstantiores sunt redditi, nefas ducimus: atque hæc ita vetusta, & antiqua apud nos opinione sunt firmata, vt nemo prorsus, vel initium temporis, vel primum auctorem nouerit; sed ab æterno in perpetuum, hæc ita fuisse censeantur &c.* Hæc Plutarchus. Adi eundem in vita Dionis, vt interea sileam M. Tullium, qui in primo sermone de Diuinat. refert, Aristotelem litteris dedisse quoddam eiusdem Eudemi Cyprij somnium, adiecta illius interpretatione: cui quidem Eudemo grauiter extra patriam ægrotanti, visum esse in quiete egregia facie iuuenem dicere, fore, vt breui conualesceret, & quinquennio post domum esse rediturum. Quinto autem anno exacto, ad Syracusas præliantem occidisse: *Ex quo ita illud somnium, Aristotelem esse interpretatum, vt, cum animus Eudemi ex corpore excesserit, tum domum reuertisse videatur.*

Quod si te horum fides, & auctoritas, haud moueat, moueat sanè viri integerrimi, sanctissimi, & in omnẽ æternitatẽ decantandi D. Thomæ, qui opusc. 16. testatur, se vidisse librum quendam Aristot. de Anima separata compositum, qui tamen nondum erat latinitati donatus: Et omninò partem illam, vt inquit Sanctus Doctor loco quem dixi, in qua Philosophus de formis agebat, quæ licet sint in materia, tamen sunt separabiles, tabida vetustas inuidit nobis.

Cæterùm hoc nobis in præsentia sufficit, ex ijs, quæ nunc extant Aristotelis operibus, humanam animam, incorruptibilem, & immortalem patefecisse. Hæc de prima disceptationis parte, quod ad auctoritates attinet: dixisse satis.

Quod si tandem obijcias tot præstantissimorum virorum auctoritatem, quos initio Disputationis, primo loco indicaui; quorum alij laboribus ac lucubrationibus suis, Peripatum illustrarunt: alij non pietate modo, sed eruditione, ac doctrina magni, & admirabiles extitere: qui omnes Aristotelem, animorum mortalitatis assertorem existimarunt.

Ad externos quidem ac tenuiores, recolendum puto sensatum illud Philosophi dictum ex primo lib. Topic. cap. 9.: *Quolibet proferente contraria opinionibus sapientum; de quolibet solicitum esse, stultum est.* An nescis vetus adagium? *velle suum cuique est.*

Alij verò, quorum nomina, & colimus, & veneramur, profectò auctoritate nos frangerent, nisi pro comperto haberemus, eos non vsqueadeò Aristotelis doctrinam fouisse: immò verò spreuisse, & aliquando etiam deprimere, & labefactare tentasse: quod a me ne cuipiam temerè, & inconsultò videatur dictũ, priusquàm alteram Disputationem ineam, id hic appendo.

APPENDIX.

Cur prisci Ecclesiæ Patres, ita Platonicam, Stoicam ve doctrinam, Aristotelicæ prætulerint, vt eam tentarint etiam opprimere?

COGITANTI mihi sæpenumero, atque vetera SS. PP. monimenta euoluenti, vehementer mirari subijt, quid rei fuit, quod olim Stagiritæa doctrina, tantopere priscis Ecclesiæ Doctoribus displicuerit; vt ei, hi quidem offusa Platonis dogmata, alij tetrica Stoicorum decreta, longa intercapedine anteferrent: nonnulli vsqueadeò pertæsi, eam toto pectore confutare, penitusque euertere aggressi sint. Legimus, Platonis doctrinam a clarissima

sima occidentalis Ecclesiæ face Augustino, & soliditatis, & veritatis causa, ita cæterorũ omnium doctrinis prælatam, vt lib. 10. de Ciuitate Dei, cap. 1. hæc omninò commendet litteris. *elegimus Platonicos, omnium Philosophorum meritò nobilissimos.* & lib. 8. eiusdẽ operis cap. 12. *Ideò,* inquit, *Platonicos potissimùm elegi, quoniam de vno Deo, qui fecit cęlum, & terram, quantò melius senserunt, tantò cęteris gloriosiores, illustrioresque habentur. In tantum alijs prælati iudicio posterorum, vt cũ Aristoteles Platonis discipulus, vir excellentis ingenij, & eloquio Platoni quidem impar &c.* consimilia habet, & lib. de vera relig. & epistol. 56. ad Dioscorum, & sexcentis alijs in locis.

Hieronymus verò solidæ eruditionis, ac pręcipuæ auctoritatis Doctor, Stoicos, cæteris Philosophorum sectis, cùm sępè alibi, tùm maximè in Isaiam ad cap. 11. absque vlla hæsitatione præposuit. Quid eius præceptor, per Græciam facilè princeps Greg. Nazianzenus? cui singularis, & abdita doctrinarum cognitio, Theologi cognomen meritò atque optimo iure peperit. Is oratione prima de Theologia contra Eunomianos, vsque adeò deijcit opprimitque Stageritęa decreta, vt Theologum hominem instituens, præcipiat omninò ea confutare. *Aristotelis,* inquit, *præparcam, & angustis finibus circumscriptam prouidentiam, & artificium; mortales de anima sermones, atque humana dogmata confuta.* Et orati. 26. quæ est de moderatione in disputationibus seruanda, doctrinam Aristotelis κακοτεχνίαν artem malam, & ad perniciem hominum inuentam appellat, *& prauum Aristotelicarum artium artificium.* Epist. 58. ad Philagriũ, Aristotelis ieiunitatem in beatitudine definienda, ita carpit: *At illud non iam magnificè, sed perquàm sordidè, & abiectè, quod externam quoque bonorum abundantiam adiunxit: ita, vt si quis inops sit, aut valetudinarius, aut obscuro genere, aut patria extorris, propterea ipse a beatitudine arceatur. At Stoicorum animi magnitudinem, ac præstantiam laudo, quia &c.*

Accedit Magnus Basilius, non modò idem argumentum, sed fermè eadem verba nobis enarrans, epistola 18. ad Eudoxium rhetorem. *Quò verò etiam ego philosopher parùm. Non laudo Aristotelis sordes, qui felicitatem &c.*

Epiphanius lib. 3. contra hæres. Aristotelicam doctrinam, fabulamentum appellat. *Hæc,* inquit, *tollunt totum Syllogisticum verborum tuorũ ò Aeti fabulamentum; & fieri nequit, vt nos impellas, quò discipuli fiamus præceptoris tui Aristotelis.* Tertullianus his multò vetustior, & Latinorũ scriptorum, D. Cypriano iudice, optimus, haud semel *miserum vocat Aristotelem, doctrinæ causa.* Quid clarissimum primitiuæ Ecclesię iubar, Iustinus Martyr, ac Philosophus? integrum elaborauit opus, quo Stagiritæa decreta refelleret: Inscriptio libri est, *Quorundam Aristotelis decretorum reprehensio.*

Atque vt semel dicam, quæcunque generatim in Philosophos iactabantur, *Philosophos esse hæreticorum Patriarchas.* Tertullian. aduersus Hermog. *Philosophos in Ecclesia, veluti quasdam Aegyptiacas plagas perniciosè irrepsisse.* Gregor. Nazianz. orat. illa 26. *Philosophum esse gloriæ animal, & popularis aurę vile mancipium.* Tertullian. lib. de Anima, & D. Hieronym. epist. ad Iulian. idque genus innumera: ea omnia in vnum Aristotelem, eiusque sectatores, & libentius, & acrius, & multò sæpius inculcabantur.

Quodquidem has ob causas factitatum, viri docti autumant: quia Stagiritæa doctrina, si primo intuitu spectetur, porrò magis quàm Platonica, aut Stoica, a nostra, nempè cęlitus inspirata, diffidere videtur. Enimuerò si de Mundi origine cadat quæstio, cum Plato, quẽadmodum orthodoxa fides, initium a præpotente rerum omnium opifice Deo habuisse, luculenter affirmat in Timæo: Qui rursus quemadmodum ab internis principijs dissolui nequit, benè verò a molitore suo Deo, in nihilum redigi; *ita,* eodem auctore, *aptè cohæret, vt nequeat dissolui vllo modo, nisi ab eodem, a quo est colligatus.* Quem nihilominus Aristoteles vsquequaque æternum fecit: vt 8. de Physic. auscultat. 2. de Cęlo, 12. Metaphys. & alibi sæpè digladiatur: quod se verè etiam demõstrasse fortasse existimauit.

Si verò de prouidentia Dei loquare, eam Plato non modo testatur, sed incredibili etiam facundia, quoad potuit, probat, illustratque. Excipe diuina eius verba ex Dialog. Phædon. seu de Anima. *Mihi verò,* inquit, *id rectè apparet dictum, Deos quidem curam habere nostri: nos verò homines vnam aliquam ex possessionibus esse Deorum.* Et Dialog. 10. de legibus. *Non erit,* inquit, *forsan difficile, demonstrare, Deos non minus minimarum rerum, quàm maximarum curam habere; præsertim &c.* vbi etiam diluit argumentum, quod vulgo in contrarium amat

obijci, *ex improborum, iniustorumque hominum publicè, priuatimque successu.* Quam tamen Aristot. in rebus, quæ gignuntur, & intereunt, non vsqueadeò limpidam reliquisse visus est.

Iam de bonorum post fata præmio, & malorum pœna, haud pauca Plato. In Dialog. 10. de Repub. postea quàm permulta, eaque egregia, & præclara pręmia, quæ probo, ac iusto homini in hac vita obueniunt, ornatè, & copiosè agitauisset, ita concludit: *Hæc itaque sunt premia, merces, & munera, quæ iusto viro, præter ea bona, quæ ipsa in se iustitia continet, a dijs, & hominibus tribuuntur: Egregia valde hæc sunt, & certa: At enim hæc & numero, & magnitudine nihil sunt, si ad ea comparentur, quæ vtrumque defunctum manent. Audienda verò, & ista sunt &c.* Porrò non sunt condignæ passiones huius sæculi, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Vbi verò apud Aristotelem, vel subolet tale quicpiā?

Postremò, si de ijs sermonem habeas, quæ sunt supra humanum captum, ac solo cœlesti lumine illustrari queunt, legimus in Platone lib. 6. de Repub. *bonū genuisse filium, sibi consimilem*: quod aliqui de productione diuini Verbi, intellexere: quod perfectò est arcanorū orthodoxæ fidei maximum. Quid? cape ex Augustino quid Platonici adhuc olfecerint: ita hic libro 10. de Ciuitate Dei, cap. 29. alloquitur Porphyrium, cęterosque Platonicis disciplinis addictos. *Praedicas patrem, & eius filium, quem vocas paternum intellectum, seu mentem; & horum medium, quem putamus te dicere Spiritum sanctum: & more vestro appellas tres Deos. Vbi, & si verbis indisciplinatis vtimini, videtis tamen qualitercumq; & quasi per quædam tenuis imaginationis vmbracula, quò nitendum sit.* Quæ tria sic a Proclo, Iamblicho, Porphyrio, & Plotino digesta reperio: τὸ πρῶτον ἕν. ὁ νοῦς ἓν πάντα. ψυχὴ ἓν καὶ πάντα. *Primum vnum: Mens vnum omnia; Anima vnum, & omnia.* Omninò adeundus est idem August. lib. 7. confessionum capit. 9. quo loci multa Orthodoxæ fidei arcana percenset, quæ in Platonicis libris offenderat: orditur verò: *Ibi legi, nō quidem his verbis, sed hoc idem omninò multis, & multiplicibus suaderi rationibus, quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum &c.* qua quidem de re adi S. Thomam in prima parte, quæst. 32. art. 1. At apud Aristotelem ne adumbratum tale quicquā inuenies.

Tandem quod ad vitam, & mores attinet, Stoicorū sancita propinquiora videbātur nostris. Quippè (vt reliqua sileam) cum Aristoteles, eum duntaxat beatum asserat, cui cum actione virtutum, satis bonorum, & corporis, & fortunarum suppeditet. Stoici verò bonum solummodo virum, beatum esse pronuncient, etiamsi in ara Busiridis, aut Phalaridis tauro cō crémetur, hoc cum sana, & Christi doctrina cōsentire videtur, qui eos esse beatos docuit, qui ob virtutis cultum labores, & ærumnas perferunt: illud aberrat longè. Hinc ergo Aristotelis doctrina posthabita, atque spreta, alijs se penitus dediderant.

Verumenimuerò, postea tum ijdem, tū subsecuti Ecclesiæ DD. (quæ in dies, & rerum cognitione proficit, & fidelium ruinis fit cautior) cum accuratius, penitiusque perpenderent: Primùm, orthodoxam fidem: *loqui quidem sapientiam inter perfectos: sapientiam verò non huius sæculi, neque principum (* Philosophorum*) huius sæculi; sed loqui Dei sapientiam in mysterio* 1. Cor. 2.

Dein, quod ad Mundi attinet conditionem animaduerterent, quamuis grauiter offenderit Stagirites, haud leuius offendisse Platonē, si eum ex elementis, seu ex confuso illo ac temerè vltro citroque infinitis sæculorum ætatibus agitato ente, vt habet in Timæo, in temporis initio factum voluit.

Tum, quanquam ille peculiarem Dei prouidentiā haud ita perspicuè explicuisset, quòd fortasse nondum compertum haberet, quid in ea re naturalis dictaret ratio, quam vnam sibi ducem proposuerat: Quid si in ijs operibus tractarit, quæ nobis iniuria temporum exciderūt? Porrò de ea in libro de Mundo ad Alex. cap. 6. (modò sit eius) aptè, accommodatèq; videtur loqui. Nihilominus intelligerent Platonē etiam offendisse, dum exempli gratia, animas in alia deterioris notæ corpora detrusit, vt anteactæ vitæ scelera luerent.

Ad hæc, quòd Aristot. nihil de pręmio bonorum post fata, nihil de malorum supplicijs, nihil de productione filij Boni, seu Verbi, nihil denique de ijs, quę omninò supra humanum sunt captum edisseruerit, profectò id ei haud errori vertendum, qui nihil in humanā Philosophiam admittendū censuit, quod non humana probaret ratio: nū prudentiæ quoq; & sagacitati? quò tutò pertingere nequibat, maluit citra cōsistere. At Plato, multa ille quidē, vt est PP. consensus, hausit ex sacris voluminibus; adeò

vt Numinius Philosophus dixerit, τί ἐστι πλάτων, ἢ μωυσῆς ἀττικίζων; *Quid est Plato, nisi Moyses atticissans?* & Aristobulus Iudæus, lib. 1. ad Philometora, *legem*, inquit, *nostram, in multis Plato secutus est*: sed homo Ethnicus male intellexit: & fortassè ausu quoque an humano, an temerario haud pauca corrigere ausus. Inde, malè factum, quod est omnium caput, eius doctrina, occasio, & fons errandi fuit non Origini modo, sed permultis hæreticis: vt non immeritò Tertullian. alioquin Platonis studiosus, perpendens cunctas hæreses ad eam vsque diem, vel ortas, vel auctas, & corroboratas, omnes ad illum, quasi ad caput retulit, his omninò verbis: *Doleo bona fide Platonem, omnium hæreticorum condimentarium factum*.

Tandē, cū oēs illius tēpestatis Philos. nō de beatitudine in spe, sed de ea, vt dici solet, in re, nēpè de ipsa in se disquirerent, quibus in rebus collocanda foret, longè accōmodatius locutus est Arist. cum præsertim haud crediderit, quod plerisque placet, ipsam beatitudinis essentiam constitui ex bonis corporis, aut fortunæ: verū hæc ad exercitium multarum virtutum, in quibus illa consisteret, necessaria esse: perinde ac manus sunt homini necessariæ, vt integer sit, non vt homo. Postremò, cum in Aristotele affatim inuenirent multa, & præclara documenta, naturali lumine cognita, acerrimum in inueniendis ac iudicandis rebus ingenium, aureum orationis flumen, incredibilem scriptorum varietatem, admirabile, ac pęnè diuinum in rebus tradendis artificium, quoquidem ille omnes quicumq; ab omni memoria humanas tractauerūt artes, lōgo interuallo post se reliquit: cum, inquam, hęc omnia, & innumera alia præclara, ac magnifica accurata trutina pensitarent, quasi mutata velificatione, Peripateticas doctrinas omnibus alijs prætulerunt: vt vnus nunc iam censeatur Arist.

Quòd genus humanum ingenio superarit: & omnes
Præstrinxit stellas, exortus vti æthereus sol.

Hæc ego, nec studio cōparāndi Aristotelem cum Platone dixi: cum minimè sim nescius, eorum comparationem, diuersis multorum studijs ad inuidiam vsque esse distractam: nec animo laudandi Aristotelem; quòd huius præconia, iam per famam eminentia, & orbis vniuersi gaudijs testata attingere, perinde superuacanei laboris existimem, atque in Sole positis, facem præferre, & accensu luminum, claritatem diei adiuuare: sed ob id solum, ne vllus vspiam admiretur, si nonnullis, & ijs quidem priscis Ecclesiæ PP. quos initio Disputat. indicaui, Aristoteles vel non vsqueadeò clarè animorum immortalitatem sanxisse, vel eos etiā perimere visus sit: quem nos secus omninò sentire ex eius auctoritatibus ostendimus; & adhuc id ipsum ex eiusdem fundamentis ostendere paramus. Et si ab ijsdem is aliquando sugilletur, ac reprehendatur, quem posteritas omnis venerata est; qui iā vnus in omni Philosophia leges, ac iura moderatur: quem sibi quisque in quibusuis humanarum artium præceptis tradendis, ducem, ac moderatorem habere gestit: quem denique nos in his Disputationibus, ita sequendum proposuimus, vt ab eius doctrina, per voluntatem nostram, ne trāsuersum, quod aiunt, vnguem discedamus: vt eum omninò ijsdem nunc versibus affari lubeat, quibus Epicurum suum, minus profectò verè, ac dignè, Lucretius lib. 1. affatus est.

Te sequor ò Graia gentis decus, inque tuis nunc
Fixa pedum pono pressis vestigia signis.
Tu pater es rerum inuentor, tu patria nobis
Suppeditas præcepta, tuis ex inclyte chartis
Floriferis, vt apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea perpetua semper dignissima vita.

Finis Disputationis Quintæ.

DISPVTATIO SEXTA

De immortalitate Animæ rationalis, ex fundamentis, & rationibus Aristotelis.

SECTIO PRIMA.

Argumenta ad partem negatiuam.

REFERAM hic, non ea solū argumenta, quę olim ψυχόθνητοι quidā vt animæ suæ interitū comprobarent, ex Philosophi fundamentis, præter omne æquum, extorserant; sed quasdam etiam nouas instantias, & cauillos, quos quidem postea, nescio qui, vt veterum argumē torum responsa, à probatissimis viris iamdudū allata, infringerent, cōtentiosè potius, q̄ ingeniosè construxerunt. Ijs quippè omnibus confutatis, longè clarior, illustriorque nobis Veritatis nitor effulget, *quæ multorum improbitate depressa, tandem emergit: nec vllis machinis, aut cuiusquam hominis ingenio, aut arte vnquam subuertitur*. Arguitur itaque;

Primò, firmum est apud Philosophū, intellectū, nō posse intelligere sine phantasmatū opeita in 3. de Aīa, tex. 39. *qui non sentit aliqnid, nihil vtique addiscet, nec intelliget: Et cum speculetur, necesse est simul phantasma aliquod speculari*. Et tex. 20. de Anima, *nihil intelligit, sine intellectu passiuo*. hoc est cogitatiua. Et lib. 1. eiusdem operis, tex. 65. *intelligere corrumpi, quodam interius corrupto*, & lib. 3. tex. 30. *Quapropter nunquā sine phantasmate intelligit anima*, & sæpè alibi. Atqui si anima, corrupto corpore, maneret superstes, cum illi phantasmata haud suppeditarent, maneret sine intellectione, & torpesceret in otio: otiosum autem in rerum natura, natura ipsa horret, teste Philosopho lib. 1. de Cęlo, tex. 32. & in 2. de Cęlo, tex. 50. & 59. & in 3. de Anima tex. 45. Et sanè vnumquodque est propter suam operationem. Accedit, quod si anima, post animalis interitum intelligeret, amaret etiam; cum amor sequatur cognitionē: ita vt vbicumq; est cognitio cuiuspiam rei conuenientis, fieri nequeat, quin consequatur amor: cum voluntas regatur ab intellectu. Animam verò, extincto corpore posse amare, omninò negat Arist. 1. de Anima, tex. 66. *Cogitare enim, aut amare, non sunt illius*, scilicet intellectus, *passiones sed huius, habentis illud: quare & hoc corrupto, neque meminit, neque amat*.

Quod si quispiam trita illa, iamq; communi hominum ore pro trita solutione respondeat, Philosophum loqui de Anima, pro præsenti statu, & prout est in corpore: quo pacto citra phantasmata fac, nihil intelligat: cæterùm absolutè, à corporis nexu abiuncta, sortitur alium statum: & tunc sine phantasmatum concursu intelligit, nec de ea, secundum hanc rationem loquitur Stagirites,

Contra, & sit alterum argumentum. Si humana anima, qua est in corpore, intelligit cum dependentia à phantasmatibus, ab eo autem separata, fungitur actione intelligendi, sine huiusmodi dependentia; vtiq; habebit duos operandi modos: & cum operandi modus, intrinsecè consequatur modum essendi; quia vnumquod-

quodque agit prout est, & in quãtum est actu; necessariò habebit etiam duos essendi modos. Hoc autem apparet impossibile: compertum enim est vnius rei, vnum etiam esse modum essendi: quia modus essendi sequitur essentiam rei, & quemadmodum vnius rei, vna est essentia, ita & vnus essendi modus. Quamobrem si anima exuta corpore, haberet aliũ essendi modum ab eo, quem hic habet, haberet quoque aliam essentiam. Quæ omnia, cum sint impossibilia, impossibile etiam erit id, vnde ea consequuntur.

Præterea, operatio essentialis alicuius naturæ, nusquam separari potest, permanente eadẽ natura: siquidem mutatio operationis essentialis, infert mutationem naturæ. Atqui intelligere cum phantasmate, est essentialis operatio animæ humanæ: vtpote, quæ perfectionem essentialem, & naturalem acquirit à sensu: quamobrem vbicunque manet natura animæ, si ea manet, maneat quoque eius operatio cum dependentia, & conuersione ad phantasmata, omninò necesse est.

Ad hæc, modus intelligendi, cum dependẽtia à phantasmatibus, qui competit intellectui humano, nullo pacto conuenire potest intelligentijs, quòd eæ, & cuiuscunque materiæ, & cuiusuis potentiæ sensitiuæ expertes sint; ergo versa vice, modus intelligendi sine dependentia à phantasmatibus, qui est proprius intelligentiarum, nunquam competet intellectui humano: consequentia videtur euidens à paritate rationis: antecedens verò certo certius est.

Tertiò, omnes partes, quæ dissoluto composito remanent, sunt materiales: quod probatur ex Arist. 7. Metaphys. cap. vlt. quo loci ait, compositum constitui ex partibus materialibus, vt ex terra, & igne, quemadmodum syllaba componitur ex elementis: præterea verò adesse quandam formam totalem, quæ inde resultet, & ipsi toti elargiatur esse. Vnde syllaba, *ba*, nõ est solum *b*, & *a*, sed aliud quicpiam: per quod quidem intelligit formam substantialem. Excipe Stagiritæ verba. *Cum verò, quod ex aliquo compositum, ita vt vnum totum sit, non est vt cumulus, sed vt syllaba: syllaba verò non est ipsa elementa, nec idem b, & à, nec caro ignis, & terra*. Quod quidem ea ratione confirmat, quia dissolutis compositis terra quidẽ, & ignis remanent, *hæc autem amplius non sunt*, concludit; *Est ergo syllaba aliquid, non solum elementa, vocalis & muta, sed etiam aliquid aliud: Et caro non solum ignis, & terra, aut calidum, & frigidum, sed etiam aliquid aliud*: idest forma substantialis totalis, quæ impertitur esse carni, & syllabæ: hanc ait, corrumpi, elementa autẽ, & partes materiales remanere. Atqui si post homines, animæ remanerent, tunc non modo partes materiales, quod contendit Philosophus, verùm etiam formales, post totius interitum remanerent. Quare &c.

Deinde, altera compositi pars, materia prima, nequit cohærere absque vlla forma substãtiali: quia non est hoc aliquid, & substantia completa: quod probat Aristoteles sexcentis in locis; præcipuè verò 7. Metaphys. tex. 7. & lib. 8. text. 4. de quo omninò adeundus est S. Thomas, quolibeto 3, artic. 1. & prima par. qu. 65. art. 2. Eadem igitur ratione, nec altera compositi pars, forma, poterit sine vlla materia remanere. Consecutio ex eo videtur clara, quia vtraque est substantia incompleta, quæ simul vnam aliquam substantiam, nimirum compositum, constituunt. Hinc optimè Alexander Aphrodis. lib. 2. quæst. nat. cap. 11. concludit ambas hasce, materiam & formam, esse à se inuicẽ inseparabiles, in eo, quòd attinet ad existentiã. Immò verò forma magis dependet à materia, quàm hæc à forma: propterea quod illa subijciatur huic; subiectum autem minus pendet ex eo, cuius est subiectum, quàm ex subiecto, id quod est in subiecto: Enimuerò minus dependet paries in existendo ab albedine, immò ne dependet quidem, quàm hæc ab illo. Si itaque materia citra vllam formam cohærere nequit, multò minus forma, cum magis ab illa dependeat.

Quartò, inconcussum est apud Philosophũ, & multis ab eodem firmatum. Omne, quod esse incępit, necessariò desinere esse: Quo quidẽ principio vtitur lib. 1. de Cęlo, tex. 102. & 126. aduersus Platonem, qui mũdum incępisse quidem opinabatur, sed à parte post incorruptibilem, æternumque fore. In hoc irruit Aristoteles, impossibile inquiens esse, vt quod esse incęperit, non aliquando desinat. Atqui animam rationis participem, cum sit actus corporis, vt in superioribus ostendimus, vnà cum corpore incępisse, colligitur ex Aristotele lib. 12. Metaphys. tex. 16. quo loci probat, nullam formam posse esse priorem eo, cuius est forma, nam *forma ænea sphæra simul est, atque ænea sphæra*.

Quod si dicas, argumentum cõcludere quidem de eo, quod incipit esse per generationẽ,

ac

ac motum phyſicum: nō verò de eo, quod alio pacto nanciſcitur eſſe. Anima autem humana, *cum nobis forinſecus adueniat*, haud incipit eſſe per generationem: quamobrem, nec ſequitur, illam debere quoque deſinere, atque corrumpi.

Contra, hæc reſponſio deſtruitur per rationes Ariſtotelis, qui tex. 125. præfati libri declarat, quid intelligat per ingenitum, quid per incorruptibile, quid genitum, quid corruptibile, & ait, ingenitum eſſe illud, quod eſt nunc, & antea de eo, non erat verum dicere, non eſt. Et incorruptibile eſſe id, quod nunc eſt, & de eo poſterius non erit verum dicere, non eſt: oſtēditque, hæc duo ingenitum, & incorruptibile ſe mutuò conſequi: Et in ijs, qui ſequuntur textibus, patefecit pariter, genitū, & corruptibile ſe mutuò ſequi: Cuius ratio in hoc ſita eſt, datur aliquod, quod ſemper fuit, ſemper eſt, & ſemper erit: & hoc dicitur ſemper ens; datur aliud, quod nunquam fuit, neque eſt, nec vnquam erit, & hoc dicitur ſemper non ens. Inter hęc duo extrema, datur medium, quod quidem eſt genitum, & corruptibile: hæc quippè non ſunt ſemper, atque adeò non ſunt ſemper ens: neque ſemper non ſunt, ac per conſequēs non ſunt ſemper non ens: ergo aliquādo ſunt, aliquando non ſunt; & hac ratione probat Ariſtoteles, genitum, & corruptibile ſe mutuò cōſequi, ergo vniuerſaliter quod incipit eſſe, quocunque modo, etiam neceſſariò corrumpi debet.

Præterquam quod, Ariſt. non cognouit aliquem alium modum, quo quicpiā poſſet produci, niſi per generationem, & motum phyſicum.

Quintò, cum Philoſophus ſanxerit, mundū à parte ante, & poſt, ęternum: id quod videmus lib. 8. Phyſic. & lib. 2. de Cęlo, & 12. Metaphy. eòque omnes animi conatus contulerit: idque aduerſus communem veterum Philoſophum opinionē ſtruxerit accuratè: id liquidò in eius doctrina conſequitur, infinitas hominum generationes, atque homines ipſos infinitos ad hāc vſque diem præceſſiſſe; ergo ſi eorum animæ forent immortales, ac ſingulares in ſingulis hominum, iam eſſent actu infinitæ. Infinitum autem actu, apud Ariſtotelem eſt impoſſibile, vt videre eſt 3. Phyſic. à tex. 40. vſque ad 56. vbi neque in continua, neque in diſcreta quantitate, infinitum actu dari poſſe oſtēdit: Quod colligitur etiam ex ſecundo phyſic. à textu 75. vſque in finem, vbi multis probat, naturam agere propter finem: & in libris de Cęlo, & paſſim alibi; ergo animas rationis participes gaudere immortalitate, penes eundem, eadem ratione fuerit impoſſibile.

Quod ſi reſpōdeas, Stagiritem 3. Phyſic. & in libris de Cęlo, negare ſolummodo infinitū actu, in mole corporea: non autem inficiari infinitum in rebus immaterialibus, & intellectualibus; de quibus ſanè eo loci, ne verbum quidem, cum ibi ſermonem, vt naturalis duntaxat Philoſophus haberet: & quia animæ ſunt materiei, & molis expertes, haud exiſtimandum eſt ab eo inconueniens, in ijs dari infinitam [illegible] multitudinem etiam actu, quod eſt [illegible] per accidens.

Hæc reſponſio multis machinis oppugnatur; quia non ſatisfacit argumento, nam Ariſt. ſexcētis in locis ſimpliciter, nullaque facta diſtinctione ait, naturam reſpuere infinitum: & ſemper præfert finitum ipſi infinito: ita primo Phyſic. tex. 50. contra antiquos Philoſophos, ponentes infinita principia; ait, *infinita autem non: quoniam neque ſcibile erit, quod eſt*: tum etiā, *melius ex finitis, quàm ex infinitis*. & 8. Phyſic. tex. 48. ait, motores orbium, qui ſunt ſeparati à materia, non eſſe infinitos: *Vnum autem magis, quàm multa, & finita, quàm infinita oportet exiſtimare. Eiſdem enim accidentibus ſemper finita magis accipere oportet*: quid ita Stagirites? *quia in ijs, quæ natura ſunt, oportet finitum, & id, quod melius eſt, ſi contingat eſſe magis*: ergo falſum eſt, Ariſtotelem negare ſolum infinitum in corpore, cum id abſolutè inficietur.

Quid? Ariſtotelem, infinitum quocumque modo negaſſe, vel ex vnica eius ratione, lib. 11. Metaphyſ. cap. 9. conuincitur; quo loci aduerſus Pythagoręos, & Platonicos, qui quidē infinitum quoddam à ſenſibilibus ſeparatum intrudebant, abſolutè probat, haud vnquam dari poſſe infinitum actu, etiam à ſenſibilibus, materiaque abiunctum. Quia ſi daretur infinitum actu exiſtens, vel eſſet ſubſtantia, vel accidens. Non ſubſtantia, quia tunc infinitum non erit multitudo, aut magnitudo; quod eſt contra rationem infiniti: cum de eſsentia infiniti ſit diuiſibilitas, hæc autem eſt paſſio quantitatis: atque adeò in ſubſtantia, nequit dari infinitum actu. Neque illud infinitum poſſet eſſe accidens, quia antiqui, & præſertim Platonici, ponebant illud eſſe principium rerum omnium. Atqui accidens nequit eſſe principium omniū rerum.

rerum. Quare &c. Et paullò inferius absolutè probat, infinitum non posse esse accidens, quia illud accidens infinitum, vel esset magnitudo continua infinita, vel numerus infinitus: Non prius, vt dicebamus, & 3. Physic. fusè probatur: Nec posterius, quia omnis numerus, vel habens numerum, est numerabile: si verò daretur numerus actu infinitus, haud esset numerabilis: neque etiam, si cuipiam inesset, illud esset numerabile: quare numerus actu infinitus dari nullo pacto potest.

Sextò, compertum est apud Aristotelem, & omnium veterum Philosophorum consensu firmatum, *ex nihilo, nihil fieri*. Animæ autem immortalitas, hoc effatum actutū infringit, quia, vt anima immortalitate gauderet, vtique ex nihilo promi, ac procreari deberet: cum enim de sinu gremioque materiæ educi minimè posset, quia tunc penderet ab ea in esse, fieri, & conseruari: & alius producendi modus haud detur, id consequitur, vt ea ex nihilo producatur. Huiusmodi verò productionem, quæ creatio est, & productio totius entis ex nihilo, constanter negaret Philosophus: nam primo Physic. tex. 33. & 34. commendat commune illud decretū omnium Philosophorum, *quod nihil fit ex eo, quod non est*, tex. 75. *mirabile autem est hoc, & impossibile, fieri aliquid ex eo, quod non est*. Et lib. 7. Metaphys. tex. 22. *omne, quod fit, ex aliquo, & aliquid fit*. Et 3. de Cælo. tex. 35. & lib. 5. Metaph. tex. 17. & sexcentis in locis: quare &c.

Deinde, quia eadem est ratio de vna, ac de altera essentiali parte alicuius compositi, quoad productionem: ita vt si vna, e nullo præsupposito subiecto produci possit, possit & altera. Atqui Aristoteles constanter inficiatur, materiam primam, quæ est altera compositi pars, posse produci ex nihilo: cum in calce 1. Physic. tex. 82. probet, eam esse ingenerabilē, & incorruptibilem, quia si esset genita, esset antequā esset. Quæ quidem ratio illicò rueret, si materia prima posset per creationem produci: eadem igitur ratione negaret Aristoteles, animam posse ex nihilo produci: quinimò eò magis, quò anima est perfectior, quàm materia.

Rueret etiam eius demonstratio, qua libro 8. Physic. a tex. 4. conatur demonstrare motus æternitatem: eo enim loci volens ostendere, nō dari motum aliquem nouum, & primum, sed quocumque motu, qui fingatur esse primus, dari semper alium priorem; ex definitione motus, & ipsa rerum euidētia accipiebat, id, quod mouet, & quod mouetur, debere præexistere, vt fit motus: *quare prius oportet combustibile esse, antequam comburatur, & combustiuum, priusquam comburat. Ergo, & hæc necessarium est, aut facta aliquando esse, cum non essent, aut perpetua esse. Si igitur factum est mobilium, ac motiuorum vnumquodque, necessarium est, prius quàm accepta, aliam factam esse mutationem, & motum, secundum quem factum est id, quod potest esse motum, aut mouisse*. Cuius vis in eo posita est: Vel illud mobile, & mouens sunt facta, vel sunt sempiterna: si facta, necesse est ante illum, qui fingitur esse primus motus, fuisse alium motum, ac mutationem, per quam sunt facta, mobile, & mouēs: quare ille, qui accipiebatur esse primus motus, non erit primus, sed alius ipsum anteibit. Quod si Aristoteles concessisset, posse aliquid produci ex nullo præsupposito subiecto, & sine motu, cuiusmodi est creatio, ridiculo sanè, & pudendo errore irretitus esset: Quippè iret quispiam obuiam, qui poneret motum esse de nouo factum, inquiens, mobile & mouens esse quidem facta, non tamen anteire aliam mutationem, per quam sint facta: propterea quod, facta sint ex nullo antecedente subiecto, & per creationem: quemadmodum fit anima, quæ quidem neque est motus, neque mutatio.

Ad extremum, si anima rationalis deberet produci ex nullo præsupposito subiecto, hoc non posset fieri ab alio, quàm ab ipso Deo: quod etiam docuit S. Thomas 1. parte quæst. 45. art. 5. vbi ostendit, creare, ita esse proprium solius Dei, vt in nullā vnquam creaturam, non modò, vt causam principalem, sed nec etiam vt instrumentum cadere queat. Si autem crearentur a Deo, omnes ab omni æternitate producerentur: Quippè, cum Philosophus in ea versaretur opinione, quod Deus esset agens naturale, & in agendo necessarium (quod pleriq; Peripateticorum asseruerunt) atque huiusmodi agens, agat secundum vltimum, quod aiunt, suum posse, produceret omnes animas simul ab æterno, quotquot producere posset. Animæ autem non sunt ante corpora, quorum sunt formæ, ergo &c.

Septimò, nullum indiuisibile apud Aristotelem per se vllo motu moueri potest: Patet hoc in 6. Physic. tex. 80. vbi contra Democritū concludit, *demōstratis autem his, dicimus, quòd id, quod est impartibile, non contingit moueri, nisi secundum accidens, vt corpore moto, aut magnitudine, in qua est*. Si autem anima est immortalis vtiq; etiam

etiam immaterialis, atque adeò indiuisibilis: & tamen oporteret eam moueri: siquidem cũ a corpore separatur, recipienda esset alicubi: quò peruenire nequiret, nisi per motum: quapropter indiuisibile per se moueretur. Corroboratur id ipsum, & explicatur magis: Si anima posset moueri, aut per se, aut ex accidenti moueretur: Non per accidens, nam illæ formæ mouentur per accidens, quæ motione subiecti mouentur: animæ autem, per mortẽ adimitur corpus, & subiectum. Neque etiam posset moueri per se, quod apertè probat Aristot. 1. de Anima: Audi ipsum in tex. 61. *secundum accidens autem moueri, vt dicimus est, & mouere seipsam, vt moueri quidem id, in quo est, hoc autem moueri ab anima, aliter autem non est possibile, moueri secundum locum ipsam,* perpendat hoc accuratè, quicunq; animam sine corpore moueri posse contendit, & tunc asserat immortalitatem. Tum etiam, cum anima e corpore decidit, qua tandem, obsecro, differentia motus cietur? mouebitur ne sursum, an deorsum, an circulariter? Si eruperit sursum, erit aer, vel ignis: si deorsum, erit aqua, vel terra: si rotetur circulariter, erit ex his, & corruptibilis. Nec tibi hoc argumentum leuiusculum videatur; nam eodem prorsus modo arguit Stagirites contra veteres Philosophos asserentes, animam per se moueri: sic verò insurgit lib. 1. de anima tex. 40. *Amplius autem si quidem sursum mouebitur, ignis erit: si verò deorsũ, terra: horum autem corporum motus hi: eadem autẽ ratio, & de medijs.* Quare, quicunque dicit, animam sine corpore moueri, id fingit potius, quã intelligit.

Octauò, si dissolutis corporibus, animæ manerent superstites, illæ non haberent vnde numericè distinguerentur, propterea quod essent sine materia: numerica autem distinctio prouenit a materia, sicut ratio conuenientię a forma. Id, quod docuit Aristoteles 12. Metaphys. tex. 49. quo loci ait, si darentur duo prima principia, quæ solo numero differrent, illa debuisse constare ex materia: quia *quæcunque multa numero, materiam habent*: animæ ergo nexu corporum absolutæ, differrent inter se specie, sicut intelligentiæ modo, propter eandem rationem differunt specie; vt docet S. Thom. prima parte quæst. 50. art. 4. & in quæst. de spiritualibus creaturis art. 8. & 2. cõtra Gent. cap. 93. Et multi Theologi propter hoc ipsum sustinent, nec de potentia, quod aiunt, absoluta Dei, posse multiplicari Angelos sub eadem specie specialissima. Quinimò ex eodem fundamento, Themistius, & Auerr. posuerunt vnum intellectum qui omnibus assisteret. Dicere autem animas, a corporibus segregatas, differre specie, nõ modò absurdum, verùm etiam impossibile est: nã, vel illæ incipiunt de nouo differre specie, cùm a corporibus abiunguntur, vel etiam antea, cũ essent in ijs, specie differebant: si primum, ergo illæ corrumpuntur prius: quia nihil potest mutari in aliam speciem, nisi prius corrumpatur. Si secundum; ergo Petrus, & Paulus modo differunt specie, cum vnumquodque differat secundum suam formam. Quæ omnia cum sint absurda: illud in sententia Aristotelis erit affirmandum, hominum animas, vnà cum corporibus euanescere. De qua quidem argumentatione, omninò videndus est Auerr. lib. Destructio destruct. in disput. 1. in solutione 7. dubij; quo loci postquam Algazelem, & Auicennam multis exagitarit; quòd animas rationales, & in eadem specie multiplicari, & post corporis interitum, ita distinctas remanere posuerint, hęc adiecit. *Nos dicimus, quod ponere animas separatas a materia plures in numero, est opinio inconcessa ab omnibus Philosophis: immò est opinio valdè dubitabilis:* cuius etiam dicti rationem annectit, *causa enim pluralitatis, seu numeralitatis est materia apud Philosophos, & causa conuenientia in multitudine numerali est forma:* de qua propositione, vide M. Antonium Zinaram in Theorematib. propositione 97.

Quò etiam facit, quia ratio ob quam indiuidua multiplicantur in eadẽ specie est, quia sunt caduca, atque corruptibilia: quippè cùm natura V. g. humana in vno aliquo indiuiduo perpetuari nequeat, vt perpetuò conseruaretur, *compleuit Deus totum, continuam faciens generationem,* inquit Arist. lib. 2. de ortu, & interitu textu 59. & Comentator in 2. de Anima, tex. cōment. 38. adhæc omninò scribit. *Quia igitur Philosophi viderunt, multitudinem entium in eadem specie, in habentibus formam in materia, ex sua imperfectione proficisci, quia natura non potest perpetuari secundum indiuiduum, ex diuina solicitudine, & misericordia datum fuit, vt alia secundum speciẽ perpetuentur.* Et hoc sanè liquidò apparet in rebus etiam corporeis: quippè Sol, Luna, & reliqui cęlorum, quia corruptioni non sunt obnoxij, haudquaquam in specie multiplicantur: Si igitur ex hominum animis a corporibus separatis, exploditur omnis corruptibilitas, explodatur oportet etiam omnis eorundem in eadẽ

specie

specie multiplicatio: ad quid enim illas multiplicari, si natura animæ, vel in vnica solùm anima, in omnem æternitatem posset durare? Propterea, nam omnes rectè philosophantes, cum introspicerent, naturam nihil facere frustra, euitauerunt multitudinem entium, quoad fieri potuit: & ideò Philosoph. 1. Physic. tex. 50. prętulit opinionem Empedoclis, ponêtis principia finita, opinioni Anaxagoræ, & Democriti; quiquidem sanxerunt principia rerum esse infinita: quia, quod fieri, & saluari potest cum paucitate principiorum, melius est, quàm ea, sine necessitate multiplicare. Et ibidem Commentator hoc ipsum illustrat exemplo, ex arte medendi deprompto: quare, si anima esset incorruptibilis, eiusque natura, vel in vna posset saluari, re vera illæ non multiplicabuntur in eadem specie.

Nonò, nulla est via, quæ Philosophum eò manuducere queat, vt intelligat, animam esse substantiam aliquam abstractam, incorruptibilem, atque immortalem: Siquidem, si vias omnes, ac rationes, quibus ille in cognitionē substantiarum abstractarum ductus est, sedulò perpendere velis; reperies, eas non modò minime conuenire, sed potius repugnare animæ intelligenti. Triplici hic via, & 8. de Physic. auscult. & 12. Diuinorum eas inuestigauit. Ex æterna, constantique earum operatione, perpetuòque cęlorum motu. Ex eo, quòd sunt aliorum principia, ex quibus omnia pendent. At demum, quòd esse oporteat aliquid, quod, nec per se, nec ex accidenti moueatur. Anima autem intellectiua, neque illam habet constantem, ac perpetuam operationem, sed interruptam, & pauco tempore: quod præterquam quod sensu percipimus, docuit Stagirites 12. Metaphys. tex. 39. cum de actu intelligendi ait, ita se habere Deum semper, vt nos aliquando: *degentia illi optima est, qualis nobis pauco tempore*. Neque aliorum materialium entium est principium, quinimò ipsa de nouo producitur, atque à primis illis, ac superois entibus pendet: & denique, ex accidenti mouetur cum corpore: ex quo igitur is potuit colligere, animam esse immortalem, ac sempiternam?

Adhæc, si Aristoteles 12. Metaphys. tex. 30. sic argumentatur: Intelligentiæ sunt sempiternæ, ergo sunt sine materia: iam licet ex opposito consequentis, inferre oppositum antecedentis: Anima humana est in materia, ergo illa non est sempiterna. Item, si Philosophus eodem textu 30. ex eo potissimùm capite reprehendit Platonis Ideam, quia illa, cum non haberet, quod cieret corpus; esset otiosa; quod, vel ab ipsa natura respuitur: eadem ratione reprehenderet animas, à corporibus separatas: quia non haberent corpora, quæ mouerent: atque adeò, ex hac parte essent otiosæ. Quid? si Stagirites nullam vsquam intelligentiam sine corpore posuit, cui sicuti motor non applicarit, quod etiam in causa fuit, vt eodem 12. Diuin. ex numero corporum, motuumque cęlestium, numerum intelligentiarum venetur; quomodo animas ab omni corpore separatas concederet? præsertim, cum illæ sint minus abstractæ à materia, quàm intelligentię: atque adeò facta comparatione, magis conueniat, eas esse cum materia, quàm intelligentias. Si itaq; intelligentiæ, quæ sunt magis abstractæ à materia, sine corpore esse nequeunt; multò minus poterunt animæ. Præterea, in 8. Physic. tex. 53. ita Philosophus ratiocinatur; mouens est æternum; ergo & mobile æternum: licet & nobis destruendo consequens, ita colligere; corpus, quod mouetur ab anima, caducum est; & non æternum, ergo & anima, illud mouens, caduca est, & non æterna. Postremò, ita se habet virtus essendi ad esse, quemadmodum virtus mouendi ad motum: sed ex perpetuitate motus colligit Arist. infinitatem virtutis mouendi in primo motore, vt 8. Physic. & 12. Diuin. videmus; ergo ex perpetuitate essendi; si anima esset immortalis, colligeretur in ea, infinita virtus essendi. Hoc autem est impossibile, quia infinitas virtutis essendi, exigit infinitam essentiam.

Decimò, si Aristot. animam intellectricem constitueret immortalem; lubens equidem sciscitarer ex eo, an illa iam exuta corpore, esset ne perpetuò extra corpus, an verò post aliqua sæcula iterum corpori reunietur? Neutrum sanè horum admitteret. Quippe eam citra corpus in omnem æternitatem durare, vel ex eo apparet impossibile, quia anima naturaliter propenderet, & inclinaretur ad proprium corpus, eiusq; vnionem: Et modo rem ita obtingere, docet S. Thomas prima parte quæst. 76. art. 1. ad 6. & prima secundæ quæst. 4. art. 5. Et ratio in manu est: tum quia esse in corpore, est animæ naturale. Vnde *sicut corpus leue manet quidem leue, cum a loco proprio fuerit separatum, cum aptitudine tamen, & inclinatione ad proprium locum: ita anima humana, manet in suo esse, cum fuerit à corpore sepa-*

separata, habens tamen aptitudinem, & inclinationem naturalem ad corporis vnionem, inquit Sanctus Thomas in illa respons. ad 6. Tum etiam, quia anima ex vnione ad corpus, obtinet quandam perfectionem extensiuam. Omnia verò naturaliter inclinantur ad ea, vnde sibi perfectionem aliquam nanciscuntur. Et denique, quia anima est pars; pars autem naturaliter fertur ad totum. Cum itaque anima superstes haberet naturalem propensionem, ad corporis vnionem, sequitur quod extra illud violẽter detineretur, & cum nullum vnquam violentum perpetuetur, vt 2. de Cęlo, tex. 18. docet Arist. & latè Zimara theoremate 19. profectò anima non posset extra corpus infinita sæcula permanere. Et propter hanc fortasse rationem, quidam Philosophi, qui animas fatebantur immortales; dixerunt eas, quamuis vnà cum corporibus haudquaquam intereunt, nihilominus, vel paullò post, vel longo post tempore emori, & extingui: inter quos Stoici crediderunt ineruditorum animas, corporibus solutas paulatim debilitari, ac perire: sapientum verò vsque ad vniuersi conflagrationem perseuerare.

Neque etiam alteram argumentationis partem, nempè animam, aliquando corpori reuniri admitteret Aristoteles, cum ille pro firmissimo habuerit, à priuatione ad habitum non esse regressum: quinimò lib. 1. de Anima tex. 41. speciatim de anima id pro impossibili ducit; quando aduersus antiquos Philosophos probare contendit animam per se non moueri: *Si anima, inquit, mouetur, & egressa iterum ingredi continget: ad hoc autem sequitur, vt resurgant mortua animalium.*

Vltimò, Stagirites eundem existimauit ortum, & interitum hominis, & cęterorum animantium; ergo, quemadmodum illorum formę extrahuntur de potentia materiæ, vnàque cum corporibus corrũpuntur, & euanescunt: ita hominis forma simul cum eo orietur, & simul occidet. Antecedens vel ex eo apparet, quia in vno, eodemque libro, cui inscriptio de generatione animalium, complexus est, & hominis, & reliquorum animalium ortus, & interitus. Si autem anima esset illi immortalis, eiusque ortus ab eo dissimilis, ac diuersus, quo aliæ formę producuntur; alio sanè loco, hoc argumentum tractasset.

Tandem, si vnquam Stagirites intelligentẽ animam corruptionis expertem, existimasset: de illa vtique, eiusque statu post corporis interitum disseruisset alicubi: qui enim credi potest, vt Aristoteles, tam sedulus diligensque naturæ operum indagator, qui in arduis quibusque naturæ arcanis, quoad eius fieri potuit enucleandis, tantum insudauit, hanc tam arduã, tamque celebrem difficultatem de anima, & de eius separatione, actione, statu post corporis dissolutionem, tacitus præterierit? non ne hęc disceptatio illis adhuc temporibus vehementer agitabatur? Hinc Stoici, ac Pythagoræi, post eos, Socrates, ac demum Plato animorum immortalitatis non assertores modo, sed acerrimi etiam propugnatores, ac vindices stabãt. Hinc humanam animam interitui obnoxiam esse, perfractè ac pertinaciter tenuit Epicureorum grex, quem etiam tunc plurima sequebatur turba: Inter hæc opinionum dissidia, & acres sectarum altercationes, Aristoteles tacuisset? minimè sanè; quinimò posteriori sententiæ adhæsisse apertè visus est, quando 2. de anima tex. 26. concludit; *iccirco rectè admodum putant ij, quibus anima neque esse sine corpore, neq; corpus aliquod esse videtur.* Quò etiam illud facit; quòd ea tempestate magna diligentia vulgò peragebantur inferiæ, & sacrificia pro animabus, earundem euocationes, campi elysij, pęnæ, præmia, idque genus alia, de quibus ideo Philosophus ne verbum quidem protulit, quia omnia fabulosa, ac nugatoria existimauit. Et ideò secundo Diuinorum aiebat; in legib. plurima esse puerilia. Et multa fortasse pro animæ interitu, ac mortalitate etiam ex industria scripsisset, nisi iudicium publicum timuisset. Hæc ex Philosophi fundamentis colliguntur: Enimuerò quæcumque alia, seu Pomponatius, seu Portius, seu quisquis alius conglomerauit argumenta, ad hæc omninò, (aut ergo fallor) reducuntur: & horum ipsorum confutatione, illa etiam confutantur. Quæ quidem etsi satis densas errorum tenebras Stagiritæo splendori offundunt, obruent nunquam: quinimò hisce omnibus disruptis, longè clarior, illustriorque erumpit: quod vt præstetur, sit.

SE-

SECTIO SECVNDA.

Expenditur prima Aristotelis demonstratio, ex tertio de Anima, qua probat, intellectum possibilem esse corpori immixtum, eòque immortalem.

INTER omnia, quæ de anima & quæri, & negotium facessere consueuerant, illud prçcipuum, ac veluti palmare ab Stagirite in exordio librorum de Anima proponebatur, num oẽs animæ essent eiusdẽ, vel diuersi generis? *Et vtrũ sit similis speciei omnis anima, an non: si autẽ non similis speciei; vtrum specie differant, an genere?* tex.7. An videlicet omnes sint materiales: an verò hæ quidem, hæ autem non? & quia satis ostenderat vegetatiuam, & sensitiuã esse eiusdem generis, quoniã vtraq; materialis; icircò sermonem facturus in 3. lib. de anima intellectiua, necesse habuit, quęstionẽ hanc enodare, & præcipuam differentiam inter animam intellectricem, & alias animæ partes in mediũ afferre: Et quamuis in lib.2. tex.21. obiter mẽtem suam hac de re indicasset, quando aiebat, intellectum videri, seu apparere aliud animæ genus, & hoc solum posse ab alijs separari, non quidem loco, & subiecto, sed sicuti perpetuum a corruptibili: nihilominus in 3. libro, vbi erat proprius locus agendi de intellectu, debuit ex professo sententiam suam, non aperire modo, sed quoad eius fieri posset, rationibus etiã comprobare: nempè intellectum esse formam immaterialem, & ideò esse *aliud animæ genus, & nõ similem speciei*. Hæc ergo est conclusio ibi Aristotele ad demõstrandum proposita, nimirũ intellectum non esse mixtũ cum corpore: quod est, non esse formam materialem: vt tandem sit aliud animę genus. Quod quidem struit tribus potissimùm rationibus (quicquid alij dicant) quarum vna depromitur ex intellectus capacitate: altera ex eiusdem immutabilitate: tertia demum a defectu, & carentia organi.

Age nunc, diuina ope, & implorata, & freti, vnamquamque singillatim perpendamus. Prima iacet in tex.4. his omninò verbis. *Necesse est itaque, quoniam omnia intelligit, immixtum esse, sicut dicit Anaxagoras, vt dominetur: hoc autem est, vt cognoscat: nam iuxtà apparens, prohibet alienum, & intercludit.* Ita formamus; Si intellectus humanus, non esset forma immixta corpori, non intelligeret omnia: (nempè formas materiales, resque corporeas.) Atqui intelligit omnia, est igitur forma corpori immixta: Quod si immixta, ergo immaterialis, & aliud animæ genus. Primam enuntiationem, in qua rei vertitur cardo, probat auctoritate, & ratione: auctoritas est Anaxagoræ; qui solus, vt Disput. proximè præcedenti, sect.5. vidimus, posuit intellectum haud esse compositum, & ex principijs rerum omnium commixtum, sicuti reliqui Philosophorum arbitrabantur. *Anaxagoras enim solus impassibilem dicit esse intellectum, & nihil commune vlli aliorum habere*: 1. de Anima, tex.13. & 31. Ratio autem est, quia *intus*, seu, *iuxtà apparens prohibet extraneum, & intercludit*.

Verumenimuerò, priusquàm hanc Aristotelis rationẽ accurata trutina pensitemus, nõ oscitanter animaduerte, S. Thomam ita hunc locum exposuisse, quod Anaxagoras posuerit intellectum esse principium totius motus, a quo omnia mouerentur, secundum eius imperium: ea potissimum ratione permotus, quia, si ille esset mixtus ex naturis corporalibus, vel si vnam aliquam earum determinatè haberet; non posset vtiq; omnia imperio suo mouere: quocirca intelligit hoc de intellectu primo, nimirum Deo. *Et hoc est*, inquit S. Thom. *quod dicit Aristoteles, Anaxagoram potuisse intellectum, vt imperet, vt suo nimirum imperio omnia moueat; ita vt quasi dicat Arist. per comparationem, sicut Anaxagoras posuit intellectum esse immixtum, ad hoc, vt imperet, ita oportet nos ponere intellectum esse immixtum, ad hoc, vt cognoscat*. Hæc S. Tho. quam quidem interpretationem amplexati sunt postea sexcenti alij.

Sed profectò, venia tanti viri, secus est Philosophi mens. Primò, quia nulla in textu apparet comparatio; immò verò tantum abest, quod Arist. quicquam hic comparet, vt potius vocẽ illam Anaxagoræ, *vt imperet*, seu, *vt dominetur*, (de qua tamen mox nonnihil audies) explicet subnectens: *hoc autem est, vt cognoscat:* quod longè aliter fieri deberet, si quicquam hic compararetur; vt nemo nescit.

Præterea, quænam foret proportio, quiue docendi modus, vt Philos. sermonem hic instituens de intellectu nostrò, quo anima sapit, & cognoscit omnia; intruderet intellectũ primũ, ac diuinum? Quod quidem adeò clarum, & conspicuum est, vt ipse etiã S. Th. hæc omninò subnectat: *Sed quia nunc nos nõ loquimur de intellectu, qui omnia mouet, sed de intellectu, quo anima intelligit, illud medium non est opportunum ad ostendendum intellectum esse immixtum*. Ita

O est

est Sanctissime Doctor: non vtique esset opportunum: quinimò absonum, maximèque importunum, si de primo intellectu, ac Deo, intelligeretur: sed quia non de eo, sed de humano capitur; ideò quammaximè opportunum; nec Arist. id attulisset, nisi apprimè foret accommodatum, & opportunum.

Quod si dicas, quo vnquam pacto in rem cadit, si Anaxagoras nomine intellectus, intelligebat primum intellectum, & causam rerum omnium effectiuam, Deum?

Ostendi iam in Disputatione præcedenti, Sectione 5. Anaxagoram, nomine intellectus, duo intellexisse, primam rerum omnium causam effectricem; & intellectum humanum: quē etiam posuit incorruptibilem, atque immortalem: De hoc secundo capit hic Aristoteles intellectum, vbi agit de intellectu humano. Quia verò, quoad intellectus immortalitatē, iuit in sententiam Anaxagoræ; ob id vtitur eius auctoritate, *& eum super hoc laudat*, vt inquit Auerr.

Sed explicatio illa S. Thomæ, quantum equidem conijcio, vim hausisse videtur, ex illis verbis Anaxagoræ, hic ab Stagirite allatis: *vt imperet, seu vt dominetur* (quippè hoc non nisi in primum intellectum cadere videtur) Vtrunque latini codices habent. Sed vtrunque parum syncerè translatum: Quid ita? grecè iacet ἵνα κρατῇ: modo hæc vox, κρατῶ, non solum vulgari illa ac pertrita significatione pollet *imperare*, ac *dominari*, sed inter alia significat, teneo, capio, apprehendo. Vide thesaurū linguæ Græcæ. Itaque Anaxagoras posuit intellectum nostrum impermixtum a corpore ἵνα κρατῇ, vt teneat; (dicimus verò communi consuetudine, teneo, idest intelligo) capiat, & apprehēdat.

Eo magis inclinor ad hoc asserendum, quia cum Anaxagoras hac de re carminibus loqueretur, consonum videbatur, vt verba communiori significatu tātisper euitaret; ita enim hac in parte fieri amat. Quia igitur Philosophus videbat in illo Anaxagoræ verbo, ἵνα κρατῇ, inesse quādam obscuritatem, ac dubietatem, ob id, vt optimus magister exposuit annectens, *hoc autem est, vt cognoscat*. Hinc vides, & quomodo omnia ad intellectum humanum accommodētur; & quàm parum aptè habeant latini textus, *vt imperet*, &, *vt dominetur*. Hanc meam structuram, si tibi arriserit; boni consule: sin aliter, in veteri maneas æquo animo.

Sed iam ad rationem Arist. accedamus, qua illam ipsam maiorem propositionē confirmat: Si intellectus non esset immixtus corpori, non intelligeret omnia, *quia quod intus apparet, alienum prohibet, & intercludit*: ita formetur. Omne quod est in potētia ad aliquod, & receptiuū illius, denudatum esse debet ab eo, ad quod est in potentia, & cuius est receptiuum. Intellectus noster possibilis est in potentia ad res omnes sensibiles, & corporeas, earumque receptiuus, denudatus igitur est ab omni natura sensibili, & corporea. Vlterius, omne denudatum a quacunq: natura sensibili, & corporea, est separatū & corpori immixtū: ergo si intellectus est denudatus, erit separatus, & immixtus corpori.

Vtramque propositionem huiusce Aristotelicæ demonstrationis, per se notam existimat Commentator com. 4. & quod intellectus possibilis sit formarum, rerumque omnium materialium receptiuus (quid enim ille non capiat) & quod omne recipiens debeat esse denudatum a natura recepti. *Si enim recipiens*, inquit ille, *esset de natura recepti; tunc res reciperet se, & tunc mouens esset motum: vnde necesse est, vt sensus recipiens colorem, careat colore, & recipiens sonum, careat sono; & hæc propositio est vera, & sine dubio.* Et ex 3. de Cęlo, com. 67. hæc colligūtur: si fuerit aliquod subiectum receptiuum omnium formarum, oportet vt illud absolutè, ac simpliciter sit spoliatum omnibus formis, ita vt nec earū aliquid sit, nec ex illis sibi proprium quicquam habeat; sed habeat se indifferenter ad omnes: quo pacto materia prima, quia est receptiua omnium formarum, ita est omnibus formis exuta, ac denudata, vt nullam vnquam substantialem formam, an perfectam, an imperfectā contineat: si verò fuerit aliquod subiectum, quod non sit receptiuum omnium formarum simpliciter, sed quarumdam solummodo; non oportet huiusmodi subiectum esse denudatum ab omni forma simpliciter; sed ab ea solum, vel ab ijs formis, respectu quarū dicitur receptiuum: Et hoc pacto elementa, quæ sunt subiecta receptiua formarum mixtorum corporum, ab illis solum oportet esse denudata; sed non est opus, vt omni forma absolutè spolientur: habēt enim hæc proprias formas. Quia igitur intellectus possibilis est absolutè receptiuus omnium formarum, rerumque materialium; erit profectò ab omnibus illis denudatus, ac impermixtus, quò possit illas recipere, ac intelligere.

Experitur hoc quisq: dum manus calida, æqualem sibi calorem non sentit; Hinc Arist. 2. de Anima tex. 118. *æqualiter calidum, & frigidū;*

aut durum, & molle non sentimus; nam sensus tactus percipit excedentes qualitates; & quousq; sonus aliquis in auribus nostris ex percussione cuiuspiam tiniat; alium non possumus audire; quocirca Philosophus in eodem 2. de Anima, tex. 71. *Est autem coloris susceptiuum, quod sine colore: soni autem absonum*, & tex. 83. *per se igitur soni expers est aer*. Et ex Cōment. ibi, quemadmodum, si diaphanum haberet colorem, nōn reciperet colores; ita, si aer haberet sonos, non reciperet ex se sonos. Et sicut lingua alicuius febre vexati, quæ amaro quopiam humore est infecta, nequit percipere dulcē saporem, quod est exemplum S. Thomæ super hunc Arist. locum, & in prima parte quæst. 75. art. 2. Et sicut si quisquam determinatus color sit, non solum in pupilla, sed etiam in vase vitreo, liquor infusus eiusdem coloris videtur, vt inquit idem S. Doctor prima parte, quæst. 75. art. 2. Sic intellectus, si haberet aliquam naturam determinatam corpoream: natura illi congenita, prohiberet eum à cognitione aliarum naturarum. Immò verò ipse Aphrodisiensis lib. 2. de Anima, cap. 13. de intellectu materiali loquens, sic habet. *Id enim quod omnia apprehendere debet, nullū ex ijs propria natura actu esse oportet; apparens enim oblata propria forma illius in externarum rerum apprehensionibus, earum intellectionibus esset impedimento: neque enim sensus ea percipiunt, in quibus ipsorum essentia versatur; propterea igitur visus, qui colores apprehendit, habet organum coloris expers, in quo versatur, & per quod apprehendit; quin etiam olfactus ex aere, qui inodorus est, cum sit odorum apprehensiuus, atque etiam tactus; ea, quæ æquè ac ipse calida, vel frigida, seu dura, seu mollia sunt, non sentit: sed ea sentit, ac percipit, quæ magis aut minus immutata sunt*. Adeò, vt iam in Scholis commune dominetur enunciatum, *omne recipiens, debere esse denudatum à natura recepti*: de quo paullò inferius, non nihil.

SECTIO TERTIA.

Propelluntur Aduersariorum euasiones: tum confutantur nonnulla dubia, quæ circa præfatam Aristotelis rationem excitantur.

CAETERVM hæc Aristotelicę demonstrationis structura, ita a nobis compacta, & illustrata, multiplici machina ab Aduersarijs quatitur. Principio, Alex. vt refert Philoponus in 3. de Anima ad tex. 1. aiebat, intellectum idcircò vocari immixtum, quia omninò careat conditione, quam mixta participare debent: ea est, vt quæ miscenda sunt, prius in se, ac separata fuerint, inde misceantur: *Ecce enim in mulso primùm quidem erat mel per se, & vinum; & sic deinde coniuncta sunt*: Atqui intellectus haud est ante corpus, sed cum eo simul fit: ob id ergo ab Stagirite appellatur immixtus.

Equidem, vt ingenuè fatear, nunquam adduci possem, vt crederem hanc responsionem esse Alexand. ni eam auctor, & fide, & auctoritate integerrimus, Philoponus adduxisset. Huius quippe absurditas, vel ex eo apparet, quia hac significatione etiam sentiens, ac vegetans anima, earum facultates, & omninò quæuis caduca, atque abiecta forma, immixta dicenda foret, cum nulla forma præsit ei, cuius est forma: nam, *quæ sunt vt ratio, simul sunt*, ex lib. 12. primæ philosophiæ tex. 16.

Quapropter alij, vt Pomponatius lib. de immortalitate Animæ, cap. 9. Portius libello de mente humana cap. 13. Zabarella de mēte itidem humana cap. 9. & nonnulli recentiorum aiunt; intellectum appellari ab Stagirite immixtum, respectu obiectorum intelligendorū; non autem secundum esse: ex qua quidem immixtione obiectiua, haudunquam deduci potest, eum esse absolutè, & secundum esse a corpore separabilem. Cum sit principium operādi toti corpori.

Quam quidem doctrinam, vt penitius introspicias, & nos validius synceriusque impugnare possimus, lubeat ipsis eorum verbis explicatam audire: quia verò inter omnes eius fautores, planius, ac fusius eam prosequitur Zabarella, eum audi, capite illo 9. in responsione ad sextum argumentum. *Ad sextum argumentum, sumptum ex contextu quarto, & sexto, tertij libri de Anima, dicimus, intellectum dici posse commistum corpori, vel immistum duobus modis: Vno modo secundum esse: altero modo secundum operationem: Et hoc adhuc duobus modis: vel enim ratione obiecti recipiendi, vel ratione corporis, quo vtatur ad recipiendum: adeò vt tribus modis possit dici intellectus commistus, vel immistus: sed primus modus non fuit ab Aristotele consideratus in tertio libro de Anima: quoniam ibi proposuit sibi considerandam naturam intellectus respectu operationis tantum: nam secundum suum esse, iam dixerat, in principio secundi libri,*

omnem animam esse actum primum corporis naturalis organici, hoc est, formam informantem: quare necesse est, intellectum hac ratione esse cum corpore commistum: non quidem vera mistione, quæ non est nisi corporis cum corpore, sed illa, quâ competere potest incorporeo cum corporeo: nam forma, corpus aliquod constituens, insinuat se in omnes partes materiæ, in quâ inest: & ita dicitur commisceri cum materia. Sic igitur intellectus secundum suum esse non est immistus, sed potius commistus cum corpore, prout nomine commistionis nil aliud denotamus, quàm veram materiæ informationem, & constitutionem speciei. Ratione autem obiectorum recipiendorum, intellectus est immistus: quia in sua natura non habet aliquod ex obiectis recipiendis; nam intus apparens prohibet alienum, vt inquit Aristoteles in illo contextu quarto tertij libri. Quare si in ipsa essentia intellectus contineretur aliquod ex obiectis recipiendis, prohiberetur alia recipere: quemadmodum materia prima, si in sua natura formam aliquam haberet, nullam posset aliam recipere. De hac tantum immistione loquitur Aristoteles in eo contextu quarto, tertij libri; vt manifestissimum est: neque ex illa potest inferri immistio cum corpore secundum esse: quoniã etiam cuilibet sensui competit talis immistio, respectu sui obiecti: organum enim visus, recepturum colores, debuit esse sine colore: & sic de alijs. Attamen certũ est, sensum esse formam materialem, & verè informantem materiam: Quare ex illo quarto contextu, nullum potest argumentum pro Auerr. sumi, ad probandum, intellectum non esse formam informantem. In sexto autem contextu loquitur Aristoteles de altera immistione respectu operationis: nempè quæ opponitur illi commistioni, ex qua inferretur, intellectum esse organicum. Hucusque Zabarella: in quaquidem serie permulta sunt, quæ veritati aduersantur: ex multis quàm pauca tangam, & ea quidem, quæ rem de qua agimus, apprimè concernunt.

Primum itaq; manifestè falsum est, id quod hi ceu solidum totius machinationis suæ fundamentum iaciunt: nempè Aristotelem in 3. de Anima libro, haudquaquam considerare intellectum, quoad immixtionẽ, & separationem secundum esse: sed quoad operationem duntaxat. Immò verò vtrumque considerat: & de vtroque instituit agere: Audi eius propositionem. *De particula autem animæ, qua & cognoscit anima, & sapit, siue separabili existente, siue non separabili secundum magnitudinem, sed secundum rationem, considerandum est, quam habet differentiam*: Hic est de separatione secundum esse tum, *&* *quomodo tandem fiat ipsum intelligere*. Itaut Aristot. duo hic enucleanda proponat: Quo pacto hæc particula a cæteris distinguatur. Et quomodo fiat intellectio. Prius ad esse, posterius ad operationem attinet.

Quid? si accuratè perpendas præfatum textum trimembris videtur: adeò vt auctor tria sibi proponat agenda: nempè, considerandum est de particula animæ, qua anima cognoscit, & sapit, siue separabilis sit secundum magnitudinem, siue non: sed secundum rationem. Tum, quam habet differentiam. Postremò, & quomodo tandem fiat ipsa intellectio. Cuiquidem expositioni, præterquamquod est Simplicij, & Philoponi, apud quem hæc legimus: *Itaque in anima rationali, tria quærit Arist. Primùm quidem, an sit corruptibilis, vel incorruptibilis. Secundò autem, rationalem animam discernit a sensu. Tertiò, quomodo fiat ipsum intelligere*: Suffragantur etiã duo. Alterum, quòd particula expletiua, *tandem*, minimè amat apponi in altera parte orationis bimembris. Alterum, in oratione, quæ multis incisis coalescit, non nisi in vltimo colo adijcimus particulam. *&*. Vtrunque in hoc textu perpende. Hinc, vide, quàm stolidum (solidum volebam dicere) fundamentum suæ machinæ iaciunt: Quod Arist. in 3. lib. de Anima: *haud sibi proposuerit considerare intellectum, siue eius immixtionem, & separationem secundum esse: sed proposuerit considerandam naturam eius, respectu operationis tantum.*

Propius: iamque ipsam obiectiuam intellectus immixtionem, quaquidem illi, veluti orci, quod aiunt, galea sese obtegunt, paucis pensitemus. Et primò, immixtio intellectus subiectiua, necessariò consequitur ex illa obiectiua: quod ostendi potest, per locum ex opposito consequentis, ad oppositum antecedentis: Enimuerò, si intellectus esset materiæ, & corpori commixtus subiectiuè, tunc esset quoque commixtus rebus intelligibilibus; atque adeò obiectiuè: siquidem esset immixtus corpori, dispositionibus materialibus, & alijs accidentibus. Hæc autem omnia sunt res intelligibiles; cum intellectus omnia intelligat. Quamobrem si hic est immixtus omnibus rebus intelligibilibus, & obiectiuè; erit etiam immixtus a corpore, & subiectiuè.

Præterea, si intellectus possibilis haud esset subiectiuè, & sm esse, corpori impmixtus, esset forma

forma materialis: Hoc ψυχόθνητοι illi etiam contendunt: ergo non intelligeret, nisi particularia: omne quippè materiale, non nisi particularia recipere, non semel testatum reliquit Philosophus. Nec sanè alia ratione sensus attingunt solummodo particularia, nisi quia sunt formæ materiales. Quid? si hic esset forma materialis, quid opus abstractione rerum a materia, vt intelligeret? Porrò abstractio a materia, illi foret impedimento, quia res redderet illi improporcionatas: cum tamen auctore Philosopho 3. de Anima tex. 11. *omninò vt separabiles res sunt a materia, sic quæ circa intellectum.*

Nec Antagonistarum euasio vllam huic argumento fert opem, aientium, cognitionem vniuersalium esse quidem propriã intellectus operationem, & fieri cum abstractione: eòque in ipso etiam intellectu, requiri quidem aliquã abstractionem, non tamen secundum esse, verũ secundum operationem: Ea enim ratione est abstractus, quatenus in operãdo est abiunctus ab organo: & hoc satis esse, vt vniuersalia intelligere queat. Hinc Zabarella cap. 9. *quando,* ait, *dicunt, intellectus cognoscit vniuersalia, ergo est abiunctus a materia: si intelligant abiunctionẽ ab organo, in operando, concedimus omnia: at si intelligant secundum esse, negamus consequentiam: quia ex abstractione vniuersalium, nil aliud inferri potest, quàm intellectum non esse organicum; nam organũ respicit operationem.*

Quid habeatur ex carentia organi intellectus, multis infra discutiemus: nunc præfata solutio ita refellitur. Intellectus possibilis est immixtus corpori, quo ad operationem, ergo immixtus etiam quo ad esse: consecutio ex eo apparet, quia vnumquodque ita operatur, sicuti est: & modus operandi consequitur modum essendi, si itaque intellectus est immixtus corpori in sua operatione, erit & in suo esse.

Hæc ipsa opinio multis incommodis vrgeri posset, quæ nunc missa facio, quòd hoc vno existimem, eam funditus, aut ego fallor, euerti. Intellectus possibilis, de quo idem ipse Zabarella hæc omninò committit litteris in lib. de mente humana, cap. 13. *Sensus est inaffectus, atque immistus non omninò, & absolutè: sed, vt aiunt, secundum quid: hoc est, non ratione omnium rerum, sed solum ratione sui obiecti, quod non est omne ens, sed statutum quoddam entis genus: quum enim visus per proprium corporeum organum operetur, debuit quidem illud esse sine colore, at non debuit esse sine sapore, & sine tactilibus qualitatibus: quare visus non est penitus immistus respectu rerum omnium, sed est naturaliter affectus certis qualitatibus, quas cum alijs rebus communes habet: At intellectus, quia res omnes cognoscere aptus est, debuit omninò, & absolutè, & respectu omnium esse inaffectus, & cum nulla alia re quicquam habere commune: est igitur absolutè, & penitus immistus cum aliarum rerum naturis, vt eas omnes intelligere posset:* Hic inquam intellectus, vel est in se ens quoddam reale, vel solum quæpiam animæ aptitudo, & præparatio ad res omnes percipiendas; vt opinatus est Alexand.

Eum non esse animæ aptitudinẽ, ac præparationem, Zabarel. ipse immaniter detestatur, & ex eo etiam probat in cap. 14. Quia aptitudo non patitur, neque recipit, sed est ratio patiendi, ac recipiendi: quemadmodũm etiam id, quod materiales formas recipit, non est potentia primæ materiæ, sed materia ipsa potens; potentia verò est ratio recipiendi: cum igitur Arist. in 3. lib. de Anima dicat, intellectum pati, & recipere, absurdum esset, si de aptitudine, ac facultate animæ diceretur. Quanquam, vt hoc tangã, immeritò hic auctor confundit aptitudinem, & facultatem, atque adeò opinionẽ Alex. & S. Thomæ. *At nobis alia voce psitacus, alia coturnix loquitur.*

Eundem, non esse formaliter ipsam animæ substantiam, vel hinc apparet, quia intellectus est immediatum principium intelligendi: *dico enim intellectum, quo intelligit, & existimat anima,* inquit Philosoph. 3. de Anima, tex. 5. At nulla substantia limitata, potis est esse immediatum principium operandi: quoniam ea indifferenter se habet ad munus intelligendi, volendi, sentiendi &c. Quid? quomodo intellectus esset immixtus omnium aliarum rerum naturis, quemadmodum hic auctor fatetur, si esset forma, & ea quidem, si eos audis, materialis? quomodo omnia intelligeret? Porrò non intelligeret saltem alias formas, cum intus existens, prohiberet extraneum. Relinquitur ergo vt intellectus, ens nempè illud reale, *& absolutè, ac penitus immixtum, cum aliarum rerum naturis,* sit animæ intellectricis facultas, an re ipsa, an ex natura rei ab ea discriminata: & quia immediatè in anima subsidet, meritò appellatur immixtus, non modo, penes obiecta: verùm etiam secundum esse. Quodquidem diuinus præceptor, solicitus repetit in tex. 6. apertè inquiẽs. *Vnde non est rationabile, intellectum esse mixtum cum corpore:* Audin'? cum corpore.

Quinimò reticendum non est, Aristotelē multò artificiosius hic processisse, dum ait, intellectum esse corpori immixtum, quàm si planè dixisset, illum esse immortalem: siquidem non esse mixtum cum corpore, est causa propria immortalitatis: sicut e regione esse mixtum cum corpore, est causa interitus. Et quia magis ex arte, ac significantius quispiam loquitur per causam, quàm per effectum, iccircò longè artificiosius, longèque præclarius locutus est Arist. inquiens, intellectum non esse mixtum cum corpore, quàm si conceptis verbis dixisset, eum esse immortalem.

Erumpunt alij, qui se synceriores Aphrodisæi sectatores, ac pęnè iuratos profitentur; aientes, intellectum potentia nuncupari immixtū, quia est nullum ens actu, sed tantum aptitudo quæpiam, eiusmodi Entelechiæ, formarum, & intellectionū susceptiua. Ecce αὐτόφατον Alexandri in lib. 1. de Anima, cap. 24. *Solum igitur materialis intellectus, facultas, & promptitudo quædam est, ad formas excipiendas; tabellæ nondum inscriptæ persimilis: quinimò ipsius tabellæ ἀγράφω, hoc est, inscriptionis carentiæ, quàm tabellæ similior, &c.* quapropter intellectus, *qui nec per corpus res apprehendit, nec corporis potestas est, neque patitur, neque demum est aliquod ens actu, hoc aliquid fieri non potest,* inquit idem auctor lib. 2. eiusdem operis cap. 14. eòque immixtus.

Hanc Alexandreorū opinionē, pluribus cōfutauimus Disput. 9. sect. 3. quæ nunc in mediū afferre, & longum est, & non necessarium: Si enim recolit qui hæc legit, quid ibi egerimus, nō etiam hic eadem repeti expectet. Enimuerò, etsi intellectus posibilis, in genere intelligibilium est pura potentia, nihilominus in genere entis, est hoc aliquid, actus, & forma. Quod quidem vel ex eo apparet, quia Philosophus 3. de Anima, vt arguit Comment. ait, hunc intellectum esse separabilem, nullum habere corporeum organum, esse simplicem, impaßibilē, commendat Anaxagoram, quòd eum statuerit corpori immixtum: Quæ omnia nisi de aliquo ente in actu, vera esse nullo pacto possunt: quare &c. sed

Nunc diluendæ sunt aliquæ difficultates, quæ dictam Philosophi rationem vellicare videntur; potissimùm verò illam enūciationem, in qua tota eius vis insidet, nempè. *Necesse est, quoniam intellectus omnia intelligit, immixtum esse: quia alienum iuxta apparens, prohibet, & obstruit* hoc pacto. Si intellectus, quia est in potentia, & receptiuus formarum materialium, omniumque rerum corporearū, ita est ab ijs omnibus denudatus, vt nullam earum naturam in se contineat, vt dudum exponebamus; pari pacto, cum idem ipse sit in potentia ad res immateriales, earumque receptiuus, potis est enim illas intelligere, præsertim cum eius obiectum sit ens intelligibile, quod omnes differentias, & species entis possibiles comprehendit; vt egregiè inter alios explicat S. Thomas 2. cont. Gent. cap. 96. Et auctore Auerroe in 1. de ortu, & interitu com. 16. *ens est comprehensum: & non comprehensum naturaliter, est non ens:* erit ab omni etiam natura rerum immaterialium denudatus: quia intus existens, prohiberet extraneum: atque adeò intellectus noster possibilis nullam vnquam naturam, nec materialē, nec immaterialem obtinebit. Quid? nonne intelligit ens? immò verò id ipsum est eius obiectum: erit igitur ab ipso ente denudatus: eòque eius natura nihil erit actu. Et vt cum Aristotele 3. de Anima tex. 5. concludam, *neque ipsius vlla est natura, nisi hæc ὅτι δυνατὸν, quod possibile.* Quo etiam facit, quia intellectus, sic instituit Alex. vt hic refert Philoponus, intelligit se ipsum, ergo eadem ratione erit a semetipso denudatus: quare effatum illud Stagiritæ, haud quem nos dedimus, habet sensum, sed quem attulit Alex. vt sit aptitudo &c.

De hoc enunciato, quod ex præfatis Philosophi verbis effluxit: Omne recipiēs debere esse denudatum à natura recepti; si hic extendere singula vellem, quæ ab auctoribus adducuntur, quæque adhuc adduci possent, res in immensum traheretur. Adi, si otium, S. Thomam Albert. Mag. Philoponum, Simplic. Themist. August. Niphum ad eum Arist. locum: Ioan. de Ianduno super 3. de Anima, quæst. 4. omninò M. Anton. Zimaram Theoremate 84. Equidē ea tangam, quæ pro confutatione argumentorum, quæ struximus, existimo necessaria.

Ad primum itaque argum. neganda est cōsequentia: rectè habet, vt intellectus intelligat materialia, debet ab eorum natura denudari; at non idem calculus ferendus est de rebus immaterialibus. Ratio in manu suppetit, quia iuxta commune Philosophorum decretum, impedimētum, quominus res aliqua intelligatur, oritur a materia: vnde immaterialitas minimè impedit cognitionem, quinimò promouet: qua quidem de re hæc Auerr. in libro Destruct. destruct. in disput. 5. in solutione 2. dubij. *Vnde*

dici-

dicimus ex Philosophorum conclusione, quod ens incorporeum est in se pura scientia tantum: ipsi enim opinati sunt, quod formæ sint inscientes, prout consistunt in materia; etsi fortè inueniretur aliquid in materia non consistens, manifestum est, quod est pura scientia, & intellectus, & intellectũ non est aliud in essentia a forma rerum a materia separatarum. Lege Zimaram in calce illius Theorematis 84.

Cæterùm ad vberiorem huiusce rei intellectũ, adiunge: quod si de intellectu nostro verba facimus pro præsentis vitæ statu, vt re ipsa facimus, nulla omninò substantia separata, & immaterialis potest per speciem propriam, & vt in se est, ab intellectu nostro cognosci. Quod optimè demonstrat S. Thomas sex rationibus aduersus quandam Auerrois opinionem, in prima parte, quæst. 88. art. 1. & lib. 2. cont. Gent. a cap. 41. vsque ad 46. Et profectò cum beatæ illæ mentes nullo sensu, aut imaginatione attingi queant, quod vnquam sui phantasma, aut speciem in nobis habebunt? cognoscuntur itaque aut per negationem, aut per collationem ad hæc inferiora, aut denique per effectus sensibiles, ac materiales, quo pacto Philosophus cùm sæpè alibi, tùm maximè 8. Physic. & 12. Metaphys. ex motu ęterno, atque continuo deuenit in earum cognitionẽ: Prætérquamquod in 2. eiusdem operis tex. 2. intellectus noster, respectu rerum a materia seiunctarum, comparatur oculis Vespertilionis. Hinc primo de partib. animal. cap. 5. his omninò loquitur: *Sed partem illam æternam, ac proinde nobilem, & diuinam, minus contemplari propterea possumus, quòd admodum pauca illius sensui patent, quorum beneficio, tum de ea ipsa parte diuina, tum de ijs, quæ nosse cupimus, facultas nobis cognoscendi, indagandique suppeditetur:* Cum itaque intellectus noster, dum inter homines agimus, haudquaquam cognoscat substantias immateriales, per proprias species, & immediatè, minimè necesse est, vt ab ijs sit denudatus.

Tandem, ad hoc ipsum dici potest, obiectũ intellectus nostri, quod ad præsens attinet, esse duplex. Aliud quidem secundum omnem intellectus latitudinem, quod adæquatum, & specificans consueuit appellitari; id est ens in communi, vt docet S. Thomas in prima parte, quæst. 5. art. 2. & quæst. 55. art. 1. & quæst. 79. art. 7. & quæst. 82. art. 4. & quæst. 87. art. 3. ad 1. & sæpè alibi. Aliud verò est obiectum motiuum, seu proportionatum: hoc nihil est aliud, quàm quidditas rei materialis, auctore eodem S. Doctore in prima parte, quæst. 12. art. 4. qu. 85. art. 1. vnde in quæst. 84. art. 7. ad 3. ita scribit: *dicendum, quod incorporea, quorum non sunt phantasmata, cognoscuntur a nobis per comparationẽ ad corpora sensibilia, quorum sunt phantasmata: sicut veritatem intelligimus, ex consideratione rei, circa quam veritatem speculamur: Deum autem, cognoscimus vt causam, & per excessum, & per remotionem. Alias etiam incorporeas substantias, in statu præsentis vitæ cognoscere non possumus, nisi per remotionem, vel aliquam comparationem ad corporalia. Et ideò, cum de huiusmodi aliquid intelligimus, necesse habemus conuerti ad phantasmata corporũ, licet ipsorum non sint phantasmata.* Ex quibus quidem verbis id, quod asserimus, quoad vtrãque partem colligitur: quippè cum intellectus noster dicatur cognoscere Deũ, cæterasq; substantias a materia segregatas, liquidò apparet, cum extendi ad quodcunque ens. quandoquidem nulla vnquam facultas extra suum obiectum adæquatum protrahi potest. Cum autẽ huiusmodi entia non nisi per ordinem ad res materiales, earumque ope percipiantur, non immeritò colligi potest, eiusmodi res materiales, esse obiectum proportionatum, pro hoc statu. Ad hæc, respondeo ex Auerroe in 3. de Anima tex. comm. 4. quod propositio asserens, omne recipiens debere esse denudatum a natura recepti, intelligenda est, a natura specifica recepti, non autem a natura generis: & maximè remoti, & maximè eius, quod dictum est per æquiuocationẽ: idest analogicè, sicut substantia, ens, vnum &c. Quamquidem responsionem fusè prosequitur Zimara Theoremate illo 84. Equidem hunc existimo eius intellectum; quod recipiens haud debeat esse eiusdẽ naturæ specificæ cum re recepta: benè verò queat sub eodem genere, vtique remotiori, alioue communiori contineri. Exemplo rem illustro: visus, quia cuiusuis coloris est receptiuus, a quacunque coloris specie denudetur oportet: nihilominus æquè visus, atque color est ens: quinimò vterque qualitas: modò visum ita constituere velis: quocirca visus neque ab ente, neq; a genere coloris, hoc est, qualitate expoliatur. Sic intellectus, quia recipit omnes formas materiales, erit vtique ab earum naturis specificis, immò & proximis generibus, atq; adeò a ratione corporeitatis vsquequaq; seiunctus: conuenit autem saltem in ente, vel in substantia, aut accidente: Dum autem intelligat, fac ita esse, naturas a materia segregatas, est

quo-

quoque ab iisdem secundum rationes earum specificas, quin etiam & genericas denudatus (differt enim anima nostra, & intellectus a substantijs separatis plusquàm proximo genere) conueniet verò cum illis in esse entis, & substãtiæ spiritualis, ac immaterialis, quæ porrò est genus, vt aiunt, generalissimum respectu omnium creaturarum immaterialium. Hoc existimo introspexisse S. Thomam, dum in quæst. 22. de verit. art. 1. ad 8. scribit: *In apprehensiuis potentijs non semper hoc est verum, quod potentia denudetur totaliter a specie sui obiecti: hoc enim fallit in illis potentijs, quæ habent obiectum vniuersale: sicut intellectus, cuius obiectum est quidditas, cum tamen habeat quidditatem: oportet tamen quod sit denudatus a formis illis, quas recipit. Fallit etiam in tactu, propter hoc, quod si habeat specialia obiecta, sunt tamen de necessitate animalis. Vnde organum eius non potest esse omninò absque calido, & frigido: est tamẽ quodammodo præter calidum, & frigidum, in quantum est mediè complexionatum; medium autem neutrum extremorum est &c.* perpende, quomodo haud est denudatus *totaliter*: & tamen *oportet, quod sit denudatus a formis illis, quas recipit.* Scio aliquos secus sentire hic de S. Thoma.

Postremò, auctoritas Arist. quod neque intellectus vlla est natura, nisi hæc quod possibile, capitur in esse intelligibilium, non in esse entis: super qua re, multa habes Disput. 9. sect. 8. Ex quibus omnibus abundè diluta, & confutata manent duo priora argumenta.

Porrò, vt argumentum vltimo loco confectum diluatur, paucis enodandum est, quomodo intellectus semetipsum intelligat. Atque illud te, vel in limine monitum volumus, nos in præsentia haud loqui de intellectu, iã a corpore separato, vnàque cum anima per se existente: quippè hoc pacto intelligit ille quidem seipsum per seipsum, quod faciunt reliquæ formæ separatæ, vt docet S. Thomas cùm sæpè alibi, tùm maximè in prima parte, quæst. 89. artic. 2. sed agimus de eo, qua est caduco, & mortali corpori consociatus. In qua quidem re prętereo Platonis opinionem, qui in dialog. 1. Alcibiades, quemadmodum ait, facies hominis in oculum intuentis in oppositi visu relucet velut in speculo; vt oculus ita demum seipsum cernat, cum in oculum inspicit: si autem in aliud quoddam hominis membrum respexerit, vel in quoduis aliud, præterquam id, cuius hoc est simile, haudquaquam seipsum percipiet: *Eodem pacto, & anima si seipsam noscere vult, in animam intueatur &c.*

Prætereunda etiam est Plotini sententia, qui duos in nobis posuit intellectus: quorum alter seipsum perpetuò cognosceret: alter quãdoque otiaretur. Quod si ab eo quæsieris, quid rei est, quod nos experimur haud semper intellectum, & animam nostram intelligere? Id, inquit, euenit, propter turbam, & tumultum corporis: De quaquidem re Philopon. super 3. de Anima in tex. 9. Quemadmodum etiã Themistij 3. de Anima, cap. 18. existimantis, intellectum sese intelligere modo accidentali: quatenus intelligit ea, quæ cum ipso accidentaliter facta sunt vnum, & idem: Sicut eorum quoque opinio, qui arbitrantur, intellectum ex speciebus, quas a rebus materialibus elicit, elicere aliam quandam abstractiorem, magisque immaterialem, per quam ille seipsum cognoscat. Alio pacto philosophatur Philoponus in tex. illo 9. sed his omissis.

Opinamur, intellectum nostrum, pro huiusce vitæ statu, haud intelligere se se immediatè, per seipsum; nec per vllam sui speciem, & directè: sed reflexè, & ex alterius cognitione, & specie. Quod se non noscat per suam essentiam, habes expressè apud Arist. 3. de Anima tex. 15 *& ipse etiam intellectus intelligibilis est, sicut alia intelligibilia.* Manifestum autem est, res alias intelligi non per suas essentias, sed per species. Huc etiam adducitur a nonnullis illud 12. Metaphys. tex. 39. *se ipsum verò intellectus intelligit, assumptione intelligibilis*: hoc est, per receptionẽ specierum, rerumque aliarum. Porrò, si anima, & intellectus noster semet per seipsum cognosceret, cum sibi præsens semper ad sit, semper seipsum, & clarè cognosceret, quid ipse sit: quod tamen experimur non esse.

Præterea, cum vnumquodque sit cognoscibile, in quantum est actu, & non secundũ quod est in potentia, vt dicitur 9. Diuinor. tex. 20. Et ostendit S. Thomas in prima parte, quæst. 87. art. 1. & 3. cont. Gent. cap. 46. ratione 4. nequit intellectus a se ipso esse per semetipsum intelligibilis: quia secundum se est in pura potentia in genere intelligibilium: necessariò itaque vt semet intelligat actuari debet per aliquam speciem: Species autem illa haudunquã potest esse an animæ, an intellectus. Quid ita? quia quæcunq; species impressa conficitur ope intellectus agentis, abstrahentis rerum naturas, & illustrantis phantasmata: nequit autem siue anima, seu intellectus vllum habere phantasma.

tasma. Ex quo fit, vt species quã intellectus actuatus semetipsum intelligit, est species alterius rei, externæque: quod optimè declarat S. Thomas 2.cont.Gent.cap.98.

At cuius rei? obiectorum exteriorum: cognoscit itaque seipsum intellectus per speciem obiecti exterioris: Hoc ipsum est, quod ait S. Th. prima par.quæst.87.art.1.cõmemorato, quod, *quia connaturale est intellectui nostro, secundum statum præsentis vitæ, vt ad materialia, & sensibilia respiciat, consequens est, vt sic se ipsum intelligat, secundum quod fit actu per species à sensibilibus abstractas, per lumen intellectus agentis.*

Cæterùm, quamuis per hanc exterioris obiecti speciem, se met cognoscat, non tamen eodem actu, quo illud attingit; sed alio distincto. Experimur, non semper, cum intelligimus, percipere, nos intelligere: quod indicio est, esse alium ac diuersum actum. Clarius apparet in voluntate: siquidem alio actu desideramus: alio desiderium desideramus. Hoc ergo pacto intellectus seipsum intelligit, primò cognoscit rem, quæ illi per speciem intelligibilem repræsentatur: Deinde, reflectendo cognoscit suum actum: & quia actus ille a quoquam oriri debet, cognoscit inesse potentiam immaterialem, a qua ille proficiscitur: Ad hæc, cum potentia necessariò in aliquo subiecto, inhæreat, cognoscit etiam animam immaterialem, in qua præfata potentia insideat, eòque tum se, tum animam cognoscit reflexè, ac indirectè. Docuit id nos S. Doctor cum in illo, art. ita concludit. *Non ergo per essentiam suam, sed per actum suum se cognoscit intellectus noster: Et hoc dupliciter, vnoquidem modo particulariter; secundum quod Sortes, vel Plato percipit se habere animam intellectiuam, ex hoc quod percipit se intelligere: Alio modo in vniuersali, secundum quod naturam humanæ mentis ex actu intellectus consideramus.* Verùm hac de re hæc dixisse satis.

Ex his liquet solutio ad vltimum argumentum: Siquidem cum intellectus noster intelligat, se sicut & alia, & per speciem sensibilium, haud sequitur, eum debere esse denudatum à semetipso, sed benè ab ijs, quorum ope, se intelligit. Habet quidem vim aliquam argumentum, aduersus eos, qui intellectum, seipsum per seipsum cognoscere arbitrantur: quamuis in hac etiam opinione respondeat Philoponus 3.de Anima tex.4. *quod intellectus vt intelligens, ab eo quod intelligitur, est impermixtus, & alius.*

Sed adhuc audio nescio quos, pro obiectiua illa intellectus immixtione, ita insurgere, Aristot. statuit intellectum immixtum, aduersus veteres, maximè verò Empedoclem, & Platonē; propterea, quod hic sanxerat, omnes rerum species esse animæ congenitas, & connatas, ille posuerat, intellectum ex omnibus rebus commixtum, vt omnia intelligeret. Vtrumque verò respicit operationem; quare Philosophus in præsentia loquitur de intellectus immixtione tantummodo respectu operationis, & obiectorum intelligendorum, non autem secundùm esse.

Fac, Aristotelem hic potissimùm verba facere contra Empedoclem: at hoc ipsum mirum in modum fulcit sententiam nostram: Enimuerò ille censuit, animam, & intellectum esse commixtum ex elementis, rebusque omnibus, vt omnia intelligeret: auctore Philosopho 1. de Anima tex.25. Immò verò contrà fecerat, sex principia, vt alio loco retulimus: quatuor materialia, terram, aquam, aerem, & ignem; & duo actiua, & passiua. Litem, & Amicitiam: ex quibus animam quoque, & intellectum confarcinauerat, vt omnia cognosceret; *quia simili, cognoscitur simile.* Quod autem hoc pacto est compositum, porrò compositum & commixtum est subiectiuè. Si igitur Arist. explodit hoc Empedoclis sancitum, ecquid intēdit aliud, quàm intellectum esse quoddam ens positiuum, non commixtum ex elementis, neque ex rebus corporeis, sed ab omni corpore denudatum, atq; adeò immaterialem? vt intelligat omnia, quia intus existens &c.

De Platone nullus hic sermo: nec ille posuit animam, & intellectum cum corpore mixtum: nec ab Stagirite vlla hic specierum congenitarum mentio: quinetiam Platonis sententiam laudat in tex.6. cum ait; *Et benè vtique, qui dicunt animam esse locum formarum*; quamuis in duobus illam corrigat, vt adnotauit Philoponus: Alterum est, *nisi quod non tota, sed intellectus*: alterum, *neque actu, sed potentia forma.* Atat vela contraho: iam res, nisi nos animus fallit, in vado: nam ex his, quæ hucusque edisseruimus, prima Philosophi demonstratio, quia intellectum nostrum possibilem, ex eius capacitate ostendit immixtum, quia omnia intelligit, enucleata, ab omnibusque ambiguitatibus, & fallentium technis vindicata est: ad secundam eius rationē accedamus; quare sit.

SE-

SECTIO QVARTA.

Expenditur secunda Philosophi demonstratio, qua itidem probat, intellectum possibilem esse corpori immixtum, ac immaterialem.

ANNECTIT Stagirites in text. 6. de eodem intellectu possibili; *Quocirca neque rationabile est, ipsum mixtum esse cum corpore: qualis enim quidam vtique fieret, calidus, aut frigidus.* Hæc est alia demonstratio, inquit Auerr. quod intellectus materialis, seu possibilis, *non est hoc aliquid, neque corpus, neque virtus in corpore.*

Si intellectus, inquit Aristoteles, esset mixtus cum corpore, qualis vtique fieret, calidus, aut frigidus: consequens est falsum, & impossibile ergo, & antecedens.

Consequentia, si intellectus esset mixtus cũ corpore, fieret qualis, vel ex eo fit conspicua, quia omnis forma mixta cum corpore, afficitur affectione corporis; & omninò eiusdem mutatione mutatur. Cuius rei, ea est ratio; quia quæcunque forma, & virtus corporea, cum a corpore, eiusque temperatura, in esse, & conseruari dependeat, propterea quod oriatur ex proportione, & temperatura quatuor primarũ qualitatum, si sit forma mixti perfecti, necessè est, vt alterata illa temperatura, alteretur quoque forma, quæ ex illa dependet: Manifestum autem est, humanum corpus secundum diuersas qualitates alterari: ità, vt modo calleat, modo frigeat: quocirca, & intellectus, si foret cũ ipso corpore commixtus, ex eiusque temperatura resultaret, necessariò fieret calidus, aut frigidus. Quod exemplo etiam tactus comprobatur, qui, cum sit virtus animæ materialis, corpori commixta, & organica, ratione sui organi, fit calidus, frigidus, &c.

Eadem consecutio patet ex verbis Philosophi, in secundo de ortu, & interitu, tex. 45. quo loci aduersus Empedoclem aiebat, animam haud esse vnum aliquod elementum, aut ex elementis conflatam: Rationem reddebat. *Alterationes enim animæ; quomodo erunt; vt musicum esse, & rursus immusicum: aut memoria, aut obliuio?* Ex quo quidem loco, sic lubeat colligere: Si, per Aristotelem, quia alterationes animæ, non sunt secundum alterationes corporis, aut alicuius elementi; ideircò anima non est elementũ aut mixtum ex illis, ergo ex opposito; si intellectus esset mixtus cum corpore, eius alterationes consequerentur ad corporis alterationes: atque adeò fieret calidus, aut frigidus, calefacto, vel frigefacto corpore. Eapropter subnectit ibi Philosophus, *manifestum enim est, quod si quidem ignis anima sit, passiones inerunt ei, quæcunque igni, secundum quod ignis: si autem mixtum, corporales*: quia nimirum passiones, affectionesque animæ, essent corporales, & sequerentur conditionem mixti, & omninò ad illius mutationem mutarentur.

Verùm, vt ea ipsa consequentia penitius intelligatur, ostendamus adhuc, quod si intellectus esset mixtus cum corpore, non solùm mutaretur mutatione corporei temperamenti; sed necessariò mutaretur: ipsumque corporeum temperamentum, non modò plerumque, sed semper, & necessariò sequeretur: Id verò, tùm exemplo sensus, tum ex ipsa materiæ natura. Exemplo quidem, quia quemadmodum sensus, & appetitus sensitiuus, eorumque operationes, quia sunt mixti cum corpore, necessariò mutantur, mutatione corporei temperamenti, vt dicebamus. Sic intellectus, & appetitus intellectiuus, hoc est voluntas, eorumque operationes, necessariò mutatione corporei temperamenti mutarentur.

Ex natura verò materiæ, quia quælibet forma materialis, & immersa materiæ in operando est causa necessaria; quippè cum necessitas, quæ ex materia proficiscitur, sit necessitas simpliciter; vt liquidò constat ex Aristotele 2. Physic. tex. 90. aiente, *Manifestum igitur est, quod necessarium est in physicis, quod vt materia dicitur, & motiones eius*: Fit, vt operationes formarum materialium, sint necessariæ, & determinatæ. Et ideò virtus visiua disposito oculo, & præsente obiecto, nequit non videre: Et tactus, applicato tangibili, nequit non sentire. Quod etiam videre est in facultatibus sensitiuis internis; non modo cognoscitiuis, sed etiam appetitricibus: quandoquidem concupiscibilis, oblata iucunda aliqua re, non potest illam non appetere: & pari pacto irascibilis, iniecta re aliqua formidabili, nequit eam non timere. Oppositum autem experimur in intellectu, & appetitu intellectiuo; cum propósito quocunque particulari vero, & bono, commodè intellectus ab eo dissentire, & voluntas hoc idem respuere possit. Huius discriminis ea est ratio; quia

quia formæ, ex quibus proficiscuntur operationes vegetatiuæ,& sensitiuæ, sunt materiales,& commixtæ corporibus: Anima verò rationis cōpos, & intellectus, est supra materiā: nec cū corpore commiscetur: Ex his ergò, quę hucusque edisseruimus, probata manet consequentia: quod si intellectus esset mixtus cum corpore, mutaretur: & quidem necessariò mutatione ipsius corporis, fieretque calidus, aut frigidus.

Quod si obijcias, virtus visiua exempli gratia, est forma materialis,& mixta cum corpore: Et nihilominus, mutato corpore, non mutatur, nec vnquam calida, aut frigida fit: quippè ne fingi quidem potest, quòd visiua vis caleat, aut frigeat.

Respondeo, virtutem etiam visiuam affecto corpore, affici; & fieri qualem: non quidem per se, sed ex accidenti; ratione tactus, quem præsupponit, quiq; in eius organo est necessarius (& quod de facultate visiua asserimus, idem de alijs facultatibus sensitiuis, non externis modo, sed internis etiam asseueramus, cùm omnes in suo organo indigeant tactu) quapropter id discriminis intercedit inter sensus,& intellectum; quòd illi quamuis per se non patiantur; patiuntur tamen per accidens; ratione sensorij, cui sunt affixi: Intellectus verò, nec per se, nec ex accidenti patitur: Quod quidem discrimen assignabat Aristoteles in tex.7. huius tertij libri; inquiens. *Quod autem non similis sit impassibilitas sensitiui, & intellectiui; manifestum est ex sensorijs.* Cuius quidem rei illud erat indicio, quòd sensus, vbi vehemens aliquod sensibile attigerit, nequit alia imperfectiora sentire: *Intellectus verò cum aliquid intellexerit valdè intelligibile, non minus intelligit inferiora, sed & magis.* Et tandem causam redditurus, non aliam, quàm eam ipsam, quam explicamus, attulit, *Quia sensitiuum, non sine corpore est, intellectus autem separabilis est.* Quibus etiam verbis, pro immortalitate animæ nostræ, nihil clarius optari potest. Cæterùm ad rē, de qua agimus, id satis; quod sensus, quia sunt mixti cum corpore, fiunt quales, saltem ex accidenti: atq; adeò, si intellectus esset mixtus cum corpore, necessariò hic quoque, ratione corporei temperamēti fieret qualis.

Sed hic, hoc etiam est animaduertendum, quòd quamuis virtus visiua fiat calida, aut frigida ex accidenti, non iccircò impeditur à sua functione, quia est potentia particularis: & calidum, aut frigidum non continentur intra eius obiecti latitudinem: Si verò hæc essent intra eius obiecta, vtique prohiberetur ab eorundē visione: quod ēt de reliquis sensitiuis facultatibus assero. Cæterùm si intellectus fieret calidus, aut frigidus, proculdubio impediretur à functione sua, quia est potentia vniuersalis; & calidum, ac frigidum sunt etiam obiecta intellectus; cum hic omnia intelligat.

Iam verò si intellectus qualis quidā fieret, calidus, aut frigidus, quod erat consequens Aristotelicæ demonstrationis; attende, quot, quàque grauia sequantur incommoda: Primò quidem illud se confestim offert, quod si intellectus fieret calidus, non intelligeret externam caliditatem, si frigidus, non frigiditatem similem in gradu ei, qua ipse fuisset affectus: Ita prorsus, quemadmodū tactus, qui ratione sui organi, est calidus, aut frigidus, non sentit similem caliditatem, aut frigiditatem, sed earū duntaxat excessus; quod etiam dicebamus ex Aristot.2.de Anima, tex.118.& 119. ita contingeret in intellectu; quia nimirum intus existens prohiberet extraneum. Atqui, intellectū intelligere omnia, eòque nullum vnquam esse qualitatis gradum, quem hic non capiat, quacumque an intensione, an remissione, protulit Aristoteles superius in tex. 4. veluti omnium Philosophorum cōsensu firmatum, quare &c.

Præterea; si intellectus, & anima rationalis esset mixta cum corpore, ita ut mutatione corporis fieret qualis, eiusque affectione omninò afficeretur: liquidò consequitur, mores animi pendere ex temperatura corporis: Quippè si anima nostra, & intellectus à corporis temperatura, & eius qualitatibus penderet, & necessariò afficeretur, vtique actiones etiam ipsius, ac mores à tali temperatura pendebūt; eruntque tales, quales ipsa temperatura est apta ipsos redere. Id quod etiam contendebat Galenus in libro de mutua consecutione morum, & temperaturæ corporis: vbi supponens animam esse temperaturam, consequenter asseuerebat, *mores sequi humores.*

Si autem mores animi necesserò pendeant ab ipsa corporis temperatura, Deum immortalem, quænam absurda non consequentur?

Principio, funditus euerteretur omnis virtus moralis; nam si tales necessariò sunt mores animi, quales affert ipsa temperatura, iam homines frigidi, & sicci temperamenti, nunquam erunt fortes; nunquam liberales, nunquam

magnanimi. Qui sunt calidi, & sicci temperamenti, nunquam mansueti, nunquam mites: Qui calidi, & humidi temperamenti, nunquam temperantes: & ita de alijs virtutibus dicendũ foret: quæ tamen vel communi hominum cõsensu, & rerum vsu dãmnantur.

Quid? si mores animi ex temperatura pendẽt, haud erit in nobis, vt boni, aut mali simus; sed omnes homines ex ipsa natura, aut boni, aut mali essent, quod repugnat veritati, repugnat etiam Aristoteli. Veritati, quoniam quisque est faber morum suorum: Aristoteli, quia sexcẽtis in locis, maximè verò primo magnorum moralium cap. 11. planè, ac plenè testatur, nostræ facultatis esse, vt boni, aut mali simus. Vnde 2. Ethic. cap. 5. hæc omninò scribit: *Insuper potentes quidem sumus à natura: boni verò, aut mali, non efficimur, quemadmodum antea diximus:* antea verò dixerat in eodem lib. c. 1. cum virtus sit duplex, intellectiua, atque moralis; intellectiuam quidem ex doctrina, & generationem, & incrementum habere: moralem autem ex assuetudine. Subiungebat, *Ex quo etiam liquidò constat, nullam in nobis natura fieri virtutem moralem*: cuius asserti illã aiebat causam, quòd nihil eorum, quæ sunt a natura, aliter assuescit: vt lapis, cui natura conuenit moueri deorsum, nunquam assuescit ferri sursum: vt tandem concluderet, virtutes morales, neque natura, neque præter naturã in nobis fieri, sed nos natura idoneos esse ad ipsas suscipiendas.

Sed in contrarium ruit Galenus libello illo, cui nomen ex animi sui instituto fecit, *Quod animi mores, sequantur corporis temperaturam*, in quoquidem experimentis, & rationibus, tum Homeri, Platonis, Hippocratis, &, si Deo placet, nonnullis Philosophi locis congestis, suum consilium nititur comprobare. Et eòusq; processit, vt cap. vlt. veluti colophonem suæ machinationi imponens, absurdè assereret, vnumquemque natura nasci bonum, aut malum: non autem fieri assuetudine, aut ab extrinseco, nimirum à parentibus, educatione, vel etiam conuersatione, quia frequenti, ait, erudimur experientia, pueros ex ijsdem parentibus natos, ijsdem institutis, ac præceptionibus educatos, nec vllis adhuc externis, & aliunde haustis moribus imbutos, quàmmaximè inter sese differre: ita, vt hic quidem modestus, ac timidus, ille impudens, & audax: hic docilis ac flexibilis, ille indocilis, ac refractarius: hic liberalis, ac munificus, ille auarus, ac sordidus: hic iracundus, ac furens, ille mitis, ac blandus: hic temperatus, iustus, prudens, ille nimius, iniquus, inconsultus: & vt tandem dicam, hic Ædipus, ille Dauus: prout nimirum quisque diuersam humorum harmoniam, ac temperaturam sortitur. Quodquidem argumentum postea multis amplificauit Ioannes Vuartes in Examine ingeniorum. Et quia, *fallacia alia, aliam trudit*, in alia se longè absurdiora detrudit Galen. circa bonorum præmia, aut malorũ pœnas; vt in illo ipso capite vltimo videre licet.

Cuius tamen opinionis absurditas, quoniã fundamenta totius probitatis, virtutis, & societatis humanæ conuellit, labefactatque, merito optimoque iure iamdudum a multis Philosophis patefacta est. Nos pro tempore vna duntaxat Platonis ratione contenti simus, qua diuinus ille vir in Phædone, inter alias vtitur, vt aduersus. Simmiam, & Cebetem ostendat, animam neque harmoniam, seu temperaturam esse, nec eam sequi: Quia si esset, non repugnaret ijs operationibus, quæ ex temperatura proficiscuntur, quinimò indulgeret: Enimuerò id, quod sequitur, & ab aliquo pendet, trahitur, vinciturque potius ab eo, ad quod sequitur, & a quo pendet, quàm reluctetur, aut trahat, vel etiam vincat. Atqui *experimur, animam præcipuè prudentem, corporis perturbationibus repugnare; veluti si sub æstu sitis angat, interea tamen aduersatur animus, retrahitque in contrarium ne bibat: similiterque si premat fames, ne edat: in alijsque quamplurimis videmus corporis affectibus repugnare*: sequitur non longo interuallo. *Anima ducit omnia, ex quibus dixerit aliquis ipsam constitui: atque fermè omnibus per omnem vitam repugnat, multisque dominatur modis, interdum rigidius quodam cum supplicio puniens per gymnasticam, atque medicinam: interdum verò mitius castigans comminando, aut monendo aduersus cupiditates, & iras, atque timores, tanquam altera quedã res contra alteram loquens, quemadmodum Homerus tradidit in Odyssea.*

Tum pectus pulsans, cor sic affatur Vlysses:
Hoc quoque cor perfer, namque & grauiora tulisti.

Hęc Plato: Postea Arist. 7. Polit. c. 13. *Cętera, inquit, animalia maximè viuunt secundũ naturã: parum verò aliquid, & secundum consuetudinem: homo autem & secundum rationem: solus enim rationem habet.* Bruta, vel natura tantum aguntur, vt canis suaptè natura insequitur leporem, vel assuetudine, vt canes illi, qui proietta pondera

ferunt:

ferunt: quia in ipsis est solum duplex agendi principium. Homo autem permulta tum pręter naturam, tum præter mores edit, si ratio dictet, melius esse, secus agere: iratus abstinet a vindicta, ad quam & ira, & naturale ipsius temperamentum ipsum inclinabat, quia ratio persuadet, melius esse, abstinere. Quid? singulis quibusque diebus conspicimus, multos ad diuersa vitia ex temperamento, & constitutione corporis pronos, qui tamen virtutis amore, & honesti studio, vitiorum illecebris strenuè reluctantur, & arduum virtutis capessunt iter. Extat illustre Socratis exemplum, de quo, cum Zopyrus physiognomon, absurda quædam, & plurimum ab eius instituto in vita semota diceret, & super his a Socratis auditoribus derideretur, *dixit Socrates, non esse mentitū Zopyrum: eram enim natura ratione huiusmodi, nisi ex philosophia studio, meliorem fuissem naturā adeptus.* Lege Alexand. Aphrodisiensem in libro de Fato, præcipuè capit. 4. & 9. Et ea quæ nos diximus supra Disputatione 1. sect. 4. nec enim in præsens lubet, in absurda hac Galeni sententia diutius immorari.

Pro eius verò argumento, id solum hic ex Arist. 3. de Anima, tex. 57. dixisse satis, *quod appetitus, vincit aliquando, & mouet voluntatem, aliquando autem illa hunc, sicut sphara, appetitus appetitum, cum incontinentia facta est: natura autem semper superior, principalior est, & mouet.* Ex quibus omnibus, liquido constat, neque animi mores, & actiones sequi corporis constitutionem, ac temperaturam, & in homine esse tertium agendi principium, præter naturam, & consuetudinem, nempè intellectum, qui non est cum corpore commixtus, quia secus, *qualis quidam fieret, calidus, aut frigidus*: & sic enucleatam etiā habes secundam Philosophi demonstrationem.

Sed contorquentur hic Antagonistæ, vt hāc quoque Philosophi demonstrationem, præter omne æquum extorqueant: Itaque supposita illa intellectus immixtione, respectu operationis; atque ea duplici, aut ratione obiecti recipiendi, aut ratione corporis, quo vtatur ad recipiendum; Iacobus Zabarella, hæc omninò scribit in capite illo 9. de Mente humana. *In sexto contextu loquitur Aristoteles de altera immistione, respectu operationis, nempè qua opponitur illi commistioni, ex qua inferretur, intellectum esse organicum: quum enim Aristot. prius docuisset, intellectum patiendo, ac recipiendo intelligere, ibi ostendere vult, ipsum in recipiendo non esse commistum cum corpore: hoc est, non vti ministerio corporis in recipiendis obiectis, sed ipsummet recipere: Ad quod probandum hoc argumento vtitur, quia si in recipiendo esset cum corpore commistus, iam extaret aliquod eius organum in humano corpore, propterea quod si in recipiendo egeret corpore simul recipiente, iam postularet certam aliquam corporis temperaturam, idoneam ad recipiendum, proinde statutam aliquam corporis partem, in qua hac receptio fieret: quod esset ipsum esse organicum: quoniam igitur nullum apparet organum proprium, quo vtatur intellectus in recipiendis obiectis, dicendum est, eum in operando non esse cum corpore commistum, sed ipsummet recipere species*: hæc ille.

Verùm vt crassè, sed syncerè dicam, hic auctor, vel ipse errat, vel alios vult errare: Enimuerò in textu illo 6. duo medij termini, huius consecutionis: si intellectus esset omixtus cum corpore, ab Stagirite afferuntur: Hic quidem est: *qualis quidam vtique fieret, calidus, aut frigidus*: Hic verò. *Et ei instrumentum aliquod esset, sicut sensitiuo: nunc autem nullum est.* Præfatus verò auctor, priorem, in cuius dilucidatione nunc opera nostra versatur, conniuentibus oculis transilit; (quamuis in eo ipso opere cap. 13. sic explicet, intellectum non esse qualem, quia naturaliter non est alligatus determinatæ naturæ, & certæ tempetiei primarū qualitatū, de qua re nos infra) effunditur verò in ea ratione, q̄ ex carentia, & defectu organi intellectus desumitur; quam nihilominus expositionem in Comment. super 3. de Anima, tex. 6. mutato consilio reijcit, damnatque, cum ita scribit, *possumus autem intelligere immixtionem intellectus cum corpore, hoc est cum organo corporeo: hoc enim est referre intellectum ad operationem, &c. Sed neque hac expositio admitti potest: quia, licet simpliciter loquendo, intellectus non sit commixtus cum organo in sua operatione, tamen si Aristoteles hic talem immixtionem significaret, nugationem committeret, & inferret idem ex seipso: facit enim consequentiam talem. Si esset commixtus cum corpore, haberet organum: sed non habet organum, ergo non est commixtus: quare si per non commixtum, significaret organum non habentem, consequentia esset hac, non habet organum, ergo non habet organum.* Iam si hic se ipse impugnat, non equidem vlterius, quanquam abundè possem, impugnabo. Vera illatio est, intellectus non habet organum, ergo est immixtus corpori secundum esse.

Paucis verò interiectis, aliam præfatæ immix-

mixtionis expositionem annectit; quam a nemine se plenè declaratam vidisse proijcit: ea est: *Superius cum Arist. diximus, quod intellectus in intelligendo patitur, quia recipit species: in hac igitur receptione, si ipsam consideremus, videbimus corpus non interuenire; idest, nullam fieri in corpore receptionem speciei intelligibilis: sed in solo intellectu fieri: quamuis enim operatio intellectus supponat operationem partium sensitiuarum, quæ fiunt cum interuentu corporis recipientis, tamen ipsa per se, & formaliter accepta, operatio intellectus, fit sine vllo concursu corporis. Intellectio igitur formaliter accepta, non est receptio facta in corpore, sed in sola ipsa anima intellectiua &c.* Porrò hic cinerem vitans, in prunas incidit; nam, vt prætercam, quod non satis explicat intellectus immixtionem a corpore; ita ex dictis verbis arguo: Anima intellectiua, seu intellectus, habet propriã aliquam operationem, formaliter independẽtem a corpore: quippè hic auctor fatetur, intellectionem, quamuis supponat operationem partium sensitiuarum, quæ fiunt cum interuentu corporis recipientis, tamen per se, ac formaliter acceptam, fieri sine vllo concursu corporis: ergo animã intellectiuam, seu intellectum, contingit a corpore separari: cóq; immortalis est, & ab interitu libera: consecutio est valida ex regula Aristot. primo de Anima tex. 13. *Si enim est aliqua animæ operatio, aut passionum propria, contingit vtique ipsam separari*: Antecedens verò iacet in ipsis Zabarellæ verbis. Verùm quia de carẽtia organi intellectus, inferius multis, hic te non equidem diutius morabor, cum in ea Philosophi ratione enucleãda versemur, quam diuinus ille vir, ex intellectus, vt ita dicã, inalterabilitate venatus est. Audi, quo se alij detruserunt.

Petrus Pomponatius, acutè rimatus est vim, & necessitatem huius consecutionis; Si intellectus esset commixtus corpori, calidus fieret, aut frigidus: Quapropter fatetur intellectum, qua intellectus est, absolutè, ac simpliciter esse corpori impermixtum: Excipe eius verba ex capite 10. libelli de immortalit. Animæ: *Et, si instetur, nonne cõiungitur*, nẽpè intellectus, *materiæ per qualitates primas; qualis igitur vtique fiet: quare aut calor, aut frigus: non igitur omnia cognoscet. Ad quod dicitur, intellectum, non coniungi materiæ, qua intellectus est; sed qua coniungitur sensui; quare, & si in opere sentiendi qualis fiat, non tamen in opere intelligendi: propter quod, vt intellectus est, non est qualis: neque organicus &c.*

Iam hic auctor *coactus*, non vt ille ait, *voluntate sua*, sed veritate, concedit, intellectum, quà intellectus est, non esse cum corpore mixtum: hoc enim pollet, *intellectum non coniungi materiæ*: quia secus aut calor, aut frigus efficeretur. Rectè: hoc ipsum est, quod ex Aristot. & ex vero contendimus; ens nimirum illud reale, quem intellectum appellitamus, quà huiusmodi est, nulli corpori esse affixum: At, *coniungitur*, inquit idem auctor in eo ipso capite, *intellectus materiæ, quasi per quandam concomitantiam*. Hoc, etsi quasi fugæ vehiculum adijcitur, nihilominus, si probè intelligatur, non procul adhuc a veritate sistit: Nam intellectus, hoc sensu dici potest, quasi per quandam concomitantiam esse in materia, quia est differentia in anima intellectrice: Hæc autem re ipsa eadem est cum sentiente; quæ est in materia; immò & intellectiua, prout humanum corpus informat: icircò intellectus dici potest, quasi mediatè esse in materia: Cæterùm quà intellectus est, nulli vnquam materiæ coniungitur; sed ab omni cõcretione materiali segregatus est, ac independẽs. Si verò Pomponatius aliud quicpiã intelligeret per, *quasi concomitantiam*, debebat id explicare: vnde liquidò conspicis, quonam pacto Veritatis vis, vel ex inuito pectore semet eximat.

Præterea, contra eandem responsionem: Intellectus, qua intellectus est, non est coniunctus, neque commixtus materiæ, vt hic fatetur; ergo intellectus per se, immò & necessariò est immaterialis: consequentia liquet, vel ex præceptis Philosophi in Poster. Analyt. quia prædicatum secundum quod ipsum, vel vt Scholæ loquuntur, reduplicatiuum, est prædicatum, & per se, & necessarium. Etenim, quia graue secundum quod graue, descendit; graue per se, & necessariò descendit. Si igitur intellectus, secundum quod intellectus, non coniungitur materiæ, seu non est (idem pollet vtrumque) forma materialis, intellectus per se, & necessariò erit non materialis, ergo immaterialis, atque adeò immortalis. Argumentum redditur ineuitabile, cum præfati auctores nolint, intellectum esse solam animæ præparationem, & aptitudinem ad formas intelligibiles recipiendas cum Alex. sed esse aliquod ens actu.

Ad hæc, intellectus, etsi in opere sentiendi qualis fiat, non tamen in opere intelligendi, vt hic auctor ait, ergo secundum intelligendi munus, non dependet a corpore; sed

sed habet aliquam operationem ab eo indepẽdentem: atque adeò esse, pari pacto a corpore independens: quia vnumquodque sicuti est, operatur: *Et operatio arguit formam, ita sicut trãsmutatio materiam.*

Postremò, intellectus recipit res indiuisibiliter, quod vel ipse Pomponatius in capite illo 10. his omninò fassus est: *Et si amplius quæratur, an humanus intellectus indiuisibiliter recipiat; dicitur, quod quà intelligit, indiuisibiliter recipit: quà verò sentit, vel vegetat, diuisibiliter.* Idque paullò ante ex eo probarat; quia si intellectus esset virtus existens in corpore, tunc, vel non cognosceret omnia, vt contingit facultatibus organicis, quæ in certa aliqua corporis parte resident; vel si omnia cognosceret, vt obuenit imaginatiuæ, non cognosceret vniuersaliter, sed particulariter: est igitur actio intellectus indiuisibilis, hoc est immaterialis: ergo & facultas, eam eliciens, erit immaterialis: quippè omninò fieri nequit, vt causa materialis, edat effectum immaterialem.

Hæc aduersus Pomponatium obtendere libuit, & quidem ex eius ipsius verbis occasione arrepta; qui porrò meliùs, quàm non nemo Aristotelicæ demonstrationis vim inspexit; quanquam eam quasi deuitans, ad aliam ex carentia organi intellectus, veluti ad sacrã confugit anchoram: quod quia plerique omnes huius classis homines efficiunt, ad eam quoque pro tenuitate ingenij nostri enucleandam deueniamus: nam ex his, quæ adhuc in hac lect. dicta sunt, clarè, opinor, constat, & vis Aristotelicæ demonstrationis, pro intellectus immixtione cum corpore, secundum esse; quia secus alteraretur: Et hinc esse longè aliam rationem ab ea, quæ desumitur ex carentia organi. Et quàm denique vana, ac futilia sint Aduersariorum refugia: sit ergo.

SECTIO QVINTA.

Explicatur tertia Philosophi demonstratio.

POSTREMO adiungit Stagirites in eodem tex. 6. tertiam rationem, a defectu & carentia organi intellectus: Quaquidem non modo hic, sed in secundo etiam de generatione animal. cap. 3. quasi validiore, ac manifestiore vtitur. Ea enim si intellectus esset mixtus cum corpore, *et instrumentum aliquod esset, sicut sensitiuo: nunc autem nullum est.* Si intellectus, inquit, esset commixtus cum corpore, haberet instrumentum corporeum; certã aliquam corporis partem, situ, figura, & temperatura, ab alijs diuersam, per quam intelligeret, & in qua ipsum intelligere celebraretur: consequens est falsum; quare & id ex quo sequitur. Consecutionem prioris propositionis probat, ex similitudine, ab anima sensitiua, quæ apparentiorem habet similitudinem cum intellectu, quàm forma vlla sublunaris, inquiens, *& et instrumentum aliquod esset sicuti sensitiuo.* Vt enim sensitiua forma, quæ est mixta cum corpore, & materialis, habet determinata instrumenta, quibus suas operationes obit, sic intellectus, si esset mixtus cum corpore, haberet instrumentum corporeum, per quod, & in quo fieret intellectio. Porrò nemo est, modò vel extremis labijs philosophiam attigerit, qui nesciat, si intellectus, qui est determinata animæ facultas, esset corpori commixtus, eum omninò determinatam aliquam corporis partem, sibi vindicaturum? sicuti videmus reliquas potentias corpori commixtas, ac materiales.

Cæterùm, vt altera propositio Aristotelicæ demonstrationis, intellectum videlicet, nulli esse affixum organo, per quod, & in quo suã exerceat operationem, penitius introspicias, enitemur, primo quidem (quantum præsentis rei abstrusitas sufferet) eam explicare; dein quibusdam etiam rationibus confirmare: tandem a praua nonnullorũ interpretatione vindicare.

Quod itaque attinet ad primum, scire oportet, quòd cum nulla substantia creata possit esse immediatum, & proximum principium operandi, (vt alias multis ostendimus, & hac etiã ratione confirmatur; quia diuersitas actuũ, exigit diuersitatem potentiarum: In quauis autem re creata ipsum esse, est quasi actus essentiæ, operatio verò est actus virtutis operatiuæ; hæc autem in quacunque natura creata, longè diuersa sunt; atque adeò ea per aliud est, per aliud operatur) fit, vt cuicunque formæ substantiali creatæ; superaddendum sit aliquid, quod sit proximum, ac immediatum principium operandi, quod tamen ab ipsa natura fluat. Hoc autem nequit esse substantia; nisi plures substantias in vno eodemque composito inducere velis; erit itaque accidens; non quidem quà accidens ponitur, vnum.

quinque vniuersalium; sed quà omne, quod non est substantia, est accidens: & ita ponitur in secunda specie qualitatis, quæ est naturalis potentia, & impotentia. Ita docet S. Doctor in prima parte, quęst. 77. artic. 1. in responsione ad 5. argumentum. Et quia vnum aliquod, varias edit operationes, varia etiã huiusmodi accidentia, & principia proxima in eo ponuntur: & hæc appellamus facultates animæ, seu potentias: quæ cum huiusmodi sint, necessariò exigunt subiectum aliquod, cui inhæreant.

Vt verò doctrinam hanc, quæ adeò latè patet, vt ex ea, in ipsis etiam substantijs separatis, & Angelis, intellectum, voluntatem, & essentiam eorundem, inuicem esse diuersa DD. colligant, nunc in homine contemplemur, sicut triplex in eo est animæ gradus, vegetantis, sentientis, & intellectiuæ: sic & potentiæ sunt in eo vegetatrices, sentientes, & intellectiuæ. Priores; quia emanant, fluuntque a formis materialibus, & cum corpore mixtis; sunt materiales: quocirca certum etiam aliquod corporeum, sibique proportionatum subiectum, cui inhæreant, vindicarunt: & subiectum illud dicitur potentię organum, & instrumentum. Hęc clara fient, si per facultates animæ sentientis, vtpotè nobis notiores, tantisper expatiemur, vt interea vegetatrices facultates transilims: de qua tamen te vide S. Thomam in prima parte, quæst. 78. artic. 2. & quæst. 79. artic. 7. & lib. 2. cont. Gent. cap. 89. Dominicum Bannes ibidem. Albert. Magn. secunda parte summæ de homine, quæst. de motu nutritiuæ art. 3. Caietanum in 2. de anima ad tex. 5. Iandunum q. 13. Iauellum quæst. 18. & alios Aristotelis expositores, præcipuè ad tex. 34. libri 2. de Anima.

Potentiæ igitur animæ sentientis, hæ quidẽ sunt externæ, hæ verò internę: omnes sortitę determinata quędam organa, situ, figura, & temperamẽto ab alijs corporis partibus diuersa. Id primò in potentijs sensuum exteriorum apertè conspicis. In potentia quidem visiua, siue illa in congressu nerui optici, tanquam in proprio resideat organo, & sensorio; vt docet S. Thomas lect. 5. de sensu, & sensato, & lect. vltima. Iandunus quæst. 11. de sensu, & sensato. Domin. Bannes super primam partem S. Thomæ; quæst. 78. art. 3. dub. 2. Auicen. referente Cęlio l. b. 4. cap. 20. & complures alij. Cum enim ad structuram oculi duo etiam nerui, qui optici, seu visorij nuncupantur, a cerebro proficiscantur, ita vt alter a dextra, alter a finistra eius parte descendat, sed aliquantulum progressi, inter sese coeant, atque vniantur; rursusque, antequam subintrent oculos, separentur, aiunt præfati auctores, in congressu horum neruorum, & vnione, sitam esse facultatem visiuam. Siue illa in humore Crystalloide oculi contineatur, ibique celebretur visio, vt cum Galen. lib. 10. de vsu part. cap. 5. & lib. 8. capit. 6. tenent alij, & pro eadem sententia adducunt Aristot. lib. 1. de generat. animal. cap. 5. & primo de Histor. animal. capit. 9. Siue in diuersis oculi partibus subiaceat, vt alij auctores cõtendunt, vbi vbi resideat, illud nõ modò considerationem, sed admiratione etiam dignum est, quanto apparatu, & diligentia, natura huius potentiæ instrumentum, atque sensorium, situ, figura, & temperatura ab alijs corporis partibus differens, ac diuersum elaborauit. Accuratè illud septem musculis motoribus, quinque tunicis, tribus humoribus, duobus neruis (quicquid alij dicant) ornauit, sepsit, distinxit. Quæ omnia, multa diligentia enucleata habes apud Galen. lib. 10. de vsu partium: habes etiam multa apud Arist. lib. 1. de Histor. animal. cap. 9. habes etiam a medicis, & pręcipuè Anatomistis.

2 Audi etiam de auditu, nam siue hic in aere illo congenito, & auribus inędificato, quem membrana quędam, tympanus dicta, concludit, ne foras expiret, insideat tanquam in proprio, pręcipuoque sensorio: vt Aristot. lib. 2. de part. animal. capit. 10. & Galen. lib. 8. de vsu part. cap. 6. existimant: Siue in ipsa membrana pręcipuè subiaceat, illud vnum considera, auditricem potentiam, certa aliqua corporis parte, proprioque organo situ, figura, dispositione, & temperatura ab alijs diuerso, esse donatam, per quod, & in quo suam obeat operationem.

Sic etiam olfactus, residet tanquam in suo organo in tuberculis, mãmillaribus appellatis, vt auctor est Auicen. 5. Fen. 3. Can. 1. Albert. Mag. in secunda parte summę de homine, in tractatu de olfactu; Philosophus capit. 9. libri secundi de Anima, & complures alij.

Ita gustandi vis pręcipuè est in lingua; & in eius acumine existimatur acutior, vt docet Arist. lib. 1. de Histor. animal. cap. 11. & lib. 2. de partibus animal. cap. 17.

Tactus

Tactus deniq; vel resideat, tanquā in præcipuo suo sensiterio in carne, vt autumat Auerroes in lib. 2. de part. animal. cap. 1. & 8. & idē in eodem cap. 1. asserere videtur Aristot. Alex. Aphrodis. lib. 2. de anima, cap. de contactu. Aut est veluti in organo proprio, in ipsis neruis, vt docet S. Thomas lect. 3. super 2. lib. de Anima. Albert. Magn. super eundem librum tract. 3. cap. 31. Iandunus quæst. 29. in secundum de anima. Fernelius in lib. de animæ facultatibus. Vesalius lib. 6. de humani corporis fabrica. Galen. lib. 1. de vsu part. cap. 16. & 18. & lib. 5. cap. 9. & lib. 12. cap. 2. & lib. 2. de temperamentis; quinimò Arist. lib. 2. de part. animal. cap. 10. hæc de tactus organo scribit. *Sed hoc in tactu incertum est, propterea quod primum sensoriū non caro, non pars eiusmodi aliqua est, sed aliquid intimum*: omninò adeundus est Auerr. loco, quem dixi.

Confer etiam mecum animum ad interiorū sensuum, facultatumque considerationem. Internos sensus, quaternario numero (ita nunc libet) comprehendo: sensu communi, phantasia, cogitatiua (hæc in brutis æstimatiua nuncupatur) & memoria, quæ in homine proprio nomine reminiscentia vocitatur. Ita probat S. Thomas in prima parte, quæst. 78. artic. 4. & in opusc. 43. capit. 4. & multi alij. Omnes hæ facultates habent propria, ac diuersa instrumenta, quibus affixæ hærent, & per quæ operantur; quinimò in diuersis etiam capitis locis, ac partibus reponuntur, vt nonnulli volunt, è quorū numero est Galen. multis in locis (quicquid in oppositum dicant alij) & videtur etiam S. Thomas in illo 4. artic. citato, loquens quippè de cogitatiua, ait: *Cui Medici assignant determinatum organum, scilicet mediam partem capitis*. Idem repetit lib. 2. cont. Gent. cap. 60. Constituunt itaque ex anatomes inspectione in cerebro, vbi sentiendi officinas collocatas esse aiūt, quatuor sinus, atque ventriculos, ita vt vnus sit in anteriori cerebri parte, penè sub fronte, in hoc insidet sensus communis, veluti quinque externorum sensuum centrum. De quo adi Galenum libro de Simptomatum causis cap. 8. & libro de vsu pulsuum; Fernel. lib. 5. Physiologiæ cap. 11. qui in Aristotelem acriter inuehuntur, propterea quod in libro de iuuentute, & senectute cap. 2. & lib. 2. de partibus animal. cap. 1. & lib. 3. cap. 4. & de sensu, & sensili cap. 2. & de somno, & vigilia cap. 2. & alijs in locis, hunc sensum communem circa cor, veluti in proprio organo collocasse visus sit; lege tamen, si vacat, Auerroem lib. 2. de partibus animal. cap. 7. pro Aristotele aduersus Galenum, & alios medicos multis edisserentem. In secundo cerebri sinu, ponitur phantasia: In tertio, & media capitis parte cogitatiua; quæ etiam dicitur ratio particularis; & vt loquitur S. Thomas artic. illo 4. citato; *Est collatiua intentionum indiuidualium, sicut ratio intellectiua intentionum vniuersalium*; idem habet lib. 2. contr. Gent. capit. 60. In quarto, denique sinu, & occipitio inest memoria.

Hæc ita esse, facilè persuadēt ea, quæ Galenus hoc ipsum persuasere. Quandoquidem videmus nonnunquam lædi sensus internos, quoad vnam operationem, & non quoad aliam; quod profectò non aliunde obuenire videtur, nisi, quia ij in diuersa cerebri parte resident: sic enim dissoluto in vna parte organi temperamento, in alia nihilominus integro remanente; fit, vt facultas, quæ partem integram organi occupat, probè munere suo fungatur: quæ verò partem læsam, non item. Tum verò contingere huiusmodi principum facultatum læsionem in ægris, ita vt, quandoque penitus labefactata imaginatione, ac phātasia; integra maneat cogitatiua; & contra, hac deprauata, illa illæsa maneat. sic, quandoque in aliquibus memorandi vim penitus fuisse amissam, superstite apprehensione, & iudicio; exemplis Galeni, ad hoc ipsum confirmandum allatis, quàm paucissimis illustremus.

Narrat itaque Galenus in libro de Symptomatum differentijs cap. 3. Theophilum medicum, morbo correptum, cum alioquin ad interrogata probè responderet; imaginatum fuisse tibicines quosdam in angulo domus astantes, assiduè canere: ob id clamabat, vt foras eijcerentur. Ex quo colligit Galen. imaginandi vim hallucinatam in eo fuisse; cum se, & audire tibicines, & videre putaret: iudicium verò incolume; tum, quia probè, & appositè interrogabat, ac respondebat: tùm, quia tibicines eijci iubebat, qui si adessent, nocere ei possent.

In libro autem quarto de locis affectis, cap. 2. refert, Romæ quendam insanæ mentis, cum in cubiculo detineretur; è lectulo surrexisse, ad fenestram, per quam, & ipse à prætereuntibus videri, & prætereuntes cōtueri poterat, accessisse. Inde ex vitreis vasis singula, quæ domi erāt;

foris astantibus ostendisse; rogasseque, imperarent ne, vt foras proijceret? qui ridētes, plaudentesque, vt ea proijceret, cum rogassent, illū, actutùm omnia arripuisse, foràsque deiecisse. Quod, cum magnis acclamationibus, risuque exceptum fuisset; subinde, num puerum quoq; quem apud se habebat, deturbari iuberent, interrogasse; quod cum illi, vt faceret, iussissent; puerum quoq; ex fenestra dedisse præcipitem. In hoc itaque sensus communis, & phantasia, integra manserunt, quia, & vasa, & puerum, & acclamationes, ritè apprehendebat: ęgrotabat tamen iudicium; quia, & vasa, & puerum proijciendum insanè existimabat, nec comminuenda, & interiturum puerum inferebat.

Iam verò memorandi vim in quibusdā nonnunquam fuisse læsam, integra imaginatrice, atque iudicio; Thucydidis testimonio confirmat idem Galenus, libro de Symptomatum differentijs cap. 8. & lib. 2. de Symptomatum causis cap. vlt. vbi refert, euasisse quosdam à pestilentia, qui neque se ipsos, neque alios sibi prius apprimè notos agnoscerent. Itemque refert alios, qui senio confecti, in easdem inciderunt affectiones, ac se etiam quosdam vidisse, qui litterarum, & artium omninò obliti fuerant, immò, & (quod admirabile est) suorum quoq; nominum: quibus tamen alij interni sensus incolumes erant. Quæ omnia ita contingere minimè possent, nisi præfatæ internorum sensuū facultates, & diuersis organis, per quæ operantur, essent affixæ; & in diuersis cerebri partibus vigerent; vt læso vnius partis, & organi temperamento, lædatur facultas inibi residens, reliquis manentibus integris. Et propterea optimè Aetius medicorum post Hippocrat. & Galen. præcipuus lib. 6. cap. 2. hæc habet: *anteriore cerebri parte lesa, imaginatio solum læditur; medio verò cerebri ventribulo læso, ratio peruertitur; posteriore autem circa occipitium parte læsa, perit memoria.* Ob id nonnullos ex ictu aliquo in occipitio excepto, rerum omnium, quas norant, obliuio capit, vide plurima huius rei exempla apud Simonem Maiolum lib. Dier. Canicul. colloquio 4.

Hæc omnia, ea mente tetigimus (tetigimus nempè; nec enim hic locus est, ea decernendi) vt clarè conspicias, vnamquamque sensuum, tā exteriorum, quàm internorum vim, & facultatem, proprium sibi organum, situ, figura, dispositione, ac temperatura, ab alijs corporis partibus differens, atque diuersum sortitam esse; per quod, & in quo, suas exercet operationes. Huiusmodi autem organo, intellectus in nobis caret, nec est affixus alicui corporis parti, sed solutus, liber, ac segregatus ab omni societate corporea. Et hoc est, quod Aristoteles hic ait: *intellectui nullum esse organum*. Et in 2. de Anima aiebat, ne fingi quidem posse, quā nam partem occupet intellectus.

Quod si quæras, probat ne vllo pacto Philosophus, intellectum, nulli esse affixum organo, an verò profert solum; vel quasi omnium confessione receptum proijcit? Hem nihil Aristoteles, quoad eius fieri potest, sine ratione profitetur: vt meritò naturæ genius appellatus fuerit. Probat, & quidem vt viris grauissimis videtur, auctoritate, & ratione. Vbi enim dixit, intellectum, nullum habere organum; statim annectit: *& benè vtique, qui dicunt, animam esse locum formarum, nisi quod non tota, sed intellectiua, neque actu, sed potentia formæ.* Hic Platonem intelligit, qui, cum animam fecerit immortalē, ritè eandem statuit formarum, siue specierum locum: hucusque rectè: sed posuit ad hæc, omnem animam esse huiusmodi formarum locū. Et etiam formas illas contineri actu: quapropter & animā, referente Philopono super hunc textum, tabulæ pictæ assimilabat: vt eandem doctrinam, & disciplinam omnem, reminiscentiam appellaret. Aristoteles itaque in præsentia primum Platonis effatum, animam scilicet esse formarum locum, approbat: reliqua duo corrigit; neque omnem animam esse formarū locum, sed duntaxat intellectiuam, neque eam esse actu locum, sed potestate; quia nimirum *Intellectus nihil est actu eorum, quæ sunt antequàm intelligat.*

Iam verò, vt clarius huiusce probationis robur appareat, sic eam construo. Si intellectus possibilis vllum haberet organum, ipse solus non esset locus formarum; sed coniunctum ex ipso, & organo; quemadmodum sola vis visiua non est locus specierum visibilium; sed coniunctum ex ipsa, & parte corporis: non enim species visibiles in ipsa sola recipiuntur, sed potius in oculo, ipsa videndi virtute informato: Quippè cùm ipsa sit iūcta cum oculo, fieri non potest, vt recipiat species, quin simul cum ea oculus recipiat. Quod de alijs quoque potentijs dico. Si igitur intellectus solus est locus specierum intelligibilium, nullum profectò habebit organum.

Ratio verò Philosophi, qua id ipsum confirmat,

mat, ducitur, vt Simplicius loquitur; *ex comparatione intellectus cum sensu.* Si intellectus haberet organum corporeum, in quo assideret; læderetur ab excellenti obiecto; & post apprehensionem excellentis intelligibilis, non posset obiecta, humiliora intelligere. Atqui tantum abest, vt ille ab obiecto excellēti lædatur, vt potius perficiatur; tantumque abest, vt post apprehensionem excellentis obiecti, humiliora non intelligat; vt illa melius, & facilius apprehendat. Quippè contemplatus quispiā pro virili, an Deum, an substantias separatas; quæ sunt excellentissima intellectus obiecta: postea alias res minores, cognituque faciliores; longè facilius, quàm prius intelliget. Ideò optimè Simplicius; *Intellectio*, inquit, *confirmatur ex contemplatione illorum præstantiorum, in secundorum istorum cognitionem*: & Aristoteles illis verbis; *Sed intellectus cum aliquid intellexerit, valdè intelligibile; non minus intelligit inferiora sed & magis.* Signum igitur est, intellectum non esse addictum alicui organo. Primam propositionem, nempè si intellectus haberet aliquod organū, læderetur ab excellenti obiecto, probat Aristoteles ex comparatione sensus; *quia sensus non potest sentire, ex vehementi sensibili.* Hoc ipsum illustrat exemplis; *vt sonum ex magnis sonis, neq; ex fortibus odoribus, & coloribus videre, aut odorari.* Experimur hoc, quādo nos ex patente aliquo, maximèque lucido loco; in subobscurum recepimus, planè, & plenè in alijs exemplis.

Sed dic age Philosophorum Optime; cur sensus e vehementi sensibili læditur? intellectus verò potius ex hoc ipso, acquirit perfectionem? *quia*, inquit Arist. *sensitiuum non sine corpore est; intellectus autem separabilis est*: ita ne verò? quia sentiendi vis, est affixa, & copulata sensiterio, nec sine corpore, aut est, aut agit, propterea ab excellenti sensibili læditur: intellectus verò non modò ab excellenti intelligibili haud offenditur, sed longè etiam exacuitur, quia potest a corpore separari? omninò.

Quod quidem, vt adhuc penitius introspicias scito; sensum omnem in quadam symetria, & proportione organi situm, & collocatū esse: dicitur enim 2. de anima tex. 43. *sensus est quædam proportio.* Excellentia verò obiecta, huiusmodi proportionem, & symetriam corrumpunt; aut alterant: quòd maiorem ictum inferant, quàm vires organi ferre possint: *Et propter id corrumpit vnumquodque exsuperans, & acutum, & graue auditum: similiter autem, & in saporibus gustum, & in coloribus visum, valde fulgidū, & opacum, & in olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus: tanquam ratio quedam sit sensus*: inquit ibidem Philosophus. Ita prorsus, quemadmodum; & fidium concentus a vehementi pulsatione corrumpitur. Sicut itaque forma corporea, alterato, destructoque toto, ratione illius, ex accidente alteratur, & euanescit, vt docet Aristoteles lib. de longitudine, & breuitate vitæ: ita sensus, cum sit ratio, & veluti forma organi, eo alterato, vel læso, is quoque ex accidenti alteratur, ac læditur. De qua quidem re omninò adeundus est Simplicius in hæc Aristotelis verba. At verò intellectus, nec per se, nec ex accidenti alterari, lædiue potest; quia, vt ex Aristotele diximus *est a corpore separabilis*: Ita sanè: & tamen aduersus hanc, adeò claram, & euidentem Philosophi sanxionem, Alexandræi mussant: immò propalam inuehūtur. Verùm vt æqua lance rem dirimas, iudicesque ex æquo, accuratè hic eorum dicta audienda sunt: sic enim ex veteri verbo:

ἡ πορφύρα, παρὰ τὴν πορφύραν διακρίνεται.

SECTIO VI.

Quid in contrarium ad hanc Aristotelis rationem nonnulli afferunt; & quomodo refellantur.

PRodit in primis iurata illa Alexandræorum manus, quæ toties eādem apponit crambem; existimans, se vna eademq; responsione, cunctis Philosophi rationibus, & locis mederi: porrò ne illi quidē qui omnibus eodem collyrio. Dicunt, cum intellectus possibilis nihil aliud sit, quàm illa animæ præparatio, & aptitudo formarum, & intellectionum receptiua, Aristotelem, hic docere solummodo, hanc vim, & aptitudinem; haud esse corpori commixtam: sed in sola anima residere: qua quidem in re differt a sensu, qui est animæ, corporique communis; ideoq; hic, vel toti corpori, vel cuidam corporis parti admixtus; intellectus verò nulli: ille organicus, hic nequaquam.

Cæterùm, cum nos superius, & etiam infra Disput. 9. sect. 3. ex instituto patefecerimus, intellectum possibilē haud esse hanc animæ aptitudinem, sed ens verè actu, non est, quod in præ-

præsentia pluribus id ipsum agamus. Quanquam ex hac etiam Arist. ratione, quam exponimus, ita præfata opinio redarguatur: quia Philosophus in hac sua demonstratione, intellectum, de quo loquitur, confert cum sensu ponit ipsum, non eodem pacto, ac sensum pati: ab excellenti intelligibili non debilitari: post excellentis obiecti apprehensionem, perfici, validiusque minora, & humiliora obiecta apprehẽdere. Quæ omnia num possint huic animæ aptitudini, & carentiæ conuenire, tute perpende: an aptitudo, & vacuitas illa, potest cum sensu conferri? an pati? an debilitari? an perfici? quo tandem pacto, cum sit carentia quædam, & formaliter non ens?

Adde, quod Philosophus hic loquitur de intellectu in recto, vt aiunt: fatuum verò est etiam in Alexandræorum opinione asserere, animæ aptitudinem, & formarum carentiam intelligere; Quid verò? an hæc eorum animæ vacuitas, & aptitudo potest aliquando a corpore separari? quo pacto? Atqui Aristoteles conceptissimis verbis, de intellectu possibili clamat: *hic autem separabilis est*. Eapropter eorum nonnulli, cum animaduerterent, parum firmitatis inesse præfatæ responsioni, ad aliam confugiunt.

Dicunt secundò, intellectum esse quidem aliquod ens actu, nec cuipiam corporis parti, & organo affixum, sed se solo excipere rerum intelligibilium species, idque Philosophi demonstrationem conuincere; subnectunt tamẽ, hanc consequentiam non tenere: intellectus caret organo, & se solo excipit species intelligibiles; ergo est immaterialis, & à corpore separabilis: Ita Petrus Pomponatius, qui sanè post Aphrodisiẽsem, cùm in lib. temerè de Animæ immortalitate nuncupato, tùm in Apologia, & Defensorio acerrimè pro animorũ mortalitate dimicasse, & ipse putauit, & communiter ab alijs iudicatus est: de quo quidem, ac de Iulio Castellano, Iacobo Zabarella, Simone Portio, huius sectæ antesignanis, multis, & piè edisserit Iulius Cæsar Lagalla lib. 2. de animorum immortalitate cap. 4. & 5. nos, equum, vt aiunt, iuxta nyssam.

Pomponatius itaque, primò sternit, vnam esse cuiuslibet hominis animam, eiusdem omninò generis, ac substantiæ; non autem hanc quidem ortus, interitusque participem, hanc verò corruptionis expertem: De qua quidem vna, eademque anima, mortalitas, ac immortalitas quadrifariam poterit enunciari. Enimuerò, aut hæc vna hominis anima simpliciter est mortalis, & immortalis: Aut secundum quid mortalis, & immortalis: Aut simpliciter immortalis, & secundum quid mortalis: Aut denique simpliciter mortalis, & secundum quid immortalis. Constat autem primum, & secundum dicendi modum, penitus esse impossibilẽ, cum eidem simul, & secundum idem, duo contraria conuenire minimè queant. Tùm, relinquis duobus examinatis, & reiecto altero, quod ea sit simpliciter immortalis, & secundũ quid mortalis; amplectitur vltimum, quod humana anima simpliciter quidẽ caduca, & mortalis sit, secundùm quid autem immortalis. Et quidem simpliciter mortalis, quia plures eius operationes mortalitatem attestantur, & plures eius potentiæ dissolubiles, ac mortales sunt, nempè vegetatiua, & sensitiua. At quia intellectus in sua operatione non vtitur corpore, tanquam organo, potest secundum quid appellari immortalis, seu participare immortalitatẽ. Excipe, quæ diximus, ex eius ipsius verbis, libello de immortalit. Animæ cap. 9. *Cum itaque primus modus, ponens intellectiuum realiter distingui à sensitiuo in mortalibus, secundum omnes impugnatus sit modos; & secundus ponens, quod intellectiuum, & sensitiuum sunt idem re, & tale est simpliciter immortale, & secundum quid mortale, sit valde ambiguum, nec conuenire videatur Aristoteli: reliquum est, vt ponamus vltimum modum, qui ponens sensitiuum in homine identificari cum intellectiuo, dicit, quod essentialiter, & verè hoc est mortale, sed secundum quid immortale. Atque vt ordinatè procedamus, dicimus, primò quidem simpliciter concedimus, quod intellectiuum, & sensitiuum in homine identificatur in re; verùm discordamus, quia dicimus, quod tale, verè, & simpliciter est mortale, secundum quid verò, & impropriè immortale*: hæc Pomponatius.

In hoc dogma descendisse postea Zabarellam, ex lib. eius de Mente humana, & ex Comment. in lib. de Anima, videre licet: Quippè cũ intellectum, seu animum, de mente Philosophi interitui obnoxium opinaretur, neque in Alexandri sententiam iflet, quod intellectus sit aptitudo quædam &c. quinimò constanter asseueraret, eum esse formam hominis, verè informantem; eandem porrò, ac Pomponatius sententiam tutatus est. Vnde in capite 10. lib. commemorati de Mente humana, in responsione ad 7. argum. hominem, ait, nuncupari, & esse me-

diæ naturæ inter corruptibilem,& incorruptibilem, ac diuinam, *non per veram extremorum participationem, sed solum per eorum similitudinem.* Quemadmodum aiebat,& Pomponatius. Hi igitur auctores (quibus dein vtinam nemo, an nominis celebritate, an auctoritate permotus adhæresceret) planè fatentur, intellectum nostrum,in sua operatione,haud vllo corpore,ceu organo vti; sed ipsum per se suscipere species, & intelligere: Enimuerò, *intellectus in intelligendo patitur, quia recipit species: in hac ergo receptione, si ipsam consideremus, videbimus corpus non interuenire, idest, nullam fieri in corpore receptionẽ speciei intelligibilis, sed in solo intellectu fieri: quamuis enim operatio intellectus, supponat operationem partium sensitiuarum, quæ fiunt cum interuentu corporis recipientis; tamen ipsa per se, & formaliter accepta operatio intellectus, fit sine vllo concursu corporis. Intellectio igitur formaliter accepta, non est receptio facta in corpore, sed in sola ipsa anima intellectiua, quæ ea ratione dicitur recipere, quatenus fit ipsamet res intellecta*: retulimus etiam superius ex Zabarella in Comment.3.de Anima circa tex.6. Pomponatius etiam fatetur in capite 10. lib. de immortalit. Animæ, *quod intellectus humanus, quà intelligit, indiuisibiliter recipit*. Et ipsum intelligere humanum, quod est accidens, & sine subiecto esse nequit, *verè secundum essentiam, esse in intellectu, iuxta illud tertij de anima; Anima est locus specierum, non tota, sed intellectus*. Hi inquam, etsi ita de intellectus operatione philosophantur, negant tamen, vti dicebam, consequentiam, ergo intellectus est immaterialis,& a corpore separabilis; quam quidem ita ostendi posse, nos opinamur.

Forma, quæ per se habet operationem, cui non communicat corpus; habet quoque esse ab omni corpore independens: tùm quia, cuiusmodi est operatio, eiusmodi est, & natura formæ, a qua illa proficiscitur, *quia sicut se habet res ad esse, ita se habet ad operari*; tum, quia nihil potest per se operari, nisi quod per se subsistit, non enim est operari, nisi entis in actu, vnde eo modo aliquid operatur, quo est: iccircò non dicimus, quod calor calefacit, sed calidum. Idque ex regula Arist. lib.1. de Anima text. 13. *quia, si est aliqua animæ operatio propria, continget, vtique ipsam separari.* Quod, vel ex modo etiam loquendi apparet; non enim dicimus animam ambulare, comedere, dormire, sed benè dicimus; animam intelligere, vt etiam Aristoteles lib.3.de Anima, *De particula autem animæ, qua anima intelligit, & sapit*. Atqui intellectus, vt præfati etiam auctores concedunt, habet per se, ac sine corporis interuentu operationem; habet igitur necessariò etiam esse, atque subsistere a corpore independens, atque adeò separabile.

Explicatur vlterius: Omnis forma existens in aliquo subiecto, a quo dependet in esse, & conseruari, non agit, nec patitur, nisi actione, vel passione eius compositi, cuius est pars; & a quo dependet in esse, & conseruari; vel actione, aut passione, alicuius particulæ illius cõpositi, cuius ipsa est pars. Hoc enunciatum, nõ modo ratione liquet, sed etiam sensu; cum nullam videamus huiusmodi formam, cuius actio non sit compositi, aut particulæ compositi. Ergo si anima intellectiua, & intellectus, nõ agit, aut patitur, actione, vel passione compositi, vel alicuius particulæ eius, quia in sua operatione, nempè intellectione, nullo vtitur organo, nulla corporis parte; sequitur eum, neque in esse, nec conseruari a corpore dependere. Vnde cõsecutio illa euidenter conuincitur, si intellectus habet operationem, cui non communicat corpus; ergo habet etiam esse.

Circa quam, tñ oculatè animaduerte; eius non hu[n]c esse sensum, vt temerè non nemo deduxit: Intellectus habet operationem propriã, quæ absque corporis interuentu celebratur, ergo habet esse actu a corpore separatum; seu est separatus. Sic enim vel in Auerrois absurditatem, de intelligentia nobis assistente; vel omninò in Platonicam assistentiam detruderere: præterquamquod, licet intellectus, haud operetur cum corpore, tamen operatur in corpore: si verò actu operatur in corpore, qui vnquã erit actu ab eo separatus? Sensus itaque est, habet operationem independentem a corpore; ergò pari pacto habet esse ab eodem corpore independens: seu quod in idem recidit, a corpore separabile, & quia immediatè est in anima intellectiua, vt intra latius explicamus.

Verùm occurrunt aliqui, inter quos est Zabarella in Comment.3. de Anima ad tex.6. effatum illud, cui tota ratio innititur, *vt res se habet ad esse, ita ad operari*, haud obtinere perpetuam veritatem: Addit instantiam; Intellectus secundum suum esse est actu in infante; nec tamen sequitur, ergo actu operatur: haud itaque rectè infertur ab esse, ad operationem. Nec contra, ab operatione ad esse; nam intelligentia operatur in orbe, dum efficit motum;

cum; nihilominus secundum suum esse non est in orbe, cum ei minimè largiatur esse. Interpositio terrę efficit eclipsim in Luna, nec tamen secundum suum esse est in Luna. Quamobrem tunc solummodo, ait, dictam regulam veritatē habere, *Cum posito modo operandi diuerso a modo essendi, sequitur implicatio contradictionis: tunc enim ad euitandam contradictionem necesse est, ita se habere rem in esse sicut se habet in operari: sicuti videtur ea regula Arist. in eo tex. 13. primi libri, quia si habet anima aliquam operationem propriam, id est, in qua nullus sit corporis interuentus, & secundum esse ponatur inseparabilis a corpore, fit implicatio contradictionis, quia ponitur esse in corpore, & non esse in corpore: quia dum sine vllo corporis interuentu operatur, necesse est, eam esse a corpore separatã. Sed quando sine vlla contradictione, diuersus ponitur modus essendi a modo operandi, nullum sequitur inconueniens; nec amplius licet ea regula vti.*

Equidem non queo satis mirari, quænam in huius viri doctrina, (aut ego fallor) contrarietas: vt enim cętera sileam, ita colligo; *Si habet anima aliquam propriam operationem, id est in qua nullus sit corporis interuentus; & secundum esse ponatur inseparabilis a corpore fit implicatio contradictionis*: vt hic in pręfatis verbis plenè confitetur.

Atqui anima, seu intellectus (nam intellectus in huius sententia est ipsa hominis forma) habet aliquam propriam operationem, intellectionem, absque corporis interuentu: *nam ipsa per se, & formaliter accepta operatio intellectus, fit sine vllo concursu corporis. Intellectio igitur formaliter accepta, non est receptio facta in corpore, sed in sola ipsa anima intellectiua*; ait idem auctor, loco paullò ante à nobis adducto: & tamen ponit animam a corpore inseparabilem. Ergo inuoluit contradictionem.

Admirare etiam in hoc ipso auctore, hanc cohærentiam: Hinc quidem intellectum possibilem constituit veram hominis formam: ita passim contendit, vnde lib. de Mente humana cap. 14. *omnia, inquit, quæ ab Arist. dicuntur in 3. de Anima, significant animam, non solam facultatē, vt distinctam ab anima*. Et lib. de Mente agente cap. 13. *In hoc mundo inferiore, nulla est natura susceptiua intellectionis, nisi natura intellectus nostri patibilis, qui forma hominis est*. Hinc verò eum ipsum intellectum asserit, se solo, & absque corporis interuentu, recipere species intelligibiles; vt ex eodem superius vidimus: quin etiam agere, citra corporis adminiculũ; qua de re ita scribit in libro, nuper commemorato, de Mente agente, cap. 7. *Dicimus; verum quidem esse, abstractionem esse actionem: sed negandum, patibilis intellectus officium, esse solum pati: quia licet Arist. dixerit, intelligere esse pati, quia secundum originem est pati, & facilius ad cognoscendam eius naturam ducimur per pati, quàm per agere; tamen intelligere est etiam agere: nam cognoscere, non in sola specierum receptione, quæ passio est, consistit; sed etiam in receptarum iudicatione, quæ est actio: quare patibilis intellectus, speciem quidem recipiendo patitur, sed eam iudicando agit; quo fit, vt intellectio dicatur actio immanens, quia fit ab ipso patibili intellectu, & in ipsomet recipitur*: hæc ille.

At quæso, si intellectus est vera humani corporis forma, quonam pacto quicquam recipiet sine corpore, cuius est forma? quomodo aget? quomodo producet actionem absque interuentu corporis, cuius est altera pars? quo tandem pacto eam ipsam in sese recipit sine corpore? Didicimus, vel ex primis Philosophiæ præceptis, formam haud esse id, quod an agat, an patiatur; sed id quo aliud agit: pugnant ergo hæc inuicem, esse veram cuiuspiam corporis formam, & agere, aut quicquam recipere, atq; pati absque corpore, quod informat. At inquis, cum eodem Zabarella super 3. de Anima ad tex. 6. quamuis intellectus sit forma hominis, qua homo est homo, *tamen ita est sublimis, & corpori imperans, vt ipsa recipiat species intelligibiles, corpore nihil recipiente*. Hoc nihilo plus valet, nam sic esse longè omnium formarum sublimissimam, adhuc tamen qua forma informans, perpetuo est id quo; & altera compositi pars, ergo reuoluitur Sisyphi saxum.

Vin' adhuc? Idē, vt diximus, sępè enixè molitur, quod intellectus possibilis sit vera hominis forma informans; eòq; a corpore inseparabilis: & nihilominus in lib. de Accretione, & nutritione cap. 15. in mentem sibi venisse ait, dum tex. 41. libri primi de ortu, & interitu consideraret, & ex confessione Arist. humanam animam esse immortalem. Excipe eius verba: *Non possum hic me continere, quin dicam id, quod mihi eum locum consideranti, in mentem venit; quod non credo Aristotelem cogitasse, quanquam illud cogitare maximè debuit: sumitur enim ex eo loco, & ex Arist. confessione argumentum aliquod, vel saltē coniectura, de anima humana immortalitate: Quum enim de anima vegetante, quæ ignobilissima omnium animarum est, loquens ibi Arist. fateatur, eam esse modo aliquo immaterialem, & eleuatam, & liberam*

a nexu

a nexu materiæ, quia potest saltem a partibus suæ materiæ separari, credendum est, animam sensibilē, multò eleuatiorem esse; sed maximè omnium animam rationalem; proinde, ita esse liberam a nexu materiæ, vt possit etiam a tota sua materia separari, si aliæ partes animæ sunt a partibus saltem suæ materiæ separabiles: eo enim negato, non haberet anima rationalis maiorem eleuationem, quàm anima vegetans; quod non videtur consentaneum esse rationi.

Atat, de hoc auctore non plura: ad rem venio. Porrò instantiæ ab eo adductæ, contra enunciationem illam, vt res se habet ad esse, ita ad operari, inanes & cassæ sunt. Prima, quia intellectus haud est in infante, in actu proximo, vt cum vult, possit operari; idque, quia non habet rectè dispositas, & præparatas facultates, illi deseruientes, præcipuè imaginatricē, quæ in pueris, ob nimiam humiditatem, vt aduertit Auerr. in 1. Physic. Comment. 5. confusa est: sed intellectus in eo, quoad operationem, est in actu remoto: perinde atque habitus physices in physico dormiente: vnde non rectè colligi potest, ergo actu operatur; sed sicuti est, ita operabitur. Secunda etiam de intelligentia, nulla est: Siue enim constituas, intelligentiam mouere orbem, *tanquam amatum, & desideratum*, 12. Metaphysic. text. 36. instantia nullum habet pondus; quia finis mouet, vt apprehenditur, etiam si longissimè distet: Siue verius dicas, quod moueat orbem effectiuè, est in orbe per applicationem virtutis. Postrema, instātia tanto viro parum digna existimatur; Ecquem fugit, quod interpositio terræ, dum Lunæ defectum efficit, eatenus sit in Luna, quatenus illum causat? quia nimirum proijcit vmbram in ipsā Lunam, & impedimento est, ne illa ab Sole irradietur? Quæ cum ita sint, propositio illa perpetuæ veritatis est, & conuertibilis: tū quod struximus argumentum, manet in suis viribus. Intellectus habet operationem, quæ formaliter fit sine corporis interuentu; ergo etiam esse.

Occurrunt alij, aientes, effatum illud, forma, cuius est actio per se, & sine corpore exercetur, natura sui est a corpore soluta, ac separabilis; esse quidem verum, si forma fuerit simplex, nec multis facultatibus onusta; anceps verò, immò falsum, si forma sit multis potentijs, ac viribus prædita: Huiusmodi autem est anima rationalis, quæ tribus facultatum generibus, intellectiuo, sensitiuo, & vegetatiuo affecta, quorum illud citrà vllum corpus in suo munere obeundo versatur, sensitiuum autem, & vegetatiuum, nunquam sine corpore agit. Itaque, quamuis anima nostra, in eo, quod est intellectiua, possit à corpore separari, fieri tamen nequit, vt actu separetur, & sine corpore maneat; quia impeditur a reliquis facultatibus, quæ, quòd in operando exigunt corpus, in ea separata essent otiosæ. Et hoc arbitrantur, Aristotelem significasse, quando in textu illo 13. citato, ait, si est aliqua animæ operatio propria, *contingere vtique ipsam separari*, vbi cautè vsus est verbo, *contingere*, & non dixit necessarium esse; quia, si anima habet aliquod proprium officium, nihil vtique prohibet, vt hac ratione spectata, possit a corpore seiungi; cęterùm hoc non est necessarium, quia aliquid aliud potest esse impedimento, ne maneat sine corpore: ita Pomponatius, & adhuc non nemo.

Verùm hæc aperta sunt diuerticula, nec tamen vim argumenti confringunt, nam in vniuersùm vero verius est, vnumquodque operari secundum quod est actu; fieri autem actu, per suam formam; atque ideò conditionem actionis, prodere conditionem naturæ, ac formæ, a qua veluti a principio emanat: ita, vt cuiusmodi est operatio, dependens, vel independens a materia, huiusmodi sit & essentia, a qua proficiscitur: ergo quæcunque forma, siue illa fuerit simplex, seu multis viribus prædita, si habet operationem independentem a materia, habet etiam esse ab eadem materia independens.

Præterea, operatio, & potentia, a qua illa producitur, debēt inuicem proportionari, velut effectus, & causa: impossibile enim est, vt actio vitalis excedat potentiam vitalem, a qua promitur; cum ab ea promatur, tanquam a causa principali. Et pari etiam ratione potentia, & natura, a qua emanat, inuicem proportionantur. Hinc commune illud verbum *operatio sequitur naturam potentiæ operantis; potentia verò naturam, & essentiam, a qua effluxit*: Nemo etiam non nouit illud Arist. *vnaquaque res, declaratur ex sua operatione, & virtute*. Quod inductiuè conspicitur; ex fructu cognoscimus arborem: ex eo, quod aliquid se mouet, animam: ex specie diuersis actionibus, diuersas species, &c. Et profectò, nec Aristoteles vspiam; nec nos alia via venari possumus naturas, & essentias rerum, nisi ab operationibus, quas videmus; inuestigamus potentias, & ab his, earundem naturas: ergo si intellectus, habet aliquam operationem, hoc est intelligere, supra

cor-

corpus, eamque exercet absque eius adminiculo, habet etiam naturam supra corpus, & sine corporis fulcimento, optimè poterit cohærere; & sic argumenta facta manent in suo robore.

Sed dicunt, verè ex hac parte intellectum, & intellectiuam animam, esse quidem a corpore separabilem, vt reuera conuincitur, eam nihilominus, ne actu separetur, impediri a reliquis facultatibus: propterea quod anima non modo est principium huius operationis, citra corpus exercitæ, sed aliarum etiam sensitiuarũ, & vegetatricium (quippè non est in homine, nisi vna anima) quæ, quia sine corpore exerceri minimè queunt, ne illa in hac parte sit otiosa, impedimento sunt, quò minus actu seiungatur.

Sed hoc non euitat argumentum: si enim in nobis reperitur actus, sine corporis ope exercitus, arguit potentiam supra corporis cõditionem, vt dicebamus.

Ad hæc, sumo huius actus principium, hoc est intellectum; quod est aliquod positiuũ ens, nec addictum corpori, vel cuipiam eius parti; peto que, est ne substantia, an accidens? si substantia, nec affixa corpori, per se nequit corrumpi; quia substantię nihil contrariatur; nequit etiam corrumpi ratione subiecti, quia non est affixa. Si accidens, aut est corporeum, aut non; si prius, quomodo corpori non inhæret? videmus quippè huiusmodi accidentia omnia, alicui solido inhærere: si incorporeum, habet etiam subiectum in quo insit, incorporeum; quomodo enim accidens incorporeũ, atque immateriale, subiectari queat in aliquo corporeo, & materiali? exigitur enim inter susceptiuum, & susceptibile proportio. Huius itaque actionis principium, intellectus, qui vtpote facultas animæ, subiacet in ipsa anima, ceu in proprio subiecto, quæ necessariò est illi proportionata, incorporea, immaterialis, atq; incorruptibilis.

Prætereà; Si anima habet duplex facultatũ, & operationum genus, ita vt has quidem edat sine corporis ope, & ratione harum possit a corpore segregari; alias verò citra corpus exercere nequeat; vt sunt sensitiuæ, & vegetatiuæ; & ratione istarum non possit; eòque Antagoristæ colligunt, eam ex toto esse caducam, & mortalem, cur nos non rectius colligemus, ipsam, ratione illius excellentissimæ partis, totam a corpore separari? quemadmodum reuera, corrupto homine, secernitur ipsa quoque hominis anima sensitiua, & vegetatiua, quæ sunt idem, & eminenter contentæ in intellectiua. Quo modo autem illa non sit otiosa ad huiusmodi operationes, dicetur infrà.

Prætereà, quandocunque duo diuersi ordinis vniuntur; quod est gradus superioris, hoc vtique præualet; propterea quod huic subiacet, obsequiturque aliud: sic etiam recto naturæ ordine paratum est, vt, quæ sunt inferiora, ea ex superioribus pendeant, hinc *minus principale, est propter principalius*: Atque, ne longè abeam in nobis ipsis conspicitur, quando inferior animæ pars sensitiua, obsequitur, trahitur, laceratur ad imperium Voluntatis. Si igitur in anima nostra, vt ad eorum etiam aures loquamur, duo facultatum genera, eaque diuersi ordinis perpenduntur, quorum superius separabilitatem, & immortalitatem animæ vindicat; inferius verò caducitatem; profectò illud superius præualebit, atque adeò ea, ex toto a corpore separabitur.

Ad hæc, quamuis plures animæ operationes exerceantur dependenter a corpore; si tamen vna aliqua eius actio fuerit a materia independens, illa sufficiet, quò totius animæ independentia deducatur: Ita prorsus dicebat Arist. in textu illo 13. *Si igitur aliqua animæ operatio est propria, continget ipsam separari:* vbi notanter dixit, *si aliqua:* quia vna sufficit, quo satis abundè pateflat, animæ quoque substantiam a materia non dependere; Et profectò, si quando omnes animæ operationes sunt a materia dependentes, vt contingit in brutis, optimè colligimus, animam, quæ est earum operationum principium, dependere a corpore, in esse, & conseruari, optimè, ex opposito consequentis colligitur animam, cuius non omnes operationes sunt a materia dependentes, haud esse a materia dependentem in esse, & conseruari, (sed excellentius aliquid esse, atque illas operationes dependentes exercere, non tanquam principium proprium, & adæquatum illarum, sed tanquam principium superioris, & alterius ordinis, quæ ea quoq; facere potest, quæ fiunt a principio inferioris ordinis, quia eminenter continet animam sensitiuam, & vegetatiuam, sicut tetragonum, continet trigonum.

Tum prætereà, hoc ens reale, intellectus, nõ dependet a corpore, vt a subiecto, quinimò separatur ab eo, vt a subiecto; fac pendeat, quasi ab obiecto: id concessit Pomponiana classis, & ipse in cap. 9. libri de immortalit. animæ his omninò loquitur, *Verùm omnia aperta sunt*

ex

ex prædictis; intellectus enim absolutè & quà intellectus est, omninò immixtus, & separatus est: vt humanus, vtrumque retinet; nam separatur a corpore, vt subiecto; non separatur verò, vt obiecto: ergo intellectus verè habet esse a corpore independens: Quod enim a corpore, vt a subiecto non pendet, ab intrinseco, & secũdum suum esse ab eo nõ pendet: cur ergo corruptione illius, hoc debeat corrumpi? quod autem vt ab obiecto pendeat, hoc nihil officit, vt alias dictum est.

Quæso, ens hoc reale, si corporeum quicquam est, quo vnquam pacto absque corporis adminiculo operatur? quomodo a corpore tanquam a subiecto minimè pendet? quomodo actionem penitus supra corporis ambitum edit? Sin autem incorporeum, ac immateriale est, qui vnquam a corpore inseparabile? qui verò caducum, ac mortale? Quid? eadem omninò res intellectus, quem hi cõstituunt formam hominis informantem, simul foret corporea, & incorporea; diuisibilis, & indiuisibilis; caduca, & incorruptibilis; mortalis, & immortalis: quæ contradictoriè opponuntur, quare &c.

Nec verò huic argumento quicquã opis affert machinatio Pomponatij, qui in lib. nuper cõmemorato cap. 3. id absurdi percupiens euitare, quod eadem res, in vnum foret mortalis, ac immortalis; corruptibilis, & incorruptibilis, quæ tamen ab Stagirite lib. 10. primæ Philosophiæ genere diffidere accepimus: *malum*, vt vulgò dici consueuit, *medeatur malo*; dum ait, animam humanam, in se haud esse immortalem, siue non continere immortale, sed solum participare immortale, siue proprietates immortalis. Nunc longè aliud est, esse quippiam tale, aliud participare tale: quippè nihil prohibet, quin res aliqua caduca, atque mortalis, participet immortalitatem. Hoc pacto Philosoph. 2. de Anima, tex. 34. & 35. asseruit, omne quod sibi simile producit, particeps esse immortalitatis. Et contra Luna, referente Auerroe 2. de Cælo Commen. 49. ex Arist. lib. de animal. participat naturam terrę.

Vin' eius verba audere? Cũ in eo ipso cap. in dubium reuocasset, qui vnquam animus secundũ quid immortalis appellandus sit, si simpliciter est mortalis? vel. n. verè, ac propriè fuerit immortalis, & tunc impropriè mortalis, vel cõtra; cum inter hæc haud sit mediũ, ita pergit. *Et si inter propriè, & impropriè non datur medium, tamen per participationem proprietatum, datur medium, sicut licet inter substantiam, & accidens non detur medium, tamen aliquid ponitur participare de proprietatibus vtriusque: sicut & moueri secundum partem, ponitur medium inter moueri per se, & per accidens, vt dicitur 5. Physic. quare animus humanus, & si impropriè dicatur immortalis, quia verè mortalis est, participat tamen de proprietatibus immortalitatis.* hęc ille. Quam deinde responsionem medullitus hausit Zabarella, qui in lib. de Mente humana cap. 9. in respõsione ad 7. arg. cum actuario affirmat, hominem esse mediæ naturæ inter mortalem, & immortalem, *non per veram extremorum participationem, sed solum per eorum similitudinem.*

Deum immortalem, ecquis non ex intimo animi recessu exclamet; ergo pictura, quæ non est homo per veram hominis participationẽ, sed solum per eius similitudinem, poterit edere actiones hominis? ergo Luna, quæ dicitur naturam terræ participare, gignet id, quod terra gignit? Atqui intellectus noster verè elicit actionem supra corporis vires, verè indiuisibilem, verè immaterialem, commentum igitur, & vanũ est asserere, eum nõ esse immortalem in se, sed solummodo per similitudinem, & proprietatum participationem. Quid? si intellectus, eo pacto ex participatione immortalis est, quemadmodũ (vt eorum exemplo vtamur) omne sibi simile productiuum, nuncupatur immortale, profectò nõ minus quæuis alia res, quàm intellectus dici poterit immortalis; ac proinde canis, Lupus, asinus, perinde erunt immortales, atque intellectus. Hem piget, pudetque, tam immanes cogitationes, a viris alioquin magnis, ac solertibus prodigiosè effusas audire.

Animaduerterũt, opinor, Antagonistæ, pręcipuè Pomponatius, hasce respõsiones, vsquequaq; inanes, & aranearum textis esse persimiles, ob id aliò tandẽ confugiunt; nempè intellectũ bifariam capi: Primò, vt intellectus est: Secundò, vt humanus intellectus. Priori modo, esse a corpore separabilẽ, ac immortalem: posteriore, non item. Ita Pomponatius cum sæpè alibi, tùm maximè lib. 1. Apolog. c. 7. lõga verborum serie molitur: vbi tandem his omninò concludit. *Dicimus itaq; intellectum, & posse præcedere, & subsequi corpus, loquendo de intellectu per se: cũ enim nullus intellectus indigeat corpore, vt subiecto, non sibi repugnat, quà intellectus est, & præcedere, & subsequi: veluti omnis motus, quà motus est, potest in infinitum velocitari, & tardari, vt 6. Physic. dicitur. At, quà humanus, neq; potest præcedere, neq; subsequi, &c.* Audi eũ ipsum in lib. de immortal. aīæ ca. 9. q̃ se ingeniosè contorquet, dũ enodare adnititur, vnde est, quod intellectio nõ fit in

Q orga-

organo, quodque intellectus supra seipsum reflectatur, discurrat, comprehendat vniuersalia, id quod virtutes organis affixæ, extensæq; minimè præstare queũt. *Hoc totũ*, inquit ille, *prouenit ex essentia intellectus; quia, qua intellectus est, non pendet a materia, neque a quantitate: quod si humanus intellectus ab ea pendet, hoc est, vt sensui coniunctus est: quare accidit sibi, qua intellectus est, a materia, & quantitate dependere*. Hac distinctione existimat, se omnes Philosophi auctoritates, & rationes, quæcumque animorum fauent immortalitati, deflectere; exempli gratia, reijcit in eo ipso cap. 9. Alexandri expositionem ad tex. 36. lib. 12. Diuin. quod Stagirites eo loci intelligat, intellectum agentem; dein subnectit; *Sed intelligitur de intellectu possibili, qui quandoq; intelligit, & quandoque non: corrumpitur enim quodam interius corrupto, idest sensitiuo, cui identificatur. Verùm Arist. illud intelligit de per se, non per accidens: quasi dicat, nihil prohibere eum manere, qua intellectus est, non qua humanus:* hac via Pōponatius passim grassatur.

Verùm hic perdere, an perire cupit? vt animo adeò pertinaci, ac penè dicas, gladiatorio animi mortalitatem affectet: tute perpende cætera, equidem contra insulsam hanc distinctionem, hoc tantum objicio. Nos in præsentia verba facimus de intellectu humano, qua humanus est: hic, habet operationem sine corporis interuentu; hic ergo est secundum esse a corpore independens &c. Præterea, cum ait, intellectum per se, & qua intellectus est, præcedere, & subsequi corpus, non verò humanum, & qua in hoc, illoue homine cum sensu coniungitur; pari equidem pacto de homine, de Leone, de cane retorqueo: quia homo, qua homo est, cùm præcessit me, tùm subsequetur; at homo, qua ego, nec me precessit, nec subsequetur, sed omninò caducus est, ac mortalis: ita porrò dicendum foret de intellectu humano: atque idem omninò est, ac si vna voce dicas, intellectum humanum esse prorsus mortalem.

Ad extremum, cum ait intellectum, qua intellectus est, &c. vel capit intellectum pro cōceptu rei, prout intellectum animo comprehendimus, vel pro re ipsa: Si priori modo, nihil ad rem: non enim quærimus de intellectu, qui mēte concipitur, & est in intentione: vtrũ ne mortalis, vel immortalis sit: Quod si accipit pro ipsa re, tunc intellectus adhuc est cōmune quippiam intellectui diuino, qui primò, ac precipuè intellectus est; tum Angelico, postremò humano: vafrè igitur Pomponatius communi intellectus nomine, & ambiguitate vocis, funditus tollit humani intellectus immortalitatem, & quasi mortifera quædam sepia virulento cruore: iter præsepit veritati.

Quid? adhuc id ipsum inuoluit, subsecatque intellectum. In cap. 5. lib. 1. suæ Apolog. cum obiecisset (videmus, intellectum nostrum in intelligendo languescere, membra extenuari, corpus senescere, ac celeriter ad interitum deuenire, nihilq: validius lacerare corpus, quàm studium: quæ omnia minimè obuenirent, si intellectus verè esset immaterialis, quia causa lassitudinis est materia; vnde motrices orbium celestium defatigantur nunquam;) Atque consueta sibi distinctione dixisset, ideò communiter dici, intellectum in intelligendo non languescere, iuxta illud Arist. 1. de Anima tex. 65. ipsum autem intelligere impassibile est; *quia qua intellectus est, non languescit; licet qua humanus: quia sic materia coniunctus est, intellectiuum namque in mortalibus a sensitiuo separari impossibile est, vt clara voce 2. de Anima testatur Arist.* subitò se contrahit, immò contradicit, *quanquam*, sequitur Pomponatius, *veluti humanus est, non per se languescat, sed quoniam sensui coniunctus est: qui sensus procul dubio per se languescit, & in harmonia consistat*. Quod si intellectus, vt humanus adhuc per se non languet, corruit prior distinctio. Tum, ergo vt humanus non est commixtus corpori, neque ab eo in esse dependet, si per se haud languet. Quod autem ratione sensuum langueat, ac debilitetur, hoc nihil officit eius immortalitati, vt alias fusè explicuimus. Vides, quę constantia in huius viri dictis? Quæ doctrina olim in Schola Philosophorum ingentes exiuit turbas? nec assecla, nec fortè caruit hærede; sed verè vetus effatum

Oscitante vno, deinde oscitat & alter.

Ex his, quæ adhuc dicta sunt, arbitror explosam et constare illam opinionem, quæ temerè censet, nos haud leui æquiuocatione irretitos, de intellectu disserere. Cum enim, ait, nomine intellectus, tam anima ipsa rationis particeps, quàm eius facultas, qua proximè intelligimus, veniat appellata; si in præsens intelligas animã, hæc porrò nec inorganica est, nec vllā sine corpore actionē sortita: cum sit actus corporis organici, &c. Sin autē intellectum, capias pro aiæ facultate, nihil cōcludes, quod ad rē attineat; nam etsi hæc a corpore segregata sit, nēpè nō occupet vllam corporis partem, in qua velut in proprio subiecto, & organo incubet, nihilominus ex hoc nō cōficitur, aīam cuius hęc est facultas,

tas, esse a corpore suaptè natura separabilem: cum adhuc alijs facultatibus prædita sit, quarum opera, citra corpus nec esse, nec exerceri queunt. Præterquamquod ipsa potentia, intellectus, prendet a corpore saltem, vt ab obiecto.

Hæc inquam, ex dictis, nullo negotio depelluntur. Verè nos in demonstratione Stagiritæa, quam præ manibus habemus, nomen intellectus, pro animæ intellectricis facultate accipimus: verùm ex eo, quod isthæc haud dependet a corpore, optimè, vt dudum fecimus, animæ quoque independentiam colligimus. Hinc rectè Marsilius Ficinus lib. 10. de Platonis Theolog. cap. 9. admonuit, hæc quattuor, essētiam, facultatem, operationem, & obiectum; ita inuicem esse affecta, vt ab essentia manet facultas; ab hac, operatio: hæc in obiectum tendat: Et inuerso ordine, ab operatione, arguatur potentia; ab hac, essentia: ergo si animæ nostræ facultas sortita est operationem a corpore minimè dependentem, verè colligitur id, quod non semel collegimus. Quo autem pacto intellectus pendeat a corpore, quasi ab obiecto, abundè enucleauimus Disputatione proximè præcedenti sect. 8. Cæterùm quia Sectio hæc iam ingranduisse videtur satis, quæ supersunt haud parum multa, vt lector ceu interiecto refectus itinere hilarius persequatur, in sequentem sect. redigentur.

SECTIO SEPTIMA.

Relata, & confutata eorum placita, qui intellectui quoddam subiectum, & organum comminiscuntur: tum etiam tanguntur nonnullæ rationes ex varijs Arist. locis deprompta, quæ animorum immortalitatem ostendunt.

Ostquam è supradictis senticetis euasimus, redeundum paulisper rebar ad Aristotelis hortos, & amęnitates, vt tandem ex eius flosculis, animæ nostræ coronam victorię texerem; quando sentio, cum ijsdem auctoribus, adhuc nobis de altera Stagiritæę demonstrationis parte conflictandum. Quid enim? subiectū, & organum nescio quod intellectus, quod diuinus præceptor Arist. nullum inuenire potuit, istorum nemo formè non potuit: Et quamuis ille in tex. 6. modo non clamitet, si intellectus esset mixtus cum corpore, *ei instrumentum aliquod esset, sicut sensitiuo: nūc autem nullum est*: isti adesse affirmant, idque ad mentem, aiunt, Arist. affirmari: pròh frontem: sed quonam pacto, paucis videamus.

Audiuit hęc secta ex præceptore suo Aphrodisæo libro 1. de Anima, capite vlt. animam vegetalem, *statuendam esse in pectore, cordisque circuitu*, Et, *vbi hæc sit, ibidem vim quoque sensibilem haberi*. Nec non paucis adiectis, *ipsam quoq; rationalis animæ portionem, quæ vna propriè principatum animæ possidere creditur, in corde statuendam esse, non dubitamus*. Id, vt cum actuario tutaretur, ita progressa est.

Simon Portius, cùm alijs in locis, tùm in Disput. de Mente humana cap. 7. intellectum cōstituit in corde, veluti in proprio subiecto: quāuis eo nequaquam vtatur, vt instrumento. Ea potissimùm ratione motus; quia in corde, vegetatiuum, ac sensitiuum resident: Intellectiuum autem in mortalibus, neutiquā separatur a sensitiuo, auctore Philosopho 2. de Anima tex. 15. & 32. Lubet hic Portij verba exscribere, vt eo loquente, quæ sit eius mens, planius cognoscatur. *Dicimus, ipsam animam esse in corde, veluti in sua regia, & intellectum vt facultatem animæ, ibi quoque esse; non vt in organo, sed vt in subiecto, in quo est substantia animæ, vt paullò inferius enarrabimus. Confitendum igitur est, in eadem particula sensitiuum, & intellectiuum esse: verùm non vtitur corde pro instrumento, quemadmodum aliæ animę facultates, sed ipse intellectus potentia, est instrumentum animæ, cuius substantia est in corde. Hinc patet, quod si inseparabilia sunt sensitiuum, & intellectiuum in mortalibus, apertè constat, esse in eadem particula. Collige itaque intellectum, aut animam intellectiuam, non esse in toto ex Arist. decreto, nec in alia particula a corde: nam si a sensitiuo nulla ratione separari potest, necessariò censendum est, esse in corde, atque ita non esse aeternam*: hæc ille.

Quæ imaginatio, tam a vero, & Arist. discrepat, quàm quod maximè: nam, si intellectus residet in corde, tanquam in subiecto, ergo est illi commixtus. Quid enim est, facultatem aliquā misceri cuipiam corporis parti, quàm in ea ipsa velut in subiecto inesse? Perpende hoc in quauis facultate sensitiua: Visus est commixtus oculo, quia residet in eo quasi in subiecto; pari ratione, & sensus alij. Et profectò vsquequaque est impossibile, vt quicpiam insit in aliquo, vt in subiecto, & illi non misceatur. Præterea, si intellectus in eadem omninò corporis particula, nempè in corde, in-

cubat, vbi & sentiendi vis; porrò sicuti sensitiuum parti illi commixtum est; pari ratione erit & intellectus. Atqui intellectum esse permixtum corpori, vel vlli eius parti, reclamat Philosophus 3. de Anima, quia, *qualis quidam vtique fieret, calidus, aut frigidus: Nec intelligeret omnia: Et ei aliquod instrumentum esset: nunc autem nullum est.*

At inquies, quanquam intellectus in corde insidet, tanquam in subiecto, eo tamen haud vtitur veluti organo: Secus autem euenit in sensitiuo. Hoc nego: immò constanter assero, pugnare inuicem, facultatem aliquam esse in quoquam ceu in subiecto, & eo non vti, vt organo, siue (quod idem est) operari absque illo: cuius rei causam afferre promptissimũ est, nam esse quicpiam in subiecto est, quod pendeat ab eo, in esse, & conseruari: vti eo quasi instrumento ad operandum est, vt dependenter ab illo, & per illud operetur. Quod autem pendet a quoquam in esse, & conseruari, ab eodẽ quoque pendeat in operando, omninò necesse est; quippe quod pendet in esse ab aliquo, sequitur eius dispositiones, ac temperaturã, quas operatio quoque planè consequatur oportet: ergo pugnant inuicem, intellectum esse in corde, tanquam in subiecto, seu pendere à corde in esse, & conseruari, & non vti eo, tãquam instrumento in operando; aut sine eo operari.

Porrò, si est in corde, vt in subiecto, erit vtiq; forma consequens temperamentum cordis, & constituens illud principiũ vitæ: hoc .n. pacto formas esse in subiecto, in Peripato nemo non nouit. Quod si ita est, qui vnq̃ fieri poterit, vt eo non vtatur veluti instrumẽto ad operandũ? Deinde, ex facultate, & subiecto coalescit vnum aliquod totum, quod operatur: quippè ex virtute visiua: V.g. & subiecto oculi, resultat oculus, qui videt. Postremò, esse in subiecto conuenit formæ, & propriè quidem accidentariæ; omninò igitur impossibile est, vt intellectus non vtatur subiecto, cui inhæret, tanquam organo: vel vt quicquam absque eo operetur; quia forma non agit, vt quod, sed est alteri ratio agendi: forma equi est ratio agendi equo, & albedo ratio disgregandi parieti.

Quid etiam facit, quia si intellectus in eadẽ omninò corporis particula, nempè in corde incubat, vbi & sentiendi vis; idque propterea, quia intellectus in mortalibus non separetur a sensitiuo; ergo vel sensitiuum quoque non vtetur corde, vt organo, quamuis in eo resideat, vo in subiecto: vel si illud vtitur, vt re ipsa vtitur, (enimuerò quamuis sensus vtantur certis, ac determinatis corporis partibus, ceu instrumentis, in suis operationibus, nihilominus principaliori modò vtuntur corde, dum eius calore, & spiritibus operantur, quicquid operantur; eoque læso, tametsi reliqua organa intacta maneant, funditus eorum operationes tolluntur) vtetur etiam intellectus: Si enim hæc duo, non duo sunt, sed vnum, eodemque pacto vtrumque in eadem corporis particula, vt in subiecto insidet, quomodo illud vtetur corde, vt instrumento, hoc autem non? Quid? si esset in subiecto, & quidem in eo ipso, in quo sensitiuum, qui vnquam erit locus formarum? siquidem sensus non est locus specierum, quia affixus certæ corporis parti, non solus, sed cum ipso subiecto recipit species sensibiles: intellectus autem solus recipit species intelligibiles, quocirca per similitudinem, quia vt locus recipit locatum, sic intellectus species, nuncupatur locus ab Arist. in textu 6. *Et benè vtique, qui dicunt, animam esse locũ formarum: nisi quod non tota sed intellectiua.*

Quid plura? vice omnium, quæ innumera adduci possent, stet vnum Stagiritæ dictum, ex lib. 1. de Anima tex. 92. nimirum, *Quam corporis partem, aut quomodo intellectus continebit; difficile est, etiam fingere.* At Portio facile fuit etiam determinatam partem, quam contineat, in quaqꝫ resideat, assignare. Itane Porti? diuini ingenij viro Aristoteli, qui optimè traderat, animas a corpore inseparabiles, esse quidem in toto corpore, quo ad actum informandi: primariò tamẽ & præcipuè reperiri in corde, aut in eo, quod cordi proportione respondeat, vt apud eum legimus in lib. de animal. motu c. 7. & lib. de Vita, & morte cap. 2. & lib. de Iuuẽtute, & Senect. ca. 1. & 2. difficile fuit, vel imaginatione concipere, quam vnquam partem in corpore occupet intellectus; tibi verò adeò in manu suppetijt, vt eam ipsam partem doceres posteritatem?

Quam auctoritatem, ita Portius deflectere tẽtat: ne fingi quidem potest quamnam partẽ occupet intellectus, seu in quã parte sit, hoc est, in quanã alia, diuersa a corde, in quo reliquæ facultates, nempè vegetalis, & sentientis animę resident: ratio à præclaro hoc expositore ea affertur; quia in mortalibus, intellectiuũ, haud separatur a sensitiuo: tũ præterea, quia pię nõ distinguitur loco, quod si distinguerentur, tũc oporteret intellectui assignare aliã partẽ diuersã ab ea, in qua reliquę facultates resident, quẽadmodum

opi-

opinatus est Plato; qui hic ab Stagirite redarguitur.

Sed quęso, quanam ferula dignus esset Aristot. si, dum nobis indicare vellet, intellectum esse in corde, nec in vlla alia parte præter illud, absolutè, tamque memorabili dicto proijceret, ne fingi quidem posse, quam vnquam partem ille contineat? planè exsibilandus. Mirare etiã & admirare, quo sensu Stagiritæa illa verba, quod intellectiuum haud separatur à sensitiuo in mortalibus, ab egregijs hisce Philosophis detruduntur. Excipe tex. 15. libri secundi de Anima. *Separari autem hoc ab alijs possibile quidem est: alia verò ab hoc, impossibile, in mortalibus: manifestum autẽ hoc est in plantis; nulla enim ipsis adest potentia.* Germana huius effati sententia est: distinxerat Arist. in tex. 14. viuere, seu vitam, in intellectiuam, sensitiuam, & vegetatiuã: deinde in tex. hoc 15. ait, *hoc*, nempè vegetatiuum, *possibile est separari ab alijs.* potest nimirũ in quoquam reperiri solum absque sensitiuo, & intellectiuo: probat, manifestum autem est in plantis, vbi solum est. Cæterùm nec sensitiuum vspiam sine vegetatiuo, nec intellectiuum citra superiores gradus accipere licet, hoc pacto ab illis abiungi nequit. Sed cur additum est, *in mortalibus*? quia in ijs, quæ immortalia sunt, reperitur intellectiuum sine sensibili, & vegetabili gradu, vt optimè in eum locũ Philoponus, *& benè*, inquit, *addidit, in mortalibus: in diuinis enim nutritiua inutilis est, quòd ibi neque incrementum, neque diminutio est: quæ quia sunt in mortalibus, propterea mortalia sunt: impossibile est meliorem inuenire vitalem potẽtiam, nisi adsit inferior.* Quod sanè apud Philosophum in lib. de Anima nulli non liquet.

Ex hacine auctoritate colliget Portius, quia sensitiuum, fac ita esse, residet in corde, debere eòdem quoque intrudi intellectum? Hem vide, num in hunc Portium cadat alterius Portij dictum, qui apud Senecam aiebat, quendam spinas in pedibus habere, cum se per spinas ingredi quæreretur: ingenij nimirum vitium in argumentum conferens. *At pedes*, inquit, *tui spinas habent, non locus.* Perlegisset Portius accuratè pręceptorem suum Alex. in illo ipso cap. vltimo libri primi de Anima: porrò animaduertisset eum, & si vegetalem, & sensibilem, tum rationalem quoque animam in corde statuendã esse, haud paucis prosecutus esset, tamen ab intellectus commemoratione, cautè abstinuisse. Quinimò cum in illud Stagiritæ dictum, quam nam partem, aut quomodo intellectus continebit, difficilè est fingere, *Alexander penitus dubitauisset, quid esset huiusce considerationis proprium dicere, silentio locum præterijt:* inquit ibi Philoponus: quia optimè nouerat Alex. intellectum, si eũ in corde, vel in quauis alia statuta corporis parte collocaret, actutum effectum iri organicum; quia partem animæ, & facultatem esse organicam, nihil aliud est, quàm eam, certam sibi corporis partem vindicare, quæ sit ab alijs, situ temperamento, & figura diuersa; quod abundè supra docuimus, & ipsa etiam eorum hominum classis confitetur.

Vnde mirificè cadit in rem propositam id, quod scribit Zabarella in Comment. 3. de Anima ad tex. 7. quo loci, cũ patefacere vellet absurdum, quod consequeretur, si intellectus esset organicus, & receptio specierum fieret in aliqua corporis parte, inquit, tunc oportere assignare certam aliquam partem, in qua, & non in alijs species reciperentur: quia cum in corpore humano diuersæ partes homogeneę, ac diuersæ temperaturæ reperiantur, non vtique omnes fuissent aptę ad receptionem hanc, quemadmodum videmus in sensibus: sola enim temperatura oculi est apta ad recipiendũ species colorum, non temperatura carnis, aliarumue partium: simili modo temperatura ossis, haud est idonea ad recipiendas species tangibiles, quia est nimis terrea, tandem subiungit: *Atqui habere certam corporis partem, in qua recipiãtur species, nihil aliud est, quàm habere organum proprium; cum nihil aliud sit organum, quàm certa pars corporis a cæteris partibus distincta, in qua sola sit aptitudo recipiendi tales species; quod significare volens Arist. dixit: Sicut sensitiuo; quasi diceret, ita esset alligatus organo, vt ipsa potentia sensitiua: & hæc ita organum habere dicuntur, quia habent certam corporis partem, in qua recipiuntur species: quare etiam intellectus haberet hoc modo organum propriũ, idest, certam partem corporis, in qua species intelligibiles reciperentur; hoc enim est habere organum.* Hæc Zabarella.

Postremò, si Portius ad sacram illam Alexãdri anchoram confugiat, intellectum possibilẽ haud esse ens quoddam actu, sed puram animę rationalis præparationem, & aptitudinem, formarum, ac intellectionum receptiuam; vt in eo ipso capit. 7. molitur, vbi carpit etiam simplicium, inquiens, *sed deceptus est, quia hæc de facultate protulit Aristot. quandoquidem intellectus potentia, vt facultas intelligendi, est potentia*

intelligibile, & non actus: hac itaque ratione est simplex, & non mixtus, &c. Ex quo etiam capite colligit, intellectum possibilem a corpore haud esse separabilem, quia si esset separabilis, vtique esset aliquid actu, quod contradictionem inuoluit: quippè cum Philosophus dicat, naturã huius intellectus esse potentiam, maxima foret contradictio, si id, quod suaptè natura potentia est, idem esset actu: ita Portius.

Verùm, isthuc refugium, iam a nobis inane patefactum est in Disput. 9. vbi ostendimus, intellectum possibilem, quamuis in genere intelligibilium sit mera potentia, nihilominus in genere entis esse verè ens actu. Interea tamen, quod ad rem præsentem attinet, longè adhuc absonè hic auctor loquitur: quoniam animę illa præparatio atque aptitudo, cum actu omninò nihil sit, porrò nec in corde residere, nec ab sensitiuo inseparabilis constitui poterit. Aduerte etiam, hunc ipsum auctorem temerè præfatam animæ aptitudinem, nuncupare facultatem: plurimùm ea diffidet a facultate, vt eam nos constituimus: Quocirca rem quoque magnam præstitisse arbitratus est, si affatim negaret, intellectum esse substantiam, *quia nullibi*, inquit, *Arist. intellectum potentia, in 3. de Anima, in quo omnem rationem intellectus potentia explicauit, esse substantiam affirmauit:* quasi verò, si non est substantia, actutum fuerit chimerica eius aptitudo: sed hac de re, loco quem indicaui. Quæ hactenus a nobis dicta sunt, clarissimè, opinor, ostẽdunt Portianę opinionis absurditatẽ, quod intellectus resideat veluti in subiecto in corde &c.

Secundo loco succedunt alij, affirmantes, intellectum possibilem, vtique nec in corde, nec in vlla alia corporis parte, tanquam in subiecto residere, quia pars illa proculdubio esset eius organum: sed esse in toto corpore, quia est forma, & actus corporis: iccircò vti etiam toto corpore categorematicè, veluti organo: ex quo etiam consequitur, eum ad interitum totius corrumpi. Quamuis autem totum corpus ponatur organum intellectus, nõ tamen esse verè eius subiectum, sed quasi subiectum. Ita Pomponatius multis in locis; vnde libello de immortalit. Animæ cap. 10. cum asseruisset, ipsum intelligere, quia est accidens, secundum essentiam esse in intellectu, iuxta illud, Anima est locus specierum, non tota, sed intellectus, subdit: *Verùm quia intellectus humanus est in materia, quasi per quandam concomitantiam, & ipsum intelligere, quodammodo est in materia: sed sic, vt accidentaliter; quoniam intellectui, qua intellectus est, accidit esse in materia: non tamen in aliqua parte corporis ponitur ipsum intelligere, sed in toto categorematicè: non enim in aliqua parte, quoniam sic esset organicus intellectus; &, vel non omnia cognosceret, vel si omnia cognosceret, vt cogitatiua, tamen singulariter, & non vniuersaliter cognosceret. Quare, sicut intellectus est in toto, ita & intelligere: Non inconuenienter igitur Alex. posuit totum corpus esse instrumentum intellectus; quoniam intellectus omnes vires comprehendit, & non aliquam partem determinatam: quia sic non omnia cognosceret, sicut neque aliqua virtutum sensitiuarum: Quanquam autem sic totum corpus ponatur instrumẽtum intellectus, quasi vt subiectum, non tamen est verè subiectum, quoniã intelligere non recipitur in eo, modo corporali:* Hæc Põponatius; id ipsum subsecuti sunt alij. Et olim recensitum fuit etiam a Scoto in 4. dist. 43. quæst. 2. in responsione ad 1. tum a Bessarione lib. 3. contra calumniat. Plat. cap. 22. sed hoc tantum; non approbatum.

Quæ doctrinæ series, multa inuoluit absurda: paucis nunc perstringo: Primò, si intellectus est in toto corpore ceu forma, & quidem inseparabilis, ergo eductus de sinu materiæ: tùm, partibilis, ac materialis; id ψυχόθνητοι isti contendunt, sed nos supra Disput. 2. oppositum, vel ex eius actione clarissimè ostendimus. Deinde, si in intelligendo, toto corpore vtitur, vt instrumento, ergo etiam partibus: quomodo ergo brachium, aut calcaneus intelliget? Post, quomodo intellectus vti potest toto corpore, tanquam instrumento, & tamen haud esse in corpore, vt in subiecto? Si enim secundum esse haud est in corpore, tanquam in subiecto, erit igitur secundum esse a corpore independens. Porrò, si intellectus est forma corporis, quo vnquam pacto non est in eo tanquam in subiecto? hæc omninò inter se pugnant.

Verùm haud nouũ, nec insolens est, in huius doctrina pugnantia offendere, perpende hæc. In cap. 6. lib. 1. Apolog. ore rotundo proijcit, vtrumque intellectum, tam agentem, quã possibilem esse æternum, ac immortalem: idque ab Stagirite fuisse probatum: addito discrimine, quod ille verè, hic secundum quid sit immortalis: Excipe eius verba. *Quapropter dicendũ est, cum Arist. ostendisset, vtrumque intellectum, videlicet tam agentem, quàm possibilem esse immortalem, vt ex textibus præcedentibus est manifestum, ibi vult ponere differentiam; inter vtrumque intellectum,*

ectum, quoad immortalitatem: quoniam solus agens verè immortalis, ac separabilis est. At possibilis non verè, sed tantum secundum quid: agens namque intellectus, verè immortalis est, quoniam semper actu est, & est sua scientia: quare & actionem, & esse habet perpetua: possibilis autem intellectus, cum nullius corporis videatur esse actus, qua intellectus est, neq; in suo opere indiget organo, vt subiecto, videtur etiã esse immortalis: vnde & post mortem videtur posse reminisci, extendendo nomen reminiscentia ad intellectionem præteritorum, &c.

Pomponati quid ais? In cap. 10. lib. de immortalit. Ani. a nobis paullò ante commemorato, statuis, intellectum humanum esse in materia, & in toto corpore: Hic, nullius corporis videtur esse actus? Ibi, totũ corpus ponitur instrumentũ intellectus. Hic, in suo opere non indiget organo, vt subiecto? Alibi eum ipsum intellectum efficis veram corporis formã, identificãs cum sensitiuo, educis de potestate materiæ, hic verò eum ipsum operari citra corpus, vt subiectum, recipere species intelligibiles, esse locum formarum? Quid? sexcentis in locis proijcis, eum verè & simpliciter esse mortalem, hic autem tibi, post mortem videtur posse reminisci? quis? si iuxta tua decreta post mortem remanet nihil? Non equidem miror, te in tot ambages intrudi: nam vetus effatum est,

ἁπλοῦς ὁ λόγος τῆς ἀληθείας ἔφυ.

Simplex est sermo Veritatis.

Quod si dicas, intellectum, qua intellectus est, esse immortalem, nec in suo opere indigere organo, & nullius corporis esse actum: verùm qua humanus, & sensui coniunctus est, esse caducũ, mortalẽ, &c. vt etiam ipse Pomponatius multarum rerum contrarietatem, ac repugnantiam deflectere conatur, quæ apertissimè in eius sententia ostenduntur, dum in cap. illo 9. ait, *Verùm omnia aperta sunt ex prædictis; neque vlla est contrarietas: intellectus enim absolutè, & qua intellectus est, omnino immixtus, & separatus est; at humanus vtrumque retinet, nam separatur a corpore, vt subiecto, non separatur verò vt obiecto.* nihil dicis.

Scio enim Pomponatium, insulsa hac, & vt non nemo sensatè loquitur, sophistica intellectus partitione, dum se peti animaduertit, effuso, ad instar sepiæ, vti dicebam, virulento cruore, se obtegere: sed actum agit. Huius absurditas multis a nobis, sect. proximè præcedenti patefacta est: quæ neque hic repetenda sunt, nec amplius in huiusce auctoris, adeò prodigiosis imaginationibus immorandum.

Iacobus Zabarella parum ab hac Pomponatij opinione discessit, quandoquidem ipse quoque constituit intellectum, veram hominis formam informantem, eòque a corpore inseparabilem: cæterùm in operando, nec aliqua corporis parte, nec toto, vt instrumento, vti: sed ipsum intellectum per se recipere species intelligibiles, & formaliter absque vllo corporis interuentu intelligere. Quocirca eũ constitui corpori commixtum, quo ad esse, immixtum, quo ad operationem, vt retro explicuimus; & liquet etiam in hisce verbis ex cap. 9. libri de Mente humana, quo loci cum partitus esset immixtionem, in eam, quæ secundum esse, & secundum operationem sit, priori modo ait, intellectum haud esse immixtum, *quia Aristoteles in principio secundi libri de Anima dixerat, omnem animam esse actum primum corporis naturalis organici, hoc est, formam informantem: quare necesse est, intellectum hac ratione esse cum corpore commixtum, &c.* De altera verò immixtione, quò ad operationem, ita subnectit paullo inferius: *quoniam igitur nullum apparet organum proprium, quo vtatur intellectus in recipiendis obiectis, dicendum est, eum in operando non esse cum corpore commistum, sed ipsummet recipere species: vnde postea colligit Arist. solam animam intellectiuam dici posse locum specierum: locus enim recipit locatum, anima autem sensibilis non recipit species rerum sensibilium, sed organum animatum eas recipit; proinde non anima ipsa, sed organum est locus specierum: anima verò intellectiua non vtitur organo corporeo in recipiendis speciebus, sed ipsa recipit, ideò rectè vocatur locus specierum, &c.* Vnde in Comment. super 3. de Anima ad text. 6. ait, Aristotelem haud probasse, (oppositum nos ostendimus supra sect. 5. huius Disput.) intellectum, nullum habere organum, sed tanquam manifestum, vel ex anatomica inspectione humani corporis supposuisse, in quo quidem oculata fide, nullum apparet membrum, quod intellectui, veluti instrumentum assignari queat. Quippè si vllum huiusmodi esset, id porrò aut cor, aut cerebrum esset: Hæc verò minimè esse, vel inde fit conspicuum, quia hæc membra reperiuntur etiam in brutis animantibus, quæ tamen intellectus expertia sunt.

Quamquidem Zabarellę opinionem, vt in eo, quod asserit, intellectum nullo in operando, corporeo instrumento vti, sed citra corporis interuentum recipere species intelligibiles, & in-

& intelligere, verum existimamus, ita ad eam partem alias confutauimus, qua asserit, intellectum esse formam humani corporis informantem; ideòque ab eo inseparabilem. Enimuerò si intellectus operatur absq; vllo corporis concursu, & adminiculo, proculdubio habebit etiã esse ab eodem corpore independens, vt iam du dum a nobis demonstratum est. Verumenimuerò, ne tu quoque de limine, vt aiũt, offendas, sedulò in animum reuoca ea, quæ supra Disput. 2. sect. 4. pluribus ostendimus; nempè, *intellectum*, seu *mentem*, quæ nobis vnico vocabulo est *νοῦς*, bifariam apud Philosophos legi: nũc quidem pro ipsa animæ intellectricis substantia, quo sensu legimus apud Arist. 1. de Anima, tex. 65. *intellectum videri innasci, cum sit quædam substantia*: nunc verò pro ipsa animæ intellectiuæ facultate, quæ immediatè ab ea dimanat: quo pacto ab Stagirite capitur 3. de Anima tex. 5. dum ait, *qui igitur vocatur animæ intellectus, dico autem intellectum, quo intelligit, & existimat anima*. Quamobrem intellectus anteriori modo, est vera hominis forma informans, vt Disput. 4. probamus; nec ea hoc pacto quicquam immediatè operatur: posteriori verò modo, est facultas, vt Disput. 9. ostendimus atque hæc quidem inorganica, & absque vllo corporis interuentu operans; ex qua deinde ritè venamur animæ intellectricis essentiam. Quia verò quæque suis in sedibus vberi, & accurato stylo prosecuti sumus, in præsens ab eorũ prolixiori explanatione supersedendum est.

Quemadmodum haud etiam immorãdum existimo in confutandis, quibusuis alijs, huius farinæ hominum dictis; sat eorum antesignanos confutauisse: Tandem hanc partem concludo; & firmo animo concludo, Aristotelem tribus rationibus, quas equidem demonstrationes a posteriori merito suo appellarim, validissimè ostendisse, quod intellectus possibilis haud sit corpori secundum esse commixtus, eòque, per causam, immaterialis: Prima est, quia omnia intelligit, ergo immixtus est: Secunda, si esset mixtus cum corpore, ergo, *qualis quidam vtique fieret, calidus, aut frigidus*. Tertia, si esset mixtus cum corpore, ergo, *ei instrumentum aliquod esset, sicut sensitiuo: nunc autem nullum est*.

Possẽ equidẽ hic cõgerere permultas alias rationes, quę sparsim apud eundẽ Philosophũ leguntur; in quibus ille animorum immortalitatem an indicat, an supponit: sed id superuacaneum omninò existimo, cum iam eius rationes ex instituto, professoque ad hoc ipsum allatas viderimus. Si cui tamen lubet, extendat hæc puncta.

Intellectus, a vehementibus obiectis intelligibilibus haud corrumpitur, quemadmodum a vehementibus sensibilibus sensus, *nam intellectus, cum aliquid intellexerit valde intelligibile, non minus intelligit inferiora, sed & magis*. 3. de Anima tex. 7. ergo immortalis, & incorporea natura est.

Deinde, formæ, quæ recipiuntur in intellectu possibili, recipiuntur vt sunt actu intelligibiles, sunt autem tales, vt sunt a materia abstractæ, & immateriales; *nam omninò, vt separabiles sunt res a materia, sic quæ circa intellectum*. 3. de Anima, tex. 11. Et, *non enim lapis in anima est, sed forma*. ergo intellectus est immaterialis; quia vnumquodque recipitur, ad modum recipientis.

Post, intellectus est actu intelligibilis, & immaterialis, *nam sine materia potentia est intellectus talium: ille autem intelligibile erit*: in eodem lib. tex. 16. ergo immortalis.

Præterea, intellectus in se ipsum redit, & seipsum intelligit, quod sensus, & quæuis corporea vis efficere nequit. *Et ipse etiam*, intellectus, *intelligibilis est, sicut ipsa intelligibilia: in ijs enim quæ sunt sine materia, idem est quod intelligit, & quod intelligitur*. tex. 15. ergo est incorporeæ naturæ ac immortàlis.

Ad hæc, Intellectus imbecilliori facto corpore, imbecillior nequaquam fit, neque senio debilitatur, quemadmodum sensus, & virtutes omnes, quæ per corpus operantur, *nam senium non est, quia sustinuit aliquid anima, sed id in quo, sicut in ebrietatibus, & morbis*. 1. de Anima, tex. 65. ergo est incorporeus, nõ dependens à corpore, & immaterialis.

Postremò, Intellectus, & voluntas per se, & suaptè natura, non per vim aliquam externam imperat corpori, & omnibus affectionibus, & propensionibus corporeis; adeò, vt teste Philosopho lib. 1. Politic. cap. 3. habeat imperium Regium, & ciuile in appetitum sensitiuum: *anima namque corpori imperat Herili imperio: mens autem cupiditati, ciuili, & regali*, ergo intellectus, & voluntas haud sunt virtutes corporeæ, verũ secundum esse a materia, & corpore separatæ: nam virtus, quæ per se, & suaptè natura, nõ autem per causam aliquam externã imperat corpori, & omnibus affectionibus, & propensionibus eius, corporea, seu mixta cum corpore omninò esse nequit.

Tan-

Tandem, sedatis passionibus appetitus sensitiui, & motibus corporeis, fiunt maiores progressus in scientia; *nam quia quieta est, residetq; anima, sciens fit.* lib.7. natural. auscult. tex. 20. ergo intellectus, sicque substantia eius anima, est supra motum, & tempus: eòque corruptionis expertia; quia quæcunque non subijciuntur tempori, sunt æterna, ex lib.4. eiusdem operis: sed non plura; quanquam & possem, & vellem, sed admoneor, *esse modum in rebus*. Itaque ex his, quæ vsque adhuc tractauimus, abūdè propositum nostrum opinamur constare. Hoc modo reliquum est, vt Aduersariorum argumenta, quæ sect.1. huius Disput. construximus, pro virili parte diluamus, quare sit.

SECTIO OCTAVA.

Diluuntur tria priora argumenta, initio Disputationis proposita, eorumque confirmationes.

Voniam ita, fato nescio quo, comparatum est, vt plerosque firmius, validiusque fatiget vnum aliquod argumentum; quód veritati aduersetur, quā reficiat magnus eorum nume rus, quæ illi fauent; siue quòd Veritas in alto iaceat, seu quòd natura mortalium retro sublapsa refertur, & ad peiora, facilius ruat; vel denique quòd nonnulli, ceu corrodētes quidam vermiculi, rei caritiem, cui affigi possint, anxiè quærunt; dabo hic operam sedulioreni, vt Aduersariorum argumenta, ita clarè diluantur, & confutata compareant, vt omnis post hac, an ambigendi, an fallendi occasio, cognoscatur sublata. Quod si prolixior fuero, memineris me hic, tuam æquè, ac meam rem agere: quando tuam æquè, ac meam animam immortalem defendo.

Ad primum argumentum dicendum, benè ibi inter arguendum responsum esse, quod Aristot. in libris de Anima, verba facit dè ea, eiusque operatione pro præsenti statu, non autem absolutè. Quo pacto, fac nihil intelligat sine phantasmate, hoc nihil officit eius immortalitati; quia hæc est dependentia obiectiua, & extrinseca; qua de re multa diximus Disput. præcedenti sect.8. quæ hic repetēda non sunt. Quod autem Arist. in omnibus locis, quę in argumento adducta sunt, loquatur de anima pro præsenti statu, vel ex eo conspicuum efficitur, quia cum in libris de Anima, animam contem pletur, vt Philosophus naturalis, vtque illa est forma humanum corpus informans, debuit vtique de eo etiam intelligendi modo loqui, qui illi secundum hanc rationem competit: hic autem est, vt cum phantasmate intelligat.

Præterea, quia cum ad Physicum attineat, principia, & passiones tātummodo motus tractare, consequens erat, vt de anima quoque, eiusque actione in libris de anima (quæ sunt pars Physicæ) sic ageret, quà illa est physica forma, quàque operationes ab ea secundum hanc rationem emanant, & non absolutè, quia neque anima separata, neque eius separatę actio, naturalem subit considerationem; Adhibent huic rei exemplum. Quemadmodum Aristot. in 8. de Physica auscultatione, agit ille quidem de primo motore, sed non nisi qua est principium motus Cęli, eius verò quidditatē, & actionem inuestigare, ad primam vsque Philosophiam reiecit, quando postea in duodecimo diuinorum, & naturam, & actionem primæ intelligentiæ, quoad eius fieri potuit, inuestigauit; ita, cum in hisce libris perpenderet animā, quà est forma naturalis, & copulata materiæ, nulla vrgebat necessitas, vt illi aliam actionem præter hanc attribueret, & propterea dicit, eam intelligere cum phantasmate. Non it verò inficias, animam absolutè, habere actionem, sine phantasmatibus, quippè si eam fecerit separabilem, vt vidimus, actionem quoque eidem tribuat necesse est.

Addo præterea, Aristotelem etiam in his ipsis libris de anima innuisse, animam à corpore separatam, gaudere aliqua actione, quando in tex.20. tertij libri, de intellectu ait: *Cum separatus fuerit, est solum hoc quod quidem est,* & subnectit, *non reminiscimur autem, quia hoc quidem impassibile est, passiuus verò intellectus corruptibilis est, & sine hoc nihil intelligit:* ac si dixisset hic intellectus, postquam a corpore fuerit abiunctus, intelligit quidem, sed non reminiscitur, quia ad reminiscentiam, requiritur intellectus passiuus, idest cogitatiua, quæ haud remanet, de quo tamen loco alias plura diximus.

Quod si dicas; si anima coniuncta corpori nullam potest intellectionem elicere absque concursu phantasmatum, nullam igitur habebit propriam operationem, & independentem à corpore, neque ab eo erit seiungibilis: notus

enim

enim est tex.12. primi de Anima, *si est aliqua propria animæ operatio &c.*

Iam pluribus ostendi, in sect.illa 8. quomodo anima intellectiua, seu intellectus habeat propriam aliquam operationem: idque gemino modo. Vel enim illa dicitur propria animę operatio, quæ licet pendeat a corpore, vt ab obiecto, non tamen pendet vt a subiecto: quæ adhuc dependentia competit illi non absolutè, sed pro præsenti statu. Vel, quod verius existimaui, intellectũ nostrũ, nec etiam hic pẽdere à phantasmate in omnibus suis actionibus, sed formaliter, & præcisè habere aliquam operationem, in qua exercenda nihil phantasmatis interueniat, sed solum fuerit præsuppositum.

Quod si obijcias, Aristoteles videtur reclamare, qui locis in argumento allatis, conceptis verbis affirmat, nihil intelligi sine concursu phantasmatum; ideòque intelligentem oportere contemplari phantasmata &c. Hæc, & his similia, multis considerauimus in sect.illa 8. in Posteriori modo: interea hoc addo, quod si Philosophi textum accuratè perpendas, clarè videbis, Aristotelem loqui de cognitione rerũ materialium; sensibilium, & quas sensu attingimus: eas ibi vocat *magnitudines*: & benè ait, nos nihil earum intelligere sine phãtasmate; quòd hæc cognoscit intellectus reflexè solum; vt docet S.Thomas, cum alijs in locis, tum præcipuè prima parte, quæst.86.art.1. Cum enim intellectus noster cognoscat per species a singularibus abstractas, nequit vtiq; per eas directè attingere singulare, ac materiale aliquod; sed reflectatur oportet supra phantasmata, vt illud intelligat. In directa autẽ sua operatione nullum, nisi pręsuppositiuè interuenit phantasma. Et signanter, Aristot.non dixit in 3.de anima oportere intellectum speculari phantasmata, sed ipsum intelligentem: quia intellectus non est qui speculetur phantasmata; cum ista sint materialia, & ille versetur circa species solum ab hisce abstractas, ita vt, quando est species, per quã intellectus intelligere debet, tunc nullum sit phantasma.

Ad illud verò, quod ibidem obijcitur de animæ separatæ amore, dico amorem, gaudium, & delectationem, esse voces æquiuocas: & nunc quidem importare animæ passiones: & tunc sunt actus sensibilis appetitus, secundum concupiscibile, vel irascibile, cum aliqua permutatione corporali: vt sæpè docuit Arist. & explicat S.Thom.in 2.contra Gent.cap.81. & eiusmodi affectus reperiuntur etiam in brutis. Nũc verò significare incorporeum aliquid, & intellectuale, actum videlicet appetitus intellectiui. Habes hoc ex Philosopho, & quidem de amore in 8.Ethic.cap.5. quo loci amorem amicitiæ distinxit ab amatione, quæ est passio quędam. De gaudio, & delectatione, in lib.10.Ethic.capit.8. affirmat, in contemplatione sapientiæ, esse admirabilem delectationem, & in 7.Ethic. cap.vlt. hæc ipsa attribuit Deo. *Si alicuius*, inquit, *natura simplex est, ei semper eadem actio erit iucundissima; propterea Deus vna semper simplicissima gaudet voluptate.* Quod repetit 12. Metaphys.tex.39. Cuius rei, ea est ratio; quia vbicunque est intellectus, necessariò reperitur, & voluntas: quod demonstrat S.Thom. 1.contra Gent.cap.72. & in prima parte quæst. 19. art. 1. & quæst.60. art.1. cũ voluntas nihil sit aliud, quàm propria quædam inclinatio naturæ intellectualis, (quocirca & appetitus rationalis, siue intellectualis appellatur; quemadmodum appetitus sensitiuus, est propria inclinatio naturæ sentiẽtis, & appetitus naturalis, est propria inclinatio naturę cognitione carentis) fit vt, vbi vbi fuerit intellectualis natura, ibi sit etiam voluntas.

Præterea, cum id, quod est prius, semper saluetur in posteriori, & natura sit prior intellectu, quia est rei essentia, quæ cunctis alijs subiacet; fit, vt quicquid est naturę, sit etiam in habetibus intellectum. Commune autem est cuicunque naturę, habere aliquam inclinationem: lapis enim deorsum inclinatur, & animantia rationis expertia, per appetitum sentientẽ mouentur, iccircò & naturę intellectuali, inerit aliqua inclinatio, quę est voluntas. Hęc non torpescit in ocio, exercet itaq; actus aliquos, amat, gaudet, delectatur. Arist. verò loco in argumento adducto, loquitur de amore priori modo: anima verò a corpore segregata, amat secundo modo, quare nihil contra nostrum propositum concluditur.

Maiorem ingerit difficultatem, explicare quomodo anima separata, non sit otiosa respectu operationum, & facultatum sensitiuarum, & uegetatricium. Cum enim in homine non nisi una, eaque rationalis anima constituatur; ęquè est causa, & subiectum cęterarum facultatum, atque est intellectus, & Voluntatis: quamobrẽ ex ęquo in ea separata omnes remanerẽt; & cum illę sine corpore operari nequeãt, otiosę

se torpebunt in omne ęuum. Quid? longè plures sunt istæ facultates, quàm intellectus, & Voluntas, ergo anima magis dicenda erit otiosa: Cum denominatio desumatur a præpollente, auctore Philosopho lib. 1. & 6. de Physica auscultat.

Vt penitus intelligas, quomodo anima, a concretione corporis separata, nec etiam respectu operationum, & facultatum sensitiuarum, & vegetatricium, vlla ratione dicẽda sit otiosa, res paullò altius repetenda est: Scito igitur, quod quamuis anima sit principium, e cuius essentia, per simplicem quandam, & naturalem emanationem, fluunt omnes, quæ in homine reperiuntur potentię, vt docet S. Thomas, cùm alijs in locis, tum verò in prima parte, quæst. 71. art. 6. Nam a corpore, qua corpus, nulla est vitalitas; tamen alio, atque alio modo ab ea fluunt. Quippè inorganicæ facultates, intellectus, & voluntas, emanant ab ea immediatè, & tanquam a principio proximo; atque in eadem etiam recipiuntur: potentiæ verò, quæ sũt organis inhærentes; vt sensitiuæ, ac vegetatiuæ, oriuntur quidem illæ etiam ab anima, sed mediatè duntaxat, & tanquam a principio radicali; immediatè autem, & veluti a principio proximo, a coniuncto, seu composito, & in eodem etiam veluti in proprio susceptibili recipiuntur, quicquid in oppositum huius dicat Iandunus super 2. de Anima, quæst. 10. & in quæst. 7. in responsione ad tertium; Apollinaris super 2. de anima, quęst. 7. Paulus Venetus, in summa de anima, cap. 4. Greg. Ariminensis in 2. dist. 17. quæst. 2. qui autumant, omnes potentias recipi in ipsa anima nuda.

Hæc, quę nos diximus, sunt expressa Philosophi decreta; nam in libro de Somno, & vigilia cap. 1. decernit, *eius esse potentiam, cuius est actus*, ibidem subnectit, *sentire, neque animæ esse proprium, neque corporis inanimati, sed coniuncti*. Et 1. de Anima tex. 66. *Cogitare autem, & amare, & odisse*, quę sunt operationes sensitiuę, *non sunt intellectus passiones, sed huius habentis illum*. Ex quo liquidò conspicitur, potentias sensitiuas esse totius, tanquam subiecti.

Quod etiã hinc conspicis, quia illud est subiectum facultatis operatiuæ, quod est potens operari; cum accidens, subiecto cui inhæret, tribuat denominationem: Atqui coniunctum est, quod sentit, amat, odit, nutritur, incedit; ergo in eo, tanquam in subiecto resident, tum sensitiuæ, tum vegetatiuæ potentiæ. Cum autẽ accidens, ab eodem fluat, in quo etiam recipitur, fit vt dictæ facultates ab eodem coniuncto, seu composito immediatè; & tanquam a proximo principio proficiscantur. Cæterùm, quia nihil a coniuncto oriri potest, nisi hoc sit actu; nihil enim potest causare, nisi secundum quod est actu, fit autem actu per animam, cum sine hac sit potentia pura: ideò anima censetur etiam sensitiuarum, & vegetatricium facultatũ causa, & principium radicale. Facultatum verò, quarum actus sine corporis ope fiunt, vt est intellectus, & voluntas, est principium proximũ, & immediatum subiectum, vt dictum est.

Ex his collige primò, quod, quemadmodũ anima nostra, dum est coniuncta corpori, intellectus quidem & voluntatis est principiũ proximum, & susceptiuum immediatum; sensitiuarum autem, & vegetatricium facultatum solum radicale principium; neque est earum subiectum; ita in ea, a corpore separata hæc omnia manent: manet intellectus, & voluntas, vtpotè accidentia, quæ proprium susceptiuum illæsũ concomitantur: manet etiam radix solùm, & radicale principium potẽtiarum sensitiuarum, & vegetatricium: proximum verò earum principium, & subiectum, interit. In hanc doctrinã accessit etiam S. Thom. in prima parte, quæst. 77. artic. 8. in corpore. *Vnde corrupto coniuncto, non manent huiusmodi potentiæ* (scilicet sensitiuæ) *actu, sed virtute tantum manent in anima, sicut in principio, vel radice*.

Collige 2. animam, nec esse, nec dici otiosam, si a corpore seiuncta, non exercet operationes sensitiuas, & vegetatiuas: tum, quia quando aliquid est solum principium radicale cuiuspiã operationis, præsertim, si desit principium proximum, nunquam censetur otiosum. Vides hoc in quocunque exoculato; quippè, cum anima sit radicale duntaxat principium visionis; non iudicatur in hoc cæco otiosa, si non elicitur visio, & si infinitis sæculis cęcus aliquis inter homines esset acturus; nec adhuc anima eius otiosa, neque hæc radicalis potentia frustratoria vnquam nuncuparetur: quia proximum principium desit: maiori ergo cum ratione hæc in anima seiuncta affirmaueris. Tum etiam, quia anima a corporis societate dissociata; quoniam in nobiliori, multoque excellentiori operatione, intellectus, & voluntatis, ingenti & assidua cum delectatione est occupata, minimè dicenda est otiosa, quãuis alia inferiora, longèque imperfectiora

munia

munia haud obeat. An tu principem aliquem, qui simul equitis gradu sit insignitus, otiosè torpescere arbitrare, si ille omni ex parte in sua Republica rectè, ac fęliciter administranda occupatus, nō exerceret equitis munia? Quid itaque mirum, si anima in sublimi illa intellectione, an sui, an alterius (de qua re infra) omni conatu incumbens, inferiores sensitiuas operationes exercere negligeret? quamuis proximè posset, quod tamen non damus: & quantò rationabilius est, eas non exercere, si est, vt posuimus, earum solum radicale principium? sed iam ad alia argumenta diluenda properemus, itaque.

Ad 2. argumentum, fatemur, animam, cùm est a corporis societate dissociata, quemadmodum sortitur alium essendi modum, ita & operandi: Intelligit illa quidem non amplius per conuersionem ad phātasmata, sed ad superiora, Cęterùm hic modus ratione naturali explicari nequit. Etenim naturali lumine cognosci potest, animum esse immortalem: Quò innumeri Philosophorum, natura duce peruenerunt, verùm quæ sunt huic rei annexa, vt eius statū, degentiā, modū operandi, aut quicquam perpetiendi, naturali lumine certò scire non possumus, sed solum probabiliter: Neq; hoc quicquam absurdi continet, nam possumus vnam aliquam rem, quoad aliquam partem certò scire, ignorare verò quoad alias: de qua tamen re multa dicemus infra Disput. 10.

In præsentia verò hoc venit in dubium, si anima alium intelligendi modum habet dum est in corpore, alium, dum est ab eo seiuncta, quomodo isti duo modi conueniant animæ?

Sunt qui volunt, inter quos fuit etiam S. Thomas multis in locis, maximè verò prima parte, quæst. 89. art. 1. modum operandi in corpore, & cum conuersione ad phantasmata, esse animæ naturalem; modum autem secundum quem est, & operatur extra corpus, non esse illi naturalem, sed præternaturalem; ita prorsus, vt quemadmodum Arist. primo de Cęlo, vni, eidemque simplici corpori, igni, geminum motum ascripsit, hunc quidem rectum, quem naturalem esse igni, nemò non nouit, hunc verò circularem, quo sub concauo orbis Lunę assiduè per illius raptum circumuoluitur; ita anima, alterum quidem essendi, & operandi modū habeat, qua corpori consociata, agit per cōuersionem ad phantasmata, qui est illi naturalis: alterum verò, cum est à corpore dissociata: & hic non est illi naturalis, sed pręternaturalis. Hinc tamen non sequitur, aiunt, animam duas etiam habere essentias, quia non est ei vterque operandi modus naturalis, quòd necessariò exigeretur, vt duplex essentia argueretur.

Alter dicendi modus eorum est, qui accuratè considerarunt, omne præternaturale, exorbitare à naturali, ideòq; haud posse perpetuari, immò verò nec posse diutius esse, quàm sit naturale; modum autem, quo anima est extra corpus, esse perpetuum, & infinitè diuturniorē eo, secundum quem ea ipsa anima est in corpore; quare non vident, qui vnquam modus ille animæ separatæ, possit esse præternaturalis. Tum etiam, quia nullum præternaturale; nascitur ex natura eius rei, cui est præternaturale: ex natura verò animę, nascitur vterque essendi, & operandi modus: Propterea malunt, vtrumque animæ modum, & cum est in corpore, atque cum phantasmatum ope, & cum ab eodem abiuncta, absque huiusmodi dependentia, operatur, esse animæ naturalem: non quidem simul, sed successiuè. Esse quippè in corpore, & in eodem operari, est illi naturale in principio; esse verò, & operari extra idem, est itidem illi naturale, sed post aliqua tempora: Nec erit captu difficile, quomodo vni, eidemq; rei, geminus operandi modus, naturaliter conueniat successiuè: nam & infans gemino modo naturaliter, successiuè, & viuit, & operatur: principiò nutritur ille quidem, augescit, mouetur, vitæ, ac spirituum munia edit, conclusus ceco illo, sed grato, & fouente materno vtero: erumpit postea in hanc lucem, & ijs ipsis vitæ muneribus, alio tamen modo, validius & præstantius fungitur. Et quòd fortassè admiratione dignum est, quòd in vtero, ceu μικροκόσμῳ conclusus, nutritur per vmbilicum: in hoc verò μακροκόσμῳ mundi theatro expositus, nutritur per os. Quid igitur mirum, si anima in chimerijs huiusce vitæ tenebris, & huius corporis ergastulo demersa, atque detrusa, alio modo viuit, & operatur, ac quando ab hisce compedibus soluta, & libera, inter læta illa beatarum mentium agmina fuerit annumerata? vt ergo infanti viuendi, & operandi modus, tàm in vtero, quàm extra illū, est naturalis successiuè: ita & modus operandi cum dependentia a phantasmatibus, & absque huiusmodi dependentia erit animæ naturalis, pro diuerso eiusdē statu.

Huius etiam rei, ea potest afferri ratio; quia cum anima humana adæquatè sumpta, & sit forma

forma corporis, & etiam immaterialis, extraq; corpus cohæreat, quà forma, naturale erit illi esse, & operari in corpore, quà immaterialis, naturale itidem erit, esse extra corpus, & iuxta modum aliarum rerum materiei expertiũ operari; hinc tamen, non sequitur, animam habere duas essentias, quemadmodum nec pręfatus infans.

Hinc etiam diluta manet prima confirmatio. Enimuerò propositio illa, operatio essentialis alicuius naturæ, nusquam separari potest, permanente eadem natura, vera est, si res illa in eodem statu conseruetur, & maneat: secus autem si mutet statum, vt in anima, & in infante contingit: vel si actio illa est adæquata illius naturæ. Atqui intelligere cum phantasmate, est quidem animæ naturale, sed non adæquatè sumptæ, sed solum qua est in corpore. Verùm de hac re alias redibit sermo.

Ad illud verò, quod loco secundæ confirmationis annectebatur, neganda est consecutio, cum enim intelligentiæ, ita sint materiei expertes, vt nullo vnquam pacto forma cuiuspiam corporis esse queant, fit, vt nec modum cũ phantasmate operandi sortiri possint: nam hic operandi modus, est formæ materiam actuantis. Anima verò humana, tametsi materiam actuet, nihilominus potis est ab ea secerni, vt vidimus: eòque illarum etiam operandi modum sortiri. Tum etiam, quia, quod superius est, de inferiori participare non debet; dedecet enim vt nobilius, ad ignobiliora demergatur: inferius verò decenter superioris modum participabit: Anima autem inferior est intelligentijs.

Ad tertium, constanter negandum est, omnes partes, quæ dissoluto composito remanent, esse materiales. Ad textum autem ex lib. 7. primæ philosophiæ, multa conglomerant alij, & præcipuè Iauellus super 3. de anima, quęst. 2. & in tractatu de *indeficientia animæ*: sed extra rem, & inani vmbra terrentur; nam locum illum Aristotelis, qui aduersus animæ humanæ immortalitatem adduxit, profectò vel eum non intellexit, vel fingit hostem, quem feriat. Inuestigat ibi Stagirites formam compositi; eam ait esse aliquid aliud pręter materiam, & elementa. Nihil aliud habetur in illo tex. hinc quicquam colligitur cõtra animi immortalitatẽ? tex. si audi. *Quare causa materia quęritur, hęc autem est species, qua aliquid est.* En quid quæritur; species, & forma: hanc ait, immò probat esse aliud quippiam, præter partes materiales, & elementa: *compositum ex aliquo est, vt syllaba: syllaba autem non est ipsa elementa, nec idem b. & a, nec caro ignis, & terra.* Quid ita? *quia dissolutis, hæc quidem amplius non sunt, vt caro, & syllaba, elementa verò ignis & terra: est ergo syllaba aliquid, non solum elementa, vocalis, & muta, sed etiam aliquid aliud.* Vbi hic quæso, quod forma corrumpatur? vbi quod solum partes materiales remaneant? vbi quæ σκοτινοὶ nescio qui, temerè cõfinxere? Verùm vt isti deciperentur, id in causa fuit, quod verba illa; *hæc quidem amplius non sunt*, intellexere de forma substantiali, cum tamen non ad formas, sed ad composita referantur; quæ verè non remanent, vt vel in exemplis Philosophi liquet; *hæc aũt amplius non sunt, vt caro, & syllaba.*

Postquam verò determinauit, formam esse aliquid aliud præter partes elemẽtares, quęrit, quid illa sit? Respondet, *videtur autem esse aliquid tale, & non elementum, sed causa essendi, hoc quidem carnem, hoc verò syllabam:* Num autẽ isthæc, dissoluto composito, remaneat, nec ne, nihil sancit in præsens: iccircò postea 12. eiusdem operis tex. 16. quærit, vtrumne aliqua forma, posterius remanere queat; & ait, *aliquam remanere posse, nihil prohibere*, vt alias diximus.

Ad primam confirmationem, fatemur materiam quidem absque vlla substantiali forma cohærere non posse; idque non quia est substãtia incompleta, sed quia vt colligitur ex Philosopho, locis vel in argumento adductis: Et cõment. 2. Physic. tex. 12. & S. Thom. cùm in prima parte, quæst. 66. art. 1. tùm quolibeto 3. art. 1. Materia prima est pura potẽtia: Vnde si absque vllo substantiali actu existeret, esset actu, & non esset actu. Qua de re adi, si lubet, Caiet. tract. de Ente, & essentia cap. 5. quæst. 8. Ferrar. in lib. 3. cont. Gent. cap. 4. Capreol. in 2. senten. dist. 13. Soncinat. 8. Metaphys. quæst. 1. Soto in lib. 1. Physic. quæst. 6. Bannes super primam partem S. Thom. quæst. 66. art. 1. dub. 2. Durand. in 2. sent. dist. 13. quæst. 2. At verò aliqua forma, quia habet propriam operationem, atq; adeò esse, vt ostendimus, optimè potest aliquando sine vlla materia cohęrere, licet sit substantia incompleta. Porrò, si nulla vnquam forma substantialis sine materia existere posset, quid, malum, venisset in mentem Aristoteli, vt 12. Diuinorum tex. 16. quæreret, an aliqua forma remanere possit post totius corruptionem?

Ad illud verò, quod ex Alexãdro subnectebatur, materiam, & formam ab inuicem esse inseparabiles, omninò dicimus, eum secus opinatũ esse, aut loqui de forma in communi.

Eadem ratione dicendum eſt ad illud, quod forma magis pendeat ex materia, quàm materia ex forma. Quippè id concedendum eſt in ijs tantummodo formis, quæ vt ſint, & conſeruentur, id totum a materia ſortiuntur; cuiuſmodi non eſt anima rationalis; cum nec de potentia materiæ extrahatur, vt à nobis Diſput. 2. demonſtratum eſt, & habeat ſuum eſſe minimè ex ea dependens. Et propterea meritò aliqui, id diſcriminis ponunt, inter formas cæterorum animantium, & hominis formam, quod illæ exiſtunt per exiſtentiam totius; hac verò potius exiſtit totum. Quin etiã non deſunt, qui velint, rationalem animam, etiam dum eſt in corpore, exiſtere non modò vt quo, ſed etiam vt quod.

SECTIO NONA.

Diluuntur alia tria argumenta, cum ſuis confirmationibus, in eadem prima Sectione confecta.

PRo confutatione quarti argumenti, recole ea, quæ diximus ſupra Diſputat. 3. Sect. 7. in reſponſ. ad 4. argum. quod bifariam aliquid poteſt incipere, aut deſinere eſſe. Vnoquidem modo, ab agente naturali, & per motum phyſicum: alio, ab agente ſuperioris ordinis, & per ſimplicem emanationẽ. Eodem quoque modo, & ab eodem agente, a quo in eſſe prodij, poteſt etiam deſinere eſſe. Modo anima rationalis haud incipit eſſe an ab agẽte naturali, an per motum phyſicum: ſed venit in eſſe ab agẽte ſuperioris ordinis, hoc eſt Deo, vt Diſput. 3. ſect. 6. oſtendimus, *& forinſecus accedit, ſolaque diuina eſt*: ideò nequit ab vllo agente naturali, & per motum phyſicum, deſinere eſſe: benè verò ab illo ipſo agente, a quo in eſſe profecta eſt, poteſt etiam in nihilum redigi. Hoc itaque intellectu, omne quod aliquando eſſe incepit, poteſt deſinere eſſe. Ariſtoteles autem in lib. de Cęlo, verba facit de ijs, quæ phyſicè acquirunt eſſe; quippè ille impoſſibile exiſtimauit, mundum alio pacto in tempore potuiſſe produci, quàm per motum, vt vel ex prima eius ratione in octauo Phyſic. apparet: quare &c.

Quod ſi obijcias, Philoſophus haud cognouit alium productionis modum, quàm per motum phyſicum, ergo ruit ſupradicta diſtinctio, atque adeò redit argum.

Patefecimus in Diſputatione 2. ſect. 4. & Diſput. tertia, ſect. 6. animam intellectricem haud educi de poteſtate materiæ, nec ab vllo naturali agente, ſed ab alio longè ſuperioris ordinis produci, ea nunc repetenda non ſunt. Veruntamen in præſentia hoc præteriri non debet: nempè Ariſtotelem in eo ipſo primo lib. de Cęlo, innuere alium productionis modum, præter eum, qui eſt per motum. Quippè cum in tex. 111. aperuiſſet, quot modis dicatur, *ingenerabile*, annectit etiam modos, quibus dicatur *generabile*: his omninò verbis: *Eodem autem modo & generabile, vnoquidem, ſi quod non erat prius, poſterius ſit ſiue genitum, ſiue abſque* (nota) *generatione; quod quidem aliquando non ſit, rurſus autem ſit*. In quoquidem contextu liquidò cõſpicis, poni aliquid ab Stagirite, quod antea non fuerit, & poſtea ſit: abſque tamen generatione. Hinc Auguſt. Niphus in ſecundum lib. de Anima ſuper tex. 6. ait, Ariſtotelem, nomen generationis diffudiſſe quandoque ad creationem: pro qua re adducit etiam Auerr. lib. 1. de Cęlo Cõ. 20. ſed Auerr. fortaſſe nõ hoc intẽdit.

Hinc corruunt quoq; omnes inſtantiæ, quæ to illi argumento adiunctæ: quippè cum genitum gemeno modo capiatur; vno quidem, pro eo, quod per phyſicam aliquam tranſmutationem producitur, alio, pro eo quod per emanationem, & vt loquitur Ariſt. *abſque generatione*; optimè apparet, quomodo tam genitum, hoc eſt naturali generatione, & corruptibile; quam ingenitum, phyſica itidem generatione, & incorruptibile, inuicem conuertãtur: omne enim quod eſt per motum phyſicum genitum, caducum etiam eſt, & corruptibile phyſicè. Et omne, quod non eſt huiuſmodi generatione editum, eſt etiam de ſe omnis corruptionis expers, Quamuis aliunde producatur. Adhibent DD. hac de re exemplum de lumine, quod incipit illuſtrare Hemiſphærium noſtrũ, Sole conſcendente orizontem: Si itaq; Sol ibi æternùm maneret, lumen etiam, quod de nouo productum eſt, maneret in omnem æternitatem. Sic animæ noſtræ profectæ a vero illo Sole, qui illuminat omnem hominem, &c.

Hæc ſolutio, aut ego omninò fallor, colligitur ex verbis etiam Ariſt. quibus diſputationẽ, & librum illum 1. de Cęlo concludit, quæ ſunt: φυσικῶς δὲ καὶ μὴ καθόλου σκοποῦσιν ἀδύνατον, ἢ ἀΐδιον ὂν πρότερον φθαρῆναι ὕστερον, ἢ πρότερον μὴ ὄν, ὕστερον ἀΐδιον εἶναι. hoc eſt *phyſicè igitur* (nã illud δὲ, idem hic pollet, atque igitur) *& non vniuerſaliter cõſiderantibus, impoſſibile eſt, aut quod ſempiternum erat prius, corrumpi poſterius, aut quod prius non erat, poſterius ſempiternum eſſe*. At cur, conſiderantibus phyſicè, & non vniuerſaliter? quia de ijs ſolummodo loquebatur,

quæ

quæ ad physicam considerationem attinent, quæ per motum gignuntur, & quæ ex cōtrarijs constant. Quid ita? quia per illa contraria, res illæ alterantur, ideòque tandem corrumpūtur: Hanc rationem statim adiungit Philosophus, *corruptibilia enim omnia, & generabilia, & alterabilia sunt: alterantur autem contrarijs, & ex quibus constant, quę natura sunt, & ab eisdem ipsis corrumpuntur.*

Hinc etiam habes, quomodo ratio Stagiritæ concludat, quomodo autem non; fatemur enim id, quod dicitur *semper ens*, & fuisse semper, & esse semper, & semper futurum: fatemur quoque illud, quod dicitur *semper non ens*, nec vnquam fuisse, nec esse, nec etiam fore: Verùm cum annectitur, inter hæc duo dari medium, quod est genitum, & corruptibile, quæ quandoque sunt, & quandoque non sunt, oraculum est, si genitum eo capias modo, quo diximus, nempè per transmutationem physicam.

Quod si quispiam huic solutioni acquiescere nolit, en alia, & quidem apprimè, vt opinor, ad mentem Philosophi, quod is in primo libro de Cęlo loquitur solummodo de eo, quod de nouo genitū, constet ex elementis, contineatq; qualitates contrarias; quemadmodum sunt omnia mixta: non autem ambit quodcumque de nouo genitum, si illud haud constet ex elementis, sitque contrariorum expers. Huius rei ea est ratio, quia Aristot. eo loci disputabat aduersus Platonem. Atqui Plato, corpora cęlestia, sicut & reliqua corpora, ex elementis conflata, & cōposita posuit: Hinc optimè eum vrget Arist. Cęlum, in tua opinione, est genitum, idem iuxta placita tua, compositum ex elementis, & continet contrarias qualitates, quo igitur pacto perpetuum esse poterit? Omne enim quod est de nouo ita compositum, tandem aliquando corrumpatur omninò necesse est. Modo anima humana, quamuis de nouo fiat, quia tamē, nec ex elementis promitur, nec ex illis constat, nulla est ratio, cur debeat corruptioni subiacere.

Quod verò Stagirites, eo loco disputationem ineat aduersus Platonem, habes in textu 109. his omninò verbis: *Sunt autem quidam, quibus fieri posse videtur, & ingenerabile quicpiam existens, corrumpi: & genitum incorruptibile permanere, vt in Timæo ibi namque ait Timæus, Cęlum factum quidem esse, non tamen esse corruptibile, sed fore quidem reliquo semper tempore: Ad quos naturaliter quidem de Cęlo solum dictum est, vniuersaliter autem de omni speculantibus, erit & de hoc manifestum.* Ex quibus elice duo: Alterum, quòd Arist. in præcedentibus textibus, cùm de Cęlo singillatim verba faceret, disputabat aduersus Timæi, seu Platonis doctrinam, quando dicit: *ad quos naturaliter quidem de Cęlo solum dictum est.* Alterum; quod in sequentibus etiam aduersus eūdem sit locuturus: vt intelligas Arist. semper hic loqui de eo, quod constet ex elementis, &c.

Quòd verò Plato, hanc Cęlorum, & Mundi machinam vniuersam, ex quatuor elementis coagmentatam, atque compositam sanxerit, multis ostendere posse; sed quia hic Philosophus mentionem Timæi fecit, ex illo dialogo, hæc habe. *Vt hic mundus esset animanti absoluto simillimus, hoc ipso quod ipse solus, atque vnus esset; iccircò singularem Deus hunc mundum, atque vnigenitum procreauit: corporeum autem, atque aspectibile omne necesse est esse, quod natum est, nihil porrò igni vacuum videri potest, nec verò tangi, quod careat solido, solidum autē nihil, quod terra sit expers. quamobrem mundum efficere moliens Deus, terram, ignemque iungebat*; & quæ sequuntur vsque ad illa verba: *atque vt in hoc vniuerso, inessent genera illa vniuersa*: Ita postea concordi suffragio sensere Platonici, Porphyrius in hæc, quæ nunc attuli Platonis, verba; ita tandem loquitur: *mundum ex quatuor constitutum esse elementis, disertè docet Plato; quasi quintum illud corpus, quod ab Aristotele, & Archita introducitur, non esse putauerit*. Plotinus in libro de mundo, hoc Platonis dogma, pluribus aduersus Stagiritem tueri conatur. Proclus, qui Platonis anima dictus est, idem habet in explicatione Timæi, & in eo libro, qui inscribitur; Obseruationes eorum, in quibus Platonis Timæo contradixit Aristotiles. Quiduerò? Aristotiles ipse, reprehendens Platonis, de Cęli substantia, sententiam, ponit ipsum esse quintum quoddā corpus. Ex his itaq; liquidò constat, & Platonem, totam Cęli, & mundi machinam ex elemētis conflatam posuisse: & Philosophum lib. illo 1. de Cęlo, aduersus Platonis dogma, de eo solummodo loqui, quod esset genitum ex elemētis: secus enim extra rem propositam argumentaretur: Ideòque omne, quod hoc pacto productum est, vtiq; aliquando etiam corrūpetur.

Ad quintum argum. quod ex animorum immortalitate, sequeretur actu infinitum; ante omnia procul abigenda sunt, molesta nonnullorū responsa, quod Stagirites hac in parte splendidè sibi contradixerit. Quippè mundi æternitas, cum animorum immortalitate (quæ

vtraque fassus est) iuxta hominum multitudinem numeratorum, absque infinita earum multitudine actu, cohærere haud potest. Nec mirum, aiunt, Arist. dissonantia, & sibi contraria dixisse, cùm fuerit purus homo. Ita Durand. in 2. dist. 18. quæst. 3. & quidam alij, quos refert Domin. Bannes super 1. par. S. Thomæ, quæst. 75. art. 6. dub. 8. ad 4. & P. Onuphrius in suis Aureis Disput. de Anima Tract. 1. Disput. 2. quæst. 2.

Nec etiã audiendi sunt ij, qui dixerunt, Aristotelem, quãdo libros de Physica auscult. scribebat, hanc difficultatem haud inspexisse: postea verò cum ad illos de Anima conscribẽdos animum appulit, vidisse quidem, hanc contradictionem, e suis libris consecuturam; verùm ne palinodiam caneret, neue elegantissimam illorum structuram, tot iam laboribus cõfectam dissolueret, ex industria reticuisse: ideóque de animorum immortalitate, vbique ambiguè, lubricèque fuisse locutum.

Hæc inquam, in Peripato ferenda non sunt: non quod ego tantum tribuam Aristoteli, vt existimem, eum haud vnquam labi potuisse; cũ illum in nonnullis abstrusitatibus, vt de mundi æternitate, cæcutisse certo teneam: sed quia hæc contradictio adeò in plano est, vt à quouis rudi homine, expositis terminis, actutum intelligatur. Ecquis non statim videat, si mundus, & homines fuissent ab æterno, & in vnoquoque eorum vna numero anima, eaque immortalis, nunc esse collectam infinitam animarum multitudinem? Hoccine Aristotelem non vidisse? Vidisse autem, & ex industria obticuisse, ne sententiam suam reuocaret, aut fundamenta suæ Philosophiæ, iam multo labore iacta, euerteret; extremæ improbitatis, & dementiæ est. Ecquæ vnquam maior dementia, quã vt quispiam in suis scriptis, quæ sunt in omniũ conspectum, veluti in publicum quoddam examen, proditura, euidentem aliquam, & magni ponderis contrarietatem, cuiusmodi hæc est, sciens, ac prudens relinquat? Quod si hoc à quocumque prudente, cuius animum leuiuscula laudis dulcedo titillat, amouendum est, quantùm maiori cum ratione, erit ab Arist. quẽ tanta conquirendæ gloriæ cupido inuaserat, vt cõ vigente, dubitaretur, num in eius auditore Alexandro, maior cupiditas regnandi, an in Aristotele, cæteris præstandi, fuerit? His itaque omissis.

Respondent aliqui, hanc consequentiã non valere; si animæ immortales, & numero diuersæ essent ab æterno, ergo nunc essent actu infinitæ: sed aiunt, illas adhuc futuras fuisse finitas. Cuius asserti rationem hanc afferunt, quia quod actu infinitum est, id incremẽtum, & additionem non suscipit, vt ex 3. Physic. accepimus. Atqui animæ nunc existentes, quamuis ex omni æternitate procrearentur, incrementa susciperent, quotidiè enim aliæ, atque aliæ producuntur, si homines assiduè generantur, quare illæ actu existentes, haud essent infinitæ.

Quæ tamen responsio falsa est; nam illud est infinitum, cuius vltimum accipi nequit: siquidem, *infinitum illud est, cuius accipienti, semper aliquid accipiendum relinquitur.* 3. Physic. tex. 34. Posita autem mundi æternitate, à parte, vt aiũt, ante; & animabus ratione præditis immortalibus, & numericè multiplicatis, non est in ijs accipere vltimum, incipiendo a nobis retrò numerare: ergo illæ nunc essent infinitæ. Minor ex eo constat, quia si posset assignari vltima animarum, retrò incipiendo ab hac, quæ nunc præterit, illæ haud essent ab æterno, cum iam in ijs poneretur terminus, vltra quem neque hominum generatio, neque procreatio animarum esset; quod tamen æternæ conditioni repugnat: nam æternum, vt vel nomen ipsum sonat, dicitur quasi extra terminum. Et *infinitum dicitur per termini remotionem,* inquit S. Thomas in prima par. quæst. 7. art. 3. Et Arist. 11. Metaphys. cap. 10. *infinitum est, quod impossibile est pertransire: eo quòd non sit aptum pertransiri.*

Præterea, si animæ ex æternitate productæ, nunc essent finitæ, essent in aliqua determinata numerorum specie. Cum autem numerus constituatur in specie per vltimam vnitatem, sequitur, vt incipiendo ab anima, quę nunc fit, atque ascendendo, deueniretur vtique ad aliquam, vltra q̃ non est progrediendũ; & de qua verum fuerit, affirmare, hæc est, & ante hanc nõ fuit alia: Hoc autem, è regione repugnat infinito, vt dicebamus. Illustratur exemplo: nam iccircò asserimus, posita mundi æternitate, precessisse dies infinitos, quia si ab hodierno, retro numerare incipias, numquam deuenies ad aliquem, de quo sit verum dicere, hic est vltimus, & ante hunc non fuit alius. Atqui par ratio procedit in animabus, quare &c. Tum etiã, nemo negaret, si dies omnes ab omni (sic itas esse) æternitate elapsi, nunc coexisterent, eos actu futuros fuisse infinitos; quæ coexistentia, & simultas, diebus quidem, quia sunt entia successiua, competere non potest: hominum verò animis,

animis, cum sint res permanentes; competere potest, ergo &c.

Postremò, illam rerum multitudinem appellamus actu limitatam, atque finitam, quæ ita est determinata, vt enumerando per vnum, possimus dicere, hic esse tot, & non plura. Hoc autem multitudini, de qua est sermo, repugnat, cum a parte ante, & illimitata sit, nec vllum habeat terminum, si supponatur æterna: hæc quibus omnibus liquidò constat; posita æternitate mundi, nullo pacto negari posse actu animorum infinitatem.

Quid ergo ad quintum illud argumentum dicendum est? profectò nobis non constat, quidnam præcisè dicturus fuisset Aristot. id quod fatetur etiam S. Thomas 2. cont. Gent. c. 81. & in tract. contra Auerroistas: idque propterea, quia téporum iniuria nobis sublata est ea Metaphysicæ pars, in qua ille de formis a materia segregatis agebat. Nam considerare etiam formas, quæ sunt quidem in materia, ab ea tamen secerni possunt, in quantum separabiles sunt, est opus primæ Philosophiæ, vt idem Philosophus scriptum reliquit 2. Physic. tex. 26. & adnotant ibi S. Thomas, & Philoponus. Nihilominus eius fundamentis innixus, haud multo negotio argumentum illud quintũ dissolues, si dicas; Aristotelem, cùm in 3. Physic. tùm in 1. de Cęlo, & in Metaphysicis, loqui solum de infinito, siue continuo, seu discreto, in rebus corporeis: ideòque negare solum posse dari aliquam magnitudinem, aut multitudinẽ actu infinitam, quæ situm, & locum occupet: non autem pugnare de infinito earum rerum, quæ molis, materięq; expertes sunt, nec vllum occupãt locum: hoc enim est infinitum per accidens. Et quia humanæ animæ, nexu corporum absolutæ, immateriales sunt, nec vllum occupant locum, iccircò non reputauit inconueniens, dari in ijs actu huiusmodi infinitum.

Cui quidem solutioni, vt apprimè adhæreã, multa me mouent: Primum, quod Arist. vbicũque de infinito sermonem habet, diligenter se cõtrahit, restringitq; ad corporea solum, ac sensibilia: & penè ab ea tractatione excludit formas mole, materiaq; carẽtes. Audi ipsum in 3. de Physica auscultatione tex. 39. vbi cum numerorũ formas, à materia separatas tetigisset, actutum subdit; *Sed fortassis, hæc quidem est vniuersalis quæstio magis, si contingit infinitũ, & in mathematicis esse, & in intelligibilibus, & in ijs, quæ nullam habent magnitudinem, nos autem consideramus de sensibilibus, ac de ijs, quorum facimus scientiam;* *vtrum in ijs sit, an non corpus infinitum.* viden', vt Philos. ad corporea tantum, & sensibilia se se contrahit? quid verò? an fortassè in physicis solũ, vbi corporea tantum perpendit id egit? Idẽ omninò reculcat in prima philosophia; atq; ne longè abeam, in illo ipso 9. cap. 11. libri, ex quo Aduersarij suam collegerãt rationem, quæ pro confirmatione 5. argum. adducebatur, quia scilicet si daretur infinitum, (de quo tamen mox audies) illud non esset substantia; quia non esset diuisibile: nec esset accidens: quia non posset esse principium rerum, quemadmodum Pythagoræi ponebant; vbi hæc protulit Arist. ita tum annectit. *Sed hæc fortasse inquisitio vniuersalis est: quod verò in sensibilibus infinitum non est; hinc constituit* [illegible]

Ex quibus, non modo id habes, quod Arist. omnibus præfatis in locis, respexit tantum infinitum in rebus corporeis, ac sensibilibus, cum orationem suam ad eas semper tàm anxiè coarctet, verùm etiam, argumentum de infinitate in formis a materia separatis, alijs in libris, accuratissimè ab eodem esse tractatum; quos tñ, cõmunes tempestatis clades, cõmuni, & ingenti, cum omnium detrimento absorbuerũt. Si enim in 11. Diuinorum, argum. de infinitate, in formis separatis, tanquam vniuersalius, in aliã tractationem reijcit, quis non videat, id in ea Metaphysices parte fuisse tractatum, quæ ad nos non peruenit? vt cum S. Thoma dicebam; in qua profectò, de mentibus etiam humanis, vtpotè formis ab omni materia segregatis, credibile est, Aristotelem egisse.

Sed vt Stagiritæ mẽs penitius intelligatur, scias adhuc, priscos Philosophos, quicunq; infiniti tractationẽ attigerunt; illud fecisse principium rerum omnium; diuerso tamen modo, teste Philos. 2. physic. tex. 25. quo loci, cũ ostendere vellet, infiniti tractationẽ, ad physicã contemplationẽ attinere; aiebat, *Signum autem est, quod huius scĩetiæ propria sit consideratio de ipso infinito: nam omnes, qui videntur, pro dignitate tetigisse talem philosophiam, fecerunt sermonem de infinito, atque omnes tanquam principium, quoddam ponunt eorum, quæ sunt.*

Hoc autem principiũ infinitum, quidam dixerunt esse elementa, vt Anaxagoras, & Democritus, ille quidem inuehens πανσπερμίαν, hic ὁμοιομερίαν, ita tradit Aristoteles libro, quem dixi, tex. 27. & primo de ortu, & interitu.

Alij verò, pro infinito illo, posuerunt

vnum aliquod ens immobile, præter quatuor elementa, vt Xenophanes Colophonius, Anaximãder, & alij: quod videre potes apud Arist. in eo præcipuè libro, cui titulus, *de Xenophane, Zenone, & Gorgia*. Alij demum, quod ad rem præsentem facit, infinitatem, ad numeros contulerunt, prout nimirum vnusquisque principia rerum constituebat, ita etiam detorquebat infinitatem: Qui igitur numeros fecerunt rerum principia, cum omnia denario numero concludi viderent, nam gentes omnes, cum ad denarium vsque peruenerint, redeunt rursus ad vnitatem, finxerunt numerum denarium esse causam rerum omnium, id quod hisce cõbinationibus, seu oppositionibus, veluti Categorijs quibusdam delineatunt; vt decem quidem essent bonorum, formarum, & habituum; decem autem malorum, priuatorum, & eorum, quæ indefinitam sortiuntur naturã, hoc pacto,

{ Numerus denarius, principium omnium rerum naturalium. }

Bonorum.	Malorum.
finitum	*infinitum*
impar	*par*
vnum	*multiplex*
dextrum	*sinistrum*
mas	*fœmina*
quies	*motus*
rectum	*curuum*
lumen	*tenebræ*
bonum	*malum*
quadratum	*longius altera parte.*

Hanc doctrinam habes apud Aristotelem 1. Metaph. cap. 5. Adi expositores, si longiorẽ eius explicationem desideras.

Eorum autem, qui numeros, & quidem infinitos, fecere rerum principia, rursus alij statuerunt, illos esse principia materialia, vt ex ijs procrearentur quæcunque fiunt: Alij verò eosdem numeros separant à sensibilibus, asseuerantes, eos esse substantias quasdam separatas, & primas entium causas. Sic docet Arist. 13. diuin. cap. 6. *Cum autem de his determinatum sit, decet rursus, quæ circa numeros illis accidunt; qui eos substantias separatas dicunt, ac entium causas primas, speculari.*

Hunc autem numerum separatum, adhuc bifariam, secuerunt, vt alter quidem esset, qui vnum post aliud haberet: alter esse, respectu cuius omnes vnitates confestim, & quasi simul se haberent. Priorem numerũ, appellarunt ideas; posteriorem, mathematicum. Ecquem tibi aliũ huius etiam rei assertorem, adstipulatoremq; adducam, quàm Aristotelem? Is in eo ipso c. 6. hæc habet. *Quidam itaque ambos numeros esse dicunt, illum quidem, qui prius, ac posterius habet, ideas: mathematicum verò præter ideas, & sensibilia, ambos à sensibilibus separatos.* Hæc omnia, eà mente attigi, vt si quando apud Philosophũ inuenias, in separatis a materia, non dari infinitum, intelligas, eum loqui, de huiusmodi numerorum formis, atque ideis separatis; cũ aduersus veteres Philosophos disputaret.

Ex his, quæ hucusque diximus, non modò principale illud quintum argumentũ, sed omnes etiam confirmationes ibi annexæ, dilutæ manent. Quod enim natura respuat infinitum; studeat compendio, & paucitatem magis, quã multitudinem affectet, benè habet: sed sermo est, iuxta propositam materiam, nempè de ijs solummodo, quæ dispositionem, quæ locum, quæ seriem exigunt; & corporea, ac sensibilia sunt. In primo autem Physic. Aristot. loquitur de principijs rerum naturalium; quæ procul dubio, melius est esse finita, quàm infinita. In octauo verò eiusdem operis, dum ait, intelligẽtias orbium motrices, esse finitas; quid rectius? Nulla vrgebat necessitas, illas extendi infinitas: immò vrgebat eas, quà orbium motrices sunt, esse finitas, quia & orbes, quibus applicatæ censentur, finiti sunt.

Patet etiam, de qualinam infinito loquatur Arist. in vndecimo, & alijs locis Metaphysic: de illis nimirum numerorum formis, an ideis, an mathematicis, a sensibilibus, & a materia separatis; quæ porrò nec substantia, nec accidens esse posset. Immò verò in illa ipsa Arist. ratione ex lib. 11. cap. 9. in argum. adducta, dicitur, infinitũ illud debere quantitate constare; quia secus non esset diuisibile: quod quidem in formis omninò a materia abiunctis, cuiusmodi sunt humanæ animæ, nullum obtinet locum.

Dum verò in alia ratione ait Arist. omnem numerum, vel quod habet numerum, esse numerabile; & si daretur numerus actu infinitus, haud fuisset numerabilis, nec si ille cuipiam inesset, illud fuisset numerabile: profectò loquitur de rebus sensibilibus, & quantis. Enimuerò cum ibi dixisset, numerum haud posse esse principium rerum, quia est accidens; addidisset q; *sed hæc fortaßè inquisitio vniuersalis est*; Statim ita subnectit. *Quod verò in sensibilibus non est infinitum*

finitum, ita constat: nam si est corporis ratio hoc, esse superficie definitum, non sanè fuerit infinitum corpus, nec sensibile, nec intelligibile. Cæterùm nec numerus ita est, tanquam separatus, atque infinitus: quippè cum numerus, aut quod habeat numerum, numerabile sit. In quibus verbis vides, sermonem esse de corpore infinito, siue illud sit sensibile, hoc est, naturale, seu intelligibile, hoc est mathematicum, & de numero illo quanto; quem Pytharogæi rerum principium fecerunt, de qua re satis superius dictum est.

Porrò, vt hoc penitius intelligas, scito, quod pluralitas, seu multitudo, semper consequitur aliquam diuisionem: diuisio autem est duplex. Vna quidem materialis, quæ fit secundum diuisionem continui; & hanc consequitur numerus, qui est vna species quantitatis, seu prædicamentalis. Et talis numerus nō est, nisi in rebus, quæ habent materiam, & quantitatem; vt tres homines, quattuor ligna &c. Alia diuisio est formalis, quæ fit secundum oppositas, vel diuersas formas: & hanc diuisionē consequitur multitudo, quæ non est in aliquo certo an genere, an prædicamento, sed est transcendens, secundum quod ens diuiditur per vnum, & multa. Et talis multitudo solummodo potest reperiri in rebus, quæ sunt materiæ, & quantitatis expertes, non autem prior: hoc pacto intelligentiæ, v.g. quamuis omninò sint immateriales, & neque sint quantæ, neque virtutes in quanto, vt Arist. 8. de Physic. auscult. & 12. Diuin. demonstrat. tamen re ipsa sunt multæ, & in ijs, etiā abstractis, & separatis ab orbibus celestibus, verè est aliqua multitudo.

Hinc collige primò, quod cum prior multitudo sit vera species quantitatis, verè est numerabilis per vnum, quia mensura, & numeratio, est propria quantitatis: Et hæc simpliciter ab Arist. appellatur numerus. Multitudo autem posterior, seu transcendentalis, propriè non dicitur numerabilis, quia non est in quanto. Hoc discrimen innuit Arist. 4. Metaphys. cap. 13. quod est, *de quanto*, his omninò, *Multitudo igitur quantum quid, si numerabilis est*: quibus verbis indicatur, esse aliquam multitudinem, quæ non sit numerabilis.

Collige secundò, quod priori multitudini, nempè prædicamentali, quamuis ratione sui non repugnaret infinitas, tamen omninò repugnat ratione subiecti, in quo est; quia huiusmodi multitudo, non nisi in quanto reperitur: omne autem quantum, determinatum, & finitum est: De hac multitudine, quæ absolutè dicitur numerus, perpetuo locutus est Arist. tum in libris Physicorum, tum in prima Philosophia, nam etiam separati illi Pythagoręorum numeri, cum ponerentur Mathematici, meritò ab eis excludit omnem infinitatem: nunquam verò Arist. a multitudine trāscendentali exclusit infinitatem: immò nec attigit eam: talis autem multitudo fuisset in animabus separatis si mundus &c.

Quod si obijcias, omnem multitudinē oportet esse in aliqua specie multitudinis. Species autem multitudinis, sunt secundum species numerorum; nulla autem species numeri est infinita, cum constituatur per vltimam vnitatem: ergo quæuis multitudo necessariò erit actu finita.

Hoc potissimùm argumento probat S. Thomas in prima parte, quæst. 7. art. 4. esse omninò impossibile, posse aliquam multitudinem actu infinitam dari: adeò, vt eius schola, & multi alij nunc iam sustineant, etiam de potentia, vt aiunt, absoluta Dei, haud posse fieri actu infinitum. Sed nos in præsentia aliam Spartam ornamus. Illa itaque multitudo animarū fuisset multitudo talis determinata, sed non in aliqua specie numeri prædicamentalis. Ita de facto, vt ad eos tali exemplo vtamur, cogitationes hominum, & Angelorum, quæ coexistunt ęternitati, verè sunt multitudo infinita: Sic animæ nexu corporū absolutæ, facta mundi æternitate, fuissent aliqua multitudo, vti dixi transcendentalis: quamquidem rebus, materia & quantitate omninò vacantibus, ad aures Aristotelis, haud repugnare, existimarunt etiam Algazel, & Auicenna. Quinimò S. Thomas in capite 81. lib. 2. cont. Gent. & opusc. 16. eorum solutionem ad præfatam difficultatē, non modo non reprobauit, sed veluti rationabilem etiam recensuit cuius hæc sunt verba. *Ad quam quidem obiectionem sic respondet Algazel, in sua Metaphysic. Dicit enim quod in quocumque fuerit vnum istorum sine alio, id est, quantitas, vel multitudo sine ordine, infinitas non remouebitur ab eo, sicut a motu cęli. Et postea subdit, similiter autem animas humanas, quæ sunt separabiles a corporibus per mortem, concedimus esse infinitas numero: quamuis habeant esse simul; quia non est inter eas ordinatio naturalis, &c.*

Considerarunt, opinor, hi auctores, omnia Philosophi argumenta, animaduerterunt, cum vbique inniti eo fundamento, omniaque eius argu-

argumenta eò referri;quod infinitum est passio quanti: Quantum autem infinitum actu non datur, siue illud continuum, siue discretum sit. Quare vbi remouetur quantum,eò Arist. argu menta haud pertingunt.

Tandè,magna dementia est, vt quispiam vnum aliquod incommodum euitet,aliud longè maximum amplecti: quemadmodum faciunt Aduersarij,qui dum infinitum in sententia Stagiritæ deflectere volunt, in absurdissimas opiniones,propter hoc quintum argumentum inciderunt; vt adnotauit S. Thomas in cap. illo 81. quæ omnia, si animo recolas, æqui, boniq; consules laborem hunc meum, quanquam hic ego diutius fortassè immoratus,alicui videar.

Quiduerò? vt hoc etiam addam,si Arist.hac in parte,in Platonis sententiam iuerit de animorum in diuersa corpora regressu? de qua re multis edisseruimus supra Disputat. 3. sect. 3. Hoc pacto nulla suspicio infiniti, sed eædem animæ infinities per circulum reuerterentur. Quippè nunc non quod res ipsa est inuestigamus (sententia de transanimatione,iam a nobis in illa Disput.3, absurda patefacta est) sed quid Stagirites existimauerit. Venio nunc ad solutionem sexti argumenti, itaq;

Ad sextum dicendum arbitror,ex nihilo,nihil fieri,quod perfectè,& integrè habeat esse, ac per se subsistat: & hoc sensu prolatum fuisse ab Stagirite effatum illud *ex nihilo* &c, nō autē si de omni eo intelligatur,quod est aliquid rei subsistentis,quamuis ex illius potentia non extrahatur.

Itaque Aristoteles vidit quidem animam rationis compotem,non educi ex materia, vt supra Disput.2, sect.4.vidimus: neque tamen diceret absolutè,eam ex nihilo fieri, & creari:tum quia creatio est totius entis perfectè; ac integrè subsistentis,ex nullo præiacente subiecto: Anima autem non est perfectum, & integrum ens,sed altera pars eius,quod integrè subsistit: vnde etiam trito vocabulo vocatur semipersona: tum quia non fit ex nullo independenter præiacente subiecto, sed fit in materia præsupposita, & ad eam vltimatè disposita; nam & si anima nō extrahatur de potentia materię,quia tamen est actus materiæ: *Omnis autem actus,in eo,quod potentia existit,& in propria materia, aptus natura est fieri*: vt inquit Philosophus 2.de anima tex.26,fit, vt anima fiat, & suscipiatur in ipsa materia, quod Aristoteles arbitratus est, sufficere, vt anima neq; dicatur educi de potestate materię,cum deforis veniat; neque produci ex nihilo,seu creari; sed produci in materia. Potest adhiberi exemplum,nam lumen in Peripateticorū sententia,non editur illud quidem de potentia aeris, sed in aere ab agente extrinseco producitur: Et nihilominus lumen, nullo modo dicitur ex nihilo fieri; aut creari; ita modo aliquo contemplare de anima intellectiua. Verùm à quo, & quomodo producatur, habes in Disputat. 3. sect.6. Hæc ad diluendum 6.illud argum. in præsentia dedisse satis.

Ad primam confirmationem respondeo,inter productionē formæ,& materiæ magnū intercedere discrimen: quia forma fit in materia, eam tanquam subiectum,suique receptiuū supponit,& in ea producitur: quod sufficere visum est Aristoteli,vt affirmaret,eam non fieri ex nihilo: & ideò fortasse non concederet, animam rationis participem, posse extrà materiā produci per se subsistentem. Materia verò non fit in alio,nec quicquam aliud præsupponit, cū sit primum subiectum. Et cum in omni productione debeat præsterni aliquod subiectum,saltem in quo illa celebretur,fit, vt si materia deberet produci,ante illam præsupponendum esset aliud prius subiectum, in quo produceretur: illud autem non nisi materia prima esset: & sic ea esset,antequam esset. Quamobrē, & si Philosophus negauit, materiam primam potuisse vnquam produci, non idem inficiaretur de aliqua forma, quæ habet operationem, atq; adeò esse,quæ a materia haud dependent, vt alias ostensum est.

Eadem ratione diluitur altera confirmatio; nam mouens,& mobile, de quibus est demonstratio 8. Physic.sunt entia perfecta, integra, ac per se subsistentia,& isthæc negat Aristoteles posse fieri ex nullo præiacente subiecto, vt dicebamus.Anima verò non est perfectè, integrèque subsistens, sed perfectè subsistentis altera pars. Et quamuis non fiat ex subiecto, fit tamen in eo.

Ad illud verò,quod pro tertia confirmatione annectebatur, nempè si animę intellectrices debuissent produci a nullo præiacente subiecto, vtique produci deberent ab ipso Deo; qui cum ab Stagirite existimatus sit agens naturale,simul produceret omnes omnium hominum animas ab æterno, quia huiusmodi agēs, agit secundum vltimum suum posse. Hoc argumentū nullius roboris est. Fac enim Deum ad aures Arist. in agendo esse agens necessarium,

quod

quod tamen in Peripato anceps est, non tamē inde futurum fuisset, vt omnes animas ab æterno produceret, quia anima non nisi in materia vltimatè disposita, atque instructa producitur. Materia verò non fuit ab æterno disposita, neque simul disponitur pro omnibus hominibus; sed successiuè; ideò etiam animæ successiuè a Deo fuissent producendę; quemadmodum nequit Deus, quocumque modo statuatur agens, producere omnes omnium hominum generationes simul; neque omne tempus simul. Verùm ne nos quoque omnia simul efferre videamur, hic paululum interquiesce, vt deinceps solutionem argumentorum, quæ supersunt, alacrius prosequare: sit ergo.

SECTIO DECIMA.

Satisfit reliquis argumentis in prima adhuc Sectione factis.

QVANDO septimo loco dicebatur, nullum indiuisibile, per se posse moueri: Indiuisibile duplex est; aliud quantitatis, vt punctum: aliud substantiæ, qualis intelligentia. Illud per se moueri nequit; quemadmodū nec agere quicquam, nec pati. Indiuisibile autem substantiæ, & mouetur per se, & agit: agunt intelligentiæ, agit Deus: tale indiuisibile est humana mens, à corpore segregata: & mouetur, & agit. Aristoteles verò in argumento adductus, de ijs solummodo sermonem habet, quæ sunt indiuisibilia priori modo: hæc enim sunt Physicæ considerationis.

Ad primam confirmationem aio, animam, dum est in corpore, moueri solum ex accidenti; quemadmodum & quæcunque alia forma, quę est in subiecto, ad illius motum, ex accidenti mouetur: a corpore verò abiunctam ferri, ac moueri per se, sicut quæcunque intelligentia. Aristoteles autem in tex. illo 43. & 61. primi de anima, loquitur de anima, vt est in corpore, & quidem contra veteres, præsertim Democritū, & Platonem; asseritque animam, dum in corpore degit, non moueri per se, motibus illis, quos præfati auctores sibi finxere: nam Democritus, animam aiebat moueri per se, quodā motu recto: Plato autem ferri circulariter; de quibus adi Aristotelis interpretes, & præcipuè S. Thomam, & Philoponum super illum locum.

Ad secundam confirmationem respondeo; animam separatam, esse liberam, eòque commodè posse moueri quacunque motus differentia voluerit. Argumentatio autem illa, si ferretur sursum, esset ignis, &c. valeret, si anima moueretur naturaliter, & non liberè: tunc enim ex hoc motu eliceremus eius essentiam: quemadmodum valet ratio Philosophi tex. illo 40. ex 1. de Anima, qua veteres Philosophos vrget; qui ponebant animam moueri, & ex hoc mouere etiam corpus: Insuper motum hunc aiebant, habere ex aliquo elementorum, & esse animæ naturalem; quare strenuè vrget Philosophus: aut ergo anima sequitur motum ignis, aut terræ, aut aliorum elementorum. Si participat motum ignis, mouebitur solum sursum: si terræ, deorsum, & c. Omninò vide Philoponum, & Simplicium.

Octauum argumentum, arduam petit difficultatem, quo pacto humanæ animæ a corporibus separatę, inuicem numericè distinguantur? qua quidem in re, vetus fuit Plotini sententia, ex Platonicis hausta fontibus; eas, & dum in corporibus morantur, & ab ijsdem abiunctas, distingui numero, per quandam ἰδιοτροπειν idiotropiam, nimirum per quandam modi cuiuspiam proprietatem; qua fit, vt hæc anima, sit hæc, & non alia.

Quod si penitius scisciteris, quidnam sit illa ἰδιοτρόπεια? Iam quidam arbitrantur, illam esse proprietatem quandam indiuidualem: qua quidem anima (vt ipsi loquuntur) est hæc intellectualiter, ante vel post corpus. Placuit hęc explicatio haud paucis D. D. huius nostræ tempestatis; qui etiam voce satis absona, Hæcchæitatem, siue Hæcceitatem appellauerūt. Displicet alijs, qui aduersus præfatam explicationem multis insurgunt, potissimùm verò hac ratione: Si anima in illo priori, in quo natura præcedit vnionē ad corpus, quā est terminus creationis, & vt ipsi loquuntur, intellectualiter ante corpus, esset per se hæc, per illam Hęcchæitatem, quæ non respicit corpus, sed animam ipsam, liquidò consequitur, animam in illo priori esse hoc aliquid, & indiuiduum completum in sua ratione, ac specie: siquidem esset extra suas causas, & non per aliquem ordinem ad corpus. Tūc verò vnio eius ad corpus, nō esset essentialis, neq; ex illa, & corpore resultaret vnū per se, sed vnum per accidens, cum corpus aduenirет animę, iam completę in sua ratione. Cum itaq; dicti auctores ex anima, & corpore constituant vnum per se, præfata explicatio subsistere nequit.

quit. Hinc est, quòd Plato, cum præfatam illam ἰδιοτρόπειαν eo pacto induxisset, statuit etiam vnionem animæ intellectiuę cum corpore, non esse essentialem, ac veluti informantis formę cũ materia, sed accidentalem, & quasi motoris ad mobile: vt patet in dialogo primo Alcibiades in Timæo, & alibi sępè, eodem etiam modo posuit Plotinus humanam animam assistentem solum: cum igitur præfati auctores, quibus dictus explicandi modus arrisit, animæ nostræ cum corpore vnionem, ponant esse essentialem, eãque esse formam informantem, sibi ipsis minimè cohærent, hæc illi. quare

Longè melius alij, inter quos est S. Thom. cum alijs in locis, tum 2. contra Gent. cap. 81. ἰδιοτρόπειαν hanc, intelligũt esse quandam animæ commensurationem, & habitudinem transcendentalem, ad proprium corpus. Hanc inquam, animam numericè ab alia distingui, quia dicit intrinsecam habitudinem ad hoc corpus, atque huic, & nõ alij commensuratur. Huius rei ea est ratio; quia anima intellectiua, nequit produci, & esse terminus creationis in aliquo priori, nisi alicui certo, ac determinato corpori commensuretur: quia anima, cum sit actus corporis, necessariò produci debet in eo, quod est potentia ad illam; *proprius enim actus, in propria materia, aptus natura est fieri*. Tum quia forma debet esse proportionata cum materia: quã quidem proportionem nunquam habebit, si absque commensuratione, & habitudine ad corpus edatur.

Hinc habes, quo pacto animæ rationales in corporibus existentes numericè differant, nempe per commensurationem, & transcendentalem habitudinem ad propria corpora. Et quia huiusmodi habitudo, & commensuratio, manet in anima etiam exuta corpore, per eandem distinguetur ab alijs: quemadmodum, quia videndi potentia, v. g. distinguitur intrinsecè per habitudinem transcendentalem ad suum obiectum, an visibile, an coloratum, etiam si affatim visibile, & coloratum omne destrueretur, adhuc illa per internam hanc habitudinẽ, ab omnibus alijs potentijs differret: sic anima etiam destructis corporibus.

Quam quidem doctrinam, vt adhuc capias, aduerte, animarum commensurationem, & habitudinem, duo importare. Fundamentum habitudinis, & habitudinem ipsam, seu actualem relationem. Fundamentum eius, nihil est aliud, quàm ipsa animæ essentia, & entitas, vt secundum suum esse, huic corpori, vt forma propriæ materiæ proporcionatur, in qua quidem entitate, ita huic materiæ adæquata, fundatur habitudo formalis, & actualis commensurationis relatio, iuxta quam hæc anima dicitur formaliter commensurata huic corpori: eo modo, quo super albedine huius chartæ, fundatur relatio similitudinis, qua hæc dicitur formaliter similis alteri chartæ. Quãdo igitur dicimus, numericam animarum distinctionem, sumendam esse ex habitudine, & commensuratione; non est accipienda habitudo formaliter, quæ dicit actualem relationem; quia tunc animæ nõ distinguerentur substantialiter, sed per aliquid illis superadditum: præsertim si ponas, relationem re distingui a suo fundamento: sed sumitur habitudo, & commensuratio pro fundamẽto, atque vt aiunt, fundamentaliter: quia enim hæc anima secundum suam substantiam, ita huic corpori, vt nõ alij proportionatur, & suapte substantia huic, & non alteri adæquatur: ita, vt ab alia anima, quæ identidem alij corpori proportionetur, & adæquetur, numericè distinguatur. Quòd si communiter dicimus, animas a corporibus abiunctas, distingui numero per habitudinem ad propria corpora, id accipiendum est, secundum hanc nostram doctrinam: eas nimirum primariò quidem distingui per cõmensurationem, & habitudinẽ fundamentalẽ; secundariò verò etiã per habitudinem formalem: quia ad illud substantiale fundamentum necessariò consequitur formalis habitudo, seu tendentia, quamuis non adsit ei terminus ad quem.

Ex his patet ad argumentum, & quod animæ corporibus exutæ, numericè differant: & quomodo, & ex quo isthuc habeant. Quòd verò Aristoteles in 12. Metaphys. tex. 49. de prima intelligentia protulit; si essent multa prima principia, illa habitura fuisse materiam, verissimè venit dictum, & verum est in omnibus etiam intelligentijs, quia illæ, neque materiam habent, neque dicunt habitudinem ad certum aliquod corpus, quemadmodum dicit anima: & propterea nequeunt, solo numero differre: Si autem possent etiam illæ dicere huiusmodi habitudinem, & commensurationem ad vnum aliquod corpus, quod aliquando informauissent, illæ quoque possent numero inuicem distingui. *Quæcunque* igitur *sunt multa numero, ea materiam habent*. idest, vel actu sunt in materia, vel habitudine, & per ordinem ad illam multipli-

tiplicantur. Auerroes autem, quòd hic male ſentiat, cum propter hanc potiſſimùm rationē; vnum aliquem intellectum, omnibus hominibus aſſiſtentem intrudat, nihil eſt, quod mirere. Ecquid enim arabicum illud, multòque, quā par erat, feruentius cerebrum, non molitur? Plura vnum, in Philoſophia monſtra, quàm olim Africa vniuerſa, in vniuerſo aſportauit.

Ad confirmationem reſpondeo, quòd cum animæ, non extra corpora, ſed in proprijs corporibus producantur, & indiuiduentur per illa, eo quo diximus modo: hæc autem caduca ſint, & corruptibilia, omninò neceſſe fuit, vt ſi natura vellet humanam ſpeciem conſeruare, multas etiam humanas animas procrearet; ſiquidem in vnoquoque hominum, eſt vna anima: Et ſic natura ſemper ob indiuiduorum caducitatem, molitur eorundem multiplicationem in eadem ſpecie. Quando autem ſunt a corporibus ſeparatæ, ſunt planè ſecundum ſe incorruptibiles, & ex hoc capite non indigerent multiplicatione numerica, cum vna ſolum conſeruaret ſpeciem, in omnem æternitatem. Sed ex alio capite manent illæ numericè multiplicatæ, quia licet ſint a corporibus abiunctæ, dicunt nihilominus habitudinem tranſcendentalem ad illa, & ex illis commenſurantur, atque numericam diſtinctionem, quam ſemel ex commenſuratione ad corpora, dum in illis fuerunt productæ, ſortitæ ſunt, ſemper retinent. Quemadmodum ſi in vaſe aliquo rotundo, v. gr. infundas aquam, quæ gelu concreſcat, acquiratq; figurā rotundam, fracto etiam vaſe, illam tamen retinet, quandiù durarit glacies: ita anima noſtra, cum in hoc terreo vaſe, corpore, deforis infuſa veniat, acquirit indiuiduationem, & commenſurationem, quam poſtea corpore etiam diſſoluto, retinet. Quare, ſi animæ producerentur extra corpora, vel abſque habitudine ad illa, arbitrarer equidem tunc forè, vt illæ ſpecie adinuicem differrent, ſicuti modo differunt intelligentiæ: *Et quia anima eſt forma materiæ alicuius, quod angelo non conuenit, ideò ſecundum diuiſionem materiæ, ſunt multæ animæ vnius ſpeciei: multi autem Angeli, vnius ſpeciei omninò eſſe non poſſunt:* inquit S. Thom. in prima parte, quæſt. 76. art. 2. ad 1.

Quod autem ibidem annectebatur, naturā ſtudere paucitati; & ſi vnico indiuiduo poteſt conſeruare ſpeciem, quam primariò intendit, reſpuere reliqua; verum eſt, quando id fieri poteſt: Atqui in præſentia, non poteſt in vnico homine humanam ſpeciem conſeruare; ideòque neceſſe fuit, vt ſi multi homines eſſent futuri, eſſent etiam multæ eorundem animæ, quæ poſtea ita multiplicatæ manerent.

Ad nonum argumentum, quamuis Portius lib. de Ment. hum. cap. 7. illud veluti colophonem ſuæ machinationi addens, potaret reſponſionem, eam nihilominus reddere non eſt multi laboris. Non eadem via venatus eſt Ariſt. animæ ſuæ, & noſtræ immortalitatem, atque ſubſtantias ſeparatas. Animam ſuam experiebatur in ſe ipſo: animaduertebat accutiſſimè in ſemetipſo omnes eius actiones: vnde deduxit egregias illas demonſtrationes, quas ſect. 2. 4. & 5. huius Diſput. explicuimus. Subſtantias autem ſeparatas, etquā vnquam alia via præclarius poterat inueſtigare? vſus eſt igitur triplici illa via, in argum. commemorata, & rectè.

Ad decimum, nobis haud conſtat, quidnam dicturus fuiſſet Ariſt. An dixiſſet, animas a corporum compedibus liberatas, in omne æuum ita manſuras? nec ideò illas otioſas fore, quia intelligerent, contemplarentur, non eſſent in loco, neque tempus eas faceret ſeneſcere, neq; vlli earum vlla eſſet tranſmutatio? atque vt ſemel dicam, eæ id prorſus facerent, quod faciūt illa, quæ Stagirites ſuper extima Cęli latione collocat, de quibus ita loquitur, primo de Cęlo tex. 100. *Extra autem cęlum, quod neque eſt, neq; contingit eſſe corpus, oſtenſum eſt: Manifeſtum igitur eſt, quod neque locus, neque vacuum, neque tempus eſt extrinſecus: quapropter neque illa, quæ illic ſunt, nata ſunt in loco eſſe, neque tempus ipſa facit ſeneſcere, neque vlla tranſmutatio vllius eorum eſt, quæ ſuper extimā diſpoſita ſunt lationē; ſed inalterabilia, & impaſſibilia, optimam habentia vitam, & per ſe ſufficientiſſimam, perſeuerant toto æuo.* O bene factum: euge diuine vir: ſic habent animæ piæ: & aliquid amplius, quod tamen in cor hominis non deſcendit.

At, inquis, aliā naturaliter propenderet ad alteram partem, & corporis vnionem.

De hoc, diſſident ſcholaſtici: nam S. Thomas in prima parte, quæſt. 76. art. 1. fatetur, animæ ſeparatæ ineſſe naturalem propenſionem ad corpus. Alij verò, quorum anteſignanus eſt Scotus in 4. diſt. 43. quæſt. 2. & diſt. 45. quæſt. 2. huiuſmodi inclinationem inficiantur. Quam quidem ſententiam ſi complecteremur, illicò ruit decimum argumentum, quod ſoluere properamus; ſed interim admittatur ſententia Sancti Thomæ. At non hinc ſequitur, animam

violenter extra corpus detineri; quamuis hoc sit contra inclinationem quā habet ad corpus: quia, non quod est contra quamlibet naturalem inclinationem alicuius, id omne violentū dicitur: sed illud solum, quod est contra effectiuam alicuius rei vim, quā potest naturalem suum statum consequi. Itaque violētum propriè illud est, quod habet effectiuum principium ad illud perueniendi, extra quod, quia retinetur, dicitur violentū (quod aliqui vocant principium effectiuum viæ, seu mediorum ad consequendum finem) exempli gratia, quia Cęlum habet effectiuum principium sui motus, si ab illo impediretur, esset violentum: Et hoc perpetuum esse nequit: Si autem non habet huiusmodi principium viæ, licet habeat propensionem ad terminum; haud dicetur propriè volentum. Quemadmodum homo cęcus, non dicetur propriè esse in statu violēto, respectu visus, quamuis habeat inclinationem ad illum, sed valdè impropriè, & quod ita violentum vocatur, benè potest esse perpetuum: quid enim si homo æternùm viueret? viueret etiam cęcus.

Ad violentum itaque requiritur efficiens; sufficiensque principium in eo, quod illam passurum est; & quia anima separata non habet huiusmodi efficiens, idoneumque principium, vt corpori reuniatur, cum a priuatione ad habitum, naturæ viribus non sit regressus; ideo aīa non est violenter detenta; quamuis habeat inclinationem ad illud: & hoc pacto, optimè posset in omne æuum durare. Ita fortasse dixisset Aristoteles, lumine naturali suffultus; sed quia præpotens Dei dispositio, qui a fine vsque ad finem attingit omnia fortiter, & disponit suauiter, noluit in tam nobili, & excellenti natura, anima nempè rationali, hanc qualem qualem imperfectionem relinqui; voluit, vt hoc aliquādo corporum resurrectione, resarciretur: quod est fidei nostræ dogma; vt anima hæc mea, huic meæ carni, modo passibili, & mortali vnita, aliquando impassibili, immortalique reuniatur; vt in carne mea videam Deum, Saluatorē meum, quem visurus sum ego ipse, & non alius. Sed quò rapior? *iam nunc non erat his locus.*

Quid uero? vt ad rem redeamus, non ne multa violenta adhuc sunt perpetua? modo adsit perpetua illius violentiæ causa. Idque in suaui naturæ dispositione: violenter rapitur ignis, circulari motione sub orbe Lunæ: violenter media aeris regio perpetua frigiditate infestatur: violenter cursat, recursatque mare, influxu, vt aiunt, & refluxu: quæ omnia si Philosophum audias, & fuere semper, & fore perpetua; sed de hoc effato, *nullum violentum perpetuum*: vide Marc. Anton. Zimaram in Theorematib. propositione 19.

Quid si Aristoteles in Platonis opinionem inclinarit? animas humanas, ac mentem solam, post determinata aliqua sæcula, in alios homines solum redire. Quod fortasse in causa fuit, cur Platonis sententiam, de assistentia mentis, quam proponebat 2. de anima, tex. 11. *amplius autem immanifestū, si sit corporis actus anima, sicut nauta nauis*: nusquam inueniatur impugnasse. Et tunc ad auctoritatem in argumento adductam, diceret, se loqui de anima in communi, ea ratione, quā in tex. 64. lib. 1. aiebat, *dicere aīam irasci, simile esse, ac si quis dicat, eam texere, aut adificare.* Verùm de hac absurditate, iam alias a nobis dictum.

Vltimum argumentum, nullam apparētiam habet: Est quidem hominis, & cęterorum animantium, idem ortus, & interitus, quantum ad corpora, seu indiuidua, quæ generantur, & pereunt: non quantum ad formas. Illorum formę ex potentia materiæ extrahuntur; huius *deforis venit.* Illæ cum corporibus euanescunt; hæc æternatur. Sed quàm subtiliter οἱ ψυχόθνητοι isti sibi colligunt: quia Aristoteles in eodem opere egit de hominis, & cęterorum animantium ortu, & interitu; ergo ne sicut illorum formæ sunt corruptibiles, ita quoque huius? colligant eadem via, si possunt; Aristot. in eodem lib. de Cęlo & mundo, agit de cęlo, & quatuor elementis; ergo quemadmodum formæ elementorum sunt corruptibiles, ita & formæ Cęli.

Cum verò in vltima confirmatione dicitur, si Philosophus, animam tenuit immortalem; quid rei fuit, vt de eius separatione nihil ediderit?

Primum dico, fac, quod ille nihil de animæ separatione, nihil de eius statu post corporis interitum ediderit; prudenter fecit: nam quæ certò scire non potuit, ea si maluit silere, *tuta illi fuisset silentij merces.* Itaque certò cognouit, animam intellectricem immortalem, quæ verò eam in alia vita manent, cum certò scire haud posset, quid si prudenter ab eorū tractatione abstinere maluit, quàm turpiter impingere? Nihilominus addo, eum quamplurima de hac re elaborasse: non obdormiuit in tam salebrosa, sed celebri, varijsque illius tempestatis procellis agitata difficultate: complexus est,

edi-

ediditque de anima humana ea omnia, quæ ta men humana conditio in naturæ tenebris, lumine fidei destitutæ suffert, vel etiam e sua religione, & Theologia imbiberat: sed illa inuidit nostræ fęlicitati vetustas; vt Disputatione præcedente, in responsione ad vltimum argumentum ostendi.

Auctoritatem verò ex lib. 2. de Anima tex. 26. in quo Stagirites eos carpit, qui animam aut corpus, aut non sine corpore posuerunt, cõmendat verò illos, qui contra opinati sunt, tripliciter explicuimus in proximè antegressa Disput. sect. 10. dum ad 8. argum. responderemus: ea hic repetenda non sunt. Mirum autem omnium est, quod in eo ipso vlt. arg. pro animorum mortalitate, ex eo obijciebatur, quòd Arist. nihil de inferis, nihil de animarum euocatione, idque genus alijs, quæ ea tempestate in frequenti vsu erant conscripserit.

Porrò diximus ex Francisco Storella, & Lęlio Vincent. in præcedenti Disput. in respons. ad vlt. argum. Aristotelem, in libello de morte animæ nuncupato, Necromantiam agitauisse. Cæterùm quicquid illud fuerit, ex hac re irrefragabile fit, animas post animalis interitum haud interire, sed manere superstites. Audi quàm lactè hoc expressit Lactantius Firmian. lib. 7. Diuin. Instit. cap. 13. *Falsa est ergo Democriti, & Epicuri, & Dicaarchi de anima dissolutione sententia: qui profectò non auderent de interitu animarum, mago aliquo præsente disserere, qui sciret certis carminibus cieri ab inferis animas, & adesse, & præbere se humanis oculis videndas, & loqui, & futura prædicere: & si auderent, re ipsa, & documentis præsentibus vincerentur.* hæc Lact. Qua de re adeundis est Plutarchus in lib. de tarda Numinis vindicta; Eustathius in Odyss. Homeri λ. & χ. in illa verba ἔνθα μὲν εἰς ἀχέροντα. Et Paulus Merula lib. 6. Cosmograph. cap. 12. circa explicationem Auerni, vnde etiam iter ad inferos patere superstitiosè credebatur; quò spectat illud Maronis Aeneid. 6.

Vnum oro, quando hic inferni Ianua Regis
Dicitur.

Extat memorabile exemplum de anima Samuelis a Pithonissa excitata, quæ Saul Regem allocuta est, & cõ questa, *quare inquietasti me, vt suscitarer?* primo Regũ cap. 28. Qua de re multa SS. PP. fuerit ne verè anima Samuelis, an verò Dæmon aut Angelus. Adi, si lubet, Magist. Bannes super pri. par. S. Thomæ, quæst. 89. art. 8. Vin' Horatium quoque audire? hic modum etiam euocandi animas, prius ab Homero Odyss. λ. traditum, his omninò describit lib. 1. Satyr. 8.

Vidi egomet nigra succinctam vadere palla
Canidiam, pedibus nudis, passoque capillo,
Cum Sagana maiore vlulantem, (pallor vtrasq;
Fecerat horrendas aspectu) scalpere terram
Vnguibus, & pullam diuellere mordicus agnam,
Cœperunt: cruor in fossam diffusus, vt inde
Manes elicerent, animas responsa daturas.
Lanea, & effigies erat, altera cerea, maior
Lanea quæ pœnis compesceret inferiorem.
Cerea suppliciter stabat seruilibus, vtque
Iam peritura modis Hecatem vocat altera sæuam,
Altera Tisiphonem.

Verùm ad Aristotelem redeo. Nunquam ergo (vt in eodem vlt. argum. obtenditur) hic irrisit suæ religionis, an ritus, an ceremonias: quinimo in libris de moribus præcipit, vt Deo preces fundantur, sacrificia offerantur; honos, quicunque potest, exhibeatur: ille etiam ipse aliquando pro discipulo vouit, & votum soluit; & de ijs ipsis suæ religionis rebus multa scripsit: vt meritò Ammonius in vita Aristotelis, *in Theologia*, inquit. *Etsi nullum eius extat inuentum, perfectè tamen eius omnes partes est exsecutus; non enim vt quidam falsò putant, terrestria tantum, & quæ ad mundum hunc pertinent, nouit Aristoteles, sed & illa quoque, quæ supra hunc mundum sunt.* Sed omnia temporum iniurijs sunt absumpta. Atque vt tantisper videas, quot & quantas clades Aristotelis libri pertulerunt, referam hic pro coronide huius Disputationis, Strabonis verba, ex libro 13. Geographiæ. *Aristoteles* (inquit Strabo) *& Scholam, & bibliothecam suam Theophrasto reliquit, primus omnium, quos scimus, & libros congregauit, & Aegypti reges bibliothecæ ordinem docuit. Theophrastus, eam Neleo tradidit; Neleus Scepsim detulit, & posteris dedit, hominibus sanè imperitis; qui libros inclusos, & negligenter positos habebant: cumque Attalicorum regum, sub quibus erant, studium sentirent conquirendorum librorum, ad instruendam bibliothecam, quæ Pergami erat, eos in fossa quadã sub terram occluserunt: quos partim tineis, partim humiditate labefactatos, tandem, qui ex eo genere erãt, Apelliconi Teio tradiderunt, magno emptos precio; Aristotelicos scilicet, ac Theophrasticos. Apellicon, vt librorum magis studiosus esset, quàm sapientia, volens corrosiones emendare, eos transcribendos dedit, scriptura non rectè suppleta: quapropter Libros edidit erroribus plenos. Peripatetici igitur, qui post*

Theophrastum fuerunt, cum libris omninò carerent, paucis duntaxat exceptis exteriorum sermonum, nihil habebant, in quo firmiter philosopharentur; sed positiones quasdam lucubrabant. Posteriores autem, postquam hi libri in lucem editi sunt, Aristotelem imitantes, multò melius, quàm illi philosophati sunt, multis ad hoc Romani contulerunt, nam continuò post Apelliconis obitum, Sylla, qui Athenas cepit, Romam transtulit bibliothecam illius: Tirannion quoque Grãmaticus cum Aristotelis amantissimus esset, eo sibi conciliato, qui præfectus erat bibliotheca, incepit eos describere. Item librarij quidam, scriptoribus tamen vtentes non bonis: nec scripta conferentes, quod in ijs libris præsertim fieri solet, qui vendendi transcribuntur, tum Romæ, tum Alexandriæ: hæc Strabo. Tu verò mirare, quòd opera, quæ Philosophus, præsertim de anima humana, & ijs, quę ad illam attinent, elaborauit, non habeamus? At ego vehementer miror, quomodo perpauca hæc, quæ nunc terimus, tot cladibus infestata, tandem quod Dei benignitas est, habeamus.

Quę omnia si æquo animo repetas, quisquis es, mirari et desines, si tibi in præclari huius auctoris operibus, loca quæpiam adeò ambigua, & obscura obijciuntur, quæ veluti Heracliti illa Delio natatore indigere videantur. Verùm Stagiritæ scripta, verè ex veteri effato dixeris, τὸ μὲν ἔλιπε κῦμα, τὸ δ᾽ ἐγκατελάμβανεν, *hæc quidem reliquit vnda, illa verò suscepit:* nam prę fatis calamitatibus, longè maiorem calamitatem adiunxit praua nonnullorum interpretum conuersio, & commentatio, quæ multa mutilauit, multa inuertit, multis, dum græcanicum candorem latinis verbis assequi studet, chimerias propè offundit tenebras. Vnde postea tot, tamque tetra inextricabilium opinionum monstra in Peripato nata, & alta vides: quorum equidem si vllum hic peremi, id non Iolai cuiuspiam face, sed diuina implorata luce peregi; dum ex græco fonte aliquammulta loca produxi, in quibus animorum immortalitas habetur liquidò, quæ in Latinis fortasse versionibus non vsqueadeò.

Quod tamen si probè, ac iudicio a me factum est, id mercedis a te postulo, vt boni consulas: Sin autem, tum mihi quoque libuit, *peritura haud parcere charta*. Claudo hanc Disputationem in laudem Dei benedicti, quem aliquando *visurus sum ego ipse, & non alius*. Nec non in laudem Beatæ Mariæ Virginis, nostrũ omnium apprimè cõsolatricis.

Nam mea iam longo meruit ratis æquore portum.

Cæterùm, vt eadem animorum immortalitas adhuc conspicatius, tam ex vero, quàm ex Aristotelis mente, in conspectum omnium hominum prodeat, annectimus sequentem Disputat. ex Morali, & prisca Philosophia. Nam & moralis ratio plurimum habet virium: *Et super omnibus negotijs melius, atque rectius olim prouisum.*

Finis Disputationis sextæ.

DISPVTATIO SEPTIMA

DE HVMANAE MENTIS AETERNITATE EX MORALI, & prisca Philosophia.

INTRODVCTIO.

Isputationem hanc, cultoribus politioris literaturæ, & viris emunctæ naris emittimus: quæ vt a feueriore illa, nimiumque rerum abditarum indagatrice doctrina, modo nescio quo seiuncta, ad Humanitatem accumbit, ita humaniori voluit colligari oratione. Sed non quia ex morum, & antiquitatis fontibus hausta, ideò leuis, & obsoleta; immò verò *antiquitas,* vt Tullius primo Tuscul. loquitur: *quò propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius fortaßè, quæ erant vera, cernebat.* Et moralis ratio tantum habet pensi, ac ponderis, vt plerumque longè facilius, quàm multæ ex philosophiæ arcanis depromptæ, conuincat rẽ: quòd ea, quia planior, facilius, ac fęlicius in omnium animos altè se ingerit. An quia ex intima quadã hominis proprietate proficiscatur? quippè morũ disciplina, proprium est hominis ornamentum: cuius sedes, ac fundamentum, libertas; quà muta carent: iccircò homines argumẽtum è morum philosophia petitum, veluti proprium, (propria ardentius amant) efficacius arbitrantur. Verùm, vt Disputatio, omnibus suis numeris prodeat absoluta; audire nunc lubet aliqua; an aduersariorum, an aduersantia argumenta.

SECTIO PRIMA.

Recensentur nonnulla argumenta, quæ animorum immortalitati officere videntur.

Rincipio, contemplare mihi cætum hominum vniuersum; plurimam eorũ partem reperies, vegetalem ac sentiẽtem vitam traducere. Quippè non modo profanum vulgus, quod sibi voluptatem omnem, & actionem, arcto gulæ, & abdominis limite circumsepit, sed ij etiam qui sunt melioris notę, & honestioribus artibus dedunt operam, sentientis animæ repagula haudquaquam excedere videntur. Perpende mihi artis medendi peritos, hi sanè suæ facultatis munia, strenuè peragunt, innixi tantum imaginandi, æstimandi, ac memorandi facultatibus; quæ omnes sentientis animæ septa haud transiliunt. Ijsdem omninò facultatibus suffulti, & iuris arbiter, & legum interpres, & Vrbium conditor, & domi, militiæque populorum rector ac moderator, prosperè ac fęliciter huius vitæ syrtes, & scopulos præteruehuntur. Nec denique earumdem facultatum metas egreditur, an poesis, an oratoria vis. Et si vis, quinarius ille numerus, Inuentio, dispositio, elocutio, memoria, & pronunciatio, ijsdem affatim cancellis arctatur: Pauci admodũ, &, *vel duo, vel nemo,* quos vita intellectrix, & contemplatio allexit. Hoc verò non temerè, & inconsultò, sed prouido naturæ instinctu, & consilio fieri, vel hinc conspicies; quia in omni ætatum serie, ita factitatum est.

Atqui huius naturalis effectus, causa etiam

naturalis assignari debet: Ea est, *quia homo magis est sensualis, quàm intellectualis, magis mortalis, quàm immortalis*, ait nemo τῶν ψυχοθνητῶν.

2. Plerumque offendes nonnullos homines, adeò aduerso, & stupido genio, & ingenio efformatos, vt nisi ex humana figura, ex nullo alio dignoscas homines esse: ita, vt eis contra quàm olim Vlyssis socijs accidisse videatur; quos, epoto Circæo poculo, & virga pcussos.

hominum ex facie

Induerat Circe in vultus, & terga ferarum.

Seruata in eis mente ac consilio, ita hic e regione, relictis solummodo humanis corporibus, nihil aliud vel obscurè indicari; quo isti a muto pecudum grege dissideant. Quid? verè adhuc dixeris, in his corpora esse absque pectore; in quos mirificè cadit illud Horatij lib. 1. Epist. epist. 4. ad Albium.

Non tu corpus eras sine pectore, dij tibi formam,
Dij tibi diuitias dederant.

Quod si animus cęlestis, ac immortalis esset, nunquam hoc appareret, quia omnibus hominibus, æqua conditione idem animus ex cælesti illa ac diuina arce fuisset impartitus.

3. Spectabilis etiam hominis forma, tamq; in eo varia membrorum compago, futurum animi interitum contestari videntur. Pellustra mihi tantisper singula, quæ in homine sunt; omnia ad vsus corporeæ vitæ nata, & comparata reperies: Eò tendunt omnia, vt corpus, & natura sustentetur, ac propagetur. Sic vasa illa luminis, oculi, in præcelso corporis loco constituti, vt ceu vigilantissimi satellites ac duces, profutura, nocituraque dijudicarent; dentes in ore constructi, quibus extenuentur, & conserantur alimenta: ventriculus, ac intestina, vt illo quicquid congestum fuerit, concoquatur, his quicquid superuacanei relictum est, amandetur: Hepar, vt vitalem succum sanguinem, probè conficiat, qui postea per venas in omne corpus impartiatur, felliculus fellis, vt acriores alimenti partes excipiat; Splen vt tetros, & crassiores humores imbibat; renes, vt alimentorum serositatem secernant, & sexcenta alia vasa, & instrumenta, quæ natura parens in hoc orbis miraculo, homine, ad eum ipsum propagandum fabrefecit. Atqui post hanc vitam, non erit amplius vsus ciborum, & procreatio; neque igitur esse debent hæc membra: frustra enim illa forent, si in omnem æternitatem nullus eorum sit vsus: nec ergo futura est anima, quæ huiusmodi membra, & corpus ita constitu tum requirit.

4. Si humanus animus cęlestis, ac immortalis est, qui fit, vt complures hominum, perinde quasi ne vmbram quidem, vllumue vestigium cęlestis cuiuspiam rei haberent, ita se ad ima deijciunt, atque ad omnem viuendi turpitudinem agunt præcipites, vt & cęlo agreste quoddam bellum indixisse, & in terrenis, ac turpibus voluptatum illecebris, *veluti amica luto sus* volutari videantur? nec voluptatem vllam iudicent, nisi profectam a corpore, & redeuntem ad corpus? Porrò secus eueniret, si animus cęlestis, ac immortalis, ex altissimo illo domicilio depressus, & quasi demersus esset in terram, locũ cęlo, immortaliq; naturæ contrariũ. Enimuerò, quæ cęlo nata sunt, cęlum petunt, & quod suaptè conditione diuinum, ac immortale est, id quod caducum, & mortale est, regat ac moderetur necesse est. Si itaque ille ad caduca hæc, & mortalia, tanta voluptate, tamque valido nixu ingurgitatur, & quocumque corporis satellites, sensus rapiunt, eò delabitur præceps, indicio est, eum ex terrenis hisce, ac mortalibus rebus oriri, iisdem nutriri, collætari, & tandem, vt cæterorum animantium animas, vnà cum corpore interire.

5. Ad hæc, si animus suaptè conditione gaudet immortalitate, permolestè ferret, in hisce corporis compagibus, veluti in cęco quodã carcere conclusus, diutius detineri: sed potius gestiret gaudio, si hinc præsensisset auelli. Quid enim ei optabilius, iucundiusue potuisset interuenire, quàm vt posset, abiecta mortali corporis sarcina, in cęlum, tanquam in suam demigrare domum, & cum beatis illis ac puris mentibus commorari? Quid autem est, quod ex corpore decedere tam formidolosè exhorret? anne quisquam oppressus onere, illud sibi expauesceret alleuari? anne liber aliquis in vincula coniectus, affligeretur, si se in pristinam libertatem asserendum, accepisset? Heu propterea è corporis societate dissociari perhorret, quia summum sibi impendere malum, sui nimirum interitum, insito quodam, & connato instinctu præsagit: eòque męret, horret, affligitur, cruciatur.

Porrò, si animus immortalis est, & fungitur actione, quæ caduco, & mortali corpori non cõmiscetur, cur si impẽsius contẽplationi vacet, adeò quatit corpus, vt nihil eque? cur ex assidua mẽtis agitatione, frons, oculi, vultus deniq; totus, qui sermo quidã tacitus mẽtis est, pallent, fla-

flacescunt, corrugantur? Cur ex multa ac diuturna animi fatigatione, membra extenuātur, corpus concidit, mens ipsa, quasi perculsa stupet? vt verè vsurpaueris illud Horat. lib. 2. Epist. epist. 2. nempè, qui

insenuitque
Libris, & curis, statua taciturnius exit
Plerumque: & risu populum quatit.

Hæccine animum immortalem, & a corporis societate dissociabilem contestantur? Hem argumento sunt, eius vim ac naturam, cum corpore intimè esse commixtam, eumq; corporeo cuipiam organo affixum, & tandem vnum esse vtriusque interitum.

Quid verò? nonne animus, labore & læsione corporis collabitur? Ecquem latet, conturbata corporis harmonia, mētis munia susque, deque ferri? Enimuerò si cerebri v.g. meninges inflammentur, accedit mentis alienatio, si idem ipsum an nimia frigiditate vexetur, an crasso aliquo imbuatur humore, stupor, fatuitas, animus ipse it pessum. Atqui eorum, quorum vis ac natura diuersa est, vnum non præpedit alterū. Tandē, si aīa immortalis, ac veluti Ceneus quidam inuulnerabilis iactatur, cur eam effusa sanguinis emissio, febrium æstus, veneni haustus, idq; genus sexcenta, miserum in modum è corpore depellūt? Hem hoc ideò euenit, quia eius vis ac natura, nulla alia est pręter corporis: huic ille omninò vt operetur, vt sit, vt conseruetur, acceptum refert: quocirca vnà cum eo quoque concidit.

6. More omnium gentium receptum fuit, vt qui in Sacerdotum ordinem cooptādus esset, integro corpore, & absque vlla deformitate deligeretur. Qua de re hæc omninò diuinus Plato lib. de Legib. 6. literis consignauit. *In eorum autem, qui sortis suffragium* (nimirum ad Sacerdotium) *assecuti sunt, examinatione, ille est comprobandus, qui integer sit, atque legitimus: deinde a domo quàm maximè munda, expers quoque cædis, omniumque huiusmodi, quæ aduersus diuinam rem committuntur: cuius & pater, materque similiter vixerint.* Quod dein institutum ab Romulo iniunctum fuisse Romanis Curijs, de sacrificulis deligendis, refert Dionys. Halicarnass. lib. 2. Antiq. Roman. Adi Herodot. lib. 2. & Alexand. ab Alex. lib. 2. dier. genial. cap. 8. Adde si lubet, (vt prætercam in iure Pontificio comprehensos, *titulos: De corpore vitiatis, non ordinandis*) diuina illa iussa, ex Leuitico cap. 21. vbi a Dei ministerio arcentur, exoculati, claudi, lippi, scabiosi, paruo, vel grandi, & torto naso prædití, qui næuum, qui maculam, qui impetiginem in corpore, qui albuginem in oculo habuerint. Quæ repetuntur etiam Deuteron. c. 15. Hinc tetra superstitionis caligine immersi Rabini, vt refert, Petrus Greg. Tholos. lib. 3. de immortal. anim. cap. 7 quinquaginta maculas percensent, quæ hominem inutilem, & pecus reddunt cultui diuino. Aurium quinque, oculorum octo, palpebrarum tres, nasi tres, oris sex, membrorum seminalium duodecim, manuum tres, pedum sex, & corporis quatuor.

Quæ omnia argumento sunt, vitium corporis, ad animam vsque permeare, & illius macula intimè hanc cōmaculari. Minimè verò corporeæ pestis contagio inficeretur, si aīa cęlestis ac immortalis esset: neque in corpore gibbo malè habitaret, vt olim M. Lęlius obiecit in Galbā oratorem, eloquentia clarum, sed gibbo deformem.

7. In homine, triplex est facultatum genus, vnde humanæ animæ vim, ac naturam queas elicere: Earum vnum, quo vegetamur, ac viuimus: mox, quo sentimus: tandem, quo intelligimus: Fac posse ex intelligendi munere animæ immortalitatem haberi, num ex alia duplici, vegetandi, ac sentiendi conditione, eius interitus non eruitur? immò magis: quia duo pręponderant vni, *& duobus malis*, vt vetus effatū habet, *resistere, difficillimum est*. Quin verò humana anima magis dicenda erit caduca, atque mortalis, quia denominatio, vt aiunt, in omnibus rebus, sumitur a præpollente, vt auctor est Philosophus in 1. & 6. Physic. auscult.

8. Animi, in generatione hominū procreantur a genitoribus. Indicio est, animorum similitudo, quę filijs cum parentibus intercedit: nam in filijs non modo corporum similitudo, sed eadem affectuum, propensionum, animorum nota elucet sæpissimè, atque in parentibus. Hinc Hesiodus in Ergis, ait,

τίκτουσιν δὲ γυναῖκες ἐοικότα τέκνα γονεῦσιν. idest
Pariunt autem mulieres filios similes parentibus.

Et Terent. in Heauton. act. 5. Scen. 3. in rixa illa a Chremete Sostratę, hoc obiectum scribit.

sed quod magis credendum siet,
Id quod est consimilis moribus,
Conuinces facilè, ex te natum: nam tui similis est probè.
Nam illi nihil vitij est relictum, quin id itidem sit tibi.
Tum præterea talem, nisi tu, nulla pareret filium.

bra aqualia nobis habentes. Nota est Vnocula,& Cynocephala gens: de illa Plinius lib.7.cap.2. Solinus cap.19. Et August. loco, quem indicaui. De hac Aelianus lib.10.hist.ca.26.& lib.6. cap.10. Quid eos referam, de quibus hęc habet Mela lib.3.ca.4. *Extra Aegypti deserta, muti sunt populi, & quibus pro eloquio, nutus est: alij sine sono linguæ, alij sine linguis, alij labris etiam cohærentibus:* Et Solinus cap.32. *Aethiopum*, inquit, *aliquibus concreta ora sunt, medioque tantum foramine, nonnulla gens linguis caret, in vicem sermonis vtentes nutibus, motibusque:* At vero in quadam meridionali insula, alia gens bifidæ, & bisulcatæ linguæ degit, quæ simul plures alloqui, & responsa dare commodè potest. Quid verò? Alicubi gens quædam vnico solum in pectore brachio, atque vnico crure reperitur; alibi omninò sine brachijs; alibi caudata; alibi Hippopus; alibi absque vllo proprio idiomate, absque legibus, absque comercio vllo.

Hiscine animum immortalem, ac diuinum inseres? inserendus tamen esset, si ille in nobis gaudet immortalitate, quia recensiti omnes, humana conditione concluduntur, & verè sunt homines.

Expectat fortasse aliquis, a nobis hic eorum effata, ac testimonia recenseri, qui animorum immortalitatem, omni animi nixu de medio tollere conati sunt: Mihi longè secus visum est, nec vnquam libuit confarcinatis aliorum dictis *ceras implere capaces*; præsertim verò, quia illorum argumenta, vel in hac, vel in alijs nostris Disput. proposita, & confutata habes. Tum etiam, quia altè nobis insedit in animo sensatum illud Philosophi dictum, ex primo Topic. capit. 9. *Quolibet proferente contraria opinionibus sapientum, de quolibet solicitum esse, stultum est.* Nihilominus quosdam Lucretij, & Plinij cauillos, quòd hos auctores in dies terimus indocti, doctiq; in calce huius Disput. dilutos leges: nunc vt cum Iuuenali dicam,

Totos pande sinus; dicas hic forsitan vnde
Ingenium par materiæ?

Ille dabit, cuius est velle, & perficere. Experiamur itaque.

SECTIO II.

Enucleatur animorum immortalitas, ex morali philosophia.

PRincipio, opinionem illam, quæ funditus è vita humana tollit omnem probitatem, virtutem, ac religionem, intrudit verò impuritatem, & omnem vitiorum colluuiem, quis vnquam censeat consentaneã veritati? cum veritas accendat potius hominũ mentes ad honesti, rectiq; amorem, retrahatq; ac remoretur ab omni turpitudine; Veritas enim fax quædam est, & norma recti; Vitium, tenebræ, & aberratio a tramite veritatis.

Atqui opinio, quæ animam rationis participem, interitui obnoxiam facit, fundamentum totius virtutis, ac probitatis conuellit, & fores ad omne scelus, flagitiumque recludit: Quis enim effrænatos affectuum impetus frænet, concitatas libidinis flammas compescat, ardẽtem vindictæ cupiditatem moderetur, ab alieno abstineat, arduum virtutis capessat iter, numen ipsum colat, si nihil inde commodi, nec vllum speret huius laboris fructum? Expressit hoc eruditè, ac pulchrè, Aurelius Prudentius in lib.2. contra Symmachum, dum ita canit.

Nam, si tota mihi cum corpore vita peribit,
Nec poterit superesse meũ post funera quicquam
Quis mihi regnator cœli? quis conditor orbis?
Quis Deus? aut quã iã meritò metuenda potestas?
Ibo per impuros, fluente libidine luxus,
Incestabo thoros, sacrum calcabo pudorem,
Inficiabor habens aliquod sine teste propinqui
Depositum, tenues auidus spoliabo clientes,
Longæuam perimam magico cantamine matrem.

Plenè, ac planè diuine; *quia vna est ratio*, inquit Plutarch. in lib. de tarda Dei vindicta, *quæ Dei prouidentiam, & animæ humanæ immortalitatem astruit: neque subsistere sublato vno, potest alterum.* Nec quisquam potest firmiter Deum colere, qui non antea teneat animam immortalem, auctore diuino Platone lib. 12. de Legib. Sed alium tibi testem longè diuiniorem hac de re sistam; ipsum sapientem, qui in capite 2. ex eorum partibus, qui animas interimũt his omninò loquitur: *Exiguum, & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est, qui agnitus sit reuersus ab inferis, quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tã-*

quam

quam non fuerimus; Quid dein? *venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt, & vtamur creatura, tanquam in iuuentute celeriter, nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra, vbique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors*: ô miseram, & calamitosam partem, ô improbam, ac detestandam sortem. Ità ne summum, summi animantis bonum, ad angusta hæc, & ima voluptatis oblectamenta detrudis? non ad hoc, diuinum istuc animal procreatum est: erras, si tàm arctis limitibus id concluseris. Et ideò improbum hoc dogma, illis omninò perstrinxit, dein idem sapiens: *hæc cogitauerunt, & errauerunt: excæcauit enim illos malitia eorum, & nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem sperauerunt iustitiæ, nec iudicauerunt honorem animarum sanctarum, quoniam Deus creauit hominem inexterminabilem*; nempè secundum animam immortalem.

Id fuit in causa, cur etiam ij, quorũ animos, animorum mortalitatis contagium inuaserat, omni flagitiorum labe commaculati, huius vitæ curriculum cucurrere. Atque fatuũ videbatur, cum illi nullam superesse vitam aliam arbitrarentur, si hanc non ita demeterent, vt se quibus quibus possent, imbuerent, polluerentque voluptatibus. Contra verò pellustra mihi animorum immortalitatis assertores: nullum inuenies in hac vita tam arduum, tamque salebrosum virtutis iter, quod non illi acri, alacrique capessant animo, vt tandem è corporis vinculis, tanquam è carcere quodam elapsi; cœlesti illa, ac sempiterna vita, olim fruantur. Sed hæc, vt eximius orator ait, fuerit nobis tanquam leuis armaturæ prima orationis excursio: nunc cominus agamus: experiamur itaque si possumus, non modo commouere, sed etiam confringere aduersæ opinionis cornua: pugnare itaq; iubet.

Primò, ex religione, & cultu diuino, qui propriè solis hominibus inest; nam vt auctor est Plato in Phædone, & Arist. in Proble. sect. 30. qu. 6. *homo solus, Deos veneratur, & colit*. Nec est vspiam vllus, vsqueadeò immanis, ac barbarus, cuius mentem non imbuerit Deorum opinio, inquit Tullius 1. Tuscul. quæst. Atque adeò vita hominum religione cohæret. Quanquã cæteri omnes, falsa duntaxat opinione detineantur; & nobis solum cœlitus datum sit, verum Deum, & nosse, & colere: Hinc auctor, quẽ modo adduxi lib. 1. de Diuinat. verè asserrit, *religionem, esse coniunctam cum cognatione naturæ*.

Quocirca prudentissimo Atheniensium iussu, Protagoras vrbe, atque agro exterminatus est, quòd in principio libri sui sic posuisset, Περὶ δὲ τῶν θεῶν εἴτε εἰσὶν, εἴτε καὶ μὴ, οὐκ ἔχω λέγειν. hoc est, *De dijs, neque vt sint, neque vt non sint, habeo dicere*. Librique eius in concione cõbusti: qui quasi hanc naturalem coniunctionem dissolueret. Hinc in omni æuo, & vbique gentium metus numinis in malis, hinc preces & obsecrationes bonorum, hinc aræ extructæ, hinc libamina, hinc sacrificia, delubra, fana, sacerdotia semper extiterunt.

Ex quoquidem fonte gemina ratio hauritur: Altera, id perpetuo ab hominibus esse factitatum, propter quandam affinitatem, & cognationem, quæ hominibus, ratione mentis, cum Deo intercedit. Ita diuinus Plato in Phædone, vbi hæc legimus: *Cum autem homo diuinæ particulæ particeps effectus sit, primùm quidem propter cognationem, solus ex omnibus animantibus Deos opinatur, ac censet, aggressusque aras erigere, & statuas Deorum*. Et in 10. de Legib. lib. loquens cum eo, qui Deos esse putabat, adiungit: *Quod quidem Deos arbitraris, diuina fortassè quædam agnatio, affinitasq; te ducit ad simile colendum*. Iam si nobis cum summo illo, ac immortali ente, ac mente agnatio (quantum dici fas est) & affinitas; non ne etiam immortalitas? Altera est, quia vt homo Deum veneretur, & colat, quædam in eo proportio reluceat omninò opus est: nam etiam sensus nisi ea, cum quibus naturalem quandam propinquitatem obtinuerũt, haud sentiunt. Aspectus colorem, non sonum, aut odorem percipit, quòd ei cum illo, non cum his vicinitas adsit. Si itaque anima humana caduca, ac mortalis esset, quæ illi cum immortali Deo proportio? Cũ immortale, atq; caducum, ordine toto dissideant: Aut cur solus homo Deum veneretur, & colat? Expressit hoc elegantèr Latinus orator 1. Tuscul. his omninò verbis. *Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio pacto intelligi non potest, nisi mens soluta quodammodo sit, & libera, segregata ab omni concretione mortali*. Vt meritò, atque optimo iure, Plotinus inter præcipuas rationes, pro animorum immortalitate allatas, hanc posuerit: Quod animus sempiternæ vitæ causa Deum colat, insitamque habeat religionis notitiam.

2. Ex hominis conditione. Si mens humana, vna cum corpore concideret, satius foret, mutũ aliquod animal, quàm hominem esse: nam omnia bestiarum genera, longè fęliciora, quàm homo

mo fuissent. Perpende mihi tantisper animo; quas vnquam homo in hac vita subit ęrumnas, à quibus brutorum natura immunis est, atque libera. Assiduè hic solicitatur curis, exagitatur timoribus, teritur aduersitatibus, cruciatur ambitione; tabescit inuidia, conficitur mœrore, angitur desiderijs, torquetur affectibus, vritur aliena prosperitate, semper anxius, semper irrequietus, nunquam animo tranquillus, nunquã sua sorte contentus. Perpende duram rerum necessariarũ egestatem, graue ac permolestum seruitutis iugum, seueram legum coerctionem, famæ, fortunarumque iacturam, exilia, carceres, ipsa capitis damna. Recole præteritorum pęnitentiam, præsentium fraudes; futurorum solicitudinem: refer animo tot errores, tot pericula, tot terra, marique susceptos, & exantlatos labores, vt miserum hoc corpusculum, vt vt fieri potest sustẽtetur, & ab externis iniurijs vindicetur.

Atqui bruta animantia, hisce malis ferè libera degunt. Non ea exagitantur curis, non cruciantur affectibus, non concidunt aduersitate, non tanguntur ambitione, non afficiuntur inuidia, non premuntur eorum aliquo, quæ miserũ hominem assiduè solent exanimare. Præterea, & victum, & omnia ad vitam necessaria, sine vlla promemodum laboris molestia, largè suppeditante natura inueniunt, corporisque voluptatibus, syncerius, & sine vllo, an legum, an verecundiæ metu, naturæ solum legibus acta, fruuntur. Quæ cum ita sint, muta profectò animantia, longè fęliciora, ac beatiora, quàm homines essent, si humanos animos è corpore laxatos, non alia vita, aliaque commoda manerent.

Quid? si humana mens, vnà cum carne periret, non modo animantia rationis expertia, homine forent beatiora; sed inter homines, eorũ conditio potior, optabiliorque fuisset, qui se carnis oblectamẽtis, & vitiorum illecebris dedidissent: infęlicissimi verò, & in ipso calamitatis fundo detrusi, qui caducis corporis voluptatibus contemptis, animum ad bonarum, honestarumque artium studia contulerunt, virtutem consectantur, pietatem exercent, iustitiam seruant, numen religiosè colunt, & æqua mercede pellecti, corpora sua, quo planè subdantur animis, nullis non affligunt, macerantque modis. Porrò improbis, lucro esset improbitas, & probis detrimento, & exitio virtus: Et vitia sequi, quàm virtutẽ complecti satius foret. Quæ si indecora, & absurda sunt, illud & decori, & veritati consentaneum erit, hominum animos, extinctis corporibus, superstites remanere, vt tandem alibi præmijs, aut supplicijs, probè, improbèue gestorum afficiantur.

Sed erumpet fortasse aliquis è porticu Stoicorum, *Virtutem* aiens *esse sui premium, ac mercedem: & vitium sui ipsius supplicium*. Quo fit, vt, tametsi humana mens, vnà cum corpore rua nesceret, nec ei vllum aliud huius rei præmiũ, suppliciumuè sit expectandum, eo tamen quod virtus sua luce, & pulchritudine nitet, & vitium deformitate quadam obtenebratur; potior, optabiliorque est virtutis trames, quam vitij. Atque hoc satis acre, ac validum calcar inijceret mortalium mentibus, quò virtutes consectentur, & vitia fugiant.

Hac se galea obtexit postea Pomponatius, dum lib. de immortalit. Animæ cap. penult. geminum ait est virtutis præmium. Hoc quidem internum, & vt loquuntur *essentiale*, quod quidem an ipsa virtus, an studiola, & ex virtute profecta operatio est. Hoc verò extrinsecus adscitum, nempè lucrum, vel honos. Ita vitij pęna duplex: altera intima, *essentialis*, quæ est vitium ipsum, siue vitiosa operatio: altera ex accidente adhibita, nempè, infamia, cruciatus, supplicia. Prior virtutis merces, nunquam virtutis cultori abest, quanquam animus pereat, quanquam is, qui se colendæ virtuti penitus dedidit, in abiectissimum abijciatur locũ, quan quam inter Æ cidinas minas, & ima ærumnarum versetur: *quia seipsa contenta est virtus ad beatè viuendum*, quod eleganter explicat Tull. Paradox. 3. Enimuerò, Virtus est

pretium sibi, solaque latè
Fortunæ secura nitet, nec fascibus vllis
Erigitur, plausuque petit clarescere vulgi:
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis;
Diuitijs animosa suis, immotaque cunctis
Casibus, ex alta mortalia despicit arce.

Ideò Seneca lib. de Beata vita, capit. 25. *In sublicium*, inquit, *pontem me transfer, & inter egentes abige, non ideò tamen me despiciam, quòd in illorum numero consideo, qui manum ad stipem porrigunt*. Quod etiam per dialogum expressit Horat. Epist. lib. 1. epist. 16. dum ait:

Vir bonus, & sapiens audebit dicere, Pentheu
Rector Thebarum, quid me perferre, patique
Indignum coges? adimam bona, nempè pecus, rẽ,
Lectos, argentum; tollas licet: in manicis, &
Compedibus sæuo te sub custode tenebo.

Ipse

Ipse Deus, simul atque volam, me soluat opinor.
Hoc sentit, moriar mors vltima linea rerum est.

Contra mali, improbi, scelesti, sacrilegi, quamuis in omni honorum fastigio eucti, quamuis Cræssos spirent & Darios, tamen cõscientia mentem assiduo flagellante, infœlicissimi sunt: Enimuerò, vt rectè Iuuenalis Sat. 4.

Quid refert igitur, quantis iumenta fatiget
Porticibus, quanta nemorum vectetur in vmbra,
Iugera quot vicina foro, quas emerit ædes?
Nemo malus fœlix.

Huc facit græcus ille versus, olim Pisistrato, a malo, vt creditur, genio insusurratus.

οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀδίκων τίσιν οὐκ ἀποτίσει. hoc est:

Nullus hominum iniustorum pœnam non soluet.

Cum itaque virtus, ac vitium, interna, & integra hæc præmia, suppliciaue obtineant, quãuis illa alia extrinsecus, & ex accidente adscita desint, non ideò tamen non longè melior, optabiliorque virtutis trames, quàm præceps, & plaustralis vitiorum via; tametsi animus caducus, ac mortalis constituatur, hæc illi.

Verùm hoc refugium inane est, & Pomponatij blateramenta affatim vana, atq; gerris siculis vaniora: nam hic virtutis nitor, & pulchritudo, vitiorumque deformitas, cum ita abscondita, & retrusa sint, vt à quàm paucissimis vix *sub luce maligna* apprehendi, nedum introspici possint, hominum mentes pellicere haud queunt, vt amplectantur virtutes, & vitent vitia. Enimuerò auctore Iuuenali Satyr. 10.

maior fama sitis est, quàm
Virtutis. Quis enim virtutem amplectitur ipsam
Præmia si tollas? Plinij secundi in Panegyr. est hoc, *Præmia bonorum, malorumque, bonos, ac malos faciunt.*

Deinde, incredibile est, homines eò duntaxat proposito auersari voluptates, & arduum virtutis ingredi collem, quòd illæ latente quadam turpitudine inspersæ sint; virtus verò decore quodam etiam retruso cohonestetur. Heu longè aliter vsuuenit: Voluptatum illecebræ, & iynges, quia sensibus obiectæ, multò plus habent virium ad raptandum hominis affectũ, quàm occulta, & abdita earundem turpitudo, ad arcendum animum ab ijsdem: & virtutis ille decor, non facilè apparet, sed potius asperum ad eã iter. Rectè Seneca lib. 3. nat. quæst. *Citò, inquit, nequitia subrepit: Virtus difficilis inuentu est; rectorem, ducemque desiderat; etiam sine magistro vitia discuntur:* quia hæc apparente quadam voluptate condita decipiunt speciẽ recti; Virtus primo aspectu permixta offertur amaritudine. Hinc Hesiod. in Ergis.

Τὴν μέντοι κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἐστιν ἑλέσθαι
Ῥηϊδίως· ὀλίγη μὲν ὁδός, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει.
Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν,
Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον.

Quæ vt verbo verbum reddam, ita sonant.

Vitium quidem, & cateruatim est sumere
Facile: breue (ad illud) *iter; valdè propè habitat.*
At Virtutis sudorem, Dij contra posuere
Immortales: longa & laboriosa semita ad eam,
Et aspera primum.

Quæ cum ita sint, fit vt longè præpolleat apparens vitiorum voluptas ad impellendum homines, vt ea complectantur, quàm occulta eorũ deformitas, vt ea ipsa auersentur. Et magis apparens virtutis asperitas terret, quàm abdita eius pulchritudo, sui amorem conciliat.

Quiduero? illi ipsi, in quorum animis, imaginatio hæc insederat; *Virtutem, iustum sibi esse pretium, & vitium sui supplicium*: non eo solum nomine exercuere virtutem, si vllam exercuere, quod esset nitore nescio quo inspersa; sed ad lucrum; ad popularem auram; ad prosperã sui nominis famã, & gloriã consequendã. Discimus hoc ex Tullio, oratione pro Archia poeta, quo loci ita legimus: *trahimur omnes laudis studio, & optimus quisque, maximè gloria ducitur, ipsi illi Philosophi etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, in quo prædicationem, & nobilitatem despiciunt, prædicari se, ac nominari volunt*; cum itaque ne ipsi quidem Stoici, ac Philosophi ob id tantum virtutem coluerint, quod illa sui sit merces, sed in ea inquirenda, & exercenda, aliquid aliud rimarentur, quàmmaximè facta dissident, ab eorundem ampullosa oratione. Quinuerò nec Pomponatius ipse, se se fœlicem, quamuis virtute præditum, existimabat, dum morborum sæuitia affligeretur, & vrinarijs doloribus cruciaretur; sed *conditionem suam lamentabatur.*

Quid? si virtus esset, sibi iusta, ac sufficiens merces, qui ex virtute opus aliquod confecisset, hoc ipso laboris præmium recepisse censeretur, quòd studiosè, & ex virtutis regula fuerit operatus; nec vllam aliam mercedem iustè, aut expectare, aut exigere posset. Iniustum enim est, vltra iustam mercedem facti cuiuspiam, aliã vlte-

vlteriorem exigere: eòque nec militi, qui strenuè pro Republica dimicasset, nec seruo, qui fidelem operam domino præstitisset, nec artifici, qui affabrè, ac laboriosè aliquid confecisset, vlla merces, vlla stipendia persoluenda essent: quòd ipse labor, & studiosè editum opus, esset illi iusta merces. Quod cum vel à communi hominum iudicio damnetur, illud etiam condemnabitur, ex quo isthuc consequitur.

Hinc veteres illi Græcorum Heroes; tū Romanæ Vrbis decora, in quibus insignis aliqua species iustitiæ, pietatis, clementiæ, animi moderationis, multarumque adhuc virtutum splenduit, hæc potissimùm exercuere, prosperæ famæ, glorięque calcaribus acti, vt de Romanis testatum reliquit August. lib. de Ciuit. Dei, 5. cap. 12. Alij verò virtutum præmia, Cęlum, ac beatas sedes: Alij, campos nescio quos Elysios, & subterranea regna fecerunt. Flagitiorum autem pęnas, Cocytum, & paludem Stygiam, & centum annorum errorem, & vt cum latino poeta 6. Aeneidos, loquar, *durissima regna, & lugentes campos*: quorum descriptionem ibidem habes, quando incipit:

Hinc exaudiri gemitus, & sæua sonare
Verbera, tum stridor ferri, tractaq; catenæ:
Constitit Aeneas, strepitumq; exterritus hausit.

Et quæ sequuntur.

Hæc illi, veræ religionis luce destituti, comētabantur, hisque vmbram aliquam veritatis exprimere erat animus. Nobis verò, quibus Veritas Christi affulsit, religiosarum quidem Virtutum præmia, proponūtur cęlestis merces, *Et facialis Dei visio.* aliarum verò studiosarum actionum, & exterarum Virtutum, in præmium venit, an honos, an lucrum. Flagitia verò, ac peccata manent supplicia, infamia, *gehenna.*

3. Ex iustitia, ex qua sic colligit aureū illud os, Serm. 4. de Prouidentia. Si nihil est post hanc vitam, ergo neque Deus est: consecutionem infert: si Deus est, iustus est: si iustus, iuxta merita vnicuique distribuit. Si autem nihil est post hanc vitam, vbi accipient singuli pro suis meritis? multi hic benè habent, & in honore degunt, quamuis mali. Alij verò affliguntur, licet iustè viuant: si ergo posthac nihil est, emigrabunt iusti affecti iniuria, & iniusti immerita fęlicitate potiti. Vbi manebit ergo iustitia? si enim nemo, quæ meritus est, accipiat, neque Deus secundum se iustus est: si autem Deus nō est iustus, neque Deus est. Hæc Chrysostomus: Quid enim? nonne singulis quibusque diebus videmus aliquos, quibusuis imbutos sceleribus; ita fęliciter, prosperèque vita hac perfrui, vt firmis opibus, eximijs honoribus, effusis voluptatibus, omnibus denique bonis affluentes, elatè, superbèque probis imperent, iustos affligant, insontes exagitent, impotentes conterant, æquitatem ipsam calcent? contra verò quàm plurimos pietate, & omni virtutum genere præstantes, adeò miserè, ac ærumnosè vitam transigere, vt *βίον ἀβίωτον*, viuere videantur? Quod si hæc inæqualitas, maximaque inordinatio alibi non corrigatur, vt vnicuiq; probi, improbiue meriti deputatio sit, & qui sceleribus commaculati ex hominum vita migrarint, meritis afficiantur supplicijs; qui verò probitatem, qui fidem, qui pietatem coluerint, certo aliquo, ac definito loco donati, beati æuo sempiterno fruantur, quis sit in rebus ordo, quę dispositio, quæ iustitia, quæ prouidentia, quis Deus? Vt igitur Dei prudentiam, & constantem perpetuamque iustitiam tueamur, de qua hæsitat nemo, nisi affatim stultus, & hic, *introrsum, & sub lingua immurmurat*: fateamur necesse est, animos iam corporibus laxatos, superstites ac immortales manere; vt pęnarum, pręmiorumue capaces, ea lege sint, qua quisque sibi viuendo sanxerit.

Porrò, si in humana societate omnis iustitia, probitas, honestas, ipsa hominum vita, duabus potissimùm rebus, *præmio, & pęna*, tanquam nauis aliqua duabus anchoris innixa continetur; adeò vt *apprimè intersit Reipublicæ delicta puniri*; putasne in hac communi rerum vniuersitate, mundo, & hominum ambitu, nulla esse à supremo rerum arbitro Deo decreta, & constituta præmia, ac supplicia, probè, improbèue factis? quæ cum in hac caduca, ac mortali vita non modo sæpissimè haud respondeant, sed contra res obueniat, fateare necesse est, ea in futuram reponi vitam. Alioquin rectius, ac multò sapientius instituta esset humana societas per homines, quàm hominum genus vniuersum à Deo: vel omnia eueniret, temerè, & casu. Audi vt rem hanc expressit Claudian. 1. Ruff.

Sed cum res hominum tanta caligine volui
Aspicerem, lætosque diu florere nocentes,
Vexarique pios: rursus labefacta cadebat
Religio; causæque viam non sponte sequebar
Alterius, vacuo qua currere semina motu
Affirmat, magnumque nouas per inane figuras,
Fortunâ non arte regi, quæ numina sensu
Ambiguo, vel nulla putat, vel nescia nostri.

Quod

Quod si quispiam hæserit, mundum hunc, cura, iustitiaque Dei administrari, & rebus humanis consuli; nec solum vniuersis, sed etiam singulis; hunc tu actutum adiungito impijs, Democrito, Heraclito, Lucretio, & impuro Epicureorum gregi, qui stultè, ac nefariè, omnem numinis curam, ac prouidentiam sustulere. Immò censeatur tibi atheus alter Diagoras Milesius, Protagoras Abdirites, Bion Boristenites, Theodorus ille passim atheus dictus; qui omnem prorsus diuinitatem negarunt. Tu, quisquis es, in alto pectoris recessu repone diuinũ hoc Hermetis verè ter maximi effatum, ex lib. Pæmand. cap. 3. Νόσος δὲ μεγάλη ψυχῆς, ἀθεότης, ἔπειτα δόξα εἰς πάντα τὰ κακὰ ἐπακολουθεῖ, καὶ ἀγαθὸν οὐδέν. idest, Magnus animi morbus est, impietas: quoniam illum opinio, & inclinatio ad omnia mala sequitur, boni autem nihil.

Aspice, vt homines, seu mites, ac docti, seu feri, ac barbari, intimo, & innato quodam naturæ impetu, diuinam curam, & prouidentiam contestantur, dum graui, & præsenti aliquo malo perculsi, ora, oculos, vultus in cęlũ attollũt, manus tendunt supplices, omni animi nixu inde diuinam implorant opem: quia omnes, vt auctor est Stagirites, sedem ac domiciliũ summi Dei, Cęlum arbitrantur. Atqui fatuus esset, hic naturæ conatus, si Deus, qui maximè in cęlis degere existimatur, neque ijs, quæ inter homines fiunt, consulere, neque vllam implorantibus opem ferre, & subleuare posset. Sed huius argumenti non hic locus: Ad rem redeo, si te monuero, quod argumentum nuper à nobis pro animorum immortalitate adductum, confecerat olim Socrates, in Phædone Platonis; quo loci, cum permulta & acuta spicula, ex vberi Philosophiæ penu deprompta, ad confirmandam animi immortalitatem, intorsisset, hoc demum veluti colophonem, adiunxit, *graue*, inquiens, *periculum fore putandum est, si quis neglexerit animam: si enim mors dissolutio esset, improbi lucrarentur, cum & à corpore, & ab eorum prauitate, cum anima liberarentur: nunc autem cũ anima immortalis appareat, nulla superest malorũ declinatio nulla salus; nisi vt optima, & prudentissima fiant.* Hæc diuinus ille vir, qui, vt Plato loquitur, *adeò intrepidè generoseque migrabat è vita, vt videretur in vitam alteram non absque diuina sorte migrare: sed illic quoque beatus fore, si quis vnquam alius.*

Quod si adhuc quisquam occurrat, complures proborum hominum in hac vita eximijs affici honoribus, & omni rerum affluentia abundare: complures etiam improborum puniri: vt etiam Claudianus, loco superius adducto, postea quàm dubitauerat, ita pergit.

Sustulit hunc tandem Ruffini pęna tumultum,
Absoluitque Deos: iam non ad culmina rerum
Iniustos creuisse queror: tolluntur in altum,
Vt lapsu grauiore ruant.

Non igitur opus, alium locum, eius rei causa constituere, vel aliam vitam, & tempus comminisci, vt boni pręmijs, mali pęnis afficiantur.

Hem, bonorum pauci sunt, quorũ probitati, & merito præfata huius vitæ bona obueniunt. At improbi, scelesti, sicarij, sacrilegi, bonis affluunt, nec vllam hic rependunt pęnam. Ecquis hic nefanda quædam scelera secretò commissa, nec nisi post mortem detecta, debita vltione plectit? Quis eum puniat, qui dum inter homines ageret, honestæ vitæ, ac probitatis specimen exhibebat, qui vita functus, in horrenda crimina incidisse conuincitur? Quis condigna pæna Tyrannum mulctat, qui nullis hominum cædibus expletus, nullis Vrbium incendijs emolitus, nullo mortalium sanguine satiatus, in dies longè sæuior, tandem cruentam animam inter delicias efflat? Hæc ne apud Deũ fore inulta? Porrò si nusquam alibi hæc rerum nota pensitanda esset, hic summa illa, & æquissima mens, bearet probos, fęlicitateq; auctaret, perderet sceleratos, infortunijsque mactaret: & vt Telamon, apud Cicer. 3. de Natur. Deor. loquitur, *benè bonis sit, male malis: quod nunc abest.* Varronis est hoc,

Marmoreo Licinus tumulo iacet, at Cato paruo,
Pompeius nullo: credimus esse Deos?

Nos credimus firmiter, & Deum, & iustũ: Et tenemus, *culpas hominum grauiora morari supplicia.*

Audi, si vis quàm piè audet ὁ μεγαλοφωνότατος Hieremias ad Deum dubitare, cum in hac vita, haud æquali lance præmia, vel pęnas rependi intueretur. Ita loquitur in capit. 12. *Iustus quidem tu es Domine si disputem tecum: Verumtamen iusta loquar ad te: Quare via improborum prosperatur? benè est omnibus, qui præuaricantur, & iniquè agunt? Plantasti eos, & radicem miserunt, proficiunt, & faciunt fructum, propè es tu ori eorum, & longè a renibus eorum: & tu Domine nosti me, vidisti me, & probasti cor meum tecum.* Vin', & alium? en Iob cap. 21. vbi hæc omninò leges. *Iste moritur robustus, sanus, diues, & felix: alius moritur*

moritur in amaritudine anima, absque vllis opibus, & tamen simul in puluere dormient, & vermes cooperient eos: postea,

Vterque diluit, & vterque eodem pacto. Ille, hæc omninò subnectit. *Congrega eos quasi gregem ad victimam, & sanctifica* (vel sacrifica) *eos in die occisionis*. Hic verò, *Certè cognoui, quia in die perditionis seruatur malus*. Ita; Ita. Nam vt Theologorum antesignanus Greg. Naziar. veluti ex tripode canit.

Graue aliter esset, rebus hic duris premi,
Nisi summus olim verteret talum Deus.

Cōcludo hanc rationem, si te admonuero, hoc argumento olim fuisse vsum, Apostolorū Coryphęum, aduersus Simonem Magum, vt refert D. Clemens Rom. lib. 3. Recognition. *Si Deus iustus est, anima immortalis est*.

4. Depromitur ex hoc ipso fonte alia ratio, cui visibilis etiam effectus comes. Videmus haud rarò maiorū delicta, qui e vita cesserunt expiari in filijs, posterisque: id quod Exteri simul, ac nostri sentiunt, & consentiunt. Horat. lib. 3. Carmin. od. 6. quæ est, *Quod sępe posteri pęnas luant, quas maiores effingerint*, ita modulatur.

Delicta maiorum immeritus lues
Romane, donec templa refeceris,
Ædesque labentes Deorum, &
Fœda nigro simulachra fumo, &c.

Hesiodus admonuit, etiam periurio parētum, fieri sobolem obscuriorem, & progeniē vitiosiorem; in cuius Ergis, hæc legimus.

ὃς δ' αὖ μαρτυρίῃσιν ἑκὼν ἐπίορκον ὀμόσσας
ψεύσεται, ἐν δὲ δίκην βλάψας, νήκεστον ἀάσθη,
τοῦδέ τ' ἀμαυροτέρη γενεὴ μετόπισθε λέλειπται.
ἀνδρὸς δ' εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμείνων. id est.

Qui verò testimonium volens periure iurando
Mentietur, in ius delinquens, immedicabiliter
læsus est,
Eius verò obscurior posteritas postea relicta est.
Viri autem iusti generatio postea præstantior.

Quinimo legimus, Delphicum oraculum aliquando Glauco Spartano negaturo Milesio cuidam depositum, respondisse postremum hunc versum, ἀνδρὸς δ' εὐόρκου, &c. vt inter alios retulit Sim. Maiol. in lib. Dier. Gen. Coll. *Vaticinia*. Plato, peccatorum pęnas in posteram prolem protrahi, his omninò testratus est lib. 2. de Repub. *Sed enim apud inferos pœnas dabimus eorum, quæ hic iniustè commiserimus, vel nos, vel nati natorum*.

Adc undus omninò est Plutarch. in libello de Sera Numin. vendicta, vbi per multis veterum exemplis, testimonijsque id ipsū comprobat. Multa etiam e sacris voluminibus congessit Petrus Grego. Tholosan. lib. 2. de immortalit. Animæ cap. 3. Nobis illud vnū tetigisse satis, *Quis peccauit; hic, aut parentes eius, vt cęcus nasceretur?* Ioan. 9.

Atqui hęc animaduersio longè absonè fieret, (quid verò in hac admirabili mundi vniuersitate credas fieri frustra?) si eorum animæ, qui criminibus cōmaculati ex hac vita migrarunt, illa posterorum pœna non aliquo pacto tangerentur. Porrò, ab omni iustitia, tùm ab omni ratione quàmprocul abest, vt quisquā criminis expers, pro eo plectatur, qui nusquam sit, nec inde melior fiat, aut ex illa pęna quicquam sentiat: Et qui pœnam illam infligeret, γελοιότερος εἶν' ἰατροῦ, διὰ νόσον πάππου, ἢ πατρὸς, ἐγγόνῳ, ἢ παῖδα φαρμακεύοντος. quod nō nemo apud Plutarchum dixit; nempè, *magis deridiculus esset medico, qui ob aui valetudinem, aut patris, nepoti, vel filio remedium adhibeat*. Nunc secus est; quia improborum animæ, nexu corporum absolutæ, inter cætera tormenta, (*pęna sensus, & damni*, appellant nostri) vident ea, quæ ad carum statum attinent, vndè illis accidentaria quædam afflictio adiecta. *Quia*, Plutarchi verba sunt loco quem dixi, *fœdior nullus est cruciatus, neque qui infestet grauius, quàm sobolem suam affligi sua culpa contemplari. Et quod hominis anima improbi, & sceleratı, post excessum e vita, cernat, non statuas, non honores aliquos suos subuerti, & abrogari, sed liberos, vel amicos, vel stirpem, vel necessariū grauia infortunia pati, propter ipsam, & noxā luere*.

Quò fortasse rimabatur etiam Stagirites, dum lib. 1. Moral. cap. 11. dubitabat, *an vita functi, boni cuiuspiam, vel contrarij possint esse participes*. & diluens difficultatem ait, si quicquā ad eos siue bonum, siue contrarium pertingit, *id exile, & paruum esse, vel absolutè, & simpliciter vel ipsis*. Verùm quale quale illud sit, hoc pro re nostra facit, animas rationis participes, dissolutis corporib. tùm superstites manere, tùm posterorum pęna modo aliquo affici.

5. Ex fortitudine; Si humanus animus absque corpore cohærere non posset, nihil æquè horreret quacunque de causa, quàm mortem: nec illi quicquam in tanto precio, delicijsque fuisset, quod non ad arcendam illam, & conseruandam vitam, prudens, lubensque semper profunderet.

T Quippe

Quippe mors tunc foret extremũ animiquoque malum, vti modo est corporis (*nam mors est terminus: nihilque amplius homini mortuo neque bonum, neque malum esse videtur*; ex Arist. 3. de Morib. cap. 9.) summo autem malo nihil est magis fugiendum, & summo bono, cuiusmodi esset vita, (*quam tamen qui summũ bonum existimat, ipsam vituperat*, inquit Plato Dial. 5. de legib.) nihil præponendum fuisset.

Iam verò haud pauci, mortem plerumquè vitæ præuertunt. Atque, vt illos longa silentij nocte illachrymabiles vrgeam, qui vt aliquod damnum, aut alioquin asperam vitę calamitatem effugiant, vitæ sibi vsuram fatuè adimunt: quos contra copiosè, ac strenuè Aug. lib. 1. de Ciuit. Dei cap. 23. Iosephus de bello Iud. Plutarchus in Cleomene, Seneca cum alibi sæpè, tum Epist. 24. & Aris. 3. de Morib. ad Nicomach. Disputatum est acriter apud Catonẽ Vticæ, pridie quàm se vulneraret, Catone perfractè, ac peruicaciter, contendente, honestum ac laudabile esse, voluntario fato defungi; Contrà nitentibus Apollonide Stoico, Demetrio Peripatetico, & Cleanthe medico. Illi porrò ea mente, tametsi nefaria, violentas sibi consciscebant manus, vt animus disruptis corporis compedibus, grauem ac præcipitem fortunæ aleam deuitaret, solutusque ac liber ferretur: quos tamen haud immeritò, *stultæ philosophiæ martyres*, appellat D. Hieronymus.

Quid eos referam? *quibus dulce, & decorum fuit pro patria mori*. Videor mihi videre Curtium Roman. militaribus ornatum insignibus, in vastum illum hiatum, qui Romę in media parte fori emerserat, pro patria semet præcipitẽ dare. Codrũ, familiari, et abiecto habitu inter hostes, *pro patria nõ timidũ mori*. Themistoclem, inter sacrificia, hausto tauri sanguine, ante ipsam aram, vt non nemo loquitur, *quasi claram quandam pietatis victimam concidere*. Menechmum, qui Deum, (verè Dæmonum) imperio suum sanguinem patriæ elargitur. Iphigeniam, quę se in Aulidem immolandam abduci iubet, vt hostium sanguis, eliciatur suo. Ericthei filias, quę pro ciuium salute, fortunisque communibus, acri, alacrique spiritu mortem oppetunt. Passim permultos offendes, *qui non pro caris amicis, aut patria timidi perire*. Et, *duces, ac legiones totæ*, inquit Cato, *alacres in eum locum profectę sunt, vnde se redituras non arbitrarentur*.

quid ambo
Scipiadæ? quid Fabritius, manesque Camilli?
Quid Cremera legio, & Cannis consumpta iuuentus?
Tot bellorum animę

Hem, Demosthenes ille, qui, quàm inuictus ore, tam ferro pauidus, & iam ῥίψασπις, cum aliquando Platonem, & Xerocratem de animorum immortalitate edisserentes audiuisset, *malle se*, dixisse fertur, *honestè mori, quàm turpiter viuere*. Celebratum est, Cleõbrotum Ambraciotem, lecto Platonis dialogo qui Phædon inscribitur, in quo de immortalitate animæ disputatur, ex alto se dedisse prçcipitem, vt ocyus immortalitate potiretur.

Porrò vniuersè fortitudo, in eo posita est, vt *sit rerum terribilium aggressio, vbi mors imminet*: ait Stagirites 3. de Morib. cap. 9, Et, *ad virtutem fortitudinis pertinet, vt voluntatem hominis tueatur, ne retrahatur a bono rationis propter timorem mali corporalis. Oportet autem bonum rationis firmiter tenere contra quodcunque malum, quia nullum bonum corporale æquiualet bono rationis: & ideò oportet quod fortitudo animi dicatur, quæ firmiter retinet voluntatem hominis in bono rationis contra maxima mala*, inquit Angelicus Doctor 2. 2. quæst. 123. art. 4.

Quæ omnia haudunquam obuenirent, si mens humana simul cun corpore euanesceret: tunc ea summum sibi appeteret malum, penitusque non esse: Non esse verò, appeti nequit: quinimo natura ipsa extremè omnium horret. Si itaque anima a corpore separata nusquam vlterius foret, sed ipsa die qua homo mortem obierit, interiret, satius quacũque de causa esset, vitã, etiam cũ turpitudine, quàm mortem cum honestate complecti, quia mors, vt dicebam, fuisset extremum omnium malorum, & homo vsquequaque abiret in nihilum. Audi quàm præclarè id nobis indicauit Socrates, in Phædone, qui mortiferum illud poculum iam iam hausurus, *nisi*, inquit, *me migraturum putarem, primùm quidem ad deos alios sapientes, & bonos, deinde ad homines defunctos, his qui hic sunt meliores, iniustè agerem non molestè ferens mortem: Nunc certum habetote, &c.*

6. Ex temperantia, quę ita peculiare hominis ornamẽtũ est, vt in nullũ cæterorũ animantiũ cadat. *Neque enim cętera animalia, pręter* homi-

hominem, dicimus temperantia; quòd ab ipsis ratio absit, qua honestum deligimus, inquit diuinus præceptor lib. Magn. Moral. 1. cap. 22. Et, *quisquis hominum temperatus est*, si Platonem audias Dial. 4. de legib. *Deo est amicus: similis enim illi*. Porrò hæc virtus, cum circa voluptates, & ægrimonias, atq; eas quidem in tactu, gustuq; progenitas occupetur, in homine ea condecorato, tam acris, & varia sensus, ac rationis altercatio crebrò suscitatur, vt temperatus animus cum resistente cupiditate haud ignauè luctetur; & vt. Stagirites loquitur lib. 3. Ethic. Eudem. cap. 8. *vi se ipsum abstrahat a suauium cupiditate*: quæ simul ac.

In iecur, & tractus imos compulsa recessit,
Et veluti immanes reserat dum bellua rictus
Expleri cupit,

Tunc rectus & erectus animus, ne fœdè pareat, imperat, *eam frenis, eam compescit catena*. Quæ omnia luculenter ostendunt, animum haud esse corpori commixtum, sed vltra quæuis corporea septa transire: nam vel Anaxagora teste, ἀνάγκη αυτὸν ἀμιγῆ εἶναι, ἵνα κρατῇ. *necesse est ipsum immixtum esse, vt dominetur*, Quod retulit quoque, & laudauit Philosophus cùm 8. de Physic. auscult. tùm 3. de Anima tex 4. Verumenimuerò quid est, quod nullum vspiam animantium mentis rationisque expertium offendas, quod non eò agatur præceps, quò sensuum calcaribus stimulatur? Solum in pectore humano, benè præparato; pars altera imperat, & tanquam habenas tenens, currum regit; altera paret, & quò illa cumq; ducit, sequitur. Quanquam haud rarenter cupiditas, ex imo latrans excusso ac depulso rationis iugo, quasi seditiosus aliquis ac turbulentus ciuis, fasces arripit, in arcem inuadit, & contra ius, fasq; omne mentem,

Mandatricem operum prospecturamq; labori,

De sua sede deturbat: tum vt nauis discordibus acta ventis, ita quisq; turpis & excors contrarijs, & inter se pugnantibus, fœdissimarum libidinum flatibus agitatus, in turpitudinem præceps ruit. Verùm hæc, licet multis obueniant, non tamen omnibus; quod argumento est, animam rationis participem, longè aliud esse a corpore habere, in eoq; veluti in quodam domicilio degere: nam secus perpetuo, & in quouis homine, ex corporis temperatura, & arbitratu duceretur.

7. Prudentia, cardinalium, vt aiunt, Virtutum princeps, haud minorum virium suppeditat argumentum: Siue ea sit, *recta rerum agendarum ratio*, vt ex Arist. 6. Ethic. colligit S. Thomas 2.2. quæst. 49. art. 2. seu, *rerum bonarum, & malarum, & vtrarumq; scientia*, vt ait Tullius lib. de Inuent. 2. Ei, veluti partes insunt, quemadmodum ex Platone Dialog. Aliab. 2. depromit Macrobius lib. 1. in somnio Scipionis cap. 8. ratio, intellectus, circumspectio, prouidentia, docilitas, cautio: quæ luculenter aperit D. Thomas in ea quæst. quammodo citauimus. Vel sunt memoria, intelligentia, prouidentia, auctore Tullio. Quæ omnia argumento sunt, animum extra ius, ditionemq; elementorum consistere; nihilq; rerū corporearū in se cōtinere mixtum atq; concretum: *His enim in naturis nihil est, quod vim memoriæ, mentis, cogitationisq; habeat; quod & præterita teneat, & futura præuideat, & complecti possit præsentia*. vt loquitur Cicer. 1. Tuscul.

Erit tamen, qui nobis opponat quædam animalia, quæ maximè meminisse, futura prospicere, cautè, prudenterq; agere videntur, vt Apes, Grues, Elephantes, idq; genus alia, de quibus abundè Stagirites, in libris de Partib. & Histor. animal. Quid formica? quæ, vt Horat. ait Satyr. 1.

Ore trahit quodcumq; potest atq; addit aceruo,
Quem struit, haud ignara; ac non incauta futuri

Immò verò hæc omnino legimus in lib. 8, de Histor. animal cap. 1. *sunt vel in pluribus ceterorum animalium, vestigia morum animi humani, quanquam hæc apertius in homine discernantur. Inest vrbanitas, feritas, clementia acerbitas fortitudo. atq; etiā prudētiæ imago inest in multis, &c.* nihil ergo hinc habetur pro Anim. ætern.

Veruntamen hæc omnia obscura quædam vestigia sunt, & exilis vmbra. Præfata animantia quicquid agunt, id citra cognitionem, & ex naturæ præscripto agunt; ob eāq; causam semper eodem modo. Verùm ab homine longè secus fit. Hinc homo non eò prudentissimus omnium animalium, vt Anaxagoras opinabatur, quòd vnus omnium obtinuerit manus; sed contra, quia prudentissimus omnium, iccircò manus est nactus; cuius rei eam Stagirites attulit rationem lib. de Partib. animal. 4. cap. 10. *Manus instrumentum sunt Natura autem, vt homo prudens, ita tribuere solet cuiq; rē, qua vti possit. Rectius enim tibia dabitur perito tibiæ, quā tibia habenti, peritia tibiæ addetur: rē enim minorē maiori potioriq; Natura addidit, nō ma-*

norē nobilioremq; minori: Quodsi ita melius, Natura autem ex ijs, quæ fieri possunt, facere solet, quod melius sit, homo non propter manus prudentissimus est, sed quia prudentissimus omnium animalium est, ideò manus obtinet. Qui enim prudentissimus est, rectè plurimis vti instrumentis potest. Manus autem esse videtur non vnum instrumentum, sed multa.

Hem, contēplare mihi quàm varias diuersasque res homo fabricetur, dū naturam non ęmulari modo, sed vincere quoque audet. Discriminauit illa à continenti, maria, *& abscidit prudens Oceano dissociabili terras*. Homo non solum non tangenda vada ratibus transilit, sed quasi Solis æmulus, vniuersum terrarum, & aquę ambitum pellustrauit. Excitauit illa ingentes, & asperos montes; hic etiam eos vel strauit, vt Annibal, qui in monte Pyrenæo.

Diduxit scopulos, & montem rupit aceto.

Vel etiam perforauit, atque in freta remis, & classibus apta reddidit, vt montem Atho Xerxes, aquo,

Creditur olim.

Velificatus Athos, Et stratum classibus ijsdem
Suppositumque rotis solidum mare.

Denegauit illa rebus sensu carentibus progrediendi motum: Hic & statuas huc, illuc sponte discurrentes, vt Dædalus, fabricauit; & columbam ligneam ita ponderibus, & aura inclusa librauit, quod Architas fecit, vt medium per aerem volitaret: & vocem humano illi cranio Alberr. indidit. Coercuit illa hominem in terris; Hic væsana correptus cupidine, ascitis alis, aerem tranare agressus est. nam.

Dædalus, vt fama est. fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis ausus se credere cælo
Insuetum per iter gelidos enauit ad Arctos.

Innumera id genus sparsa apud bonos auctores tibi præsto adsunt, quæ ne prolixior sim, prudens omitto: vnum Archimedis opus subijciam, qui in paruam ac fragilem sphæram incluso famulāte spiritu, illigauit Solis, Lunę, cæterarūque stellarum ortus, obitus, motus, vt, quemadmodum loquitur Tullius Tuscul: 1. *tarditate, & celeritate, dissimillimos motus, vna regeret conuersio*, iamque orbem suum speciosa industria condidisse, sibi gratulabatur, & humana mente sydera regebat: ex qua quidem re Cicero, loco nunc indicato, argumentum pro humani animi immortalitate, diuinitateq; his omninò conclusit: *Quodsi hoc in mundo fieri sine Deo non potest, ne in sphæra quidem eosdem motus Archimedes sine diuino ingenio potuisset imitari.*

In quam quidem Archimedis sphæram, extat elegans Claudiani epigram. quod nec me hic apponere, nec te legisse forsan pigebit.

Iuppiter in paruo cum cerneret æthera vitro,
Risit, & ad superos talia dicta dedit:
Huccine mortalis progressa potentia curæ?
Iam meus in fragili luditur orbe labor.
Iura poli, rerumq; fidem, legesq; Deorum,
Ecce syracusius transtulit arte senex.
Inclusus varijs famulatur spiritus astris,
Et viuum certis motibus vrget opus.
Percurrit proprium mentitus signifer annum,
Et simulata nouo Cynthia mense redit.
Iamq; suum voluens audax industria mundum,
Gaudet, & humana sydera mente regit.
Quid falso insontem tonitru Salmonea miror?
Æmula Natura parua reperta manus.

Verùm finis sit in re propemodum infinita. Ex his, quę hucuusq; de quatuor virtutibus docui, (idem ipse in cæteris perpende) animorum æternitas liquidò (aut ego fallor) apparet; attamen quò id ipsum testatius confirmatiusq; prodeat, ex alijs eiusdem argumenti capitibus, quæ hic sequitur, sectio comprobabit.

SECTIO III.

Adhuc ex morali fonte pro eadem animorum perennitate alia argumenta.

1. PRincipio, ex abdito quodā metu, & *duro verbere* conscientię. Nam ita alto quodā Naturę psephismate decretum est, vt qui fædū aliquod facinus perpetrauit, quamuis a nemine accusatione petatur, occultis tamen nescio quibus conscientiæ stimulis, ita distorqueatur vt non solum ob humanarum legum, forique timorem, sed interius οἰκεία συνέσει mētem assiduò flagellante, omnia dura ac dira & apprehendat, & metuat: quia nimirum vt Iuuenalis satyr. 13. sensatè ait: *prima est hæc vltio, quod se*

Iudice nemo nocens absoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis Prætoris vicerit vrnam.

Nec iudex modo, sed etiam accusatrix: nā vel ex Persio satyr. 6

Stat contra ratio, & secretam gannit in aurem.
Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.

Ipsa eadem graue pondus, & contra sceleratam mentem, vt veteri effato dicitur, mille testes: vnde difficile quoque fit, crimen non

prodere

prodere vultu, quia...

Conscia mens vt cuique sua est, ita concipit intra
Pectora; pro facto spemq; metumq; suo.

Tanta in vtramque partem est conscientiæ vis, vt neque timeant, qui nihil commiserint, & qui peccauerunt, semper ante oculos pœnam versari putent, & quidẽ longè sæuam: mã κακὰ μείζω πάσχει διὰ τοῦ συνειδότος ὁ ἀδικῶν βασανιζόμενος, ἢ ὁ τῷ σώματι, καὶ ταῖς πληγαῖς μαστιγούμενος, inquit Pythagoras. idest, *maiora mala patitur vir iniquus, conscientia afflictus, quàm ille, qui in corpore castigatur, & flagris cæditur.*

Quæ omnia ecquid aliud sunt, quàm adumbrata quædam futurorum suppliciorum præsagia? inest quippe humanæ menti quædam diuinitus inclusa præsensio; præsagit, præuidetque, nullum malum impunitũ fore: ideòq; hic mæret, metuit, torquetur, cruciatur. Quod si hanc naturæ inclinationem, intimumq; insitum, nemo, nisi impensè fatuus, vanum & inanem esse affirmauerit, (qui tamen inanis affatim esset, si anima vnà cum homine interiret, nec quicquam eius post fata remaneret) omninò fateare necesse est, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quod anima cũ corpore non extinguitur, sed in aliũ locum translata ἀθρόα πάντ᾽ ἀποτείσει.

Quod si quisquam est, quem patratorum scelerum conscientia non angit, is porrò inter pecudes potius, quàm homines annumerandus est. Quid? familiare & verum præceptum Doctoribus nostris increbuit, quæuis vitia cõtra naturam hominis, qua homo est, sistere: pro qua quidem re, hanc attulit rationem S. Thomas in prima secundæ quæst. 71. art. 2. *Considerandum*, inquit, *est, quod natura vnius cuiusque rei potissimè est forma, secundum quam res speciem sortitur: Homo autem in specie constituitur per animam rationalem; & ideò id, quod est contra ordinem rationis, propriè est contra naturam hominis, in quantum est homo. Quod autẽ est secundum rationẽ, est secundũ naturã hominis, in quantum est homo. Bonũ autẽ hominis est, secundũ rationem esse; & malũ hominis est præter rationem esse. Vnde virtus humana, quæ hominem facit bonum, & opus ipsius bonum reddit, in tantum est secundum naturam hominis, in quantum conuenit rationi: vitium autem in tantum est contra naturam hominis, in quantum est contra ordinem rationis.* Qui verò fieri potest, vt quemquam illius rei haud pæniteat, quæ contra eius ipsius naturam est? quocirca qui nulla commissi sceleris pœnitentia tangitur, is omnem humanitatem exuere videtur.

2 Ex eo, quod nobis curæ sunt, & maximæ quidem, quæ post mortem futura sint. Quid enim est, quod homo tã inexplebili posteritatis studio vritur, si nullus illi post exstremum diem, rerum gestarum sensus inest? Serit agricola, vt Statius apud Cicer. loquitur, diligẽter arbores, quæ alteri sæculo prosint, & quarum aspiciet baccam ipse nunquam: Ille legibus, sanctisq; institutis Rempub. post se victuram constituit: hic duris & grauibus terra mariq; exantlatis laboribus, sui monimenta credit futuris temporibus: Alius honestioribus rebus intendens animum, *inuidia, vel amore vigil torquetur*, æternitatem docendo; Et quidem res eòusque abijt, vt magna quędam ingenia, quasi non magni ducant, dum inter homines agunt, laudari, modò vita defuncti cumulatiori gloria augeantur. Hinc ille,

Vos tamen o nostri non festinate libelli;
Si post fata venit gloria, non propero.

Ecquid aliud insito hoc desiderio, & naturæ voce clamatur, nisi etiam postera sæcula ad nos pertinere? Quæ quidem occulta ratio, adeò in feris quoq; & incultis pectoribus insedit, vt barbara quædam miracula ad hoc ipsum ediderit. Huc enim spectant Ægyptiæ pyramides, huc Mausolæa, huc obelisci, huc magnificarũ ciuitatum, ædiumq; structuræ. *Quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid testamentorũ diligentia, quid ipsa sepulchrorum monumenta, quid elogia significant, nisi nos futura etiam cogitare?* inquit, Tullius Tusc. 1. Qua de re audiendus est nobis diuinus Plato Epist. 2. vbi hæc omninò leguntur. *Cura habenda est temporis subsequentis: fit enim natura quadam, vt ignauissimi homines nihil curent quæ sit de ipsis futura opinio: probatissimi autem viri cuncta faciant, quò in futuris sæculis benè inter homines audiant. Quam ego coniecturam facio, esse aliquem sensum ijs, qui mortui sunt, rerum nostrarum.* Rectè ac diuinè Philosophorum optime conijcis: nam secus amens quisq. esset, qui, cum liceat iucundissimè huius sæcularis vitæ frui voluptatibus, malit acerbitate laborum, qui naturam dissoluunt maximè, macerari, cruciari, emori; ex quo nihil amplius assequatur, quo possit voluptas amissa pensari.

3. Huic affine est, quod tibi suggerit cura & diligentia, quæ vbiuis gentium, atque in omni memoria sæculorum, defunctis impẽsa est. Atque ego quidem venerabundus hic

sileo, quæ in Ecclesia Dei, piè ac veraciter perpetuo fieri consuerunt; quæ vel magnus ille ex Areopago Dionysius, quo nobis extra sacræ paginæ monimenta, nihil antiquius, in lib. de Eccles. Hier. cap. 7. abundè, eleganterque prosequitur. Ethnicos, magna diligētia persoluisse suis mortuis iusta & anniuersaria, nemo nescit, modò vel è longinquo salutauerit vetustatem.

Apud Romanos, nota sunt februa, & feralia, mense Februario agi solita; qui infero quoque Deo Februo, (idem est atque Pluto) sacer erat: in quibus præter Ciuitatum lustrationes, populus vniuersus, accēsis circa sepulchra facibus, cereisq; & epulis ad ea ipsa congestis, tum diuersis piaculis, ac sacrificijs, dies aliquot consumebat pro impetranda defunctorum manibus quiete. Pro qua quidem re adeundus est Plutarchus in quæst. Roman. problemate 19. & 34. Athenæus lib. 9. Dipnosoph. cap. 27. Goropius Becanus lib. 4. originum, vbi omnium rituū in his sacris obseruatorum causas, diligenter inquirit, & explicat. Alex. ab Alex. lib. Dier. gen. 3. cap. 7. & 12. Ioan. Rosinus lib. 4. Roman. antiqui c. 6. Macrobius lib. Saturnal. 1. cap. 13. Festus, Dionysius, & alij rerum Romanarum scriptores, Ouidius hæc sacra his omnino expressit.

Est honor & tumulis; animas placare paternas,
Paruaq; in extructas munera ferre pyras
Parua petunt manes: pietas pro diuite grata est
Munere, non auidos Styx habet ima Deos.
Tegula porrectis satis est velata coronis,
Et sparsæ fruges, paruaq; mica salis,
Inque mero mollita Ceres; violæq́; solutæ
Hæc habeat media testa relicta via.
Nec maiora veto sed & his placabilis vmbra est,
Adde preces positis, & sua verba focis.

Quorum sacrorum originem, ab Aenea deducit; quem legimus apud Maronem Aeneid. 5. huiuscemodi parentalia, persoluisse, quæ planè diuinus poeta sub oculis posuit, dum incipit.

Dardanida magni genus alto à sanguine diuum,
Annuus exactis, &c.

Hinc etiam cœnæ ferales, sepulchrales, nouendiales; de quibus Seruius in illa Virgilij verba.

Præterea si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, &c.

Et Lambinus in Horat. od. 17. epod. Petrus planè satyricè, Satyr 6.

sed cœnam funeris hæres
Negliget iratus, quod rem curtaueris: vrna
Ossa inodora dabit &c.

Verùm de Latinis verbum nō amplius addam; quemadmodum nec de barbaris. Græcos audi. Oratorū antesignanus, in oratione contra Macortatum hæc habet. σώλων ἐν τοῖς νόμοις, καὶ θεὸς ἐν τῇ μαντείᾳ κελεύει, τοῖς κατοιχομένοις ποιεῖν τοὺς προσήκοντας ἐναγίσματα ἐν ταῖς καθηκούσαις ἡμέραις. *Solon in legibus, & Deus in oraculo mādat, vt cognati & affines mortuis inferias statis diebus exhibeant.* Plato diolog. 4. de legib. τάς τε αὖ κατ' ἐνιαυτὸν τῶν ἤδη τέλος ἐχόντων, ὥσαύτως ἐπιμελείας, τὰς κόσμον φερούσας, ἀποδιδόναι. nempe. *Annuas quoq; curas defunctorum, quæ ornamentum afferunt, instaurare decet.* Ante omnes Homerus, Odyss. γ vbi meminit etiam Cœnæ sepulchralis, ab Oreste Argiuis exhibitæ.

Porrò, si vnà cum corpore animæ interirent, cura hæc omnis superuacanea foret; & omnium, qui vbiq; sunt, consensus, qui sanè naturæ quædam vox est, in tetra erroris caligine versaretur, quæ tamen affirmare non decet.

4. Nec prætereundum est argumentum ex hominis forma, & statura; quod quia Lactantius planè lactèè prosecutus est lib. 7. diuin. Inst. cap. 9. id eius verbis hic audi. *Solus homo ex omnibus cœleste ac diuinum animal est cuius corpus ab humo excitatum, vultus sublimis, status erectus, originem suam quærit, & quasi contempta humilitate terræ, ad altum nititur; quia sentit summū bonum in summo sibi esse quærendum memorq́; conditionis suæ, qua Deus illum fecit eximium ad artificem suum spectat: quam spectationē Trismegistus θεωρίαν rectissimè nominauit, quæ in mutis animalibus nulla est.* Rectè huc referri potest illud Ouid. Metam. 1.

Sanctius his animal, mentisq́; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset
Natus homo est.

Et paucis interiectis.

Pronaq́; cum spectent animantia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælumq́; videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Vnde nobis homo nuncupatur ἄνθρωπος, quasi ἀνω ῥέπων, nempe, sursum repens: quòd vt ille ait, veluti φυτὸν οὐκ ἔγγειον, ἀλλ' οὐράνιον, *planta non terrestris, sed cœlestis*, & inuersa capite cælum petat, capillis ceu radicibus & fibris sursum affixa: Quanquam diuino Platoni in

Cratylo

Cratylo ἄνθρωπος sit, *quasi ἀναθρῶν contemplans, quę ὄπωπε, id est, vidit*, quia cætera quidem animalia, quę vident, non considerant, neque animaduertunt, neque contemplantur: homo verò & videt simul, & contemplatur, animaduertitq; quod videt. Quò etiam accedit rationis interpres oratio, peculiare hominis ornamentum; cuius cætera animantia expertia sunt: Quæ duo, erecta figura, ac sermo, cum in nullum vnquam brutorum animantium cadant, profectò in homine à nobiliori aliqua, & præstantiori natura, oriantur necesse est, quàm sit mortalis omnium animalium: ac proinde humanam animam par est concludere esse immortalem.

Scio Galenum, ita erectam hominis figurã interpretari, vt asserat, eum rectum incedere ac sedere, non ob rationem superius dictam, sed quòd hic inter omnia animalia solus manu laborare possit. Excipe Galeni verba ex lib. 3. de vsu partium cap. 3. *Opinari autem ob id rectè stare hominem, vt ad cęlum promptè suspiciat, & dicere possit; Respicio aduersus Olympum fronte intrepida, hominum est, qui nunquam viderunt piscem gręcè dictum, οὐρανοσκόπον, id est, cęli speculatorem. Hic namque vel inuitus, cęlum semper aspicit. Homo autem nisi collum reflexerit retrorsum, cælum nunquam viderit: hic verò refractus non soli inest huic animali, sed nihilominus & asinis: vt omittam aues longum collum habentes, quibus non solum facile est sursum si voluerint aspicere, sed quoquouersum etiam circumferre promptè oculos, &c.*

Sed hæc immeritò, nam cætera animalia, quamuis caput in cęlum attollant, toto nihilominus corpore procumbũt in humum; ideòque vel serpunt, vel ambulant, prona terram spectantia: hominis corpus totum rectum est, & sublime spectat, idque solius est hominis. Illa, ni collum reflectant, nunquam aspiciunt cęlum: hic verò, quanquam ex perpendicolo, vt cęlũ intueatur, eleuet caput necesse est, commodè tamen magnam cęlorum partem spectat, citra huiusmodi reflexum. Qid enimè si quisquam in ampla, & æquata agri planicie sit, num cęlum ex omni parte apertum ac patens non intuetur? Sed hic nõ te pluribus moror: nec is equidem sum, qui ex humani corporis rectitudine pro animarum æternitate ineuitabile contendam argumentum:

5. Dantur in rerum natura formæ aliquæ, ita ab omni materie abiunctæ, vt nec quo ad essentiam, nec quo ad operandi modum ab ea dependeant: cuiusmodi sunt, intelligentiæ, dantur aliæ penitus materiei immersæ; quarum natura, & operatio intimè est matteriæ consociata: talis est vegetans, & sentiens forma: dari itaq; etiam debet forma aliqua, quæ veluti in medio sita: hinc quidem secundum essentiam, quæ absq; materiæ ope, & adminiculo cohærere possit, cum substantijs à materia segregatis conueniat; hinc verò ex accidenti & secundum modum in materia existendi, vegetatrici, & sentienti formis accõmodetur: vt homo ipse, materialis quidem secundum corpus, immaterialis secundum animam, sit veluti confinium, & nexus vtriusque extremi: ita nempè naturæ ordinatio est, vt nunquam ab vno ad alterum extremum transeat, nisi per media: immò ita gradatim, & sensim, vt ipsa continuatione, lateat eorum confinium, & medium vtriusnam sit extremi: vt dicebat Arist. 8. de hist. animal. cap. 1. Hac quoque de causa, Veteres illi sapientes hominem, *Horizontẽ vniuersi* vocarunt; quod cum Vniuersum duab. naturis spiritali, & corporea, ceu duob. hemisphęrijs concludatur, homo naturam spiritalem, quasi hemisphęrium superius, corpoream, quasi inferius contineat, particeps vtriusq; extremi: & est naturæ intelligibilis, corporeæq; nexus: quare &c.

Hoc addo, si animę immortalitas vera est, (vt vero verior est) magni refert, tum eam cognouisse, tum animam ad tam grande bonum præparasse: Sin autem falsa esset, profectò ex huiusmodi opinione, eiusue errore, nihil mali post fata sequitur. Et præsens vita longè optimè ducitur: cum opposita censio omnia susque, deque agat. Et, vt Plutarch. in lib. de sera Numin. vindict. ait, qui animos perimũt, perinde cõmunem hominum societatem destruũt, atque Hercules, qui auferendo tripodem ex Pythia, penitus destruxit oraculum: hæc pro anteriori parte Disputationis, ex morali Philos. nunc vetustatem consulamus, sit ergo.

S E-

SECTIO QVARTA.

Ostēditur, ab exordio mūdi ad hanc vsq; ætatē, fuisse receptā, omniumq; gentiū consensu firmatam, & quasi per manus posteritati traditam, opinionem, quæ hominum animos facit immortales: Ac primò quidem ex Hebræis, & Veter. testamen. monimentis.

QVOD communi hominum existimatione, cunctarumq; gentium consensu firmatum est, id inane, ac falsum nō est. Singuli decipere, ac decipi possunt, nemo omnes, neminem omnes fefellerūt. *Nec enim*, inquit Aphrodisæus, in libello de fato ad Imperatores cap. 1. *vana, aut omninò à verò aberrans est, communis hominum natura, secundum quam de aliquibus inter se se assentiunt*. Hinc illud, *omni autē in re, consensio omniū gentiū, lex natura putāda est.* Atqui non eundem esse animæ, & corporis extremum diem, sed animam nexu corporis absolutam, durare superstitem, commnnis hominum censio fuit, vel ab ipsis mundi incunabulis ad hanc vsque diem perducta: ita vt, & ante legem scriptam, & dein à Mose, ceu per manus ad Hebræos tradita, ab his ad Aegyptios, & Chaldæos, inde ad Græcos; à quibus postea, vt & omnes aliæ facultates, ac disciplinæ ad omnes gētes, nationesq; peruagata sit. Quod vt perspicias, sic animo mecum expatiare.

1. Atque vt rem, ab vltimis repetam, si Hebraicæ vetustatis prospicias rudera, nullum extat antiquius litterarum monimentum, quā Mosis opera. Nam Moses non modo omnibus mundi legumlatoribus vetustior fuit, vt auctor est Iosephus lib. 2. contra Apionem; & Eusebius lib. 10. præpar. Euang. cap. 3. & Clemens Alexand. lib. 1. stromatum; sed præluxit etiam omnibus poetis, vt ijdem sunt auctores tum etiam Gilbertus, Genebrandus in Chronograph. ad ann. mundi 2670. & August. Torniellus in Sacris annalibus, sub ann. mundi 2583. Hinc Pererius in præfatione commentariorum suorum in Genesim, & in cap. 2. Exodi, Disputatione 3. pluribus probat Mosem, ita Aristotele, Platone, Socrate, Hipdocrate, Democrito, Anaxagora, Pythagora, Homero, Musæo, Orpheo, Lino, alijsquè, vel Theologicæ, vel Philosophicæ, vel Astrologicæ, vel Poeticæ, vel Oratoriæ, vel Medicæ facultatis laude, inter Priscos maximè celebratis, multò fuisse antiquiorem, vt omninò, quorum nunc extant scripta, vel quorum nomen in Gentilium script is proditum sit; hic primus habeatur Theologus, Philosophus, Poeta, Historicus. Immò Iosephus in proœmio librorum Antiq. ipsum Mosem, ante omnes Græciæ deos, eorumque ætates extitisse ait, quamuis Torniellus ad ann. mundi 2092. id probari non posse, probare contendat. Omninò videndus est Clem. Alex. libro, quem dixi. Porrò quamuis apud Aegyptios, & Chaldæos, quædam doctrinæ, scintilla præluxerit, qua etiam Mosēm eruditum accepimus, ea tamen, illiterata illa Vetustatis longinquitate, & exilitate sua extincta est.

2. De Iobi historia, gemina est auctorum opinio; sunt qui volunt, eam ab ipso Iob, eiusuè amicis syriaco prius sermone fuisse conscriptam, postea verò à Mose (floruit hic aliquot annis post Iob.) hebraico sermone donatam, sic inter alios Origen. lib. 1. in Iob cap. 60. qua de re, adi Gilbertum Geneb. sub anno mundi 2239. Alij arbitrati sunt, Iobi historiam ab ipso Mose, primò fuisse litteris consignatam; tum, cum esset in terra Madian, vt Hebræis, tam longa, grauiq; seruitute contritis, mærorem leuaret, confirmaretque insigni exemplo patientiæ Iobi, quem dein eximia fęlicitas subsecuta est. Ita inter alios conijcit Pererius super Exod. cap. 3. Malūt alij, Mosem hanc Iobi historiam conscripsisse, cum populum Iudaicum per Australis Idumeæ fines traduceret, vt tanti viri, Iob, recens extincti fama, populum recrearet. Vt vt res habet; illud nos, cuius gratia isthæc commemorauimus, perpendamus; quàm splendidè in his, tam vetustis operibus, animorum perennitas contineatur.

Et quidem in libris Iob innumera sunt, eaq; præclara, quæ sua luce, lippis etiam, atq; caliginantibus præeant: omnia in præsens cōgerere non est animus. Vnum, aut alterum habe. cap. 21. *Ducunt in bonis dies suas, & in puncto ad inferna descendunt.*

At ne quispiam inferorum nomine sepulchrum intelligat, vt cęperunt Hebręorum nōnulli, annectitur singulari numero de quouis impio, *ad sepulchra ducetur, & in congerie mor-*

tuorum

tuorum vigilabit. Quid ita? quia tametsi corpus sepulchro condatur, nihilominus anima, quia morte caret, vigilabit, & punietur. Idem exprimit in capite 3. dum conqueritur, cur non paruulus e vita decesserit, & *cur genibus exceptus, & lactatus vberibus? Nunc enim dormiens* (scilicet per mortem) *silerem, & somno meo requiescerem, cum Regibus, & consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines, aut cum principibus &c.*

Quid verò luculentius illo? cap. 19. *quis mihi det, vt exarentur in libro, stylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice? scio enim quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursus circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum Saluatorem meum*. quo quidem oraculo, non modo animorum immortalitas, sed futura etiam corporum resurrectio splendidè, ac mirificè commonstratur.

2. Iam verò si per alia Mosis opera expatiare, extemplo tibi, vel in ipso Genes. limine, hominem ad immortalis Dei imaginem effectum reperies: qui cum secundum corpus an Deo similis, an immortalis esse nequeat, erit secundum animam. Et in cap. 2. *formauit ergo Deus hominem de limo terræ, & spirauit in faciem eius spiraculum vitæ*, seu vitarum, super quæ verba, omnino adeundus est Basilius Magn. Homil. 3. in Hexi. Nec omiserim id, quod Rabi Simeon ad ea Genes. verba, *formauit Deus hominem &c.* animaduertit; vbi, vaijatzer Iehouah; formauit Deus, scribitur geminato Iod. Cùm verò cæterorum animantium rationis expertium adijcitur creatio, *Et formauit Dominus omne viuens de terra*; vaiatzer, *formauit*, effertur vnico Iod; vt indicetur, homini quidem in eius creatione geminam vitam fuisse datam, reliquis animalibus vnam, quam hic trahunt. Item Genes. 37. *descendam*, inquit Iacob *ad filium meum lugens in infernum*. Vbi; etsi aliqui ex Hebræis descensum corporis ad sepulchrum intelligunt plures nihilominus SS, PP. descensum animæ, ad inferos interpretantur, nec immeritò: nam sepulchrum nullum erat, vbi conditus esset Ioseph, existimatione partis, qui eum à fera dilaceratum, deuoratumq. rebatur.

3. Huc apprimè faciunt sparsæ illæ in Mosaicis voluminibus hebraicæ phrases (dum quempiam supremum obijsse diem significant) ire ad patres suos, congregari, seu apponi, aut colligi, & iungi ad populum suum, idque genus aliæ: vt Genes. cap. 25. & c. 35. & 49. Quæ quidem tametsi, vt hebraicæ linguæ periti norunt, idem propemodum polleant, ac si latinè dicas, decessit, vita functus est, naturæ satisfecit; nihilominus, illud quoque fatendum est, hanc hebraicæ linguæ proprietatem, ita diuino afflatu institutam fuisse, vt, non modo verbalem, quod aiunt, intellectum, rudibus hominibus eleganter aperirent, sed abdita quoq. & arcana quædam subindicarent; vt meritò ex præfatis dicendi modis, colligat animorum immortalitatem Caietanus super Genes. cap. 25. & Theodoretus quæst. 109. in Genes. Et Pererius super Genes. cap. 19. & 25. addit, indicari quoque modum existēdi animarum post hanc vitam; nimirum eas non ab inuicem seiunctas, & quasi solitarias manere, sed in modum cuiusdam populi, socialem, inter sui similes, vitam agere;

4. Eodem pacto, dum in his ipsis sacris voluminibus, eorum mentio fit, qui de caduca hac vita migrarunt: obdormiuisse cum patribus dicuntur, vt 2. Reg. cap. 7. *& cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te*. Et 3. Reg. cap. 11. & ca. 14. & cap. 15. Et 4. Reg. cap. 24. Et 2: Paralip. cap. 9. Et Iob cap. 2. & cap. 20. Et Daniel. 12. Et Psal. 4. Dauid de sua morte ait, *in pace in idipsum, dormiam, & requiescam*.

5. Eandem animorum æternitatem contestatur prisca illa, & communis apud Hebræos dicendi formula, qua perpetuo Epitaphia mortuorum, sepulchris incisa claudebant: nempe, *sit anima eius in horto voluptatis*, Vel, *sit anima eius ligata in fasciculo vitæ*. Quid? apud illos celebrabantur. Doctores Essei, quorum præcipua opera in prædicanda animorum immortalitate occupabatur, vt scribit Cæl. Rhodig. lib. 3. c. 9. quam quidem cōstanter etiā asseuerabat Pharisæorum grex, quamuis in tetrum transanimationis errorem delaberetur, auctore Iosepho lib. 2. de bello Iud. cap. 7. & lib. 18. Antiq. ca. 2. & Philone Iudæo lib. *quod omnes sapientes, liberi sunt*. qui etiam animorum perennitatem ex industria probat lib *de præmijs, & pænis*: & lib. *de profugis*.

6. Vin' adhuc per alia cælestis sapientiæ monimenta expatiari? omnium primùm audi quàm pia plectra mouet Regius Psaltes, Psal. 24. hęc habet, *Anima eius in bonis demorabitur, & semen eius hæreditabit terram*. In quibus bonis? an quę sperabas, Psal. 26. *credo videre bona Domini, in terra* (nempè in Cęlo) *viuentium*, quam iusti ęternùm inhabitabunt, vt Psal. 36. asseritur,

tur, *Iusti hereditabunt terram, & inhabitabunt in sæculum sæculi*. Et Psal. 12. *Anima mea ipsi viuet*. Et Psal. 83. *Beati, qui habitant in domo tua Domine, in secula sæculorum laudabunt te*. Tum Psal. 33. *Iusti in perpetuum viuent, & apud Dominum merces eorum*. Quæ de hac vita capi nequeunt. Quis enim in hac spinosa, & angustis terminis circumscripta vita, an beatus esse, an in perpetuum possit laudare Deum? vt in præfatis verbis asseritur, Futuram vitam, in qua nostra beatitas est, ardenter expetebat idem s. vir, dum Psal. 41. *sitiuit*, inquit, *anima mea, ad Deum fontem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Domini*. Quid plura? Psal. 141. & animam, post animalis interitum, fore superstitem, & corpus cęseri animę carcerem, & futuræ vitæ fructum, ac remunerationem plenè ac planè testatur, his omninò. *Educ de carcere animam meam, ad confitendum nomini tuo: me expectant iusti, donec restituas mihi*,

7. Accedit Ecclesiastes, qui cap. 12. *Reuertatur*, inquit, *puluis in terram suam vnde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*.

8. Quid Sapientiæ auctor? in cap. 3. hæc protulit, *Iustorum animę in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. Visi sunt oculis insipientium mori, & æstimata est afflictio, exitus illorum, &c. illi autem sunt in pace: & si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est*. Id ipsum multis prosequitur cap. 5. & alibi.

9. Iesaias, ὁ τῶν προφητῶν μεγαλοφωνότατος, animas corporibus egressas, manere superstites planè contestatus est, dum pœnas quoq. quibus improborum animæ apud inferos torqueantur, his verbis expressit cap. 33. *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Quod repetit ca. 66. *Vermis illorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*.

10. Audi quid per Ezechielem cap. 3. ipse animarum conditor asseueret; *Hæc dicit Dominus Deus, violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmentum panis, vt interficerent animas, quę non moriuntur*. audin'? quæ non moriuntur.

11. Esdræ lib. 3. cap. 7. animæ nexu corporum absolutæ, dicuntur asseruari, & in extremo iudicij die ex quodam loco veluti ex penu & promptuario reddi corporibus, e puluere excitatis. *Et erit post dies septem* (idest, post sex annorum millia, vt non nemo ex Helię oraculo contendit) *excitabitur quod nondum vigilat sæculum, & morietur corruptum, & terra reddet, quæ in ea dormiunt & puluis qui in eo silentio habitat, & promptuaria reddent, quæ in eis commendata sunt animæ, & reuelabitur altissimus super sedem iudicij &c.*

12. Tobias, iam extrema spirans, ita filium alloquitur: *Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo quasi fundamentum construe. Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum sepeli &c.* porrò quid est animam accipi à Deo, nisi illi reddi, a quo nobis est credita? Et paullo post, *Eleemosyna ab omni peccato, & a morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras*. quod etiam cap. 2. & alibi adijcit.

13. Huc etiam facit viuida illa Heliæ deprecatio, qui lib. Reg. 3. cap. 17. suscitaturus hospitis suæ filium, semet expandit super eũ, atq; mensus est tribus vicibus, dixitq; *Domine Deus meus, reuertatur obsecro anima pueri huius in viscera eius. Et exaudiuit Dominus vocem Heliæ, & reuersa est anima pueri intra eũ, & reuixit*. Qui verò ad corpus reuerti posset anima, nisi ab eo incolumis abfuisset, & alibi viuens, uidensq; moraretur?

14. Quid referam bracteatum illud Danielis effatam? cap. 12. *Et in tempore illo saluabitur populus tuus: omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro; & multi de his qui dormiunt in terrę puluere euigilabunt; alij in vitam æternam, alij in opprobrium vt videant semper. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitię erudiunt multos, quasi stellę in perpetuas æternitates*.

15. Quid præclaram Eleazari, septemque fratrum, cum fælici illa, omniq; æuo memoranda matre, pro lege Dei trucidatorum, confessionem? quorum vnus dum supplicijs frangebatur, infracto animo sic insurgit. *Tu quidem ò Tyranne scelestissime, in præsenti vita nos perdis: Sed Rex mundi defunctos nos pro suis legibus, in æternæ vitæ resurrectione suscitabit*. Id ipsũ postea reliqui cum matre, coram Antiocho contra eos sæuiente augustè professi sunt.

16. Sileo, quod PP. antiquæ legis, caducam hanc vitam haud illepidè peregrinationem existimarint, seq. hic commorari tanquam hospites, aduenasq. *nam cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ*, inquit Regius psaltes Psal. 118. nempe, *quamdiu hic viuimus, peregrinamur a Domino*. Sileo locum illum, in quo PP. iustorumq; animas detentas, nostri

noſtri Redemptoris aduentum expectare, communi confeſſione aſſeuerabant: cuius mẽtio cùm ſæpe alibi ſit, tùm Pſal. 27. & 87. Hinc apud Zachariam cap. 4. de Chriſto venturo legimus. *En quoq; in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua.*

Sileo innumera alia huius generis: qui. n. in eo cõprobando ſeduliorem impẽdit operam, quod vſquequaq. apertum, ac in propatulo eſt, ſicuti in Veter. teſtam. animorum perennitas, vereri videtur, ne quiſquam illud an neget, an in dubium reuocet: Quemadmodum etiam haud morabor in ea ipſa animi æternitate ex Nou. teſtam. Conciliorum, & SS. PP. auctoritatibus confirmanda: quod tamen abundè præſtitit Petrus Gregor. Toloſan. lib. 1. de immortal. Anim, cap. 6. 7. & 8.

Erit tamẽ; qui cõtra hæc opponat, teſtimonium Eccleſiaſtæ cap. 3. vbi animi quaſi capite damnati, morte mulctari videntur, his omninò verbis. *Vnus eſt iumentorum, & hominum interitus, & æqua vtriuſq; conditio: ſicut moritur homo ſic & illa moriuntur: ſimiliter ſpirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius: cuncta ſubiacẽt vanitati, & omnia pergunt ad vnum locum; de terra facta ſunt, & in terram pariter reuertuntur. Quis nouit ſi ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum, & ſpiritus iumentorum deſcendat deorsũ? &c.* Quid? animæ aperta plectuntur morte. Pſal. 70. *Viam fecit ſemitę irę ſuę, non pepercit a morte animarum eorum* Et Ioſue cap. 2. *Vt eruatis animas noſtras a morte.* Et Exod. cap. 1. dicuntur ex fæmore, ac ſeminis propagatione produci, *omnes animæ, quę egreſſę ſunt de fęmore Iacob; animę ſeptuaginta.* quod repetitur Leuitic. cap. 2.

Verùm hic nihil eſt, quod quiſquam de animorum æternitate dubitet: & qui hoc dubitat, haud ſanè intelligo, cur non idem, Sol ſit, an nullus ſit, dubitare poſſit. Verumenimuerò Salomon loco adducto, non ex ſententia, ſed ex improborum partibus loquitur; qui turpibus volupatum illecebris irretiti, verba illa effutiunt, vt ſublata pænarum formidine, liberioribus habenis, quaſi impugnè in omnẽ voluptatem, ac turpitudinem ruant: Hi quidem aſſimilati ſunt beſtijs, de quibus ibi ſermo: Iacet enim, *Dixi in corde meo de filijs hominum, vt probaret eos Deus, & oſtenderet ſimiles eſſe beſtijs; idcircò vnus interitus &c.* Et quo vnquã pacto Eccleſiaſtes capitali illa ſententia damnaſſet animam, qui vel paulo ſuperius, ita luculenter profeſſus eſt, eam poſt hominis interitum ſupereſſe, vt quæ in hac vita patratorũ ſcelerum pænas non lueret, eam alibi iudicio, ſupplicioque plectendam? Quid? non ne ca. 12. modo non clamat, *Reuertatur puluis in terram ſuam vnde erat: & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum?*

Reliqua ſacrarum litterarum loca, συνεκδοχικῶς capiuntur, nempe pars pro toto, & anima, pro eo, quod anima præditum eſt. Quo quidem intellectu legimus Exod. 4. *Mortui ſunt, qui quęrebant animam tuam.* hoc eſt te. Et Numer. 15. *Anima quę per ſuperbiam aliquid cõmiſerit, peribit de populo.* Et, Matth. 2. *Mortui, ſunt, qui quęrebant animam pueri.* Et Genes 12. *Detulit Abrah im omnes animas, quas fecerat in Aran.* Et cap. 14. *Rex Sodomorum dixit ad Abraham. Da mihi animas, cętera tolle tibi*, quæ verba ſeptuaginta tranſtulerũt, *Da mihi homines.* De qua re adeundus eſt D. Gregor. lib. Moral. 5. cap. 9. & homil. 25. in Euangel. nec non Auguſt. Epiſt. 157. & S. Thomas in prima parte quæſt. 118. art. 2. nec ego hic plura, quanquã innumera in manu habeã. Ex his, quæ adhuc adduxi, luce clarius eſt id, quod initio Sect. propoſui: me nunc alia vocant, ſit ergo.

SECTIO QVINTA.

Comprobatio eiuſdem immortalitatis, ex Chaldæis Ægyptijs, Magis tùm ex Sibyllarum, Veterumq; Deorum oraculis.

INgredere nunc mecum Chaldæorum, Ægyptiorumq; adyta uorum decantata ſapientia, tùm vetuſtate veneranda, tùm ſedula ſecretarum rerum indagatione illuſtris, ſic olim in orbem pænè vniuerſum increbuerat, vt ad ſui admirationem, non modo Græcorũ plurimos, ſed Moſem ipſum pellexerit. Chaldæos verò humanam animam immortalitate donaſſe, quinimo omnium mortalium primos id docuiſſe, (nos ſcimus ante hoſce id docuiſſe Hebræos) tradidit Pauſanias lib. 4. in Meſſenijs, vbi hæc legimus. *Enimuerò primos omnium Chaldæos, & Indorum Magos, memoria prodidiſſe noui, animos hominum eſſe immortales: Aſſenſi deinde ſunt eis tùm alij Græcorum, tùm Ariſtonis filius Plato.*

Tu verò ex multis Chaldæorum, potiſſimeq; Zo-

Zoroastri oraculis, quæ in Platonicorum voluminib. legimus, & collegit Cæsar Longinus lib. de Elogijs, siue oraculis Chaldæorũ, pauca hæc carpe, ac deliba. Primò se offert singularis illa, ac diuina hortatio, Ζήτησον παράδεισον, τὸν ἀμφιφαῆ τῆς ψυχῆς χῶρον. quæ sonant; *Quære Paradisum, vsquequaque claram animæ regionem*. Quod quidem citatum dilucidans Phleton Platonicus ait, animam esse indiuiduæ substãtiæ, a materia prorsus segregatam, quemadmodum mentes supercælestes, αἷς καὶ συγγενῆ πως τὰ ἔργα ἀποδίδωσι τῶν αὐτῶν, ὥσπερ καὶ ἐκεῖναι, ἐφαπτομένη καὶ αὐτὴ, τῶν ὄντων δὴ γνώσεων, καὶ θεωρίας, ἄχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνωτάτου θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἀνώλεθρος hoc est; *quibus similes, & cognatas operationes edit attingens ad eadẽ, atq. ipsę; nempe ad rerũ notiones, & contemplationes vsque ad ipsum supremum Deũ ideòque incorruptibilis*. Viden' vt ex animæ operatione, eiusdem immortalitas colligitur?

Ex eadem vetustissima Magorum officina profertur illud. ὅτι ἡ ψυχὴ πῦρ δυνάμει πατρὸς οὖσα φαεινὸν, ἀθάνατος μένει, καὶ ζωῆς δεσπότις ἐστὶ, καὶ ἴσχει κόσμου πολλὰ πληρώματα κόλπῳ *quod anima ignis potentiâ patris existens lucidus, immortalis manet, & vitæ domina est, atque sinu retinet mundi multas plenitudines*. Fusè hoc dictum explicat idem Phleton, nec non Augustinus Eugubin. lib. 9. de perenni Philosophia cap. 15. ipse perpendito voces singulas;

Sed hoc quoque cape ex eadẽ Magicologia vt Eugubinus loquitur, aut ex ipso Magorum Principe, ψυχὴ ἡ μερόπων θεὸν ἄγξει πως εἰς ἑαυτὴν, οὐδὲν θνητὸν ἔχουσα, ὅλη θεόθεν μεθύσθαι, ἁρμονίῃ γὰρ αὐχεῖ ὑφ᾽ ἧ πέλε σῶμα βρότειον ad verbũ ferè translata sententiâ sonat; *anima hominũ, Deum quodammodo astringit ad se ipsam, nihil mortale cum habeat, tota diuinitus ebria facta est, harmonia enim gloriatur, sub qua est corpus mortale*. Cælius Rhodig. lib. 3. cap. 6. de hac sententia ita scribit. *Hæc Magorum Princeps cecinit, ad verbum ferè tralata sententia: hominum anima, Deum quodammodo contrahit ad se ipsam, quando nil retinens mortale, tota diuinis haustibus inebriatur*.

Nullus omiserim, cęleste illud eiusdẽ scholæ oraculum, quanquam a me alio etiam loco positum.

χρή σε σπεύδειν πρὸς τὸ φῶς, καὶ δὴ πατρὸς αὐγάς,

Ἔνθεν ἐπέμφθη σοι ψυχὴ πολὺν ἑσσαμένη νοῦν. id est.

Opus est te festinare ad lucem, & patris splendorem.

Vnde missa est tibi anima, multa induta mente.

In cuius quidem enucleatione hęc inter alia scripta reliquit vir egregius Psellus Philosophus. Ἐπειδὴ οὐκ ἀπὸ σπερμάτων ἡ ψυχὴ τὴν ὑπόστασιν ἔλαβεν, οὐδὲ ἐν σωματικαῖς ὑφίστηκε κράσεσιν, ἀλλ᾽ ἄνωθεν ἀπὸ θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει, πρὸς ἐκεῖνον καὶ ἐπιστρεφέσθω, καὶ πρὸς τὸ θεῖον φῶς ποιείσθω τὴν ἄνοδον, μέγα γὰρ περιβεβλημένη φῶς, τῇδε κατῆλθε. quæ latinis auribus ita sonãt. *Quoniam non ex seminibus accepit substantiam anima, neq. corporeis subsistit temperamentis, sed a Deo supernè habuit esse, ad illum etiam conuertatur oportet, & ad lumen diuinum faciat ascensum: magna enim vestita luce huc descendit.*

Nec illud, quod, vt Augustinus Eugub. lib. 9. de Perenni Philoso. cap. 5. loquitur, puram putam Mosaicam Theologiam redolere videtur, hoc est, ταῦτα πατὴρ ἐνόησε, βροτὸς δέ οἱ ἐψύχωτο. *Hæc pater cogitauit, homo autem ab eo animatus est*. Nempè rerum omniũ, & quę sensum fugiunt, & quæ illum pulsant, pater, & opifex Deus, cogitauit, voluit, subitòque cuncta apparuerunt creata: Verùm homo, (οἱ dandi casus est, & locutio attica) ab ipso intimè animatus est. Quid ita? quia humanã animã solus, proximèque produxit, corporiq; infudit. Quamobrẽ quod Gen. 2. est, inspirauit in faciẽ eius, *& factus est in animam viuentem*, id Chaldęus, ἐψύχωτο, animatus est.

Vis ad huc? hæc quoque in Cæsaris Lõgini Chaldęorum oracul. collectaneis legimus. In cap. *Anima, & Natura*.

Anima mentis imitamen est. partum verò habet quid corporis.

Mistis verò canalibus, ignis incorruptibilis opera efficiens,

Post verò paternas cõceptiones anima ego habito.

Calida animans omnia, reposuit enim.

Mentem sanè in anima, animam verò in corpore inerti.

Et in capite, *Anima, corpus, Homo*. Hęc inter alia.

Symbola paterna mens, seminauit in anima,

Amore profundo replens animam;

Reposuit enim mentẽ in anima, in corpore verò

Vos reposuit, pater hominumque Deumque.

Et paucis interpositis, quanquam, cum aliqua trãsanimationis fęce, hæc adijciuntur.

Ob

Ob corpoream, in quam concẽtrati estis naturam,
Inque Deo iacent, faces trahentes validas,
A patre descẽdentes, a quibus anima descendens
Empyreos carpit fructus, animam alentem florem.
Ideoq; mente concipientes opera patris,
Parcæ fatalis alam fugiunt inuerecundam.
Et si hanc animam videris redeuntem,
At aliam immittit pater, vt in numero sit.
Certè valdè illæ sunt beatissimæ super omnes
Animas ad terram à cęlo profectas.
Illaq; diuites, & ineffabilia stamina habentes.

Tum etiam.

Spes nutriat te, ignea Angelica in regione.
Ne spiritũ macules, neq; profundũ fac superficiem.

Tandem his omninò concludit.

Non sacrificia, visceraq́; cupio,
Hæc sunt omnia ludi,
Mercatoriæ deceptionis firmamenta: fuge tu hæc;
Si vis pietatis sacrum paradisum aperire,
Vbi virtus, sapientiaq́, & bona lex congregantur.
Tuum enim vas, bestię terræ habitabunt,
Ipsas autem terra sepeliet, ad filios vsque.

Equidem temperare mihi minimè possum, quin vetustũ quoddam Chaldæorũ, seu Magorum ænigma hic exscribam; cuius haud semel meminere Platonici, retulit etiam Simon Maiolus lib. Dier. Canicul. colloq. De hominis creatione his quidem verbis. *Est res vndiq; lucida, est res vndique obscura, est media quoq; tum lucis cõpos, tum cassa.* Explanatio, *Mens est lumine plena: irrationalis anima, prorsus vacua: in meditullio est, rationalis natura: quæ quidem partem habet luminis intellectualis, parte caret. Anima immortalis, corpus morti addictum: quo quid admirabilius? Anima proprie homo est, quæ corpore tanquam instrumento vtitur; licet virtute diuina sibi copulato, tamen eo currente manet, manente currit, clausis oculis videt; apertis interim cæcutit, quiescẽte operatur, operante quiescit.* Hęc Maiolus, nec ego ex hac officina plura.

Propius accedamus; atq; vnus nobis Hermes, (qui, quòd summus Sacerdos, & rex potẽtissimus, & præstantissimus Philosophus esset, nomen ter maximi nactus est, in Deorumq; numerum relatus, ab Aegyptijs diuinis honorib. affectus, vt refert Lactant. lib. Diuin. Institut. 7. c. 13.) totam Aegyptiorum familiam ducat. Hic in eo opere, cui inscriptio, quod Deus inuisibilis, fit ex operibus manifestus, hæc dedit, ὁ δὲ πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὢν ζωὴ, καὶ φύσις, ἀπεκύησε τὸν ἄνθρωπον αὐτῷ ἴσον, οὗ ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου, nempe, *omnium pater, genitrixq́; mens, cũ sit vita, & natura, peperit hominem sibi similem, quẽ tanquam propriam prolem dilexit.* mirare, quod homo naturæ luce, eò peruenerit? inspexerat nimirum Sacr. Genesim.

Idem auctor naturam hominum describẽs quod etiam refert Lactantius in eo, quem citaui, loco, vt doceret, quemadmodũ esset à Deo factus, hæc intulit, καὶ τὸ αὐτὸ ἐξ ἀμφοτέρων φύσεων, τῆς τε ἀθανάτου καὶ τῆς θνητῆς, μίαν ἐποίει φύσιν ἀνθρώπων, τὸν αὐτὸν πῆ μὲν ἀθάνατον, πῆ δὲ θνητὸν ποιήσας. καὶ τοῦτον φέρων, ἐν μέσῳ θείας, καὶ ἀθανάτου φύσεως, καὶ τῆς θνητῆς, καὶ μεταβλητοῦ κατέστησατο, ἵνα ὁρῶν ἅπαντα, καὶ θαυμάσῃ quæ latinis auribus ita sonãt. *Et idem ex vtraq; natura, immortali, atque mortali, vnam faciebat naturam hominis, eundẽ partim immortalem, partim mortalem faciens: & hunc ferens in medio diuinæ, ac immortalis naturæ, & mortalis, mutabilisq́; collocauit, vt omnia videns, omnia miraretur.* Refertur & illud ex Asclepio, quod iacet in ea, quæ appellatur Hymnodia, ad Ammonẽ Regem, vbi Deus appellatur parens, eòque conditor animorum nostrorum. Θεῷ μὲν παντοκράτορι καὶ πατρὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, πρὸς μυρίων στομάτων, καὶ φωνῶν, τὴν εὐφημίαν ἀναφέρεσθαι πρέπει. idest, *Deo vndequaq; puro & impermixto, & patri nostrarum animarum, ab omni lingua, & voce, gratiarum actionem referri conuenit.* Excipe hanc etiã gradationẽ, quæ apud eum ipsum, c. 5. Pæmand. his omninò effertur. ὕλης μὲν τὸ λεπτομερέστερον, ἀήρ. ἀέρος δὲ, ψυχή. ψυχῆς δὲ, νοῦς. νοῦ δὲ, ὁ θεός. *Materiã sublimior, aer: aere, anima: animã, mens: mente, ipse Deus.* Quid plura? in ipso Asclepij limine sic habet. *ô Asclepi, omnis humana anima immortalis. sed non vniformiter cuncta, sed alia alio modò, vel tempore.* Quod deinceps c. 2. & 3. multis prosequitur, geminam in homine constituẽs formã: hanc quidẽ rationalem, ac mẽtẽ, diuinæ similitudinis participẽ; æternamq; hanc verò caducam, ac dissolubilem.

Audi tandẽ Herodotũ, qui quondã in frequenti Olypiorũ conuentu auditus, adeò cunctæ Græciæ placuit, vt quasi Musæ loquentes audiretur; quod causæ fuit, cur nouem eius libris, Musarũ indidere nomina. Porrò hic de tota Ægyptiorum familia hæc habet in lib. 2. *Primi deniq́; extiterunt Aegyptij, qui dicerent animam hominis esse immortalem, quæ de mortuo corpore subinde* (hauserant nẽpe trans animationis facẽ) *in aliud, atque aliud corpus, vt quodque gigneretur, immigraret, &c.*

Dabo nunc Sibyllarũ, Gentiliumq; Deorũ oracula: nõ quidẽ omnia: Ecquis omnia percẽsebit? sed ea numero quidẽ pauca, efficacia

multa. Atq; vt initiũ huius rei à sibyllis expediam, non disputabo hic de earum numero, ætate, patria, nominibus, libris: quando id nec instituti nostri est, & alij copiosè pręstiterunt. Lactantius lib. 1. diuin. instit. c. 6. Dionysius Halicarnassæus lib. 4. Alex. ab Alexand. lib. 3 dier. genial. cap. 16. Andreas Tiraquellus in notis super illum Alexandri locum, & in legibus connubialibus lib. 11. De sibyllis, Ioannes Rosinus Romanar. Antiquitatum lib. 3, cap. 24. Interpretes Virgilij ad quartam Ecclogam *Sicelides Musæ*, quam Maro ex Cumæa sibylla, quæ fanatico quodã spiritu percita, eam de Christo profuderat, pęnè integram exscripsit. Copiosissimè verò Ludouicus Viues ad D. Augustini librum 19. de Ciuit. Dei, cap. 23. Onuphrius in libro de sibyllis, vultus quoq; & habitum decem sibyllarũ sculptura expressit, quãquã plures addat.

Illud hic adnotabo; tantæ apud Veteres, maximè verò Romanos, auctoritatis extitisse sibyllarum oracula, vt rem nullam æquè, ac ea custodirent, cura præcipuis sacerdotum comissa: illa ex S. C. adibant, si quando seditionis fluctibus Reipublicæ status turbaretur; si qua prodigia dubia, magnumq; portendentia orta & obiecta fuissent; si in bello insignis aliqua clades accepta, si sæculares ludi celebrandi, si deniq; quicpiam aliud requireret Reipublicæ vsus: vt examussim omnia facerent, omitterentuè, quæ sibyllinorum carminum iussu, an facienda, an omittenda præciperentur. Hinc etiam sibyllæ, à Veteribus nuncupatæ, à consilijs, deorum denunciandis; vt Lactantius quoq; ex Varrone in libris rerum diuinarum adnotauit: nam σιοὺς deos, nõ θεοὺς, & consilium non βουλὴν, sed βυλὴν appellabant Aeolico sermone: itaque sibylla dicta, quasi θεοβούλη, Dei cõsiliũ. Hinc D. Hieron. contra Iouin. *quod si*, inquit, *AEolici sermonis genere, sibylla θεοβούλη appellatur, rectè consilium Dei, sola scribitur nosse Virginitas.*

Hæ verò non solum animam, humano corpori superstitem remanere dixerunt, sed fore etiam aliquando, vt à summo illo rerum omnium conditore Deo, de viuis, ac mortuis, iniquis ac sontibus in extremo die iudicetur. Principio audi Erithræam, quæ sola nomẽ etiam suum carminis suis inseruit, & Erithræam se nominatum iri prælocuta est, cum esset orta Babylone, sic illa.

Ὁππότε καὶ τὸ λάβῃ τέλος αἴσιμον, ἠδὲ βροτοῖσιν
Ἥξει ἐπ᾽ ἀνθρώπους μεγάλη κρίσις, ἠδ᾽ ἀθανάτοιο θεοῖο,

Ἥξει ἐπ᾽ ἀνθρώπους μεγάλη κρίσις, ἠδ᾽ καὶ ἀρχὴ

id est.

Cũ aũt iste, lis s, finẽ fatalẽ acceperit, et ad mortales
veniet super homines magnum iudiciũ, & initium.
Iam iudicium immortalis Dei venerit,

Præssius hæc

Πάσης γὰρ γαίης τότε θνητῶν σύγχυσις ἔσαι,
Αὐτὸς ὁ παντοκράτωρ ὅταν ἔλθῃ βήματι κρίνειν
Ζώντων καὶ νεκύων ψυχάς, καὶ κόσμον ἅπαντα,

quæ sonant.

Totius enim terræ mortalium confusio erit
Ipse omnipotens cum venerit in tribunali iudicare
Viuorũ, mortuorum ij animas, & mundũ vniuersũ.

Sibyllæ quoque sunt quæ sequuntur, quę à Lactantio quoq; lib. diuin. instit. 7. c. 23. referuntur; quibus (mirabile dictu) etiam insontium, sontiumq; præmia, ac pęnæ describũtur: illis vita, quamuis in terris, à Deo promittitur; his tenebræ, atque ignis.

Δύσπιστον γὰρ ἅπαν μερόπων γένος, ἀλλ᾽ ὅταν ἤδη
Κόσμου, καὶ θνητῶν ἔλθῃ κρίσις, ἣν θεὸς αὐτὸς
Ποιήσει κρίνων ἀσεβεῖς θ᾽ ἅμα εὐσεβίας τε,
καὶ τότε δυσσεβίας μὲν ἐπὶ ζόφον ἐν πυρὶ πέμψει,
Ὅσσοι δ᾽ εὐσεβίουσι πάλιν ζήσουσιν ἐπ᾽ αἴῃ,
Πνεῦμα θεοῦ δόντος τιμὴν ἅμα, καὶ βίον αὐτοῖς.

quæ latinè ita sonant.

Durum. n. ad credẽdũ omne hominũ genus sed cũ iã
Mundi & mortaliũ venerit iudiciũ. quod Deus ipse
Faciet, iudicans impios simul & pios,
Tũc demũ impios quidẽ in tenebras, & ignẽ mittet,
Qui autem pietatem colunt iterum viuent in terra,
Spiritum Deo dante. honorem simul & vitam ipsis.

Quinimo futuram etiam resurrectionem denunciat, cum ita canit.

Οὐρανὸν εἱλίξας, γαίης κευθμῶνας ἀνοίξω,
Καὶ τότ᾽ ἀναστήσω νεκροὺς, μοῖραν ἀναλύσας,
Καὶ θανάτου κέντρον, καὶ ὕστερον εἰς κρίσιν ἄξω,
Κρίνων εὐσεβέων, καὶ δυσσεβέων βίον ἀνδρῶν.

quæ sunt,

Cælum voluens, terræ latebras aperiam,
Et tunc exsuscitabo mortuos, fatum soluens,
Et stimulum mortis; & postea in iudicium ducam,
Iudicans piorum atq; impiorum vitam virorum.

Imò vero lib. 1. oracul. sibyllin. inferorum nomen a descensu primi hominis tractum, his omninò carminibus exprimitur.

τοὺς δ᾽ αὖ ὑπεδέξατο ἅδης.
Ἀδην δ᾽ αὖτε κάλεσσαν, ἐπεὶ πρῶτος μόλεν ἀδὰμ,
Γευσάμενος θανάτου, γαῖα δέ μιν ἀμφεκάλυψε.
Τοὔνεκα δὴ πάντες οἱ ἐπιχθόνιοι γεγαῶτες
Ἀνέρες, εἰς ἀΐδαο δόμους ἰέναι καλέονται.
Ἀλλ᾽ οὗτοι πάντες καὶ ἐν ἀΐδαο μολοῦντες
Τιμὴν ἔσχηκαν, καὶ ἐπὶ πρῶτον γένος ἦσαν. id est.

hoc

hos verò suscepit orcus;
Adin, hoc est *orcum, vocauerunt, postquam eò pri*
mus accessit Adam,
Morte affectus, terra namq; ipsum circum abscondit
Et ideò omnes terrigenæ geniti
Homines, dicuntur abire ad domos Adeas,
Et quamuis hi etiam omnes in inferna descendant,
Tamen retulerunt honorem ad primum genus.

Nihil hac veritate in Sibyllin. carmin. clarius, immò verò lib. 2. eleganter describitur extremum omnium iudicium: tum æterna bonorum præmia, & improborum supplicia: alibi etiam sæpissimè.

Non te Sibyllinis carminibus amplius detinebo: vaticinantem Apollinem audi. Polytes quidam consuluit Apollinem Milesium, vtrumne anima post mortem maneret, an resolueretur? ipsaq; die qua homo mortē obierit, interiret? ille respondit his versibus.

Ψυχὴ μὲν μέχρις οὗ δεσμοῖς πρὸς σῶμα κρατεῖται,
Φθαρτὰ νοοῦσα πάθη, θνηταῖς ἀλγηδόσιν εἴκει,
Ηνίκα δ' ἀνάλυσιν βροτέην μετὰ σῶμα μαρανθὲν
Ωκίστην εὕρηται, ἐς αἰθέρα πᾶσα φορεῖται,
Αἰὲν ἀγήραος οὖσα, μένει δ' ἐς πάμπαν ἀτειρής
Πρωτόγονος γὰρ τοῦτο θεοῦ διέταξε πρόνοια.

latinè sic valent.

Anima quidem, quoad vinculis corporeis tenetur,
Corruptibiles passiones sentiens, mortalibus cedit doloribus
Quū verò humanā solutionem, post corpus corruptū
velocissimam inueneris, omnis in æthera fertur:
Nunquā senescens, & manet in totū infatigabilis.
Primogenita enim hoc Dei disposuit prouidentia.

Viden' vt anima quousq; corporeis vinculis est colligata, varijs affectuum procellis, ac passionū turbinibus agitatur, ceditq; e? sed nexu corporis absoluta, vsquequaq; cęlo redditur incolumis, vsquequaq; senectutis, laborisque expers, beata æuo sempiterno fruitur? nō ergo anima post animal perit.

Perge, & aliud audi, relatū quoq; à Cicer. 1 Tuscul. quæst. quod quidem ille ex consolatione Crantoris hauserat, *Terinaū, ait, quendam Elisium, cum grauiter filij mortem mæreret, venisse in psychonantium, quærentem, quæ fuisset tantæ calamitatis causa? huic in tabellis tres huiusmodi versiculos datos.*

Ignaris homines in vita mentibus errant,
Euthymus potitur fatorum munere leto:
Sic fuit vtilius finiri, ipsiq; tibique.

Extat etiam hoc inter oracula Appollinis.

Οτι μὲν ἀθανάτη ψυχὴ μετὰ σῶμα προβαίνει,
Γιγνώσκει σοφίῃ τετιμημένος. ἀλλά γε ψυχὴ
Ανέρος εὐσεβίῃ προφερεστάτη ἐστὶν ἐκείνου. id est.

Quod quidem immortalis anima post corpus progreditur,
Cognoscit vir sapientia honore affectus: at anima
Viri pietate præstantissima est illius. Rursus.

Σῶμα μὲν ἀδρανέσιν βασάνοις αἰεὶ προβέβληται
Ψυχὴ δ' εὐσεβέων ἐς οὐράνιον πέδον ἵζει. nempe,

Corpus quidē infirmis tormentis semper obiectū est,
Anima verò piorum in cælesti regione collocata est.

Plutarchus in sermone de sera Numinis vindic. adhuc duo refert pro animarum immortalitate Apollinis Pythij oracula. Alterū Spartanis redditum: quippe cum apud eos spectrum nescio quod, in delubris apparuisset, eos Apollinem consulentes, oraculum accepisse, vt Pausaniæ dudum extincti, animam expiarent: eòque ex Italia ψυχαγωγούς, animarum duces, ad hoc ipsum aduocauisse. Alterū Pythij oraculū pro animi immortalitate Coraci cuidam Naxiensi datum. Adeundus omninò est hic auctor in eo loco, qui hac de re multis edisserit.

SECTIO VI.

Eandem animorum ęternitatem, ex omni memoria, & fassi sunt, & decantarunt Græci Vates.

NVnc vatum genus consulamus, quos diuinus Plato in Lysside, *patres, atque duces sapientię*, appellat: & lib. 2. de Repub. *Deorum filios*, & in Ione, seu de furore poetico, *interpretes Deorū*. Quia poetas, vt loquitur Tullius orat. pro Arch. *accepimus natura ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quasi diuino quodā spiritu afflari.* Hinc Ennius ille iure suo, *sanctos appellat poetas.* id causæ est, cur non modo oratorū antesignani, cùm ad struendam causarum fedem, tùm ad eloquentiæ ornamenta, poetarum testimonijs haud rarenter vtantur, quod pręter Arist. 3. Rhetor. præcepit etiā Quintil. lib. 10. orator. inst. cap. 1. sed iuris quoq; periti in tractandis, ac definiendis grauissimis rebus, amoto fabularum tegmine, poetas vocent in fidem. In quam quidem rem multas adducit leges Petrus Gregor. Tholos. lib. 1. de immortal. Anim. cap. 13. Quid verò? diuinus præco Paullus, huiusmodi vatum testimonio vti minimè dedignatus est, vt. Arati Act. cap. 17. &

Epimenidis ad Titum cap. 1. Quę cum ita sint, summa cum ratione nos etiam poetarum testimonia, ad comprobandam animorum immortalitatem, adducenda existimauimus; maximè quia auctore Strabone lib. 1. Geogr. *prudentissimi quique, qui de poeticis quicquam eloquti sunt, eam primam quandam philosophiam dixerunt.*

Exordiamur itaq; ab Homero; quanquam verò ante eum alij poetæ floruerint, vt ostendit Euseb. lib. 10. de præparatione Euāgelica Iosephus contra Apionem, Gilbertus Genebrand. in sua Chronograph. ad annum mundi 3150. tamen illud in confesso est, nullū apud Græcos extare vetustius opus, ipsa Homeri poesi. Hic itaque, quem Aristoteles in sua poet. cap. 8. præstantem, atq; oculatissimū, siue propter artem, ac disciplinam, seu propter naturam, appellat; quem, diuinum præter cęteros apparere, dicit in eodem libro cap. 23. quem Plato θειότατον, maximè diuinum nuncupat; quem doctrinarum, disciplinarumque omnium parentem Plutarchus ostendit, quem non immeritò admirata est antiquitas, sequi gauisa est posteritas omnis. Hinc Democritus ὅμηρος, inquit φύσεως λαχὼν θεαζούσης, ἐπέων κόσμον ἐτεκτήνατο παντοίων. *Homerus naturam sortitus diuinam, carminum mundum fabrefecit variorum.*

1. Hic, inquam, tantus vir, humanos animos immortales, ac diuinos esse, pleno ore & fassus est, & litteris consignauit. Atque vt ea quæ verborum inuolucris, ac fabularum illecebris rudi illi ætati obtexit, nunc prætercam, descensum Vlyssis ad inferos, eius cum animabus congressus, colloquia, quæq; ibi cōspexit tormenta, vt relabentē Sisyphi Scopulum, Vultures assiduò dilaniantes Tityi iecur, fibrasq; perpetuò renascentes; imminentes, effugientesq; Tantali aquas, idq; genus alia, alijs cū in locis serio canētem audiamus. Iliad. χ de Hectore ab Achille interfecto hęc accinit

ὡς ἄρα μιν εἰπόντα, τέλος θανάτοιο κάλυψε.
ψυχὴ δ' ἐκ ῥεθέων πταμένη, ἄϊδός δὲ βεβήκει
ὃν πότμον γοόωσα, λιποῦσ' ἀνδροτῆτα καὶ ἥβην.

latinè sonant.

Sic itaque hunc locutum, finis mortis obtexit,
Anima autem ex membris auolans, inferos adijt,
Suam sortem lugens, quòd deseruerit fortitudinem,
& iuuentam.

2. Achilles ipse, qui iura negat sibi nata, inter tubarum etiam clangores, & effusam armorum licentiam, huius veritatis haudquaquā oblitus, hæc proiecit de Patroclo, ī eo ipso lib.

Εἰ δὲ θανόντων περ καταλήθοντ' εἰν ἀΐδαο,
αὐτὰρ ἐγὼ καὶ κεῖθι φίλου μεμνήσομ' ἑταίρου.

Si mortuorum obliuiscūtur (nēpe homines) *in Inferno,*
Sed ego etiam ibi, cari meminero sodalis.

3. Idem vates, odyss. λ. hæc omninò, de animis generatim, atque vniuersim ex illo pectoris sacrario μεγαλοφώνως pronunciauit.

ἀλλ' αὕτη δίκη ἐστὶ βροτῶν ὅτε κέν τε θάνωσιν,
οὐ γὰρ ἔτι σάρκας τε, καὶ ὀστέα ἶνες ἔχουσιν,
ἀλλὰ τὰ μέν τε πυρὸς κρατερὸν μένος αἰθομένοιο
δαμᾷ, ἐπεί κε πρῶτα λίπῃ λεύκ' ὀστέα θυμός,
ψυχὴ δ' ἠΰτ' ὄνειρος ἀποπταμένη πεπότηται.

Quæ omnia vt verbo verbum reddam; latinè sic valent,

Sed hæc est sors hominum, quando sunt mortui
Non enim amplius carnes & ossa, vires habent,
Sed illa quidem ignis validum robur comburentis
Consumit, postquam deseruerit alba ossa animus,
Anima autem tanquam somnium auolans, volitat.

4. Tanquam somnium, idest, incorporea, atque immaterialis, auolans à corpore, expedita, ac libera volitat. Immò verò, ita humanam animam in veram propriæ immortalitatis dignitatem asseruit, vt in ea extitisse opinione videatur, quæ postea inter Pythagoræos, & Platonicos increbuit; nempe hominem nil aliud, quàm animam esse; quippe in illo ipso Odyss. libr. ita loquitur.

ἦλθε δ' ἐπὶ ψυχὴ θηβαίου τειρεσίαο,
χρύσεον σκῆπτρον ἔχων, ἐμὲ δ' ἔγνω καὶ προσέειπεν

Accessit autem anima Thebani Tiresiæ
Aureum sceptrum habens; siuè clarius.
Qui aureum, sceptrum habebat. me autem cognouit
salutauitquè.

Vbi, illud ἔχων, quod est virile genus, ex industria ab auctore positū est, quamuis eius substantiuum, ἡ ψυχὴ, quod præcesserat, sit muliebre: quasi sola anima Tiresiæ, fuisset ipse Tiresias, qui sceptrum teneret; secus enim dicendum esset ἔχουσα. Ob eam causam nos vertere maluimus, *qui aureum sceptrū habebat.*

5. Porrò, posset ne vnquam diuini ingenij vates, animorum immortalitatem luculentius ostendere, quàm dum Iliad. ψ litteris consignauit, animam Patrocli, Hectoreo ferro perempti, apparuisse Achilli, eumque de sepultura, & eius ipsius morte monuisse? Homeri verba hæc sunt,

ἦλθε

ἦλθε δ' ἐπὶ ψυχὴ πατροκλῆος δειλοῖο
πάντ' αὐτῷ, μέγεθός τε καὶ ὄμματα κάλ' εἰκυῖα,
καὶ φωνήν. καὶ τοῖα περὶ χροῒ εἵματα ἕσο,
στῆ δ' ἄρ ὑπὲρ κεφαλῆς, καί μιν πρὸς μῦθον ἔειπεν.
εὕδεις, αὐτὰρ ἐμεῖο λελασμένος ἔπλευ ἀχιλλεῦ;
οὐ μέν μευ ζώοντος ἀκήδεις, ἀλλὰ θανόντος.
θάπτε με ὅττι τάχιστα, πύλας ἀΐδαο περήσω,
τῆλέ με εἴργουσι ψυχαὶ εἴδωλα καμόντων, id est.

Superuenit autem anima Patrocli miseri,
Per omnia ipsi, magnitudineq́; & oculis similis,
Et voce: & tales circa corpus indutus vestes erat.
Astitit verò supra caput, & ad ipsum verbum locutus est.
Dormis, & mei oblitus es Achille?
Non quidem me viuentem negligebas, sed mortuum.
Sepeli me: quàm citissimè, portas Plutonis, vt intrem,
Longè me abigunt animæ, simulachra mortuorum.

6. Et quæ ibi sequuntur: tum paulo post, de eodem Achille sic ait.

Ὣς ἄρα φωνήσας, ὠρέξατο χερσὶ φίλῃσιν.
οὐδ' ἔλαβε. ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς ἠΰτε καπνὸς
ᾤχετο τετριγυῖα. nempe.

Sic ergo cum clamasset, porrigebatur manibus amicis:
Nec verò apprehendit. Nam anima sub terram veluti fumus
Abijt stridens.

7. Vt merito atque optimo iure Plutarchus in vita Homeri dicat, firmam, constantemq; hac de re eius extitisse fidem. Quid verò? ipsum inferni locum in medio terræ, & centro, vt re ipsa est, delineasse videtur, dum Iliad. θ. Iouem his omninò loquẽtem inducit.

ἤ μιν ἑλὼν, ῥίψω ἐς τάρταρον ἠερόεντα,
τῆλε μάλ', ἧχι βάθιστον ὑπὸ χθονός ἐστι βέρεθρον,
ἔνθα σιδήρειαί τε πύλαι, καὶ χάλκεος οὐδὸς
τόσσον ἔνερθ' ἀΐδεω, ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης.
id est,

Aut ipsum rapiens proijciam in Tartarũ obscurum,
Procul valde, vbi profundissimum sub terra est barathrum,
Vbi ferreæq́; portæ, & æreum pauimentum,
Tantum sub inferno, quantum Cælum est è terra.

8. Equidem Homeri mẽtem sententiamq; ea concludam sententia, qua ipse diuinum suum orditur opus.

μῆνιν ἄειδε θεὰ πηληϊάδεω ἀχιλῆος
οὐλομένην, ἣ μυρί' ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκεν.
πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς ἀΐδι προΐαψεν
ἡρώων; αὐτοὺς δὲ ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν,
οἰωνοῖσί τε πᾶσι. quæ sonant

Iram cane Dea Pellidę Achillis,
Perniciosã; qua innumeros dolores Achiuis inflixit,
Multas autem animas fortes, inferis misit,
Heroum: ipsos verò dilacerationes fecit canibus,
Auibusq́; omnibus.

Quibus versibus asseuerat, & animas Heroũ Græcorũ saluas, incolumesq́; ad inferos permeasse, & eorum corpora interitui, corruptioniq́; remansisse obnoxia.

9. Annecto Hesiodum, qui siue vnà cum Homero, siue paulo post vixit. Hic in carmine, quod est, ἀσπὶς ἡρακλέους, scutum Herculis hæc habet,

οἵτινες ἀντιβίην πόλεμον διὸς υἱῷ φέροιεν,
τῶν, καὶ ψυχαὶ μὲν χθόνα δύουσιν ἄϊδος εἴσω,
αὐτῶν, ὀστέα δέ σφι περὶ ῥινοῖο σαπείσης
πύθεται. hoc est,

Quicunque bellum aduersus Iouis filium gererent,
Horum animæ terram subeunt, ad infernum,
Ipsorum, ossa verò ipsis, pelle circum putrefacta,
Corrumpuntur.

10. Et in eo opere, cui inscriptio, Ἔργα, καὶ ἡμέραι, *Opera, & dies,* cum decantatas illas quinque hominum ætates effert, actutum vnicuiq; ætati, eiusq; hominibus, post mortem, ait a Deo certum aliquem locum fuisse constitutum; atque adeò eorum animas esse immortales. Principio, qui in prima hominum ætate aurea, Saturni sæculis, vixere iusti, boniq; & ab omni scelere alieni, eos fato defunctos, in custodiam, ac tutelam viuentium deputatos esse, his omninò scribit.

αὐτὰρ ἐπείκεν τοῦτο γένος κατὰ γαῖα κάλυψε,
τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι διὸς μεγάλου διὰ βουλὰς,
ἐσθλοὶ, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων
οἵ ῥα φυλάσσουσί τε δίκας, καὶ σχέτλια ἔργα,
ἠέρα ἑσσάμενοι, πάντῃ φοιτῶντες ἐπ' αἶαν,
πλουτοδόται, καὶ τοῦτο γέρας βασιλήϊον ἔσχον.
id est,

Verùm postquàm hoc genus terra abscondit,
Ii quidem Dæmones (vel diui) *facti sunt, Iouis magni consilio;*
Boni, in terris conuersantes, custodes mortalium hominum,
Qui sanè obseruant, & iusta, & praua opera,
Aerem induti, quoquo versus euntes per terram,
Opum datores: Atq; hoc munus regale consecuti sũt.

11. De secunda hominum ętate, argentea eorumq; morte, hæc dedit.

αὐτὰρ ἐπεὶ καὶ τοῦτο γένος κατὰ γαῖα κάλυψε,
τοὶ μὲν ὑποχθόνιοι μάκαρες θνητοὶ καλέονται,
δεύτεροι, ἀλλ' ἔμπης τιμὴ καὶ τοῖσιν ὀπηδεῖ.

At postquam & hoc genus terra occultauit,
Hi quidem subterranei, beati mortales vocantur,
Secundi: Sed tamen honor etiam ipsos consequitur.

12. De hominibus tertij sæculi, ænei, adhuc ita pergit,

καὶ τοὶ μὲν χείρεσσιν ὑπὸ σφετέρῃσι δαμέντες
βῆσαν ἐς εὐρώεντα δόμον κρυεροῦ ἀΐδαο,
νώνυμοι. id est,

Et ij quidem manibus proprijs domiti.
Descenderunt in amplam domum frigidi Plutonis,
Ignobiles.

13. Postremò de quarto, quod sæculum, ἡμιθέων, ἀνδρῶν ἡρώων, θεῖόν τε γένος, *Semideorum, virorum heroum, diuinumq; genus* nuncupatum est, sic habet,

τοῖς δὲ δίχ' ἀνθρώπων βίοτον, καὶ ἤθε' ὀπάσσας
Ζεὺς κρονίδης κατένασσε πατὴρ, ἐς πείρατα γαίης;
καὶ τοὶ μὲν ναίουσιν ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες,
ἐν μακάρων νήσοισι, παρ' ὠκεανὸν βαθυδίνην,
ὄλβιοι ἥρωες. nimirum.

His autem seorsum ab hominibus victum, & sedem tribuens,
Iuppiter Saturnius pater, constituit ad terræ fines:
Et ij quidem habitant, curis solutum animum habentes,
In beatorum insulis, iuxta Oceanum profundum, fælices heroes.

Viden' quanam animi firmitate animorum immortalitatem profitetur? quanquam in eo grauiter erret, quod hominum aurei sęculi animas, ob cultum pietatis, & vitam benè rectèq; actam, existimat in dæmones bonos, & custodes viuentium transijsse: contra quod eleganter Chrysost. Homil. 19. in cap. 8. Matth. & Proclus in Comment. in Alcibiad. primum Platonis. Errat præterea, dum Heroum animas vltra Oceanum ait degere: in quem quidem errorem iuere postea Essei Iudæorũ Philosophi, vt adnotauit Cæl. Rhodig. lib. 3. c. 9.

14. Sed heus, penè nos pręterierat Thrax ille hierophanta Orpheus, cuius demortui caput, in Lesbo Græcis aliquando vaticinatũ, scribit Philostratus, Troiam absque sagittis Herculis capi neutiquã posse. Persarũ quoq; ac Babyloniæ reges, eò ad sciscitanda oracula oratores plerumque misisse: in primis verò Cyrum; cui caput illud, τὰ ἐμὰ Κῦρε σά, *mea ò Cyre tua*. Hic itaque in hymno ad Mercuriũ, animas post fata ab eo duci, ita declarat,

κωκυτοῦ ναίων ἀνυπόστροφον οἶμον ἀνάγκης,
ὃς ψυχὰς θνητῶν κατάγεις ὑπὸ νέρτερα γαίης,
ἑρμῆ, id est.

Cocyti, qui incolis viam necessitatis, vnde non patet reditus,
Qui animas mortalium ducis sub inferiora terra, Mercuri.

Et rursus.

ὃς παρὰ περσεφόνης ἱερὸν δόμον ἀμφιπολεύεις,
αἰνομόροις ψυχαῖς πομπὸς κατὰ γαῖαν ὑπάρχων,
ὃς κατάγεις, ὁπόταν μοίρης χρόνος εἰσαφίκηται.

nempe,

Qui circa sanctam Proserpinæ domum ministras,
Animabus misera morte decedentibus, dux sub terra existens,
Quas deducis, vbi tempus mortis accesserit.

Et paulò post,

σοὶ γὰρ ἔδωκε
τιμὴν περσεφόνεια θεὰ κατὰ τάρταρον εὐρὺν,
ψυχαῖς ἀενάοις θνητῶν ὁδὸν ἡγεμονεύειν. hoc est.

tibi enim concessit
Honorem Persephone in Tartaro latè patente,
Vt animabus perennibus mortalium ducatum præstes.

17. Sed planè diuina sunt carmina illa, quæ hymno, ad Titanas appoſuit, dum ita Deum alloquitur.

δειμαίνουσι δέ σου ὀξείης μάστιγος ἀπειλὴν
δαίμονες, ἀνθρώπων δηλήμονες ἀγριόθυμοι,
ψυχαῖς ἡμετέραις λιαραῖς κακὰ πορσύνοντες,
ὄφρ' αἰεὶ κατὰ λαῖτμα βαρυσμαράγου βιότοιο
σώματος ὀτλεύουσιν ὑπὸ ζυγόδεσμα παθοῦσαι,
ὑψιτενοῦς δὲ, λάθοιντο πατρὸς πολυφέγγεος αὐλῆς.
ἀλλὰ σὺ ψυχῶν ἄνογε, quæ ita sonant.

Expauent verò tui velocis flagelli minas
Dæmones, hominum hostes, maligni,
Animabus nostris splendidis mala subministrantes,
Vt semper in hac procella grauiter strepitantis vitæ,
Corpore peccent, & vinculis irretita
Ab alta excidant Patris splendida aula;
Sed tu o animarum rex, &c.

Quod si obijcias, hæc nequaquam esse vetusti illius Orphei, sed hymnographi cuiuspiam eo nomine appellati. Nihil laboro: maximè cum ex Platone in Cratylo compertum habeã, priscũ illum Orpheũ, & animas immortales, & earum in diuersa corpora reditum sanxisse. Quippe cum Plato dixisset humanum corpus nuncupari σῶμα, quasi σῆμα, id est sepulchrũ, subiungit. *Videntur mihi præterea Orphei sectatores, nomen hoc, ob id potissimùm posuisse, quod anima in corpore hoc, delictorum det pęnas, & hoc circumsepto, valloq; claudatur, veluti in carcere quodam.*

dam, vt σώζηται, seruetur. Tum illud, παλαιὸς λόγος ὁ ὀρφικός τε καὶ πυθαγόρειος, ὁ πάλιν ἄγων τὰς ψυχὰς εἰς τὸ σῶμα, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀνάγων, καὶ τοῦτο κύκλῳ πολλάκις, id est. *Vetus fama est, Orphica, & Pythagorica, quæ ducit animas iterũ ad corpus, iterumq́; a corporibus educit idque in circulũ sæpe.* Atque cõis est hac in parte auctorum consensus, animorum in diuersa corpora reditus, & μετεμψυχώσεως, (quæ earum immortalitatem supponunt) in Græcia ab Orpheo traxisse initium.

19. En tibi alium e priscis illis, ac venerãdis Græciæ vatibus, Phocylidem; qui quasi diuiniore quodam afflatu percitus, ita canit.

ψυχαὶ γὰρ μίμνουσιν ἀκήρατοι ἐν φθιμένοισι,
πνεῦμα γάρ ἐστι θεοῦ, χρῆσις θνητοῖσι καὶ εἰκών
σῶμα γὰρ ἐκ γαίης ἔχομεν, καὶ πάντες ἐς αὐτὴν
λυόμενοι, κόνις ἐσμέν· ἀὴρ δ' ἀνὰ πνεῦμα δέ-
δεκται. Expressè sonant.

Animæ enim manent incorruptibiles, in mortuis:
Spiritus enim est Dei, vsus mortalibus, & imago:
corpus enim ex terra habemus, & omnes ad ipsam
soluti, puluis sumus; aer verò iterum spiritum recipit.

Macte diuine vates, ita res habet: & defunctorum animi indissolubiles, æterniq́ue manent, & spiritus sũt, quo nos, mundi princeps, Deus impertit, eiusdemq́ue imago: tùm corpus ex terra compactum, & omnes ad eam dissoluemur, & spiritum, aer, hoc est cęlum, diuinum illud domicilium, ex quo per creationem demissus est, receptat iterum. Quid hac eam prisca sacraque doctrina, cui gentilitatis posteritas assurgat meritò, venerabilius?

20. Mirare, quod hic in naturæ caligine, hæc mysteria vsqueadeò clarè rimetur? De corporũ quoq; suscitatione (ex sibyllis, reor, hæc hauserat, vel etiam singulari munere Dei) hæc innuit: quippe cum præcepisset.

μὴ τύμβον φθιμένων ἀνορύξῃς, μηδ' ἀθέατα
δείξῃς ἠελίῳ, καὶ δαιμόνιον χόλον ὄρσῃς. hoc est,
Ne tumulum mortuorum effodias, neq; non videnda ostendas soli, & diuinam iram excites;

Subnectit.

οὐ καλὸν ἁρμονίην ἀναλυέμεν ἀνθρώποιο,
καὶ τάχα δ' ἐκ γαίης ἐλπίζομεν ἐς φάος ἐλθεῖν,
λείψαν' ἀποιχομένων, ὀπίσω δὲ θεοὶ τελέθονται. quæ sunt.

Non est bonum compaginem resoluere hominis,
Celeriter enim ex terra speramus in lucem venire,
Reliquiæ defunctorum: postea verò Dÿ sunt.

Nefas, inquit, compaginem, ac reliquias hominis in tumulo iacentes disturbare. Quid ità? quia speramus, corpora, quæ nunc humo conduntur, ocyus ex terra in lucem proditura &c.

21. Audi etiam Epicharmum, præcipuum Pythagoræ auditorem, cuius hæc sunt verba apud Clementẽ Alexandrinum, lib. 4. Stromat. εὐσεβὴς νόῳ πεφυκώς, οὐ πάθοις οὐδὲν κακὸν κατθανών, ἄνω τὸ πνεῦμα διαμένει κατ' οὐρανόν. quæ sunt. *Si fueris mente pius, nihil mali patieris, cum fueris mortuus, sursum in Cęlo permanet spiritus.* Hoc etiam est eiusdem auctoris, relatum a Plutarcho in orat. consolat. ad Apollonium, συνεκρίθη, καὶ διεκρίθη, καὶ ἀπῆλθεν, ὅθεν ἦλθε. γῆ μὲν ἐς γᾶν, πνεῦμα δ' ἄνω. id est. *Concreta sunt, & discreta sunt, & abierunt, vnde venerunt; terra quidem in terram, spiritus verò sursum.*

22. Adest & Pindarus, quem diuinus Plato ad probandam animorum æternitatem, adduxit in Menone: cum enim dixisset Socrates; *tradunt præterea Pindarus & cæteri, quicunque poetarum diuini sunt* (hinc habe aliorum quoque poetarum sententiam) *hominis animam immortalem esse.* affert Pindari carmen οἷσι γὰρ ἂν φερσεφόνα ποινὰν παλαιοῦ πένθεος δέξεται, εἰς τὸν ὕπερθεν ἅλιον, κείνων ἐνάτῳ ἔτει ἀνδιδοῖ ψυχὰν πάλιν, id est. *quicunque enim pęnas antiquæ miseriæ Proserpinæ iam dederunt, ÿs illa ad supernum solem nono anno rursus animam reddit.* & quæ ibi sequuntur.

23. Et Clemens Alexandrinus loco, quem dixi, hæc Pindari exscribit verba, *Impiorum autem animę sub cælo volant in cruentis doloribus sub malorum iugis ineuitabilibus: piorum autem in Cęlis habitant, cantibus beatum, magnum, canentes in hymnis.* Sed lubet ipsum met Pindarum in Olympicis od. 2. ita tonantem audire.

ὁ μὰν πλοῦτος ἀρεταῖς
δεδαιδαλμένος,
φέρει τῶν τε καὶ τῶν,
καιρὸν, βαθεῖαν ὑπέχων
μέριμναν ἀγροτέραν.

Ἐπῳδός

ἀστὴρ ἀρίζηλος, ἀλαθινὸν
ἀνδρὶ φέγγος, εἰ δέ μιν ἔχων
τίς οἶδε τὸ μέλλον;
ὅτι θανόντων μὲν ἐν,
θάδ', αὐτίκ' ἀπάλαμνοι φρένες
ποινὰς ἔτισαν, τὰ δ' ἐν τᾷδε Διὸς ἀρχᾷ,
ἀλιτρὰ, κατὰ γᾶς δικά-
ζει τις, ἐχθρᾷ λόγον φράσαις ἀνάγκᾳ.

στροφὴ

ἶσον δὲ νύκτεσσιν αἰεί,
ἶσα δ' ἐν ἁμέραις ἅλι-
ον ἔχοντες, ἀπονέστερον
ἐσλοὶ νέμονται βίο-
τον. οὐ χθόνα ταράσσον-
τες ἀλκᾷ χερῶν,
οὐδὲ πόντιον ὕδωρ,
κεινὰν παρὰ δίαιταν, ἀλ-
λὰ παρὰ μὲν τιμίοις
θεῶν, οἵτινες ἔχαι-
ρον εὐορκίαις,
ἄδακρυν νέμονται
αἰῶνα. τοὶ δ' ἀπροσόρα-
τον ὀκχέοντι πόνον.

Latinis auribus ita sonant.

Diuitiæ virtutibus
ornatæ
Afferunt rerum harum, & illarum
opportunitatem profundam, sustinentes
solicitudinem, agrestiorem,

Epod.

Stella præfulgida, verum
Homini lumen. Si quis autem eas habet,
Nouit futurum,
Quod eorum qui hic moriuntur,
Mox intractabiles mentes
Pœnas luent. Hæc autem in Iouis principatu
Scelera, sub terra iudicat
Aliquis, hostili sentētiam pronuncians necessi-
tate.

Strophe.

At æqualiter noctu semper,
Aequaliter etiā interdiu solem
Habentes, non laboriosam
Boni degunt vitam.
Non terram turbantes
Robore manuum,
Neque marinam aquam
Inopem propter victum, sed
Apud honoratos deos,
Illi, qui gaudebant fidelitate
In iureiurando
Illachrymabili fruuntur
Aeuo. Alij autē visu horrendum
Tolerant cruciatum.

25. Pergit, & solita granditate, bonorum præmia, & fœlicitatem, vt vt naturæ viribus poterat, describit,

ὅσοι δ' ἐτόλμασαν ἐς τρὶς
ἑκατέρωθι μείναντες,
ἀπὸ πάμπαν ἀδίκων ἔχειν
ψυχάν, ἔτειλαν Διὸς
ὁδὸν παρὰ Κρόνου τύρ-
σιν. ἔνθα μακάρων
νᾶσον ὠκεανίδες
αὖραι περιπνέουσιν, ἄν-
θεμα δὲ χρυσοῦ φλέγει,
τὰ μὲν χερσόθεν ἀπ' ἀ-
γλαῶν δενδρέων,
ὕδωρ δ' ἄλλα φέρβει,
ὅρμοισι τῶν, χέρας ἀνα-
πλέκοντι, καὶ στεφάνοις.
βουλαῖς ἐν ὀρθαῖς ῥαδαμάνθυος, quæ sunt,

Quicumque autem sustinuerunt
Ter vtrobique commorati,
Continere omninò ab iniustis animam,
Peregerunt Iouis viam, ad Saturni
Vrbem: vbi beatorum in insulam
Oceanides auræ perflant;
Floresq; auri micant, alij quidem
Ab humo, alij a pulchris arboribus,
Aqua autem alios educat
Quorum monilibus, & corollis
Implicant manus, decretis
In rectis Rhadamanthi &c.

Dircæo olori, Apem Atticam, Euripidem adiungo, qui pluribus in locis, immortalitatis argumentum prosequitur, in Supplicibus, actu 5. in persona Euadnes,

ἀλλὰ τῆς
εὐκλείας χάριν,
ἐνθεν ὁρμάσω
τᾶς δ' ἀπὸ πέτρας.
πηδήσασα πυρὸς ἔσω,
σῶμα τ' αἴθοπι φλογμῷ,
πόσει συμμίξασα φίλῳ,
χρῶτα χρωτὶ πέλας θεμένα,
περσεφονείας ἥξω θαλάμους.
σὲ τὸν θανόντ' οὔποτ' ἐμᾷ
προδοῦσα ψυχᾷ. ἴτω φῶς, γάμοι τε. id est,

Sed
Celebritatis gratia
Hinc me præcipitabo,
A petra ista,
Inque ignem insiliam,
& ardenti flamma,
Charo miscebor marito,
At corpore meo ad corpus eius posito,
Migrabo ad thalamos Proserpinæ.
Nunquam enim te mortuum, mea
Prodam anima: valeat lux, nuptiaq;

Rursus in Alceste, actu 4. Chorus de obitu Alcestidis, vxoris Admeti, ita loquitur.

μηδὲ

μηδὲ νεκρῶν ὡς φθιμένων
χῶμα νομιζέσθω
τύμβον σῆς ἀλόχου,
θεοῖσι δ' ὁμοίως
τιμάσθω, σέβας ἐμπόρων,
καί τις δοχμίαν κέλευθον
ἐκβαίνων, τόδ' ἐρεῖ,
αὕτα ποτὲ προὔθαν' ἀνδρός,
νῦν δ' ἐστὶ μάκαιρα δαίμων,
χαῖρ' ὦ πότνι', εὖ δὲ δοίης. id est.
Neque vt vita defunctorum
Aggerem existimet
Sepulchrum Vxoris tuæ,
Sed similiter ac Deos
Honores religio peregrinorum.
Tum quis obliquum tramitem
Incedens, isthæc proferet.
Hæc quondam pro viro obijt.
Nunc beatum est numern,
Salue ò Veneranda; bona quæso dones.

In eiusdem Tragœdiæ, sequent. act. describitur Alcestidis iam vita functæ, ab inferis reditus. Porrò, de animarum apparitione permulta apud hunc ipsum, alijs in locis ostendes. Equidem vnum adducam, idq; omnium eius Tragædiarum caput, vbi Polydori Vmbra ita loquitur.

ἥκω νεκρῶν κευθμῶνα, καὶ σκότου πύλας
λιπών, ἵν' ᾅδης χωρὶς ᾤκισται θεῶν
πολύδωρος, ἑκάβης παῖς γεγὼς, τῆς Κισσέως,
πριάμου τε πατρός. id est.
Adsum, manium profunda, & tenebrarum portas
Linquens, vbi Pluto procul à Dijs degit.
Polydorus, Hecuba natus ex Cißeide
Priamoque patre.

Melanippidæ, auctoris prisci hoc extat apud Clementem Alexand. lib. stromat. 5.
Κλῦθί μοι ὦ πάτερ, θαῦμα βροτῶν,
τᾶς ἀειζώου ψυχᾶς μεδέων. id est.
Audi me pater, miraculum mortalium,
Sempiternæ animæ Rex.

Quid verò? Anacreon ipse, cui, voluptatibus huius vitæ pene effæminato, ac mollicie defluenti, ἡ λύρα μόνους ἔρωτας ᾄδει. *barbitus solos amores sonat*, inter pocula ipsa futuræ vitæ obliuisci non potuit. sic enim inter reliquias poëmatum eius legimus: Audi eum conquerentem.
γλυκεροῦ δ' οὐκ ἔτι πολλὸς
βιότου χρόνος λέλειπται,
διὰ ταῦτ' ἀνασταλύζω
θαμὰ, τάρταρον δεδοικώς
ἀΐδεω γάρ ἐστι δεινὸς
μυχὸς, ἀργαλέη δ' ἐς αὐτὸν
κάθοδος, καὶ γὰρ ἕτοιμος
καταβάντι, μὴ ἀναβῆναι. quæ sunt.
Et dulcis non amplius multum
Vitæ tempus mihi relictum est;
Propterea ingemisco
Frequenter, Tartarũ reformidans,
Orci enim est horrendus
Specus, & grauis in ipsum
Descensus, & descendenti
Nullus patet ascensus.

Dionysius in Periegesi, seu orbis descriptione sic refert.
ἄντα βορυσθενέος πολυώνυμος εἰν ἁλὶ νῆσος
ἡρώων, λευκὴν μιν, ἐπωνυμίην καλέουσιν,
οὕνεκά οἱ τάπερ ἐστὶ κινώπετα λευκὰ τέτυκται,
κεῖθι δ' ἀχιλλῆός τε καὶ ἡρώων φάτις ἄλλων
ψυχὰς εἱλίσσεσθαι ἐρημαίας ἀνὰ βήσσας. hoc est.
E regione Borysthenis, notissima in mari insula
Heroum, Leucem ipsam cognomine dicunt,
Eò quod ei, quæ sunt animantia, alba existunt,
Illic etiam Achillis, & Heroum, fama est, aliorum
Animas circumire, per deserta montium concaua.

Ibi Eustathius ὥστε νῆσος ἡρώων λέγεται ἡ λευκὴ αὕτη νῆσος, ὥσπερ νῆσοι μακάρων αἱ ἐν τῷ ἑσπερίῳ ὑμνούμεναι ὠκεανῷ hoc est, *Ita vt hæc insula Leuce dicatur insula Heroum, quemadmodum insulæ beatorum in occidentali Oceano celebres.*

Aristophanes in Nebular. Comædia fingit Aeacum loquentem cum Xanthia, de morte Euripidis: cuius animam ad inferos descendisse his omninò verbis scribit.
ὅτε δὴ κατῆλθεν εὐριπίδης, ἐπεδείκνυτο
τοῖς λωποδύταις, καὶ τοῖς βαλαντιοτόμοις,
καὶ τοῖσι πατραλοίαισι, καὶ τοιχωρύχοις,
ὅπερ ἐστ' ἐν ᾅδου πλῆθος. quæ sunt.
Quando venit (scilicet in infernum) *Euripides, ostendebatur*
Spoliatoribus, & crumenarum incisoribus,
Et parricidis, & muri fossoribus,
Quæ est in inferno multitudo.

Prætereo Sophoclem, apud quem, vel in prima Tragæd. splendida huius rei fit confessio; Prætereo Aeschylum, Menandrum, & complures alios, vt calamum ad Philosophos vertam: sit ergo.

SECTIO

SECTIO VII.

Animarum immortalitatem, post natam in Græcia philosophiam, senserunt, & tutati sunt, Philosophi Græci.

VNde hic potius, quàm a decantatis illis Græciæ Sophis initium ducam? pro quibus tamen, vt compendio studeam, vnus spondeat, ac respondeat Thales Milesius; cui aurea illa, vel mensa, vel tripus, tunc piscatorio verriculo inuenta, propterea primo, inter Græciæ sapientes delata est, quòd Apollo ab Milesijs consultus, responderit.

Εκγονε Μιλήτου τρίποδος πέρι φοῖβον ἐρωτᾷς;
Τίς σοφίῃ πάντων πρῶτος, τούτου τρίποδ' αὐδῶ.

id est.

Proles Milesia, de tripode Phœbum interrogas?
Qui sapientia omnium primus est, huius ego tripodem aio.

1. Hic ergo primus omnium Græciæ sapientum iudicatus, apprimè animum ab omni caducitate vindicauit. ἔνιοι δὲ καὶ αὐτὸν πρῶτον εἰπεῖν φασιν ἀθανάτους τὰς ψυχάς. *quidam etiam aiunt, ipsum primum dixiße animas immortales,* inquit Suidas, & Diogenes Laertius in eius vita. Quanquam verò nonnulli rident, ac rodunt M. Tullium, quòd 1. Tusc. Quæst. Pherecydem, primum omnium animi immortalitatis fecerit assertorem, cum eam (quod nos quoq; superius vidimus) ante illum senserint Habræi, Chaldæi, Ægyptij & Græci vates: nihilominus si is de Philosophis Græcis sermonem agitat, haud est quod tantopere sugilletur: maximè verò cum Thales, & Pherecydes eadem tempestate floruerint. Argumento sunt vtriusque litteræ vltro citroque missæ; quæ extant apud Laertium in vita Thalet. & Pherecyd. Veruntamen vteruis perior eam asseruit, vterque sanè asseruit.

2. Thaletis discipuli, quam à præceptore, de animorum æternitate doctrinam hauserãt, constanti animo tenuerunt, & posteris quasi per manus tradidere. Thaletẽ audiuit Anaximander, hunc Anaximenes, qui in quadam epistola ad Pythagoram pleno contestatur ore, se in omnibus Thaletis sermonibus perstitiße. ἡμεῖς δὲ, inquit, οἱ λεσχηνῶται ἐπιδεξιοίμεθα ἔτι τοῖς ἐκείνου λόγοις, ἀρχὰ μῦθοι παντὸς λόγου Θαλῇ ἀνακείσθω. *nos verò discipuli Thaletis obseruemus adhuc eius sermones, omnis enim orationis initium Thaleti consecretur.*

3. Anaximenis auditor fuit Anaxagoras, qui vsque adeò animorum æternitati addictus erat, vt, cum semet, abdicatis Reipub. rebus, philosophiæ penitus dedidißet, cuidã importunè dicenti, *nulla tibi patriæ cura est*, respõderit, εὐφήμει, ἐμοὶ γὰρ καὶ σφόδρα μέλει τῆς πατρίδος, δείξας τὸν οὐρανόν. id est, *bona verba; mihi enim patriæ cura, & quidem maxima est, ostendens cælum.* inquit Laertius in eius vita. Anaxagorã audiuit Socrates, quanquam & alios. Hũc, Plato, de quibus mox dicam, Platonem, Aristoteles.

4. Redeo ad vetustiora, Pherecydis discipulus fuit Pythagoras, in quo nihil hoc carmine sonabat crebrius,

Αλλὰ σὺ θάρσει, ἐπεὶ θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσι.

quod est,

Sed tu confide, quia diuinum genus est mortalibus.

Quid verò? aurea illa sua carmina, candida hac, & planè aurea sententia, quasi immortali quadam corona potius, quàm coronide inclusit.

ἔν τε καθαρμοῖς,
Εν τε λύσει ψυχῆς κρῖνον, καὶ φράζευ ἕκαστα,
Ηνίοχον γνώμην στήσας καθύπερθεν ἀρίστην.
Ην δ' ἀπολείψας σῶμα, ἐς αἰθέρ' ἐλεύθερον ἔλθῃς,
Εσσεαι ἀθάνατος θεὸς, ἄμβροτος, οὐκέτι θνητός.

Quæ sonant. *& in purgationibus,*
Et in liberatione animæ iudica, & cõsidera singula,
Aurigam iudicium constituens desuper optimum;
Cum autem relicto corpore, ad ætherem liberũ iueris
Eris immortalis Deus, incorruptibilis, non amplius mortalis.

Hem, quàm te meritò vetustas Pythagoram, quasi Πυθοῦς ἀγορὴν, Pythiæ concionem, siue oraculũ appellauit. Elaborauit hic idẽ integrũ opus de animabus, vt auctor est Laert. quod tamen nobis inuidit vetustas. Exscribã hic præclarum M. Tullij de Pythagora testimonium, quod apprimè etiam ad rem, qua de agimus facit. Sic ille lib. 1. Tusc. *Pherecydis opinionem de animorum æternitate, discipulus eius Pythagoras maximè confirmauit, qui cum Superbo regnante in Italiam venißet, tenuit magnam illam Græciam cum honore, & disciplina, tum auctoritate: multaq; sæcula postea sic viguit Pythagoreorum nomen, vt nulli alij docti viderentur.* Et rursus, *Platonem ferunt, vt Pythagoreos cognosceret, in Italiam*

liam venisse, & in ea cùm alios multos, tùm Architam, Timæumq; cognouisse, & didicisse Pythagorea omnia, primùmq; de animorum æternitate non solum sensisse idem, quod Pythagoras, sed rationem etiam attulisse.

5. Heraclitus, cui omnia sensibilia perpetuò fluxere, animam intellectu præditam, firmam, perennemq; sanxisse, vel ex eo videtur, quod aiebat, τὰ πάντα ψυχῶν εἶναι, καὶ δαιμόνων πλήρη. *omnia animarum, & dæmonum esse plena.* An quia per aerem vagari animas existimarit, vt lõgè antea Hesiod? Porrò ipse Stagerites idem de Heraclito innuisse visus est, dum lib. 1. de Anim. tex. 32. asseruit, Alcmęonem, qui animam facit interitus expertem, eadem, atque Heraclitum de ipsa sensisse. Quippe cum dixisset, *Heraclitus quoque principium ait animam esse*, &c. subiungit, *Simili modo & Alcmæon de anima putasse videtur. Dicit enim immortalem esse, eo quia similis ipsis immortalibus est. Quod quidem ideò dixit ipsi competere, quia semper mouetur: mouentur autem & res omnes diuinæ continuè semper, Luna, Sol, Stellæ, totumque cælum.* De Alcmæone idem testatur Diog. Laert. in eius vita. Quinetiam Heraclitus eò vsque progressus est, vt, ταυτό γε εἶναι ζῶν καὶ τεθνηκός, καὶ τὸ ἐγρηγορός, καὶ καθεῦδον. *idē esse viuens, ac mortuum, quod vigilans, & dormiēs*, dicat apud Plutarch. in orat. cõsolat. ad Apollon. didicerat nempe ex Homero, mortem dici χάλκεον ὕπνον.

6. Nec Democritus, quanquam oculorum aspectu priuatus, animi acie ad hanc lucem, aut ego fallor, caliginauit. Primò, quia Pythagoricis disciplinis vehementer addictus fuit; &, vt Laertius in eius vita loquitur, *omnia ex Pythagora videtur accepisse*: quo nemo firmius eam immortalitatem asseuerauit. Deinde, quia integrũ elaborauit opus, Περὶ τῶν ἐν ᾅδῃ. *de his, quę in inferno sunt*, seu, aguntur, (sicut etiam scripserunt Heraclides, & Antisthenes Philosophi) Porrò quid vnquam de ijs, quę apud inferos aguntur conscripsisset, si illi anima existimata fuisset caduca, vnàque cum animali perire?

Quod si alicubi animam appellarit, *ignem quendam, & calorem*, vt refert Stagirites lib. 1. de Anim. tex. 20. hoc sanè tantum abest vt animorum æternitati quicquam officiat, quod lõgè potius fulciat. Audiuit nẽpe hoc de Chaldæis, qui perpetui animorum immortalitatis assertores, ac vindices extiterũt. Nouimus quippe locupletissimo Democriti patri, a Xerxe, quòd totis huius copijs epulum dederit, quosdam Magos, & Chaldæos relictos fuisse, qui Democritum erudirent. *a quibus cùm Theologiam, tùm Astrologiam didicit adhuc puer*: & postea incredibili discendi cupiditate accẽsum, eorundem regiones peragrasse. Inter Chaldæorum verò oracula, hoc etiam celebrabatur, *quod anima, cum sit ignis lucidus potestate patris, manet immortalis; & vitæ domina est.*

Quod si adhuc eam ipsam animam ex rotundis quibusdam atomis, & insecabilibus cõflasse videtur, qua de re hæc etiam legimus in eodem tex. 20. *Democritus quidem ignem quendam, & calorem dicit esse ipsam infinitis enim existentibus figuris, & atomis, quę speciei rotũdæ, ignẽ, & animam dicit*, id fortasse abstrusiori quadã cogitatione dictum est, & consueta ambitione illorum, qui philosophiæ arcana, rudi ac indocto populo promulgare, nefas arbitrabãtur; eamque ob causam verborum inuolucris implicabant. Quid autem? in tex. 26. post Empedoclis opinionem, adijcitur, *Eodem verò modo & Plato in Timæo, animam facit ex elementis: cognosci enim simile simili, res autem ex principijs esse.* At Plato quæ vnquã intelligit elementa? haud sanè vulgata hæc & communia (nihil est in Platonis doctrina animorum immortalitate confirmatius, quæ haud consisteret, si anima ex hisce elementis cõstaret) sed longè diuersa, vt in Timęo multis aperitur: & innuitur etiã in eo ipso tex. 26. ex ijs Platonis libris, *quæ de Philosophia dicuntur: ipsum quidem animal ex ipsius vnius idea, & ex prima longitudine, & latitudine, & altitudine: alia autem simili modo.* Quid ergo si quispiã ita de rotundis illis Democriti atomis affirmarit, ex quibus illi anima conflari videretur, maximè verò cum aliunde planum fecerimus, eum tenuisse animos immortales?

7. De Empedocle quid referam? Enimuerò dum lego, quæ tradita sunt ab Stagirite in libris de Anima, hic porrò eius immortalitatem sustulisse videtur: quippe qui, *eam ex elementis omnibus esse, & vnumquodq; horum affirmauit, vt terra quidem terram cognosceret, aqua autem aquam*, quemadmodum legimus lib. 1. de Anima tex. 25. Quinetiam in tex. 58. & 59. adijcitur, eundem existimasse, animã esse quãdam elementorum mixtionem, & crasim.

Quod si quisquam occurrat, Empedoclem hæc cecinisse, nõ de intellectrice, sed de anima

gene-

generatim accepta; vel fac etiam de nostra, tamen de sensitrice solum: is porrò confestim redarguitur, quia hic auctor ob eam causam cõstituerat animam ex elementis, rerumq; omnium principijs conflatam, vt omnia intelligeret, *quia simile cognoscitur simili*, quod nulli animæ, prætérquam intellectrici conuenit. Accedit, quod Empedocl. opinatus est, idẽ esse intelligere, ac sẽtire, & vtrumq; corporeum; qua de re ita Stagirites lib. 2. de Anim. tex. 150. *Et antiqui sapere & sentire idem esse aiunt; sicut & Empedocles dixit, &c.* Et tex. 151. *omnes autem hi intelligere corporeum, sicut & sentire existimant: & sentire & sapere simile simili.*

8. Alia verò ex parte probatissimorũ auctorum testimonio proditum nouimus, Empedoclem, ita fuisse Pythagoricas disciplinas sectatum, vt in absurdam etiã illam μετεμψύχωσιν, transanimationem descenderit; seq; suis carminibus cecinerit, aliquando piscem, alitem, & virgultum fuisse: qua de re dictum a nobis est Disput. 3. sect. 1. Hæc verò extra omnem controuersiam, animam rationis consilijq; participem supponunt immortalem. Quinimo se ipse post fata immortalẽ fore, & deum nescio quem, hoc carmine, falsis vera inuoluens extulit. Qua enim se, nempe suam animam immortalem, perennemq; fore canebat, vera loquebatur, qua Deum, falsa. Carmen relatum a Diog. Laert. in vita Emped. huiusmodi est.

Ω φίλοι, οἳ μέγα ἄστυ κατὰ ξανθοῦ ἀκράγαντος
Ναίετ' ἄκρα πόλεως, ἀγαθῶν μελεδήμονες ἔργων
Χαίρετ'. ἐγὼ δ' ὑμῖν θεὸς ἄμβροτος, οὐκ ἔτι θνητὸς
Πωλεῦμαι μετὰ πᾶσι τετιμένος, ὥσπερ ἔοικεν.

id est.

O amici, qui magnam vrbem, in flauo Agrigento
Incolitis, summa ciuitatis, bonarũ rerum curatores
Valete: ego verò vobis deus immortalis, non amplius mortalis
Versor inter omnes honoratus, vt decet.

Quę profectò multum præstant argumẽti, cum ex animo asseruisse animæ immortalitatem. Verùm de Empedocle nihil vlterius: ad alios pergo.

9. Accedit ὁ ἀξιόπιστος ille Xenocrates, cui tãtum detulerunt Athenienses, *vt*, verba sunt Laert. *cum Athenis nemini liceret, iniurato testimonium dicere, ei soli concesserint, iniurato testari.* Hic ergo tantus vir, in lib. de morte hunc ratiocinatur in modum. *Non est timendum homini de putrefactione futura, & sensuum amissione, quia dissoluto eo, quod compositum fuit, & anima in proprium locum abeunte, hoc quod restat terrenum & irrationale corpus, homo nullo modo est. Nos namq; sumus anima, immortale animal, in habitaculo mortali clausum; idque vmbraculum malum, ad malum natura construxit, vbi plures morbi, pituitæ, corruptiones, dulcia adulterina, fluxa, caduca, & plurimis permixta molestijs, quibus anima necessariò condolet, per singulos diffusa meatus, vt singula vincat. Quò fit, vt cęlestem cognatumq; atherem iam desideret, sitiatq; vitam, chorumq; superum. Nam vita huius amissio, a malo in bonum est transitus.* Hęc ipsa verba exscripsit etiam Petrus Georg. Tholosan. lib. 1. de immortal. anim. cap. 12.

Associatur Cratippus, æq; fandi, ac philosophandi vir præstans, *quem parem summis Peripateticis iudicat.* M. Tullius lib. 1. de Diuinat. Hic vel ex oraculis, futurorumq; præsensiõne, quæ per somnum, furoremq; eduntur, animorum æternitatem collegerat: de quo hæc Tullius in eo ipso lib. *Quorum amborum*, oraculorũ, *generum, vna ratio est, qua Cratippus noster vti solet, animos hominum quadam ex parte extrinsecus esse tractos, & haustos: ex quo intelligitur, esse extra diuinum animum, humanus vnde ducatur: atque eam animi partem, quæ rationis, atque intelligentiæ sit particeps, tum maxime vigere, cum plurimum absit a corpore.*

10. Vin' etiã adire Porticum? Cõmunis iam inde increbuit auctorum opinio, id extitisse Stoicorum dogma, quod animę ratione, intelligentiaq; præditæ, dissolutis corporibus, remanerent quidem. Hucusque rectè: sed dehinc offenderunt: nam eorum aliqui, in quorum numero fuit Chrysippus, asseruerunt, sapientum quidem animas, quippe validiores, saluas incolumesq; perseuerare ad conflagrationem vsq; vniuersi: ineruditorum verò animas, corpore solutas, paulatim debilitari, ac emori. Ita inter alios retulit Laert. in vita Zenonis, idq; ipsum intendit Plutarch. in sua lingua, lib. 4. de placit. Philosoph. cap. 7. quanquam latini codices, id vehementer inuoluãt. At verò, Cleanthes, qui vsqueadeò Zenonis præceptoris sui decreta obseruauit, vt vnus in eius locum fuerit suffectus, arbitratus est, omnes hominum animas, perdurare donec mundana hæc rerum vniuersitas conflagraret, auctore eodem Laertio locoquem dixi. Stoici enim in ea fuerunt opinione, quod omnia forent aliquando interitura, etiam vniũersum, etiã sydera, & cęlum ipsum: Tum verò etiam animum, quem ex æthereo corpore constare,

arbi-

arbitrabantur vnà cũ syderibus,cæloq; & tota mundi machina,corruptũ iri. Quæ sententia;& quo ad animas,& quo ad vniuersum,falsa est. Quippe cũ animę, (vt reliqua sileam) corporibus laxatę,sint quędã substantię à quauis contrarietate vacuę, ab interno principio interire non possunt. Cęterũ Stoici,etsi in hunc scopulũ offenderint;in eo tamen ex vero locuti sunt, dum animas rationis intelligẽtiæq; participes non vnà cum corporibus euanescere,sed superstites quoquo pacto durare existimarint.

12. Postremò, ne te morer pluribus, hæc tango. Xenophanes prædicat, ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶ πνεῦμα: *quod anima est spiritus*, auctore Laert. in eius vita. Isocrates tantùm non clamat orat. 2. ad Nicoclem. ἐπειδὴ θνητοῦ σώματος ἔτυχες, ἀθανάτου δὲ ψυχῆς, πειρῶ τῆς ψυχῆς ἀθάνατον μνήμην καταλιπεῖν, *postquam mortale quidem corpus, immortalem autem animam sortitus es, conare animæ,nũquam interituram memoriam relinquere.* Xenophon lib.4. de dict.& fact. Socr.& lib.8. Cyripęd. animorum æternitatem ex instituto astruit: Maximus Tyrius sermone 25.& 28. ornatè & copiosè id ipsum molitur. Epictetus & Arianus passim in Enchirid. Plutarchus pluribus in locis,maximè verò in lib. de Sera Numin. vind.& in vita Romuli,his omninò loquitur. *Cum rem ipsam teneamus,vt ait Pindarus.*

Omnium corpus tenetur morte pallida,
Mens restans, æternitatis effigiem tenet.

Ea enim ex dijs est sola; inde eius ortus, eòdem est & reditus: non quidem comitãte corpore, verùm vbi planè à corpore explicata sit, & seiuncta, euaseritq; iam vndequaque pura, carne exuta, & munda. Aridus enim hic animus est, vt vult Heraclitus præstantissimus, qui è corpore, vt è nube fulgur exilit. Verùm equidem ad iuniores non descendam, quorum mihi ingens obijcitur cópia: priscos & venerandos repeto, maximè Academiã eiusq; principem Platonem, sit ergo.

SECTIO VIII.

Adducuntur nonnullæ Platonis rationes pro animorum æternitate: tum concluditur hæc pars.

1 Diuinus Plato, quem omnis antiquitas venerata est, & sequi gauisa posteritas, vt animorũ æternitatem, impensius explicaret, mirabili quadam voce vsus est, nempe ἀδαμαντίνως ἔχειν, *adamantieè habere*. Quippe lib. 10. de Republ. postquam animam rationis participem, ab omni interitu liberam patefecerat, hæc adijcit, ἀδαμαντίνως δεῖ δὴ ταύτην τὴν δόξαν ἔχοντα, εἰς ᾅδου ἰέναι, id est, *adamanticè igitur hanc opinionem habentem, oportet ad inferos proficisci.* Tum etiam, *mysteria*, inquit, *hæc de immortalitate animæ, adamãtinis rationibus probata sunt.*

2. In Phædone Socrates hęc habet: *Vetus, hic extat sermo, cuius memores sumus, abire quidẽ illuc animas defunctorũ, rursusq; huc reuerti, fieriq; ex mortuis.* Cumq; multis de animorum immortalitate disputauisset, iamq; moriendi tempus vrgeret, rogatus à Critone, quonam modo sepeliri uellet, respondit; *multa, mò amici, operã frustra consumpsi: Critoni enim nostro nondum persuasi, me hinc auolaturum, nec quicquã mei relicturum. Veruntamen, ò Crito, si me assequi poteris, aut sicubi nactus eris, vtcũq; tibi videtur sepelito: sed mihi crede, nemo me vestrũ, cum hinc excessero, cõsequetur.*

3. In Gorgia sic habet, *multis criminibus refertum aliquem secũdum animam, ad inferos descendere, extremũ omnium malorum est.* Et paucis interiectis subnectit, *legẽ de hominibus sub Saturno extitisse, & semper, & nunc etiam extare apud Deos, quicumq; homines piè, iusteq; vitam egissent, eos cum è vita migrarent, ad beatorum insulas profectos, in omni felicitate viuere, à malis longè seiunctos: qui verò iniustè, impieq; vixissẽt, eos in punitionis, iustiq; supplicij carcerẽ, quod appellant Tartarum ipse.*

4. Audi quàm vltra humanam conditionẽ euehitur, lib.12. de legib. *Ac reuera*, inquit, *vnũquemq; nostrum secundum animam immortalẽ esse, eamq; ad Deos alios proficisci, rationem suorum operum redditurã, vt lex patria continet; in quo certè bonis viris confidendũ esse, malis autem formidandũ: quippe cum post mortem omni auxilio careant, viuentibus autem necessarios omnes consulere debuisse, vt quàm iustissimè, atq; sanctissimè viuant, ne maxima eos scelerum post mortem supplicia maneant.* Tãdem pulcherrimum illud de Republ. opus, ita conclusit. *Quamobrem, si sermonibus meis obtemperabimus, immortalem fore animam arbitrantes, taleq; vt & mala posse, & bona omnia sustinere, viam semper ad superiora ducentẽ sequemur, iustitiamq; cum prudẽtia omni ratione colemus: vt & nobis ipsis simus, et dijs amici, dum hanc ducimus vitã, & postquã virtutis præmia reportauerimus, tanquã potiti victoria, & triumphis, & hic, & in millenaria annorũ itinere, quo de diximus, fæliciter habeamus.*

5. Hic iam aliquas eiusdem rationes audire lubet, sed ea lege, vt quas ille diuina facũdia copiosissimè prosecutus est, strictim & compendio comprehendam. Principio in Phędro sic ratiocinatur. Anima à semetipsa mouetur,

est igitur interitus expers: quod enim à se ipso mouetur, semper mouetur, quia se ipsum nunquam deserit. Quam quidem rationem Academici omnes, quippe quauis alia clariorem, efficacioremq; arbitrati sunt, magni perpetuo fecere, in eaq; dilucidanda plurimam impenderunt operam. Quinimo Albert. Magn. in lib. de orig. animæ, hanc rationem paucis commutatis eandem esse ait, atq; illam Stagiritæ, qua lib. 2. de generat. animal. cap. 3. probat, mentem forinsecus accedere, solamq; esse diuinam, *quia cum eius actione, nō communicat actio corporalis.* Etenim, auctore Alcinoo in lib. de doctrina Platonis cap. 25. Plato iccircò vocat animam se ipsam mouere, quia habet vitam innatam, & per se ipsam operātem: ita vt apud eum idem sit animā ab se moueri, quod apud Arist. habere propriam operationem.

6. Deinde, constat, animam corpore præstantiorem esse, illique præesse, ac imperare, (quod cernimus in uiris iustis, ac sapientibus) sicut diuina mortalibus præsunt, ac imperant: non igitur dependet à corpore, neq; commiscetur cum eo. Rectè enim Anaxagoras dixit solum intellectum non fuisse mixtum cum alijs rebus, vt illis dominari, ac imperare posset.

7. Post, vnum contrarium nequit fieri sui contrarium: nec enim vnquam calor algebit. Atqui animus noster per se viuit, & corpori impertitur vitam, non igitur est capax mortis, quę est vitæ contraria.

8. Præterea, inter omnia animantia, solus homo cognoscit, & colit Deum, solus delubra, & altaria dijs exstruit, solus intimo cōscientiæ cruciatur angore, solus tangitur desiderio, & cura posteritatis, solus vritur immortalitatis amore, solus studet & contendit proximè ad Dei similitudinem accedere, solus ergo inter omnia animantia quantum ad animam, erit immortalis.

9. Tum verò, Philosophari nihil est aliud, quàm animam à corpore abducere ac separare, anima igitur separabilis est: secus frustra laboraret Philosophus, quia hac in vita nunquā perfectè separatur; quod in causa est, cur etiam nunquam perfectè sciamus: aliquando igitur eam perfectè separari oportet, vt perfectam rerum cognitionem consequatur.

10. Ad hęc, sublata animorum ęternitate, funditus euertitur Dei prouidentia, qua re nihil magis impium excogitari potest: *nam rectè apparet dictum,* inquit Socrates in Phædro, *deos quidē curam habere nostri, nos verò homines, vnam quandam ex possessionibus esse deorum.* Et lib. 10. de legib. *non erit*, inquit, *difficile demonstrare, deos non minus minimarum rerum, quàm maximarum curam habere*; quo loci mirificè attollit hoc argumentum.

11. Item, corpus post animę recessum non illico perit, sed integrum aliquantum conseruatur: si igitur anima, longè est eo prę stantior, diuiniorque, haudquaquam credendum, eam ipsa separatione perire.

12. Quid verò? sicut corpus nostrum, quia est simile rebus caducis, ac mortalibus, caducum ac mortale est, ita animus, quia Deo, rebusq; diuinis, ac immortalibus, quàm simillimus est, minimè dubitandum, quin is quoq; sit immortalis. Quam quidē Platonis argumentationem, mirum in modum extollit Porphyrius, in ijs, quæ scripsit ad Boëthum, disertisque, & elegantibus verbis illustrat omniumq; argumentorum, quæ ad hanc rem confirmandam adduci queunt, firmissimam arbitratur, vt videre licet apud Euseb. lib. 11. de Præpar. Euang. cap. 14.

13. Porrò, solet etiam Plato animorum immortalitatem ex eo statuere, quod animę contrarium est ignorantia, à qua tamen haud corrumpitur.

14. Tum verò ex oraculis Deorum, ex vetustatis opinione, ex vaticinijs & responsis optimorum, & sapientum hominum, ex mortuorū apparitionibus, ex hominis fine, quę est cognitio, ex illa sua reminiscentia, & ex alijs capitibus, quæ apud eum quisq; legere potest in dialogis, Phædro, Phædone, Timæo, Philebo, Menone, in lib. de Repub. de Legib. & in epistolis, præsertim ad Syracusanos. Nos hæc attigimus solum: qui verò accuratam eorum dilucidationem, & plura cupit, adeat Proclum in Timæum, Plotinum de anima, Marsilium Ficinum, tum in dialog. quos dixi, tum in corpore Theologię Platonis, Iamblicum, Plethonem, Plutarchū lib. 4. de placitis Philosophorū cap. 7. & in oratione consolatoria ad Apollon. & in lib. de sera numinis vindicta: sed omninò in sermone, cui inscriptio, *De ea, quę in Platonis Timaeo narratur* ψυχογονία, *animarum generatione.*

15. Ergo ne solus Aristoteles Platonis discipulus, ab hac tam vetusta, tamque communi omnium gentium consensu firmata, atque à maioribus, ac magistris, ceu hæreditaria, posteritati relicta opinione, discessit è

Por-

Porrò quod de animorum immortalitate omnes ætates senserunt, idem ipse amplexus est. Immò verò veteres quidam scriptores memoriæ prodidere, Stagiritem, cum extrema sibi impendere præsensisset, in lachrymas profusum, primæ causæ misericordiam intentius implorasse: quin & Homeri sententiam ex Odyss. vehementer approbasse, qua pronunciatur, non esse immortalib. dijs indecorum, hominis induere naturam, quò ab erroribus seuocentur mortales. Et in libro de Pomo, quisquis eius fuerit auctor, adnotatum inuenies, retulitque Cælius Rhodiginus libro 10. cap. 31. discipulos Stagiritæ, qui illi aderant morienti, cum is expirasset, sic eum affatos; *Ille qui Philosophorum animas excipit, & tuam colligat in suis recondens Thesauris, vti animam addecet recti hominis, & perfecti, qualem te nouimus.*

16. Sed iam nunc finis sit in re propemodum infinita; si cum Platone lib. 11. de legib. dixerimus, fidem, quod animi sint immortales, quod post discessum è corpore sentiant, viuant, vigeant, longè esse antiquissimam, vt, vel ob vetustatem ipsam, quia vetustiora sunt meliora, Dijsque propiora; magis sit hominibus excipienda. *Defunctorum animæ*, inquit ille, *vim habent quandam, quâ de rebus humanis curam habent: hæc vera quidem, & longa oratione probantur: quare alijs etiam sermonib. hac de re credere oportet, cum sint tam triti, tamq; antiqui.* Quo etiam testimonio vtitur Tullius Tuscul. lib. 1. apud quem ita legimus, *diuino igitur instinctu, locuti sunt, dicentes famam de animorum æternitate, esse vetustissimam, auctoritate priscorum sæculorum confirmatam, à patribus per continuam successionem, quemadmodum notionem Dei, traditã.* Denique cum Hierocle Pythagoræo conclude, οὐ βούλεται ὁ κακὸς ἀθάνατον εἶναι τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἵνα μὴ ὑπομένει τιμωρούμενος, καὶ φθάνει τὸν ἐκεῖ δικαστὴν, θάνατον ἑαυτοῦ καταψηφισάμενος. nempe, *non vult, improbus animam suam immortalem esse, ne pœnas sustineat, & præuenit eum, qui ibi est iudicem, ac se ipsum morte condemnat;* Improbi igitur homines, scelesti, libidinibus, vitæq; turpitudini dediti, eundem animæ, & corporis supremum esse diẽ, proprio sibi malò suadent. Oraculum est Platonis, quod sequitur ex libro 12. de legibus. *Nunquam mortalis quispiam poterit Deum firmiter colere, qui animam immortalem non teneat.* Nimius fortasse ego in græcanicis istis; ipse græca ista, latinis, quæ hic subijciam, tempera: sit ergo.

SECTIO IX.

Ex præcipuis latinis auctoribus animorum æternitas comprobatur.

1

Latiale agmen quis ducat? an Q. Ennius ille pater, qui maxima Romanorum facta panxit? meritò: quando & inter latinos auctores vetustior: quippe tametsi Liuius Andronicus, primus omnium poetarum latinorum anno ante natum Ennium, nimirum A. V. C. quingentesimo decimo, C. Claudio Cæci filio, & M. Tuditamo, Romæ fabulam dederit, cum tamen fama minor recondidit; nec est, quod nos in eius fabula fabulemur. Ennium verò animorum æternitatẽ ex intimo animi tenuisse, his omninò testatur Tullius lib. 1. Tusc. *Itaq; vnum illud, inquiens erat insitum priscis illis, quos cascos appellat Ennius, esse in morte sensum; neq; excessu vitæ sic deleri hominẽ; vt funditus interiret. Idq; cum multis alijs rebus, tum è pontificio iure, & cæremonijs sepulchrorum intelligi licet; quas maximis ingenijs præditi; nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsissent in eorum mentibus, mortem non interitum esse, omnia tollentem, atq; delentem, sed quandam quasi migrationem, commutationemq; vitæ, quæ in claris viris, ac fœminis, dux in Cælum soleret esse: in cæteris, humi retineretur, & permaneret tamen: ex hoc, & nostrorum opinione.*

Romulus in Cælo cum Dijs agit æuum.
Vt fama assentiens dixit Ennius.

2. Extat Ennij epitaphiũ de Scipione Africano maiore, quo asserit, si cui vnquam, illi maximè ob egregia facta, cæleste͂ referari sedem.

A Sole exoriente supra Mæotidi pludes
Nemo est qui factis me æquiparare queat.
Si fas endo plagas cælestum scandere quoiquam,
Mi soli cæli maxuma porta patet.

3. Se etiã à quoquã fleri hoc carmine vetuit

Nemo me lachrumis decoret, nec funera fletu
Faxit: Cur? volito viuu' per ora virum.

Quid ita? quia licet corpore moreretur, animo tamen viuus, atq; incolumis per hominũ orã volitans, sui laudes decerperet.

4. Quid librorum helluo M. Varro? *quo nemo vnquam doctior vixit*, vt ait Lactantius libro 1. diuin. Institut. cap. 6. de quo dictum fuit, cum tanta scripsisse, vt nihil videretur potuisse legere, tantum è conuerso le-

gisse, vt videretur nihil potuisse scribere. Hic verò in eo libro, quem de Dijs selectis elaborarat, vbi animæ gradus in vegetantem, sentientem, & intellectualem distribuerat, postremum ita confert cum Deo, vt quod Deus ad mundum, hoc ad corpus humanum sit animus, & quemadmodum ille, ita hic æternus, ac Immortalis. Cape mentē eius, ex verbis D. Augustini lib. 7. de Ciu. Dei c. 23. *Varro* (inquit Augustinus) *in libro de Dijs selectis, tres esse affirmat animæ gradus in omni vniuersaq; natura: Vnū qui omnes partes corporis, quæ viuunt transit, & non habet sensum, sed tantum ad viuendum valetudinē: hanc vim in nostro corpore permanere dicit in ossa, vngues, capillos; sicuti in mundo arbores sine sensu aluntur, & crescunt, & modo quodam suo viuunt. Secundum gradū animæ dicit, in quo sensus est; hāc vim peruenire in oculos, aures, nares, os, tactum. Tertium animæ gradum esse summum, qui vocatur animus, in quo intelligentia præminet, hoc præter hominem omnes carere mortales; in qua quidem homines Deo videntur esse similes.* Hæc Augustinus, in quæ quidem verba adeundus est Lodouicus Viues qui varias lectiones adnotauit illorum verborum; *hoc præter hominem, &c.*

5. Quid deliciæ latinę Tullius? tractauit sępenumero hoc argumentū, quasque ex Platone collegerat rationes, & quę eius vbertati magis accōmodatæ videbantur, solita verborum copia prosequutus est. Quāuis enim in primo Tusculanar. quæst. libro, vbi veterū philosophorum opiniones cōmemorauit, de anima; pęnè anceps hæc omninò litteris dederit. *Harum sententiarū, quæ vera sit, Deus aliquis viderit, quę veri simillima, magna quęstio est.* Et paulò inferius se propalam fateatur nescire, quid sit anima; *nec me* (inquit) *pudet fateri nescire, quod nesciam*, & in eiusdem disputationis extrema parte, cum disiunctione concludat, mortē propterea timendam non esse, quia *vel supremus ille dies, non extinctionem, sed commutationem affert loci, quo, quid optabilius? vel perimit, ac delet omninò, quo quid melius, quàm in medijs vitę laboribus obdormiscere, & ita conniuentem somno cōsopiri sempiterno?* quod postea ad se, quasi Cæcias, vt aiunt, nubes attrahens, ita pergit. *Nos verò, si quid tale acciderit, vt à Deo denunciatum videatur, vt exeamus è vita, læti, & agentes gratias pareamus, emittiq; nos à custodia, & leuari vinculis, arbitremur; vt, aut in æternam, & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu, molestiaque carcamus.*

6. Quamuis inquam hæc Tullius, nihilominus ita alibi animum nostrum immortalem ac diuinum esse tuetur, vt hac de re, vel iurare audeat: sic in eo, quem dixi, libro; *siue anima, siue ignis sit animus, eum iurarem esse diuinum.* Rationem subnectit ab excellentia memoriæ, quæ tantas rerum species & notiones conseruat. *Quid obsecro te,* inquit, *terra ne tibi, aut hoc nebuloso, & caliginoso Cœlo, aut sata, aut concreta uidetur tanta uis memoriæ?*

Quæ tamen ratio parum firma est, cum muta etiam animantia memoria polleant, & quædam longè maiore, quàm homo.

7. Multis deinde effert aliud argumentū, ex animi sagacitate, & ui, quæ inuestigat occulta; eoquè inuentio, & cogitatio nuncupatur, vt tandem inferat; *ergo animus, vt ego dico diuinus, vt Euripides audet dicere, Deus est*: Et paulò inferius, *sic mentem hominis, quamuis eam non videas, vt Deum non vides, tamen vt Deum agnoscis ex operibus eius, sic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis, uim diuinam mentis agnosco.* Et Rursus, *sed ut Deos esse natura opinamur, qualesq; sint ratione cognoscimus, sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium.* Multa huiusmodi in eo libro. In somnio Scipionis hæc habet. *Tu verò enitere, & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc: nec enim is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque, is est quisque, non ea figura, quæ digito demonstrari potest:* in 5. Tusc. humanus animus *decerptus dicitur à mente diuina*; de legib. *animus est ingeneratus à Deo*; de Vniuers. *Deus animum conclusit in corpore*; tum etiam, *omnium animi immortales, sed bonorum fortiumq; diuini* in lib. de Amicitia, *Neq; enim,* inquit, *assentior ijs, qui hac nuper disserere cæperunt: cum corporibus scilicet animos simul interire, atque omnia morte deleri. Plus apud me valet nostrorum auctoritas, vel nostrorum maiorum, qui mortuis tam religiosa iura tribuerunt, quod non fecissēt profectò, si nihil ad eos pertinere arbitrarentur, &c.* sexcentis in locis similia profitetur quę omitto.

8. Vnum exscribam ex Catone Maiore seu de senectute vbi sic pergit. *Vestros patres P. Scipio, tuque C. Læli, viros clarissimos, mihique amicissimos, viuere arbitror, & eam quidem vitam, quæ est sola vita numeranda, nam dum sumus in his inclusi compagibus corporis, munere quodam necessitatis, & grauis opere perfungimur, est .n. cælestis animus ex altissimo domicilio depressus, & quasi demersus in terram, locum di-*

diuina natura, æternitatiq; contrarium. Sed Credo Deos immortales sparsisse animos in corpora humana, vt essent, qui terras tuerentur, quiq; cælestium ordinem contemplantes, imitarentur eum vitæ modo, atque constantia. Nec me solum ratio & disputatio impulit, vt ita crederem, sed nobilitas etiam Summorum Philosophorum, & auctoritas. Audieram Pythagoram, Pythagoreosque, incolas pene nostros, qui essent Italici Philosophi quondam nominati, nunquam dubitasse, quin ex vniuersa mente diuina delibatos animos haberemus. Demonstrabantur mihi præterea, quæ Socrates supremo vitæ die de immortalitate animorum disseruisset; is, qui esset sapientissimus oraculo Apollinis iudicatus. Quid multa? sic mihi persuasi, sic sentio. Cum tanta celeritas sit animorum, tanta memoria præteritorum, futurorumque prudentia, tot artes, tot scientiæ, tot inuenta; non posse eā naturā, quę res eas contineat, esse mortalem. hæc Tullius, nec ego ex eo plura.

9. Subijciam hic alium M. Tullio, si nō eloquentia, at doctrina, vel parem, vel etiam potiorem, Senecam philosophum. Multus hic in probanda animorum æternitate. In præfat. librorum natural. quæst. hæc habet. *Punctum est illud, in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis, minima, etiam, cum illis vtrimq; Oceanus occurrit. Sursum ingentia spatia sunt, in quorum possessionem animus admittitur: at ita minimum secum ex corpore tulit, si sordidum omne detersit, & expeditus leuisque ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, crescit; ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum Diuinitatis suæ, quòd illum diuina delectant: nec vt alienis interest, sed vt suis. Securè spectat occasus syderum, atque ortus, & tam diuersas concordantium vias. Obseruat vbi, quæque stella primum terris lumen ostendat; vbi culmen eius summum quà cursus sit, quousq; descendat. Curiosus spectator excutit singula, & quærit. Quidni quærat? Scit illa ad se pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris angustias, quantum enim est, quod ab vltimis littoribus Hispaniæ vsque ad Indos iacet? Paucissimorum dierum spatium si nauem suus ventus impleuit. At illa regio cælestis per triginta annos velocissimo sideri viam præstat, nusquam resistenti, sed æqualiter cito. Illic demum discit quod diu quæsiuit: illic incipit nosse Deum.*

10. Tum in Epist. 31. ad hæc scribit. *Tutum iter est, iucundum est, ad quod natura te instruxit. Dedit tibi illa, quæ si non deserueris, par Deo surges. Parem autem Deo pecunia non faciet: Deus nihil habet. Prætexta non faciet: Deus nudus est, Fama non faciet, nec ostentatio tui, & in populos nominis dimissa notitia: nemo nouit Deum: multi de illo malè existimant & impunè. Non turba seruorum, lecticam tuam per itinera vrbana portantium: Deus ille maximus, potentissimusq; ipse vehit omnia: ne forma quidem, & vires beatum te facere possunt: nihil horum non patitur vetustatem. Quærendum est ergo quod non fiat in dies deterius, cui non possit obstari. Quid hoc est? animus: sed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quàm Deum in humano corpore hospitantem? Subsilire in cælum ex angulo licet: exurge modò, & te quoque dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento: non potest ex hac materia, imago Deo exprimi similis, &c.*

11. In epist. 92. ita pergit. *Si cui virtus, animusq; in corpore præsens, hic deos æquat, illò tendit originis suæ memor. Nemo improbè eò conatur ascēdere, vnde descenderat. Quid est autē cur non existimes in eo diuini aliquid existere, qui Dei pars est? totum hoc quo continemur, & vnum est, & Deus: & socij eius sumus, & membra.* Et paucis interiectis, *Cum se*, inquit, *animus in hanc sublimitatem tulit, corporis quoque uelut oneris necessarij non amator, sed procurator est: nec se illi, cui impositus est, subijcit. Ab hoc, modo æquo animo exit, modo magno prosilit, nec quis deinde reliquijs eius futurus sit exitus, quærit. Sed ut ex barba capillos detonsos negligimus, ita ille diuinus animus egressurus hominem, quò receptaculum suum conferatur, ignis illud exurat, an feræ distrahant, an terra contegat, non magis ad se indicat pertinere, quàm secundas ad editum infantem.*

12. In epist. etiam 65. *Ego*, inquit, *ista nō quæram? ego nesciam unde descenderim? semel hæc mihi uidenda sint, an sæpe? Nesciam quò hinc iturus sim? quæ sedes expectet animam solutam legibus seruitutis humanæ?* Nec longo interuallo subiungit, *Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod est illic materia, id nobis corpus est.* Ibidem sic habet. *attolunt, & leuant animum, qui graui sarcina pressus, explicari cupit, & reuerti ad illa, quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus, ac pœna est: premente illo urgetur, in uinculis est, &c.*

13. Hisce similia apud hunc auctorem permulta passim offendes: res in immensum protraheretur, si cūcta subijcere vellē: Vnum equidē quin exscribā, temperare mihi nō possum: Cōtinetur id in epistola 102. his verbis. Dic potiùs, quàm naturale sit, in immensum mentem suam extendere. Magna & generosa

giſſe, vt videretur nihil potuiſſe ſcribere. Hic verò in eo libro, quem de Dijs ſelectis elaborarat, vbi animæ gradus in vegetantem, ſentientem, & intellectualem diſtribuerat, poſtremum ita confert cum Deo, vt quod Deus ad mundum, hoc ad corpus humanum ſit animus, & quemadmodum ille, ita hic æternus, ac Immortalis. Cape mentẽ eius, ex verbis D. Auguſtini lib. 7. de Ciu. Dei c. 23. *Varro* (inquit Auguſtinus) *in libro de Dÿs ſelectis, tres eſſe affirmat animæ gradus in omni vniuerſaq; natura: Vnũ qui omnes partes corporis, quæ viuunt tranſit, & non habet ſenſum, ſed tantum ad viuendum valetudinẽ: hanc vim in noſtro corpore permanere dicit in oſſa, vngues, capillos; ſicuti in mundo arbores ſine ſenſu aluntur, & creſcunt, & modo quodam ſuo viuunt. Secundum gradũ animæ dicit, in quo ſenſus eſt; hãc vim peruenire in oculos, aures, nares, os, tactum. Tertium animæ gradum eſſe ſummum, qui vocatur animus, in quo intelligentia præeminet, hoc præter hominem omnes carere mortales; in qua quidem homines Deo videntur eſſe ſimiles.* Hæc Auguſtinus, in quæ quidem verba adeundus eſt Lodouicus Viues qui varias lectiones adnotauit illorum verborum; *hoc præter hominem, &c.*

5. Quid deliciæ latinę Tullius? tractauit ſępenumero hoc argumentũ, quaſque ex Platone collegerat rationes, & quę eius vbertati magis accõmodatæ videbantur, ſolita verborum copia proſequutus eſt. Quãuis enim in primo Tuſculanar. quæſt. libro, vbi veterũ philoſophorum opiniones cõmemorauit, de anima ; pęnè anceps hæc omninò litteris dederit. *Harum ſententiarũ, quæ vera ſit, Deus aliquis viderit, quę veri ſimillima, magna quęſtio eſt.* Et paulò inferius ſe propalam fateatur neſcire, quid ſit anima; *nec me* (inquit) *pudet fateri neſcire, quod neſciam*, & in eiuſdem diſputationis extrema parte, cum diſiunctione concludat, mortẽ propterea timendam non eſſe, quia *vel ſupremus ille dies, non extinctionem, ſed commutationem affert loci, quo, quid optabilius? vel perimit, ac delet omninò, quo quid melius, quàm in medÿs vitę laboribus obdormiſcere, & ita conniuentem ſomno cõſopiri ſempiterno?* quod poſtea ad ſe, quaſi Cæcias, vt aiunt, nubes attrahens, ita pergit. *Nos verò, ſi quid tale acciderit, vt à Deo denunciatum videatur, vt exeamus è vita, læti, & agentes gratias pareamus, emittiq; nos à cuſtodia, & leuari vinculis, arbitremur; vt, aut in æternam, & planè in noſtram domum remigremus, aut omni ſenſu, moleſtiaquè careamus.*

6. Quamuis inquam hæc Tullius, nihilominus ita alibi animum noſtrum immortalem ac diuinum eſſe tuetur, vt hac de re, vel iurare audeat: ſic in eo, quem dixi, libro; *ſiue anima, ſiue ignis ſit animus, eum iurarem eſſe diuinum.* Rationem ſubnectit ab excellentia memoriæ, quæ tantas rerum ſpecies & notiones conſeruat. *Quid obſecro te*, inquit, *terra ne tibi, aut hoc nebuloſo, & caliginoſo Cęlo, aut ſata, aut concreta uidetur tanta uis memoriæ?*

Quæ tamen ratio parum firma eſt, cum muta etiam animantia memoria polleant, & quædam longè maiore, quàm homo.

7. Multis deinde effert aliud argumentũ, ex animi ſagacitate, & ui, quæ inueſtigat occulta; eoquè inuentio, & cogitatio nuncupatur, vt tandem inferat; *ergo animus, vt ego dico diuinus, vt Euripides audet dicere, Deus eſt*: Et paulò inferius, *ſic mentem hominis, quamuis eam non videas, vt Deum non vides, tamen vt Deum agnoſcis ex operibus eius, ſic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis, uim diuinam mentis agnoſco.* Et Rurſus, *ſed ut Deos eſſe natura opinamur, qualeſq; ſint ratione cognoſcimus, ſic permanere animos arbitramur conſenſu nationum omnium.* Multa huiuſmodi in eo libro. In ſomnio Scipionis hæc habet. *Tu verò enitere, & ſic habeto, te non eſſe mortalem, ſed corpus hoc: nec enim is es, quem forma iſta declarat, ſed mens cuiuſque, is eſt quiſque, non ea figura, quæ digito demonſtrari poteſt:* in 5. Tuſc. humanus animus *decerptus dicitur à mente diuina*; de legib. *animus eſt ingeneratus à Deo*; de Vniuerſ. *Deus animum concluſit in corpore*; tum etiam, *omnium animi immortales, ſed bonorum fortiumq; diuini* in lib. de Amicitia, *Neq; enim*, inquit, *aſſentior ÿs, qui hæc nuper diſſerere cęperunt: cum corporibus ſcilicet animos ſimul interire, atque omnia morte deleri. Plus apud me valet noſtrorum auctoritas, vel noſtrorum maiorum, qui mortuis tam religioſa iura tribuerunt, quod non feciſſẽt profectò, ſi nihil ad eos pertinere arbitrarentur, &c.* ſexcentis in locis ſimilia profitetur quę omitto.

8. Vnum exſcribam ex Catone Maiore ſeu de ſenectute vbi ſic pergit. *Veſtros patres P. Scipio, tuque C. Læli, viros clariſſimos, mihique amiciſſimos, viuere arbitror, & eam quidem vitam, quæ eſt ſola vita numeranda, nam dum ſumus in his incluſi compagibus corporis, munere quodam neceſſitatis, & grauis opere perfungimur, eſt n. cæleſtis animus ex altiſſimo domicilio depreſſus, & quaſi demerſus in terram, locum*

di-

diuina natura, æternitatiq; contrarium. Sed Credo Deos immortales ſparſiſſe animos in corpora humana, vt eſſent, qui terras tuerentur, quiq; cæleſtium ordinem contemplantes, imitarentur eum vitæ modo, atque conſtantia. Nec me ſolum ratio & diſputatio impulit, vt ita crederem, ſed nobilitas etiam Summorum Philoſophorum, & auctoritas. Audieram Pythagoram, Pythagoreoſque, incolas pene noſtros, qui eſſent Italici Philoſophi quondam nominati, nunquam dubitaſſe, quin ex vniuerſa mente diuina delibatos animos haberemus. Demonſtrabantur mihi præterea, quæ Socrates ſupremo vitæ die de immortalitate animorum diſſeruiſſet; is, qui eſſet ſapientiſſimus oraculo Apollinis iudicatus. Quid multa? ſic mihi perſuaſi, ſic ſentio. Cum tanta celeritas ſit animorum, tanta memoria præteritorum, futurorumque prudentia, tot artes, tot ſcientiæ, tot inuenta; non poſſe eã naturã, quę res eas contineat, eſſe mortalem. hæc Tullius, nec ego ex eo plura.

9. Subijciam hic alium M. Tullio, ſi nõ eloquentia, at doctrina, vel parem, vel etiam potiorem, Senecam philoſophum. Multus hic in probanda animorum æternitate. In præfat. librorum natural. quæſt. hæc habet. *Punctum eſt illud, in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna diſponitis, minima, etiam, cum illis vtrimq; Oceanus occurrit. Surſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur: at ita minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus leuiſque ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, creſcit; ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum Diuinitatis ſuæ, quòd illum diuina delectant: nec vt alienis intereſt, ſed vt ſuis. Securè ſpectat occaſus ſyderum, atque ortus, & tam diuerſas concordantium vias. Obſeruat vbi, quæque ſtella primum terris lumen oſtendat; vbi culmen eius ſummum quà curſus ſit, quouſq; deſcendat. Curioſus ſpectator excutit ſingula, & quærit. Quidni quærat? Scit illa ad ſe pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris anguſtias, quantum enim eſt, quod ab vltimis littoribus Hiſpaniæ vſque ad Indos iacet? Pauciſſimorum dierum ſpatium, ſi nauem ſuus ventus impleuit. At illa regio cæleſtis per triginta annos velociſſimo ſideri viam præſtat, nuſquam reſiſtenti, ſed æqualiter cito. Illic demum diſcit quod diu quæſiuit: illic incipit noſſe Deum.*

10. Tum in Epiſt. 31. ad hæc ſcribit. *Tutum iter eſt, iucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, par Deo ſurges. Parem autem Deo pecunia non faciet: Deus nihil habet. Prætexta non faciet: Deus nudus eſt, Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia: nemo nouit Deum: multi de illo malè exiſtimant & impunè. Non turba ſeruorum, lecticam tuam per itinera vrbana portantium: Deus ille maximus, potentiſſimuſq; ipſe vehit omnia: ne forma quidem, & vires beatum te facere poſſunt: nihil horum non patitur vetuſtatem. Quærendum eſt ergo quod non fiat in dies deterius, cui non poſſit obſtari. Quid hoc eſt? animus: ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quàm Deum in humano corpore hoſpitantem? Subſilire in cælum ex angulo licet: exurge modò, & te quoque dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento: non poteſt ex hac materia, imago Deo exprimi ſimilis, &c.*

11. In epiſt. 92. ita pergit. *Si cui virtus, animuſq; in corpore præſens, hic deos æquat, illò tendit originis ſuæ memor. Nemo improbè eò conatur aſcẽdere, vnde deſcenderat. Quid eſt autẽ cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui Dei pars eſt? totum hoc quo continemur, & vnum eſt, & Deus: & ſocij eius ſumus, & membra.* Et paucis interiectis, *Cum ſe*, inquit, *animus in hanc ſublimitatem tulit, corporis quoque uelut oneris neceſſarij non amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi, cui impoſitus eſt, ſubijcit. Ab hoc, modo æquo animo exit, modo magno proſilit, nec quis deinde reliquijs eius futurus ſit exitus, quærit. Sed ut ex barba capillos detonſos negligimus, ita ille diuinus animus egreſſurus hominem, quò receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe iudicat pertinere, quàm ſecundas ad editum infantem.*

12. In epiſt. etiam 65. *Ego*, inquit, *iſta nõ quæram? ego neſciam unde deſcenderim? ſemel hæc mihi uidenda ſint, an ſæpe? Neſciam quò hinc iturus ſim? quæ ſedes expectet animam ſolutam legibus ſeruitutis humanæ?* Nec longo interuallo ſubiungit, *Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod eſt illic materia, id nobis corpus eſt.* Ibidem ſic habet. *attolunt, & leuant animum, qui graui ſarcina preſſus, explicari cupit, & reuerti ad illa, quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus, ac pœna eſt: premente illo urgetur, in uinculis eſt, &c.*

13. Hiſce ſimilia apud hunc auctorem permulta paſſim offendes: res in immenſum protraheretur, ſi cũcta ſubijcere vellẽ: Vnum equidẽ quin exſcribã, temperare mihi nõ poſſum: Cõtinetur id in epiſtola 102. his verbis. Dic potiùs, quàm naturale ſit, in immenſum mentem ſuam extendere. Magna & generoſa

gisse, vt videretur nihil potuisse scribere. Hic verò in eo libro, quem de Dijs selectis elaborarat, vbi animæ gradus in vegetantem, sentientem, & intellectualem distribuerat, postremum ita confert cum Deo, vt quod Deus ad mundum, hoc ad corpus humanum sit animus, & quemadmodum ille, ita hic æternus, ac Immortalis. Cape mentẽ eius, ex verbis D. Augustini lib. 7. de Ciu. Dei c. 23. *Varro* (inquit Augustinus) *in libro de Dijs selectis, tres esse affirmat animæ gradus in omni vniuersaq; natura: Vnũ qui omnes partes corporis, quæ viuunt transit, & non habet sensum, sed tantum ad viuendum valetudinẽ: hanc vim in nostro corpore permanere dicit in ossa, vngues, capillos; sicuti in mundo arbores sine sensu aluntur, & crescunt, & modo quodam suo viuunt. Secundum gradũ animæ dicit, in quo sensus est; hãc vim peruenire in oculos, aures, nares, os, tactum. Tertium animæ gradum esse summum, qui vocatur animus, in quo intelligentia præeminet, hoc præter hominem omnes carere mortales; in qua quidem homines Deo videntur esse similes*. Hæc Augustinus, in quæ quidem verba adeundus est Lodouicus Viues qui varias lectiones adnotauit illorum verborum; *hoc præter hominem, &c.*

5. Quid deliciæ latinæ Tullius? tractauit sæpenumero hoc argumentũ, quasque ex Platone collegerat rationes, & quæ eius vbertati magis accõmodatæ videbantur, solita verborum copia prosequutus est. Quãuis enim in primo Tusculanar. quæst. libro, vbi veterũ philosophorum opiniones cõmemorauit, de anima; pęnè anceps hæc omninò litteris dederit. *Harum sententiarũ, quæ vera sit, Deus aliquis viderit, quę veri simillima, magna quęstio est*. Et paulò inferius se propalam fateatur nescire, quid sit anima; *nec me* (inquit) *pudet fateri nescire, quod nesciam*, & in eiusdem disputationis extrema parte, cum disiunctione concludat, mortẽ propterea timendam non esse, quia *vel supremus ille dies, non extinctionem, sed commutationem affert loci, quo, quid optabilius? vel perimit, ac delet omninò, quo quid melius, quàm in medijs vitę laboribus obdormiscere, & ita conniuentem somno cõsopiri sempiterno?* quod postea ad se, quasi Cæcias, vt aiunt, nubes attrahens, ita pergit. *Nos verò, si quid tale acciderit, vt à Deo denunciatum videatur, vt exeamus è vita, lęti, & agentes gratias pareamus, emittiq́; nos à custodia, & leuari vinculis, arbitremur; vt, aut in æternam, & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu, molestiaque careamus*.

6. Quamuis inquam hæc Tullius, nihilominus ita alibi animum nostrum immortalem ac diuinum esse tuetur, vt hac de re, vel iurare audeat: sic in eo, quem dixi, libro; *siue anima, siue ignis sit animus, eum iurarem esse diuinum*. Rationem subnectit ab excellentia memoriæ, quæ tantas rerum species & notiones conseruat. *Quid obsecro te*, inquit, *terra ne tibi, aut hoc nebuloso, & caliginoso Cęlo, aut sata, aut concreta uidetur tanta uis memoriæ?*

Quæ tamen ratio parum firma est, cum muta etiam animantia memoria polleant, & quædam longè maiore, quàm homo.

7. Multis deinde effert aliud argumentũ, ex animi sagacitate, & ui, quæ inuestigat occulta; eoquè inuentio, & cogitatio nuncupatur, vt tandem inferat; *ergo animus, vt ego dico diuinus, vt Euripides audet dicere, Deus est*: Et paulò inferius, *sic mentem hominis, quamuis eam non videas, vt Deum non vides, tamen vt Deum agnoscis ex operibus eius, sic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis, uim diuinam mentis agnosco*. Et Rursus, *sed ut Deos esse natura opinamur, qualesq; sint ratione cognoscimus, sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium*. Multa huiusmodi in eo libro. In somnio Scipionis hæc habet. *Tu verò enitere, & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc: nec enim is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque, is est quisque, non ea figura, quæ digito demonstrari potest*: in 5. Tusc. humanus animus *decerptus dicitur à mente diuina*; de legib. *animus est ingeneratus à Deo*; de Vniuers. *Deus animum conclusit in corpore*; tum etiam, *omnium animi immortales, sed bonorum fortiumq; diuini* in lib. de Amicitia, *Neq; enim*, inquit, *assentior ijs, qui hæc nuper disserere cæperunt: cum corporibus scilicet animos simul interire, atque omnia morte deleri. Plus apud me valet nostrorum auctoritas, vel nostrorum maiorum, qui mortuis tam religiosa iura tribuerunt, quod non fecissẽt profectò, si nihil ad eos pertinere arbitrarentur, &c.* sexcentis in locis similia profitetur quę omitto.

8. Vnum exscribam ex Catone Maiore seu de senectute vbi sic pergit. *Vestros patres P. Scipio, tuque C. Læli, viros clarissimos, mihique amicissimos, viuere arbitror, & eam quidem vitam, quæ est sola vita numeranda, nam dum sumus in his inclusi compagibus corporis, munere quodam necessitatis, & grauis opere perfungimur, est. n. cælestis animus ex altissimo domicilio depressus, & quasi demersus in terram, locum*

diuina natura, æternitatiq; contrarium. Sed Credo Deos immortales ſparſiſſe animos in corpora humana, vt eſſent, qui terras tuerentur, quiq; cæleſtium ordinem contemplantes, imitarentur eum vitæ modo, atque conſtantia. Nec me ſolum ratio & diſputatio impulit, vt ita crederem, ſed nobilitas etiam Summorum Philoſophorum, & auctoritas. Audieram Pythagoram, Pythagoreoſque, incolas pene noſtros, qui eſſent Italici Philoſophi quondam nominati, nunquam dubitaſſe, quin ex vniuerſa mente diuina delibatos animos haberemus. Demonſtrabantur mihi præterea, quæ Socrates ſupremo vitæ die de immortalitate animorum diſſeruiſſet; is, qui eſſet ſapientiſſimus oraculo Apollinis iudicatus. Quid multa? ſic mihi perſuaſi, ſic ſentio. Cum tanta celeritas ſit animorum, tanta memoria præteritorum, futurorumque prudentia, tot artes, tot ſcientiæ, tot inuenta; non poſſe eã naturã, quę res eas contineat, eſſe mortalem. hæc Tullius, nec ego ex eo plura.

9. Subijciam hic alium M. Tullio, ſi nõ eloquentia, at doctrina, vel parem, vel etiam potiorem, Senecam philoſophum. Multus hic in probanda animorum æternitate. In præfat. librorum natural. quæſt. hæc habet. *Punctum eſt illud, in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna diſponitis, minima, etiam, cum illis vtrimq; Oceanus occurrit. Surſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur: at ita minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus leuiſque ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, creſcit: ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum Diuinitatis ſuæ, quod illum diuina delectant: nec vt alienis interſit, ſed vt ſuis. Securè ſpectat occaſus ſyderum, atque ortus, & tam diuerſas concordantium vias. Obſeruat vbi, quæque ſtella primum terris lumen oſtendat; vbi culmen eius ſummum quà curſus ſit, quouſq; deſcendat. Curioſus ſpectator excutit ſingula, & quærit. Quidni quærat? Scit illa ad ſe pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris anguſtias, quantum enim eſt, quod ab vltimis littoribus Hiſpaniæ vſque ad Indos iacet? Pauciſſimorum dierum ſpatium ſi nauem ſuus ventus impleuit. At illa regio cæleſtis per triginta annos velociſſimo ſideri viam præſtat, nuſquam reſiſtenti, ſed æqualiter cito. Illic demum diſcit quod diu quæſiuit: illic incipit noſſe Deum.*

10. Tum in Epiſt. 31. ad hæc ſcribit. *Tutum iter eſt, iucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, par Deo ſurges. Parem autem Deo pecunia non faciet: Deus nihil habet. Prætexta non faciet: Deus nudus eſt, Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia: nemo nouit Deum: multi de illo malè exiſtimant & impunè. Non turba ſeruorum, lecticam tuam per itinera vrbana portantium: Deus ille maximus, potentiſſimuſq; ipſe vehit omnia: ne forma quidem, & vires beatum te facere poſſunt: nihil horum non patitur vetuſtatem. Quærendum eſt ergo quod non fiat in dies deterius, cui non poſſit obſtari. Quid hoc eſt? animus: ſed hic rectus, bonus, magnus, Quid aliud voces hunc, quàm Deum in humano corpore hoſpitantem? Subſilire in cælum ex angulo licet: exurge modò, & te quoque dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento: non poteſt ex hac materia, imago Deo exprimi ſimilis, &c.*

11. In epiſt. 92. ita pergit. *Si cui virtus, animuſq; in corpore præſens, hic deos æquat, illò tendit originis ſuæ memor. Nemo improbè eò conatur aſcẽdere, vnde deſcenderat. Quid eſt autẽ cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui Dei pars eſt? totum hoc quo continemur, & vnum eſt, & Deus: & ſocij eius ſumus, & membra.* Et paucis interiectis, *Cum ſe*, inquit, *animus in hanc ſublimitatem tulit, corporis quoque uelut oneris neceſſarij non amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi, cui impoſitus eſt, ſubijcit. Ab hoc, modo æquo animo exit, modo magno proſilit, nec quis deinde reliquijs eius futurus ſit exitus, quærit. Sed ut ex barba capillos detonſos negligimus, ita ille diuinus animus egreſſurus hominem, quò receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe iudicat pertinere, quàm ſecundas ad editum infantem.*

12. In epiſt. etiam 65. *Ego*, inquit, *iſta nõ quæram? ego neſciam unde deſcenderim? ſemel hæc mihi uidenda ſint, an ſæpe? Neſciam quò hinc iturus ſim? quæ ſedes expectet animam ſolutam legibus ſeruitutis humanæ?* Nec longo interuallo ſubiungit, *Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod eſt illic materia, id nobis corpus eſt.* Ibidem ſic habet. *attollunt, & leuant animum, qui graui ſarcina preſſus, explicari cupit, & reuerti ad illa, quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus, ac pœna eſt: premente illo urgetur, in uinculis eſt, &c.*

13. Hiſce ſimilia apud hunc auctorem permulta paſſim offendes: res in immenſum protraheretur, ſi cũcta ſubijcere vellẽ: Vnum equidẽ quin exſcribã, temperare mihi nõ poſſum: Cõtinetur id in epiſtola 102. his verbis. Dic potiùs, quàm naturale ſit, in immenſum mentem ſuam extendere. Magna & generoſa

gisse, vt videretur nihil potuisse scribere. Hic verò in eo libro, quem de Dijs selectis elaborarat, vbi animæ gradus in vegetantem, sentientem, & intellectualem distribuerat, postremum ita confert cum Deo, vt quod Deus ad mundum, hoc ad corpus humanum sit animus, & quemadmodum ille, ita hic æternus, ac immortalis. Cape mentē eius, ex verbis D. Augustini lib. 7. de Ciu. Dei c. 23. *Varro* (inquit Augustinus) *in libro de Dijs selectis, tres esse affirmat animæ gradus in omni vniuersaq; natura: Vnū qui omnes partes corporis, quæ viuunt transit, & non habet sensum, sed tantum ad viuendum valetudinē: hanc vim in nostro corpore permanere dicit in ossa, vngues, capillos; sicuti in mundo arbores sine sensu aluntur, & crescunt, & modo quodam suo viuunt. Secundum gradū animæ dicit, in quo sensus est; hāc vim peruenire in oculos, aures, nares, os, tactum. Tertium animæ gradum esse summum, qui vocatur animus, in quo intelligentia præeminet, hoc præter hominem omnes carere mortales; in qua quidem homines Deo videntur esse similes.* Hæc Augustinus, in quæ quidem verba adeundus est Lodouicus Viues qui varias lectiones adnotauit illorum verborum; *hoc præter hominem, &c.*

5. Quid deliciæ latinę Tullius? tractauit sępenumero hoc argumentū, quasque ex Platone collegerat rationes, & quę eius vbertati magis accōmodatæ videbantur, solita verborum copia prosequutus est. Quāuis enim in primo Tusculanar. quæst. libro, vbi veterū philosophorum opiniones cōmemorauit, de anima; pęnè anceps hæc omninò litteris dederit. *Harum sententiarū, quæ vera sit, Deus aliquis viderit, quę veri simillima, magna quęstio est.* Et paulò inferius se propalam fateatur nescire, quid sit anima; *nec me* (inquit) *pudet fateri nescire, quod nesciam*, & in eiusdem disputationis extrema parte, cum disiunctione concludat, mortē propterea timendam non esse, quia *vel supremus ille dies, non extinctionem, sed commutationem affert loci, quo, quid optabilius? vel perimit, ac delet omninò, quo quid melius, quàm in medijs vitę laboribus obdormiscere, & ita conniuentem somno cōsopiri sempiterno?* quod postea ad se, quasi Cæcias, vt aiunt, nubes attrahens, ita pergit. *Nos verò, si quid tale acciderit, vt à Deo denunciatum videatur, vt exeamus è vita, læti, & agentes gratias pareamus, emittiq; nos à custodia, & leuari vinculis, arbitremur; vt, aut in æternam, & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu, molestiaque careamus.*

6. Quamuis inquam hæc Tullius, nihilominus ita alibi animum nostrum immortalem ac diuinum esse tuetur, vt hac de re, vel iurare audeat: sic in eo, quem dixi, libro; *siue anima, siue ignis sit animus, eum iurarem esse diuinum.* Rationem subnectit ab excellentia memoriæ, quæ tantas rerum species & notiones conseruat. *Quid obsecro te*, inquit, *terra ne tibi, aut hoc nebuloso, & caliginoso Cęlo, aut sata, aut concreta uidetur tanta uis memoriæ?*

Quæ tamen ratio parum firma est, cum muta etiam animantia memoria polleant, & quædam longè maiore, quàm homo.

7. Multis deinde effert aliud argumentū, ex animi sagacitate, & ui, quæ inuestigat occulta; eoquè inuentio, & cogitatio nuncupatur, vt tandem inferat; *ergo animus, vt ego dico diuinus, vt Euripides audet dicere, Deus est*: Et paulò inferius, *sic mentem hominis, quamuis eam non videas, vt Deum non vides, tamen vt Deum agnoscis ex operibus eius, sic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis, uim diuinam mentis agnosco.* Et Rursus, *sed ut Deos esse natura opinamur, qualesq; sint ratione cognoscimus, sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium.* Multa huiusmodi in eo libro. In somnio Scipionis hæc habet. *Tu verò enitere, & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc: nec enim is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque, is est quisque, non ea figura, quæ digito demonstrari potest:* in 5. Tusc. humanus animus *decerptus dicitur à mente diuina*; de legib. *animus est ingeneratus à Deo*; de Vniuers. *Deus animum conclusit in corpore*; tum etiam, *omnium animi immortales, sed bonorum fortiumq; diuini* in lib. de Amicitia, *Neq; enim*, inquit, *assentior ijs, qui hæc nuper disserere cęperunt: cum corporibus scilicet animos simul interire, atque omnia morte deleri. Plus apud me valet nostrorum auctoritas, vel nostrorum maiorum, qui mortuis tam religiosa iura tribuerunt, quod non fecissēt profectò, si nihil ad eos pertinere arbitrarentur, &c.* sexcentis in locis similia profitetur quę omitto.

8. Vnum exscribam ex Catone Maiore seu de senectute vbi sic pergit. *Vestros patres P. Scipio, tuque C. Læli, viros clarissimos, mihique amicissimos, viuere arbitror, & eam quidem vitam, quæ est sola vita numeranda, nam dum sumus in his inclusi compagibus corporis, munere quodam necessitatis, & grauis opere perfungimur, est n. cælestis animus ex altissimo domicilio depressus, & quasi demersus in terram, locum di-*

diuina natura, æternitatiq; contrarium. Sed *Credo Deos immortales sparsisse animos in corpora humana, vt essent, qui terras tuerentur, quiq; cælestium ordinem contemplantes, imitarentur eum vitæ modo, atque constantia. Nec me solum ratio & disputatio impulit, vt ita crederem, sed nobilitas etiam Summorum Philosophorum, & auctoritas. Audieram Pythagoram, Pythagoreosque, incolas pene nostros, qui essent Italici Philosophi quondam nominati, nunquam dubitasse, quin ex vniuersa mente diuina delibatos animos haberemus. Demonstrabantur mihi præterea, quæ Socrates supremo vitæ die de immortalitate animorum disseruisset; is, qui esset sapientissimus oraculo Apollinis iudicatus. Quid multa? sic mihi persuasi, sic sentio. Cum tanta celeritas sit animorum, tanta memoria præteritorum, futurorumque prudentia, tot artes, tot scientiæ, tot inuenta; non posse eã naturã, quę res eas contineat, esse mortalem.* hæc Tullius, nec ego ex eo plura.

9. Subijciam hic alium M. Tullio, si nõ eloquentia, at doctrina, vel parem, vel etiam potiorem, Senecam philosophum. Multus hic in probanda animorum æternitate. In præfat. librorum natural. quæst. hæc habet. *Punctum est illud, in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis, minima, etiam, cum illis vtrimq; Oceanus occurrit. Sursum ingentia spatia sunt, in quorum possessionem animus admittitur: at ita minimum secum ex corpore tulit, si sordidum omne detersit, & expeditus leuisque ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, crescit: ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum Diuinitatis suæ, quòd illum diuina delectant: nec vt alienis interest, sed vt suis. Securè spectat occasus syderum, atque ortus, & tam diuersas concordantium vias. Obseruat vbi, quæque stella primum terris lumen ostendat; vbi culmen eius summum quà cursus sit, quousq; descendat. Curiosus spectator excutit singula, & quærit. Quidni quærat? Scit illa ad se pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris angustias, quantum enim est, quod ab vltimis littoribus Hispaniç vsque ad Indos iacet? Paucissimorum dierum spatium, si nauem suus ventus impleuit. At illa regio cælestis per triginta annos velocissimo sideri viam præstat, nusquam resistenti, sed æqualiter cito. Illic demum discit quod diu quæsiuit: illic incipit nosse Deum.*

10. Tum in Epist. 31. ad hæc scribit. *Tutum iter est, iucundum est, ad quod natura te instruxit. Dedit tibi illa, quæ si non deserueris, par Deo surges. Parem autem Deo pecunia non faciet: Deus nihil habet. Prætexta non faciet: Deus nudus est, Fama non faciet, nec ostentatio tui, & in populos nominis dimissa notitia: nemo nouit Deum: multi de illo malè existimant & impugnè. Non turba seruorum, lecticam tuam per itinera vrbana portantium: Deus ille maximus, potentissimusq; ipse vehit omnia: ne forma quidem, & vires beatum te facere possunt: nihil horum non patitur vetustatem. Quærendum est ergo quod non fiat in dies deterius, cui non possit obstari. Quid hoc est? animus: sed hic rectus, bonus, magnus, Quid aliud voces hunc, quàm Deum in humano corpore hospitantem? Subsilire in cælum ex angulo licet: exurge modò, & te quoque dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento: non potest ex hac materia, imago Deo exprimi similis, &c.*

11. In epist. 92. ita pergit. *Si cui virtus, animusq; in corpore præsens, hic deos æquat, illò tendit originis suæ memor. Nemo improbè eò conatur ascẽdere, vnde descenderat. Quid est autẽ cur non existimes in eo diuini aliquid existere, qui Dei pars est? totum hoc quo continemur, & vnum est, & Deus: & socij eius sumus, & membra.* Et paucis interiectis, *Cum se,* inquit, *animus in hanc sublimitatem tulit, corporis quoque uelut oneris necessarij non amator, sed procurator est: nec se illi, cui impositus est, subijcit. Ab hoc, modo æquo animo exit, modo magno prosilit, nec quis deinde reliquijs eius futurus sit exitus, quærit. Sed ut ex barba capillos detonsos negligimus, ita ille diuinus animus egressurus hominem, quò receptaculum suum conferatur, ignis illud exurat, an feræ distrahant, an terra contegat, non magis ad se iudicat pertinere, quàm secundas ad editum infantem.*

12. In epist. etiam 65. *Ego,* inquit, *ista nõ quæram? ego nesciam unde descenderim? semel hæc mihi uidenda sint, an sæpe? Nesciam quò hinc iturus sim? quæ sedes expectet animam solutam legibus seruitutis humanæ?* Nec longo interuallo subiungit, *Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod est illic materia, id nobis corpus est.* Ibidem sic habet. *attolunt, & leuant animum, qui graui sarcina pressus, explicari cupit, & reuerti ad illa, quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus, ac pęna est: premente illo urgetur, in uinculis est, &c.*

13. Hisce similia apud hunc auctorem permulta passim offendes: res in immensum protraheretur, si cũcta subijcere vellẽ: Vnum equidẽ quin exscribã, temperare mihi nõ possum: Cõtinetur id in epistola 102. his verbis. Dic potiùs, quàm naturale sit, in immensum mentem suam extendere. Magna & generosa

res est humanus animus: nullos sibi poni nisi communes & cùm Deo terminos patitur. Primùm, humilem non accipit patriam: Ephesum aut Alexandriam, aut si quod est etiamnum frequentius incolis, latius tectis solum. Illi patria est, quodcumque suprema & vniuersa circuitu suo cingit: hoc omne conuexum, intra quod iacent maria cum terris, intra quod aer humanis diuina secernens etiam coniungit, intra quod disposita tot numina in actus suos excubant. Deinde, arctam ætatem sibi dari non sinit. Omnes, inquit, anni mei sunt. nullum sæculum magnis ingenijs clusum est, nullum non cogitationi peruium tempus. Cùm venerit dies ille qui mixtum hoc diuini humaniq; secernat, corpus hoc, vbi inueni, relinquam: ipse me dijs reddam. nec nunc sine illis sum, sed graui terrenoq; detineor. Per has mortalis æui moras, illi meliori vitæ longioriq; proluditur. Quemadmodum nouem mensibus nos tenet maternus vterus, & præparat non sibi, sed illi loco in quem videmur emitti, iam idonei spiritum trahere, & in aperto durare: sic per hoc spatium, quod ab infantia patet in senectutem, in alium naturæ sumimur partũ. Alia origo nos expectat, alius rerum status. Nondum cælum, nisi ex interuallo, pati possumus. Proinde intrepidus horam illam decretoriam prospice: non est animo suprema, sed corpori. Quidquid circa te iacet rerum, tamquam hospitalis loci sarcinas specta: transeundum est. Excutit redeuntem natura, sicut intrantem. Non licet plus efferre, quàm intuleris: imò etiam ex eo, quod in vitam attulisti, pars magna ponenda est. Detrahetur tibi hæc circumiecta, nouissimum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & suffusus sanguis, discurrensque per totum: detrahentur ossa neruique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iste, quem tamquã extremum reformidas, æterni natalis est. Depone onus. quid cunctaris; tamquam non prius quoque, relicto, in quo latebas, corpore, exieris? Hæres & reluctaris: tum quoque magno nisu matris expulsus es. Gemis, ploras: & hoc ipsum flere, nascentis est. Sed tunc debebat ignosci: rudis & imperitus omnium veneras: ex maternorum viscerum calido molliq; fomento emissum, afflauit aura liberior. Deinde, offendit duræ manus tactus: tenerq; adhuc, & nullius rei gnarus, obstupuisti inter ignota. Nunc tibi non est nouum separari ab eo, cuius ante pars fueris: æquo animo membra iam superuacua dimitte, & istud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contristaris? ita solet fieri. Pereunt semper velamenta nascentium. Quid ista sic diligis, quasi tua? istis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes, subuola: vtique etiam necessarijs, quæ cohærebunt, alienus. Iam hinc altius aliquid sublimiusque meditare. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, discutietur ista caligo, & lux vndique clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille sit fulgor, tot sideribus inter se lumen miscentibus. Nulla serenum vmbra turbabit: æqualiter splendebit omne cæli latus: dies & nox, aeris infimi vices sunt. Tunc in tenebris vixisse dices, cùm totam lucem totus adspexeris: quam nunc, per angustissimas oculorum vias, obscurè intueris, & tamen admiraris tam procul. Quid tibi videbitur diuina lux, cùm illam suo loco videris? Hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum esse testes ait, illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere.

14. In quibus Senecæ verbis perpende: Primò, humanum animum esse similem Deo, cum nullos sibi, nisi cum Deo patiatur præfigi terminos, sed per vniuersa expatietur. Secundò, cum excessit e corpore, diuis, & genijs, seu spiritibus sociari. Tertiò, nos hic versari tanquam in via, patriam nostram Cælum esse, omnia, quæ in hoc mundo extra animam posita sunt, eo loco habẽda, quo sarcinæ, variaq; suppellex hospitij, per quod, iter agentes trãsimus. Quartò, sicut infans nouem mensibus præparatur ad vitam degendam in hoc mundo, ita nos toto hoc tempore, quo viuimus, præparari ad vitam immortalem sæculi futuri. Quintò, supremum diem vitæ mortalis, initialem esse æternitatis. Sextò, animũ a corpore digressum, arcana naturæ, & lucem diuinam visurum. Septimò, æternitatem ob oculos habendam, vt illi nos aptemus, & Deo omnium rerum inspectori vitam nostram approbemus.

15. Hæc omnia: ea mente liberius hic exscripsi; vt ex ipsis grauissimi huis viri, haud immeritò Philosophi, & moralis cognomẽto condecorati verbis, tute diiudices, quàm fœdè errent

errent nescio qui, dum hi quidem præclarum hunc auctorem animarum immortalitatem, aiunt, vocauisse in dubiū; alij eum penitus sustulisse; *& Lucretij, Luciani, & Epicureorum impietati subscripsisse*; eo potissimùm argumento inducti, quod ille epist. 54. dicat, oēs homines antequàm nascerenrur, mortem fuisse expertos, quippe mors est non esse: hinc concludit, quia antequam in lucem prodiremus, nullā vexationem sensimus, in morte nihil esse tormenti. id quod exemplo lucernæ declarat. Eum audi. *Quid hoc est? inquam. tam sæpe mors experitur me? faciat. at ego illā diu expertus sum. Quando inquis? antequam nascerer. Mors est non esse id quod ante fuit, sed quale sit, iam scio. hoc erit post me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti est, necesse est, & fuisse antequam prodiremus in lucem: atqui nullam sensimus tunc vexationem. Rogo non stultissimum dicas, si quis existimet lucernæ peius esse cum extincta est, quàm antequàm accēderetur? nos quoque & accendimur, & extinguimur: medio illo tēpore aliquid patimur. Vtrimq; verò alta securitas est. In hoc enim, mi Lucili, nisi fallor, erramus, quòd mortem iudicamus sequi, cum illa & præcesserit, & secutura sit. Quidquid ante nos fuit, mors est. Quid enim refert, vtrum non incipias, an desinas? vtriusque rei hic est effectus, non esse*. Hæc Seneca. Sed hic profectò præclarus auctor loquitur de nobis, nō de anima. Fateor hunc in eo offendisse, quod existimauerit, animas in Stoica illa Vniuersi conflagratione, *in antiqua elementa vertendas fore*, vt legimus in lib. de Consolat. ad Martiam cap. vlt. Verùm de hoc auctore ohe iam satis.

16. Accedit Crispus Salustius, qui de bell. Iugurth. hæc litteris consignauit. *Vt homo anima, & corpore cōstat, ita res cūcta studiaq; omnia nostra; corporis alia, alia animi naturā sequuntur. Igitur præclara facies, &c. breui dilabuntur. At ingenij egregia facinora, sicut anima, immortalia sunt*. Et paucis interiectis, *omnia orta occidūt, & aucta senescunt; animus incorruptus, æternus, rector humani generis, &c.*

17. Strenuè quoque se gessit pro animis ab morte vindicandis Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 13. & lib. 2. in Somm. Scipionis cap. 13. 14. & 15. sed

18. Audiamus iamnunc diuinum vatem Virgilium; qui, vt complura alia, ita animarum æternitatem ex Pythagoricis, Academicisq; fontibus haustā, multis expressit. Enimuerò Æneid. 6. percontante Ænea Anchisem patrem.

O pater an ne aliquas ad cælum hinc ire putandum est
Sublimes animas? iterumq; ad tarda reuerti
Corpora? quæ lucis miseris tam dira cupido?

Ille inter alia refert.

Igneus est ollis vigor, & cælestis origo:
Quin & supremo cum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt pestes: penitusq; necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.
Ergo exercentur pænis: aliæ panduntur inanes,
Suspensæ ad ventos; alijs sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus: aut exuritur igni.
Quisque suos patimur manes: exinde per amplum
Mittitur Elysium: & pauci læta arua tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumq; relinquit
Æthereum sensum, atq; aurai simplicis ignem.
Has omnis, vbi mille rotam voluere per annos,
Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno:
Scilicet immemores supera vt conuexa reuisant,
Rursus & incipiant in corpora velle reuerti.

19. In quibus versibus multa adnotarem, si id agerem. Sed cur igneus est illis vigor? merum putum Pythagoricum est, sed a Chaldæis profectum, animam rationis participem, seu mentem, esse igneam, atque ignem, vt retro docui. Quid ita? *an quia igneam vocarunt mentem, nempe luminosam?* inquit August. Eugub. lib. 9. de Perenni Philosoph. capit. 15. An verò quia nonnulli Philosophi arbitrati sunt, intellectricē animam esse φῶς τῇ οὐσίᾳ, *lucem per essentiam?* auctore Plutarcho in eo sermone, cui inscriptio, *Num rectè dictum sit*, λάθε βιώσας, *latita viuendo*. An verò quò peculiaris eius cōditio, immortalitasq; appareat, nuncupata est ignis? vt inquit Simon Maiolus in lib. Dier. Canic. Colloqu. *De cultu, & oracul. Deor.* Vnde & soli homines igne, & aqua vescuntur, reliquis animantibus aqua contentis. An quia Chaldæi Deum quoq; ignem existimarunt, eumque sub specie ignis coluerunt? Vel denique anima vocata est ignis, uel ignea, *quia quemadmodum ignis in terra superiorum vi genitus cōfestim natura impetu ad superna dirigitur, rapiturq; sic anima humana, statim ex Deo nata, naturali quodam instinctu in Deum, parentem suum conuertitur*, inquit Marsilius Ficinus, super

per Platonis conuiuium, oratione 4. c. 3. quia igitur in eorum mentibus, ea opinio altè insederat, animam rationis, atque consilij compotem, non è caducis hisce, ac terrenis seminibus procreari, sed è Cęlo demitti, atque delabi in corpora, vt hoc rudi illi ætati innuerent, eam ἱερὸν λυχνῶν ignem, igneamuè dixerunt; vt prælertim cum ineruditum, ac pingue vulgus, ignem perpetuò superna, & Cęlum, locum sibi accommodatum, petere cernat, sic & de anima arbitraretur: ideòque *igneus est ollis vigor*. Sed quoniam hæc obscura satis, & per inuolucra quædam ab illis elata, Virgilio quoque videbantur, vt hoc ipsum explanatius faceret subiungit, *& Cælestis origo*. vt, & animorum immortalitatem, & eorundem è Cęlis originem indicaret.

20. Immò verò, non modo hic animarum æternitatem substernit, sed earundem in diuersa etiam corpora transitum, planè Pythagoricè, & platonicè, illis expressit versibus.

Has omnes, vbi mille rotam voluère per annos:
Lethæum &c.

Hanc etiam mille annorum rotam, & circuitum dabo paucis: doctrina hæc a Zoroastre, & Mercurio ter maximo, mox à Pythagora, & Platone ad vtriusq; familiam descendit: nempe statutum quoddam animarum & circuitus esse mille annorum, itaut; postquam è corpore discesserunt, seu rectè, siue secus in terris vixerint, mille annorum periodum transire dicantur, antequam ad electionem secundarum vitarum deueniant. Quippe si rectè, ac piè inter homines egerint, in Cęlum exceptę, mille annis fruerentur cũ dijs: sin autem flagitiosè mortalem hanc vitam traduxerint, in pęnarum apud inferos locis detrusæ, mille itidẽ annis affligerentur. Cuius rei hanc etiam volunt esse rationem. Hominis, aiunt, ætatis mensuram, & terminum constitui centum annos: quemadmodũ etiam in Platonis Politia determinat Socrates, is verò numerus si per decem multiplicetur actutum millenũ faciet. Dicunt igitur, ideò hunc annorum circuitum conuenientem esse veluti mille annorum peregrinationem ab vna in alteram generationem; vt decupla sit illis, vel delictorum malorumq; præteritorum expensio, pęnæq; inflictio apud inferos, vel è cõtra, rectè factorum in terris, merces, & compensatio.

21. Sed quia hic animorum in diuersa corpora transitus, à nobis alio loco explosus est, id in pręsentia collegisse satis, latinorum poetarum principem, animæ immortalitatis assertorem, tutoremq; extitisse.

22. Epopeiæ latinæ principi, accumbat lyricæ maiestatis fabricator, Horatius. qui lib. 3. carmin. od. 30. sic canit

Non omnis moriar, multaque pars mei
vitabit Libitinam.

Non totus, inquit, nec vsquequaq; moriar, quia mens maxima, & præstãtissima mei pars, vitabit Libitinam, mortemq; effugiet: sed vtrũ hoc sentiat Horat. animum esse immortalem, an id significet, se laude, & gloria suis sudoribus parta perpetuò victurum?

Longe clarius id fassus est lib. 1. Carmin. od. 10. dum Mercurium ψυχοπομπὸν ita alloquitur.

Tu pias lætis animas reponis
Sedibus, virgaq; leuem coerces
Aurea turbam, superis deorum
Gratus, & imis.

In eod. libro od. 24. de irreparabili Quintilij, morte ait.

Quid si Threicio blandius Orpheo
Auditam moderere arboribus fidem;
Num vana redeat sanguis imagini;
Quam virga semel horrida
Non lenis precibus fata recludere,
Nigro compulerit Mercurius gregi.

Nigr. C. M. G. vbi Quintilij animam Mercurius in Cæterarum animarum, seu Vmbrarum gregem, & societatẽ adegerit. In lib. etiã Epodon od. 5. ad Canidiam Veneficã sic ait.

Diris agam vos; dira detestatio
Nulla expiatur victima.
Quin, vbi perire iussus exspirauero,
Nocturnus occurram furor;
Petamq; vultus Vmbra curuis vnguibus;
Quæ vis deorum est Manium,
Et inquietis assidens præcordijs,
Pauore somnos auferam &c.

Sic Dido Æneid. 4. se mortuam, Æneam minatur persecuturam. dum inquit.

sequar atris ignibus absens.
Et cum frigida mors anima subduxerit artus,
Omnibus Vmbra locis adero. dabis improbe pęnas,
Audiam: & hæc manes veniet mihi fama sub imos.

Idem Horat. lib. 2. Serm. Satyr. 2. Crapulam reprehendens ait.

Quin corpus onustum

Hester-

Hesternis vitijs animum quoque prægrauat vnà,
Atque affligit humo, diuinæ particulam auræ.

Animum, seu mentem vocat diuinæ auræ particulam, sicut Virgil. eam *æthereum*, dixit, *sensum, & aurai simplicis ignem*. Sed quando Satyram tetigimus, prodeat alius Satyrarum scriptor Persius: cuius hæc exclamatio non tã Satyrica acerbitate, quàm cęlesti quadam doctrina, inspersa iacet in Satyra secunda.

O curuæ in terras animæ, & Cælestium inanes.

Ecquid est, (inquit) quod non cęlum, altissimam animarum sedem, erecti intuemini, sed in humum curuati procumbitis? excitauit vos dominans ille in vobis Deus ad cęlestia, sublimiaq; spectanda.

Cum pecudes, volucrumq; genus, formasq; ferarum,
Segnem, atque obscænam passim strauisset in aluum

Vt canit Silius Italicus.

O homini sublime dedit, cęlumq; tueri.
Iussit.

Ille vobis mentem sublimem, & vultum dedit, vos humi, atque in humum vergentibus prouoluti; mentis altitudinem ad ima deprimitis; tanquam vos pęniteat, non quadrupedes esse natos; vt in hunc ipsum Persij versum, ait Lactantius libro 2. diuin. Instit. c. 2. quem miris etiam effert laudibus: iccircò clauditur etiam Satyra illa 2. esse tribuendum Deo.

Compositum ius, fasq; animi, sanctosq; recessus
Mentis.

24. Iuuenalis iunior his, sed doctrina, sententiarumq; pondere haud posterior; & sensit idem de animorum æternitate, & rationem attulit; nam in Satyra 15. sic habet.

A grege mutorum, atque ideò venerabile Soli
Sortiti ingenium, diuinorumque capaces,
Atque exercendis, capiendisq; artibus apti.
Sensum a cælesti demissum traximus arce.
Cuius egent prona, & terram spectantia: mundi
Principio indulsit communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque, &c.

Multiplex hic immortalis animi ratio; discriminamur à grege mutorum, quia soli venerabile sortiti sumus ingenium, quia soli diuinorum, Deique capaces: (vt enim nullũ, præter hominem, animal Dei notitiam habet, sic nulla est vnquam gens, vt Tullius loquitur, tam fera, tamq; barbara, nemo omnium tam immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio) quia ad omnes capescendas, exercendasq; artes apti, quia è cęlo sensum, hoc est, animum traximus, eoq; prona, ventrique obedientia animalia, vel etiam in principio mũdi à Deo sortita sunt animam tantum, homo autem etiam animum. Animus verò, & anima hoc differunt: anima est qua viuimus, animus quo sapimus, inquit Nonius Marcellus cap. 5. animus est qualitas, seu conditio viuentis, anima est causa vitæ, Cornel. fronto. animus est consilij; anima vitæ, Isid. lib. 11. cap. 1. originum; anima, qua viuimus, sentimus, & mouemur; animus, quo sapimus, consultamus, & intelligimus. Illam græcè ψυχὴν, hunc νοῦν vocant: meritò itaque ab Iuuenali animantia muta, animam tantum à Deo sortita dicuntur; homo verò etiam animum, atque mentẽ. Hæc in vocum proprietate. Cæterùm apud Philosophos animus pro anima passim sumitur; qua de re copiosè Tullius lib. 1. Tuscul. quæst. paulò post initium.

25. Quæ hic ab Iuuenali pauculis voculis arctatæ sunt rationes, eæ ab vbertate Platonis sunt haustæ: & multis etiam à Cicerone, cũ libro 1. Tuscul. quęst. tum 1. de legibus explicatæ: connectit Iuuenalis alias eiusdem rei rationes: eas tu apud eum vide. Et in Satyra 2. hæc adiecit.

Tot bellorum animę? quotiens hinc talis ad illos
Vmbra venit, cuperent lustrari: si qua darentur
Sulphura cum tędis, & si forte humida laurus.
Illuc heu miseri traducimur.

Manlius lib. 4.

An dubiũ est, habitare Deum sub pectore nostro,
In cęlumq; redire animas, cęlumq; tenere?

Aurelius Prudentius posteriore lib. contra Symachum.

Sed qd ego hęc meditor? reuocat nãq; ecce seuera
Maiestate minax, negat interitura meorum
Per mortem monimenta operum: non occidit inquit
Interior, qui spirat homo: luet ille perenne
Supplicium, quòd subiectos malè rexerit artus.

Claudianus lib. 2. de raptu Proserp. receptacula etiam beatarum, ac infælicium animarum describere incipit.

Amissum ne crede diem, sunt altera nobis
Sydera, sunt orbes alij, lumenq; videbis
Purius, Elysiosque magis mirabere campos, &c.

Propertius lib. 4. eleg. 7.

Sunt aliquid manes, lethum non omnia finit.
Luridaq; euictos effugit vmbra rogos.

Naso extremo lib. Metam.

Cum

Cum volet illa dies, quæ nil nisi corporis huius
Ius habet, incerti spatium, mihi finiat æui,
Parte tamen meliore mei, super alta perennis
Astra ferar?

Sed heus, quò tandem veheris? an verò in hac, adeò graui difficultate, multum firmitatis inesse putas, in poetarum, eiusque generis auctorum testimonijs? fortasse inquiet aliquis. En vela contraho: nec enim mihi istorum copiam congregandi hic fuit animus, quamuis id efficere facile possem; & quæ attuli, non quòd firmissima, & demonstratiua, quod aiũt, existimarem, adduxi; verùm vt indicarem, opinionem de animorum immortalitate, à primis mundi temporibus, ad hanc vsque ætatẽ, apud omnes gentes & nationes firmissimè viguisse. Cum itaque videamus, cæteras opiniones fictas, atq; vanas, vt inquit Tullius in primo de Natura Deorum, æternitate extabuisse, hanc verò de animorum immortalitate, post hominum memoriam cognitam semper, animisque compræhensam, & diuturnitate temporis confirmatam, vnàque cum sæculis, ætatibusque hominum esse inueteratam, & auctam, ecquid aliud dicendum est, quàm vt sermonem hũc cum Ouidio 15. Metamorph. claudamus.

Morte carent animæ, semper priore relicta
Sede, nouis domibus viuunt, habitantq; receptæ?

SECTIO X.

Comprobatio eiusdem veritatis ex communi exterarum, ferarumque gentium consensu; tum ex apparitionibus animarum.

1 Vemadmodum nulla vnquam fuit gens tam fera, nemo omnium tam immanis, cuius *mentem*, vt loquitur Tullius lib. 1. Tusc. *non imbuerit deorum opinio*, ita nulla natio fuit vsque adeò efferata ac barbara, quæ publicè non profiteretur animos immortales. Præter ea, quæ adhuc dixi, hæc subijciam. Pro Arabibus stat Auicenna, qui parte 5. Naturalium, *Cum anima*, inquit, *liberabitur a corpore, & ab accidentibus corporis, tunc poterit coniungi intelligentiæ agenti, quam vocant Deum*. Huic subscribit Algazel in comment. in lib. Physicorum, apud quem hæc legimus, *Cum anima fuerit separata à corpore, durabit vnacum suo intellectu*.

2. Pro Persis spondet Cyrus, eorum Rex, qui moriturus ita filios affatur, ut refert Tullius lib. de senectute. *Nolite arbitrari, ò mihi carissimi filij, me, cum à vobis discessero, nusquam, aut nullum fore: nec enim, dum eram vobiscum, animum meum videbatis; sed, eum esse in hoc corpore, ex ijs rebus, quas gerebam, intelligebatis: eundem igitur esse creditote, etiam si nullum videbitis. Nec vero clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quo diutius memoriam sui teneremus: mihi quidem nunquam persuaderi potuit, animos, dum in corporibus essent mortalibus, viuere, cum exissent ex ijs, emori: nec vero tum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore euasisset: sed, cum omni admistione corporis liberatus, purus & integer esse cæpisset, tum esse sapientem, atque etiam cum hominis natura morte dissoluitur, cęterarum rerum, perspicuum est, quò quæque discedat: abeunt enim illuc omnia, vnde orta sunt: animus autem solus nec, cum adest, nec, cum discedit, apparet. Iam vero, videtis nihil morti tam esse simile, quàm somnũ. Atqui dormientium animi maxime declarant diuinitatem suam, multa enim, cum remissi, & liberi sunt, futura prospiciunt: ex quo intelligitur, quales futuri sint, cum se planè corporis vinculis relaxarint.*

3. Huc etiam accesserunt Vtopienses, de quorum Republ. scripsit Thomas Morus, qui lib. 2. inter cætera retulit, Vtopium, eius gentis primum fundatorem, sanctè ac seuerè vetuisse, ne quispiam eo vsque ab humanæ naturæ dignitate degeneraret, vt animas quoq; cum corpore interire existimaret.

4. Thraces idem sensere: quibus mos erat in lucem editos lachrymis prosequi, mortuos conuiuijs, & communi exultatione: quòd tunc animam ab huius vitæ malis liberam, in felicitatem transire, & dissoluto corpore fęlicius viuere arbitrarentur. Et quos ad sepulturam duci oporteret, cantu prosequebantur, *persuasione hac, quòd post corpus anima ad originem dulcedinis musica, id est ad cælum redire crederetur:* auctores sunt Herodot. lib. 5. Brodęus lib. 1. epigram. Græcor. Macrob. Plinius, & alij.

5. Inter Arcades tanta firmitate res hæc inoleuerat, vt Cercidas Megalopolita moriens familiares suos his omninò affatus sit, *Equidem haud ægrè mortem oppeto, quia spero me conuenturum ex Philosophis, Pythagoram: ex historiographis, He-*

Hecatæum: ex musicis, *Olympum*: ex poetis *Homerum.* Aelianus lib.13.de varia hist.cap.20.

6. Galli etiamtum, cum sub Druidibus erant, ita ipsam hanc veritatem professi sunt, vt in quandam absurdam, & deridendam etiam abierint consuetudinem: nam auctore Iul. Cæsare lib.6. Comment. & Valerio Max.lib. 2.cap.1. *Vetus mos Gallorum occurrit, quos memoria proditum est, pecunias mutuas, quæ ijs apud inferos redderentur, dare: quia persuasum haberent, animas hominum immortales esse.* Quanquam Lucan.referat, eos existimasse, hominum animas, vbi migrarint è corpore, haud descendere ad inferos, sed in alio mundo, aliaue eius parte aliud informare corpus, dum ita canit lib.1.Pharsal.

vobis auctoribus Vmbra
Non tacitas Erebi sedes, Ditisq; profundi
Pallida regna petunt: regit idem spiritus artus
Orbe alio.

7. Quid? ne ipsi Gothi, gens quàmmaximè barbara & efferata, ab hac animorum immortalitatis assertione alieni fuere: ideòq; immani animo contemnebant mortem, *quia persuasum habebant redire animas, sicut Mela scribit: aut si non redeant, non tamen extingui, sed in meliores sedes immigrare*, inquit Ioan. Lodouic. Viues in præfat. Comment. ad lib. S. August. de Ciuit. Dei. Adeundus est Ioan. Gothus lib. 1. hist. Gothor. cap. 13. Verùm de his nihil amplius.

8. Cape iam aliqua animarum exempla, quæ posteaquam e corporibus excesserunt, saluæ, incolumesque viuis apparuere. Atque vt animam Samuelis, prætereám, quæ nium apparuit Pythonissę, lib.1.Reg. cap.28. profectò animæ Oniæ, & Hieremiæ prophetæ per visum Iudæ Machabæo visæ, eius animum ad hostes patriæ debellandos exacuerunt, lib. 1. Machab. cap.15. Anima Mosis, & Eliæ, siue in proprijs corporibus ad exiguum temporis interuallum, diuina vi eis restitutis, seu in corporibus assumptis, semet obtulerunt Christo in monte Tabor, Matth.17. & Luc.9. Apostoli Petrus, & Paulus, Constantino Imperatori per somnum visi, lepræ remedium edocuerut: refert septima Synodus act. 2. & complures historici. Beatissima Virgo, non modo augusta specie semet D. Ioanni Damasceno in somnis exhibuit, verùm etiam ei manum, iniquo Leonis Isaur. imperio abscisam restituit; relicta in brachio, ad incisionis locum, rubra linea, vt quiuis facile posset intueri: testis est Ioannes Patriarcha Hierosolimitanus in eius vita. Cum eadem Deipara apparuit Ioannes Euangelista Gregorio Thaumaturgo vigilanti, eumq; augustissimum triados mysterium docuit: rem totam, ipsamq; doctrinæ formulam retulit Gregorius Nyssenus in vita Thaumaturgi. Idem Euangelista, & Philippus Apostolus Theodosio Imperatori visi, victoriam aduersus Eugenium, quę mox ingenti cum omnium admiratione subsecuta est, promiserunt. Atque ne cuipiam videretur confictum, eodem temporis articulo cuidam etiam militi apparuerunt, Theodoretus lib.1. hist.c.24. S. Benedictus, animam sororis Scholasticæ, egressam è corpore vidit, cælosque in specie Columbæ repetere, teste S. Gregorio lib.2. Dialog. c.34. S. Antonius vidit animam S. Pauli, magno Angelorum, Prophetarum, & Apostolorum cætu comitante, in Cælum ascendere, testatur D. Hieronymus in vita Pauli. Anima Abbatis Spei, conspecta est ab omnibus, qui aderant fratribus, in specie Columbæ ex eius corpore egredi, tectisq; reseratis Cælum intrare, Gregorius libro 4. Dialog.c.10. Et in cap.40. refert Paschasium Diaconum, diu post mortem, visibili specie apparuisse Germano Episcopo Capuano, in Thermis Angulanis, vbi expiabatur.

9. Innumera huius rei exempla referuntur: Verùm hic mihi videor tantumnon audire blaterantem aliquem, nempe hæc parum habere firmitatis: eaq; vel ex naturali quadam causa proficisci, vel ex proposito longè alio, quàm ex vero esse relata.

10. Ita ne? & est quisquam adeò perfrictæ frontis, qui impudentissimè audeat, tot viris ingenio & doctrina insignibus, probitate, & sanctitate vitæ clarissimis, auctoritate, & integritate grauissimis, omnem abrogare fidem, & hæc omnia falsa, inania, & confictas fabulas imputare? Quid aliud est, *ô diu flendum caput*, omnem diuinam, humanamq; fidem e fundamentis conuellere, & labefactare, si hoc nô est? Quæ, malum, dementia, eos omnes in hoc vnum conspirauisse, quo te decipiant? Cui vnquam vni historicorum credes; si te omnes decipiunt? An ipsi decepti sunt? sunt itaq; decepti, & toto aberrauere cælo, omnes qui morum integritate, qui sanctimonia, qui prophetiæ dono, qui miraculorum gloria, qui cælesti sapientia, qui ingenij acie, immēsis laboribus

exan-

exantlatis, omnibus ætatibus præclari, celeberrimiq; extiterunt? & solis impuris, improbis, scelestis, Epicuræis, veritas est patefacta?

11. An quia sacra, & à pijs uiris recensita? dabo exterorũ exempla, sed aliqua: quis enim omnia? Vbi tamen transilio Homerum, qui haud semel animarum apparitiones percensuit; maximè verò Iliad. ψ de Patrocli anima Achilli per quietem visa, cuius versus retro retuli: Nihil minus commemorabo Aeschylum, Sophoclem, Euripidem, penes quos crebræ animarum apparitiones: Maior tibi fortasse fides ex his: Plutarchus in vita Aemilij, M. Tullius libro 1. de Diuinat. & lib. 2. de Natura Deor. Arnobius lib. 7. contra Gent. Valerius Maximus lib. 1. cap. 7. Pompon. Lætus, & alij retulerunt, *quod duo familiares Arcades iter vnà facientes, Megaram venerunt; Quorum alter ad hospitem se contulit, alter in tabernam meritoriam diuertit: Is, qui in hospitio erat, vidit in somnijs comitem suum orantem, vt sibi cauponis insidijs circumuento, subueniret, quo viso excitatus prosiluit, tabernamque, in qua is diuersabatur, petere conatus est: Pestifero deinde fato eius, humanum propositum, ceu superuacaneum damnauit, lectum, & somnũ repetijt. Tunc idem saucius oblatus obsecrauit, vt qui vitæ suę auxilium ferre neglexisset, necis saltem vlcionem non negaret. Corpus enim suum à caupone trucidatum, tum plaustro ferri ad portam stercore coopertum: Protinus ad portam cucurrit, & plaustrum, quod in quiete demonstratum erat, & corpus comprehendit; cauponemque ad capitale supplicium perduxit.*

12. Pausanias de rebus Atticis, *in Marathonijs,* inquit, *campis, & apud Plataenses in Bœotia, vbi serui, qui tunc pugnarant, conditi sunt, audiri per totam noctem equorum hinnitus, & pugnantium etiam virorum species cerni,* atq; eos, qui illuc spectatum venissent, multatos abijsse.

13. Suetonius Tranquil. in Caio Cæligula cap. 59. cum dixisset, cadauer illius clam fuisse in hortos Lamianos asportatum, & tumultuario rogo semiambustum, leui cespite obrutum, postea verò ab sororibus erutum, crematum, sepultumque, subiungit, *satis constat, prius quam id fieret, hortorum custodes vmbris inquietatos, in ea quoq; domo, in qua occubuerat, nullam noctem sine aliquo terrore transactam, donec ipsa domus incendio consumpta fuit,* (de sua domo idem testatur Plin. secund. lib. 7. epist. 27.) Et in Othone cap. 7. *dicitur,* inquit, *ea nocte, qua adeptus est Otho imperium, occisa Galba, per quietem eum pauefactum, gemitus maximos edidisse, repertumq; à concursantibus, humi ante lectum iacentem, & per omnia piaculorum genera manes Galbæ, à quo deturbari, expelliq; videbat, propitiare tentasse.*

14. Plin. secund. eadem epist. 27. de quadã domo Athenis, paribus terriculamentis infesta, & proscripta hæc habet. *Venit Athenas Philosophus Athenodorus, legit titulum, auditoq; precio, quia suspecta vilitas percunctatus, omnia docetur, ac nihilominus, immò tanto magis conducit; Vbi capit aduesperascere, iubet sterni sibi in prima domus parte, posuit pugillares, stylum, lumen, suos omnes in interiora dimittit, ipse ad scribendum animum, oculos, manum intendit, ne vacua mens audita simulacra & inanes sibi metus fingeret. Initio vbiq; silentium noctis, deinde concuti ferrum, vincula moueri; ille non tollere oculos, non remittere stylum, sed obfirmare animum, auribusq; prætendere, tum crebrescere fragor, aduentare etiam, ac iam vt in limine, iam vt intra limen audiri: respicit, videt, agnoscitq; narratam sibi effigiem. Stabat, innuebatq; digito similis vocanti: hic contra, vt paulo expectaret, manu significat, rursusq; ceris, & stylo incumbit: illa scribẽtis capiti catenis insonabat, respicit rursus idem, quod prius innuentem, nec moratus tollit lumen, & sequitur, ibat illa lento gradu, quasi grauis vinculis: postquam deflexit in aream domus, repente dilapsa deserit comitem: desertus herbas, & folia concerpta signum loco ponit. Postero die adit magistratus, monet vt illum locum effodi iubeant, inueniuntur ossa inserta catenis, & implicita, quæ corpus æuo terraq; putrefactũ nuda, & exesa reliquerat vinculis. Collecta publicè sepeliuntur; domus postea rite conditis manibus caruit, etc.* hæc Plinius, nec verò vir prudens hæc veluti fabulosa, sed serio refert, cum epistolam illam eo consilio ad Suram scribat, vt eius mentem, sententiamq; de hisce rebus audiret.

15. Plutarchus in libello de Sera Num. vind. refert, Pausaniam quemdam Byzantij, stuprasse Cleonicem virginem liberam, tum timore, ac suspicione correptum interfecisse; postea sæpenumero in somnijs sibi astantem vidisse, & iterum, atque iterum inculcantem.

Βαῖνε δίκης ἆσσον, μάλα τοι κακὸν ἀνδράσιν ὕβρις

Accede ad iudicium: pessima res est iniuria hominibus.

Cumq; assiduis terroribus ab Vmbra affi-

cere-

ceretur, Heracleam nauigauisse ad animarum expiationem: ibi quibusdam placationibus, *καὶ τῶν ψυχαγωγῶν animarum ductorum* ope, puellæ animam euocasse: quæ cum in conspectum venisset, Pausaniæ finem malorum futurum prædixit, vbi is Lacedæmonem peruenisset: qui vt eò appulit, migrauit e vita.

16. Idem auctor in vita Romuli de Aristæo Proconessio ita scribit, *Aristæum tradunt in fullonaria taberna mortem oppetijsse, post peregrè quosdam redeuntes, in illum, Crotonem euntem incidisse*. Alij verò hunc ipsum Aristæum quinquennio etiam post mortem apparuisse retulerunt.

17. Apollonius Tyaneus, vt auctor est Philostr. in eius vita, fato iam functus, iuueni cuidam, qui animæ immortalitatem perfractè inficiabatur, Tyanam eunti, fertur apparuisse; & illum multa de anima, lõga oratione erudijsse; cuius initium erat,

Ἀθάνατος ψυχὴ, καὶ οὐ χρῆμα σὸν, ἀλλὰ προνοίας, idest

Immortalis anima, idq; non tuum opus, sed prouidentiæ.

Eundem apparuisse in tentorio Aureliano Imper. Tyanam obsidenti, monuisseq; vt victor a ciuium nece, & crudelitate abstineret, quod & fecit: refert Flauius Vopiscus in vita Aureliani.

18 Plato ipse, vt alios sileam, lib de Republ. 10. scriptis commisit, Erum Armenium, genere Pamphilium, qui in prælio occubuerat, tandem duodecimo die, dum pyræ impositus esset, reuixisse, & quę interim viderat, accuratè retulisse, sic incipit narrationem: *Inquit ergo, postquam anima fuisset a corpore separata, vnà cum pluribus quendam in locum dæmonum peruenisse*, & quæ ibi longa oratione prosequitur. Hunc Erum existimat Clemens Alexandr. libr. 5. Strommat. fuisse Zoroastrem.

Idem Plato lib. 1. de legibus arbitratur, animas interemptorum hominum sæpenumero persequi occisores. Huc spectant Alcmæonis, Orestis, Neronis, & aliorum furiæ, qui a parentum, quos interfecerant, animabus, ac manibus feruntur vexati, donec expiauerint crimen, vt Græcæ ac latinæ literæ prodiderunt. Huc etiam retulit Marsil. Fic. lib. 16. de immortal. Anim. cap. 5. rem illam abditam, nempe quid causæ sit, quod cadauer, recens occisi hominis, superueniente homicida, sanguinem iterum ex plaga accepta mittat.

19. Sed ad Platonem redeo, qui in Phædone rationem etiam aliquam, animarum apparitionis reddere conatus est. Quippe anima, quæ pie vita transacta excessit e corpore, nihil terreni, nihil corporei, & crassi attrahit secum: quocirca vt semel ex corporis compedibus auolauerit, semet in seipsam colligit, atque per contemplationem Philosophiæ, Deique apprehensionem euadit fęlix, ab omni errore, cæterisque malis libera. Anima verò quæ corpus nimio plus complexa amauit, & turpibus eius voluptatibus, ac libidinum illecebris irretita, præsentem vitam maculosè transegit, cum ex corpore migrat, manet corporeo quodam, & terrestri contagio infecta: vnde fit, vt veluti pondere quodam grauata, in loco visibili, maximè propè sepulchra versetur, & ob terrestre illud & corporeum, quod porrò visibile quiddam est, apparet, & ab alijs videtur. Hinc Socrates de animabus quæ apparent, ita subiungit: *Consentaneum tamen est, ò Cebes, non esse has bonorum animas, sed malorum, quæ circa hæc oberrare coguntur, pœnas dantes anteactæ vitæ &c.* hæc Plato in naturæ caligine.

20. Cæterùm nos id credimus, & tenemus, quod est commune Theologorum decretum, animas semel a corporibus egressas, communi, & ordinaria lege, non amplius in hæc nostra loca redire: Verùm speciali Dei Opt. Max. dispositione nonnunquam reuerti, & apparere; idque non suo arbitratu, nec quoties & vbicunque libuerit, sed nutu ac voluntate Dei, ijs personis, eo loco, ea forma, habitu, tempore; eaque de causa apparere, quæ illi soli nota est, *cuius consilia abyssus multa*. Verùm ne me quisquam aliorum scrinia compilasse putet, verbum non amplius addam. Si cui vero otium, & lubet, varia apparitionum exempla legere, adeat Plutarchum in libello de Sera Numin. vind. & libello de ea, quæ in Luna apparet facie: tum in vita Coriolani, Aemilij, Bruti, Romuli. M. Tullium in libris de diuinat. de natura Deor. & in Tusc. quæst. Macrobium lib. 1. in somn. Scipionis cap. 14. Valerium Max. lib. 1. cap. 7. & 8. Laertium

In vita Pythagoræ. Arnobium lib. 8. contra Gent. Maximum Tyrium serm. 27. Lucanum lib. 1. Pharsaliæ. Gregorium Turonen. lib. 5. histor. cap. 34. Lactantium Firm. lib. 2. de orig. erroris cap. 2. Petrum Gregor. Tholosan. lib. 1. de immortal. animæ cap. 16. Plinium secund. lib. 5. epist. 5. & lib. 7. epist. 27. Alexand. ab Alexand. lib. 2. Dier. Genial cap. 9. & lib. 5. cap. 23. Platonem lib. 1. & 10. de legib.

Quæ omnia cum ita sint, quid est Deum immortalem, quod tam dēsa caligo, tamq; tetræ & cimeriæ tenebræ vsqueadeò nonnullorum mentes obduxerunt, vt in hac veritate, de animorum immortalitate, tot sæculorum auctoritate firmata, tam validis morum, & vitæ fundamentis innixa, adeò naturæ conditioni conueniente & congrua, omninò cæcutiant? Faxit Deus, vt qui eam tenent, ex animo teneant, qui in ea hallucinantur, quàm ocyus illustrentur, ne tandem alibi malo suo infœlicique experimento, hac de re certi fiant. Reliquum est, vt aduersariorum argumenta initio Disputationis confecta paucis diluamus, sit ergo.

SECTIO VNDECIMA.

Diluuntur quinque priora argumenta, initio Disputationis proposita.

BENE habet: firmata est hucusque veritas: nunc se facile per se ipsa tuebitur; quanquam in ipsis Disput. carceribus, fallaci & captioso arguendi genere opprimi tentaretur: quippe *tanta est veritatis vis*, inquit eximius orator, *vt contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, omnem deniq; industriam, facile per se ipsa defendat.* Itaque

Ad 1. Quod multa hominum pars sensuum, voluptatumque illecebris irretita, vix vllum intellectionis opus edere videatur, iccircò vegetalem solum, ac sensualem vitam transigere, nego. Sunt enim quicunque homines, etiam intelligentes: satque fuerit si vnum aliquod intelligendi munus vel semel, vel iterum edant, in quo nullum corporeum interueniat instrumentum, vt eorum animi semet ostendant incorporeos ac immortales. Porrò nullus vspiam hominum est, qui non aliquando intelligat, ac resipiscat. Quod verò in eodem argum. intruditur, nempe medendi peritos, solum sensitricis, & brutalis animæ facultatibus in exercendis suæ doctrinæ muneribus inniti, ridiculum est. Hisce ne adeò communibus facultatibus suffulti, tot, tamq; egregia opera in dies ederent?

quibus fas est ducere ab Orco
Extinctos homines, iterumque animare sepultos.

In quos extat Homericum præconium Iliad. λ.

ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων.
id est.
Vnus homo medicus, multis æquandus honore est.

Quid orator? num admirabile quicquam inuenire, inuenta disponere, disposita eloqui, in animos hominum dominari, & quo eos cumque velit, impellere possit, citra intellectus interuentum? id vel cogitare, extremæ fatuitatis est. Pari ratione dicendum est de reliquis in arg. recensitis. Quamobrem, etsi pauci admodum sint, quos contemplatrix vita occupauit, idque in omni ætatum serie contigerit, ex hoc tamen minimè consequitur, reliquos homines non viuere ex intellectu; quamuis intellectus quantum ad operationes attinet, in quibusdam splendidè, in alijs obscurè, in nonnullis malignè subluceat. Quod si homo, cuius sunt operationes, *magis est mortalis, quàm immortalis, magis sensualis, quàm intellectualis*, hoc animæ immortalitati nihil officit: Quinimo homo absoluiè est mortalis, tamen altera eius pars, anima intellectrix, ab omni interitu procul sistit. Nisi vis a præstantiori parte, anima, eum immortalem appellare.

Ad 2. Nec quicquam refert, quod ex hominibus, aliqui vsqueadeò pingui hebetique sint animo, vix vt in hominum referri numerum videantur: hoc enim vario corporis temperamento, & sensitricium facultatum instrumētis, acceptum referendum est. Animus autem, & intellectus, cum nobis *innasci, atq; ingenerari videatur, & esse quadam substantia,* vt

vt contestatur Philosophus in particula 65. primi de Anima; quæ quidem vt pertritum habet adagium, *non suscipit magis, ac minus*, æqua profectò lance omnibus hominibus, cælestis idem, ac diuinus impartitus est. Hinc Tullius in primo sermone de legibus. *Nihil*, inquit, *est quum vni tam simile, tamque par, quàm omnes inter nosmetipsos sumus: quod si deprauatio consuetudinum, si opinionum varietas, non imbecillitatem animorum torqueret, & flecteret quocunque capisset, sui nemo ipse tam similis esset, quàm omnes essent omnium.*

Omnes verò hominum animos intimè, & in se spectatos, equali prestantia condecorari, vel hinc conspicitur, quia omnes homines eadem specie comprehēduntur. Cum itaq; vt auctor est Philosoph. lib. 3. diuinor. cap. 3. eorum, quæ vno aliquo genere concluduntur, vnum sit prius, ac perfectius altero; eorum verò quæ continentur sub specie, vnum nec sit prius, nec perfectius altero, liquidò consequitur, hominis animos, nequaquam intima, propriaque perfectione spectatos, differre; sed quę in multis apparet differentia, eam omnem à sensitricium facultatum viribus, & meliori temperie proficisci.

Scio Doctores aliquos, melioris etiam notæ tueri, hominum animos, non modo præfata illa perfectione, ex meliori corporis temperie, & vegetiori virium inferiorum satellitio desumpta, discriminari, sed intima etiam, &, vt aiunt, substantiali: idque ex mente, sententiaque Angelici Doctoris profiteri, qui in prima par. quæst. 85. art. 7. geminam attulit rationem, cur eandem rem melius penitiusque vnus altero comprehendat. *Hoc autem circa intellectum contingit dupliciter, vno quidem modo, ex parte intellectus, qui est perfectior. Alio verò ex parte inferiorum virtutum quibus intellectus indiget ad sui operationem:* quo quidem effato, geminam intellectus expræssit differentiam: hanc quidem internam, quæ in eius natura insideat: hanc verò extrinsecus adscitam, prout inferiorum virtutum ope fulcitur.

Porrò, quamuis hanc animi *substantialem, indiuidualem tamen*, perfectionem admittas (cuius oppositum magis ex vero, & ex sententia S. Thomæ existimo) omnes adhuc animi vna specie concluduntur: eòq; omnes omnium hominum, eodem modo gaudent immortalitate.

Ad 3. In illa membrorum hominis serie, vbi intellectus? vbi voluntas subticetur? animi præstantissimæ alæ, *quibus ad immortalitatem radit iter liquidum*. Vbi animus rationis compos? *quo nihil ab optimo, & sapientissimo genitore melius est procreatum*; vt ait eximius orator de Vniuersit. At omnia, inquis, quæ in homine, sunt ad vsus corporeæ vitæ, vt sustentetur, & propagetur natura, nata, & comparata videntur. Minimè verò: sed quemadmodum ad cursum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem, *sic hominem ad duas res, intelligendum, & agendum esse natum, quasi mortalem aliquem Deum, non verò vt tardam aliquam, & languidam pecudem ad pastum, & procreandi voluptatem, hoc diuinum animal esse ortum*, scribit Tullius in secundo sermone de finibus. Sed porrò quæ hæc consecutio? humani corporis compago, & constitutio, eius interitum contestatur; ergo & animi? hem, auolabit ille solutus ac liber, corpore veluti sarcina quadam deposito; nec perpetuò, vt cohæreat, corporis eget. Quòd si quicquam argumentum illud molitur, id contra futuram corporum resurrectionem obiectat, quo etiam intellectu, fusè ab ijs confutatum est, qui resurrectionis argumentum tractarunt.

Ad 4. Etsi humanus animus immortalis ac cælestis est, ideò tamen plures hominum ad ima, & turpia deijciuntur, quia plures, quamuis ex accidente, sensuum satellitio, quàm ratione ducuntur. Fateor equidem peruerso naturæ ordine fieri, sed fieri tamen: mirare? eximet tibi omnem admirationem Philosophus, qui in secundo de morib. libro cap. 6. *malum*, inquit, *est vt in pluribus, bonum vt in paucioribus*. Sensuum itaque lenocinio trahi, malum quidem, & in pluribus: cuius rei eam viri docti attulerunt rationem, *quòd in hominibus, malum contingit, ex hoc quod sequuntur bona sensibilia, quæ sunt pluribus nota, deserto bono rationis, quod paucioribus notum est*. An te latet vel ex ipso Tullio lib. 1. de offic. quod, *duplex est vis animorum; vna pars in appetitu posita, altera in ratione, quæ docet & explanat, quid faciendum, fugiendumque sit: ita fit, vt ratio præsit, appetitus verò obtemperet*? Tum in serm. de Vniuers. *Deus*, inquit, *virtute antiquiorem genuit animum, eumque vt dominum, atque imperantem obedienti corpori præfecit*. Hic rectus naturæ ordo, sed tamen haud raro inuer-

titur, quanquam ex accidente. Veruntamen ex hoc minimè colligitur, animum, interitui esse obnoxium; quia eius natura, atque conditio, ex ijs perpendenda est, quæ illi per se conueniunt, non quæ ex accidente. Quod verò in Cælo natum est, id absolutè spectatum, Cælum peteret, sed ob arctissimam corporis societatem, ad ima deijcitur. Nec tamen vbique, nec perpetuò; nam in quibusdam tantum abest, vt molesto sensuum pondere, nobiliorem partem, animum, ad terrena, & caduca, pars deuoluat inferior, vt secum potius ad cælestia ac diuina, corpus trahat natura gloriosior, nempe anima.

Ad 5. cum obijcitur, si animus suaptè conditione gaudet immortalitate; quid est, quòd tam molestè a corpore discedit? Hæc sunt in causa, quia etsi immortalis est, ac impassibilis, est tamen forma corporis: altera compositi pars: arctissima colligata societate: in eo, tanquam in loco proprio conquiescit: iccircò ex eo, vi quadam ac molestè auellitur. Excipe hac de re Plutarchi exemplum: quemadmodum auis capta, inquit ille, si diutius alatur in carcere, ita eius loci amore capitur; vt etiam si dimittatur, studeat eò redire, sic animus, diu versatus in corpore, non facilè ab eo reuellitur. Animi verò puerorum libentius e corporis custodijs excedunt, quòd minus in ijs morantur. Deinde, etsi vltima rerum linea mors, videatur horribilis, non tamen fortasse omnibus. Senecæ Tragici est hoc monitum.

Mortem optare malum, timere peius.

Non eam timuit Thales, qui inter vitam, ac mortem nihil interesse dixit, quòd vtraque res esset secundum naturam, nec mortem malam esse magis, quàm natiuitatem: non Socrates, qui tanta animi firmitate gradiebatur ad mortem, vt Critoni, vehementi studio suadenti, si vitam ipse suam negligeret, vt certè liberis etiam tum paruulis, & amicis ab ipso pendentibus, semet seruaret incolumem, dixit, *liberi quidem Deo, qui mihi eos dedit cura erunt; amicos, hinc discedens, inueniam vobis aut similes, aut etiam meliores: ne vestra quidem consuetudine diu cariturus; quandoquidem vos breui, eòdem estis commigraturi*: non (vt alios sileam) heroes nostri, heroidesque martyres, qui lætabundi, quasi olores aliqui clarius moriendo cecinerunt, voce, & sanguine. Porrò, *si mortem cogitatione metimur*, inquit, Tullius, *esse portum paratum omnibus, quò vel passis peruehimur velis, sin reflantibus ventis reijciemur, tamen eòdem paulo tardius referamur necesse est*; pectoris benè præparati erit, ob rei ineuitabilis metum, non tantopere cruciari: tamen quisquis es, mortis amaritudinem tempera hoc dulcore;

Frigida mors vitam, mortem rapit altera vita:
Mors vana vitæ finis, origo bona.

Cogita, quod mors vitam etsi adimit, non tamen perimit; adimit quidem, sed ad tempus, restituendam in tempore, duraturam sine tempore, sed quò feror?

Redeo ad id, quod in eodem 5. arg. annectebatur; nempe si animus immortalis ac impassibilis est, cur si contemplationi impensius vacet, ita quatit corpus, vt nihil æque? & contra, laborante & læso corpore læditur? Dic vno verbo: id euenit propter intimum & arctum vtriusque adinuicem nexum. Porrò, cum animus quandiu in hoc mortali, & caduco corpore degit, ope corporearum facultatum, & sensuum, qui quasi satellites quidam ac internuncij intellectus sunt, munia sua obeat, ijs profectò an labore, an morbo aliquo dilapsis, ipse etiam in operando torpescit: ita tamen, vt ei id obtingat omninò ex accidenti: quia nimirum succumbunt facultates, & sensus, quibus opitulantibus operabatur, *non quia sustinuit aliquid ipse intellectus, sed id, in quo ille est: quemadmodum contingit in ebrietatibus:* vt loquitur Stagirites lib. 1. de Anima tex. 66. Id in causa est, cur capite, vel nimio frigore, vel calore infecto, animi functio pessum eat: quia facultates illæ, maximè verò phantasia, qua quidem intellectus quasi socia, & administra in suis operationibus vtitur, cum in corporeis instrumentis, ac sensorijs insideant, earum temperie, & harmonia corrupta, ita deprauantur, vt non modo intellectui famulari non queant, sed eum trahant etiam in societatem: ideòque inflammato cerebro, mentis succedit alienatio, alijuè mentis, qui apparent, affectus.

Porrò, quid est, quod animum effusa sanguinis emissio, febrium æstus, Carus, Apoplexia, &c. depellunt ex corpore, si ille impassibilis est, ac immortalis? vt ibidem obijcitur. Hoc vsqueadeò torsit Galen. vt in lib. de mutua consecutione animi morum, & cor-

& corporei temperamenti cap. 3. dicat, se à nullo vnquam Doctorum huius rei causam accipere potuisse; libentiq; animo eam à Platone, si inter homines ageret, quæsiturum. Eius hęc sunt verba. *Cur verò sanguinis copiosa euacuatio, & cicuta potus, & exurens febris, animam disiungat à corpore, à Platone vtiq; si vitam degeret, omninò libentissimè cuperem: posteaquam verò neque ipse iam superest, ac nullus Platonicæ doctrinæ magister vllam me causam edocuit, propter quam ab his quæ modo recensui, anima corpus deserere coacta sit, ego aliquid, &c.* Sed nullo negotio responderet Plato, responderet etiam Aristoteles, ipsam migrare à corpore, quia corrumpitur naturalis temperies, necessaria ad operationes sensitricium facultatum, quibus illa, vt hic operetur, vnicè indiget. Præterquam quod, omninò meminisse debemus id, quod Stagirites sæpissimè monuit, animam rationis, consiliique participem, dum in hoc caduco, & mortali corpore detinetur, absque vegetatiua, ac sensitiua cohærere haud posse, quòd istæ ab anima rationali, quasi trigonum à tetragono continentur: vegetalis verò, sentiensque gradus dissoluuntur corpore dissoluto, iccircò migret e corpore etiam animus ipse, necesse est. Tum etiã, quia vt alio loco docuimus, anima intellectrix est vera humani corporis forma: an ergo in corpore exanimi, & ipso cadauere detinendus esset? Iã si nos, putidus aliquis, & grauis odor aliudue domi incommodum ex ea fugat; mirare, quod animus diuinus, ac immortalis, ex corrupti corporis fætore tandẽ auolat? quinimo omnes corporis dolores, & incommoda, huius migrationis veluti quidam apparitores sunt. Audi Senecam, *Vt qui in alieno habitant, multis aguntur incommodis, semperq; de aliqua domicilij parte queruntur, ita animus nunc de capite, nunc de pedibus, nunc de stomacho, nunc aliud de alio queritur; significans se non esse in suo domicilio, sed vnde breui sit emigrandum.*

SECTIO XII.

Confutantur reliqua argumenta, quę in ea ipsa sect. 1. constructa sunt.

AD 6. Quia sacerdos publico sacrorum ministerio (quamuis extra Catholicam Eccles. falso) præfuturus est, haud immeritò vbiq; honestum ac decens existimatum est, vt qui insigni aliqua membrorum mutilatione, ac deformitate dedecoratus existeret, à tã magno, eximioq; officio arceretur. Quod si aliquando vel Augusti edicto quosdam ob corporum dehonestamenta *Senatu Romano exclusos fuisse*, scriptum nobis reliquit Dio lib. 54. quanta maiori cum ratione huiuscemodi dehonestamenta, arcebunt à sacerdotio, quod apud omnes perpetuo in eximio fuit honore?

Quod verò ad ea attinet, quæ in arg. ex veteri testamento adducta sunt, meminisse debemus, *quod omnia in figura contingebant illis*, 1. ad Corinth. cap. 10. dum itaque ibi a ministerio Dei prohibentur qui lippitudine, qui næuo, qui impetigine, qui macula, qui deniq; aliquo corporis vitio fuissent infecti, per hæc lex illa adumbrabat, vt ab anima sordes, & maculas peccati eluerẽt, ac mundi, & puri redderentur, qui Deo accepti esse vellent: vt nimirum, *per corporalia demonstraret spiritualia*, vt docemur in distinct. 55. Decret. Bonifac. Et in Additionibus ad 3. part. S. Thomæ quæst. 36. art. 1. hæc legimus, *quando Leuit. 21. dicitur, quod homo de semine Aaron, qui habuerit maculam, non offerat panem coram Domino, nec accedat ad ministerium eius, per maculam, vt dicit Gloss. omne vitium intelligitur.* Et infra quæst. 39. art. 6. vbi speciatim in dubium vocatur: Num quispiã ob membrorum defectum, à suscipiendis ss. ordinibus impediri debeat, ita sancitur. *Dicendum, quod aliquis efficitur ineptus ad susceptionem ordinum, vel propter impedimentum actus, vel propter impedimentum claritatis personæ; & ideò patientes defectum in membris, impediuntur à susceptione ordinis, si sit talis defectus, qui maculam notabilem inferat, per quam obscuretur personæ claritas, vt abscisio nasi; vel periculum in executione facere possit: alias non impeditur. Hæc autem integritas exigitur de necessitate præcepti.* Has itaq; ob causas arcentur à sacrorum ministerio ij, qui insigni aliquo corporis vitio laborant, non verò ob eam causam, quæ in arg. recensetur. Quanquam non negauerim plerumq; lineamenta corporis esse animi argumenta: Liberalis & honesta facies, liberalem, & honestum arguit animum, praua, prauum: adeò vt Cornel. Tacit. hæc in lib. 2. Annal. scribat. *In corporum maiestate veneratio inest: magnorumque operum non alios capaces putant, quàm quos eximia specie donare natura dignata est.* Et illud iam tritum.

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine læsus,

Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es.

Hæc, sac inclinent aliquo pacto animum ad ista, aut illa opera, sed non cogunt: cum alia sit corporis, alia animi substantia: vnde nec etiam eius immortalitati officiunt.

Ad 7. Vtiq; in homine triplex est facultatum genus, nempe earum vnum, quo viuimus, ac vegetamur: mox, quo sentimus: tandem, quo intelligimus. Priora duo caduca sunt, ac mortalia: tertium, quippe gradus intellectiuus, incorruptus ac immortalis. Iam verò in anima humana duo illa priora nō præualent, nec præponderant vni intellectiuo, sed versa vice: quò fit, vt nec humana anima dicenda sit magis mortalis, quàm immortalis. Quod verò in homine pars intellectrix, & ipsa ratio reliquis duabus, vegetanti, ac sentienti præpolleat, vel ex nomine ipso dispicitur: nam iccircò eam animi partem cum Academia, tum Peripatus, ac reliqui omnes Philosophi ἡγεμονικὸν, partem principem appellarunt, quia ita natura comparatum est, vt hæc præsit atque imperet, illæ obsequantur ac pareant: quod autem præest, ac dominatur, præpollet vtique. Deinde, quia intellectus est vltima hominis perfectio, & vt aiunt *specifica differentia*, nam etsi embryo viuat prius vitam plantæ, deinde animalis, vt nos admonuit Stagirites lib. 2. de generat. animal. cap. 3. nihilominus tum demum est homo, cum *mens deforis accesserit*. Ab vltima autem perfectione, non ab alijs, quæ præcesserunt an formis, an partibus, cuiuscumq; rei denominatio desumenda est: sicuti nec ternarius v.g. numerus ab aliqua præeuntium vnitatum sic appellatur, sed ab ea, quæ est vltima. Ad extremum, quia intellectus in hominis generatione, vt alio loco ex illo ipso cap. 3. docuimus, est eius finis: Vnumquodq; verò denominatur à suo fine: vnde fit, vt anima humana omninò denominãda sit à parte intellectrice, quę cum sit interitus expers, id consequitur, vt humana anima magis, immò absolutè dicenda sit immortalis.

Ad 8. omninò negandum est, animam intellectricem in generatione hominis produci à genitoribus: cum ea ab summo rerum opifice eo temporis articulo in corpore procreetur, quando id perfectè ac vltimatè dispositum fuerit, vt retro Disput. 3. sect. 6. docuimus. Nec verò similitudo morũ, & animorum, quæ filijs cum parentibus intercedit, quicquam negotij animæ immortalitati facessit; nam hæc non à parte intellectiua, sed aliunde proficiscitur, quæ in præsentia paucis est enartanda: de qua tam varię sunt doctissimorum hominum, tamque discrepantes sẽtẽtiæ, vt veritas vix compræhendi possit.

Principio audiendi sunt nobis veteres Philosophi ex Plutarchi verbis, apud quem lib. 5. de placitis Philosoph. cap. 11. hæc legimus. *Empedocles similitudinem defert semini prævalenti, dissimilitudinem euaporationi caloris, qui in semine erat. Parmenides, si à dextra vuluæ parte semen excernatur, patrum: si à sinistra, matrum similes nasci. Stoici, a toto corpore & anima ferri semen, exprimique imagines, & effigies ex eadem gente, perinde atque si pictor rei conspectæ similitudinem coloribus similibus referat. Præterea à muliere quoq; semen emitti; quod si præualeat, matri: si viri, patri similem nasci fœtum.*

Galenus, multis in locis, maximè verò in lib. de semine, cum in hanc sententiam iuisset, quod in generatione hominis, non modo vir, sed mulier quoq; emittendo semen *actiuè concurrat*, arbitratus est, similitudinem, aut dissimilitudinem, quæ est filijs cum parentibus, non aliunde, quàm ex semine vtriusq; parentis oriri, ita, vt cuius semen in ea commixtione præualuerit, ei similis edatur fætus, vel in aliqua parte, vel secundũ totum, prout semen vel in parte, uel in toto superauerit.

Aristoteles lib. 4. de generat. animal. cap. 3. hac ipsa de re multis edisserit, qui tandem filiorum in vniuersùm similitudinem, & contra, excitari putat, ex varia actione virilis seminis in sanguinem (negat hic mulierem in concubitu eiaculari semen) menstruum: ita, vt si semen viri vsquequaq; materiam mulieris euincat, prolem similem patri, sin autem mulieris materia superauerit, similem effici matri: idque vel toto corpore, vel singulis partibus. *Itaque si genitura superat*, inquit Stagirites, *faciet marem, non fœminam, & similem ei, qui generat, non matri: sed si non superat, pro ea, qua non superauerit facultatem, defectum faciet, &c.*

Oritur præterea similitudo ex parentum affectu, & imaginatione, adeò, vt Philoph. in problem. sect. 10. quæst. 12. cum quæsiuisset, cur proles cæterorum animantiũ magis, quàm ho-

hominis, ſuis parentibus ſimilem gerat naturam, ita pergat: *An quia homo vago, varioq; plurimùm animo in coitu eſt: prout autem pater, materq; in conceptu affecti fuerunt, ita partus euariãt. Cætera verò animantia omnia, aut certè plurima, vel tantum ipſi intendunt, totaque ſe ſe Veneri dedunt, &c.* Quid? tantum hic ualet imaginatio, ut (cætera ſileo) plerique aſſerant mulierem, quæ maritum auida cogitatione in congreſſu complectatur, illius imaginem exquiſitè imprimere fætui: idem etiam præſtare maritum. Quod tam exiſtimant veritati proximum, vt ex forma ac ſimilitudine, quam proles cum patre gerat, colligant ſyncerum vxoris affectum erga maritum, tum contra, ex ſimilitudine, quæ fætui cum matre intercedit, venentur animum, & diſpoſitionem mariti erga vxorem. Ex hoc loco Flaccus lib. 4. Carm. od. 5. eruit inuiolatam thori fidem in tranſmarinis mulieribus, dum ita canit.

Culpari metuit fides:
Nullis polluitur caſta domus ſtupris:
Mos, & lex maculoſum edomuit nefas:
Laudantur ſimili prole puerpera.

Et lepidiſſimus poeta Catullus in eo carmine, quod ſcripſit in Iuliæ nuptias, precatur, vt Torquatus filius naſciturus, ſuo ſit ſimilis patri Manlio, & vel ipſo ore indicet pudicitiam matris.

Sit ſuo ſimilis patri
Manlio: & facile inſcijs
Noſcitetur ab omnibus,
Et pudicitiam ſua
Matris indicet ore.

Theocrit. in Encom. Ptolem. eius mulieris, quæ virum ſuum non amat, mentem dicit in alio viro ſemper eſſe occupatam, ideòque eam liberos, patri diſſimiles parere.

Ἀστόργου δὲ γυναικὸς ἐπ' ἀλλοτρίῳ νόος αἰὲν,
Ῥηΐδιοι δὲ γοναί, τέκνα δ' οὔποτ' ἐοικότα
πατρί. ideſt.

Mulieris affectione carentis, ſemper in alieno (viro) *mens eſt:*
Faciles fœtus: liberi nunquam patri ſimiles.

Hæc de liberorum ſimilitudine quoad corpora tetigiſſe lubuit: Quod verò ad mores, propenſiones, & animos ſpectat, non ſemper, immò nec ſæpe, mores & ingenia filiorũ ſunt parentũ ſimilia: Quid? aliquando tanta intercapedine diſſident, vt nihil magis. Porrò, quæ hic morum, & animorum ſimilitudo? Socrates, vel Apollinis oraculo iudicatur ἀνδρῶν ἁπάντων σοφώτατος, at eius pater Sophroniſcus marmorarius, & mater Phęnarete obſtetrix. Pindarus Lyricæ maieſtatis apex, at eius pater Scopelinus tibicen. Demoſthenes oratorum facile princeps, at eius pater cultrorum venditor. Contra, Socratis filij è Xantippe quidē Lambrocleus, ex Myrtone verò Ariſtidis iuſti filia Sophroniſcus, & Menexenus, ſtolidi. Periclis filij Paralus, & Xantippus ignaui. Themiſtoclis, Tleophantus malus. Alcibiadis, omnes inſani, & vt in ſumma dicã, *Heroum filij noxa*. Quod argumentum declamat Aelius Spartianus in Seuero Cæſare, vbi multis exẽplis declarat, ita ferè vſu veniſſe, vt viri, ſeu virtute, ſeu literis, ſeu fortunæ indulgentia inſignes, aut nullos omninò liberos habuerint, aut tales reliquerint, vt magis ex vſu rerum humanarum fuerit, illos abſque liberis decedere.

Quòd ſi quæras, cur ergo communi hominum cenſione, bonorum filij, boni; improborum, improbi; nobilium, nobiles; fortium, fortes exiſtimantur?

Has ob cauſas. Primò, in ſemine latet abdita quædam parentum vis atq; ſpiritus; quinimo, auctore Philoſoph. lib. 4. de generat. animal. cap. 3. *Maiorum etiam propria in nepotum ſemine inſunt potentia.* Hæc in generatione, niſi adſit impedimentum, communicatur fætui, in ijs formis, ac facultatibus, quæ de poteſtate materię educuntur, cuiuſmodi ſunt vegetatrix, ſentienſq; anima, & vtriuſq; facultates. Cum itaq; præfata vis atq; ſpiritus in viris nobilibus, ob alimentorum munditiam exiſtimentur puriores, in fortibus, robuſtiores, fit, vt in illorum filijs puriores, in iſtorum robuſtiores ſpiritus ingenerentur, ſic, *fortes creantur fortibus*: ſic, *eſt in iuuencis, eſt in equis patrum virtus*. In bonis autem ac probis viris, adeſt etiam imaginatio rectè compoſita, quæ hac in parte plurimum habet momenti. Quia verò anima intellectrix, eiuſque facultates, quandiu ſunt in his incluſæ compagibus corporis, operantur ope & adminiculo imaginationis, & corporeorum inſtrumentorum, hanc ob cauſam nobilium liberi in ijs etiam actionibus plerunq; cernũtur accutiores, quę ſunt propriæ ingenij, & intellectus.

Accedit recta educatio: quippe rationi conſentaneum eſt, viros probos, tũ nobiles, quibus, vt veriſimile eſt, adiungitur facultatum commoditas, in id incumbere, vt ſuos liberos

vel à teneris vnguiculis, probis ac rectis institutis informent, quò sibi quàm fiant simillimi. Illi verò quos semel à rudibus annis, & a saliua, quod aiunt, imbiberunt mores ac instituta, toto vitæ spacio retinent, nam

Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem
Testa diu.

Multum præterea confert conuictus, & assidua cohabitatio: quippe cum homo sua pte natura, vt Plato loquitur sit μιμητικώτατος, *imitantissimus*, puelli exemplo parentum, ac nutricum mirum in modum eorum ipsorum vitam siue bonam, siue malam imitantur, ac penè medullitus hauriunt. Nàm *si iuxta claudum habitans, subclaudicare discet*, quanto magis proborum, & honestorum parentum cohabitatio, quasi tacita quædam præceptio edocet filios quid deceat, quid non? Has ergo ob causas bonorum filij, boni, &c. non verò quia eorum animi procreentur a genitoribus, vt asserebatur in illo 8. arg.

Ad 9. Quod res externæ, vt circumfusus aer, & locorum diuersitas variet hominum operationes, hinc oritur, quoniam hæc immutant humani corporis humores, efficiunt organa subtilia, aut obtusa, reddunt acutos, aut hebetes spiritus. Porrò quotusquisq; est, qui nesciat, pingue & crassum cælum, pinguia quoq; & stupida ingenia progignere, & contra? Quia verò anima in hoc inclusa corpore, per instrumenta corporis operatur, fit, vt ipsa quoque in suis operationibus quodammodo varietur, quanquam insemet immutabilis sit. Suppetit alia etiam ratio, cur iisdem fere moribus videntur præditi, qui eandem incolunt regionem, ab aliorumq; institutis, & exercitationibus alieni: nempe quotidianus conuictus & communis vitæ ratio, inueterata consuetudo, mores deniq; loci illius tacita quadam incolarum approbatione vltro citroque agitati, iussu, exemplo, vel imitatione parentum, nutricum, vel maiorum hausti, qui in naturam vertuntur, quos quidem postea *furca licet expellas, tamen vsque recurrunt.*

De Cælorum autem, & stellarum in homines influxu, quantum ad præsens attinet, ita censeo: illa nec in intellectum, nec in voluntatem *directè influere*. Quid ita? quia nullum corpus, in id, quod est corporis expers, sua natura influit; Atqui intellectus, vt ex lib. 3. de Anima didicimus, nec corpus est, nec actus organi corporei. Eadem ratione voluntas; cum resideat in ratione, vt colligimus ex tex. 42. eiusdem lib. 3. est itidem incorporea: ideò que cælestia corpora nihil in eam directè, ac immediatè imprimunt, neque ad aliquid prosequendum, fugiendumue impellunt. *Inclinant tamen dispositiuè, in quantum imprimunt in corpus humanum, & per consequens in vires sensitiuas, quæ sunt actus corporalium organorum, quæ inclinant ad humanos actus. Quia tamen vires sensitiuæ, obediunt rationi, vt patet per Philosoph. 3. de Anima tex. 42. & 47. Et lib. 1. Eth. cap. vlt. nulla necessitas ex hoc libero arbitrio imponitur, sed contra inclinationem cælestium corporum, homo potest per rationem operari*, inquit diuinus præceptor S. Thomas in 1. 2. quæst. 95. art. 5.

At ne quisquam arbitretur, me de domo, quod aiunt, produxisse testem, audi ipsummet Astrologorū principem Ptolemæum, qui non semel hoc idem conceptis verbis asseruit. In Centiloq. Proposit. 6. *potest*, inquit, *qui sciens est, multos stellarum effectus auertere, quando naturam earum nouerit, ac se ipsum ante illorum euentum præparare.* Idem repetit tum alibi sæpe, tum maximè lib. 1. Quadripart. cap. 1. & 2. Hem, cape quid in illo cap. 2. de hominum inclinationibus è cælo ortis asseueret; nempe eas impediri, penitusq; tolli, si contraria adhibeantur remedia; *& quemadmodum vlcera nec serpent, nec putrefactionem facient, si contraria curatio accesserit; nec ferrum trahet magnes, si magneti allium fuerit illitum; sic & de inclinationibus à Cælo ortis dicatur, cum aut ignorantur futura, aut non impediuntur contrarijs rebus &c.* Homo itaque contra validam etiam propensionem è syderibus inditam, potest, si lubuerit, per rationem agere, & sæpe agit. Quanquam pauci sint, fateor, qui se inclinationum calcaribus concitatos, rationis habenis compescant; immò plurima mortalium pars, post eas it præceps, *& ideò actus eorum disponuntur, vt in pluribus secundum inclinationem corporum cælestium: & propterea Astrologi in multis vera prænunciant*, inquit S. Doctor loco quem dixi.

Ptolemæus ergo locis in 9. illo arg. adductis, cum de huiusmodi hominum propensionibus verba agitet, non ab re ait, qui propiores sunt Austro, eos in genere esse ingeniosiores, callidiores, rerum diuinarum peritiores, sagaciores habere animas &c. quæ tamen nihil animæ immortalitati officiunt, cum in huius facultates immediatè, vti dicebam, nil imprimant.

Ad 10. De monstrosis illis hominibus (non equidem disputabo vtrumne, & vbi terrarum sint) haud temerè mecum ipse ambigerem, verène sint homines, an potius inter muta animantia annumerandi, ni mihi laborem hunc D. August. exemisset, qui in lib. 16. de Ciuit. Dei cap. 8. præfatæ difficultati his omninò respondet. *Quisquis vspiam nascitur homo, id est, animal rationale, mortale, quamlibet nostris inusitatam sensibus gerat corporis formam, seu colorem, siue motum, siue sonum, siue quamlibet vim qualibet parte, qualibet qualitate naturæ, ex illo protoplasto vno originem ducere, nullus fidelium dubitauerit.* Ea propter in serm. 37. ad fratres in eremo scribit, se ad monstra quędam, quibus nec capita vlla, & oculi in pectoribus inserti erant, ferendi Euangelij causa profectum, cum illos nosset gentilitatis errore implicitos, & ratione alicuius, tametsi falsę, religionis teneri. Itaq; in quocumq; apparet nō nihil rationis, eum inter homines annumerarem, eiusq; animam absque vlla hęsitatione arbitrarer immortalem: sin autem nullum rationis elucet vestigium, non amplius hominem censeo. Non hic plura: Vnum illud restat, quod in calce sect. 1. huius Disput. pollicebamur, vt nimirum præcipua Lucretij, & Plinij arg. adducamus, & confutemus; sit ergo.

SECTIO XIII.

T. Lucretij, & C. Plinij argumenta, contra animorum immortalitatem allata, & confutata.

Titus Lucretius Carus, qui totis sex libris de Natura rerum carminibus philosophatus est, vt summo creditur fuisse ingenio, ita furioso. *Solebat enim per interualla temporum ad carmen accedere, nō sine quodam animi furore*, inquit Petrus Crinitus in vita Lucretij. vnde illud Statij,

Et docti furor arduus Lucreti.

Hic ergo veluti cornutus quidam Satyrus furibundo impetu in animorum immortalitatem irruit, & complura contra eam contorsit spicula, ex cuius postea officina, recētiores animi parricidæ, amentata sua tela, vt plurimùm mutuati sunt; quæ a nobis alio loco & relata, & confutata habes: nunc acutiora vnius Lucretij iacula, obiecto veritatis clypeo confringamus. Statuit itaq; hic in 3. lib. animam rationis intelligentiæq; participem, perinde ac cæteras formas, caducam ac mortalem esse: quod probat.

1. *Primùm animum dico, mentem quam sæpe vocamus,*
In quo consilium vitæ, regimenq; locatum est,
Esse hominis partem nihilominus, ac manus, & pes,
Atq; oculi, partes animantis totius extant.

Vis in eo posita est, animus, seu mēs, est certo cuipiam organo affixus, perinde atque alia quæuis corporea facultas; vt videndi in oculo, ambulandi in pedibus, non ergo a corpore seiungi potest. At quia ex Peripato, & Academia audiuerat, quod nos quoq; Disput. 6. ostendimus, animum in nullo organo incubare, ideò paucis interiectis, comprobare nititur eum in corde residere, dum ita canit.

Nunc animum, atque animam dico coniuncta teneri
Inter se, atq; vnam naturam conficere ex se.
Sed caput esse quasi, & dominari in corpore toto
Consilium, quod nos animum, mentemque vocamus:
Idq; situm media regione in pectoris hæret.
Hic exultat enim pauor, ac metus: hæc loca circùm
Lætitiæ mulcent: hic ergo mens animusq; est.

In corde, inquit, excitatur pauor, metus, lætitia, ibi ergo incubat animus, seu mens. Verùm hic auctor meminisse debebat, lætitiam, pauorem, metum, amorem, odium, idq; genus alia, haud esse opera mentis, sed compositi; nam, *cogitare, & amare, aut odisse, non sunt illius, id est intellectus, passiones, sed huius habentis illud*, inquit Stagirites lib. 1. de Anima tex. 65. Quare extra chorum omninò saltat, quicunque naturam ac sedem animi, ex hisce venatur, quæ ex vno ac solo intelligendi munere deducenda est. Subnectit aliud arg.

2. *Pręterea gigni pariter cum corpore, & vnà*
Crescere sentimus, pariterq; senescere mentem:
Nam velut infirmo pueri teneroq; vagantur
Corpore, sic animi sequitur sententia tenuis.
Inde vbi robustis adoleuit viribus ætas,
Consilium quoq; maius, & acutior est animi vis.
Post vbi iam validis quassatum est viribus æui
Corpus, & obtusis ceciderunt viribus artus,
Claudicat ingenium, delirat linguaq; mensque;
Omnia deficiunt, atq; vno tempore desunt.

Er-

Ergo dissolui quoq; conuenit omnem animai
Naturam.

Argum. est ab animi operatione; quæ in infantibus vix aut ne vix quidem obseruatur; cum adolescit ætas, confirmatur; cum constat, viget; cum in senectam vergit, hebetatur; postremò, in profundo senio flaccescit, & aboletur. Si itaq; animus crescit, pariterq; decrescit, perinde erit caducus, atq; corpus.

Hanc rationem multis confutauimus supra Disput. 5. sect. 10. Obuenit hoc, nō quia *in senio sustinuit aliquid anima, sed id, in quo; sicut in ebrietatibus, & morbis:* auctore Philosopho lib. 1. de Anima tex. 65. nempe ob instrumentorum labem: quo fit, *vt ipsum intelligere, & ipsum speculari marcescat, alio quodam interius corrupto: ipsum autem impassibile est.* Errat ergo Lucret. dum a corporei organi vigore, aut debilitate, ad animi naturam recursat: quod præstat multis alijs arg. quæ ad hoc ipsum adiecit: nempe, quod animus, sicuti corpus, infestatur morbis: quod vini vis eum conturbat, & quassat: quod subita morbi vi sæpe coactus aliquis ante nostros oculos, vt fulminis ictu concidit, ingemiscit, tremit, contorquetur, anhelat: contra, quia animus, vti ægrum corpus sanatur, & medicina flectitur. Hæc omnia eadem solutione corruunt, quandoquidem vel sunt affectus compositi, vel eueniunt propter instrumentorum labem. Pergit ex alio capite.

3. *Deniq; sæpe hominem paulatim cernis obire,*
Et membratim vitalem deperdere sensum:
In pedibus primùm digitos liuescere, & vngues:
Inde pedes, & crura mori; post inde per artus
Ire alios tractim gelidi vestigia leti.
Scinditur atqui animi hæc quoniam natura, nec vno
Tempore syncera existit, mortalis habenda est.

Arg. est, cernimus partes corporis paulatim mori; ergo ibi extinguitur anima, ergo mortalis. Verùm hic Lucretius splendidè fallitur: nam extremę corporis partes primùm frigescere, & mori sentiuntur, non quòd ibi anima euanescat; sed quia earum partium temperamentum euertitur: quoquidem euerso, anima desinit illas informare, & quodammodo in semetipsam recipitur. Conturbatur verò euertiturq; primùm earum partium temperies, vt pote remotiorum a calore natiuo, qui *quasi lares, & focus corporis continetur, & seruatur in corde,* vt auctor est Philosoph. lib. 3. de partib. animal. cap. 7. quod etiam in animali, *efficitur primùm, & per obitum vltimò deficit,* auctore eodem Philosoph. lib. 2. de generat. animal. cap. 6. Hinc efficitur, vt ad extima illa membra, nō amplius calor, non alimentum, non sanguis, non spiritus deferantur; ideóq; illa primùm flaccescere, & mori incipiunt, non secus atque in plantis, quæ deficiente alimento, incipiunt non circa radices, & truncum, sed in summitatibus arescere. Sed instat Lucret. ergo anima, quæ paulatim extimas corporis partes deserit, deberet porrò sese insemet contrahere, & conglomerare: eóque in aliquo animantis loco auctior, maiorque videri: quod cum nusquam appareat, fateare necesse est, eam in partibus illis extingui. Audi ipsum.

Quod si forte putas ipsam se posse per artus
Introrsum trahere, & partes conducere in vnū,
Atq; ideò cunctis sensum deducere membris:
At locus ille tamen, quò copia tanta animai
Cogitur, in sensu debet maiore videri.
Qui quoniam nusquam est, (nimirum vt diximus ante)
Dilaniata foras dispargitur: interit ergo.

Nihil hic virium: nam introrsum contrahi, cogi, & glomerari, nota est rei corporeæ: Intellectrix verò anima *nec corpus est, nec virtus corporea,* icircò nec introrsum cogitur, nec in copiam glomeratur; sed cum tota sit in toto corpore, & in quauis eius parte tota, definit informare eam partem, cuius temperamentum euanuit, quæue abscisa sit, & tandem tota simul exit, cum a corpore separatur. Nec verò ea minor efficitur, cum pauciores corporis partes, quàm antea informat, sicut nec Sol minor, maiorue dicetur, si plures, vel pauciores calfaciat res: Vnde etiam ruit aliud eiusdem argum. quod sic ille post aliqua subijcit.

Et quoniam toto sentimus corpore inesse
Vitalem sensum, & totum esse animale videmus;
Si subitò medium celeri præciderit ictu
Vis aliqua, vt seorsum partem secernat vtramq;
Dispertita procul dubio quoq; vis animai,
Et discissa simul cum corpore disijcietur.
At quod discinditur, & partes discedit in vllas,
Scilicet æternam sibi naturam abnuit esse.

Nempe, quod est secabile, ac re ipsa secatur, id etiam est mortale. Anima humana est huiusmodi: mortalis ergo. Deinde multis carminibus probat mediam propositionem; summatim omnia eò spectant, quia hominis partes

tes abscissæ aliquandiu tremunt, mouentur, viuunt: ergo ab anima quæ in præcisis partibus remanet.

Omninò falsum est, & quod anima humana secetur, & quod hominis partes abscissæ viuant, aut diutius moueantur. Quid? in vniuersùm omnium perfectorum animalium partes præcisas, nec vitæ, nec diutini motus posse participes esse, docuit Stagirites lib. de animal. incessu cap. 5. & S. Thomas prima part. quæst. 76. art. 8. quia præfata animantia, vt idem Arist. alibi loquitur, *sunt maximè vnum:* quocirca lib. 3. de partib. animal. cap. 10. haud immeritò eos suggillat, qui abscissum hominis caput loqui posse asseuerabant, in cuius rei fidem vocabant quoq; illud Homeri

φθεγγομένη δ' ἄρα τοῦγε κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη, id est

Loquens itaq; huius caput pulueri mixtum est.

Quod quasi interpretatur, vt sit *φθεγγομένου*, nempe, loquentis. *Nam fieri non potest*, subnectit, *vt caput, præcisa arteria, & sine motu pulmonis loquatur. Nec apud barbaros, qui capita summa cum celeritate abscindunt, tale quid vnquam euenisse accepimus.* Cum verò aliqua hominis pars celerrimè obtruncata aliquantulum moueri cernitur, id potius palpitatio quędam est, quàm verè motus, profecta a calore & spiritibus in ea relictis, minime verò ab anima, quæ, vti dicebam, actutum definit partem illam informare, & in sémet quodammodo recipit, sed ad Lucret. reuertamur, qui ita pergit,

6. *Nec sibi enim quisquam moriēs sentire videtur*
Ire foras animam incolumem de corpore toto:
Nec prius ad iugulum, & superas accedere fauces.
Verùm deficere in certa regione locatam:
Vt sensus alios in parti quemq; sua scit
Dissolui.

Hic nugas agit: quasi verò anima velut ossa quædam euomenda esset, sic debeat ad iugulum, & fauces ascendere, & sentiri. Porrò hic auctor, si rectè colligere vellet, debebat prius patefacere, animam haud posse saluam incolumemq; de corpore egredi, quin sentiatur. Nunc verò quæ est hæc consecutio? anima non sentitur exire, ergo interit. Quasi verò quęcumq; de corporibus nostris exeunt, ea omnia sentiamus. Continuò, vt multa alia silēā, effluūt de cute nostra extenuati humores, quos nihilominus quis vnquam sentit exire? Vnde medici eos euaporascere dixerūt *per insensibilem transpirationem:* tu verò mirare, quod humana anima, quæ cuiusuis molis est expers, non sentiatur, dum migrat. Quid? si sentiretur, esset vtiq; corporea, quia sensus vltra res materiatas, & concretas nihil percipiunt: atque adeò esset caduca & mortalis: sed addit Lucret.

7. *quod si immortalis nostra foret mens,*
Non tam se moriens dissolui conquereretur:
Sed magis ire foras, vestemque relinquere vt anguis
Gauderet, prælonga senex aut cornua ceruus.

Perpende primò, quàm pugnantia, & contraria hic loquitur Lucret. nā si anima de corpore egressura, vel dum egreditur, non sentitur, vti modo dicebat, quo pacto nunc ea moriens conqueritur se dissolui? si conqueritur, sentitur ergo. Hem, conqueritur homo, non anima. Hic dissolui conqueritur, refugitque mortem quam omnia animantia natura duce horrent. Verùm multa attulimus supra sect. 11. huius Disput. dum 5. argum. diluebamus, quare animus immortalis cum sit, nihilominus adeò molestè e corpore migrat: hic ea repetenda non sunt: ad alia Lucretij pergo, qui ita subdit

8. *Præterea, si immortalis natura animai est,*
Et sentire potest secreta a corpore nostro,
Quinque (vt opinor) eam faciundam est sensibus auctam:
Nec ratione alia nosmet proponere nobis
Possumus infernas animas Acheronte vocari.
Pictores itaque, & scriptorum secla priora
Sic animas introduxerunt sensibus auctas.
At neque seorsum oculi, neque nares, nec manus ipsa
Esse potest anima: neque seorsum lingua, neque aures,
Auditum per se possunt sentire, neque esse.

Arg. est. Si anima posset a corpore seiungi, seiuncta vtiq; sentiret: haberet ergo quinque sensus: probat consecutionem, quia secus non sentiret. Deinde, quia hac ratione animæ feruntur ab Acheronte euocari. Tum, quia prisca sæcula ita sensibus præditas induxerunt animas. Atqui sensus, nēpe oculus, nares, aures, lingua, & manus seiūcta, haud consistunt, nec ergo anima.

Nullus ex his quinque sensibus affectatur animam a corpore segregatam: corporei sunt omnes, & vnà cum corpore quasi grauis sarcina deponuntur. Animus solus expeditus ac liber

liber egreditur, comitantur eum potentię tantum incorporeæ, intellectus, & volũtas. Sentit verò, nempe intelligit, vult, ratiocinatur, mouetur, omninò agit, & patitur, perinde ac cæteræ substantiæ, quæ sunt à materiali societate abiũctę. Videt ergo anima separata, at non oculo sed intellectu; audit, non aure, sed eodem intellectu, id est, percipit: gustat, non quidem lingua, sed voluntate, quia delectatur, &c. Quo autem pacto veteres pictores, quibus potestas quodlibet audendi semper fuit, tum prisca sæcula posuerint animas, non est quod laboremus. Pergit Lucretius.

9. *Præterea, si immortalis natura animai*
Constat, & in corpus nascentibus insinuatur,
Cur super anteactam ætatem meminisse nequimus
Interijsse, & quæ nunc est, nunc esse creatam?
Nec vestigia gestarum rerum vlla tenemus?
Nam si tantopere est animi mutata potestas,
Omnis vt actarum exciderit retinentia rerum,
Non (vt opinor) id ab leto iam longius errat:
Quapropter fateare necesse est, quæ fuit ante
Interijsse, & quæ nunc est, nunc esse creatam.

Arg. est, si animus est immortalis, cur non reminiscimur anteactę vitę? Hęc ratio pugnat aduersus Platonis, & Pythagoreorum transanimationem, quam nos alio loco confutauimus: Contra nos verò nihil facessit negotij, qui animas intellectrices non antegredi corpora, sed eo temporis articulo in ijs produci profitemur, cum ea perfectè instructa ac disposita fuerint: subnectit aliud arg.

10. *Præterea, si iam perfecto corpore nobis*
Inferri solita est animi viuata potestas,
Tum cùm gignimur, & vitæ cùm limen inimus,
Haud ita conueniebat vti cum corpore, & vnà
Cum membris videatur in ipso sanguine cresse:
Sed velut in cauea per se sibi viuere solam
Conuenit, vt sensu corpus tamen affluat omne.
Quare etiam, atque etiam, neque originis esse putandum est
Expertes animas, nec leti lege solutas.
Nam neque tantopere adnecti potuisse putandum est.
Corporibus nostris extrinsecus insinuatas.
Quod fieri totum contra manifesta docet res.
Namque ita connexa est per venas, viscera, neruos,
Ossaque, vti dentes quoque sensu participentur.

Arg. est, Si anima esset immortalis, insereretur humano corpori iam perfecto & absoluto, tunc non adeò insinuaretur, nec commisceretur cum eo; sed velut in quadam cauea degeret, minimum assisteret. Nunc secus est, cum anima connexa sit per venas, viscera, neruos, ossa, vt etiam dentes ipsi eam participent: mortalis ergo est.

Patefecimus supra Disput. 4. quo pacto anima rationis consilijq; compos, sit vera hominis forma, & tamen ab eo seiungi possit. Ea in præsens referre nulla ratio postulat. Quare anima non debet in corpore, velut in cauea quadam morari; sed est vt forma, & actus in propria materia. Commiscetur verò in corpore etiam cum venis, visceribus, ossibus, neruis, & vnguibus, secũdum gradus inferiores, vegetalem, ac sentientem, quos in semet virtute complectitur. Sed hic vrget Lucret. ita subnectens.

11. *Quod si forte putas extrinsecus insinuatam*
Permanare animam nobis per membra solere:
Tanto quæq; magis cum corpore fusa peribit.
Quod permanat enim, dissoluitur: interit ergo.

Nempe, si anima humana accedit quidem forinsecus, attamen permanat, ac penetrat in omnia membra, vti forma efficere debet, eò magis cum corpore interibit: quia quod permanat, penetrat, ac diffunditur in aliquod corpus, id etiam dissipatur, dissoluitur, ac tandem interit.

Hoc ruit eadem solutione: quod enim ita permanat, ac diffunditur per corpus, vt cum eo etiam extendatur, ac diuidatur, fateor, id cum corpore dissipari, ac tandem emori: Anima verò intellectrix, quæ huiusmodi, ita est in toto corpore, vt nec eius extensione extendatur, nec diuisione secetur, vt alio loco docuimus, vnde nec cum eo dissipatur, nec interit. Addit Lucret. aliud arg.

12. *Vtrum tãdem animæ venentur semina quæq;*
Vermiculorum, ipsæq; sibi fabricentur vbi sint,
An quasi corporibus perfectis insinuentur?
At neq; cur faciant ipsæ, quare ue laborent
Dicere suppeditat: neque enim sine corpore cum sunt,
Sollicitæ volitant morbis, algoque fameque:
Corpus enim magis his vitijs & fine laborat:
Et mala multa animus contagia fungitur eius.
Sed tamen his esto quamuis facere vtile corpus
Cum subeant: at quà possint, via nulla videtur.
Haud igitur faciunt animæ sibi corpora, & artus.

Arg.

Arg. est. Vel animæ eduntur ex semine in corpore, vel perfecto & absoluto corpori deforis inferuntur: Non hoc secundum, quia cum animæ sunt a corpore liberæ, cur se se in corpus intrudunt, vt morbis, & laboribus eius subiaceant? Quod si quisquam, inquit, Lucret. respōdeat, id fieri ob corporis vtilitatem; adhuc non apparet via & ratio, qua id fieri possit. Quomodo enim formabit, & fabricabitur sibi membra, & artus, si perfecto corpori aduenit?

Quomodo anima intellectrix procreetur in corpore, toties a nobis dictum est. Vnitur verò cum corpore naturaliter: & potius ob sui bonum, quàm corporis. Cuius rei causam afferre in promptu est, nam anima suapte natura est pars, pars autem obtinet quandam perfectionem in toto.

13. Præterea addit Lucret. alia sed minutiora arg. nempe quia animi mores sequuntur corporeum temperamentum. Deinde, ridiculum est, si dicas animam immortalitate donari, & tamen ad connubia Veneris præsto adesse, & immortalem spectare mortalia membra. Ad hæc, conueniret animas certare inter se, quæ prima in corpus insinuaretur: Post, quia desipere est, mortale ęterno iungere, & putare vnà consentire, quæ inter se tam disiuncta, & discrepantia sunt. Postremò, fac, anima sit immortalis, & dissoluto corpore superstes maneat: attamen eius immortalitas nihil ad nos pertinet, qui anima, & corpore constamus, & tandem dissoluimur.

Porrò, nos ostendimus alio loco, quomodo animi mores non sequantur temperamentum. Deinde, deridendus est ipse Lucretius, dum ita nugatur, vt 2. & 3. loco facit. Nec animæ vlla connubia spectant, cum actiones sint suppositorum: nec inter se certant, quæ prima in corpus illabatur, cum non sint antiquiores corporibus. Immortale autem aptè coniungitur cum mortali, si illud spectetur nō in se, sed quà est natura incompleta. Ad extremum, quamuis nos dissoluamur, attamen multum interest maneat ne superstes animus noster, nec ne. Quid? Nos quodammodo remanemus, cùm maior, potiorq; nostri pars, qualis est animus, remanet; modò res ab eo, quod in ea præpollet, denominanda est. Verùm equidem cum Lucret. haud amplius pugnabo, quādo secum ipse acrius pugnat, suisque se confodit armis. Quippe oblitus eorum omnium, quæ hic pro animorum mortalitate effutiuit, in secūdo lib. propè finem splendidè fassus est, nos, id est, animos nostros e Cælo esse ortos. Et, quemadmodum corpus cedit in terram, vnde compactum est, sic animum in Cælum redire: Audi ipsum.

Deniq; Cælesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem pater est.

Et paullo post.

Cedit enim retrò, de terra, quod fuit ante,
In terras, & quod missum est ex ætheris oris,
Id rursus Cæli rellatum templa receptat.

Id eius non erat dicere, qui totis animi lacertis in id incubuerat, vt extingui animos cū corporibus patefaceret: mendacem memorem esse oportet. *Sed victus est veritate, & imprudenti ratio vera surrepsit,* inquit Lactantius lib. 7. diuin. Inst. cap. 12. At nihil mirum, si Lucret. sua se auctoritate confodiat, cum etiam sua se manu confecerit, agens ætatis suæ annum quartum supra quadragesimum, vt inter alios retulit Gilbert. Geneb. in Chronol. ad ann. V.C. 679.

Excipe nunc Plinium, qui lib. 7. natural. histor. cap. 55. pari animi nisu, nec minori verborum acerbitate præceps incurrit in animorum immortalitatem. Statuit verò hanc conclusionem: *Omnibus a suprema die, eadem quę ante primum: nec magis a morte sensus vllus aut corpori, aut animæ, quàm ante natalem.*

Probat, *ceu verò vllo modo spirandi ratio homini a cæteris animalibus distet, aut non diuturniora in vita multa reperiantur, quibus nemo similem diuinat immortalitatem.* Quasi verò spirandi ratio, vel diuturna vita reddat hominem immortalem, vt quia ęquè ac cætera animātia spirat, aut viuit; æquè etiam sit mortalis. Illa sortita sunt vegetalem, ac sentientem animam: homo verò etiam intellectricem, quæ est immortalis.

Pergit, *Quod autem corpus anima persequitur materiam?* Nullum: nam anima e corporis compedibus laxata, vtpote spiritualis substantia, absq; omni corpore consistit.

Addit, *Vbi cogitatio illi? quomodo visus, auditus?* Cogitatio est motus (vnde & cogitare est quasi coagitare, siue simul agitare) deliberantis, qui nondum ad veritatis inspectionem peruenit. Hic autē versari potest uel circa res quæ sunt a materiæ concretione seiunctæ, & vniuersales dictæ, vel circa concretas & particulares, quocirca & cogitatio erit tum actus

intellectus, prout in illis occupatur, tum actus virtutis cogitatiuę, prout in his: quod luculenter explicat S. Thom. in secund. secund. quęst. 2. art. 1. Itaq; animæ a corpore separatę inest cogitatio priori modo, non posteriori; quemadmodū nec visus, nec auditus, nec vllus alius sensus. Anima hæc omnia mente percipit. Atq; sicut ipse Plinius lib. 2. cap. 7. de Deo loquitur: *Quis quis est Deus (si modo est alius) & quacumq; in parte, totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus anima, totus animi, totus sui*, sic nos illi respondemus, animam corpore exutam, totam esse sensum, totam visum, totam auditum, totam mentem, ac vitam.

Sequitur. *Quid agit? aut qui vsus eius?* Quid agunt alij spiritus? qui vsus intelligentiarū? intelligunt, volunt, ratiocinantur, quo fruuntur sempiterno. Mira istius hominis cæcitas, qui nullum spiritum videtur agnouisse. Quid? de Deo ipso ambigit num sit alius præter Solem, vt in capite illo 7. lib. 2. apparet.

Pergit, *aut quod sine his bonum?* ergo nulla extra sensus fœlicitas? omne bonum arctis sensuum limitibus comprehēdere, porcorum est, non philosophorum.

Annectit, *Quæ deinde sedes, quantáue multitudo tot sæculis animarum velut vmbrarum?* Sedes earum, quæ hic honestè ac piè vixerunt, in Cælo: quę verò turpiter & iniquè, apud inferos. Multitudo autem animarum tanta, quot homines ab exordio mundi ad hanc vsq; diē vixerunt.

Quæ (malum) subdit, *ista dementia est, iterari vitam morte? quæue genitis quies vnquam, si in sublimi sensus animæ manet, inter inferos vmbræ?* Non iteramus vitam animæ post corporis interitum, sed continuamus. Quies autem animabus, & voluptas summa est, si caducam hāc vitam piè transegerint: summa calamitas, si turpiter & iniquè.

Postremò addit colophonem, *Perdit profectò ista dulcedo, credulitasq; præcipuum naturæ bonum mortem, ac duplicat obitus, si dolere etiam post futuri æstimatione euenit*. Hæc est præcipua ratio, cur nefarij, impuri, ac scelerati homines repudient animæ immortalitatem: quia hęc credulitas omnes eorū delicias adimit, & subrepente futurorum suppliciorū amaritudine inspergit omnes eorum voluptates, quoties subit cogitatio fore aliquando, vt omnium suorum scelerum pœnam luant iustissimam. Quocirca sibi conscij, cum aliud bonum expectare non possint, sed supplicium ineuitabile, facile inducunt in animum, vt credant animas extingui: hæc de arg. Plinij.

Cæterùm tanta est veritatis vis, vt ex inuito etiam pectore erumpat; nā hic auctor quasi istorum omnium oblitus, animam humanam haud extingui, sed solā superfuturam his omninò scribit lib. 11. cap. 53. *Animæ leonis virus graue, vrsi pestilens. Hominis tantum* (scilicet anima) *natura infici voluit: pluribus modis, & ciborum ac dentiū vitijs, sed maximè senio. Dolorem sentire non poterat, tactu sensuq; omni carebat, sine qua nihil sentitur. Eadem commeabat recens assiduè, exitura supremo, & sola ex omnibus superfutura. Denique hac trahebatur e Cælo.*

Videor fortasse in hac Disput. vltra philosophici argum. septa transilijsse, quòd per amæna politioris literaturæ pomęria, & Heliconis cultores paullò liberius expatiatus sim, & stylo sublimiori vsus. Factum hic esse id non nego, neque me id piget, quòd minimè sim nescius complures esse, quibus hæc varietas, & communis omnium ætatum sensus de animorum æternitate haud futura sint ingrata: quod si cuipiam, is legat, si adhuc lubet, reliquas Disputationes, (ad quarum etiam tenorem redeo) hanc ijs relinquat, quibus

Cum sophia ingenium molle Thalia dedit.

Finis Disputationis Septimæ.

DISPV-

DISPVTATIO OCTAVA.

DE INTELLECTV POSSIBILI.

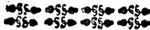

INTRODVCTIO.

EGIMVS hucusq; de anima rationis intelligentiæ que participe secundum se: nunc docendi ratio exigit, vt de eius ipsius facultatibus instituamus sermonem: in qua quidē re vel Stagiritæo moueamur ordine, vt primò vim ac naturā intellectus possibilis, mox agentis enucleemus: illud in hac Disputatione, diuina ope freti, præstare conabimur; hoc in sequenti: sit ergo.

SECTIO PRIMA.

Opinio Alexan. Aphrodis. de intellectu possibili: tum pro ea aliqua argumenta.

ALexander Aphrodis. in lib. 1. de Anima cap. 22. & lib. 2. cap. 13. præter intellectum agentem, seu efficientem, aut actiuum, & actu intellectum, duplicem adhuc in nobis constituit intellectum: hunc quidem, qui in nobis ab ipso ortu nostri gignatur: atq; is, quia alterius suscipiendi vim habet, vocatur materialis: siquidem omne quod aliquid suscipere natum est, eius, quod suscipitur materia est: hūc verò, qui dicitur intellectus in habitu, seu acquisitus, *& doctrina, morumq; suffragijs in homine generatur*, de quo ita hic ipse auctor loquitur in cap. 23. anterioris libri: *Hic autem intellectus in omnibus vulgo non est, sed in ijs duntaxat, qui elaborata exercitatione, & doctrina profecerunt, velut in ijs reperias, quos peritos, sciētesq; vocamus*. Hucusque rectè: cæterùm offendit vehementer, dum intellectum materialem, seu possibilē, his omninò verbis explicat cap. 24. *nihil igitur est ex ijs, quæ sunt actu materialis intellectus sed omnia potestate solum: itaque materialis intellectus, facultas, & promptitudo quadam est ad formas excipiendas, tabellæ nondum inscriptæ persimilis, quinimmo ipsius tabellæ ἀγράφου, hoc est, inscriptionis carentia, quàm tabellæ similior*. Et cap. 13. lib. 2. *qui quidem*, ait, *intellectus materialis actu nihil est ex entibus, sed omnia fieri potest*: ita sentit, & aperit tum capite sequenti, tum compluribus alijs in locis. Quare in Alex. sententia, intellectus possibilis nihil entis est actu, sed solū est quædam animæ aptitudo, & præparatio, qua ipsa possit lumen intellectus agentis recipere, & reduci ad actum intellectionis. Ex quo fit, vt præfata aptitudo minimè fundetur in aliqua intellectuali substantia, sed consequatur commixtionem elementorum in corpore humano. Etenim determinatus mixtionis humani corporis modus, facit hominem esse in potentia ad recipiendum lumen, ac influentiam intellectus agentis; atque adeò erit virtus generabilis, & corruptibilis, & a corpore omninò inseparabilis. Sic etiam explicauerunt sententiam Alex. S. Thomas in 2. cont Gent. cap. 62. et Auerr. in 3. de Anima com. 5. In quamquidē precipites iuere po-

re postea multi recentiores: & quod longè pessimum est, hac nostra tempestate eam ipsam non nemo pugnaciter perfractèq; tutatur, vt nimirum quibuscunq; possit modis, animam suam perimat. Cæterùm quibus vnquam argumentorum machinis hæc Alexandræorũ sententia pugnet, nunc videamus.

Alex. cum lib. 1. de Anima cap. 24. tũ lib. 2. cap. 13. huic potissimùm rationi dat manus. Omne recipiẽs debet esse a natura recepti denudatum, quia intus existẽs intercludit extraneum, ex tertio de Anima tex. 4. Illustrat hoc ita subnectẽs. *Nam visus, qui colores apprehendit, habet organũ coloris expers, in quo versatur, & per quod apprehendit, quin etiam olfactus ex aere, qui inodorus est, odorum cum sit apprehensiuus, atque etiam tactus ea, quæ æquè ac ipse calida, vel frigida, seu dura, siue mollia sunt, non sentit, sed ea sentit, ac percipit, quæ magis aut minus immutata sunt.* Atqui intellectus possibilis apprehendit totum ens, *nam intelligit omnia:* eius igitur natura erit ab omni ente denudata, atque adeò non nisi mera animæ aptitudo, ac præparatio statuendus est.

2. Cum vniuersæ res sic diuidantur, vt hæ quidem sint intelligibiles, hæ verò sensibiles, intellectus apprehendit omnẽ intelligibilium naturam, erit ergo ab earum natura, & conditione spoliatus. Apprehendit etiam sensibilia cuncta, erit igitur ab eorum quoq; natura alienus, si omne recipiens, & apprehendens, denudatum esse debet a natura recepti. Quid vero? intellectus apprehendit, intelligitque se ipsum; si itaque statuatur esse aliquod ens actu, debet a semetipso denudari. Quæ cum absurda sint, dicendum est, eius naturam nullam esse realem, sed esse positam in illa animæ præparatione, & aptitudine. Quod apposite explicauit Stagirites dum in tex. 5. tertij libri de Anima, huius intellectus naturam aperiens ait, *quare neque ipsius vlla est natura, nisi hæc ὅτι δυνατόν, quod possibile.* Audin', nulla est huius natura? audin', nisi hæc quod possibile? quod adhuc solicitus reculcat dum subnectit, *qui igitur vocatur animæ intellectus, dico autem intellectum, quo intelligit, & existimat anima, nihil est actu eorum, quæ sunt, antequam intelligat:* nihil profectò eorum quæ sunt, intellectus est actu.

3. Intellectus possibilis suapte natura, & intrinsecè est potentia, & nihil actu τῶν ὄντων, eorum quæ sunt: inuoluit igitur contradictionem, quisquis eum facit aliquod ens actu. Hoc enim pacto quod suapte natura potentia est, id non esset potentia. Consimili argumento vtitur Commentator 2. Physic. tex. 12. & S. Thom. cum sæpe alibi, tum quolib. 3. art. 1. vt coarguat illos, qui materiam primam per se, & absq; substantiali forma existere posse arbitrati sunt: quia cum materia prima suapte natura sit nuda ac pura potentia, si actu exsisteret sine forma substantiali, per se non esset potentia: quare &c.

4. Postremò, si intellectus possibilis, vllum esset actu ens, esset vtique substantia. Atqui Stagirites nusquam in 3. de Anima, in quo omnem eius naturam, & conditionem explicauit, eum substantiam esse innuit, quod tamen summoperè necessarium erat, ad huius naturam enucleandam, sed solum, vbi acri sedulitate, eius conditionem aperuit, hæc protulit de eo, quod sit summe natura potentia, quod impassibilis, quod simplex, quod denique separabilis ab organo, & immixtus: quæ omnia ritè conueniunt intellectui possibili, quã est facultas, & aptitudo cognoscendi. Hæc sunt præcipua huius sententiæ argumenta; nunc alios audiamus.

SECTIO SECVNDA.

Auerrois, & aliorum Arabum opinio de hoc ipso intellectu: eorumque argumenta.

Quidam Arabes, vt Auempace, & Abubacher, referente Auerroe in 3. de Anima com. 5. & S. Thoma in 2. dist. 17. quæst. 2. art. 1. & lib. 2. cont. Gent. cap. 67. in ea fuerunt opinione, quod intellectus materialis, seu possibilis, nihil sit aliud, quàm vis imaginatiua, *secundum quod est præparata, ad hoc vt intentiones, quæ sunt in ea, sint intellectæ in actu.* Opinantur hi auctores phantasmata, quæ sunt in nostra imaginatione, illustrari ope intellectus agentis separati, atque in ijs illustratis apparere naturas rerum vniuersales, & sic in nobis celebrari intellectionem: quocirca imaginationem hominis, quã continet dicta phantasmata illustrata, dici, ac esse intellectum materialem, seu possibilem.

Auerr.

Auerr. autem postquam grauiter aliorum confutauit opiniones, eò tandem delabitur, vt velit, intellectum possibilem esse vnam aliquam substãtiam separatam, ac sempiternam, quæ omnibus hominibus assideat: (quod de agente quoq; intellectu asserit, vt suo loco dicemus) ipsum, si lubet, audi, com. 5. nuper com memorato. *Opinandum igitur est, quod in anima sunt tres partes intellectus. Quarum vna est intellectus recipiens: Secunda autem est efficiens: Tertia factum: & dua istarum trium sunt æterna, scilicet agens, & recipiens; tertia autem est generabilis, & corruptibilis vno modo, æterna autem alio: quod opinati sumus ex hoc sermone, quod intellectus materialis est vnicus omnibus hominibus: & etiam ex hoc sumus opinati, quod species humana est æterna*: hæc Arabs. Intellectus igitur possibilis, in huius sententia, est vna quædam intelligentia, atque ea quidem omnium intelligentiarum infima, & vsquequaq; æterna; quę ex omni æternitate præexistens, cunctos homines, quot quot in tempore nascuntur apprehẽdat, omnibus extrinsecus accedat, omnibusq; impertiat intelligendi vim. Quocirca hic vnicus omnium hominum intellectus, non eo tẽpore incipit esse, quo hic, vel ille homo in lucem prodit, neq; hoc, illo ue homine extincto, desinit esse, sed vt erat prius, sic remanet, & semper est in corpore humano: perinde ac lumen solis haudquidẽ tunc primùm gignitur, quando homo videre incipit, sed ante existens illuminat hominem, cũ hic primùm oculos aperit, & quãdiu oculos apertos habuerit, facit vt videre possit, neq; tamen ipso oculos claudente desinit esse. Vel etiam quemadmodum intellectus est totus in toto corpore alicuius indiuidui, & totus in qualibet illius corporis parte, & nihilominus dempta vna parte, nihil eius deperit, sed remanet saluus, & integer in reliquo corpore, ita est totus in quolibet homine, & totus in omnibus hominibus, nec tamen vno aliquo dissoluto, quicquam eius deperit, sed remanet saluus incolumisq; in reliquis hominibus.

In hanc sententiã pleriq; omnes retulerunt Theophrastum, & Themistium, qui tamen, quid senserint in Disput. seq. afferemus. Cæterùm præfatum vnum cunctorum hominum intellectum, assistentem duntaxat hominibus posuit idem Comment. vt ipsemet tradit tum sępe alibi, tum maximè in 3. de Anima com. 5. Huius sancitis adhæsere Iandunus 3. de Anima quæst. 5. Zimara 12. Metaphysic. contradict. 14. Marcellus libro suo 5. de Anima cap. 24. Vicomercatus disputatione Peripatetica de Anima rationali, & complures alij. Non defuerunt etiam, qui monstroso quodam auctario absurdis adijcientes absurda, dixerint vnicum illum intellectum, esse formam, totam humanam speciem informantem, licet singulis hominibus solum assistat. Sic Achillinus in lib. de intellig. quolib. 3. dub. 4. Antonius Bernard. Mirandulanus lib. 33. de euers. singul. certam. sect. 2. Hieronymus Pontanus lib. 4. de immortalitate animæ cap. 5. Thomas Angelicus, Odo, & quidam alij. Sed quibus vnquam argumẽtorum coloribus hoc figmen tũ, aut ornatum, aut oblitum in hominum con spectum prodijt, vt se multis, & prȩclaris alioquin Peripatecis *commendare potuerit in clientelam, & fidem?* speciosiora huius pigmenta tibi perlustranda subijcio.

Primo itaq; loco suaderi videtur vnitas intellectus ex ipsa causa multiplicationis indiuiduorum sub eadẽ specie, quam perpetuo Stagirites ex parte materię constituit. Nam causa multiplicationis, est diuisio materiæ in plures partes eiusdem speciei, in quas diuersa agentia agunt, producuntq; diuersa indiuidua: plures quippe sunt homines, aut equi in eadem specie, quia materia ex qua fiunt, ita in plures secatur partes, vt plura ac diuersa numero agentia, in diuersas eius partes agant, hanc, vel illam eius partem disponant, producant hoc, aut illud indiuiduum. Constat hoc ipsum etiam ex tex. 49. lib. 12. primæ Philosophię, vbi cõceptis verbis Arist. ait, in separatis a materia non dari multitudinem numeralem sub eadẽ specie. *Atqui Cælum*, inquit, *vnum esse videtur: nam si plures sint Cæli, perinde ac homines, principium, quod cuique accommodatum specie quidem vnum erit, numero autem plura*, idest, forma cuiusq; propria erit vna specie, plures verò numero, *sed quæ sunt numero plura*, subiũgit Arist. *ea materiam habent*. Ex quoquidem loco, & argumento habemus, formas, quę sunt plures numero in eadem specie, esse materiales. Atqui intellectus, est immaterialis, si interitus expers, vt a nobis alias demonstratum est, non ergo multiplicatur ad multitudinem hominum, sed erit in omnibus vnus.

2. Proprium specierum intelligibilium susceptiuum, est intellectus possibilis, si igitur in diuersis hominibus diuersi numero inserun-

tur intellectus, species etiā intelligibiles erunt in ijs secundum numerum diuersæ, eædem uerò in specie: quippe quo pacto multiplicatur subiectum, hoc etiam eius accidens. Species autem, seu formæ, quæ sunt numero multæ, conueniunt verò in specie, sunt formæ indiuiduæ, ac particulares; quare species intelligibiles erunt particulares, atq; adeò non actu intelligibiles cum istæ debeant esse vniuersales: intelligibilia enim sunt vniuersalia, impossibile igitur est, intellectum possibilem esse iuxta hominum multitudinem discriminatum.

3. Conceptus eiusdē rei, quæ simul a multis intelligitur, cum v. g. equus concipitur a Socrate, & Platone, erunt duo conceptus, numero quidem diuersi, ijdem verò in specie, si intellectus in Socrate, & Platone nō est vnus, sed alius, atq; alius. Hoc autem perabsurdum esse, vel hinc ostendi potest, quia tunc duo illi conceptus haberent alium formalem, in quo conuenirēt; perinde ac Petrus, & Paulus conueniunt in homine. Rursus conceptus ille formalis, in quo præfati conuenirent, a pluribus itidem perceptus ac intellectus, eadem ratione erit multiplex numero, & idem specie, cum recipiatur in diuersis intellectibus singulariter distinctis: habebit ergo alium formalem, & sic deinceps res abibit in infinitum: quare &c.

4. Si intellectus potentia esset in singulis hominibus multiplicatus, ac singularis, perpēde, quot hinc consequērur absurda. Primùm, quia idem intellectus esset mouēs ac motum: nam omne singulare est solum potestate intelligibile, ex Arist. 3. de Anima tex. 16. Omne autem quod est potētia intelligibile, est obiectum motiuum intellectus possibilis, ergo idem intellectus esset obiectum sibi ipsi; & moueret se ipsum, & reciperet se ipsum, atque adeò idem ipse esset mouens, & motum, recipiens & receptum. Deinde, quia tunc reciperet res intelligendas singulariter, cum omne quod recipitur, recipiatur ad modum recipiētis: Hoc autem apprimè repugnat intellectui, cum hic sit vniuersalium, sensus verò particularium, vt tradidit Stagirites lib. 1. Physic. tex. 49. & lib. 2. de Anima tex. 60. & lib. 1. Poster. & sæpe alibi. Quid vero? si intellectus esset hoc aliquid, & singulare, ne lato quidem vngue differret a sensu, seu facultate imaginatiua: tum quia perinde hic apprehenderet singularia, ac facit sensus, vel imaginatio: tum etiam, quia existeret singularis, sicut & sensus. Ad extremum, quia res in anima existentes, nihil differrent a rebus extra animam collocatis, cum ex æquo vtrobiq; forent singulares. Quocirca vt hæc tam grauia euitentur incommoda, ponendus est vnus cunctorum hominum intellectus.

5. Dum præceptor erudit discipulum, aut transfundit in illum eandem numero scientiam, qua ipse præditus est, aut eandem quidem specie, numero verò diuersam: si prius, ergo intellectus magistri, & intellectus discipuli erit vnus & idem: secus enim non communicaretur illi eadem numero scientia, & qualitas, cum idem accidens non migret de subiecto in subiectum. Si posterius, ergo scientia quæ est in præceptore, erit forma quæpiam naturalis, generans sibi simile in specie; sic omninò sicuti forma ignis, cum alium generat ignē: qui tamen operandi modus non nisi rebus physicis conuenit: ergo communicatur eadē numero scientia, ac proinde vnus, idemque est magistri ac discipuli intellectus.

6. Posita hac Auerrois de vnitate intellectus opinione, nullo pænè negotio diluuntur difficultates, quot quot circa animæ immortalitatem negotium facessere solent, & sine cadiu multumq; extorquentur Stagiritæa, & naturalis Philosophię principia, & tamen manent intorta. Quippe hoc pacto intelligimus, quomodo intellectus, vt nos docuit Arist. 3. de Anima tex. 39. semper intelligat cum phantasmate, semperq; dum intelligit, speculetur aliquod phantasma: & si enim ille seiungitur ab hoc, vel illo homine, nunquam tamen ab omnibus diuellitur, sed in quibuscumque est, agit semper cum phantasmate. Intelligimus, quomodo non erit æterno tempore ociosus; quia quoad humana species fuerit (futura autem est ad Auerr. decreta vsquequaq; ęterna) semper in hominibus operabitur. Intelligimus, quomodo sit immortalis, perpetuus, ingenitus: quomodo nascenti homini forinsecus accedat, solusq; diuinus sit: quomodo ille non incipiat, seu per generationem, siue vllo alio pacto: quomodo cum separatur dissolutis his, vel illis corporibus, nec esse desinat nec moueatur, nec alium esse di, aut operandi cogatur subire modum, & statum naturæ omninò incognitum: quo denique pacto, id, quod omnium maximè viget, euitetur multitudo actu infinita animarum, a corporibus seiunctarum,

ſtarũ,quæ tamen neceſſario intrudenda eſt, ſi hominum intellectus immortales; & ſecundum hominum numerum multiplicatos conſtituere velis. His permotus Beſſario,non minus in Stagiritæa,quàm Platonica diſciplina eruditus lib. 3. contra calumniatorem Platonis cap. 21.,ſtatuit, alterutrum ex Ariſtotelis ſententia concedendum; aut vnum eſſe intellectum immortalem, aut plures, ſed omnes morti eſſe obnoxios. Cum itaq; intellectus & ad aures Ariſtotelis,& longè clarius ſecundum veritatẽ ſit immortalis, vt ſuo loco oſtendimus,omninò ſtatuẽdus eſt vnus, qui ſit vna quædam & communis cunctorum hominum lux, qua omnia hominum intelligibilia illuſtrentur; ſicut vna ſolis luce illuſtrantur omnia ſpectabilia. Hæc pro iſta ſententia quæ olim tot ac tãtas in ſcholis excitauerat turbas, vt quiſquis Aphrodiſienſis opinionem auerſabatur, is in hac ſine mora concederet; vix vno, aut altero excepto, vt infra dicam: iam ſit.

SECTIO TERTIA.

Intellectum poſſibile non eſſe præparationem,& animæ aptitudinem,ut opinabatur Alex. neq; imaginationem, vt alij.

Phrodiſienſis opinio(quamuis olim multis uiris doctis probaretur, nec hodie omninò ſine tutore iaceat) nihilominus tot, aut ego fallor,vrgetur incõmodis, vt tam ratione naturali,quàm Philoſophi teſtimonio planè euertatur,& concidat. Prima itaq; aduerſus eam ratio ſit, quia aptitudo & potentia ſuſcipiendi aliquam formam,non recipit illam formã, ſed potius eſt ratio ſuſcipiendi. Id in materia prima liquidò conſtat: quod enim recipit formas ſubſtantiales,non eſt aptitudo, & potentia materiæ primæ, ſed ipſamet materia prima, prout tali potentia prædita eſt: ſimiliter in pariete non aptitudo, & potentia nigreſcendi,aut carentia nigredinis, quæ in eo eſt, ſed ipſe paries ſuſcipit albedinem. Cuius rei ea eſt ratio inquit S. Thomas 2. cont. Gent. cap. 62. *quia præparatio ipſa non eſt aliqua natura ſenſibilis determinata:eſt enim relatio quædam, & ordo vnius ad aliud.* Atqui intellectus poſſibilis, ipſe ſuſcipit intelligibilia,ipſe patitur à ſpecierum receptione,ipſe intelligit, vt tradidit Ariſt. 3. de Anima; non ergo intellectus poſſibilis eſt animæ ſolũ præparatio, & aptitudo,ſed eſt aliquod actu ens. Hoc argumentum innuit S.Thomas 2.cont.Gent.loco quem nuper citaui. Eodẽ poſtea uſi ſunt Iul. Caſtellanus aduerſus Alex. quamuis hic etiã ſit εἷς τῶν ψυχοθνήτων, Zabarella lib. de mente humana cap.14. Iulius Cæſar Lagalla lib. 2.de immortalitate animorum cap.3.& alij.

Atque hi quidem rectè, dum id eo conſilio faciunt,vt ſolum patefaciant, intellectum poſſibilem haud eſſe illam animæ præparationem, & meram in eſſe entis potentiam ad ſuſcipiendas intelligibiles formas, ſed neceſſario aliquod actu ens. Verùm offendunt, dum temerè pręfatam aptitudinẽ confundunt cum animæ facultate ac potentia, quæ eſt naturalis potentia, & qualitas ſecundæ ſpeciei. In eo etiam impingunt,quod opinentur hunc intellectum eſſe eandem animæ ſubſtantiam, (qua de re infra) quaſi verò idem ſit naturalis animæ potentia, atq; aptitudo illa, quæ nihil entis eſt actu.

Quamobrem vehementer miror, quidnam in animo obuerſabatur Zabarellæ, dum in lib. de mente humana cap. 14. afferebat, S. Thomam eniti,vt Alexandrum tueretur,ac defenderet. *Qui*, nimirum S. Thomas, inquit Zabarella,*conſiderans ea,quæ ab Auerroe in 3. de anima aduerſus Alexandrum dicuntur nititur Alexandrum defendere, nempe in eo, quod ei Auerroes attribuit, quod dixerit intellectum, de quo in eo libro agitur, non eſſe animã ipſam,ſed ſolum præparationem, & aptitudinẽ animæ, ad omnes rerum ſpecies recipiendas, & cognoſcendas: inquit antẽ Thomas. Alexandrum in hoc optimè ſenſiſſe, quia ſignificare voluit,intellectum eſſe potentiam quandam animæ, non animam ipſam.* Hucuſq; Zabarella: quiſi Angelici Doctoris verba accuratius perpendiſſet, minimè Alexandream illam præparationem, cum potentiã animæ naturali confudiſſet, vt ſæpe facit. Nec vnquam S. Doctor abſolutè Aphrodeſæum tuetur,ſed in hoc tantummodo, quod aſſeruerit intellectum, cuius tractatio ſuſcipitur in 3.de Anima,non eſſe ipſam animam rationalem, vt nonnulli eius operis expoſitores opinati ſunt: In eo verò, quod ad intellectus aptitudinem attinet, nunquam tuetur illius partes, quin ait, cum voluiſſe ſigni-

gnificare intellectum esse potentiam quandam animę, nam hæc duo longè diuersa sunt, nempe animę aptitudo vt Alex. posuit, & animæ facultas ac potentia naturalis, vt constituit S. Thomas. Illa nihil entis est actu; hæc & ens actu, & actus, vt infra dicemus.

Huic quoq; distinctionis defectui innituntur multa argumenta, quæ facundus quidam vir multis exagitat: Vnum referam, sed strictim: vel intellectus possibilis est idem re cum anima, solaque ratione ab ea diuersus, vel re ipsa ab ea distinguitur: si prius, ergo est substantia, sicut & anima: quod enim re idem est cum aliqua substantia, profectò substantia est. Si posterius, ergo intellectus erit accidēs, & mera potentia; atq; adeò homo constituetur (si quidem, est homo per intellectum) in esse hominis per aliquod accidens, quinimo per aliquid, quod sit mera potentia, & nihil actu.

In quo quidem argumento inuoluuntur multa: primum, si intellectus, non est idem re, quod animæ substantia, ergo est accidens: rectè: sed non iccirco iam erit præparatio, & sola animę aptitudo, seu mera potentia, & nihil actu; vt præfati auctores omnia simul conglomerant; sed est realis animæ facultas, & naturalis potentia, vt infra dicam.

Deinde, cū intellectus gemino modo vsurpetur, pro ipsa videlicet anima intellectiua, & pro eiusdem animæ facultate, vt abundè a nobis in Disput. 2. sect. 3. ostensum est, homo constituitur in esse hominis, per intellectum, prout significat animam, non animæ potentiam, & accidens. Verùm his omissis.

Alijs argumentis longè validioribus Alexandræorum opinio impugnetur. Primò, subiectum, quod in se immediatè suscipit aliquā formam accidentalem, necessariò esse debet ens actu, quia quod actu non est, id formam accidentalem, cuius esse est inhærere, recipere nequit. Hinc Auerroes lib. 2. de Anima com. 4. hoc, ait, esse discrimen inter formam substantialem, & accidentalem, quod substantialis habet pro subiecto ens in potentia, nempe materiam primam: accidentalis verò habet ens in actu. Atqui intellectus possibilis, vt intelligat, recipit in se immediatè intelligibiles rerū species, quæ sunt formæ quæpiam accidentarię, in quarum etiam receptione dicitur pati, auctore Philosopho 3. de Anima tex. 2. & 12. ergo intellectus necessariò erit aliquod ens actu, & non pura potentia in genere entis, seu præparatio illa, & aptitudo. Tum præterea, quia intellectio, quę quoddam accidens est, suscipitur in eodē intellectu possibili, cum ab eo eliciatur, fitque actio immanens, cuius natura in hoc sita est, ex Arist. 6. Metaphysic. tex. 16. vt in eodem, a quo promitur, recipiatur, quare ex hoc etiam capite intellectus erit aliquod ens actu.

Quod si dicas, id quod immediatè suscipit intelligibiles rerum species, & ipsam intellectionem, esse animam rationalē; intellectum verò esse rationem potius ea suscipiendi: quocirca illa est ens actu, non hic.

Hoc temerè asseritur, nec adhuc vires effugit argumenti. Temerè, quia anima, cum sit substantia creata, nequit esse immediatum principium operandi, sed perpetuo medijs suis potentijs agit; quod infra multis ostendemus, ergo anima nec immediatè suscipit intelligibiles rerum formas, nec immediatè intelligit, sed intellectus vt animę facultas, tum recipit, tum immediatè intelligendi munere fungitur. Deinde, Arist. 3. de Anima intellelectū possibilem, ait, pati ab obiecto, non animā, & de eodem protulit in tex. 4. *necesse est itaq; quoniam omnia intelligit immixtum esse.* Quod longè vehementius vrget, quia Alex. intellectum, de quo Stagirites agit in 3. de Anima, interpretatur, non quidem pro ipsa anima rationali, sed pro intellectu, quare hic est qui immediatè tum intelligibiles rerū species recipit, tum edit intellectionem.

Nec verò argumenti vires infringit, quia omne id, quod est alicui ratio, ac principium operandi, est actus, ac forma, cū vnumquodq; agat per suam formam, sibi intrinsecè inhærētem, maximè verò, si sit actio propria: quod liquidò conspicitur in omni agente. Intellectus autem possibilis, vt ipsemet Alex. confitetur: est ratio ac principium intelligendi, *est enim id, quo intelligit, & existimat anima* 3. de Anima tex. 5. ergo siue anima, siue homo agit, & intelligit, intellectus omninò erit aliquod actu ens, quinimo actus & forma, realis videlicet animæ facultas.

Quid vero? mirabile est in omni Philosophia vt quicquam actu reddatur agens, & ad operandum aptum per id, quod actu non est, immò nihil est: Potest quidem aliquid pati, ac suscipere per id, quod non est actu, sed solum potestate, vt obuenit in materia prima,

at verò vt quicquam agat, per id, quod actu non est, ne imaginatione quidem fingi potest. Agit enim vnumquodq; in quantum est actu, patitur in quantum est potentia: est autem actu per suam formam. Quare si intellectus possibilis est ratio, & id quo anima, seu homo agit, & intelligit, impossibile profectò est, quin sit aliquod ens actu. Et sic merum putum figmentum erit Alexandræorum illa præparatio, & aptitudo, quæ intellectũ facit meram potentiam in esse entis.

Iam quod altero loco me facturum spopondi, paucis dabo; nempe Alexandri dogma cum Philosophi doctrina pugnare. Principio Stagirites in 3. de Anima tex. 2. ostendit intellectum possibilem *esse corpori impermixtum*. Hoc autem de animæ præparatione, aut vi, quæ consequatur elementorum commixtionem, vt Aphrod. posuit intellectum, nullo modo potest affirmari: tum quia quod ex elementorum castigatione consurgit, id omne in commixtione eorundem elemẽtorum fundatur, vt in sapore, odore, idq; genus alijs videmus: & multis ostendit S. Thomas 2. cont. Gent. cap. 36. quare si intellectus ex elementorum castigatione resultaret, & eorum commixtionem consequeretur, immersus potius esset in ipsa elemẽtorum commixtione; quàm modo aliquo corpori impermixtus.

Tum etiam, quia si esse corpori impermixtum, conuenit intellectui in quãtum est quædam præparatio, & aptitudo ad intelligibiles rerum species excipiendas, idem, vt liquidò consequitur, conueniret omni præparationi: eòq; cum sensus sit etiam quædam præparatio, & aptitudo ad sensibilia in actu recipienda, pari ratione sensus dicendus foret corpori impermixtus; quod tamen nullus admitteret.

Deinde, cur Philosoph. laudat Anaxagoram, quod asseruerat *intellectum esse immixtum ἵνα κρατῇ, vt teneat, ac dominetur?* num Anaxagoras somniauit vnquam hanc Alexandri aptitudinem? Hem, longè diuerso modo posuit ille intellectum, vt Disput. 6. sect. 3. expendi, *ἵνα κρατῇ, vt teneat, ac dominetur*. An ne præparatio, seu aptitudo, & id, quod omninò nihil est, quicquam tenere, dominari, apprehendere, & cognoscere potest? Quid? profectò philosophi demonstratio, qua hunc intellectum esse corpori impermixtum ostendit, id ipsum conuincit: Eam nos fusè prosecuti sumus loco nuper commemorato. Quid altera eiusdẽ demonstratio? tex. 6. dum ait, *Vnde neq; rationabile est, ipsum mixtum esse cũ corpore: qualis enim quidam vtiq; fieret, calidus, aut frigidus: Et et instrumentum aliquod esset, sicut sensitiuo:* Hæccine de vlla præparatione affirmari possũt? quas hic nobis consecutiones, & tricas nonnulli obtrudunt? *qui faciunt, ne intelligendo, vt nihil intelligant.* Ita ne, si intellectus non esset præparatio, & aptitudo ad intelligibiles rerum species excipiendas, ergo fieret calidus, aut frigidus? Si non esset præparatio, ergo haberet aliquod instrumentum, sicut & sensus? Profectò deridendus, & exsibilandus esset Aristoteles, si nobis eiusmodi ludos luderet.

Quid deniq; singulare illud discrimẽ, quod diuinus præceptor, inter sensum ac intellectum, ex intima vtriusq; natura venatur: nempe, quod sensus hebetatur, corrumpiturq; ex vehementi, excellentiq; obiecto; intellectus verò nequaquam; immò & perficitur, *& cum aliquid intellexerit valdè intelligibile, non minus intelligit inferiora, sed & magis:* 3. de Anima tex. 7. intelligi vnquam potest de præparatione? hæc ne cũ intellexerit aliquid valdè intelligibile, non minus intelligit inferiora, sed & magis? Hæc ne obtundetetur a vehementi intelligibili? nugæ. Eundem intellectum possibilem dicit Aristoteles; *simplicem, impassibilem, separabilem*; quæ omnia Disput. 6. pluribus explicuimus: eorum nihil in præsentia repetam.

Nunc, demonstrandum nobis esset, intellectum possibilem, nec esse imaginandi vim, nec sensum vllum, nisi id demonstrasset Arist. lib. 2. de Anima duobus extremis capitib. & S. Thomas lib. 2. cont. Gent. cap. 66. & 67. quare hac solum ratione id attigisse sat fuerit. Imaginatio est rerum corporearum ac sensibilium, quia phantasia, vt asseritur 2. de Anima tex. 161. est motus factus a sensu secundũ actum. Atqui intellectus est rerum immaterialium ac vniuersalium: Hinc imaginatio mutis quoq; animantibus inest, quod apparet, quando ablatis sensibilibus obiectis, adhuc ea fugiunt, aut prosequuntur: quod non fieret, nisi in eis imaginatiua sensibilium obiectorum apprehensio remaneret. Habes itaque intellectum possibilem, neque esse confictam illam Alexandræorum præparationem, & nudam in esse entis potentiam, sed aliquod actu ens: nec esse imaginationem, vt Auempace

pace, & Abubacher asseruerant: sed ad alia properemus.

SECTIO QVARTA.

Refellitur Commentatoris error, ponentis vnum cunctorum hominum intellectum, qui sit substantia quadam abstracta, omnibus tamen hominibus pro intellectu possibili assideat.

QVA ex parte asserebat Auerroes, animam intellectricem non esse veram & informantem hominis formam, sed assistentem duntaxat, satis a nobis Disput.4. confutatum fuit. Quatenus verò omnibus hominibus eandem animam, (alterum enim ex altero quadam consecutionis serie deducit) siue eundem intellectum possibilem attribuit, in præsens a nobis, rationibus Physicis, & Philosophi auctoritate refellendum est. Laborarunt in hoc arg. fateor, multi; & quidem strenuè; Alber. Mag. in peculiari tractatu de vnitate intellectus contra Auerr. S. Thomas opuscul. de hac ipsa re, & lib.2. cont. Gent. cap.73. & prima part. quæst.76. art.2. & quæst. de Anima art. 3. tum alij multi, quorum inuenta nostræ industriæ viam præcludere non debent: maximè cum res sæpenumerò quæritando reddatur facilior, *nihil est*, ait ille; *tā difficile, quin quærendo inuestigari possiet*. Agemus ergo nos aduersus hoc Arabicum figmentum ex triplici loco communi: ex hominis esse: ex eius operatione, hoc est, intellectione: & deniq; ex parte intellectus.

Ex primo fonte hauritur hæc ratio, positis ijs, quæ Disput.4. patefecimus, nempe animā intellectiuam, siue intellectum acceptum pro ipsa anima, esse veram hominis formam, tunc ita pergimus. Vnius rei, vna est forma, & multarum, multæ: tum quia proprius actus in propria materia natus est fieri: tum etiā, quia Aristoteles 7. Metaphysic. tex.45. expressè ait; *Quorum substantia est vna, & quod quid erat esse est vnum*. Atqui homines sunt multi, eorū igitur animæ intellectrices seu intellectus, (si est forma informans) erunt multi, & non vnus. Quod si quisquam nomine intellectus possibilis capiat non ipsam hominis animam, sed eius facultatem, ac reale accidens, vt infra dicemus, adhuc robur argumenti viget: nā si intellectus est animæ intellectiuę facultas, ab eaq; manat, & in ea suscipitur; profectò fieri nequit, quin multiplicatis hominum animabus intellectiuis, multiplicentur etiam eorum facultates. Etenim multiplicato subiecto, multiplicatur, & accidens.

Vim huius argumenti, multi conati sunt infringere, maximè verò Hieronymus Pontanus lib.7. de immortalitate Animæ cap.7. qui omnes in vna aliqua re cōstituunt duplex esse: alterū specificum, alterum indiuiduale; qua distinctione putāt euadere arg. Sed reuera vnius rei, vnum est esse. Et isti vtrem, quod aiunt, vellunt, aut cædunt: eos multis redarguit Iul. Cæsar Lagalla lib.2. de eodem arg. cap.15. & nos inferius.

Huc facit aliud non minoris ponderis argumentum, quod ipsemet Auerroes sibi obiecit; his omninò, *est alia quæstio magis difficilis, si omnium hominū intellectus esset vnus, tunc ego essem per esse tui, & tu esses per esse mei*. Vis in hoc sita est. Intellectus est hominis perfectio, per quam hic a quibusuis alijs animalibus discriminatur: Siquidem homo ex Aristotele 2. de generat. animal. cap.3. & lib.10. Ethic. cap.7. per intellectum constituitur homo: si igitur constitutiuum, nimirum intellectus, est vnum, constituta etiam erunt vnum: eòque meum esse erit, tuum, & contra. Subiungit Arabs, *& vniuersaliter homo esset ens antequā esset: & sic homo non esset generabilis, & corruptibilis in eo, quod homo: sed si fuerit, in eo, quod animal*. Nempe Socrates, & Plato sunt animalia per animam sensitiuam, sunt homines per intellectum; quare quia habent aliam, atque aliam animam sensitiuam, seu cogitatiuam, erūt duo animalia: quia verò habent vnum intellectū, non erunt duo homines, sed vnus: quinimmo omnes homines essent vnicus homo, cum intellectus, quo in tali esse constituuntur, omnium sit vnus.

Vbi hic ita sibi obiecisset, nititur respondere, inquiens, etsi vnicus sit cunctorum hominum intellectus, non ideò eò sequi, *vt ego sim per esse tui, & tu per esse mei*: aut sit omnium hominum vnum esse; quia homini ab intellectu solum tribuitur operatio, non autem esse. Intellectus enim hic assidet tantum hominibus, continuatus, coniunctusque eis per phantasmata: esse autem proprium ac peculiare cuiq; homi-

hominum prouenit a cogitatiua, quę vnicuiq; homini propria ac singularis est, & per hanc (quam intellectum passiuum vocat) veluti per propriā differentiam, tum constitui hominem, tū a cæteris animalibus discriminari. Vnde in eodē 3. de Anima com. 20. in calce hæc habet, *& per istum intellectum passiuum differt homo ab alijs animalibus, etsi non, tunc necesse esset, vt continuatio intellectus agentis, & recipientis, cum animalibus esset eodem modo*, quod multis alijs in locis repetit.

Verùm hæc responsio merito optimoq; iure fatua & irrationalis à uiris doctis existimatur, vt pote quæ homines intellectus, ac rationis expertes, ac mera bruta reddere enitatur. Fuit a nobis Disput. illa 4. satis confutata: nunc illud addi potest. Homo ea ratione est rationalis, qua est intellectu præditus: si itaq; intimè hic non constituitur per intellectum, sed per cogitatiuam, intimè ac secundum suum esse homo non erit animal rationale. Quid vero? cogitatiua nullo pacto excedit ambitum animæ sentientis, sed intra eius limites, & cancellos omninò concluditur. Hinc Stagirites lib. 2. de Anima a tex. 150. vsq; in finem, validè aduersus Empedoclem, & Homerum, qui idem esse dixerunt *sapere, ac sentire* ostendit, cogitatiuā, seu imaginandi uim, longo interuallo, a ratione & intellectu differre: quo loci illud etiam discriminis inter sensum ac intellectum apposuit, quod ille omnibus animalibus insit, intelligere autem paucis: & nulli, cui non insit & ratio. Et tex. 153. *imaginatio igitur*, inquit, *aliud est, & a sensu, & a ratiocinatione*. Si itaq; homo per cogitatiuam, seu imaginatiuam intimè in esse constituitur, nequaquam gradum animę sensualis excedet, sed intra, aut etiam infra brutorum animantium gradum iacebit.

Nihil plus valet id, quod iurati aliqui Auerrois asseclæ huc contentiosè obtrudunt: hominem videlicet appellari rationalem, a propria cogitatiua, quęquidē, quia est apta obsequi ac parere rationi, tum etiā cum intellectu coniungi, iccircò a cogitatiua, seu potius imaginatiua brutorum, specie differat, vnde & homo per hanc ipsā a cæteris animātibus, specie differt.

Hoc, inquam, nihil habet pensi ac firmi: nam quod hominis cogitatiua possit obsequi ac parere rationi, aut cum intellectu coniungi, non ideò iam extrahitur a gradu, conditioneque animæ sentientis, vt conspicuum est, ergo voluitur idem Sisyphi saxum. Tum præterea, quia pars animæ concupiscens in homine, est apta obtemperare obsequiq; rationi, vt Philosophus aperit lib. 1. Ethic cap. vltim. attamē non propterea cum omni proprietate dicetur rationalis, vt idem Philosoph. in eo ipso loco ostendit: pari itaq; ratione, licet hominis cogitatiua, nata sit obtemperare, obsequiq; rationi, vel cum alio quouis conglutinari, non ideò cum proprietate appellabitur rationalis.

Ad hæc, quæro, quando primùm hic intellectus coniungitur homini? Statim ne ac formatus est in vtero fætus? At cum tot annos postea non exerceat operationes intellectus, frustra tunc se ei adiungeret; & toto illo tempore assideret ociose. An aduenit tūm cùm primùm homo aptus est habere vsum rationis, & opera intellectus exercere? At toto illo anteacto tempore non esset homo, sed merum brutum, cum in eo ne vestigium quidem intellectus reluceret, sed solum esset anima sensitiua. Ad extremum, quia ex eo quod aliquis possit coniungi cum intellectu, tantummodo colligitur, eum habere potentiam vt aliquando efficiatur intellectiuus, ac rationalis, non verò quod actu sit talis.

Antonius Bernard. Mirandulanus, Hieronymus Pont. & alij Auerrois Antagonistæ, bifariam, aiunt, hominem capi posse. Vno modo qua homo est, ac specificè: altero, qua hoc indiuiduum. Hominem prout homo est, & in esse specifico, constitui per intellectum; & ipsum intellectum esse totius humanæ speciei veram ac informantem formam; ab eaq; minimè separabilem, quinimmo, vt ex Aristotele & Auerroe humanū genus est vsquequaq; æternum, sic eum esse ęternam formam, vniuersam hominum speciem actuantem. Cæterùm in esse indiuiduali, qua Socrates, aut Plato, eos constitui per cogitatiuam. Ex quo fit, vt in Platone v. g. sit duplex esse, specificum ab intellectu; indiuiduale, ab hac numero cogitatiua. Per prius esse distinguuntur homines a brutis: per posterius, inter se: quare minimè sequitur, vt ego sim per esse tui, cum alia sit cogitatiua mea, ac tua: neque quod homines per solam cogitatiuam discriminentur a brutis.

Hæc illi, sed planè fingunt, dum in homine duplex esse a duplici forma, hoc quidem ab intellectu, hoc verò a cogitatiua prodigialiter astruunt. Vnius rei vna est forma, vnum igitur etiam esse. *Et quorum substantia est vna, &*

quod

quod quid erat esse est vnum ex 7. Metaphys. tex. 45. Deinde, quomodo esse specificum erit diuersum ab indiuiduali, cum ipsummet speciei esse coarctetur in indiuiduis, & species dicatur totum in indiuiduis; genus autem pars? vt ex ipsis Logicæ rudimentis nouimus. Præter quam quod, illud esse specificum re ipsa ab indiuiduali seiunctum, cum esset vnum aliquod in multis existēs, omninò essent ideæ, quarum positionem tantopere auersatus est Philosophus. Denique, nusquam Auerroes inuenitur affirmasse, hunc intellectum informare speciem humanam, sed assidere solum, & continuari per phantasmata, & operationem. Concludimus itaque, confecta a nobis argumenta, neq; ab Auerr. neq; ab vllo eius sectatore aut esse diluta, aut dilui posse: eòque ex primo fonte, hominis videlicet esse probauimus, intellectum possibilem non esse aliquam substantiam separatam.

Secundo loco idē ex propria hominis operatione, hoc est intellectione, comprobatur. Vbi etiam semet cōfodit Auerroes, dum aliud argumentum tangit, cuius vires nec ipse, nec postea vllus alius infregit. *Etsi prima perfectio*, inquit obijciens sibi, *esset eadem omnium hominum, & non numerata per numerationem eorum, contingeret, quod cum ego acquirerem aliquod intellectum, vt tu etiam acquireres illud idem: & quando ego obliuiscerer aliquod intellectum, vt etiam tu.* Si intellectus cūctorum hominum esset vnus, qui omnium intellectiones produceret, & insemet reciperet, vna etiam foret omnium hominum sciētia: quocirca cum vnus aliquis rem quampiam intelligit, vel scientia tenet, eandem simul alius intelligeret, ac sciret: & cum quispiam vel huius, vel alterius rei obliuiscitur, eiusdem omnes obliuiscerentur, si vnus idemque intellectus hæc in omnibus ederet. Quid vero? cum diuersorum hominum non modo diuersæ, sed etiam plerunq; contrariæ sint intellectiones & opiniones, ille vnus omnium intellectus simul produceret, & in se reciperet tot, tamque diuersas, contrarias, ac discrepantes actiones, vt simul idem existimaret verum, & falsum; bonum, & malum; conueniens, ac dissonum. Eidem conueniret scientia & error; virtus, & vitiū; pietas & impietas, idq; genus sexcenta alia. Quæ quàm maximè absurda sint, nemo, nisi qui intellectu caret, non intelligit.

Negat Commentator, ex vnitate intellectus hæc incommoda sequi: cuius rei eam affert rationem, quod phantasia, quæ præbet ministratq; intellectui materiam obiectiuam, id est phantasmata, nō est omnium hominum vna, sed pro singulorum diuersitate diuersa. Ex quo fit, vt ope ac ministerio diuersæ phantasiæ, tū phantasmatum, & specierum intelligibilium, diuerso modo huic homini, atq; illi continuetur intellectus. Hinc diuersa in hoc, quàm in alio operatio, quamuis omnes cunctorum hominum intellectiones, aliquo modo, respectu intellectus, eædem dici possint. Eum audi, *dicendum igitur est, tuam intellectionem, & meam, non esse penitus numero distinctas, sed esse aliquo modo plures, & aliquo modo vnam. Plures enim sunt ratione diuersorum phantasmatum: vna autem numero, ratione intellectus, qui eas recipit, quia vnus numero est*. Illustrât hoc ipsum nō nulli exemplo Solis, vt enim Sol vnus, multa, ac diuersa corpora illuminat, qui tamē propter variam eorum corporū præparationem, variè illuminat, sic intellectus licet vnus, quia tamen vario modo per diuersa phantasmata, huic, aut illi continuatur, varias ac diuersas in hoc, atque illo elicit operationes. Nec idem esse existimat verum, & falsum; bonum, & malum; cum nec in eodem sint, nec secundum idem, sed in diuersis, ac secundum diuersa.

Verumtamen hæc responsio non effugit arg. Principio, phantasmata se habent ad intellectum veluti motiua, & efficientia, *phantasmata enim sunt sicuti sensibilia, præter quam quod sunt sine materia*, inquit Arist. 3. de Anima tex. 39. qua etiam ratione *intelligere dicitur quoddam pati* tex. 2. eiusdem operis. Quo posito ita insurgit S. Thomas lib. 2. cont. Gent. cap. 65. Qualitates, & generatim accidentia, si sunt eiusdem speciei, non multiplicantur numero penes causas & efficientia: quamuis hæc sint numericè diuersa, sed ex subiecto, in quo recipiuntur. Hoc apparet, cum duplex ignis vnum aliquod subiectum comburit, *nam a duobus calefacientibus non sequitur in vno calefactibili duplex calefieri, sed vnum tantum*. Atqui intellectio nostra est quoddam accidens, scientia est quædam qualitas, vtriusq; subiectum est intellectus possibilis, phantasmata verò sunt motiua duntaxat, & efficiētia; (& quidem eiusdem speciei dum vterq; nostrū concipimus equum verbi gratia) ergo licet diuersorum hominum diuersa, multipliciaq; sint phantasmata, nihilominus propter unitatem subiecti, hoc est intelle-

telle-

tellectus, intellectio, & scietia vtriusq; nostrum, immò cunctorum hominum erit vna & eadem.

Nec exemplum allatum quicquam ad rem facit: lōgè enim dissimilis est ratio de Solis illuminatione, ac intellectus operatione. Illa est actio transiens, recipitur in rebus illuminatis, quocirca licet vna, ac simplex a Sole proficiscatur, multiplicatur tamen, ac variatur pro multitudine ac varietate corporū, in quibus suscipitur, perinde ac geminatur calefactio cū vnus ignis duo simul calefacit subiecta. Intellectio verò cum sit actio immanens, minimèq; transeat in aliā materiam, sed in eo ipso intellectu maneat, a quo producitur, viget adhuc eadem difficultas, nimirum quomodo idem numero intellectus possit in se simul habere innumeras intellectiones, & earum plerasq; planè contrarias, ac inter se pugnantes?

Vt huius arg. vim deflecteret Cōment. statuit scientiarū habitus, & ipsam intellectionem, non recipi in intellectu possibili velut in subiecto, sed potius in intellectu passiuo, seu cogitatiua.

Verùm hæc doctrina vel ex eo apparet falsa, quia habitus in eo tanquam in subiecto recipiuntur, in quo & actus ipsi, per quos illi gignuntur, & quod est principium, similes actus eliciendi: cum ex Arist. 2. Ethic. cap. 1. ex similibus actibus fiant similes habitus, & similes etiam actus reddant. Atqui ex actibus intellectus possibilis gignuntur in nobis habitus facultatum, & secundum habitum sciētiæ possumus consimiles actus exercere, ergo habitus cuiusuis sciētiç sunt in intellectu possibili, non passiuo; id est cogitatiua. Deinde, habitus tenet se ex parte potentiæ, eam obfirmat, ac perficit: minimè verò ex parte obiectorum. At potentia intelligendi, ac sciendi est intellectus possibilis, *est enim id quo intelligit & existimat anima:* cogitatiua verò, & phantasmata sunt ex parte obiectorum: impossibile igitur est, hęc in alio, quàm in intellectu possibili iacere.

Huc etiā facit, quod sciētia, cum ex Arist. lib. 1. Poster. sit habitus per demonstrationem acquisitus, est de conclusionibus, quę quidē sunt vniuersales, sicut & principia: in ea igitur facultate insidere debent, quæ est illarū cognoscitiua. Hęc est intellectus possibilis, nō passiuus, quia ille est vniuersaliū, cogitatiua verò est solum *particularium intentionum:* ergo sciētia, & habitus scientifici resident velut in subiecto in intellectu possibili.

Denique, intellectio est actio immanens, maximèq; vitalis, cuius natura in eo posita est, vt a quo oritur, in eodē suscipiatur: Si igitur ea proficiscitur ab intellectu possibili, in eo etiam suscipiatur omninò necesse est.

Tandem, hic silentio prætereundum non est, Auerroem, quemadmodū viri docti adnotauerunt, ex eo fortasse in eam fuisse adductum opinionem, vt crederet, sciētiarum habitus insidere in cogitatiua, quia ob diuersam cogitatiuæ, seu imaginatiuę dispositionē, homines diuerso modo aptos, dispositosq; videret ad facultates, ac scientias tum acquirēdas, tum tractandas: ita, vt qui meliore imaginatione præditi sunt, ijdē melius, fęliciusq; intelligant, discant, ratiocinentur: qui verò deteriori, peius, & obtusius. Veruntamen hoc ex dictis potentijs, veluti ex remotis dispositionibus prouenit: sicuti ex bonitate tactus, carnisq; mollitie, maior etiā promptitudo mentis: nā ex Arist. lib. 2. de Anima tex. 94. *duri carne, inepti mēte, molles autem carne, benè apti.* Tum etiā, quia melior phantasia id solum habet vt melius pręparet phantasmata, quò clarius ab intellectu agente illustrētur, faciliorq; reddatur intellectio: id verò totum est ex parte obiecti, nō ex parte potentię, nēpe intellectus possibilis. Atqui habitus & dispositiones stare debēt ex parte potentię, nō obięcti. id, quod exēplo fortitudinis egregiè illustrat S. Tho. 2. cont. Gent. cap. 73. *nō enim* inquit, *dispositiones, quibus terribilia fiunt magis toleranda, sūt habitus fortitudinis, sed dispositio, qua pars animæ, scilicet irascibilis disponitur ad terribilia sustinenda.*

Nunc audi aliud arg. pro principali instituto, nā iuxta commune hominū iudiciū, homo verè dicitur, & est intelligens. Quod etiā quilibet hominum insemet experitur: quippe quemadmodū quilibet experitur, se esse qui videt, audit, olfacit, & omninò sentit; sic etiā experitur, se esse qui intelligit, & non aliquam aliam substantiam ab se diuisam, ac secundum esse abiunctam, quæ in eo promat, recipiatq; intellectionem. Non esset autem verè intelligens, si intellectus possibilis sit homini duntaxat assistens, & cum eo continuatus; quandoquidē id ex vero dicitur intelligens, quod verè producit, recipitque intellectionem: tunc verò non homo ipse, sed intellectus in homine promeret, reciperetq; intellectionem: ille igitur, & non homo diceretur intelligens.

Pręterea, sicut paries luce Solis illustratus, sui similitudinem in oculum immittit, nō tamen ob id appellatur videns, sed potius visus; sic ex eo quod phātasia Socratis, seu cogitatiua transmittit phantasmata ope intellectus agentis illustrata, & facta species intelligibiles, in intellectum separatum, Socrates nunquam diceretur intelligens, sed passiuè potius intellectus seu apprehensus, vt paries visus.

Postremò, cum phantasma, prout huiusmodi,

quia est materiale, & potentia tantū intelligibile, nec intellectum possibilē, nec intellectionem attingat, sed necesse sit prius illustrari ab intellectu agente, reddiq; actu intelligibile, mirum est, si in homine vterq; hic intellectus, agēs inquam ac possibilis, est quędam substantia secundū esse ab homine abiūcta. Quomodo homo dicetur intelligere? quid hic conferet ad intellectionē præter phantasmata, ac materiam pæne remotā? Hominis actio tunc in sola phantasmatis ministratione terminaretur: quippe phantasmatis illustratio, & abstractio speciei intelligibilis nō esset hominis opus, sed intellectus agētis, qui itidem ponitur abstracta quędam substātia. Actio verò intelligendi elicitur ab intellectu possibili, substantia itidem separata. Nihil igitur homini pręstandū relinqueretur; sed pręfati duo intellectus inter se actum intelligendi celebrarent, perinde ac si duo homines in cubiculo, aut in naui luderent. Hoccine ergo est hominem esse intelligentem? hoccine intelligere?

Euidentius hoc ipsū colligitur ex illa Auer. similitudine, qua huius intellectus continuationē cū homine nititur explicare, dū hæc scribit in 3. de Animà com. 5. *& ista proportionalitas magis innuitur perfecta inter subiectū visus, quod mouet ipsū, & inter subiectū intellectus, quod mouet ipsum. Quemadmodum enim subiectū visus mouens ipsum, quod est color, non mouet ipsum, nisi quando per præsentiam lucis efficitur color in actu, postquā erat in potentia, ita intentiones imaginatæ nō mouent intellectum materialem, nisi quando efficiuntur intellecta in actu: postquā erant in potentia: propter hoc fuit necesse Aristoteli ponere intellectum agentem:* hęc ille. Sic ergo se habebit species intelligibilis ad phantasma, vt se habet species visibilis ad id, quod extra animam est coloratum: vt enim hoc est potentia visibile, sic phantasma potentia intelligibile; & sicut illud Solis ope redditur visibile actu, & per speciē visibilē, quam emittit, continuatur oculo, sic phantasma beneficio intellectus agentis fit actu intelligibile, seu intelligibilis species, per quam intellectui possibili continuatur. Quare continuatio pręfati intellectus per speciem intelligibilem, sic est ad phantasma quod in nobis est, sicut continuatio visus ad coloratum, exempli gratia ad parietem, ex doctrina Cōment. tunc subsumo: Atqui huiusmodi continuatio non facit coloratum parietem videre, sed tantū videri, ergo & prædicta intellectus continuatio nobiscū, non reddit nos intelligentes, nec facit intelligere, sed potius intelligi. Quæ si ita sunt, vlterius consequitur, neq; speculatiuos habitus esse in homine, sed in illo intellectu, ac substantia secundum esse ab homine abiuncta; neq; habitum vllum actiuum, & ad virtutes spectātem, neq; liberum arbitriū (quod procul dubio ad rationem, & partem animæ superiorem attinet) sed spontaneum tātum, vt est in brutis animantibus, nec vitium, nec virtutem, nec fælicitatē, nec vllum vnquam hominis proprium ornamentum, sed omnia susq; deq; confundi, agiq; miserrimè. Hinc scitè Mag. Albert. in opuscul. de vnitate intellectus cap. 5. vniuersam, ait, Philosophiam ab hac Auerrois positione tolli, euertique.

Tertio loco ex parte intellectus id ipsum vanum, ac planè fictitium esse, ita ostenditur. Vbi etiam veterem difficultatem objicit sibi Arabs, cuius solutio adhuc desideratur: *existimatur* inquit, *quod impossibile est imaginari, quomodo intellecta erunt facta, & ista,* hoc est intellectus agens, & possibilis, *non erunt facta: quando enim agens fuerit æternum, & patiens fuerit æternum, necesse est, vt factum sit æternum*. Intellectus possibilis ab Auerr. æternus vsquequaque positus est, qui ex omni æternitate astiterit speciei humanæ, & qui vna aliqua intelligentia sit: nec secus agens. Quod si agens, & recipiēs hominum intellectus sunt æterni, eorum effectus erit quoq; æternus. Effectus autem est receptio specierum intelligibilium, & intellectio; hæc igitur in intellectu fuerunt æterna, eòque nullam hic speciem de nouo recipiet, nec vllam de nouo edet intellectionem. Præterea, in Auerr. Schola pro comperto habetur, a principio æterno, ac immutabili non posse immediatè prouenire nouum aliquem & variabilem effectum: qui igitur præfati intellectus ęterni, ac immutabiles de nouo hanc phantasmatum illustrationem, hanc specierum receptionem, hāc numero intellectionem efficient?

Hæc incommoda ita deflectere nititur Comment. Species, ait, intelligibiles duplex habent subiectum, intellectum possibilem, & phantasma; vt visibilis quoque species, pro subiecto habet rem extra animam, & potentiam visiuam. Quocirca prædicta omnia ab intellectu habent æternitatem, a phantasmate nouitatem.

Veruntamen hoc non demit difficultates nec enim aperit quì vnquam agens ac recipiens æternum, non habeat æternum effectum, qui est receptio huius numero speciei intelligibilis, & hæc numero intellectio. Minus explicat quomodo a principio æterno ac immutabili proficiscatur immediatè hic nouus, & variabilis effectus, nempe hæc mea intellectio.

Quid

Quid vero? facultas videndi, (vt eius exemplo vtar) dum recipit speciem colorati, nonne de potentia in actum mutatur? pari igitur ratione, cum intellectus possibilis recipit speciem ab hoc phantasmate deductam, mutabitur de potentia ad actum, quod tamen Auerroistæ horrent, *vt nudis pressit qui calcibus anguem.*

Deinde, ex hac Comment. respõsione consequitur, intellectum possibilem haud esse ab omni intelligibili denudatum, nec quasi abrasam tabulam, in qua nihil depictum sit, cum in eo tot hominum cogitationes, qui ex omni æternitate fuerunt, totq; receptæ species præextiterint; cuius tamen oppositum docuit nos Arist. 3. de Anima tex. 16. Immò verò cũ nihil recipiat, quin sit a natura recepti denudatum, *quia intus existens, prohibet, intercluditq; extraneũ*, & hic intellectus non sit denudatus a speciebus intelligibilibus, siquidem eæ ante intellectionem omnium hominũ, qui nunc sunt, fuerunt in eo, secus enim homines qui ante nos vixerunt, non intellexissent, liquidò cõsequitur, quod hic intellectus ex nullo hominũ, qui modo sunt, possit recipere speciem vllam, nec per speciem ab illis acceptã intelligere. Immò nec illis vllo modo vniri, cũ hic ex Auerroe per huiusmodi species continuetur hominibus.

Postremò, sequeretur quod intellectus humanus nullam omninò scientiã, cognitionemue de nouo acquireret, sed potius ad earum rerum recordationem excitaretur, quarum species iamdudum in se se haberet, vnde intruderetur Platonis reminiscentia. Deniq; sequeretur, intellectũ haud esse potentia omnia intelligibilia, qualem nobis descripsit Arist. in 3. de Anima, cum actu, & perpetuò intelligeret se, quemadmodum reliquæ intelligentiæ faciunt. Intelligeret quoq; substãtias superiores. Quod coactus est Cõmentator fateri dum in illo com. 5. ait, *& iste intellectus recipiens necesse est, vt intelligat intellectum, qui est in actu.* Coactus etiã est, habitum primorũ principiorum insitum, & coæternum huic intellectui, contra Aristotelẽ, facere, dum ita scribit, *necesse est vt intellectus materialis non sit denudatus a principijs naturalibus, communibus toti speciei humanæ, scilicet primis propositionibus, & formationibus singularibus communibus omnibus. Hæc enim intellecta sunt vnica secundum recipiens, & multa secundum intentionem receptam; secũdum igitur modum, secundum quem sunt vnica, necessariò sunt æterna.* At contra Philosophus lib. 2. Poster. Analyt. cap. vltim. ex professo inductione a sensibus accepta, ostendit habitum principiorum non esse nobis a natura ingenitum, sed in nobis fieri. Quæ omnia quàm absurda sint, nemo, opinor, est non in Peripato modo, sed in omni hominum societate, qui non videat.

Si quis dicat, species prius ab alijs hominibus in intellectu receptas, iã esse obliteratas, penitusq; euanuisse, ideò alias de nouo in eodem commodè recipi posse, ex quo illata incommoda videntur cessare; sic enim erit a natura recepti denudatus &c.

Hoc omninò falsũ est, quia intellectus non modo recipit, sed recepta etiam cõseruat, qua ratione ab Stagirite 3. de Anima tex. 6. dictus est *locus formarum*, id est, specierum: nempe vt locus continet conseruatq; locatum, sic intellectus. Tum etiã, quia intellectus est superior quædam vis, quàm sensus, eòq; prẹhabet in se quicquid in inferioribus potentijs reperitur. Inter sensus autem aliqui solum recipiunt, vt exteriores; alij verò etiam retinent, vt imaginatio: longè igitur magis intellectus, tum recipiet, tum conseruabit. Hac de re multis agit S. Tho. 2. cont. Gẽt. cap. 74. & in prima part. q. 79. art. 6. contra Auic. qui in ea fuit opinione, quod in intellectu non remaneant species intelligibiles, nisi quandiu actu intelliguntur.

Denique, lubens ab Auerroe quæsierim, cũ hic intellectus applicat se, & vt ipse loquitur continuatur alicui homini de nouo edito, cognoscit ne eũ, cui se applicat, an non? Si prius, rursus quẹro per quidnã cognoscat eum, cui se de nouo applicat? num per phantasmata eius, qui de nouo gignitur? At in eo nulla sunt effi cta phantasmata: num per phantasmata aliorum hominũ? At verò fieri potest, vt alios homines eius generatio lateat, vt si quis in abstruso, & remoto loco, extra aliorum notitiam generetur. Sin autem non cognoscit, ergo hic intellectus nescit quid agat, & casu ac temerè semet applicat. Quare vt se homini, sic poterit vel equo, vel cani applicare. Quod eò etiã magis obuenire poterit, quia non nunquam phãtasmata hominis, & alicuius bruti possunt esse eiusdem speciei, vt si Socrati, & eius cani eædem res cognitæ representẽtur, simulacra ac phantasmata earum rerum, eiusdem speciei sunt in Socrate, & in cane. Quò fit, vt prẹfatus intellectus perinde cani ac Socrati per phantasmata continuari potest; atq; adeò sicut ob dictam intellectus continuationem cum Socrate, Socrates est intelligẽs, pari modo canis erit intelligẽs. Vnde ab aliquibus dictum est,

Auerroem hac sua machinatione, intellectum belluis donare, hominibus adimere.

In hanc ergo Commentatoris absurditatē credimus vnquam iuisse Aristotelē? apage id putes: longè secus existimauit. Hic enim, (vt cætera sileam) intellectum nunc quidem posuit pro anima rationali, vt lib. 2. de Anima tex. 24. dum ait esse *id quo viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus primò*: nunc pro animæ particula, vt 3. eiusdem operis tex. 1. *De particula autem animæ, qua cognoscit anima, & sapit*: nunc *id quo intelligit & existimat anima*. Qua de re vide quæ a nobis dicta sunt in Disput. 4. de Animæ intellectricis informatione: tum quæ Disput. seq. de intellectu agente. Ego vt quod sentio liberè fatear, sic existimo, quæ hucusq; attuli, rem planè demonstrare: vt mihi sæpissimò mirari subeat, cur Bessario vir alioquin egregiè doctus, in lib. 3. contra Calumniatorem Platonis, eos dicat, qui vnitatem intellectus posuerunt, nondum physicis rationibus conuinci potuisse. Alijs verò æquè grauissimis viris, vnitas intellectus tam tetrum in omni Philosophia monstrum videtur, vt eo nullum maius Arabum syluæ genuerint. Quod porrò vnicum sat debuisset esse ad eos coarguendos, qui filium Rois tanti fecerunt, vt eius animam Aristotelis animam esse iactarent: sed alia nunc videamus.

SECTIO QVINTA.

Intellectum possibilem, prout est id, quo intelligit, & existimat anima, non esse ipsam animæ substantiam; sed eius facultatem, ac formam accidentariam, quæ ab anima fluat, re que ipsa ab ea differat.

VNICA hic Thesi, veluti vno fasce multa complectimur. Scio non paucos esse, qui in multis ab ea dissentiūt, nobis secus videtur, nec in cuiusquā verba iurauimus: quæ asserimus, magnorum virorum auctoritate, & graui ratione moti asserimus: *arbitrium vestrum, vestra existimatio valebit*: mearum partiū est, eniti, quoad eius fieri potest, singula comprobare.

Principio itaq; intellectum possibilem gemino modo sumi, alio loco commemoraui: primò quidē pro ipsa animæ intellectiuæ substantia, quæ est; vt Disput. 4. ostendimus vera hominis forma: qua ratione *intellectus nobis innascitur, substantia quadam cum sit*, lib. 1. de Anima tex. 65. *Et deforis aduenit*, 2. de generat. animal. cap. 3. Quo etiam significatu Angelicus Doctor cum sæpe alibi, tum verò lib. 2. cont. Gent. cap 60. ostendit, *hominem non sortiri speciem per intellectum passiuum, sed per intellectum possibilem*, id est per animam intellectiuam. In qua quidē significatione nemo nobis eorum aduersatur, quicumque Arabum figmenta, uel illam Alexandræorum aptitudinem, & animæ præparationem summa cum ratione auersatur. De secunda verò intellectus significatione, qua nimirum est principium proximum operandi, & id quo intelligit, & existimat anima, atq; vt semel dicam, qua est potentia animæ intellectricis, magna est inter auctores altercatio, vtrumne, & quomodo ab anima distinguatur. Iam verò vt tibi maiores, vberioresq; fructus decerpendos proponam, generatim quæro, vtrumne omnes animæ potentiæ ab ea differant, & quomodo?

Qua quidem in re, auctores quadrifariam diuisos inuenio. Sunt qui volunt, animæ facultates, nec re, nec ex natura rei, ab eius essentia discriminari, sed tantum ex quodam significandi modo, & ex varietate tantum actionum sortiri varia nomina; ita vt ipsa anima quà intelligit, nuncupetur, sitq; intellectus, quà vult, voluntas, quà audit, auditus; qua videt, aspectus; & ita de reliquis eius facultatibus. In hac sententia fuit Gregor. in 2. dist. 16. quæst. 3. Ochamus eadē dist. quęst. 24. Marsil. ibidem quęst. 7. art. 3. Marcel. in suo lib. de Anima cap. 75. August. Niphus in 3. de Anima pag. 875.

Alij asseuerant animæ facultates, differre quidem ab eius essentia, ex natura rei, ac formaliter, non tamen re ipsa. Sic vniuersa Scotistarum Schola cū ant. signano suo, in 2. dist. 16. quæst. vnica. Quidam alij adiecta distinctione, volunt, potentias animæ sentientis, & intellectiuę, esse re ipsa distinctas: minimè verò potentias animę vegetatricis: facultatem videlicet nutriendi, augendi, & generandi. Hoc tuetur Durand. in primo dist. 3. quęst. 3. Quarto denique loco affirmant alij, cunctas animæ facultates, re ipsa ab eius essentia, quasi accidentia distingui, ac discriminari a substantia. Ita Alber. Mag. in 1. dist. 3. art. vlt. & lib. 2. de Anima tract. 1. cap. 11. S. Thomas in prima part. quæst. 77. art. 1. & quæst. 54. art. 3. & quæst. de spiritualib. creat. art. 1. & in primo, distint. 3. quęst. 4. art. 2. & vbicumq; hanc rem attigit. Quod deinceps vniuersa Thomistarum familia ambabus, quod aiunt vlnis, & am-

amplexa est, & tutata: Capreol. in 1. dist. 3. quæst. 3. art. 2. Caietan. in primã part. S. Thomæ quæst. 77. art. 1. Bannes ibidem: Ferrar. lib. 2. de Anima cap. 7. Huc iuit Aegid. Rom. quolib. 3. quæst. 10. Heruæus quolib. 1. quæst. 9. Iandunus in 2. de Anima quæst. 9. Apollinaris in 2. de Anima quæst. 7. Marsilius Ficinus lib. 10. de Platonis Theologia, vbi ostendit eandem etiam fuisse Platonis mentem. Quæ sententia nobis tum esse Aristotelis, tum omninò amplectenda videtur: Quare ordine sic progredimur.

Primùm omninò nobis videtur falsum, animæ facultates re, vel ex natura rei idem esse cùm eius essentia, & solum penes diuersum significandi modum differre, vt auctores primæ sententiæ opinabantur.

Cuius rei rationem afferre, in promptu est, quia nulla substantia creata potest esse proximum, ac immediatum principium operandi, ergo potentiæ animæ non sunt ipsamet animæ substantia. Consecutio valida est, quia potentiæ sunt proxima operationum principia. Assumptum verò concluditur, tum quia quæcunq; substantia creata est indifferens ad operationes, cùm substãtia & essentia rei non ordinetur ad aliquid extra se, quare in se spectata manet indeterminata, ac indifferens ad operationes, quæ proculdubio sunt aliquid extrinsecum. Tum etiam, quia cum animæ essentia sit vna, actus autem plures, & inter se re ipsa distincti, vt videre, intelligere, velle, idq; genus alia, si anima suapte natura esset determinata ad actus, idem secũdum idẽ esset simul determinatũ ad plura, & re ipsa diuersa: quod nullo modo fieri potest. Tum preterea, quia forma agentis ita ordinatur immediatè ad esse, vt indifferenter se habeat ad hanc, vel illam operationem, nisi ab aliquo alio determinetur: siquidem anima mea non magis propendet ad intelligẽdum, quàm ad videndũ: quod etiam docuit Auerroes 7. Metaphys. com. 31. Si igitur animæ substantia suapte natura est indifferens ad suos actus, omninò per aliquid aliud ad hunc, vel illum actum determinetur necessè est, si actio oriri debeat: nã a causa indifferenti, vt indifferẽs est, non egreditur determinatus effectus, vt inquit Commentator 2. Physic. tex. 48. & S. Thomas prima part. quæst. 19. art. 3. vbi hæc habet, *ab eo, quod est ad vtrumlibet, non sequitur aliqua actio, nisi ab aliquo alio inclinetur ad vnum*. Hoc autem quo animæ essentia determinatur, nihil aliud est, quàm ipsæ eius facultates, ergo istæ erunt aliquid superadditum ipsi animæ substantiæ, & ab ea diuersum.

Idem ex eo ostenditur, quia alioquin verè affirmare possemus, hominem voluntate intelligere, intellectu velle, auditu spectare, visu olfacere, idq; genus alia, cum idem omninò esset immediatum principium omnium horum actuum: id quod aliqui auctores primæ sententiæ, maximè verò Gabriel, quo citaui loco, coacti concesserunt: sed absq; ratione, & contra communem hominum sensum, ac modum loquendi. Quamobrem sicut in corpore habemus multa membra, quod est exemplum Anselmi: ad diuersas operationes, sic anima nostra diuersas habet virtutes, & instrumenta ad operandũ: quæ virtutes sunt intellectus, & voluntas, quæ non sunt ipsa anima, sed in anima existentes. Quod apprimè consonat cũ illo Philosophi sect. 30. Problemat. quæst. 5. quo loci cum in quęstionem vocasset, cur seniores amplius mẽte valeamus, iuniores ocyus discamus? ita pergit, *quia natura parens, & auctor omnium, instrumenta duo nobis inseruit, quorum opera instrumẽtis externis vti valeremus, manum inquam corpori dedit, animo mentem: est enim mens quoque rebus a natura nobis impertitis adnumeranda, vicem sanè gerens instrumenti*. Audin', quemadmodum natura duo nobis inseruit instrumenta? manum corpori, animo mentem? vt igitur manus non est corpus hominis, sic mens, & intellectus non est ipsa anima, sed aliquid eius. Verùm hæc clariora reddentur, ex his quæ mox subijciam, quare.

Asserimus secundò, omnes animę facultates nõ modo ex natura rei ac formaliter, sed re ipsa, veluti accidentia a substantia, distingui ab animæ essentia: idq; generatim tam de facultatibus animæ intellectricis asserimus, quàm sentientis, quàm etiam vegetatricis.

Hoc assertũ data opera probat S. Thom. in prima part. quæst. 77. art. 1. hoc pacto. Actus, & potentia ex sua natura ad illum ordinata, collocantur in eodem genere, vt colligitur ex Arist. 9. Metaphysic. tex. 3. Et lib. 12. tex. 26. & 28. tum verò ex eo apparet, quia actus, & potentia diuidunt ens, & quodcumque genus entis. Diuide genus v.g. substantiæ: quo diuiso in actum, & potẽtiam, proculdubio actus ille est ex genere substantiæ, & potentia ad eum, est itidem in genere substantiæ: Secto

etiam quantitatis, aut qualitatis genere per actum, & potentiam; si actus est accidens, potentia quoq; ad eum erit accidens, cum vtraq; sint ea ipsa, quæ dictum genus diuiserunt. Hac ratione fulcit S. Doctor effatum illud, dum ita subnectit, *actus & potentia &c. quia, cum potentia, & actus diuidant ens, & quodlibet genus entis, oportet, quod ad idem genus referatur potentia, & actus: & ideò si actus non est in genere substantiæ, potentia, quæ dicitur ad illum actum, non potest esse in genere substantiæ.* Cum igitur actus nostri, vt intellectio, volitio, visio, sint accidentia, variantur enim citra interitum subiecti, liquidò consequitur, horum potentias, intellectum, voluntatem, visum &c. esse ex genere accidentium: eòq; animæ facultates verè, ac re ipsa ab eius essentia, tanquam accidentia a substãtia, diuersificari.

Non me fugit esse aliquos, quibus hæc ratio ex eo parum firma videtur, quòd Aristoteles, aiunt, eo loci, nullam de potentia actiua, aut passiua mentionem facit, sed absolutè de potentia in ordine ad actum, prout illa contra ipsum distinguitur, & vt aliqui loquuntur, *de potentia obiectiua*; ita vt sensus sit, *actus, & potentia sunt in eodẽ genere*, hoc est, res quæ primò est in potẽtia, est eiusdem generis cum se ipsa, cum est in actu: vt rosa, quę hyeme est in potẽtia, ad idẽ omninò genus spectat cũ rosa, quæ verno tempore est in actu. Quod sane ex Arist. exemplis eo loci adductis colligunt. *In quibusdam*, inquit Stagirites *idẽ quandoq; actu, quãdoq; potentia est, vt vinum, aut caro, aut homo*. Hæc nimirum eadem quæ prius erant in potentia, modo sunt actu. Quocirca D. Thomam planè abuti aiunt, hac Stagiritæa auctoritate, quò probet facultates animæ re ipsa ab ea distingui.

Verùm hæc præter omne æquum, & liuidè in S. Doctorẽ. Nouerat sanctissimus vir hunc eius loci sensum, nec vnquam eum negauit; sed tamen altiori indagine ex hoc ipso fonte egregiè collegit, potentiam, quę ex suamet natura est potentia respectu actus secundi, debere esse in eodem genere cum ipso actu, vt vidimus. Quamobrem immeritò isti S. Doctorem rodunt, pro quo ego in pręsentia verbum non faciam, maximè cum diuinus hic vir sua quadam propè diuinitatẽ sese extra omnẽ ictum, supraq; omnem iniuriam posuerit.

Secundo, hoc idem ita probat. Anima secundum suam essentiam nequit esse immediatum principium suarum operationum; Si enim esset, tunc habens animam, semper actu operaretur, sicut quia anima est immediatum principium vitę, habens animam, semper actu viuit. Et quamuis anima sit causa formalis vitæ, operationum verò sit efficiens. Adhuc tamen, quando substantia se ipsa ac immediatè est causa efficiens alicuius rei, semper eandem rem, eademmet efficientia, qua semel produxit, conseruat: vt quia subiectum est immediatè ac per se causa efficiens suæ passionis, semper conseruat passionem, quam semel produxit. Huc etiam facit, quod anima secundum suam essentiam est actus, *est enim actus corporis physici*: id verò quod est immediatum principium, operationum esse suapte natura potentia, cum ab intrinseco respiciat actum secundum: *nihil autem est in potentia secundum actum, in quantum est actus*: quare animæ substantia non est eius potentia, sed re ab ea diuersa.

Tandem, essentia animæ immediatè ac per se ordinatur ad ipsum esse, tanquam ad proprium actum substãtialem: potentiæ verò immediatè ac per se ordinãtur ad operationem, veluti ad proprios actus, per quos etiam distinguuntur: Atqui esse substantiale, & operatio cuiusuis creaturæ sunt realiter distincta, quare essentia quoque cuiuscumque rei creatæ, & actiua eius potentia sunt re ipsa distincta.

Præterea, in hanc eãdem rem sic argumentamur. Si animæ facultates re ipsa essent idem quod animæ, essent idem quoq; realiter inter se, nam *quæcumq; sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se*; atq; adeò facultas visiua re ipsa esset eadem, quę auditiua, & hęc eadem, quæ olfactiua, & ista idẽ quod reliquę omnes. Quod tamen nemo concedere audet, cum in quolibet viuente facultates sint plures, non vna.

Huic argumento enituntur nõnulli occurrere aientes, potentias animæ bifariam posse considerari: Vnò modo secundum internam rationem: Altero, secundum externam: Si priori modo sumantur, totum argumentum admittunt, hac enim ratione omnes animę facultates sunt ipsamet anima, quæ vna est. Sin autem capiantur posteriori modo, argumentũ nihil, aiunt, obtinet virium, quia pro vt eadem anima respicit diuersas operationes (est enim anima substantia apta, nec ociosa ad multiplicem operationem) appellatur diuersarum facultatum nominibus, ob diuersas habitudines,

nes,& respectus. Quocirca potentia, exempli gratia, visiua, nihil aliud est, quàm ipsamet anima, cum hac habitudine, & respectu ad videndum: Auditiua, nil aliud, quàm ipsa eadem anima cum respectu ad audiendum: Intellectus, eadem anima, cum respectu ad intelligendum, ita de reliquis.

Hęc tamen responsio non effugit argumentum, nam vt optimè aduersus eam insurgit Zabarella lib. de mente human. cap. 14. habitudines, ac respectus illi, penes quos aiunt consistere potentiarum discrimē, vel sunt aliquid, vel nihil: Si nihil, nulla erit potentiarum differentia, atq; adeò redit argumentum, vnam potentiam esse aliam. Si aliquid, vel est substantia, vel accidens: Non substantia, nisi dare velis in vno viuente plures substantias. Si accidens, vt reuera sunt accidentia, cuiusnam prædicamenti? an relationis? At verò cum relatiua sint simul & tempore, & natura, ita, vt existente altero, alterum quoq; existat necesse sit; in anima autem sint actu facultates, etiam nulla existente operatione, nequeunt profectò ad relationis prædicamentum attinere. Neq; erit relatio rationis, quia absq; vlla intellectus ope, anima habet potentiam videndi ab auditrice distinctam. Quare istiusmodi potentiæ non erunt aliquid respectiuum, sed absolutum: Quod si ita est, in nulla alia categoria collocari possunt, quàm in qualitatis quæadmodū etiam nos cum S. Thoma constituimus: *Et sic aduersarij hoc dicentes*, inquit Zabarella, *veniunt in ipsammet opinionem S. Thomę, quod enim dicunt potentias omnes secundum internam rationem idem esse, nihil aliud est, quàm dicere, vnam esse animæ substantiam, a qua omnes eius facultates emanant: cùm autem dicunt eas distingui secundum varios respectus, fateri coguntur, eas vel esse qualitates, vel nullo modo inter se distingui.*

Postremò, elementa, quę maximè sunt actiua, sortita sunt vires ad operandum a suis formis substantialibus re ipsa diuersas, quæ sunt accidentia, nēpe primariæ qualitates, vt ignis calorem & siccitatem: aqua frigus & humiditatem: ergo multò magis vires, ac facultates, quibus viuentia, & præcipuè homo operatur, erunt ab eorum formis substantialibus realiter distinctæ. Consecutio est optima, assumptum verò conceptis verbis tradit Arist. lib. de sensu, & sensibili cap. 4. vbi docet, ignem, terrā, cæteraq; similiter non esse apta quicquam agere secundum quod sunt ignis, & terra, hoc est, secundum suas formas substantiales, sed prout contrarietatem habent, calorem, frigiditatem, & alias qualitates, quarum interuentu efficiunt. *Quà igitur*, inquit, *ignis, & quà terra, nihil natum est agere, vel pati, nec aliud quicquam: quà autem inest contrarietas in eis, hæc omnia agunt, & patiuntur.* Audin', nec ignem, nec terram, nec vllam omninò rem naturalem, natam esse quicquam agere, aut pati, quà talis res est? (est verò talis per suam formam substantialem) nec vllam immediatè ex sua forma substantiali, ceu principio agendi actionem edere posse, sed ex contrarijs qualitatibus, vt ignis ex calore, aqua ex frigiditate? vnde colligit Alex. ignem, non quà calidus est, sed qua ignis est, agere, Stoicā esse, non peripateticam sententiam.

In primo etiam de ortu, & interitu tex. 50. scriptum est, actionem non posse fieri nisi vbi est contrarietas, *non enim quodcumq; natum est pati, & facere, sed quacumq; aut contraria sunt, aut contrarietatem habent*. Atqui contrarietas non est propriè in substantia, non igitur ignis, vel quoduis aliud, agit per suam substantiam, sed per aliquid illi superadditum. Hinc Auerr. 7. Metaphysic. com. 18. nec elementa, ait, nec vllas substantiales formas esse actiuas, & passiuas, nisi propter qualitates. Et semen quod non est actu animatum, facere actu animatum per calorem naturalē, qui in eo inest. Quò etiā facit tritum illud ex eodē auctore acceptum, *idem esse agens quod disponit materiam, & inducit formam*: quippe generans & eius substantia, præparat materiam ope ac ministerio accidentium: ergò eorundē interuentu introducit formam, & operatur.

Accidentia autem attingunt, producuntq; substantiam, non quidem suapte vi, sed in virtute substantiæ, cuius sunt naturales vires, & instrumenta; quod luculenter explicat S. Thomas cum sæpe alibi, tū maximè in prima part. quæst. 77. art. 1. & in tertia part. quæst. 77. art. 3. (quicquid in contrarium opinetur Scotus in primo, dist. 37. quęst. 1. & in 4. dist. 12. quæst. 3. Durand. ibidem quæst. 2. & in 2. dist. 1. quæst. 4. Iandun. in primo de Anima quæst. 8. & complures alij.) Quod adeò verum est, vt præter ea, quæ hucusq; attulimus, frequenti etiam experientia videamus, solum accidens alienæ substantiæ inhęrens, in virtute suæ, producere substantiam. Nam calor,

qui

qui est in ferro ignito producit ignem in stuppa,& aqua calida calefacit manũ,quęq; idem actiones, cum a forma substantiali aquæ, & ferri,omninò alienæ,ac peregrinæ sint,necesse est, vt a solis illis accidentibus, in virtute suæ substantiæ operantibus proficiscantur.

Ex his,quæ adhuc edisseruimus,sic habes,in vniuersùm omnes animę facultates esse re ipsa ab eius substantia diuersas:tum ex consequenti intellectũ possibilem, prout est *id quo intelligit,& existimat anima*,atq; animę intellectricis facultas, non esse ipsam animæ substantiam, sed quandam eius accidentariam formam, realiter ab eius substãtia distinctam; ita, vt in anima nostra hæc tria re ipsa distincta,ponenda sint, essentia animæ, facultates eius, & actiones.

Quod si obijcias, anima est principiũ, quo quis operatur, vegetatiua quidem,quo vegetatur,sensitiua,quo sentit,locoq; mouetur,intellectrix, quo intelligit: *est enim anima id,quo viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus primò*,ex 2.de Anima tex. 24. Atqui principium quo quis agit,est potentia, quare potẽtia animæ,erit ipsamet anima. Tum præterea,quod non est de essentia alicuius rei, id omne est ei accidens,si igitur intellectus non est de essentia animæ intellectricis, erit ei accidens,atque adeò poterit ab ea ipsa incolumi, diuelli: hoc enim est proprium accidentis: quare anima intellectiua,remanebit non intellectiua. Ad hæc,si intellectus, & generatim omnes animę facultates re ipsa distinguuntur ab eius substantia,quærendum est, a quonam eæ principio immediatè producuntur?ab aliquo externo? At nullum hic eiusmodi externum principium, quod eas in anima procreet: & qua actione procrearet? An immediatè producuntur ab ipsa animæ essentia? (quod aduersarij fatentur,dum aiunt facultates immediatè fluere ab essentia animæ.) Quod si ita est,cur eadem animæ substantia immediatum principium suarum functionum constitui nequeat? quippe si vtraq; sunt accidentia, quid absque necessitate multiplicanda entia? maximè cum natura apprimè studeat compendio, & paucitatem magis, quàm multitudinem rerum affectet.

Verùm his facile occurritur: Ad primum dicendum est,in actione duplex reperiri principium,alterum remotum, ac primum:alterum proximum,ac immediatum. Anima est principium operandi,sed primũ,a quo veluti a radice viuimus, & operamur: potentia verò est principium proximum, & immediatum, quo etiam operamur. Concurrit proculdubiò anima mea dum video, concurrit & facultas visiua,vtraq; veluti forma, & vt quo:sed illa vt radix, hæc vt principium immediatum. Quod quidem discrimen innuit Aristoteles (ne longè abeam) in ea ipsa animæ definitione, dum consultò apposuit. *Primò*, quia, vt optimè S. Thomas prima part.quęst.77.art.1. in respõsi ad 4.*hoc ipsum*,inquit,*quod forma accidentalis est actionis principium, habet a forma substantiali: & ideò forma substantialis est primum actionis principium*.

Ad secundum,accidens vel capitur pro omni eo,quod non est substantia,quà ratione inter ipsum, & substantiam,nihil interuenit;*quia diuiduntur secundum affirmationem, & negationem, hoc est, secundum esse in subiecto, & non esse in subiecto.* Vel capitur prout est quintum prædicabile, nempe quod citra interitum subiecti adesse, & abesse potest, quo pacto inter substantiam, & accidens est aliquid medium, id videlicet quod non est substantia rei, tamen ab eius principijs intrinsecè fluit. Huiusmodi sunt animæ facultates: idest, accidentia propria a principijs essentialibus causata, (nam, *proprium* inquit Porphyrius, *non est de essentia rei, tamen ex principijs essentialibus speciei causatur*) & collocata in secunda specie qualitatis: in qua ponitur ab Aristotele *naturalis potentia, & impotentia*. Quò fit,vt naturaliter non possint ab ipsa anima,cuius sunt facultates diuelli ac separari. Num verò possint diuina virtute, non est præsentis instituti sancire. Affirmat Soto in prædicabilibus cap.4.quæst.1. Bannes in primam part.S.Thomæ quæst.77. art. 1. dubio 1. Ferrar. in 4. cont. Gent. cap. 65. Negat Caietan. in primam part. S. Thomæ quæst.54. art.3. Soncinas 8.Metaphysic. quæst. & alij. Ratiò autem tertio loco constructa, exposcit vt enodemus, quomodo animæ facultates ab eius essentia manent, quare sit.

SE.

SECTIO SEXTA.

Quomodo, & in quonam genere causæ, intellectus, & generatim omnes animæ facultates, ab eius essentia manent?

OMNES intellectricis animę, seu verius hominis operationes, gemino modo a Philosophis distributę sunt: hę quidem, quę alicuius organi opeexerceantur, vt visio, auditio, ambulatio: hę verò, in quibus exercendis nullum associetur corpus, vt intellectio, *cum qua non communicat actio corporalis,* ex 2. de generat. animal. cap. 3. Operationes anterioris clasis appellantur communes, quòd corpori ęquè ac animæ conueniant: posterioris verò, dicuntur animæ propriæ. Pari pacto omnes animæ facultates in duas partes distribuũtur: Aliæ sunt organicæ, id est corporeis organis inhærentes: eæ sunt quæ respiciunt actiones prioris ordinis, vt potentia videndi, audiendi, ambulandi, & omnes facultates animę sentientis, ac vegetatricis. Aliæ non organicæ, vt intellectus, & voluntas. Hæc facultatum distinctio colligitur ex Arist. 2. de Anima tex. 33. Et ex eo manifesta est, quia sicuti multæ sunt in nobis facultates organicæ, sic intellectus non est organicus, vt ostendit Philosophus in tertio de Anima.

Inter quas quidem facultates hoc intercedit discrimen, quod non organicæ immediatè in ipsa anima intellectrice veluti in subiecto insident: organicæ verò non in anima, sed omnes in ipso composito ceu in subiecto immediatè recipiuntur. Cuius rei ea est ratio, quia a uctore Philosopho in lib. de somno, & vigilia cap. 1. eius est potentia sicuti subiecti, cuius est actus: illæ igitur facultates, quarum actiones exercentur ab anima absq; interuentu organi corporei, iacent in ipsa anima, velut in subiecto: Illæ autem, quarum opera fiunt cum organis corporeis, sũt in toto ceu in proprio susceptibili. Quare eodem in loco Arist. *sentire*, ait, *neq; animæ proprium est, neq; corporis, sed coniuncti.* Ex quo etiam deducitur, omnes brutorum animantium facultates, immediatè insidere in ipsis eorumdem compositis.

Ita etiam docuit S. Thomas in prima part. quæst. 77. art. 5. quicquid in contrariam partem senserit Apollinaris in lib. 2. de Anima quæst. 7. Iandunus ibidem quæst. 10. Paulus Venetus in summa de Animà cap. 4. Gregor. Arimin. in 2. dist. 17. quæst. 2. & nonnulli recentium Philosophorum, qui quidem opinantur nullas vnquam facultates inhærere immediatè in toto cõposito, sed hominis quascumq; facultates immediatè ac intimè recipi in anima intellectiua; & omnes brutorum animaliũ immediatè velut in subiecto incubare in eorumdem animabus.

Quibus pro nunc hoc tantum obijcio, quomodo facultates organicæ, corporeæ, & materiales immediatè in anima intellectiua, re penitus incorporea, & immateriali insidere possunt? Verum enimuerò inter susceptiuum, & susceptibile, proportio esse debet: hic nulla est. Præterea, si res ita esset, iam visio, auditio, & omninò sensatio omnis immediatè in ipsa anima rationali inhæreret, cum sint actiones immanentes, quæ in eo manent, a quo oriuntur; atque adeò anima nexu corporis soluta, videret, audiret, perinde ac intelligit: quod profectò impossibile est, cum illa sit immaterialis, visio verò materialis.

Posita ergo præfata facultatum distinctione, nimirum alias residere in anima, alias in ipso composito, asserimus, omnes animæ facultates, vtriusq; conditionis, fluere ac manare ab ipsa essentia animę.

Ac primùm quidem de ijs potentijs, quæ immediatè in anima intellectrici insident, vel ex eo ostendi potest, quia istæ nequunt ab vllo corpore dimanare, cum omnem corporis vim excedant, sicut excedit earum operatio.

Facultates itidem quæ apprimè in coniuncto insident, ab anima emanare liquet, quia cũ nihil omninò possit aliquid causare, nisi pro vt est actu, potentiæ vitales, quæ sunt in corpore, a corpore causari non poterũt, nisi pro vt illud est actu. Est autem actu per animã, sine qua relinquitur materia nuda; quare anima est proprium principium, a quo etiam huiusmodi potentiæ fluunt, quamuis eędem postea in composito immediatè subiaceant: Hinc S. Thomas in articulo quinto quæstionis septuagesimæ septimæ citatæ, ad 2. explicans quomodo potentię per prius sint in anima, quàm in corpore, ait, *omnes huiusmodi potentiæ per prius sunt in anima, quàm in coniuncto, non sicut in subiecto, sed sicut in principio.*

Vtraq;

Vtraque pars simul ita comprobatur. Potentiæ,vt dictum est,sunt quædam accidentariæ formæ,cõnaturales subiecto, ac veluti eius comites,eiq; tribuunt esse secundum quid; ergo necesse est, vt tam potentiæ immateriales concomitentur animam,veluti radicem suam, quàm materiales ab ea ipsa dimanent.

Insuper scito, vnam animę facultatem manare ab essentia animæ mediantè alia:quod vt penitius apprehendas,animaduerte, quod cũ anima sit vna,potentiæ verò plures, *ordine autem quodam ab vno ad multitudinem procedatur*, fit, vt in animæ potentijs seruandus sit quidam naturalis ordo, qui in hoc positus est, vt vna potentia aliquo modo pendeat ab alia. Quæ dependentia duplici modo contingit:secundum perfectionem, & secundum viam generationis. Secũdum perfectionem,quia cum perfecta naturaliter sint imperfectis priora, fit, vt intellectrices facultates, vt pote perfectiores, sint sensitiuis priores: & hæ, vegetatricibus. Via autem generationis, quia cum ex imperfecto ad perfectum progrediamur, ideòq; prius animal generatur quàm homo, *non enim simul & animal fit, & homo*,cõsequitur, vt vegetatrices potentiæ, ordine generationis,ac temporis sint sensitiuis priores:& istæ, intellectricibus. Præterea,in ijs,quæ ex ordine naturali proueniunt, hoc sedulò obseruamus,vt,quemadmodum primum est causa omnium, sic id, quod primo propinquius est, sit quodammodo causa subsequentis: ignis calefacit aquam, hæc meam manum, hæc rursus tuam: profectò quemadmodum ignis est causa istarum omnium calefactionum,sic aqua est quodãmodo causa calefactionis meæ manus, & hæc identidem tuæ: ex quo fit,vt, cum animę facultatum vna sit prior quàm alia,vna dimanat ab essentia animæ mediantè alia: ita vt prior, & quæ est animæ propinquior, sit quodammodo causa subsequẽtis, & sic deinceps. Hæc omnia rectè,vt opinor, dilucidata sunt: Verùm nunc quęret aliquis,in quonam genere causæ,facultates ab essentia animæ fluunt?

Anima respectu potentiarum sortitur triplex causæ genus: materialis, finalis, agentis. Ac primum quod sit materialis, ex eo constat, quia anima in semet suscipit,sustentatque facultates, vel seorsim per se, vel simul cum corpore, perinde ac paries suscipit, & sustentat albedinem. Quod autem sit finis, etiam constat, quia in confesso est, accidentia propria esse propter substantiæ conseruationem: caliditas enim est propter conseruationem substantiæ ignis, & grauitas ob conseruationem substantiæ grauis.

Cęterùm magna inter Philosophos versatur altercatio, quomodo anima sit causa effectiua facultatum? Multi id esse omninò impossile crediderunt, & cur ita credant, hæc afferunt. Primoquidem Iandunus in 2.de Anima quæst.10. sic arguit. Fieri nequit, vt idem secundum idem,sit principium actiuum potentiarum, & earumdem receptiuum. Anima, cuncta suffragãte philosophia, est principium receptiuum, ac subiectum facultatum, nulla igitur ratione erit actiuum: Secus,cum animę substantia sit vna ac indiuisibilis, idem secundum idem esset principium actiuum,& receptiuum.

Augustinus Niphus in 2. itidem de Anima ad tex.29.alio argumento inuehitur,quod ipse demonstrationem appellat. Nihil potest esse actus,& potentia, nisi idem sit ex materia & forma conflatum;vt ratione materiæ sit potentia,ratione verò formę sit actus. Atqui anima non est ex materia,& forma;non ergo poterit esse actus,& potentia: cum itaq; ea sit subiectum, quod in semet recipit facultates, est potentia: & si est principium actiuum earum, erit actus, quare &c.

Alij, inter quos est Bened.Pererius lib. 8. suæ Physic. cap. 13. hac potissimùm ratione tuentur, subiectum nõ esse causam effectiuam propriæ passionis. Nam vel produceret eam per eandem actionem, qua ipsum subiectum producitur: At hoc repugnat: quia producere præsuppoit esse: quare si subiectum per huiusmodi actionem producit,iam est;si per eãdem producitur,nondum est,ergo simul est,& non est; & esset posterius illa actione, vt pote per quam ipsum producitur, & esset prius illa eadem actione,vt pote per quam producit illam propriam passionem. Vel producit per aliam actionem; Sed hoc modo propria passio esset tempore posterior subiecto, & non flueret ex quidditate subiecti simpliciter,sed ex quidditate rei existentis, quod falsum est: ergo anima, siue subiectum, nullo modo est causa efficiens suarum passionum. Adducunt pro hac sententia Commentatorem in 4.Metaphysic. cuius verba mox audies.

In opposito stetit S.Thomas,qui tum sæpe alibi, tum prima part. quæst.77. art.6. in respon-

sponsione ad 2.*respondendum est*,ait,*quod subiectum est causa proprij accidentis, & finalis, & quodammodo actiua, & etiam vt materialis*. Quod statim in art.7.in corpore absq; illa particula, *quodammodo* repetit: idq; tam altè in omnium Thomistarum pectoribus insedit, vt Caiet.ad 6.illum art.hæc scribat: *In responsione ad secundum aduerte,quod multi putant,& malè doctrinam hanc ab Auerroe dissẽtire,eo quod in 4. Metaphysic. com.2.dixerit,quod substantia non est agens,aut finis accidẽtium,sed subiectum; sed reuera hi quamuis multi,tamen caci sunt*.

Cæterùm Thomisticæ doctrinæ proceres sic aiunt animam esse causam efficientem facultatum,vt eas producat non quidem per veram aliquam, & intermediam actionem, sed per simplicem emanationem, & quandam naturalem resultantiam. Non per veram actionem, quia tunc aliquid est causa per veram actionem, cum inter ipsum, & effectum interuenit vera actio. Inter essentiam verò,& proprietates eiusmodi actio intercedere nequit: Si enim intercederet,iam ipsa animę substantia se ipsa,ac immediatè aliquid ageret,(quod tamen esse impossibile diximus.) Etenim cum actio illa omnes animę facultates præuerteret, nil sanè aliud,quàm ipsam animę substantiam haberet pro principio. Tum etiam,quia cum omnis actio propriè dicta, supponat effectricem causam,vt inductione videre est, fieri nequit,vt essentia producat facultates per veram actionem: hoc enim pacto tempore præcederet suas potentias,quod est falsum.

Alteram assertionis partem, nimirum facultates animæ produci ab essentia animę per simplicem emanationem,ita suadẽt. Quotiescunque aliqua multa proueniunt ordine quodam ab vna causa, id, quod ab illa procedit prius, est in eodem genere, causa subsequentium: vt enim se habet primum ad omnia, ita prius ad subsequentia naturæ. Hoc patet etiam exemplo conclusionum,quæ ab vno principio deriuantur. Atqui essentia, & facultates ab vno eodemq; agẽte, ordine quodam proueniunt, quippe qui dat formam, dat & consequentia ad formam;ergo essentia,quæ in hoc progressu est prior, erit causa subsequentium proprietatum:eòq; ipsum agens mediante essentia rei productæ,quasi intermedia causa, eadẽ actione comproducit passiones. Et hanc productionem appellant simplicem emanationem, & naturalẽ resultantiam. Quam tradit S.Thomas, dum in articulo illo sexto in responsione ad 3.*dicendum*,inquit, *est,quod emanatio propriorum accidentium a subiecto, non est per aliquam transmutationem:sed per aliquam naturalem resultantiam, sicut ex vno naturaliter resultat aliud, vt ex luce color*. Adi,si vacat,Thomistas,qui etiam argumentis in aduersam partem adductis, ita occurrunt.

Ad primum, etsi anima est actus,nõ tamen purus, sed constat ex actu & potentia, quod alio loco explicuimus: qua igitur ex parte est actus,est principium effectiuum suarum facultatum: qua verò est potentia, stat pro earumdem susceptiuo: quocirca minimè consequitur, vt idem secundum idem sit principium actiuum, & receptiuum; sed idem secundum diuersa.

Eodem pacto obuiam itur argumento Niphi, nam etsi anima non est composita ex materia & forma, includit tamen actum & potentiam.Qua informat corpus,est actus;qua recipit esse,est potentia. Secundum itaq; diuersas rationes statuitur tum effectiuum, tum susceptiuum facultatum principium: ex quo apparet nullam in argumento Niphi inesse vim, nedum id esse demonstrationem, vt ipse sibi persuasit. Occurrunt etiam alio pacto, nempe,inconuenit quidem, cum efficientia est per veram actionem ac transmutationem, idem esse actiuum, ac receptiuum principium: quia tunc idem a semetipso moueretur, quod impossibile esse ostẽdit Arist.7.Metaphysic.cap. 1. Veruntamen, cum aliquid per simplicem dũtaxat emanationem efficit, commodè idem statui potest tum effectiuũ, tum recipiens principium.Illustrant exemplo feruidæ aquę,dum se ad pristinam frigiditatem reducit. Illa quippe noua frigiditatis acquisitio, cõsequitur naturaliter ab ipsa substãtiali forma aquæ, absq; vlla noua transmutatione; sicut motus lapidis deorsum sublato impedimento. Quod si aqua in illa reductione est actiuum, & susceptiuum principium, cur non anima facultatum? De qua quidẽ re Caietan.in primam part. S.Thomæ quęst.54.art.4.Capreol.in 2.dist.6.quęst. vnica, Soto in 2. Physic. quæst. 1. Bannes in primã part.S.Thom.quæst.77.art.1.dubio 5. Ferrar. & alij.

Ad tertium aiunt, effectricem causam, quæ per veram actionem ac trãsmutationem quicquam efficit, tempore vtiq; præire suum effectum: prius nimirum tempore esse: quam agere,

re, quę verò per simplicem emanationem agit, eam non nisi prioritate naturæ, & causalitatis præire: sic in præsentia contingere, nam actio generantis, qua producitur ipsum subiectum, & comproducũtur proprietates, prius quidem natura terminatur ad subiectum, posterius verò natura ad ipsas passiones: cuncta tamen eodem temporis momento sunt, vt docet S. Thomas art. 2. quæst. 77. Quo fit, vt nullum ex incommodis illis, in argumento congestis consequatur.

Addũt nonnulli ex doctrina S. Thomæ prima part. quęst. 63. art. 5. quo loci confutans S. Doctor opinionum aientium (sermo est de Angelorũ peccato) duas actiones, se inuicem consequentes, haud posse eodem instanti terminari, ait, id apparere falsum, *cum mutationes instantaneæ in eodem nunc possint terminari, quamuis vna sequatur ex alia, sicut in eodem instanti, in quo illuminatur Luna a Sole, illuminatur aer a Luna.* Ex qua colligunt, etiam in actione, quę per veram, ac nouã trãsmutationem efficitur, neutiquam generatim, ac perpetuò verum esse, effectricem causam tẽpore præsupponi ad actionem: verùm sufficere prioritatem naturæ, & causalitatis. Sic in proposito, & si admitteretur, (quod tamen minimè cõceditur) proprietates per veram aliquam actionem ac nouam transmutationẽ ab anima effici, non inde consequeretur, quod animæ substantia tempore anteuerteret facultates suas, sed solum prioritate causalitatis. Quæ doctrina eo solum animo a nobis adducta est, vt appareret magis, non eas esse illius argumenti vires, quas sibi recentiores nescio qui Philosophi persuaserunt.

Nec denique illud Commentatoris quicquam officit, videlicet substantiam non esse agens, aut finem accidentium, sed subiectum: loquitur enim de accidentibus in communi, quà illis est inhærere: quo pacto solum respiciunt subiectum, cui inhærent: ex quo tamen non rectè colligitur, aliqua accidentia, nimirum propria, penes peculiarem aliquam rationem, prout ab animæ substantia fluunt, non referri ad eam, veluti ad principium actiuum: & prout ordinantur ad eiusdem conseruationem, ac perfectionem, non respicere eandem vt finem.

Hæc pro sentẽtia S. Thomæ, cui plurimum & asscribo, & tribuo. Veruntamen, vt quod sentio, ex animo dicam, perdifficile mihi perpetuò visum est, quì vnquam aliquid sit actiua causa, absque vlla actione. Porrò nullum denominatur, nisi a forma sibi inexistente; quì igitur, si in animæ substantia nulla est actio, ea statui possit actiua causa passionum? Profectò perinde foret, ac si constituatur paries albus sine albedine. Deinde, quod ab aliqua causa verè fit, & acquirit esse, id sanè per veram aliquam actionem ab ea effici debet: vel igitur facultates non efficiuntur ab animæ substantia; vel per veram aliquam actionem efficiuntur, quando ne imaginatione fingi potest, quod aliquid verè fiat, & non per veram actionem. Ad extremum, in productione coniuncti, ac passionum, vel sola generantis actio influit, ac terminatur ad ipsas proprietates, vel præter illam, influit quoque aliquid ipsa animæ substantia: Si prius, solum igitur generans est causa effectrix subiecti, & passionum, eademq; actione vtrumq; producit: illud quidem per se primo; has verò per modum naturalis, & necessariæ consequentiæ. Si verò præter generantis actionem, ipsa quoq; animę substantia in passiones quicquam influit; iam, præterquã quod substantia erit immediatum principium operandi, quod ipsi perhorrent, quærendum etiam est, quid, & quomodo influit? vix profectò potest intelligi, ne dum exponi.

Ex his, quæ pro virili parte hucusque determinauimus, vt compendio dicamus, habes, intellectum possibilem non esse præparationem, & solam animæ aptitudinem, ad excipiendum intellectus agentis influxum, siue potentiam nudam in esse entis. Non imaginationem, quà est præparata, ad hoc vt intentiones, quæ sunt in ea, sint intellectæ actu. Non substantiam aliquam separatam, ac vnum in omnibus. Denique intellectum, quo intelligit, & existimat anima, non esse ipsam animæ substantiam: verùm esse eius facultatem, re ipsa ab ea discriminatam, & emanantem ab animæ intellectricis substantia per simplicem emanationem, quæ sit eius causa in genere causæ materialis, finalis, & si vis etiam actiuæ. Quæ omnia ex argumentorum solutionibus, quæ in aduersam partem constructa sunt, clariora euadent, quare sit.

Se-

SECTIO SEPTIMA.

Dilutiō argumentorum Alex. quibus probari videbatur, intellectum possibilem esse animæ preparationem, & puram potentiam in genere entis.

OMnia Alexandræorum argumenta actutum ruent, si tantum dicas, intellectum possibilem esse quidem puram potentiam in genere intelligibilium, non verò in genere entium. Porrò aliquid esse nudam potentiam bifariam accidere potest: Vno modo in genere entis, ita vt nullū in se intercludat actum: sic materiam primam nudam potentiam appellamus, quòd ea suapte ratione nec substantialem, nec vllum accidentarium includit actum. Altero, in genere intelligibilium, vt id videlicet ex primæua sua origine nullam sibi connaturalē, & congenitam siue speciem, seu notionem obtineat, sit tamen in potentia ad omnes illas tractu temporis acquirendas, perinde ac materia prima est in potentia, vt in se omnes sensibiles formas progressu temporis hospitetur. Priori pacto negamus intellectum esse nudam potentiam, & cur negemus, iam aduersus Alex. ostendimus.

De posteriori verò modo, magna fuit lis inter Platonem, & Aristotelem: ille enim vt Disputatione tertia vidimus, cum asseueranter, pugnaciterq; tueretur, humanos animos extra corpora fuisse procreatos, ibiq; ex Idearum influxu rerum omnium cognitionem hausisse, quam tamen dum in hęc mortalia corpora, veluti in tetrum aliquem carcerem detruderentur, deponerent, & omnium rerum illarum obliuiscerentur, ex consequenti asseruit, eosdem animos haud esse puram potentiam in genere etiam intelligibilium, sed deferre secum inditas rerum omnium imagines, notiones, & scientias omnes: ex quo asseuerabat, nos, dum inter homines agimus, nihil de nouo discere, aut scire, sed ope phātasmatum, ad illarum rerum recordationē excitari, quas noueramus antea: nec nostrum scire aliud esse, quàm merum putum reminisci.

Cōtra verò Aristoteles, quia intellectrices animas, veras esse hominum formas ex animo tenuit, tum verò nullam formam esse ante id, cuius est forma, docuerat in 12. primæ Philosophiæ tex. 16. merito, optimoq; iure intellectum nostrum statuit meram potentiam inesse intelligibilium: ita vt is in hoc genere nihil speciei, nihil imaginis, nihil cognitionis a sua primæua origine & conditione obtineat, sed omnia sit tantum potentia, & *quoniam potentia quodāmodo est intelligibilia intellectus, sed actu nullum, antequam intelligat: oportet autē sic, vt in tabula in qua nihil est scriptū actu*, 3. de Anima tex. 14. Audin' quomodo intellectus nullum est intelligibile actu antequam intelligat? audin' quomodo omnia potētia? quomodo quasi abrasa tabula in qua nihil actu depictum sit?

Hoc Peripatetica Schola communi assensu tuetur. Quocirca non rectè Alex. lib. 1. de Anima cap. 24. intellectum, ait, melius comparari τῷ ἀγράφῳ τοῦ γραμματείου, quàm τῷ γραμματείῳ, hoc est potius carentiæ scriptionis tabulæ, quàm ipsi tabulæ, quia tabula est aliquod ens actu. Sic res habet ô Alexander: sed ideò Stagirites intellectum cum tabula, & non cum ἀγράφῳ contulit, quia tenuit eum esse verè actu ens, & potentiam solum in genere intelligibilium. Hinc S. Thom. in prima part. quæst. 87. art. 1. *intellectus*, ait, *humanus se habet in genere rerum intelligibiliū, vt ens in potentia tantum; sicuti materia prima se habet in genere rerum sensibilium*. Quod olim explicuerat Commentator 3. de Anima com. 5. Alij verò idem alio modo efferunt, dum aiunt, intellectum esse puram potētiam, respectu operationum, non autem respectu suæ essentiæ. Hoc multis prosequitur Iacob. Zabarella lib. de mente humana cap. 14. Quam quidem potentiæ nudæ partitionem, cum Alexander non animaduertisset, tum ipse deceptus est, tum permultos alios *ad scopulum è tranquillo intulit*.

Hoc adnotato, sigillatim argumenta illa diluenda sunt. Ad primum, *omne recipiens debet esse denudatum a natura recepti &c.* dicendū, Philosophum eo loci ostendere intellectum possibilem non esse cum corpore mixtum, hac ratione. Quicquid est in potentia, & receptiuum alicuius, id esse debet ab illius natura denudatum, quia intus existens prohibet, intercluditq; extraneum. Intellectus est in potentia respectū rerū omnium corporearum, ac sensibilium, erit igitur ab earū natura denudatus. Quod autem huiusmodi est, non commiscetur

cum corpore, quare intellectus nō est corpori cōmixtus. Hæc Philosophi demonstratio pluribus exposita est a nobis Disput. 6. sect. 3. ex quo non colligitur, intellectum nostrum esse denudatum ab omni natura entis, sed *quod tantum non sit corpus, aut virtus in corpore*, vt inquit Comment. ad tex. 5. sicut visus, vt Aphrodisęi exemplo vtar, spoliatur quidem ab omni visibili, sed tamen est aliquod ens actu.

Immò verò effatum illud *omne recipiens &c.* intelligendum est de solo obiecto primario, non de secundario: nam oculus recepturus colores, tanquam obiectum primarium, debuit vtiq; esse absq; colore, quia color quicunque naturaliter oculo inexisteret, profectò eum ab aliorum colorum receptione prohibuisset. At verò propria oculi quantitas, non impedit eū, quominus aliarum rerum quantitates percipiat, videatque: quia quantitas non est obiectum primarium visus, sed secundarium. Cum ergo primarium intellectus obiectum (ex quo diluitur aliud quoq; argumentum de intelligētijs, & ipsomet intellectu, secūdo loco obiectum) sit quidditas rei materialis, ab ea duntaxat denudatur, non verò ab intelligētiarum natura, aut a seipso. Enimuero tantum abest, vt res molis materiæq; expertes ad primariū intellectus obiectū, pro hoc statu attineant, vt hic omnem earum cognitionem a sensibilibus hauriat, aut per negationem, aut per collationem ad hæc inferiora, aut deniq; per effectus sensibiles, ac materiales; quo etiam pacto Stagirites ex æterno, continuoq; motu, ad cognitionem primi motoris deuenit: nosq; explicuimus alias, & ostendit etiam S. Thomas in prima part. quæst. 88. art. 1. & lib. 2. cont. Gent. cap. 41. Se etiam intelligit intellectus, nō primariò, aut per suam essentiam, sed rerum sensibilium ope, ac secundariò: nam *& ipse etiam intellectus intelligibilis est, sicut alia intelligibilia*, inquit Arist. 3. de Anima tex. 15. & in 12. primæ Philosophiæ tex. 39. *se ipsum verò*, ait, *intellectus intelligit assūptione intelligibilis*, hoc est, ex receptione specierum, rerumq; aliarum. Hinc perspicuè apparet, quonam pacto intellectus possibilis neq; a rerum immaterialium natura, & conditione, neq; a se ipso denudatus ac distinctus debeat esse, quamuis sit denudatus ab omni natura corporea.

Quod si obijcias, Philosophus conceptis verbis ait, nullam esse aliam huius intellectus naturam, nisi aptitudinem, *quare neque ipsius vlla est natura nisi hæc, quod possibilis* tex. 5. ergo.

Ex hoc potissimùm loco in errorē inductus est Alexand. Sed pròh hominis ingenium, qui *quasi opere maximo, dedit, vt erraret, operam*; Quotus quisque enim est, qui vel obscura adhibita diligentia non apertè videat, Stagiritem loqui de intellectu, quo ad eius operationem, & in genere intelligibilium? vt concordi suffragio plerique omnes eius interpretes exposuere. Hæc huius intellectus natura, hæc conditio, vt nihil eorum sit actu, quæ progressu temporis apprehendit, sed tantummodo sit id, videlicet animæ facultas, quo omnia intelligere, & existimare anima possit. Quare in tex. 6. hic ipse intellectus dicitur *locus formarum*, hoc est specierum: *neque actu, sed potentia formæ*. Tandem ex græco fonte hoc hauri, Aristotelem, dum huius intellectus conditionem explicaret dixisse δυνατόν, nimirum id quod potest, ὥστε μηδ' αὐτοῦ εἶναι φύσιν τινὰ μηδεμίαν, ἀλλ' ἢ ταύτην, ὅτι δυνατόν, quæ sonant, quare neq; ipsius vlla est natura, nisi hæc, quod sit id quod potest: Quo dicendi modo planè entitatem intellectus indicat: si enim illam Alexandri aptitudinem innuere vellet, dixisset δύναμιν, non δυνατόν.

Dum verò tertio loco obijcitur, intellectum suapte natura, & ab intrinseco esse potentiam, eòque non esse aliquod ens actu, quo quidem argumento Portius lib. de mente humana cap. 7. pugnaciter perfractèq; tuetur, intellectum necessario esse a corpore inseparabilem: id sua sponte ruit: est enim hic suapte natura potentia in genere intelligibilium, non in genere entium vt dictum est. Postremò intellectus possibilis non est ipsa animæ substantia, sed eius facultas, cuius naturam pleno gradu Philosophus indagauit, enodauitque, quod sit corpori impermixta, quod simplex, quod impassibilis, & denique quod potentia omnia: quæ intellectus attributa multis prosecuti sumus Disput. 6. sect. 2. 3. & 4. Verùm hic amplius verbum non addam.

Se-

SECTIO OCTAVA.

Confutantur Auerroistarum argumenta.

QVÆ in secunda sectione pro intellectus vnitate, seu potius vanitate, vel Auerrois, vel eius postea sectatorum retulimus argumenta, quàm commodè diluantur, ex his, quę hic subijcio tute dignosce. Ex quo intelliges etiam, temerè a quibusdā esse dictum, argumenta, quæ pro intellectus afferri vnitate solent, dissolui non posse nisi ab eo, qui Lycęum egredi, & Peripateticis placitis minimè astringi velit. Multò secùs res habet: multi ante nos e Stagiritęis principijs viriliter ea cōfutauere: huc nos etiam pro modulo ingenij nostri aliquid conferamus. Cum itaque primo loco obijcitur, si intellectus esset numero multiplicatus, haberet materiam, quia quæcumque multa numero, materiam habent, hæc ratio multis cōfutata a nobis est Disput. 6. sect. 10. in responsione ad 8. Interea dicimus, quod licet intellectus sit materiæ expers, multiplicatur tamen secundum numerum hominum, quia (loquor de intellectu quà est animæ facultas) multiplicantur hominum animæ, quarum hic est proprium accidens. Animæ autem sunt multæ, non ex aliqua materia, sed ex ordine, & habitudine transcendentali ad propria corpora, quibus initio coaptatæ, & commensuratæ sunt: nam etsi anima intellectrix careat materia ex qua constet, non tamen caret materia in qua, cum sit actus corporis, *vniuscuiusque autem actus, in eo, quod potentia existit, & in propria materia, aptus natura est fieri*, ex 2. de Anima tex. 26. Illud verò quæcumque multa numero, materiam habent, hunc habet sensum: Vel actu sunt in materia, vel habitudine, & per ordinem ad eam multiplicantur, vt loco nuper commemorato ostendimus.

Ad 2. species intelligibiles bifariam considerari potest; primò secundum suum esse materiale, & quà est aliquod ens. Deinde in esse repræsentatiuo. Priori modo accepta, singularis vtique est, nempe quædam qualitas in singulari intellectu huius indiuidui inhærens? At verò secundum esse repræsentatiuum est vniuersalis, cum in ea relucet natura vniuersalis. Porrò potest aliquando species intelligibilis in hoc etiam genere esse singularis, cum videlicet intellectus, seu directè, siue reflexè rē aliquam singularem intelligit, v. g. Socratem. Quippe tunc species qua Socratem cognosco, in vtroq; genere singularis est. Hoc adnotato, ad argumentum dicendum est, speciem hominis receptam in singulari meo intellectu, iuxta suū esse materiale, & in esse entis, vtiq; singularem esse, attamen repræsentare mihi naturam vniuersalem hominis: & sic intellectus est vniuersalium: sicut exempli gratia speculum, si capiatur in esse entis, prout est hoc aliquid, nulli dubium, quin sit aliquid singulare: idē ipsum quā actu repræsentat, fac centum homines, multiplex est: ita species intelligibilis. Hoc, opinor, innuere voluit S. Thomas 2. cont. Gent. cap. 75. dum ad hoc argumentum respondens ait, ex eo deceptum fuisse Auerroem, *quod non distinguit inter id, quo intelligitur, & id, quod intelligitur. Species enim recepta in intellectu possibili non habet se vt quod intelligitur. Cum enim de his, quæ intelliguntur sint omnes artes, & scientiæ, sequeretur quod omnes scientiæ essent de speciebus existentibus in intellectu possibili. Habet se igitur species intelligibilis recepta in intellectu possibili in intelligendo, sicut id, quo intelligitur: sicut species coloris in oculo, non est id, quod videtur, sed id, quo videmus: id verò quod intelligitur est ipsa ratio rerum &c.* Quia, inquit S. Thomas, species intelligibilis, non est id quod intelligitur, (quamuis secus alij arbitrentur, nec ego id in præsens decerno) sed quo aliud intelligitur, hoc secundum debet esse vniuersale, non species, id est in esse entis. Cum itaq; species in esse rei sint singulares, nihil prohibet, quominus vnius, & eiusdem rei sint plures in diuersis hominum intellectibus, diuersę quidem numero, eædem verò in specie: vt cum ego, & tu intelligimus equum.

Quod si quisquam obijciat, species intelligibiles in esse entis sunt plures numero, & eædem in specie, atque adeò indiuiduæ; erunt igitur intelligibiles solum potentia, non verò actu: quandoquidem singularia, & indiuidua solum potentia sunt intelligibilia ex Arist. 3. de Anima tex. 16. Si autem sunt potentia solum intelligibiles, debent per alias species, intelligibiles cognosci, & res abibit in infinitum.

Occurrendum est, quod licet species intelligibiles sint numero multæ, eædem autem in specie, ac indiuiduę, nihilominus sunt actu intelligibiles, & non sicuti cætera indiuidua. Ratio est, quia esse actu intelligibile non repugnat alicui, qua ex parte est indiuiduum, sed qua materiale: nam ipse quoq; Auerroes, quamuis vtrumq; intellectum quasdam separatas substantias homini tātummodo assistentes inducat, dicatq; oportere eas esse quædam indiuidua, tamen intelligibilia actu. Impedimento igitur est materialitas, quominus aliquid sit intelligibile actu, non indiuidualitas. Argumento sunt formæ rerū materialium, quę vt actu reddantur intelligibiles, abstrahuntur a materia. Hinc fit, vt singularia, quæ per materiam indiuiduantur, sint tantum potentia intelligibilia, quia vt actu intelligantur debent, ab ea, in qua sunt materia, abiungi. Idem contingit in ijs, quæ sunt vnica in sua specie, vt Sol, Luna &c. Singularia verò, quæ non indiuiduantur per materiam, sunt intelligibilia actu. Modo species intelligibiles non indiuiduantùr per aliquod materiale, sed quia recipiuntur in intellectu: hic autem immaterialis est, ergo etiā illæ erunt immateriales, atque adeò actu intelligibiles, quamuis singulares, ac indiuiduę.

Ad 3. dum obijciuntur conceptus eiusdem rei, quę a Petro & Paulo simul cōcipitur; nempe, si ij essent numero multi, conuenirēt verò in specie, & in vno aliquo conceptu formali, rursus hic perceptus a Petro, & Paulo, cum multiplicaretur numero, conueniret in alio conceptu formali ac specifico, & res abiret in infinitum: Respondeo, si præfati conceptus, ac intellectiones capiantur in esse rei, profectò sunt numero multi, & hoc pacto conueniunt in vna aliqua specie. Si verò considerentur in esse repræsentatiuo, & qua formaliter sunt conceptus ac intellectiones, minimè conueniunt in vna aliqua ratione formali, ac specifica, sed ipsæ sunt siue species, siue genera, pro vt sunt res ipsæ intellectæ, nec vlterius progredientur.

Ad 4. aliquid esse, ac dici singulare, gemino modo capitur. Vno quidem pro eo, quod suapte natura existit vnum, a quouis alio circumscriptum: *quia videlicet constat ex proprietatibus suis, quæ omnes in alio eędem nullo modò esse possunt:* inquit Porphyrius in cap. de specie: sic Metaphysici definiunt singulare, seu indiuiduum, *esse indiuisum a se, & diuisum a quolibet alio.* Tum etiam esse id, *quod tātum de vno singulorum prædicatur.* Qua significatione, cunctæ etiam intelligentiæ sunt singulares: quinimò Deus ipse, quia est vnus in substantia. Alio modo singulare pro eo sumitur, quod exist it in materia quanta, atque ita existit, vt ab ea, & quod sit hoc aliquid, & quod singulare, accipiat: ita est singularis forma equi: quin etiam visus, auditus, & quiuis alius sensus. Nunc intellectus noster est singularis priori modo, non posteriori. Cum itaque Auerroes arguit, si intellectus esset multiplicatus, reciperet intelligibilia singulariter, negandum est: Hoc enim sequeretur, si esset singularis secundo modo, si coarctatus, & immersus in materia: nunc verò quamuis sit singularis, est tamen a materia abiunctus, nec in sua operatione vllo vtitur organo. Hinc etiam intellectus magna intercapedine differt a sensu. Et denique res, pro vt sunt in intellectu, maximè differunt ab eo modo, secundum quem sunt extra intellectum. In intellectu sunt vniuersales, in se singulares, ibi immateriales, hic materiales &c.

Ad 5. in rem cadit adagium, ἡ αἰγὶς τὴν μάχαιραν: sic enim quintum illud argumentum in auctores retorquent viri docti. Multa animalia muta multa discunt ab homine: testantur historiarum monumenta, & frequens rerum vsus. Psitacus, (vt innumera alia sileam) vocem humanam excipit auribus, imaginatur, in memoria figit, solers perpendit, imitatur, loquitur, suum expedit χαῖρε. Num ergo dices eandem in aue phantasiam, ac intellectum esse, atque in homine? Ad argumentum itaque dicimus, quod scientia præceptoris, & scientia discipuli de eadem re, (loquor quo ad species intelligibiles, & habitum, non quo ad rem scitam, quæ in vtroque eadem numero est) numero differt, vt etiam vtriusq; intellectus. Cum verò opponitur, ergo scientia pręceptoris erit quędam forma materialis, quæ sibi simile edit in specie, sicut forma ignis; negandum est. Scientia enim præceptoris, vt est id, quo ille artificiosè operatur, agit quidē in intellectu discipuli, in eoq; parit scientiam a se numero diuersam: Veruntamen id efficit, non actione materiali, vt calor, dum edit alium, sed quadam spirituali. Fit autem hoc pacto, Socrates v.g. iam scientia, rerumque cognitione imbutus, exprimit Platoni discipulo, media voce, id quod animo concepit: quia verò vo-

ces

ces non modo sunt signa, ac notæ affectuum animi Socratis, sed etiam sunt significatiuæ obiectorum realium, quæ per illas exprimuntur, fit, vt Plato audiens præceptoris vocem, illicò effingat phantasma rei, ministerio vocis expressæ, tum speciem intelligibilem, demum Socratis conceptum, & rem ipsam per illum expressam animo concipit, sibiq; parit scientiam rei illius: perinde ac quispiam videns colorem, & quantitatem, potest hæc imaginari, ac demum intelligere, & horum cogitationem beneficio visus acquirere.

Quod vt penitius habeas, scito ex Arist. 7. Metaphysic. tex. 29. artium has quidem esse, in quarum materia nõ est aliquod principium actiuum, quod sit ad effectum artis producendum; vt in arte ædificandi: non enim in lignis ac lapidibus est vis aliqua actiua ad extruendam domum, sed passiua tantummodo aptitudo. Has verò esse artes, in quarum materia est aliquod actiuum principium, mouens ad producendum effectum artis, vt in materia artis medendi: enimuerò in corpore ægro est, aliquod actiuum principium ad sanitatem. Hinc est, quod effectus primi generis efficitur solum ab arte: effectus secundi generis, ab arte, & a natura: tum aliquando etiam sine arte. In hoc posteriori genere collocatur doctrina, & scientia. Qui enim docetur, habet in se principium actiuum ad scientiam, hoc est intellectum, & ea, quæ naturaliter intelliguntur, videlicet prima principia. ideòq; scientia gemino modo acquiritur, tum sine doctrina, per inuẽtionem; tum ex doctrina, cum quispiam eruditur. Qui igitur docet, offert discipulo principia ab eo nota, cum omnis doctrina & omnis disciplina fiat ex præexistẽti cognitione, eaq; in cõclusiones deducit: tum ei proponit exempla sensibilia, ex quibus omnibus quia in anima discipuli est principium actiuum ad hæc ipsa, effinguntur phantasmata necessaria ad intelligendum: & hoc pacto generatur in eo scientia.

Postremò, quæ in vltimo argumento congesta sunt, fateor, multũ habere virium ac difficultatum: nec ita striftim hic expediri posset, nisi singillatim a nobis alijs in locis singula copiosissimè fuissent dilucidata. Iam enim in Disput. 5. ostendimus quomodo anima dũ est in hac vita mortali, agat cum phantasmate: quomodo nexu corporis absoluta, minimè degat ociosa, sed tum intelligit, tum etiam vult, ac meminit. Quomodo non educatur de potestate materiæ, sed eo temporis momento, quo corpus perfectè dispositum instructumq; est, deforis adueniat, solaque diuina sit, Dispur. 2. Quomodo extinctis corporibus alium acquirat essendi, & operandi modum, Dispur. 5. & 6. Et tandem quomodo Stagiritę is principijs non adeò repugnat, admitti aliquam multitudinem actu innumeram ac infinitam, in rebus quæ sunt materię, & quantitatis expertes, cum Arist. vbiq; tollat infinitum solummodo quantum. Ac profectò cum finitum & infinitum, auctore Philosopho lib. 1. de Physic. auscul. tex. 15. sint passiones quanti, prout quantum est, vbi non est quantitas, neq; finitum, neque infinitum erit: Nam hoc potissimùm argumẽto innixus Philosophus sustulit infinitum actu, quia infinitum est passio quanti: quãtum autem infinitum actu non datur, siue sit continuum, siue discretum. Cum igitur animæ a corporibus separatæ, sint omninò immateriales, & cuiusuis quantitatis expertes, non erunt dicendæ infinitæ, quo pacto Stagirites negauit infinitum, sed alio pacto, cum in ijs, nec materia, nec quantitas, nec vllus ordo essentialis sit.

Quid uero? ingeniosè dixerunt aliqui, Philosophum satis innuisse, extra vniuersum esse quasdam immateriales substãtias actu infinitas, quando lib. 1. de Cælo tex. 100. ita scribit *extra autem Cælum, quod neq; est, neque contingat esse corpus, ostensum est: manifestum igitur est, quod neq; locus, neq; vacuum, neq; tempus est extrinsecus. Quapropter neq; τὰ ἐκεῖ, ea quæ illic sunt, nata sunt in loco esse, neq; tempus ipsa facit senescere, neq; vlla transmutatio vllius eorum est, quæ super extima disposita sunt latione, sed inalterabilia, & impassibilia optimam habentia vitam, & per se sufficientissimam, perseuerant toto æuo* Quod si extra Cælum datur actu aliqua multitudo, quę corporis, & quãtitatis est expers, neq; vllo concluditur, & continetur loco, neq; vllis vrgetur tẽporũ spatijs, erit vtique, aiunt isti, actu infinita: siquidem non est finita: quia quod est finitum, aut est huiusmodi ratione termini quantitatis, aut ratione loci, aut denique ratione tẽporis: cum itaque dictæ multitudini extra vniuersum degenti, nullum ex hisce conueniat, vt hoc loco affirmat Stagirites, neq; ratio finiti ei conueniet, sed statuenda est infinita. Pulchra sanè & elegans herminia, sed num etiam Philosophi textui harmonica? Vt vt est, id dixisse satis,

tis, huiusmodi infinitum actu, qualis fuisset animarum multitudo, etsi re ipsa non datur, tamen cum Aristotelis principijs non ita pugnare (quod fassus etiã est S. Tho. lib. 2. cont. Gent. cap 8.. & in opuscul cont. Auerr. ex Algazelis sentẽtia) qui vt mundi, & motus ęternitatem comprobaret, *manibus, pedibusq; obnixè omnia fecit, magis id adeò*: ex quo hoc falsi consecutum esset, animas esse actu infinitas: sed de hoc satis dictum est supra Disput. 6. sect. 9. Ex his, quæ hucusq; diximus, clarè apparet, quomodo omnia Auerroistarũ argumenta ex Peripateticis principijs dissoluantur.

Quamobrem facessant inanes Auerroistarum pollicitationes, & ampollæ proiectæ. Iactant illi admissa intellectus vnitate, omnes scrupulos, qui circa animorũ immortalitatem oriri solent, absq; vllo Aristotelicorum principiorum incommodo eximi posse: Hoc ego nego; & cur negem, adduxi. Iactant, absq; huius intellectus positione, in tuenda anima intellectiua immortali, cũcta peripatetica placita extorqueri, nec adhuc satis eam ab interitu vindicari: Hoc etiam nego; quando & Philosophi auctoritatibus Disput. 5. & ex eiusdem fundamentis Disput. 6. demonstrauimus animorum immortalitatem. Sed dic sodes, quæ vnquam animæ immortalitas ab Auerroistis defensatur? An intellectus possibilis? At hic in eorum decretis nihil est animæ nostræ, sed vna aliqua intelligentia vsquequaq; æterna. An agentis? At ne hic est aliquid animæ nostræ: & vterque est communis omnibus, & cunctorum hominum vnus. Porrò, quid refert animum, aut verius illum intellectum manere superstitem, qui nullius hominis proprius ac peculiaris sit, sed omnium hominum, quique fuerunt, quiq; futuri sunt, idem & cõmunis? Quid mea interest, memet extincto, num hæc intelligentia, quæ aliquãdo mihi pro intellectu vel agente, vel possibili stetit, immortalis sit? Quid magis hæc quàm illa, quæ mouet Lunam, aut Solem, si nihil mei quod pręmijs affici, nihil quod pęnis affligi, nihil quod possit aleã anteactę vitæ subire remaneat? hęccine animi immortalitas? Hem, tollit iustitiam, conuellit pietatem, labefactat religionem, omnia cunctarum virtutum fundamẽta euertit; atq; vt semel dicam æquè impia est hæc sententia, atq; ea, quæ absolutè, & apertè profitetur humanam animam mortalem. Abeant ergo isti cum laruata hac animæ immortalitate: secus, vt equidem opinor, loquuntur, atq; sentiunt. Quibus porrò lubens Platonis illud ex Theæteto objicio, *ἀτὰρ ὡς ἔοικεν ἐὰν ὅτι ἐστὶν, εὐριπίδειόν τι συμβήσεται, ἡ μὲν γλῶττα ἀνέλεγκτος ἡμῖν ἔσται, ἡ δὲ φρὴν οὐκ ἀνέλεγκτος*, idest, *sed vt videtur, si Euripideum quiddam nobis accidet, lingua quidẽ nobis erit irredarguta, mens autem non erit irredarguta*. Verùm de hac Disputatione satis: venio nunc ad alteram animæ facultatem, idest intellectum agentem, sit ergo.

Finis Disputationis Octauæ.

DE

DISPVTATIO NONA.

DE INTELLECTV AGENTE.

INTRODVCTIO.

NTELLECTVS possibilis operari nequit sine agente: ideò vt actio humanæ animæ habeatur, peracto illius argumēto, quod Disputatione proximè antegressa præstitimus, meritò succedit huius tractatio. At verò quia nonnulli intellectum agentem omninò de medio sustulerunt, alij posuerunt quidem, sed prauè, dum eum externum quiddam, atque ab anima secundum substantiam seiunctum ac separatum constituerunt, siue Deum Opt. Max. siue aliquam intelligentiam, quæ nobis assideat tantum irradietque, operæprecium est, vt præsens Disput. suis numeris absoluta prodeat, tria hic a nobis præstari. Agemus itaque primò cum ijs, qui hunc intellectum negarunt. Mox eorum placita æqua trutina perpendemus, qui hunc ipsum prauè ac temerè intruserunt. Tandem, quid nos in hac quoque parte tam ex vero, quàm ex Aristotele sentimus, pro virili parte declarabimus: sit ergo.

SECTIO PRIMA.

Opinio, & argumenta eorum, qui intellectum agentem negarunt.

VIDAM scriptores, vel aduerso quodam sydere nati, re uera & ex animo fere semper contra communia Doctorum decreta sentiunt, vel ita sentire dissimulant, vt in Republ. literaria noui aliquid inuenisse existimentur: ita de intellectu agente obtigit. Quippe etsi diuinus præceptor Arist. in 3. de Anima tex. 17. 18. & 19. ex instituto probauerit intellectus agentis necessitatem, & communis Doctorū assensio subsecuta sit, nihilominus Isaac Narbonensis, & nonnulli alij, vt retulit Albert. Mag. in sum. de homine, quæst. de intellectu agente, & Dominicus Bannes super primam part. S. Thom. quæst. 79. art. 3. talem intellectum omninò negarunt, permoti his potissimùm rationibus.

Primò, hic intellectus agens ob id precipuè ponitur, vt faciat intelligibilia actu. At res ipsæ a parte rei, & secundum se sunt actu intelligibiles: nam iuxta commune Philosophorum effatum, vnumquodq; vt se habet ad esse, ita ad cognosci, quod desumitur ex Arist. lib. 2. Metaphysic. tex. 4. aiente, *vt secundum esse vnumquodque se habet, ita etiam secundum veritatem*. Res autem in semetipsis sunt actu, ergo etiam in semetipsis sunt actu intelligibiles; eòque nihil est opus intellectu agente,

qui

qui eas amplius reddat intelligibiles.

Secundò, si intellectus agens faceret intelligibilia actu, & produceret in intellectu possibili species intelligibiles, istæ profectò deberent esse similes ipsi intellectui agenti; cum, auctore Philosopho lib. 2. de Anima tex. 32. commune sit omnium agentium naturalium producere sibi simile, *& facere aliud quale ipsum*. Atqui non sunt similes intellectui agenti, sed essentijs, ac naturis rerum, & phantasmatum: sunt enim species intelligibiles imagines ac simulacra rerum intellectarum, ergo non fiunt ab intellectu agente, sed potius a phantasmatibus, quare &c.

Tertiò, si esset ponendus intellectus agens, cum esset intellectus, vtiq; intelligeret, & cognosceret: secus enim perinde foret ac si dicas dari visum sine visione, vel auditum sine auditione. Iam verò si intelligeret, superfluus esset intellectus possibilis: ergo non est ponendus. Hæc pro ista sententia.

Huc iuit postea Durandus, qui in 1. dist. 3. quæst. 5. multis, nec inualidis argumētis insurgit contra intellectus agentis positionem, quę strictim ita colligi possunt.

Ac primò quidem veluti leui quadam armatura ita excurrit. Si oporteret in nobis inducere intellectum agentem, maximè id foret, vel vt esset principiū passiuum, ac receptiuum actus intelligendi, vel vt esset principium actiuum. Non propter prius, quia tale principium intellectionis est intellectus possibilis. Nec propter posterius, quia cum intellectio, auctore Philosopho 2. Metaphysic. tex. 16. sit actio immanens, nequit habere aliud quidem principium a quo prodeat, aliud verò in quo recipiatur, sed vnus intellectus possibilis, tum eam producit, tum recipit: ideoq; quiuis alius intellectus erit superuacaneus.

Secūdò, pressius ita philosophatur: cum potentiæ, vt auctor est Arist. lib. 2. de Anima tex. 33. innotescant per actus, nam operatio facit scire formam, si in nobis est necessarius huiusmodi intellectus, profectò erit ob aliquā eius operationem, quæ sit ad intelligendum necessaria. Illa verò operatio vel esset necessaria respectu phantasmatum, vel respectu intellectus possibilis: quippe præter hæc nihil aliud vel excogitari potest. Atqui talis intellectus neq; in phantasmata, neq; in intellectum possibilem vllam habet operationem, ergo superuacaneè ponitur. Minorem probat quoad vtramq; partem.

Et primò, quod non agat in phantasmata hoc pacto. Si intellectus agens ageret aliquid in phantasmata, id porrò efficeret vel imprimendo ijs aliquid, vel ab ijs aliquid abstrahendo. At nihil potest phantasmatibus imprimere, quia omnis virtus, quæ recipitur in corpore, & nec ipsa, nec eadem secundum speciem potest esse nisi in corpore, est merè corporea, quamuis sit a causa spirituali creata, vel increata. Cuius effati ea est ratio, quia res iudicanda, est sit ne corporea, nec ne, ex principijs internis, non verò ex agente extrinseco, nempe æquiuoco; a quo æquè res corporea, atq; incorporea prodire potest. Modo quæcunque virtus fuisset ab intellectu agente in phātasmatibus, est in corpore, vt liquidò constat: nec ipsa, nec eadem secundum speciem potest esse nisi in corpore, cum in corpore, & spiritu nulla sit communis proprietas recipiendi aliquod vnum & vniuocum: ergo illa virtus, si qua esset, fuisset planè corporea, eòque cum phantasma per huiusmodi virtutem mouere intellectum possibilem minimè posset, quia fuisset corporea, superuacaneè (ad hoc enim ab ijs ponitur) intruditur. Vnde liquet intellectum agentem, non posse agere in phantasmata, aliquid ijs imprimendo.

Quod autem non agat in ea ipsa abstrahendo, vel remouendo aliquid ab ijsdem, etiam probat. Nam illa abstractio vel esset realis, vel rationis. Non realis, quia hæc vel esset separatio alicuius actu pręexistentis in phantasmatibus, sicut abstrahitur & separatur accidēs a subiecto, per corruptionē subiecti, aut lapis ab altero lapide. Et hoc non, quia ad præsentiam intellectus agentis, neq; corrūpitur quicquam in phantasmate, neq; ita separari potest vt vnum sine alio transferatur in intellectum possibilem; cum forma, siue illa esset species intelligibilis, siue quæuis alia, non migret de subiecto in subiectum. Vel talis abstractio esset eductio alicuius de potentia ad actum, sicut forma dicitur educi de potentia subiecti. Et hoc etiam non, quia forma educta de potentia in actum, est in illo tanquam in subiecto, de cuius potentia educitur: si igitur intellectus agēs educeret aliquam formam de potentia passiua phantasmatum, illa educta insideret vtique in ipsis phantasmatibus sicut in subiecto: & sic agens hic intellectus ageret in phantasmata ijs aliquid imprimendo (prçterquam quod illa forma cum esset in corpore, nempe phantasmate,

mate, esset materialis, & sic non posset mouere intellectum possibilē) quod tamen superius improbatum est. Quare talis abstractio nequit esse realis.

Quod verò non sit secundum rationē, etiam probat, quia quod est secundū rationē, id omne cognoscitur. Actio autem huius intellectus pręsupponitur ad omnem cognitionem: quippe ponitur vt fiat cognitio, & intellectio; ergo eius actio circa phātasmata non est abstractio secundum opus rationis: nullo igitur modo agit in phantasmata, nec aliquid imprimendo, nec aliquid abstrahendo, neq; secundum rem, nec secundum rationem.

Quod si quisquam respondeat, inquit Durand. prędictam diuisionem haud esse sufficientem, quia agens iste intellectus agit in phantasmata, non quidem imprimendo ijs aliquid, ab ijs ue remouendo, sed solum sua præsentia prębet illis virtutem mouendi intellectū possibilem; perinde ac lumen non imprimit quicquam coloribus, nec ab ijs aliquid abstrahit, sed tantū sua præsentia elargitur vim, vt aspectum moueant: ita dicendū de intellectu agente respectu phantasmatum: maximè cum *phantasmata sint veluti sēsibilia, praterquam quod sunt sine materia*, 3. de Anima tex. 39.

Instat Durand. Profectò id est mirabile, vt vnum aliquid det alteri virtutem operandi, & nihilominus in illud non influat, nec tollat impedimentum, sed solum assistat. Hoc sanè videtur inuoluere cōtradictionem, scilicet quod det virtutem nihil dando. Exemplum verò allatum de lumine: procedit ex ignorantia, siquidem lumen non requiritur ad videndum, vt colori præbeat vim mouendi visum, cum huiusmodi vim color ex se ipse obtineat, sed propter medium, & organum, quę actionem coloris suscipere nequeunt, nisi sint illuminata. Ex quibus omnibus apparet, quomodo minimè oporteat inducere intellectum agentem ob aliquam eius operationem circa phantasmata.

Quod autem nec poni debeat propter aliquam eius actionem ęrga intellectum possibilem, quæ erat altera pars principalis arg. itidem probat. Nā eiusmodi actio gemino modo intelligi potest: Vno quidem, ita vt solus hic intellectus agat in possibilem; phantasma autem nec agat quicquam, nec simul cum intellectu agente coagat, sed habeat se tātummodo obiectiuè. Altero, ita vt tam intellectus agens, quàm phantasma agant simul in ipsum possibilem, quasi duo agentia imperfecta, quæ vicem vnius perfecti agentis suppleant: similiter atque duo homines trahunt nauim, quorum neuter per se sufficeret. Atqui neutrum dici potest. Non prius, quia sensus apprehendit obiectum sibi propositum absq; vllius alterius adminiculo, quod eum moueat ad sentiēdum: ergo pari, vel maiori etiam cum ratione, intellectus possibilis poterit apprehendere obiectum sibi propositum, absque eo quod pręter obiectum illi repræsentatum, intrudatur alius intellectus, qui illum ipsum moueat ad intelligendum. Quod si quis dicat, phantasma haud sufficienter repræsentare obiectum intellectui possibili, nisi per actionem intellectus agentis circa ipsum: Hoc nihil est, & superius iam reprobatum: nec id in præsentia quæritur, sed inuestigatur operatio intellectus agentis in ipsum possibilem, an sit necessaria ad actum intelligendi, supposita præsentia obiecti: & ostensum est non requiri, sicut ad sentiendum non requiritur aliud agens, sed tantum præsentia obiecti.

Prætерea, idem manens idem, & respectu eiusdem, semper natum est facere idem; maximè si agat ex necessitate naturæ, vt auctor est Philosoph. lib. 2. de generat. & corrupt. tex. 66. Atqui intellectus agens manet semper idem secundum se, & in habitudine ad possibilem, quantumuis varietur phantasma: tum agit ex necessitate naturæ, ergo si hic esset in anima, ab initio ortus nostri semper facit idem in intellectu possibili, licet phantasmata, quæ illi obijciuntur, diuersas subeant vices: atque adeò per vnicam intellectus agētis actionem, intellectus possibilis intellexit, intelligitque omnia sibi repręsentata, quod tamen non est dicendum. Ex quibus liquidò constat, haud esse possibile, vt agens iste intellectus agat in ipsum possibilem, phantasmate nihil agente.

Quod deniq; non agat in intellectum possibilem vnà cum phantasmate, veluti vnū perfectum agens, probat; quia intellectus agens esset immaterialis; phantasma verò materiale: non rectè autem intelligitur, quonam pacto ex hisce duobus conflari possit vnum principium ad producendas species intelligibiles. Quare sententiam suam præfatus auctor his omninò concludit. *Patet ergo ex præcedentibus, quod sicut non ponitur sensus agens, qui cum obiecto causet actum sentiendi, sic non oportet ponere intel-*

intellectum agentem ad hoc vt cum phantasmate moueat intellectum possibilem ad actum intelligendi. Cum ergo intellectus agens non agat in phantasmata aliquid imprimendo, vel aliquid abstrahendo, neq; secundum rem, neq; secundum rationem: nec agat in intellectum possibilem, nec sine phantasmate, neo cum phantasmate, vt deductum est, videtur quod non debeamus ipsum ponere.

Cæterùm ratio a sensu agente tracta, pressius ad hunc modum formatur. Ita se habet intellectus ad intelligibilia, & ipsam intellectionem, sicuti sensus ad sensibilia, & sensationem; auctore Philosopho 3. de Anima tex.2. quo loci habemus, *ipsum intelligere esse sicuti sentire, aut pati aliquid*. Quod etiam ex eo apparet, quia intellectus possibilis ita est potentia passiua, sicuti potentiæ sensitiuæ: quod prꝑter Arist. ostendit S. Thomas, cum sępe alibi, tum maximè in prima parte quęst. 79. art. 3. At non est in nobis collocãdus sensus aliquis agens, qui faciat sensibilia actu, reducatq; potentias ad sensationes, sed ipsa sensuum obiecta ex semetipsis immittunt sui simulacra in medium, & in organum sui sensus: pari igitur ratione obiecta intelligibilia à phantasmatibus repręsentata, poterunt producere sui speciem in intellectu possibili, fierique intelligibilia actu, citra vllum ministerium intellectus agentis: quare hic superfluè induceretur.

Post Durand. Iulius Cæsar Scaliger Exercitat. 307. in Cardan. cap. 18. multa congerit, vt probet, *quod iste agens intellectus*, hæc est eius cõclusio, *uel superfluus, uel solus sine alio materiali, vel etiã fortasse ridiculus sit*. Quę contra fusè disputarũt alij: nobis secus videtur: nec virũ philosophũ de cuiusuis dicterijs solicitũ esse debere existimamus. Tamẽ duo validiora eius arg. subijcio; & ea eius ipsius verbis; primũ sic effert. *Intellectus materialis ipse recepta phasmata per discursum nudare potest: sicut istorũ cogitatiua ex ijsdem deducere singularem conclusionem. Dicis enim: Cæsar non est Cato: Receptio speciei Cæsaris, est eius apprehensio, & passio. Patitur enim tunc: non agit. At cùm dicit: Cæsar non est Cato: quia Cæsar hic, Cato ibi: tunc agit, non patitur. Sic nobilior animæ pars intellectus ipse, vbi accepit phasma: considerat ipsum esse hic, & nunc. Tum promouet se ac intelligit: Cæsarem, qui nunc hic est, aliquando fuisse, ac futurum alibi: Hæc ergo ab eo tolli posse: quia & mutari. Aufert igitur. Quæ ex ablatione pura remanet natura hominis: quæ nullis præscriptionibus accidentalibus coarctari potest. Itaque agnoscit eodem modo in Catone. Quare cognoscit ipsam esse communem vtriq; nec mutari posse. Hunc ad modum species illa facit intellectionem sui, idest impressionem, atq; inhæsionem.*

Deinde paucis interiectis annectit. *Nam si accipit, vt aiunt*, idest intellectus agens, *phantasma, intelligit ipsum. Et cognoscit esse singulare, a quo detrahat singularitatem. Quæro: intelligat ne illud vniuersale, an non. Si non intelligit; bruta res est, sicuti pistrini mola, quæ quid sit farina, nescit. Si intelligit; duo sequuntur, quæ tamen recidunt in vnum. Alterum, quòd non est necessarius intellectus materialis: intelliget enim per illum satis homo. Alterum, quòd si faciat vniuersale, & intelligit vniuersale: idem facit, & recipit. Non igitur est opus intellectu materiali, qui recipiat. Aut non fuit opus intellectu agente, qui faceret. Eodem enim modo poterit, & materialis.* Post hæc pergit ostendere hunc ipsum intellectum esse ridiculum, quia de eo varia senserunt varij. Verùm dum hic auctor τὰ ἀκίνητα ταῦτα κινεῖ, videat ne, vt eius vtar verbis, *vel moderatissimo sapientiæ studioso excutiat risum*. Ego hic non amplius moror.

Postremò, non sunt hic reticendæ rationes Francisci Toleti contra intellectus agentis positionem, qui super 3. lib. de Anima quæst. 13. etsi non vna conclusione sanxerat dari oportere in nobis intellectum agentem, nihilominus in conclus. 9. probabilem existimat sententiam Durandi, & eorum, qui negant intellectum agentem, aut saltem sola ponũt ratione distinctum: pro qua ita subnectit. *Neque enim duos habemus intellectus, vt videtur, sed vnum; sicut nec duas voluntates, nec duas memorias, nec duos appetitus, nec duas imaginationes, sed vnã; &c. Et secundò, quia ille vnus sati sese videtur ad producendum lumen, & postea eliciendũ species, & producendum in se notitiam. Nihil enim vetat in se ipsum agere actione perfectiua. Et tertiò, quia nulla est ratio contra hoc conuincens: tamen, quia nec in contrarium rationes habentur conuincentes, sequimur communem sententiam.* Hæc ille, nec ego plura: sit ergo.

Se-

SECTIO SECVNDA.

Allata, & explicata eorum opinio, qui intellectum agentem existimarunt esse Deum Opt. Max. tum illorum argumenta.

Vicunque in Peripato philosophati sunt, didicerunt ex Arist. constitui oportere in anima nostra intellectum agentem: quem incomparabilis ille vir in 3. de Anima tex. 17. 18. & 19. de industria probat, aperitque: sed porrò quãta maxima fieri potest breuitate, & acumine: quod in causa fuit, vt plerique interpretum, eius verba ad contrarias, distortas, ac pene dixerim inopinabiles extorserint opiniones: de quibus nunc dicere aggredimur. Primò itaq; Alexander Aphrodisæus lib. 1. de Anima cap. 27. quod est, *de intellectu agente*, & lib. 2. cap. 18. 22. & 23. opinatur, intellectum agentem, de quo Philosoph. sermonem habet, non esse quicquam animæ nostræ, sed aliquid extrinsecus adueniens, ab eaq; secundum substantiam separatum, & omninò nil aliud esse, quàm primam rerum omnium causam, & Deũ. Atq; vt loquitur, in cap. illo 27. *Si eiusmodi intellectus prima causa est, quæ cæterarum rerum essentiæ causa, & principium est, profectò esse poterit eatenus intellectus agens, quatenus cæteris rebus intellectis causa est vt sint &c.* Et paullo post: *Porrò intellectus quoque impassibilis est: cum autem sit impassibilis, & nulli materiæ commixtus, incorruptibilis est actu ens, & forma citra potentiam, atq; materiam. Talem autem esse primam causam, ab Arist. commonstratum est*, quod etiam sæpe alibi reculcat. Quam deinde assertionem in Peripato amplexati, ac tutati sunt non extremæ notę philisophi, Pomponatius, Madius, Castellanus, Zabarella, & alij huius classis: nec desunt hodie, qui illorum analecta colligunt.

Sternunt itaq; isti, intellectum agentem debere constitui aliquam substantiam omninò a materia abstractam. Tum aiunt, eam nullam esse aliam, quàm primã, & Deum ipsum. Cuius rei hanc subnectunt rationem, quia reliquę intelligentiæ sunt particulares quædam virtutes, proprijs orbibus applicatæ, vt illos moueant, cieantque: nec vim ac virtutem habent vniuersalem, quæ ad rerum omnium regimen extendatur, vt omnibus etiam hominibus stare possit pro intellectu agente. Prima autem causa non modo primum orbem mouet, sed totum simul cælestem globum, immò & mundum vniuersum: & est prima omnium rerum causa, omnia gubernans, omnia perficiens, omnia conseruans, virtute sua diffusa per omnia. Hæc ergo prout est illuminans quoddam & illustrans, ac per suam assistentiam facit, quæ sunt intelligibilia potentia, esse intelligibilia actu, educitq; intellectum possibilem ad actum intelligendi, dicitur intellectus agens, & noster.

Quod si quisquam ab ijs quærat, cum Deus Opt. Max. omnibus rebus, & quæ vita carent, & quæ illa prædita sunt, assistat, virtute sua diffusus per omnia, cur non omnibus dat intellectum agentem, nec omnia facit intelligere, sed solum hominem?

Resõpdent, quia solus humanus intellectus possibilis, est aptus natus recipere lumẽ intellectus diuini, ac fieri intelligens: Cæteræ verò res haudquaquam: quia omne agens agit in subiecto apto, & idoneo ad agentis effectum recipiendum. Videmus quippe ignem, aut Solis calorem indurare lutum, ceram verò dissoluere: Et Solis radium, æquè vitrum, ac lapidem: æquè vas aureum, ac luteum ferire: vbi tamen diuersos ac varios vides effectus. Sic igitur quamuis Deus rebus omnibus assistat, cunctasq; pro illarum capacitate foueat, quia tamen non omnes sunt aptæ, & idoneæ ad illius lumen excipiendum, sed solus humanus intellectus possibilis, qui ob sui præstantiam *est quasi*, vt Alexand. loquitur, *instrumentum diuini intellectus ad intellectionem in homine producendam*, hic inquam solus verè illustratur, fitq; intelligens. Immò verò ne hic quidem a principio sui ortus: quamuis illi etiamtum Deus astet; sed tunc solum, cum obfirmatus fuerit, & adoleuerit. Quam quidem rem audi, vt adnititur explicare, vel potius implicare Aphrodisæus lib. 2. de Anima cap. 22. *Verũ cũ prima seminis emissione est intellectus in actu, qui per omnia penetrauit, & actu existit: veluti in alio quodam corpore quorumlibet. Postquam verò etiam per nostram potestatem agit, tunc & noster intellectus nuncupatur, & nos intelligimus.* Deinde pergit exẽplo artificis declarare, quomodo hæc eadem diuina mens, siue agens ille intel-

tel-

tellectus, quamuis a prima nostri conceptione nobis astiterit, non tamen faciat nos tunc intelligere. *Quemadmodum*, inquit, *si quis cogitatione complecteretur artificem, qui nunc sine ferramentis ageret ex arte, nunc cum ferramentis, cum etiam actus iuxta artem circa materiam in ipso est. Eadem quoque ratione diuina mens, semper quidem agit, quamobrem & est actu: & per organum etiã, vbi ex collatione corporum, ac temperatura factum fuerit instrumentum eiusmodi. Tunc enim materialem quendam actum agit.* Quod reperit in cap. sequenti inquiens, *atque is noster intellectus est, & secernitur sanè, quemadmodum etiam concernitur. Neque enim aliò migrat: sed quoniam vbiq; est, manet in corpore, quod ex secretione dissolutum est, corrupto, atque abolito organo. Velut artifex amissis ferramentis, agit quidem etiam tunc, non tamen materialẽ, atq; organicum actum.* Hęc Alexand. neq; ego de eo hic plura.

Scio aliquos credidisse, Platonis etiam fuisse dogma, quod intellectus noster agens sit Deus, propterea quod in calce lib. 6. de Republ. dicat, animos nostros cælitus irradiari ab idea Boni, quam etiam cum Sole comparat: ita vt quemadmodum se habet Sol respectu visibilium, sic idea Boni respectu intelligibilium. Vnde S. Thom. in prima part. quæst. 79. art. 4. hæc omninò scribit, *Arist. comparauit intellectum agentem lumini, quod est aliquid receptum in aere. Plato verò intellectum separatum imprimentem in animas nostras, comparauit Soli, vt Themistius dicit.* Verùm de hac re interius redibit sermo: nunc Alexandræorum argumenta lubeat audire, qui duplici præsidio, auctoritatum, & rationum muniti prodeunt.

Et primò quidem, nam Philosophus lib. 3. de Anima tex. 19. de agẽte hoc intellectu hæc habet. *Et hic intellectus separabilis est, & immixtus, & impassibilis.* Hoc verò de aliqua potentia animæ, nulla vnquam ratione potest affirmari: nam animæ potentiæ, cum sint in corpore, nec separabiles sunt, nec immixtæ; ergo necessariò intelligitur de aliquo externo, & a nobis seiuncto. Hoc autem nihil est aliud, quàm Deus.

Secundò, ibidem Philosoph. ait, *quod hic intellectus* (nimirum agens) *est substantia actu ens*: vel vt alia lectio habet, *est substantia actio existens*. Quid verò esse potest substantia actu ens, vel sui met substantia actio, præter Deum? de quo sic Aristotiles lib. 12. Metaph. tex. 39. *Si quidem intellectus diuini operatio vita est: ille verò est actus; actus verò per se illius, vita optima, & perpetua est*: Ergo intellectus agens, de quo Philosoph. loquitur; si est actu ens, si suamet substantia, si eius actio est eiusdem substantia, non poterit profectò nisi Deus esse.

Tertiò, nam ibidem tex. 18. ait, intellectum agentem omnia facere: inquit enim: *Et est quidam intellectus, qui omnia fit;* nimirum possibilis, *quidam verò qui omnia facit.* At quid aliud præter Deum omnia potest facere? Hic enim est a quo, *velut a principio tum Cælum, tum natura dependet*, vt dicitur 12. Metaphysic. tex. 39. Et a quo rebus *communicatum est esse, his quidem clarius, his verò obscurius*: ergo hic stat nobis pro intellectu agente.

Quartò, item tex. 20. ait, *quæ verò secundum potentiam tempore prior in vno est: omninò autem nec tẽpore: sed non aliquando quidem intelligit; aliquando autem non intelligit.* Id verò de intellectu, qui est animæ potentia, nec vnquam dici, nec cogitari potest. Is enim, vt cuique liquet, quandoq; intelligit, quandoq; non intelligit: non enim semper intelligimus. Quamobrem intellectus, de quo Philosoph. sermonem habet, est Deus, qui solus & actus purissimus est, & semper intelligit.

Quintò, eodẽ textu de intellectu agente dicitur, *separatus autem est solum hoc, quod verè est*: Vel vt alia lectio habet *separatus autem est solũ hoc, quod quidem est*: Ex quo multiplex ratio desumitur. Primò, si solus intellectus agens est separatus ergo nõ est aliquid animæ, quia tunc non esset separatus, quinimo nec separari posset, quin & anima in qua velut in subiecto iaceret, secerneretur: quam tamen Arist. non dicit separari: malè enim dixisset *solũ hoc*; nimirum intellectum agentem separari, si etiã anima separari posset. Deinde, hic intellectus a Stagirite dicitur *tam separatus*: potentiæ verò animæ non sunt iam separatæ. Postremò, quia hic idem intellectus dicitur esse, *id quod quidem est*: seu, *id quod verè est*, hoc est, inquit Zabarella lib. de mente humana cap. 11. *esse actum purum, & ipsammet entitatem*: Quod profectò nulli, præterquam Deo competit.

Sextò. Et hoc toties inculcatur, nam text. 18. dicitur, *& est quidam talis intellectus, qui omnia fit: quidam verò qui omnia facit: vt habitus quidam: quale est lumen.* Vides, aiunt, habitus estne pars animæ, aut illius potentia? haudquaquam,

quam, sed forinsecus aduenit, & acquiritur nostris actibus: Sic intellectus agens est ipse Deus seiũctus à nobis, atq; extrinsecus, quem tamen speculando, & contemplando acquirimus.

Septimò, vides repetunt, quomodo omnia cohærent? Et hoc est, quod lib. 2. de gen. animal. cap. 3. dicebat Philosophus, *restat igitur, vt mens sola extrinsecus accedat, eaq; sola diuina sit; nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis*. Quæ quidem verba ad Alexandri mentem, solum de intellectu agente intelliguntur. Et hoc est, quod in Ethicis dicitur, *Sapientem visitari à Deo, tanquam amicum, ab amico*. Et hoc deniq; (si Deo placet) est, quod in Sacris litteris habetur, quod, *Deus est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ*; ergo &c.

Octauo, hoc ipsum confirmatur alio exemplo Arist. de lumine. Lumen quippe essentialiter distinguitur à colore, cui coniungitur, & à visu in quem agit. Atqui phantasmata se habent vt colores, intellectus verò possibilis vt visus, agens vt lumen, ergo intellectus agens distinguetur essentialiter ab vtroq; tam phantasmate, quàm possibili intellectu: atque adeò erit quid omninò extrinsecum ab ipsa anima. Quid verò? nonnè Philosophus tandẽ tex. 20. concludit, intellectum passiuum esse mortalem ac dissolubilem: agentem verò solum immortalem, ac perpetuum? Quicunq; igitur intellectum agentem aliquid extrinsecum ab anima esse negant, ij profectò apertè sentiũt contra Philosophum.

Hoc ipsum rationibus comprobatur. Prima ratio, pro qua supponitur ex Arist. 3. de Anima; præcipuum munus, & officium intellectus agentis, esse, vt reddat intelligibilia actu, quæ sunt talia in potentia: Quo quidem fundamento iacto, sic pertexunt arg. In quocumq; genere reperitur aliquod per se, & prius tale, & alia secundariò talia, hæc necessariò fiunt talia ab illo primo quod est per se, ac prius tale. Quod quidem effatum, conspicuis innititur fundamẽtis, nempe, *quod est per accidens tale, esse ab eo, quod est per se tale*. Et, *primũ in vnoquoq; genere esse causam cæterorũ*: Tum patet inductione. Nã quicquid est per accidens, & secundariò calidum, videmus esse ab igne, qui primò, ac per se est calidus. Atq; vt probatione, & exemplis ab Alexandro lib. 1. de Anima cap. 27. ad hoc ipsum adductis vtamur, *id quod maximè visile est (tale autem est lux) cæteris visilibus rebus in causa est, vt visilia sint. Verùm, & id quoque, quod maximè, ac præcipuè bonum habetur, cæteris quæ bona sunt, causa est vt bona censeãtur. Cætera enim quæcumq; bona sunt facta ad id, quod maximè ac præcipuè bonum est, cõtributione pensitantur*. Ex quibus omnibus liquidò cõstat, in rebus omnibus, id quod propriè, pręcipuèq; & per se aliquid est, cęteris esse causam, vti eiusmodi sint. Cum igitur res potestate intelligibiles debeant ab intellectu agẽte reddi actu intelligibiles, non potest intellectus agens esse aliud, quàm illud solum, quod primũ intelligibile, & maximè omnium intelligibile est. Ab hoc enim, & a nullo alio, possunt alia reddi intelligibilia. At maximè omnium intelligibilis Deus est, & est primum in genere intelligibilium, ergo nihil aliud statui potest intellectus agens, nisi solus Deus. Hoc est argumentum Alexandri, quod postea omnes eius asseclæ fecerunt maximi.

Secunda ratio. Quò facultas aliqua est pręstantior, eò magis indiget puriori medio, & externo lumine pręstantiori, vt suam edat operationem: id quod clarè dispicimus in visu, qui quoniam longè excellentior est, quàm reliqui sensus, vt exerceat suam operationem, eget puriori medio, & pręstantissimo lumine Solis: cuiusmodi medijs non opus habent reliqui sensus, quia minus perfecti. Atqui intellectus possibilis est facultas omnium sublunarium præstãtissima, & vt Stagirites lib. 1. de Anima tex. 66. loquitur *est diuinius quid*, ergo ad suam operationem eliciendam, opus habet lumine præstantissimo. Et quia intellectus agẽs, teste Philosopho 3. de Anima tex. 18. *est quale lumen*, nobilissimum autem lumen est ipse Deus, sequitur, Deum; & non aliud esse intellectum agentem.

Tertia ratio. Fælicitas hominum est ipse Deus Opt. Max. siue nexus, & coniunctio cum illo. Sed nexus, & copulatio intellectus possibilis cum agente, est fælicitas hominis, quia in illa copulatione fit cõtemplatio, in qua collocata est hominis in hac vita beatitas, quod docuit Arist. lib. 10. Ethic. cap. 7. vbi hęc omninò legimus, *felicitas hominis est eius, quod in nobis optimum est, operatio secundum propriam virtutem, quam esse contemplatiuam dictum est*. Ergo intellectus agens, in cuius nexu, & coniunctione sita est contemplatio, & fælicitas hominis, necessariò constituendus est ipse Deus.

Postremò, Iacob. Zabarella lib. de mẽte humana cap. 14. huc cõtrusit S. Thom. quasi istã sententiam minimè auersantem, propterea quod in prima part. q. 79. art. 4. & quæst. de spiritualibus creaturis art. 10. & quęst. de Anima art. 5. cum illorum sententiam considerandam sumpsisset, qui intellectum agentem dixerunt esse substantiam aliquam separatam, eam diuisit: Deinde, vtramq; separatim impugnat. Inquit verò aliquos dixisse intellectum agentẽ esse quandam substantiam a materia separatam inferiorem Deo: alios verò existimasse, Deũ ipsum esse intellectum agentem. Tum, priorem sententiam asserit multipliciter Catholicæ fidei repugnare: potissimùm verò quia cum perfectio cuiuscunq; rei in nobilissima eius operatione consistat; nobilissima autem nostra operatio sit coniunctio animæ nostræ cum illo, a quo lumen recipit, esset perfectio nostra constituta in cõiunctione cum alio præter Deum, quod absurdum, atque impium est. Alteram verò sententiam, quod Deus sit intellectus agens, non ait esse Catholicæ veritati repugnantem, quinimo asserit, eam fuisse sententiam quorumdam catholicorum. Porrò catholicos non nominaret, si impiam, & Catholicę fidei aduersantem eorum opinionẽ arbitraretur. Verba D. Thomæ ex quæst. de Anima art. 5. sunt, *quia fides Catholica Deum, & non aliquam aliam substantiam separatam in natura, & in animabus nostris operantem ponit, ideò quidam Catholici posuerunt, quod intellectus agens sit ipse Deus, qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

Quid? hanc sentẽtiam videtur approbare, dum maximè in art. illo 4. primæ partis ait, *necesse esse supra animam intellectiuam ponere aliquem superiorem intellectum, a quo anima virtutem intelligendi obtineat:* & ad hoc probandum subiungit argumẽtum Alexandri, *semper enim quod participat aliquid, & quod est mobile, & quod est imperfectum, praexigit ante se aliquid, quod est per essentiam suam tale, & quod est immobile, & perfectum. Anima autem humana, intellectiua dicitur per participationem intellectualis virtutis &c.* Et paucis interiectis penè eam concedit dum ait: *sed dato, quod sit aliquis talis intellectus* (nempè Deus) *agens separatus, nihilominus &c.*

Hæc sunt, quod sciam, potissima Alexandræorum argumenta: nam relliqua, quæ nonnulli vano labore conglomerant, & sæpe reculcant, vt sua fortasse opera extumuisse, & ingranduisse videant, nullius momenti sunt: quibus referendis, & confutandis parco. Præterquam quod ex confutatione argumentorum, quæ nos adduximus, illa etiam, si vlla in ijs vis, nullo negotio depelluntur. Verum est, quod illorum rationes, qui intellectum agentem, vnam aliquam intelligentiam constituerunt quamuis inferiorem Deo, non minimum adiumenti suppeditant præfatæ Alexand. opinioni. Quare horum quoque placita, nunc audienda sunt: sit ergo.

SECTIO TERTIA.

Diuersa placita eorum, qui intellectum agentem constituerunt vnam aliquam intelligentiam, ipso Deo inferiorem: tum potissima eorum argumenta.

Post Alexandrum Aphrod. Marinus clari nominis Philosophus, Procli Diadochi auditor, eiusque in Atheniensi gymnasio successor, propriam de intellectu agente inuexit opinionem. Nam, vt legimus apud Philoponum super 3. de Anima tex. 18. asseuerabat, intellectum agentem, vtique non esse aliquid animæ nostræ, sed tamen nec primam rerum omnium causam, & Deum: sed esse quendam δαίμονος intellectum: nimirum vnam aliquam substantiam, ac mentem abstractam, Deo ipso inferiorem, quæ perinde sit media inter Deum, & humanã animam, sicut lumen, cui Stagirites comparauit intellectum agentem, est medium inter id quod illuminat, & quod illuminatur. Verumenimuero Deus Opt. Max. est Solis illuminantis instar, anima nostra est illuminata, illuminatur media hac intelligentia, quæ vna est omnium hominum intellectus agens.

In quod quidẽ dogma pręcipites deinceps iuere plerique Arabum, quamuis mentem illam ac substantiam abstractã, non omnes vno modo posuerint. Primus quidẽ prodit Algazel, qui lib. 2. tract. 5. cap. 2. agens ex instituto de intellectu agente, cum facit intelligentiam orbis Lunæ motricem; quam vocat vltimam de-

decem intelligentiarum: ab eaq; fieri ait intelligibilia actu, educiq; intellectum possibilem de potentia ad actum: quæ porrò sunt munia intellectus agentis. Addit, legem etiam manifestè docere, in hominibus, & prophetis cognitiones non fieri, nisi mediantibus intelligentijs.

Auicennas cum sæpe alibi, tum verò 9. Metaphysic. cap. 4. consentit quidem Algazeli, quod intellectus agens sit quędam substantia ab omni materiali cõcretione abiuncta: at negat esse an Lunę, an alterius ętherei orbis motricem: sed pugnaciter asseuerat, esse vnam aliquam sublunarem intelligentiam, præter cælestium globorum motrices, quæ toti elementari mundo assistat. Ea in omnibus sublunaribus producat formas, tum substantiales, tum intentionales, atq; intelligibiles; (ideò arabico idiomate Colchodea nempe formarum datrix, appellatur) illas producat in materia prima, aptè ab agentibus particularibus ad hanc, vel illam formam substantialem, disposita: has, in intellectu nostro possibili. Pro vt ergo facit formas intelligibiles, extrahitq; intellectum Alheiulani, hoc est possibilem, de potentia ad actum, per suam irradiationem factam super ipsum, est intellectus agens.

Postremò, Auennasar, & Auerroes consentiunt adhuc intellectum agentẽ esse substantiam aliquam abstractam: at perfractè negant eam esse vel Lunæ, vel vllius cælestis globi motricem, vt putabat Algazel: neq; toti subcælesti mundo assistentem, vt Auicennas: sed eam assistere tantum vni, soli, & vniuersæ speciei humanæ, coniungique & continuari cum vna, & sola anima rationali, siue cum intellectu possibili mediantibus phantasmatibus. Quamobrem Auerroes, quemadmodum posuit vnã intelligentiam, quę cunctis hominibus pro intellectu possibili staret, vt Disput. proximè præcedenti vidimus, ita in omnibus hominibus statuit pro intellectu agente vnam aliam intelligentiam, distinctam essentialiter ab ea, quę est intellectus possibilis. Ita legimus apud eum tum in alijs operibus, tum maximè in 3. de Anima com. 4. 5. 18. & 20. vbi hos duos intellectus sæpenumero vocat duas substantias æternas: Audi eum in com. 5. *opinandum igitur*, inquit, *est, quod in anima sunt tres partes intellectus: Quarum vna est intellectus recipiens: Secunda autem est efficiens: Tertia factum: & duæ istarum triam sunt æternæ, scilicet agens, & recipiens.* Quod si Auerroes quandoque dicere videatur, vnum esse in homine intellectum, consideranda sunt eius verba: nam vt adnotauit Zabarella lib. de mente agente cap. 9. vnũ appellat id, quod ex eis tanquam ex materia, & forma conflatur: nunquam verò inuenitur dicere eos esse essentialiter vnum.

In hanc Auerrois opinionem plerique omnes, eius ipsius testimonio inducti, retulerunt Themistium, immò & Theophrastum, qui tamen longè aliter senserunt, vt inferius dicam. Verùm iam nunc probantur omnes hæ sententiæ quatenus in eo conueniunt, quod intellectus agens, de quo Stagirites loquitur, haud sit aliquid animæ nostræ, sed abstracta quædam substantia, siue intelligentia, quæ vna cunctis hominibus assideat, irradietque, & faciat intelligibilia actu, necnõ intellectum possibilem de potentia extrahat ad actum.

Primò, Stagirites comparauit intellectum agentem lumini: inquit enim 3. de Anima tex. 18. *Et est quidam talis intellectus, qui omnia fit: quidam verò*, idest agens, *qui omnia facit, vt habitus quidam: quale est lumen*. At cum lumine neque anima humana, eiusue intellectus, vllam habet proportionem, quia hæc est illuminata: neque prima rerum omnium causa, & Deus, quia lumen dependet a corpore luminoso: Deus autem a nullo depẽdet: quare non cum lumine, sed potius cum Sole comparatur. Ergo intellectus agens, de quo loquitur Arist. neque est quicquam animæ nostræ, neque Deus ipse, sed medius aliquis intellectus, inter Deum, & animam, perinde ac lumen est medium inter Solem illuminantem, & res illuminatas.

Secundò, id ipsum colligitur ex altero Stagiritæ exemplo, quod intellectus agens sit *vt habitus quidam*: quandoquidem habitus non est quicpiam animæ nostræ, sed quid externum, & actibus nostris acquisitũ: sic ergo hic intellectus non est aliquid animæ, sed quid externum, cui coniungimur, quemq; acquirimus contemplando. Immò verò sicuti habitus est aliquid medium inter facultatem, & actionem, ita intellectus agens, de quo Stagirites verba facit, est medius inter animam nostram, & Deum, qui est ἡ αὐτὴ ἐνέργεια, ipsa actio, vt idem auctor loquitur lib. 12. Diuinorum tex. 39.

Tertiò, talis est conditio intellectus agentis ad possibilem, qualis est artis, vel si mauis ar-

artificis ad materiam, in qua agit, ex Arist. 3. de Anima tex. 17. *est enim causa, & factiuũ, quod faciendo omnia, quod ars ad materiam passa est*. Compertum autem est, artem, & artificẽ haud esse aliquid materiæ, in qua agit, sed extrinsecus aduenire, expolire materiam, & de eius potentia euocare formam. Sic igitur intellectus quoq; agens non est aliquid animæ, neque consociatur intellectui possibili in subiecto, sed forinsecus accedens, mouet eum, qui est tanquam materia, & aptus omnia fieri: quare &c.

Quartò, si intellectus agẽs non esset aliqua substantia separata &c. maximè quia Stagirites in tex. 19. vocat eum *separabilem*: quod non significat aliquid actu separatum, cuiusmodi sunt intelligentiæ, sed id quod possit separari: inquit enim: *Et hic intellectus separabilis est, & immixtus, & impassibilis, substantia actio existens.* At verò hoc non obstat, quia hoc loco *separabilis* capitur pro separato: nam græca illa vox χωριςὸς non tam significat separabile, quàm actu separatum: in qua quidem significatione, ea sæpenumero vtitur Arist. vt quando intelligentias appellat χωριςὰς, nempe separatas; Ita legimus lib. 7. Metaphysic. tex. 6. καὶ πότερόν ἐςί τις χωριςὴ οὐσία, καὶ διὰ τί, καὶ πῶς, ἢ οὐδεμία παρὰ τὰς αἰσθητὰς, σκεπτέον. vbi χωριςὴ οὐσία, est substantia separata: quocirca interpres etiam transtulit, *& vtrum est aliqua substantia separata, & cur, & quomodo, an nulla præter sensibiles, perscrutandum est*: ergo agens intellectus, de quo loquitur Philosophus, haud est aliquid animæ, sed actu & substantialiter ab ea seiunctus. Augetur difficultas, quia in eo sensu accipiendum est hic χωριςὸς *separabilis*, in quo sumuntur subsequentia eiusdem intellectus attributa. Atqui hæc sunt *immixtus, & impassibilis, & substantia actio existens*; quæ porrò significant actu immixtum, & actu impassibile, ergo etiam *separabilis* capitur pro actu separato. Quid? Philosophus ex eo probat hæc attributa inesse intellectui, quia est *substantia actio existens*, quia nimirum est secundum suam substantiam actio. Hæc enim non est quarta conditio, sed probatio, & medius terminus, per quem tres illæ conditiones ostenduntur, vt in Græcis verbis manifestum est, quæ sunt τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια. Hic enim loquendi modus apud Græcos probandi vim habet, vt multis in locis notare possumus; importatque quia secundum suam substantiam est actio. Cum igitur in omnibus formis materialibus actio sit distincta ab essentia, in formis verò a materia abiũctis est idem quod essentia, liquidò consequitur intellectum agẽtem, si est suamet substantia actio, esse aliquam formam omninò a materia abstractam.

Quintò, intellectus agens est substantialiter separatus ab intellectu possibili, ergo non est aliquid animæ, sed &c. Consecutio conspicua est, quia intellectus possibilis vel est ipsamet hominis forma, vel huius facultas. Antecedens verò probatur. Primò, nam in vniuersa natura, agens, & patiens sunt seiuncta ac diuersa secundum substantiam: cum nihil in se ipsum agere, & influere possit. Atqui alter istorum intellectuũ est agẽs, & *omnia facit*: alter est patiens, & *omnia fit*, vt habetur in tex. illo 18. ergo nequeunt esse idem secundum substantiam, sed vnus ab altero substantialiter discriminatur: eòque cum possibilis sit aliquid animæ, agens necessariò erit quid extrinsecum, ab eaque seiunctum. Deinde, nihil vnquam idem potest esse causa efficiens, & materialis, quia vnumquodque efficit in quantum est actu: subit rationem materiæ in quantum est in potentia. Modo intellectus possibilis, cum omnia fiat, est veluti causa materialis: agens, cum omnia faciat, est efficiens: ergo necessariò alter ab altero tota substantia distinguitur: quare &c.

Præterea, ex Arist. lib. 7. & 8. Physic. nullum simplex potest mouere seipsum. Si autem intellectus agens foret re ipsa idem cum possibili, profectò idem simplex moueret se ipsum: siquidem intellectus agens vtique est aliquid simplex, & mouet possibilem, ergo si esset idem cum illo, idem simplex moueret se ipsum, quare &c.

Ad extremum, vel intellectus possibilis est forma separata a materia, nec largitur esse homini, vt Auerroes existimauit, vel est forma materiam informans, hominemque constituens, vt plerique omnes arbitrantur. Si est forma abiuncta a materia, multò magis oportebit intellectum agentem esse a materia separatum, *quia semper honorabilius est agens patiente, & principium materia*, ex 3. de Anima tex. 18. Sin autem intellectus possibilis est forma constituens hominem, agens non potest esse forma informans materiam: quia si intellectus possibilis est forma specifica, qua homo est homo, ergo omne id, quod in homine constituto

to superuenit, porrò superuenit vt nauta naui iam constitutæ, & formatæ. Omnibus igitur modis fateri oportet, intellectum agentem haud esse quid animæ, sed substantiam penitus immaterialem.

Sextò, quod est causa simplicitatis, est in se maximè simplex: si quidem *propter quod vnumquodq; tale, & illud magis*. Profectò ignis qui est caliditatis causa, in se maximè est calidus. Intellectus verò agens est per se causa simplicitatis in rebus: efficit quippe eas actu intelligibiles, producendo in intellectu possibili illarum formas simplices atque immateriales: ergo in se est maximè simplex. Quod autem est eiusmodi, est forma penitus a materia abstracta.

Septimò, intellectus possibilis, quicquid is ponatur esse, est forma immaterialis & a corpore separatus: secus enim nõ intelligeret vniuersalia: ergo multò magis intellectus agens: quia *agens est honorabilius patiente*: ac proinde erit ex toto a materia separatus. Tum præterea, intellectus possibilis est minus perfectus, quàm agens: omnis verò imperfectionis causa est materia, quare intellectus possibilis materialior est agente: ergo hic erit magis a materia abstractus, atq; adeò est vna aliqua substantia separata.

Octauò, intellectus agens est vnus in omnibus hominibus, ergo est aliqua substantia abstracta. Antecedens ex eo probatur, quia vnitas effectus arguit vnitatem causæ: quia singularis effectus pendet a causa singulari, & vt Philosophus lib. 2. Physic. tex. 38. loquitur, *singularia sunt causa singularium: vt Statuarius quidem Statua, hic verò huius*. Atqui in omnibus hominibus reperiuntur eędem primorum principiorum notitiæ, nulla doctrina vel industria conquisitæ, sed censentur a natura omnibus insitæ, quoniam ope vnius, eiusdemq; intellectus agentis illustrantis, cunctis suppeditantur: ergo &c. Sed iam modus sit: vlterius pergo, quare sit.

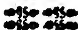

SECTIO QVARTA.

Recensentur ij, qui intellectum agentem constituerunt aliquid ex parte animæ nostræ, sed vario modo: Tum eorumdem argumenta.

Non minori dissidio ij dissident inter se, qui intellectum agentem constituerunt aliquid ex parte animæ nostræ. Quippè quàm variè cum posuerint, vel hinc cognosce. Principio, fuit antiqua nonnullorum opinio, vt ex Themistio 3. de Anima cap. 31. S. Thoma lib. 2. cõtr. Gent. cap. 78. Alber. Magn. in sum. de homine tract. de intellectu agente, quæst. 3. & alijs accepimus, intellectum agẽtem nihil esse aliud, quàm habitum primorum principiorum, & notionem dignitatum.

Quę sententia his potissimùm videtur inniti rationibus. Primò, Arist. 3. de Anima tex. 18. intellectum agentem appellat habitum: id verò de nullo alio intellegi potest quàm de habitu primorum principiorum: ergo intellectus agens est habitus primorum principiorum.

Secundò, hic intellectus loco commemorato assimilatur arti: est enim *causa, & factiuum quod faciendo omnia, quod ars ad materiam passa est*. Compertũ autem est ex lib. 6. Ethic. cap 6. artem esse habitum intellectus, ergo intellectus agens est habitus, & hic quidem primorum principiorum, & notitia dignitatum.

Quid? nonne Stagirites in capite illo, quod nuper citaui enumerans habitus, habitum primorum principiorum, conceptis verbis appellat intellectum? Cum igitur is non nisi duplicem constituat intellectum, hunc quidem possibilem, hunc verò agentem; & cuiuis constet, habitum primorum principiorum non esse intellectum possibilem, liquidò consequitur esse intellectum agentem: verba Philosophi hæc sunt. *Si igitur ea, quibus verum & nunquam falsum dicimus, circa ea quæ vel possunt, vel non possunt aliter euenire, sunt scientia, & sapientia, & prudentia, & intellectus*. Et mox *ex tribus autem horum esse nihil potest: tria dico, prudentiam, sapientiam, & scientiam: restat intellectũ esse principiorũ*.

Fuit secunda opinio, & ea itidem prisca, vt supradicti auctores retulerunt, vnum solummodo esse in nobis intellectum secundum substantiam: qui dum est in mera potestate, omnique cognitione caret, nuncupatur possibilis: dum verò habet habitum primorũ principiorum, vocatur agens, quia horum principiorum cognitio est actiuum principium sciẽtiæ conclusionum. Quæ opinio huic potissimùm innititur fundamento, Intellectus dicitur agens, quia cum lubet potest agere: Talis autem est intellectus possibilis habitu dignitatum ornatus; tũc enim vt loquitur Arist. 3. de Anima tex. 8. *cum sic singula factus est, vt sciens, dicitur qui secundum actum: hoc autẽ tunc accidit, cum potest operari per se ipsum.*

Ab hac sententia parum videtur discessisse Philoponus: qui intellectum agentem existimat nil esse aliud, quàm ipsum intellectum humanum, seu possibilem, quatenus actu intelligit. Itaq; agentem intellectum quasi constitui, & confl.ri ex intellectu possibili, & cognitione, seu scientia. Sic legimus apud ipsum in 3. de Anima tex. 17. quo loci cum Alexandri, Marini, & Plotini opiniones retulisset, subijcit Plutarchi, & suam, his omninò: *Plutarchus autem, quod & nos ponimus, non existimat esse apud nos duplicem intellectum: sed simplicem: & hunc simplicem dicit non semper intelligentem, sed aliquando intelligentem. Existimat ergo Plutarchus intellectum, qui actu est,* (hic est agens) *eum dicere humanum, quem putat etiam quandoq; intelligere.*

Quæ sententia probatur primò, intellectus agens dicitur quia agit. At intellectus possibilis dum actu intelligit & iudicat, agit: ergo tunc est agens. Præterea, intellectus agens Aristoteli est intellectus actu: Talis est intellectus possibilis dum actu intelligit. Ad hæc, ille est intellectus agens, cui competunt hæc attributa, ab Aristotele in contextu adiecta; nempe, quod omnia faciat, quod substantia operetur, quod semper intelligat, & ab operando nunquam desistat, quod sit animalis, quod immortalis, ac separabilis, quod cum habitu & luce habeat proportionem, quod qui est potẽtia intellectus, ab eo qui actu est, differat tempore, & subiecto, quod obliuiscatur, & deniq; quod semper cum imaginatione operetur: Hæc autem omnia cadunt in intellectũ possibilẽ vt actu intelligit, quod præfatus auctor longo sermone prosequitur, ergo &c.

Plotinus, vt ex Philopono, loco commemorato colligimus, duos in nobis posuit intellectus. Alterum quidem qui in nobis quandoq; intelligat, quandoq; ocietur: & hunc existimat esse intellectum possibilem. Alterum verò, qui semper intelligat: & hunc esse intellectum agentem: deceptus vel auctoritate Platonis, *ex quo cum audiuisset esse semper mobilem animam, existimauit eum illam semper mobilem dicere, quòd semper intelligat: & propterea esse existimat intellectum semper intelligentem,* vt Philoponus loquitur: vel auctoritate Stagiritæ, quòd dixit, *intellectus non aliquando quidem intelligit, aliquando verò non intelligit.*

Postremò (vt alios silentio voluam) S. Thomas cum sæpe alibi, tum in prima par. quæst. 77. art. 1. 4. & 6. Et q. 79. art. 1. & 4. necnon ante eũ Albert. Mag. de vnitat. intellect. cõtra Auerr. cap. 6. in ea fuerunt opinione, quod intellectus agens sit animæ rationalis facultas, ab ipsa animæ essentia fluens; & omninò sit quædam qualitas secundæ speciei, quæ naturalis potentia dicitur. Pro qua sententia nihil hic subijcio, quia inferius plura; nunc quid in tota hac re sentiam, age iam vel ab ipso nomine incipientes explicemus.

SECTIO QVINTA.

Vnde dicatur intellectus agens, & quæ sit necessitas, eum in anima nostra constituendi: Tum perpenditur textus 17. & 18. tertij libri de Anima.

CVm nomen, agens sit pasi correlatiuum, proculdubio intellectus nuncupatus est agens, ex habitudine tum ad intelligibilia, tum ad intellectum patientem, seu possibilem. Ad illa quidem, quia facit intelligibilia actu, ea quæ sunt intelligibilia in potentia. Quod vt penitius intelligas, scito, intellectũ nostrum, quæcumque intelligit, modò sint corporea ac materialia, ea intelligere minimè posse, nisi in ipso ponantur alio modo quàm in se ipsis & a parte rei reperiuntur. Cuius rei ea est ratio, quia cum obiectum intellectus nostri sit vniuersale, siquidem, *vniuersale secundum rationem notum est, singulare autem secundum sensum: ratio enim*

enim vniuersalis est, sensus autem particularis, inquit Philosophus lib. 1. Physic. tex. 49. Omnia verò vt sunt in semetipsis & a parte rei, sint particularia, necessè est, vt a conditionibus particularibus abstrahantur, quò possint ab intellectu attingi. Ex quo fit, vt quæcumque res materialis & corporea (immaterialia enim vt est Deus, & intelligētiæ suapte natura sunt actu intelligibilia) quā est in se ipsa, fit solum intelligibilis in potentia, & quidem remota: ea ipsa prout est in phantasia, adhuc particularis, fit intelligibilis in potentia proxima: tandem vt est a singularitate, & materialibus cōditionibus denudata, fit actu intelligibilis. Quæ quidem denudatio celebratur ab intellectu agente: agit ergo hic in ipsa intelligibilia, modo quo dixi: ideóq; sortitur nomen agentis ex parte intelligibilium.

Præterea, sicut intellectus patiens, seu possibilis, hoc nomine venit appellatus, quia cum sit tanquam abrasa tabula, in qua nihil est depictum, natus est *omnia fieri*, ideòque pati, ac perfici ab intelligibili, sic e regione intellectus agens, quia est actu, & natus *omnia facere* in esse intelligibili, meritò dicitur agens. Appellatur etiam agens ex habitudine ad intellectum possibilem, quia mouet illum ad intelligendum.

Ex hoc fundamento colligitur etiam necessitas, quare hic intellectus constituendus sit. Quippe si possibilis intellectus nullam vllius rei habet congenitam imaginem, vti ponebat Plato, sed est in potentia ad intelligendū omnia, profectò reduci debet ad actum per ipsum intelligibile actu; sicuti sensus fit in actu per sensibile in actu. At intelligibilia in actu non sunt extra animam, vt dicebamus: ergo oportet ponere aliquam virtutem, quæ faciat intelligibilia in actu per abstractionem specierum a conditionibus materialibus, & hic est intellectus agens.

Sed nunc consulamus Aristotelem, qui lib. 3. de Anima tex. 17. & 18. ex industria probat huius intellectus in anima nostra necessitatē: qui quidem locus quia & de se difficilis est, & a compluribus interpretibus distortus atque inuolutus, exscribatur hic a nobis græcè iuxta ac latinè. Et quidem græcè sic habet. Ἐπεὶ δ' ὥσπερ ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει ἐστί τι, τὸ μὲν ὕλη ἑκάστῳ γένει, τοῦτο δ', ὅτι πάντα δυνάμει ἐκεῖνα. ἕτερον δὲ τὸ αἴτιον καὶ ποιητικόν, τῷ ποιεῖν πάντα, οἷον ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην πέπονθεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχειν ταύτας τὰς διαφοράς. Καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῷ πάντα γίγνεσθαι, ὁ δὲ τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις τις, οἷον τὸ φῶς: quæ quidem verba in plerisq; codicibus latinis, maximè ab Argyropylo latinitate donatis, ita leguntur. *Quoniam autē in omni natura est aliquid, hoc quidem materia vnicuiq; generi, id autem est, quod potentia omnia illa: alterum autem causa, & factiuum, quod faciendo omnia, quod ars ad materiam passa est, necesse & in anima has existere differentias. Et est quidam talis intellectus, quia omnia fit: quidam verò, quia omnia facit, vt habitus quidam: quale est lumen.*

In qua quidem versione animaduerto primò, deesse ὥσπερ, *sicut*, quod tamen Græci codices omnes habent. Apud me sunt tres, & quidem vetusti, in quibus omnibus lego Ἐπεὶ δ' ὥσπερ. Præterquam quod in antiquiori etiam latina translatione legitur, *Quoniam sicut &c.* de qua nihilominus particula, quia variat Aristotelicæ rationis structuram, mox dicemus.

Secundò, verba quæ subsequuntur, τοῦτο δ', ὅτι πάντα δυνάμει ἐκεῖνα, *id autem est, quod potentia omnia illa*, vertere m, id autem est, quia potentia omnia illa; vel apposito apice notata voce *quòd*, ne videatur esse pronomen. Siquidem græcum ὅτι idē omninò pollet atq; quia, quoniam, quòd: & est coniunctio causalis. Quocirca in præsens hunc facit sensum, *id autem est*, nempe materia vnicuiq; generi, quia est potentia omnia illa. Notum quippe est, in quocunq; genere entis, quod habet materiam ex qua fiat, illam materiam esse potestate omnia illius generis, vt materia humani generis est illa, quæ est potestate omnes homines, & materia totius generis mixtorum est, quæ potestate est omnia mixta.

Tertiò, in his verbis, *quod faciendo omnia*: omninò delenda est dictio *quod*: quia græcè est, τῷ ποιεῖν πάντα, qui quidem dicendi modus latino sermone exquisitè reddi vix aut ne vix potest: vertatur tamē *faciendo omnia*: vel, *eò quia facit omnia*.

Quartò, malè trasfertur, *quod ars ad materiam &c.* dicendum est, sicut ars, vel, vt ars: græcè est οἷον ἡ τέχνη: modo οἷον est explicandi nota, importatq; sicut, vt, qualiter. Sisto eundem Philosophum testem, qui paullo superius, nempe lib. 2. de Anima tex. 161. ita loquitur, οἷς ὑπάρχει τὰ ἴδια. λέγω δὲ, οἷον κίνησις καὶ μέγεθος: *quibus insunt propria, dico autem, vt mo-*

motus, & magnitudo. Et 12. Metaphysic. tex. 16. οἷον εἰ ἡ ψυχὴ τοιοῦτον: *veluti si anima talis sit*.

Quintò, eius translatum est illud, πρὸς τὴν ὕλην πέπονθεν, *ad materiam passa est*. Numquid ars patitur? Hem error irrepsit in verbo πέπονθε, quod significat quidem pati, at non hoc solum: sed inter alia significat etiam accidere alicui. Sic dicimus εἴ τι πάθοι ὁ πέτρος, si quid Petro accidet: cuius locutionis exempla vide in Thesauro linguæ Græcæ, & apud Guliel. Budæum in comment. ling. Græc. Quid? πάσχειν, a quo πέπονθε, significat quoq; facere, vt intelligimus ex hoc Demosthenis dicto τὸ μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς τι μὴ δοῦναι, γνώμη χρηστ μόνων ἀνθρώπων ἐστί: τὸ δὲ του; ἔχοντας ἀφαιρεῖσθαι, φθονούντων: τοῦτο δὲ οὐχὶ δεῖ δοκεῖν ὑμᾶς πεπονθέναι, quæ latinis auribus ita sonant; *etenim a principio non dare aliquid, prudentum hominum est auferre verò a possidentibus, inuidorum est. Hoc autem non oportet videri vos fecisse*. Et Isocrat. orat. 1. ad Nicoclem, μηδὲ τὰς χάριτας ἀχαρίστως χαριζόμενος, ὅπερ πάσχουσιν οἱ πολλοί, *neque ipsas gratias ingratè gratificans, quod faciunt multi*. Et Galen. 10. Therapeut. τί ἂν οὖν τις πάθοι πρὸς ἀνθρώπους μήτε ἔργῳ, μήτε λόγῳ πεισθῆναι δυναμένους; *Quid igitur faciat quis cum hominibus, qui neque opere, neque verbo persuaderi possunt?* Si ergo præfata Stagiritæ verba οἷον ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην πέπονθε, verterem, vt arti respectu materiæ, vel ad materiã accidit. Aut sic sicuti ars cum materia facit.

Iacob. Zabarella in expositione huius tex. vehementer excruciatur, in illo articulo τῇ, vt probet *naturam* hoc loco sumi debere collectiuè, non distributiuè. Eum audi, *Prætereà, iuxta omnes aliorum expositiones oportet eam dictionem (omni) esse signũ distributiuum, quod tamen dicere non possumus. si benè expendamus græca verba* ὥσπερ ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει, *articulus enim collectionem potius denotat, quàm distributionẽ; & facit vt* ἁπάσῃ *idem dicat, quod* ὅλῃ *quod non distributionem, sed integritatem significat &c*. Et paulò inferius animaduertit alia verba dum ita pergit. *Aristoteles igitur volens mentem suam clarius significare, repetit eandem conclusionem manifestiorem, in qua exprimit nomen intellectus, & dicit vtrumq; esse intellectum vnum qui patitur, alterum qui agit. In verbis est error. græcè enim dicitur,* Καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, *quæ verba non benè sic vertuntur. Et est quidã talis intellectus sed ita legẽda sũt, Et est hic quidã talis intellectus*. Hæc ille.

Verùm equidem sicut de priori adnotatione non multum laboro, ita posteriorem assevero falsam: nam dictio ὁ μὲν, latinè sonat, hic quidem, quod profectò in idem recidit ac *quidam*. Vnde hæc verba; Καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, verterem, *Et est hic quidem talis intellectus*, vel maneo in communi translatione, *Et est quidam talis &c*. His itaq; adnotatis, quæ sanè Stagiritæam rationem lõgè reddunt clariorem, ad eam proprius accedo.

Atq; primo quidem quamuis eorum sententiam haud improbem, qui dicunt, Aristotelem hic non probare, oportere dari in anima nostra intellectum possibilem, sed supponere ipsum iam esse in anima, vtpotè superius probatum: Et eo iam supposito, & declarato vti veluti medio termino ad probandum omninò in ea ipsa anima constitui debere intellectum quoq; agentem. Quocirca validissimè deducit rationem hoc pacto. Datur in anima intellectiua intellectus possibilis, qui naturam patientis habet, & cum omnibus intelligibilibus careat, potis est ea omnia recipere, & transire de potentia ad actum: ergo necessè est dari etiam agentem, qui intellectui patienti correspondeat, deducatque illum de potentia ad actum. Consecutio ex eo est manifesta, quia Deus, & natura nihil in cassum moliuntur: Et nihil potest se ipsum de potentia trahere ad actum. Hinc enim necessariò fit, vt omni potentiæ passiuæ correspondeat actiua: & omnis materia habẽs potentiam ad recipiendum aliquod genus formarum, habeat quoque ista tuum aliquod agens, quod eam deducat de potentia ad actum: secus enim frustra esset illa potẽtia, quæ nullum vnquam haberet actum. Si datur itaque in anima intellectus patiens, dari debet & agens. Quamuis inquam hæc non improbem, probabilius nihilominus existimo, æquè ab Stagirite probari, oportere dari in anima vtrumq; intellectum.

Cuius ratio rudius, vt aiunt, & planius ita habet. Quoniam in omni natura reperitur aliquid, quod est tanquam materia, & patiens; & aliquid quod se habet vt agens respectu illius patientis, necessè est & in anima intellectiua reperiri has differentias, nempe intellectum patientem, & agentem. Rectè. Cæterùm in substituenda minori propositione, vt Stagiritæum enthimema ad formam syllogisticam redigitur, tum in modo construendi, valde dissident auctores. Nos relictis aliorum al-

tercationibus gemino modo construemus, quemadmodum initium illius textus gemino modo legitur. Vno quidem, *Quoniam in omni natura est aliquid &c.* alio, *Quoniam sicut in omni natura &c.*

Et quidem priori modo sic. In omni natura, (nempe generatim, in vniuersa rerum naturalium consistentia) & in vnoquoq; genere (hoc particularius: cum enim vniuersa rerum natura cōtineat plurima rerum genera, vt simplicia, mixta, stirpes, animalia, & hæc vlterius contineant genus humanū equinum &c. quinimo præter substantias, sint etiam quamplurima accidentium genera, in vnoquoque horum generum) est aliquid, quod est vt materia. Cuius naturam explicans Philosophus ait, esse, quia est potentia omnia illius generis. Et est etiam alterum, vt causa & factiuum, quod facit omnia illius generis (causam vocat effectricem, more Platonis, qui efficiens, & finem nominabat causas: materiam autem & formam concausas vocabat, non causas: ideò Aristoteles id clarius aperiens addit *& factiuum:*) id illustrat exemplo artis cum materia. Hæc maior: & est manifesta ex his, quę paullo superius dicebamus.

Minor verò erit hæc, sed anima intellectiua est natura, & determinatum naturæ genus. Et quidē quod sit natura patet vel ex definitionibus naturæ, & animę: nam *natura est principium & causa vt moueatur, & quiescat id, in quo est, primò, per se, & nō secundum accidens*, lib. 4. Physic. tex. 31. Et anima intellectiua, vt legimus in 2. de Anima tex. 24. *est id, quo viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus primò*; quare anima intellectiua verè est natura. Quod verò sit determinatum naturę genus etiā patet, nam ea sola haud est tota natura.

Ergo necesse est in anima intellectiua has esse differentias: principij nimirum materialis, & agentis. Atque hæc ratio ita constructa absoluitur in tex. 17. Tū vlterius, pergit Arist. in tex. 18. Quia principium materiale in vnoquoq; genere est id, quod est potentia omnia illius generis: & ex alia parte intellectus possibilis est in potentia vt omnia intelligat, quod retrò declarauerat, meritò eū comparat principio materiali: his verbis. *Et est quidam talis intellectus, quia omnia fit*, siue clarius, *Et est hic quidem talis intellectus, eò quia omnia fit.* Alterum verò intellectum nēpe agentem, quia est causa, & factiuum, declarat etiam his verbis, *quidam verò quia omnia facit &c.* vel *hic verò, eò quia omnia facit.* Hanc existimo esse synceram, & germanam Stagiritææ rationis structuram, sine tot & tantis ambagibus, quæ absq; ratione intenduntur a multis: & hoc pacto constructa ratio est demonstratiua.

Quod si retineamus particulam ὥσπερ, vt Græci codices, & antiqua translatio habent, nempe, *Quoniam sicut in omni natura est aliquid, hoc quidē materia vnicuiq; generi &c.* tunc verba illa, *sicut in omni natura* claudēda sunt per parēthesim: vel saltem legenda seiunctim a consequētibus, ita vt reliqua cōstruantur hoc pacto. Quoniā est aliquid, quod est materia vnicuiq; generi, & alterum causa & factiuum, necessè est & in anima existere has differentias. Et puto Philosophum verbis illis, *vnicuique generi*, complecti vniuersaliter tam res naturales, quàm artefactas: & naturales quidem explicare per illa verba *sicut in omni natura:* res autem artefactas explicare exemplo artis, *vt ars cum materia facit.* Ex quo consequitur, rationem Aristotelis etiam hoc pacto constructam non esse a simili, & solum probabilem, vt multi hallucinantur; sed esse necessariam, & per veram causam, quæ innititur tum rebus naturalibus, tum arte elaboratis. Quia in quocumq; genere reperitur aliquid, quod est ut materia illius generis, reperitur etiam alterum vt causa & factiuum, quæ enuntiatio indubitata est, vt superius dicebamus. Præterea, præfatam rationem haud esse solum probabilem, & ab exemplo, sed necessariam, argumēto est, quòd Stagirites neutiquam dixisset in consequenti *necessè & in anima has esse differentias*, id porrò indicat argumentum necessarium. Hæc sunt, quæ in hunc difficillimum Aristotelis locum, præter ea, quæ ab alijs dicta sunt, pro tenuitate ingenij nostri breuiter afferre voluimus. Tu quisquis es,

si quid nouisti rectius istis,
Candidus imperti: si non, his vtere mecum.

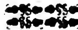

SECTIO SEXTA.

Intellectum agentem, de quo Philosophus loquitur, nullo pacto esse Deum, vel aliquam intelligentiam.

Emonstratum a nobis hucusq; est, necessariò in anima nostra constitui oportere intellectum agentem: proximum est vt ostendamus hũc ipsum intellectum, de quo loquitur Stagirites, haud esse aliquid extrinsecum ab anima nostra, an Deum, an aliquam intelligentiam, quod auctoritate, & ratione præstabimus. Et primò quidem Arist. in tex.illo 18. conceptis verbis hunc intellectum vocat animæ differentiam, dũ ait, *necesse est & in anima has esse differentias:* Et aperiens quęnã sint istę differentiæ, subdit. *Et est quidam talis intellectus, qui omnia fit:* hoc est possibilis. *Quidam verò qui omnia facit;* nimirum agens, ergo agens intellectus, cum sit animæ intellectiuæ differentia, nequit esse extrinsecum aliquid, ac separatum ab illa, siquidem differentia cuiuscumque rei, est aliquid illius.

Ad quam auctoritatem, quid nõ sibi οἱ ψυχόθνητοι οὗτοι, καὶ φιλοσώματοι cõminiscuntur? multas, si vacat, responsiones videbis apud Piccolomineum lib. de mẽte c. 10. Nos vnam, quam nescio quis veluti sacram ancoram iacit, impugnabimus: ea hæc omninò est. Falluntur isti: nec Aristotelem intelligunt: nam Philosophus non dicit intellectum agentem, & possibilem, esse differentias animæ nostræ, vt in argumento temerè sumitur; sed ait in anima nostra esse has differentias, agentis, & patientis, siue istæ sint aliquid animæ, siue extrinsecum: hoc enim in textu non habetur. Verum autem est, in anima nostra dari ista duo: quia intellectus possibilis; vt patiens, est aliquid in anima: agens autem est ipse Deus; in anima itidem nostra, per quem intelligimus. Quare videtis quomodo omnia cohærent?

Mirabilem cohęrentiã, quam tamen ego nõ video: quinimo vsquequaq; existimo falsam: & quoniam hic auctor tàm vehementer, & anxiè in vna literula, *In*, cruciatur, primò nos adnotamus ex Græco fonte, quod idem est dicere ταύτας τὰς διαφορὰς ὑπάρχειν ἐν τῇ ψυχῇ, *has differentias esse in anima*, ac dicere ταύτας ὑπάρχειν τῆς ψυχῆς has esse animæ; cum illa particula *In*, inter alia significata, quæ vltra quinquaginta sunt, idem polleat, ac *Intra*. Exemplum Hẽrici Stephani est ἐν αὐτοῖς. intra se ipsos: sic igitur potest in præsentia sumi, in anima, nimirum intra animam: atque adeò erit aliquid intrinsecum illi.

Sed doceat nos hac de re Philosoph. qui 4. Physic. tex. 23. ad hæc omninò committit litteris; *Post hac autem accipiendum est quot modis aliud in alio est. Vno igitur modo vt digitus in manu, & omninò pars in toto: alio verò vt totum in partibus: alio autem modo, vt homo in animali: alio vt genus in specie; amplius vt sanitas in calidis, & frigidis, & omninò forma in materia: amplius &c.* Viden' quomodo permulta sunt interna alicui, quę tamen dicuntur esse in illo? nonne digitus est intrinsecus manui, & pars interna, ac intima toti? & vt semel dicam in omnibus his exemplis, ea, quæ in alio esse nunciantur, sunt interna? vt idem fuerit esse in aliquo, atq; esse quid eius.

Quid? si pressius loqui volueris, verius dixeris hosce intellectus, agentem, atq; possibilem esse in anima, quã animę: nam esse aliquid animæ, propriè, ac in rigore loquendo significat aliquid de substantia animæ: neuter verò intellectus est quid essentię animæ, cũ sint eius potentię, re ipsa ab ea seiunctę; quod alio loco ostendimus: atq; adeò sunt animæ intellectiuæ propria accidentia. Cum itaq; accidentis esse sit inesse, verius hosce intellectus asserueris esse in anima tãquam in proprio subiecto, quàm esse animæ.

Quod si quisquã his acquiescere noluerit, audiat Antesignanum suum Aphrodisæum lib. de anima primo c. 3. hunc in modũ loquentem: *Ostendetur vtiq; animam esse formã corporis, præsertim quia omnes illam in corpore animalis esse fatentur.* Dic age forma estne aliquid intrinsecum animali & corpori? affirmabis. Atqui Alexandreorum Antesignanus, eam ait, esse in corpore: Sequitur; *multipliciter enim aliquid in aliquo esse dicitur; vel vt species in genere, sicut homo in animali; vel vt genus in speciebus; vel vt pars in toto, sicut manus in corpore; vel;* & quæ sequuntur: sit ergo intellectus in anima (vt crassa quadam similitudine vtamur) vti manus in corpore, & quemadmodum hæc a corpore, sic ille ad modum propriæ passionis ab anima

ma fluat, cum manu comparauit Arist. intellectum dum lib. 3. de Anima tex. 38. ita scribit. *Quare anima sicut manus est: manus enim instrumentum instrumentorum, & intellectus forma formarum*.

Huc etiam spectat illud eiusdẽ Philosophi sect. 3. Problem. quæst. 5. vbi quærens, *cur seniores amplius mente valeamus, iuniores citius discimus?* Respondet, *quia natura duo instrumenta nobis inseruit; quorum opera instrumentis extraneis vti valeamus; manum corpori dedit; anima verò mentem*. Cum itaq; id censeatur mens, ac intellectus ipsi animæ, quod manus corpori, fit, vt si manus extrinsecum aliquod à corpore sanciri nequit, nec etiã ab anima intellectus.

Sed quid ego hic diutius laboro, cum ipse Philosophus luculẽtissimè nobis aperiat, mentem ac intellectum esse in anima, veluti partem, seu potentiam in aliquo toto. Hæc enim habet lib. 1. Ethic. c. 4. *quemadmodũ in corpore est visus, ita in anima mens:* Visum autem, & oculum esse vt partem in corpore, quis vnquam neget? Quapropter eodẽ pacto est, & intellectus in anima. Illud tamen hic conniuentibus oculis nequeo transilire, visum in præsens non sumi, pro actione videndi, vt temerè nonnulli interpretantur, sed pro ipsa videndi facultate, quod è græco fonte constat, ὡς γὰρ ἐν σώματι ὄψις. quod in causa fuit, cur aliqui verterint, *sicut oculus est in corpre, sic mens in anima*.

Sed reuera præfata responsio vel vnica hac ratione euertitur, quia auctore Philosopho lib. 4. Physic. tex. 23. citato, octo duntaxat modis contingit aliquid esse in aliquo: nempe vt locatum in loco, vt genus in speciebus, vt species in genere, vt effectus in suo fine, vt totum in partibus, vt pars in toto, vt effectus in sua causa effectrice, & denique vt forma in materia. Compertum autem est intellectum agentem haud esse in anima tanquam locatum in loco, quia hic est quid incorporeum, aptumq; non esse in loco. Neque est in ea vt genus in speciebus, non enim anima est species intellectus agentis. Neq; est vt species in genere, quia genus prædicatur de speciebus: anima verò neutiquam prædicatur de intellectu agente. Neque est vt effectus in suo fine, quandoquidem anima non est finis intellectus agentis, sed solum generationis hominis. Neq; est vt totũ in partibus, quippe impossibile est vt anima sit pars intellectus agentis. Reliquum igitur est, vt hic intellectus sit in anima, vel tanquam pars in toto, qua ratione Stagirites sępenumero vocat facultates animæ μόρια *particulas*. Vel est in ea vt effectus in sua causa effectrice: siquidem dictum a nobis est supra Disput. 8. sect. 6. potentias manare ab anima etiam in genere causæ efficientis: nõ quidem per veram aliquam actionem, sed per simplicem emanationem, & quandam naturalem resultantiam. Vel denique est in ea vt forma accidentalis in suo subiecto, a quo, vt dictum est, fluit, & in quo subiectatur. Quocumq; modo ex his tribus dicatur inesse, illud clarè colligitur, intellectum agentem non esse aliquid extrinsecũ, an Deum, an vllam aliam intelligentiam, sed necessariò esse aliquid ipsius animæ. Verùm ad idem arguitur.

Secundò, si ideò intellectus agens, non est aliquid animæ nostræ, quia dicitur esse in anima, pari ratione intellectus possibilis, non erit aliquid animæ, sed forinsecus nobis accedet: nam etiam hic dicitur à Philosopho esse in anima: quod tamen Alexandræi minimè concedunt. Adde, si vnus horum intellectuum esset animæ internus, alter autem non: & nihilominus Stagirites de illis edisserens, vtrumque dicat esse in anima, ineptè profectò, ac pueriliter loqueretur, & æquiuocatione nos falleret, quod quidem à tanto Philosopho procul est abigendum.

Tertiò, cum Aristoteles, intellectus agentis necessitatem hac ratione venetur, quoniam in omni natura inuenitur aliquid, vt materia vnicuique generi, & aliud, vt causa, & factiuum, necesse est in anima esse has differentias. In illo antecedente, per causam, & factiuum, non intelligit agens vniuersale, sed particulare, & materiæ proportionatum: non enim limitaret passũ, nec diceret *vnicuiq; generi*, quoniam agens vniuersalissimum cuiusmodi est Deus, est causa non modo vnius generis, sed absolutè omnium rerum: ergo etiam in consequenti, *necesse est, in anima has esse differentias* agentis, & patientis, intelligit agens (nempe intellectum agentem) non vniuersale, cuiusmodi statuitur Deus; sed particulare, atq; huic materiæ, quæ potentia animæ est, proportionatũ. Alias enim fallax & inanis esset illatio. Porrò quæ esset hæc consequutio, vt fiat v. g. scamnum, necessariò requiritur materia, & ars, igitur vt eliciatur intellectio, exigitur materia (intellectus possibilis) & Deus? inferendum

dum sanè est, vt fiat intellectio, dari oporteat materiam hanc, & agẽs hoc particulare quod erit &c. Præterea, cum prima, & vniuersalissima causa concurrat cũ omnibus rebus ad agendum, fatuum esset tanta sedulitate ac solicitudine inquirere, vt fit in præfatis textibus, hoc vniuersalissimum agens esse in anima nostra, & cum intellectu possibili cõcurrere ad actionem eliciendam: quippè, si cum omnibus rebus concurrit, cum hoc quoque absq; vlla vnquam inquisitione concurrat necesse est. Cum itaq; Philosoph. tàm diligenter, & anxiè scrutetur hoc agens in anima nostra, non intelligit illud vniuersalissimum, sed aliquod particulare; quod non est aliud, quàm facultas quædã animæ intellectiuæ.

Quartò, omnis potentia passiua particularis, & omne patiens particulare, præter vniuersalissimum agens, exigit necessariò actum particularem vt reducatur ad actum. Cuius dicti causam afferre promptissimum est, quia inter actum, & potentiam; agens, & patiens, debet esse proportio: nulla quippe actiuitas, secundum naturæ leges, vbi proportio non intercedit. Quòd etiam luculenter ostendit Arist. lib. 2 Physic. & in 2. Posteriorum. Inter patiens autem particulare, & vniuersalissimum agens, nulla proportio est, quinimò infinita distantia. Idem facile conspicis in omnibus alijs rebus: nam materia prima, quæ est in potentia ad formam equi; nunquam reducetur ad actum, nec vllam formam habebit, per solum principium vniuersalissimum, sed præter illud, exigitur hoc agens particulare, quod inducat dispositiones in materiam, & formam de illius potentia euocet: Nec vnquam lignũ, quod, vt artificiatum aliquod fiat, est in potentia, per solum vniuersale factiuum fiet illud artificiatum, nisi hæc ars, & artifex adhibeatur: Et quoniam in fœmina est principiũ passiuum, necessariò etiam requitur actiuum, nempe mas. Quapropter optimè Philosoph. 2. de Anima tex. 26. *hominem generant sol, & homo ipse*, idque per omnes effectus nobiles expatiando verum reperies. Cum igitur intellectus possibilis sit potentia passiua, & patiens particulare, quod etiam aduersa opinio concedit, & intellectio sit effectus nobilissimus, profectò præter agens vniuersale, ac Deum, requiritur alius actus, aliud agens particulare, proprium, & quod intellectui possibili, veluti perfectiuum, ex altera parte respondeat. Quare intellectus agens de quo loquitur Philosophus, nõ est siue Deus, siue aliqua alia substantia abstracta, sed &c.

Ad quam rationem triplicẽ responsionem attulit Zabarella lib. de Mente agente cap. 16. Prima est, quod *ea valida quidem est in alijs agentibus: nam agens vniuersale non agit nisi per agens particulare adæquatum effectui, sed in Deo nihil habet efficacitatis: potest enim immediatè hominem producere sine aliqua causa secunda, quem Sol sine altero homine agente producere non potest.*

Quę responsio nec ad aures Aristotelis, nec secundum veritatem subsistere potest. Quippe si hic auctor loquitur in Peripato, tueri nequit, Deum immediatè se solo, & sine aliqua causa secũda posse producere hominem, cum in sententia Stagiritæ, & ad eius ipsius Zabarellæ expositionem, Deus non agat in hæc inferiora nisi mediãte Cælo, quod agit motu, & lumine: ergo hic contradictio est, quod Deus possit immediatè hominem producere sine aliqua causa secunda. Si verò loquitur vt sana, & catholica doctrina habet, nempe Deum immediatè & produxisse, & producere posse quæcumq; vult in Cælo, & in terra, profectò animaduertere debebat, id fieri a Deo per creationem, ad quam nulla creata res etiam vt instrumentum concurrere potest, vt alio loco ostendimus. Sed tunc responsio nihil facit ad rẽ, primò quia talis productio semper difficilis visa est in Peripato. Deinde, quia homo ita productus non esset genitus sicuti cæteri homines, sed creatus: & ex modo productionis non esset effectus naturalis. Nos autem in pręsentia loquimur de effectibus naturalibus, vnde præfata responsio est merum putum refugium: icircò dictus auctor animaduertens huius responsionis imbecillitatem, respondet secundò.

Pręterea, dicimus magnum esse sensilium, & intelligibilium rerum discrimen: nam sensilia quidem efficit Deus vt causa vniuersalis, nec sine causis secundis, quia ipsemet hanc rebus legem præscripsit: At in mundo intelligibili, ipse absq; causis secundis immediatè agit; possumusq; hoc Thoma argum. aduersus ipsum insolubiliter retorquere: Deus animam humanam creat, & est agens vniuersale, & vniuersalis creator rerum omnium, & mundi vniuersi; ergo requiritur alia media causa creata, & homini adæquata, per quam creet animam humanam: quoniam igitur Deus, & si est creator vniuersalis, animam tamen humanam immediatè creat sine vlla cau-

causa media; sic immediatè eandem illuminat, nec requiritur alius illuminator creatus.

Quæ responsio eadem ratione labefactatur, nam si hic auctor loquitur ad aures Aristotelis, vnde porrò mirabilem hanc distinctionem hausit, quod Deus in rebus quidem sensibilibus agat medijs causis secundis, in mundo verò intelligibili ipse sine causis secundis immediatè agat? Eadem facilitate, qua profertur, reijcitur. Si verò loquitur vt res ipsa habet, id adhuc falsum est. Stat enim contra commune Theologorum decretum in 3. sent. dist. 11. & in prima part. S. Thomæ quæst. 106. Angelos inferiores (hi sunt in mundo intelligibili) illuminari a superioribus. Et illud D. Dionysij Areop. cap. 8. Cælest. Hierarch. & cap. 6. Eccles. Hierarch. *quod Angeli secundæ Hierarchiæ purgantur, & illuminantur, & perficiuntur per Angelos primæ Hierarchiæ.* Temerè igitur asseritur Deum, in mundo intelligibili immediatè, & absq; causis secundis agere.

Præterea, allata responsio subterfugit vim argumenti: non enim est sermo, num Deus possit immediatè producere aliquem effectum se solo, & sine causis secundis; sed est, vbicunque datur potentia passiua particularis, & patiens particulare, necessariò debere etiam dari agens particulare, & eiusdem ordinis præter agens vniuersalissimum, vt in exemplis dudum adductis apparet. Atq; vt hæc medullitus capias, scito, nos non negare, quod Deus sit intellectus & quidem actu supra animam humanam, fac etiam sit intellectus agens, cuius ope anima intelligit: sed asserimus præter illum oportere ponere in eadem anima aliquam virtutem ab illo intellectu participatam, quæ virtus sit principium immediatum, vt fiant intelligibilia actu, & educatur intellectus possibilis de potentia ad actum: & hæc virtus propriè sit intellectus agens, de quo Philosophus loquitur: ideoque prior intellectus meritò comparabitur Soli, posterior lumini, quod etiam est aliquid receptum in aere, vt intellectus noster agens, est manans a Deo, & receptus in anima nostra.

Instantia verò præfati auctoris de creatione animæ, & vniuersi a Deo, propter hanc ipsam rationem ruit, quia in creatione nulla supponitur potentia passiua, cum creatio sit productio totius entis ex nihilo: in anima verò nostra de facto est potentia passiua naturalis, videlicet intellectus possibilis.

Addit præfatus auctor tertio loco. *Dicere etiam possumus, diuinū lumen per omnia diffusum esse quidem causam maximè vniuersalem, sed unitū phantasmatibus, quæ sunt nostri intellectus obiectum proprium, restringi, & fieri proprium agens, & quodammodo obiecti proprij rationem subire, &c.*

Verùm, explicare quidnam sit hoc lumē diuinū diffusum per omnia, quoque pactò phantasmatibus vniatur nostris, ac restringatur, hoc opus: qua de re inferius redibit sermo. Interim peto, lumen hoc estne aliquid creatum, an increatum? Si increatum, ergo ipsemet Deus excelsus, ac infinitus: quod si, quomodo infinitū restringi ac limitari potest a phantasmatibus? Si creatum, vbi subiectatur? profectò nō extra nos: vbi enim ergo subiectatur in nobis ipsis: nempe immediatè in anima, & cum debeat facere intelligibilia actu, ac immaterialia, vtique est quid immateriale. Hoc igitur lumen creatum, quod in anima nostra est, participatum a Deo, dicimus intellectum agentem, de quo in præsentia verba facimus.

Quintò, intellectus, quem Aristoteles dicit esse differentiam in anima, est in nobis etiam cum actu non intelligimus: nam Philosophus sermonem habet de intellectu, quantum ad actum primum, & facultatem agendi: & ideò illum appellat causam, & factiuum. Perspicuum enim est causam, & factiuum illud esse, quod aptum est atq; idoneum efficere, & causare. Tum etiam idem colligitur ex discursu Philosophi, qui non contendit eo loci probare, in anima nostra dari oportere actionem, & passionem, sed agens, & patiens: Et quemadmodum dixerat prius, in anima reperiri intellectum potentia quoad actum primum, & facultatem, qui omnia fieret, sic tandem concludit, dandam esse in anima facultatem actiuam, quæ patiens illud reducat ad actum. Hinc comentator super 3. de Anima coment. 4. *necesse est,* inquit, *ponere in anima rationali has duas differentias, scilicet virtutem actionis, & virtutem passionis.* Ex quibus liquidò constat, intellectum agentem, de quo Philosophus loquitur, esse in nobis etiam cum actualiter non intelligimus. Alexandreorum autem intellectus, & quem illi pro agente statuunt, non est in nobis cum actualiter non intelligimus: etenim ex eorum sententia, tunc intellectus agens nobis, ac intellectui possibili coniungitur, cum actu speculamur, ac intelligmus; & ideò dicunt, nos eum acquirere nostris actibus, & vi-

sitari ab hoc intellectu agente, tanquam amicum ab amico. Tunc etiam, quia si semper esset coniunctus, semper moueret intellectum possibilem, & semper intelligeremus.

Sextò, nam Philosophus intellectum agentem ait esse, *vti habitum quendam: quale est lumen.* Atqui habitus non est aliquid separatum, & existens per se; quemadmodum sunt Deus, & intelligentiæ, sed est alicuius habentis. Item, si Philosophum audias, hic intellectus, *separatus, est solùm hoc, quod quidem est: & hoc solùm immortale est, ac perpetuum.* Quæ quidem, nec de Deo, nec de intelligentia aliqua capi queunt: Si enim per hæc primam causam intellexeris, non est sola immortalis, ac perpetua; cum alia quoque multa apud Arist. æterna sint, ac immortalia: nec si intelligentiam aliquam, ac mentem separatam dixeris, ea rursus sola fuerit immortalis. Adde, si Philosophus Deum in præsentia, aut intelligentiam aliquam intelligeret; quid esset, vt tàm anxiè diceret, illam esse immortalē atq; perpetuam? Nunquid is, aut quispiam alius eò fatuitatis, demētiæq; deuenerit, vt ambigeret, essetne immortalis Deus ipse, vel intelligentiæ?

Septimò, illud in nobis pro intellectu agente statui debet, cuius operatio est accidens: At nulla vnquam Dei actio esse potest accidens, ergo nullo pacto intellectus agens, de quo loquitur Arist. potest esse Deus. Maior, vel ex eo patet, quia officium atq; munus intellectus agentis est, vt illustret phantasmata, abstrahatque ab ijs species intelligibiles: tum vt moueat intellectum possibilem. Siue est motus quidam actiuus in intellectum possibilem: quod nec Alexandrei inficiantur. Minor etiam est manifesta, quia cum Deus sit purissimus actus, quicquid in illo reperitur, est ipsemet Deus, eiusque essentia: vnde fit, vt quæcumq; actio Dei, sit eiusdem essentiæ: id quod optimè demonstrat S. Thomas in prima part. quæst. 3. Atque eò vsque est euidens, vt Aristoteles ipse id apertè docuerit lib. 12. Metaphysic. tex. 39. vbi sua lingua ita loquitur, ἡ γὰρ νοῦ ἐνέργεια, ζωή, ἐκεῖνος δὲ ἡ ἐνέργεια. ἐνέργεια δὲ ἡ καθ' αὑτὴν, ἐκείνου ζωὴ ἀρίστη, καὶ ἀΐδιος. id est, *siquidem intellectus*, nempe Dei, *operatio vita est: ille verò est actus: actus verò per se illius vita optima, & perpetua est.* vbi *actus* significat actum secundum, & ipsam actionem: nam in Græco est ἐνέργεια: ita vt intellectum primum, & Deum, afferat Aristoteles esse ipsam eiusdem actionem: ideòque paullo inferius de eodem aiebat, *se ipsum ergo intelligit, si est quidem quod optimum est: & est intellectio, intellectionis intellectio.* Sequitur igitur, Deum nullo pacto statui nobis posse pro intellectu agente, de quo verba facimus.

Præterea, actio intellectus agentis habet esse, post non esse, & vbi prius non erat, postea est: neq; enim ille semper illustrat phantasmata, aut semper possibilem mouet intellectum: alias semper intelligeremus. Hæc verò quì vnquam conuenire poterunt Deo? Num eius actio interrupta? num antea non erat in anima ac postea venit? at quo pacto?

Quid? hi, cum quibus est disputatio, acriter contendunt, primam rerum omnium causam, esse solum finalē, atq; immediatè agere in primum cælum, excitādo illius appetitum ad sui desiderium: ergo inuoluunt contradictionem, dum ex alia parte, eandē causam primam, intellectum agentē statuunt, quæ illustret phantasmata, moueatq; possibilem intellectum. Hęc enim non sunt effectus causæ finalis, sed efficientis: sicut etiam Sol effectiuè illustrat.

Octauò, si intellectus agens esset Deus, vel aliqua externa, ac separata substātia, illud absurdi consequeretur, quod non esset in nostra potestate, elicere intellectionem, & ab ea cessare, prout nobis est libitū. Quod ex eo patet, quia illa operatio, cuius formale, & actiuum principium, est externa causa, atq; a nobis aliena, non est in nostra facultate: nec enim in tua facultate fuerit, vt cum velis, pluat, Sol luceat, vel ego intelligā, aut ętetiidq; propterea, quia horum effectuū principia sunt extrinseca tibi. Atqui intellectus agēs, est formale, & actiuum principium intellectionis nostræ, quod ex 3. de Anima cōstat, quare si is esset substantia aliqua externa, intellectio non esset in nostra libera facultate. Quicunq; igitur fatetur hoc esse absurdissimum, illud quoque fateatur necesse est, intellectum agentem non esse aliquid extrinsecum nobis.

Consimili argumento vrget S. Thomas in prima part. quęst. 79. art. 2. & lib. 2. cont. Gent. cap. 76. nam si intellectus agens esset substātia separata, vel semper intelligeremus, vel nō esset penes nos intelligere. Patet consecutio, quia actu intelligimus, cum phātasmata ab intellectu agente actu fiunt intelligibilia, tunc si res ita se habet, vel operatio intellectus agentis (si est Deus, vel alia substantia separata) est

est continua, vel interrupta: si continua, semper intelligeremus; si interrupta, non esset penes nos intelligere; Cum huius actionis principium, non esset penes nostram facultatem.

Respondent aliqui, inter quos est Iacobus Zabarella lib. de Mente agente cap. 16. quod hoc argumentum vtique esset efficacissimum, si Deus aliquando suam nobis operam recusaret, nec semper ad nos effunderet lumē suum. Nunc autem secus euenit; etenim præpotentis Dei lumen omnibus, & semper adest, immutabile, & nunquam deficiens. Quapropter non sequitur, aut intellectionē non esse in nostra facultate, aut nos semper intelligere. Et cū vrgetur, cur ergo aliquando intelligimus, aliquando autem non? dicunt, id prouenire a nobis, vel quia non habemus habitum: vel quia organum phantasiæ, non est dispositum. Addunt exemplum, *quemadmodum enim si statueremus Solem a nostro hemisphario nunquam recedere, semper lumen præsens haberemus, quare si colorem quoque haberemus præsentem, in nostro arbitrio esset inspicere quando volumus: sic de nostro intellectu dicendum est: habet enim semper præsens lumen agentis.*

Sed hęc responsio sustineri nequit: Nam ex ea clarè, & necessariò consequitur, hominem, qui habet habitum, & est ad intelligendum dispositus, semper ac necessariò intelligere. Atqui aliquis habens habitum, & ad intelligendum dispositus, potest, si velit, ab intellectione desistere, & operam suam, ad aliā rem transferre, vt experientia constat: ergo falsa est prædicta responsio. Consequētia maioris patet; nam in hoc homine supponitur habitus, & est ad intelligendum dispositus: Et per allatam responsionem tunc aliquis intelligit, cum habet habitum, & est ad promendam intellectionem dispositus; ergo hic homo semper, & necessariò intelligit.

Et sanè si hoc argumētum feceris disiunctiuè, nimirum, *vel quia non habet habitum, vel quia organum phantasiæ non est dispositum*, vt nonnulli loquuntur, inter quos est Zabarella, profectò non recipit solutionem.

Cōfirmatur, Deus, in via Philosophi, ad mētem etiā eorum, qui Alex. sequuntur, est agens naturale, & necessarium. Huiusmodi autē agēs est, quod semper, & eodem modo operatur, si quidem idem, manens idem, idem semper, & eodē modo operatur, quō fit, vt, si prima causa esset intellectus agens, & lumē eius perpetuò in nobis esset, semper, & eodem modo phantasmata illustraret, & moueret intellectū, atq; adeò sēper, ac necessariò intelligeremus. Hæc cōsecutio patet, quia possibilis intellectus nequit non intelligere, repræsentatis illi actualiter speciebus intelligibilibus, & phantasmatibus illustratis; sicuti visus nequit non videre, repræsētato illi actu obiecto visibili: quoniam omnis potētia naturaliter fertur in suum obiectum. Cum itaq; falsum sit, nos perpetuò, ac necessariò intelligere, falsum quoq; erit hunc intellectum esse causam primam. Exemplum autem Solis, apprimè fauet sententiæ nostræ; etenim phantasmata, vt legimus in 3. de Anima, sūnt veluti colores: si igitur lumen præfati intellectus agētis perpetuò nobis adest, perinde ac lumen Solis, si hunc statueremus in hemisphęrio nostro, sequitur vt qui habet phantasma alicuius rei, semper, & necessariò rem illam intelligeret, sicuti qui habet colorem illuminatum præsentē, necessariò eum videt, propter rationem dictam.

Nonò, si intellectus agens non esset quid animę nostrę, sequeretur hominē a natura imperfectum esse productum, quia non haberet in se principia illa, per quę exercere posset suas operationes, inter quas præcipua est intellectio: vt in ea haud immeritò Stagirites lib. 10. Ethic. cap. 8. & 10. beatitatē hominis collocarit. Intellectio autem elici nequit sine intellectu agente, & possibili: quamobrem perfectio humanę naturę requirit, intellectum tam agentem, quàm possibilem, qui sunt intellectionis principia, esse sibi aliquid intrinsecum.

Item, nos experimur abstrahere vniuersalia a phantasmatibus, quod est facere intelligibilia actu: siquidē ea ad arbitratum nostrum intelligimus; hinc Auerroes 3. de Anima com. 18. de abstractione, & intellectione sic ait, *& istæ actiones reductæ sunt ad nostram volūtatem, scilicet abstrahere intellecta, & intelligere*, ergo intellectus agēs, qui est huiusce abstractionis principium, erit necessariò aliquid nostri. Nulli enim competit aliqua actio, nisi eidem insit principium, & ratio agendi: quare &c.

Decimò, cum omne, quod reducitur de potētia ad actum, per contactum aliquem realem immediatè ab aliquo reduci debeat; hic etiam assignandum est aliquod principium actiuum, quod per contactum realem immediatè reducat intellectum possibilē de potentia ad actum intelligendi. Si autem principium hoc, atque

agēs esset aliquid extrinsecum, illud sanè, aut esset substantia aut accidens.

Non substantia, quia vel esset aliquid animæ, & hoc pacto habemus intentum; intellectum agentē esse aliquid nobis intrinsecum. Neq; verò posset esse alia substantia præter substantiam animæ; nam illa, vel esset materia, vel forma, vel tandem compositum; omnis quippè substantia, si Philosophū audias, 2. de Anima, tex. 2. in hæc tria secatur; si esset materia, non ageret: si forma, duæ formę substantiales essent in vno homine: nec deniq; compositum aliquod, ergo principium illud actiuum non posset esse substantia.

Nec posset esse accidens; Primò si est accidens, necessario de potentia alicuius subiecti educi debet, atque in eodem hærere. Omnium enim Philosophorū suffragijs est comprobatum, accidens non migrare de subiecto in subiectum. At in præsens de cuius nam potentia educitur, & in quo subiectatur? Ab anima ne? At hoc pacto non erit quid ab ea extraneum. Quinimò hoc ipsissimū est, quod contendimus, intellectum agentem esse accidens aliquod animæ rationalis, ad modum proprię passionis, ab ea fluens. An ab intellectu possibili? idem profectò cōsequitur. Præterea, lubens ab illis quęsierim, hoc accidens, quod pro intellectu agente statueretur, estne materiale, & corruptibile, an verò immateriale, atq; ab omni corruptione immune? si primum dixerint, statum redarguentur à Philosopho, qui intellectum agentem clamat esse immortalem, atq; perpetuum. Tum etiam, quia si esset materiale, nō posset attollere intellectum vt intelligat. Si verò dixerint esse immateriale, incorruptibile atq; perenne; putas quæso; quo igitur pacto illud educitur de potentia animę, aut intellectus? quæ ipsi materialia, & instar aliarum formarum sublunarium corruptibilia ponunt. Profectò implicat, vt à subiecto materiali, & corruptibili, educatur accidens immateriale atq; incorruptibile. Postremò, nam accidens ad sui conseruationem, necessariò exigit subiectum, in quo conseruetur, ad cuius etiam corruptionem corrumpitur: quo fit, vt, si accidentis immaterialis, & incorruptibilis subiectum, esset corruptibile, illud accidens esset corruptibile & non esset corruptibile. Tandem, quia absurdum videtur, accidens esse præstantioris ordinis, & conditionis, quàm sit eius subiectum; esset autem huiusmodi, si hoc secūdum affirmetur: quare principium illud, quod intellectum possibilem deberet reducere ad actum, nequit esse aliquod accidens externum, ergo &c.

Quòd si dicat aliquis, illud actiuum principium, esse lumen aliquod à Deo in intellectum possibilem diffusum; quo is eleuatur, vt intellectionem eliciat.

Contra: hoc ipsum est quod quæritur, lumen istud, estne semper, ac necessariò diffusum in intellectu, an interrumpitur?, vnde, & quomodo? estne accidens, & quale? Vnde contra hoc refugiū redeunt omnia argumenta iam facta. Quo fit, vt Alex. eiusq; sequaces, planè Sisyphi saxū laboriosè voluere videantur. Præterquam quod, si pro intellectu agente ponunt lumen isthuc, ineptè igitur dicunt, esse Deum. Item lumen illud in intellectu diffusum, aut esset particulare aliquid, aut vniuersale: non primum; quia non posset attollere intellectum, ad intelligendū vniuersalia: nam actio commensuratur formæ, quæ est principium agendi, vt patet in calefactione, quæ commēsuratur calori. Nec posset lumen illud esse vniuersale, nam reciperetur in intellectu possibili, quem aduersarij ponunt materialem, atq; adeò particularem: Et cum vnumquodq; recipiatur ad modum recipiētis, sequitur vt, cū illud reciperetur in aliquo particulari, ex necessitate esset particulare, ac singulare aliquid: quare &c.

Postremò, Deus ex sententia Aristotelis non agit in hæc inferiora, nisi mediantibus causis secundis, nempe Cælo, quod agit motu, & lumine: quod etiam Alexandrei veluti iurati tuentur: ergo Deus nequit esse intellectus agēs: quia ad illustranda phantasmata, & ad intellectionem eliciendam, nullam habet proportionē motus Cæli, aut lumen sensibile, cum hæc non nisi in corpora, vel in facultates corporeas, & organicas agant; cuiusmodi non est intellectus, vt ab Stagirite probatum est lib. 3. de Anima. Præterea, cum apud Alexandrum, eiusq; sequaces pro cōperto habeatur, a principio æterno, ac immutabili non posse immediatè prodire nouum aliquē ac variabilem effectum, quouniam pacto ex alia parte docet, hanc numerò actionem, hanc phantasmatum illustrationem, hanc in intellectum possibilem motionem, quæ sanè noua ac variabilia sunt, ab ip-

so Deo immutabili, ęternoq; principio imm-diatè causari?

Hæc duo argumenta tanti ponderis visa sunt, vt reipsa sunt, Portio acerrimo Alexandri propugnatori, vt propterea coactus fuerit præfatam Alexandri opinionem de intellectu agente damnare: quam tamen non semel alio loco tutatus fuerat, & ad quam velut ad sacram ancoram sese receperat, vt complura Philosophi loca de animorum immortalitate deluderet. Excipe eius verba ex libello de Mente humana cap. 4. *Alexander, & si multum luminis verbis Aristotelis attulerit, quò apertius eius sententiam perciperemus, duo tamen semper in eius placitis minus me delectarunt: vnum, quod intellectus agens Deus sit: nam si Deus est, qua ratione nobis corruptibilibus vnitur? Quare cum ponat Alexander nouum effectum, nullo alio intercedente a Deo proficisci, prorsus a Philosopho 8. Physicorum dissentit, vt explicat quoq; ibidem Auerroes. Alterum est, quod cum Aristoteles asserat, quod quicquid Deus operatur, motu, & lumine Cæli id perficiat, si hoc ita est, quo pacto facultatem nostram intelligendi illuminans perficiet, & non lumine Cæli, sed proprio, & peculiari sua essentia, & qua ratione Arist. agentem intellectum lumini, & habitui cōparauit? hac enim vt non fuerunt a prioribus explicata, ita neque posteriores nobis aperuerunt.* Hæc Portius.

Tandem ad confirmandam nostram opinionem referunt nonnulli alia quoq; Aristotelis loca, vt tex. 92. libri primi de Anima, & tex. 11. lib. secũdi, & cap. 10. lib. 4. de partib. animal. & cap. 3. lib. 2. de generat. animal. Verùm vt quod sentio liberè fatear, οὐδὲν πρὸς ἔπος. Ex his, quæ hucusque attulimus, nisi nos omnia fallunt, planè conuincitur, intellectum agentem, de quo Stagirites edisserit, nulla ratione constitui posse an Deum, vt Alexander existimauit, an vllam aliam intelligentiam, vt Marinus, Auerroes, & alij opinati sunt. Verumenimuerò quoniã Auerroes, & ab ipso pleriq; omnes, eò cōtruserunt Theophrastum, & Themistium, quasi hi quoq; existimauerint intellectum possibilem, & agētem esse aliquid extrinsecũ ab anima, & esse substãtias abstractas; quinimo Iacob. Zabarella ad Alexandri opinionē compulit diuinum Platonem, haud omninò ab re fore existimauimus, si cultoribus veritatis hanc adeò immanem calumniam detexerimus: sit itaque.

SECTIO SEPTIMA.

Nec Theophrastus, nec Themistius, nec Simplicius, nec vllus vnquam ex præclaris Philosophis Græcis, constituit intellectum vel possibilem, vel agentem, de quo loquitur Aristoteles, esse aliquid extrinsecum ab anima rationali, & vnam aliquam substantiam separatam, omnibusq; hominibus communem: Minimè verò omnium diuinus Plato.

Averroes 3. lib. de Anima com. 5. imposuit Theophrasto, & Themistio, quod existimauerint intellectum possibilem, & agentem, de quo Stagirites in 3. de Anima, tex. 17. & 18. haud esse quicpiã animæ nostræ, sed substantias quasdam separatas, æternas, & quæ cunctis hominibus assideant. Deinde eius dictum ita in posterorum insedit animis, vt vix pauci, & *vel duo, vel nemo*, germanam Theophrasti, & Themistij mentem excuterent, sed quod Arabs retulerat, vt ratum, & quasi Pythagoricum effatum amplecterentur, immò factum est, vt plerique arbitrarentur, Auerroem suam sententiam ab illis fuisse mutuatum. Nos longè aliud apud hos auctores inuenimus: nempe eos nunquam eiusmodi figmenta somniauisse, sed ex animo tenuisse intellectum possibilem, & agentē (quod etiam de Themistio adnotauit S. Thomas opusc. 16.) de quo in præsentia loquimur, verè esse aliquid animę nostrę: ambo cum ea congenitos, & iuxta numerum intellectricium animarum multiplicatos.

Lubeat verò ipsum Auerroem prius audire, qui vbi dixit intellectum possibilem non esse corpus, aut virtutem in corpore, sed aliquam naturam a materię comercio seiunctã, quòd alias nō reciperet res vniuersaliter, subiungit: *Et hoc idē induxit Theophrastũ, & Themistium, & plures expositores ad opinandum, quod intellectus materialis est substantia: neq; generabilis, neq; corruptibilis.* Et paullo post, *sed cum post viderunt Arist. dicere, quod necesse est, si intellectus in potētia est, vt etiam intellectus in actu sit, scilicet agens; & est illud quod extrahit illud, quod est in potentia de potentia ad actum, & vt sit*

 intel-

intellectus extractus de potentia in actum, & est ille, quem intellectus agens ponit in intellectum materialem: & cum post hoc viderūt, opinati sunt, quod iste tertius intellectus, quem ponit intellectus agens in intellectum recipientem materialem, & est intellectus speculatiuus, necesse est, vt sit aeternus. Cum enim recipiens fuerit aeternum, & agens fuerit aeternum, necesse est vt factum sit aeternum necessariò &c.

Cęterùm hęc pręter omne æquum, pręclaris his auctoribus imponuntur, quorum germana mens vt cuique appareat; paullo altius rē deducam. Referā primò de Theophrasto, quod in eius libro *de Phantasia, & intellectu*, atq; in commentatione Prisciani Lydi, tum apud alios auctores scriptum reperio. Et quidē in cap. 16. pręfati libri ita philosophatur, entia a materia separata, in triplici gradu cōsistunt: in primo quidem sunt ea, quę penitus à materia segregata sunt, & in seipsis penitus indiuidua. In alia parte collocantur ea, quæ explicantur, & ad materiam, corpusque extenduntur. Inter hæc duo sistunt alia, quæ licet in semetipsis sint indiuidua, tamen sunt determinatiua eorum, quæ explicantur. Clarius sonant, entium immaterialium, quædam sunt omninò & purè actus: vt Deus Opt. Max. quędam licet in se immaterialia sint, nihilominus extenduntur, & contrahuntur ad materiam & corpus, vt anima rationis compos, eiusq; intellectus: alia denique sunt media, vt intelligentię. Excipe Theophrasti verba ex Prisciano, capite illo 16. *At quoniam in rebus reuera separatis, expertibusque materiæ differentia quædam est sub descensu quodam; aliæ enim substantiæ sunt penitus indiuiduæ, aliæ cum explicatione quadam, aliæ deniq; inter hæc mediæ sunt, tanquam indiuiduæ quidem, determinatiuæ tamen explicatorum, &c.*

Ex qua quidē radice colligit etiam triplicē debere constitui intellectum. In primo gradu, & apice sistit diuinus intellectus: in vltimo gradu est intellectus humanus, tota nēpe vita rationalis, inter hosce intellectus, sunt intellectus intelligentiarum. Audi auctorem in eodem cap. 16. *Sic & intellectus ipse se habet, primo quidem gradu separatus est ille, qui secundum actum dicitur intellectus. Secundò verò intellectus secundum potentiam designatus, & participatus ab anima, atque ipsa rationalis anima. Hæc enim quamuis cum explicatione se habeat, tamen ad indiuiduum vsum, & se, & alia colligit. Hæc enim à se ipsa suum opus orditur, hæc in se ipsa res inuenit, atque vera, hæc igitur separata est &c.*

Iam verò priusquā ad alia progrediamur, duo hic adnotare oportet. Alterum, quod dum Theophrastus ait, secūdo loco poni intellectum secundum potentiam designatum, & ab anima participatum, ipsamq; animam rationalem, pro secundo intelligit infimum gradum, nempe humanum intellectum. Res est clara: quia eo ordine nunc percenset intellectus, quo superius retulerat substantias immateriales: ibi verò secundo loco posuit substantias materiæ expertes, quæ tamen explicantur, & extenduntur ad materiā; quæ proculdubio sunt animæ intellectrices: quocirca hic quoque pro secundo loco intelligit infimum. Alterum est, quod in hoc postremo intellectuum gradu est intellectus agens, intellectus possibilis, atq; ipsa anima rationalis: id a Platonicis appellatur, tota vita rationalis, vt optimè animaduertit Priscianus in dicto lib. cap. 6. cuius hęc sunt verba. *Videntur sanè Aristoteles, & Theophrastus intellectum aliquando totam vitam rationalem cognominare, vbi etiam vsque ad phantasiam intellectus nomen extendunt.*

Quod si dicas, cum Theophrastus triplicem, vt vidimus, constituerit substantiam a materia separatam, & pari pacto triplicem intellectum, cur non explicuit tertium intellectum, qui nimirum est medius inter diuinum, & humanum?

Ideò; quia in eo libro cum ex professo tractaret de intellectu humano, est enim liber ille *de Phantasia, & intellectu*, necesse habebat exponere intellectum humanū. At quia hic, quemadmodum habet esse a primo ac diuino intellectu, ita citra eius opem operari nequit, operæprecium erat de illo quoque fieri mentionem. Cęterùm intellectus intermedij nihil ad præsens attinebant, ob id, & si substantiam immaterialem, & intellectum in triplicem gradum partitus fuerit, non iniuria medium intellectum explicare neglexit.

Verùm vlterius pergo: idem auctor, intellectum potentia, siue humanum, appellat *animalem*: quia nimirū est propria intellectricis animæ virtus. Addit, eum vocari intellectum potētia respectu primi ac diuini intellectus, qui sēper est actu. Excipe eius verba ex c. 4.

Quan-

Quando, inquit, *intellectus cum natura comparatur, secundum quandam proportionis comparationem id assumendum est, & quatenus in potentia quadam est intellectus alter ad alterum: sic enim intellectus animalis ad ipsum, qui semper actu est intellectus, atque separatus, meritò omnia esse in potentia dicitur*. Et paullo post; *Hac igitur ratione animalis intellectus esse dicitur in potētia, quatenus videlicet ad intellectum pertinet separatum, quoniam ille prorsus est impartibilis, syncerèque vnitus ad intelligibilia præclarissima &c.* Tū etiam, *Intellectus autem animalis nec est vt materia, nec vt sensus: est enim species, omniumq; specierum secundum ipsius essentiam comprehensor*.

Quod si quisquā vberius scire auet, cur intellectum humanum vocitet animalem, is porrò adeat Marsilium Ficinum in Platonica Theolog. lib. 1. 3. & 7. Et in Epitome ad lib. 1. & 2. Plotini de Anima, vbi hęc omninò legimus. *Generatio semper contendit ad esse: primùm quidē ad esse nudum, deinde ad esse viuum, post hæc ad esse quod dicitur sensuale, denique ad esse intellectuale tanquam summum, vbi anima intellectualis ad corporis descendit comercium. Super hunc ordinē extat ordo essentiæ in æternis gradibus vniuersi, in quo summum tenet velut principium ipse simpliciter intellectus: a quo intellectus animalis in generatione descendens summum tenet in toto generationis ordine, tanquam finis: non quidem simpliciter generatione factus, sed accōmodatus corpori ad prouidentiam totius explendam*: quæ omnia ex Academiæ fontibus manarunt.

Præterea, Theophrastus præfatum intellectum asserit esse congenitum cum anima nostra, profectumq; a primo ac diuino intellectu, ideoq; etiam perfici ab illo, & intelligibilibus, quę in eo sunt. In cap. 5. ita loquitur. *Hac vtiq; ratione quodam modo patitur, quando degeneratus a pura, & prorsus indiuisibili separatorum intelligibilium vnione, & tanquam inde digressus, propterea quod cum anima congenitus est*, (audin' cum anima congenitus est?) *nimirum tanquam alter ab alteris, tam ab ipso secundum actum intellectu, quàm ab intelligibilibus, quæ sunt in ipso perficitur*. Idem lego in verbis eiusdem auctoris relatis a Themistio 3. de Anima cap. 39. quæ sunt. *De intellectu itaq; potestatis hæc dicit*, id est Theophrastus, *quomodo intellectus extrinsecus accedat, & quomodo tāquam appositus, inuectusq; sit, quæritur quemadmodum congenitus nobis dicatur? &c.*

Ex his itaq; quæ hucusq; ex Theophrasto adnotauimus, clarè colligitur, intellectum potentia ad eius mentem, non esse vnam aliquam substantiam separatam, vt ei Auerroes imposuit, sed aliquid animæ intellectiuę. Primò, quia si existimasset intellectum nostrum esse vnam aliquam substantiam separatam, & intelligētiam, ineptè diuisisset substantias a materia segregatas, tum etiam intellectum in tres gradus, diuinum, humanum, & intelligētiarum, vt primo loco adnotauimus: Verùm fecuisset in ordinem duntaxat diuinum, & intelligentiarum. Deinde, eundem intellectum non appellasset animalem. Porrò intellectus animalis vtiq; est aliquid animæ. Quid? si est congenitus cum anima nostra, quì vnquam non est aliquid animæ?

Cæterùm vt rem penitus intelligas, scito, intellectum animalem apud Theophrastum diuidi in intellectum potētia, seu possibilem, & agentem. Et quidem de intellectu potentia vel ex eo, quod iacet in cap. 4. præfati lib. liquidò constat, nempe, *intellectus autem animalis nec est vt materia, nec vt sensus: est enim species, omniumq; specierum secūdum ipsius essentiam comprehensor*: Atqui rerum omnium comprehensor, est intellectus potentia, vel ipso Philosopho auctore lib. 3. de Anima tex. 4. ergo &c.

Quod verò intellectus animalis sit quoq; agens, colligitur primò, quia intellectus agēs est qui mouet intellectum potentia ad intelligendum: quippe est vt causa & factiuum 3. de Anima tex. 17. Atqui intellectus animalis, quiq; cum anima nostra est congenitus, præterquam quod a primo ac diuino intellectu, perficitur, ipse quoque perficit seipsum, seque ipsum expergefacit ad intelligendum, quod his omninò verbis tradit Theophrastus in cap. 5. *Et tanquam inde digressus, propterea quod cum anima congenitus est, nimirum tanquam alter ab alteris, tam ab ipso secundum actum intellectu, quàm ab intelligibilibus, quæ sunt in illo perficitur. Veruntamen ipse quoq; perficit seipsum, quantum expergiscitur a seipso, seq; ad illum actum intellectu accommodat, perfectionemq; ab illa actione propria suscipit*: ergo intellectus animalis, & cum anima nostra cōgenitus, est etiam agens.

Præterea, in cap. 17. sic indubitat, cum rerum aliæ quidem sint materiales, aliæ verò materiei expertes, & intellectus nobis congenitus, vtrasq; intelligat, quomodo intelligit

git materiales,quomodo immateriales? Respondet, illas quidem intelligere per abstractionem, has verò quando syncerè vtitur ratione, neque ad sensum, phantasiamue protenditur, sed contemplatur species, & rationes (hoc etiam haustum est e Platonis fontibus) sibi insitas. Atqui abstractio est munus intellectus agentis, quare si intellectus nobis congenitus abstrahit, profectò hic idē est agens.

Idem colligo ex alijs Theophrasti verbis, relatis a Themistio in 3. de Anima. Et primo quidem in cap.39. hæc omninò lego. *Ex quibus liquet, Theophrastum de intellectu potentiā eadem ferè in dubitationem vocasse, quæ de intellectu quoq; agente quæruntur. Vtrum deforis accedat, vtrum congenitus habeatur. Definitum præterea est, quemadmodum deforis accedere, & quemadmodum congenitus haberi probetur.* Iam si Theophrastus æquè de intellectu agente atq; de possibili dubitauit, num deforis accedat, dein definiuit eum nobis congenerari, profectò intellectus agens est aliquid nostri: quippe intellectus qui cum anima nostra congignitur, aliquid eius est. Addit Themistius in eo ipso cap. 39. tum in cap. 30. Theophrasti dubitationē, & solutionem his omninò. *Eodē modo Theophrastus videtur de intellectu agēte indubitaße: Si, inquit, illi, potētia, vt habitus est, aut congenitus sit oportet, aut posterius accessit. Si congenitus, semper ergo, & iam inde ab initio protinus moueret. Si posterius accessit, quo instrumento, aut quo genere absolutio hæc facta esse dicetur? Videtur ergo tanquam ingenitus, si incorruptus. Inhærens verò, aut assistens cum sit, cur non semper moueat? aut vnde obliuio, & deceptio nascitur? num de permistione.* Quibus quidem verbis cum Theophrastus in dubium vertisset: Vtrum ne illi, id est animæ intellectiuæ vterque intellectus, potentia, & habitus, hoc est agens, a primo nostri ortus momento inest: & agens intellectus ęquè atq; possibilis est illi congenitus: quippe si illi est congenitus, cur non semper mouit intellectum possibibilem, vt semper intelligeremus? Sin autem non est congenitus, quo instrumēto accedit, aut quonam pacto fit hæc absolutio intellectus possibilis? Soluit: intellectus agens est illi; nempe animæ congenitus, cum sit incorruptus: tum, non mouet autem semper, & contingit obliuio &c. ex temperamento. Ex his satis colligitur, Theophrastum ex animo tenuisse, intellectum quoq; agentem, de quo hic agimus, verè esse aliquid animæ nostræ.

Veruntamen vt huius auctoris sententia, quæ deinceps, & Themistij, & complurium aliorum extitit, penitius introspiciatur, animaduertere opus est, geminum ab his constitui intellectum agentem subordinatè: hunc quidem primum, subordinantem, & veluti remotum: hunc verò secundum, subordinatum, & proximum propriumq; intellectricis animæ. Ille est omninò vnus, hic multiplex: ille est Deus Opt. Max. qui perinde ac Sol vnus, cunctos homines illuminat, hic est facultas, seu pars animæ, qui vt lumen a Sole, ita a primo intellectu profectus, accōmodatur, & coaptatur huic, vel illi homini atque tum ab illo primo intellectu mouetur, illuminatur, perficitur: tum ipse mouet intellectum potentia, illuminat, perficit. Totum hoc adamussim expressum habes a Theophrasto cū alibi, tum cap. 5. præfati libri de Phantasia, & intellectu, quo loci cum dixisset, intellectum, qui nobis congignitur, *tàm ab ipso secundum actum intellectu*, id est Deo, *quàm ab intelligibilibus, quæ in illo sunt perfici*, subiungit, eum ipsum etiam a semet perfici. *Veruntamen ipse quoque perficit seipsum, quantum expergiscitur a seipso, seque ad illum actum intellectu accommodat perfectionemq; ab illa, actione propria suscipit.* Audin' quomodo intellectus noster perficitur quidem a primo intellectu, attamen se ipse etiā perficit: ipse videlicet prout est agens, mouet ac perficit se vt possibilis est, seque ad actum intelligendi accommodat, necnon propria actione suscipit perfectionem a primi intellectus perfectione? Idem repetit in cap. 18. his omninò verbis; *Intellectus enim hic in potētia nominatus, quatenus est inferior, atque ipsemet in se duntaxat excogitatur, nondum est actus, sed quatenus copulatur primo, sic ab illo perfectus, immò secundum illum perficiens inde seipsum.* Consimilia reperies passim tum apud hunc ipsum auctorem, tum apud Veteres nostros, maximè verò Platonicos.

Quę cū ita sint, hoc sedulò adnotato, quod si vspiā Theophrastus, Themistius, vel etiam Plato, intellectum agentē dicunt esse Deum, indicant intellectum agentem priori modo, primum nempe ac subordinantem; & ex verò loquūtur: nec id nos vnquam inficiamur: quinimo pleno ore fatemur, & profitemur, Deum

Deum Opt. Max. verum ac primum intellectum, veramq; lucem, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Attamen passis velis contendimus, præter illum, debere in nobis constitui alium quoq; agẽtem intellectum, illi subordinatum, proximumque & proprium animæ: quod nec præfati auctores, vt iam patefecimus, negauerunt. Ideò nos in hac Disput. vbicumq; obtigit nominare intellectum agentem, cõsultò semper adiecimus hæc verba, intellectus agens, de quo loquitur Aristoteles, vel tale quicpiam, vt innueremus, nos in præsentia neutiquam verba facere de intellectu agente primo ac diuino, sed de secundo.

Hanc doctrinam luculentissimè explicauit Themistius, qui lib. 3. de Anima cap. 32. cũ in dubium reuocasset, *An intellectus agens sit in omnibus hominibus vnus*, pro eiusq; vnitate duplex asportasset argumentum: Quia & Sol, cui hic intellectus comparatur, vnus est. Et quia, si hi intellectus discriminarentur numero, & ad singulos intellectus potentia singuli agentes accommodarentur, profectò constarent ex materia, quoniam quæcumq; multa numero, materiam habẽt: Dein respondet, intellectum agentem esse duplicem, alterum primum, & solummodo illuminantem: & hunc esse vnum, & comparari Soli: alterum secundum, simulque illuminatum, & illuminantem, hunc esse multiplicem, & comparari lumini. Excipe eius verba, quanquam longiuscula, *Ac primum quidem si lucem, cui collatus comparatusque est, respicias, obtinebit vnum esse: quando & Sol vniuersis vnus idem lucis splendorisque largiatur: proindeque vnus auctor, & principium luminis sit, unde omnium animalium oculi collustrantur. Quemadmodum autem luminis huius mundi publici incorruptio, immortalitasq; aspectus singulorum animalium non pertingit, ita intellectus agentis aeternitas nihil pertinere ad singulos homines videtur. Iam verò si multi intellectus agentes inuehendi essent, & ad singulos intellectus potentia singuli agentes accommodandi, associandiq; viderentur, quonam modo vicissim differrẽt? nam singularia, quæ eadem specie habentur: interstinctione materia discernuntur: intellectus autem agẽtes, si plures forent, eadem specie continerentur, tum quia omnium eorum substantia definiretur actu: tum quia eadem genera constitui oporteret, quæ promiscue ab omnibus vsurparentur, cognoscerenturque. Si enim non eadem omnibus sint futura, sed diuersa, qualis nam obsecro ista hæc sortitio, & distributio fuerit? Quo item pacto intellectus potentia omnia intelliget, nisi intellectus agens, qui illum ad actum perducit, etiam intelligat omnia? An primum quidem intellectum illuminantem credi vnum oportet, illuminatos verò & subinde illuminantes, multos: quemadmodum quanquam Sol est vnus, tamen lux quæ de Sole prodit, & intuitur, quasi abiungitur ab eo, & diuellitur, atq; ita in multos obtutus distrahitur. Quamobrem Aristoteles intellectum non Soli, sed lumini comparauit: Plato autem Soli, quia intellectum, & animum hominis, Deo esse quam simillimum volebat.* Hæc Themistius.

Ex quibus quidem verbis colligitur primò, hunc auctorem ex animo tenuisse, intellectus possibiles esse ad hominum numerum multiplicatos: quippe hoc supposito, quærit, num intellectus quoq; agentes plures, seu singuli ad plures ac singulos intellectus potentia accommodandi, associandiq; sint. Secundò colligitur partitio intellectus agentis, iam retro a nobis exposita. Tertiò, quomodo primus intellectus agẽs comparetur Soli, alter lumini. Et, quemadmodum Sol, qui est fons, & origo luminis, vnicus est, vnde etiam Sol, quasi solus dictus; lumẽ verò ab illo profectum, in plures obtutus receptum, diuiditur dispartiturque; sic prior ille intellectus vnus est: alter autem qui ab illo tanquam lumen a Sole dimanat, eòq; & illuminatus quà ab illo est, & illuminãs quà mouet intellectum potentia, hic inquam multiplicatur dispartitus ad singulos homines, & intellectus potentia, perinde ac lumen ad diuersos obtutus. Postremò, quomodo Plato intellectum agentem comparauerit Soli, Aristoteles verò lumini, quia ille loquebatur de priori intellectu, hic de posteriori, & nostro: Iste multiplicatur, ille non: de quo etiam primo intellectu intelliguntur subsequentia Themistij verba, & argumenta, dum ait, *Quod si cui extrema opinio incredẽda videatur, omnes homines, qui ex actu, & potentia conditi dicimur, ad vnicum intellectum agentem referri, vnde consistimus, sumusque homines, nihil est quamobrem auersari abhorrerene debeat. Vnde enim &c.*

Quod si quisquam est, qui his acquiescere nolit, audiat adhuc eundem auctorem in cap. 31. quod est, *contra eos qui dicunt, intellectũ agentem esse Deum: aut propositiones primas. Item intellectum agentem esse speciem animæ, seu partem:* vbi conceptis verbis hunc intellectum sancit esse vel partem animæ nostræ, vel nos ipsos: id est,

di; vel illud profectò multū præstat argumenti, quòd is pro firmo & constituto habuit, animas intellectrices, priusquam in hæc caduca & mortalia corpora demitterentur, habuisse sibi insitas rerum omnium formas ac species: verùm a primo intellectu, ac Deo digressas, degenerauisse, atque in corpus quasi in letheum flumē immersas, memoriam omnium illarum rerum deposuisse: Qua de re Plato in Menone, in Phędone, in Cratylo, in lib. 9. de Repub. in lib. 12. de legib. in Epimenide, in Epistolis ad Dionysium, & alibi sæpe: Plotinus Enneade 1. & 4. Marsilius Ficinus in Theologia Platonica, & nos supra Disput. 3. sect. 1.

Cæterùm, quamuis hæ formæ insint in anima, siue in intellectu possibili, & quidem actu, nihilominus non intelliguntur, nisi præsentia, ope, & luce primi intellectus, id est Dei: Atque vt litteræ succo cepæ inscriptæ, quod est quorundam Platonicorum exemplum, etsi in papyro actu incubant, tamen non videntur, nisi papyrus calefiat, *ita rerum forma, qua in intellectu resident, haud cernuntur, nisi in conspectum veniant ignis diuini præsentia.* Porrò intellectus diuinus assiduè quidem infundit in anima lucem atque intelligentiam, sed anima non assiduè, sed interpollatè eam recipit: prout sese excitat, mouet, conuertitq; ad illum, sua sponte. Quo verò pacto Deus assiduè infundat in anima intelligentiam, hæc verò per diuersa tantummodo temporum momenta recipiat, (secus enim semper intelligeremus, quod tamen experimur esse falsum) multis prosequuntur Platonici. Quod elegantissimo exemplo illustrat Marsilius Ficinus lib. 3. de Platon. Theolog. cap. 1. *Sed rem totam,* inquit ille *hoc accipe exemplo. Sol ex seipso lumen habet, infundit ipsum momento in Mercurium, Mercurius quoque momento totum suum accipit lumen, manetque semper deinde plenissimus. Sol idem lumen momento infundit in Lunam, Luna non suscipit ipsum momento, sed tempore: Nam prout alias aliter in Solem vertitur, ita alias aliter accipit lumen, & per naturam suā vicissitudine luminis variatur. Sol Deum, Mercurius Angelum, Luna significat animam. Anima enim sola sicut Luna ad Solem, ita se habet ad Deum. Quapropter nihil obstat, quin anima a diuinis descendat, capiatque diuina, & tamen per naturam propriam moueatur, &c.*

Ex his euidenter colligitur, præter communem, ac diuinum intellectum, esse in anima nostra constituendum aliud agens particulare, ipsiq; animæ internum, quod eam, siue intellectum possibilem excitet, moueatq; vt a primo illo intellectu recipiat lumen, atq; intelligentiam.

Hoc enim anima, seu intellectus possibilis a semetipso præstare nequit, cum sit in potentia ad eiusmodi motum, & receptionem: & nihil extrahat se de potentia ad actum. Quare ad mentem Platonis necessariò danda est in anima nostra aliqua vis, ipsimet animæ interna, quæ eam excitet, moueatq; ad pręfatam lucem suscipiendam, eliciendamque intellectionem. Et hæc vis est intellectus agens, de quo loquimur.

Præterea, id ipsum conspicis in Platonico illo exemplo, de litteris succo cepæ exaratis. Quippe, sicuti non satis est esse dictas litteras in charta inscriptas, & ignem: sed præterea requiritur aliquod agens, quod chartam approximet, applicetq; ad ignem; ita haud satis fuerit esse intellectui insitas rerum formas, ac species; tum etiam esse primi ac diuini intellectus lucem, sed præter hæc exigitur aliquod particulare agens, quod intellectum possibilem moueat, ac pæne applicet ad primi intellectus splendorem: Et hoc est intellectus agens, quē indagamus.

Quid? in illo ipso loco, 6. de Republ. ex quo Iacobus Zabarella, vt retulimus, opinatus est, Platonem in Alexandri extitisse opinione, clarissimè diuinus Plato indicat, præter primum intellectum agentem, ac Deum, debere in nobis alium proximum propriumque animæ constitui, cum ita philosophetur. Ad hoc vt quisquam audiat, non satis est esse aurem, & vocem, sed præterea requiritur medium: tum vt videat, non satis est esse visum, etiam intentum, & colores, sed requiritur quoque medium, quod est lumen, quod a Sole proficiscitur: Ita ad hoc vt aliquis intelligat, haud satis est esse intellectum possibilem, & res intelligibiles, sed requiritur adhuc quodam lumen. Modo sicuti est Sol in ordine visibilium, ita Boni filius, nempe primus ac diuinus intellectus est in ordine intelligibilium. Quare quemadmodum lumen non est ipse Sol, sed aliquid ab eo profectum, & in oculis receptum, ita lumen intellectuale, hic est intellectus agens, de quo loquimur (ex hoc loco, opinor, sumpsit Aristoteles exemplum de lumine, dum 3. de Anima text. 18. comparauit intellectum agentem lumini, *quidam*

dam verò qui omnia facit, vt habitus quidam: quale est lumen) non est ipsemet primus ac diuinus intellectus, sed aliquid ab eo profectum, & animæ nostræ appropriatum.

Vin' eius verba audire? Hæc sunt. *Sic autem, considera. Est ne auditui, atque voci alio genere opus, ad hoc vt ille quidem audiat, hæc audiatur? quo tertio absente, ille non audiet, ista non audietur. Nequaquam. Arbitror equidem, neque alijs multis, ne dicam nulli, tali quodam. An tu talem aliquam vim reperis? Minimè. An non aduertis visus ipsius, & eius quod visui subiacet vim, tali aliquo indigere? Quo pacto? Præsente oculis visu, ipsisque ad spectandum directis, præsente item colore, nisi adsit, & genus tertium, propriè ad hoc natura aptum, neque visus videbit quicquam, neque videri colores poterunt. Quidnam id esse dicis? Quod tu lumen vocas. Vera loqueris. Quem potissimum Deorum cælestium huius causam putas, cuius lumen efficit, vt & visus noster quamoptimè cernat, & oculis obiecta cernantur? Quem tu putas, & alij. Nempe de Sole interrogas. Ita verò ad hunc Deum se visus habet. Quomodo? Visus Sol non est, neque oculus, cui inest visus, Sol est. Non certè, sed ex omnibus sensuum organis, id maximè Solis particeps. Multum sane. Nonne, & vim quam habet ex Sole infusam, seruat? Prorsus. Quinetiam Sol visus non est: Causa verò ipsius cum sit, ab eo ipso prospicitur. Sic planè. Hunc me vocare Boni filium dicito, quem ipsum Bonum in hac secum genuit comparatione consimilem: vt quemadmodum ipsum in loco intelligibili ad intellectum, & ea quæ intelliguntur, se habet, sic & iste in loco visibili ad visum se habeat, & ad ea, quæ videntur*, & cætera; sed iam modus sit: nam sicut abstrusa hæc Platonis dogmata vellc vberius explicare prolixæ admodum esset orationis, ita ex his, quæ hucusque ex eo attulimus, clarissimè apparet assertio nostra. Ego ad Peripateticos redeo.

Vbi, ipsummet Alexandrum Aphrodiseum amplexatum fuisse dictam intellectus partitionem, & re ipsa existimasse, præter primum intellectum agentem, ac Deum, quem illuminantem solummodo diximus, esse præterea constituendum in nobis alium intellectum agentem, peculiarem propriumq; animæ humanæ, contendunt aliqui viri docti: Augustinus Steuchus Eugub. lib. 9. de Perenni Philosophia cap. 21. & Iulius Cæsar Lagalla lib. 3. de immortalitate Animæ cap. 1. Hinc etiam aduocant Alexandrum lib. 2. de Anima cap. 3. ponentem, esse aliquem alium intellectum superiorem eo, qui in nobis est agens; maximè illis verbis. *Is autem intellectus, siue solus ipse res gubernat, quæ in hoc orbe sunt, ad relationem diuinorum, & concernit, ac discernit: vnde ipse intellectum in potestate creat, siue cum ordinato, certoque cælestium motu, (ab eo enim res, huius orbis gignuntur, accessione præsertim, & recessione Solis,) siue ab eo procreantur, & ab intellectu nostro*.

Hinc etiam ex cap. 18. eiusdem lib. 2. colligunt, Alexandrum asseruisse, intellectum agentem esse re, & substantia idem ac intellectum potentia, solaque ratione distingui. Tum etiam cap. 22. cum hæc omninò scribat: *Quoties igitur consecutus fuerit hoc organum*, id est intellectus agens, *tunc & tanquam per organum, & tanquam circa materiam, & tanquam per materiam agit; & tunc nos dicimur intelligere*, subnectunt isti, Atqui nos dicimur intelligere per intellectum potentia, ergo idem est intellectus potentia, quod intellectus agens. Idem colligunt ex cap. 20. quo loci differentiam statuens inter sensum, & intellectum, ait, sensum quidem propriè pati, *Intellectum verò esse actiuum: cum enim plurimarum rerum intellectiuus sit, simul etiam agens, vt eas intelligat fiet*, vbi clarè pronunciat, eundem re ac substantia esse intellectum agentem, & possibilem: nec differre, nisi ratione.

Ob id præfati auctores piè conantur eundē Alexādrum ab animarum parricidio liberare. Et Marsilius Ficinus lib. 1. de Theologia Platon. cap. 1. de hoc ipso auctore hęc habet: *Quid verò ipse sentiat Alexander, in quæstionibus naturalibus declarat, vbi inquit, Medicina, & si scientia est, tamen in opere suo ars apparet: quemadmodum anima, & si est immortalis, tamen in corpus mortale demersa, videtur esse mortalis. Atque iterum ait Noluisse mundi opificem, diuinos cælestesque hominum animos corporibus terrenis absque congruo quodam medio colligare*: hæc Ficinus. Verùm de Alexandro non equidem plura, neque anxius laborauerim. Ad alia pergo: sit ergo.

SECTIO OCTAVA.

Intellectus agens non est habitus primorum principiorum: neq; est intellectus possibilis prout actu intelligit: sed est vera animæ rationalis facultas, quę adinstar propriæ passionis ab ea dimanat.

ET quidem intellectum agentem haud esse notitiam dignitatũ, siue habitum primorum principiorum, vel ea demõstrant, quæ Stagirites 3. de Anima tex. 17. & 18. huic intellectui attribuit. Principio ait tex. 17. eũ esse in anima, in qua pariter intellectus possibilis inest, *necesse enim est, & in anima has esse differentias.* Atqui habitus principiorum, & generatim quiuis habitus intellectualis, nõ residet in anima, velut in proprio subiecto, sed in intellectu possibili, ergo intellectus agens non est habitus principiorum. Sic enim nõ esset in anima, sed in intellectu possibili.

Deinde, hic idem intellectus, eodem Philosopho auctore tex. 18. facit in intellectu possibili, quasi in materia, omnia: est enim *quidam talis intellectus, quia omnia fit: quidã verò quia omnia facit,* nẽpe actu intelligibilia. Hoc nulla via præstare poterit habitus, vel primorum principiorum, vel vllus alius. Qui enim faciet omnia actu intelligibilia, qui vt acquiratur, opus est ea ipsa fieri actu intelligibilia, ex quibus ipse debet acquiri?

Pręterea, Intellectus agens Aristot. tex. 19. est a corpore *separabilis, & immixtus, & impassibilis.* Quæ porrò in habitum primorum principiorũ cadere nequeunt: Est enim habitus primorum principiorum, vt colligitur ex Aristot. 2. Posterior. cap. vlt. qualitas primæ speciei recepta in intellectu possibili, ad cognoscendas primas veritates indemonstrabiles, supposita terminorum cognitione. Qui si eiusmodi est, profectò nec erit a corpore separabilis, nec corpori immixtus: & longè minus impassibilis, quare, &c.

Secundò probatur ratione: Intellectus agẽs præsupponitur ad notitiam dignitatum, siue ad habitum primorum principiorum, ergo impossibile est quod sit præfatus habitus: Secus idem ad se ipsum pręsupponeretur. Antecedens ex eo conspicuum fit, quia principia indemonstrabilia intelligimus abstrahendo a singularibus, vti & cæteras res; id quod luculenter ostendit Philos. 2. Posterior. cap. nuper citato: ergo necessariò ante illorum cognitionem, ponẽda est in nobis facultas, quę illa a singularibus abstrahat. Hæc verò facultas est intellectus agens: vnde contradictionem inuoluit, vt hic cõstituatur esse habitus principiorũ.

Accedit, quod auctore Philos. in eo ipso loco, cognitio primorum principiorum accipitur ex sensibilib. inquit enim *huius cognitionis,* nempè primorum principiorum, *origo, sensibilibus tribuenda est.* Tum demũ ita concludit: *Ex his planũ est, prima initia inductione fieri nobis manifesta. Quid enim aliud est profecta hoc modo a sensib. notitia, quàm inductio?* Atqui a rebus sensibilibus nequeunt intelligibilia accipi, nisi per abstractionem intellectus agentis, ergo hic intellectus præsupponitur ad notitiam, siue habitum primorum principiorum.

Postremò, habitus horum principiorum, minimè se extendit ad omnia intelligibilia, sed solummodo ad principia indemonstrabilia. Atqui intellectus agens versatur circa omnia intelligibilia, nam *facit omnia* 3. de Anima tex. 18. producendo eorum species, ac simulacra in intellectu possibili, quare &c.

Nullo etiã negotio conuincitur, intellectum agentem non esse ipsummet intellectum possibilem quà actu intelligit, vt Philoponus opinabatur. Nam Aristot. 3. de Anima tex. 17. intellectum agentem, & possibilem apertè indicat esse duos, cum ait, *Et est quidam talis intellectus, quia omnia fit, quidam verò, quia omnia facit;* ergo temerè asseritur, intellectũ agentẽ nõ esse aliũ a possibili, sed eum ipsum prout actu intelligit.

Deinde, intellectus possibilis Aristoteli omnia fit, agens omnia facit: ille est in anima veluti materia, hic veluti causa, & factiuum: ille in sua functione patitur, & perficitur ab intelligibilibus: hic nec vllo modo patitur, nec ab intelligibilibus perficitur, sed contra ea perinde perficit, atq; lumen colores. Quare fieri nequit, vt intellectus agens sit ipsemet possibilis, quà actu elicit intellectionem. Etenim præfata attributa, vni eidemque simul conuenire nõ queunt. Hæc omnia clariora reddentur ex his, quæ paullò inferius dicemus.

Ex his, quæ hucusque edisseruimus, vt tandem colligamus, liquidò constat, intellectum agentem necessariò esse aliquid animę nostrę. Quippè si datur in nobis hic intellectus, vt sect. 5. vidimus: & nõ est vel Deus, vel vlla alia substantia separata, quod sect. 6. ni nos omnia fallunt, demonstrauimus; item nec est habitus primorum principiorum, vt paullò superius ostendebamus: profectò a sufficienti diuisione colligitur, esse aliquid animæ nostræ.

Iam verò hunc eundē intellectum non esse ipsam animam, sed veram eius facultatem, etiā patet. Primò, quia Aristot. asserit, hunc intellectum esse in anima. Nihil autem est in seipso: vt idem Philosophus est auctor lib. 4. Physic. tex. 24. Præterea, quia intellectus agēs est proximum principium operandi, *facit enim omnia*. Atqui nulla substantia creata potest esse proximum, ac immediatum principiū operandi: qua de re multa diximus Disput. proximè præcedēti, sect. 5. cum de facultatum distinctione ageremus, ergo intellectus, de quo agimus, est vera animæ rationalis facultas: & quemadmodū cæteræ facultates ab anima fluunt, quod exposuimus loco nuper citato, ita hic quoque.

Porrò, vt huius intellectus natura penitius introspiciatur, duo hic disquirenda sunt. Vnū, vtrumne intellectus agens re ipsa, an tantū formaliter à possibili differat? Alterum, vtrum hic quoque intellectus intelligat, an non?

Quod ad prius quæsitum attinet, vtraque eius pars assertores habet. Asserit Albert. Mag. in Summa de homine, tract. de intellectu agente quæst. 6. S. Thom. in 1. par. q. 54. art. 1. ad 1. & qu. 79. art. 10. & in 1. dist. 17. qu. 2. artic. 1. & in 3. dist. 14. quæst. 2. art. 1. & lib. 2. cont. Gent. cap. 77. & 78. & Opusc. 3. cap. 83. eiusq; sectatores omnes. Adeundus est Dominic. Bannes ad pri. par. S. Tho. quæst. 79. art. 3. Dub. 1. Huc & videtur iuisse Scot. in 1. dist. 3. q. 8. & cōplures alij. Quorum assertio his potissimùm rationibus comprobatur. Primò, quia in cæteris rebus, id quod agit, disponit, præparatq; alterū ad illius operationem, perpetuò re ipsa discriminatur ab eo, quod patitur, disponitur, & prę paratur: Ita vniuersales causæ, corpora cælestia, & intelligentiæ re ipsa distant à mundo elementari, quem ad rerum generationes, disponunt; Ita ignis à ligno, quod calefacit, frigus a corpore, quod refrigerat, color, cæteraq; externorum sensuum obiecta, differunt ab externis sensibus, quibus sui similitudinem imprimunt. Atqui intellectus agēs agit, disponitq; ; intellectus verò possibilis patitur, ac disponitur ad intellectionem eliciendam, ergo re ipsa alter ab altero discriminatur.

Deinde, Intellectus possibilis suaptè natura est in pura potentia ad species intelligibiles, siquidem, *intellectus, quo intelligit, & existimat anima, nihil est actu eorum, quæ sunt antequam intelligat*. 3. de Anima, tex. 5. ergo impossibile est vt ipse a semetipso reduci possit ad actum illarum specierum: Consecutio patet a simili, nam quia materia prima est in pura potentia ad formas substantiales, nullo pacto reducit se ipsā ad actum, sed extrahitur ab alio, nempè a causa efficienti: pari itaque ratione, cum intellectus possibilis sit in pura potētia in ordine intelligibilium, profectò reduci debet ab alia potentia realiter ab ea distincta. Et sanè generatim est impossibile, vt quicpiam reducat se ipsum de potentia ad actum: quare &c.

Negat alij, inter quos est Aug. Niphus lib. 1. de intellectu tract. 4. cap. 21. & Abulens. qu. 70. in cap. 23. Exod. aientes, quemadmodum, auctore S. Thoma in 1. par. q. 79. art. 7. memoria, & ratio haud sunt potentiæ re ipsa ab intellectu possibili distinctę, sed sola ratione formali, sic intellectum agentem sola ratione formali a possibili differre. Quæ opinio duplici innititur fundamento. Primò, quia res, non sunt citra necessitatem multiplicandæ. At nulla cogit necessitas, vt in nobis duos intellectus re ipsa distinctos constituamus, quia tam eductio specierum a phantasmatibus, quàm ipsa intellectio est opus vnius, eiusdēq; intellectus possibilis. Pro quo supponunt, intellectum possibilem, inter alia duo præstare: nēpè euocare species intelligibiles a phātasmatib. & intelligere. Ad prius nihilo indigere. Ad posterius excitari a semetipso, prout habet rationē agentis: eòq; nō esse constituendū alium, atq; aliū intellectū.

Deinde, ita natura paratū est, vt quæ in rebus inferioribus reperiuntur sparsa, ea in superioribus adunentur: quod optimè ostendit S. Tho. cum alibi, tum lib. 2. cont. Gent. cap. 100. Quo fit, vt quæ in rebus corporeis per diuersas facultates fiunt, ea porrò videamus ad vnā aliquam facultatem superioris ordinis reuocari: quemadmodū quæ pluribus sensibus tā externis, quàm internis percipimus, ea omnia sub vnum intellectum possibilē cadere: & quæ ad geminū appetitum sensitiuū pertinent, reduci ad vnam voluntatem: ergo licet in rebus corporeis, quod agit, & disponit aliquid ad illius operationē, re ipsa differat ab eo, quod patitur, & disponitur, id tamen in intellectu nostro locum non habet, quia hic est ordinis superioris, ac immaterialis, in quo adunantur, quę sunt in rebus materialibus, & inferioribus sparsa.

Porrò nobis ex his duabus sententijs, perpetuò magis arrisit prior: maximè quia Stagirites de his intellectib. verba faciens, 3. de Anima, tex. 17. & 18. satis indicat, hosce esse duos, cum ait, *Et est quidam talis intellectus, quia omnia fit: quidam verò, quia omnia facit &c.*

Nec

Nec argumenta posterioris sentētiæ quicquam nos mouēt: nam primum id supponit, quod vertitur in quæstione, nempè intellectū possibilem, abstrahere species intelligibiles a phantasmatibus, & intelligere: quod est insimul agere, & pati: quandoquidem abstrahere est agere: *intelligere autem est quoddam pati.*

Ad 2. quamuis verum sit, ea quæ pluribus facultatibus materialibus attinguntur, sæpenumero reuocari ad vnam aliquam superiorē ac immaterialem vim, vt in exemplis in arg. adductis apparet, id nihilominus haud est vniuersaliter verum: prçsertim cū aliunde quicpiam obsit, vt in præsens contingit. Quippe cum intellectus possibilis suapte natura sit nuda, ac mera potestas in ordine intelligibiliū, fieri nequit, vt se ipse reducat ad eorum actū, perinde ac materia prima nunquam se ipsa reducet ad aliquam formam substantialem. Hæc de priori quæsito.

Venio nunc ad alterum: nimirum, vtrumne intellectui agenti conueniat etiā intelligere? Quæ dubitatio locum habet tantūmodo supposita nostra sentētia, quæ, vt dicebamus, intellectum agentem, a possibili re ipsa secernit: nam qui vtrumque intellectum, vnam eandemq; potentiam faciunt, solaq; discriminant ratione formali, fatentur, ac profitentur, intellectum agentem perinde, atq; possibilem intelligere. Supposita itaque priori sententia, quod intellectus agens re ipsa a possibili differat, Albertus Mag. loco superius adducto, q. vlt. asserit, intellectum agentem vtiq; intelligere, non quidem per aliquam speciem in se receptam, sed per suammet essentiam, iuuādo intellectum possibilē. Caietanus verò in 3. de Anima ad tex. 18. cū, inquit, intellectus agens sit intellectus, & sit agens, omninò fatendum est, cū intelligere. Iandun. in 3. de Anima q. 23. multis contendit, qđ intellectus agēs producat intellectionē in ipso intellectu possibili.

Contraria sententia, quæ asserit intellectū agentem neutiquam intelligere, cōmunior est inter DD. eamq; innuit S. Thom. in 3. dist. 3. quæst. 1. art. 1. & qu. de Anima art. 4. De qua re adeundus est Magist. Bannes in 1. part. S. Thomæ, quæst. 79. art. 3. dub. 1. & Henricus Gandauensis quodlib. 8. qu. 12. Et probatur primò, quia si intellectus agens intelligeret, superuacaneus foret in nobis intellectus possibilis. Deinde, cum intelligere nostrum sit quoddam pati causaliter, potentia quę intelligit, debet vtiq; recipere in se speciē intelligibilem. Atqui intellectus agens, nullam in semet recipit speciem, qua ratione nuncupatur quoque potentia purè actiua: ergo non intelligit. Hinc etiā Stagirites, dum de intellectu agēte dissereret, nunquam ei intelligendi munus attribuit, sed ipsum a possibili totis officijs discriminauit, quod iste sit in potentia ad recipiendas species, ille eas ipsas imprimet. hic vt fiat omnia, ille vt faciat omnia &c.

Speciatim verò sententia Ianduni ex eo labefactatur, quòd auctore Philosopho lib. 9. Metaphys. tex. 16. intellectio est actio immanens. Si autem intellectus agens produceret intellectionem in intellectu possibili, esset trāsiens, quandoquidem non maneret in ea ipsa potentia, a qua elicitur. Itaq; licet intellectus agens sit primum, & quasi mediatum intellectionis principium, tamen nullo pacto elicit intellectionem, sed eius munia sunt, illustrare phantasmata, efficere obiectū intelligibile actu, & producere in intellectu possibili species intelligibiles, quæ oīa alio loco exposuimus.

Ex his ergo quæ hucusq; a nobis disputata sunt, habes, quæ initio Disput. pollicebamur. Primò, verè in nobis constitui intellectū agentem: Tum, explosa illorum figmenta, qui ipsum fecerunt, vel Deum, vel aliquam aliam intelligentiam: Postremò, quid nos in hac quoq; parte sentimus: Nunc vnū superest, vt aduersariorū argumenta diluamus: quare sit.

SECTIO NONA.

Diluuntur argumenta in prima Sectione constructa, quibus probabatur non dari intellectum agentem.

Doctrinam aliquam benè fuisse constitutam, illud est indicio, quod ex ea, omnes difficultates, quæ emergunt, paruo facilique negatio tolli possint; id quod etiam in argumentis, quæ properamus diluere, arbitramur futurum. Cum enim primo loco arguitur, res, quemadmodum sunt a parte rei, & secundum se actu entia, ita a parte rei, & secundum se sunt actu intelligibiles: eòque haud est opus intellectu agente.

Dicimus, qđ iā in sect. 5. huius Disput. ostēdimus, quæcunque ab intellectu nostro apprehenduntur, modò sint corporea, ac materialia, ab eo minimè intelligi posse, nisi in ipso ponantur alio modo, quàm in seipsis sunt. Vnde res non sortiuntur rationem intelligibilitatis ab entitate, sed ab immaterialitate. Neque his aduersatur Philosophi dictum ex

2. Metaphysic. in arg. adductum: nam eo loci agit de principijs, & asserit, eà debere esse verissima, quia sunt causa, vt conclusiones veræ sint: vnumquodque autem sicuti est, ita est verùm: vnde si principia sunt causæ, vt alia sint vera, ea profectò erunt veriora. Locus integer sic habet. *Propter quod principia semper existentium, necesse est verissima esse. Nec enim aliquando vera, nec illis vt sint, aliquid aliud causa est, sed illa cæteris. Quare, vt secundum esse vnumquodq; se habet, ita etiam secundum veritatem.* Nec vspiã profectò inuenitur Aristoteles asseruisse, res corporeas, ac materiatas esse intelligibiles, pro vt sunt a parte rei, & secundum se.

Ad 2. fatemur, commune esse omnibus agentibus naturalibus producere sibi similia, & facere alia qualia ipsa: sed negandũ est, species actu intelligibiles in intellectu possibili ab agente procreatas, nõ esse similes ipsi intellectui agenti. Sunt illæ quidem intellectui agenti similes in eo, quod perinde atque hic sunt immateriales. Pari ratione negandũ est, easdem species esse similes, siue phantasmatibus, siue rerum naturis, & imaginibus, vt in phantasmatibus insident. Verumenimuero phantasmata, rerumq; simulacra, qua in phantasmatibus reperiuntur, sunt quædam particularia: species autem sunt vniuersales: illa materialia, istæ materiæ expertes: illa repræsentãt cum materia, & sensibilibus qualitatibus; istæ sine materia, & cum abstractione tẽporis, & loci. Vnde conspicuũ fit, species esse quidẽ similes intellectui agenti, non autem phantasmatibus, & imaginibus rerum.

Ad 3. respondendum est ex his, quæ in calce sectionis proximè præcedentis disputabamus: vbi ostendimus, intellectum agentẽ nullo pacto intelligere. Neq; verò consequitur, quod quia est intellectus, ergo debeat intelligere. Nam etiam ipsa anima intellectiua, vocata est ab Aristotile, lib. 1. de Anima, tex. 65. intellectus, vt retrò Disput. 5. sect. 2. patefecimus: & nihilominus ipsa immediatè, ac proximè non intelligit. Vel dicito, intellectum agentem vocari intellectum, non quidẽ formaliter, sed causaliter: quia nimirum facit species intelligibiles, quæ in intellectu possibili sunt formæ ac rationes ad intelligẽdum. Postremò, nobis haud displicet opinio quorumdam asserentium, dici intellectum agentem eam potentiam, cuius propria operatio est facere intelligibilia actu, propter nominũ penuriam; vbi dictio illa *agens* est quasi nota quædam, extrahens eum a ratione intellectus, *quo intelligit, & existimat anima.* Cuius munus, *est quoddam pati.*

Venio nunc ad argumenta Durandi: Atq; cum primo loco obijciebat: Intellectus agens, vel est principium passiuum, & receptiuum intellectionis, vel est principium actiuũ; neutrum est, quare &c. Hæc ratio nulla est; Supponit, intellectum agentem esse principium intellectionis, qui tamen neutiquã est, vt superius docuimus: sed est principium effectiuum formarum, ac specierum intelligibiliũ, quæ omninò præcedunt intellectionem, vt pote quibus repræsentantur intellectui possibili ipsa obiecta intelligenda. Quòd si vis intellectum agentem, aliquo pacto nuncupari principium intellectionis, id erit non nisi mediatè, ac remotè, vt superius innui. Vnde licet intellectus possibilis ipse tum producat intellectionem, tum eam recipiat, adhuc tamen intellectus agens est in anima collocandus, veluti quoddam necessariò prærequisitum.

Ad 2. Durandi, concessa maiori propositione, negatur minor, nempè intellectum agentem, neque in phantasmata, neque in intellectum possibilem vllam habere operationem. Ad probationem prioris partis, dicimus, intellectum agẽtem agere vtiq; in phantasmata, sed non agere aliquid ijs imprimendo, vel ab ijsdem aliquid remouendo, sed ea suamet præsentia illustrando, & eleuando, vt possint actionem præstantiorem suis naturis promere, & mouere intellectum possibilem.

Quid autem sit hæc intellectus agentis in phantasmata illustratio, & eleuatio, dissident Scholastici: qua de re adi, si lubet, Dominicũ Bannes super 1. par. S. Thomæ, quæst. 79. art. 3. dub. 2. Caiet. ibid. & qu. 85. art. 1. Capreol. in 2. dist. 3. quæst. 2. art. 3. Ferrarien. in 3. cõt. Gent. cap. 73. & 77. & nos satis diximus supra Disput. 5. sect. 8. Illustrat hic intellectus phantasmata (vt dicamus quantum pro confutatione arg. Durandi sufficit) efficiendo, vt in ijs appareat natura cõmunis, ac vniuersalis, exuta conditionibus particularibus, vt possit mouere intellectum possibilem ad intelligendum; perinde ac lumen efficit, vt colores fiãt actu visibiles, & possint immittere sui speciẽ in visum, eumque ad videndum mouere, nam & *lumẽ* ex 3. de Anima tex. 18. *quodãmodo facit potentia existentes colores, actu colores*: Et intellectus agens *est quale lumen*, ex eodẽ tex. 18. *Et phãtasmata sunt, vt sensibilia*, ex eod. lib. tex. 30.

Soleo

Soleo equidem abditam hanc, & abstrusam rem ita explicare. Sit in aliquo cubiculo noctu absque lumine Petrus: sit quoque in eius conspectu scamnum, sunt & tenebræ: istę sunt impedimento, ne Petrus videat dictum scamnum. Inferatur eò lucerna: hæc statim discutit tenebras, efficitque, vt præfatum scãnum, eiusque colores, qui erant in potentia visibiles, fiant actu visibiles, suique speciem immittant in visum Petri, & ita Petrus videt. Ita contingit in nobis, Petrus comparetur intellectui possibili, in luteo & tenebricoso corporis habitaculo existenti: scamnum comparetur phantasmati: materialitas phantasmatis est quasi tenebrę, (nequit enim intellectus possibilis attingere materiale, cum ipse sit immaterialis: & inter potentiam, & obiectum intercedat proportio,) intellectus autem agens est quale lumen. Hic ergo accedens discutit phantasmatis materialitatem, perinde ac lumen discutit tenebras: efficitque vt dictum phantasma illustretur, eleuetur, & quod ibi erat potentia intelligibile, fiat actu intelligibile, moueatque intellectum possibilem ad intelligendum.

Ex his, confutatum etiam manet id, quod Durand. pro instantia adducebat, mirabile nimirum sibi videri, quod aliquid det alteri virtutem operandi, & nihilominus in illud nõ imprimat, vel non remoueat ab eo aliquid. Quippe id clarissimè videre licet, vt dicebamus, in lumine. quod coloribus, qui sunt potentia visibiles, præbet vim, ad hoc vt effecti actu visibiles, immittãt in visum sui speciem, eumque moueant ad videndum. Et nihilominus lumen neque imprimit aliquid coloribus, neque ab ijs aliquid remouet.

Verùm nobis longè mirabilius videtur id, quod Durandus subiungit: exemplum videlicet de lumine, procedere ex ignorantia: quia lumen, inquit ille, non requiritur ad videndum, vt præbeat colori vim mouendi visum, cum eiusmodi vim color ex se ipse obtineat; sed propter medium, & organum, quæ actionem coloris suscipere nequeunt, nisi sint illuminata. At nos dicimus, quod exemplũ, quo intellectus agens comparatur lumini, est Aristotelis 3. de Anima tex. 18. quod ipse, vt alio loco innuimus, deprompsit ex Platone lib. 6. de Repub.

Ratio verò à Durando allata, in omnibus falsa est: nempè lumen non requiri propter colores, vt eis præbeat vim mouendi visum, sed requiri solum propter medium, & organum. Immò verò ex opposito res habet. Lumen necessariò exigitur propter colores, siue obiectum visibile: exigitur quoque propter medium, sed non necessariò: tandem nullo pacto exigitur propter organum. Omnia quę hic asserimus, hoc vno experimento conuinces. Homo existens in densissimis tenebris, videt colores procul existentes in lumine: contra verò idem ipse in loco lumine oppleto positus, nequaquam videt colores existentes in tenebris. Ex quo manifestum est, primò lumen haud requiri propter organum: secus enim qui in tenebris existeret, non videret præfatos colores, cum non haberet organum illuminatum. Tum, nec etiam requiri essentialiter propter medium, quippe si præfati colores videri debeãt ab eo, qui in tenebris est, profectò necesse est, vt sui speciem per illud etiam tenebricosum medium, atque adeò vsque ad oculum illius hominis immittant. Requiritur ergo apprimè, & essentialiter propter colores, qui quidem ex se ipsis non habent vim mouendi visum, nisi remotam: proximam autem sortiuntur a solo lumine. Et hoc est quod nos docuit Stagirites 3. de Anima, tex. 18. dum ait, *quodammodo enim & lumen facit potentia existentes colores, actu colores*. Ex his liquet, quomodo, & quamnam operationem habeat intellectus agens circa phãtasmata.

Hinc etiam colligitur solutio ad alteram partem principalis argum. Durandi, dum aiebat, intellectum agentem nullã posse habere actionem in ipsum intellectum possibilem. Hoc omninò falsum est: & cum obijcit, vel hic intellectus agit in possibilem solus, ita vt phantasma nihil coagat, sed tantum se habeat obiectiuè, & hoc non: quia sensus apprę hendit obiectum sibi propositum, absque adminiculo alterius, quod eum moueat ad sentiendum: ergo etiam intellectus attingit obiectum, idest phantasma, absque eo quod ab intellectu agente moueatur. Negamus consequentiã: & ratio in manų est, quia obiectum sensus in se est eiusdem ordinis, & proportionatum cum sensu: phantasma autem sine lumine intellectus agentis, cum sit materiale, nullam habet proportionem cum intellectu possibili, sed de hoc paullò inferius.

Ad illud verò quod subnectitur, idem ma-

nens idem,& respectu eiusdem semper facere idem. Et intellectum agentem manere semper eũdem, & secundũ se, & in habitudine ad possibilem, eo que &c. Dicimus, intellectum agentem esse agens liberum, quod ad libitum ab actione desistit.

Tandem, cum ait, non posse intellectum agentem agere in possibilem vna cum phantasmate, tanquam vnum agens ex vtroque conflatum, quia non rectè intelligitur, quomodo ex intellectu agente immateriali, & phantasmate materiali, integretur vnum principium ad producendas species intelligibiles: Dicimus, eo pacto ex his duobus fieri vnum actu intelligibile, quod mouet intellectum possibilem ad intelligendum, quo ex lumine, & colore, seu obiecto fit vnum actu visibile, quod mouet visum ad videndum, vt explicuimus.

Vt verò vltimum argumentum diluamus, nempè si in nobis constituendus esset intellectus agens, constitui quoque deberet sensus agens, scito, Apollinarem in lib. 2. de Anima quæst. 13. & Iandunum in eundem lib. quæst. 16. tum nonnullos alios, in ea extitisse opinione, quod in anima duplices sint potentiæ sensitiuæ, ita vt quædam dicantur sensus passiui: aliæ sensus actiui. Et quemadmodum duplex est intellectus, agens, & patiens, ita duplex sit visus, duplex auditus &c. Cuius opinionis auctores, deinde in eo inter se differunt, quod quidam ponũt istos sensus agentes, vt producant species sensibiles in sensu. Alij verò non vt causent vllam speciem in sensu, sed vt causent sensationes in eo ipso sensu. V.g. in visu visionem, in auditu auditionem &c. Præter hos alij opinantur, non esse improbabile, saltem inter sensus interiores ponere aliquem sensum agentem: ita refert Dominicus Bannes in prim. par. S, Thomæ, quæst. 79. art. 3. dub. 1.

Quę opinio, huic potissimùm innititur fundamento, quia ratio, qua Stagirites 3. de Anima, tex. 17. probat, constituendum esse in anima intellectum agentem, est, quia vbicunque est potentia passiua, quæ in vno aliquo genere omnia fiat, necesse est etiam dari potentiam actiuam, quæ in eodem genere omnia faciat. Quæ ratio ita applicatur: Atqui in sensu est potentia passiua, quæ fit omnia sensibilia: ergo debet correspondere in illo genere potentia actiua, quæ faciat potentiam esse omnia sensibilia: quę profectò non est alia, nisi sensus agens. Deinde, species, quæ sunt in potentijs superioribus, sunt perfectiores, quàm species, quæ sunt in potentijs inferioribus, V.gr. species existentes in cogitatiua perfectiores sunt, quàm eæ quæ sunt in imaginatiua, cum illæ sint non sensatæ, istæ verò sensatæ: ergo species illæ perfectiores non possunt produci, vel a potentia illa inferiori, vel a speciebus in ea existentibus: quia nihil agit vltra suas vires, sed necessariò constituenda est alia potentia, quæ species inferiores imaginatiuæ perficiat, vt possint recipi in cogitatiua: quæ potentia est sensus agens interior.

Opposita sententia est S. Thomæ, in prima par. quæst. 79. art. 3. ad 1. & quæst. 9. de spiritualibus creat. art. 10. ad 17. Albert. Mag. in 2. de Anima, tract. 3. cap. 6. & hodie est inter scholasticos communis, quæ nullum admittit sensum agentem.

Et probatur primò, quia huiusmodi sensus nec potest poni, vt causet species, nec vt causet sensationem in sensu passiuo, ergo inanis est, Antecedens quoad primam partem patet ex Aristotele 2. de Anima, cap. 5. vbi in tex. 59. conceptis verbis ait, sensationis actiua esse extra, ipsa videlicet sensibilia: non ita autem intellectionis: *Differt verò*, inquit, *quia sensitiua operationis actiua extra sunt, visibile, & audibile, similiter autem, & reliqua sensibilium. Causa autem, quoniam singularium quidem secundum actum sensus: scientia autem vniuersalium.* Secunda etiam pars patet, quia sensus sunt operatiui suarum actionum.

Pręterea, quia secundum illam opinionem, numerãdi essent decem sensus externi, quinque passiui, & totidem actiui: quod ab Aristotele, & doctrina communiter recepta abhorret. Iacobus Zabarella librum integrum composuit de sensu Agente: & ante eum Augustinus Niphus: eos adi, si vacat: tum Dominicũ Bannes in prim. par. S. Thomæ, quæst. 78. art. 3. dub. 2. & quæst. 79. art. 3. dub. 1. Ferrarien. 2. de Anima, quæst. 9. Capreol. in 2. distin. 3. quæst. 2. art. 3. ad arg. Durand. cõtra 8. concl.

Nec argumenta præcedentis opinionis quicquam negotij facessunt. Ad primũ enim dicimus, longè diuersam esse rationem de intellectu, ac sensu: quia intellectus possibilis ita est in potentia passiua, vt a phantasmate moueri non queat, quin adsit intellectus agens, quemadmodum toties dictum est. Sensus autem

tem, etsi sunt in potentia passiua, tamen commodè moueri possunt, & de facto mouentur à sensibilibus, in se existentibus. Cuius rei rationem iam indicauit Stagirites loco nuper allato, & prosecutus est S. Thomas in prima parte, quæst.79.art.3. ad 1.& quæst.85.ad 3. quia nimirum obiecta sensibilia habent eundem modum existendi prout sunt in materia corporali indiuiduali, quem etiam habent in potentijs sensitiuis, ideòque se ipsis possunt imprimere sui similitudinem in sensum. Phãtasmata verò, cum sint similitudines indiuiduorum, & existant in organis corporeis, non habent eundem modum existendi, quem habent prout sunt in intellectu possibili: iccircò nequeunt sua virtute imprimi in intellectum posibilẽ, sed virtute intellectus agentis, illustrantis dicta phantasmata, resultat in intellectu posibili quædam similitudo, idest species impressa, quæ est repręsentatiua eorum, quorum sunt phantasmata, sed solum quantum ad naturam specificam. Hinc patet solutio ad primum argumentum: & præcipua ratio, cur debeat poni intellectus agens, non itidem sensus agens.

Ad secũdum, dicimus, quamuis species existentes in potentijs inferioribus, sint minus perfectæ, quàm sint species existentes in potentijs superioribus, tamen optimè posse immittere sui similitudinem in potẽtias superiores: quia hoc habet obiectum sensibile, vt immittat sui similitudinem modo aliquo eleuatiori. Hoc vides in obiecto visibili, quod in oculum gignit sui speciem, ipso minus materialem: sed de his non plura.

Venio nunc ad argum. Scaligeri, a quibus, paucis me expediam. In primo argumento assumit falsum, dum ait, intellectum posibilem *ipsum recepta phantasmata, per discursum nudare posse*. Quæ recepta phantasmata, si ea recipere nequit sine intellectus agentis ope? vt ostensum est. Deinde, non est eadem ratio de intellectu posibili, ac de cogitatiua, vt etiam patefecimus. Reliqua verò in eo argum. adiecta, nullius sunt ponderis. Ad alterum, ex his itidem patet solutio, quę superius dicebamus. Intellectus agens non intelligit: nec ideò est bruta res, & sicuti pistrini mola, quæ quid sit farina nescit: sed est sicuti lux, quæ facit colores potentia existentes actu colores: nec tamen eos videt.

Postremò, argumenta Toleti deficiunt: & quidem primum, quod erat, non sunt in nobis duæ voluntates, sed vna; nec duæ memoriæ, nec duo appetitus, nec duæ imaginationes, ergo nec duo intellectus, sed vnus. Hæc ratio nulla est: quandoquidem non sunt in nobis duę voluntates, quia voluntas habet actum vnius solummodo rationis: nempè versatur circa obiectum ab ratione propositum: Intellectus verò habet geminę rationis actus: abstrahit, & intelligit: versaturq; circa duplex obiectum: primò circa obiectum quod est potestate intelligibile, idq; efficit actu intelligibile, deinde id ipsum intelligit.

Eadem ratione, quamuis in nobis sit vnica memoria, non ideò consequitur, vnum quoq; esse intellectum: quia memoria, cum sit habitus phantasiæ, vt docet Arist. lib. de Memor. & reminisc. cap.2. habet vnicam duntaxat operationem, nempè conseruationem notitiarum singularium in organo phantasiæ: Intellectus autem geminus est, ob duplex genus operationum, & obiectorum, vt dicebamus. Adde, quod in nobis, præter memoriam sensitiuam, quæ nobis cum brutis communis est, reperitur etiam memoria intellectiua, quę est vis quędam conseruatiua specierum intelligibilium: qua de re adeundus est S. Thomas in prima parte, quæst.79.art.6. & 7.

Ad hæc, omninò falsum est, vnicum esse in nobis appetitum: quippè nos didicimus ex Aristotele, tres esse species appetitus: eius hæc sunt verba in lib.1. Mag. Moral. cap.13. *quia tres sunt appetitus species, cupiditas, ira, voluntas.* Postremò, patet quomodo & si in nobis imaginatio sit vna, quia habet vnicũ operationũ genus, circa idẽ obiectũ singulare materiale, tamen intellectus geminatur. Patet ẽt quomodo non satis est vnus intellectus ad producendum lumen, & postea eliciendum species, & producendum in se notitiam, vt secundo loco idem auctor obijciebat. Hi quippe diuersi effectus, diuersas exigunt facultates, vt ostensum est. Denique patet quomodo complures, eæque conuincentes rationes pro intellectu agente constituendo adducuntur, quas superius vidimus. Ex his igitur dissoluta habes argum. Isaac Narbonensis, Durandi, Scaligeri, & Toleti: vlterius pergo.

SE-

SECTIO DECIMA.

Confutantur argumenta Alexandreorum, relata in secunda Sectione.

VOD ad auctoritates Aristotelis attinet, antequam ad germanam vniuscuiusq; intelligentiam deueniam, operępręcium me facturum existimo, si totum illum tex. 19. tertij libri de Anima, vbi procul dubio Stagirites venatur naturam intellectus agentis, hic exscribam, vt ex diuersa eius interpretatione, integer sensus eliciatur. Textus est. *Et hic intellectus separabilis est, & immixtus, & impassibilis, substantia actu ens; semper enim honorabilius est agens patiente, & principium materia.*

Circa quem textum sunt qui velint, quattuor hic conditiones à Philosopho tribui intellectui agenti, ita vt illud *substantia actu ens*, vel vt alij transtulerunt, *substantia actio existens*; sit quarta conditio, vltra hoc quod sit *separabilis, immixtus, & impassibilis*. Quas quidē conditiones inesse intellectui agenti, probet Philosophus hoc medio, *semper enim honorabilius est agens patiente; & principium materia*. Pro cuius intelligentia aduertunt, istorū quattuor, quę Philosophus in præsentia tribuit intellectui agenti; duo data & attributa fuisse intellectui possibili, quòd sit *immixtus* tex. 4. & quòd *separabilis* tex. 6. Tertium verò, quod scilicet sit impassibilis, cum distinctione de eodem intellectu possibili protulerat. Ostendit enim tex. 3. non esse passibilem vti sensum; deinde tex. 9. cōmuniter accepto pati, dicit esse, passibilem, in quantum ad intelligibilia est potentia. Quartum verò nimirum esse actu, omninò remouit ab intellectu possibili, dum asserebat, illum esse ad omnia potentia, nihilque eorum actu, antequam intelligat. Quo fit, vt intellectus agens, in primis duobus cōueniat cum possibili: in tertio, partim conueniat, partim differat: in quarto, omninò discriminetur.

Has verò quattuor conditiones inesse intellectui agenti, probat hoc medio: *semper enim honorabilius, &c.* hoc pacto. Agens est honorabilius patiente, & principium materia: Sed intellectus possibilis, qui est patiens, ac veluti materia, est separabilis, & immixtus, vt supra est probatum, multò igitur magis agēs erit separabilis, atque immixtus. Reliqua itidem duo per idem medium excludit; Agens in hoc est honorabilius patiente, quia comparatur ad illud vt agens, & actu ens, ad patiens, & potentia ens. Atqui intellectus possibilis est patiens, & potentia ens; quare agēs, erit non patiens, seu impassibilis, & actu ens.

Quæ quidē explicatio, & ingeniosa est, & grauissimorum virorum, secundum quam nulla in tex. illo relinquitur difficultas; nec contra nos quicquam cōcludit; quòd enim agens intellectus vocetur hic a Philosopho separabilis, immixtus, & impassibilis, hoc idem de possibili dictum fuit, quem quidē esse aliquid animæ nostræ, clamat Arist. *De parte autem anima, qua, & cognoscit anima & sapit.* Quòd verò dicatur substantia actu ens, id per comparationem ad possibilem, qui est ens potentia nuncupatur. Et ita patet ad duo priora argumenta, maximè verò ad illud, quod aduersarij tanti faciunt *substantia actu ens*.

Alij verò contendunt, tria solùmodo prædicata assignari hic a Philosopho intellectui agenti, quæ sunt *separabilis, immixtus, & impassibilis*. Et hæc ab eo probari hoc medio termino, *substantia actu ens*, seù *substantia actio existens*: quibus ego lubens assentior: hoc enim apertè constat è tex. græco; vbi dicitur καὶ οὗτος ὁ νοῦς χωριστὸς, καὶ ἀμιγὴς, καὶ ἀπαθὴς, τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνεργείᾳ. vbi illud participium, ὢν, idem pollet, ac, quia est, seu, cum sit. Quapropter idem est, ac si dixisset, & hic intellectus. Separabilis est, & immixtus, & impassibilis, quia substantia, seù, substantialiter est actu.

Sed animaduertēdum est, cum intellectus, à Philosopho substantia actio, vel actu ens appellatur, non id significari, vt ille sit actio per essentiam, quasi eius actio, & essentia idē sint. Falsum hoc est: nā ostendimus intellectus agētis actionem, esse accidēs aliquod. Sensus itaque est, quòd natura, & essentia intellectus agentis, posita sit in actualiter operari, & agere; quemadmodum è conuerso, natura intellectus possibilis est esse potentia, ac nullam actu habere naturam. Ita Philosophus tex. 5. dum illius naturam aperiret; *quare neque ipsius vlla est natura*. Quapropter, quemadmodum eo loci, naturam possibilis nullam esse actu affirmat, (nullam in esse intelligibili) sic in præsens naturam, atque essentiam agentis intel-

lectus

lectus collocauit in actu; vt agens è regione ipsi possibili opponatur: quò fit, vt in 19. tex. collatio quædam inter vtrunque intellectum fiat. Et quemadmodum possibilis est potentia solum in genere intelligibilium, non verò simpliciter, ita agens dicitur actu minimè quidem in genere entis, vt sit actus purus, sed in esse tantum intelligibili.

His adnotatis, dicamus ad argumenta singillatim: & quidem ad primum, & secũdum, iam patet, quomodo nihil prohibet, intellectum agentem esse animæ potentiam, atq; in corpore, & tamen ab eo separari, & esse immixtum, atque impassibilem: quemadmodum & anima ipsa rationis compos. Dicitur verò intellectus esse substantia actu ens, vel substãtialiter actu, in esse intelligibili, & per comparationem ad possibilem. De qua tamen auctoritate videa, quæ diximus supra Disputat. quinta, sect. 5. & etiam dicemus inferius.

Ad 3. Intellectus agens dicitur, *omnia facere*, non in esse entis, sed in esse intelligibili; quoniam omnia describit in intellectu possibili, qui in eodem genere fit omnia. Hinc Philoponus, ad hæc omninò scribit; *Scire ergo oportet, quod omnia facere dicitur intellectus, qui actu est, quod omnium typos describat in intellectu, qui est potentia: quare, & eum Plato stylo, quo scribitur, assimilat. Arist. autem ex se ipso, ipsum scriptorem supponit: Si enim qui potentia est intellectus fit omnia; qui ergo actu est, omnia facit.* Hæc ille. Et ob hanc rationem Arist. hunc intellectum luci comparauit: lux enim non facit colores in esse entis, atque simpliciter; sed colores potentia visibiles existentes, facit actu visibiles, eorumq; profert operationem, quo visiuam potentiam possint mouere, vt retro exposuimus: sic itaque & hic intellectus omnia facere dicitur, omnia nimirum reddere intelligibilia actu, quæ sunt huiusmodi in potentia. Sed illud hic omittendum nõ est, quo vnquam pacto Alexandrei, hinc quidem Deum spoliant omni efficientia, eumque finalem solummodo causam esse contendunt; hinc verò tàm acriter digladiantur, vt illud *Omnia facere* ad Deum referant, & in esse entis? Sed reuera ego nescio qua vnquam fronte isti cõtendunt, *Omnia facere*, debere intelligi in genere entis, & referri ad Deum. Dic sodes quę omnia facit? non ne apud Aristotelem permulta sunt æterna, ac proinde à nullo agente fieri nata? an ne intellectus agens facit Intelligentias, corpora cælestia, materiam primã, mundum ipsum? an ne facit omnia materialia, & a parte rei in se existentia? quæ omnia facit in genere entis? nugæ sunt. Sed ita intellectus agens *facit omnia*, sicut intellectus possibilis *fit omnia*, vt in eodem tex. 18. dicitur. Modo quis est tam extremæ dementiæ, qui existimet, intellectum possibilem fieri lapidẽ, lignum, cælum, omnia in esse entis? Hem audi Philosophum 3. de Anima, tex. 38. *nõ lapis in anima est, sed forma*: nempè fit omnia in esse intelligibili. Sic ergo & intellectus agens facit omnia in esse intelligibili. Hoc amplius patet ex comparatione, quam Stagirites subnectit: cum enim dixisset intellectum agẽtem esse quale lumen, explicat, sic illum facere omnia, sicuti lumen facit colores. *Quodam enim modo & lumen facit potentia existentes colores.* Lumen autem nõ facit colores in esse entis, quia colores in genere entis proximè nascuntur ex opaco, & perspicuo: quæ duo principia coloris actu sunt etiam in tenebris: sed facit colores *quodammodo*. id est in esse visibili. Sic de intellectu agente respectu intelligibilium.

Ad 4. cum dicitur, hunc intellectum non aliquando quidem intelligere, aliquãdo autem non intelligere; respondeo, Arist. proferre ea verba non de intellectu agente, sed de intellectu in actu. Hic autem est intellectus possibilis reductus per agentem ad actum secundum. Pro cuius maiori intelligentia; sciendum est ex Philopono 3. de Anima, & S. Thom. super prædicta verba, & etiam prima parte, quæst. 79. art. 10. intellectum potentia, tres habere status; Primum, cum in pura potentia capitur, & nihil eorum habet, quæ sunt intelligenda: quemadmodum & materia prima, quoniam in esse entis est pura potentia nihil vnquam formarum habet: & tunc dicitur intellectus possibilis. Secundus eiusdem status est, cum iam quodammodo habet, quæ sunt intelligenda, idque in actu primo; & hoc pacto appellari consueuit intellectus in habitu. Tertiò tandem sumitur, prout actualiter operatur, ac intelligit, & vocatur intellectus in actu, seu adeptus. Et de his oĩbus egit Aristot. de primo à tex. 3. vsque ad 8. De secundo a tex. 8. vsque ad 17. & quia ad tertiũ statum intellectus, qui est potentia requirebatur intellectus agens, ideò a tex, 17. vsque ad 19. egit de agente: quo quidem peracto, & absoluto, peruenit tandem ad intellectum in actu,

seu adeptum, in tex.20. atque adeò tractans de illo, ait, eum non aliquando quidem intelligere, aliquando autem non intelligere. Si enim est actu intelligens, necesse est, vt qua talis, semper intelligat; siquidem vnumquodq; dum est, necesse est esse; hanc responsionem tetigit S.Thomas 2.contra Gentes, cap.78. & in prima par.quæst.79.art.4.ad 2.

Respondetur 2. quod si verba illa referantur ad intellectum agentem, eorum sensus est, non esse ex parte intellectus agẽtis, quod aliquando intelligamus, aliquando autem non: sed hoc prouenire ex parte possibilis intellectus: quapropter non sequitur, agentem esse semper in actu intellectionis; aut esse Deum ipsum. Sed mea quidem sententia, prima responsio, est germana Philosophi mens.

Quintam auctoritatem, *Separatus autem est solum hoc, quod quidem est: & hoc solum immortale est ac perpetuũ,* multis exposuimus supra Disput.5.sect.6. vbi multa notatu digna ex Græco fonte hausimus, diximusque hanc esse conclusionem Aristotelis pro animæ immortalitate. Ea in præsens non sunt referenda. Itaque dicta verba non intelliguntur de intellectu agente, sed de radice vtriusque intellectus, id est, de ipsa anima intellectiua, de qua Philosophus proponebat initio eius libri, inquiens, Περὶ δὲ τοῦ μορίου τῆς ψυχῆς, ᾧ γινώσκει τε ἡ ψυχὴ καὶ φρονεῖ, *De particula autem animæ, qua cognoscit anima, & sapit &c.* Cæterùm quomodo hæc se habeant, & quomodo præfata verba referantur ad propositionem ab Aristotele factam, vide loco, quem dixi.

Porrò, dicitur solum hoc esse separatũ, nempè hoc *μόριον*, particula, respectu animæ sensitiuæ, & vegetatiuæ, quæ non sunt separatæ, seu separabiles. Deinde, quid hic significet *separatus, χωρισθεὶς* exposui in sect.illa 6. Postremò, merum somnium est, quod ait Zabarella, nempè, per illa verba, *id quod quidem est*, seu, *id quod verè est*, significari purum actum, & ipsammet entitatem. Significat substantiam, vt ex multis Philosophi locis ostendi in sect. citata.

Ad 6. cum intellectus agens comparatur habitui, dicimus, quod egregij isti Alexandrei, meminisse debebant, exempla, nequaquam ad omnia, sed ad illud solum debere aptari, ad quod explicandum, ac illustrandum afferuntur. Similitudo itaque intellectus agẽtis ad habitum, in eo sita & collocata est, vt quemadmodum habitus, est quodammodo medium, quo quis, cum velit operatur; sic enim Philosophus lib.1.Magn.moral. cap.7. *habitus sunt, per quos erga opera habemus benè, aut malè*; & Auerroes in 3.de Anima, Comen. 18. *habens*, inquit, *habitum, intelligit per ipsum, quod est sibi proprium, ex se, & quomodo voluerit*, & S.Thomas multis in locis, & præcipuè prima parte, quæst.87.art.2. Ita intellectus agẽs est quodammodo medius inter possibilem intellectum, & actionem ipsam: quo intellectus possibilis, siue homo ipse intelligit, ac operatur. Item, quemadmodum habitus est id quo cum volumus, vtimur ad actiones, sic cum nobis libuerit, vtimur intellectu agente. Item, quemadmodum esse ipsius habitus est inesse, ac formaliter importatur, vt in habente; ita hic intellectus, cum sit animæ potentia est in illa, veluti proprium accidens in habente. Ex quo non sequitur, si habitus extrinsecus a nobis acquiritur, ita etiam sit agens intellectus. Sunt qui dicunt, Aristotelem eo loci accepisse nomen habitus largo modo, prout habitus complectitur quamlibet formam, aut virtutem, aut perfectionem ipsius animæ.

Iam verò ego non video, quomodo in Alexandreorum sententia omnia cohærent, vt in eodem 6.argum.elatè subnectebatur: quinimò video, omnia inter se in eorum sententia *δὶς διὰ πασῶν, bis per omnia dissidere*. Quod enim Philosophus lib.2. de generat. animal. cap.3. dicit, mentem forinsecus nobis accedere, id non de intellectu agente, sed de anima ipsa intellectrice intelligit, vt multis ostendimus supra Disput.4.sect.4. Et profectò quod hic Philosophus vocat mentem, ante aliquot verba, conceptis verbis vocat animam intellectualem, de qua etiam pollecetur se dicturum: Eum audi: *De anima quoque sensuali, pari modo dicendum est, atque etiam intellectuali.* Mentem itaq; deforis nobis aduenire, est animam intellectus ac rationis participem, non educi de potentia materiæ, quemadmodum educitur vegetatiua, & sensitiua: de qua re vide Disput.nostram quartam.

Sapientem autem visitari a Deo, tanquam ab amico, ea opinione dictum est, quæ asserebat, viros sapientes ac probos, Deorum esse amicos, ab ijsq; amari, & foueri: nec iniuria. Porrò ex hoc dicto nihil pro Alexandreorũ intellectu agente extorqueri potest. Hem, diligit

ligit Deus ſapientem,probumq; & iuſtum hominem: cumque viſitat effectibus ſuis. Quod autem adducunt ex capite primo Ioannis, *Erat lux vera,quæ illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum*;quoniam ex ſacris paginis eſt,reſpondeat Regius Pſaltes. *Peccatori autem dixit Deus, cur tu enarras iuſtificationes meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum?* Ne ſupra crepida. Alium,& reconditum intellectum habet diuinum effatum, quem in præſens explicare, non opus.

Ad confirmationem,quo pacto intellectus agens,lumini comparetur,iam explicauimus. Adhuc dicitur ex S. Thom.2.cont. Gent. cap. 78.ſimilitudinem luminis ad intellectum attendi ſolum quantum ad neceſsitatem; vt, ſicut abſque lumine colores videri nequeunt; ita ſine intellectu agente, phantaſmata actu intelligi non poſſe. Fateor etiam intellectum agentem eſſe realiter ab eſſentia animæ diſtinctum. Nego tamen hinc ſequi,illum eſſe extrinſecum aliquid, atque alienum ab anima: Sic enim omnes animæ potentiæ eſsent extrinſecæ, cum ab anima re diſtinguantur; vt ſupra vidimus. Quod denique pro coronide ponunt; Ariſt. concluſiſse, *intellectum paſſiuum eſſe mortalem,ac corruptibilem*. Dico,communem eſse interpretum explicationem,Philoſophum eo loci,nomine intellectus paſsiui, intellexiſse cogitatiuam, ſeu imaginatiuam. Auerr.ſuper eum locum, hæc ſcribit: *Rectè, itaque dixit, & rememoramur,quia iſte eſt non paſſibilis, & intellectus paſſibilis corruptibilis eſt,& ſine hoc nihil intelligit,ideſt, ſine virtute imaginatiua,& cogitatiua*. Quinimò in eiuſdem tex. explanatione,ait ſe habuiſse aliam Ariſtotelici textus translationem,in qua loco, *intellectus paſsiui*, erat,*imaginatio*. Et ad vberiorem huiuſce rei explanationem, annectit, Auerr. nomen hoc *intellectus*, quatuor modis in 3.lib.de Anima capi. Primo, pro intellectu poſsibili: Deinde, pro eo,qui eſt in habitu: Præterea, pro agēte:Et deniq; pro virtute imaginatiua.

Et quidem Ariſtotelem in præſentia nomen intellectus paſſiui ſumpſiſſe pro cogitatiua, ſeu imaginatiua, ex ijs verbis, quæ ſequuntur facile conſtat; *& ſine hoc nihil intelligit anima.* Si per illa verba intellectum poſsibilem intelligeret, inaniter inferret, & ſine hoc animam nihil intelligere. Quem enim latet, eam ſine intellectu poſsibili non poſſe elicere intellectionem? quia verò per intellectum paſsiuum,intelligit cogitatiuam, ſeu imaginatiuam,optimè intulit; animam ſine hac non poſſe intelligere:quemadmodum infra dicet. Sine phantaſmate nihil contingit intelligere,ſaltem pro ſtatu præſentis vitę. Eodem pacto, nomen intellectus,capitur pro imaginatiua, ſeu cogitatiua, 3. de Anima. tex.48.Et 2. de Anima tex. 155. vbi omninò legendi ſunt Philoponus,& S. Thomas: Nec immeritò cogitatiua in nobis,intellectus nomine condecoratur. Dicitur nimirum propter coniunctionē, ſeu ſubordinationem, quam ad intellectum propriè dictum habet: qua etiam ratione Philoſophus 1. Ethic.cap.vltimo, partem ſenſitiuam in homine, ob quandam ſubordinationem, quia eſt apta, atque nata obedire rationi, rationalem appellat: Et cogitandi facultas in nobis à comentatore,3. de Anima com. 5. dicitur ratio particularis, quia diſcurrit ab vno ſingulari, ad aliud. Et hæc ſatis quantum ad Philoſophi auctoritates, quibus ſe Alexandreorum ſententia munire putat.

Venio nunc ad eorum ipſorum rationes. Et quidem extollunt ſtrenui iſti, magnique ducunt primam rationem; quæ tamen licet multis alijs modis ab alijs D. D. confutetur, hac nobis via faciliori funditus videtur poſſe labefactari. Itaque maxima illa, cui innititur argumentum, *Quandocunq; eſt aliquid prius, & per ſe tale, & alia ſecundariò, & per accidens talia,hac eſſe ac fieri talia ab illo*. In ijs, verum habet,ſi tamen vniuerſaliter habet, quæ ſunt eiuſdem ordinis,ac rationis:minimè verò verificatur in illis,quæ diuerſæ rationis & ordinis ſunt. Atque vt in eorum exemplo perſiſtamus,lux Solis per ſe,ac prius viſibilis eſt, & nihilominus dantur viſibilia quædam, quæ ſunt,ac fiunt talia,non a luce illa, vt ſunt lapides pretioſi,& lumen candellæ,noctu lucentia: idque propterea,quia hæc non ſunt eiuſdem ordinis,ac rationis, cum Solis viſibilitate,& luce. Quia igitur intelligibilia, quæ nos intelligimus,differunt ordine, ac tota ratione a primo illo æterno,ac immutabili intelligibili, Deo, qui per eſsentiam eſt intelligibilis, quoniam per eſſentiam ens, & vnumquodq; ſicut habet eſſe, ita & intelligi, noſtra verò intelligibilia,ſunt finita,ac limitata, fit, vt nō ſit neceſſe,intelligibilia noſtra fieri talia,a primo illo, ac per ſe intelligibili,cuiuſmodi eſt Deus, ſed ponendum eſſe alium intellectum

agen-

agentem, qui ordine,& quidem in infinitum, a primo illo differat: sit verò eiusdem ordinis, cum intelligibilibus, quæ nos intelligimus, a quo etiam ista fiant intelligibilia actu.

Dico præterea, propositionem illam, etiā in ijs,quæ sunt eiusdem ordinis,valere tantū, cum effectus immediatè, ac proximè ab aliquo proficiscitur,non autem, si ille procedat alio mediante. Patet hoc in calefactione passiua facta in aliquo ab aqua calida, vbi calefit aliquid,non quidem immediatè, ac proximè ab igne,qui est per se,ac prius calidus,sed ab aqua, quæ calefaciendi virtutē ab illo participauit. Sic igitur intelligibilia,quæ nos intelligimus, sunt,ac fiunt talia immediatè ac proximè,non a primo illo, ac per se intelligibili, Deo; sed ab intellectu agente,qui est veluti lumen, & quædam participatio intellectus diuini, hominibus solum communicata: siquidem *signatum est super nos lumen vultus tui Domine.*

Ad 2.illa ratio hoc solum concludit, nempè præstantiorem facultatem,pręstantius etiā nobiliusq; lumen, ac medium sibi postulare: idque rectè. Cæterùm lumen illud, ac mediū esse aliquid extrinsecum, & alienum a facultate, minimè concludit. Probabilis est sententia,cogitatiuam,vt appręhendat,indigere aliquo lumine,& quidem longè præstantiori, quàm indigeat visus: & tamen lumen illud haud est externū. Multo magis intellectus possibilis, præstantissima hominis facultas,indiget lumine,& quidem præstantissimo, vt intelligat,sed hoc non est quid extrinsecum ab anima,sed est illustratio intellectus agentis, qua res potestate intelligibiles,fiunt actu intelligibiles,vt superius exposuimus.

Ad 3. rat. Cum dicitur hominis fęlicitatem esse Deum Opt. Max. hoc bifariam capi potest. Vno modo iuxta catholicam veritatem,& hoc pacto verè Deus,& quidem vt est in se,& clarè visus est nostra beatitudo. Si autem verba facimus in Peripato, in quo nunc versamur, Deus alio modo est nostra beatitudo: prout nimirum eum contemplamur, eique quoad fieri potest per contemplationem coniungimur. Coniungimur autem illi in hac vita non per illud Alexandreorum figmentum intellectus agentis,sed primò per eius effectus,quibus visis,excitatur in nobis desiderium uidendi eorum primam causam. Deinde,per motum,ex quo necessariò deuenimus ad primum immotum mouens. Pręterea, per causas efficientes, in quibus cum non sit abeundum in infinitum, necesse est ad aliquod primum efficiens deuenire. Adhæc, per diuersos rerum gradus,quorum cum vnus altero sit perfectior, omninò deueniendum est ad aliquod ens perfectissimū, quo quid perfectius dari nequeat. Postremò, per ipsam rerum gubernationem, in quibus permulta videmus cognitione carentia,operari propter finem: ad quem ab aliquo alio dirigantur necesse est. His ergo potissimùm vijs,naturæ lumine ducti,contemplamur Deum,eique cōiungimur, non per figmentum illud Alex.

Iam verò quod Iacobus Zabarella lib. de Mente humana cap.14.pro sua, & Alexandri sentētia adducit S.Thomam, quasi hic eò accesserit, vt non improbauerit, intellectum agentem,de quo Stagirites in 3. de Anima, & nos hic verba facimus,esse Deum ipsum, profectò aperta impositio,ne dicam calumnia est. At inquies, S. Thomas impugnauit quidem priorem opinionem,quæ asserebat,intellectū agentem esse vnam aliquam substantiam separatam,ipso Deo inferiorem: alteram verò, quæ eum ipsum intellectū constituit esse Deum,nequaquam impugnauit: quinimò ait, eā fuisse quorumdam Catholicorum. *Ideò* inquit, *quidam Catholici posuerunt,quod intellectus agens sit ipse Deus,qui est lux vera, quæ illuminat omnē hominem venientem in hunc mundum.* Quid? hoccine est bonos auctores citare? hoccine suam sententiam grauissimorum Doctorum patrocinio munire? Cur non addit Zabarella,verba quæ S.Doctor subiungit? quæ sunt: *Sed hæc positio si quis diligenter consideret, non videtur esse conueniens. Comparantur enim substantiæ superiores ad animas nostras, sicut corpora cælestia ad inferiora corpora. Sicut enim virtutes superiorum corporum sunt quædam principia actiua vniuersalia respectu inferiorum corporum, ita virtus diuina, & virtutes aliarum substantiarum secundarum,si qua influentia ex ijs fiat in nos,comparantur ad animas nostras,sicut principia actiua vniuersalia. Videmus autem quod præter principia actiua vniuersalia,quæ sunt cælestium corporum, oportet esse principia actiua particularia, quæ sunt virtutes inferiorum corporum,determinata ad proprias operationes huius,vel illius rei, & hoc præcipuè requiritur in animalibus perfectis: quare &c.* Hæc S. Doctor. Consimilia habet, & in art. 10.quęst. de spiritual. creat. & in prima par. quæst.79. art.4.

art. 4. & vbicunque de hac re loquitur. Vnde non video quid Zabarellæ in mentem venerat, vt ad suam sententiam S. Doctorem extorquere niteretur: sed de his non amplius.

SECTIO VNDECIMA.

Dilutio argumentorum Sectionis tertiæ, quibus probabatur, intellectum agentem esse vnam aliquam intelligentiam.

AD primum argum. Marini dicimus, iam nos retrò patefecisse, cur, & quomodo intellectus agens ab Stagirite comparetur lumini. Præterea dicimus, illud argumentum in eo conuenire nobiscum, dum probat lumen, cui collatus est hic intellectus, nullã habere proportionem cum Deo, qui potius est vt Sol, quã vt lumen. Verùm in eo deficit, dum colligit, si intellectus agens non est Deus, neque est ipsamet anima, necessariò esse illum dæmonis intellectum, seu vnam aliquam intelligentiã. Est hic aliqua facultas animæ, ab ea manans, vt a nobis alio loco ostensum est, ac re ipsa distincta: idcòque media inter Deum, a quo est per participationem, & ipsam animam a qua fluit: perinde ac lumen est medium inter Solem, & rem illuminatam. Et hic intellectus a Deo accensus, & illuminatus illuminat, vt superius explicuimus: Quo spectat etiam illud Stagiritæ lib. 3. Rhetoric. cap. 10. τὸν νοῦν ὁ θεὸς φῶς ἀνῆψεν ἐν τῇ ψυχῇ, ἄμφω γὰρ δηλῶσι. idest, *mentem Deus lumen accendit in anima: ambo enim manifestant aliquid.*

Ad 2. dic ex ijs, quę Sectione proximè precedenti, pro responsione sexti argumenti adduximus: vbi triplicem attulimus rationem, cur hic intellectus conferatur habitui. Ea nũc repetere non est opus.

Ad 3. dico, non rectè colligi: Ars, cui intellectus agens comparatur, est aliquid extrinsecum a materia, in quam agit; ergo intellectus est quid extrinsecum ab anima. Porrò inferri debet, ergo & intellectus agens est aliquid extrinsecum a materia ipsa circa quam versatur. Huiusmodi verò materia sunt phantasmata, q̃ is illustrat. Vel ergo est distinctus ab intellectu possibili, qui est potẽtia, & veluti materia respectu agentis. quod vltrò concedimus. Diximus.n. superius hosce intellectus re ipsa adinuicem discriminari. Cæterùm similitudo artis ad intellectum agentem, in duplici hac proportione consistit. Primò, quod sicut ars est communis causa eorum omnium artificiatorum, quæ in vno aliquo genere sunt, exempli gratia, ars domificatrix, vna cum sit, multa efficit, quæ ad extruendum domum requiruntur, ita hic intellectus cõmunis est causa omnium eorum, quæ homo, vel intellectus possibilis intelligit. Quippè si homo, res etiam infinitas syncategorematicè posset intelligere, vnus intellectus agens illas omnes abstraheret, redderetq; intelligibiles actu, & moueret intellectum possibilem ad earum intellectionem. Deinde, quod sicut ars est extra res artefactas, ita præfatus intellectus est extra res intellectas. Quocirca ex hoc exemplo haud vnquam deducitur, intellectum agentem esse quid alienum, & extraneum ab anima nostra. Ad eandem similitudinem respexit Themistius, cum intellectum agentem appellauit architectũ, & notionum fabricatorẽ.

Ad 4. negandum est, in tex. illo 19. intellectum agentem dici *separabilem* pro eo, quod sit actu separatus, sed verè capitur, vt sonat, nempè pro eo, quod actu quidem est alteri cõiunctum, tamen ab eo potest separari. Neque græcanica vox oppositum conuincit: nã apud nos vna vocula χωριστὸς vtrumque significat, & separabile, & separatum, sed magis significat separabile: actu autem separatum dicimus κεχωρισμένον. Quinimò generatim nomina in στὸς finita, magis important potentialitatem, vt ῥευστὸς fluxibilis, καυστὸς cremabilis, &c. Testem habe Aristotelem, qui 8. Phisic. tex. 4. ita loquitur, ὥστε δεῖ πρότερον καυστὸν εἶναι πρὶν καίεσθαι. *quare prius oportet combustibile esse, antequam comburatur*. Quamuis ergo in Metaphysic. loco in argum. citato χωριστὸς capiatur pro separato, attamen in 3. de Anima tex. 19. accipitur pro separabili. Eandem potentialitatem significant reliqua intellectus agentis attributa, *immixtus*, & *impassibilis*. Quandoquidem impassibilis est, qui pati non potest.

Quod verò Philosophus hęc attributa probet inesse intellectui agenti per hoc medium, τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνεργείᾳ, *substantia, cum sit actu*, seu *substantia, cùm sit actu*, (ita enim cõmodius transfertur, cum & οὐσίᾳ, & ἐνεργείᾳ, sint dandi casus, & modus dicendi probatiuus, vt

latè exposuimus supra Disput. quinta, sect. 5.) non significat, quod actio intellectus agentis sit eiusmet substantia: vt in illo argum. temerè sumitur, sed est, quod huius intellectus natura est actu τῇ οὐσίᾳ, ipsi substantię, idest ipsi animæ, ad differentiam intellectus possibilis, qui eidē substantiæ, idest animæ, est potentia. Complures autem decepti sunt, vt existimarent actionem intellectus agentis esse eiusdē substantiam, ob prauas, & distortas eius loci translationes, dum alius quidem vertit, *substantia actio existens*: alius, *substantia actu ens*: alius aliò modo. Quæ omnia, quia accuratè discussimus in sect. illa 5. citata, haud est opus hic repetere. Tu verò vel hac ratione conuince, actionem intellectus agentis non esse eius substantiam, quia huius actio, vt etiam Alexandrei, & præcipuè Zabarella lib. de Mente Agente cap. 5. & 8. fatentur, est mouere intellectum possibilem: quæ functio tantum abest, vt sit ipsamet essentia intellectus agentis, vt ne ab eo solo procedat; sed oritur ab intellectu agente vna cum phantasmatibus illustratis copulato: quare &c.

Ad 5. dicimus, quod intellectus agens est re ipsa distinctus ab intellectu possibili: & vterque est facultas animæ, & ab anima fluens, qua de re abundè supra. Quæ cum ita sint, nullum contra nos sequitur inconueniens ex ijs, quæ in 5. argum. recensebantur. Sic enim agens, & patiens reuera sunt seiuncta, ac diuersa secundum substantiam, hoc est, secundum suam naturam. Quippè alia est natura intellectus agentis, alia intellectus possibilis. Sic aliud est in præsentia causa efficiens, idest intellectus agens, aliud causa veluti materialis, nempè intellectus possibilis. Sic non idem simplex mouebit seipsum, vt in eodem argu. eruebatur, cum re ipsa sit alius, atque alius intellectus. Sic denique patet ad id, quod postremò adiungebatur: nam intellectus possibilis neque est forma separata, vt Auerroes commentus est, neq; forma materiam informans, (nisi nomen intellectus possibilis capiatur pro ipsa anima intellectiua, vt alio loco adnotauimus) sed est vera animæ rationalis facultas.

Ad 6. Hæc ratio eadem est, ac prima Alexandreorum, quā Sectione proximè antegressa fusè diluimus. Intellectus agēs est quidem causa simplicitatis in rebus, quia ex phantasmatibus facit species immateriales, ac simplices, verùm hoc non facit, vt prima causa simplicitatis, sed vt secunda, participata, & quasi immediata: vnde haud sequitur eum esse ipsum simplicissimum: sicuti etiam aqua calida calefacit manum, & tamen nō ideò est ipsum calidissimum, idest ignis.

Ad 7. dicimus, nos iam in Disput. præcedenti patefecisse, intellectum possibilem haud esse formam aliquam separatam, sed veram intellectricis animæ facultatem, & id, *quo intelligit, & existimat anima*, 3. de Anima, tex. 5. Quare licet intellectus agens, vt est agens, sit aliquo modo perfectior, quàm possibilis, non ideò sequitur, eum esse a corpore abiunctum, sed erit eiusdem animæ facultas.

Quamuis autem intellectus agens sit aliquo modo purior, & immaterialior ipso possibili, tum vterque intellectus eleuatior sit quàm ipsa intellectrix anima, quatenus illi operantur absque vllo organo corporeo, ista verò est corpori copulata, & forma verè informans, tamen hoc non inducit in istis eiusmodi distinctionem, vt vnum sit extrinsecum ab alio: quinimo ne essentialem distinctionem ostendit: cuius rei accommodatum exemplū adhiberi potest in flamma, quæ vna & continua cum sit, tamen ea parte qua lignis est copulata, est minus pura; deinde paullo superius, purior, tandem in sublimitate adhuc purior. Sic anima corpori vti forma coniuncta est veluti ea flammæ pars, quæ lignis adhæret: mox intellectus possibilis excedit corpus, sed quia retinet non nihil potentialitatis, cōparatur eæ flammæ parti, quæ proximè ex lignis ascendit, quæ tamen obtinet aliquid fumosi: postremò est intellectus agēs, vt in sublimitate flammę, quæ etiam reliquas flammæ partes illuminat. Hoc exemplū primo ab Auicenna adhibitum, refert non vno loco Albertus Mag. vt tract. 1. de natura, & orig. animæ, cap. 5. & tract. 2. cap. 2. & tract. 1. de intellectu, & intelligibili, cap. 6. Cuius verba, etsi aliquātum prolixa, nec me hic subiecisse, nec te legisse pigebit. *Licet nos*, inquit, *in natura animæ ponamus aliquid potentiale, & aliquid, quod est actus illius, non tamen possumus dicere quod potentiale, quod est in ipsa, sit materia, quia non habet proprietates eius: sed multò congruentius dicitur, qđ cū anima intellectualis esse nobile separatum retineat, quod ex parte illa, qua attingit continuū, & tēpus, efficitur possibilis: et ex parte, qua omnimodè manet separata, est actiua; et pfectiua eiusdē possibilitatis.*

Cuius

Cuius congruum exemplum dicit Auicenna in flamma adhærente aridis lignis cremabilibus. Illa enim in ea parte, quæ adhæret lignis, est aliquantulum fumosa, in ea autem parte, quæ euolat in aerem purum, a lignis distans, est plena luce, illustrans aerem, & etiam partem fumosam eiusdem flammæ. Sic enim est de anima intellectuali, eò quod ipsa aliquo modo sit perfectio corporis, & tamen separata, & ideò ex parte qua inclinatur ad corporeas virtutes organorum, quæ sunt imaginatio accipiens continuum, & sensus, accipiens temporale, & transmutabile, quasi fumosa est, & efficitur in potentia intelligentia, & non in actu: sed in parte separata est in actu, lucis perfecta. In quo quidem flammæ exemplo hic auctor duo explicat: nos vero considerauimus tria, nempè ipsam animam, intellectum possibilem, & intellectum agentem.

Ad vltimum argumentum. Iam ex superius dictis liquet, quomodo intellectus agens, nō sit in omnibus hominibus vnus. Ad probationem, fatemur quidem effectum singularem indicare singularem causam, quando causæ non sunt subordinatæ, vel non sunt in diuerso genere causæ, vel partiales: nam tunc singularis effectus non arguit causam singularem, vt patet. De primo quidem, quia idem homo generatur a Sole, & ab homine: De secundo, quia idem homo gignitur a mare, & fęmina: De tertio, quia eadem nauis trahitur a duobus, vel pluribus. Cęterùm negamus minorem propositionem argum. nempè notitias, quas habent plures homines de primis principijs, esse numero easdem: nam etsi obiectum intelligibile, in se sit idem numero, nihilominus vbi a varijs hominibus cognoscitur, varijs porrò speciebus intelligibilibus, ac varijs intellectionibus cognoscitur: Tùm varij sunt habitus variarum mentium: Tùm illæ notiones vario tempore acquiruntur. Quare ex notionibus primorum principiorum nullo pacto colligitur vnitas numerica intellectus agentis in pluribus hominibus.

SECTIO VLTIMA.

Confutantur argumenta quartæ sectionis, quibus probabatur, intellectū agentem esse habitum primorum principiorum: vel esse ipsummet intellectum possibilem, quatenus habet habitum primorum principiorum: vel denique esse ipsum intellectum possibilem, prout actu intelligit.

Prima opinio in 4. illa sect. recensita asseuerabat, intellectum agētem esse habitum primorum principiorum: cuius falsitatem abundè satis patefecimus in sect. 9. huius Disput. nunc eius argumenta diluenda sunt. Ad 1. negamus, Aristotelem dicere intellectum agentem esse habitum quendam: sed ait, eum operari, & facere omnia, vt habitus quidam facit omnia in suo genere. Modo longè aliud est esse habitum, aliud operari, vt operatur habitus. Deinde, iam supra sectione 10. triplicem attulimus rationem, cur hic intellectus assimiletur habitui. Postremò, detur quod Stagirites hunc intellectum vocauerit habitum: negamus, nullum alium habitum intelligi posse, quàm primorum principiorum. Quippè ipsemet Stagirites semet explicans, cuiusmodi habitum intelligat, ait, se huiusmodi habitum intelligere, *quale est lumē*, quòd facit colores qui sunt potentia visibiles esse actu visibiles. Hoc verò in habitum primorum principiorum haud videtur cadere posse, quare &c.

Ad 2. patet solutio ex responsione ad tertium argum. sectionis proximè præcedentis: vbi exposuimus cur intellectus agens comparetur arti. Quod verò Philosophus lib. 6. Ethic. cap. 6. habitum primorum principiorum conceptis verbis appellat intellectum, profectò id facit per quandam similitudinem ad intellectum agētem, quæ in hoc posita est: quod quemadmodum intellectus agens est principium omnia intelligendi, ab eo quippè vt intelligantur abstrahi debent, sic prima principia sunt ea, per quæ intelligimus omnes conclusiones. Tum etiam, quemadmodum intellectus agens facit, quæ sunt potentia intelligibilia, esse actu huiusmodi, ita prima principia faciunt conclusiones potentia intellectas, esse actu intellectas: nam conclusio latitat potentialiter in præmissis. Postremò, sicut intellectus agens est nobis cōgenitus, ita notitia primorum principiorum est nobis naturaliter indita: naturaliter enim cognoscimus omne totum esse maius sua parte. Has ergo ob causas prima principia per quandam similitudinem nuncupantur intellectus agens.

Ad fundamentum secundæ opinionis in eadem sect. relatæ, quod erat, Intellectus dicitur agens, quia cum lubet, potest agere. Talis autem est intellectus possibilis habitu dignitatum ornatus. Dicimus, non hanc ob causam dici intellectum agentem: sed ob alias, quas superius exposuimus. Nec verò Arist. in illo tex. 18. loquitur de intellectu agēte, sed sermonem habet de intellectu adepto, siue de intellectu in habitu: quare &c.

Nunc diluenda sunt argumenta Philoponi. Ad 1. nempè, intellectus agēs dicitur quia agit. Et intellectus possibilis dum actu intelligit, & iudicat, agit. Distinguenda est minor, nam intellectus possibilis dum actu intelligit, ac iudicat, agit quidem, sed nō eo modo, quo agit intellectus agens. Hic enim sic agit, vt nullo pacto patiatur, ille verò ita agit, vt simul & passus fuerit, & postea patiatur. Quippè intellectus possibilis, vt intelligat, induitur specie intelligibili, quo pacto intelligere *est quoddam pati*: Deinde, ita agit intelligendo, vt insemet etiam recipiat intellectionem, cum hæc sit actio immanens: recipere autem etiam est pati. At verò intellectus agens sic agit, vt neque antecedenter, neque consequenter patiatur. Verumenimuerò neque speciem vllam in se recipit, nec suammet actionem, sed eam exercet in imagines, quæ sunt in phātasia, quas eleuat ad producendas formas omninò immateriales in intellectu possibili, vt retrò diximus. Ex hac ipsa doctrina diluitur altera eiusdem auctoris ratio: nam alio modo intellectus agens est actu: alio intellectus possibilis, etiam dum intelligit.

Postremò, ex attributis illis, quæ tertio loco enumerantur à Philopono, aliqua procul absunt a veritate. Primò, falsum est quod attributum intellectus agentis, idest omnia facere, cadat in intellectum possibilem, vt actu intelligit: Quinimò dum hic actu intelligit, potius fit res ipsæ, & omnia, quæ intelligit, si intelligere est quid passioni simile, & perfectio cognoscentis ab obiecto cognoscibili, vt auctor est Arist. 3. de Anima, tex. 2. & 7. Et lib. 2. de Anima, tex. 57. Dum verò ait, intellectū agentem semper intelligere: idque conuenire intellectui possibili, vt actu intelligit, tam distat a vero, quàm quod maximè: tum quia intellectus agens non intelligit, sed facit intelligibilia actu, vt retro ostendimus: tum quia nos experimur, non semper intelligere.

Ad hæc falsum est, qđ intellectui possibili, vt actu intelligit, conueniat proportio cum habitu, & luce. Profectò, cum habitus, & lux sint ante ipsas operationes agentium, non conferuntur cum agentibus ipsis. Illud quoque non congruit, quod qui est potentia intellectus, ab eo, qui actu est, differat tempore, & subiecto: nam si intellectus agens differt a possibili tempore, & subiecto, quomodo ille potest constitui hic prout actu intelligit? Post, nec est verum quod intellectus agens obliuiscatur. Porrò cuius vnquam obliuisci potest ille, qui nihil cognoscit? quippè obliuio est affectio facultatis cognoscentis. Intellectum verò agentem formaliter nihil cognoscere, iam retro probauimus. Itaque Philoponus in recensitis illis attributis, & intellectui possibili coaptatis, solitum sibi acumen non seruauit.

Hæc sint satis de hac Disputatione, & de duplici animæ statu: nimirum qua ea oritur, & quà in corpore degit: quamquam plura, & haberem dicere, & vellem: sed meminerimus in rebus adesse modum. Nunc ad tertium animæ statum, diuina implorata ope, accedamus; sit ergo.

Finis Disputationis Nonæ.

DI-

DISPVTATIO DECIMA.

DE STATV ANIMÆ SEPARATAE, CVM EX VETERVM SENTENTIA, TVM SECVNDVM VERITATEM.

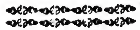

INTRODVCTIO.

SI anima rationis atque consilij compos, vnà cum corpore non euanescit, sed ab eo salua incolumisque abit, quod rectò iam satis ostendimus, profectò alicubi maneat omninò necesse est. Eò haud perueniet, nisi per aliquem motum: Illic non torpescet in otio, sed quasi in æstate metet, quæ seminauit in huius vitę autumno: quocirca vt hoc argumentum suis numeris absolutũ prodeat, hæc disquirenda, & determinanda veniunt. Primum, quonam pacto mouetur anima dum à corporis societate dissociatur, & quo dum actu est separata. Deinde, quis sit locus ille, in quem ea iam separata recipitur. Post, quid ibi, & quomodo operetur. Postremò, quibus præmijs, aut supplicijs afficiatur.

Porrò in primis lectorem monitũ volo, ne vllam hic naturalem, & quod aiunt, demonstratiuam expectet rationẽ: nulla hic, aut ego fallor, talis ratio suppetit: vnde nec Naturalis Philosophi est, qui omnem sibi cognitionem venatur a sensibus, præfata capita, adeò retrusa, & à sensibus remotissima, peruestigare, certòque decernere. Ducitur ille quidem, fateor, quibusdam congruentijs, & aliquò vsq; perducitur, sed rem totam, & tutò complecti nequit: ea propter huius rei determinatio ex sublimiori aliqua doctrina semper petita est. De hac dixerunt aliquammulti Veteres non pauca, sed non absque fęda, & multiplici errorum labe, vt recitabo inferius. Nobis Christi cultoribus gratuitò datũ est, illorum errata quasi ex alta quadam specula prospicere, & veritatem intueri. Ergo afferam primò in medium, quid hic prisca ætas existimauit. Tum enodabo, si quæ suppetunt huius rei congruentiæ, aut difficultates. Ad extremum exponã, quid iuxta veritatem sentiendum sit.

SECTIO PRIMA.

Quomodo Veteres posuerint animas moueri, dum a corporibus separantur, & dum actu sunt separatæ.

NVlla nostra naturalis cognitio sublimius attolli potest, quàm colligamus ex effectibus, quos experimur. Animæ autem separatæ, nec in nobis ipsis, nec in rerum natura vllum vnquam effectum sentimus, ex quo ad ea possimus dirigi, q̃ ipsa in alia vita vel faciat, vel patiatur. Hinc & prisci philosophi qui huiusmodi res tractauerunt Theologi vocabãtur. Sex autem recensentur præcipui. Primus fuisse traditur Zoroaster, Magorũ caput: Secũdus, Mercurius Termaximus: Tertius, Thrax ille Orpheus: Huius sacris initiatus fuit Aglaophemus:

in profundum. *Etenim Chaldæi, duabus tunicis animam induunt, & vnam quidem spiritualem nominarunt, a sensibili mundo ipsi contextam, alteram verò luciformem, tenuem, & intactilem, quæ superficies hic vocatur*, inquit, eo loci Pletho.

Hoc ipsum animæ vehiculum vnà cum anima perpetuũ, ac immortale fore arbitrati sũt, quia essentia, aiunt, animæ, vita sempiterna est: eaq; vel fons, vel ripa vitæ est: ob id sempiternam illi largitur vitam, cui primùm ac immediatè adhæret; cumq; eius essentia immutabilis sit, immutabiliter proximum sibi corpus viuificat, nec deserit vnquam.

Huic eidem vehiculo ascribunt quandam confusam, & irrationalem phantasiam: sensus prætere a; eosque tam acutos ac vegetes, vt ipsum totum per totum videat pariter, audiatq;. Per hosce sensus videri aiũt dęmonas, audiri eorum voces, & Cęlorũ concentus mirabiles. Id porrò tunc accidere, cum anima derelicto ad tempus terreno crassoq; corpore, in suum vehiculum, ac cęleste corpus se se recipit: quod quia perpauci, & rarenter faciunt, paucos quoq; & perrarò dictis sensibus vti. Hinc Tatium Mercurij Trismegisti filium, cum esset paternis expiationibus purgatus, actutum exclamasse accepimus, se tunc in corpus immortale esse translatum, & intueri mirabilia, ac videre. Quod sibi quoque in abstractione animæ contigisse narrat idem Trismegistus. Eadem arte vsum fuisse ferunt Apollonium Tianęum, vt ex vrbe Roma prospiceret, quæ in Ægypto agebantur.

Immò verò Marsilius Ficinus lib. 18. Theolog. Platon. cap. 4. contendit ipsummet Stagiritem tale quippiam de animæ vehiculo cogitasse in lib. 2. de generat. animal. cap. 3. Cape Marsilij verba, *Vbi cum probasset, intellectualem animam esse a corpore separabilem, propterea quod cum operatione sua non communicat operatio corporalis, paulò post subdidit, huic animæ conuenire corpus aliquod, quod sit a genitura corpore separabile.*

Vin' aliũ locupletiorem audire testem? Excipe Simplicium, qui in 1. de Anima ad tex. 12. exponit Aristotelem, intellexisse hoc corpusculum, seu vehiculum, dum quærit: Vtrũne *passiones animæ sint omnes communes, & habentis, an sit aliqua, & ipsius animæ propria.* Ad quę quidem verba adnotat primo. Cur Stagirites dubitationem ait esse non de actionibus, & de passionibus animæ? Dein subdit: *Quod enim separabile existit,* id est intelligere, *manifestè habet. Verùm vt cum id ita possideat, vt ipse exactius loquens indicat, dubium est. Quoniam non omninò sine corpore est. Quod tamen non de mortali omninò intelligendum. Sentiendi namque vim habet, atque cogitatione concipiendi, & illud quoque diuinum animæ nostræ vehiculum.* Verùm ad Academicos redeo, ex quibus ista hic quoque auctor hausit.

Qui hoc ipsum vehiculum naturali quidē figura, dixerunt esse rotundum, propter ætheris, vnde decerptum est, regionem, at cum in corpus humanum ingreditur, in humanam effigiem se se formare: rursusque in priorem formam se restituere, cum e corpore migrat.

Tandē scio aliquàmultos Platonicos in eo dogmate extitisse, scilicet aĩam triplici vehiculo vti. Vno quidem immateriali, ac simplici: id est, cęlesti. Altero materiali ac simplici, hoc est aereo. Tertio materiali, & composito, nempè ex quatuor elementis conflato. Et primo largiri vitam irrationalem, sed immortalem: Secundo, vitam irrationalem, sed longęuam: vltimo, vitam & irrationalem, & exigui temporis, qualis est hæc nostra. Hęc, & horum similia illi, in quibus amplius immorari piget. Sunt hęc, vt verè fatear, ęgrotantiũ somnijs, quàm philosophantium decretis simillima. At at meminerimus, eos in naturę tenebris caliginasse: Nos iam ex alia doctrina rem ipsam enucleemus.

SECTIO SECVNDA.

Quomodo anima mouetur dum actu decedit a corpore: tum ea ipsa separata quomodo est in loco, & quomodo mouetur.

QVID prisca ętas de animę motu existimauit, habes; quid ex vero sentiendum sit, nunc audi. Ac primò quidem si de ea sit sermo, dũ e corpore quasi e carceribus abit, considerarę debemus, quod virtus, & vitium in hac vita sunt veluti via, ac motus, terminanturque in futura vita. Virtus pręmio, vitium complectur supplicio. Virtus est exoriens præmium, pręmium est virtus adulta. Vitium est supplicium nascens, supplicium est vitium consum-

Præterea, virtuti adiungitur meritum, vitio respondet demeritum. Ergo anima cum actu a corpore separatur, mouetur a merito virtutis exercitæ, aut demerito vitij, ad præmium, aut supplicium, tanquam ad terminos, perinde atque corpora naturalia grauia, & leuia mouentur a grauitate, aut leuitate ad suos fines. Itaque quemadmodum corpora leuitate quidem feruntur sursum, pondere autem præmuntur deorsum, ita anima statim atque excedit e corpore, aut virtutis merito sursum ad cęlum auolat, nisi purganda alibi detineatur, aut demerito vitij, pęne grauata, deorsum truditur in infernum. Ita didicimus cùm ex alijs SS. PP. tùm ex S. Thoma non vno in loco, & præcipuè in Additionibus ad 3. par. quæst. 69. art. 2. quo loci hæc omninò legimus. *Dicendum, quod sicut in corporibus est grauitas, vel leuitas, qua feruntur ad suum locum, qui est finis motus ipsorum, ita etiam est in animabus meritum, vel demeritum, quibus perueniunt animæ ad præmium, vel pœnam, quæ sunt fines actionum ipsarũ. Vnde sicut corpus per grauitatem, vel leuitatem statim fertur in suum locum, nisi prohibeatur, ita anima soluto vinculo carnis, per quod in statu vitæ detinebatur, statim præmium consequitur, vel pœnam, nisi aliquid impediat, sicut interdum impedit consecutionem præmij veniale peccatum; quod primùm purgari oportet: ex quo sequitur, quod præmium differatur. Et quia locus deputatur animabus secundum congruentiam præmij, vel pœnæ, statim vt anima absoluitur a corpore, vel in infernum immergitur, vel ad cælos auolat, nisi impediatur aliquo reatu, quo oporteat auolationem differri, vt prius anima purgetur.* Hæc S. Doctor, nec ego de hac parte plura: si tamen hoc vnum te admonuero, quod hæc omnia non absque Dei ministris, Angelis peraguntur, quibus princeps ille Deus mandauit de te: & a quibus morientium animæ sæpissimè deportari perhibentur in sacris voluminibus, Idq; profectò spectat, vel ad animarũ dignitatem, si beatæ in cælũ auolant, vel ad quandam diuinæ iustitiæ executionem, si nocentes detruduntur in infernum.

Venio nunc ad illud, quomodo anima separata sit in loco?

Pro cuius enucleatione recolamus oportet ex ijs, quæ superius patefecimus, animam intellectricem, nec corpus esse, nec vllo pacto compositam physicè: verùm esse formam per se subsistentem, siue formam substantialem, immaterialem, spiritualemq;, perinde, ac sunt reliquæ substantiæ separatæ, quas vocamus Intelligentias, siue Angelos. A quibus differt quidem anima in multis, vt ostendit S. Thomas in prima parte, quæst. 75. art. 7. & quæst. de Anima art. 7. atq; in eo maximè quod illæ sint substantiæ completæ, hæc incompleta, & vt aiunt Semipersona: nihilominus in multis conuenit, potissimùm verò in modo essendi. Porrò quia intelligentias, seu Angelos minori cum difficultate rimamur, quàm animas separatas, quòd illorum vtcumque videmus aliquos effectus; ex quibus in eorumdem cognitionem deuenit quoque Aristoteles, cùm 8. Physic. tũ 12. Metaphys. Animarum autem separatarum nullum vnquam effectum, nec in nobis ipsis, nec in vniuersa rerum natura experimur, icci cò proportione quadam ex Intelligentijs, siue Angelis accepta, ducimur ad intelligendum, & explicandum animarum tũ locum, tum motum.

Scire igitur oportet, quod cũ locus proportionetur locato, si immateriales spiritualesque substantiæ toto genere discriminantur a corporibus, *nam prout hoc quidem corruptibile, illud verò incorruptibile, oppositionem habent, quare necesse est genere diuersa esse*, inquit Stagirites in calce lib. 10. Metaphysic. consequens est, vt locus corporum, ac substantiarum immaterialium, toto genere differat: ideòque, *esse in loco etiã æquiuocè conuenit corporibus, & Angelo*, vt auctor est S. Thom. in prima par. quæst. 53. art. 1. quod nos de anima quoque asserimus. Est ergo locus duplex, Alius quidem qui corporibus tantum, & rebus quantis conuenit, vulgo circumscriptiuus vocatur, qui nimirum ita cõtinet, ambitque vndequaque locatum, vt totũ locatum toti loco, & pars locati parti loci respondeat. Hunc definiuit Arist. lib. 4. Physic. *esse superficiem corporis ambientis primò, & per se, & non secundum accidens.* Alius autem locus est definitiuus, qui vt grauissimi D.D. tradunt, nihil aliud est, quàm quod res aliqua ex modo existendi ita alicubi sit, vt ei repugnet simul alibi esse, & hic est proprius rerum immaterialium creatarum.

Hoc ergo secundo modo asserimus, animã separatam, & generatim quamcumque substantiam immaterialem creatam esse in loco.

Quod vel ex eo liquet, quia cum anima, & quæuis substantia immaterialis creata sit essentiæ

sentię virtutisque finitę, nequit omnem occupare locũ; sed sibi necessariò exiget sphęram aliquam actiuitatis, locum inquã, in quo esse, & non in maiori; & in quo operari, & nõ in maiori possit. Hic autem est eius locus definitiuus. Præterea, nam auctore Philosopho lib. 1. Poster. cap. 10. si negatio adæquata est causa negationis, affirmatio erit causa affirmationis. Atqui Deum esse in loco etiam definitiuè (est enim vbique repletiuè) negamus ob eius infinitatem, siue immensitatem: meritò ergo affirmabimus, finitas ac limitatas substantias esse in loco iuxta earum conditionem, nẽpè definitiuè.

Quod si quæras, quomodo, seu per quid animæ constituantur formaliter in huiusmodi loco?

Per id, per quod & reliquæ formæ separatæ. Et quidem communiter acceptata est hodie sententia D. Thomæ, quam habet in primo sent. dist. 37. quæst. 3. art. 1. Et in 2. dist. 6. quæst. 1. art. 3. Et prima par. quæst. 52. art. 1. 2. & 3. Et lib. 3. cont. Gent. cap. 68. quod sicuti res corporeæ sunt formaliter in loco per quantitatem dimensiuam, quæ immediatè cõtingit locum, adeò vt dempta ab ijs omni quãtitate, eę nullibi futuræ sint tanquam in vero & reali loco, sed essent fortasse in loco a nobis imaginario, cum haud essent extensæ, nec cõtingi possent a superficie corporis ambientis: ita substantiæ a materia segregatæ, Angeli, quia nõ habent nisi quantitatem virtutis, *sunt in loco per applicationem virtutis ad aliquem locum qualitercumque*. Quæquidem applicatio, ita se ad eorum ipsorum essentiam habet, quemadmodum quantitas ad res materiales, et corporeas: per illam quippè determinatur eorum essentia ad hũc, vel illum locum, quæ secundum se indifferens est. Qua de re permulta scholastici, in locis nuper citatis.

Consimili ratione de anima separata philosophandum est: nempè eam formaliter collocari in loco per applicationẽ virtutis. Quocirca omninò necesse est, eam applicare suam virtutem illi rei corporeæ, in qua futura est tãquam in loco: Adeò vt quemadmodum Angelus, si sibi omnem suæ virtutis applicationem suspenderet, (quod tamen eum de facto non facere arbitrantur viri docti in Schola S. Thomæ, sed perpetuò suam operandi vim applicare alicubi, siue in cęlis, siue in terra) nullibi esset tanquam in loco, sed solum fuisset in vniuerso veluti pars in toto; sic anima si operari, vel applicare suam virtutem desisteret, nusquã vt in loco foret, quia sublata illi fuisset ratio existendi in loco: Hæc de ista opinione.

Verùm captu facilius existimo, si dicatur, animam constitui in loco per suam ipsius substantiam, seu præsentiam substantialem: nimirum, quia ita substantialiter est hic, vt non alibi. Nam si multi, ijque graues auctores sustinuerunt, Angelos re ipsa poni in loco per suã ipsorum substantiam, quanta maiori cum ratione id ipsum de anima pronunciari potest, quæ minus est immaterialis, & arctioris virtutis, quàm Angeli? Tum præterea, quia intellectu difficile est, quamnam virtutis applicationem habeat anima, seu quam operationẽ transeuntem exerceat in cęlo empyreo, vbi gloriosa perfruitur Deo? Etenim si ægrè, multoque cum labore expenditur, quidnam Angeli inibi agant (vt videre licet apud Thomisticæ doctrinæ proceres, Capreol. in 2. dist. 2. quæst. 1. Caiet. & Bannes in prim. part. S. Thomæ, qu. 52. art. 1) profectò id de anima explicare omninò videtur inexplicabile. Tum etiam, quia si ita constituamus animam in loco, non cogimur fateri eam nusquam esse, si alicubi non operetur, sed ex vero asseuerabimus, eam ibi esse, vbi per suammet substantiam reperitur: ita vt si V. g. sit, & operetur, fac in illo angulo domus, deinde suspendat operationẽ, (potest enim id facere, cum ibi liberè agat) manebit ibidem, vt in loco definitiuè, quia ita ibi est, vt non sit alibi. Quod autem ex operatione substantiarum separatarum colligimus earum locum, quemadmodum collègit etiam Stagirites, tùm alibi, tùm 8. Physic. tex. 84. dum ait, primum motorẽ esse in orbe suo, & in parte conuexa, quia ibi est vehementior, & velocior motus, id facimus a posteriori. Verùm de his non hic plura.

Quod si adhuc quæras, potestne anima, & generatim vna aliqua substantia separata esse simul in duobus locis?

Nequit, si de loco illi adęquato loquamur: nam huiusmodi locus, illam adæquat: vnde contradictionem inuoluit, vt ea ipsa simul extra illum locum reperiatur. Sin autem sermo sit de locis inadæquatis, distinctione est opus. Aut loca illa adeò inter se distant, vt spacium adæquatum animæ, & sphæram, quod aiunt, actiuitatis excedant: aut intra illud spacium clauduntur. Priori modo, nequit anima, nec

vlla alia substantia separata esse in duobus locis: quia illa loca ita distantia nequeunt in vnum adæquatum locum coire. Posteriori verò modo potest, quia liberè in ijs operatur. Quinimò hoc pacto anima, etiam dum in corpore degit, est in duobus, & pluribus locis partialibus, vt in capite, brachio, pede, &c.

Adhuc quæret aliquis, duæ, vel plures animæ, possuntne in eodem loco consistere?

Quidni, cum nullum occupent locum? Tamen de facto existimo, statum beatarum animarum decere, vt vnaquæque illarum ordine quodam collocata in sua mansione degat, nec alia eodem in loco ponatur: Malas autem in inferno, ad maiorem ac fœdiorem earum confusionem, multas in eodem loco cõfundi, quia ibi *nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat*.

Postremò, animam separatam transire de vno ad alium locum, ac proinde moueri localiter, non quidem motu physico, sed tali, vt respondeat illius loco, colligitur primò, quia cū ea excedit e corpore, relinquit corpus, & acquirit alium locum sibi congruum, mouetur igitur ab vno ad alium locum. Præterea, quæuis natura substantialis, quę est in vno aliquo loco, prædita sit oportet vi aliqua mouendi, siuè id obueniat propter eius imperfectionē, vt in rebus corporeis, quæ quia egent aliquare absente, mouentur ad illam: siue propter eius ipsius perfectionem, vt in Angelis, qui nimiùm imperfecti forent, si vni loco applicati inde dimoueri nequirent. Motui animæ separatæ, ea omnia accommodantur, quæ Doctores nostri cum Magistro in 2. sent, dist. 2. Et in 1. dist. 37. ac S. Thoma in prima parte, qu. 53. subtiliter afferunt de motu Angelorum. De his ego nihil in præsens: sed transfero stylum ad terminum, seu locum, in quem anima pro merito, aut demerito recipitur.

SECTIO TERTIA.

Quisnam locus fuit a veteribus assignatus animabus pijs?

Constans Vetustatis extitit fama, eaque concordi nationū, atque ætatum consensu firmata, eorum animas, qui præsentem vitam iustè sanctèq; transegissent, postquam e corporibus excessissent, proficisci in Insulas beatorum, seu Campos Elysios: qui verò vitijs, corporumque inquinamentis vitam cõmaculassent, eos detrudi ad inferos, in tartarum, barathrum, & tenebras horrendas. Lubeat audire Platonem, qui in Gorgia profatur etiam se non fabulosa aliqua, sed vera dicturum, *tanquam vera, quæ dicturus sum, tibi narrabo.* dein subdit, *Extabat lex de hominibus sub Saturno, & semper, & nūc etiam extat apud Deos, vt quicumque homines iustè pieq; vitam egissent, cum e vita migrarent, ad beatorum insulas profecti, in omni felicitate viuerent, a malis longè seiuncti: qui verò iniustè impièq; vixissent, in punitionis, iustique supplicij carcerem, quod appellant Tartarum irent.*

Porrò vbinam fuisse crederentur Elysij cāpi? Reticeo hic poetarum, & leuium auctorum excogitata, quorum alij quidem existimarunt Elysios esse in medio inferorum: alij nō procul à columnis Herculis: nonnulli in ea Britaniæ parte, quæ est inter occidentem Britaniā, & Thulen ad ortum Solis: Hinc Homerus noster ita canit in lib. 4. Odysseæ.

ἀλλά σ' ἐς ἠλύσιον πεδίον, καὶ πείρατα γαίης
ἀθάνατοι πέμψουσιν, ὅθι ξανθὸς ῥαδάμανθυς,
τῇ περ ῥηΐστη βιοτὴ πέλει ἀνθρώποισιν,
οὐ νιφετὸς, οὔτ' ἂρ χειμὼν πολὺς, οὔποτε ὄμβρος:
ἀλλ' αἰεὶ ζεφύροιο λιγυπνείοντος ἀήτας
ὠκεανὸς ἀνίησιν. idest,

Sed te ad Elysium campum, & vltima terræ
Immortales mittent, vbi flauus Rhadamāthus
Illic facillimus victus est hominibus,
Neque nix, neque hyems vlla, nec imbres,
Sed semper Zephyri dulce spirantis auras
Oceanus mittet.

Plutarchus, auctor grauis, in vita Sertorij scriptum reliquit, Sertorium in extremam Iberiæ oram, non multùm super Bætis fluuij ostia transuectum, vbi Bætes in Oceanum Atlanticum delabitur, obuios quosdam habuisse, qui se ex fortunatis insulis redire dicebant. Post quarum descriptionem, subdit Plutarch. *Vnde fides ad barbaros perlata firma est, Campos Elysios eo loco, & beatorum sedes, quas decantauit, Homerus esse.*

Cæterùm prisca illa profana Theologia longè aliter exposuit campos Elysios, idque gemino modo. Quidam partiti sunt mundum vniuersum in duas partes, quarū altera faciat, altera

altera patiatur. Illa faciat, quæ immutabilis cum sit, alteri mutationis necessitatem imponit: Hæc patiatur, quæ per vicissitudines variatur. Illam extendi a sphæra, quæ aplanes (octaua sphæra) dicitur, ad exordium vsq; Lunę: hanc a Luna ad terras vsque, dixerunt. Illam vocarunt terram æthercam, & campos Elysios: hanc inferos. Vnde Elysiorum finē voluerunt esse Lunam, quæ sit vitæ, mortisq; confinium. Illuc piorum animas mitti, huc improborum vagari. Imò verò quemadmodū illic sunt diuersæ stellæ ac planetæ inæquali perfectione præditi, ita in diuersis sedibus piorum animas collacari, iuxta cuiusque merita. An ne hoc voluit Plato, dum in Timęo ait, *animam ascendere ad illud astrum, atque numen, cui se in vita similem reddidit?* Et hoc pacto animæ differunt sicut stella differt a stella in claritate.

Alij verò campos Elysios constituerunt in suprema duntaxat sphæra, aplanes dicta; mirabili hac proportione ducti. Diuiserunt mūdum in elementa ter quaterna, ita vt in primo ordine sit terra, aqua, aer, ignis. Supra ista totidem numero elementa, quadam proportione ad prima: vt Luna, respondeat terræ: Mercurius, aquæ: Venus, aeri: Sol, igni. Tertius elementorum ordo habeat se inuerso ordine, vt Mars sit pro igne: Iuppiter, pro aere: Saturnus, pro aqua: prima deniq; sphæra aplanes, pro terra: vt elementorum ordo a terra ducat initium, in terram finiat, sed terram fęlicissimam, in qua *Elysios campos esse puris animis deputatos, antiquitas intelligendum reliquit*, ait Macrobius lib. 1. in Somn, Scipion, capit. 11. Quid? nō ne ex sacris voluminibus didicimus, fęlicium animarum sedes, appellari terrā viuentium? Ita Regius spaltes in spalm. 26. *Credo videre bona Domini in terra viuentium*. Et spalm. 36. *iusti hæreditabunt terram, & inhabitabunt in sæculum sæculi*.

Porrò quod prisci illi, ac venerandi philosophi sensatè tenuerint, campos Elysios, & insulas beatorum re ipsa esse cęlum, in quod pię, iustęque animæ remearent, primò discimus ex Platone: qui cum in Gorgia dixisset proborū animas in beatorum insulas proficisci, in Phædone de ijs ipsis sic effunditur. *Anima si sic*, iustè videlicet, ac piè, *affecta discesserit, non ne ad aliquid sibi simile diuinum abit è diuinum, & immortale, & sapiensè quò cum peruenerit euadit fælix, ab errore, dementia, terroribus, durisque amoribus, cæterisque humanis liberata malis: & quemadmodum de initiatis dici solet, reuera reliquum tempus vitam cum dijs agit? Ita ne dicendum est Cebes, an aliter? Ita per Iouem &c.*

Deinde, lib. 10. de Repub. facit Erum Armenium duodecimó ab interitu die (ceciderat hic in prælio) cum iam in rogo cremandus im poneretur, reuixisse, quæque in alia vita conspexisset, retulisse: Vidisse autē inter alia duos terræ hiatus, totidem alios in cæli regione: inter hos chiatus sedere animarum iudices, qui postea quàm eas iudicauissent, pias quidem constituebant a dexteris, improbas verò à sinistris: tum iubebant illas abire in cælum: has deturbari ad inferos. Excipe eius verba. *Inquit ergo, Postquam anima fuisset a corpore separata, vna cum pluribus quendam in locum dæmonum peruenisse. In quo terræ duos proximos vidit hiatus: duos item alios e conspectu supernè in cæli regione conspexit: inter hos verò hiatus iudices sedere: qui postquam animos iudicarunt, iustos quidem ad dexteram supra per cælum ascendere iubent, in aduersa eorum parte signa eorum, quæ iudicauerint, suspendentes: iniustos contra ad sinistram, infra omnium, quæ fecerant in vita post tergum signa ferentes, &c.* Et mox, *Viderat igitur illic per vtramq; cæli, terræque portam, animas, lata sententia abeuntes*, & quæ ibi sequuntur.

Vin' adhuc? In Phædro ait pias animas, cum in cælum peruenerint, degere in conuexa cæli regione. Eum audi: *Quæ enim*, animæ, *immortales vocantur, cum ad summum peruenerint, extra progressæ in cæli dorso consistunt. Ibi constitutas circumferentia ipsa circumfert, atque illæ intuentur, quæ sunt extra cælum*. Quid? pergit, & humano ausu, de cælesti illa patria, ita subiungit: *Locum verò supercælestem, neque quisquam nostrum laudauit adhuc poetarum, neque vnquam pro dignitate laudabit*. Quia nimirum nec oculus vidit, nec auris audiuit, quæ illic præparata sunt. In Phædone, quod sanè incredibilē incutit admirationem, eam ipsam cælestem patriam, eo fermè sermone, ijs nominibus, & translationibus obsignat, quibus cælestis illa Hierusalem, cùm a Ioanne in Apocalypsi, tùm a SS. PP. describitur. Quam collationem prosecutus est August. Eugubinus lib. 10. de Perenni Philos. cap. 25. eo consilio, *vt appareat, veritatē Theologiæ supremæ, eò mirandam esse, quod olim prisci, siue per oracula, siue indagatione naturæ visam, & auditam suspexerint*. Sed de Platone non amplius.

Huc

Huc ſpectat illud Pythagorę, qui aureis ſuis dictis hanc non tam coronidem, quàm coronam impoſuit, dum ait,

Ἢν δ᾽ ἀπολείψας σῶμα ἐς αἰθέρ᾽ ἐλεύθερον ἔλθῃς,
Ἔσσεαι ἀθάνατος θεὸς, ἄμβροτος, οὐκέτι θνητός. idest.
Cum autem relicto corpore, ad æthera liberum iueris,
Eris immortalis Deus, incorruptibilis, non amplius mortalis.

Hoc ipſum legimus in vetuſtiſſimis Zoroaſtri oraculis:

Δίζεο σὺ ψυχῆς ὀχετὸν, ὅθεν, ἢ τίνι τάξει
Σώματι θητεύσας, ἐπὶ τάξιν, ἀφ᾽ ἧς ἐρρύης
Αὖθις ἀναστήσεις. Hoc eſt,
Exquire animæ viam, vnde, aut qua ratione
Vbi corpori inſeruieris, in ordinē, a quo fluxiſti,
Rurſus erigas.

In quem quidem locū hæc ſcribit Pletho: *Magi, qui Zoroaſtrem ſectantur, cenſent, vt & alÿ multi, animam humanam immortalem de alto deſcendere, mortali huic corpori inſeruituram: hoc eſt ad aliquod tempus operam ſuam ipſi accommodaturam; mox eandem hinc retrò, vnde profecta eſt, ſe ſe recipere. Cum autem plures ſint ibi ſedes animarum &c.*

Poſtremò, Pſellus in expoſitione ſummaria Dogmatum Chaldaicorum. *Conſtituunt,* inquit, *Chaldæi animas poſt mortem iuxta menſurā ſuarum purgationum in omnibus mundi partibus: quaſdam etiam vltra mundum euehunt: eaſque diſcrimine facto, in naturas diuiduas, & indiuiduas ſeperant. Atque Plato, & Ariſtoteles plures ex enumeratis opiniones receperunt.*. Ita ne etiam Ariſtoteles hæc recepit? vbi? Profectò id ego ex induſtria tractatum a Philoſopho, vel expreſsè nuſquam reperio: ſi tamen rectè conijcio, ſimile quicpiam indicauit lib. 1. de Cælo tex. 100. dum ait, *Manifeſtum igitur eſt, quod neque locus, neque vacuum, neque tempus eſt extrinſecus. Quapropter neque ea, quæ illic ſunt, nata sūt in loco eſſe, neque tempus ipſa facit ſeneſcere, neq; vlla tranſmutatio vllius eorum eſt, quæ ſuper extima diſpoſita ſunt latione; ſed inalterabilia, &c.*

Hic opinor Ariſtotelē loqui de animabus, et alijs ſeparatis ſubſtantijs, præter motrices orbium cæleſtium: reſpicereque ad illum Platonis locum, quem ex Dialog. Gorgia adduxi; quod animæ, quæ immortales vocantur, *extra progreſſa in cæli dorſo conſiſtunt, ibi conſiſtentes circumferentia ipſa circumfert, &c.* Vterque, aut ego fallor, e vetuſtiſſima fama, vel ab ipſis Chaldæis profecta hauſit, in quorum opinione audiuimus, *quaſdam animas etiam vltra mundum euehi.* Tandem non omiſerim, quod Plato in Phædone, probarum animarum ſtatum in tres gradus diſtribuit, ita vt animæ innocētes ac piæ, ſed expertes philoſophię, in aere venā cum aereis corporibus facilè viuāt. Animę autem philoſophia ciuili inſuper præditæ, in cælo cum cæleſtibus, lucidisq; vehiculis: Denique purgatiſſimæ ſuper cælum abſque corporibus beatiſſime viuant. Sed de his non amplius.

SECTIO QVARTA.

De loco animæ improbę poſt exceſſum e corpore ſecundum eos ipſos Veteres.

GANNIT hic, & garrit Lucretius, qui vt illuſtrem aliquem colophonē ſuæ impietati imponeret, omnem infernum nititur demoliri; nec non ea omnia, quæ ibi eſſe, recepta fama canebat, in hac vita adeſſe hominibus conatur oſtendere, in tertio libro rerum naturalium, dum ſic orditur.

Atqui animarum etiam quæcumque Acheronte profundo
Prodita ſunt eſſe, in vita ſunt omnia nobis.
Nec miſer impendens magnum timet aere ſaxū
Tantalus, (vt fama eſt) caſſa formidine torpēs:
Sed magis in vita diuum metus vrget inanes
Mortales &c.

Vt tandem poſt multa concludat,

Cerberus, & Furiæ iam verò, & lucis egenus
Tartarus, horrificos eructans faucibus æſtus,
Hæc neque ſunt vſquam, neque poſſunt eſſe profectò.
Sed metus in vita pęnarum pro malefactis
Eſt inſignibus inſignis, ſcelerisque luela,
Carcer, & horribilis de ſaxo iactus eorum,
Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tedæ.
Quæ tamen etſi abſunt, at mens ſibi conſcia facti
Præmetuens, adhibet ſtimulos, torretq; flagellis.

Porrò hic auctor, cum animam rationalem mortalitate damnaſſet, quem tamen retrò Diſput. 7. ſect. vlt. multis redarguimus, non eſt mirum, ſi hac quoque in parte præceps agatur.

gatur. Illos miror, qui rudes adhuc, & philosophiæ expertes, quamuis animam profiterentur immortalem, tamen *aliud esse inferos negauerunt, quàm ipsa corpora, quibus inclusæ animæ, carcerem fœdum tenebris, horridum sordibus, & cruore, patiuntur. Hoc animæ sepulchrum, hoc Ditis concaua, hoc inferos vocauerunt. Et omnia quæ illic esse credidit fabulosa persuasio, in nobis ipsis, & in ipsis humanis corporibus assignare conantur*, inquit Macrobius lib. 1. in Somn. Scip. cap. 10.

Nihilominus communis asseueratio, ab innumerabili ætatum serie ducta, increbuerat, infernum propriè esse locum quendam subterraneum. Cui quidem rei, non modo vetustissimi poetarum, Hesiodus, & Homerus, fidem struũt, ille in Theogonia, hic lib. 7. Iliad. quos deinde vniuersa poetarũ cohors subsecuta est, sed graues etiam, & serij auctores tractauerunt, præcipuè Plato, & sæpè alias, & in lib. 10. de Repub. in Gorgia, in Axiocho, in Phædone deligentissimè, vbi sic infernum describere orditur. *Hæc autem omnia sub terra sibi inuicem obuiare, atque irrumpere multis vndique modis, tum per angustiora, tum per ampliora, discursusque habere, & exitus, quibus magna aquarum copia ex alijs in alia velut in crateres confluat. Item perpetuorum fluminum sub terra incredibiles magnitudines aquarum, tum calidarum, tum etiam frigidarum, plurimumque ignem, & ignis ingentes amnes: multos quoque lutulenti humoris partim quidem purioris, partim verò sordidioris, ceu torrens luti, qui in Sicilia est, & iuxta ipsum, amnes lutei inde fluentes*, & quæ ibi sequuntur: Vbi etiam tria inferni diuidit loca, Acherontem, Pyriphlegetontem, & Tartarum; Ad quem quidem Platonis Dialog. Olympiodorus, tria ex Platonis sentent a vitia ponit. Hæc quidem, quæ facile sanabilia sint, quæ nimirum habitu careant. Hæc verò, difficile curari posse inquit, vtpote quæ habitu committantur, sed tamen repugnantiam quandam, & pœnitentiam comitem habeant. Alia denique esse insanabilia, quæ videlicet, & habitu perpetrentur, & repugnantia, pœnitentiaque omninò careant.

Prima igitur apud Platonicos, deputantur Acheronti. Secunda, Pyriphlegetonti, atque Cocyto. Tertia, Tartaro, *ex quo*, vt Plato loquitur, *nullus vnquam egredi potest*, quia in inferno redemptio nulla. Audi eundem auctorem, quàm diuinè loquitur in Gorgia. *Conuenit autem*, inquit, *omnem, qui ab aliquo rectè punitur, vel ipsum fieri meliorem, vtilitatemque percipere, vel cæteris exempla dare, vt alij pœnas eius conspicientes, meliores ob timorem efficiantur. Qui verò apud Deos, & homines ita dant pœnas, vt vtilitatem aliquam inde referant, hi sunt, qui peccata sanabilia commiserunt, quibus dolor, cruciatusque prodest, & apud homines, & apud inferos. Qui autem extrema iniustitia detinentur, ac propter eiusmodi delicta sunt insanabiles, ex his exempla sumuntur, ipsique nullam amplius vtilitatem inde reportant, vtpote qui sanari non possunt: sed prosunt duntaxat alijs per exemplum, qui eos intuentur &c.* Hos ipsos lib. 10. de Repub. ait, ligatis manibus, & pedibus, capiteque interius truso, necnon super tribulis excoriatos, ac dilaceratos, fuisse extra viam tractos, ostensosque prætereuntibus. Vbi etiam inducit feroces quosdam, & aspectu igneo viros, qui damnatas animas cruciarent. Quos quidem, quis non videt non alios esse, quàm dæmones, feros, horribilesque scelestorum carnifices? sed hic non vltra crepida.

Scio, hos ipsos auctores existimasse, animas luere pœnas etiam alijs in locis, vt circa sepulchra, & loca visibilia. Animas inquam, quæ non purgatæ, sed infectæ, & quasi inuolutæ cõtagione corporea, ex corporibus excessere: de quibus ita Plato in Phædone. *Ponderosum verò id putandum est, & graue, terrenumque, & visibile, quod anima eiusmodi secum trahit: ideòque ab eo grauatur, & ad visibilem trahitur locum, metu inuisibilis, atque occulti: & quemadmodum fertur, circa monumenta, sepulchraque versatur, circa quæ iam non nulla apparuerunt animarum vmbrosa phantasmata. Consentaneum autem est, non esse has bonorum animas, sed malorum, quæ circa hæc oberrare coguntur, pœnas dantes vitæ improbè actæ.* Idem auctor in Gorgia, defunctorum animas, iudicari censet *in quodam triuio*. vbi viri docti, iccircò aiunt in triuio, quia tres animarum classes constituuntur. Hæ quidem rectà in cælum, hæ ad infernum: aliæ purgandæ mittuntur.

Postremò, id quoque credidit prisca fides, animas luere pœnas, rerum improbè actarum, in toto spacio, quod inter Lunam, & terras iacet: idque pro delictorum varietate, vt nos alio loco ex Mercurio Trismegisto

indicauimus,& ostendit Plutarchus in libello de facie, quæ visitur in Luna, maximè illis verbis, *Omnem animam, siue dementem, siue cum mente, vbi e corpore lapsa sit, fato decretum est, errare in loco, qui est inter Lunam, ac terram, non æquali tempore: sed iniustæ, immoderatæque scelerum pœnas persoluunt, bonas autem oportet in amœnissimo aeris esse loco, quem inferorum prata dicunt, certo tempore, quoad expiatæ, exin in patriam veluti postliminio reportatæ, gaudijs perfruantur.*

In huiusmodi igitur locis asseruerunt prisci illi, ac venerandi philosophi, animas luere pœnas anteactæ improbitatis, & quidem grauiores, vel minus graues, pro diuersitate demeriti: sic in Campis Elysijs, vel locis cælestibus affici præmijs. Qua de re multa congessit August. Eugubin. lib. 10. de Perenni philosophia, & Marsilius Ficinus lib. 15. de Theologia Platonis. Vnde liquet Veteres illos vidisse qualitercumque veritatem, sed quasi per quædam tenuis imaginationis vmbracula, & cum errore: nobis aliunde ea syncerè reclusa est; eam nunc audi.

SECTIO QVINTA.

Quomodo anima separata intelligat cùm se ipsam: tum res alias, secundum veritatem.

SVPPONIMVS tam ex vero, quam e Stagiritæ is fundamentis, animas a corporibus segregatas, haud torpescere in otio, sed exercere aliquas operationes. Nam beatorum animæ intuentur Deum, eiusque admirabili pulchritudine: & assiduò pro his, qui in Ecclesia sunt, necnon pro vnione ad propria corpora preces fundunt, vt ex multis sacrorum voluminum locis constat.

Idem autem iuxta Philosophi fundamenta esse asseuerandum, ex eo probatur, quia humana anima ad aures Aristot. immortalis est, vt a nobis supra Disput. 5. & 6. ex eius ipsius auctoritatibus, & fundamentis ostensum est. At verò eodem auctore lib. 2. de Cælo, *omnis res est propter suam operationem*, ita vt manente ea, eius quoque operatio maneat omninò necesse sit: ergo si anima post animal superstes manet, manet profectò in ea etiam aliqua operatio. Præterea, idem Philos. in 1. Ethic. cap. 11. scriptum reliquit, ea quæ in hoc mundo obueniunt, haud esse satis, vt defunctos reddant beatos eos, qui non sunt beati: nec contra, vt faciant miseros eos, qui sunt beati: ac per consequens fatetur post mortem hos quidem esse beatos, hosce non item. Cum igitur secundum eundem Philos. lib. 10. Ethic. cap. 10. beatitudo posita sit in contemplatione substantiarum separatarũ, maximèque primæ, profectò anima nexu corporis absoluta, prędita est aliqua operatione, contemplatione, &c.

Veruntamen explicare, quomodo anima separata intelligat, non est exigui laboris, pręcipuè naturali philosopho, qui sensibus innixus, nullam in hac vita experitur intellectionem, quæ non fiat vel per conuersionem ad phantasmata, vel saltem ea supponat, vt retro non vno in loco enucleauimus, præsertim Disput. 5. Sect. 5. Animæ autem a corpore separatæ, nulla phantasmata suppetunt.

Vt ergo nodus hic quoad fieri potest dissoluatur, scire oportet, quod anima iam a corporis societate dissociata, manet in se quædã forma per se subsistens, perinde ac cęterę substantiæ separatæ. Et quia modus operandi vniuscuiusque rei, sequitur modum essendi ipsius, fit vt anima separata talem sortiatur operandi modum, qualis ęst cæterarum substantiarum separatarum. Hæ autem intelligunt non per aliqua phantasmata, sed conuertendo se ad superiora: vnde & anima separata intelligit, non per aliquam conuersionem ad phantasmata, aut media aliqua facultate materiali, sed per conuersionem ad superiora, & vt loquitur S. Thomas in prima part. quæst. 89. artic. 1. *per conuersionem ad ea, quæ sunt intelligibilia simpliciter, sicut, & aliæ substantiæ a corpore separatæ.* Quæ quidem conuersio nil, vt opinor, est aliud, quàm quod anima e corpore egressa, recipiat ab influentia diuini luminis species, quæ ad eliciendum illas intellectiones sunt necess-

necessariæ. quas deinceps ea ipsa anima habitura est.

Hunc autem intelligendi modum esse ponendum in animabus separatis, vel ex eo suaderi potest, quoniam eæ, siue beatæ sint, siue miseræ, habent multarum rerum cognitionē, quas antea haudquaquam tenebant. Si sunt beatę, cognoscent de nouo multa læta, ac fœlicia: si damnatę, multa itidem vident, sed mala ac tristia. Quarum rerum cognitionem habere nequeunt, nisi illis alius intelligendi modus superaddatur, distinctus ab eo, quem in hac vita habebant: Eòque magis, quia nullas possunt colligere species a rebus ipsis, quas intelligunt, sicut etiam intelligentiæ, seu Angeli non intelligunt per species a rebus acceptas, vt docet S. Thomas in prima par. quæst. 55. art. 2. ergo intelligunt per conuersionem ad superiora.

Quod si adhuc rem penitius excutiendo, quæras, quonam pacto anima separata seipsā cognoscit: quomodo quæ supra se sunt, vt Deum, & Angelos: quomodo quæ sibi æqualia, vt alias animas: quomodo quæ infra se, vt res naturales?

Se ipsam quidem intelligit per suammet substantiam: nam anima, seu intellectus quādiù in corpore degit, est pura potentia in genere intelligibilium, idcòque non solum res omnes alias, sed se etiam cognoscit per speciē: cognoscit enim seipsam reflexè, & per suum actum, quod optimè explicat S. Doctor cum sæpe alibi, tum maximè prima par. quæst. 87. art. 1. & indicat Arist. 3. de Anima, tex. 15. illis verbis, *Et ipse etiam* intellectus, *intelligibilis est, sicut ipsa intelligibilia.* Manifestum autem est, ipsa intelligibilia intelligi per species: ergo etiam intellectus, dum est in corpore intelligitur per aliquam speciem. Vbi autem anima fuerit a corpore separata, non amplius est pura potentia etiam in dicto genere, sed fit quodammodo intelligibilis actu, cum sit immaterialis: & præterea est intimè vnita ipsi intellectui: vnde intelligit se ipsam non per aliquam speciem, sed per seipsam. Hæc consequentia tenet, quia species intelligibilis ponitur, vt rem intelligendam reddat actu intelligibilem, & vt vniat illam cum intellectu. Vnde ipse etiam Stagirites tex. nuper citato subdit: *In ijs enim, quæ sunt sine materia, idē est quod intelligit, et quod intelligitur.* quod in lib. 12. Metaphysic. non semel iteratur.

Pręterea, cognoscit etiam aliquo pacto (loquor de naturali eius cognitione) Deum, per suam essentiam: quemadmodum cognoscunt, & Angeli; qui auctore S. Thoma in prima par. quæst. 56. art. 3. habent aliquam cognitionem de Deo per sua naturalia.

Pro cuius rei intelligentia adnotat S. Doctor, trifariam posse aliquid cognosci. Vno quidem modo per præsentiam suæ essentiæ in cognoscente, quemadmodum cum lux videtur in oculo. Alio, per præsentiam suæ similitudinis in facultate cognoscitiua, vt cum lapis videtur ab oculo, per hoc quod similitudo eius resultat in oculo. Tertiò, ex eo quod similitudo rei cognitæ nō accipitur immediatè ab ipsa re cognita, sed ab aliqua alia re, in qua illa resultat, quemadmodum videmus hominē in speculo. Primæ harum cognitionum assimilatur cognitio Dei, qua beati facie ad faciem diuinam essentiam intuentur: quæ quidē nulli creaturę, per eius naturalia cōuenire potest, vt in prima par. quæst. 12. art 4. docemur. Tertię autem cognitioni assimilatur cognitio, qua nos in hac vita cognoscimus Deum, nempè per aliqualem eius similitudinem in creaturis relucentem, iuxta illud Pauli ad Rom. 1. *inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Reliquum est, vt cognitio, qua anima, & Angelus per suammet naturam cognoscūt Deū, sit media inter hasce duas. *Et assimilatur illi cognitioni, qua videtur res per speciē ab ea acceptam. Quia enim imago Dei est in ipsa natura Angeli impressa, per suam essentiam Angelus Deum cognoscit in quantum est similitudo Dei. Non tamen ipsam essentiam Dei videt: quia nulla similitudo creata est sufficiens ad repræsentandum diuinam essentiam. Vnde magis ista cognitio tenet se cum speculari, quia & ipsa natura angelica est quoddam speculum, diuinam similitudinem repræsentans,* inquit S. Thomas in illo art. 3. Ita nos philosophamur de anima.

Quæ quidem veritas ex eo quoque concluditur: quoniam anima separata comprehendit se ipsam, cognoscit ergo se esse aliquid factum, ab alioq; dependens: quamobrem necessariò cognoscit esse aliquid aliud, a quo ea dependet: & cum in infinitum abeundum non sit, cognoscit dari aliquid vsquequaque independens, quod est Deus. Præterea, videt se immaterialem, & intellectiuam, scitq; causam debere in perfectione excedere effectum: cognoscit ergo Deum esse longè

perfectiori modo immateriale,& intellectiuũ, quàm sit ipsa. Adhæc, videt se esse factam ex nihilo,quippè nouit formas per se subsistentes non posse alio modo, quàm ex nihilo prodire in esse: tum ad hoc exigi virtutem infinitam agentis:cognoscit itaque in Deo esse virtutem infinitam. Et quia nulla virtus excedit essentiam,a qua fluit, apprehendit itidem Deum esse infinitæ essentiæ. Hoc pacto colligit multa Dei attributa,quemadmodum nos quoque colligimus secundum lumen naturæ.

Quod autem anima separata naturali cognitione cognoscat aliquo pacto Angelos, suaderi potest, quia cognoscit qũo ipsa se habeat ad superiora, quomodo ad inferiora: percipit ergo excessum naturæ Angelorum supra naturam suam:eòque illos modo aliquo ex sui cognitione cognoscit. Hoc indicare visus est D. August.lib.9.de Trin.cap.3.dũ ait, *mens nostra,cognitionem rerum incorporearum per se ipsam accipit.* quod explicat S. Thomas in prima parte quæst.89. art. 2. *idest cognoscendo se ipsam.* Quia verò hæc cognitio admodum exilis,ac deficiens est, ob id Deus infundit animæ separatæ species,per quas eos ipsos Angelos intelligat; vt docet S. Thomas in quęst. illa 89. art.2.ad 2.his omninò verbis. *Ad secundum dicendum, quod anima separata intelligit Angelos per similitudines diuinitus impressas, quæ tamen deficiunt a perfecta repræsentatione eorum, propter hoc,quod animæ natura est inferior, quàm Angeli.* Porrò etiam species illæ diuinitus infusæ deficiunt a perfecta Angelorum repræsentatione,quia recipiuntur in anima,ad modum substantiæ eius, quæ inferior est, ac minus perfecta,quàm Angelica. Cõmune enim est omni substantiæ separatæ,intelligere, tàm superiora,quàm inferiora, per modum substãtiæ suæ.

Multò magis anima separata intelligit alias animas:siquidẽ animæ degunt quasi populus aliquis. Cęterùm omnia quæ hucusque de cognitione animæ separatæ,quã habet de Deo, intelligentijs,& animabus dicta sunt,hac etiã naturali ratione validè confirmari possunt. Si animæ separatæ talem sortiuntur essendi,& operandi modum,qualem habent intelligentiæ, vt superius exposuimus,profectò idem de ijs iudicium ferendum est, atque de ipsis intelligentijs. At lumine naturali conspicuum est,eas intelligere se inuicem, intelligere etiã Deum. Nam incredibile est,naturas illas perfectissimas tales esse, vt nec vna aliam intelligat, nec Deum. Docuit hoc etiam Stagirites lib.12.Metaphys. tex. 36. dũ ait, *quod non motum mouens, mouet vt concupiscibile, & intelligibile.* Apprehenditur ergo a cæteris intelligentijs, cælorum motricibus. Et idẽ dicendũ de reliquis. Quid? intelligentiæ cognoscunt motus,ac reuolutiones cęlorum, quandoquidem istas efficiunt per intellectum, vt alio loco dicemus:Imò verò aliquo pacto cognoscũt etiã hæc inferiora, quatenus sunt causæ istorum per motum cęli.

Sic anima separata intelligit etiam ea,quę sunt infra se,idest res naturales:*sed per species, quas recipit ex influentia diuini luminis, sicut & Angeli,* ait S. Doctor,art.3.quæst.89. citatæ. Cognoscit etiam singularia,non quidem omnia,sed aliqua.

Quod si dicas,cognoscunt ne ergo animæ separatę res,quæ apud nos aguntur?

Dico,si verba facimus de naturali earũ cognitione,profectò ignorant,quæ hic fiunt. Sic asserit S.August.lib.de cura pro mortuis agẽda cap.13.14.& 15. quod etiã sacro illo Hisaiæ effato,cap.36.comprobat,*Abraham nesciuit nos,& Israel ignorauit nos.* Et S. Thomas in prima par.quæst.89.art.8. idipsum confirmat ratione D.Greg. lib.12.Moral. cap.13. aientis, *Mortui,vitam in carne viuentium post eos,qualiter disponatur, nesciunt, quia vita spiritus longè est a vita carnis: & sicut corporea,atque incorporea diuersa sunt genere, ita sunt distincta cognitione.* Quò etiam spectat illud Iob.14. *Siue fuerint filij eius nobiles, siue ignobiles,non intelliget.* idest anima. Profectò nulla apparet via, qua possint animę naturali cognitionę naturalia hæc & corporea apprehendere.

Possunt tamen optimè scire, & de facto permulta sciunt, quæ apud nos aguntur, ex alijs capitibus. Qua de re in hunc modum scribit August.lib.nuper commemorato, cap. 15. *possunt etiam,* animi separati, *facta viuentium nõ per se ipsos cognoscere, sed vel per animas eorũ, qui hinc ad illos accedunt: vel per Angelos, seu Dæmones:vel etiam spiritu Dei reuelante.*

Postremò quærunt Doctores nostri, num animæ beatorum videant omnia, quæ apud nos aguntur? vel quæ, & quomodo videant? De quibus ego nihil in præsens: id longè alterius instituti est. Adi,si vacat, August. lib. quem dixi,vbi hoc, argum. multis sacrarum litterarum exemplis illustrat. D.Gregor. loco

etiam

etiam citato. S. Thomam art. 8. quæst. 89. pri. par. & ibi expositores. Et denique P. Hieronym. Onuphrium in suis verè Aureis Disput. Tract. 1. Disput. 2. par. vlt. Nobis pro vltimo huius operis complemento, iam de animarũ locis dicendum est, sit ergo.

SECTIO SEXTA.

Vbinam secundum veritatem, animæ separatæ piæ degunt: vbi improbæ detinentur: quibus illæ præmijs, quibus istæ pœnis afficiuntur.

BEatarum, ac fœlicium animarum sedes, est empyreum Cęlum: Non quia locus ille naturali aliqua conditione illis debeatur, *ridiculum enim esset dicere, quod anima, aut alicui spirituali substantiæ sit aliquis locus naturalis, sed per quandam congruentiam aliquis specialis locus attribuitur.* inquit S. Thomas in prima par. quæst. 102. artic. 2. in respons. ad 2. Quod cęlum locorũ omnium corporaliũ supremũ est, nec aliqua naturali ratione potest inuestigari, vtpote quod immobile, neque vllos radios visibiles nobis emittit, tantæ præstantiæ, ac dignitatis est, vt auctore S. Thoma in eadẽ par. quæst. 66. artic. 3. *empyreum, idest igneum sit vocatum, non ab ardore, sed a splendore.*

In eo Deus Opt. Max. sedem sibi ita fixit, vt quamuis in omnes rerum creatarum fines pręsens vbique, ac intimus illabatur, ac permeet, nihilominus ibi suæ gloriæ immortales diuitias beatis mentibus impertiatur, ob idque peculiariter dicatur in cęlo esse. Hoc, vt ait Strabus, & Beda ad illa Genes. verba in principio creauit Deus &c. *statim ac factum fuit, repletum est Angelis.* Illic nunc beatæ, ac piæ animæ habitant: aliquando suscitata etiã beatorum corpora habitabunt. *Sicut enim damnati in tenebras vltimas abiguntur, ita remuneratio pro dignis operibus restauratur in ea luce, qua est extra mundum, & ibi quietis domicilium sortientur*, inquit Mag. Basilius Homil. 2. in Hexamer.

Porrò beata merces, & essentialis beatarũ mentium fælicitas, non in illa loci dignitate, & ornatu, posita est, sed in eo, vt quis videat Deum, sicuti in se est, quia secundũ Christi Domini, & Dei nostri effatum, Ioan. 17. *hæc est vita, vt cognoscant te solum verum Deum, &c.* Et 1. Ioan. 3. *Cum apparuerit similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est.* Illic animus totum Deum perfectè videt, apprehẽdit, perfruitur, prout in hac vita credidit, sperauit, dilexit. Inde profunda omnium facultatum emanat pax, incredibilisque gaudium, & sũma bonorum omnium affluentia.

Fruuntur quidem omnes eodẽ Deo, at non omnes æquali conditione, & gradu: sed pro diuersitate, & meritis actionum, quas in vita susceperunt, ad quarum mensuram cùm lumẽ (quod aiunt) gloriæ, tùm ipsa beata visio datur. Porrò quamuis alij alijs cumulatiore abũdent gloria, tamen ita sua quisque expletur, suaque sorte contentus viuit, vt illic *sit dispar gloria singulorum, sed communis lætitia omniũ.* Quemadmodum planè si nobilis paterfamilias summos, medios, & infimos domus suæ tàm viros, quàm pueros eodem conuestiret panno, lacernis, vel tunicis ad vniuscuiusque staturam sartoris arte aptatis, puer non inuideret adolescenti, aut viro, cum idoneo suæ magnitudini cultu, & panno esset ornatus: sic beatitudo, & gloria eo modo vniuscuiusque capacitatem exęquat, vt quamuis alij alijs maioris gloriæ possessione præstent, omnes tamẽ eodem gaudio sine vlla maioris boni cupiditate perfundantur.

Et quia animus harum rerum beatam, ac securam obtinet possessionem sine vlla vnquam amissionis formidine, fit vt in ea ipsa gloria (qua Deus ipse ab omni ęternitate fruitur) cæterisque diuinis, & incredibilibus bonis dimoretur, tranquillusque, & quietus gestiat in omne æuum: vt merito atque optimo iure vita illa beata definiatur, quod sit, *status omnium bonorum aggregatione perfectus.* Hæc de loco, & præmijs animarum, quæ vel sine vlla cuiusuis peccati labe e corporibus excesserũt, vel purgatæ tandem cælestem patriam repetunt.

Quæ verò peccatis infectæ e vita migrant, depelluntur in infernum: quiquidem si terræ positionem consideres, meditullium obtinet, horrendis tenebris, execranda fęditate, pęnarum horribili multitudine, & mortis caligine opertus. Verumenimuero apud inferos tria, an loca, an receptacula Theologi nostri diuiserunt. Est enim primo locus, in quo perpetuo, & inextinguibili igne, eleuato diuina virtute, dæmonum greges, & animę peccato mor-

tali

tali commaculatæ cruciantur. Hic in sacris litteris vocatur infernus inferior, ignis æternus, ignis inextinguibilis, gehenna ignis, lacus ignis & sulphuris. Est dein purgatorius locus in quo piorum animæ ad definitum tempus cruciatæ expiantur, vt eis in cælestem patriā patere possit aditus, in quam nihil sordidum, & coinquinatum ingreditur. Est denique tertium receptaculi genus, in quo animæ sanctorū ante Christi Domini & Dei nostri aduentum excipiebantur: quem locum SS. PP. limbum Patrum,& sinum Abrahę appellarūt: in eo iustorum hominum animæ extra omnē tormentorum aleam detinebantur, expectantes beatam spem,& aduentum Saluatoris nostri Dei. Adiungitur apud inferos præter tormentorum pęnam, quæ pęna sensus dicitur, alia longè maxima, pęna damni nuncupata: ut se diuino aspectu damnati priuatos, ac destitutos agnoscant, quæ pęnarum est maxima.

Quod si quisquam in contrarium obijciat, dari quartum locum, seu receptaculum, limbū videlicet puerorum, qui ex hac vita sine sacro regenerationis lauacro decedunt: Occurrendum est, quod hic locus sub inferno damnatorum comprehenditur, quoniam animæ illæ in perpetua existent damnatione, æternùm aspectu diuinæ essentiæ, & beatitudinis participatione priuatæ, iuxta illud Christi effatum Ioan. 3. *nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum calorum.*

In quo quidem regno, tu æterne Deus, fac vt te aliquando facie ad faciem intueamur, complectamur, fruamur: te in cælesti illa beatarum mentium societate collaudemus, qui nunc balbutiendo vt possumus, excelsa tua resonamus; atque ex intimo animi recessu dicimus, gloriose, excelse, incomparabilis, sis in omnes æternitatum myriadas benedictus. Tuque o sanctissima Mater & Virgo, mea apprimè,& perpetuò cōsolatrix, effice precor, effice, vt huius vitæ sirtes ac scopulos prosperè, ac fęliciter prætereuehamur, vtque tibi, super omnia cælestia regna meritò euectæ, tandem læti, ac puri inseruiamus, veneremurque supplices: Cuius ope,& auxilio, hoc etiam opus & incepimus,& finimus: quod in tuamque, tuique vnigeniti gloriam cedat, omni animi nixu pronunciamus, volumus, optamus. Hoc, *quod spiro, & placeo, si placeo, tuum est.*

Finis totius Operis.

AVCTORIS PROTESTATIO.

IN omnibus, quæ a me, aut in hoc opere, aut alibi tractata sunt, tantum assertum esse volo, quantum à Sancta, & Catholica Ecclesia comprobatur. Finiebam vltimo die Anni millesimi sexcentesimi vigesimi septimi.

INDEX DISPVTATIONVM, ET SECTIONVM.

IN DISPVTATIONE PRIMA.

Quæ est, de quidditate animæ rationalis.

IN DISPVTATIONE SECVNDA.

Quæ est, de origine animæ intellectiuæ.

Con-

IN DISPVTATIONE TERTIA:

Quæ est, de productione animæ rationalis.

IN DISPVTATIONE QVARTA.

Quæ est, quomodo anima intellectiua vniatur corpori.

DI-

DISPVTATIO QVINTA EST.

De Immortalitate principij intellectiui, seu animæ rationalis, ex auctoritatibus Aristotelis.

IN DISPVTATIONE SEXTA.

Quæ est, de immortalitate animæ rationalis, ex fundamentis, ac rationibus Aristotelis.

IN DISPVTATIONE SEPTIMA.

Quæ est, de humanæ mentis æternitate, ex morali, & prisca Philosophia.

IN

IN DISPVTATIONE OCTAVA:

Quæ est, de Intellectu Possibili.

IN DISPVTATIONE NONA.

Quæ est, de intellectu Agente.

IN DISPVTATIONE DECIMA:

Quæ est, de statu animæ separatæ, cùm ex veterum sententia, tùm secundum veritatem.

Finis Indicis Disput. & Sect.

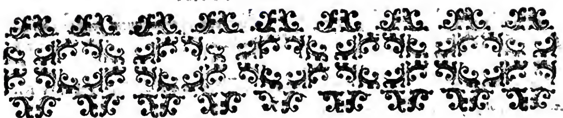

INDEX RERVM MEMORABILIVM.

Quæ in hoc Volumine continentur.

ACCIDENS.

ACTIO, ET AGENS.

ACTVS.

AETERNITAS, ET AEVVM.

ANIMA.

Quid

ANAXAGORAS.

ARISTOTELES.

AVERROES, & Auerroistæ.

ALEX. APHRODISAEVS.

AVICENNA.

BESSARION.

BONITAS, & Bonum.

CAVSA.

CHALDAEI.

COELVM.

CO-

Quomodo

DIFFERENTIA.

EFFECTVS.

EMPEDOCLES.

ENS.

Ens

Omnis

GENERATIO, & generabile.

GENS. GENVS.

GRAECI.

HERACLITVS, Hesiod. Homerus.

HOMO.

Qui,

IDEA, ET INFINITVM.

INFERNVS. INCIPERE.

INTELLECTIO, & Intelligibile.

INTELLECTVS.

Intel-

INTELLECTVS AGENS.

INTELLECTVS POSSIBILIS.

Quod

LO-

LOCVS. LVMEN.

LVCRETIVS.

M. TVLLIVS CICERO.

MA-

N.

OBIECTVM, operatio, ordo.

Quæ

Dicebat

POMPONATIVS.

POTENTIA.

Quando

SENSVS, ET SENSIBILE.

SIBYLLA, Similitudo,

Socrates

SPECIES. SVBIECTVM, Subsistens.

SVBSTANTIA.

TEXTVS ARISTOTELIS correcti ex Græco textu.

THEMISTIVS; Theophrastus, totum.

V.

Periodum

Z.

F I N I S.

Errata, quæ intercudendum irrepserunt, sic corrige.

Pagina	Errata	Correctio.
92.b	offendes	offundes
87.a	Solis motrix	Cœli motrix
90.a	vt quod inter actus	vt qui inter
111.b	nesiso qui	nescio quis
6.b	grauiter	gnauiter
206.b	Chimerias	Cimerias.
315.b	ambo	ambos.
318.a	inest	insit
348.a	Gorgia	Phædro
39.b	torpora	corpora
217.a	Dier.Gen.	Dier.Canicul.
183.b	actuario	auctario
39.b	mense	mente
146.b	pisci	prisci
149.b	lib.1.	lib.3.
	Phlethon	Plethon
In Epistola ad lect.	etiammum	etiamnum
ibidem.	imani	immani